ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
М.ӘУЕЗОВ атындағы ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКИЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени М. АУЭЗОВА

AUEZOV
UNIVERSITY
1943

«ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМ: ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ МЕН ҚАЗІРГІ ЗЕРТТЕУЛЕРІ» ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ, ТЕХНИКАЛЫҚ, ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР БОЙЫНША XXVIII РЕСПУБЛИКАЛЫҚ СТУДЕНТТІК ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

XXVIII-ОЙ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ «СОВРЕМЕННАЯ НАУКА: НОВЫЕ ПОДХОДЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ» ПО ЕСТЕСТВЕННЫМ, ТЕХНИЧЕСКИМ, СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫМ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ НАУКАМ

Том 5

3-4 сәуір апрель 2025

Шымкент

УДК 001
ББК 72
З-21
Бас редактор: Д.Ж.Ахмед-Заки – т.ғ.д., профессор, «М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті» КеАҚ-ның Басқарма төрағасы – ректор;
Редакциялық алқа мүшелері: Қ.Р.Сарықұлов – з.ғ.к, доцент, бірінші проректор м.у.а.; Е.И.Иманғалиев - ф-м.ғ.к., Басқарма мүшесі, академиялық мәселелер жөніндегі проректор; Ұ.С.Сүлейменов – т.ғ.д, профессор, ғылыми жұмыс және инновациялар жөніндегі проректор; С.К.Бейсенбаев – п.ғ.д., Басқарма мүшесі, қоғаммен байланыс және мәдениет жөніндегі проректор; Ғ.Ә.Бесбаев – ф-м.ғ.к., Басқарма мүшесі, әлеуметтік және тәрбие жұмысы жөніндегі проректор, Б.Р.Исмаилов - т.ғ.д., «Ақпараттық жүйелер және модельдеу» кафедрасының профессоры; Р.Т.Калдыбаев – т.ғ.к., «Жеңіл өнеркәсіп бұйымдарының технологиясы және конструкциялануы» кафедрасының доценті; А.Т.Туленов – т.ғ.к., «Көлік, тасмалдауды және қозғалысты ұйымдастыру» кафедрасының доценті; С.П.Назарбекова – х.ғ.д., «Химия және химиялық технологиялары негіздері» кафедрасынының профессоры; А.С.Колесников - т.ғ.к., «Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау» кафедрасының профессоры; С.А.Жолдасбекова – п.ғ.д., «Кәсіптік оқыту» кафедрасының профессоры; С.У.Карибаев – т.ғ.к., «Қазақстан тарихы» кафедрасының доценті; Г.К.Карбозова – фил.ғ.к., «Ағылшын тіл білімі» кафедрасының доценті; Н.Ш.Алметов – п.ғ.д., «Жалпы педагогика және музыкалық білім» кафедрасының доценті; А.Б.Айдарова – э.ғ.к., «Экономика» кафедрасының профессоры; Ж.Серікұлы – Phd доктор, «Технологиялық машиналар мен жабдықтар» кафедрасының доценті; Э.П.Ким – з.ғ.к., «Қылмыстық іс жүргізу және криминалистика» кафедрасының доценті; С.А.Калкабаева – м.ғ.д., «Биология» кафедрасының профессоры; С.Т.Ахметова – ф-м.ғ.к, доцент, «Есептеу техникасы және бағдарламалық қамтамасыз ету» кафедрасының меңгерушісі; Ш.М.Зулпанов – тәрбие ісі және жастар саясаты департаментінің директоры; Ұ.Б.Назарбек – Phd доктор, академиялық ғылым департаментінің директоры; М.К.Серкебаев – т.ғ.к., доцент, ғылыми қызметті үйлестіру бөлімінің басшысы; Г.Батырбекқызы - Phd доктор, «Қазақстан тарихы» кафедрасының аға оқытушысы, жас ғалымдар кеңесі төрайымының орынбасары; Е.Б.Райымбеков - Phd доктор, «Су сапасын мониторингілеу және сулы технологиялар» ғылыми-зерттеу зерханасының меңгерушісі; А.Н.Рамашова – Phd доктор, «Халықаралық туризм және сервис» кафедрасының аға оқытушысы, жас ғалымдар кеңесінің мүшесі; С.Қ.Сагинтай – студенттік Парламент төрағасы; Ж.М.Сейсенбаева – «Студенттік ғылым» бөлімінің басшысы, техникалық редактор.

«Заманауи ғылым: жас ғалымдардың жаңа тәсілдері мен қазіргі зерттеулері» тақырыбындағы жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік-гуманитарлық және экономикалық ғылымдар бойынша 28-ші республикалық студенттік ғылыми конференциясының еңбектері

Труды 28-ой республиканской студенческой научной конференции на тему «Современная наука: новые подходы и актуальные исследования молодых ученых» по естественным, техническим, социально-гуманитарным и экономическим наукам

Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚЗУ, 2025ж. Т.5 – 352 бет
Қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-378-097-9

Жинаққа студенттердің жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік – гуманитарлық және экономикалық ғылымдары бойынша мақалалары енгізілген.

УДК 001
ББК 72

ISBN 978-601-378-097-9
М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті, 2025ж.
Южно-Казахстанский исследовательский университет им. М. Ауэзова, 2025г.

ӘОЖ 37.013.42

ОТБАСЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫН ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Абай Н. – МӨ-21-14К1 тобының студенті
Төлегенова К.К. – аға оқытушы, әлеуметтік қызмет саласы

Отбасын ғылыми тұрғыдан зерттеу 1861 жылы Швейцар тарихшысы И.Я. Бахофеннің «Ана құқығы» атты еңбегінің шығуымен байланысты. Автор осы еңбегінде келесі пікірді шығарды:

1) алғашында, адамдар шексіз жыныстық қатынаста болған, оны «гетеризм» деп атады;

2) осындай қатынастар баланың шынайы әкесі кім екенін анықтауға мүмкіндік бермейді, сондықтан да баланың тегі ана бағыты бойынша анықталды;

3) сол себептен әйел ана ретінде үлкен құрметке ие болды, Бахофеннің пікірінше, әйелдер толық үстемдік етті (гинекократия);

4) бір рет неке құруға өту, яғни әйел бір ер кісіге тиісті болды (басқа ер адамдардың осы әйелге деген құқығын шектеді) [1]

Матриархат идеясы және отбасының тарихи дамуы Дж. Леббонның, И. Колердің, М.М. Ковалевскидің, Л. Штернбергтің, Л.Г. Морганның, Ф. Энгельстің еңбектерінде көрінді. Ф. Энгельстің ойынша, неке және отбасының дамуы өндірістің дамуымен байланысты, отбасы дамып, өзгеріп отырады.

С. П. Акутина отбасылық құндылықтардың негізі рухани-адамгершілік деп санайды.Отбасы – субъекті рухани-адамгершілік ұлттық мәдениеттер.С. П. Акутиннің рухани-адамгершілік отбасылық құндылықтары шартты түрде төрт топқа бөлінеді:

1. Мәдени ұлттық және қандық туыстық қатынас. Ата бабаны құрметтеу, ризашылық, моральдық мінез-құлық тәрбиесі, шежіре, жауапкершілік,ар-намыс, ата-ана адалдығы және т.б.
2. Рухани адамгершілік тәрбиенің табиғи географиалық негіздері. Еңбек ету, табандылық, рухани адамгершілік, отанға деген сүйіспеншілік, денсаулық сақтау және тағы басқа.
3. Отбасының жоғары рухани-адамгершілік құндылықтары
4. Отбасылық тәрбиенің қоғамдық-мемлекеттік негіздері. Отанға бағыну, ана тілі, өзін-өзі бағалау, бостандық, бейбітшілік [3]

Жақсы отбасының басты шарты, тиісінше,құндылық жұбайының жеке тұлға ретінде құрметтелуі,оның жеке басының, рухани және физикалық деңгейлерін маңызды деп тану болып табылады деген С.А. Ильиничтің көзқарасымен келісу керек. Бұл басты құндылық түсіністік, шыдамдылық, ерлі-зайыптылық адалдық, балалар, мәселелерді талқылау, жыныстық қатынас сияқты құндылықтарды қамтиды.

А. М. Рогова зерттеу нәтижесінде отбасы институтына тән құндылықтарды кез-келген әлеуметтік жүйенің қажетті элементі ретінде екі топқа бөлуге болады деген қорытындыға келді:автор ұсынған типологияға сәйкес базалық және спецификалды.

Базалық: Отбасының барлық түрлеріне тән. экономикалық (отбасының меншігі,отбасылық үй шаруашылығы) және экономикалық емес (неке, жұбайы, балалары, ата-аналары, неке адалдығы) жатады.

Спецификалды: құндылықтар-бұл тек патриархалдық,нукленарлы немесе постиндустриалды қоғамға тән отбасы түріне тән құндылықтар.Ол құндылықтар:

• патриархалдық отбасы үшін: шіркеуде міндетті түрде үйлену, міндетті жалпыға ортақ неке,ажырасуға тыйым салу, жүктілікті тоқтатуға тыйым салу, некеге дейін жыныстық қатынасқа тыйым салу, некеден тыс балалардың тууына тыйым салу

• нукленарлық отбасы үшін: тіркелген неке, некесіздік мүмкіндігі, ажырасу мүмкіндігі, жүктілікті тоқтату, некесіз туылған балалар

• постиндустриалды қоғамдағы отбасы үшін: отбасылық қатынастардың алуан түрлілігі, тіркелмеген неке (бірге тұру), бір жыныстынеке, нотариалды куәландырылған неке шарты (некені тіркеу кезінде),әр түрлі жыныстық мінез-құлықты заңдастыру

А. А. Яворская, М. в. Дмитриева сипаттаған отбасылық құндылықтардың жіктелуінде отбасы орындайтын әлеуметтік функциялар жатыр:

- репродуктивті функция балалардың құндылығымен байланысты;
- әлеуметтену функциясы отбасындағы балаларды әлеуметтендірудің құндылығын, ата-аналардың да, аға буындардың да бала тәрбиесіне қатысуын қамтиды;
- экзистенциалды функциялар отбасы мүшелері мен балалар туылғаннан кейін олардың өмірін сақтауға байланысты құндылықтарды қамтиды:отбасылық қарым-қатынастың құндылығы, отбасы мүшелерінің денсаулығы, әл-ауқаты және ұзақ өмір сүруінің құндылығы;
- экономикалық құндылықтар мыналардан тұрады: өндіріс байланысының құндылығы немесе отбасылық бизнестің құндылығы, отбасылық тұтынудың немесе отбасының жалғыз тұтынушы ретіндегі құндылығы.[2]

Отбасы Құндылықтарын Дамытудағы Ата-Ананың Рөлі: Ата-ана өз балалары үшін жақсы үлгі болуы керек. Олар өздері қандай құндылықтарды бағалайтын болса, балалары да соған баулуы керек. Балалар ата-анасының мінез-құлқын, әрекеттерін, қарым-қатынасын бақылап, олардың негізінде өздерінің құндылықтарын қалыптастырады. Ата-ана мен балалар арасындағы ашық қарым-қатынас өте маңызды. Балалар өз ойларын еркін айтуға, ата-анасымен проблемаларын бөлісуге, кеңес алуға мүмкіндік алуы керек. Ата-ана да балаларға өздерінің пікірлерін, тәжірибелерін бөлісіп, олармен сенімді қарым-қатынас орнатуы қажет. Ата-ана балаларына жақсы тәрбие беруі керек. Бұл адамгершілікке, ізгілікке, жауапкершілікке, еңбекқорлыққа, шыдамдылыққа, мейірімділікке, қайырымдылыққа, патриотизмге баулуды білдіреді. Балаларға дұрыс пен бұрысты, жақсылық пен жамандықты ажырата білуге, қоғамға пайдалы адам болуға тәрбие беру қажет [4]

Қорытындылай келе, А.С. Макаренко жастар тәрбиесінің қиындығын айта келіп, былай деп жазды: «Балалар тәрбиесі — біздің өміріміздің ең маңызды бөлігі. Біздің балаларымыз — біздің еліміздің келешек азаматтары және әлем азаматтары. Бұлар келешек әкелер мен аналар, олар да өз балаларын тәрбиелейді. Біздің балаларымыз тамаша азамат, жақсы әке, жақсы ана болып өсуі қажет. Біздің балаларымыз -бұл біздің ар-ұжданымыз, біздің қартайған шағымыз. Дұрыс тәрбие — бұл біздің бақытты қарттығымыз, нашар тәрбие — бұл біздің келешек қайғымыз, бұл біздің көз жасымыз, бұл біздің басқа адамдар алдындағы, барлық ел алдындағы айыбымыз».

Отбасы құндылықтары - бұл адамзат өркениетінің негізі, қоғамның тұрақтылығының кепілі. Олардың маңыздылығын түсініп, оларды дамытуға, сақтауға, насихаттауға барлық күш-жігерімізді жұмсауымыз керек. Ата-ана, білім беру жүйесі, діни және әлеуметтік институттар, мемлекет және жалпы қоғам бірігіп, отбасылық құндылықтарды қолдауға, дамытуға және насихаттауға тырысуы керек. Отбасылық құндылықтар адамның өмірдегі орнын, онын әлеуметтенуін, тәрбиесі мен дамуын анықтайды. Олар қоғамның тұрақтылығын сақтауға, қоғамдағы ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді. Отбасылық құндылықтарды дамыту үшін мемлекеттің қолдауы, қоғамның белсенділігі, сондай-ақ әрбір отбасының өз ролін атқаруы маңызды.

Әдебиеттер

1. Статья «Семейные ценности»// Глоссарий терминов / Олифирович Н. И., Зинкевич Куземкина Т.А.,Велента Т.Ф. Психология семейных кризисов, 2006.
2. Ильиных С.А. Семейные ценности молодежи: традиции и трансформации // Вестник Томского государственного университета. Философия.Социология. Политология. Выпуск №4-вып. 1 (20) / 2012.
3. Акутина С.П. К проблеме классификации семейных духовно нравственных ценностей //Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2009. – № 94. – С. 9–15.
4. Еділқызы Л. Әйелдердің ұстамдылығы мен төзімділігі –тыныштық пен тұрақтылықтың тірегі. Экономика. №90-93 (25939) 12 наурыз жұма, 2010ж.

ӘОЖ 76.02

КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА МЕН ҚОЛӨНЕРДІҢ КОЛЛАБОРАЦИЯСЫ: ЖАҢА КӨРКЕМДІК МҮМКІНДІКТЕР РЕТІНДЕ

Абденова А. – МӨ-21-13а тобының студенті
Бурибеков О.С. – магистр оқытушы

Компьютерлік графика мен дәстүрлі қолөнердің өзара байланысы [1, 2] қазіргі заманғы цифрлық технологиялар мен дәстүрлі өнер түрлерінің синтезін жаңа көркемдік мүмкіндіктерге жетелейді. 3D модельдеу, алгоритмдік дизайн және интерактивті визуалды шешімдер [3, 4] қолөнер шеберлеріне өз жұмыстарын жаңаша көрсетуге мүмкіндік береді. Қазақстандық және әлемдік тәжірибелерге сүйене отырып [5, 6], бұл мақалада цифрлық және дәстүрлі өнердің үйлесімі арқылы пайда болған жаңа тенденциялар талқыланады. Компьютерлік графика мен қолөнер алғашқы қарағанда әртүрлі болғанымен, бірін-бірі толықтыратын екі шығармашылық сала. Дәстүрлі қолөнер ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениеттің бір бөлігі болса, компьютерлік графика заманауи технологиялардың дамуымен байланысты. Бұл екі бағыттың бірігуі жаңа көркемдік формалар мен әдістердің пайда болуына ықпал етеді. Қазіргі таңда дизайнерлер, суретшілер мен қолөнершілер цифрлық құралдарды пайдаланып, өз жұмыстарын жаңаша түрлендіруде.

Қолөнер мен компьютерлік графиканың байланысы [7] ең алдымен өрнек, ою-өрнек және текстуралық элементтерді цифрлық түрде өңдеуден көрінеді. Қазақстанда дәстүрлі киіз басу, зергерлік өнер және ағаш ою сынды өнер түрлері цифрлық визуализация арқылы жаңа сипатқа ие болуда. Компьютерлік графика арқылы бұрынғы техникалар жетілдіріліп, автоматтандырылған өндіріс технологияларымен біріктіріледі. 3D модельдеу технологиялары қолөнер бұйымдарын жаңа деңгейге көтереді. Киіз бұйымдарын, зергерлік әшекейлерді немесе ағаштан жасалған мүсіндерді алдын ала цифрлық форматта жасап, кейіннен оларды дәстүрлі әдістермен іске асыруға болады. 3D-принтинг технологиясының дамуы шеберлерге күрделі оюлар мен қалыптарды дәлдікпен жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық ортада жасалған модельдер виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) арқылы қолөнер өнімдерін жаңа интерактивті форматта ұсынуға жол ашады. Қазақстанда цифрлық қолөнерді дамытуға бағытталған жобалар саны артуда. Отандық суретшілер мен дизайнерлер дәстүрлі мотивтерді 3D графика арқылы жаңаша көрсетіп, халықаралық аренада танымал болуда. Әлемдік деңгейде Hermès, Louis Vuitton және басқа да сән үйлері дәстүрлі қолөнер техникасын компьютерлік графикамен үйлестіріп, ерекше сән үлгілерін ұсынады. Бұл тенденция қазақ ою-өрнектерін заманауи сән индустриясында қолдану мүмкіндігін көрсетеді. Жасанды интеллект (AI) арқылы қолөнер туындыларын автоматтандыру және жетілдіру мүмкіндіктері

артуда. Алгоритмдік дизайн көмегімен қолөнершілер өз жұмыстарын оңтайландырып, жаңа үлгілер мен өрнектерді жылдам жасай алады. Генеративті дизайн әдістері арқылы күрделі композицияларды жасау мүмкіндігі кеңеюде. Болашақта AI негізінде жасалған бағдарламалар суретшілерге жаңа шабыт көзі болмақ.

Компьютерлік графика мен қолөнердің болашақтағы коллаборациясы интерактивті өнер көрмелерінде, виртуалды мұражайларда және NFT нарығында ерекше орын алуы мүмкін. Цифрлық дәуірдегі қолөнер тек материалдық емес, сонымен қатар виртуалды платформада да кең таралады. Қазақстандық шеберлер мен суретшілер үшін бұл жаңа мүмкіндіктер есігін ашады. Қолөнер мен компьютерлік графиканың коллаборациясы – шығармашылық дамудың жаңа кезеңі. Бұл екі бағыттың өзара байланысы дәстүрлі өнер түрлерін жаңа деңгейге көтеріп, олардың кең аудиторияға таралуына ықпал етеді. Цифрлық технологиялардың дамуымен бірге қазақ қолөнерінің заманауи көріністері жасалып, жаһандық мәдени ортаға енуі күтілуде.Компьютерлік графика мен қолөнердің тоғысуы туралы зерттеулер қазіргі таңда кеңінен таралуда. Бірқатар ғылыми еңбектер бұл синергияның мәдени және экономикалық әсерін қарастырады. Цифрлық технологиялар дәстүрлі қолөнерді сақтауға және дамытуға жаңа құралдар ұсынып [8], олардың қолжетімділігін арттырады. Әсіресе, цифрлық модельдеу мен анимация әдістері арқылы тарихи мұраларды қалпына келтіру және танымал ету жұмыстары белсенді жүргізілуде. Сонымен қатар, өнеркәсіптік өндірісте компьютерлік графика мен қолөнердің үйлесімі жаңа өнімдерді шығаруға ықпал етеді. Көптеген дизайнерлер мен кәсіпкерлер дәстүрлі элементтерді цифрлық өңдеу арқылы ерекше әрі бірегей бұйымдар жасайды. Бұл әсіресе сән индустриясында байқалады, мұнда заманауи технологиялар мен дәстүрлі материалдар комбинациясы жоғары сұранысқа ие. Цифрлық өнер көрмелері мен мультимедиа жобалары арқылы қазақ қолөнері халықаралық деңгейде танылуда. Виртуалды көрмелер, интерактивті платформалар және сандық архивтер арқылы дәстүрлі өнер мұрасын кеңінен насихаттау мүмкіндігі артып келеді. Бұл тек мәдени мұраны сақтауға ғана емес, сонымен қатар шығармашылық мамандарға жаңа мүмкіндіктер ұсынуға да ықпал етеді.

Қорытынды

Компьютерлік графика мен қолөнердің синтезі қазіргі заманғы өнердің жаңа формаларын қалыптастыруда үлкен рөл атқаруда. Дәстүрлі қолөнер мен заманауи технологиялардың үйлесімі шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейтіп қана қоймай, ұлттық мәдениеттің жаңғыруына да ықпал етеді. Бұл бағыттағы зерттеулер мен жобалар цифрлық технологиялардың көмегімен тарихи мұраларды сақтауға және оларды жаңа аудиторияға жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл синергия өнеркәсіптік өндіріс, сән индустриясы және мультимедиа салаларында үлкен сұранысқа ие болуда. 3D модельдеу, жасанды интеллект және алгоритмдік дизайн қолөнер бұйымдарын дайындаудың тиімділігін арттырып, шығармашылық шеберлерге жаңа құралдар ұсынады. Қазақстанда бұл тенденцияны дамыту ұлттық мәдениетті халықаралық деңгейде таныстыру үшін маңызды қадам болып табылады. Алдағы жылдары компьютерлік графика мен қолөнердің өзара әрекеттесуін жетілдіру жаңа технологиялық және көркемдік шешімдерді өмірге әкеледі. Интерактивті көрмелер, NFT нарығы, виртуалды мұражайлар және кеңейтілген шындық құралдары осы бағытта жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл үрдіс дәстүрлі өнер мен цифрлық технологиялардың тоғысуының болашағын анықтайды.

Әдебиеттер

1. Қасымов, А. (2020). Компьютерлік графика және анимация негіздері. Алматы: Қазақ университеті, б. 134-156.
2. Manovich, L. (2001). The Language of New Media. MIT Press, pp. 78-102.
3. Oxman, N. (2016). Material Ecology. Cambridge University Press, pp. 45-67.
4. McCloud, S. (1993). Understanding Comics: The Invisible Art. Harper Perennial, pp. 23-48.
5. Norman, D. (2013). The Design of Everyday Things. Basic Books, pp. 112-135.
6. Жұмағұлов, Н. (2018). Қазақ қолөнерінің заманауи дамуы. Астана: Фолиант, б. 67-89.
7. Campbell, J. (2015). Digital Craft: The Future of Handmade Design. Thames & Hudson, pp. 90-120.
8. Foster, H. (2017). Postmodern Design and Cultural Heritage. Princeton Architectural Press, pp. 55-80.
9. Қасымов, А. (2020). Компьютерлік графика және анимация негіздері. Алматы: Қазақ университеті, б. 134-156.
10. Manovich, L. (2001). The Language of New Media. MIT Press, pp. 78-102.
11. Oxman, N. (2016). Material Ecology. Cambridge University Press, pp. 45-67.
12. McCloud, S. (1993). Understanding Comics: The Invisible Art. Harper Perennial, pp. 23-48.
13. Norman, D. (2013). The Design of Everyday Things. Basic Books, pp. 112-135.

УДК 374.7:379.81

ӨНЕРҰЖЫМЫНДАҒЫПЕДАГОГИКАЛЫҚПРОЦЕСС

Абу С. - студент группы МО -24-15р
Тлевлиева Г.А. - ст.преподаватель

Көркемдік ұжым оның қатысушыларының эстетикалық, адамгершілік және мәдени әлеуетін дамытуға бағытталған білім беру және шығармашылық қызметтің ерекше түрі болып табылады. Мұндай ұжымдағы педагогикалық процесс тек көркемдік дағдыларды үйрету ғана емес, сонымен қатар білім берудің, тұлғаны қалыптастырудың және әлеуметтенудің кешенді жүйесін көрсетеді. Ол мұғаліммен ұжым мүшелерінің өзара әрекеттесуіне, шығармашылық міндеттерге және көркем өнімді құрудың жалпы мақсатына негізделген, бұл оны педагогика ғылымы мен практикасының бірегей саласына айналдырады. Көркемдік ұжымдағы педагогикалық процестің негізінде екі негізгі аспект жатыр: көркемдік оқыту және тәрбие.

Оқытудың білім беру жүйесінде, көркемдік қызметке қатысу үшін қажетті дағдыларды дамытуды қажет етеді. Бұл вокал, музыкалық аспаптарда ойнау, актерлік шеберлік, хореография, бейнелеу өнері және басқа да бағыттар

бойынша сабақтар болуы мүмкін. Сонымен қатар, оқытушы техниканы үйретіп қана қоймай, көркемдік талғамды қалыптастырады, сөйлеу шеберлігі, ортада тұлғаның дұрыс сөйлеу мәдениетімен, шығармашылық ойлаумен өзін-өзі көрсету қабілетін дамытады. Тәрбие функциясы ұжымға қатысушылардың жауапкершілік, еңбекқорлық, тәртіп, топта дұрыс жұмыс істей білу, ортасына құрмет және сынды қабылдау рухани қабілетімен қасиеттерін дамыту болып табылады.

ХХ ғасыр қазақ халқының алдына қоғамдық және мәдени даму салаларында күрделі міндеттер қойды. Ғасырдың басындағы қатынастардың түбегейлі өзгеруі көшпелі халықтың отырықшы өмір салтына көшуімен қатар жүрді. Саяси, әлеуметтік Инновациялар өмір салтына, халықтың дүниетанымына әсер етті, оның ұлттық көзқарасы үшін маңыздысынақ болды. Дала жаңа мәдениетті, біліммен ғылымды сөзсіз жоғары ретті инновация ретінде қабылдады.

Бұл үдерістің қазіргі таңдағы қарқындылығы қазақтардың рухани әлемі Ресей мәдениетімен байланыстардың арқасында еуропалық және әлемдік мәдени байланыстар жүйесіне қосылғандығына байланысты. Мәдени шығармашылықтың басты міндеті жаңа құндылықтарды игеру болды. "Мәдени-демалыс қызметін ұйымдастыру" терминін түсіну үшін негізгі компоненттерді және осы тұжырымдаманы тұтастай нақтылау қажет. Жастар қоғамның қазіргі заманғы әлеуметтік дамуының теріс аспектілерін ескере отырып, демократиялық басқару формасын таңдайды. Жас ұрпақтың науқас қоғамда мәдениетті өзін-өзі жетілдіруіне, әсіресе, басқа жастағы және әлеуметтік-демографиялық топтардың мәдени деңгейі бірте-бірте азайғандықтан, саналмайды.

Қазіргі кезде жасөспірімдерді дамытуға мүмкіндіктер көбейіп келеді. Бұрын шығармашылық жұмыстарға арналған жақсы материалдар онша көп болмады және оларды үйде оқыту мүмкін болмады. Екінші жағынан, тым көп болу да жаман. Егер сізде қажет нәрсенің бәрі артық болса, онда шығармашылық процесс аз көңілді болады. Көптеген идеялар ерекше тәсілді қажет етеді - сонда ғана нәтиже бала үшін шынымен құнды болады. Шығармашылық дамуға максималды әсер ететін кейбір әдістер атап көрсетілген:

"Мәдени-демалыс қызметінің теориясымен технологиясы:мәдениет және өнер жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық"ғылыми жұмысында А. Д. Жарков келесі анықтаманы ұсынады:"Мәдени-демалыс қызметі-бұл рухани-мәдени құндылықтардың таралуын қамтамасыз етуге арналған әлеуметтік институттарды функционалды түрде біріктіретін қоғамның рухани-мәдени өмірінің мамандандырылған ішкі жүйесі, олардың үйлесімді дамыған, Шығармашылық Белсенді тұлғаны қалыптастыру мақсатында бос уақыт саласында адамдардың белсенді шығармашылық дамуы".[1]

Көркем өнер ұжымындағы педагогикалық процестің шығармашылық іс-әрекеттің табиғатымен байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Біріншіден, ол жеке қабілеттерін ғана емес, сонымен бірге ұжымда жұмыс істеу қабілетін дамытуға бағытталған. Өнер қызметі көбінесе спектакль, концерт, көрме немесе басқа өнер туындысы болсын, бірлескен өнімді жасаумен байланысты. Бұл қатысушылардан өз іс-әрекеттерін үйлестіруді, басқалардың пікірін ескеруді, компаға келуді және әркімнің үлесін құрметтеуді талап етеді. Осылайша, ұжым көркемдік дамудың орнына ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік бейімделудің маңызды мектебіне айналады.

Екіншіден, өнер ұжымындағы педагогикалық процесс эмоционалды қатысудың үлкен дәрежесін қамтиды. Өнер өзін-өзі көрсетудің бір түрі ретінде қатысушылардан шынайылықты, жанашырлықты және өз сезімдерімен бөлісу қабілетін талап етеді. Мұғалім әр қатысушының шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал ететін сенім атмосферасын құруы керек. Бұл одан тек кәсіби білімді ғана емес, сонымен қатар эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейін, барлығына көзқарас таба білуді және ұжымда жағымды эмоционалды климатты сақтауды талап етеді. Өнер ұжымындағы педагогикалық процестің маңызды аспектісі-жеке көзқарас. Ұжымның әрбір қатысушысының мұғалім ескеруі тиіс бірегей қабілеттері, қызығушылықтарымен қажеттіліктері бар. Жеке көзқарас әркімнің әлеуетін барынша ашуға, оның мотивациясымен қызметке деген қызығушылығын қолдауға мүмкіндік береді. Бұл жеке тапсырмаларды таңдауды, оқу материалын бейімдеуді, өз ойын білдіругежәне өз бетінше шығармашылықпен айналысуға мүмкіндік беруді қамтуы мүмкін.[2].Асановаи.М., ДерябинаС. О., Игнатьева В. В. Өнер ұжымындағы мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі-қатысушылардың мотивациясын қалыптастыру. Мотивация оқумен шығармашылық процесінде шешуші рөл атқарады, өйткені олқатысушылардың мақсаттарға жетуге дайын күш-жігерінің деңгейін анықтайды. Ол үшін мұғалім әртүрлі әдістерді қолдануы керек, соның ішінде ынталандыру, қолдау, қызықты шығармашылық тапсырмалар жасау және даму перспективаларын көрсету.

Сондай — ақ, қатысушылардың мотивациясы әр түрлі болуы мүмкінекенінескерумаңызды:кейбіреулер үшін бұл шығармашылық процестің рахаты, басқалары үшін — өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі, басқаларыүшін-тану және сәттілік. Шығармашылық - бұл мәдени көші-қон үрдісінде адамзат әлемінің алуан түрлілігін арттырудан тұратын, адам қызметінің маңызды мағынасын білдіретін философия, психология және мәдениет категориясы. Шығармашылық - бұл сенсорлық, визуалды, оперативті-белсенді және логикалық-теориялық формаларда өзгеретін және белгісіз жағдайларға бейімделуге бағытталған ойлау процестерінің деңгейі мен сапасын анықтайтын жеке адамға тән қабілеттердің иерархиялық құрылымдалған бірлігі. Шығармашылық сонымен қатар жоғары интеллектуалды деңгейге өтуге байланысты тұлғаны дамытудың белгілі бір аспектісі болып табылады [3].

Өнер ұжымындағы педагогикалық процесс көбінесе бәсекелестік әрекеттің элементтерін қамтиды. Конкурстарға, фестивальдерге және басқа да іс-шараларға қатысу ұжым қатысушыларына өз жетістіктерін көрсетуге,кері байланыспен баға алуға, сондай-ақ өз нәтижелерін басқалардың жетістіктеріменсалыстыруға мүмкіндік береді. Бәсекелестік белсенділік жетілдіруге деген ұмтылысты ынталандырады, бірақ ол мұғалімнің мұқият қарым-қатынасын қажет етеді. Салауатты атмосфераны сақтау, стресспен көңілсіздікк еәкелуі мүмкін шамадан тыс қысыммен бәсекелестіктен аулақ болу, сондай-ақ қатысушылардыңжеңістерменжеңілістерділайықты қабылдау қабілетін тәрбиелеу маңызды. Өнер ұжымының педагогикалық процесінде қатысушылардың ата-аналарымен жұмыс маңызды рөл атқарады. Ата-аналар балалардың ұжымға қатысуын, олардың өнерге деген қызығушылығын және шығармашылық дамуын қолдайтын мұғалімнің маңызды серіктестері бола алады.Ата-аналармен өзара іс-қимыл ұжымның мақсаттарымен міндеттері туралы хабардар етуді, балалардың жетістіктерімен проблемаларын талқылауды, сондай-ақ іс-шараларға

бірлесіп қатысуды қамтиды. Бұл тәсіл қатысушылардың дамуы үшін қолайлы орта құруға және ұжыммен отбасы арасындағы байланысты нығайтуға ықпал етеді.

Көркем өнер ұжымындағы рухани әсерлі күштер мен қабілеттердің дамуымен қатар, белсенді шығармашылық қызметпен байланысты. Бос уақыттың бұл мазмұнына ғылыми-зерттеу қызметі, көркемдік-театралдық, техникалық, спорттық ойындар, еңбек, қолданбалы іс-шаралар кіреді. Бос уақыттың осы тобына балаларды қосу олардың белсенді өмірлік ұстанымын дамытады, жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауына, оның шығармашылық іс-әрекетте өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал етеді.

Өнерұжымындағыкездесу кештері, би, кештер, шығармашылық бірлестіктер, үйірмелер кіруі керек. Басқа балалармен қарым-қатынас коммуникативті дағдыларды дамытады, жасөспірімнің тұлғааралық қарым-қатынастың әр түрлі әдістерін қолдану қабілетін, әр түрлі әлеуметтік жағдайларға бейімделуін қалыптастырады.

Өнерұжымы бүгінде балаларды мақсатты түрде шығармашылыққа баулумен байланысты. Бұл далалық лагерьлер, шоулар, байқаулар, демалыс бірлестіктері, жаяу серуендер, белсенділер мектептері және т.б. Баланың бос уақыттың осы тобына енуі олардың ұйымдастырушылық қабілеттерін дамыту, өзінің бос уақытын өз бетінше ұйымдастыру және құрдастарын мәнді іс-әрекетке баулу қабілетін қалыптастыру үшін маңызды.

Бүгінгі қоғамда заманауи технологиялар өнер ұжымындағы педагогикалық процестің жаңа мүмкіндіктерін ұсынуда. Мультимедиялық қосымшалар, ғылыми жобалар, онлайн оқыту және мазмұнды құру платформалары сияқты сандық құралдарды пайдалану жалпы оқу процесін дамытуда көптеген мүмкіндік жасалуда. Мысалы, музыка, бейне және графика жасауға арналған заманауи бағдарламалар шығармашылықтың жаңа көкжиегін ашады, ал танымал суретшілермен тәрбиешілердің онлайн ресурстарымен шеберлік сабақтарына қолжеткізу оқу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Дегенмен, технология тірі өзара әрекеттесу мен шығармашылық қызметке тікелей қатысудың орнына құрал болуы керек екенін есте ұстаған жөн.Өнер ұжымындағы педагогикалық процесс мәдени және әлеуметтік ортаменде тығыз байланысты.

Өнер ұжымдары көбінесе мәдени делдал ретінде қызмет етеді, қатысушыларды өз халқының дәстүрлерімен, тарихымен және құндылықтарымен, сондай-ақ әлемдік мәдениетпен таныстырады. Бұл мәдени сәйкестікті қалыптастыруға және қатысушылардың көкжиегін кеңейтуге ықпал етеді. Сонымеңқатар, көркемдік іс-шараларға қатысу әлеуметтік интеграцияға ықпал етеді, әсіресе осал топтардың балаларымен жастары үшін, олар үшін өз ойын білдіру және қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерін жасайды. Өнер ұжымындағы педагогикалық процестің қорытындысы спектакль, концерт, көрме немесе басқа іс-шара болсын, қорытынды өнер өнімін жасауда көрінеді. Қорытынды өнім ұжым жұмысының нәтижесі ғана емес, сонымен қатар қатысушылар үшін жетістікке жету қуанышын, шығармашылықтан танумен қанағаттануды сезінуге мүмкіндік беретін маңызды сәт болып табылады. Мұғалім үшін бұл өз жұмысының нәтижелерін бағалау, жетістіктер мен проблемаларды анықтау, сондай-ақ болашаққа жоспар құру мүмкіндігі.

Қорытындылай келе, көркемдік ұжымдағы педагогикалық процесс-бұл көркемдік оқытумен тәрбие үйлесімді үйлесетін білім беру қызметінің ерекше саласы болып табылады. Бұл процесс мұғалімнен тек кәсіби біліммен дағдылардыға емес, сонымен қатар эмоционалдықатысуды,қарым-қатынас ерекшеліктерімен қатар, мәдениеттілік, қатысушыларды шабыттандыру және қолдау қабілетін, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруді және шығармашылықпен сенім атмосферасын құруды талап етеді. Өнер ұжымы қатысушылардың дағдыларды игеріп, өнертуындыларынжасапқана қоймай, тұлғалның рухани мәдениетін қалыптастыратын, шығармашылық ойлауды дамытатын және қоғамда өз орнын табатын орынға айналады.

Литература

1. Жарков А.Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности: учебник для студентов вузов культуры и искусств. М., 2007. С. 53
2. Асанова И.М., Дерябина С.О., Игнатьева В.В. Организация культурно-досуговой деятельности: учебник для студ. учреждений высш. проф.Образования. 3-е изд., стер. М., 2013. С. 192.
3. Тұрғынбаева Б. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту/Б.Тұрғынбаева. ─ А.,2000.-128 б.

ӘОЖ 541.18

ҚАЗАҚСТАНДА БРЕНДИНГТІ ДАМЫТУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Адилхан А. –МӨ-23-7к тобы студенті
Баубекова И. – э.ғ.к.,аға оқытушы

Брендинг - бұл компанияның беделін қалыптастыруда негізгі рөл атқаратын бренд-маркетингтік коммуникация жүйесінің элементі. Ол бәсекелестер арасында компанияны бөліп көрсететін бірегей әдістер мен тәсілдерді құруды қамтиды. Фирмалық стиль брендтің көрнекі және тұжырымдамалық аспектілерін қамтиды, мысалы, логотип, түс палитрасы, қаріптер, слогандар, қаптама дизайны, сондай-ақ жалпы коммуникация**.** Қазақстан нарығында брендингтің қалыптасуы мен эволюциясына әдіснамалық зерттеу жүргізілді. Жетекші компаниялардың тәжірибесіне негізделген шетелдік озық тәжірибелер мен өзекті тұжырымдамаларды ескере отырып, дамыған елдерде брендингке көңіл бөлетін жүйелі талдау жүзеге асырылды. Жүйелі тәсілді пайдалану Қазақстанда брендингтің даму ерекшелігін айқындауға мүмкіндік берді.

Соңғы жылдары қазақстандық компаниялар брендтер портфелін басқаруға белсенді түрде назар аудара бастады. Елде нарықтардың серпінді дамуы және жаңа өнімдердің пайда болуы байқалады, сондықтан брендтік портфельді басқару нарықтық өзгерістерді есепке алуды талап етеді. Компаниялар үшін негізгі міндеттердің бірі өзекті үрдістерге мониторинг жүргізу және брендингтің бейімделген стратегиясын әзірлеу болып

табылады.Осылайша, брендингке макроэкономикалық және технологиялық факторлар айтарлықтай әсер етеді. Соңғы жылдары қоғам дамудың индустриялық кезеңінен постиндустриялық кезеңге көшті. Ақпараттық сектор қазіргі заманғы экономиканың негізгі драйверлерінің бірі бола отырып, брендтерді, оның ішінде брендингтің тиімді құралына айналатын телекоммуникациялық компаниялардың сауда маркаларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Компанияның танымалдылық деңгейі оның брендінің сапасымен тікелей байланысты.Бәсекелес нарықтарда, мысалы, салқындатылған сусындар сегментінде позицияларды ұстап тұру міндеті қойылады. Бұл өндірушілер мен брендтердің экспансиясының арқасында су немесе балмұздақ арқылы сусауды басу сияқты тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға болатындығымен байланысты. Мұндай жағдайда тұтынушыны таңдау аудиториямен тиімді өзара іс-қимыл жасайтын компанияның пайдасына бейімделеді. Тағы бір мысал: Қазақстанда әрбір әлемдік кондитерлік брендті ілгерілетуге шамамен 2 миллион АҚШ доллары бөлінеді. Бұл айтарлықтай сома. Егер осы елдермен қарым-қатынасты уақытша тоқтатып, нарықтағы белгілі бір үлестен бас тартып, өз позицияларын нығайтуға назар аударса, шығындар қысқартылуы мүмкін.

Компанияның стратегиялық жоспарын әзірлеу кезінде бренд тек 3-5-ші жылға ғана елеулі пайда әкеле бастайды. Бұл кезеңге дейін едәуір қаражат маркетингке, жарнамаға, дизайнға, тұтынушылармен қарым-қатынасқа және нарықтағы бәсекелестікке жұмсалады. Брендті дамыту тұжырымдамасына сәйкес оның табысы тек ақылға қонымды инвестициялармен ғана емес, сонымен қатар оны дамыту, позициялау және нарықта бекіту жөніндегі сапалы жұмыстармен де айқындалады. Көптеген шетелдік компаниялар өз брендтерін құрып, Қазақстан өңірінде бизнесін дамытуда.Қазақстан бірінші кезекте ұлттық имиджін нығайтып, өзінің ұлттық брендін құруы қажет. Елдің ұлттық брендінің тұжырымдамасын қалыптастыру мынадай кезеңдерді қамтиды:

1) брендтің мәнін көрсететін құндылықтарды, сипаттамалар мен атрибуттарды анықтау;
2) оның күтулер мен талаптарға сәйкестігін белгілеу;
3) осы сәйкестік туралы ұдайы хабарлап отыру.

Осылайша, ұлттық брендті дамыту кез келген ел үшін маңызды және орнықты құралға айналады.

Бренд әлеуетін пайдалана отырып, Қазақстан Республикасы айтарлықтай экономикалық және саяси ресурстар болмаған кезде де жаһандық аренада табысты бәсекеге түсе алады. Ұлттық брендті қалыптастыру тәуелсіздік алған сәттен басталды. Алайда Қазақстанда мемлекеттік брендті құру үдерісі бірқатар кедергілерге тап болады:

1) Осы уақытқа дейін Қазақстанның ұлттық брендинг саласындағы бірыңғай бағдарламасы әзірленбеген;
2) Елде Қазақстанды халықаралық аренада танытуға жауапты уәкілетті мемлекеттік орган жоқ, сондай-ақ брендмейкинг саласындағы мамандар жетіспейді.

Қазақстанмен қауымдасатын мемлекеттік кәсіпорындардың ішінен мынадай жетекші компанияларды бөліп көрсетуге болады: Қазмұнайгаз, Қазмырыш, Қазақтелеком. Тамақ өнеркәсібінде «Рахат» кондитерлік фабрикасын, сондай-ақ «Қазақстан» шоколадын атап өткен жөн. Кеңес дәуірінде Байқоңыр Кеңес Одағын құрайтын елдерді білдіретін ортақ символ болды.Осы тұрғыда Алматының апортын атап өткен жөн. Қазіргі уақытта экологиялық таза және органикалық өнімдерге сұраныстың өсуі байқалады. Алматының апорт алмасы бірнеше халықаралық көрмелерде Қазақстанның бренді болып танылды. Жаңа технологияларды қолдана отырып, Оксфорд университетінің биологтары апорт алмасының туған жері - Қазақстанның таулы аудандары екенін растады.

Қазір алма бақтары жаңартылып, осы сортты алма қайта өсіре бастады.Осы бапта қалаған нәтижелерге қол жеткізу үшін брендинг саласында, әсіресе қызмет көрсету саласында ерекше техникалық сипаттамаларға ие маркетингтік басқару технологияларын қолдану қажеттігі атап өтіледі. Бұл технологиялар бренд, бренд күші және бренд имиджі сияқты ұғымдарға негізделген.Брендті заңды қорғау негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Энергияға негізделген бренд тұтынушылардың кең таңдауына бағытталған жаңа бизнес-стратегия болып табылады. Брендті кешенді дамыту бәсекеге қабілетті бренд құруға алып келеді.

Бәсекеге қабілетті бренд құру тиімділікті арттыру, тұтынушылар үшін бренд капиталы мен құндылығын ұлғайту мақсатында білімді басқару жүйесін әзірлеуді талап етеді. Білімді тиімді басқару үшін ұйымда білімді жинақтау және өңдеу үшін зияткерлік карталарды немесе бағдарламалық шешімдерді енгізу маңызды. Тұтынушылар мен қызметкерлерді оңтайлы оқыту үшін Майер ережесі пайдаланылады (мультимедиялық оқыту, кеңістіктік немесе уақытша процестер, жеке тұлғаның келісімділігіне бейімделу).

Ұлттық брендті құрудың негізгі бағыттары:Краудсорсингті маркетингте қолдану. Соңғы уақытта көптеген компаниялар бизнес-міндеттерді шешу үшін краудсорсингтік платформаларды белсенді пайдалануда. Краудсорсинг - бұл ұйымның бизнес-қызметтерін тұтынушыларға жеткізу құралы. Бұл платформалар брендинг, қажеттіліктерді анықтау, клиенттердің қанағаттану деңгейін арттыру, креативті идеяларды дамыту және әлеуетті іздеу саласында дұрыс шешім қабылдауға көмектеседі. Белсенді тұтынушылар ұжымдық «миға шабуыл жасау» арқылы тиімді идеяларды қалыптастырады және ұйымдарға күрделі жобаларды іске асыру үшін қажетті маңызды ақпаратты ұсынады. Тұтынушымен тұрақты байланыс компанияда маркетингтің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

CRM-технологияларды және бизнес-талдауды қолдану. CRM технологиясы тұтынушылар, олардың өзара қарым-қатынастары, өнімді сату және қызмет көрсету туралы дерекқорды кеңейтумен байланысты міндеттерді шешу үшін пайдаланылады. Ол сондай-ақ маркетингтің тиімділігін арттыру үшін бизнес-талдау құралдарын пайдалануды қамтиды, бұл маркетингтің серпінді дамуына мүмкіндік береді. Зияткерлік талдау процесінде анықталған заңдылықтар кластерлер, ассоциативтік ережелер мен заңдылықтар түрінде ұсынылған. Бұл өнім өндірушіге бренд үшін трендтерді болжауға мүмкіндік береді.

Саяси, экономикалық, әлеуметтік және технологиялық факторлардың өзгерістері туралы нақты ақпарат алу үшін сауалнама жүргізілді және нарыққа әртүрлі көзқарастары бар және тұтынушылармен тікелей байланыста болатын сату жөніндегі менеджерлердің, шағын бизнес иелерінің және түрлі бөлім басшыларының пікірлеріне талдау жасалды.

Әдебиеттер

1. Hodges J., Martin G. (2012). Can leadership branding work in theory and practice to resolve the integration-responsiveness problems facing multinational enterprises? // Internationaljournal of humanres ourcemanagement. – Vol. 23. – No. 18. – Pp. 3794-3812.
2. Hyun SS, Han H. (2012). A model of a patron›s innovativeness formation toward a chain restaurant brand// international journal of contemporary hospitality management. –. Vol. -24. No. 2-3. – Pp. 175-199.
3. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік»

Жолдауы. - 2017 ж. қаңтар// https://pdf.egemen.kz

4. R.K. Serkebayeva, G.K. Kazbekov, R.K. Sabirova (ed.). The Impact of Finance on the Level and the

Quality of Life: The Case of Kazakhstan// European Research Studies Journal Volume XXI, Issue 4, 2018.–Pp. 859-874.

5. Турлыбекова Н.М., Сейдалиева Д.А. Тұтыну тауарлар нарығындағы брендингті қолдану ерекшеліктері- әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы (https://www.google.kz)

ӘОЖ: 7.01.1

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТПЕН ӨНЕР МЕН ДИЗАЙННЫҢ БОЛАШАҒЫ: ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ СИНТЕЗІ

Айжұман М. - МӨ-20-12к1 тобының студенті
Оспанов Т.М. - магистр оқытушы

Жасанды интеллектпен (AI) өнер мен дизайнның болашағы-бұл технология мен адам шығармашылығының бірегей үйлесімі, ол тек құру процесінде ғана емес, сонымен бірге жалпы өнерді қабылдауда да төңкеріс жасауға уәде береді. Жасанды интеллект тез дамып, тек техникалық мәселелерді шешуге көмектесетін құрал болуды тоқтатады және шығармашылық процесте толыққанды серіктес болады. Бұл суретшілерге, дизайнерлерге және жасаушыларға бұрын мүмкін емес болып көрінген арнайы шешімдер мен эксплорациялық формаларды іздеуге мүмкіндік беретін жаңа көкжиектер ашады.

Соңғы жылдары аі музыка мен кескіндеме жасаудан бастап күрделі визуалды тұжырымдамалар мен анимацияларды жасауға дейін өнер мен дизайнның әртүрлі салаларында белсенді қолданылады. Машиналық оқыту алгоритмдері мен нейрондық желілерге негізделген бағдарламалар деректердің үлкен көлемін талдай алады, жасырын үлгілерді таба алады және дәстүрлі өнер канондарына сәйкес келетін немесе мүлдем жаңа нәрсе жасайтын жаңа пішіндер мен стильдер жасай алады. Бұл суретшілерге жасанды интеллектті адам шығармашылығының орнына емес, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік бередіСоңғы жылдары аі музыка мен кескіндеме жасаудан бастап күрделі визуалды тұжырымдамалар мен анимацияларды жасауға дейін өнер мен дизайнның әртүрлі салаларында белсенді қолданылады. Машиналық оқыту алгоритмдері мен нейрондық желілерге негізделген бағдарламалар деректердің үлкен көлемін талдай алады, жасырын үлгілерді таба алады және дәстүрлі өнер канондарына сәйкес келетін немесе мүлдем жаңа нәрсе жасайтын жаңа пішіндер мен стильдер жасай алады. Бұл суретшілерге жасанды интеллектті адам шығармашылығының орнына емес, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Осындай технологиялардың көмегімен күрделі эмоциялар мен идеяларды бейнелейтін, өнердің не екендігі туралы идеяларымызды өзгертетін туындылар жасауға болады.

Алайда, жасанды интеллекттің дамуымен суретшінің өзін құру процесінде рөліне жаңа көзқарас пайда болады. Машина кескіндерді, музыканы немесе тіпті поэзияны жасай алатын болса, сұрақ туындайды: шығарманың авторы кім? Жасанды интеллект жаңа идеяларды ұсынып қана қоймай, сонымен қатар берілген параметрлерге негізделген бірегей вариацияларды жасай отырып, бұрыннан бар тұжырымдамаларды бейімдей алады. Адамның ақыл-ойы мен машинасы арасындағы бұл өзара әрАлайда, жасанды интеллекымен суретшінің өзін құру процесінде рөліне жаңа көзқарас пайда болады. Машина кескіндерді, музыканы немесе тіпті поэзияны жасай алатын болса, сұрақ туындайды: шығарманың авторы кім? Жасанды интеллект жаңа идеяларды ұсынып қана қоймай, сонымен қатар берілген параметрлерге негізделген бірегей вариацияларды жасай отырып, бұрыннан бар тұжырымдамаларды бейімдей алады. Адамның ақыл-ойы мен машинасы арасындағы бұл өзара әрекеттесу шығармашылық синтезге мүмкіндіктер ашады, мұнда AI тек орындаушы ғана емес, сонымен бірге суретшімен бірге жұмыс істейтін толыққанды серіктес болады. Мұндай тандемде адамның көзқарасы маңызды рөл атқарады, ол жасанды интеллектті бағыттайды және шығармашылық процеске эмоционалды тереңдік пен даралықты әкелетін әдеттегі алгоритмнен асып түсуге көмектеседі.

Дизайндағы AI-ді қолданудың жарқын мысалдарының бірі-аудиторияның қалауы мен қажеттіліктеріне бейімделетін визуалды тұжырымдамалар жасау. AI пайдаланушылардың мінез-құлқын талдауға, трендтер мен артықшылықтарды ескеруге, содан кейін осы деректер негізінде мақсатты топ

Анимация саласында AI қозғалыстарды құру, көрсету және визуалды эффекттер процестерін жеделдету арқылы таптырмас көмекшіге айналады. Мысалы, нейрондық желілер объектінің немесе кейіпкердің сыртқы жағдайларға байланысты қалай қозғалатынын болжай алады, бұл анимация процесін дәлірек және жылдам етеді. Сонымен қатар, бұрын үлкен уақыт пен ресурстарды қажет ететін фотореалистік текстуралар мен бөлшектерді AI көмегімен жасауға болады. Осылайша, AI тек техникалық процестерді жеңілдету құралына ғана емес, сонымен қатар анимацияда сапа мен реализмнің жаңа деңгейлеріне жетуге көмектесетін шығармашылық процестің маңызды элементіне айналады.

Екінші жағынан, өнер мен дизайнда AI қолдану шығармашылықтың шекаралары туралы сұрақтар туғызады. Егер Алгоритмдер өнер туындыларына ұқсайтын туындыларды жасай алса, онда бұл туындыларды шынымен шығармашылық деп санауға бола ма? Бұл процесте адамның рөлі қандай? Кейбіреулер жасанды интеллект тереңдік пен эмоциясыз туындылар жасау арқылы бірегейлік пен даралықты жоғалтуға әкелуі мүмкін деп санайды. Сонымен қатар, басқалары жасанды интеллект суретшілерге өзін-өзі көрсетудің жаңа құралдарын ұсыну және технологияның көмегінсіз ешқашан мүмкін болмайтын туындылар жасауға мүмкіндік беру арқылы өнер көкжиегін кеңейтуге көмектесетініне сенімді.

Болашақта өнер мен дизайндағы AI шығармашылық процестердің барған сайын интеграцияланған және маңызды элементіне айналады. Технология мен адам шығармашылығының синтезі жалғасады, онда жасанды интеллект күнделікті тапсырмаларды орындап қана қоймайды, сонымен қатар жаңа тәсілдерді ұсынады, идеяларды қалыптастыруға және мүмкін болатын шеңберді кеңейтуге көмектеседі. Адам мен машина арасындағы бұл синергия көрермендерге әсер ететін, эмоциялар тудыратын және ойландыратын күрделі, көп қырлы және интерактивті туындылар жасауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект өзгерістердің катализаторы ретінде қызмет ете береді, өнерге жаңа мүмкіндіктер ашады, сонымен бірге адам шығармашылығын алмастырмайды, толықтырады.

Осылайша, жасанды интеллектпен өнер мен дизайнның болашағы-бұл технология мен шығармашылық бір-бірімен араласып, эксперимент пен өзін-өзі көрсету үшін жаңа кеңістік құратын болашақ. Бұл әлемде адам мен жасанды интеллект таңғажайып, инновациялық және адамдық болуы мүмкін туындыларды жасау үшін бірге жұмыс істейді. Өзгерістерден қорықпау маңызды, бірақ оларды шығармашылық пен жалпы өнер үшін өсу және мүмкіндіктерді кеңейту мүмкіндігі ретінде пайдалану маңызды.

Әдебиеттер

1. Мухамеджанова, Г. Т. (2020). Қазіргі заманғы анимация технологиялары: Техникалық және шығармашылық аспектілер. Алматы: Білім.
2. Шекеева, С. Ж. (2019). 3D-дизайн және анимацияның даму үрдістері. Астана: Жоғары оқу орны баспасы.
3. Ким, С. И. (2018). Компьютерлік анимация және визуализация: Негіздер мен әдістер. Мәскеу: Издательство «Наука».

ӘОЖ 792.027.5

ХОР ҮЙІРМЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Айтбай М.Б. – МӨ-22-16-К тобының студенті
Агабекова С.С – аға оқытушы

Қазіргі таңдағы музыка өнеріндегі өзекті мәселелердің бірі – хор үйірмесін ұйымдастыру және келер ұрпаққа хор үйірмесінің маңызын түсіндіру болып табылады. Хор үйірмесінің маңызы балаларды хор айтуға үйретіп қана қоймай, балаларды мәдени тәрбиелеуге және ұжыммен жұмыс жасауға үйретуге көптеген септігін тигізеді. Хор үйірмесі арқылы – баланы жан-жақты етіп тәрбиелеуге, музыкаға деген қабілетін арттыруға және ақыл – ойы мен қиялын жетілдіруге болады.

Хор үйірмесіне белсене қатысу ол баланың музыка тілін жақсы әрі терең түсінуіне көп әсерін тигізеді. Әр шығарманы орындау барысында әннің ырғағын сезіну, беріле айту баланың орындау шеберлігінің дамуына әкеледі.

Хор үйірмесінің міндеті:

- Оқушыларды үйірме арқылы хор өнерін дамытуға дағдыландыру;
- Музыкаға қызығушылығын ояту;
- Оқушыларды ұжыммен жұмыс жасауға үйрету.

Хор – бұл бір мезгілде бірнеше дауыспен ән айтатын вокалдық ұжым немесе музыкалық жанр.Хорда әртүрлі дауыстар (ерлер, әйелдер, балалар) бірлесіп үйлесімді ән орындайды. Хор өнері – музыка мәдениетінің маңызды саласы, ол адамның дауыс мүмкіндіктерін толық пайдалануға және музыкалық шығармаларды тереңірек түсінуге бағытталған.

Хор – адамды рухани байытып, өнер арқылы ұжымдық мәдениетке тәрбиелейтін өнер түрі. Ол адамның музыкалық қабілетін жетілдіріп қана қоймай, ортақ мақсатқа ұмтылуды, өзара қолдау көрсетуді және үйлесімділікті бағалауды үйретеді.

Хор үйірмесін ұйымдастыру – бұл шығармашылық әрі тәрбиелік жұмыс. Ол қатысушыларды өнерге баулып қана қоймай, ұжымдық рухты нығайтып, мәдени және рухани құндылықтарды насихаттауға мүмкіндік береді.

Хормен ән айту – ұжыммен орындау өнерінің бір түрі. Хормен ән айту кезінде балаларды ән айту мәдениетіне, оқушылардың музыкалық дамуларына, болашақта жеке тұлға болып қалыптасуларына көп септігін тигізеді. Кейде халық арасында көпшілікпен бірігіп, бір дауысты әндерді орындағанды хор деп айтып жатады. Бұл ұғым ғылыми тұрғыдан алғанда халықтық хорларға бейім келеді. Бірақ бұл көрініс жай ғана топтасып ән айтқанды көрсетеді. Бұл шығарманы орындаған кезде халық арасы шығарманың біркелкілігі мен мәнерлілігіне мән бермейді.

Хордың балаларға музыкалық тәрбие берудегі ролі. Балалар дауысының ерекшелігі.

Жоғарыда хордың түрлерін атап кеткен болатынбыз, енді әрқайсысына жеке тоқталамыз. Мектепте класстан тыс музыкалық жұмыстың ең көбірек тараған түрі – хор үйірмесі болып табылады. Балалар хоры – балалардың жоғары, нәзік дауыстарынан құралған вокалдық ұжым. Бұл хор түрі ерекше таза, жарқын дыбысымен және эмоционалдық орындаушылығымен ерекшеленеді. Балалар дауыстары жеңіл әрі нәзік болғандықтан, диапазоны

жоғары болып келеді. Әдетте сопрано және альт болып келеді. Қыздар мен дауысы өзгермеген ұлдар бірдей диапазонда ән айта алады.

. Әнді хорға үйрету процесі бірнеше кезеңнен тұрады және ол мұқият жоспарлауды, музыкалық және педагогикалық әдістерді қажет етеді. Төменде әнді үйрету барысының негізгі кезеңдері мен ерекшеліктері сипатталған:

1. Дайындық кезеңі

Бұл кезеңде хор жетекшісі орындау үшін таңдаған әнмен жұмыс істеуді бастайды.

Әнді таңдау:

• Хор мүшелерінің жасына, дауыстық мүмкіндіктеріне және тәжірибесіне сай болу.

• Әннің жанры мен мазмұны хордың стиліне сәйкес болуы.

Партитураны талдау:

• Әннің құрылымы (көтерілу, қайырма, аяқталуы).

• Әннің тональдігі, ритмі, динамикалық белгілері.

• Дауыстардың партияларындағы қиын жерлерді анықтау.

Мақсат қою:

• Қандай дағдыларды (интонация, дикция, динамика, эмоция) дамытуға басымдық беріледі.

2. Әнмен алғашқы танысу

Бұл кезеңде хор мүшелері әннің жалпы құрылымымен және мелодиясымен танысады.

Әнді тыңдату:

• Егер мүмкін болса, хор жетекшісі әнді өзі орындайды немесе жазбасын тыңдатады.

• Әннің мазмұны, әуені мен эмоциялық мағынасы түсіндіріледі.

Текстімен жұмыс:

• Ән мәтінін оқу, мағынасын түсіндіру.

• Дикцияны жетілдіру үшін сөздерді нақты және анық қайталау.

Ритммен жұмыс:

• Қиын ритмдік бөліктерді қол шапалақтау немесе аяқпен белгілеу арқылы игеру.

3. Мелодияны үйрену

Бұл негізгі кезеңде хор мүшелері ноталарды және әуенді үйренеді.

Әр партиямен жеке жұмыс:

• Әр дауыс партиясы (сопрано, альт, тенор, бас) жеке жаттығады.

• Әр партияның ноталары диапозонға сәйкес баяу орындалады.

Бөліктерге бөлу:

• Әнді шағын бөліктерге (фразалар немесе жолдар бойынша) бөліп жаттықтыру.

• Әр бөлікті жеке-жеке қайталап орындау.

Интонацияны жетілдіру:

• Әр партияның ноталарды таза орындауын қадағалау.

• Интонацияның нақтылығын қамтамасыз ету үшін аспап (фортепиано немесе камералық аспап) қолдану.

4. Дауыстарды үйлестіру (ансамбльдік жұмыс)

Барлық партияларды бірге қосып орындауға көшу.

Дауыстардың теңдігін бақылау:

• Әр партияның дауысын жалпы хорға үйлесімді етіп реттеу.

• Бір партияның басым болмай, біркелкі естілуін қадағалау.

Репетициялар:

• Әуелі жай екпінде орындау.

• Әннің ритмі мен динамикасына сай шынайы орындауға көшу.

Динамика және екпіндер:

• Әрбір фразадағы динамикалық өзгерістерді және екпіндерді түсіндіру.

• Әннің эмоциялық бояуын жеткізуге үйрету.

5. Сахналық дайындық

Әнді толық меңгергеннен кейін сахнаға дайындық жүргізіледі.

Орындау техникасын жетілдіру:

• Әнді тұрып немесе сахнада орындай отырып жаттығу.

• Тыныс алу мен артикуляцияны қадағалау.

Көркемдік бейне жасау:

• Әннің сезімдік және эмоциялық мазмұнын терең жеткізу.

• Хор мүшелерінің сахнадағы қимылдары мен мимикасын реттеу.

6. Қорытынды жаттығу және орындау

• Әнді толықтай бірнеше рет қайталау.

• Қателерді түзету.

• Хордың сенімді әрі үйлесімді орындауын қамтамасыз ету.

Негізгі назар аударатын нәрселер:

• Ритм, интонация және дикция.

• Динамика және эмоционалдық орындау.

• Хор мүшелерінің бір-бірін тыңдай білу қабілеті.

• Дирижердің қимылдарын нақты орындау.

Қорытындылай келе, хор үйірмесі – музыкалық білім берудің маңызды бөлігі, ол тек музыкалық дағдыларды дамытумен шектелмейді, сонымен бірге тұлғалық және әлеуметтік қабілеттерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Хор үйірмесінің ұйымдастырылуы мен жүргізілуі мектептерде және мәдениет мекемелерінде музыкалық тәрбие мен өнердің сапасын арттыруға және оны халық арасында насихаттауға өз үлесін қосады.

Хор үйірмесі – музыкалық тәрбие мен шығармашылық дамудың маңызды құралы болып табылады. Ол оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытып, ұжымдық орындаушылық дағдыларын қалыптастырады, сонымен қатар, ұлттық өнер мен мәдениетті сақтап, оны жас ұрпаққа жеткізудің тиімді жолы болып табылады. Хор үйірмелерінің маңызы әсіресе, балалардың музыкалық дамуына, эстетикалық талғамдарының қалыптасуына, тұлғалық дамуына зор әсер етеді.

Хор ұжымында жұмыс істеу барысында балалар өзара ынтымақтастықты, жауапкершілікті, тәртіпті және бірлікті үйренеді. Әрбір қатысушының шығармашылық әлеуетін аша отырып, музыкалық шығармаларды орындау, орындаушылық мәдениетті меңгеру, вокалдық дағдыларды дамыту – хор үйірмесінің басты мақсаттарының бірі. Сонымен қатар, хор үйірмесі оқушылардың ұлттық музыкалық мұраға деген қызығушылығын арттырып, оларды қазақтың музыкалық фольклорымен таныстыруға мүмкіндік береді.

Хор үйірмесін ұйымдастыруда педагогтың рөлі маңызды, өйткені ол шығармашылық атмосфераны қалыптастырып, оқушыларға музыкалық білім беру үдерісін қызықты әрі мазмұнды етуі қажет. Хордың репертуары да оқушылардың музыкалық білім деңгейіне сай, әртүрлі жанрлар мен стильдерді қамтитын болуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Ахметова, Ж. К. «Музыкалық білім беруде хор өнерінің орны». Алматы: Өнер, 2008.
2. Абдуллин, Қ. Х. «Балалар хор өнері және оның педагогикалық маңызы». Алматы: Қазақ университеті, 2007.
3. Дүйсенбина, М. Т. «Хор өнері: теориясы мен практикасы». Алматы: Жоғары оқу орындарының баспасы, 2011.
4. Мамыров, М. М. «Музыкалық тәрбие мен білім берудегі хор үйірмесінің рөлі». Алматы: Білім, 2015.
5. Құрмангалиева, Ә. «Жас музыканттар үшін хор шығармашылығы». Алматы: Өнер, 2010.
6. Нұрсұлтанова, А. «Мектептерде хор үйірмесін ұйымдастыру әдістемесі». Алматы: Қазақ ұлттық консерваториясы, 2009.
7. Оспанова, Г. Т. «Балалар хорын ұйымдастыру және дамыту мәселелері». Алматы: Қазақ музыка академиясы, 2014.
8. Сәрсенова, С. «Хор үйірмесі – балалардың шығармашылық дамуының құралы». Алматы: Жоғары оқу орындарының баспасы, 2013.
9. Бекенова, Қ. «Музыкалық тәрбие мен хор өнері». Алматы: Ғылым, 2012.
10. Тұяқбаева, Г. Б. «Қазақ балалар хоры: тарихы мен қазіргі жағдайы». Алматы: Өнер, 2016.

ӘОЖ 763

АКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЛАСТИКАЛЫҚ ЭКСПРЕССИВТІЛІК

Аликулова Н.– МӨ-24-8К3 тобының студенті
Джукеева Б.А. -аға оқытушы, магистр

Қазіргі заман жүйесінде музыкалық әртістерді даярлау негізгі кәсіби құзыреттіліктерді, яғни дауыс, Пластикалық Өнер және актерлік шеберлікті синтездеу мәселесі туындайды. Музыкалық жанрдың ерекшеліктерінен мақала авторлары музыкалық орындаушының кәсіби құзіреттілігінің қалыптастырушы құрамдас бөлігі ретінде пластикалық өрнек пен қозғалыстың маңыздылығын қарастырды. Мақалада музыкалық орындаушының кәсіби шеберлігін қалыптастыру мәселесі, музыкалық жанрдың негізгі сипаттамалары қарастырылып, студенттерді кәсіби даярлау процесінде пластикалық экспрессияның рөлі анықталған. Студенттердің вокалдық өнер, экшн және пластикалық қозғалыс саласындағы дағдыларын дамытатын педагогикалық әдістер, сондай-ақ осы әдістердің музыкалық орындаушының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға әсерін талдау ұсынылады. Ұсынылған ұсыныстар музыкалық орындаушыны кәсіби шеберлікке тәрбиелеудің негізгі мақсаттары мен мақсаттарын сақтау мақсатында педагогикалық процесте жүзеге асырылатын шу мен қозғалысты синтездеу әдістері түрінде ұсынылған. Сондай-ақ, мюзикл актері үшін пластикалық экспрессивтіліктің және нақты физикалық жағдайлардың қалыптасу моделі ұсынылған. Музыка-драмалық өнердің ең әсерлі түрлерінің бірі. Мюзикл дамуының алғашқы кезеңдерінде бұл қозғалыс вокалдық қойылымдарды сұйылтқан кірістірілген нөмір пішімінде өте аз рөлге ие болды. Қазіргі уақытта қозғалыс және пластикалық хирургия барлық мюзиклдерде маңызды орын алады, бұл осы танымал мюзиклдің орындаушысы үшін пластикалық дайындықтың маңыздылығы туралы айтуға мүмкіндік береді.

Дауыстың, драматургияның және интерпретациялық пластиканың үйлесімді үйлесімі көрерменге пьесаның уақыты мен сюжетіне барынша енуге мүмкіндік береді. Суретші өзінің мінезін ашып, қажетті эмоцияларды сахнадан аудиторияға жеткізуі үшін ол дауыс, актерлік және пластикалық өнер саласында жоғары сапалы кәсіби дайындықтан өтуі керек. Музыкалық орындаушының пластикалық мәнерлілігінің ерекшелігі оның денесінің шеберлігіне тікелей байланысты, ал мұның жолы-пластикалық пәндердің кең спектрін меңгеру. Дененің пластикалық қозғалысының құралдары режиссердің идеясын, кейіпкердің эмоционалдық жағдайын, оның тәжірибесін және басқа кейіпкерлермен қарым-қатынасын жеткізуге ықпал етеді. Музыкалық орындаушыны тәрбиелеу Процесі Ресейде жаңа, сонымен бірге күрделі және көп компонентті. Бастапқыда мюзиклдің маңызды ерекшелігі болды: онда эстрадалық вокалмен қатар әсерлі эффектілер мен пластикалық композициялардың маңызы зор болды, бұл драмалық интерпретацияның осы түрінің танымал болуына ықпал етті. Мұнда Е.Езерская

"классикаға айналған ең жақсы мюзиклдер" деп мәлімдейді. Осы жанрдағы жұмыстың нәтижелері сюжетті дамытудың негізінде жатқан хореографиялық құрылыстың сәтті мюзиклге қойылатын бірінші және басты талап екенін көрсетеді."Бұл тұжырымның маңыздылығы мюзиклді қоюдың мақсаты кеңістіктің моторлы-визуалды шешіміне басымдық беру болып табылатындығында. Мюзиклдің алгоритмі: іс-әрекеттің дамуына негізделген музыкалық нөмірлер, сахналық кеңістіктің моторлы-пластикалық конструкциясымен шешілетін мазмұн, сонымен қатар кейіпкерлердің мәтіні. Осылайша, қазіргі музыкалық театры кәсібилендіруге ерекше талаптар қояды. Ол синтетикалық болуы керек, яғни кәсіби шеберліктің бірнеше түрін біріктіретін музыкалық орындаушының бір-бірін алмастыратыны және бұл үшін вокалдық, пластикалық және актерлік шеберліктің жоғары деңгейі болуы қажет.

Актерде табиғи ырғақ сезімі болуы керек. Музыкалық орындаушының кәсіби шеберлігін қалыптастырудағы пластикалық экспрессивтілік.Эстрада өнерінің театрлық формаларының қазіргі жағдайы мен даму тенденциялары. Оның жалғасы арқылы үлкен ішкі музыкалық, мінездің көрінісі және музыка туралы хабардар. Ән айту немесе диалог сияқты табиғи ойды, мінезді білдіру құралы болып табылатын пластик туралы да осыны айтуға болады. Талаптар негізінде уақытша музыкалық театрда музыкалық орындаушыны кәсіби даярлау процесінде белгілі бір нақты байқаулар құрылуы керек.

"Құзыреттілік" терминін алғаш рет 1959 жылы Американдық психолог Роберт Уайт енгізген және келесі анықтаманы қамтиды: адамның қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті, яғни құзыреттілік-бұл маманның жеке қабілеті, кәсіби тапсырманың белгілі бір түрін шешу. Яғни, кәсіби құзыреттілік-бұл маманның кәсіби дайындығының соңғы нәтижесі. Музыкалық орындаушының кәсібилігі вокалдық баулар мен актерлік шеберліктің көмегімен пластикалық лексиканы меңгеру арқылы өз денесін үйлестіру қабілетіне байланысты, бұл оған өзінің бірегей және жеке мәтіндерін жасауға мүмкіндік береді. Мақалада музыкалық орындаушыныңкәсіби шеберлігін қалыптастырудағы пластикалық экспрессияның рөлі талданады және пластикалық пәндерді оқыту моделі жасалады.

Пластикалық экспрессия құралдары кейіпкердің образын айқынырақ ашуға және режиссердің ойын жеткізуге мүмкіндік береді. Мюзиклдің барлық пластикалық материалдары әрқашан дыбыспен қамтамасыз етіліп, музыканың мазмұнымен толтырылады.Бұл музыкалық театрдың музыкалық және басқа жанрларының айырмашылығы. Мақала авторларының алдында тұрған мәселе-өндіріс процесінің негізгі құрамдас бөліктері болып табылатын дауыс, әрекет және қозғалыс арасындағы байланыс бойынша тиісті әзірлемелердің болмауы музыкалық орындаушының кәсіби шеберлігін шыңдау. Авторлар әдебиеттер мен бейнематериалдардың мазмұндық талдауын жүргізді.

Қазаргі музыкалық театры түлектердің мәнерлілігіне жоғары талаптарын қояды. Музыкалық жанрдағы әлемдік тенденциялар әртістердің күн сайын, бір жылда алғаш рет ойын-сауық пен жанды дауыста өнер көрсетуін талап етеді. Тыңдаушы мен орындаушының жеке басының сәйкестігі музыканың жынысына, жасына, тіпті дыбыстық ерекшеліктеріне қарай музыкалық талғамды болжайтыны белгілі. Яғни, әртістердің қоғамдық даралығы олардың тыңдармандарының даралығымен байланысты, бұл оларға ерекше талаптар қояды. Тәжірибеге сәйкес жеке құрылымның кеңеюіне ықпал ететін орындаушының сыртқы түрі мен икемділігі. Сондықтан, сауалнамалар арқылы сауалнама нәтижесінде алынған мәліметтерге сәйкес"поп және джаз дауысы" және "музыкалық" профильдерінің түлектері үшін. Шоу-бағдарламада оқу процесінде музыкалық орындаушылар кәсіби білім беруге белсенді қатысуы керек деп айтуға болады. Онда қозғалыстардың икемділігін үйрету, сондай-ақ музыканың жанрлық ерекшеліктерін көрсететін дауыстар мен қимылдарды синтездейтін әдістерді қолдану.

Әдебиеттер

1. Новерр Ж.Ж. Письма о танце и балетах. – Л.; М.: Искусство, 1965. – 375 с.
2. Зыков А. И. Театральный «билингвизм» профессии режиссёра пластики и танца // Проблемы художественного творчества и исполнительской интерпретации: сб. ст. по мат-ламВсерос. науч. чтений, посвящ. Б. Л. Яворскому. – Саратов: Саратов.гос. консерватория им. Л. В. Собинова, 2015. – С. 31–39.
4. 20 лет столице // Интернет ресурс: https://archive.np.kz/hotnewstop/23844-20-let-stolice.html. (19.11.2021ж. күніқаралды).
5. Театр – это островок жизни. // Интернет ресурс: http://iconic.kz/celebrities/success-story/429-teatr-eto-ostrovokzhizni.html (20.11.2021ж. күніқаралды).
6. Журнал для деловых людей // Интернет ресурс: businesswomen.kz. – № 3(19). – 2010. – С 76-79.
7. Немеровский А. Пластическая выразительность актера. – Москва: Искусство, 1976. – с.119.

ӘОЖ 37.061

ТЕАТРАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЗАМАНАУИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Алмабай З. – МӨ-22-6к1 тобының студенті
Төлеуов Е. - аға оқытушы

Театр менеджменті-театр қызметінің әртүрлі аспектілерін жоспарлауды, ұйымдастыруды және бақылауды қамтитын театрды басқару саласы болып табылады. Театр менеджменті аясында қаржы, ресурстар, персонал, маркетинг және билеттерді сату, сондай-ақ театр жобасын дамыту стратегияларын әзірлеу жүзеге асырылады. Театр менеджментінің ерекшеліктеріне шығармашылық ұжымдармен жұмыс істеу, театр өндірісінің ерекшеліктерін ескеру, сондай-ақ өнер мен коммерциялық мүдделер арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігі жатады. Театр менеджменті театрлардың сәтті жұмыс істеуінде маңызды рөл атқарады және олардың дамуы мен танымал болуына ықпал етеді.

Театр және ойын-сауық қызметтері нарығы-бұл мәдениет пен өнер әлеміне немесе басқа мақсатқа тарту мақсатында осы қызметтерді тұтынатын тиісті сұраныстары мен мүдделері бар қолданыстағы және әлеуетті тұтынушылардың жиынтығы.

Қазіргі кезде ұсыныстар нарығы өте үлкен, сондықтан театр және ойын-сауық іс-шараларын ұйымдастырушылар олардың іс-шараларына билеттерді оңай сатып алуға мүмкіндігі бар. Билеттерді театр-концерт-спорт алаңдарының кассаларында сату, сондай-ақ билеттерді сатудың компьютерлік жүйесі бар, яғни оларды алдын-ала сатып алу үрдісіде бар.

Қаланың театр кассаларындағы электронды билеттер-бүгін жаңалық емес. Көрерменге қаланың кез келген кассасында кез келген спектакльге кез келген билетті сатып алу мүмкіндігі, ойын-сауық іс-шараларына билеттерді сату үшін бірыңғай ақпараттық желі жүйесі жұмыс істейді. Компьютерленген кассада адамға қолда бар орындар туралы толық ақпарат беріледі, залда таңдалған орындардың орналасуын анық көрсетеді.

Театр және ойын-сауық ұйымдарын мемлекеттік және коммерциялық ұйымдарға бөлінеді.Мемлекеттік театр-ойын - сауық ұйымдары-негізгі қызмет түрі Жарғыға (Ережеге) сәйкес мемлекеттік орган құрған және мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын (субсидиялар алатын) халыққа концерттік (театрлық, цирктік) қызмет көрсету болып табылатын театрлар, цирктер, филармониялар және өзге де концерттік ұйымдар болып келеді.

Коммерциялық театр дегеніміз - ойын-сауық мекемелері, олар-спорттық-ойын-сауық кешендері, кинотеатрлар, театрлар, клубтар, мұражайлар, саябақтар, цирктер және мәдениеттің үлгілері мен құндылықтарын көрсетуге және пайда табуға бағытталған басқа да мәдени мекемелер жатады. Осылайша, театрлық – ойын-сауық іс-шарасы-бұл классикалық, джаз концерттері және жұлдыздардың жеке қойылымдары, фестивальдар, спектакльдер, цирк қойылымдары, балет қойылымдары, сән көрсетілімдері, жеңіл музыкалық шоулар және көркем-орындаушылық шығармашылықтың өзге де түрлері болып келеді;

Театр-ойын-сауық ұйымдары қызметінің негізгі түрлеріне:

-негізгі сахнада (сахналарда), гастрольдерде және театр-ойын-сауық қойылымдарын, басқа да өнер туындыларын жасау және көрсету, фестивальдар, конкурстар, байқаулар ұйымдастыру, аталған іс-шараларға билеттерді сатулар;

-заңды және жеке тұлғалармен шарт негізінде театр-ойын - сауық қойылымдарын, концерттерді өздерінің немесе жалға алған сахналық алаңдарында көрсету үшін, теледидар арқылы, радио арқылы трансляциялау, кино -, видео-және өзге де материалдық түсірілімдер үшін дайындау;

- өз күштерімен немесе шақырылған ұжымдардың күштерімен, шақырылған орындаушылармен өткізілетін көркемдік-шығармашылық сипаттағы басқа да іс-шараларды ұйымдастыру;

- шарттар негізінде ұйымдарға қойылым қызметтерін, спектакльдер, концерттер, қойылымдар өткізу үшін сахналық қойылым құралдарын ұсыну;

- тапсырыстар бойынша театр қойылымдарын, концерттерді, қойылымдарды көркемдік безендіру заттарын дайындау;

-гастрольдік және көшпелі іс-шараларды, бірлескен жобалар мен бағдарламаларды өткізу үшін өз сахналық алаңдарын басқа театр-ойын-сауық ұйымдарына ұсыну;

- ұйымның көркемдік-шығармашылық қызметіне байланысты ақпараттық-анықтамалық және жарнамалық материалдарды, бейнематериалдар мен фонограммалардың көшірмелерін дайындау, көбейту және өткізу жатады.

Театр - ойын-сауық ұйымы өз қызметін дербес жоспарлайды және оның жарғысында көзделген мақсаттарға, өзінің шығармашылық және шаруашылық ресурстарының болуына және шығармашылық-өндірістік және әлеуметтік даму қажеттілігіне қарай даму перспективаларын айқындайды. Театр және ойын-сауық ұйымы билеттердің бағасын жеке дербес белгілейді. Театр-ойын-сауық ұйымы өзінің жұмыс режимін де дербес белгілейді.

Театр және ойын-сауық мекемесінің құрылымы – бұл спектакльдер мен басқа да көпшілік қойылымдарды дайындау және көрсету процесінде өзара әрекеттесетін мамандандырылған бөлімшелердің жиынтығы болып табылады. Әдетте театр және ойын-сауық ұйымының құрылымында мыналар бөлінеді: шығармашылық, техникалық, әкімшілік-педагогикалық құрамдар. Театр ойын- сауық мекемесінің ұйымдық құрылымы да актерлермен, режиссерлермен қойылымға жасалатын келісімшарттар жүйесі болып табылады.

Театр-ойын – сауық кәсіпорнының ішкі ортасы деп оның барлық құрылымдық бөлімшелері мен қызметтерінің өкілдері-труппа, цех қызметкерлері, дирекция, режиссерлік басқару, билетшілер және басқа да қызметшілер кіреді.

Бірінші және ең жақын кезең-бұл қойылымды жасаушылардан – режиссерден, сценографтан, жарық суретшісінен, композитордан, актерлерден тұратын театрлық-ойын-сауық іс-шарасы авторының қарым-қатынас ортасы. Қарым – қатынастың екінші ортасы-театр-ойын-сауық іс-шарасын құруға және жалға алуға қатысатын қызметтер мен цехтардың қызметкерлері (декораторлар, реквизиторлар, режиссерлердің көмекшілері, сәулелендірушілер, билетшілер және т.б.).

Коммуникациялық өзара әрекеттесудің үшінші ортасы-бұл спектакльді насихаттаумен және сатумен айналысатын қызметтер. Әкімшілік бөлімнің қызметкерлерімен ынтымақтаса отырып, спектакльдің авторы көрермендерді тартуға, спектакльге қатысуды қамтамасыз етуге және театрға қызығушылықты сақтауға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Веснин В.Р. Основы менеджмента: Курс лекций. – М.: Проспект, 2010.
2. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс. - М.: Владос, 2006.
3. Жданова Е.А., Иванов С.К., Кротова Н.И. Управление и экономика в шоу-
4. Бизнесе. - М.: Финансы и статистика, 2003.
5. Зайцева А.Н. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме. – М.: Академия, 2006.

ӘОЖ 793

БИДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ФИЗИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚҚА ӘСЕРІ

Амангелді А.Н. – МӨ-23-9Р2 тобының студенті
Адиш А.С.- оқытушы, өнертану ғылымдарының магистрі

Би – адамның өзін-өзі көрсетуінің, эмоцияларын жеткізудің және физикалық белсенділікті арттырудың бірегей формасы. Ол тек көркемдік немесе спорттық әрекет қана емес, сонымен қатар адамның психикалық және психикалық денсаулығына оң әсер ететін тиімді құрал. Соңғы зерттеулер көрсеткендей, би терапиясы депрессия, стресс, мазасыздық және басқа да психикалық қиындықтармен күресуге көмектеседі. Бұл мақалада бидің психикалық және психикалық денсаулыққа әсері қарастырылады.Би – адамның көңіл-күйін жақсартып, эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастыратын факторлардың бірі. Бүгінде бидің тек көркемдік мәні ғана емес, денсаулыққа тигізетін пайдалы әсері де кеңінен зерттелуде. Би адамның физикалық және психикалық денсаулығына әсер етіп, өмір сапасын арттырады. Бұл өз кезегінде биді тек өнер ретінде ғана емес, денсаулықты жақсартатын құралы ретінде қарастыруды қажет етеді[1]. Бидің физикалық денсаулыққа әсері.Би қозғалыстары денені белсенді түрде жаттықтырады, сонымен қатар әртүрлі бұлшықеттер мен мүшелердің жұмысын жақсартады. Бидің физикалық денсаулыққа тигізетін бірнеше ықпалы бар: бұлшықет тонусы мен күшін арттырады.Би кезінде дене бұлшықеттері қарқынды жұмыс істейді. Кез-келген би қозғалысын орындау барысында дененің әрбір бұлшықеті қатысып, икемділік пен төзімділік артады. Би жаттығулары, әсіресе, аяқты, белді және арқа бұлшықеттерін күшейтеді, бұлшықет тонусын жақсартады.Жүрек-қан тамырлары жүйесіне әсері.Би – физикалық белсенділіктің бір түрі ретінде жүрек-қан тамырлары жүйесін жақсартуға ықпал етеді. Би кезіндегі тұрақты қозғалыс жүрек соғысын жылдамдатып, қан айналымын жақсартады. Бұл жүректің жұмысын жеңілдетеді және қан қысымын тұрақтандырады.Теңгерім және координация дағдыларының дамуы.Би – адамның денесін теңгерімді ұстап, қозғалыстарын дұрыс үйлестіруге мәжбүрлейтін өнер түрі. Бидің бұл әсері дененің қозғалыс үйлесімділігі мен икемділігін жақсартады. Әсіресе балет, модерн және заманауи билерде дене мен қозғалыстардың нақтылығы мен дәлдігі маңызды рөл атқарады.Калорияларды жағу және салмақты бақылау.Би – өте белсенді жаттығу түрі, ол көп калория жағады. Бидің әсерінен дене салмағы төмендейді, артық майлар кетіп, дене формада қалады. Әртүрлі би стилдері арасында жылдамдық, ырғақ және қозғалыс қарқынының ерекшеліктеріне байланысты калория шығыны әртүрлі болады.Икемділік пен төзімділікті арттыру.Би жиі икемділікті талап етеді, бұл өз кезегінде дененің икемділігін арттырады.

Бұлшықеттер мен буындардың жаттығуы олардың қозғалыс ауқымын кеңейтеді, дене жаттығу жасаған сайын төзімділік пен күш өседі[2]. Психикалық денсаулыққа әсері.Би тек физикалық денсаулыққа ғана емес, психикалық денсаулыққа да маңызды әсер етеді. Би адамның көңіл-күйіне, эмоциясына және психоэмоционалдық күйіне әсер етеді: стрессті төмендету және релаксация.Би – стресстен арылудың тиімді әдістерінің бірі. Бұл физикалық жаттығу ғана емес, психоэмоционалдық терапия болып табылады. Би кезінде дене босаңсып, ми мен денеде кернеу кетеді, бұл психологиялық күйді жақсартады. Қозғалыстар мен би қадамдары арқылы адам стресстен құтылып, тыныштыққа келеді.Күйзеліс пен депрессияны жеңу.Зерттеулер көрсеткендей, би қозғалыстарының физикалық әсері мен көңіл-күйге оң ықпалы күйзеліс пен депрессияның жеңілдеуіне көмектеседі. Би арқылы адам өзін жақсы сезініп, бақытты болуға ұмтылады. Би сеансынан кейін адамның серотонин мен эндорфин деңгейі артады, бұл оның көңіл-күйін жақсартады.Өзін-өзі бағалау мен сенімділікті арттыру.Би – адамның өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттыратын керемет құрал. Би жаттығулары, әсіресе сахнада өнер көрсету, адамның өзіне деген сенімділігін нығайтады. Адам өзі орындайтын би қадамдарын, қозғалыстарын дұрыс жасай отырып, өз-өзіне деген сенімділік сезімін арттырады.Эмоцияларды білдіру мен басқару.Би адамға өз эмоцияларын басқаруға және білдіруге мүмкіндік береді. Бұл психологиялық тұрғыдан өте пайдалы, өйткені адам әртүрлі эмоцияларды дұрыс қабылдап, оларды конструктивті түрде көрсетуге мүмкіндік алады. Сондай-ақ, бұл өз эмоцияларымен жұмыс істеп, олардың пайда болу себептерін түсінуге көмектеседі.Мидың белсенділігі мен когнитивтік қабілеттердің дамуы.Би ми мен дене арасындағы байланысты нығайтады. Би кезінде қозғалыстарды үйлестіру және ырғақты дұрыс сақтау мидың жұмысын жақсартады. Бұл есте сақтау қабілетін арттырады, концентрацияны күшейтеді. Сондай-ақ, би адамның шығармашылық ойлау қабілетін дамытады[3]. Әлеуметтік денсаулық.Би топтық өнер түрі болып табылатындықтан, ол әлеуметтік байланыстарды нығайтуға мүмкіндік береді. Би ұжымдарында жұмыс істей отырып, адамдар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас орнатады, достық қарым-қатынастар қалыптастырады. Бұл әсіресе топтық би ұжымдарында, халықтық және заманауи би мектептерінде маңызды. Әлеуметтік тұрғыдан, би адамдардың бір-бірімен жақсы араласуына ықпал етіп, жалғыздық пен қоғамнан тыс қалу сезімін азайтады. Би – бұл тек өнер емес, денсаулықты сақтаудың, психологиялық күйді жақсартудың және адамдар арасындағы қарым-қатынасты нығайтудың тиімді құралы. Ол физикалық тұрғыдан денені шынықтырып, психологиялық тұрғыдан тұлғаны жетілдіреді. Би өнері адамға тек сыртқы сұлулығын ғана емес, ішкі күйін де жақсартуға көмектеседі. Теңгерім мен координация дағдыларын дамыту.Би жаттығулары дене мен ми арасындағы байланысты нығайтып, қозғалыс координациясын жақсартады. Әрбір би қадамы мен қозғалысы адамның денесін теңестіріп, тепе-теңдікті сақтауға үйретеді. Бұл әсіресе жас ұрпақ үшін өте маңызды, себебі теңгерім мен қозғалыс үйлесімділігін ерте жастан қалыптастыру адамның болашақ өмірінде денсаулықтың мықты болуына ықпал етеді.Когнитивтік қабілеттердің дамуы.Би адамның ми жұмысын белсендіреді. Қозғалыстар мен ырғақтардың үйлесімділігі мидың жүйке байланыстарын күшейтіп, адамның ойлау қабілетін дамытады. Әрбір би қозғалысы миға жаңа тапсырма береді, нәтижесінде адамның есте сақтау қабілеті, назарды шоғырландыру және шығармашылық ойлау дағдылары артады. Әлеуметтік денсаулыққа әсері.Би - адамдар арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға ықпал ететін керемет құрал. Топтық би кезінде қатысушылар өзара сенім қалыптастырады, бір-біріне көмек көрсетеді және бірлескен мақсатқа жетуге ұмтылады[4]. Бұл әсіресе ұжымдық би орындау барысында, әсіресе билердің әлеуметтік маңызы зор. Оған

қоса, би қоғамдағы жалғыздықты сезінуге жол бермейді, керісінше, топтық би ортақ қызығушылықты бөлісіп, адамдарды біріктіреді.Сондықтан да би – денсаулықты жақсартатын бірегей құрал, ол әрбір адам үшін пайдалы және тиімді болары сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Александр Гиршон., Жить танцуя. Интегральный танец для терапии, творчества и саморазвития, Издательство: Ridero, 2024, 372 стр.
2. Боярчиков Н. Н., О балетмейстерском образовании, Издательство: Планета музыки, 2024, 60 стр.
1. 3.Баскаков В.Ю. Хроники телесной психотехники. Выпуск 1. Москва: Институт
2. общегуманитарных исследований, 2022 г. 216 стр.
3. Новерр Ж. Ж. Письма о танце, Издательство: Планета музыки, 2023, 384 стр.

ӘОЖ 347.787

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚОЛӨНЕР ТАРИХЫ

Амангельді Ж. - МӨ 24-18к тобының студенті
Баймаханов Н. - магистр,оқытушы

Қолөнер – адамның шығармашылық қабілетін дамытатын әрі ұлттық мәдениетті сақтауға ықпал ететін маңызды өнер саласы. Ол тек әдемі бұйымдар жасаумен шектелмейді, сонымен қатар рухани, экономикалық және әлеуметтік пайдасы зор.

Рухани және мәдени пайдасы

• Ұлттық мұраны сақтау – қолөнер арқылы ата-бабамыздан қалған дәстүрлер мен мәдениет болашақ ұрпаққа жетеді.

• Шығармашылық ойлау қабілетін дамыту – әр бұйым ерекше дизайн мен нақышқа ие, бұл адамның эстетикалық талғамын қалыптастырады.

• Сабырлылық пен шыдамдылықты арттыру – қолөнермен айналысу зейінді шоғырландыруды, ұқыптылықты және дәлдікті қажет етеді.

Психологиялық және физиологиялық пайдасы

• Стресті азайтады – қолөнер шығармашылық процеске терең ену арқылы жүйкені тыныштандырады және күйзелістен арылуға көмектеседі.

• Қол моторикасын дамытады – әсіресе киіз басу, кесте тігу, ағаш ою сияқты қолөнер түрлері ұсақ мотериканы жақсартады.

• Зейінді күшейтеді – ою-өрнек салу, зергерлік бұйым жасау сияқты жұмыстар үлкен дәлдікті талап етеді, бұл адамның зейінін дамытуға ықпал етеді.

Экономикалық пайдасы

• Қосымша табыс көзі – қазіргі таңда ұлттық нақыштағы бұйымдарға сұраныс жоғары, бұл арқылы кәсіпкерлікпен айналысуға болады.

• Қолөнер өнімдерін сату және экспорттау – этникалық стильдегі киімдер, зергерлік бұйымдар, кілемдер халықаралық нарықта да жоғары бағаланады.

• Туризмді дамытуға үлес қосады – ұлттық қолөнер бұйымдары туристер арасында танымал, бұл жергілікті экономиканы қолдайды.

Әлеуметтік және тәрбиелік пайдасы

• Отбасылық дәстүрді жалғастыру – ата-аналар балаларына ұлттық өнерді үйретіп, олардың рухани дамуына ықпал етеді.

• Қоғамдастықты нығайту – шеберлер мен қолөнерге қызығушылар арасындтәжірибе алмасу арқылы ұлттық бірлік пен мәдени байланысты күшейтуге болады.

• Экологиялық таза өнімдер жасау – табиғи материалдардан жасалған бұйымдар қоршаған ортаға зиянсыз және экологиялық мәдениетті дамытуға ықпал етеді.

Қазақ халқының қолөнері – ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениеттің маңызды саласы. Ол көшпелі және жартылай көшпелі өмір салтына бейімделген тұрмыстық заттар мен өнер туындыларын жасаумен тығыз байланысты. Қазақ қолөнері ата-бабаларымыздың өмір сүру салтын, дүниетанымын, эстетикалық талғамын көрсететін .мәдени мұра болып табылады.Қазақ қолөнерінің даму тарихы б.з.д. III-I мыңжылдықтардан бастау алған. Қазақ қолөнерінің даму кезеңдері:

1.Ежелгі дәуір (б.з.д. III-I мыңжылдықтар)Қазақ халқының ата-тегі сақ, ғұн, үйсін тайпалары металл өңдеуді меңгеріп, қару-жарақ, ат әбзелдері мен әшекей бұйымдар жасаған және “Аң стилі” қолөнерде кең таралып, жануарлар бейнесі бар әшекейлер мен тұрмыстық заттар безендірілген.

2.Орта ғасырлар (VI-XV ғасырлар)Түркі қағанаты кезеңінде зергерлік, тері өңдеу, кілем тоқу, ағаш және сүйек ою дамыды,қолөнер бұйымдары тек тұрмыстық мақсатта емес, әлеуметтік мәртебені білдіретін символ ретінде де қолданылды,қыш құмыра жасау ісі өркендеді, бұл Ұлы Жібек жолы саудасының дамуына байланысты болды.

3.Қазақ хандығы дәуірі (XV-XVIII ғасырлар) Киіз үй жасау өнері жоғары деңгейге жетті. Оның сүйегі (кереге, уық, шаңырақ) ағаштан ойылып, сәнді нақыштармен әшекейленді,қару-жарақ жасау кәсібі дамыды: қылыш, найза, қалқан, сауыт-сайман,зергерлік өнер өркендеп, күміс, алтын әшекейлерге тас орнату, ою-өрнек салу кеңінен қолданылды.

4.XIX-XX ғасырларда қазақ халқының тұрмысында кілем тоқу, тері илеу, киіз басу, ағаш өңдеу, зергерлік өнер өз жалғасын тапты. Ою-өрнектер мен ұлттық нақыштар қазақтың күнделікті өміріндегі бұйымдардың ажырамас бөлігіне айналып,қолөнердің кейбір түрлері кәсіпке айналып, сауда-саттық арқылы тарала бастады.

5.Қазіргі заманда дәстүрлі қолөнер қайта жаңғырып, ұлттық нақыштағы бұйымдар сұранысқа ие болуда. Этнодизайн, сәндік-қолданбалы өнер кең таралып, ұлттық нақыштағы жиһаздар, киімдер, зергерлік бұйымдар сәнге айналды. Киіз басу, кілем тоқу, ағаш ою, металды көркем өңдеу сияқты дәстүрлі өнер түрлері Қазақстанның мәдени мұрасы ретінде қорғалып, туристік өнімдерге айналуда.

Қазақ қолөнерінің негізгі түрлері алуан түрлі. Олар:зергерлік өнер–алтын,күміс, мыс өңдеп, білезік, жүзік, алқа, сырға жасау,ағаш өңдеу – киіз үй жабдықтары, бесік, кебеже, сандық жасау,тері және сүйек өңдеу – ер-тоқым, қамшы, торсық, ыдыс-аяқ жасау,киіз басу және кілем тоқу – текемет, сырмақ, алаша, кілем, басқұр жасау,қыш-құмыра жасау – саздан ыдыстар пісіру,қару-жарақ – сауыт-сайман, қылыш, найза, айбалта жасау. Қолөнеріміздің ерекшеліктері де бар, мысалы, халқымызда әр бұйым болсын, ою-өрнектеріміздің өзіндік мәні мен қолданылуы, оюларымыз табиғаттан, жануарлардан, тұрмыс-тіршіліктен алынған бейнелерді қамтиды,сонымен қатар ең бастысы атадан балаға мирас болып,ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келеді.Қазақ қолөнері тек тұрмыстық қажеттілікті өтеумен шектелмей, ұлттық мәдениеттің бір бөлігі ретінде халықтың дүниетанымы мен эстетикалық талғамын көрсетті. Ою-өрнектер белгілі бір мағынаға ие болып, халықтың наным-сенімімен байланысып отырды. Мысалы, қошқар мүйіз оюы молшылық пен берекені, құс қанаты еркіндікті білдірді.Бүгінде қазақтың дәстүрлі қолөнері қайта жанданып, заманауи дизайнмен үйлесім тауып келеді. Қолөнер шеберлерінің бұйымдары ұлттық нақыштағы киімдерде, интерьер заттарында және заманауи зергерлік өнерде кеңінен қолданылады Қазақтың қолөнері мәдени мұраның бөлігі ретінде ғана емес, ұлттық бірегейліктің, халықтың рухының бейнесі ретінде де маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда қазақ қолөнерін сақтау, дамыту және ұрпақтарға жеткізу маңызды міндет болып табылады. Әлемдік мәдениеттегі орны мен маңыздылығын көрсету үшін қазақтың қолөнерін жаңғыртып, оған заманауи өрнектер мен техникаларды қосу қажет.

Қазақ қолөнері – халқымыздың мәдениетінің, өмір салтының және көркемдік дәстүрлерінің айнасы. Ол ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, ұлттық мұрамыздың ажырамас бөлігіне айналды. Бүгінде қазақ қолөнерін сақтау мен дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл өнер түрі тек тарихтың бір бөлшегі емес, сонымен қатар қазақ халқының шығармашылық қабілетінің символы.Қазақ қолөнері – бұл тек ұлттың мәдениеті мен тарихының айнасы ғана емес, сонымен қатар халықтың рухани әлемін, дүниетанымын көрсететін бірегей өнер түрі болып табылады. Оның ғасырлар бойы сақталып, дамып отырғаны – халықтың шеберлігін, даналығын және шығармашылық қуатын білдіреді. Қазақ қолөнері бүгінгі таңда әлемнің көптеген елдерінде танылып, өзінің шынайылығын және әсемдігін көрсетіп отыр. Халықаралық көрмелер мен фестивальдерде қазақ қолөнерінің туындылары жоғары бағаланып, оны әлемдік мәдени мұра ретінде қабылдауға негіз болды.

Әдебиеттер

1. Қазақ қолөнер энциклопедиясы
2. Ыбырайымов Х. – “Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері”
3. Сәдуақас Мұсаев – “Қазақтың зергерлік өнері”

ӘОЖ 746.02

D3 ФОРМАТЫНДАҒЫ ТОҚЫМА БҰЙЫМДАРЫНА ЕРЕКШЕЛІК БЕРЕТІН САНДЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕР

Аманкелді А.Е. - МӨ-22-13к2 тобының студенті
Әнефия А.Б. - магистр, оқытушы

Қазіргі заманғы сән индустриясында қолмен жасалған тоқыма бұйымдары ерекше орын алады. Әсіресе, D3 форматындағы тоқыма бұйымдары күрделі бедерлер мен үш өлшемді құрылымдар арқылы ерекшеленеді. Мұндай бұйымдарға айрықша мән беру үшін сандық ерекшелік элементтері қажет. Бұл элементтер бұйымның түпнұсқалылығын растауға, оны каталогтау мен нарықта ерекшелеуге мүмкіндік береді.

Бұл мақалада D3 форматындағы тоқыма бұйымдарына ерекшелік беретін сандық элементтер, олардың маңызы мен қолдану әдістері қарастырылады.

1. D3 форматындағы тоқыма бұйымдарының ерекшеліктері.

D3 форматындағы бұйымдар – көлемді құрылымдарға ие, жоғары деңгейлі қолөнер шеберлігін талап ететін эксклюзивті туындылар. Олар келесі қасиеттерімен ерекшеленеді:

- Бедерлі құрылым – арнайы тоқу техникасы арқылы жасалған үш өлшемді текстура.
- Қолмен жасалған бірегей дизайн – әр бұйым қайталанбас авторлық жұмыс.
- Табиғи материалдар – жүн, мақта, жібек, табиғи бояғыштар.
- Күрделі сәндік элементтер – гофрленген, қабатты немесе бедерлі текстуралар.

Осы ерекшеліктерді ескере отырып, бұйымды нарықта ерекшелеу үшін арнайы сандық идентификация элементтері қажет.

2. Сандық ерекшелік элементтерінің маңыздылығы

D3 форматындағы тоқыма бұйымдарына сандық ерекшелік элементтерін енгізудің негізгі себептері:

- Бұйымның түпнұсқалығын растау – әрбір туындының авторлық құқығын сақтау.
- Нарықта даралау – бұйымның ерекше стилі мен технологиясын көрсету.
- Өндірістік бақылау – бұйымдарды каталогтау және қадағалау.

• Жасанды көшірмелерден қорғау – түпнұсқалық белгілер енгізу арқылы.

Сандық элементтер әр бұйымға ерекшелік беріп, оның жасалу процесі мен авторын айқындауға көмектеседі.

Үш өлшемді бедерлі тоқу: толық ауқымды орындалу барысы

D3 Үш өлшемді бедерлі тоқу – ерекше текстура жасауға мүмкіндік беретін күрделі, бірақ өте әдемі тоқыма техникасы. Бұл әдіс киім дизайнында, интерьер бұйымдарында және сәндік аксессуарлар жасауда кеңінен қолданылады. Көлемді бедер жасау үшін қолмен тоқу әдістерін, арнайы ілмек біздерді (крючок), тоқу инелерін және қосымша жіптерді пайдалану қажет.

Осы мақалада көрсетілген тоқу жұмысын орындаудың толық бірізділік барысы, яғни дайындық кезеңі, негізгі тоқу процесі және бұйымды аяқтау әдістері қарастырылады.

1. Дайындық кезеңі

Үш өлшемді бедерлі тоқу процесін бастамас бұрын, қажетті құралдар мен материалдарды дайындау қажет.

1.1. Қажетті құралдар

• Ілмек біз (крючок) – №2,5–№5 нөмірлі ілмек біздер ең қолайлы.

• Тоқыма инелері – егер кейбір бөліктер инемен тоқылса, №3–№6 аралығындағы инелер қолданылады.

• Жіп түрлері – мақта, жүн немесе акрил жіптер ұсынылады.

• Қайшы – жіпті кесу және артық бөліктерін реттеу үшін.

• Тоқу маркерлері – күрделі өрнектерді белгілеу үшін.

• Өлшеу таспасы – ұзындық пен енді дәл өлшеу үшін.

2. Негізгі тоқу процесі

Бұл жұмыс ілмек бізбен (крючок) және инемен тоқу техникасын үйлестіру арқылы орындалады. Кезең-кезеңімен тоқу процесін қарастырайық.

2.1. Бастапқы ілмектерді алу

• Ілмек бізбен (крючок) бастапқы тізбек жасау:

• Тоқу үшін ілмек бізге қажетті ұзындықта бастапқы ілмектер тізбегін (chain stitch) жасап бастаймыз.

• Тізбек өнімнің еніне қарай жасалады.

• Негізгі қабатты тоқу:

• Бастапқы ілмектерді қосымша қатарлармен нығайту үшін бірнеше қатар жалпақ (single crochet немесе double crochet) ілмектермен тоқу қажет.

• Бұл қабат негізгі матаның құрылымын қамтамасыз етеді.

2.2. Үш өлшемді бедерді жасау техникасы

Көрсетілген жұмыста бүктемелі (гофрленген) бедерлі тоқу әдісі қолданылған. Бұл үшін арнайы бүктемелі (pleated) тоқу техникасы пайдаланылады.

1-әдіс: Толқынды бедер жасау

✔ Бірнеше қатар негізгі тегіс тоқу (single crochet) әдісімен тоқу керек.

✔ Әрбір үшінші немесе төртінші қатарда ілмектерді бос қалдырып, оларды қайтадан тоқылған бөлікке ілмекпен біріктіру қажет.

✔ Бұл әдіс тоқылған матаның бетінде көтеріліп тұрған толқын тәрізді бедерлер жасауға мүмкіндік береді.

2-әдіс: Қос қабатты тоқу (Layered knitting)

✔ Негізгі қабаттың үстіне қосымша жіптерді қолдану арқылы жаңа қабат тоқу керек.

✔ Қосымша жіптер ілмектердің үстінен жүргізіліп, бүктемелі құрылым жасалады.

✔ Бұл әдіс жұмсақ әрі әдемі бедерлі текстура жасауға көмектеседі.

3-әдіс: Көлемді қатпарлы тоқу (3D pleated texture)

✔ Бұл әдісте әрбір бірнеше қатар сайын ілмектерді бос қалдырып, кейін оларды жинап, арнайы қатпарлар (ruffle) жасау керек.

✔ Бұл қатпарлар инемен бекітіліп, толық үш өлшемді көрініс қалыптастырады.

3. Тоқылған бұйымды аяқтау

Жұмыс соңында бұйымның тегіс, ұқыпты және ұзақ мерзімге жарамды болуы үшін бірнеше қадам жасау қажет.

3.1. Жіптердің ұштарын бекіту

✔ Тоқылған бұйымның әр жерінде қалған жіптің ұштарын инемен тығып, бекіту керек.

✔ Бұл бұйымның ұзақ уақыт бойы қолданылуын қамтамасыз етеді.

3.2. Будыру және қалыпқа келтіру

✔ Үш өлшемді бедерлерді будыру арқылы түпкілікті пішінге келтіру қажет.

✔ Ол үшін:

• Матаны сәл дымқылдап, бумен үтіктеу.

- Қолмен бедерлерді дәл қажетті қалыпқа келтіру.
- Толық кепкенше қалыпта ұстап тұру.

4. Қолдану салалары

Үш өлшемді бедерлі тоқылған бұйымдар сән әлемінде және интерьер дизайнында кеңінен қолданылады.

✔ Сәндік киімдер – бедерлі жемпірлер, көйлектер, кардигандар.

✔ Интерьер бұйымдары – жастықтар, жамылғылар, кілемдер.

✔ Аксессуарлар – сәндік шарфтар, тоқылған сөмкелер, мойын орамалдар.

Қорытынды: Бұл қолөнердің күрделі, бірақ өте әсерлі әдісі. Үш өлшемді бедерлі тоқу – шығармашылық пен шеберлікті талап ететін өнер. Дұрыс техника мен жоғары сапалы материалдарды қолдану арқылы эксклюзивті және сәнді бұйымдар жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Сағындықова Л. Қолөнер технологиялары және олардың даму үрдістері. Алматы: Өнер баспасы, 2021.
2. Құлмағанбетова Р. Тоқыма өндірісінің заманауи әдістері. Нұр-Сұлтан: ҚазҰТУ баспасы, 2020.
3. Бекжанова Ә. Қазақ қолөнері: дәстүр мен инновация. Қостанай: «Өрнек» баспасы, 2019.
4. Wilson K. Handcrafted Textures in Fashion Design. Cambridge: Textile Research Institute, 2022.
5. Brown R. Modern Hand-Knitting Techniques. New York: Textile Press, 2020.
6. Brown R. Modern Hand-Knitting Techniques. New York: Textile Press, 2020.
7. Fashion Institute of Technology. 3D Knitting and Textile Innovations. New York: FIT Press, 2021.
8. Smith J. Knitting and Textile Science. London: Textile Research Institute, 2019.

ӘОЖ 811.512:004.048

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аманхан Ж.Б. – МӨ-24-14к2 тобының студенті
Нурымова Т.М. – магистр, оқытушы

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесін жаңғырту – қоғам алдындағы басты міндеттердің бірі. Білім беру мазмұнын жаңарту барысында заманауи технологияларды тиімді пайдалану маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллект бүгінгі күннің ең өзекті инновацияларының бірі ретінде білім беру саласында кеңінен қолданылуда. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде жасанды интеллектті пайдалану арқылы оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға, оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға және мұғалімдер жұмысын жеңілдетуге болады.Тақырыптың өзектілігі – білім беру мазмұнын жаңарту барысында заманауи технологияларды қолданудың қажеттілігімен айқындалады. Жасанды интеллект құралдары тек ақпаратты жеткізумен ғана шектелмей, оқушылардың танымдық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Осы мақалада қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде жасанды интеллектті тиімді қолданудың әдістемелік негіздері талданып, оның оқушылардың білім сапасына әсері қарастырылады.Мақала мақсаты – жасанды интеллект құралдарын қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде тиімді қолдану тәсілдерін ұсыну. Сонымен қатар, оқыту сапасын арттыруда жасанды интеллекттің артықшылықтарын және оны қолдану барысында кездесетін қиындықтарды талқылау.

Жасанды интеллект – ақпаратты өңдеп, талдау арқылы оқыту үдерісін жеңілдететін және жаңа әдістерді енгізуге ықпал ететін технология. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде жасанды интеллекттің рөлі ерекше, себебі ол оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Әдеби шығармаларды талдау, мәтін жазу, грамматикалық қателерді түзету сияқты тапсырмаларда жасанды интеллект тиімді қолданылады.Жасанды интеллекттің басты артықшылығы – оның оқушылардың жеке қажеттіліктеріне икемделе алуы. Мысалы, ChatGPT, Suno, Eduaide, D-Id, 4exam, lumio, gamma сияқты құралдар оқушылардың жазу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Жасанды интеллекттің көмегімен мұғалімдер оқушылардың шығармаларын тез тексеріп, нақты ұсыныстар бере алады. Бұл әдіс тек мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың білім сапасын да арттырады. [1,64]

Әдебиет сабақтарында жасанды интеллект шығармаларды тереңірек талдауға мүмкіндік береді. Мысалы, Абайдың қара сөздерін оқыту барысында оқушылар жасанды интеллектті қолдану арқылы кейіпкерлердің бейнесін талдап, мәтіннің негізгі идеясын түсіне алады. Сонымен қатар, әдеби шығармаларды түсінуде жасанды интеллекттің аналитикалық мүмкіндіктері оқушылардың ойлау қабілетін дамытады.Қазақ тілі сабағында жасанды интеллект оқушылардың грамматикалық қателерін түзетіп, жазу стилін жақсартуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар эссе жазу кезінде ChatGPT немесе басқа платформаларды пайдаланып, мәтінді талдап, құрылымын жақсарта алады. Бұл әдіс оқушылардың жазу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді.[2,124]

Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллектті қолдану сабақ барысында оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттырады. Әсіресе, қазақ әдебиеті пәнінде әдеби кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау немесе мәтіннің жасырын мағынасын ашу сияқты тапсырмаларда жасанды интеллекттің аналитикалық мүмкіндіктері жоғары нәтиже береді.Жасанды интеллектті қолдану арқылы оқушылар күрделі тапсырмаларды жеңіл орындап, өз бетінше ізденуді үйренеді. Мұндай әдіс оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытып, олардың оқу мотивациясын арттырады. Сонымен қатар, жасанды интеллект арқылы алынған ұсыныстар оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сай келіп, олардың білім сапасын арттырады. [3,98]

Жасанды интеллектті қолдану барысында мұғалімдер бірқатар қиындықтарға тап болуы мүмкін. Ең басты мәселе – мұғалімдердің технологиялық сауаттылығының жеткіліксіздігі. Бұл мәселені шешу үшін арнайы оқыту курстарын ұйымдастырып, мұғалімдерге жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану әдістерін үйрету қажет.Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану барысында техникалық мәселелер туындауы мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін білім беру мекемелерінде техникалық қолдау көрсету жүйесін дамыту маңызды. Жасанды интеллекттің тиімділігін арттыру үшін оны қолдану әдістері мен құралдарын дұрыс таңдау қажет. [4,135]

Жасанды интеллект технологиялары қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, оны оқушылар үшін қызықты әрі тартымды етеді. Бұл бөлімде 6-сыныптағы Бердібек Соқпақбаевтың «Жусан иісі» және 5-сыныптағы «Менің атым Қожа» шығармаларын оқыту барысында қолданылған әдістерді талқылай отырып, ChatGPT, Suno, Eduaide, D-Id, 4exam, Lumio және Gamma сияқты жасанды интеллект құралдарын қалай тиімді

пайдалануға болатыны қарастырылады. «Жусан иісі» шығармасының мазмұны оқушылардың эмоционалдық сезімдерін дамытуға өте қолайлы. Сабақта ChatGPT технологиясын пайдалана отырып, оқушыларға шығарманың оқиғаларын талдату және сұрақтарға жауап іздеу тапсырмаларын бердім. Мысалы, «Аянның тағдыры қазіргі заманның балаларына қандай сабақ береді?» деген сұрақты ChatGPT көмегімен талдаттым. Оқушылар жасанды интеллекттен қосымша ақпарат алып, өз ойларын дәлелді түрде жеткізе алды. Бұл әдіс олардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытты. Suno платформасының көмегімен шығарманың негізгі оқиғаларын аудиоформатта тыңдаттым. Оқушылар мәтінді тыңдай отырып, шығарманың атмосферасын тереңірек сезіне алды. Бұл, әсіресе, баяу оқитын оқушылар үшін өте тиімді болды, өйткені олар тыңдау арқылы мәтіннің мәнін оңай түсінді. «Жусан иісі» шығармасындағы кейіпкерлерді визуализациялау үшін D-Id құралын қолдандым. Оқушыларға Аянның бейнесін елестету үшін жасанды интеллект арқылы кейіпкердің виртуалды портретін жасадық. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырды және олардың кейіпкерге деген жанашырлығын оятты. Сабақ барысында шығарманың негізгі идеяларын анықтау үшін Eduaide көмегімен интеллект-карталар жасалды. Бұл әдіс оқушылардың шығарманың мазмұнын жүйелі түрде талдауына көмектесті. Мысалы, шығарманың негізгі тақырыбы, оқиғалар желісі және кейіпкерлер арасындағы байланыс карта арқылы көрсетілді. Осы әдістерді қолдану барысында оқушылар шығарманың негізгі идеясын терең түсініп, Аянның тағдырын жүректерінен өткізе білді. Сабақтың соңында оқушылардың көбі өз ойларын былайша түйіндеді: «Аянның өмірін зерттей отырып, мен жетім балалардың қандай қиыншылықтарға тап болатынын түсіндім және қазіргі заманның артықшылықтарын бағалауды үйрендім». Бұл олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырды.

«Менің атым Қожа» шығармасын оқыту кезінде оқушыларға кейіпкерлерді талдату тапсырмасын бердім. ChatGPT арқылы оқушылар Қожаның мінез-құлқын сипаттап, оның әрекеттерінің дұрыс немесе бұрыс екенін талдады. Оқушылар Қожаның еркелігі мен тәртіпсіздігінің артында жатқан шынайы сезімдерді түсінуге тырысты. Gamma платформасының көмегімен оқушыларға шығарманың негізгі оқиғаларын визуализациялайтын слайдтар жасалды. Мысалы, Қожаның достарымен қарым-қатынасы, оның мектептегі оқиғалары және анасына деген қарым-қатынасы туралы интерактивті материалдар ұсынылды. Бұл әдіс оқушылардың шығарманы түсінуін жеңілдетті және оларды талқылауға белсенді түрде қатысуға итермеледі. Сабақ соңында оқушылардың шығарманы қаншалықты түсінгенін бағалау үшін 4exam арқылы тест құрастырылды. Тест сұрақтары шығарманың мазмұнына, кейіпкерлердің әрекеттеріне және шығарманың негізгі идеясына негізделді. Оқушылар тест тапсырмаларын орындау арқылы өз білім деңгейлерін тексеріп, кемшіліктерін анықтады.Lumio платформасының көмегімен оқушыларға шығармашылық тапсырма берілді. Олар Қожаның заманауи өмірдегі бейнесін ойлап тауып, оның күнделігі негізінде эссе жазды. Lumio платформасы оқушыларға өз жұмыстарын интерактивті түрде бөлісуге мүмкіндік берді. Бұл әдіс олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және топтық жұмысты ұйымдастыруға септігін тигізді.Оқушылар «Менің атым Қожа» шығармасын оқығаннан кейін Қожаның бейнесін терең түсініп, оның әрекеттерін талдай алды. Сабақ барысында кейбір оқушылар: «Қожа – біз секілді қарапайым бала, бірақ оның қателіктері бізге дұрыс шешімдер қабылдауды үйретеді», – деген қорытынды жасады. Бұл олардың шығарманы тек оқып қана қоймай, оны өз өмірлерімен байланыстыруына көмектесті.Жасанды интеллект құралдарын қолдану нәтижесінде оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артты. Олар шығармаларды талдауға белсенді қатысты, шығармашылық тапсырмаларды орындауға ынталы болды. Оқушылардың көбі сабақтан кейін өз ойларын былайша түйіндеді: «Жасанды интеллектті пайдалану бізге шығарманы тереңірек түсінуге және өзімізді кейіпкерлердің орнына қоюға көмектесті».

Сабақ барысында пайдаланылған әдістердің артықшылықтары:

1.Тақырыпты терең түсіну: Оқушылар жасанды интеллекттің көмегімен шығармалардың мазмұнын ғана емес, олардың негізгі идеяларын, кейіпкерлердің әрекеттерін, әлеуметтік және тарихи контекстін де терең зерттеді.

2.Шығармашылық қабілеттерді дамыту: ChatGPT және Lumio сияқты құралдар оқушылардың ойлау және жазу қабілеттерін дамытты. Олар жаңа идеялар ұсынуға, талдауға және өз пікірлерін дәлелдеуге үйренді.

3.Белсенділік: Жасанды интеллект арқылы интерактивті тапсырмалар орындау оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырды. Әсіресе, визуализация құралдары олардың есте сақтау қабілеттерін жақсартты.

4.Сын тұрғысынан ойлау: ChatGPT және Eduaide арқылы оқушылар шығарманың кейіпкерлерін талдап, олардың мінез-құлықтарын объективті түрде бағалауға үйренді.Сабақ соңында оқушылардың үлгерімін бағалау үшін 4exam платформасында тест жүргізілді. Тест нәтижелері бойынша оқушылардың көбі шығарманың мазмұнын толық меңгергенін көрсетті. Сонымен қатар, оқушылардың эссе жазу дағдылары жақсарып, олардың өз ойларын жүйелі түрде жеткізу қабілеті дамыды.

Қорыта айтқанда, Жасанды интеллект технологияларын қолдану қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарын заманауи және тартымды ете алады. ChatGPT, Suno, Eduaide, D-Id, 4exam, Lumio және Gamma сияқты құралдарды тиімді пайдалану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік берді. Бердібек Соқпақбаевтың «Жусан иісі» және «Менің атым Қожа» шығармаларын оқыту барысында жасанды интеллект оқушыларға мәтіндерді талдауға, кейіпкерлердің әрекеттерін түсінуге және шығарманың негізгі идеяларын меңгеруге көмектесті. Бұл әдістер оқушылардың тек білім деңгейін арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерін дамытуға да ықпал етті. Жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін одан әрі зерттеп, оны оқу үдерісіне кеңінен енгізу – болашақ білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Ол мұғалімдер мен оқушылар арасындағы өзара әрекетті жаңа деңгейге көтеріп, білім сапасын арттыруға жол ашады.

Әдебиеттер

1. Сатыбалдиев, Ж. Қазақ тілін оқытудағы заманауи технологиялар. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019. – 210 б.
2. Құлжанова, Р. Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 186 б.
4. Исабек, Н. Қазақ әдебиетінің заманауи зерттеулері. – Шымкент: Мерей, 2021. – 240 б.
5. Әлімқұлова, А. Жасанды интеллект және білім беру әдістемесі. – Алматы: Жазушы, 2024. – 198 б.

ӘОЖ 671.12:7.011.26

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСТЫҚ ӨМІРІНДЕГІ ӘШЕКЕЙ БҰЙЫМДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Амиралиева А.С. - МӨ 22-18к тобының студенті
Мәлік М.М. – магистр, оқытушы

Әр халықтың, ұлттың өзіне ғана тән, көптеген жылдар бойы қалыптасқан мәдениеті және дәстүрі бар. Сол секілді қазақ халқының да өзіндік мәдениеті мен дәстүрлері ғасырлар бойы қалыптасып, дамып, сақталып келеді. Бұл мұра тек күнделікті тұрмыс-тіршіліктің көрінісі ғана емес, сонымен қатар халықтың дүниетанымын, рухани және материалдық байлығын бейнелейтін қазына. Сол бай қазынаның ішіндегі қазақтың түрлі ұлттық әшекей бұйымдары ерекше орын алады. Әшекей бұйымдар қазақ әйелдерінің күнделікті киім үлгісінің ажырамас бөлігі ғана емес, халықтың рухани болмысы, мәдениеті мен тарихының сыр шертетін символдық мәнге ие болған. Әрбір әшекейдің өзіндік шығу тарихы, жасалу әдісі, терең мағынасы және символдық ерекшелігі бар.

Қазақ халқының зергерлік өнерінің тамыры өте тереңде жатыр. Ол көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты болып, ғасырлар бойы қазақтың қолөнершілері мен зергерлері халықтың мәдениетінің ажырамас бөлігі ретінде дамып келді. Қазақ халқының зергерлік өнері күрделі әрі сан алуандылығымен ерекшеленеді. Зергерлердің шеберлігі тек әшекей бұйым жасаумен ғана шектелмей, сонымен қатар тұрмыстық заттарды, қару-жарақтарды, үй бұйымдарын да әсемдеп, түрлі қолөнер бұйымдарын жасауда да пайдаланған. Халық шеберлері темір, мырыш, қорғасын, алтын, күміс балқытып, мырыш пен мыстың, күміс пен алтынның қорытпасын жасаған. Металдардың қасиетін біле отырып, зергерлер оларды көркемдеп өңдеудің әртүрлі тәсілдерін қолданған: құймалап өңдеу, соғу, шырпылау, оюлау, ескі үлгімен әшекейлеу, алтын жалату, металл мен күмісті кертіп өңдеу және т.б. Қазақ халқының зергерлік өнерінің негізгі материалы, яғни қазақ зергер шеберлері көп қолданған металл күміс болған. Күміс ерте заманнан бері тек сән үшін ғана емес, адамның денсаулығын жақсартатын қасиеті бар болғандығы үшін де кеңінен пайдаланылған. Сонымен қатар, күміс жаман энергиядан, көзден сақтайды деген сенім болған. Сондықтан күміс қазақтардың ең сүйікті металлына айналды. Кейбір әшекейлер алтыннан жасалса да, қазақ зергерлері көбіне күмісті таңдаған.

Қазақ халқының зергерлік әшекей бұйымдары әйелдерге және ерлерге арналған болып екіге бөлінеді. Әйелдерге арналған әшекейлер кеңінен тараған және олардың көптеген түрлері бар. Қыз-келіншектер жас ерекшелігіне, әлеуметтік мәртебесіне, отбасылық жағдайына қарай түрлі әшекей бұйымдар тағатын болған,әшекейлер әйелдің сұлулығын, оның қоғамдағы және отбасындағы орнын бейнелеген.Қазақ әйелдерінің омырау әшекейлеріне тікбұрыш пішінді өңіржиек, доға тәрізді тұмарша немесе бойтұмар жатады. Қыздардың шаш ұшына байланатын әшекейі шолпы деп аталған. Зергерлер бұдан басқа да шаш салпыншағын – шашбауды, сондай-ақ білезік, жүзік, сырға, қапсырма, ілгек, сәукеле әшекейі – шілтірді, түйме мен түрлі түйреуіш жасаған. Зергерлер әйелдер әшекейлерімен қоса, киім-кешекке тағатын бөлшектерді, жеке адам тұтынатын қажет бұйымдарды, аспаздық құралдарды, киіз үй жабдықтарын, жиһаз түрлерін, ағаш пен тері ыдыстарын, музыка аспаптарын, қару-жарақ, ат саймандарын, ағаш дуалдарға арналған айылбастарды жасап шығаратын. Зергерлер алтын, күміс, темір, ғаухар, маржан сияқты бағалы тастарды, түсті әйнектер мен басқа да өңдеуге жарайтын басқа да материалдарды қолданған. Зергерлер шығаратын өнімдердің ішінде елдің қандай да болмасын қоғамдық топтарында ең көп сұранысқа ие болған – әйел әшекейлері. Ал ерлерге арналған әшекейлер көбінесе салттық немесе тұрмыстық мақсатта пайдаланылған.

Сонымен қатар қазақ халқының әр өңірінде сол өңірге сай әшекей бұйымдардың жасалу тәсілі, яғни дизайн жағынан ерекшелігі болған. Мысалы батыс зергерлерінің әшекей бұйымдары мен оңтүстік жақ зергерлерінің әшекейлерінің бір-бірінен айырмашылығы едәуір байқалған. Яғни бұл адамның әшекей бұйымынан-ақ қай өңірден екенін білуге мүмкіндік берген. Әшекей бұйым арқылы тек бұны ғана емес, сонымен қатар адамның әлеуметтік статусын, жас ерекшелігін, тұрмыстық жағдайын білуге болатын болған.

Қазақ халқының әшекей бұйымдары терең символикалық мәнге ие. Олар адамды жаман көзден, теріс күштерден қорғап, оны рухани жағынан күшейтеді деп есептелген. Сол секілді әшекей бұйымдардағы ою-өрнектер де ерекше символизмге ие. Мысалы, қошқар мүйіз – молшылықты, байлықты білдірсе, гүлдер мен өсімдіктердің бейнелері табиғаттың, тіршіліктің мәнін көрсетеді. Жұлдыздар, геометриялық фигуралар халықтың табиғатқа деген көзқарасын білдіретін болған. Қазақтың ұлттық әшекей бұйымдары – халықтың рухани байлығының, көркемдік талғамының айқын көрінісі. Олар қазақ халқының тарихынан, мәдениетінен, салт-дәстүрлерінен сыр шертетін ерекше құнды мұра болып табылады. Әрбір әшекей бұйым халықтың дүниетанымын, табиғатпен және рухани әлеммен байланысын бейнелеп, қазақ мәдениетінің өзіндік ерекшелігін көрсетеді. Ұлттық әшекейлер тек сәндік зат ретінде ғана емес, адамдардың өміріне мән-мағына беретін, олардың рухани қорғанышы болған қастерлі бұйымдар болып саналады. Тап осы өнердің бойынан қазақ халқының мақсат-мұраттары, дәстүрлері, талғамы, көркемдік және техникалық деңгейі мейлінше толық та жарқын көрініс тапқан. Ежелгі және осы заманғы шеберлердің қолынан шыққан ең үздік бұйымдар уақыт арнасының әлі де үзілмей келе жатқанын көрсетеді. Халық шеберлерінің ұрпақтан ұрпаққа көздің қарашығындай қадірлеп жеткізген зергерлік өнер дәстүрлері осы заманғы кәсіби шеберлердің шығармаларынан анық байқалады. Олардың қолынан шыққан бұйымдар түрлі көрмелерде қойылуымен қатар, әлемнің белді мұражайларының сұранысына ие болуда.

Әдебиеттер

1. Тохтабаева Ш. Қазақтың зергерлік өнері. -Алматыкітап,2023.- 204 б.
2. А.Х. Маргулан, Казахское народное прикладное искусство 1 том. -Алматы,1986 - 26 б
3. А.Х. Маргулан, Казахское народное прикладное искусство 2 том. - Алматы,1986- 156 б
4. Зергерлік өнер нақыштары – Ләззат Әденова, Тоққожа Қожағұлов «Аспантау» баспасы, Алматы 2018
5. С.Қрықбаева, С.Оразалиева, Н.Адамқұлов – Халықтық көркемөнер шығармашылығы – «Фолиант» баспасы 2015

ӘОЖ 372.8

КИІЗ БАСУ ӨНЕРІНІҢ ДӘСТҮРЛІ ТҮРІ МЕН ЗАМАНАУИ ТҮРІНІҢ АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ

Амиралиева А. - МӨ 22-18К тобының студенті
Жолдасбекова Г.Д. – магистр аға оқытушы

Киіз басу. Жалпы киіз жақсы жылуды сақтап, ыстықта салқын болып тұрғандықтан баяғыда халқымыз киім ретінде және киіз үй бетін жауып пана ретінде қолданған. Киіз басу техникасына қой жүні, сабын, ыстық су керек. Қой жүні жуылып, тазаланған, таралған болуы керек. Қой жүні биязы, меринос, ұяң, корссберд, цигай, қылшықты жүн т.б болып бөлінеді. Балалық шағымыз малшы ауылда өттік. Қазақтың нағыз материалдық та, рухани да құндылығының өзегі осы малшы ауылда жатқандай. Малшының ұлы да, қызы да бес жасынан атқа шауып, түйеге мініп кете барады. Киетін киімің мен ішетін сусының да табиғи өнімдер. Жайлаудың таза ауасын жұтқанның өзі ғажап. Соны қазір армандайсың. Жапон халқы жақсы естелікті қатты бағалайды-екен. Менің де малшы ауыл жақсылығымен, тазалығымен, адамдар пейілінің ақтығымен есімде қалыпты. Айтпақшы есімде қалған көп жайттың бірі – киіз басу науқаны. Жылына екі мәрте қой қырқымында тау-тау жүн қырқылады. Ол жабағы, күзем деп аталады. Үкіметке өтетіні бар, үйге қалатыны бар, не керек кәдеге асырсаң, пайдасы жетерлік. Анам –ауылда туып-өскен. Ерінбей қой сауып, қорғасындай сүтінен дәмі ауыздан кетпейтін ірімшік қайнатады. Қойдың сүтін де, жүнін де ысырап етпей, іске асыратын. Әсіресе, жазда киіз басу маусымы басталады. Жыл көлемінде жиналған жүнді жуып тазартып, астына тулақ (сиырдың кепкен терісі) төсеп, қойдың жүнін сабатады.

Қазіргімен салыстырғанда айырмашылық көп. Ертеде киіз басу технологиясы табиғи түрде жүзеге асты. Яғни, химиялық қоспасыз жасалды. Көшпенділердің қысы, жазы панасы болған материалдық байлығымыз ата-бабаның көзіндей музейлерде сақтаулы. Ұлтымыздың қайсыбір дүниесі болмасын, тұрмысқа қолайлы әрі жоғары талғаммен жасалады. Соның бір айғағы – қарапайым ғана заттарды алайық. Қамшы, торсықтың ою-өрнекпен әспеттелуі ғажап емес пе? Қамшының өрімінде қаншама мән жатыр. Құрылысы жағынан күрделі келетін киіз үй құрылысын – нағыз шеберліктің, ісмерліктің белгісі демесіңе лажың жоқ. Ертеде ата-анамыз киіз үйдің ағашы мен жабдықтарын тұтас қолдан тоқып, шебер жасай білген. Үйдің жабулары, текемет, сырмақ, тұс киізбен қоса, киіз қалпақ, байпақ, тіпті сандық, шәйнек, кесе қапқа дейін қолдан істелді. Көркемдік қол өнер түріне жататын киіз басу – әлі де ғылымда зерттеуді қажет ететінін уақыт өзі дәлелдеп отыр. Жалпы, айтулы өнер 1970-1980 жылдары экспедициялық жұмыстар кезінде толығымен зерттеле бастады. Бүгінде Ә.Қастеев атындағы мұражайда киізден жасалған бұйымның 300-ге тарта түрі кездеседі. Киіз басу әр өңірде әртүрлі орындалады. Бірыңғай ши бетіне бір түсті жүнді қалың етіп жайып, басқа түске боялған жүннен ою салып әсемдейді. Содан соң ыстық су сеуіп, орайды. Әрі қарай домалатып теуіп, нығыздайды. Киіз әбден піскенше осы тәсіл қайталанып, артынан кебу үшін күнге жаяды.

Киіздің төресі – текемет. Текемет басу ауыл әйелдері үшін үлкен мереке десе болады. Текемет басатын үйге жиналып, бір жағынан іске қамданса, бір жағынан қазан көтеріліп, ас-шай дайындалады. Күндегі үй тіршілігінен аз да болса демалып, қыз-келіншектер әңгіме-дүкен құрады. Апа-әжелер ақылын айтып, жақсылыққа шақырады. Үлкенге құрмет пен кішіге ізетті осы жерден табуға болады. Басы қосылған аналар киіз басып та, той-думан құрып та үлгіреді. Текемет бір күнде басылады. Өнегелі өнерде текеметке түр салушы шебер ерекше сый-құрметке ие. Ою, түр салу – әр жерде әркелкі. Шығыс Қазақстанның текеметтері негізінен жүйелі жіңішке сужиекпен шілтерленіп келеді. Қоңырқай текеметке сары және қызыл түс сай. Сары – жылылықтың, ал қызыл түс – жақсы көңіл-күйді білдірсе керек. Бұл өңірден текемет басудың шебері атанған апа -әжелерімізді айрықша атау-ға болады. Көркем туынды арасынан Батыс Қазақстанның текеметтері де назар аудартса, түстіктегі шеберлеріміздің техникалық тәсіл қолданулары өзгеге онша ұқсамайтындай. Ал, оңтүстіктегі текеметтер ою-өрнектерінің ірілігімен, бояуының ашықтығымен ерекшеленеді. Кейде текемет қара немесе ақ, өрнексіз келетін де кезі болады. Салтымызда текеметті тек биязы қозының жүнінен басқан. Себебі, онда қылшық болмайды.

– Киіз бұйымдары нағыз қауырт өркендеу дәуірін бастан кешуде. Бұл икемделгіш және пластикалық қасиеті бар материал іс жүзінде бүкіл әлемге танымал. Шеберлер бұйым жасауда кең ауқымда киізді пайдаланады. Перде безендіруде, тұтқыш пен ыдыс-аяқтың төсеніші, үй жиһазы мен еденге төсейтін кілемдерден орын алады. Оны тіпті, сән әлемінде модельерлер де назардан тыс қалдырмайды. Қазіргі заманғы технологияны қолдана отырып, сан түрлі фактуралар мен маталарды үйлестіріп, небір өнер жауһарын жасауда. Жалпы киіз бұйымын дайындау балалардың да қолынан келеді. Тек оған машық пен төзім керек. Киіз басудың құрғақ және дымқыл әдісі болады. Оның шебер қолымен басылған киіздері талай көрмеге көрік беріп, жүлде салуда. Көбіне адамдар сән және стилі ретінде, осы екі ұғымдар шатастырмау. Бұл қате болып саналады. сәнін ұстанады және оның өмірлік үнемі өзгеріп отыратын суреттердің үшін сән әлемдегі жаңа үрдістер сәйкес киінген адам. Әрбір стилі өз тарихы бар. Классикалық, романтикалық, спорт, халық және эклектикалық - бұл костюм бес ірі стильдер ғой. олардың әрқайсысы бірегей құрылымы бар болғандықтан, олар толығырақ қарастыру қажет.

Әйелдер арасында заман талабына сай тігілген ұлттық киімдер мен орамалдар сұранысқа ие бола бастады. Алайда ұлттық стильде киіну қол жетімсіз.

Қазақ әйелдерінің киімге деген талғамы соңғы бес жылда күрт өзгеріске ұшырады десе де болады. Батыстың сән үлгісінен шаршағандықтан болар, ерекше үлгідегі қолдан тігілген киімдерге деген сұраныс артқан. Тіпті әлемге әйгілі бренд киімдерден де шығыстың үлгісін байқауға болады.

Ұлттық үлгідегі сәнді киім қымбат Кейбір шет мемлекеттерден әкелінетін киімдердің бағасы қолжетімді болғанмен, көңілге қонымсыз. Ал сәнді киім тіктіру қалтаны қағады.

Амалдың жоқтығынан қыз-келіншектер күнделікті киюге қолайлы, заманауи үлгідегі ұлттық киімдерді тиімді бағаға іздеп, дүкен-базар аралап, аяғынан таусылады. Ұнаған ұлттық үлгідегі киімді алайын десе қымбат.

Сатушының уәжімен айтсақ, "қолдан жасалған бұйымның бағасы соған лайық". Талғамы мен қалтасындағы теңгесі үйлесім таппаған соң, барымен базарлайды.

Әйгілі дизайнер Ая Бапани қазақстандық фэшн-индустрияға жаңа леп әкеліп, зор үлес қосуда. Сәнгер өнерге деген талабын әкесі Әлібай Бапановпен анасы Сауле Бапанованың өнерін байланыстырады. "Киізден жасалып, қазақтың ұлттық ою-өрнектерімен сәнделген топтамадағы әрбір туындым оның иегеріне қазақи рух беріп, кең-байтақ қазақ даласының күшін сезіндіреді", - дейді дизайнер Бапани. Әнші Мақпал Исабекова - Ая Бапанидың көйлегін ұнататындардың бірі.

Киіз басу өнері - көшпенділер мұрасы

Әсел Хайрула – қазақтың «күпі киген» ұлттық өнеріне заманауи шекпен жамылдырған саусақпен санарлық этнодизайнерлердің бірі. Қазақ қызына ғана емес, әлем сәнқойларына киізден көйлек кигізсем деген арманы бар жас шебер, төрт түліктің жүнінен басылып, таза табиғи шикізаттан тігілген киімнің жылуы да, сұлуы да маңызды дейді. Осы ретте Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласының шеңберінде айтылған бір сөзі есімізге оралады: «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды».

Ертеде ата-бабамыз төр алдындағы текеметті де, ат тұрманындағы туырлықты да, бас киімінен бастап, аяғындағы шәркейіне дейін, киіз үйдің жабдығын, қызының жасауын, ұлының сауыт ішінен киер кебенегін киізден басып, тіккен. Киіздің құндылығының жоғары болғаны соншалық, хан көтергенде де, халық ардақтысын ақ киізге отырғызған. Киіздің қазақтың салт-дәстүр, әдет-ғұрпымен астарласа үндесіп жатқанының тағы бір дәлелі, ел ішінде «киіз туырлықты, ағаш уықты қазақпыз» деген сөз мәтелге айналған.

Қазақ халқы қай заманда да таланттан кенде болмаған. Адамзаттың арғы тарихынан бері қарай көз жүгірткен жан осынау жұмыр жерді мекендеген ауыл иесінің қалай дамып қалыптасқанын қалыпсыз аңғартар еді.

Сән әлемін әлбетте дербес қарастырмау керек. Өйткені, сәнді киіну тек сәнді этностильдегі киім тіктіруден ғана тұрмаса керек. Алдымен сәнді киіну қажет. Егер қоғам дәулеттеніп, экономика гүлденіп, табыс молайып жатса, онда адамдар сөз жоқ жақсы киініп жүргенді қалайды.

Ежелгі қолөнер әрқашан шығармашыл адамдарды қызықтырды, авторлық шығармалардың өзіндік ерекшелігі әрқашан өзекті. Өйткені қолдан жасалған бұйымдардың құны жоғары болады. Киізден жасалған бұйымдар бүгінде бірегейлі сән үлгісінің жаңа бағыты. Заманауи қолөнершілер жүннен киім мен түрлі аксессуарлар ғана жасап қоймайды. Олардың қолдарында ерекше көзтартарлық ойыншықтар, эксклюзивті жемпірлер, бас киімдер мен пальтолар өмірге әкеледі.

Киіз басу, нығыздау, тебу – бұл жүннен жасалған бұйымдарды киіз басу процесстері. Мұндай өңдеуден өткен киім тығыз және өте жұмсақ болып шығады. Киізден басу әдісімен орындалған бұйымдарды жасау техникасын Нано технологиясында 2 әдіспен орындауға болады: ылғалды және құрғақ басу. Шеберлер өздері жасаған бұйымдарды үлгі ретінде жан-жақты әр түрлі әдісті қолдана отырып, сипаттайды.

Жүнен киіз басудың пайдасы

Киіз басу техникасының қайта жануы, қазіргі заманғы сәнқойларды шабыттандырады. Табиғи жүннен жасалған бұйымдар трендте ғана емес, олар адам денесіне өте жылы әрі жағымды. Қазіргі тігіншілер киім бұйымдарынан бөлек, жүннен кез келген нәрсені жасайды. Интерьердің кез келген элементі, бәрі қолөнершілердің қолынан өтеді, атап айтқанда балаларға арналған ойыншықтар (түйе,қозы), сувенирлер (түрлі формадағы вазалар).

Осы әдіспен жасалған, көйлек, шапан, желбегей, камзол сынды киіз бұйымдары авторлық шығармалар түрінде бүгінде нағыз өнер туындыларына айналып отыр.

Бұл жылғы, түпнұсқалық гардероб бұйымдарының өндірісінде ең қызықты да қарапайымы - жүннен жасалған киіз бұйымдары.

Жаңадан бастаған қол өнер шеберлері үшін, сарапшылар оның бір-біріне жақсы жабысатын қасиеттерге ие айқын жүнді таңдауға кеңес береді. Сонымен қатар, жұмысқа арналған материал түтілмеген жүн қалпында болуы керек. Мұндай материалды мамандандырылған дүкендерде, немесе каталогтар мен ұсыныстарды пайдалана отырып сатып алуға болады.

- Таза;
- Қауіпсіз;
- Сапалы.

Халқымыздың ұлттық этностильдегі киімі - мәдени мұрамыз. Ұлттық этностильдегі киіміміз әлем халқының алдында ұлтымыіздың ерекшеліктерін танытады. Өнерімізді паш етеді. Ол атадан балаға мирас болып келе жатқан байлығымыз. Ендеше ұлтымыздың бет-бейнесі болып саналатын ұлттық этностильдегі киім ізді қастерлеу дамыту бүгінгі ұрпақтың еншісінде. Ұсынылып отырған этностильдегі киім ін үлгісі ұзатылу тойымен қатар, наурыз мейрамдарында, сахналарда киюге ұсынылады. Адам көркі шүберек дегендей талғаммен киіне білуде өнер. Ұлттық этностильдегі киім нің ерекшелігі жоғары талғаммен өрнектелген үлгілерінде көрініс табады.

Әдебиеттер

1. С. Касиманов «Қазақ халкының колөнері» Алматы «Қазақстан» 1995.
2. Төлебиев А. Өнер өрісі. А. «Өнер» 1996,
3. Әбдуали Төлебиев «Өнер өрісі» Алматы «Өнер» 1996
4. Ө. Жәнібеков «Қазақтың ұлттық этностильдегі киім дері» (ерлер) Алматы Өнер 1996
5. Әбдіғаппарова Ұлжарқын «Казақтың ою-өрнектері» Алматы Өнер 2002.
6. «Қазақтың ұлттық этностильдегі киім дері» Алматы «Жалын» 1976
7. Акишев К. А. Искусство саков Казакстана. М; 1978
8. Методика конструирования женской одежды. М.1980 уч, Пособие

ӘОЖ 378.2

БОСУАҚЫТТАҒЫ ТҰЛҒА ПСИХОЛОГИЯСЫ

Ануарбек Д. - МӨ -23-15к1 тобының студенті
Атемова Г.Т. - аға оқытушы

Бос уақыт адамның өмірінде маңызды рөл атқарады, оның әлеуметтік, мәдени және психологиялық дамуының ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта қарқынды ақпараттардың шамадан тыс жүктелуімен сипатталатын қазіргі өмір сүру жағдайлары адамның психологиялық түзетуі оның ішкі үйлесімділігін сақтау үшін қажетті компоненттерге айналады. Бұл тұрғыда бос уақытты психологиялық тепе-теңдікке, жеке өсуге және эмоционалды қиындықтарды жеңудің тиімді құралдарының бірі ретінде қарастыруға болады. Бұл адамға өзін-өзі басқаруда, ресурстарды қалпына келтіруге және өмірге деген оң көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бос уақыт психологиялық түзету құралы ретінде адамның демалу, өзін-өзі дамыту және әлеуметтену қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған іс-шаралар жиынтығы болып табылады. Бос уақыттағы іс-шаралардың психологиялық әсері олардың эмоционалдық үйге, танымдық процестерге және мінез-құлық үлгілеріне әсерету қабілетіне негізделеді. Жеке тұлғаны түзету құралы ретінде бос уақытты пайдалану адамға өзінің ішкі ресурстарын білуге,қиындықтарды жеңуге жәнеоңкөзқарастардықалыптастыруғарухани- адамгершілік қарым-қатынастарды орнатуға көмектеседі. Бос уақыт тұлғаның физикалық рухани және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған жұмыстан тыс уақытты айтамыз. Яғни адамның өзі оның мүдделеріне, қажеттіліктерімен көңіл-күйіне сәйкес келетін бос уақытты таңдайды. Дәл осы таңдау еркіндігі тұлғаның сезімін қалыптастыруға, өзін-өзі бағалауға дағдысын қалыптастыруға және өзіне деген сенімділікті арттыруға ықпал етеді. Психологтар өзін-өзі танумен және шығармашылықпен байланысты бос уақытты өткізу адамға ішкі жанжалдарды жеңуге, стресс деңгейін төмендетуге және жеке мәселелерді шешудің жолдарын табуға көмектесетінін атап көрсетеді. Мысалы, сурет салу, музыка немесе жазу болсын, көркем шығармашылыққа қатысу ауызша айту қиын эмоцияларды білдіруге және олармен жұмыс жасауда көптеген мүмкіндіктерін береді.

Әрине, уақыттың адам өміріне ерекше қымбат дүние екенін айтудың өзі артық деседі. Уақытты тиімді пайдалануда уақыт жұмсап алтын тапсаңда, алтын жұмсап уақыт табу мүмкін емес. Ғалымдардың пірікрінше бос уақытты зерттеуде: Бос уақыт пен адамның өмірлік жеке тәжірибесі өзінің тұлғалық бейнесін дамытуға деген импульс, үлкен мақсаттарға жетер жолында, өмірін реттеуге, тұлға борлып өсуіне дамуына, кемелденуге, алдыға талпыну, біршама тынығып, күш жинап, тыңнан жұмысқа кірісуге таптырмайтын мұрсат деп атап кеткен.

Бос уақыттың маңызды құрамдас бөлігі болып табылатынфизикалықбелсенділік жеке тұлғаның психологиялық жағдайынада айтарлықтай әсер етеді. Зерттеулер көрсеткендей, үнемі жаттығулармен жаттығулар мазасыздық, депрессияжәнестресстің төмендеуіне ықпал етеді. Жаттығу кезінде эндорфиндер— көңіл-күйді жақсартатын және жалпы өмірлікэнергияныарттыратынбақытгормондары өндіріледі. Сонымен қатар, физикалық белсенділік адамға агрессиямен күресуге, төзімділікпенөзін-өзі тәрбиелеуді қалыптастыруға көмектеседі, бұл әсіресе психологиялық түзету жағдайында маңызды.

Жеке тұлғаны психологиялық түзетуде бос уақыттың әлеуметтікаспектілерімаңыздырөл атқарады. Ойындар, театр қойылымдары, еріктілер қызметі немесе қызығушылық клубтары сияқты ұжымдық іс-шараларға қатысу қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, тұлға аралық байланыстарды нығайтуға және жалғыздық сезімін азайтуға көмектеседі. Бос уақыттың бұл түрлері эмоцияларды білдіру, тәжірибе алмасу және әлеуметтік қолдауалу үшін қауіпсіз кеңістік жасайды. Мысалы, топтық тренингтермен шеберлік сабақтарына қатысу адамдарға ұялшақтықты жеңуге, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі.

Музыкалық терапия бос уақыттың бір түрі ретінде психологиялық түзету құралы ретінде кеңінен танылды. Музыка адамның эмоционалды жағдайына қатты әсер етеді, мазасыздықты, стрессті және депрессияны жеңуге көмектеседі. Мысалы, сүйікті музыкаңызды тыңдау релаксацияға, көңіл-күйдіжақсартуғажәнеэмоционалдытепе-теңдікті қалпына келтіруге көмектеседі. Музыкалық аспаптарда ойнау немесе ән айту сияқты музыкалық іс-шараларға белсенді қатысу эмоцияларды білдіруге, шиеленісті азайтуға және өзін-өзі бағалау сезімін арттыруға көмектеседі. Музыкалық терапия психологиялық қиындықтарға тап болған балалармен, жасөспірімдермен және ересектермен жұмыс жасауда кеңінен қолданылады. Табиғатпен байланысты бос уақытты өткізу де психологиялықтүзетудіңкүштіқұралыболып табылады. Ашық ауада болу, орманда серуендеу, йога немесе табиғатта медитация жасау адамға ішкі үйлесімділікті қалпына келтіруге, концентрацияны жақсартуға және стресс деңгейін төмендетуге көмектеседі. Табиғатпен өзара әрекеттесу адамның эмоцияларымен қажеттіліктерін жақсырақ түсінуге мүмкіндік беретін зейіннің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар,бос уақыттың бұл түрлері стресске төзімділікті қалыптастыруға және өмірге жалпы қанағаттануды арттыруға көмектеседі. Психологиялық түзету құралыретінде бос уақыттың маңызды элементі-ойын. Ойын әрекеті, әсіресе балалармен жасөспірімдерде, шығармашылықты, проблемаларды шешу дағдыларын және басқалармен қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуға көмектеседі. Ойын арқылы адам әртүрлі жағдайларды модельдей алады, ішкі қақтығыстарды пысықтай алады және жаңа мінез-құлық стратегияларын таба алады. Психологтар эмоционалды және мінез-құлық қиындықтарына тап болған балалармен жұмыс істеуде ойын әдістерін қолданады, өйткені ойын өзін-өзі көрсету және оқыту үшін қауіпсіз және кедергісіз орта жасайды. Фильмдерді оқу және көру психологиялық түзету құралы ретінде де қызмет етеалады. А.Н.Лук шығармашылық әрекет дегеніміз - мәселені реттеуде көрегендікті, қиялдағы идеяларды іске асыру болжай білу қабілеттерін атайды [1].

Жалпы психология –психика дамуының жалпы заңдылықтарын, зерттеу әдістерін ,теориялық принциптерін және оның ғылыми негіздерінің қалыптасуы болып табылады. Психика жоғары дәрежелерде ұйымдасқан материяның нақты формасыныңқызметін,әрекет тәсілін бейнелейді. Психологиялық ғылымда «тұлға» категориясын іргелі ұғымдардың қатарына жатқызуға болады. Б.Г.Ананьев пікірінше: «Тұлғалық ретінде бөліп

көрсетсек, тұлға, темперамент, нышандар мен қабілеттер, мотивация, мінез, ерік, сезім» құрылымдарын қарастыруға болады деп көрсеткен [2]. Жеке тұлғалық - бұл нақты адамныңөзгешілігі және қайталанбастығы көзқараспен психикалық, физиологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін атауға болады. Психикалық процестер олар: танымдық (түйсік,қабылдау, ес,қиял, ой , тіл, зейін. Эмоционалдық : сезімжәне эмоция. Ерік: Мотвпен күресу, өз мінез-құлқын басқару,қиындықты жеңу, шешімдерді қабылдау мүмкіндіктерін қарастырады. Ал психикалық қасеттер:темперамент, мінез, қабілет,бағыттылықты көрсетеді. Психикалық күйді алсақ: қорқау, қуану, зерігу, зорығу сияқты мінез-құлықтарды қарастырады. Яғни нышандар- қабілеттің алғы шарттары- дейді С.Л Рубинштейн [3].

Тұлға қасиеті бар субъект ретінде басқа кез келген зат сияқты болмыста көрінбейді. Ол – белгілі бір міндеттерді шешу үшін моделдеудің тәсілдерін жасаудың абстракциясы. К.К. Платоновтың ойынша: «Тұлға – ол күй... рух пен жан, ол өмірде берілетін құрметті атақ емес. Ол өз бейнесін, адамдық намысын жоғалтуы мүмкін... Тұлға – ішкі мен сыртқының гармониясы, интеграциясы, қосылуы». Тұлға өзінің жоғарғы көрінулерінде түсінуді талап етеді, алайда ол қасиеті бар объект ретінде көріне алуға қабілетті. Сондықтан да тұлға әрекетінің кейбір бөліктерін оның қасиеттерімен байланысты сыртқы объект ретінде де қарастыруға болады. Ол мәселеден шығудың бір жолы өзін құрай алатын қабілетті игерген субъект ретінде тұлғаны қарастыру идеясын жасау болып отыр. Бұл – ғылыми бағыт, оны философия да, өнер де нақты сезінеді. Бос уақыттың бұл түрлері адамға күнделікті мәселелерден алшақтап, қиял әлеміне еніп, өз жағдайына жаңа көзқарасалуға мүмкіндік береді. Көркем әдебиетті оқу эмпатияны, эмоционалды интеллектті және өз сезімдеріңізді талдау қабілетін дамытады. Фильмдер өз кезегінде катарсис тудыруы мүмкін, бұл адамға кейіпкерлермен сәйкестендіру арқылы өз эмоцияларын сезінуге және қайта өңдеуге көмектеседі.

Заманауи технологиялар психологиялық түзетуде бос уақытты пайдаланудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Онлайн курстар, медитация қолданбалары, виртуалды шындық және интерактивті ойындар адамдарға психологиялық жағдайын жақсартуға бағытталған бос уақыттың әртүрлі түрлеріне қолжеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, Headspace немесе Calm сияқты медитация қосымшалары адамдарға зейін дағдыларын дамыту арқылы мазасыздықпен стрессті жеңуге көмектеседі. Виртуалды шындық адамдарға фобияларды жеңуге, эмоцияларды басқаруға және өзіне деген сенімділікті дамытуға көмектесетін терапевтік бағдарламалар жасау үшін қолданылады. Алайда, бос уақытты психологиялық түзету құралы ретінде пайдалану мұқият көзқараспен кәсіби қолдауды қажет етеді. Бос уақыттың барлық түрлері жеке тұлғаүшін бірдей пайдалы емес және олардың таңдауы адамның жеке ерекшеліктерін, қажеттіліктерімен қалауларын ескеруі керек. Мысалы, компьютерлік ойындарға немесе әлеуметтік медиаға шамадан тысқұмарлық тәуелділікке, әлеуметтік дағдылардың нашарлауына және жалпы белсенділіктің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан әр түрлі іс-шаралармен олардың жеке тұлғаға жағымды әсері арасындағы тепе-теңдікке негізделген саналы демалыс мәдениетін дамыту маңызды. Қарастырғандай бос уақыт-бұл адамның үйлесімді дамуына, қиындықтарды жеңуге және өмірге оң көзқарасты қалыптастыруға ықпал ететін психологиялық түзетудің күшті құралы деп айтуға болады. Бос уақыттың алуан түрлілігі—физикалық белсенділікпен шығармашылықтан табиғатпен өзара әрекеттесуге және технологияны қолдануға дейін — әрадамға ресурстарды қалпына келтірудің және ішкі тепе-теңдікке жетудің қолайлы әдісін табуға мүмкіндік береді. Сондықтан адамның бала кезінен ер жетіп жеткенше өміріне ерекше пайдалы іспен айналысуға және өз уақытысын тиімді пайдалауға, дұрыс жоспарлауға үйренгені абзал. Жеке өсуді қолдайтын, әлеуметтенуге ықпал ететін және психикалық денсаулықты нығайтатын бос уақыт мәдениетін дамыту маңызды. Бұл мамандардыңда, адамдардың да қатысуынталап етеді, олар бос уақыттарын саналы түрде ұйымдастырып, оны өз әл-ауқаты үшін пайдалануы керектігін зерттеп көрсеткен.

Әдебиеттер

1. Лук А.Н. Мышление и творчество/А.Н.Лук.- М.,2006.-198 с.
2. Ананьев Б.Г.Человек как предмет познания.Т1.- М.,1980-322с.
3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии.-М:Просвещение,1973.-468с.

УДК 786.2

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ФОРТЕПИАНО

Аржанникова Ю.- ученица
Костенко О.Н. - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

Одним из основательных трудов отечественного музыкознания в области фортепианного исполнительства и педагогики является монография Л. Баренбойма «Путь к музицированию» (1973 г.). Наряду с данной работой особой популярностью в современном педагогическом процессе пользуется и учебное пособие Ф. Брянской, Н. Перуновой «Школа игры на фортепиано». Отметим, что именно данные исследования стали основой последующих методических трудов в области фортепианной педагогики. В особенности, в работах петербургских искусствоведов активно используются наработки Л. Баренбойма, Ф. Брянской и Н. Перуновой. Выделим некоторых из них: С. Ляховицкая («Задачи воспитания учащихся. Педагогические способности»), С. Мальцев («Развитие музыкальных способностей на начальном этапе обучения с помощью «Декламационного метода И.Д. Перфильевой»), Т. Юдовина-Гальперина («За роялем без слез, или я – детский педагог») и др. Не менее важными для современных преподавателей в области фортепианного исполнительства оказываются и труды отечественных исследователей, среди которых актуальны пособия Т. Аникиной, М. Белянчик, В. Ражникова и многих др. В данных работах

наиболее подробно анализируется процесс преподавания фортепиано детям различных возрастов, «построены модели отношений между музыкальным произведением и исполнителем, учеником и педагогом, педагогом и музыкой»

В современном педагогическом процессе особую значимость приобретают две тенденции обучения игре на фортепиано. Первая представляет собой разработку новых методик и «технологий образовательного процесса – педагогические инновации». Вторая – непосредственно связана с соблюдением всех общепринятых традиционных канонов в процессе обучения на фортепиано. Отметим, что современная музыкально-педагогическая деятельность нашей страны активно развивается. Ученики российских музыкальных школ становятся лауреатами многих международных конкурсов, принимают активное участие в различного рода всероссийских и международных фестивалей. В педагогическом процессе, в сфере совершенствования начального музыкального образования особая роль уделяется как первой, так и второй тенденции. Тем не менее, эффективность внедрения современных инновационных методов обучения обусловлена обязательным наличием педагогического опыта.

Одной из важных задач использования и внедрения современных методов, технологий в процесс обучения на фортепиано является обязательный учет степени одаренности обучающихся и вследствие этого, создание различных методических разработок. Многие современные преподаватели в области фортепианного искусства утверждают о необходимости обновления традиционной системы обучения игре на инструменте.

Использование педагогических инноваций в процессе обучения на фортепиано способствуют развитию педагогического потенциала, совершенствованию учебно-воспитательного процесса на «основе инновационной педагогической деятельности», музыкальному развитию пианистов и их художественному обогащению.

Наиболее эффективными современные преподаватели считают методики «развивающего обучения», комплексное применение современных педагогических технологий, которые способствуют улучшению процесса обучения игре на фортепиано. Использование методик развивающего обучения является «одним из важнейших условий развития интеллектуальных, психологических и нравственных качеств обучающегося», актуализации его самостоятельности и активности в процессе «общения» с музыкой. Не менее важным критерием использования педагогических инноваций в процессе обучения игре на фортепиано является обновление и обогащение музыкально-педагогического репертуара. Так, развивающая функция разнообразного репертуара заключается в его высокохудожественном содержании и воспитательной составляющей. Использование «разностилевого и разножанрового репертуара в процессе обучения игре на фортепиано и является одним из критериев педагогической инноватики».

Отметим, что одним из наиболее востребованных отраслей исполнительства является фортепианное исполнительское искусство. В качестве основного свидетельства нашему мнению служат многочисленные международные фестивали, конкурсы в области фортепианного искусства. Наряду с академическим исполнительством на фортепиано особую популярность начинают приобретать и огромное количество современных ансамблей, групп, клавирабендов, а также многочисленные фортепианные факультеты консерваторий. Вопросами фортепианного исполнительского искусства занимаются многие современные исследователи, опубликовавшие авторские монографии, учебные пособия, научные статьи, методики обучения игре на фортепиано. Занимаясь проблемой использования педагогических инноваций в процессе обучения игре на фортепиано, мы пришли к выводу о необходимости обобщения исполнительского музыкального материала для формирования музыкальной культуры обучающихся. Не менее важным критерием в фортепианной педагогике является «осуществление межпредметных связей в целях получения системного знания», а также творческий рост ученика. В результате представленного нами анализа использования инновационных методов в процессе обучения игре на фортепиано было выявлено, что для успешной реализации педагогической деятельности, ее продуктивности необходимым является всесторонний анализ педагогических инноваций.

Литература

1. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию : школа игры на фортепиано / Л. А. Баренбойм, Ф. Н. Брянская, Н. П. Перунова. – Л. : Советский композитор, Ленинградское отделение, 1980. – 352 с.
2. Баренбойм Л. А. Фортепианная педагогика / Л. А. Баренбойм. – М. : Классика-XX1, 2007. – 191 с.
3. Баренбойм Л. Об основных тенденциях музыкальной педагогики XX века//Советская музыка. 1971. № 8. С. 96-111.

ӘОЖ: 541.18

БАЛАЛАРДЫ ӘНШІЛІК ӨНЕРГЕ БАУЛУ

Асан С.Е. – МӨ-24-1кс топ студенті
Елғонова С.Д. – аға оқытушы, магистр

Ән айту-бұл өз ойын білдіру тәсілі ғана емес, сонымен бірге баланың жалпы дамуының маңызды элементі. Ән сабақтары есту, зейін, ритақ сезімін дамытады, сонымен қатар артикуляция мен тыныс алу техникасын жақсартады. Алайда, оқу процесі бала үшін тиімді және қуанышты болуы үшін бірнеше маңызды аспектілерді ескеру қажет.

Ата-аналар мен ұстаздарға ұсынылған негізгі әдіс-тәсілдер:

1. Ойыннан бастаңыз

Кішкентай балалар үшін оқытудың маңызды элементі-ойын. Оларға бірден "ән айтуды үйрену"міндетін қоймаңыз. Оның орнына музыканы ойын-сауық ретінде пайдаланыңыз. Қарапайым әуендер, қайталанатын сөз тіркестері бар ритақты әндер балаға музыкаға үйреніп қана қоймай ,маақ сезімін дамытуға көмектеседі.

Бала ән айтып, белгілі бір қимылдарды орындауы керек "ән айт" немесе "ән айт және қозғал" сияқты ән элементтері бар ойындар үйлестіру мен естуді дамытады.

2. Есту мен зейінді дамыту

Ән айтуды үйренудің маңызды аспектілерінің бірі-музыкалық есту қабілетін дамыту. Бала әлі нақты ноталарды айта алмаса да, оған жоғары және төмен дыбыстарды ажырата білуге, ритақ пен қарқынды түсінуге үйрету маңызды. Ол үшін қарапайым жаттығуларды қолдануға болады:

* Әр түрлі дыбыстарды тыңдап, қайталаңыз.

* Күшті ритақты екпінмен ән айту.

* "Музыкалық гимнастикамен" айналысу — қандай дыбыстың жоғары немесе төмен екенін анықтау сияқты есту жаттығулары.

3. Дұрыс тыныс алуға назар аударыңыз

Тыныс алу ән айтудың негізгі элементі болып табылады және баланың оны дұрыс басқаруды үйренуі маңызды. Көбінесе балалар "қысқа" деммен ән айта бастайды, бұл олардың вокалдық техникасына кедергі келтіреді. Балаларға диафрагманы қолдана отырып, мұрын арқылы терең тыныс алуды және ауыз арқылы дем шығаруды үйрету маңызды. Бұл балаға сенімді және аз шиеленіспен ән айтуға көмектеседі.

"Ішпен тыныс алу" немесе "демді ұстау" сияқты қарапайым тыныс алу жаттығулары баланың дұрыс тыныс алуына көмектеседі.

4. Қарапайым және қарапайым әндерді қолданыңыз

Балаға ән айтуды үйрену қызықты болуы үшін есте сақтау оңай және оған ұнайтын әндерді таңдау керек. Бұл халық әндері, әйгілі балалар әндері немесе қысқа мәтіндері бар қарапайым әуендер болуы мүмкін. Әндердің позитивті, көңілді және әуезді болуы маңызды. Сондай-ақ, кішкентай балалар ұзақ уақыт зейінін шоғырландыра алмайтынын есте ұстаған жөн, сондықтан сабақтар қысқа және көңілді болуы керек.

5. Артикуляцияның дамуы туралы ұмытпаңыз

Ән айту әдемі және айқын болуы үшін артикуляцияны дамыту маңызды. Жеке дыбыстарды айтуға арналған жаттығулар, қарапайым сөйлеу артикуляциялық гимнастикасы (мысалы, "татар"," апай тартады "және т.б. айтуға тырысыңыз) дикцияны дамытып қана қоймай, әндерде дұрыс дыбысталуға көмектеседі.

6. Дауыс жаттығуларының деңгейін біртіндеп арттыру

Бала алғашқы қарапайым әндер мен негізгі дағдыларды игерген сайын, тапсырмаларды біртіндеп қиындатуға болады. Балаға өз қарқынымен жаңа қиындықтарға үйренуге мүмкіндік бере отырып, процесті асықпау маңызды. Ән сабақтарына ритақ, интонация, музыкалық интервалдар сияқты музыка теориясының элементтерін қосыңыз.

7. Музыкаға деген сүйіспеншілікті ояту

Ән айту тек техника ғана емес, сонымен қатар өнер екенін ұмытпаңыз. Балаға ән айтудың қуаныш екенін сезінетін атмосфера құру маңызды. Онымен бірге ән айтыңыз, музыкалық іс-шараларға қатысыңыз, үйде музыка жасаңыз. Бала музыкалық атмосферамен қоршалған сайын, ол тезірек ән айтуды үйренеді және жақсы көреді.

Балаларды ән айтуға үйрету-бұл шыдамдылықты, назар аударуды және сүйіспеншілікті қажет ететін процесс. Баланың өзін сенімді сезінуі үшін сабақтарды қызықты және әртүрлі ету маңызды. Ән айтуды үйренудің дұрыс тәсілі вокалдық дағдыларды дамытып қана қоймай, баланың зейін, есту, есте сақтау және өзіне деген сенімділік сияқты жалпы қабілеттерін жақсартуға мүмкіндік береді. Музыканың барлық жүйелері бір- бірімен тақырыптық желі бойынша тығыз байланыста болып келетіні белгілі. Осыған байланысты әрбір жаңа әнді үйреткен кезде, негізгі тақырыбынан ауытқымай, қайта оны тереңдете, өрбіте түсуді мақсат еткені жөн. Түрлі ой салу, бағыт беру, іздендіру, көрнекі құралдары пайдалану сияқты, балалардың ынтасын арттырып, қызықтыратын тиімді әдістері көптеп қолданса,ол балалардың санамен жұмыс істеу дағдысын дамытады. Сонда олар зерек, ойшыл, ыңғарымпаз болады. Бұл олардың жақсы үлгеруіне себін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Алиев Ю.Б. Методика музыкального воспитания детей от детского сада - к начальной школе / Ю.Б. Алиев .– Воронеж : НПО МОДЕК, 1998 .– 352 с.
2. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя – музыканта / Ю.Б. Алиев .– М.: Владос, 2000 .– 336 с.
3. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе / О.А. Апраксина .– М.: Просвещение, 1983 – 224с.
4. Ардақ : ән-күйлер туралы көркем шығармалар жинағы .- Алматы, 1989.- 256 бет.- (Өнер тақырыбындағы туындылар).
5. Байжігітов Б. Көркем өнер терминдерінің қысқаша түсіндірме сөздігі / Б. Байжігітов.- Алматы : РБК, 1998 . 78б.
6. Балтабаев М. Әсем саз : бастауыш сыныптарға арналған музыка әліппесі / М. Балтабаев, Б. Өтемуратова .- Алматы: Атамекен, 1993 – 104 бет.

ӘОЖ 343.98

ПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ МЕКЕМЕДЕН ШЫҚАНДАРДЫ ОҢАЛТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Асубаева Д. - МӨ-23-14к2 тобының студенті
Дарибаева Р.Д. – п.ғ.к., доцент

Қазақстан Республикасындағы бұрынғы сотталғандарды реинтеграциялау бойынша қолданыстағы оңалту бағдарламаларын талдау көрсеткендей, әртүрлі бастамалардың болуына қарамастан, реинтеграция процесі бірнеше проблемаларға тап болады. Бұрынғы сотталғандарды оңалту олардың қоғамға табысты оралуына және қылмыстың қайталану деңгейін төмендетуге бағытталған бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды[1, 9 б.].

Психологиялық оңалту. Психологиялық көмек реинтеграция бағдарламаларының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұрынғы тұтқындар түрмедегі уақытына байланысты ауыр психологиялық жарақаттарды жиі сезінеді, бұл олардың күнделікті өмірге бейімделуін қиындатады. Қазақстанда психоэмоционалды жағдайды қалпына келтіруге және агрессияны, үрей мен депрессияны жоюға бағытталған психологиялық кеңестер, топтық тренингтер, терапиялық сеанстарды қамтитын бірқатар мемлекеттік және жеке бағдарламалар бар. Бұл бағдарламалар қылмыстың қайталану қаупін азайтуға және бұрынғы сотталғандардың өмір сүру сапасын жақсартуға көмектеседі.

Кәсіби оқыту және жұмысқа орналастыру. Реинтеграцияның маңызды аспектілерінің бірі еңбекті оңалту болып табылады. Қазақстандық бағдарламалар құрылыс және техникалық мамандықтар, сондай-ақ тігін, шаштараз, ауыл шаруашылығы және басқа да сұранысқа ие салалар сияқты кәсіптерді қамтитын кәсіптік оқыту курстарын ұсынады. Жұмыс табуға көмектесу, кәсіпорындарда жұмыс орындарын құру, жеке сектормен ынтымақтастықты қамтитын жұмыспен қамту бағдарламалары бар. Маңызды элемент жаңа дағдыларды үйрету ғана емес, сонымен қатар бұрынғы сотталғандар арасындағы жұмыссыздық деңгейін төмендетуге айтарлықтай әсер ететін жаңа жұмыс орнына бейімделуге көмектесу болып табылады.

Әлеуметтік қолдау және отбасымен жұмыс. Оңалтудың маңызды аспектісі - бұрынғы сотталғандардың отбасыларымен жұмыс. Олардың көпшілігі босатылғаннан кейін отбасыларына бейімделу проблемаларына тап болады, бұл олардың мінез-құлқына әсер етуі және қайталануына әкелуі мүмкін. Бағдарламаларға отбасы мүшелеріне кеңес беру, өзара әрекеттесу және жанжалдарды шешудің дұрыс әдістерін үйрету кіреді. Отбасын қолдау табысты реинтеграцияның ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені ол бұрынғы тұтқынның өміріндегі тұрақтылықты сақтауға көмектеседі және оның қоғам өміріне бейімделуін жеңілдетеді.

Стигма және қоғам тарапынан қолдау. Бұрынғы тұтқындар үшін реинтеграцияның ең күрделі аспектілерінің бірі - олар қоғамда кездесетін стигма. Әлеуметтік бейімділік пен кемсітушілік мәселесі олардың әлеуметтік бейімделу процесін айтарлықтай қиындатады. Қазақстанда білім беру іс-шаралары, әлеуметтік қолдау бағдарламалары және әлеуметтік инклюзияға ықпал ететін қолайлы қоғамдық атмосфераны құру арқылы бұл стигманы жеңуге күш салынуда. Тұрғын үй бағдарламалары. Баспана мәселесі бұрынғы тұтқындарды қоғамға бейімдеу жолындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Олардың көпшілігінің тұрақты баспанасы жоқ, өзін және отбасын қамтамасыз ете алмайды. Қазақстанда уақытша тұру бағдарламалары, сондай-ақ тұрақты баспана табуға көмектесу бар. Кейбір бағдарламаларда бұрынғы тұтқындарға тұрғын үйді жалға алу немесе коммуналдық төлемдерге субсидия алу кезінде жеңілдік жағдайлары қарастырылған, бұл олардың сәтті бейімделуіне ықпал етеді.

Қайталанатын қылмыстарды жасау бағдарламалары және мониторингі. Маңызды міндеттердің бірі – бұрынғы сотталғандар арасындағы қылмыстың қайталану деңгейін төмендету. Осы мақсатта Қазақстанда бұрынғы тұтқындардың мінез-құлқын қадағалауға, олардың кездесіп жатқан проблемалары туралы ақпарат беруге және дер кезінде көмек көрсетуге көмектесетін мониторинг және қолдау бағдарламалары жүзеге асырылуда. Мұндай бағдарламалар тек бақылау шараларын ғана емес, сонымен қатар қылмыстық әрекетке қайта оралмау үшін қиындықтар туындаған кезде белсенді көмек көрсетуі маңызды.

Қоғамдық және жеке бастамалар. Қазақстанда бұрынғы тұтқындарды оңалту бойынша мемлекеттік және жеке бастамалар дамып келеді. Бұрынғы сотталғандарды әлеуметтік оңалту сияқты мемлекеттік бағдарламалар құқықтық көмекті, жұмысқа орналастыру бағдарламаларын және оқытуды қамтитын кешенді қызметтерді ұсынады. Жеке ұйымдар да оңалтуға белсене атсалысып, әртүрлі курстар, психологиялық көмек және серіктес кәсіпорындар арқылы жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін ұсынады. Халықаралық ынтымақтастық. Қазақстан Республикасы сотталғандарды оңалту саласындағы халықаралық тәжірибені белсенді түрде алуда. Кәсіби оңалту және психологтармен жұмыс сияқты бағдарламалар АҚШ, Германия және Ұлыбритания сияқты басқа елдердегі тәжірибені ескере отырып бейімделуде. Бұрынғы сотталғандармен жұмыс істеудің заманауи әдістерін енгізу, оңалту үдерісінде инновациялық технологиялар мен тәсілдерді қолдану маңызды.

Қазақстан Республикасындағы бұрынғы тұтқындардың реинтеграциясы стигматизация, баспананың жетіспеушілігі, жұмысқа орналасу проблемалары сияқты бірқатар проблемаларға тап болады. Дегенмен, қолданыстағы оңалту бағдарламалары жан-жақты көмек көрсетуге, оның ішінде психологиялық қолдауға, кәсіптік оқытуға, жұмысқа орналасуға көмектесуге және әлеуметтік бейімделу үшін жағдай жасауға бағытталған. Табыстарға қарамастан, оңалту жүйесін жетілдіру және қылмыстың қайталану деңгейін төмендету, сондай-ақ реинтеграцияға қатысатын мемлекеттік және жеке институттардың тиімділігін арттыру бойынша одан әрі күш-жігер қажет.

Қазақстан Республикасындағы бұрынғы бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдардың әлеуметтік бейімделуі жазаны өтегеннен кейін қоғамға қайта оралу және оның әртүрлі салаларына интеграциялануын қамтитын маңызды және көп қырлы процесс болып табылады. Бұл процесс жеке өзгерістерге де, әлеуметтік және қоғамдық кедергілерге де байланысты бірқатар қиындықтармен байланысты. Бұл адамдардың табысты әлеуметтік бейімделуі психоэмоционалдық, кәсіби және әлеуметтік қиындықтарды жеңуге көмектесуге бағытталған оңалту бағдарламаларының тиімділігіне байланысты. «Біз Шығыс Қазақстан, Павлодар, Алматы, Қостанай, Маңғыстау, Ақмола облыстары мен Нұр-Сұлтан қаласы бойынша 7 облысты анықтап, оларды пилоттық аймақ етуді ұсынып отырмыз. «Бұл аймақтарда әлеуметтік бейімдеу қызметтері біздің арнайы модераторлармен жұмыс істейді», - деді тұсаукесер барысында «Антарес А» қоғамдық қорының үйлестірушісі Оксана Павлицкая[2].

Бейімделудің психологиялық және эмоционалдық аспектілері. Бұрынғы сотталғандардың ең маңызды мәселелерінің бірі олардың психоэмоционалдық жағдайы болып табылады. Ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру көбінесе депрессия, үрей, жарақаттан кейінгі күйзеліс сияқты психологиялық жарақаттармен бірге жүреді. Бұл олардың түрме қабырғасынан тыс өмірге бейімделу қабілетіне теріс әсер етеді. Әлеуметтік бейімделудің маңызды элементі психологиялық көмек көрсету болып табылады, оған жеке жарақатпен жұмыс істеу, әлеуметтік сенімді қалпына келтіру және психоэмоционалды денсаулықты сақтау кіреді.

Еңбекті оңалту және жұмыспен қамту мәселелері. Еңбекке бейімделу – әлеуметтік оңалтудың негізгі аспектілерінің бірі. Бостандыққа шыққаннан кейін бұрынғы тұтқындар жиі жұмыс табуда қиындықтарға тап болады, өйткені көптеген жұмыс берушілер біржақтылық танытып, тәуекелдерді соттылығы бар адамдарды жұмысқа орналастырумен байланыстырады. Бұрынғы сотталғандарды жұмысқа дайындауда кәсіптік оқыту және қайта даярлау бағдарламалары маңызды рөл атқарады. Қазақстанда тігін, құрылыс, ауыл шаруашылығы сияқты сұранысқа ие мамандықтарды оқытуға бағытталған түрлі бастамалар бар. Дегенмен, жұмыс орындарының жеткіліксіздігі мәселесі жиі кездеседі, әсіресе кәсіби дағдылары жоқ адамдар үшін.

Стигма және әлеуметтік оқшаулану. Бұрынғы тұтқындар ауыр әлеуметтік оқшаулау мен стигмаға тап болады. Қоғам оларды жиі қауіп немесе азаматтардың қалаусыз санаты ретінде қабылдайды, бұл олардың қарапайым өмірге оралуын айтарлықтай қиындатады. Бұл стигма тұрғын үйден, жұмысқа орналасудан, әлеуметтік қызметтерден бас тартуда, отбасымен және көршілермен қарым-қатынаста көрінуі мүмкін. Стигманы жеңу үшін халыққа білім беруді, бұрынғы сотталғандарды интеграциялауға бағытталған инклюзивті бағдарламаларды құруды және осы санаттағы азаматтармен жұмыс істейтін қоғамдық ұйымдарды тартуды қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Әдебиеттер

1. «Әлеуметтік қызметкер» институтын құрудың халықаралық тәжірибесіне қысқаша шолу, сотталғандарды оңалтудағы үкіметтік емес ұйымдардың, қайырымдылық бірлестіктер мен БАҚ-тың рөлі. Қазақстандық халықаралық адам құқықтары және заңдылық бюросы. Алматы, 2021. – 40 б.
2. Пилотный проект по адаптации бывших осужденных запущен в Казахстане. Международное информационное агенство «Казинформбюро». 7.04.2022. Астана. https://www.inform.kz/ru/pilotnyy-proekt-po-adaptacii-byvshih-osuzhdennyh-zapuschen-v-kazahstane_a3920286
3. Журик, Т. В. Актуальные проблемы ресоциализации осужденных и лиц, освободившихся из мест лишения свободы. Бюллетень Уполномоченного по правам человека в РФ. 2020, №8. –115 с., с. 56-5

ӘОЖ 37.061

ПАНТОМИМА ӘРЕКЕТІНІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ ҚАЗАҚ АКТЕРЛІК ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫНДАГІ РӨЛІ

Ахметова Д. – МӨ - 21-6к1 тобының студенті
Ботаев - аға оқытушы

Пантомима – (гр. pantomimos – еліктеу арқылы немесе дене қимылдарымен ғана өнер көрсететін актер) – сахналық өнердің көркем образ мәнері, дене қозғалысы, қимыл мен ым арқылы жасалатын түрі. Еуропадагі пантомима өнерінің қайнар көзі Ежелгі Грекия мен Рим театрына саяды. Орта ғасырда гистриондар, скоморохтар, жонглерлер өз ойындарында пантомиманы қолданды. 16 ғасырдың ортасы мен 18 ғасырда итальян халық театры – дель арте комедиясында қайта жанданды. 19 ғасырда әйгілі Пьеро маскасын жасаушы Ж.Б. Дебюро (Франция) және Дж. Гримальди (Ұлыбритания) Пантомиманы жеке театр ойыны түрінде одан әрі дамытты. 1930 және 1970 жылдардың басындагі Пантомима өнерінің уздік шеберлері: Ж.Л. Барро, М.Марсо (Франция), Л.Фиалка (Чехословакия), Х.Томашевский (Польша). Пантомиманың музыка, ән суйемелімен орындалатын арнайы түрі Индонезия, Үндістан және Азияның басқа елдерінде де кеңінен тараған. Ресейде көптеген халық ойындары мен әдет-ғұрыптар құрамында Пантомима болды және 19 ғасырда ойын-сауықтар мен цирктерде көрсетілді. 1910 жылы режиссер К.А. Марджанов, Н.Н. Евреинов, В.Э. Мейерхольд пантомиманы театр өнерінде пайдаланды.

Кезінде Кеңес Одагінда пантомиманың екі түрі де дамыған. XX ғасырдың 20-30 жылдары қазақ театры спектакльдерінде де (І.Қуанышбаев, Е.Өмірзақов, т.б. актерлер ойынында) Пантомима элементтері ішінара бой көрсетті. Пантомимада әртіс бір сөз айтпай, көрерменге өз ойын жеткізіп, оны күлдіруі және ойландыруы керек. Өз ойын унсіз жеткізу өнері шығармашылық ізденісті талап етеді. Дене қозғалысы, қимыл мен ым арқылы жасалатын пантомимада кейіпкердің келбетін айқындай тусу ушін мимиканы гриммен кушейтеді. Өте жақсы жасалған мимика қойылымның магінасын тереңдете туседі. Актерлердің мимикадагі маңызды құралы – көзі, бет әлпеттің қимылы. Пантомима XIX ғасырда ойын-сауық кештері мен цирктерде жиі көрсетілген. Одан кейін театрда пайдаланған.

Италиялық комик Бианконеллидің жұрт алдында көңілді пантомима көрсетемін деген талпынысы сәтсіздікпен аяқталғаны баршаға мәлім. Ол қойылым барысында бөтелке ұстап тұрып, оның итальян тілндегі нұсқасын айтқан. Осы оқиғадан кейін, «бөтелке» деп аударылатын «фиаско» сөзі «сәтсіздік», «масқара болу» деген магінада қолданылатын болды. Дәстурлі пантомима, әдетте, белгілі бір әңгімені «айтады», бұл жағдайда қимылдар субстраттың бір түрі болып табылады – иллюстрациялар немесе дыбыс сөзін ауыстыру. 1920-1940 жж. Э.Декру, бұл қимылды дискурстық тусінуден бас тартқан, актердің денесі көңіл көтерудің бастапқы нуктесі болатын жаңа иллюстративті пантомиманың негізін дамытты. Бұл сызба Ж.Л. Барротт, М.Марсо, Р.Девос, М.Серро, Е.Гротовскийдің қойылымдарында көрініс тапты. Бұл дәстурді жалғастырған XX ғасырдың басқа да атақты модерндер арасында Л. Фиалка (Чехословакия), Х.Томашевский (Польша), М.Тенисон (Литва), А.Дариус (АҚШ) бар. Пантомима арқылы театрда 1-2 сағат көрсететін қойылымды 3 минутта көрерменге, бір орында тұрып жеткізу оңай шаруа емес. Ол жерде декорация немесе реквизит болмайды. Тек қана актер, костюм, грим ғана. Актер мықты болу шарт. Неше түрлі оқиғаны сипаттауың шарт. Мысалы, орманда журуің мумкін, уйленіп, балалы болуың мумкін. Соның бәрін ыммен келтіре білу керек. Қазіргі таңда Қазақстанда белгілі актерлар Әсет Иманғалиев, Хамидуллин Есжан, Тушаев Бақыт, Умітжан Қасымовтар мықты мамандар болып қалыптасты. Бұлар актерларға «пантомимоны дәл қазір сахнада көрсет» десең, қойып бере алады.

«Қазақстанда бұл өнерді дамытып, кемеліне келтірген актер Меңтай Өтепбергенов болатын. Мұны екінің бірі біле бермейді», - дейді 2016 жылы «ҚазАқпарат» тілшісіне берген сұхбатында сол кездегі Қазақстан Республикасы Кинофильмдері мемлекеттік қорының директоры, киноактер Нұрлыбай Есімғалиев. Әрі қарай киноактердің өз сөзінен узінді келтірейін: «Мынау мим, яғни пантомима деген жанр бар. Соны Қазақстанда дамытып, кемеліне келтірген менің досым Меңтай болатын. Ол кезнде Мәскеу цирк училесінің Алматыдагі филиалының клоунада және пантомима бөлімнде Қазақ КСР-інің халық әртісі Гулжихан Ғалиевадан дәріс алған. Кейін, 1969 жылы Гулжихан Ғалиеваның ұйымдастыруымен құрылған «Гулдер» ансамблнде «мим» әртісі болып еңбек еткен. Гастрольдерге шыгіп, әлемнің көптеген елдернде өнер көрсетті. 1974 жылы екеуміз Букілодақтық кинематография институтын бітіріп келген соң, ол талай жыл қазақ киносын дамыту жолында аянбай еңбек етті». Меңтай Смағұлұлы Өтепбергенов 1946 жылы 7 тамызда қазіргі Шыгіс Қазақстан облысы, Бесқарағай ауданының Беген ауылында туған. Мәскеу цирк училесінің Алматыдагі филиалының Клоунада және пантомима бөлімін (1968 ж.) және Мәскеудегі Букілодақтық кинематография институтын бітірген (1974 ж.). КСРО-ның 13 киностудиясында барлыгі 47 фильмге тускен. ҚР Кинематографистері одагіның хатшысы (1999-2001жж.). «Құрмет» орденімен, «Қажырлы еңбегі ушін. В.И. Лениннің туғанына 100 жыл мерейтойы құрметіне» (1970 ж.) медалімен марапатталған. 1996 жылы ҚР Еңбек сіңірген әртісі атагін алды.

Әр уақытқа байланысты театр өзіндік бейнесін қалыптастырады. Өзіңіздің жеке адамыңызды іздестіру – қазіргі замангі театрдың негізгі багіттарының бірі. Әлем және адам туралы идеялар – бұрынгі көзқарастарды белсенді турде қайта қарау. Театр өнері пластикалық бейнелерді іздестіруге арналған. Театр саласында адамның ұмтылысын және армандарын көрсете білу ушін, пантомима театрдың көрнекті формаларының алуан турлілігндегі жаңа перспективаларды аша отырып, өмірмен байланысы бар қиял әлемімен саналы турде жұмыс істеуге уйренетін адамдарға көмектеседі.

Пантомиманың бірегей қасиеттері (пантомима – имитацияны тудыратын барлық нәрсеге еліктейді), оның мәнерлі құралдары қоғамдагі тубегейлі өзгерістермен байланысты. Кез-келген уақытта сұранысқа ие болды. Рухани білім тәжірибеснде пантомима тілі пайда болды, адамға әмбебап аспапты – өзінің денесін жетілдіруге жіберді, архетиптердің, белгілер мен нышандардың терең мәнін ашты. Демек, бұл – мәжбурлеу, деформация, трансформация, оның көркем әсерінің ажырамас сипаты. Театрдың, цирктің, бидің, киноменнің, пантомиманың жанрлық әртурлілігін дамыту, ол актердің жан-жақтылыгін көрсетеді. Пантомиманың мумкіндіктері, бірінші кезекте «актер мен оның денесі» деген мәселеге байланысты. Олардың көпшілігі осы мәселеге байланысты пікірлерін білдіріп, ойларын жузеге асырды. Бұл, ең алдымен, директорлар-реформаторлар: В.С. Мейерхольд, А.Таиров, Н.Еврейнов, Е.Вахтангов, А.Аптиа, Г.Крайг, А.Арто, Э.Гротовский, П.Брук, Дж. Стреллер. В.С. Мерейхольд (Мимодрама) және А.Таиров (пластикалық драма) актердің синтетикалық техникасының мәселелерін шешу кезнде комедия дэль-арте дәстуріне суйенеді. Францияда 1930 жылдары драма театры білмейтін жаңа пантомима техникасы пайда болды. Белгілі мектептегі «mime риг» («таза пантомима») пантомиманың жаңа стилдегі тілі (классикалық деп аталатын) қалыптасты. Пантомима мен барлық теориялық трактаттарды (Дельстардың «кедей мәтіні» теориясын қосқанда) адам пластикасын ашу мумкіндіктері туралы бұрынгі еуропалық тәжірибені игерген.

«Пантомима шындықтан алыстататын техниканы ойлап тапты, бірақ бірінші шындық – сахнада актердың денесі алғашқы болып қалады. Екінші шындық – басқалардың сөзбен, мәнерлеп, әсемдеп жеткізетін өнерді, сахнадагі пластика арқылы жеткізу. Бұл бастапқы ұстаным актердің пластикалық білім беру жуйесінің тупнұсқасын жасаушы, қазіргі пантомиманың негізін қалаушы Этьен Декру, режиссерлер Джек Копо, Гастон Бати, Луи Чжу, Чарльз Дюллен, Антонен Артауд, танымал француздар Жан-Луи Барро мен Марсель Марсоудың шығармаларында көптеген рөлдер атқарған актер. Декру «La mime» негізнде өздігінен қабілетті игерген актер ушін сахнаның ситетикалық нысандарын іздестіруде көрініс, ешқандай тапсырыс берілмейді.

Ежелгі шаман мен қазақ бақсыларының мінездері, ішкі сезімдері мен қимыл әрекеттері қазіргі сахна өнерндегі актерлердің дене құрылысы мен қимылдарына, олардың ыммен келтірген ишараттарына өте ұқсас келеді. Ертедегі грек, рим мәдениетндегі «ым» өнері мен ұлы дала сахарасындагі қазақтардың іс-қимылдары қазақ тарихы мен бейнелеу өнерінің бірден-бір негізі біздің петроглифтық (тасқа түсірілген суреттер) тасқа қашаған, темір, ағаш, теріге салған бейнелернде айқын келтірілген.

Әдебиеттер

1. Жантану атауларының түсіндірме сөздігі. — Алматы: "Сөздік-Словарь", 2006. - 384 бет.
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Гілымтану. Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын-Павлодар: ҒӨФ «ЭКО», 2006.
3. “Қазақстан”: Ұлттық энцклопедия/Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы, 1998
4. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: “Аруна Ltd.” ЖШС, 2005
5. http://anatili.kazgazeta.kz/?p=29395

ӘОЖ 7.012:391

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІ: ДӘСТҮР МЕН ЗАМАНАУИ СӘН ҮЙЛЕСІМІ

Байхожа Г.Н. – МӨ 22-13к1 студенті
Іңкәрбек К. П. –магистр оқытушы

Қазақтың ұлттық киімінің тарихы мен ұлттық элементтері өте бай. Қазақтың ұлттық киімдері әлеуметтік мәртебесіне және өмір сүру жағдайларына байланысты шапан (сыртқы киім), шалбар (қозғалысқа ыңғайлығы үшін

кең пішілген), бас киімдер (бөрік, тымақ), аяқ киімдер (мәсі, кебіс, етік), көйлек (әйелдерге арналған ұзын әрі кең киім), камзол (көйлектің сыртынан киілетін киім), кимешек (мойынды жауып тұратын әйдерге арналған бас киім) және күміс белбеулер мен әр түрлі әшекейлер сияқты элементтерден тұрады.Ұлттық киімдерді дәстүрлі зергерлік бұйымдармен безендірудің, олардың әрқайсысының өзіндік мәні бар. Қазақтың ұлттық киімдері әдетте жүн,былғары,жібек, мата сияқты табиғи материалдардан тігіледі. Бұл материалдар тек қол жетімділік үшін ғана емес, сонымен қатар мінсіз қасиеттері үшін де таңдалады. Киім әдетте ашық және қанық түсті болады, бұл киім иесінің байлығы мен мәртебесін білдіреді. Қазақ сәніндегі заманауи үрдістерге сүйене отырып, соңғы жылдары, әсіресе жастар мен дизайнерлер арасында ұлттық киімге деген қызығушылық артып келеді. Қазіргі қазақ сәні ұлттық киім элементтерін шетелдік сән үрдістерімен үйлестіруде. Мысалы, күнделікті киюге арналған жеңіл және ыңғайлы матадан тігілген, дәстүрлі стиль сақталған заманауи сәнге бейімделген сәнді киімдер мен күнделікті өмірге арналған киімдер жасауда. Қазақтың ұлттық киімінің сәніне қайта оралу және оған бейімделу үшін көптеген қазақстандық дизайнерлер бүгінде дәстүрлі киім элементтерін заманауи стильдермен және киім тігу технологиясымен үйлестіруге тырысуда. Қәзіргі таңда ұлттық өрнектер мен зергерлік бұйымдарды көбінесе сыртқы киімдер, көйлектер және бас киімдерде жиі кездестіре аламыз. Бұл дегеніміз ұлттық өрнектерімізді күнделікті өмірде ыңғайлы киімдерде қолдана отырып және қолжетімді екенін біле аламыз. Қазақтың мәдени ерекшелігін заманауи стильдегі киімде ұлттық мұрамен байланысын, мәдени бірегейлігін, құндылығын сақтау маңызды рөл атқарады. Жаһандану және Батыс сәнінің әсері жағдайында дәстүрлі киім элементтерікиімнің ұлттық мұраны мақтан тұтудың маңызды символына айналуын және қазақ мәдениетін әлемдік аренада насихаттауға ықпал етеді. Сән (мода) ретінде өзін-өзі көрсету қазіргі қазақ сәні дәстүрлерді ғана емес, сонымен қатар ұлттық сәндік элементтерін қәзіргі заманға сай бейімдеп сақтайды. Дизайнерлердің жаңа топтамаларында қазақ символизмінің элементтері жиі кездеседі, сондықтан қазақтың ұлттық киімдері заманауи дәстүрлер мен сәннің тамаша үйлесімін көрсетеді. Бұл жай ғана форма емес, ол қазіргі жағдайларға бейімделуді дамытуды және өзінің жеке басын сақтауды жалғастыратын мәдени мұраның бөлігі болып табылады.

Заманауи үрдістер мен дәстүрлердің қайта оралуына, дүние жүзіндегі сән мен жаһанданудың дамуына байланысты қазақтың дәстүрлі киімдері тек жандану ғана емес, сонымен бірге қазіргі заманға бейімделу болып табылады. Бүгінде көптеген қазақстандық дизайнерлер киім элементтерін біріктіру бойынша жұмыс жүргізуде. Соңғы жылдары қазақстандық дизайнерлер табиғи жүннен жасалған маталар мен ою-өрнектер, зергерлік бұйымдарды сияқты элементтерді киімдерде қолдана бастады. Қәзіргі заманғышапандар мен көйлектер жібек, мақта сияқты жеңіл маталардан жасалады және күнделікті өмірге ыңғайлы етіп тігілген. Дизайнерлер заманауи аксессуарлар мен киімдерге дәстүрлі зергерлік бұйымдар мен өрнектерді қосып, оларды сән үрдістеріне сәйкес етіп қана қоймай, сонымен қатар қазақтың мәдени рәміздерін сақтауға тырысады.

Қазіргі қазақ сәні заманауи дәстүрлер мен стильдердің үйлесімін көрсетеді. Қазақстанның ұлттық бірегейлігі ұлттық киім сән арқылы мәдениеттің бір бөлігі ғана емес, сонымен бірге ұлттық мақтаныштың символы болып табылады. Жаһандану жағдайында және батыс сәнінің ықпалында қазақ халқы ұлттық элементтерді қолдана отырып өз ерекшеліктерін көрсетуге тырысады. Ұлттық киім бірегейлікті сақтаудың және олардың мұраларын қайта бағыттаудың маңызды құралына айналуда. Ұлттық киімдерді жиі киіп, осылайша заманауи қазақстандық дизайнерлердің тарих пен дәстүрлерді байланыстыра отырып, ұлттық нақыштардан шабыт алып, жастарды сән арқылы мәдени мұраларын зерттеуге және насихаттауға шақырады. Сән-бұл өзін-өзі көрсету тәсілі ғана емес, сонымен қатар ұрпақтар арасындағы қарым-қатынас алаңы және ескі дәстүрлерді жаңа жағдайларға бейімдеу.

Қәзіргі уақытта қазақ сәнінде ұлттық дәстүрлер мен заманауи үрдістердің үйлесімі қалыптасты, бірақ бұл даму жолында кейбір алаңдатарлық мәселелер де бар. Солардың бірі-жаһандану мен бұқаралық мәдениеттің әсерінен ұлттық киімдер мен тарихи, мәдени және этникалық қасиеттерін жоғалтпай сақтау. Жаңа стильдерді жасап жатқанда дәстүрлер мен ұлттық мұраны сақтау, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу және дамыту мақсатындабастапқы ұлттық нақыштарымыздан байланысымызды үзбеу өте маңызды. Сондай-ақ, дизайнерлер мен ұлттық киім мәдени жанашырлары адамдардың жайлылыққа деген қажеттіліктерін ескерген жөн, бұл ұлттық дәстүрлерді сақтау мен дамытуда маңызды рөл атқарады, сондай-ақ қазіргі әлемде өзекті етеді. Бұл жаңалықтар мен мәдени мұраны құрметтеу арасындағы тепе-теңдікті үнемі іздеуді қажет етеді.

Қазақтың ұлттық киімі-үйлесімді өмір сүретін, дамыған және қазіргі заманға бейімделген мұра. Соңғы жылдары дәстүрлі элементтерді күнделікті сәнге енгізу айқын үрдіске айналды, бұл қазақ стиліне өзіндік ерекшелік қосып қана қоймай, мәдени мұраны сақтау мен насихаттаудың маңызды құралына айналды.

Қорытындылай келе, қазақтың ұлттық киімі-бұл мәдениеттің элементі ғана емес, сонымен қатар қазақ киімінің тарихын заманауи ағымдармен ұштастыра отырып, дамып келе жатқан ұлттық бірегейліктің маңызды бір бөлігі болып табылады. Қазақ киімдерінің тарихи элементтері мысалы, шапан, қазол, бас киімдер адамдардың ру-тайпаларына және әлеуметтік жағдайларына байланысты белгілерді білдіреді. Сондай-ақ, қазақ халқының философиясы мен көзқарасын бейнелейді. Жүн мен былғары сияқты материалдар қазақ даласының қатал климатына бейімделген, киімнің жайлылығы мен әрі ерекше қорғаныс функцияларын қамтамасыз етеді.Қәзіргі уақытта қазақ сәні айтарлықтай өзгерді, бірақ ол бұрынғымен байланысын сақтап қала береді. Дизайнерлер киімнің құрамын реттеу арқылы мәдени элементтерді сақтауға тырысады. Бұл үдеріс Қазақстан халқының ұлттық бірегейлігін сақтауға ғана емес, сонымен бірге әлемдік халықаралық деңгейге шығаруға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Әбдірахманова, Г.Қ. (2013). Қазақтың ұлттық киімдері: тарихи және мәдени аспектілер. Алматы: «ҰлтКітап».
2. Қасымова, Ш. (2015).Ұлттық сән және қазіргі заманғы моданың өзара байланысы. Астана: «Фолиант».
3. Байжанова, Р. (2018). Қазақстандағы дәстүрлі және қазіргі заманғы киімөнері. Алматы: «Таукітап».
4. Есімова, С. (2020). Қазақстанның мәдени мұрасы және ұлттық киімдердің заманауи интерпретациясы. Астана: «ҚазМҰУбаспасы».

ӘОЖ 796

БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСТЕРІ ЖӘНЕ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАТТЫҒУ ЖҮКТЕМЕЛЕРІНЕ ЖЕКЕ БЕЙІМДЕЛУІ

Базарбай Г.Г. – МӨ-24-14к1 тобының студенті
Кадыров Е.К. – аға оқытушы

Спортшылардың ағзасына спорттық жүктемелердің жылдам қарқыны мен қарқындылығына бейімдеу жүйесін әзірлеу ұсынылды. Негізгі жүйке жүйесі мен жүйке-бұлшықет механизмінің функционалдық жағдайына негізделген спортшылар үшін жаттығу жүктемелерін түзету әдісі қарастырылуда.

Спортшылардың физикалық өнімділігін оңтайландыру жаттығу процесіне ғылыми-әдістемелік көзқарассыз мүмкін емес. XX ғасырдың ортасынан бастап бейімделу проблемасына және дененің бейімделу әдеттерін бағалау әдістеріне көп көңіл бөлінгенімен, «Ұзақ мерзімді» зерттеулерге және ойыншының денесінің күрделі жүктемелерге «кенеттен» бейімделуіне бұл жағдайда аз көңіл бөлінді [1]. Х. А. Агаджанянның анықтамасына сәйкес [2]: адамның қозғалыс белсенділігі тұрақты белсенділік деңгейін және функционалдық жүйелердің өзара байланысын сипаттайтын психофизиологиялық бейімделумен қамтамасыз етіледі. Бейімделудің психофизиологиялық аспектілері психикалық және физиологиялық процестердің арақатынасына негізделген.

Когнитивті фактор - бұл белгілі бір жүйе арқылы дененің көптеген жүйелеріне және олардың бейімделуіне әсер ететін негізгі иммундық жүйенің кортикальды функциясындағы мәселе. Адамның когнитивті бейімделуін анықтау үшін негізгі жүйке жүйесі мен жүйке-бұлшықет механизмінің функционалдық жағдайын бағалау үшін пайдаланылуы мүмкін тиісті зерттеу әдістерін таңдау қажет [3].

Алайда, осы уақытқа дейін жеке стандарт пен сыни бағалаудың критерийлері әлі анықталған жоқ. Спорттық тәжірибеде ойыншылардың жарысқа дайындық процесінде қаншалықты бейімделгенін бағалау маңызды. Бұл жағдай әдетте бұлшықет белсенділігін талдау, ішкі жүйелердің реакция деңгейін және демалу мен физикалық белсенділікке физикалық белсенділікті бағалау арқылы анықталады. П. А. Джорданның айтуы бойынша [4] спортшылардағы нозологиялық жағдайларды тану функционалдық резерв тұжырымдамаларын ескере отырып, дененің функционалдық жағдайының барлық көрсеткіштерін жан-жақты бағалауды қамтамасыз етуі керек. Бұрын жүргізілген талдаудың мақсаты жағдай мен аурудың арасындағы шекаралық факторларды анықтау және аурудан өзгеше болатын жеке денсаулықты бағалаудың маңызды критерийлерін табу болды.

Әр стандарттың өз резервтері бар және оны қорғауда талаптар маңызды рөл атқарады. Бұл дегеніміз, адам ағзасы әр түрлі жағдайда әр түрлі әрекет етеді.

Білікті спортшылардың жаттығу процесін қамтамасыз ету мәселесі спорттық дайындық тұжырымдамасында басты орын алады. Сонымен қатар, ұйымның маңызды бөлігі-бұл жалпы басқару процесінде алынған тиісті ақпарат негізінде анықталған жеке елдің мүмкіндіктеріне негізделген ойыншылардың оқу процесін үнемі түзету. Дененің бейімделу қабілетіне сәйкес бұлшықет жүктемесінің дозасын жеке жүктеме кезінде қажетті уақытта реттеуге болады [5].

Жаттығу жүктемесі моделінің аспектілері ойыншылардың әртүрлі топтары үшін анықталады.Пайда болған жаттығу жүктемесінің тиімділігі шешуші рөл атқарады. Шектеу ұзындығы жаттығу жүктемесінің сандық мәнін, ал ені бірдей жүктемедегі өнімділік параметрлерінің айырмашылығын ескереді. Бұл орындар әртүрлі дағдылары бар ойыншылар үшін әртүрлі. Жұмыс орнының бір жағында теріс реттеу аймағы (жаттығу жүктемесінің төмендеуі), ал екінші жағында теріс реттеу аймағы (жүктеменің жоғарылауы) орналасқан.

Мысалы, әр түрлі дағдылары бар ойыншыларға арналған жаттығу алаңдарының орташа саны көрсетіледі. Жаттығу процесін тиімді басқару үшін әр ойыншыға нақты тапсырмалар жасау керек.

Өзін-өзі реттейтін жүйе жаттығу жүктемесін жылдам және ұзақ түзетуді қамтамасыз етеді.

Қазіргі уақытта бір пилоттық тестілеудің нәтижелері негізінде жедел талдау жүргізілуде.

Түзету бір аптадағы ең аз циклмен тестілеу нәтижелері негізінде жүзеге асырылады.

Жедел түзету теріс және оң жақтарын түзетуді қамтиды. Егер функционалдық параметрдің мәні рұқсат етілген ең жоғары мәннің 10% - нан асса (жеке нормограммаға сәйкес), теріс мән қайта конфигурацияланады. Егер қысымды реттеу нүктесінде өнімділік параметрі 30% - дан астамға төмендесе, қысымды реттеу орын алады.

Перспективалық түзету теріс және оң түзетулерді қамтиды. Егер өнімділік параметрінің орташа мәні теріс түзету аймағындағы бір апталық микроцикл үшін 10% - дан астам төмендесе, теріс түзету түзетіледі. Егер өнімділік параметрінің орташа мәні бір апталық микроцикл кезінде оң түзету шегінен 20% - дан асатын болса, оң түзету жүргізіледі.

Қорытынды. Спортшылардың жаттығу міндеттеріне арналған дене шынықтыру жүйесі бүкіл ойыншыларды даярлау жүйесіне операциялық, модельдеу, калибрлеу және болжау функцияларын қамтитын механизм ретінде біріктірілген. Аналитикалық мәліметтер негізінде білім беру процестеріне түзетулер енгізе отырып, жүйе басқару процесінің сапасын оңтайландырудың негізгі тетіктерінің бірі болып табылады. Өзін-өзі реттейтін фитнес-жүктеме жүйесі жаттығу процесін түзетуге, спортшылардың негізгі жүйке жүйесі мен жүйке-бұлшықет механизмінің берілген жүктемесі мен жұмысын реттеуге, сондай-ақ спортшыларды белгіленген уақытта ең жақсы спорттық көрсеткіштерге шығаруға мүмкіндік береді.

Спортшылардың бейімделу процестерінің бұзылуының негізгі себебі құралдар мен әдістерді таңдау арасындағы сәйкессіздік деп айтуға болады, олардың саны мен қарқындылығы негізгі жүйке жүйесі мен жүйке-бұлшықет механизмінің жұмысына жауап береді.

Әдебиеттер

1. Озолин Н.К. Настольная книга тренера: Наука побеждать. – М.: «Изд ательство Астрель»: ООО «Изд-во АСТ», 2002. – 864 с.
2. Агаджанян Н. А. Адаптация и резервы организма / Н. А. Агаджанян. - М.: ФиС, 1983.- 175 с.
3. Исаев А. П. Механизмы долговременной адаптации и дисрегуляции функций спортсменов к нагрузкам олимпийского цикла подготовки: Дис. док.биол. наук / А. П. Исаев. Челябинск, 1993. 482 с.
4. Иорданская Ф. А. Функциональное состояние организма спортсменов высшей квалификации и методы его диагностики / Ф. А. Иорданская. М.: ФиС, 1979.- С. 16-24.
5. Башкин В.М. Методика коррекции тренировочных нагрузок спортсменов с учетом их функционального состояния //Проблемы и перспективы развития физкультурного образования: сборник научно-методических работ. - СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2011.(июнь) - С. 310- 316.

ӘОЖ 541.18

БОС УАҚЫТТЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ АДАМ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ

Байжан Н.Б. - МӨ-24-15к1 тобының студенті
Спатаева Г.А. - магистр,оқытушы

Бос уақыт – адамның жұмыстан немесе оқудан тыс уақытта өз қалауы бойынша айналысатын істеріне арналған уақыт. Бұл кезеңді тиімді ұйымдастыру адамның денсаулығына, психологиялық жағдайына және жалпы өмір сапасына оң әсер етеді. Қазіргі заманда адамдардың бос уақытын өткізу тәсілдері өзгерді: кейбіреулер оны әлеуметтік желілер мен ойын-сауыққа жұмсаса, басқалары өз білімін жетілдіруге немесе шығармашылықпен айналысуға арнайды.Бұл мақалада бос уақытты тиімді пайдаланудың маңыздылығы, оның адам өміріне тигізетін әсері және уақытты дұрыс ұйымдастырудың жолдары қарастырылады.Жастар бос уақытын басым бөлігін интернет желісінде өткізеді. Интернет көптеген мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ, көпшілігінің өз қызығушылықтары немесе хоббилері бар,атап айтатын болсақ: музыка, өнер, спорт және т.б. Кітап оқу да жастар арасында кең таралған іс. Жастар креативті және жаңа идеяларға толы болып келеді

Бос уақыттың маңызы және оны ұйымдастыру:

Бос уақыт – адамның физикалық, зияткерлік және әлеуметтік дамуына ықпал ететін маңызды ресурс. Оны дұрыс ұйымдастыру өмір сапасын арттырып, жан-жақты дамуға мүмкіндік береді.

1.Физикалық белсенділік

Күнделікті дене белсенділігі адамның физикалық денсаулығын нығайтады. Жаяу жүру, жүгіру, фитнес немесе жүзу сияқты спорт түрлері жүрек-қан тамырлары жүйесін жақсартып, иммунитетті күшейтеді (Becker, 1993).

2. Зияткерлік даму

Білімді жетілдіру – бос уақытты тиімді өткізудің ең пайдалы тәсілдерінің бірі. Кітап оқу, жаңа дағдыларды үйрену немесе шет тілдерін меңгеру адамның ойлау қабілетін дамытып, оның кәсіби бәсекеге қабілеттілігін арттырады (Нұртазина, 2019).

3. Шығармашылық және хобби

Көптеген адамдар бос уақытын сурет салу, музыка тыңдау, аспапта ойнау немесе қолөнермен айналысу сияқты шығармашылық жұмыстарға арнайды. Бұл адамның психологиялық әл-ауқатын жақсартып, күйзелісті төмендетуге көмектеседі (Csikszentmihalyi, 1990).

4. Әлеуметтік байланыстар

Адамдар әлеуметтік қарым-қатынассыз өмір сүре алмайды. Достармен және отбасымен уақыт өткізу, қоғамдық іс-шараларға қатысу немесе волонтерлік жұмыстарға атсалысу адамдар арасындағы байланыстарды нығайтады (Putnam, 2000).

Бос уақыттың адам өміріне әсері

1.Психологиялық әсері

Тиімді пайдаланылған бос уақыт адамның эмоционалдық жағдайын жақсартып, күйзеліс деңгейін төмендетеді. Табиғатта серуендеу, шығармашылықпен айналысу немесе медитация жасау психологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етеді (Литвиненко, 2018).

2. Физикалық денсаулыққа әсері

Белсенді демалыс пен спорт жаттығулары адамның денсаулығына оң әсер етеді. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, тұрақты физикалық белсенділік жүрек ауруларының, қант диабетінің және семіздіктің алдын алады (Дүйсенов, 2021).

3. Интеллектуалды даму

Бос уақытты жаңа білім алуға немесе дағдыларды жетілдіруге жұмсау адамның ақыл-ой қабілетін жақсартады. Оқу, ғылыми мақалалар жазу немесе шет тілдерін меңгеру когнитивті дағдыларды дамытады (Toffler, 1970).

4.Әлеуметтік байланыстардың нығаюы

Әлеуметтік белсенділік адамның эмоционалдық жағдайына оң әсер етеді. Қоғамдық іс-шараларға қатысу және достармен қарым-қатынас жасау жалғыздық сезімін азайтып, өмірден ләззат алуға көмектеседі (Бакирова, 2022).

Бос уақытты тиімді пайдаланудың жолдары

1.Күн тәртібін құру – уақытты дұрыс жоспарлау жұмысты, демалысты және хоббиді үйлестіруге көмектеседі.

2.Мақсат қою – бос уақытты пайдалы өткізу үшін нақты жоспар жасау маңызды.

3.Әлеуметтік желілерге шектеу қою – интернет пен әлеуметтік желілерде уақыт өткізуді азайту қажет.

4.Жаңа дағдыларды игеру – жаңа нәрселер үйрену адамды интеллектуалды дамытуға көмектеседі.

Бос уақыт – адамның өміріндегі маңызды ресурс. Оны дұрыс ұйымдастыру адамның денсаулығына, психологиялық әл-ауқатына және әлеуметтік өміріне оң әсер етеді. Әрбір адам өзінің бос уақытын тиімді пайдаланып, оны пайдалы істерге жұмсауға ұмтылуы қажет.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» // Егемен Қазақстан, 2017.
2. Құдайбергенова А.Ж. «Уақытты тиімді пайдалану әдістері» // Қазақ университеті баспасы, 2020.
3. Becker, G. S. “Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis” // University of Chicago Press, 1993.
4. Csikszentmihalyi, M. “Flow: The Psychology of Optimal Experience” // Harper & Row, 1990.
5. Putnam, R. “Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community” // Simon & Schuster, 2000.
6. Нұртазина Г.М. «Жастардың зияткерлік дамуы және бос уақыт» // Алматы: Қазақ университеті, 2019.
7. Дүйсенов А.Б. «Қоғамдағы бос уақыттың әлеуметтанулық маңызы» // Қоғам және дәуір журналы, 2021.
8. Toffler, A. “Future Shock” // Bantam Books, 1970.
9. Бакирова А. «Қазақстандық жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру» // Әлеуметтік зерттеулер журналы, 2022.
10. Литвиненко Е. «Бос уақыт психологиясы» // Мәскеу: Психология институты баспасы, 2018.

ӘОЖ 541.18

ЖАСТАРДЫҢ МӘДЕНИЕТКЕ КӨЗҚАРАСЫ

Байназар Ә.А. – МӨ - 22-15к3 тобының студенті
Куанышова Г.У. – магистр, оқытушы

Қазіргі заманғы қоғамда мәдениетке деген көзқарас айтарлықтай өзгерістерге ұшырап келеді. Әсіресе, жастардың мәдениетке деген қарым-қатынасы жаңаша сипат алып, жаһанданудың, технологиялық дамудың және әлеуметтік желілердің ықпалында қалыптасуда. Бұл үдеріс жастардың мәдениетті қабылдауына, түсінуіне және оған деген қызығушылығына айтарлықтай әсер етеді. Жастардың мәдениетке деген көзқарасын түсіну үшін оны қалыптастыратын факторларды, өзгерістерді және қоғамға әсерін жан-жақты қарастыру қажет.

Оның біреуі, жастардың мәдениетке деген көзқарасының ерекшеліктері

Менің пікірімше, жастардың мәдениетке деген көзқарасы әртүрлі факторларға байланысты қалыптасады. Олардың қатарында білім деңгейі, отбасы тәрбиесі, қоршаған ортаның ықпалы, технологияның дамуы және ғаламтордағы ақпараттың қолжетімділігі ерекше орын алады. Бүгінгі таңда дәстүрлі мәдени құндылықтар мен заманауи мәдениет элементтері қатар өмір сүріп жатыр. Кейбір жастар ұлттық мәдениетке құрметпен қарап, дәстүрлерді сақтауға тырысса, ал басқалары ғаламдық мәдениеттен шабыт алып, жаңашылдыққа ұмтылады.

Жастар мәдениеттің әртүрлі түрлеріне қызығушылық танытады, мәселен: музыка, кино, әдебиет, театр, сән, бейнелеу өнері, заманауи технологиялар және тағысын тағы. Олардың таңдауы көбінесе жеке қызығушылықтарына, заманауи трендтерге, әлеуметтік желілердегі ықпалға және қоғамдағы өзгерістерге байланысты болады. Кейбір жастар мәдениетті рухани даму көзі ретінде қабылдаса, енді бірі оны тек ойын-сауықтың бір түрі ретінде қарастырады.

Жастардың мәдениетке деген көзқарасын қалыптастыратын негізгі факторларын да айта кетейік:

1. Отбасы және білім беру жүйесі

Отбасы – адамның алғашқы тәрбиесін қалыптастыратын орта. Балалар ата-анасынан, ата-әжелерінен мәдениетке деген көзқарасты қабылдайды. Отбасында ұлттық салт-дәстүрлерге құрмет көрсетілсе, бала да сол бағытта өседі. Керісінше, мәдениетке немқұрайлы қарау отбасында қалыптасса, жас буын да оған қызығушылық танытпауы мүмкін.

Білім беру жүйесі де жастардың мәдениетке деген көзқарасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мектеп пен университет бағдарламаларына мәдениеттану, әдебиет, тарих пәндері енгізілген. Олар жастарға мәдениеттің маңыздылығын түсінуге және оны бағалауға көмектеседі. Сонымен қатар, мектептерде мәдени үйірмелер, шығармашылық клубтар ұйымдастыру жастардың мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

2. Ақпараттық технологиялар мен әлеуметтік желілер

XXI ғасырда интернет пен әлеуметтік желілер жастардың мәдениетке деген көзқарасын қалыптастыруда негізгі факторлардың біріне айналды. TikTok, Instagram, YouTube секілді платформалар арқылы жас ұрпақ әлемдік мәдени жаңалықтардан хабардар болып, әртүрлі мәдени ағымдармен танысады. Бұл оң әсер бергенімен, кейде ұлттық мәдени құндылықтардың ұмытылуына да себеп болуы мүмкін. Әлеуметтік желілердегі контенттің басым бөлігі жаһандық мәдениетке негізделгендіктен, жастар өз ұлттық мәдениетіне деген қызығушылығын жоғалтуы мүмкін.

3. Жаһандану және шетелдік мәдени ықпал

Жаһандану үдерісі жастардың мәдени қызығушылықтарына айтарлықтай әсер етеді. Әлемдік кино, музыка, сән, өнер жастар арасында үлкен сұранысқа ие. Көптеген жастар шетелдік мәдениет үлгілерін қабылдап, оны өздерінің өмір салтына енгізеді. Бірақ бұл үдеріс ұлттық мәдениеттің көлеңкеде қалуына әкелмеуі үшін, ұлттық құндылықтарды насихаттау маңызды. Мысалы, дәстүрлі қазақ өнерін заманауи стильде насихаттау арқылы жастарды оған қызықтыруға болады.

4. Қоғамдық іс-шаралар мен мәдени жобалар

Жастар мәдениетке тек тұтынушы ретінде ғана емес, оны қалыптастырушылар ретінде де қатысады. Түрлі қоғамдық іс-шаралар, фестивальдер, көрмелер, мәдени жобалар олардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, мәдени сананы нығайтады. Бұл бағытта үкімет пен мәдени ұйымдардың қолдауы ерекше маңызды. Мысалы, "Рухани жаңғыру" бағдарламасы аясында көптеген ұлттық мәдени жобалар жүзеге асырылуда, бұл жастар арасында ұлттық өнерге деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді.

Жастар – кез келген қоғамның қозғаушы күші. Олар жаңа идеялардың, мәдени өзгерістердің және технологиялық жаңалықтардың бастамашысы бола отырып, қоғамның дамуына ықпал етеді. Әлемнің кез келген түкпірінде жастардың белсенділігі арқылы мәдени үрдістер қалыптасып, өнер мен шығармашылықтың дамуына серпін беріледі. Осы тұрғыдан алғанда, бүгінгі жастардың мәдени құндылықтарды қабылдау ерекшелігі, оларды дамытуға қосқан үлесі және мәдени мұраны сақтаудағы рөлі аса маңызды.

Қазақтың ұлттық мәдениеті – бай әрі алуан түрлі мұра. Оның ішінде әдебиет, музыка, ұлттық киімдер, қолөнер, би және басқа да өнер түрлері бар. Кейбір жастар ұлттық мәдениетті дамытуға ерекше көңіл бөліп, дәстүрлі өнер түрлерін жаңғыртуға атсалысуда. Қазақтың күй өнерін заманауи аранжировкада орындау, ұлттық нақыштағы киім үлгілерін заманауи сәнге үйлестіру, халық ертегілерін анимациялық форматта ұсыну – мұның барлығы мәдени жаңғырудың бір көрінісі.

Мысалы, көптеген жас дизайнерлер ұлттық киімдерді жаңаша үлгіде ұсынып, сән индустриясында жаңа бағыттар қалыптастыруда. Сондай-ақ, фольклорлық ансамбльдер, этно-музыкалық жобалар жастар арасында сұранысқа ие бола бастады. Бұл үрдіс мәдениеттің жандануы мен оның болашақ ұрпаққа берілуінің кепілі бола алады. Алайда, жастардың барлығы бірдей мәдени мұраны терең түсініп, оны дамытуға атсалысады деп айту қиын. Кейбір жастар мәдениетке үстірт қарауы мүмкін немесе оның терең мағынасын толық түсінбеуі ықтимал. Жаһандану дәуірінде батыстық мәдениет элементтері кең таралып, жастардың қызығушылығын өзіне аударып отырғаны да шындық. Бұл кейбір ұлттық құндылықтардың көлеңкеде қалып қоюына әкелуі мүмкін.

Сондықтан, мәдениеттің мәнін түсіндіру және оны насихаттау жұмыстары күшейтілуі тиіс. Білім беру орындарында мәдениетке қатысты пәндерді жандандыру, арнайы клубтар мен шығармашылық үйірмелер ашу, ұлттық өнерге баулитын арнайы бағдарламалар әзірлеу – жастардың мәдениетке деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдары.

Жастардың мәдени білімін арттыру – олардың саналы азамат болып қалыптасуына тікелей әсер етеді. Мәдениетті терең түсінген жас ұрпақ өзінің ұлттық тамырын ұмытпай, сонымен қатар басқа мәдениеттермен де үйлесімді қарым-қатынас орната алады. Оқу орындарында мәдениеттану, этнография, өнер тарихы секілді пәндерді тереңдетіп оқыту, түрлі мәдени іс-шаралар ұйымдастыру жастардың мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттыра түседі. Сонымен қатар, мәдениетке қатысты іс-шараларға жастарды белсенді тарту қажет. Ұлттық мейрамдарды ұйымдастыру, тарихи-мәдени орындарға экскурсиялар жасау, жастарға арналған мәдени конкурстар мен фестивальдерді өткізу олардың мәдени мұраға деген қызығушылығын оятады. Бұл өз кезегінде мәдениеттің сақталуына және дамуына ықпал етеді.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, Жастар – қоғамның басты қозғаушы күші және мәдени өзгерістердің басты катализаторы. Олар ұлттық мәдениетті жаңғыртып, заманауи үрдістерге үйлестіру арқылы қоғамның рухани дамуына ықпал ете алады. Дегенмен, жастардың барлығы бірдей мәдени құндылықтарға терең бойлай бермейтінін ескерсек, мәдени білім беру және насихаттау жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу аса маңызды.

Жастарды мәдениетке жақындату үшін жаңа технологияларды қолдана отырып, олардың қызығушылығын ояту керек. Білім беру мекемелерінде мәдениетке қатысты пәндерді енгізу, мәдени қозғалыстарды қолдау, жастарға арналған мәдени іс-шараларды ұйымдастыру – мұның барлығы қоғамның мәдени дамуы үшін қажет шаралар. Егер жастар ұлттық мәдениет пен заманауи өнерді үйлестіре алса, онда болашақ ұрпақ үшін бай әрі мағыналы мәдени мұра қалатыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Қазақ мәдениеті: тарих және қазіргі заман. – Алматы: Ғылым, 2020;
2. Нұртазина Р. Мәдениеттану негіздері. – Астана: Фолиант, 2018;
3. Қазақстан жастары және мәдени құндылықтар: әлеуметтанулық зерттеу. – Алматы: Социум, 2021;
4. Интернет ресурстары: www.culture.kz, www.adebiportal.kz;
5. Мәдениет және өнер: қазіргі зерттеулер. – Алматы: Дәуір, 2019;
6. Қазақ дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. – Астана: Фолиант, 2020;
7. Қазақ музыка мәдениеті. – Алматы: Өнер, 2017;
8. Заманауи жастар және мәдени орта. – Алматы: Ғылым, 2021;
9. Креативті индустрия және мәдениет. – Астана: Ұлттық кітапхана, 2022;
10. Тарихи мұра және жастардың мәдени санасы. – Алматы: Социум, 2020.

ӘОЖ 378:316,423

ЖАСТАР ЖӘНЕ БОС УАҚЫТ

Бақтияр Н.Б. - МӨ -24-15р тобының студенті
Ауесбаев Е.С. - аға оқытушы

Жастар - сынақтау және қателесу кезеңі, таңдау кезеңі. Әрқайсымыз моральдық, саяси, эстетикалық және басқа да құндылықтардың әр түрлілігінен таңдау құқығына ие. Бұл әртүрлілік зор: адамзат жинаған рухани мәдениеттердің көпшілігі әркімге талғамға, қабілеттерге және тұрмыс жағдайларына сәйкес келетін рухани

құндылықтарды таңдауға шексіз мүмкіндік береді. А.Г.Здравомыслов «құндылық» ұғымын адамның рухани іс-әрекеті тұрғысынан қарастырады, оның құрамына мәдениет, идеал, қағида, адамгершілік нормалар, қажеттілік пен қызығушылық енеді. Ғалым құндылық тұлғалық бағдар мен бағалау ретінде идеалдар түрінде талқыланып қорытындыланған түсініктер, санадағы білім деп тұжырымдайды [1].

Қоғам дамуының қазіргі кезеңі өмірдің барлық салаларында терең өзгерістермен сипатталады, бұл сөзсіз жасұрпақтың мәдени және әлеуметтік тәжірибелеріне әсер етеді. Бос уақыт күнделікті өмірдің маңыздыэлементі ретінде жеке қалауды қалыптастырып қана қоймайды, соныменқатарқоғамдықөзгерістердің индикаторы болып табылады. Жастар халықтың едәуір бөлігін құрайтын Қазақстанда оның бос уақытын өткізу тәжірибесін зерделеу ерекше өзектілікке ие болады. Дәстүрлермен жаһандану процестерінің қиылысында тұрған ел мәдени модельдердің бірегей синтезін көрсетеді, бұл жастардың демалу және өзін-өзі жүзеге асыру формаларын таңдауға тікелей әсер етеді. Қазақстандық жастардың бос уақытын талдау оның құндылық бағдарларын түсініп қана қоймай, әлеуметтік бейімделуге, бірегейлікті сақтауға және өзгермелі әлемде ықпалдасуға байланысты сын-тегеуріндерді анықтауға мүмкіндік береді. Қазіргі қазақстандық жастардың бос уақыты көптеген факторлардың әсерінен қалыптасады, олардың арасында технологиялық прогресс, урбанизация, экономикалық жағдайлар және отбасылық құндылықтардың өзгеруі. Қоғамның барлық салаларын қамтыған цифрландыру бос уақытты өткізу тәсілдерін түбегейлі өзгертті. Виртуалды кеңістік күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналды: әлеуметтік медиа,онлайн ойындар, білім беру платформалары және ағындық қызметтер бос уақыттың маңызды бөлігін алады.

Жастар қарым — қатынас, оқу және ойын-сауық үшін цифрлық құралдарды белсенді пайдаланады, бұл бір жағынан олардың мүмкіндіктерін кеңейтеді, ал екінші жағынан цифрлық тәуелділік, физикалық белсенділікті азайту және әлеуметтік байланыстарды атомизациялау тәуекелдерін тудырады. Жастар тынығуында, жасөспірімдердің демалыс, ойын-сауықты тынығу эстафетасын алып, күшейтеді және көп жағдайда жас адамда бос уақытқа деген көзқарасын толығымен анықтайтын әдеттер мен дағдыларға ие болады. Бұл кезеңде адамның өмірінде тынығу мен демалыстың жеке стилі дамып, бос уақытты ұйымдастырудың алғашқы тәжірибесі жинақталынады, осылайша бір немесе басқа да шұғылдануларына құштарлықтары пайда болады[2].

Бос уақыттың дәстүрлі және инновациялық формалары арасындағы тепе-теңдікті сақтаумаңызды аспект болып қала береді. Ұжымдық құндылықтар тарихи күшті Қазақстан жағдайында жастар ұлттық мәдениетке байланысты іс-шараларға қатысуды жалғастыруда: фестивальдар, халықтық мерекелер, шығармашылық конкурстар. Алайда, жаһандану және батыстық тенденциялардың әсері бұл тәжірибелерді Көбінесе Жаңа, жекелендірілген қызмет түрлерімен қатар қояды. Мысалы, фитнеске, салауатты өмір салтына және саяхатқа деген қызығушылық эспортпенцифрлық шығармашылыққа деген құштарлықпен қатарартып келеді. Спортпен дене белсенділігі салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған мемлекеттік саясат ықпал ететін маңыздыбағыт болып қала береді. Спорт кешендерін салу, жастар лигаларын қолдау және бұқаралық іс-шараларды өткізу осымүдделерді іске асыру үшін инфрақұрылым жасайды. Дегенмен, сапалыбос уақыт ресурстарына қол жеткізу біркелкі емес: ірі қалаларда мәдениет және спорт мекемелерінің жетіспеушілігі жастардың таңдауын шектейтін ауылдық жерлерге қарағанда мүмкіндіктер әлдеқайда кең. Бұл мегаполистерде бай өмір сүруге ұмтылатын ауыл тұрғындары арасындағы көші-қон көңіл-күйін күшейтеді. Білім беру демалысы еңбек нарығындағы бәсекелестік жағдайында сұранысқа ие бола бастады. Жастар курстарға, тренингтерге белсенді қатысады, волонтерлік жобалар мен стартап-қозғалыстарға қатысады, бұл кәсіби өсу мен әлеуметтік белсенділікке деген ұмтылысты көрсетеді. "Жасмаман" немесе "Серпін" сияқты мемлекеттік бағдарламалар жастарды оқыту мен тәжірибені біріктіретін жобаларға тартуды ынталандырады. Алайда, білім беруді коммерцияландыру халықтың бір бөлігінекедергілертуғызады,бұләлеуметтіктеңсіздікті тереңдетуі мүмкін. Азаматтық позицияны қалыптастырудағы бос уақыттың рөлі ерекше назар аударуға тұрарлық. Жастар ұйымдары, экологиялық бастамалар, қайырымдылық акциялары әлеуметтік жауапкершілікті білдіретін алаңға айналуда. Сонымен қатар, саяси сауаттылықпен сыни ойлаудың өсуі ұлттық бірегейлік туралы пікір таластарды ынталандырады, бұл әсіресе көп ұлтты қазақстандық қоғамда маңызды Оңтенденцияларға қарамастан, тәуекелдерде бар. Бос уақытты коммерцияландыру,әсіресеқалалықортада,табысы төмен топтар үшін көптеген демалыс түрлерінің болуын шектейді. Төмен сапалы ойын-сауықпен байланысты мазмұнды пассивті тұтынудың таралуы мәдени деңгейге теріс әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар, жаһандық медианың ықпалының күшеюі кейде дәстүрлі құндылықтардың бұлыңғырлануына әкеліп соғады, бұл мәдени егемендікті қорғау қажеттілігі туралы пікір талас тудырады[3].

Қазақстандағы жастардың бос уақыты жаһандық трендтердіде, жергілікті ерекшеліктердіде көрсететін серпінді жүйе болып табылады. Цифрландыру, урбанизация және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер инновацияны дәстүрлі мәдениет элементтерімен үйлестіретін бос уақытты өткізудің жаңа модельдерін қалыптастырады. Жасұрпақтың үйлесімді дамуы үшін жағдай жасау маңызды міндет болып табылады: сапалы бос уақыттың қолжетімділігін кеңейту, білім беру және әлеуметтік бастамаларды қолдау, мәдени мұраны сақтау. Мемлекет,білім беру мекемелері және азаматтық қоғам қазіргі заманның сұраныстарына жауап беріп қана қоймай, әлеуметтік келісімді нығайтуға ықпал ететін стратегияларды әзірлеуде ынтымақтасуы қажет. Бос уақыт тәжірибелерін зерделеу қазақстандық жастар өтетін трансформацияларды түсінудің негізгі құралы және оның елдің болашақ дамуындағы рөлін болжау үшін негіз болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Здравомыслов А.Г. Потребности. Ценности. Интересы/ А.Г. Здравомыслов– М.: Политиздат, 1986. – 233с.
2. Кадыралиева А.М. Жастардың бос уақытын уйымдастыру/А.М. Кадыралиева Оқулық. - М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, 2019. – 93 б.
3. Е.О.Омар. Мәдени- тыныгужұмысыныңтеориясы /Е.О.Омар. 2015 Шымкент, М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2014.- 57б.

ӘОЖ. 78.07

ӘН ӨНЕРІ ЖӘНЕ ӘНШІЛІК ДӘСТҮР

Бекмұратқызы Н. - МӨ-24-1к1 тобының студенті
Агабекова С.С. - аға оқытушы

Музыка және ән дәстүрі – белгілі бір мәдениет, этникалық топ немесе қоғам ішінде музыка мен әндерді жасауға, орындауға және жеткізуге байланысты мәдени тәжірибелердің жиынтығы. Бұл дәстүрлер көбінесе халықтың тарихын, наным-сенімдерін, құндылықтарын және эстетикалық талғамын көрсетеді және ұрпақтан-ұрпаққа беріледі.

Музыкалық және әншілік дәстүрлердің негізгі аспектілері:

Ауызша берілу:

Көптеген мәдениеттерде музыкалық және әншілік дәстүрлер жазбаша түрде жазылмай, ауызша беріледі. Бұл халықтық салт-дәстүрге тән, мұнда ән, күй, ырғақ жаттап, жадыдан қайталанады.

Жанрлар мен формалар:

- Халық музыкасы: қарапайым халықтың өмірі мен мәдениетін көрсетеді (мысалы, орыс халық әндері, кельт балладалары, африкалық ырғақтар).
- Классикалық музыка: кәсіби композициялық дәстүрмен байланысты (мысалы, еуропалық классикалық музыка, үнді классикалық музыкасы).
- Діни музыка: ғибадат пен рәсімдерде қолданылады (мысалы, григориандық жырлар, сопылық жырлар).
- Заманауи жанрлар: танымал музыка, джаз, рок, электронды музыка және басқа жанрларды қамтиды.

Құралдар:

Әр мәдениеттің өзіне тән музыкалық аспаптары бар. Мысалы:

- Орысша: балалайка, аккордеон.
- үнді: ситар, табла.
- африкалық: джембе, калимба.
- еуропалық: скрипка, фортепиано.

Ритм және әуен:

Музыкалық дәстүрлер ритмдік үлгілерді, күйлерді және әуендік құрылымдарды қолдануда әртүрлі. Мысалы, араб музыкасында мақам, үнді музыкасында рага қолданылады.

Әлеуметтік функция:

Музыка мен ән көбінесе маңызды әлеуметтік функцияларды орындайды:

- Салттық (үйлену тойлары, жерлеу, мерекелер).
- Коммуникативті (әңгімелерді, аңыздарды, хабарларды беру).
- Біріктіру (хормен ән айту, би билеу).

Аймақтық ерекшеліктер:

- Еуропа: классикалық музыканың, халық әндері мен билерінің бай дәстүрі (мысалы, Испаниядағы фламенко, ирландтық джигтер).
- Азия: музыкалық режимдердің күрделі жүйелері (мысалы, қытай операсы, жапондық гагаку).
- Африка: ырғақ пен соқпалы аспаптарға, полиритмге мән беру.
- Латын Америкасы: еуропалық, африкалық және үнді дәстүрлерінің қоспасы (сальса, самба, танго).

Қазіргі әсер:

Қазіргі әлемде музыкалық дәстүрлер жиі араласып, жаңа жанрлар мен стильдер тудырады. Жаһандану және цифрлық технология музыканы бастапқы мәдени контекстен тыс таратуға көмектесті.

Музыкалық-әндік дәстүрлер өткенмен байланысын сақтай отырып, заман талабына сай дамитын жанды мұра.

Әдебиеттер

1. Құрманғалиева Г.Қ. Музыка тәрбиесі: әдістемелік құрал.Алматы: Білім. 2012.
2. Тұяқова Р.Р. Музыкалық педагогика негіздері. Алматы: Рауан. 2015.
3. Айтова З.З. Вокалдық хор өнерін оқыту әдістемесі. Алматы: ҚазҰПУбаспасы. 2013.
4. Гелибтер С.Л. Хор өнері және оның педагогикалық негіздері. Мәскеу: Музыка. 2005.
5. Калугин А.Г. Дауыстәрбиесі мен вокалдық техниканы меңгеру. Санкт-Петербург: Жауапты баспа. 2010.
6. https://bilimdinews.kz/?p=130141
7. https://massaget.kz/blogs/Salt_dastur/kazaktyin-dasturl-an-oner-27415/
8. https://textbook.tou.edu.kz/books/223/1.html
9. https://massaget.kz/blogs/kazak-halkyinyin-dasturl-an-oner-7621/
10. https://talapker.kaznai.kz/?page_id=5018
11. https://kk.wikipedia.org/wiki/%D2%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D2%9B_%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%8B
12. https://bilimgylym.wordpress.com/2019/01/04/%D0%B4%D3%99%D1%81%D1%82%D2%AF%D1%80%D0%BB%D1%96-%D3%99%D0%BD-%D3%A9%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%96/
13. https://soltustikkaz.kz/2019/04/23/%D0%B4%D3%99%D1%81%D1%82%D2%AF%D1%80%D0%BB%D1%96-%D3%99%D0%BD-%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B-%D0%BC%D2%B1%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%8B/
14. https://el.kz/kazak_halkinin_an_oneri_25353/
15. https://anatili.kazgazeta.kz/news/59025

МУЗЫКА ПӘНІНЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДЫҢ РӨЛІ

Бекмұратқызы Н. - Мө-24-1к1 тобының студенті
Нұрман Ж.Б. - магистр , аға оқытушы

Музыка-адам жанының айнасы.Ол ешбір сөзсіз-ақ эмоцияны жеткізіп,сезімді тербетеді. Музыкалық тәрбие және білім беру балалардың музыкалық қабілеттерін мақсатты және жүйелі дамытуды, эмоционалдық көңіл-күйді, музыкалық өнердің мазмұнын түсіну және терең сезіну қабілетін қалыптастыруды көздейді. Музыкалық білім беру мен тәрбиелеудің маңызы – оқушылардың жалпы мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Олар психиканың жоғары қызметін, ойлау қабілетін талап етеді. Музыкамен қарым-қатынас жеке тұлғаның рухани қалыптасуына, оның өзін-өзі тануына мүмкіндік береді. Музыкалық қызметтің ұжымдық түрлері (хор, аспаптық орындау) музыкалық-шығармашылық қызметке қатысу сезімін тудырып, оны дамытуға ықпал етеді. Сондай-ақ, музыкамен қарым-қатынас жасау барысында адамдардың бірігуіне септігін тигізеді. Өнер жүйесінде музыка ерекше орын алады. Қазіргі уақытта оған қызығушылық өте жоғары. Көптеген зерттеушілер музыка адамның когнитивтік қабілеттерін дамытатынын айтады. Бірақ бұдан да тереңірек қарасақ, музыка сананың ерекше деңгейлерімен байланыс орнатуға көмектеседі. Бұл тұжырымды неміс философы және музыкатанушысы Фридрих Зиммерман “Музыканың жасырын күші” еңбегінде жан-жақты зерттеген. Ол музыка тыңдаған адамның миында ерекше нейрондық байланыстар пайда болатынын және оның шығармашылық ойлауына әсер ететінін дәлелдеген. Әлемнің екінші ұстазы атанған ғалым бабамыз Әбу Насыр әл-Фарабидің дүниежүзілік музыка ғылымының дамуына қосқан елеулі үлесін Еуропа ғалымдары кезінде үлкен ілтипатпен мойындаған еді. Фараби өзінің “Музыканың ұлы кітабы” атты еңбегінде дауыс өнеріне үлкен мән берген.Белгілі педагог В. А. Сухомлинский музыканы эстетикалық тәрбиенің күшті құралы деп атап, “Музыканы тыңдау және түсіну – эстетикалық мәдениеттің негізгі белгілерінің бірі, онсыз тәрбиені елестету мүмкін емес” деп жазды. А. А. Мелик-Пашаевтың пікірінше, музыканың басты ерекшелігі – оның мәнерлілігі. Ол өмір құбылыстары мен оқиғаларын ашық бейнелейді және тыңдаушының жанына тікелей әсер етеді. Сондықтан музыка балаға көркем шығарманың мәнін оның әсерлілігі арқылы сезініп, түсінуге көмектеседі.

Музыкаға деген қызығушылықты арттырудың жасырын тәсілдері

1. Музыканың метафизикалық әсері

Сабақ барысында оқушылардың эмоциялық күйін бақылау арқылы олар үшін ең қолайлы әуендерді таңдап, музыканы интуитивті түрде қабылдауға жағдай жасау керек.

2. Тыныштық арқылы музыканы сезіну

Оқушыларға белгілі бір уақыт ішінде ешқандай дыбыссыз, ішкі ритмін тыңдауға мүмкіндік беру – олардың музыкаға деген қызығушылығын жаңа деңгейге көтереді.

3. Музыканы көру және сезіну

Музыка пәнінде ерекше әдістерді пайдалану – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Қорытындылай келе, музыка пәніне қызығушылықты арттыру үшін дәстүрлі тәсілдер жеткіліксіз. Оқушыларға музыканы сезінуге, оны басқа қырынан тануға мүмкіндік беру керек. Музыка тек теория немесе практика ғана емес, ол – адамның ішкі әлемімен үндесетін ерекше құбылыс. Сондықтан, музыка сабағын жандандыру үшін тың әдістерді қолданып, оқушыларды осы сиқырлы әлемге жетелеу маңызды.. Бірі ән айтуға қызықса, енді бірі аспапта ойнауды ұнатады. Сондықтан әртүрлі әдістерді қолдану – музыкалық білім берудің тиімділігін арттырады. Бүгінде цифрлық технологиялар, интерактивті сабақтар және онлайн платформалар музыкаға деген қызығушылықты одан әрі дамытуға мүмкіндік береді.Музыка тек жеке қабілеттерді емес, ұжымдық шығармашылықты да дамытады. Оркестр немесе хорда жұмыс істеу оқушыларға үйлесімділік пен бірлік сезімін қалыптастыруға көмектеседі. Сондықтан музыка сабағында оқушыларды шабыттандыратын, олардың өнермен терең байланыс орнатуына ықпал ететін әдістер қолдану – білім берудің басты қағидаларының бірі болуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Жакаева К. А., Жакаева С.А. Музыка пәнін оқыту әдістемесі. Қостанай:КГПУ 2019-92б
2. Сүлейменова Р.Ә.,Жұмалиева Г. Ғ. Музыка пәнін оқыту әдістемесі. Астана: 2008
3. Әл-Фараби. Музыка туралы үлкен кітап.Алматы. Колор-2008
4. Раимбергенов Абдулхамит Искакович, Байбусынова У.М., Раимбергенова С.Ш. “Музыка”.Алматы, Атамұра-2014
5. Жұбанов А., Замана бұлбұлдары, Алматы, Дайк-Пресс-2001

ӘОЖ 664.656

КОМЕДИЯ ЖАНРЫНДА ҚАЛАМТАРТҚАН ҚАЗАҚ ДРАМАТУРГТЕРІ

Бексауыт Б. – **МӨ**-22-6к2 тобының студенті
Туреханов Қ.Е. – аға оқытушы

Қазақ драматургиясы XX ғасырдың басында пайда болды. Алғашқы шығармалар қазақ әдебиетінің демократиялық бағыты аясында жасалды және ағартушылық сипатта болды, халықты білімге, ғылымға, мәдениетке баулу қажеттілігін бекітті. Мысалы, қазақтың алғашқы драмаларының бірі-Қ. Тоғысовтың драмасы ("Надандық құрбаны", 1915, Уфа). Ж.Аймауытов, М. Дулатов, К. Кеменгеров, М. Әуезов, С. Сейфуллин, Ж. Шаниннің драмалық шығармалары ұлттық драматургияның негізін қалады.

Қазақ драматургиясындағы комедия жанры халықтың ауыз әдебиетінің негізінде туды. Батыс және орыс классиктерінің комедиялық өнерін зерттеп, олармен терең танысқан қазақ жазушылары комедия оқиғаларын қайдан алу керектігін тез түсініп, дұрыс аңғарды.

Ел әңгімелері негізінде еңбек жазған қазақ халқының тұңғыш режиссері — Жұмат Шанин. Ол 1928 жылы «Торсықбай», «Айдарбек» атты күлкілі комедияларын жарыққа шығарды. Шанинге дейін де комедия жанрының негізін қалаған Бейімбет Майлин болатын. Ол жиырмасыншы жылдардың басында «Неке қияр», «Шаншар молда», «Жасырын жиналыс» атты шағын актілі комедияларын сахнаға шығарған еді. Ал, Ж.Шаниннің «Торсықбай» мен «Айдарбек» атты комедиялары Ж.Аймурзаевтың «Өз таяғың өзіңе» (1939) атты комедиясынан он жыл бұрын жазылды. Олай болса, Ж.Аймурзаев Ж.Шаниннің шығармаларымен таныс та болуы мүмкін екендігін жоққа шығара алмаймыз. Қалайда, екеуінің де Мольердің «Скапеннің айласы» атты комедиясына еліктегені байқалады.

Қазақ драматургиясындағы Бейімбет Майлиннің «Неке қияр» атты пьесасында да ауылдың дүмше молдасының қараңғы елді алдап, тамақ асырап жүргендігі сынға алынады. Бірін-бірі сүймейтін адамдарды мұсылмандық неке арқылы бітістірмек болған аяр молданың жағымсыз іс-әрекеті әшкереленіп, ел алдында масқара болады.Сонымен бірге пьесада жас Зәурені Жәлен есімді ажарсыз, есуастау біреуге қоспақ болған бір топ алаяқтар мен дүниеқоңыз жандардың істері де әжуаланады.Мұндағы диалогтар күлкіге толы.Мысалы, Жәленді менсінбеген жас қызға жеңгелерінің бірі: «Қой, дәнеңесі де жоқ, жырық болса қайтсін, құдайдың ісі, кімнің байы оңып тұр дейсің, бәрі де сондай»...

Ж.Аймауытовтың еуропалық дәстүрлерді ескере отырып жазылған "Рабиға", "Мансапқорлар", "Қанапия — Шарбану", "Ел қорғаны", "Шернияз", "Сылан қыз" пьесалары қазақ қоғамының өмірі мен салт-дәстүрлерін бейнелейді. Ұлттық театрдың қалыптасуының алғашқы кезеңінде қазақ фольклорына жүгіну және әлемдік драматургия тәжірибесін, ең алдымен орыс және еуропалық тәжірибені шығармашылық тұрғыдан игеру перспективалы болды.

Ж.Шаниннің "Арқалық батыр", "Қозы Көрпеш — Баян сұлу" пьесалары; М. Әуезовтің "Айман — Шолпан", "Еңлік-Кебек" пьесалары;

Ғ. Мүсіреповтің "Қыз Жібек" пьесалары қазақтың социально және әлеуметтік-тұрмыстық эпосының негізінде жасалған. Олар эпикалық баяндауды драматизациялау кезінде (эпизодтарға бөлу, диалогтау және т.б.) эпикалық дүниетанымды ұқыпты сақтаудың, эпостың элементтерін драманың ауызша құрылымына шебер енгізудің, сахналық сөйлеуді жеткізуде ана тілінің байлығын кеңінен қолданудың мысалы болып табылады.

Ұлы жазушы М. Әуезов қазақ драматургиясының негізін қалаушы болып саналады. Ол әртүрлі жанрларда және әртүрлі тақырыптарда 20-дан астам пьеса жасады: "Дау", "Алма бағында", "Таңның баласы", "Шекарада", "Сынақ сағаты", "Абай" (Л.С. Соболевпен бірге) және басқалар. Олар тақырыптың жаңалығымен, терең психологизмімен, фантастика мен символизмнің органикалық сипатымен, тарихи дәлдігімен, кейіпкерлердің мәнерлі сөйлеуімен, композиция шеберлігімен ерекшеленеді.

Қазақ драматургтері ұлттық фольклорға (ертегілер мен астарлы әңгімелер, сатиралық ертегілер мен анекдоттар, әлеуметтік-тұрмыстық поэмалар) сүйенген ерекше комедиялар жасады. Ж.Шаниннің "Торсықбай", "Айдарбек", "Қара қамал", "Живая картина", М. Әуезовтің "Айман—Шолпан"комедиялары осындай. Қазақ комедиясының негізін қалаушы Б. Майлин "Қаламқас", "Шаншар Молда", "Ел мектебі", "Талтанбайдың тәртібі"комедияларын жасады. Оларда шынайы комизм, күтпеген сюжеттік бұрылыстар, сатиралық айыптаудың өткірлігі, мәнерлі сөйлеу бар.

Бейімбет пьесаларындағы алаяқ, арамза молда бейнесі әлемдік әдебиеттегі кейбір образдарды есімізге түсіреді. Мысалы, ұлы француз драмашысы Мольердің «Тартюф» комедиясындағы алаяқ монах Тартюф бейнесі. Тартюфтің екі жүзділігі мен аярлығының құрбаны болған екінші тұлға Оргонның анасы Пернель еді. Өзінің жауыз ниетіне жету үшін Тартюф алдымен аңғал, сенгіш жандарды қолға алады, жастарды ұнатпайды. Өйткені олар Тартюфтің сырын тез аңғарады және оны әшкерелеуге ұмтылады. Бұл комедияда Мольер ақсүйектер арасында белең алған тойымсыздық, тоғышарлық, екіжүзділік сияқты жағымсыз қасиеттерді Тартюф образында ашып көрсетті. Өзінің арам ниеттеріне жету үшін тақуа болып көрінген бұл адам шындығында өте бұзық, аяр тұлға болып шығады. Тартюф буржуа Оргон мен оның анасын аңғалдықтарынан пайдаланып, алдап соғады. Сыры ашылған соң, Оргонды өз үйінен қуып, мал-мүлкін тартып алмақшы болғанында да Тартюф арсыздықпен бұл істердің барлығын құдай жолы үшін жасап жатқандығын айтады. Мольер «Тартюф» комедиясында орта ғасырдағы феодалдық зұлматты осы дәуір әлеуметтік өмірі қайшылықтарына байланыста емес, оның бір жағын, яғни діни зұлымдықты, оның саяси құғындау құралы болғандығын көрсетті. Бұл жағдай жазушыны классицизмге тән абстрактілік пен рационалдық иллюзияға алып келді. Нәтижесінде негізгі қаһарман характерін бейнелеуде схемалылыққа ұрынады. Тартюф феодал-ақсүйектердің барлық бұзықшылықтарын жинақтаған индивидуалданған образ емес, ал кертартпа ақсүйектік азғындықтың түрлі көріністерін әшкерелеген образға айналады. Сол себепті «Тартюф» комедиясы классицизм характерлер комедиясының типтік үлгісі болып табылады. Тартюфтің екіжүзділігі, Гарпагонның сараңдығы сияқты типтік мінез. Жазушының назары жалпы адам характерін ашуға емес, алдын белгіленіп қойылған негізгі қаһарман Тартюф характерінің бір жағын көрсетуге бағытталған. Бұл классицизм театрының негізгі белгілерінің бірі еді

Қазіргі қазақ драматургиясы көркемдік мәнерліліктің жаңа құралдарын іздеуге, тақырыпты жаңартуға және кеңейтуге, психологиялық талдауды тереңдетуге ұмтылумен сипатталады. Ж.Шаниннің "Ақынның жүрегі", Т. Ахтановтың "Сәуле", А. Әбішевтің "Белгісіз батыр",А. Тәжібаевтың "Пікірлестер"пьесалары кеңінен танымал. К.Мұхамеджановтың "Шет елде", А. Тәжібаевтың "Қыз және солдат" әлеуметтік пьесаларында шынайылыққа, деректі фильмдерге деген құштарлық байқалды.

Әлемнің көптеген театрларының сахналарында Қ.Мұхамеджанов пен Ш. Айтматовтың "Фудзиямаға көтерілу"пьесасы бар. Ұлттық драматургияның кәсіби деңгейін арттыруда әлемдік классика шығармаларының қазақ тіліне аудармалары маңызды рөл атқарды. Алғашқы аудармашылардың бірі У. Шекспирдің "Гамлет", Н.В.

Гогольдің "Неке" аудармаларына иелік ететін М. Дәулетбаев болды. Аударманың классикалық үлгілерін М. Әуезов берді: У.Шекспирдің "Отелло" және "Асауға тұсау", Н. В. Гогольдің "Ревизоры" болды

Қазақстанның егемендікке ие болуы тарихи оқиғалардың қазіргі заманғы көзқарасын бейнелейтін, тақырыптар мен проблематиканың өткірлігімен ерекшеленетін драматургияның жаңаруына ықпал етті. Қ. Ысқақтың "Естайдың Қорланы", И. Оразбаевтың "Шыңғыс хан", С. Сматаевтың "Той үстіндегі топалаң", Б. Әбілдайұлының "Төле би", О. Дастановтың "Әзірет Сұлтан", А. Бекбосыновтың "Сұңғы сезім", А. Таразидің "Алатау ұлы алабым", М. Бансеркенова "Абылай ханның ақыры күні" қазақ халқының өміріндегі аса маңызды оқиғаларды шынайы суреттейді.

Драма-әдебиет пен театрдың ерекше түрі ретінде оған деген қызығушылық және жүйелі
оның проблемаларын зерттеу театр өнерінің қалыптасу кезеңінде пайда болды. Сахналық қойылымға арналғантеатр өнері, осыөнердің ерекше түрі екендігі әрине өзгеріссіз қалады.

Әдебиеттер

1. 1.Ордалиев С. Қазақ совет драматургиясының очеркі.— Алматы: 1964.–276 б.
2. Қобланов Ж. Шетел әдебиетінің тарихы. — Алматы: 2015. — 400 б.
3. Тәжібаев Ә. Қазақ драматургиясының дамуы мен қалыптасуы. — Алматы: 1971.– 416 б.
4. Кобланов, Ж. Т. Қазақ драматургиясындағы комедия жанры / Ж. Т. Кобланов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 22 (364). — С. 578-580. —
5. URL: https://moluch.ru/archive/364/81734/ (дата обращения: 31.01.2025).

ӘОЖ 792.01

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ СЦЕНОГРАФИЯСЫ

Бектурганова Г. - МӨ-21-15к1 тобының студенті
Алтынбекова А.Р.- магистр, аға оқытушы

Мәдени-тынығу жұмысы саласының негізгі жұмысының бірі - ол мәдени- тынығу шара-ларды ұйымдастыру негізінде жеке тұлғаның бос уақытын ұйымдастыру болып табылады. Мәдени-тынығу бағдарламасы көптеген формадан тұрады- ол театрландырылған қойылым, мерекелік іс-шара, мерекелік концерттер, әдеби -музыкалық кештер, ойын, қойылым, байқау, шығармашылық есеп, балалар мен жастар шығармашылық фестивалі, презентация, салтанат, карнавалды жорық, театрландырылған көрініс, денешынықтыру мерекесі, тақырыптық апта, байқаубағдарламалары болып табылады. Мәдени-тынығу бағдарламасының белгілі бір формасын ұйымдастыру мен өткізуде сценарий мен декоративті безендіру, яғни сценография- ның ролі мен маңызы өте зор.

Мәдени-тынығу бағдарламасының сценарийін жасау-бұл ақпараттық-мазмұнды материалдар, авторлық ойдың қалыптасуы, тікелей мәдени-тынығу бағдарламасының форма-сын айқындайтын күрделі, көпсатылы шығармашылық процесс болып табылады. Сценариймен жұмыс істеу кезеңі жұмысың бірізділігін көрсетеді, шығармашылық процесті ұйымдастырып, реттейді.

Мәдени-тынығу бағдарламасының алғашқы кезеңінің бірі –ол ойды жүзеге асыру, яғни сценарийлік жоспар. Бұл болашақ мәдени-тынығу бағдарламасын жалпылама көру, олардың негізгі эпизодтары, номерлер мен реттік сипаты. Графикалық сценарийлік жоспар мына құрылымдар дан тұрады:

-тынығу бағдарламасының атауы;
-бағдарлама формасы;
-аудитория сипаты
-сценарийдің композиялық құрылымы;
-экспозиция (қысқаша сипаттама);
-эпизодтар (номерлердің атауы);
-шарықтау шегі;
-финал;

Мәдени-тынығу бағдарламасын ұйымдастырып өткізуде сценографияның ролі зор, өйткені қандай да бір мәдени іс- шара, байқау, конкурс, фестиваль, тақырыптық кеш өткізуде сахна түр-лерін көркемдік ,музыкалық, жарықпен маңызды орынды алады.

Сценография-бұл қойылымды көркемдік безендіру тәсілінің жиынтығы болып табылады. Сценография театралдық, мәдени іс- шара қойылымдарында тұтас бейнелік образды тудыру, сахнаны безендіру және әрекет процесінде декорациялардың алмасуы, сонымен қатар тұрақты және алмасып тұратын элементтерді үйлестіру. Сценография әрекет орны мен уақыты, дәуір мен кейіпкерлер, сахна шығармасындағы стиль мен жанр сипатын береді.Сценография-бұл декорация, костюм, жарықтандыру мен қойылымдық техника тәсілімен бейнелік образды жасау болып табылады.Сценография негізі -толық, ықшам немесе қысқа болады.Сценография-жалпы театралдық қойылымды безендіру және бейнелік-пластикалық образдарды тудыратын көркемдік шығармашылықтың түрі. Қойылымдар мен мәдени іс-шараларда сценография өнеріне актерді қоршап тұрған декорация, ойналатын, әрекетке қажетті материалды-заттық атрибуттар, бұйымдар, яғни костюм, грим, маска, сырт келбетті өзгертуге қажетті элементтер жатады. Театралдық декорация- бейнелеу өнері тәсілдерімен орындалады және қойылымдар мен мәдени іс-шаралардыкөркемдік безендіру негізіне кіреді, сонымен қатар декорацияға жарықтандыру, бутафория, реквизит, актердің костюмі мен гримі кіреді. Сценография, яғни декорациялық безендіру -сахналық әрекеттің құрама бөлігі болып табылады және драмалық ситуацияны, әрекеттегі кейіпкерлердің характерлері, шығарма идеясын айқындайды. Заманауи театр, мәдени мекемелер, орталықтар, филармонияларда декорацияны әртүрлі көркемдік және техникалық әдістер-сәулет өнері, кескіндеме, графика, мүсін, сәндік- қолданбалы өнер, жарық,

проекциялық және лазерлік техника, лэд экранның көмегімен дайындайды. Жалпы сахналық театралдық декорация бейнелеу өнері тәсілдерімен орындалады және қойылымды көркемдік безендіру негізіне кіреді. Сценография-идеялық көркемдік ойды ашуға көмектесетін қойылым әрекетіндегі жағдайды жаңадан көрсетудегі сахналық безендіру болып табылады.

Декорациядағы образ суретшімен алдымен эскиз немесе макет негізінде орындалады. Сахнаны көркемдік безендірудің негізгі міндеті-ол оның образдық шешімі. Шығарманы оқып болғаннан кейін оны талдау қажет, негізгі идеяны айқындап оны жетілдіріп, анағұрлым қызықты шешімін таба отырып образ, қиял бойынша эскиз жасалынады. Көмекші материалдар жинақталады: тарихи, этнографиялық, тұрмыстық-бұның бәрі негізгі кезеңмен, қойылым кейіпкерлерінің өмірі мен тұрмысы ерекшеліктеріне байланысты. Нақтыланған тақырып бойынша алынған кезең туралы көптеген материалдарды қарастырып, бастапқы кейіпкер және оның ортасына ену қажет. Образ табылғаннан кейін сахналық орта, кеңістіктік образ, түстік гамма шешімі, костюмдер сипатына кірісу керек. Костюмдер образын жетілдіре отырып, едәуір айқын кескінін деталды талдап, кейіпкер образын айқындау қажет. Қойылым-ның бастапқы идеясының үйлесімінде барлық сахналық безендіру шешімінің тәсілін таңдау-олардың кезектілігі, бастапқы мезеттері, негізгі әрекет орындарын ойластыру кажет.Сахналық кеңістік тұрмыстықтан сценографтың көркемдік әсемдеу формасына өту керек. Безендіру жұмысы барысында безендірудің формасы мен орналасуына кедергі жасамайтындай алдыңғы, екінші, үшінші планда қандай әрекет орны болатынын қарастыру қажет. Ол актер ойыны, олардың әрекет орны, жұмыс кеңістігіне кедергі жасамау керек. Үлкен орынды түстік гамма алады, ол сахналық жарықпен байланыса отырып сценографияға әсер етеді. Қандай да бір қойылым немесе мәдени іс -шара мазмұнына байланысты күңгірт, қараңғы, суықтан ашық, айқын, жылы түстерге алмасуы мүмкін немесе керісінше. Режиссермен ұзақ жұмыстан кейін сценографиялық образ шешімінің барлық деталдары анықтағаннан кейін, суретші макетті, костюмдерді дайындауға кіріседі, кейінірек режиссермен сахналық кеңістікті құрады, қандай жиһаз, бутафориялық заттар қойылатыны ойластырылады. Сахна декорациясына, костюмдерге, жиһаздар, бутафорияға қажетті сызбалар, эскиздер, спектакльге қажетті материалдар дайын болғаннан кейін, суретшімен сахналық безендіруге дайындалған барлық материалдар бутафо-риялық цехқа жіберіледі.Декорация -сахналық әрекеттің құрама бөлігі болып табылады және драмалық ситуацияны, әрекеттегі кейіпкерлердің характерлері, шығарма идеясын айқындайды.

Сахнаны безендіргенде декорацияның екі түр қолданылады -олар: қатты және жұмсақ декорация. Қатты декорация-көлемді, жартылай көлемді, жазық болады. Олар ойналатын немесе ойналмайтын деп бөлінеді. Безендірудің ойналатын элементтері, ол актермен әрекет кезінде қолданылады: бұл декорациялық станоктар, сатылар, перила, ағаш, шкафтың есіктері. Қатты декорацияға қолданылатын материал: қылқан жапырақты ағаш, темір.Жұмсақ декора-ция- кескіндемелік, аппликациялық, қатпарлы, тегіс болады. Жұмсақ декорацияның жеке тобын сахна киімі құрайды. Жұмсақ декорация әртүрлі материалдардан тігіледі: кенеп, тюль, бархат, синтетика т.б.

Қорыта келгенде, мәдени-тыныгу бағдарламаларының сценографиясы, яғни көркемдік безендіру-күрделі процесс. Бұған реквизит, бутафория, декорациялар, ширма, артқы сахнаны безендіру қажет. Безендіру-белгілі атмосфераны-көңіл-күйді, сахнадағы оқиғаны айқын көрсетеді. Суретші режиссермен бірге бірігіп декорация қандай болады және қандай заттардан жасалынатынын шешеді. Ең маңыздысы, олар шыдамды, көркем, қызықты болу керек. Сахнаға қажетті атмосфера орнағанда актер қойылымның түпкі ойы мен эмоциясын жеңіл көрсете алады.

Әдебиеттер

1. Жұмақұлов Қ. Сахна құрылымы, оның техникасы және технологиясы. оқулық. Шымкент, 2016.
2. Литвинов Г.В. Сценография. Учебное пособие.Челябинск:, 2013.
3. Литвинов Г. В. Сценография ландшафтного действа.: Учебное пособие .Челябинск, 2005.
4. Санникова Л. И. Художественный образ в сценографии. : Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2019.

УДК 81’367.625

ПРИНЦИП СЕМАНТИЗАЦИИ ГЛАГОЛОВ ГОВОРЕНИЯ

Берді Е. – студент группы МӨ 24-9к1
Саматаева К.Б. – магистр, старший преподаватель

Глаголы, обозначающие речевые действия, представляют собой особую группу, посредством которой выражаются разнообразные виды коммуникативных актов и передаётся информация в устной или письменной форме. Они играют значимую роль в организации общения, так как служат для выражения мыслей, намерений, эмоций или предложений. Семантизация глаголов говорения — это процесс придания им смысловых оттенков, связанных с передачей информации и учитывающих особенности контекста, в котором эта передача происходит.

Принципы семантизации этих глаголов обусловлены различными аспектами их значения и употребления. Рассмотрим ключевые из них.

1. Принцип активности участников общения

Глаголы, обозначающие речевые акты, варьируются в зависимости от того, кто выступает как активный участник коммуникации. Иногда говорящий сам инициирует высказывание, а в других случаях он лишь передаёт слова другого. Это различие отражает разницу между глаголами, характеризующими прямую речь, и теми, которые используются для передачи косвенной речи.

- Прямая речь: Он сказал: «Я уеду завтра.»
- Косвенная речь: Он сообщил, что уедет завтра.

В первом примере глагол «сказать» подчёркивает непосредственное обращение к собеседнику, тогда как во втором — осуществляется передача чужого высказывания. Таким образом, смысловая нагрузка глагола меняется в зависимости от того, на каком аспекте речи делается акцент — на содержании, его источнике или способе передачи.

2. Принцип полярности речевого акта.

Глаголы говорения могут выражать различные типы высказываний, такие как утверждения, вопросы, просьбы и команды. Полярность речевого акта определяется тем, какая функция преобладает в данном сообщении. Например, глаголы «сказать», «утверждать», «рассказать» сосредотачиваются на передаче содержания, а такие глаголы, как «спросить», «поинтересоваться» или «попросить», связаны с запросами или просьбами.

- Утверждение: Он сказал, что завтра приедет.
- Вопрос: Он поинтересовался, когда приедет.
- Просьба: Он попросил, чтобы ему принесли чай.

Каждый тип высказывания отличается не только смыслом, но и коммуникативной интенцией, которая определяет цель сообщения.

3. Принцип модальности.

Модальность глаголов говорения имеет существенное значение для их смыслового наполнения. Она показывает, как говорящий воспринимает вероятность, обязательность или степень уверенности в высказывании. В русском языке это часто выражается с помощью модальных слов и конструкций.

- Неопределённость: Он сказал, что, возможно, придет.
- Уверенность: Он сказал, что точно придет.

Таким образом, несмотря на использование одного и того же глагола «сказать», модальные оттенки могут существенно изменять смысл высказывания, подчёркивая важность модальности в семантизации.

4. Принцип контекстуальной зависимости.

Смысл глаголов говорения определяется и тем, в каком контексте они употребляются. Глагол «сказать» может приобретать разные смысловые нюансы в зависимости от цели и ситуации высказывания. Например, в неформальной беседе он может звучать нейтрально, а в официальном контексте — более строго и делово.

- Нейтральный контекст: Он сказал, что не может прийти.
- Официальный контекст: Он сообщил, что не сможет прийти.

Замена глагола «сказать» на «сообщить» не только изменяет уровень формальности, но и подчёркивает иной оттенок отношения к ситуации, что отражает влияние контекста на семантику.

5. Принцип аспектуальности.

Аспектуальные характеристики глаголов говорения также играют роль в их смысловой интерпретации. Различие между совершенным и несовершенным видом позволяет указать, является ли действие завершённым или продолжающимся. Таким образом, несовершенный вид часто указывает на протяжённость или повторяемость акта, тогда как совершенный — на его завершённость.

- Совершенный вид: Он сказал. (Акцент на завершённом действии.)
- Несовершенный вид: Он говорил. (Указание на процесс высказывания или его повторение.)

Выбор вида глагола зависит от того, как говорящий воспринимает сам акт коммуникации — как законченный или как находящийся в процессе.

Принципы семантизации глаголов говорения демонстрируют, насколько тесно лексическое значение этих глаголов связано с различными аспектами коммуникативной ситуации. От активности участников и полярности речевого акта до модальности, контекстуальной зависимости и аспектуальности — каждый из этих принципов позволяет передавать тонкие смысловые нюансы, делая коммуникацию точной, выразительной и адаптированной к конкретным условиям общения.

Литература

1. Апресян, Ю. Д. (1995). "Избранные труды. Лексическая семантика". Москва: Языки русской культуры.
2. Вежбицкая, А. (1996). "Язык. Культура. Познание". Москва: Русские словари.
1. Левин, Б. (1993). "English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation". University of Chicago Press.
2. Милевский, Г. (2003). "Семантика глагольных конструкций". Санкт-Петербург: Наука.

ӘОЖ 378.2

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ МӘДЕНИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОРТАСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Бердібек Д. - МӨ-23-15к1 тобының студенті
Атемова Г.Т. - аға оқытушы

Қазіргі білім беру процесінде студенттің жеке басын қалыптастыру, оның рухани-адамгершілік дамуы және қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қалыптасуы маңызды орын алады. Бұл тұрғыда жоғары оқу орнының мәдени-шығармашылық ортасы маңызды рөл атқарады,ол кәсіптік оқыту үшін кеңістік қана емес, сонымен қатар шығармашылық, әлеуметтік және мәдени құзыреттіліктерді дамытуға ықпал ететін сала болып табылады.Мұндайортанықұружәнеонытиімдіпайдалану-бұл қазіргі заманғы сын-қатерлергебейімделе алатын жәнеқоғамныңдамуынаүлес қоса алатын жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған қуатты педагогикалық құрал. Педагогикалық шеберлік үнемі жетіліп, отыруды қажет ететін жастарды оқыту мен тәрбиелеу өнері. Педагог –өз ісінің шебері, жоғары мәдениетті, өз пәнін терең меңгерген, ғылым мен өнердің тиісті

салаларынан хабардар, жалпы әсіресе балалар психологиясының мәселелеріне қанық, оқытумен тәрбиенің әдістемесін жетік игерген маман болып табылады. Бүгінгі студент жастар –кешегі мектеп оқушылары, ал ертеңгі мемлекет басқарудың тұтқасын өз қолына алатын болашақ мамандар. Университеттің мәдени-шығармашылық ортасы студенттердің жеке басын қалыптастыру және дамыту үшін құрылған материалдық, рухани, білім беру және әлеуметтік жағдайлардың жиынтығын қамтиды. Ол оқу процесі, оқудан тыс іс-шаралар, шығармашылық жобалар, мәдени іс-шаралар, оқу орнының дәстүрлері және білім беру процесіне қатысушылардың тұлға аралық қарым-қатынасы сияқты университет өмірінің әртүрлі аспектілерін қамтиды. Мұндай ортаның негізгі мақсаты студентті тек кәсіби маман ретінде ғана емес, сонымен қатар жоғары мәдениетке, адамгершілікке және әлеуметтік жауапкершілікке ие белсенді және жауапты азамат ретінде дамыту болып табылады.

Мәдени-шығармашылық ортаның негізгі элементтерінің бірі студенттердің оқытушылармен және білім беру процесінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесуі болып табылады. Бұл өзара әрекеттесудің педагогикалық әлеуеті құндылықтарды беру, дүниетанымды қалыптастыру және әлеуметтік дағдыларды дамыту мүмкіндігі болып табылады.Атап айтқанда шығармашылық түрлері, қызмет салалары сияқты әр алуан. Әр түрлі кіші түрлерімен ғылыми, техникалық, көркемдік, музыкалық, әдеби, педагогикалық шығармашылық бар.

Оқытушы білім көзі ғана емес, сонымен бірге ғылыми, мәдени және қоғамдық бастамаларға бірлесіп қатысу арқылы студенттердің жеке қасиеттерін дамытуға ықпал ететін тәлімгер ретінде әрекет етеді. Мұндай өзара іс-қимыл студенттердің бойында тұрақты моральдық бағдарларды, жауапкершілікті және командада жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Университеттің мәдени-шығармашылық ортасы сонымен қатар студенттердің жеке басының дамуында маңызды рөл атқаратын сабақтан тыс жұмыстардың әртүрлі формаларын қамтиды.Шығармашылық - қоғамның материалдық және рухани өмірін жетілдіруде бұрын болмаған жаңа, соны заттар, шығармалар және т.б. өндіретін, адамның танымға және шындықты түрлендіруге бағытталған саналы, мақсатты белсенді іс-әрекеті. Әр түрлі іс-әрекетте (ғылымда, техникада, өнерде қоғамдық қатынастарда, қоғамдық сана түрлерінде, өндірісте, тұрмыста) адамдардың бардық жасағандары – шығамашылық күш –жігерінің нәтижесі [1].

Студенттікфестивальдар,концерттер,театрқойылымдары,ғылымиконференцияларжәнеспорттықжарыстар сияқты іс-шаралардыұйымдастырушығармашылықтышуға, көшбасшылыққасиеттердіқалыптастыруғажәнеқоғамдастықсезіміннығайтуғаықпал етеді.Бұліс-шараларөзін-өзіжүзеге асыруға жағдайжасайды,студенттергеөзталанттарынашуға, жаңарөлдерде әрекет етуге жәнеөзқабілеттеріне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі.Педагогикалық шығармашылық: педагогикалық іс-әрекет саласында жаңа идеяларды іздеу және табу, онымен тұтастай айналысуды көздейді.. Осындай шығармашылықтың бірқатар зерттеулерде дағдылары, педагогикалық мәселелерді шешуде стандартты емес жолдарын меңгеру. Сондықтан да мәселені объективті емес, субъективті жаңалық жағынан қарастыру болып отыр. Сондай-ақ ескі әдісті, техниканы жаңа жағдайда қолдануға болады. Сондай-ақ өзі үшін ғана емес, басқалар үшін де жаңаша ойластыру, бұл инновация. Педагогикалық үрдістің материалдар немесе көп жағдайдағы тиімді жаңа оқыту әдісін жасауды көздейді[2].

ЖОО-ның мәдени-шығармашылық ортасы контекстінде студенттік өзін-өзі басқаруды дамытуға ерекше назар аудару керек. Өзін-өзі басқару органдарына қатысу студенттерге басқару, ұйымдастырушылық және шешім қабылдау дағдыларын игеруге мүмкіндік береді. Бұл әлеуметтік жауапкершіліктің дамуына, жанжалдарды шешуге және басқалармен тиімді қарым-қатынас жасауға ықпал етеді. Студенттік өзін-өзі басқару сонымен қатар оқу орнында жағымды микроклиматты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, бұл өз кезегінде білім беру процесіне және студенттердің жалпы көңіл-күйіне пайдалыәсер етеді. ЖОО-ның мәдени-шығармашылық ортасының ажырамас бөлігі студенттік шығармашылық ұжымдармен бірлестіктерді қолдау және дамыту болып табылады. Хор ансамбльдері, театр студиялары, қызығушылық клубтары және еріктілер ұйымдары студенттерге сүйіктісімен айналысуға, қабілеттерін дамытуға және пікірлес адамдармен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Мұндай бірлестіктер шығармашылық идеяларды іске асыру, тұлға аралық байланыстарды нығайту және университет қауымдастығына жату сезімін қалыптастыру үшін платформағаайналады[3].

Заманауи ақпараттық технологиялар ЖОО-ның мәдени-шығармашылық ортасын дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Сандық платформаларды, әлеуметтік желілерді және мультимедиялық құралдарды пайдалану виртуалды іс-шараларды ұйымдастыруға, онлайн қауымдастықтар құруға және ақпарат алмасуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту жағдайында, цифрлық құралдар студенттермен оқытушылардың өзара әрекеттесуінің негізгі құралына айналған кезде байқалады. Виртуалдыортаөзара әрекеттесудің дәстүрлі түрлерін толықтырады, оларды қол жетімді және икемді етеді, бұл мәдени-шығармашылық ортаның педагогикалық әлеуетін кеңейтеді. Мәдени-шығармашылық ортаны құрудың маңызды аспектісі оқу орнының дәстүрлерін сақтау және дамыту болып табылады. Университет дәстүрлері университеттің ерекше рухын қалыптастырады, студенттердің жеке басын нығайтуға және тиесілілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл университеттің құрылған күніне арналған жыл сайынғы мерекелер, оқумен шығармашылықтағы жетістіктері үшін марапаттар, студенттерге арнау рәсімдері және бітіру рәсімдері болуы мүмкін. Дәстүрлер студенттерге оқу орнының тарихымен байланысты сезінуге көмектеседі, ұрпақтар сабақтастығын нығайтады және ұжымдық жадыны қалыптастыруға негіз жасайды. ЖОО-ның мәдени-шығармашылықортасыдабілім беруді интернационалдандыруда маңызды рөл атқарады.Әртүрлі елдердің студенттері қатысатын бірлескен оқыту және мәдени іс-шаралар мәдениетаралық құзыреттілікті, толеранттылықты және мәдениеттердің алуан түрлілігін түсінуді дамытуға ықпал етеді. Бұл әсіресе жаһандану жағдайында, көп мәдениетті ортада жұмыс істеу қабілеті маңызды кәсіби және жеке қасиетке айналған кезде байқалады. Мәдени алмасулар, Тілдік курстар, халықаралық конференциялар және басқа бастамалар студенттерге жаһандық процестерді жақсы түсінуге және әлемдік қоғамдастықтағы рөлдерін білуге көмектеседі.

Алайда, университеттің мәдени-шығармашылық ортасын құру және қолдау білім беру процесінің барлық қатысушыларының белсенді қатысуын, сондай-ақ ойластырылған ұйымдастырушылық және

педагогикалықжұмыстыталап етеді. ЖОО басшылығы материалдық-техникалық базаны, ақпараттық қолдауды және оқытушылардың кәсіби даярлығын қоса алғанда, шығармашылық және мәдени бастамаларды іске асыру үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етуге тиіс. Еркін сөйлеу үшін жағдай жасау, студенттердің бастамасын ынталандыру және олардың бастамаларын қолдаумаңызды. Сонымен қатар, студенттердің қызығушылықтарымен қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескеру қажет, осылайша олардың әрқайсысы мәдени-шығармашылық ортада өз орнын таба алады. Зерттеуде университеттің мәдени-шығармашылық ортасы студенттердің жеке басының жан-жақты дамуына ықпал ететін үлкен педагогикалық әлеуетке ие деп айта аламыз. Ол рухани, адамгершілік және кәсіби қасиеттерді қалыптастыруға жағдай жасайды, шығармашылық қабілеттермен әлеуметтік дағдыларды дамытады, қауымдастықпен тиесілік сезімін нығайтады. Қазіргі қоғам жағдайында, білім беру барған сайын жан-жақты және жеке дамуға бағытталған кезде, университеттің мәдени-шығармашылық ортасының рөлі ерекше маңызды болады. Оны тиімді пайдалану және дамыту әр студент өз әлеуетін іске асыра алатын және қоғамның дамуына үлес қоса алатын үйлесімді білім беру кеңістігін құруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Ермаш Г.Л. Творческая природа искусства/Г.Л.Ермаш.- М.: Искусство,2007.-182 с.
2. Ахметжанова А. Оқушылардың қызығушылығын арттыру жолдары/А.Ахметжанов. ─ Алматы, 2004.-156 б.
3. Омар Е.О.Мектептен тыс мекемелерде тәрбие жұмысын ұйымдастыру әдістемесі/ Е.О.Омар –Шымкент:2009.-320б.

ӘОЖ 345.26

МӘДЕНИ ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ ӨМІРЛІК ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЖЕҢУ

Беркінбайқызы Б. – МӨ-21-15Дктобының студенті
Тұтқабаева М. - магистр–аға оқытушы

Коммуникативті тәрбиенің міндеттеріне коммуникативті дағдылардың барлық түрлері мен қарым-қатынасты ұйымдастырудың формалары арасында байланыс орнату, және де әр баланың коммуникативті дағдыларын дамытудың дәйектілігі мен сәттілігін қамтамасыз ету үшін барлық жұмысты мұқият жоспарлауды және есепке алуды талап етеді.

Көпшілік жұмыстың әр түрлі формалары: үйірме жұмысы (халық аспаптарын жасау, костюмдер жасау, ұлттық әшекейлер жасау және т. б.), фольклорлық ойын-сауық (күнтізбелік мерекелік ойындар, ескі халық ойындары), тарихи фольклорлық мұраны зерттеу, концерттерге қатысу және т. б. жоспарлау кезінде осы ерекше бағыттар ескерілуі қажет, өйткені олардың барлығы коммуникативті бағыттардың қалыптасуына әсер ететін дағдылар болып табылады. Жұмыстың кейбір түрлері жүйелі түрде жоспарланады (фольклорлық ұжымдардың, халық шығармашылығын зерттеу үйірмелерінің жұмысы), ал басқалары эпизодтық сипатта болады (концерттерге қатысу, халық орындаушыларымен кездесулер, мерекелік фольклорлық іс-шаралар).

Коммуникативтік дағдыларды дамыту бойынша алға қойған жұмыс жоспарын педагог-тәрбиеші, әлеуметтік педагог, көркемдік жетекші қойылған тәрбиелік міндеттерді ескере отырып әзірлеп жасайды. Перспективалық жоспар негізінде күнтізбелік жоспарлар-жекелеген іс-шаралар жоспарлары жасалады.

Жоспарлау кезінде жұмыстың әртүрлі формаларын және жеке формалардың құрылысының әртүрлі түрлерін, олардың әртүрлі нұсқалары ескерілуі қажет.

Нәтижелерді жоспарлау және жүйелі түрде есепке алу ойластырылған оқу үрдісін ұйымдастырудың қажетті шарты екенін есте ұстаған жөн. Өйткені, біз әлеуметтік тәрбие процесі ретінде фольклорлық жұмысқа жатады.Жұмыстың тиімді болуы үшін оның формаларын мүмкіндігінше әртараптандыру қажет. Біздің балалардың құрдастарымен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға бағытталған шығармашылық фольклорлық жұмысты ұйымдастырудың келесі түрлерін ұсына аламыз.

1)балалар фольклорлық ұжымдарын құру: ән, би, аспаптық, театрлық;

2) балалардың әртүрлі бағыттағы халық шығармашылығының көрмелері мен мұражайларын ұйымдастыруы ("халық костюмі мұражайы", "халық аспаптары мұражайы", "халық мерекелері мұражайы" және т.б.);

3) балалар фольклорлық ұжымдарының ересектер ұжымдарымен тең құқықтағы бұқаралық іс-шараларға қатысуы;

4) фольклорлық фестивальдерді: ән фестивальдерін, халық би фестивальдерін, халық ойындары мен ойыншықтар фестивальдерін ұйымдастыру және өткізу;

5) өз өлкесінің (қаланың, ауданның, кенттің және т.б.) фольклорлық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын зерделеу, осы міндетті шешуге бағытталған өлкетану қызметі;

6) халық қолөнерімен және шеберлерімен танысу;

7) халықтық мерекелік рәсімдерді (күнтізбелік, үйлену және т.б.) жинау және жаңғырту;

8) фольклор теориясын зерттеу;

9) көркемөнерпаздар шығармашылығы сайыстарын өткізу.

Практикалық қызметті ұйымдастыру кезінде жетекші келесі принциптерді басшылыққа алуы керек:

- еріктілік принципі: балалар шығармашылық фольклорлық бірлестіктерде сабақ формасын өздері таңдайды;
- қоғамдық бағыт қағидаты: фольклорлық ұжымдар, үйірмелер жұмысының мазмұны халықтың шығармашылығымен, оның дәстүрлерімен байланысты болуы тиіс;

- бастамашылық және көркемөнерпаздар принципі: педагогикалық және шығармашылық басшылық кезінде көркемөнерпаздарды дамыту;
- балалар шығармашылығын дамыту принципі;
- балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеру принципі: сабақтардың міндеттері мен мазмұны бастауыш мектеп жасындағы балалардың мүмкіндіктері мен мүдделеріне сәйкес келуі керек.

Ал қосымша білім беру орталығының қызметі мынадай қағидаттарға негізделуге тиіс:
- тұлғаның еркін дамуы;
- тәрбие процесінің гуманистік сипаты;
- жалпыадамзаттық құндылықтардың басымдығы;
- мәдени-тарихи және ұлттық дәстүрлерді есепке алу;
- іске асырылатын бағдарламалардың жалпыға қол жетімділігі мен бейімделуі.

Осылайша, өнермен таныстыру арқылы балалардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіру үшін осы бағыттағы жұмысты барынша әртараптандыру, оны жүйелі және мақсатты түрде жүргізу, ол үшін барлық мүмкін күштер мен құралдарды біріктіру қажет.

Шығармашылық жұмыстан басқа, әлеуметтік жетекші балалардың коммуникативті дағдыларын дамытуға бағытталған әртүрлі арнайы технологияларды қолдануы керек. Солай десек те өмір күтпеген сюжеттік бұрылыстары бар қызықты роман сияқты сынақтар мен қиыншылықтарға толы болуы мүмкін. Қиын жағдай немесе қиыншылықтар болған кезде, біз әділетсіздік пен дәрменсіздік теңізіне оңай батып кете аламыз, аласапыран эмоциялар мұхитындағы кішкентай қайық сияқты сезінеміз. Бірақ -бұл тек жағымсыз салдарды күшейтеді.

Біздің әрқайсымыз қайғылы жағдайға немесе сәтсіздікке ұшырауымыз мүмкін, бірақ қиындықтарды жеңу және жолды жалғастыру үшін нақты жоспар қажет.Проблемалар санатындағы өмірдегі қиындықтар немесе сәтсіздіктер ғана емес, басқа да жағдайлар болуы мүмкін. Қиындықтарды мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін сәтсіздіктер мен бақытсыздықтар сериясы ретінде қарастыруға болады және сіз өзіңізді бақытты сезінбей қалуыңыз мүмкін. Тұлға,кез-келген өз өміріндегі адам бірқатар сынақтарға тап болып қалуы мүмкін. Әдетте сәттілік пен оның тағдыры адамның осы қиындықтарды жеңе алатындығына байланысты әрине.

Сондықтан, егер эмоцияларыңызды басқаруды үйренбесеңіз, депрессиялық күйге түсу қаупі бар. Бірақ жағдай қаншалықты қиын болса да, әрқашан өзіңізден күш таба алу және сынақтар алдында бас тартпай алға жылжуды жалғастырған абзал.

Әдебиеттер

1. Карабаев Ш.К. Әлеуметтану негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Экономика баспасы, 2007
2. https://brainapps.ru/blog/2023/11/preodolenie-trudnostey-na-puti-k/
3. Социология. Оқулық. – Алматы, 2002.
4. Шәмшәтұлы И., Дәкенов М., Дәуіт Д., Күнхожаев Н. Әлеуметтану. – Алматы, 1999.

ӘОЖ 745.5:036

ӘР ТҮРЛІ ТЕХНИКАДА КАРТИНА ЖАСАУ

Бижан Л.Н. - МӨ-24-13к2 тобының студенті
Мейрбекова Ф.Л. - магистр оқытушы

Бұл жұмыс – қазақ халқының мәдениеті мен табиғатқа жақындығын бейнелейтін туынды. Суретте қасқыр, бүркіт, киіз үй, ұлттық ою-өрнек, және батырлық белгісі ретінде қылыш сияқты элементтер бар. Сурет жасау барысында барельеф техникасы қолданылды. Бұл әдіс бейнеге көлемділік беріп, оны ерекше әсерлі әрі нақты етіп көрсетеді.

Барельеф-бұл фонда дөңес көрінетін мүсіндік сурет. Бұл мүсіннің маңызды элементтерінің бірі және бедерлі композиция жасау үшін қолданылады. "Барельеф" термині француздың "bas-relief" сөзінен шыққан, ол "ұсақ рельеф"деп аударылады. Барельеф стилі кескіннің көлемі мен тереңдігімен назар аударады.

Барельефті орындау техникасы орындауда ерекше табандылық пен нәзіктікті қажет етеді. Ағаш, тас, металл, гипс және т.б. сияқты әртүрлі материалдар қолданылады, бұл әртүрлі әсерлер мен реңктерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Кескінді дәл жеткізу үшін әр материал өзінің арнайы өңдеу техникасын қажет етеді.

Барельеф өнері мүсіннің ерекше түрі болып табылады, ол өзінің бедерлі пішіні мен көлемімен назар аударады. Ол сәндік элементтерді жасау үшін, сондай-ақ тарихи немесе мифологиялық тақырыптарды жеткізу үшін қолданылады. Оны орындау техникасы белгілі бір шеберлікті және материалды түсінуді қажет етеді. Барельефті үйрену және тәжірибе жасау әуесқойлар мен өнер мамандары үшін қызықты, қызықты тәжірибе болуы мүмкін.

Барельеф-рельеф түрінде жасалған кескіндердің бір түрі. Бұл стиль мүсін мен кескіндеме элементтерін қамтиды, мұнда негізгі назар кескіннің көлеміне аударылады.

Ежелгі дәуірден бастап барельеф мүсін өнерінің әлеуетін толығымен пайдаланды. Арнайы әдістер мен әдістердің көмегімен рельефті мүсін шеберлері керемет өнер туындыларын жасады. Барельефтің тарихы әртүрлі стильдер мен орындау әдістерінен тұрады. Мысалы, ежелгі Египет пен Месопотамияда рельефті мүсін әсіресе танымал болды.

Барельеф-бұл фигуралар мен бөлшектерді жер бетінен жоғары көтеретін немесе негіз деңгейіне дейін төмендететін мүсіндік бейнелеу әдісі. Толық метражды мүсіннен айырмашылығы, барельеф жазықтықта екі өлшемді пішіндегі кескін әсерін береді. Әр түрлі беттерге бедерлі кескіндерді қолдану мүмкіндігі суретшілерге әртүрлі тақырыптар мен идеяларды білдіруге мүмкіндік берді.

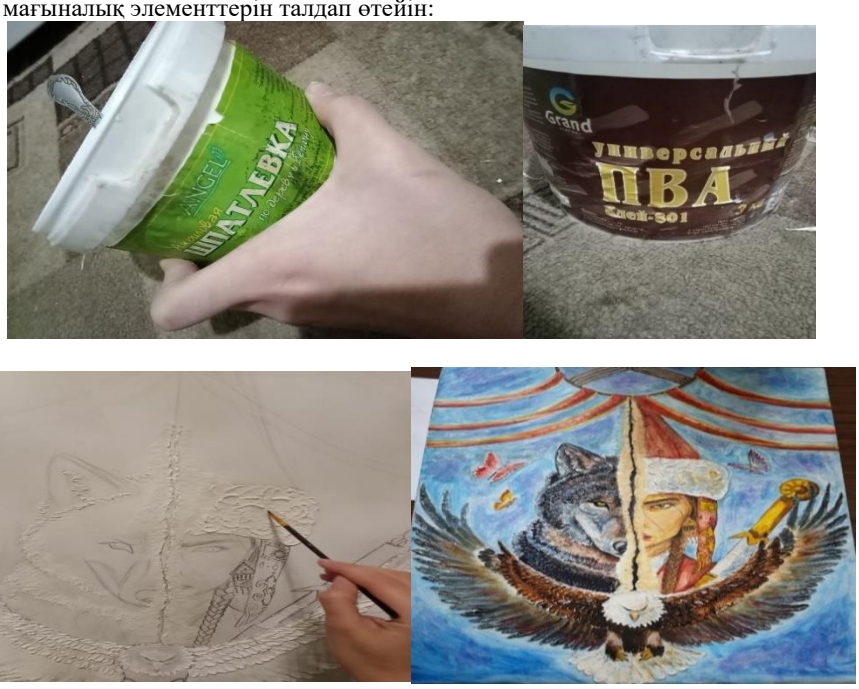
Қайта өрлеу дәуірінде суретшілер мен мүсіншілер барельефті тереңдік пен мәнерлілікке толы өнерге айналдырды. Олар мәрмәр, қола және ағаш сияқты бедерлі туындыларды жасау үшін әртүрлі материалдарды кеңінен қолданды. Қайта өрлеу дәуіріндегі рельефтердің негізгі тақырыптары діни тақырыптармен, мифологиямен, тарихи оқиғалармен және көрнекті тұлғалардың портреттерімен байланысты болды. Барельеф техникасын суретшілер мен мүсіншілер бүгінгі күнге дейін қолдана береді, олардың танымалдылығын өнер мақсатында да, сәулет өнерінде де сақтайды. Барельеф өнері-өнер тарихының негізгі элементтерінің бірі, Ренессанстың ажырамас символы және сұлулық пен эмоцияны білдірудің керемет тәсілі.

Барельеф техникасы – өнердегі ең көне әдістердің бірі. Бұл термин француз тілінен аударғанда "төмен рельеф" дегенді білдіреді. Барельеф алғаш рет ежелгі Египет, Месопотамия және Грекия мәдениеттерінде қолданылды. Бұл әдіспен қабырғаға салынған суреттер ғибадатханалар мен сарайларды безендіруге арналған. Қазіргі кезде бұл техника текстуралық живописьпен бірігіп, заманауи өнерге бейімделді.

Шпатлевка мен ПВА желімін араластырып, қою консистенциялы паста дайындалды.Осы қоспаны кенепке жағып, қасқырдың жүні, бүркіттің қауырсыны, киіз үйдің құрылымы секілді бөліктер жасалды. Бұл кезеңде әр элементке табиғилық беру үшін қылқаламмен және шпательмен бедер жасалды.Текстура құрғағаннан кейін, акрил бояулары қолданылды. Бояу кезінде әр элементтің мән-мағынасына баса назар аударылды: Қасқыр – тәуелсіздік пен рухтың күші. Қасқырдың жүніне сұр және ақ түстер үйлесімі берілді. Бүркіт – еркіндіктің символы. Оның қауырсындарына қоңыр, ақ, қара реңктер қолданылды. Киіз үй – қазақ халқының тұрмыс-тіршілігінің нышаны. Оның төбесіне жылы және алтын түстес реңктер қосылды.

Суретке қосымша мән беру үшін көбелектер мен ұлттық ою-өрнектер енгізілді. Бұл композицияға нәзіктік пен мәдени байлықтың символикасын қосты.

Бұл картинадада барельеф техникасы қолданылды. Сурет терең мағыналар мен аллегорияларға толы, және бұл адамның ішкі дүниесін, қоғамның қысымын, әрі әділетсіздікті бейнелейтін көркем образ ретінде түсіндірілуі мүмкін. Төменде оның мағыналық элементтерін талдап өтейін:

Сурет-1 ПВА клей жағып, үстінен краскамен бояу арқылы картина жасау

Жұмысты бастау үшін сізге келесі құралдар қажет: жүн, губка, арнайы төсем, сенфон, арнайы инелер.Иненің кесінділері жүнді тығыздау, бастыру, үйлестіру және пішіндеу үшін араластыру үшін жұмысшыға қарама-қарсы бағытта жасалады. Ине қалыңдаған сайын сүзгі тез сығылып, жүнде тесік тәрізді іздер қалады. Біз жұмысты басында қалың инемен, соңында жіңішке инемен аяқтаймыз. Әдісті қолданған кезде бірнеше инені алған жөн. Себебі инелер сынғыш, сынғыш болады. Қауіпсіздік мақсатында құралдар дұрыс сақталуы керек.Осылайша жасалуы мүмкін зергерлік бұйымдар: сәнді сақиналар, сырғалар, алқалар, тұмарлар, сәнді циферблаттар. Сіз сондай-ақ жұмсақ жүннен әдемі панельдер жасай аласыз: "жазғы табиғат", "қазақтың натюрморты", "көктемгі гүлдер", "күнбағыс шоғырынан жасалған панельдер", "макфлора" және тағы басқалар.

Құрғақ илеу әдісі: құрғақ илеу кезінде жүннен басқа арнайы инелер, центфон, губка қолданылады. Техника өте қарапайым. Біз жүнді кез келген қажетті көбік резеңкесінің үстіне қоямыз.Әдемі гүлдің суретін салғанда және мүмкіндігінше оған қажетті пішінді бергенде, біз түрлі-түсті ашық жүнді қолданамыз. Жүн бөліктерін біріктіре отырып, біз жүннің әр қабатын бір рет көп мөлшерде арнайы инемен бекітеміз. Осындай қарапайым пункцияның арқасында жүн басылады. Жүннің бір жағы иленгеннен кейін, оны губканың бетінен ақырын шығарып, біз өнімді аударып, екінші жағынан "тесуге" кірісеміз. Егер ол берік, берік және берік болса, өнім дайын болады. Иненің ұшы үш жақты көлденең қимасы бар. Сондықтан, шеттерде ине төменнен жоғарыға қарай жылжыған кезде жүн талшықтарын созатын және созатын арнайы сызықтар пайда болады.Инелер үш түрлі өлшемде болады: қалың (бастау үшін, илеу үшін), орташа (жұмысты аяқтау үшін), жіңішке (инемен жіп салу үшін).

Сурет-2 Жүннен картина жасау барысы

Әдебиеттер

1. Еңбекке баулу оқыту әдістемесі. Алматы, 2004.
2. «Мектептегі технология» Алматы 2011
3. Шаңырақ : Үй-тұрмыстық энциклопедиясы. Алматы, ред. Р.Н.Нұрғалиев, 2004,
4. «Шебердің сиқырлы қалашығы» Шымкент баспасы, 2005 ж
5. «Еңбеккеүйрету» Республикаклықғылымиәдістемелік журнал, 2009
6. Люцкевич Л. «Сендіәпикейбұйымдар» фильцәдісімен. -Астана, 2009 ж

ӘОЖ 373.51

ОҚУШЫЛАРДЫ ДИЗАЙН ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯҒА ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Битуған Б. – МӨ-22-5к тобының студенті
Жолдасбекова С.А. – п.ғ.д., профессор

Көркем еңбек сабағының мақсаты — оқушыларға эстетикалық тәрбиелеу және қоршаған әлемге олардың эмоционалды, құндылық қатынастарын қалыптастыру. Оқушылар сабақта заттың суретін салып, сызбасын сызып, түрлі материалдардың құрымымы, қасиетімен танысады, оларды өңдеу технологиясын игеріп, шығармашылық ім-әрекетін дамытады, жалпы адамзаттық мәдениетті меңгереді. Көркем еңбек сабағының басты міндеттері:

- адам өмірінің барлық қырларының (табиғи, материалдық, әлеуметтік, рухани) көрінісі ретінде көркем еңбекке оқушылардың эмоционалды — құндылық қатынасын қалыптастыруға ықпал ету;
- адамның көркемдік — шығармашылық қызметінің түрлері туралы түсінігін кеңейту;
- халық шебері мен суретші-конструктордың, дизайнердің еңбектерімен таныстыру.
- оқушының жасына, жынысына, жеке ерекшеліктеріне сәйкес өнімді іс–әрекет пенкөркемдік шығармашылық әрекетін дамыту;
- эстетикалық қабылдауды, шығармашылық ойлауды, көркемдік қабілеттерді дамыту және еңбекқорлыққа, жауапкершілікке, адалдық пен коммуникативтілікке тәрбиелеу;
- зияткерлік және көркемдік іс — әрекеттерді біріктіру негізінде көркемдік әдістерді, техникаларды, технологияларды игеруге және жалпы қол шеберлігін дамытуға ықпал ету.

Көркем еңбек пәнінің мазмұны бойынша келесітарауды қарастырады:Визуалды өнер, Сәндік-қолданбалы өнер, Дизайн және технология, Тамақтану мәдениеті, Үй мәдениеті.

«Дизайн және технология» саласы бүгінгі таңда әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан бағыттардың бірі болып табылады. Оқушыларды дизайн және технологияға үйрету – олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, техникалық ойлауын қалыптастыруға және болашақта инновациялық шешімдер жасауға көмектеседі. Біз зерттеуімізде «Дизайн және технология» бойынша көркем еңбек сабақтарын оқыту әдістеріне тоқталып өтуді жөн көріп отырмыз. Атап айтсақ Олар:

Проблемалық-бағдарлы оқыту. Проблемалық оқыту әдісі оқушылардың өздігінен ізденуіне, зерттеулер жүргізуіне және шешімдер табуға дағдыландырады. Мұнда оқушыларға нақты бір проблема қойылып, олар оны шешу үшін қажетті білім мен дағдыларды игереді. Бұл әдіс шығармашылықты, сыни ойлауды дамытуға көмектеседі. Мысалы, оқушыларға экологиялық таза өнімді жасау міндеті қойылып, олар бұл мәселені шешу үшін дизайн мен технологияны қолданады.

Практикалық әдіс.«Дизайн және технология»сабақтарын оқытуда көбінесе теориялық біліммен қатар практикалық дағдыларды қажет етеді. Оқушыларды тігін бұйымдары эскизін салуға, сызбасын сызуға үйрету, сызба негізінде модельдеу, жеке бөліктерді құрастыру, өңдеу технологиясын меңгереді.Мұндай тәжірибелер оқушылардың дизайнерлік және технологиялық қабілетін арттыруға көмектеседі.

3. *Жобалық әдіс.*Жобалық әдіс оқушыларды белгілі бір уақыт аралығында нақты жобаны жүзеге асыруға бағыттайды. Бұл әдіс барысында оқушылар топ болып жұмыс істейді, өз идеяларын құрастырып, наөты бір жоба үлгісін дайындайды. Жоба жұмысы арқылы оқушылар дизайнерлік процестің барлық кезеңдерін: идеяны ойлап табудан бастап, оны нақты өнімге айналдыруға дейінгі процессті үйренеді (сурет-1).

*4.Интерактивті технологияларды қолдану.*Сабақта интерактивті технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырамыз. Қазіргі заманғы компьютерлік графика, 3D моделдеу, виртуалды шындық сияқты компьютерлік бағдарламалар мен құралдарды сабақты түсіндіруде қолдану арқылы оқушыларға дизайн мен технологияны тереңірек түсіндіреміз. Онлайн платформалар мен бағдарламалар (мысалы, Tinkercad, SketchUp, AutoCAD) оқушыларға жобаларды жүзеге асыруға көмек береді.

5. Кері байланыс және бағалау. «Дизайн және технология» сабақтарында оқушылармен кері байланыс жасау маңызды рөл атқарады. Оқушылардың жұмыстары бағаланып, олардан не істеуге болатындығы және болашақта оны қалай жетілдіру керек болатыны туралы пікірлер беріледі. Бұл әдіс оқушылардың өз жұмыстарын қайта бағалап, оны жақсарту үшін жұмыс жасау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Сурет 2. Оқушылардың шығармашылық жұмыстарының көрмесі

6. Креативті және сыни ойлау дағдыларын дамыту.Оқушыларды тек дайын шешімдермен емес, оларды әртүрлі мәселелерге шығармашылық тұрғыдан қарауға үйрету маңызды. Креативті ойлау оқушыларға жаңа идеяларды табуға, белгілі бір жобаны жақсарту жолдарын іздеуге мүмкіндік береді. Сыни ойлау қабілеті оқушылардың шешім қабылдау процесін жақсартады және оларды кез келген мәселені шешуге дайындайды.

7. Инклюзивті оқыту.Барлық оқушылардың ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып оқыту әдістерін қолдану маңызды. Оқушылардың әртүрлі деңгейдегі қажеттіліктеріне сәйкес тапсырмалар мен әдістерді ұсыну олардың білім алу процесін жеңілдетеді. Инклюзивті оқыту әдістері оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

«Дизайн және технология» тарауын оқытудың әдістері оқушылардың шығармашылық, техникалық және сыни ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған. Оқушылардың нақты жобаларға қатысуы, оларды практикалық жұмыстарға тартып, әртүрлі құралдарды қолдана отырып оқу, болашақта өз білімдерін тиімді пайдалана білетін шығармашыл мамандарды даярлауға көмектеседі. Нақты айтсақ, болашақ дизайнерлер, конструкторлар мен технологтар даярлауда көрсем еңбек пәнінің маңызы үлкен. Ал, осындай мамандарды даярлауда заманауи оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың танымдық әрекеті мен шығармашылық қабілетін артыруға әсер етеміз.

Әдебиеттер

1. Негізгіорта білім беру денгейнін 5-9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» панінен жанартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы - Астана: Ы. Алтынсаринатындағы ұлттық білім академиясы,2019. -47бет.
2. Көркем еңбек: жалпы білім беретін мектептің 6-сынып оқушыларына арналған оқулық (қыз балаларға арналған нұсқа) + CD/Р. Ш. Алимсаева, И. А. Развенкова, О. С. Лосенко, Е. Е. Велькер. - Көкшетау: Келешек-2030 баспасы, 2020. 112б.
3. Магзымбай, М. Т. Современные методики преподавания дисциплины «Художественный труд» в средней школе / М. Т. Магзымбай. — Текст: непосредственный // Педагогика сегодня: проблемы и решения: материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, март 2021 г.). — Санкт-Петербург: Свое издательство, 2021. — С. 15-18. — URL: https://moluch.ru/conf/ped/archive/389/16420/ (дата обращения: 08.02.2025).

ӘОЖ 688.792.9

СВЕТОВАЯ МЕТАМОРФОЗА

Бурдель В.В.– студент группы КИ21-12р
Жолдасова А.Т. – магистр преподаватель

Свет играет фундаментальную роль в жизни человека и природы, определяя наше восприятие окружающего мира и влияя на физические и эмоциональные состояния. Понятие «световая метаморфоза» может быть

рассмотрено с различных точек зрения — от научной до философской и художественной. Метаморфоза – это изменение, преобразование. Этот термин применим к разным контекстам, к примеру изменение формы, изменение каких-либо функций объектов. Так же используется в природе и технологиях. В моей работе метаморфозой является переработка перегоревшей лампы в предмет декорации для дома, офиса или прилавка и т.п.

С научной точки зрения, свет представляет собой электромагнитное излучение, способное менять свою природу в зависимости от условий окружающей среды. Он преломляется, отражается, рассеивается и может создавать самые разные визуальные эффекты. В этом смысле световая метаморфоза проявляется в таких явлениях, как рассвет и закат, радуга, северное сияние и оптические иллюзии. Свет всегда был мощным средством художественного выражения. Художники эпохи Возрождения использовали свет и тень для создания глубины и реалистичности картин, а в XX веке свет стал самостоятельным элементом в искусстве. Современные художники и дизайнеры применяют светодиодные технологии, голограммы и проекции, создавая уникальные инсталляции. В этом контексте световая метаморфоза — это не просто изменение света, а процесс его трансформации в новый смысловой и эстетический опыт. Свет традиционно ассоциируется с истиной, знанием и духовным просветлением. В разных культурах и религиях свет символизирует божественное откровение и путь к истине. В философии метаморфоза света может быть интерпретирована как процесс изменения сознания, переход от невежества к знанию, от тьмы к просветлению.

В большинстве случаев когда лампочка выходит из строя, мы не задумываясь выбрасываем ее в урну. Однако, перегоревшие лампочки можно использовать как интересный декоративный элемент в интерьере. В этой статье я хочу затронуть тему, как можно преобразить обычные сгоревшие лампочки в стильные и уникальные аксессуары для украшения помещения.

Задайте себе вопрос, почему нельзя выбрасывать сгоревшие лампочки. В первую очередь выбрасывание сгоревших лампочек, это экологическая ответственность – сгоревшие лампы содержат в себе опасные вещества, например, такие как ртуть. Задумывались ли вы, что происходит с лампой после её выбрасывания в мусор? К примеру люминесцентные лампы, оказавшись на свалке. Ртуть из таких ламп просачивается в грунтовые воды и это влияет на качество воды которую мы пьем каждый день. Так же, мало кто задумывается, что стекло при перевозке мусора часто разбивается и бездомные животные из-за этого получают серьезные травмы, лишаются глаз или съедают его и умирают, это касается не только ламп, но и разбитой посуды. Поэтому правильная утилизация очень важна, она поможет снизить вред для окружающей нас среды. Вторичное использование ламп и их переработка помогает уменьшить количество отходов и сохранить ресурсы. Старые лампочки можно использовать для создания необычайных и стилизованных предметов украшения, которые придадут помещению неповторимый стиль и характер.

Можно применить к перегоревшим лампам в качестве декорации разнообразные стили. Ретро стиль – украсить лампочку в винтажном стиле, используя золотые, серебряные, медные цвета в технике «состаривания», подходит для индустриального дизайна. Мини – светильники – можно открыть лампу и вставить в нее небольшую гирлянду, хорошо подходит для украшения дома, создает уютную атмосферу. Цветочные композиции – сгоревшие лампочки можно превратить в миниатюрные вазы для цветов или других растений.

В использовании лампочек в качестве декора можно выделить следующие преимущества:

Уникальность – каждая лампочка, это особый элемент, который можно подстроить под любой стиль интерьера.

Экономия – изжившие себя лампы это дешевый и доступный способ создать стильные предметы декора.

Экологичность – уменьшается количество отходов и дается новая жизнь старому предмету.

Заключение

Световая метаморфоза — это удивительное явление, которое объединяет природу, искусство и технологии. Она показывает, насколько важен свет в нашей жизни, как он может преображать пространство и наполнять его смыслом. Влияние света выходит за рамки физики — это мощный инструмент для создания эмоций, новых перспектив и глубинных изменений внутри каждого из нас.Световая метаморфоза — это не просто физическое или визуальное явление, но и глубокий философский, художественный и эмоциональный процесс. Он охватывает нашу повседневную жизнь, вдохновляет искусство и технологии, а также служит метафорой для внутренних преобразований человека. Таким образом, понимание света в его различных проявлениях позволяет лучше осознать и нашу реальность, и самих себя.

Литература

1. Альберс Й. "Взаимодействие цвета" (2013, 200 стр.)
2. Геддес П. "Глаз и мозг: психология восприятия" (2006, 256 стр.)
3. Филлипс Д. "Искусство света: история освещения в искусстве и дизайне" (2014, 320 стр.)
4. Итон Л. "Свет и тень в фотографии и живописи" (2017, 288 стр.)
5. Арнхейм Р. "Искусство и визуальное восприятие" (2004, 504 стр.)
6. Гельмгольц Г. "Оптика и живопись: психологические аспекты цвета" (2010, 370 стр.)
7. Элиот Р. "Эстетика света в архитектуре" (2012, 342 стр.)
8. Поуп Д. "Цвет и свет: руководство для художников" (2019, 192 стр.)
9. Холл Р. "Дизайн освещения: теория и практика" (2015, 256 стр.)
10. Люкс П. "Свет и пространство: интеграция света в современном искусстве" (2018, 380 стр.)

УДК 786.2

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ТРАДИЦИОННОМ УРОКЕ ФОРТЕПИАНО С УЧАЩИМИСЯ МЛАДЩИХ КЛАССОВ

Водолажская Е.- ученица
Ходжибекова М.Ш. - преподаватель
ГККП Детская школа искусств

Развитие образования в новых направлениях требует от преподавателей дополнительного образования знания инновационных педагогических технологий и владения современной техникой, освоения новых форм и методов обучения. Использование информационно-коммуникативных технологий в образовательном процессе – один из показателей современных, творчески работающих педагогов. В нашем мире с быстро развивающимися информационными технологиями, обычные, наиболее распространённые схемы обучения часто уступают место более эффективным.

Интернет-технологии активно внедряются в сферу музыкального образования, оказывая значительную помощь в творческой деятельности преподавателям и учащимся. На уроках общего фортепиано мы широко применяем технологию сотворчества и, с целью вовлечения учащихся в образовательный процесс, используем такие цифровые и электронные ресурсы как аудио, видеоматериалы, различные графические и текстовые документы, возможности интернет-ресурсов. Такая форма работы обеспечивает самостоятельную работу учащихся для сбора и анализа информации на актуальные темы, знакомство с видео- и аудиоматериалами и т.д. Данная работа организуется и контролируется нами как педагогами (даем ссылки на конкретные, изученные нами сайты). Это создает эффект вовлечения в современные мировые процессы и таким образом стимулирует интерес учащихся к процессу обучения в музыкальной школе, а также понимание важности и необходимости собственной образованности.

При обучении и развитии детей мы используем личностно-ориентированный подход. Считаем его основополагающим в своей работе. Личность ученика, ее индивидуальность при таком подходе находится в центре внимания педагога. Личностно - ориентированное обучение предусматривает дифференцированный подход: учет уровня интеллектуального развития учащегося, его задатков и способностей, особенностей психического склада, характера и темперамента. Сегодня дети достаточно свободно владеют компьютером, поэтому, начиная с младших классов, имеют смысл такие задания, как: прослушать с помощью интернет-ресурсов изучаемое произведение в исполнении разных мастеров-профессионалов, а также ровесников – учащихся музыкальных школ. Очень полезным является прослушивание разучиваемых произведений в исполнении других музыкальных инструментов, с последующей беседой-сравнением. Создать наиболее полный образ изучаемого произведения помогает знакомство с эпохой, историей создания и творческим портретом композитора. Между педагогом и учеником возникают доверительные отношения, налаживается особый контакт, ребёнок раскрепощается, уходят психологическая скованность и зажатость. Ученик осознает, что учитель проявляет особую заинтересованность конкретно к нему, к его индивидуальности, к его творческому потенциалу. И вот юный музыкант уже готов к качественно другому восприятию музыки, к плодотворной работе над музыкальным произведением. Я применяю в своей работе с детьми средства арттерапии, здоровьесберегающие технологии. На занятиях используются такие упражнения как: физические упражнения, снимающие мышечные зажимы; импровизационные упражнения как средство отображения настроения; дыхательные упражнения; игры, развивающие интонационный слух детей, фантазию, повышающие самооценку; упражнения для концентрации, умения сосредоточиться, расслабления, снятия стресса.

Большую роль играет заинтересованность со стороны родителей. Учащиеся старших классов, пользуясь интернет-ресурсами, могут составлять рефераты, отыскивать интересные факты творчества композиторов и исполнителей, а также просматривать фрагменты их выступлений, обучаясь сценической культуре. Важно лишь компетентно сформировать мотивацию творческой деятельности, начиная с малого.

Связь музыки с другими видами искусства, такими как живопись, литература, поэзия, может быть представлена в совместном творчестве преподавателя и учащихся при подготовке мероприятий с использованием мультимедийной техники. Учащимся предлагается создать подборку видеоряда, соответствующего характеру музыки, подбрать музыкальные эпизоды к живописным полотнам, взятым из интернета, прочитать стихотворения с музыкальным сопровождением.

Большинство учащихся нашего отделения посещают занятия с огромным желанием. Даже если учащиеся не делают больших успехов в концертной и конкурсной деятельности, они всей душой любят музыкальное творчество, формирующее их внутренний мир.

Важную роль в процессе обучения учащихся отделения общего фортепиано в нашей школе играет коллективное музицирование.

Ансáмбль (от фр. ensemble «вместе, множество») — совместное исполнение музыкального произведения несколькими участниками и само музыкальное произведение для небольшого состава исполнителей . Существует множество вариантов организации ансамблей: в классе одного педагога по инструменту или в сотрудничестве с педагогами по классу других инструментов. В нашей школе в образовательном процессе широко используется концертмейстерская практика учащихся и, конечно, ансамблевое исполнительство. Наряду с традиционными однородными ансамблями, которые актуальны в последнее время, появляются разнотембровые сочетания инструментов. Известные педагоги всегда придавали большое значение участию учеников в ансамблях. Коллективная игра в ансамбле приносит огромную пользу на всех ступенях обучения и развития учащихся.

Ансамбль как одна из форм работы на отделении общего фортепиано позволяет решать такие задачи, как формирование начальных умений и навыков, работа с музыкальным текстом с целью приобщения учащихся к различным жанрам музыкальной культуры, подготовка одаренных детей к участию в концертах и конкурсах с целью совершенствования профессионального мастерства, сохранение традиций национальной музыкальной культуры.

Реализации этих задач способствует включение в занятие современных образовательных и информационных технологий. На начальном этапе детям очень нравится играть в сопровождении оркестра, записанного на диске – простейшие мелодии на 2-3 звуках и богатое разнообразие тембров оркестра украшают занятия, воспитывают чувство ритма, как на индивидуальных занятиях, так и в коллективе. Особое место в работе с ансамблем занимает довольно молодой, по-своему уникальный, современный музыкальный инструмент – синтезатор. Возможности обучения на нём ещё только изучаются, разрабатываются новые программы, методики. Возможно, кто-то считает, что синтезатор – переносное, мобильное пианино, но это далеко не так. С фортепиано его связывает только клавиатура – белые и чёрные клавиши, длина которых на 1-1,5 сантиметра короче, а в остальном это совершенно оригинальный, многоплановый, многофункциональный инструмент. Использование возможностей синтезатора обогащает звучание ансамбля. Учащиеся могут погрузиться мысленно в эпоху Средневековья и Возрождения, играя в сопровождении лютни и клавесина. Этот инструмент предоставляетт детям возможность осознавать себя участником современного эстрадного концерта, играя мелодии в сопровождении богатой ударной установки.

Следует отметить, что при таком подходе к обучению, кроме знаний и умений, юные музыканты получают заряд позитивных эмоций, яркие впечатления от классических и современных произведений. Так создается симбиоз рационального мышления и эмоционального восприятия, что очень важно для подготовки как к экзамену, классному или общешкольному концерту, так и к серьёзным региональным, всероссийским и международным конкурсам. Использование информационно-компьютерных технологий становится мощным фактором повышения учебной мотивации.

Таким образом, использование современных педагогических технологий на уроках общего фортепиано способствует росту исполнительского мастерства и развитию творческого воображения учащихся, формированию гармоничной личности в целом, более эффективному достижению поставленных перед педагогами целей и задач.

Литература

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. Изд.3 – М.: Музыка, 1978
2. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию. Л.: Сов.комп., 1989
3. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов. - Волгоград: Учитель, 2008.
4. Николаев А., Нотансон В., Рощина Л. Школа игры на фортепиано. – М.: Музыка, 2015

УДК 786.2

ДИНАМИЧЕСКОЕ ИНТОНИРОВАНИЕ МЕЛОДИИ НА ФОРТЕПИАНО

Гасанова А.-ученица
Климова В.С. - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

Акустические музыкальные измерения и применение точных методов исследования звучащего музыкального произведения имеет свою историю в отечественном музыкознании. Основным функциональным достижением таких методов явилась визуализация звучания музыкального произведения, весьма тонкой и сложной материи. Благодаря графической фиксации звукового тела произведения возникла возможность его дальнейшего исследования и сопоставления результатов с уже известными данными музыкальной науки.

Одним из основателей электроакустических методов был С. С. Скребков. Им в 1934-1950 гг. были получены интересные и важные результаты о строении музыкального произведения в его акустической форме. В частности, была обнаружена взаимосвязь между так называемым статистическим пикфактором громкости звучания произведения (отношение максимального динамического уровня к среднему уровню звучания музыкального произведения) и его жанром, инструментальным предназначением, стилем исполнения, педализацией, исполнительской динамической нюансировкой.

Исследования выразительных возможностей и способов существования громкостной динамики в музыке продолжаются и в XXI веке, подобно работе И. В. Шутовой. В ней автор относит динамику к самоорганизующимся системам, основанным на принципе поляризации. В таких нелинейных системах периоды развертывания противостоят свертыванию, интенсивность сменяется затуханием, интеграция – дезинтеграцией.

Термин «динамическое интонирование» относится к основным терминам данной статьи и обозначает фортепианное интонирование посредством динамики. Как известно, изменять высоту тона на фортепиано невозможно, но соединять звуки выразительным образом в интонационные комплексы пианисты могут. В данном случае интонирование соотносится не со звуковысотным качеством интонации, а с иным общепринятым смыслом – «сопряжением тонов в музыкальном высказывании». Такое сопряжение касается, в числе других выразительных средств, и динамики.

В исполнительской интерпретации музыкального произведения взаимосвязи профиля мелодии и интенсивности её тонов проявляется необычайно широко и разнообразно. Дополняя мысль А. Б. Гольденвейзера о

фортепианной динамике как средстве наибольшего выражения исполнительской индивидуальности , можно утверждать, что именно в сфере динамического интонирования мелодии своеобразие и индивидуальность музыкального мышления пианиста сказывается в наибольшей степени. Опыт исследований, показывает, что функционирование динамики как средства выявления метра, ритма, агогики и т.д. носит прерывный, дискретный характер. Участки динамического текста, где проявляются указанные функции динамики, чередуются с фрагментами, где они не встречаются.

В противоположность такому характеру, взаимодействие динамики и мелодии возникает практически непрерывно, просматривается в каждом такте музыкальной композиции. Это объясняется ведущей ролью мелодии в системе музыкальных выразительных средств. В методической литературе прошлого можно обнаружить многочисленные попытки регламентировать взаимосвязь между динамическим развитием и направлением движения мелодии. В трактате Гвидо из Ареццо "Микролог", написанном в XI в., содержится поразительный факт осознания подобной взаимосвязи динамики и мелодии: "Часто ставим мы на звуки тяжелые или острые ударения, так как одно мы произносим с большей силой, другое с меньшей; таким образом, часто повторение одного и того же тона дает нам впечатление повышения или понижения".

В целях изучения взаимодействия динамики в системе выразительных средств интонации, посредством компьютерной программы Adobe Audition 3.0 была осуществлена графическая фиксация профиля интенсивности исполнительского акустического текста. Далее в результате расшифровок профиль интенсивности был совмещен с нотным текстом. В акустических измерениях использовались звукозаписи выдающихся пианистов.

В звукозаписях выдающихся пианистов были обнаружены варианты зависимости динамики от мелодической линии, когда на протяжении длительного времени исполнитель выдерживает противоположное соотношение динамического профиля с направлением интервалов. Тогда интервалу вниз соответствует crescendo, а вверх - diminuendo. Причем этот тип сопряжения сохраняется на протяжении нескольких тактов, что невозможно интерпретировать как действие случайности. Показательно, что в условиях повтора мелодического материала профиль интенсивности также остается неизменным. Исполнение диезов громче, а бемолей тише – прием широко известный музыкантам, чей инструмент имеет нефиксированную высоту тона. Можно вспомнить совет Леопольда Моцарта, отца В. А. Моцарта, об интонировании посредством динамики: "Через диезы повышение ноты должно всегда немного крепче заигрывать, но впоследствии мелодию в тоне опять уменьшать. Также должно через бемоли означенное понижение крепостью различать". Соответствие объема мелодического или гармонического интервала динамическому перепаду (динамическому интервалу) обнаруживается на многих записях. Такая устойчивая и повторяющаяся связь динамики и звуковысотной интонации мелодии позволяет отнести подобное взаимодействие к закономерностям фортепианного динамического интонирования.

Наибольший интерес вызывают те исполнительские тексты, где, несмотря на отсутствие и параллельного, и противоположного вариантов, тем не менее, ощущалась глубина, свежесть и обоснованность исполнительского динамического интонирования. Именно в таких фрагментах мелодии проявляется индивидуальный характер исполнительского интонирования.

Этот тип можно обозначить как свободное динамическое интонирование. В подобных случаях исполнитель выбирает характерный и своеобразный динамический рисунок и закрепляет его за мотивом, темой или фрагментом музыкальной композиции. Далее, появление подобного мелодического фрагмента сопровождается удержанным за ним динамическим профилем. Надсегментное исполнительское интонирование, в том виде как оно проявляется в исполнительских текстах, является частью более общей проблемы многослойности одноголосной мелодической линии. Результаты исследования динамического интонирования пианиста содержат новые аргументы подтверждающие концепцию многослойности одноголосной интонации.

В подобных взаимосвязях на расстоянии нет ничего удивительного. Ведь всякое музыкальное произведение развертывается не только в звуковысотном, временном и динамическом пространствах, но и в пространстве памяти слушателя. На записях исполнительского акустического текста обнаруживаются соотношение и взаимосвязь не только соседних звуков и структур, но и стройная картина соотношений на расстоянии. Такие надсегментные связи элементов, выявленные посредством динамики, могут рассматриваться как свойство любого текста. Любой текст многослоен настолько, насколько память включенного в текст субъекта соединяет между собой его нерядоположные элементы. В мелодии парадигматические (нерядоположные) отношения между тонами оказываются еще более сложными, что проявляется и в динамическом интонировании. В более широком смысле системы лада, гармонии, метра, ритма и т. д. можно рассматривать как проявление надсегментных связей текстовых элементов музыкального произведения.

Суммируем основные особенности динамического интонирования мелодии. На записях динамического профиля музыкального произведения обнаруживаются следующие соответствия принципов развития мелодии и динамики. Параллельное развитие по типу: мелодический или гармонический интервал вверх - crescendo, вниз - diminuendo. Противоположное сочетание: интервал вверх - diminuendo, вниз - crescendo.

Смешанный тип свободного динамического интонирования представляет наибольший интерес для анализа и является проявлением исполнительской индивидуальности. Большему мелодическому интервалу соответствует больший динамический перепад между интенсивностью его тонов, меньшему – меньший. Исполнитель подчеркивает ладовое тяготение тонов более интенсивным исполнением неустоев.

Принцип экономии динамического пространства выражается в расчленении профиля динамической эволюции на две или более частей, посредством использования приемов subito P или subito F на соседних по времени тонах.

Особый интерес вызывает исполнительское порождение новых мелодических интонаций. Следует признать, что выделенные тона мелодии образуют отдельный слой весьма логичных и художественно целесообразных мелодических построений.

Литература
1. ГольденвейзерА. Б. Об исполнительстве / А. Б. Гольденвейзер // Вопросы фортепианного и исполнительского искусства. – М.: Музыка, 1965. – Вып.1. – С. 35-71.
2. ЗерновВ. Д. Абсолютное измерение силы звука / В. Д. Зернов. – М., 1909.
3. КарастояновА. Българската многогласнанародна песен / А. Карастоянов. – София, 1958.

ӘОЖ 78.07

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Дәулет С. - МӨ-24-1к2 тобының студенті
Нұрман Ж.Б. – магистр,аға оқытушы

Музыкалық мәдениетті қалыптастыру қазіргі заманда өте маңызды. Жаһандану және ақпараттық технологиялардың дамуымен бірге балалар мен жасөспірімдердің мәдениетін қалыптастыру ерекше мәнге ие болды. Музыка адамның эмоционалдық дамуын, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Оқушылардың музыкалық мәдениеті олардың жалпы дүниетанымын кеңейтеді, эстетикалық сезімін арттырады және жеке тұлғалық дамуына әсер етеді. Сонымен қатар, музыка арқылы балалардың әлеуметтік дағдылары мен ұжымдық жұмыс жасау қабілеті дамиды, бұл олардың болашақта қоғамда белсенді әрі үйлесімді өмір сүруіне мүмкіндік береді.

Музыкалық мәдениет — бұл музыканы түсіну, бағалау және оны шығармашылық тұрғыдан қабылдау дағдыларын қамтитын, адамның эстетикалық және рухани дамуына ықпал ететін мәдени құбылыс. Ол музыкалық шығармаларды тыңдау, орындау, музыка тарихын зерттеу және музыкалық тіл мен стилдерді меңгеруді қамтиды.

Мектеп оқушылары үшін музыкалық мәдениеттің маңызы зор. Музыка олардың эмоционалдық әлемін байытады, сезімталдықты, шығармашылық қабілеттерді дамытады. Музыкалық мәдениет мектеп оқушыларына өзін-өзі тануға, эстетикалық құндылықтарды қабылдауға, ұжымдық жұмысты үйренуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, музыка адамның жан дүниесіне әсер етіп, психологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге көмектеседі. Бұл оқушылардың жалпы мәдени деңгейін арттырып, олардың рухани және интеллектуалды дамуына оң әсер етеді.

Музыкалық мәдениетті қалыптастыруда ата-аналар мен мектептің рөлі үлкен. Олардың бірлескен жұмысы балалардың музыкалық тәрбиесінің негізін қалайды.

1. Ата-аналардың рөлі:
- Ата-аналар үйде баланың музыкалық қызығушылығын қолдап, музыка тыңдау, бірге ән айту, музыкалық аспаптармен ойнау сияқты іс-шаралар арқылы дамуына көмектеседі.
- Баланың музыкалық қабілеттерін бағалап, оны шыңдау үшін музыкалық үйірмелерге, концерттерге апару, музыка туралы кітаптар мен ресурстарды ұсыну өте маңызды.
- Ата-аналардың балаларына музыканы қызықты әрі мәнді түрде таныстыруы олардың музыкаға деген сүйіспеншілігін арттырады.

2. Мектептің рөлі:
- Мектеп музыка пәні арқылы балаларға музыкалық білім береді, шығармашылық қабілеттерін дамытады және эстетикалық сезімдерін қалыптастырады.
- Мектепте ұйымдастырылатын музыкалық іс-шаралар, хор, оркестр сияқты ұжымдық жұмыстар балаларды біріктіріп, олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.
- Музыкалық шығармаларды талдау, музыкалық тарихты зерттеу арқылы оқушылардың мәдени және интеллектуалды деңгейін көтереді.

Ата-аналар мен мектептің бірлескен күш-жігері баланың музыкалық мәдениетін жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді, бұл оның тұлғалық және әлеуметтік дамуына оң әсер етеді.

Қорытынды

Музыкалық мәдениетті қалыптастыру мектеп оқушыларының жан-жақты дамуы үшін маңызды фактор болып табылады. Музыка арқылы балалардың эстетикалық сезімдері, шығармашылық қабілеттері және эмоционалдық дамуы артады. Мектеп пен ата-аналардың бірлескен жұмысы балалардың музыкалық тәрбиесінің сапасын арттыруға, олардың өмірге деген позитивті көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Әсіресе, музыка пәні мен үйдегі тәрбиенің үйлесімі балаларды қоғамның белсенді мүшесі ретінде қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сондықтан музыкалық мәдениет баланың рухани байлығын арттырып, оның болашақта мәдениетті әрі үйлесімді тұлға болып өсуіне ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Абдукаримова, К. М. (2018). Мектепте музыкалық тәрбие беру әдістемесі. Алматы: Қазақ университеті.
2. Әбенова, Б. К. (2016). Музыкалық тәрбие және оның маңызы. Астана: Л.Н. Гумилев ат. Еуразия университеті.
3. Қабдолова, М. Ә. (2017). Мектеп оқушыларының музыкалық мәдениетін қалыптастырудың негізгі бағыттары. Алматы: Раритет.
4. Жұмағұлова, М. Н. (2020).Қазіргі мектепте музыкалық білім беру: теория және тәжірибе. Алматы: Білім.
5. Сейітқұлова, Ә. М. (2019). Музыкалық тәрбие және оның педагогикалық негіздері. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.
6. Кемелова, Г. Н. (2015). Музыка арқылыбалалардыңшығармашылыққабілеттеріндамыту. Орал: БатысҚазақстануниверситеті.

ӘОЖ 378:316,423

ДРАМАТУРГИЯ ЖӘНЕ РЕЖИССУРА НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Досбол А. - МӨ -24-15к2 тобының студенті
Тортай Қ. - магистр, оқытушы

Бұқаралық театрландырылған қойылымдар әсерлі және мағыналы көріністер жасау үшін әртүрлі көркемдік формалармен жанрларды біріктіретін мәдени қызмет жүйесінде ерекше орын алады. Олар драматургияны, режиссураны, хореографияны, музыканы, визуалды дизайнды және техникалық элементтерді біріктіретін ерекшеөнер түрі. Мұндай идеялардың драматургиясымен режиссурасының негіздерін қалыптастыру процесі олардың эстетикалық экспрессивтілігіне, семантикалық тұтастығына және аудиторияға эмоционалды әсеріне қол жеткізу үшін өте маңызды. Бұл зерттеу көркемдік тұжырымдаманы, драмалық принциптерді және режиссерлік шешімдерді қоса алғанда, тұтас театрландырылған қойылымдарды құруға әсер ететін негізгі аспектілерді қарастырады. Сондықтан да, театрландырылған қойылымдар дәстүрлі театр қойылымдарынан ауқымдылығымен, синтетикалық сипатымен және кең аудиторияға бағдарлануымен ерекшеленеді. Олар қалалық мерекелер, карнавалдар, фестивальдар,спорттық іс-шаралар. Бұл спектакльдердің басты мақсаты адамдарды біріктіруге, оларға қатысу сезімін оятуға және жарқын әсер қалдыруға қабілетті бірегей көркемдік көрініс жасау. Алайда, бұл мақсатқа жету үшін мұқият дайындықпен ойластырылғу қажет,бұл драматургиямен режиссураны шығармашылық процестің негізгі элементтеріне айналдырады.

Драматургиясының негізі бүкіл оқиғаның семантикалық және тақырыптық негізін құрайтын идея. Бұл идея кең аудитория үшін түсінікті, өзекті және қызықты болуы керек. Драматург оқиғалар тізбегін, тақырыпты дамытуды және оны ашу үшін көркемдік құралдарды қолдануды қамтитын сценарий әзірлейді.

Драматургияның негізгі принциптерінің бірі көрермендердің қызығушылығын сақтайтын және спектакльдің әсерін күшейтетін эмоционалды динамиканы құру болып табылады. Ол үшін сценарий кейіпкермен көңіл-күй бойынша ауысатын әртүрлі эпизодтарды, сондай-ақ оқиғаның эмоционалды шыңына айналатын шарықтау шектерін қамтиды. Бұқаралық театрландырылған қойылымдардың драматургиясы сонымен қатар оқиға орнының ерекшеліктеріне, аудитория құрамына және контекстіне бейімделуді талап етеді. Мысалы, көше мерекелері сценарий құрылымына және экспрессивті құралдарды таңдауға әсер ететін ашық кеңістікті пайдалануды қамтиды. Мұндай жағдайларда драматург көрінуге, дыбысқа, көрермендердің қол жетімділігіне және қатысушылардың өзара әрекеттесуіне байланысты факторларды ескеруі керек. Сонымен қатар,оның құндылықтарымен мүдделеріне сәйкес келетін көрініс жасау үшін аудиторияның мәдени және тарихи ерекшеліктерін ескеру қажет.

Жаппай театрландырылған қойылымдардың режиссурасы оларды жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады, сахнада драмалық идеяны жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Режиссер процестің барлық қатысушыларының— актерлердің, хореографтардың, музыканттардың, суретшілердің, техниктердің күш-жігерін біріктіретін ұйымдастырушы және үйлестіруші ретінде әрекет етеді. Оның міндеті-барлық элементтер ортақ мақсатқа жету үшін жұмыс істейтін үйлесімді және бір тұтас көркемшығарма жасау. Режиссер спектакльдің стилімен атмосферасын анықтайды, мизансценаларды дамытады, қатысушылардың қимылдарымен аудиториямен өзара әрекеттесуін үйлестіреді. Бұқаралық іс-шаралар көбінесе ашық алаңдарда өткізіледі, бұл қатысушыларды бөлуге, сахналық безендіруге және көрермендерді ұйымдастыруға ерекше көзқарасты қажет етеді. Режиссер әсерлі көрініс жасау үшін кеңістіктің масштабын ескеруі керек, сонымен қатар қабылдауды күшейту үшін визуалды және дыбыстық эффектілерді қолданады. Мысалы, проекциялар, лазерлік шоулар, дрондар және басқа да сандық құралдар сияқты заманауи технологиялар жаппай бейнелеудің көркемтілінің маңызды бөлігіне айналатын ауқымды және инновациялық визуалды эффектілерді жасауға мүмкіндік береді. Хореография мен музыкалық сүйемелдеу жаппай бейнелеу динамикасын құруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, шерулерді және сахналық қимылдарды қамтитын хореографиялық элементтер негізгі идеялармен тақырыптарды жасауда, сондай-ақ көрнекі сұлулықты жасауға көмектеседі. Музыка, өзкезегінде, эмоционалды әсерді күшейтеді, презентацияның кілтімен атмосферасын белгілейді. Режиссер барлық элементтердің бірлігіне қол жеткізу және үйлесімді көркем образ жасау үшін хореографтармен және музыканттармен тығыз жұмыс жасайды.

Театрландыру іс-шараларды көркем ұйымдастыруды болжайды; көпшіліктің нақты және ойын әрекеттерін реттей отырып, оларды көркем іс-шараның әрекет етуші кейіпкеріне айналдырады», - деп жазады [1,18б]. Нақты аудиторияның іс-әрекетін ұйымдастыра білу, олардың қоғамдық сұраныстарын қанағаттандыру ісімен бетпе бет келе отырып, театрландыру көркемдік құралдар көмегімен қандай да бір оқиғаның маңыздылығын арттыру, соған сәйкес өз сезімдерін көрсету және ұштау қажет болатын кейбір ғана жағдайларда ғана пайдаланылады.

Әйгілі ресей режиссері И.М.Туманов мерекелерді көркемдік тұрғыдан байыта отырып, театрландыру оның әрбір қатысушысы мен көрерменіне олардың жеке өмірлік әсерлері, тәжірибесіне, дүниетану туралы ұғымдарына жақын қауымдықтың пайда болуына көмектеседі және сол арқылы оларды белсендендіреді, әрекет етуге сұраныстарын қалыптастырады санаған. Сол үшін мәдени-тынығу бағдарламасының режиссері психолог пен педагогтың сапаларын меңгеру қажет, өйткені оның басты міндеті іс- шараға қатысушыларды белсендендіру. Мұнда әрекет етуге ынталандыру құралы көркемдік бейнелік болып табылады.

Д.М.Генкин: «Театрландырудың мәні болып табылатын және образдық сценарийлік- режиссерлік қадам ретінде әрекет ететін образдық шешім сценарийді әлеуметтік ақпаратты өңдеудің ерекше тәсіліне айналдырады» деген пікір білдірген [2,19б].

Театрландыру әдісін драматургия, драма, композиция, сюжет түсініктерімен теория және практика жүзінде таныс мамандар пайдаланады. Образ - шындықты танып-білуде әдебиет пен өнерге тән ерекше эстетикалық категория және шығармашылық ойдың жемісі болып табылады. Образдың басты мақсаты кез келген қарапайым құбылысқа немесе затқа жан бітіре сөйлей білу. Образ әдеби тек тұрғысынан үшке бөлінеді: эпикалық, лирикалық,

драмалық. Театрландыру әдісі-сценарийге біріктірілген әуендердің, дыбыстардың, түстердің іс-әрекет арқылы көрсетілуі және мұнда образдың драмалық түрі көп пайдаланылады.

Заманауи технологияларда театрландырылған қойылымдардың драматургиясымен режиссурасына өз тұрғысынан жаңа мүмкіндіктер табуда. Мультимедиялық қондырғылар және интерактивті қосымшаларсияқтысандық құралдарды пайдалану аудиторияның назарын аударатын және шығармашылық жолдарын кеңейтетін ерекше көркемдік формаларды жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, заманауи проекциялық технологиялар актерлердің іс-әрекеттерімен үйлесетін және баяндаудың бір бөлігіне айналатын күрделі визуалды бейнелерді жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, технологияны пайдалану кезінде презентацияның семантикалық тұтастығымен эмоционалды әсерін қамтамасыз ету үшін инновациялармен дәстүрлі өнер түрлері арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Драматургиямен режиссураның негізін қалыптастыру бұқаралық театрландырылған қойылымдар көркемдік талантты, кәсіби шеберлікті және аудиторияны терең түсінуді қажет етеді. Драматургиямен режиссура спектакльдің барлық элементтерін біріктіретін және оны мәнерлі және есте қаларлық ететін нақты тұжырымдамаға негізделуі керек. Өзекті және мағыналы көрініс жасау үшін аудиторияның ерекшеліктерін, іс-шараның өтетін орнымен мән мәтінін ескеру маңызды. Сондай-ақ театрландырылған қойылымдар адамдарды біріктіріп, бірегей көркемдік тәжірибе жасай отырып, қазіргі мәдени өмірдің маңызды бөлігі деп айтуға болады. Драматургиямен режиссура оларды құруда шешуші рөл атқарады, семантикалық және эстетикалық экспрессивтіліктің негізін құрайды. Заманауи технологиялар шығармашылық идеяларды жүзеге асырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады, бірақ оларды қолдану мұқият және саналы тәсілді қажет етеді. Дәстүрлермен инновациялардың үйлесімді үйлесімі жарқын мәдени оқиғаларға ғана емес, сонымен қатар рухани және әлеуметтік құндылықтарды қалыптастырудың маңызды құралдарына айналатын идеяларды жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Сапаров И.С. Өнермен өрілген өмір/ Сапаров И.С -Шымкент: 2017.-54б.
2. Генкин Д.М. Организация и методика художественно-массовой работы Генкин Д.М.: «Просвящение» 2006.

ӘОЖ 37.061

ЖАС МАМАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУ

Дүйсенәлі М.А. – МӨ-24-7ктобының студенті
Серікбаева Қ.Қ. – аға оқытушы

Қазіргі заманғы еңбек нарығында жас мамандардың әлеуметтік-құқықтық қорғалуы аса маңызды мәселе болып табылады. Олардың кәсіби дамуы мен тұрақты жұмыспен қамтылуын қамтамасыз ету қоғамның экономикалық және әлеуметтік тұрақтылығы үшін өте маңызды.

Мектепті бітіріп, жоғары оқу орнына жолдама алған әрбір жас түлек төрт жыл аяқталған соң оқыған мамандығы бойынша оңтайлы жұмыс таба аламын ба деп ойланатыны анық. Тарам-тарам жолдардан таңдаған мамандығыңа қарай қызығып істейтін қызмет табыла қалуы екіталай. Әдетте жоғары білімі бар жастардың да жұмыс таппай жүргендері баршылық. Қаладан тәжірибе жинақтап, ауылға барған азаматтар да бар.

Жас мамандардың жұмыспен қамтылыуы бойынша білім беру жүйесі модернизациялау тұжырымдамасына сәйкес жаңа форматтағы басымдықтардың бірі болып табылады олар шығармашылық, белсенділік, жан-жақтылық, білім алып қана қоймай, сонымен қатар қазіргі заманғы жетістіктерді қолдана отырып бәсекелестікке жауап бере алатын мамандар қажет.

Қазіргі уақытта жас мамандардың қызмет мәселесі білім беру саласында да ерекше орын алады, өйткені білім беру ұйымдарында жас сауатты мұғалімдерді тарту мәселесі әлі де бар. Соңғы жылдары статистика бойынша: оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамы "қартаюда". Мектептерде үлкен еңбек өтілі бар мұғалімдер жұмыс істейді, олардың кейбіреулері жақын арада "кәсіптен шаршау", "эмоционалды шаршаумен" анықталып отыр. Жас маманның еңбек қызметі қалай дамитыны көп жағдайда жұмыс жүру процесінің барлық субъектілерінің: әкімшіліктің, ұжымның көмегіне байланысты үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Жас мамандарды тарту ғана емес, сонымен бірге (одан да маңыздысы) бірінші кезектегі міндеттердің бірі оларды әсіресе, педагогикалық салада ұстау болып отыр. Егер біз жас мұғалімге уақытында көмектеспесек және қолдау көрсетпесек, жай ғана "еркін жіберсек", онда алғашқы апталарынан кейін және эйфория қақтығыстар басталуы мүмкін: ол өзінің кәсіби және жеке басының тәуелсіздігіне күмәндануы мүмкін.

Негізгі міндет – жас маманға жаңа ұжымға бейімделуге көмектесу, олардың таңдаған жолынан түңілмеуіне жағдай жасау, жаңа ұжымға бейімделуге көмектесу, олардың таңдаған жолынан түңілмеуіне жағдай жасау.

Жас мамандармен жұмыстың мақсаты**:**бейімделу проблемаларын азайтуға және жас маманның кәсіби қызметіне табысты енуіне ықпал ететін олардың кәсіби өсуіне ықпал және жағдайлар жасау.Тәлімгерлікті ұйымдастыруда жас маманға тәжірибелі маманның практикалық және теориялық қолдауын алуға мүмкіндік береді. Тәлімгерлік үдерісі өзара әрекеттесудің кем дегенде үш субъектісінің мүдделеріне әсер етеді: білім алушы, тәлімгердің өзі және әкімшілік тарапынан көмек. Қазіргі экономикалық жағдайда нарықта бәсекеге қабілеттілік өте маңызды. Ішкі нарықта өз өнімдерінің бәсекелесуі «тауардың» сапасын арттыруға, кәсіпкерлердің тұтынушыларға жақсы сатып алу жағдайын жасауға ынталандырады. Қазақстан экономикасын жақсартудың өте сенімді жолдарының бірі өндіріс сапасын жақсарту. Нарықтық бәсеке өндіріс қабілеттілігін арттырып, одан ары сыртқы нарықта қалай жұмыс істеуге үйретеді. Нарықта бәсеке болса екі жақта ұтады, тұтынушылар сапасы жоғары «тауар» алады, ал «өндірушілер» бәсекелестік жағдайында шыңдалады.

Мамандар нарығында бәсекелестік білімнің орта және жоғары буындарына да ерекше талаптар қояды. Егер түлек жақсы дайындалған, бірақ тар мамандық иесі болса, онда ол аздық етеді. Ол үздіксіз және дербес білімге, қайта оқуға, қызметтің бір түріне екінші түріне тез ауысуға дайын болуы керек және иілгіш қабылдау мен жан-жақты ойлау қабілеті, жігерлілік, кәсіптік ынтымақтастық пен кәсіпкерлік дағдысы, өзінің жеке қызығушылықтарын басқа адамдардың қызығушылықтарымен ұштастыра білу секілді психологиялық қасиеттері болуы керек. Әйтсе де мұндай талаптар біздің мемлекетіміздің білім жүйесінің негізін құрайтын стандартты бағдарламалар мен білім беру әдісінің пәнді-шектелген, тар функционалды құрылымына қарама-қайшы келеді. Мемлекеттік білім жүйесінің қазіргі заманғы білім саласына нарық сұраныстарының өзгеруін елеуге қабілетсіздігі көптеген жеке меншік және мемлекеттік емес білім беретін ошақтардың пайда болуына әкеліп соқты. Бірақ, мұның өзі білім беру жүйесінің сапалы түрде өзгеруіне әсер еткен жоқ. Білім беру қызметтеріне деген сұраныс үлкен.

Оқу, білім алу адам өмірінің үлкен бөлігін - оның жемісті, шығармашылық жылдарын ескере отырып қамтиды. Квалификацияның орта деңгейіндегі мамандыққа үміткер жас адам 13 жылдан кем оқымауы керек, ал жоғары квалификациялы мамандық үшін оқу мерзімі 20 жылға дейін барады. Жүйелі білімге қосылатын төменгі шек те түсіріледі: білім ерте бала шақта енеді, ене отырып бұның психофизикалық салдары жөніндегі нақты мәліметтерді ескермейді. Білім алудың аса жауапкершілікті фазасы адамның әлеуметтік өзін-өзі тану кезеңі - кәсіптік, жанұялық және азаматтық дәуіріне сәйкес келеді. Нарықтық талаптардың ерекшеліктерін ескере отырып, мемлекеттің ішкі экономикалық мүмкіндіктері мен өндірістік ахуалын одан ары жақсарту мақсатында жаңа бағыттар белгіленуде. Саланы жаңаша құрудың, шығарылатын «өнімдердің» сұранысын арттырудың маңыздылығы да артуда. Мемлекеттің экономикалық тұрақтылығын қалыптастырудың негізгі бағыты ішкі саланы өркендету екені белгілі. Бұл тұрғыда, сала өнімі өндеудің түпкі кезеңіне дейінгі жұмыстарды қамтитын салалық кәсіпорындарға деген жауапкершілік те ұлғая түспек.

Еліміздің ертеңі, мемлекетіміздің жарқын болашағы білімді де білгір жастардың қолында. Қай заманда болмасын қоғамның қозғаушы күші - жастар. «Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасында: «Қазіргі заманғы қоғамда адамнан тек білімді болуын талап етіп қана қоймай, жоғары деңгейдегі мәдениет, ғылым мен техниканың түрлі салаларында терең мамандануын, қоғамда өмір сүріп, тіршілік ете білуді талап етеді». Дарынды, білімді жастар ғана егемендігіміздің ертеңін баянды етіп, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қоса алады.

Кәсіби әлеуметтенудің заманауи тұжырымдамасы француз әлеуметтанушы Г. Тардттың кәсіби әлеуметтену теориясынан бастау алады. Өрісі кең кәсіби әлеуметтену теориясын индивидтің қарым-қатынас барысында жалпыға міндетті қабылданған нормаларды меңгеру арқылы әлеуметтік жүйеге араласу процесін Т.Парсонс тұжырымдаған.

Кәсіби әлеуметтену - адамның өмір бойы дамуы мен қалыптасуындағы әлеуметтік нормалар мен мәдени құндылықтарды меңгеру үдерісінде қоршаған ортамен өзара іс-қимыл, сондай-ақ, өзі өмір сүретін қоғамда өзін-өзі дамыту және өзін-өзі табысты көрсету болып табылады.

Қазіргі заманғы мекемелер өздерінің бәсеке бағытын нығайту үшін әлемдік нарықтың жоғарылап келе жатқан талаптары, тұтынушылық сұраныстың дифференциялануы, инновациялық айналымдардың азаю қажеттілігі және өндіріске ғылыми-техникалық жетістіктерді еңгізу мәселелерімен бетпе-бет кездесуде.

Жас маманмен жұмыс-бұл жас маманның кәсіби және жеке дамуының көзі болып табылатын білім беру процесіндегі маңызды жұмыстардың бірі. Жас мамандардың әлеуметтік-құқықтық қорғалуы – олардың кәсіби және жеке өміріндегі тұрақтылықтың маңызды факторы. Мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың бірлесе жұмыс істеуі бұл мәселені шешуге оң ықпал етеді. Жас мамандарға берілетін әлеуметтік кепілдіктер мен құқықтық қолдаудың күшеюі олардың болашаққа деген сенімін арттырып, қоғамның дамуына үлес қосады.

Білімді түлек білікті маманға жүгінеді. Бұл ретте жергілікті басшылардың назары оқуын аяқтап қана қоймай, халықтың әл-ауқатын арттыруға баратын әрбір жас маманға мемелекет тарапынан арнайы бағдарламалардың оңықпалы мен қолдауыатқарылуы тиіс. Сонда ғана жас мамандарды әлеуметтік-құқықтық қорғау мәселесініңшешімдері табылуы сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі.
2. ҚР "Жастар саясаты туралы" заңы.
3. Карабаев Ш.К. Әлеуметтану негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Экономика баспасы, 2007.
4. Социология. Оқулық. – Алматы, 2002.
5. Шәмшәтұлы И., Дәкенов М., Дәуіт Д., Күнхожаев Н. Әлеуметтану. – Алматы, 1999.

ӘОЖ 667.026.71

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІ МЕН СӘН ДИЗАЙНЫ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚТЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

Елубай Ұ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті
Лесбекова Ж.У. - магистр, аға оқытушы

Қазақ халқының ұлттық киімдері өз тарихында терең философия мен мәдениеттің, сондай-ақ күнкөріс пен табиғатпен үйлесімді өмір сүрудің айнасы болып табылады. Қазақтың киімдері оның ұлттық мінез-құлқын, әлеуметтік мәртебесін, дінін, салт-дәстүрін, өмір сүру ерекшеліктерін, сондай-ақ климаттық жағдайларын көрсетіп отырды. Бұл киімдердің көпшілігі қолмен жасалған, табиғи материалдардан тігілген, әрі әрбір бөлшегі өз мәнін, мақсатын білдіретін ерекшеліктерге ие.

Қазіргі сән дизайнының жаһандануы мен жаһандық үрдістердің ықпалымен қазақ ұлттық киімдерінің дәстүрлі элементтері сән индустриясында жаңаша бағыт алып, жаңа стильдер мен идеялар туындатып отыр. Ұлттық киімдердің әсемдігі мен айрықша ерекшеліктерін бүгінгі заманға бейімдеу – қазақ сән дизайнының бірегей жаңашылдық жолын қалыптастыруда маңызды роль атқарады. Бұл мақалада қазақ ұлттық киімдерінің дәстүрі мен қазіргі сән индустриясындағы жаңашылдықтың байланысы, олардың арасындағы сабақтастық пен жаңартулар қарастырылады. Қазақ халқының киімдері ғасырлар бойы ата-бабаларымыздың дәстүрлері мен күнкөрісіне байланысты дамып отырды. Әрбір ұлттық киім жеке адамның өміріндегі маңызды сәттерді көрсететін символдық мағынаға ие болды. Мысалы, ерлер мен әйелдердің киімдеріндегі айырмашылықтар әлеуметтік мәртебені, жастық шақты немесе үйлену тойының белгісін білдірді.Қазақ ұлттық киімдері негізінен табиғи маталардан тігілген, олар мақта, жүн, тері, зығыр сияқты материалдардан жасалды. Киімдер адам денесінің үйлесімділігі мен табиғатпен бірге өмір сүруді сипаттайды. Киімдерге қолданылатын ою-өрнектер де белгілі бір мәнге ие. Мысалы, ағаш пен гүлдер мотивтері адамның өмір ағашымен, жер мен судың символдарымен байланысты болды.Қазіргі заманғы сән дизайнерлері қазақ ұлттық киімдерін сән әлеміне енгізуде түрлі тәсілдерді қолдануда. Қазақтың дәстүрлі киімдерін сән индустриясына ықпалдастыру кезінде, олардың басты ерекшеліктерін сақтап, заманауи дизайнмен үйлестіру маңызды болып табылады. Бұл бағыт қазақ сәнінің жаһандық деңгейде танылуына мүмкіндік береді.

Қазіргі қазақ дизайнерлері ұлттық киімдердегі дәстүрлі элементтерді сақтай отырып, заманауи стильдермен толықтырады. Мысалы, қазақтың ою-өрнектері, орамалдары, кең пішімді камзолдары мен шапандары қазіргі сән әлемінде жоғары сұранысқа ие. Сән дизайнерлері ою-өрнектерді жаңа заманауи тәсілдермен және түстермен үйлестіріп, оларды киімдерге, аксессуарларға, аяқ киімдерге қолдануда. Бұл ұлттық мәдениеттің байлығын әлемге таныту мақсатында маңызды қадам.Қазақстанның көптеген дизайнерлері, мысалы, Құралай Нұрқаділова, Сәуле Саркұловалар қазақтың ұлттық киімдерін жаңа, заманауи дизайнмен бейімдеп, қазақ сәнін әлемдік аренада танымал етіп жүр. Олар ұлттық киімдерге сән әлемінде трендке айналған түстер мен формаларды енгізіп, ұлттық мәдениеттің мәнін жоғалтпай, оны жаңа стильдермен толықтыруда.Қазіргі сәнде ұлттық киімдердің элементтері көбіне көше киімдерінде, кешкі көйлектерде және ресми іс-шараларда жиі кездеседі. Мысалы, қазақтың ұлттық «көйлек» немесе «шапан» түрлері бүгінгі күні дизайнерлердің қолынан жаңа түс пен пішінге ие болып, заманауи көйлектер мен сыртқы киімдер ретінде қайта жаңғырды.Әрбір киімнің өзіне тән мәні мен мағынасы бар. Мысалы, сәукеле – келіннің мәртебесін білдірсе, кимешек – тұрмыстағы әйелдің белгісі саналған. Шапан мен тон ер азаматтардың күнделікті өмірінде ғана емес, сый-сияпат ретінде де берілетін құнды заттардың бірі болды.

Қазіргі таңда ұлттық киімдер дәстүрлі қалпын сақтай отырып, заманауи үлгіде жаңғыруда. Дизайнерлер мен сәнгерлер қазақы ою-өрнектерді, ұлттық пішіндерді пайдалана отырып, күнделікті киюге ыңғайлы заманауи стильдегі киімдер тігуде. Ұлттық нақыштағы көйлектер, костюмдер, тіпті спорттық киімдер де халық арасында сұранысқа ие бола бастады.Сонымен қатар, ұлттық киімдер тек мерекелік іс-шаралар мен театрландырылған көріністерде ғана емес, әртүрлі салтанатты жиындарда да киіле бастады. Әсіресе, жастар арасында ұлттық стильдегі заманауи киімдерге деген қызығушылық артып келеді.Қазақ ұлттық киімдері – халқымыздың мәдени мұрасы, ұлттық болмысымыздың көрінісі. Бүгінде дәстүрлі киім үлгілері заманауи трендтермен үйлесіп, жаңа стильде қайта жаңғыруда. Әсіресе, жастар арасында ұлттық нақыштағы заманауи киімдерге деген қызығушылық артып келеді. Бұл үрдіс ұлттық мәдениетке деген құрметтің артуымен қатар, қазақи стильдің сән әлемінде өз орнын табуына ықпал етуде.

Жастар неге ұлттық киімге қызығады?

1. Қазақи өрнек пен заманауи стильдің үйлесімі

Жаңаша ұлттық киімдер – дәстүрлі элементтер мен заманауи сәннің бірегей үйлесімі. Қазақы ою-өрнек, табиғи маталар мен әдемі кестелер сән әлемінде ерекше көрініс табуда. Жастар күнделікті өмірде киюге ыңғайлы, әрі ұлттық рухты сездіретін киімдерді таңдайды.

2. Әлеуметтік желілер мен трендтер

Бүгінде сән – әлеуметтік желілер арқылы кеңінен тарайтын құбылыс. Ұлттық стильдегі заманауи киімдер Instagram, TikTok сияқты платформаларда танымал болып, жастар арасында сұранысқа ие болуда. Белгілі дизайнерлер ұлттық киімдерді жаңаша үлгіде ұсынып, оны сән әлеміне енгізуде.

3. Төл мәдениетке қызығушылықтың артуы

Жастар арасында өз мәдениетіне, ұлттық құндылықтарға деген қызығушылық күшейіп келеді. Қазіргі ұрпақ тек батыс немесе шығыс сәніне еліктеп қана қоймай, өз ата-бабаларының мұрасын жаңғыртуға ұмтылуда. Ұлттық стильдегі casual (күнделікті) және streetwear (көше стилі) киімдер осы қажеттілікті қанағаттандыруда.

Заманауи ұлттық киімнің артықшылықтары:

- Көпфункционалдылық – дәстүрлі киімдер тек мерекелік шараларда ғана емес, күнделікті өмірде де ыңғайлы бола бастады.
- Әсемдік пен ерекшелік – ұлттық ою-өрнекпен безендірілген киімдер адамды дараландырып, ерекше стиль қалыптастырады.
- Экологиялық таза өнімдер – ұлттық нақыштағы киімдер көбіне табиғи маталардан тігілгендіктен, денсаулыққа да пайдалы.

Қорытындылай келе ұлттық киімнің сәнге енуі – жастар үшін мәдени мұраны сақтап, заман талабына сай бейімделудің бір жолы. Бұл үрдіс қазақы рухты жаңғыртып, ұлттық болмысымызды жаһандық деңгейде дәріптеуге мүмкіндік береді. Бүгінгі жастар ұлттық киімді тек дәстүрдің бір бөлшегі ғана емес, өзіндік стильдің, заманауи сәннің ажырамас бөлігі ретінде қабылдап отыр.Қазақ ұлттық киімдері – ұлтымыздың мәдени коды, салт-дәстүріміздің айқын көрінісі. Уақыт өте келе, ұлттық киімдерге деген сұраныс өзгерсе де, олардың тарихи маңызы мен эстетикалық құндылығы жоғалмайды. Дәстүр мен жаңашылдықты ұштастыру арқылы қазақ киімдері жаңа деңгейге көтеріліп, әлемдік сән сахнасында өз орнын табуға мүмкіндік алуда. Ұлттық киімді дәріптеу – мәдени мұрамызды сақтаудың және болашақ ұрпаққа жеткізудің бір жолы.

Әдебиеттер
1.Әбдуәли Қ. “Қазақ ұлттық киімдерінің тарихы” – Алматы: Қазақ университеті, 2015.
2.Нұржанова А. “Қазақ киімдерінің этнографиялық ерекшеліктері” – Алматы: Өнер баспасы, 2018.
3.Қазақ ұлттық энциклопедиясы. “Ұлттық киім” – Алматы: 2013.
4.Байбосынова Г. “Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері” – Астана: Фолиант, 2020.

ӘОЖ 75.01

СӘН ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР

Ерболқызы З. – МӨ-22-13к4 тобының студенті
Есенбаева К.А.– аға оқытушы

Сән өнерімен өзін-өзі көрсетудің біртүрі бола тұрып, әлеуметтік өзгерістердің көрінісі ғана емес, сонымен қатар ұлттық бірегейліктің маңызды құрамдас бөлігі болды. Ұлттық дәстүрлерді заманауи трендтермен үйлестіру бірегей және қайталанбас коллекциялар жасай отырып, сән дизайнын дамытудың маңызды бағытына айналды. Қазір ұлттық элементтер заманауи дизайнға әсер ететін инновациялар мен жаһанданумен үйлеседі. Ұлттық дәстүрлер-бұл белгілі бір мәдениетке, дизайнерлік шешімдерге тән түпнұсқа жасау үшін негіз болып қалады. Оларға халықтық ою-өрнектер, түстер, мата жасау әдістері, кесте тігу, сондай-ақ терең тарихи тамыры бар символизм кіреді. Ұлттық сән элементтері көбінесе заманауи коллекцияларға шабыт беріп, оларға шынайылықпен тереңдік береді.

Жаһандану қазақ мәдениетінің дамуына айтарлықтай әсер берді. Заманауи инновацияларды енгізу, халықаралық байланыстарды дамыту және экзотикалық мәдениеттерге деген қызығушылықтың артуы өнермен сәнге шабыт көзі ретінде қазақ мұрасына деген қызығушылықтың артуына әкелді. Қазіргі заман қазақ дизайнерлерімен суретшілері халықаралық аренада бәсекеге түсе алатын бірегей өнімдерді жасай отырып, этникалық мотивтерге көбірек бет бұруда.

Сән дизайны жаһанданумен, технологиялық инновациялармен және тұтынушылардың қалауының өзгеруімен байланысты. Заманауи трендтер жаңа және қызықты іздеуді, дәстүрлерді инновациялармен үйлестіруді және тұрақты дамуға көбірек көңіл бөлуді көрсетеді. Сәннің негізгі заманауи трендтері-тұрақтылықпен тұрақтылық. Сән экологиялық мәселелерге көбірек көңіл бөлу кезеңін бастан кешіруде. Тұрақты материалдардың, қайта өңделген маталардың, сондай-ақ сән индустриясының қоршаған ортаға әсерін азайту технологияларының танымалдығы артып келеді. Брендтер мақта, зығыр, қарасора сияқты органикалық материалдарды пайдаланады, сонымен қатар табиғи ресурстарды сақтау үшін жергілікті қолөнер дәстүрлерімен жұмыс істейді. Қазіргі заманғы технологиялар Қазақ сәнінің дамуында маңызды рөл атқарады. Дизайнерлер дәстүрлі элементтерді инновациялық тәсілдермен үйлестіруге мүмкіндік беретін цифрлық басып шығару мен 3D модельдеуді белсенді қолдана бастады. Сандық басып шығарудан бастап киім жасау үшін 3D технологиясын қолдануға дейін заманауи дизайн технологияның соңғы жетістіктерін белсенді қолданады. 3D модельдеудің арқасында дизайнерлер бұрын дәстүрлі әдістермен жүзеге асыру қиын болған күрделі және егжей-тегжейлі модельдерді жасай алады. Дәстүрлермен заманауи технологиялардың бірігуі: суретшілер дәстүрлі мотивтерді жандандыру және оларды қазіргі әлем контекстінде жеткізу үшін цифрлық өнер, бейне проекциялар және инсталляциялар сияқты жаңа орталарды пайдаланады.

Соңғы жылдары сәндегендерлік шекараларды жою үрдісі байқалады.Уни секс киімдерімен аксессуарлары танымал бола бастайды,бұл әркімге жыныстық стереотиптерге сілтеме жасамай-ақ өз даралығын білдіруге мүмкіндік береді. Заманауи дизайн көбінесе 80-ші, 90-шы жылдардағы киімдермен аксессуарлардың элементтерін, сондай-ақ бұрынғы кезеңдерді қолдана отырып, өткендәуірлергеоралады. Ежелгідәстүрлердің жаңа идеялармен үйлесуі сән үшін жаңа контекст жасайды. Киілетін киім технологиясы. Интеллектуалды технологияның дамуы сәнді көрініп қана қоймай, сонымен қатар функционалдығы бар киім жасауға мүмкіндік береді. Бұл түстерді өзгертетін маталар, кіріктірілген сенсорлары бар киімдер немесе технологияны күнделікті киімге біріктіретін басқа инновациялар болуы мүмкін.

Ұлттық элементтерді заманауи трендтермен үйлестіру-бұл жаңа стильдерді іздеу ғана емес, сонымен қатар мәдениетпен дәстүрлерді сақтау, оларды жаңа ұрпаққа өзгерту тәсілі. Көптеген дизайнерлер коллекцияларды жобалау кезінде ұлттық мұраға жүгінеді, оны заманауи технологиялармен трендтер арқылы түсіндіреді. Қазақстанның заманауи дизайнерлері киімнің дәстүрлі элементтерін жаңа контексте қолдана бастады, оларды заманауи пішіндермен материалдармен үйлестіре бастады. Дәстүрлі тоқыма әшекейлерін заманауи костюмдермен көйлектерден көруге болады. Дәстүрлі қазақ кестелері біртіндеп күнделікті өмірде киімнің ажырамас бөлігіне айналуда. Заманауи дизайнерлер мұндай элементтерді джинсы, көйлектермен костюмдерде пайдаланады, бұл дәстүрлі қолөнерге жаңа тыныс береді.

Қазақ жастарыда күнделікті киімдерінде ұлттық костюм элементтерін белсенді пайдаланады. Соңғы жылдары ірі қалалардың көшелерінде дәстүрлі қазақ элементтерінің әлемдік стрит-стиль-трендтермен үйлесімін көруге болады. Қазақ дизайнерлері халық киімінің элементтерін күнделікті және іскерлік киімдерге әкеліп, оларды қала өміріне бейімдейді. Мысалы, ұлттық кестелермен немесе тігістермен безендірілген курткалармен көйлектер этникалық шығу тегін сақтай отырып, заманауи коллекцияның бөлігі бола алады. Бұл қазіргі заманғысәнстандарттарына сәйкес келе отырып, ұлттық мұраға деген мақтаныш сезімін білдіретін ерекше стиль жасайды. Жүн, былғары, мақта сияқты дәстүрлі материалдар көбінесе тұрақты сәннің жаһандықтрендіне сәйкес келетін заманау иэкологиялық таза маталармен біріктіріледі. Сыртқы факторларға немесе кіріктірілген жарық диодты шамдарға байланысты түсін өзгертетін тоқыма сияқты ақылды маталармен технологияларды дамытуда дәстүрлі қазақ костюмдеріне инновациялар әкеледі.

Болашақ дизайнерлерге арналған міндет:сән серпінді және тез өзгеретіндіктен, болашақ дизайнерлердің міндеті-ұлттық дәстүрлермен қазіргі тенденциялар арасындағы үйлесімділікті табу және оларды біріктірудің инновациялық тәсілдерін әзірлеу. Сәнді дизайндағы ұлттық дәстүрлермен заманауи трендтер қарама — қайшылық емес, жаңа, ерекше шешімдер жасауға мүмкіндік беретін өзара әрекеттесу. Ежелгі дәстүрлермен жаңа технологиялар арасындағы тепе-теңдікті табу және жергілікті мәдениеттің элементтерін жаһандық контекстке енгізу сәнді ғана емес,сонымен қатар терең мағыналы сәнді киімдерді жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі сән ұлттық және заманауи бір-бірін байытатын эксперименттер зертханасы болып қала береді.

Жаһандық сән үрдістерінің дамуымен және Қазақстанның халықаралық қоғамдастыққа мәдени интеграциясы аясында дәстүрлі қазақ киімдері дами бастады және сәннің заманауи талаптарына бейімделе бастады. Қазіргі қазақ дизайнерлері мұраны өзекті әлемдік трендтермен ұштастыра отырып, белсенді жұмыс істеуде.

Қазақ халқының дәстүрлерін заманауи трендтермен ұштастыру мәдени мұраны әлемдік стандарттарға бейімдеу кезінде оны сақтауға көмектесетін маңызды және өзекті тақырып болып табылады. Дәстүрлермен инновациялардың бұл ынтымақтастығы сәнден сәулет өнеріне дейінгі өмірдің әртүрлі аспектілеріне әсер етеді және қазақ халқының терең тамырларын бейнелейтін және қазіргі заманның талаптарына жауап беретін бірегей мәдени өнімдерді жасауға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Бекболатова Л. С. Сән дизайнында ұлттық дәстүрлер мен қазіргі трендтердің үйлесімі: Теориялық және практикалық аспектілер.- Алматы: Жоғары білім баспасы, 2022. - 121 б.
2. Жанузакова, М. Ж. Қазақ киім мәдениеті: Ұлттық дәстүрлер мен заманауи трендтер. - Алматы: Мектеп баспасы,2018. – 38 б.
3. Дизайн и технология. Основы современного дизайна: Тренды, идеи, технологии. Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2018. – С. 35.

ӘОЖ 7.021.34

СЮЖЕТТІК УЙЛЕСІМДЕР

Ерғалиұлы Қ. – МӨ-22-10к тобының студенті
БолысбаевД.С. - ф.ғ.к. профессор

Мәскеудегі Мемлекеттік Третьяков залының бір галерея көрмесінде П.А. Федотованың «Майордың құдалығы» атты көрмесі бар екен. Бұл көрме көрінісі шамамен жүз жылдан асық уақытты қамтиды, сондай-ақ 1849 жылы Петербург академиялық көрмесіне ұсынылған, содан бері қанша уақыт өтсе де өзінің құнын жоғалтапаған, көрермендердің назарына бірден көзге түседі. Мұндағы суретке сіз жақындай бастағанынызданы -ақ, онын атын білмесеңіз де - бұл суреттің ал қызыл түстері, қыздардын үстеріндегі үлбіреген бұлттай көйлектері көз тартары анық, сол сияқты солға қарай бұрылып бара жатқандай іс-қимылдарды білдіреді. Жанында тұрған көпестің әйелі, үстіне жібек киген, былай қарасаныз онын анасы -қызының юбкасынынң бір шетін ұстап жатқандай көрінеді.Осы суреттің ортасында тұрған екі фигураларына сырт көзбен қарасыңыз он жақ есіктің кіре берісінде бір қыз жан-жағына еріксіз қарап тұрғандай.

Есіктің жиегі қою қошқыл түспен, таңбалы пішінмен нақты көмкерілгені және есік алдында жақсы киінген офицердің көрсетілген, кімнің келіп, кеткенін күзетіп тұрған белгісі мен үйдің астан-кестеңін шығарып жатқан адамдар бейнеленген.Суретшінің бейнелеген сахнасында барлық жайттар түсінікті салынған, егер сіз оған анғарып қарайтын болсаныз, сіз оған қайталап қарайтындығыныз заңды құбылыс және мұндағы әйелдің дене пішімі, сақалды көпестің қонақ болып келгені айқын көрсетілген, яғни мұндағы қыздың әкесі жәймен кафтанның түймелеп тұрған секілді. Осы тұста сіздің қалған фигуралар мен детальдарға назар аударасыз, ол өзіндік сахнаны білдіреді: Сіз мунда устел устін жасап жаткан кызметшілерді коре аласыз, сонымен бірге колында бір ботелкесі бар отырған адамдарды да көре аласыз, есіктің сол жақ беткейінде аспазшы кемпірді көресіз, сонында отырған алдынғы қатарда мысығын шомылдырып отырған қонақты көре аласыз.Сіз мұнда бір жайтқа көз жеткізесіз, ол көпес қызының құдалығындағы көрінісін анықтайсыз және бұл суреттің толық атауы: «Майордың құдалығы немесе үйлену алдындағы жағдай» атты көріністі қызықтай аласыз.Сіз суретке таңдана қызығып қарайсыз, сонда көз алдыңызға әдеттегідей емес, жеке тұлғаның бейнелерін байқайсыз, ондағы сахнадағы жеке тұлғалардың әрбір әрекетін, қимыл-козғалысын, ым және бет әлпетінің бейнесін көре аласыз.

Бұл суретте ең алдымен еріксіз күліп жатқан, әлдебір нәрсемен айналысып жатқан тұлғаны көре аласыз. Сіз мұндағы суретке қарап, оның терең мағынада екенін біле аласыз, яғни суретші сол дәуірдегі құбылыс іс-қимылдардың кең тарағанын көрсеткен. Демек, сол заманда-ақ шіркеуге барып, «Заңды Неке» деген ұлы құпияның бар екені айқын көрініс тапқан, яғни қызға құда түсу, қызды сату және қалың мал деген секілді салт болған.Сіздің көріп тұрғаныңыздай Майор өзінің қызметін көпес отбасының қызын құнды бағаға алып, дворянмен құда болған. Енді сахнадағылардың барлығы вамп алдында дәділ тұрады, Сіз олардың сабырлы өте әдемі тұрғандарын көріп, мақтана аласы, сол кезде өзінізге бір сұрақ қалайша осындай таңқаларлық күшті игеріп, адамдарға жеткізе білді, ол сахнадағы тұрғандар кейіпкерлерге сипат беріп, назарларыңызды қалай аулай алды, және сахнадағылар тек қана бір тұрмыстық моментке ие болды, ондағы әртүрлі әлеуметтік ортадағы жағдайларды және әтүрлі қалайша байланыстыра білді деген сұрақ басынызға туындайды.Осылайша, сіз суретке қараған кезіңізде түйсігіңіз мынау не? Мұнда не бейнеленген деген? бұның барлығын қалайша салды екен деп сұрақ қоясыз? Енді сіз өз түйсігіңізге мұқият назар аударыңыз, суреттегі анықталмаған жағдайлар мен көркем суреттегі жеке, дара пішіндер және ондағы тұлғалардың киім кию үлгісі және маңызды жағдайлары, сол сиякты суреттегі барлық элементтердің үйлесуі сіз әлдебір мүмкін емес нәрселерді қосу немесе алуды анықтайсыз және сурет өнеріндегі формаға сенім артасыз,

суретшініңой-өрісі бейнеленген. Сіз ойға сүңгіп кетсіз, сахнадағы қатысушылардыңсуретті жансыз заттардың, ондағы суреттің, түстің, жарықтыңжәне басқа да берілгендерді, суретші осылардың барлығын есептей отырып, мұнда көрермендер суретке қарап, бастапқы мәндерді іске асырады және ондағы негізгі мазмұндарды ашып көрсетеді. Дәл осы мақсатта, суретші қыз-келіншектердің ортада тұрғанын бейнелеген, оның айналасын, қабырғаны және бөлмелерді қою- қошкыл түстермен бояған және суреттің он жағына қарама-қарсы бұлынғыр түстегі бір пішіндегі таңбаны салған, ол ол көршінің кіре берісіндегі жарық фондағы майор.Осы мақсатта жеке тұлғаның кейбір әрекеттерін бөлме ішіндегі сахнада ойнап береді, ондағы аз көлемдегі масштабқа сәйкес және үйлесімдік жарығы аз көлемде болады.Осылардың барлығын тұжырымдай келе, суреттегі төтенше жағдайлар байқалмайды, сонымен бірге көркем өнер суреттері де бейнеленген. Мұнда сіз суретшінің шеберлігіне таң қаласыз, оның өмірбаянына және осы салған суреттің тарихына қызығасыз.

Павел Андреевич Федотов (1815-1852) петербург гвардиялық полкінің бірінде офицер қызметін атқарған және суртпен айналысқан, және де өзінің қызығушылығымен көркем сурет салуды үйренген, Павелдің бейнелеу өнері аясындағы алғашқы тәжірибелерін шын мәнінде өз бетімен жүзеге асырған және әскери борышын өтеу барысында бірнеше суреттерді салған. Уақыт өте келе, қатардағы әскери міндеттерін өтеген соң, Федотов Сурет Академиясының сурет салу классына барған.Елге танымал Брюллов пен бірге (1799-1852) онын сурет өнерін игеруіне қолдау көрсеткен ғалым, Федотов бірнеше тән қызықты бейне береді және сол дәуірдің белгілі-бір кәсіби мамандыққа, халықтардың тұрмысына тәнбейнебереді. Келтірілген қысқаша сипаттамаға сай суреттің жеке-дара да бейне түрлерін, осы және басқа да бейне түрлерін тақырыпқа сай деп айтуға болады, егерде шабыттана сурет салса, егерде суретші өзінің ойын біржерге жинақтап, ой-пікіріне жауап қайтаратын ат қояды жәнеонынақтысюжетпеннемесекөрермендерге түсінікті етіп, көркем формамен мотивпен белгілейді.

Осылайша, тақырыбы бар суреттің негізгі жиынтық ретінде мыналарды жатқызады: 1) идеялық ой-пікір; 2) тақырып; 3) сюжет немесе мотив (сурет пейзажы мен натюрморт), ягни тақырыбы анықталған окиға немесе фактінің құбылысын көрсетеді; 4) сурет түр және түстің — мәнерін ашып көрсетсе, онда суретті көркем формамен салған деп атайды.

Қорытындылай келе суретшінің бейнелеу өнері сол заманда қалыптаса бастаған. Ол белгілі бір оқиғалар мен тарихи кезеңдерді бейнелейтін көркем шығарма.Тарихи жанр орыс суретшілерінің артта калған Отанның елеулі окиғаларына көз салуларына көмектесті. Тұрмыстық жанр - станокты картинаның ең көп тараған түрі. Онда суретші өмірдің күнделікті көрінісін бейнелейді. Орыс бейнелеу өнерінде тұрмыстық жанр сол ғасырларда жарыққа шыға бастады. Онын қарқындап дамуына үлес қосқандар кескіндеменің еркін бағытын қолдайды.

Әдебиеттер

1. Гомбрих Э.Х. – “Өнер тарихы” (The Story of Art)
2. Арнхейм Рудольф – “Өнердегі көрнекі қабылдау” (Art and Visual Perception)
3. Панофский Эрвин – “Символизм және иконология” (Studies in Iconology)
4. Лессинг Г.Э. – “Лаокоон: кескіндеме мен поэзия шекаралары туралы” (Laocoon: An Essay on the Limits of Painting and Poetry)

ӘОЖ 75.049.6

КЕСКІНДЕМЕ ЖАНРЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ерғалиұлы Қ.– МӨ-21-10k тобының студенті
Сулейменова Ж.О. – магистр оқытушы

Бейнелеу өнері әрқашан әр адамның өмірінің ажырамас бөлігі болды. Әрқайсымыз күнделікті өмірде әртүрлі өнер туындыларын кездестіреміз. Бейнелеу өнерінің мақсаты - күнделікті заттардан әдеттен тыс тақырыптарды табу. Кескіндеме өнерін меңгеру адамның шығармашылық қабілеттерін дамытады, қызығушылық пен құштарлықты оятады, тұлғаның эмоционалдық аясы мен сезімін дамытады. Кескіндеме бейнелеу өнерінің бір түрі ретінде адамның қабілетін дамытуға және көмектесуге арналған. Ойлайтын және сезетін адам - бұл сурет салуды тәрбиелеуге тырысатын адам. Бұл дүниенің байлығы мен алуан түрлілігін оның алуан түрлілігінде көруге көмектесетін кескіндеме.

Кескіндеме – еуропалық мәдениеттегі бейнелеу өнерінің ең танымал және әйгілі түрі, оның туындылары кез келген қатты бетке қолданылатын бояулар арқылы жасалады. Кескіндеменің негізгі экспрессивті құралы - түс. Кескіндеменің ерекшелігі - суретшінің шығармашылық қиялын пайдалана отырып, бояулардың көмегімен осы әлемнің барлық сұлулығын жеткізе білу. Сонымен қатар, кескіндеме әрқашан суретшіге, оның сезіміне және тәжірибесіне байланысты. [1, б. 2]

«Кескіндеме» деген сөзді естігенде адамдар әрқашан ойлайтын бірінші нәрсе, әрине, оның құрамдас көркемдік құралы, онсыз жұмыс жасай алмайды. Кескіндеменің ең маңызды экспрессивті құралы - түс. Ол кескінге тән барлық нәрсені біріктіретін тон, жарық, қанықтылық сияқты ең маңызды қасиеттерге ие. Хиароскуро, инсульттің табиғаты, құрылымы мен құрылымы, композициясы кем емес маңызды. Мұның бәрі кескіндеменің ажырамас бөлігі болып табылады және өте әртүрлі көркемдік мүмкіндіктер береді. Осы элементтердің көмегімен кескіндеме кенепте адамның айналасындағы бүкіл әлемді мүмкіндігінше шынайы жеткізе алады. Фотосурет өнерінен айырмашылығы, суретші өз жұмысында осы жұмысқа салынған эмоциялар мен сезімдерді көрсете алады. Бұл жаңа сезімдерді, ойларды, эмоционалды тәжірибелерді және руханилықты бояуға берудің арқасында өнер туындысы адамдарға жаңа сезімдерді тәрбиелеуге және олардың жеке басын дамытуға көмектесетін аудитория үшін ағартушылық және тағылымдық ерекше мақсатқа ие.

Бірінші және ең бастысы - нәтиже жұмысының даралығы. Автор объективті дүние мен ондағы адамдарды көшіріп алмауы, өзінің шындық сезіміне сүйеніп, өзіне тән бірдеңені қоюы керек. Ұсынылған жұмыстың мүмкіндігін толық ашу қажет. Екінші міндет – тұлға мен қоршаған орта арасындағы күрделі қарым-қатынастарды ашумен ұштастыра отырып, оның ішкі жан дүниесін, оның психологиялық және эмоционалдық аспектілерін барынша айқын және ашық көрсету. Көлемнің, перспективаның, жарық пен көлеңкенің пропорцияларының нюанстарын және композицияның құрылысын сақтай отырып, сызбаны кенепке беруді ескеру өте маңызды.

Әрине, суретшінің бұл белгіленген тапсырмалар мен әдістемелер жинағы жалпы көңілінен шықпайды. Автор әрқашан стандарттарға сәйкес келмейтін жаңа нәрсені іздейді. Әлі жоқ жаңа идеяларды іздеген кезде суретші қайшылықтарға тап болады. Содан кейін, ескіге орала бастаған және басқа шеберлермен жабылған, ол өткен мұрада өте құнды болатын нәрсені қайта тірілтеді. Өз талантының арқасында ол қоғам ұмытып кеткен ескірген құндылықтарға жаңа тыныс береді. Кескіндеме бейнелеу өнерінің негізгі түрлерінің бірі ретінде жанрлардың кең ауқымын қамтиды. Олардың әрқайсысының адам тәжірибесінің, дүниені және тарихты қабылдауының алуан түрлілігін көрсететін өзіндік ерекшеліктері, тәсілдері мен бейнелеу құралдары бар. Кескіндеме жанрларын бірнеше категорияға бөлуге болады, олардың әрқайсысының өзіне тән белгілері бар.

1. Портрет – бұл адамның немесе адамдар тобының сыртқы түрін ғана емес, ішкі күйін, мінезін көрсететін бейнесі. Портрет жанры егжей-тегжейге ерекше назар аударумен ерекшеленеді: мимика, ым-ишара, көз қимылдары бейнеленген адамның жеке басын беруге көмектеседі. Кескіндеме тарихында портреттер көбінесе әлеуметтік жағдайды, күшті, ақылды немесе сезімді білдіру үшін пайдаланылды.

2. Пейзаж – табиғаттың, қала немесе ауыл пейзаждарының бейнесі. Бұл жанр табиғаттың сұлулығы мен ұлылығына, сондай-ақ адамның сыртқы әлеммен қарым-қатынасына назар аударады. Пейзаждар шынайы болуы мүмкін, бірақ көбінесе суретшілер оларды философиялық және эмоционалды тақырыптарды көрсету үшін пайдаланады.

3. Натюрморт - гүлдер, тұрмыстық заттар, тамақ, ыдыс-аяқ сияқты жансыз заттардың бейнесі. Қайта өрлеу дәуірінен бері дамып келе жатқан бұл жанр суретшілерге бөлшектерді, пішіндерді, түстер мен текстураларды зерттеуге және әртүрлі өмірлік құндылықтарды немесе философиялық идеяларды бейнелейтін композициялар жасауға мүмкіндік береді.

4. Тарихи кескіндеме – өткен оқиғаларды, мифологиялық тақырыптарды, эпостарды, ұлы тұлғаларды бейнелейтін жанр. Бұл жанр көбінесе кейіпкерлерді идеализациялау, тарихи оқиғалардың маңыздылығын кейінгі ұрпаққа жеткізу үшін пайдаланылды.

5. Күнделікті жанр. Бұл жанрда күнделікті өмір, қарапайым адамдардың өмірінен көріністер, олардың іс-әрекеті, қарым-қатынасы, эмоциясы бейнеленген. Күнделікті кескіндеме шынайы және аллегориялық болуы мүмкін және көбінесе сатиралық немесе юморлық көріністерді жасау үшін қолданылады.

6. Аллегориялық жанр. Кескіндемедегі аллегория – ізгілік, бостандық, махаббат сияқты абстрактілі ойлар таңбалар бейнелері арқылы берілетін жанр, аллегориялық картиналар көбінесе түсіндіруді қажет ететін жасырын мағыналарға толы.

7. Мифологиялық жанр. Мифологиялық кескіндеме мифтердің, аңыздардың, құдайлардың және ежелгі грек және рим мифологиясының кейіпкерлерінің бейнелерін білдіреді. Бұл жанр тек көне мәдениеттен ғана емес, моральдық-философиялық идеяларды жеткізудің қайнар көзі ретінде де қызмет етеді.

8. Абстрактілі өнер. Абстракция – нақты объектілерді бейнелеуден бас тартқан кескіндеменің заманауи жанры. Оның орнына суретшілер пішіндерге, түстерге және текстураларға назар аудара отырып, композициялар жасайды. Абстракция шындықты жеткізуге ұмтылмайды, бірақ объективті емес формалар арқылы сезімдерді, эмоцияларды, идеяларды көрсетуге тырысады.

Кескіндеменің әр жанрының өзіндік ерекшелігі, қайталанбас көркемдік техникасы, ойды жеткізу мүмкіндіктері бар. Қазіргі кескіндеме тіпті сандық өнер мен инсталляцияларды қоса алғанда, жаңа тәсілдер мен формаларды қамтиды, бірақ дәстүрлі кескіндеме жанрлары өнердің маңызды бөлігі болып қала береді, оларды зерттеу мәдениеттің эволюциясын және бізді қоршаған әлемді қабылдауды жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Әдебиеттер

1. БольшаяСоветская энциклопедия: в 50 т. Т. 38. Самойловка — Сигиллярии / гл. ред. Б. А. Введенский. — 2-е изд. — М.: БольшаяСов. энцикл., — 668 с.
2. Искусство и религия [Текст]: (теоретический очерк) / Д. М. Угринович. — Москва: Изд-вополитическойлитературы, 1982. — 287 с.
3. Историяизобразительногоискусства: учебникдлястуд. высш. пед. учеб. заведений: в 2 т. Т. 2 / Н. М. Сокольникова. — 2-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 208 с.
4. Статьиобискусстве / Б. Р. Виппер; вступительная статья Т. Н. Ливановой. — Москва: Искусство, 1970. — 591 с.

ӘОЖ 7.012:687-1

СӘН ДИЗАЙНЫНДА ТЕКСТИЛЬ КІТАПШАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Ерекина А.М. - МӨ-23-13к1 тобының студенті
Ибрагимова Л.Т. - магистр, аға оқытушы

Сән дизайнында текстиль кітапшасы (немесе текстиль коллекциясы) — бұл киімдер мен интерьерге арналған әртүрлі маталар мен материалдардың сипаттамасы мен үйлесімділігі туралы ақпаратты ұсынатын кітап. Мұндай кітапшалар сән дизайнерлеріне және текстиль индустриясының мамандарына әртүрлі мата түрлері мен олардың

қолданылу мүмкіндіктерін таныстыру үшін маңызды құрал болып табылады. Тоқыма дизайнын қолдану аясы қазіргі уақытта өте кең. Өткен ғасырларда билеушілер мен саяси жағдайлардың өзгеруіне байланысты стильдер өзгеріп, кез келген дәуірдің әшекейлері сол кездегі заманауи стильге сәйкес ойлап табылуда. Осы себепті заманауи тоқыма конструкциялары оңай бейімделетін және қолайлы болуы керек. Қазіргі уақытта матаның текстурасында сатып алушыны әртүрлі жолдармен еліктіретін тоқыма үлгілерінің көптеген түрлері бар.Текстильді дизайн - бұл матаның текстурасын тоқылған кезде безендіру процесі. Матаның текстурасын түрлі-түсті иірілген жіптерді қолданбай-ақ әртүрлі құрылымдық конструкцияларды пайдалана отырып, әртүрлі дизайнмен безендіруге болады. Матаның сапасы тоқыма дизайнына да байланысты. Бұл әсіресе пайдаланушы қалауларына әсер етеді. Бұл тоқыма бұйымдарының бағасына да әсер етеді. Ол сондай-ақ тоқыма бұйымдарын және соған байланысты жабдықтарды таңдау процесінде шешуші рөл атқарады.

Текстиль кітапшасының тұжырымдамасы - бұл киім, маталар мен текстиль өнерінің әртүрлі аспектілерін қамтитын, оқырмандарға осы саладағы тарихи, мәдени, техникалық және эстетикалық бағыттарды ұғындыруға арналған құжат. Мұндай кітапша материалдар мен олардың қасиеттерін түсінуге, текстиль өнерінің түрлі формаларын зерттеуге, дизайнерлік идеялар мен шығармашылық процестерді көрсетуге мүмкіндік береді.

Текстиль кітапшасы келесі элементтерден тұруы мүмкін:

1.**Тарихи шолу:** Текстиль өнерінің дамуы, дәстүрлері мен оның қоғамдағы маңыздылығы туралы ақпарат. Бұл бөлімде түрлі мәдениеттердегі маталар мен киімдердің эволюциясы зерттеледі.

2.**Материалдар:** Текстильдің негізгі түрлері, олардың қасиеттері, өндіріс процесі туралы ақпарат. Жібек, мақта, жүн, синтетикалық материалдар және т.б. туралы мәліметтер беріледі.

3.**Техника мен технологиялар:** Тігу, тоқу, батик, құрастыру және басқа да текстиль технологиялары туралы түсінік. Қолөнер мен өнеркәсіптік өндірістің ерекшеліктері көрсетіледі.

4.**Дизайн:** Текстильдегі шығармашылық ойларды жүзеге асыру, түрлі стильдер мен трендтер туралы талқылау. Дизайнерлердің жұмыстарын және олардың мәдениетке қосқан үлестерін көрсету.

5.**Эстетика және қолдану:** Текстильдің визуалды және функционалды аспектілері. Маталардың түрлі мақсаттарда (киім, интерьер, сән) қалай қолданылатыны туралы мағлұмат.

6.**Қазіргі тенденциялар:** Қазіргі уақытта текстиль өнерінде болып жатқан өзгерістер мен жаңа бағыттар, сонымен қатар экологиялық және әлеуметтік мәселелер туралы мәліметтер.

Текстильді сурет салу кітабы – бұл шығармашылыққа арналған берік матадан жасалған көп рет қолданылатын альбом. Оның беттерінде арнайы маркерлермен сурет салуға болады, ал маркерлердің сиясы судың немесе дымқыл шүберектің көмегімен оңай жуылады. Мұндай кітап қағазды бір рет қана пайдаланудан бас тартуға мүмкіндік беретін заманауи және экологиялық шешім болып табылады. Ол сурет салуды ұнататын суретші дизайнерлер үшін өте қолайлы және шығармашылыққа шексіз мүмкіндік береді. Сонымен қатар, текстильді кітапты пайдалану өте ыңғайлы: оны өзіңмен бірге алып жүруге болады. Текстильді сурет салу кітабы – бұл шығармашылыққа арналған ыңғайлы, экологиялық таза және практикалық құрал, оның өзіндік көптеген артықшылықтары бар. Төменде негізгі артықшылықтарын көрсете кетейін:

1. Көп рет қолдану мүмкіндігі

Текстильді кітапты бірнеше рет қолдануға болады. Оның беттеріндегі суреттерді су немесе дымқыл шүберек арқылы оңай жуып тастауға болады, бұл жаңа суреттерді қайта-қайта салуға мүмкіндік береді. Бұл жаңа альбомдар мен қағаз сатып алуға жұмсалатын ақшаны үнемдейді.

2. Экологиялық тазалық

Текстильді кітап қағаз шығынын азайтуға және қалдықтардың мөлшерін азайтуға көмектеседі. Бұл қоршаған ортаға қамқорлық жасап, ресурстарды тиімді пайдалануға бағытталған тамаша шешім.

3. Пайдаланудың ыңғайлылығы

Оңай тазаланады: беттері тез жуылады, кітап қайта қолдануға дайын болады. Шағын көлемі оны кез келген жерге алып жүруге мүмкіндік береді: саяхатқа шыққанда, серуендеуге, қонаққа немесе кафетерия сияқты орындарға. Сурет салуға арналған жаңа қағаз іздеп уақыт жоғалтудың қажеті жоқ – барлығы қол астында болады.

4. Мидың дамуына көмектеседі

Шығармашылық қабілеттерді дамытады: жаңа техникалар мен түстерді сынап көруден қорықпауды үйретеді.Ұсақ моториканы және қимылдарды үйлестіруді жақсартады. Қиял мен фантазияны тұрақты түрде жаңа суреттер арқылы ынталандырады.

5. Үнемділік

Бір кітап ұзақ уақытқа жетеді. Текстильді кітапты сатып алу – бұл тиімді инвестиция, себебі ол ондаған, тіпті жүздеген қағаз альбомдарды алмастырады.

6. Әмбебаптық

Текстиль кітапшасы барлық жас аралықтарға да жарамды: оны шығармашылық үшін де, эскиздер, жазбалар немесе жоспарлар жасау үшін де қолдануға болады.Дизайн мен форматтың әртүрлілігі өзіңізге ұнайтын кітапты таңдауға мүмкіндік береді.

7. Қауіпсіздік

Текстильді кітаптар көбінесе қауіпсіз және гипоаллергенді материалдардан жасалады, сондықтан оларды тіпті ең кішкентай балалар да қолдана алады.

8. Ата-аналар үшін практикалықтық

Тек ересектер жастар үшін емес балалары бар ата аналар үшін де таптырмас дүние, жолда немесе қоғамдық орындарда пайдалы және дамытатын іспен айналысатынына сенімді бола алады. Бала жиһазды немесе қабырғаларды бүлдіреді деп алаңдаудың қажеті жоқ.

9. Эстетика және стиль

Текстильді кітаптар әдетте заманауи және тартымды дизайнмен ерекшеленеді. Олар шығармашылыққа арналған құрал ғана емес, стильді аксессуар да бола алады.

Осылайша, текстильді сурет салу кітабы – шығармашылықты, ыңғайлылықты және экологияны бағалайтындар үшін тамаша таңдау.

Әдебиеттер

1. Петрова, Н. А. (2015). Сән дизайны негіздері. Мәскеу: Искусство.
2. Тимофеева, И. В. (2017). Текстиль өнері: теория мен тәжірибе. Алматы: Өнер.
3. Джеймс, М. (2018). Текстиль және сән дизайны: эстетика және функционалдық. Лондон: Rizzoli.
4. Иванова, Т. К. (2016). Сән және текстиль индустриясындағы инновациялар. Мәскеу: Наука.
5. Хан, Л., & Гарсия, С. (2020). Fashion Textiles: From Concept to Product. New York: Fairchild Books.
6. Сидорова, И. В. (2019). Текстиль материалдарын қолдану сән индустриясында. Санкт-Петербург: Бизнес-Пресс.
7. Горбунова, А. С. (2021). Мода және стиль: Текстиль және оның қолдану аясы. Алматы: Мәдениет.
8. Shaw, P., & Norberg, S. (2017). Sustainable Textiles in Fashion Design. London: Thames & Hudson.

ӘОЖ 81,232

ТІЛ ТАҒДЫРЫ-ҰРПАҚ ТАҒДЫРЫ,ҰРПАҚ ТАҒДЫРЫ-ЕЛ ТАҒДЫРЫ

Ерәділ М. - МӨ24-18к тобының студенті
Сматова А.Е. – аға оқытушы, магистр

Кіріспе

Тіл – халықтың ең басты қазынасы, оның рухани байлығы мен мәдени мұрасының қайнар көзі. Ұлттың болашағы, елдің келешегі – тілдің дамуы мен сақталуына тікелей байланысты. «Тілтағдыры – ұрпақтағдыры, ұрпақтағдыры – ел тағдыры» деген сөз бекер айтылмаған. Себебі тілі жойылған елдің болашағы бұлыңғыр, ұрпағы мәңгүрттеніп, мемлекеті өз дербестігінен айырылуы мүмкін. Сондықтан біз ана тілімізді қадірлеп, келер ұрпаққа аманат етуіміз керек.

«Тіл тас жарады...», «Өнер алды- қызыл тіл» деп дана бабаларымыз тілге, тілдің атқаратын қызметіне үлкен мән берген.

Тіл- ұлт рухы. Халқымыз «Тіл- жүректің елшісі, жүректен шыққан сөз жүректерге жол табады», - деп жатады. Демек, тіл тазалығы өте маңызды мәселе.

«Тілін білмеген- мәңгүрт». Өзге тілден бұрын әрбір адам өз тілін білуі, құрметтеуі керек.

«Тілтазалығы- жан тазалығы», «Тілін қадірлемеу- өзін қадірлемеу» дегендей, тілтуралы, тілдіңқадірі туралы ел ауызында даналық сөздер көп айтылады. Ана сүтімен, ананың әлдиімен санаға ұялайтын тіл болғандықтан әрбір ұлт өз тілін- Ана тілім деп атайды.

Біздің тіліміз- қазақ тілі. Қазақ ақыны Жұбан Молдағалиев «Мың өліп, мың тірілген» деп жырлаған дана халқымыз сан ғасырлар бойы талай қиын-қыстау кезеңдерді басынан кешірсе де, Ана тілі- қазақ тілі, бай мұрасын саф алтындай сақтап, аса қадір тұтып бізге мұра етті.

«Ертең тілім құритын болса, мен бүгін-ақ өлуге дайынмын» деген екен авар жұртының әлемге танылған даңқты ақыны Расул Ғамзатов. Десе дегендей, тілтағдыры- ел тағдыры. Ұлттың өздігін танытатын негізгі белгілердің бірі- тіл. Тіл- ұлттың ұлт болып қалыптасуындағы негізгі шарт.

Демек, бүгінгі ұрпақ- біз ана тілімізді ата-бабаларымыздың келешек ұрпақ үшін сақта, жоғалтпа деп мирас еткен аманаты депбіліп, оған қиянат етпей, аса қадір тұтуға тиістіміз. Аманатқа қиянат жүрмейді.

Кешегі күндерде өз ата жұртында отырып, өз тілін өгейсіп, жетім баладай жалтақ болған, тағдыр талқысы мен тепірішін көріп, құлдырап, Шекспирше айтқанда Өлім мен өмір айқасындай күй кешкен дара да дана тіліміз сан жылдар бодандық қамытын киген Одақ құрамындағы өзге түрік халықтары тілдері сияқты Мемлекеттік тіл мәртебесін қайта иеленіп, қайта түлеу үміті оянды. Тәуелсіздік алған 20 жыл ішінде мыңдаған жылдар бойы бабаларымыз ауызымен құс тістеген сұңғыла ойлы шешендер, ел намысын ту еткен көсемдер дамытқан ана тіліміз құлдырап кету жағдайына дейін барып қайта түледі, қайта жаңғырды. «Барданжоқболмайды», деген осы да. Одақ құрамындағы өзге республикаларға қарағанда отарлау саясаты әріден қызу жүргізілген қазақ халқы өзгелерден де көбірек тепіріш көрді.

Тіл – ұлттың рухани өзегі

Кез келген халықтың ең үлкен байлығы – оның тілі. Ана тілі – әрбір ұлттың болмысын, мәдениетін, тарихын, дәстүрін сақтаушы. Қазақ халқы үшін қазақ тілі – ұлттың бірегейлігінің белгісі, сан ғасырлық тарихының куәсі. Қазақ тілі арқылы біз өз ата-бабаларымыздың мұрасын, әдебиетін, даналығын болашақ ұрпаққа жеткіземіз.

Бірақ қазіргі заманда жаһандану, шеттілдерінің ықпалы, әлеуметтік желілердің кең тарауы ана тіліміздің қолданы саясын тарылтып келеді. Егер біз өз тілімізді құрметтемесек, оны дамытпасақ, келер ұрпақана тілінде сөйлеуден қалады. Бұл – ұлттың жойылуына әкелетінең қауіпті құбылыстардың бірі.

Ұрпақтәрбиесі – тілден басталады

Тіл – ұрпақтың санасын қалыптастыратын ең маңызды құрал. Ана тілін білмеген, оны құрметтемеген ұрпақ ұлттық құндылықтардан алыстайды. Сондықтан отбасы тәрбиесінде, балабақша мен мектепте ана тілін үйрету, дамыту – басты міндет.

Қазақтың белгілі ақыны Мағжан Жұмабаев:

“Ұлттың ұлт болуы үшін бірінші шарт – тілі болуы. Ұлттың тіл ікеми бастауы – ұлттың құруының бастамасы.” – деген. Демек, ұрпақты тәрбиелеуде ең алдымен тілді үйретуіміз керек. Қазақ балалары өз тілінде еркін сөйлеп, өз ойын толық жеткізе алатындай дәрежеде болуы тиіс.

Тілдің тағдыры – елдің болашағы

Тәуелсізді калғаннан кейін қазақ тілі мемлекеттік мәртебеге ие болды. Бұл – үлкен жетістік. Бірақ сол мәртебені нақты іске асыру үшін әрбір азамат тілдің дамуына үлес қосуы керек. Мемлекет тарапынан тіл саясаты жүргізіліп, қазақ тілін дамытуға бағытталған бағдарламалар қабылданғанымен, оның нәтижесі халықтың өз тіліне деген көзқарасына байланысты.

Егер қоғам қазақ тілін толыққанды қолданатын болса, онда тілдің болашағы жарқын болады. Ал егер біз өз тілімізге немқұрайлық арасақ, оны тек күнделікті тұрмыстағана қолданып, ғылым мен технологияда, мемлекеттік басқаруда, бизнесте қолданбасақ, онда тіл бірте-бірте әлсіреп, қолданы саясынан шығып қалуы мүмкін.

Осыған байланысты:

Қазақ тілін мемлекеттік органдарда, ғылымда, технологияда, экономикада кеңінен қолдану керек. Жастарды ана тілінде білім алуға ынталандыру қажет.

Қазақ тіліндегі сапалы контентті көбейту керек.

Барлық азамат ана тілінде сөйлеуге және оны құрметтеуге міндетті.

Қорытынды

Қазақтың тағдыры – оның тілімен тікелей байланысты. Тіл – халықтың жаны, рухани байлығы. Егер біз қазақ тілін сақтап, дамытсақ, онда болашағымыз да жарқын болмақ. Ал тілді сақтамасақ, елдігімізден де айырылуымыз мүмкін.

«Тіл тағдыры – ұрпақ тағдыры, ұрпақ тағдыры – ел тағдыры» деген сөзді әрбір қазақ азаматы ұран етіп, ана тілін қорғауға, оны дамытуға үлес қосуы керек. Сонда ғана біздің ұлттық болмысымыз сақталып, егемендігіміз нығая түседі.

Әдебиеттер

1. Бутенко А.В. Критическое мышление. - М., 2022.
2. Мирсеитова С. Сынитұрғыданойлаутехнологиясы, - А., 2018.
3. Оракова А.Ш., Корнилова Т.Б.. Жартынова Ж.А., Касымова А.А. Коуч – мұғалімінің жұмыс кітабы. Алматы, 2019.
4. Яковлев В.В. Метод проектов как способ реализации компентентностного подхода в современном учебно-воспитательном процессе // Образование в современной школе - 2018, - 1.-6. 15-22.

УДК 681.81

КАЗАХСКОЕ КОБЫЗОВОЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВО: ПРОБЛЕМЫ ТЕРМИНОЛОГИИ И АППЛИКАТУРНЫХ ПОЗИЦИЙ

Ерікбай А. - ученица

Аскарова Г.С. - преподаватель

Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу,детская музыкальная школа № 1

В кобызовой школе за все время его существования накопился ряд вопросов, которые, на наш взгляд, требует подробного рассмотрения. Следует отметить, что в рамках одной статьи не представляется возможным описать все имеющиеся проблемы казахского кобызового исполнительства. В данной работе мы рассмотрим некоторых из них: 1.Классификация казахкого кобыза. 2.Кобызовые позициии аппликатурные принципы На наш взгляд,решение данных вопросов могло бы дать большой импульс для дальнейшего развития исполнительской и преподавательской деятельности. Безусловно, для преодолениямногих проблем должен быть задействован в тандеме ряд специалистов, таких как: композиторы, музыковеды, кобызисты исполнители и преподаватели.С середины XX в. в казахском музыкознании и в целом среди исполнителей существует дилемма по поводу названия традиционного 2-х струнного инструмента: одни называют его«кыл-кобыз»другие «кобыз». И можно было бы не уделять возникшему обстоятельству особое внимание, еслибы не появившаяся, в связи с этим путаница: в практике утвердились два термина «кобыз» и «кыл-кобыз». Мы рассмотрим данный вопрос с исторического ракурса и предложим затем рациональный выход из сложившейся ситуации. В своей работе известный исследователь традиционной музыки Г.Н. Омарова пишет: «Известно, что еще в 1936 году видный казахский ученый, филолог,лингвист Кудайберген Жубанов провел исследовательские изыскания относительно происхождения некоторых музыкальных терминов, в частности, таких, как “кюй”, “кобыз”, “домбыра”. Этимология слова “кобыз” К. Жубанов выводит из “абыз”, говоря, что в старые времена“абыз” наряду со значением “старейшина рода” имело и значение “шаман”», Г. Омарова использует в своем труде как термин «кобыз», так и «кыл-кобыз», не дифференцируя эти понятия. Известно, что баксы применяли в своих ритуальных обрядах как сам инструмент, так и «кобыз» как термин. Также академик Ахмет Жубанов в своих трудах1не использовал при описании 2-х струнного инструмента или исполнителей на нем термин «кыл-кобыз» или «кыл-кобызшы». Данный термин появился относительно недавно, если брать в расчет весь период бытования инструмента у казахов. При формировании оркестра казахских народных инструментов им. Курмангазы в 1934 г., для полноценного тембрового звучания назрел вопрос о дальнейшем развитии инструментов и их классовом разделении. В этой связи с начала 30 годов прошлого века под руководством А. Жубанова был создан 3-х струнный прима-кобыз. Позднее в 1957-58 годах педагог–прима-кобызист Д. Тезекбаев усовершенствовал этот инструмент, после чего они совместно с мастером А. Першиным создали 4-х струнный кобыз. После появления усовершенствованного кобызасреди деятелей культуры того времени бытовало мнение о замене традиционного инструмента его усовершенствованным видом. Это был,

возможно, самый непростой период для традиционного кобыза за всю историю его существования. Традиционный инструмент так бы и впал в забвение, если бы в Алма-Атинской консерватории не открыли класс традиционного кобыза в конце 1960-х, при поддержке занимавшего на тот момент должность ректора Е. Рахмадиева2. Итак, возвратимся к той группе людей, которые называют традиционный кобыз «кыл-кобызом», аргументируя это тем, что струны данного инструмента изготовлены из конского волоса (кыл). При этом необходимо иметь ввиду, что за все время существование инструмента, он (кобыз) не подвергался каким-либо особым изменениям. Как изначально струны были изготавливаемые из конского волоса, таковыми они и оставались, и это не являлось доводом для предков казахов называть данный инструмент «кыл-кобыз» вместо «кобыз» для подчеркивания происхождения струн. В процессе разбора данного вопроса, используя принцип объективности, мы для сравнения обратились к вопросам развитияисполнительства европейских струнных инструментов, после изучения которых пришли к определенным выводам. Если посмотреть на состав нынешнего симфонического оркестра, то можно увидеть инструменты, претерпевшие эволюционный путь развития из традиционных народных инструментов такие как: скрипка, виолончель, флейта, кларнет, гобой и т.д. Важно то, что в процессе развития того или иного инструмента более новая версия инструмента не принимала название предыдущего инструмента. Примерами могут служить: усовершенствованный вид виолы да гамба –виолончель, а виолы да браччо –скрипка и т.п. В современной музыкальной культуре Европы не только сохранились инструменты эпохи барокко, но и функционируют коллективы, которые их активно используют. Подобные коллективы имеют свой репертуар, свою слушательскую аудиторию. Для различения традиционных и осовремененных инструментов и во избежание путаницы, руководствуясь примерами исторической практики, правомерно, по нашему убеждению, узаконить аутентичное название 2-х струнного традиционного инструмента «кобыз», который назывался таковым издревле, в то время как новый инструмент должен иметь и новое название. Схожие взгляды в беседах с автором данной статьи выражали также известные кобызисты, А. Казакбаев, С. Акмолда, а также музыкальные деятели других сфер, такие как заслуженный деятель РК, профессор А. Жайымов член Союза композиторов РК А. Жайым и многие другие деятели культуры. Другой не менее важной областью кобызового исполнителства является вопрос стандартизации кобызовых позиций.Для полноценного освоения музыкального инструмента необходимо владеть исполнительскими, техническими навыками. Если речь заходит о технике левой руки, то важное место занимает такое понятие как деление шейки, грифа (в нашем в случае “мойын”(шейка), так как кобыз не имеет грифа) на «позиции3» и их освоении в учебном процессе. В трудах А. Жумабекова «Қыл-қобызға арналған хрестоматия»в трех томах –Алматы 2012 г. иБ. Косбасарова «Қобыз өнері» –Алматы 2016г. отсутствует описание кобызовых позиций. При опросе педагогов КазНУИ и КНК им. Курмангазы: среди ведущих педагогов отсутствует единое мнение в вопросе о кобызовых позициях. К примеру, Б. Косбасаров в своем пособии пишет: «Традиционные кобызисты исполняли кюи в двух позициях: в первой и в четвертой» [4, 8]. В следующем примере показаны аппликатурные принципы исполнения кобызовых кюев в строе на кварте ре-соль, в квинте ре-ля. Что касается проблем кобызовых позиций, то следует отметить: безусловно работы А. Жумабекова и Б. Косбасарова являются колоссальными трудами для развития кобызовой школы в целом. Однако с течением времени с развитием творчества композиторов расширяется и усложняется репертуар. Например, композитором А. Жайымом написаны такие крупные произведения как «Скерцо» для кобыза и фортепиано (2017 г.), «концерт для кобыза» с симфоническим оркестром (2018 г.), 4-х частная сюита «Қорқыт» для кобыза и фортепиано (2019 г.)цикл из 4-х пьес «Концертные этюды» для кобыза и фортепиано (2019 г.). Чтобы исполнять на высоком художественном и техническом уровне вышеперечисленные произведения, требуются новые исполнительские и педагогические подходы. Качественное освоение позиций и техники инструмента вцелом, открывает перед кобызистом использование больше возможностей инструмента, что облегчиткобызистам решении проблем, связанных с интонацией. Освоение современной методики значительно способствует исполнение произведений крупных форм, партий в оркестрах и ансамблях. При этом, мы не утверждаем, что, изучив все кобызовые позиции исполнитель станет вдруг выдающимся кобызистом, мы лишь предлагаем путь решения проблем исполнительствакак одну из ключевых возможностей в деле освоения кобыза.

Литература

1. Омарова Г.Н.Кобызовая традиция. Вопросы изучения казахской традиционной музыки –Алматы, –2009. 520 с.
2. Рахмадиев Е.Р.// Википедия –электронная энциклопедия[Электронный ресурс] / URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Рахмадиев,_Еркегали_Рахмадиевич
3. Ямпольский И.М.Основы скрипичной аппликатуры, М.1933. –Музыкальная энциклопедия –Москва т. 4, –1978. 976с.
4. Косбасаров Б.А.Қобыз өнері –Алматы, –2016. 216 с.

ӘОЖ. 78.07

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ВОККАЛДЫҚ ХОР ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ВОКАЛДЫҚ ХОР ӨНЕРІН МЕҢГЕРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫН МЕҢГЕРТУ

Еркебаева Н. - МӨ-24-1к2 тобының студенті
Арипбаева Л.Ш. - п.ғ.к.,доцент

Вокалдық хор өнерінің білім беру жүйесіндегі рөлі мен маңызы, оның балалардың жалпы дамуына, музыкалық және әлеуметтік қабілеттерін қалыптастыруға қосатын үлесі ерекше. Хор өнері тек ән айту ғана емес, сонымен қатар тәрбие мен білім берудің кешенді құралы ретінде маңызды болып табылады. Вокалдық хор өнері балалардың музыкалық естуін, ырғақ сезімін, дауыстың интонациясын дұрыс пайдалануды үйретеді. Балалар хорда

ән айту арқылы музыкалық құралдарды, композицияның құрылымын, әуенді қабылдау қабілетін жетілдіреді. Бұл дағдылар басқа да музыкалық құралдарда ойнау немесе ән айту қабілеттерін дамытуға негіз болады. Хорда орындау - бұл командалық жұмыс. Балалар хорда бірге ән айта отырып, бір-бірімен үйлесімді болуға үйренеді, топтық жұмысты, өзара көмекті, ынтымақтастықты сезінеді. Ән айтудың эмоционалды жағы балалардың шығармашылық сезімдерін оятады, олар өздерінің ішкі әлемін музыкалық түрде көрсету мүмкіндігін алады. Бұл балалардың эмоционалды интеллектісін, өзін-өзі тануын және өз сезімдерін басқара білуді дамытуға ықпал етеді. Хорға қатысу балаларды тәртіпке, тәртіптілікке, уақытты тиімді пайдалануға, жоспарлауға үйретеді. Олар әртүрлі музыкалық шығармаларды үйреніп, оларды дұрыс орындау үшін көп еңбек етуге мәжбүр болады. Бұл оларға шыдамдылық, жауапкершілік, және тәртіптілік сияқты маңызды дағдыларды дамытуға көмектеседі. Вокалдық хор өнерін меңгерудегі тиімді әдістер мен жолдар балалардың вокалдық дағдыларын дамыту үшін бірнеше маңызды тәсілдерді қамтиды. Бұл әдістер балалардың музыкалық қабілеттерін қалыптастыруға, дыбыс шығаруды дұрыс үйренуге, сондай-ақ олардың музыкалық шығармашылыққа деген қызығушылығын арттыруға бағытталған.

Вокалдық хор өнерін меңгерудегі тиімді әдістер мен жолдарын үйренудің негізгі 9 жолы бар:

1. Дауыс тәрбиесі мен тыныс алу әдістері
2. Вокалдық техниканы дамыту
3. Музыкалық естуді дамыту
4. Шығармашылық жаттығулар мен импровизация
5. Динамикалық диапазон мен дауыс күшін бақылау
6. Хорда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру
7. Ән репертуарын таңдаудың маңызы
8. Инновациялық әдістер мен құралдар
9. Жеке және топтық сабақтардың үйлесімі

Қорытындылай келе, вокалдық хор өнері – бұл тек музыкалық дағдыларды дамыту ғана емес, балалардың тұлғалық, әлеуметтік және эмоционалды дамуына үлкен ықпал ететін кешенді тәрбие құралы. Вокалдық хорда жұмыс істеу балаларға музыкалық естуін, дауыс шығару техникаларын, ырғақты сезіну қабілеттерін арттыруға көмектеседі, сонымен қатар олардың өзара қарым-қатынас дағдыларын, командалық жұмыс пен шығармашылық қабілеттерін дамытады. Вокалдық дағдыларды қалыптастыруда қолданылатын тиімді әдістер мен жолдар балаларға тек техникалық тұрғыдан ғана емес, шығармашылық және эмоционалды тұрғыдан да маңызды нәтижелер береді. Бұл әдістердің ішінде дұрыс тыныс алу, дауыс тәрбиесі, музыкалық естуді дамыту, импровизация және топта жұмыс істеу сияқты маңызды тәсілдер ерекше орын алады. Сонымен қатар, вокалдық хор өнері балалардың сахнада өзін-өзі көрсету, сенімділік пен жауапкершілік таныту, сондай-ақ мәдениетті түсіну мен өнерге деген сүйіспеншілікті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Вокалдық хор өнері балалардың бойында тәртіп, ынтымақтастық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыта отырып, олардың жалпы тұлғалық және әлеуметтік дамуына әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Құрманғалиева Г.Қ. Музыка тәрбиесі: әдістемелік құрал. Алматы: Білім. *2012.*
2. Тұяқова Р.Р. Музыкалық педагогика негіздері. Алматы: Рауан. 2015.
3. Айтова З.З. Вокалдық хор өнерін оқыту әдістемесі.Алматы: ҚазҰПУбаспасы. 2013.
4. Гелибтер С.Л. Хор өнері және оның педагогикалық негіздері.Мәскеу: Музыка. 2005.
5. Калугин А.Г. Дауыс тәрбиесі мен вокалдықтехниканымеңгеру. Санкт-Петербург: Жауаптыбаспа. 2010.

ӘОЖ 541.18

КИНО САЛАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА ӨНЕРІНІҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Әбілқасым А. - МӨ-23-8к тобының студенті
Пайз.Б.Қ. – оқытушы

Киноиндустриядағы компьютерлік графика: пиксельдерден Оскар алған ғаламдарға дейін: компьютерлік графика (CGI) құрылған сәттен бастап тек құрал ғана емес, режиссерлер үшін нағыз шығармашылық серіктес болды. Ол визуалды сюжетті баяндау мүмкіндіктерін өзгертіп, режиссерлерге физикалық шындықтың шегінен шығуға және өздерінің ең жабайы қиялдарын жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Бірақ CGI технологиясы киноны қалай өзгертті? Осы трансформацияның негізгі аспектілерін қарастырайық [1].

Тарихи серпіліс: эксперименттерден негізгі ағымға дейін: CGI-дің кинодағы алғашқы қадамдары ұялшақ болды. «Трон» (1982) фильмі сюжеті бойынша емес, бүгінгі стандарттар бойынша қарабайыр графиканы пайдалана отырып, цифрлық әлемді құру әрекетінің арқасында культтік классикаға айналды. Дегенмен, 1990-шы жылдардың өзінде технология серпіліс жасады: «Терминатор 2: Сот күні» (1991) көрермендерді сұйық метал T-1000 таң қалдырды, ал «Юра паркі» (1993) динозаврларды өмірге әкеліп, адамдарды олардың шындықтарына сендірді. Бұл жұмыстар CGI жай ғана «декорация» емес, арнайы эффектілерге деген көзқарасты қайта қарау тәсілі екенін дәлелдеді.

Көрнекі әсерлердің жаңа дәуірі: Ріхаг және олардың дебюттік көркем фильмі «Ойыншықтар тарихы» (1995) пайда болуымен анимация тауашалық жанр болудан қалды. 3D модельдеу технологиялары жанды әрекеттің тереңдігімен бәсекелесетін эмоционалды кейіпкерлер мен егжей-тегжейлі әлемдерді жасауға мүмкіндік берді. Бірақ CGI анимациямен шектелмеді. «Аватар» (2009) және «Гравитация» (2013) сияқты фильмдер графиканы шындықпен біріктіріп, дәстүрлі әдістермен түсіру мүмкін болмайтын иммерсивті ғарыш пейзаждары мен экзопланеталарды жасады[2].

Цифрлық кейіпкерлер: пикселдер жаңға ие болған кезде: CGI негізгі жетістіктерінің бірі жоқ тіршілік иелерінің «реанимациясы» болды. «Маймылдар планетасы» трилогиясындағыдай (2011–2017) қозғалысты түсіру технологиясы актерлердің бет-әлпетін және эмоцияларын сақтай отырып, шынайы шимпанзеге айналдырды. «Сақиналар әміршісі» фильміндегі Голлум (2001–2003) және Марвел әлеміндегі Танос - цифрлық кейіпкерлердің әңгімеге қалай орталық болып, аудиторияда эмпатия тудыратынын көрсететін мысалдар.

Құруға болмайтын дүниелер: CGI директорларды алып жинақтарды құру немесе қолайлы орындарды іздеу қажеттілігінен босатады. «Матрица» (1999) фильмінде жасыл код цифрлық шындықты бейнелейтін, ал Interstellar (2014) фильмінде қара тесіктер мен құрт тесіктері ғылыми есептеулер негізінде бейнеленген. Mandalorian (2019 жылдан қазіргі уақытқа дейін) StageCraft технологиясын пайдаланады — актерлерге қиял әлеміне лезде «тасымалдауға» мүмкіндік беретін динамикалық фондық жарықдиодты экрандар[3].

Қиындықтар мен сындар: инновацияның қараңғы жағы: оның артықшылықтарына қарамастан, CGI қарама-қайшылықтарды тудырды. Эффектілердің шамадан тыс жүктелуі кейбір блокбастерлердегідей кейде сюжетке көлеңке түсіреді, мұнда «әрекет үшін әрекет» көрерменді шаршатады. Сонымен қатар, гиперреализмге ұмтылу фильмдерді қолтаңба стилінен айыруы мүмкін, бұл оларды көрнекі түрде монотонды етеді. Сыншылар сонымен қатар CGI-ны шамадан тыс пайдалану кейде ондаған жылдар бойы фильм иллюзияларының негізгі бөлігі болған практикалық әсерлердің құндылығын төмендететінін атап өтеді [4].

Болашақ технология мен өнер тоғысында: компьютерлік графика тек жасаушылардың қиялына ғана шектеу қоятын дәуірді ашты. Ол тәуелсіз студияларға салалық алпауыттармен бәсекелесуге мүмкіндік беретін күрделі визуалды құралдарға қолжетімділікті демократияландырды. Алайда соңғы жылдардағы басты сабақ – тепе-теңдік. Dune (2021) сияқты фильмдер CGI-ді практикалық әсерлермен біріктіреді, бұл технология оны алмастырмай, оқиғаға қызмет етуі керек екенін еске салады. Бұл симбиоз – әрбір кадр шынайы мен мүмкін емес арасындағы көпірге айналатын кино болашағының кілті[5].

Әдебиеттер

1. http://sabatovsky.com/blog/tpost/n7ev6v1mp1-istoriya-kompyuternoi-grafiki-v-kino
2. https://7days.ru/kino/articles/kompyuternaya-grafika-v-kino-kak-ona-prishla-v-industriyu-i-kak-vliyaet-na-sovremennyy-kinematograf.htm
3. https://dtf.ru/cinema/1355698-kak-razvivalas-kompyuternaya-grafika-v-filmah-ot-prosteishih-risunkov-do-omolozheniya-akterov
4. https://artz.work/project/84b6103d63cd40abbd2bd1df988583de
5. https://tvoiekino.ru/blog/kak-sozdayotsya-grafika-v-filme/

ӘОЖ 75

КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІ ЖӘНЕ ТҮРЛЕРІ

Әлібай Ф.Д. – ДЗАк-23-1h тобының студенті
Кәдірбай А.Е. - магистр оқытушы
Орталық Азия инновациялық университеті, Шымкент қ.

Кескіндеме өнері адамзат тарихымен бірге дамыған. Ежелгі адамдар өздерінің үңгірлерінде алғашқы бейнелеу жұмыстарын жасаған. Біздің заманымызға дейінгі 30 000 жылдары Үңгір суреттері (мысалы, Франциядағы Ласко үңгірі) адамзаттың алғашқы көркемдік шығармашылығының белгісі болды. Ол суреттер аң аулау сценалары, жануарлар мен табиғат көріністері сияқты тақырыптарды бейнелеген.Кескіндеменің тарихы өте бай және терең, ол адамзаттың мәдениеті мен дүниетанымының дамуына тығыз байланысты. Кескіндеме өнерінің пайда болуы мен дамуы ерте кезеңдерден басталып, уақыт өте келе түрлі мәдениеттер мен кезеңдерде жаңа бағыттар мен стильдер қалыптасты.[1]

1. Ежелгі дәуір. Кескіндеме өнерінің алғашқы нышандары палеолит дәуірінде (шамамен 30 000 жыл бұрын) пайда болды. Адамдар алғашқы суреттерін үңгір қабырғаларына салған, мысалы, Франциядағы Ласко үңгіріндегі суреттер. Бұл суреттер аңшылық сахналарын, жануарларды және табиғат көріністерін бейнелейді. Үңгір суреттері — ең алғашқы өнер туындыларының бірі болып табылады.

2. Орта ғасырлар. Орта ғасырларда кескіндеме өнері христиандық дінмен тығыз байланыста дамыды. Бастапқыда кескіндеме тек діни тақырыптарды, яғни Иса пайғамбардың өмірі мен шіркеу салтын бейнелеумен шектелді. Бұл кезеңде византиялық стильдің ықпалы зор болды. Мозаикалар мен икона кескіндемесі ерекше дамыды.Орта ғасырдың соңында, әсіресе Ренессанс дәуірінде, кескіндеме өнері жаңа даму кезеңіне қадам басты. Бұл кезеңде суретшілер адам табиғаты мен оның жан дүниесін көрсетуге көбірек көңіл бөлді.

3. Ренессанс (15-16 ғасырлар). Ренессанс дәуірі-кескіндеме өнерінің гүлдену кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде өнерде реализм мен перспективаның қолданылуы, адамның тұлғасын, табиғаттың сұлулығын терең түсіну сияқты жаңа идеялар пайда болды. Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэль, Тициан сияқты ұлы суретшілер осы кезеңде өмір сүріп, өнерге жаңалықтар енгізді, шығармаларында адам табиғаты мен рухани дүниесі ерекше орын алды.

4. Барокко және Рококо (17-18 ғасырлар). Барокко стилі — бұл эмоционалды қуат пен драмалық бейнелерді пайдалану арқылы өнерде ерекше әсер тудыратын бағыт болды. Суретшілер жарық пен көлеңке арасындағы контрасттарды, динамикалық композицияларды қолдана отырып, адамдардың күшті эмоцияларын көрсетуге тырысты. Рембрандт, Караваджо, Вермеер сияқты суретшілер осы стильде жұмыс істеді.Рококо кезеңінде (18 ғасырдың ортасы) кескіндеме жеңіл, әсем, сұлулық пен нәзіктікті көрсетуге бағытталды. Бұл кезеңде суретшілер

өмірдің кішкентай қуаныштары мен сән-салтанатын бейнеледі. Француз суретшісі Франсуа Буше мен Антуан Ватто осы стильдің белгілі өкілдері болды.

5. Неоклассицизм мен Романтизм (18-19 ғасырлар). Неоклассицизм кезеңінде антика өнерінің ықпалы қайта жанданды. Бұл кезеңде суретшілер классикалық мифология мен тарихты бейнеледі. Жак-Луи Давид пен Жан-Огюст Доминик Энгр сияқты суретшілер осы кезеңнің өкілдері болды.Романтизмде (19 ғасырдың басы) суретшілер адам жан дүниесінің күрделілігін, сезім мен эмоцияларды көрсетуге баса назар аударды. Олар табиғаттың күшті бейнелерін, төзімділікті және еркіндікті сипаттады. Франсиско Гойя, Уильям Тёрнер сияқты суретшілер романтизм стилінде шығармашылығын көрсетті.

6. Импрессионизм (19 ғасырдың соңы). Импрессионизм — бұл жаңа өнер бағыты, ол жарық пен түстерді дәл көрсетуге, әрі нақты өмірді байқап, оны жылдам және өзгермелі түрде бейнелеуге бағытталған. Импрессионистер көргенін дәл көрсету үшін дәстүрлі формалар мен перспективалардан бас тартты. Клод Моне, Эдуард Мане, Пьер-Огюст Ренуар сияқты суретшілер осы бағыттың негізін қалады.

7. Модернизм мен Абстракционизм (20 ғасыр). 20 ғасырда кескіндеме өнерінде көптеген жаңа бағыттар мен стильдер пайда болды. Суретшілер жаңа формаларды, түстерді, стильдерді және техникаларды қолдана отырып, өнердің шекараларын кеңейтті. Кубизм, абстракционизм, сюрреализм сияқты жаңа ағымдар қалыптасты. Пабло Пикассо, Василий Кандинский, Сальвадор Дали сияқты көрнекті суретшілер өкілдері болды.

8. Қазіргі заманғы кескіндеме. Қазіргі кескіндеме өнері өте әртүрлі болып табылады. Әртүрлі техникалар мен бағыттарқолданылады, оның ішінде гиперреализм, поп-арт, концептуализм және тағы басқа жаңа ағымдар бар. Суретшілер өз шығармаларында қоғамның, технологияның, мәдениеттің және жеке адамның мәселелерін бейнелейді. Қазіргі кескіндемеде шекаралар жоқ, әр суретші өздігінше эксперимент жасап, жаңа формаларды тауып жүр. Кескіндеменің маңыздылығы:кескіндеме өнері адамның сезімдерін, ойларын, шығармашылық қабілетін көрсететін құрал ғана емес, сонымен қатар қоғамның тарихи дамуын, мәдениетін, философиялық көзқарастарын бейнелейді. Кескіндеме әртүрлі кезеңдерде әлеуметтік және саяси өзгерістерге жауап ретінде жаңа идеялар мен концепциялар тудырады. Мысалы, Ренессанс дәуірінде адам мен табиғаттың үйлесімділігі туралы идеялар дамыса, модернизмде дәстүрлі формалар мен тақырыптардан бас тартылып, жаңа өнер қозғалыстары пайда болды. [2]

Кескіндеме түрлері:кескіндеме өнері жанрларға бөлінеді, олар әртүрлі көркемдік бағыттарды сипаттайды. Ең кең таралған жанрлар: портрет — адамның жеке бейнесі, бұл жанрда адам тұлғасының ерекшеліктері, көңіл-күйі, әлеуметтік жағдайы көрсетіледі; пейзаж — табиғат көріністері, солтүстік пен оңтүстік, қала мен ауыл көріністері, сондай-ақ табиғаттың түрлі элементтері: күн бату, көлдер, ормандар; тарихи кескіндеме — маңызды тарихи оқиғалар мен тұлғалардың бейнесі; тұрмыстық (бытовой) жанр — күнделікті өмір мен тұрмысты бейнелеу; натюрморт — заттар мен объектілерді бейнелейтін жанр, бұл жанрда әдетте табиғаттағы түрлі заттардың көркем суреттері салынады; абстракция — нақты объектілерді бейнелемей, тек формалар мен түстерді қолдана отырып сурет салу.

Тұрмыстық (бытовой) (немесе жанрлық кескіндеме) — адамдардың күнделікті өмірін, тұрмыстық жағдайларын бейнелейтін кескіндеме түрі. Бұл жанрда адамдардың жұмыс, демалыс, мерекелер мен тұрмыстық әдеттерін суреттейді. Бытовий жанрда көбінесе әлеуметтік тақырыптар көтеріледі.Аллегориялық кескіндеме — абстрактілі немесе философиялық идеяларды бейнелейтін кескіндеме түрі. Аллегориялық кескіндемеде адамзаттың моральдық және этикалық мәселелері, табиғат пен өнердің мәні, сонымен қатар мифологиялық және діни тақырыптар көрсетіледі. Мұнда белгілі бір символдар мен метафоралар арқылы терең философиялық ойлар жеткізіледі.Поп-арт — 20 ғасырдың ортасында пайда болған, жаппай мәдениетті, тұтынушы заттарын, жарнамаларды және медиа элементтерін бейнелейтін стиль. Поп-арт кескіндемесінде қарапайым өмірдің элементтері өнер туындысына айналады. Энди Уорхол мен Рой Лихтенштейн — поп-арттың әйгілі өкілдері.Реализм — өмірді, оның табиғи қалпында, дәл және шынайы түрде көрсетуге ұмтылатын стиль. Реалистік кескіндеме заттардың нақты формалары мен ерекшеліктерін суреттейді, және идеализация мен романтикалық әшекейлерден бас тартады. Бұл стильде әдетте тұрмыстық жағдайлар немесе еңбек адамдардың өмірі бейнеленеді. [3]

Кескіндеме техникасы. Кескіндеме өнерінде әртүрлі техника қолдануға болады, олардың арасында: майлы кескіндеме — бұл майлы бояуларды қолдану әдісі, майлы бояулардың баяу құрғауы мен әртүрлі түстер мен реңктерді араластыру мүмкіндігі суретшілерге үлкен еркіндік береді; су бояу — суға ерітілетін бояуларды қолдану әдісі. Бұл әдіс жеңіл әрі мөлдір эффектілерді жасауға мүмкіндік береді;акрил бояулары — акрил бояулары тез кебеді және түрлі техникалармен қолданыла алады.гуашь — мөлдір емес бояу, ол таза түстермен жұмысты жеңілдетеді.Кескіндеме — көп ғасырлық тарихы бар, адамзаттың мәдени дамуында маңызды рөл атқаратын өнер түрі. Кескіндеме тарихы — бұл шығармашылықтың эволюциясы мен өнердің қоғам мен адам өміріндегі орнының өзгеруін көрсететін ұзақ процесс. Кескіндеме әр дәуірдің өзіндік мәдени ерекшеліктерін, философиясын және дүниетанымын айқындайтын маңызды құрал болып табылады.

Әдебиеттер

1. ҚР Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған "Ғылым мен білім беруді дамытудың басым бағыттары" тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектері ғылыми басылым-Шымкент: 2021.110б.
2. https://drive.google.com/file/d/1ID8to17OP00-xB6nBSao4GtAFFe1CtlU/view
3. Дәл қазір. Қазақстанның жас суретшілерінің өнер туындыларының катологы [Мәтін]: / Л.Махат.-Алматы: Раритет, 2012.-320.Қазақшы, орысша, ағылшынша
4. https://drive.google.com/file/d/1ID8to17OP00-xB6nBSao4GtAFFe1CtlU/view
5. Нурумов, Б.А. Өнер бейнелеу туындыларын қалай қабылдауға болады [Мәтін] = Қазақстанның бейнелеу өнері: Учебник / Б.А. Нурумов.- Алматы: Лантар-Трейд, 2021.- 157б.

ӘОЖ 793

БИ АНСАМБЛЬДЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ БИ ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫНДАҒЫ ОРНЫ

Жаксылык Ә.К. – МӨ-23-9Р1 тобының студенті
Абдрахимова Р.Р.-магистр, аға оқытушы

Қазақ би өнері ғасырлар бойы халқымыздың рухани мәдениетінің ажырамас бөлігі болып келді. Оның тамыры тереңде, шамандық дәстүрлер мен көшпелі өмір салтының көріністерінен бастауалады. Би — қазақ халқының өмір салтын, табиғатпен байланысын, көңіл-күйін және тұрмыс-тіршілігін білдіретін көркем өнер түрі.
Ежелгі уақытта би көбінесе діни және рәсімдіксипаттаболды. Шамандық билер адамдардың табиғат қатабынуын және рухтармен байланыс орнатуға деген ұмтылысын білдірді. Ежелгі шамандардың қозғалыстары қазақ биінің алғашқы элементтері ретінде есептеледі. Олардың қимылдары табиғат құбылыстарын, аңшылықты және көшпелі өмірдің ерекшеліктерін бейнелеген.

Кейінгі кезеңдерде би қазақ халқының тұрмысында ойын-сауық және салт-дәстүрлердің маңызды бөлшегіне айналды. Мерекелерде, тойларда және салт-дәстүрлерде би өнері кеңінен қолданылды. Мысалы, үйлену тойларында «Келіншек» биі мен жастардың алтыбақан басындағы билері халықтың қуанышы мен әсемдігінжеткізді.
Домбыра, қобыз, даңғыраның сүйемелдеуімен орындалатын қазақ биінің басты ерекшеліктері — орындаудың әсерлілігі, қозғалыстардың анықтылығы мен өткірлігі, буындардың шапшаңдығы, ерлер биінде дененің жинақылығы, әйелдер биінде белдің икемділігі мен қолдардың әсем пластикасы.

Қазақ биінің ерекше түрлеріне тек дарынды бишілер мен жігіт-жорықшыларғана орындап, ат үстіндегі билер мен алтыбақан басындағы түнгі хоровод билері жатады.
Тарихи деректерді ескере отырып, «қазақ халқының би өнері болмаған» деген пікірлерге қарсы, қазақтіліндегі «би» және «билеу» сөздерінің, сондай-ақ музыкалық фольклордағы «би-күйлердің» бар екенін айтуға болады.
Өткен дәуірлердің көптеген әнші-импровизаторлары би өнерін жақсы меңгерген. Мысалы, әйгілі әнші Берікбол Көпеноваға шаяқпен би билегені үшін «Ағаш-аяқ» атанған. Шашубай Қошқарбаев, Жүнісбек Жолдинов, Қарсақ Көпабаев сияқты өнер майталмандары және Дина Нұрпейісовадомбырадакөптеген би күйлерінорындаған, жәнеонынұлы осы музыкаға би билеген.

Бұл өнериелері барлық мерекелер мен жәрмеңкелерде ерекше қонақ болды. Олар әна йтып, би билеу үйлесімінде өткізілетін театрландырылған билерде, ойын-сауықтық билерде, бишілердің күш-қуатын және ептілігін көрсететін қойылымдарда, мимика мен әзіл-қалжыңға толы сахналарда өнер көрсеткен.

Қазақ биінің басты ерекшелігі оның бейнелілік мазмұнында жатыр. Әрбір қозғалыс белгілі бір мағынаны білдіреді:
- Қол қимылдары табиғат құбылыстарын, құстардың ұшуын, аңдардың қозғалысын бейнелейді.
- Дене пластикасы ерлер мен әйелдердің табиғи мінезін, өмірге деген көзқарасын көрсетеді.
- Әйелдер билері нәзіктік пен сұлулыққа бағытталған, бұл қимылдар көбінесе талияның иілуімен, қолдың жұмсақ қозғалысымен ерекшеленеді.
- Ерлер билері күш пен батырлықты бейнелейді, мұндасеріппелі қимылдар, динамикалық секірулер, иықтың қозғалысы жиі қолданылады.

Қазақ биінің ерекше түрлерінің бірі — «Қаражорға». Бұл би қазақ халқының ұлттық болмысын, жеңіл қимылдар арқылы еркіндік рухын бейнелейді. Оның ырғақты қозғалыстары дене мүшелерінің икемділігін және шеберлігін талап етеді.

Қазақ би өнерінің дамуы Қазақстанның ұлттық мәдениетінің маңызды бөлігі болып табылады. Халық биінің ерекше дәстүрлерін сақтау және насихаттау тек көркемдік емес, әлеуметтік маңызға да ие, себебі ол ұлттық бір егейлікті нығайтып, мәдениеттер арасындағы диалог пен білім беру қызметін дамытуға ықпал етеді. Глобализация жағдайында этникалық өнер формаларына қызығушылық артқандықтан, бұл тақырыптың өзектілігі артып отыр.

Қазіргі қоғамда би ансамбльдері жастарды тәрбиелеуде, патриотизмді қалыптастыруда және ұлттық құндылықтарды насихаттауда ерекше рөл атқарады. Олардың қойылымдары тек халықтың рухын көтеріп қана қоймай, заманауи көрерменнің өнергедеген қызығушылығын арттыруға да ықпал етеді. Ансамбльдердің шығармашылығы ұлттық және заманауи хореографияны біріктіру арқылы мәдениетті жаңғыртуға және дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақ би өнерінің болашағы зор. Би ансамбльдері болашақ ұрпаққа ұлттық мәдениетіміздің бірегейлігін сақтайтын құнды мұра ретінде қызмет етеді. Олар жастарды өнерге баулып, ұлттық құндылықтарды дәріптей отырып, қазақ би өнерін жаһандану дәуірінде сақтап қалуға және дамытуға өз үлесін қосады. Осылайша, қазақ би ансамбльдері ұлттық рухтың мәңгілік сақталуының және ұлт мәдениетінің әлемдік өркениетке қосатын үлесінің кепілі болып қалады.

Қазақ би ансамбльдері – халқымыздың бай мәдени мұрасын сақтау мен насихаттаудың ерекше бір жолы. Әрбір қойылымы қазақтың болмысы, салт-дәстүрі мен өмір сүру философиясын айқындайтын өнер туындысы болып табылады. Әр ансамбль өз ерекшелігімен танылып, ұлттық өнерді заманауи сахналарда жаңа қырынан танытып келеді.

Қазақ би ансамбльдері – тек өнер ұжымдары ғана емес, халқымыздың ұлттық рухын сақтаушы мәдени орталықтар. Олар дәстүрді заманауи талаптармен ұштастырып, ұлттық өнерімізді жаһандық мәдениетпен интеграциялау арқылы болашақ ұрпаққа құнды мұра қалдырады. Осылайша, қазақ би өнері өзінің тарихи, мәдени және рухани құндылығын жоғалтпай, мәңгілік өнер ретінде сақталады.

Әдебиеттер
1. Ізім Т. «Уақыт және би өнері». Алматы, Полиграфия сервис и К, 2008-190 б.
2. Әбіров Д. Қазақ билерінің тарихы: Оқу құралы. Алматы, ИздатМаркет, 2006
3. Ізім Т., Кульбекова А. «Қазақбиіноқытудыңтеориясы мен әдістері»
4. Қазақстанхореографиясыныңтарихы: оқулық/Т. Қышқашбаев, Ә. Шаңқыбаева, Г. Жұмасейітова, Ф. Мусина.- Алматы: ИздатМаркет, 2005. - 185 б.

ӘОЖ 004.8

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТТІҢ ДАМУЫ

Жақсылық А.Д. - МӨ-24-8к1 тобының студенті
Калибекова Л. – аға оқытушы

Жасанды интеллект (ЖИ) – бүгінгі таңда ғаламдық деңгейде айтарлықтай танымал бола бастаған және түрлі салаларда зор ықпалын тигізетін жаңа технология. Оның түпкі негізі 1950 жылдардағы ағылшын математигі Алан Тьюрингтің «Компьютерлер мен интеллект» деген мақаласында жатыр. Тьюринг алғашқы рет адамның ойлау қабілеттерін машиналарға ауыстыру туралы теорияны ұсынды. Ол компьютерлердің шешім қабылдауы мен проблемаларды шешуі арқылы адам миының жұмысын имитациялау мүмкіндігін зерттеді. Бұл зерттеулер бүгінгі ЖИ технологияларының негізін қалады.

Жасанды интеллекттің дамуы бірнеше кезеңдерден өтті. Алғашқы кезеңдерде оның мүмкіндіктері шектеулі болды. Мысалы, 1950-1960 жылдары ғылыми қауымдастық ЖИ-дің алғашқы моделдерін жасады, бірақолар тек қарапайым тапсырмаларды орындаумен шектелді. Технологияның шарықтау кезеңі 1997 жылы басталды. IBM компаниясының су перкомпьютері DeepBlue әлем чемпионы Гарри Каспаровты шахматта жеңген кезде, ЖИ адам ақыл-ойынан жоғары деңгейге жетті деп қабылданды. Бұл оқиға әлемдік қауымдастықта ЖИ-дің болашағы туралы жаңа ойлар туғызды.

Бүгінгі таңда ЖИ түрлі салаларда кеңінен қолданылады. Медицина саласында бұл технология ауруларды ерте кезеңде анықтауға және диагноз қоюға көмектеседі. 2017 жылы Nature журналында жарияланған зерттеуде, ЖИ жүйесінің тері қатерлі ісіктерін дәрігерлерден де жоғары дәлдікпен анықтайалатыны дәлелденді [1]. Сонымен қатар, диагностикалық жүйелер адамның қателіктерін азайтып, науқастарға жылдам әрі дұрыс көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Бұдан басқа, ЖИ қолданысы робото техникада да кеңінен таралуда. Өзін-өзі жүргізетін көліктер, мысалы, Tesla мен Google компанияларының зерттеулері бойынша, адамның жүргізу қабілетіне қарағанда әлде қайда қауіпсіз және тиімді болып табылады.

Жасанды интеллекттіңтағы бір қолдану саласы – өнеркәсіп. Қазіргі кезде ЖИ өндіріс процестерін автоматтандыруда, өндірістің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Ал, қаржысаласында ЖИ алгоритмдері нарықтағы өзгерістерді болжап, сауда стратегияларын оңтайландырады. Бұл технологияның ықпалы соншалықты зор, көптеген компаниялар оны бизнес процестерінде қолданып, үлкен жетістіктерге жетуде.

Алайда, ЖИ-дің дамуының әлеуметтік және этикалық аспектілері де ескерілуі керек. Бірінші кезекте, бұл технологияның жұмыссыздық деңгейіне әсері туралы мәселе тұр. ЖИ мен робототехника көптеген кәсіптерді алмастыруы мүмкін. McKinsey зерттеуі бойынша, 2030 жылға қарай әлемде 800 миллионға дейін жұмыс орны автоматтандыру салдарынан жойылуы ықтимал [2]. Бұл мәселе қоғамның әлеуметтік құрылымына өзгерістер әкеліп, жаңа кәсіби дағдыларды меңгеруді талап етеді.

Екінші маңызды аспект – ЖИ жүйелерінің қауіпсіздігі. Осы технологиялардың кеңінен қолданылуы жеке деректердің қауіпсіздігі мен оның дұрыс қолданылуына қатысты мәселелерді туғызады. Адамдардың жеке өмірі мен мәліметтерін қорғау мақсатында тиісті заңнамалар мен бақылау жүйелері әзірленуі қажет. Сондай-ақ, ЖИ этикасына қатысты сұрақтар да өзекті болып отыр. ЖИ жүйелерінің адамдардың өміріне әсері әрқашан жауапкершілік пен бақылауды қажет етеді.

Жасанды интеллекттің болашағы өте жарқын. Бұл технологияның мүмкіндіктері шексіз. Дегенмен, оның дамуы қоғамның қажеттіліктері мен адам құқықтарын сақтау тұрғысынан жүзеге асуы керек. Әлемнің ең дамыған мемлекеттері осы мәселелер бойынша заңдар мен ережелер қабылдауда белсенді жұмыс істеп жатыр. Болашақта ЖИ жүйелері тек адам өмірін жеңілдетіп қана қоймай, оның қауіпсіздігі мен әл-ауқатын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратын болады.

Жасанды интеллекттің мүмкіндіктері әлі толық зерттелмеген, бірақ қазіргі кезде оның біздің өмірімізде орнын айқындауға болады. Бұл технологиялардың дамуы қоғамның барлық салаларына әсер етеді. Әрбір адам үшін жаңа мүмкіндіктер туып, өмірдің сапасы жақсарады. Бірақ ЖИ-ді дұрыс әрі қауіпсіз қолдану үшін барлық тараптар – ғалымдар, инженерлер, саясаткерлер және қоғам мүшелері – бірігіп жұмыс істеуі қажет.

Әдебиеттер
1. Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., et al. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. Nature, 542(7639), 115-118.
2. Chui, M., Manyika, J., &Miremadi, M. (2017). Where machines could replace humans—and where they can’t (yet). McKinsey Quarterly.
3. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company.
4. Kaplan, J. (2016). Artificial Intelligence: What Everyone Needs to Know. OxfordUniversityPress.
5. Tegmark, M. (2017). Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. PenguinBooks.

ӘОЖ 796

ЖОО-ДАҒЫ «ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ» ПӘНІ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕРІ

Жақсылық А.Д. – МӨ-24-8к1 тобының студенті
Жұматай А.Е. – аға оқытушы

Мақалада университеттерде таңдалған «Дене шынықтыру» тақырыбы аясында білім беруді цифрландырудың қазіргі тенденциялары талқыланады. Қашықтықтан оқыту платформаларын, мобильді жаттығуларды бақылау қолданбаларын және виртуалды тренажерлерді пайдалану сияқты білім беру процесіне цифрлық енгізудің негізгі аспектілері қарастырылады. Цифрландыруға байланысты артықшылықтар мен проблемалар, соның ішінде білім беру ресурстарына қол жетімділік, оқытуды даралау қажеттілігі және мұғалімдерді оқыту талданады. Оқушылардың өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын және олардың денсаулығы үшін жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал ететін инновациялық тәсілдермен білім беру процесіне оқытудың дәстүрлі әдістерін енгізуге ерекше назар аударылады. Қорытындылай келе, университет студенттерінің денсаулығы мен білім сапасын жақсарту үшін білім беру бағдарламаларын цифрлық дәуірдің талаптарына бейімдеудің маңыздылығы атап өтілді.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы және оларды өмірдің әртүрлі салаларында қолдану тұрғысынан білім беру осы өзгерістерден артта қалмайды. Білім беруді цифрландыру білім беру сапасын және білім беру ресурстарының қолжетімділігін арттыруға ықпал ететін маңызды факторға айналуда. Бұл әсіресе дәстүрлі түрде студенттердің белсенді қатысуы мен практикалық көзқарасын қажет ететін дене шынықтыру тақырыбына қатысты. Қазіргі студенттер технологияны күнделікті өмірде белсенді қолданады. Осылайша, жаттығу процесіне цифрлық құралдарды қосу оқушылардың мотивациясын айтарлықтай арттырады, олардың фитнесін жақсартады және салауатты өмір салтын қалыптастырады. Бұл тұрғыда дене тәрбиесін цифрландырудың қазіргі тенденцияларын зерттеу ерекше маңызды және өзекті болып отыр [1,2].

Бұл жұмыстың мақсаты-университеттердегі дене тәрбиесін цифрландырудың қазіргі тенденцияларын зерттеу және анықтау, сондай-ақ олардың білім беру процесі мен студенттердің денсаулығына әсерін анықтау.

Білім беруді цифрландыру-бұл оның тиімділігін, қолжетімділігі мен сапасын арттыру мақсатында білім беру процесіне цифрлық технологияларды енгізу процесі. Бұл процесс дәстүрлі оқыту әдістерін және мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуін өзгерте алатын әртүрлі цифрлық құралдарды, платформалар мен ресурстарды пайдалануды қамтиды [3].

Цифрландыру көптеген аспектілерді қамтиды, соның ішінде:

ELearning, білім беру мазмұнын және студенттермен өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету үшін интернет пен цифрлық ресурстарды пайдаланатын оқыту форматы.

Мобильді оқыту (Learning - тен) - студенттерге оқу материалдарын кез келген уақытта, кез келген жерде алуға мүмкіндік беретін мобильді оқыту.

Гибридті оқыту-бұл екі тәсілдің де ең жақсы тәжірибесін біріктіретін дәстүрлі оқыту мен онлайн форматтардың үйлесімі.

Дене тәрбиесінің білім беру процесіне онлайн платформалар мен мобильді қосымшаларды біріктіру оқытуға неғұрлым толық және тиімді тәсіл жасауға мүмкіндік береді [4]. Бұл технологияны қолдануды қамтиды:

Оқушылардың үлгерімін бақылау: мұғалімдер оқушылардың физикалық белсенділігі мен үлгерімін бақылай алады, бұл оларға оқу бағдарламасын қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді.

Жеке оқу бағдарламаларын жасаңыз: технология әр оқушының оқуы мен мақсаттарына бейімделген жеке оқу бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың мотивациясы: қолданбаларда әлеуметтік функциялар мен ойын қабілеттерін пайдалану оқушылардың фитнеске деген ынтасын арттыруы мүмкін.

Білім беру ресурстарына қол жетімділікті кеңейту: онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар студенттерге ақпаратты қол жетімді етеді, бұл тақырыпты терең зерттеуді жеңілдетеді.

Онлайн оқыту платформалары мен мобильді қосымшаларды сәтті пайдаланудың көптеген мысалдары бар.:

«Денсаулық мектебі» бастамасы: осы бастама аясында мектептер виртуалды дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру үшін онлайн платформаларды пайдаланады, онда оқушылар жарыстарға қатыса алады және дене белсенділігі үшін баға алады.

Онлайн оқытудың танымалдығы мен тиімділігіне ықпал ететін көптеген артықшылықтар бар.:

Қол жетімділік: онлайн сабақтар мен бейне сабақтар кез келген уақытта және кез келген жерде қол жетімді, бұл студенттерге өз қарқынымен үйренуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе дәстүрлі сабақтарға қатысуға уақыты шектеулі адамдар үшін өте маңызды.

Қатысу құқығы: студенттер курстың тақырыптары мен реттілігін олардың қажеттіліктері мен дайындық деңгейіне сәйкес таңдай алады.

Мазмұн түрлері: білім беру мазмұнының әртүрлі форматтары мен түрлері тақырыптарды әртүрлі тәсілдермен қамтуға мүмкіндік береді, бұл оқытуды қол жетімді және жан-жақты етеді.

Дербестендірілген тәсіл: онлайн оқыту студенттердің жеке қажеттіліктері мен мақсаттарын ескере алады, нәтижесінде материал тиімді интеграцияланады.

Ал бейне оқулықтар мен онлайн курстар арқылы білім беру мазмұнының қолжетімділігі дене шынықтыруға жаңа мүмкіндіктер ашады, оқушылардың физикалық көрсеткіштері мен денсаулығын жақсартуға көмектеседі.

Қорыта келе зерттеу барысында дене шынықтыру мазмұнын енгізуге әсер ететін негізгі факторлар, оның ішінде оның оқу процесіне әсері атап өтілді. Негізгі нәтижелерге мыналар жатады:

1.Заманауи технологиялар білім беру мазмұнының алуан түрін ұсынады, соның ішінде бейне оқулықтар, онлайн курстар, онлайн конференциялар және мобильді қосымшалар. Бұл айырмашылық студенттердің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға және оқуды тиімдірек етуге мүмкіндік береді.

2. Онлайн оқыту пішімдері қолжетімділікті, қолжетімділікті және тиімдірек оқытуға ықпал ететін жекелендірілген тәсілді қамтамасыз етеді. Студенттер уақыт пен жылдамдықты біле алады, бұл қазіргі жағдайда өте маңызды.

3.Ғылыми-зерттеу материалдары мен жаңа әдістерді үнемі жаңартып отыру мүмкіндігі тез өзгеретін әлемде онлайн оқытуды өте пайдалы етеді.

4. Кездесулер мен әлеуметтік медиа сияқты қарым-қатынас факторлары студенттерді оқу процесіне белсенді қатысуға итермелейді, бұл пәнге деген ынтасы мен қызығушылығын арттырады.

Әдебиеттер

1. Григорьев, А. В. Мобильные технологии в образовании: возможности и перспективы / А. В. Григорьев // Журнал педагогических исследований. — 2020. — Т. 12, № 3. — С. 45-50.
2. Иванова, Е. С. Фитнес-приложения как средство повышения физической активности студентов / Е.С. Иванова // Физическая культура и спорт в вузах. — 2021. — Т. 9, № 2. — С. 22-30.
3. Петров, И. Н. Геймификация в физическом воспитании: новые подходы и технологии / И.Н. Петров // Спорт и образование. — 2022. — Т. 15, № 1. — С. 33-40.
4. Смирнова, Т. П. Мобильные технологии в образовательном процессе: анализ и практика / Т. П. Смирнова // Образование и технологии. — 2023. — Т. 18, № 4. — С. 60-70.

ӘОЖ 868

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕАТР: ДӘСТҮР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИЛЫҚ

Жақсылық Қ. – МӨ-24-8К3 тобының студенті
Шымырқұлов Е.Ө. -аға оқытушы, ҚР мәдениет қайратері

Театр – мыңдаған жылдар бойы өмір сүрген өнер және адамзат мәдениетінің маңызды бөлігі. Ол актерлік шеберлік, режиссура, сценарий, музыка, би және әрине мәтін сияқты көптеген элементтерді біріктіреді. Театр көрерменнің көңілін көтеріп қана қоймайды, сонымен бірге адамды терең сезімге бөлейді, адамды ойландырады, өз өмірін сезінеді, қайта ойлайды. Театр біздің дәуірімізге дейінгі VI ғасырда Ежелгі Грецияда пайда болған. Бастапқыда бұл құдайларға, әсіресе шарап құдайы Дионискe табыну және мерекелермен байланысты діни рәсімдер болды. Кейіннен бұл салт-дәстүрлер трагедия мен комедияның негізіне айналды. Сол кездегі әйгілі жазушылар Софокл, Эсхил, Еврипид драматургияның негізін қалады, оны Аристотель «Поэтика» трактатында сипаттады.Уақыт өте келе театр әр түрлі халықтардың мәдени ерекшеліктерін көрсету үшін дамып, бүкіл әлемге тарады. Орта ғасырларда театр өмірдің маңызды бөлігіне айналды, көбінесе діни тақырыптарды қолданды. Қайта өрлеу дәуірінде театр жаһандық сипат алып, Англияда Шекспир, Францияда Мольер сияқты ұлы драматургтер шыға бастады. Қазіргі театр көптеген тенденциялар мен стильдерді қамтиды. Дәстүрлер мен ұлы драматургтер жазған пьесаларды сақтайтын классикалық театрлар, физикалық театр, импровизациялық театр, заманауи мультимедиялық қойылымдар және абсурд театры сияқты жаңа формалар мен әдістерді қолданатын эксперименталды театрлар бар.

Қазіргі театрдың маңызды қырларының бірі – режиссура. Режиссерлер пьесалардың мәтіндерін түсіндіріп қана қоймайды, сонымен қатар актерлар сюжеттің емес, кеңістіктің бір бөлігіне айналатын бірегей визуалды образдар жасайды. Көрерменді әрекеттің бір бөлігі ретінде сезінуге және өнермен тереңірек қарым-қатынас жасауға баса назар аударылуда. Қоғамның мәдени өмірінде театрдың маңызы өте зор. Ол адамдарға маңызды сұрақтар қоюға көмектеседі, әлемге және адамдар арасындағы қарым-қатынасқа жаңа көзқарастар ашады. Театр арандатушылық спектакльдер арқылы саясатқа, этикаға және әлеуметтік мәселелерге қатысты сұрақтар туғызатын әлеуметтік құрал бола алады. Театрдың қоғамдық өзгерістердің белсенді қатысушысына айналғанын тарихта көптеп келтіруге болады. Сонымен қатар, театр қайталанбайтын бірегей тәжірибе. Әсіресе, актерлер мен көрерменнің жанды қарым-қатынасы әсерлі. Бір ойынға негізделген әрбір мүмкіндіктің әртүрлі энергиясы болады. Театр тек өнер ғана емес, ол қоғамның барлық күрделілігі мен қайшылықтарын көрсететін айнасы. Ол үнемі дамып, заманауи шындыққа бейімделеді, бірақ өзін-өзі танытудың және әлеуметтік сынның маңызды құралы болып қала береді. Театр әрқашан қажет болады, өйткені ол адамдарға өзін және қоршаған әлемді түсінуге көмектеседі.

Қазақстандағы театр – еліміздің сан қырлы мәдениетін, оның тарихи мұрасын және қазіргі заман шындығын бейнелейтін бірегей құбылыс. Театр өнері пайда болғаннан бері өзін-өзі танытудың және мәдени құндылықтарды жеткізудің маңызды құралына айналды.

Қазақстандағы театр дәстүрі сонау көне заманнан бастау алады. Сөз өнері мен музыкалық орындаушылық көшпелілер мәдениетінің құрамдас бөлігі болды. Ақындар мен жыршылар стихиялы түрде орындалатын көне халық эпостары ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, ауызша дәстүрдің қалыптасуына ықпал етті. Ресми театр қызметі 20 ғасырдың басында дами бастады. 1926 жылы Алматыда тұңғыш қазақ мемлекеттік драма театры құрылды. Бұл кезеңді Қазақстандағы ұлттық-мәдени ерекшеліктерді көрсетуге қабілетті театрлар белсенді түрде қалыптаса бастаған қазіргі театр өнерінің бастауы деуге болады. Кеңестік кезеңде Қазақстандағы театр идеология мен саяси жүйе жағдайында дамыды. Бұл кезде көптеген театрлар құрылды, олардың репертуарында кеңестік құндылықтарды насихаттауға бағытталған пьесалар жиі болды. Дегенмен, көптеген театрлар да репертуарларына қазақ жазушылары мен драматургтерінің шығармаларын енгізу арқылы ұлттық болмысты сақтауға ұмтылды.

1991 жылы Қазақстанның тәуелсіздік алуымен сахна өнері тағы да өзін-өзі танытуға және тәжірибе жасауға мүмкіндік алды. Бүгінгі таңда елімізде көптеген театрлар жұмыс істейді: дәстүрді де, заманауи үрдістерді де көрсететін классикалық театрдан эксперименттік театрға дейін.

Қазақстандағы ең танымал театрлардың кейбірі: Қазақ мемлекеттік академиялық драма театры М.Әуезов – репертуарында қазақстандық және шетелдік авторлардың шығармалары бар еліміздегі көне театрлардың бірі. «Жастар» театры жас ұрпаққа арналған заманауи форматтар мен тақырыптарды пайдалана отырып, жастар қойылымдарына маманданған. Шығыс Қазақстан драма театры өзінің тәжірибелерімен және жаңа театрлық формалар мен технологияларды енгізу әрекетімен танымал. Қазақстандағы театр өнері өзінің серпінді дамуына қарамастан бірқатар мәселелерге тап болып отыр. Бюджеттік қаржыландырудың шектеулілігі, заманауи театр алаңдарының жоқтығы және кәсіби кадрлардың тапшылығы – мұның бәрі театрлар үшін белгілі бір қиындықтар туғызады. Сонымен қатар, кино және теледидармен бәсекелестік те театрдың танымалдылығына әсер етеді.

Қазақстандағы театр заманауи шындыққа бейімделе отырып, дамуын жалғастыруда. Жаңа театр алаңдарының ашылуы, театрлық білімнің дамуы және цифрлық технологиялардың пайдаланылуы қазақ театрының жаңа көкжиектеріне жол ашады. Мәдени алмасуға ықпал ететін және әлемдік аренада қазақ театр өнеріне назар аударатын халықаралық театр фестивальдерін құру бастамалары бар. Сонымен, Қазақстандағы театр тек өнер түрі ғана емес, ұрпақтар арасындағы байланысты сақтауға және қазақ мәдениетінің байлығы мен алуан түрлілігін көрсетуге қабілетті мәдени бірегейліктің маңызды элементі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Ахмерова А.Ф. Студенческий театр как форма проектной творческой деятельности студентов // Высшее образование сегодня. – 2017. – № 8. –56-59 б.
2. Бирюкова Н.С., Шевкунов А.Н. Педагогические условия развития речевой культуры участников любительского театрального коллектива // Современное педагогическое образование. – 2020. – № 8. – 46-52 б.
3. Быкова А.С., Сахарова Н.С. Структураинфокоммуникативных умений в контексте развития надпрофессиональных компетенций // Вестник Оренбургского Государственного Университета. – 2023. – № 2 (238). – 6-11 б.
4. Осиянова О.М., Кононова М.С. Театральная технология в образовательном процессе высшей школы: лингводидактический аспект // Вестник ОГУ. – 2019. – № 4 (222). – 25-32 б.
5. Статкевич Е.Е. Формирование социально-профессиональной активности и лидерских качеств у студентов средствами театрального искусства // Обучение и воспитание: методики и практика. – 2014. – № 16. –63-69 б.

ӘОЖ 392

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСТЫҚ ЗАТТАРЫМЕН ТАНЫСУ

Жалғасбай А.- 8-сынып оқушысы
Төлемісов Асхат Қарабайұлы- Көркем еңбек пәннің мұғалімі
Ә.Бөкейханов атындағы №2 жалпы орта білім беретін мектеп

«Ұлттық мәдениеттің
қазынасы – оның тұрмысында,
өнерінде, табиғатпен
үйлесімділігінде жатыр.»
Шоқан Уәлиханов

Қазақ халқының тұрмыстық заттары – ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеттің айнасы, ұлттық дүниетанымның, тіршілік тірегінің көрінісі. Қазақтың тұрмысы мен мәдениеті өте бай, ал оның әрбір затында терең мағына мен ерекше мән бар. Әсіресе, ата-бабаларымыздың қолөнерін, тұрмыс құралдарын пайдалану арқылы халықтың өзіне тән ерекшеліктері айқын байқалады.Қазақ халқының тұрмыстық заттары табиғатпен тығыз байланыста болды. Ұлттық қолөнердің негізін ағаш, тері, металл, жүн, киіз сияқты табиғи материалдар құрады. Бұл заттар күнделікті өмірде ғана емес, сонымен бірге қазақ халқының сенімдері мен дәстүрлері, әдет-ғұрыптары мен салт-жораларына байланысты да мәнге ие болды. Әрбір тұрмыстық заттың өз орны мен маңызы болған, олар адамның күнделікті өмірінде қажеттілікпен қатар, әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерді де бейнелеген. Қазақтың тұрмыстық заттары халықтың рухани әлемін, табиғатпен үндестігін, өмір сүру тәсілдерін айқын көрсетеді.

Қазақ халқының тұрмысы көшпелі болғандықтан, киіз үй – олардың негізгі баспанасы болып табылады. Киіз үйдің ерекшелігі, оны оңай құрап, қайта жинауға болатыны, әрі ауа райына бейімделіп, ішіндегі ыстық пен суықты реттей алатындығында. Киіз үйдің құрылымы кереге, уық, шаңырақ, киіз және желкендерден тұрады. Осының бәрі қазақтың ыңғайлы өмір сүруіне ықпал еткен. Киіз үйде отбасы мүшелерінің өмір сүруі, қонақ қабылдауы, әрқайсысының орны мен рөлі анықталды. Мысалы, үйдің ортасына жиналған адамдарды ортаңғы орынға қою, үлкендерді құрметтеу мен оларды сыйлау дәстүрінен көрінген.

Қазақ халқы табиғатпен үндес өмір сүргендіктен, тұрмыстық заттардың көпшілігі табиғи материалдардан жасалған. Ағаш, тері, жүн, киіз сияқты материалдардан жасалған заттар қолөнердің жоғары деңгейін көрсетеді. Қымызқой – қымызды сақтайтын ерекше ыдыс, көбінесе ағаштан немесе теріден жасалған. Бұл ыдыс қымызды сақтау үшін қолданылып, қонаққа ұсыну мақсатында да пайдаланылған. Сонымен қатар, қазақтың ыдыс-аяқтары да ерекше болды. Мысалы, саптыаяқ, тостаған, күміс сапты, ағаштан жасалған қасықтар мен ожаулар күнделікті тұрмыста қолданылды.

Қазақ халқының киімдері мен әшекейлері оның мәдениетінің маңызды бір бөлігі. Қазақтың ұлттық киімдері жүннен, теріден, мақта мен жібектен жасалған. Әсіресе, әйелдер киімі мен ерлер киімінде әшекейлер мен ою-

өрнектер өте көп қолданылған. Осы киімдер мен әшекейлер тек тұрмыстық қажеттілік қана емес, адамдардың әлеуметтік жағдайын, отбасының мәртебесін, байлығын көрсеткен. Әрбір ою мен өрнек өзінің терең мағынасын білдіріп, халықтың дүниетанымына, өмірге деген көзқарасына әсер еткен.

Тұрмыстық заттарды сақтаудың арнайы құралдары да қазақ халқының қолөнерінде үлкен рөл атқарған. Кебеже, сандық, ыдыс-аяқтар, ұршық сияқты заттар тұрмысты жеңілдетіп қана қоймай, қазақтың шаруашылығын, тұрмыстық мәдениетін көрсететін құралдар болды. Кебеже – әртүрлі азық-түліктерді сақтауға арналған, көбінесе ағаштан жасалған қорап тәрізді зат. Ал сандық – құнды заттарды, киімдерді сақтау үшін қолданылатын үлкен ағаш қорап болып табылады. Сандықтың сыртқы бетін көбіне түрлі ою-өрнектермен әшекейлеп, ол қазақтың эстетикалық талғамын көрсеткен.

Ат – қазақ мәдениетінің маңызды бөлігі, сондықтан ат әбзелдері ерекше орын алады. Ер-тоқым, жүген, ноқта, сауыт-сайман сияқты заттар тек атқа мінуге ғана емес, сондай-ақ олардың әшекейлері мен өрнектері арқылы адам тұлғасын, байлығын, мәртебесін көрсеткен. Ер-тоқым мен басқа да ат жабдықтары халықтың шеберлігін, табиғатқа, жан-жануарға деген көзқарасын айқындайды.

Қазақ халқының тұрмыстық заттарының арасында қымызқой ерекше орын алады. Қымызқой – қымызды сақтап, қонақтарға ұсыну үшін пайдаланылатын ыдыс. Оның сыртқы түрі мен материалдары аймақтық ерекшеліктерге байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Қымызқойдың әшекейлері мен өрнектері көбінесе халықтың ұлттық өнерін көрсетеді. Ол қымызды ұзақ сақтауға мүмкіндік беретін қасиетке ие.

Кебеже мен сандық қазақ халқының тұрмыстық заттарының маңызды бөлігі. Кебеже көбінесе азық-түліктерді сақтау үшін қолданылған, ал сандық – киім-кешек, құнды заттарды сақтау үшін пайдаланылады. Сандықтың сыртқы беті көбінесе көркемделіп, ұлттық ою-өрнектермен әшекейленген. Әрбір сандықтың өзіндік мәні мен орны болды, ол тек заттарды сақтап қана қоймай, адамның өміріндегі маңызды кезеңдер мен оқиғаларды білдіретін белгі болып есептелді.

Қазақ халқы ағаштан түрлі тұрмыстық заттар жасауды ертеден білген. Ағаштан жасалған ыдыс-аяқтар, жәшіктер, ожаулар, саптыаяқтар, тостағандар тұрмыста кеңінен қолданылған. Бұл заттардың әрқайсысы өз қызметін атқарғанымен, сонымен қатар қолөнер туындысы ретінде мәдени құндылық болып табылады.

Қазақ халқының тұрмыстық заттары – тек күнделікті өмірдің қажетті құралдары ғана емес, сонымен қатар халықтың мәдениеті мен дәстүрінің жарқын бейнесі. Әрбір заттың өз тарихы, мағынасы мен мәні бар. Ұлттық тұрмыстық заттар арқылы біз қазақ халқының рухани әлемін, табиғатпен үйлесімділігін, оның өмір сүру салтын толықтай түсіне аламыз. Сондықтан бұл заттар біздің ұлттық мұрамыз, мәдени құндылығымыз болып табылады.

Қазақ халқының тұрмыстық заттары – оның мәдениетін, дәстүрлерін, дүниетанымын сипаттайтын құнды мұралар. Әрбір заттың артында терең мән, тарих және дәстүр жатыр. Олар қазақтың ашық, қонақжай, табиғатпен үндес өмір салтын, қолөнер шеберлігін, эстетикалық талғамын көрсетеді. Қазақтың тұрмыстық заттары – өткен мен қазіргі арасындағы алтын көпір, оларды зерттеу арқылы біз ұлттық мұраның құндылығын тереңірек түсіне аламыз.

Әдебиеттер

1. Құдайбергенова С. Қазақ халқының қолөнері. Алматы: Мектеп, 2008.
2. Ермұханова Б. Қазақ мәдениеті мен дәстүрлері. Алматы: Қазақ университеті, 2010.
3. Әбдіғаппарова А. Қазақ халқының ұлттық киімдері мен әшекейлері. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия университеті, 2015.
4. Байжанова Қ. Қазақ халқының тұрмыс-тіршілігі. Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2012.
5. Сейітова М. Қазақтың көшпелі өмір салты және киіз үй. Алматы: Атамұра, 2014.

ӘОЖ 379.82

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ӘРЕКЕТІНІҢ МӘНІ МЕН МАҒЫНАСЫ

Жамбулова Ұ. Д. - МӨ-21-6К1тобы студенті
Мухамедин М. М. - п. ғ. к., доцент

Қазіргі өркениет өзінің даму сатысының биігіне жетіп, енді оны алға жылжу әрекеті жеке тұлғаны жетілтіру мәселелеріне байланысты болып отыр. Тұлғаның мәндік күштерін жан- жақты дамыту тек адамгершілік идеал емес, ол қоғамның дамуының қажетті заңдылық сипатына ие болуда.

Еңбек әрекеті- адамдардың табиғи жағдайы, еңбек тұлғаның шығармашылық күшін арттыратын негізгі құрал. Бұндай жағдайда өзін танытудағы материалдық қажеттілік жеке тұлғаны тынығу саласындағы еңбек әрекеттеріне қосылуына ынталандырады. Қоғамда болып жатқан әр саладағы жетістіктер мен саяси-экономикалық, мәдени – әлеуметтік өзгерістер адамдардың жеке тұлғалық дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар мәдени-тыныңу әрекеттерінің құрылымы мен мәнін де жаңа мазмұнмен толықтырады.

Мәдениет мекемелердің жауапкершілікпен тұрғындардың мәдени- тыныңуын ұйымдастыруы бүгін ерекше маңыздылыққа ие болуда. Мәдениет мекемелері бұл әрекеттің мазмұның кең ауқымда және кешенді түрде қамтамасыз етіп, тұлғаның дамуына жағдай жасап, әртүрлі әлеуметтік, кәсіби, мәдени деңгейдегі жас ерекшеліктерін ескере отырып, жеке және ұжымдық жұмыс түрлерін ұйымдастырады.Г. А. Аванесова мәдениеттану ғылымдары арнасы бойынша мынадай анықтама берген: мәдени-тыныңу әрекеті бос уақыттағы нақты адамның неболмаса көптеген адамдар топтарының ұйымдасқан және мазмұнмен толыққан белсенділіктері, әлеуметтік- мәдени даму және тыныңу мақсатындағы әрекеттердің ауыспалы сипатына орай адами қажеттіліктердің негізінде дамуы [1, с.13].

Н. Ф. Максютин мәдени-тыныңу әрекеті қоғамның рухани-мәдени-өмірінің мамандан- дырылған жүйе элементі ретінде қарастырады, ол әлеуметтік институттарды қызметтік біріктіретін, рухани-мәдени құндылықтарды таратуды қамтамасыз ететін, жан-жақты дамыған, шығармашыл белсенді тұлғаны қалыптастыру мақсатында адамдардың бос уақытында оларды белсенді шығармашылықпен игеруге жағдай жасайды [2, с. 21].

Мәдениет мекемелерінің негізгі міндеті- адамдардың өскелең мәдени-рухани қажеттілік- терін қанағаттандыруға жағдай жасау және жаңа әрекеттерге ынталандыру, бұл біршама ұйымдастыру –педагогикалық ықпалды талап етеді.

Еңбек әрекеті мен тыныңу үрдісінде жеке дара шешім қабылдау жаңа типтегі мәндік ерекшеліктері бар адамды қалыптастырады: іске қызығушылық қатынастағы, басқарушылық және орындаушылық, интеллектуалды және шығармашылық қабілеттерді біріктіре алатын белсенді және креативті.Еңбектің шығармашылық сипаты тұрғындардың танымдық белсенділігі мен жеке дара білім алу әрекетін ынталандырады. Сондықтан,мәдени-тыныңу әрекеті тұлғаның әлеуметтік және шығармашылық белсенді қарым-қатынастары негінде рухани құндылықтарды игеру мен қайта түрлендіру үрдісінде қоғамға қажетті де сапалы жетістіктерге қол жеткізуге бағытталған креативті іс-әрекеттер деңгейіне жеткеніне байланысты.

Ғылыми- әдістемелік әдебиеттерде көрсетілгендей [3,4,5], тыныңуды әртүрлі еріктілік негізінде пайда болған әуесқойлықтары мен қажеттілік- тердің, соның ішінде эстетикалық және көркемдік, қанағаттандыратын,шығармашылық белсенділігі мен рухани дамуын ынталандырадын құрал пен тәсіл ретіндеқарастырылған, себебі әрекет түрлері тек қоғам үшін маңызды емес, жеке тұлға үшін де қажет. Алайда, әртүрлі тарихи кезеңдерде түрлі әрекеттер құндылыққа ие болады.

Ал, егер де тыныңуды қоғам өмірі тұрғысынан қарасақ, ол қарым- қатынасжасауға, қоғамдық қайшылықтардың алдын-алуға, мәдени сұқбат- тасуға, рухани, адамгершілік құндылықтарды жалғастыруға, тұлғаның әлеуметтік, эстетикалық, көркем қажеттіліктерін қанағаттандыруға қажет. Себебі, қоғам біртұтас және тұрақты болуы үшін, барлық әлеуметтік топтарға ортақ, оларды біріктіретін мерекелер, салт-дәстүрлер мен ойын-сауықтар, демалыстар болуы қажет.

Қоғамның рухани даму деңгейі көрсеткіштерінің бірі болып мәдени мекемелерінде жүргізіліп жатқан мәдени- тыныңу әрекеттерінің сапасы мен нәтижесі есептелінеді, себебі жүйелі түрде ұйымдастырылатын шығармашылық әрекеттер креативті жеке тұлғаны қалыптастыруға педагогикалық алғышарт негізін қалайды. Мәдени-тыныңу әрекетінде жеке тұлғамәдени құндылықтарға қол жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар оларды шығармашылықпен түрлендіреді және әртүрлі мәдени – тыныңу құралдары арқылы таратады, мәдени –тыныңу жұмыстарын ұйымдастырушы белсенді индивидке айналады.

Әдебиеттер

1. Аванесова Г. А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации : учеб. пособие для студентов вузов / Г. А. Аванесова. – М. : Аспект Пресс, 2016. – 236 с.
2. Максютин Н. Ф. Культурно-досуговая деятельность: конспект лекций, опорные занятия и определения : учеб. пособие / Н. Ф. Максютин. – Казань : Медицина, 1995. – 139 с
3. Омар Е. О.Мәдени-тыныңу жұмысы теориясы.- Оқулық. - Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2013. -192бет.
4. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности : учеб. для студентов вузов культуры и искусств / А. Д. Жарков. – М. : МГУКИ, 2007. – 480 с.
5. Мухамедин М. М. Мәдени- тыныңу жұмысындағы ақпараттық қызмет: Оқу құралы. -Шымкент: М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, 2021.- 115 б.

ӘОЖ 664.656

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ЗЕРТТЕУДЕ ҚАЛЫПТАСҚАН ҒЫЛЫМИ МЕКТЕПТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ РОЛІ

Жанаділ Н. - МӨ-24-6к1 тобының студенті
Отарбаева Б.Қ. - аға оқытушы

Адамзаттың ғасырлық қалыптасу барысында сан алуан материалдық және рухани құндылықтарпайда болды. Сол әрекетімен адам қоршаған ортадағы басқа да тіршіліктен ерекшеленіп және эволюциялық дамуға ұшырап отырды. Аталған әрекеттер саналы түрде, өмір тіршілігін сақтау үшін, қоршаған ортаны игеріп, өз қажетіне айналдыру барысында жасалды. Өзін де, қоршаған ортасын да мәдениеттендіру үшін адам тек еңбекпен айналысқан жоқ. Сонымен бірге ол өзінің танымын, рухын да түзеді, дүниетанымын қалыптастырды, қарым-қатынастар жасау арқылы өзгеге қарап өзін жетілдірді. Бұл әрекеттер бос уақытты тиімді ұйымдастыру мен пайдалануға байланысты дамып отырды.

Бос уақытты тиімді ұйымдастырудың адам мен мемлекетке тигізер пайдасына көне дәуірден-ақ назар аударылған. Конфуцийдің айтуынша «кім де болса мерекені ойлап тапқан адам, адамзат пен мемлекетке шексіз изгілік жасаған».

Мәдениет пен бос уақыт байланысының социологиялық мәселелерін, оның ішінде клуб жұмысын жетілдіруді методологиялық тұрғыдан алғашқы болып қарастырғандар Г.Блинков пен А.Гинсбург болды. Кеңес үкіметінің алғашқы идеологиялық жұмысын басқару үшін Главполитпросвет – бас саяси-ағарту жүйесін басқарған Н.К.Крупскаяның тапсырмасымен аталған авторлар П.Сорокиннің басшылығымен индустриализациялау жоспарын жүзеге асыру жолында жұмысшылардың бос уақытында саясаттандыру іс-шараларын өткізуді көздеді. Ол үшін үшін өнеркәсіпті дамытуға қалаға келген жұмысшылар мәдениетін көтеруге қажетті идеологиялық қызметтің бос уақытта атқарылатын мүмкіндіктерін анықтау мақсатымен алғашқы социологиялық зерттеулер жүргізілді.

Солардың бірі «Как заинтересовать рабочих клубной работой?», «Что должен делать рабочий клуб?» деп аталған зерттеу нәтижесінде клуб жұмысын басқару мазмұны, формалары анықталып, әдістемелік басшылыққа алынды.

Одан кейінгі мәдени-ағарту және мәдени-тынығу жұмысының саласындағы ғылыми-зерттеу жұмысының жаңа қарқыны 60-жылдардан басталды. Бұл зерттеу жұмыстары мәдениетті ғылыми-зерттеу, өнер мен көркемөнерді зерттеу институттары (Москва) және мәдениет институттары тарапынан атқарылды. Солардың ішінде Л.Н.Коганның «Социологический аспект изучения культуры», А.Г.Левинсонның «Досуг населения и сеть учреждений культуры», «Методологические проблемы прогнозирования и управления в области художественной культуры», С.Н.Плотниковтің «Культурная политики как социологическая проблема» атты еңбектерінде кинематография, театр, кітап, телевидение музыка мәселелері кеңінен зерттеле бастады.

Клуб ісі, мәдени-тынығу жұмысы саласындағы зерттеу жұмыстарын Ленинградтық (Сантк - Петербург) және Мәскеулік ізденіс мектептері жүргізді. Ленинградтық зерттеу мектебі екі топқа бөлініп, А.Г.Соломоник пен Д.М.Генкин бастаған ғалымдар мәдени-тынығу жұмысының теориялық негіздері мен көркем-шығармашылық мәселелеріне басты назар аударса, Г.Г.Коровин, Г.Г.Стрельцов, З.А.Петрова, А.Д.Жарков мәдени-тынығу жұмысы салаларын, оның ішінде көркем шығармашылық қызметін зерттеумен айналысты.

Кеңес үкіметіне қарасты барлық Одақтас Республикалар мәдениет министрлігі жанындағы мәдени-тынығу қызметкерлерінің білімін жетілдіру институтының бөлімі клуб, кітапхана, мұражай, көркемөнер, саябақтардың жұмысын басқару, ұйымдастыру, мамандар біліктілігін анықтау, т.б. мәселелерді зерттеді.

Қазақстандық ғылыми - зерттеу жұмыстары нақты ғылыми тұрғыдан Ленинград және Москва мәдениет институттарының бекіткен тақырыптары аясында, мәдени-тынығу жұмысының тарихы, көркемөнер тарихы, фольклор, үгіт-насихат жұмысы, клубтар атқаратын тәрбие ісі, клуб аудиториясымен жұмыс жасау әдістері т.б. өзекті мәселелер бойынша атқарылды.

Аталған жұмыстардың барлығы да марксистік-лениндік негіздемені ұстаным еткен СОКП саясатын жүзге асыруға арналған социологиялық-психологиялық жұмыстарға сүйеніп, мәдени-тынығу жұмысын басқару, әдістемесін жетілдіруге арналған ғылыми көзқарастарды жалғастырды.

Бүгінгі қазақстандық ғалымдардың мәдени-тынығу жұмысын зерттеу мәселелері ұлттық мәдениет, қазақстандық патриотизм, мектептен тыс мекемелер балалардың бос уақытын ұйымдастыру, халықтық өнерді дамыту тақырыптарын қамтиды.

Әдебиеттер

1. Камалова Н.К. Мәдени-тынығу жұмысын социологиялық зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі. /Оқулық. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011.- 212 бет.
2. Блинков И.А. Учет клубного опыта.- М.,Л.,1927.- Ч1.-136с., Ч II. – 108с.
3. Витебский Л. Формирующий эксперимент в развитии любительского движения.-М.: Советская Россия, 1989.-108с.
4. Сапарова Ю.А.,Багов.И.Т.,Сабекова А,Турдалиева Ш.Ж. «Имиджиелогия».- электрондық оқу құралы.-Шымкент,2013

ӘОЖ 37. 061

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ МӘДЕНИ - ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ЗЕРТТЕУШІЛЕР

Жанаділ Н. - МӨ-24-6к1 тобының студенті
Жандарбеков Ә.-аға оқытушы

Мәдени-тынығу жұмысы – бос уақыттағы қоғам, топ, ұжым, жеке тұлғаның мәдени сұраныстарын өтеу арқылы мәдени дамуын қамтамасыз ету үшін арнайы ұйымдастырылған мәдени-шұғылданымпаздылық қызметке жатады. Бұл қызметтің қалыптасуы мен дамуы әрқашан қоғамның тарихи-мәдени дамуымен ұштасып келген. Сол себептен қазақ жеріндегі мәдени - тынығу жұмысын зерттеу бастауларының тарихи қалыптасуын білуіміз керек.

Батыс өркениетінің негізгі тұрағы болып саналатын көне Греция мен Рим мемлекеттерінің Тұран елімен қарым-қатынасының бір кезеңі Гомердің «Иллиада» поэмасында жазылған. Онда «Оның халқы шошақ бөрік киеді, бие сүтімен қоректенеді»,- деп жазылған. «Одиссея» поэмасында скифтердің массагет тайпасы Әмудария мен Сырдарияны мекендейтін халық деп аталған. Тарих атасы Геродот та (б.д.д. V ғ.) Сырдария мен Таврдың арғы жағында тұратын скифтер, сақтардың жауынгерлік қабілеттері жайлы, олардың киімдерін, қаруларын, тіпті денесін де алтынмен әшекейлейтінін жазып кетті.

Тек соғыс жағдайындағы қақтығыстар емес, сауда-саттық байланыстардың дамуы арқасында Византия империясының назары шығыстағы көшпелілерге қатты аударылады. Оған ықпал еткен монғолдардың көптеген елдерге шапқыншылық жасап, оларды өзіне бағындыруы болды.

Мұндай халықтар өзіне назар аудартып, олардың географиялық жағдайы, өмір салты, өзгелерді бағындыруға негіз болатындай рухы туралы мәліметтер жинақтау Европа елдері үшін саяси қажеттікке айналды. Монғолдарды, олардың тілімен айтқанда варварларды христиан дініне бағындырып, оларды өздеріне қауіп төндіріп отырған ислам дініндегі мемлекеттерге қарсы күресте пайдалану үшін зерттеушілерді аттандыру қажет болды.

Плано Карпини мен Вильям де Рубрук -осындай алғашқы күрделі мәлімет жинаушылар. Олар ортағасырда тарихи-географиялық саладағы ең маңызды зерттеу жүргізушілер деп бағаланды. Бұл зерттеушілердің Қаратау, Талас, Шу, Алатау, Іле, Арасан өткелінен өтіп, Лепсі жерлеріндегі хандықтармен танысып, олардың жері, суы, өсімдігі, жан-жануары туралы жинаған мәліметтері ішінде қаңлы, қыпшақ, найман, керей тайпаларының қарым-қатынасы, шаруашылығы, мәдениеті, діні туралы есебі европалықтар үшін құндылығы жоғары тарихи ескерткіш деп танылды.

Бұдан былай Орта Азия мен Қазақстан аймақтарына саудагерлер, миссионерлер, саяхатшылар, көршілес елдермен дипломатиялық қарым-қатынас орнатқанда арнайы келіп немесе Иран, Индия, Қытай елдеріне бара жатқанда географиялық, этнографиялық зерттеу жұмыстарымен шұғылданды. Сол кезде Европа мемлекеттерінде және Ресейде құрылған «Географиялық қоғам» шығаратын арнайы журналдарда олардың есебі жарияланып, талқыға түсіп, көптеген тілдерге аударылды және жинақ болып та жарық көріп отырды. Солардың бірі «Татария» деп аталатын жинақ болды.

XYIII ғасыр мен XIX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ жеріндегі этнографиялық-географиялық зерттеулер ішінде құндылығымен дараланатын ағылшын суретшісі Джон Кестельдің «Саяхат күнделігі» атты еңбегі назар аударады. Оның маңыздылығы ─ сол кездегі қазақтардың бет бейнелерін, тұрмысын, киімін, Әбілхайыр ханның сарайы мен оның бәйбішесі Бопайдың киіз үйінің суреттелуінде. Ондағы хан қабылдауында атқарылған рәсімдер, сарай ішіндегі қабылдаудағы қонақтар орналасуы, әлеуметтік топтардың киім үлгілерінің ерекшеленуі бүгінгі қазақ мәдениеті тарихын зерттеушілер үшін бағалы мәлімет. Бұл еңбекте сонымен бірге, Әбілхайыр хан заманындағы батырлар мен сұлтандар туралы мағлұматтар, хан билігі, сұлтандар құзыры, халық соты т.б. туралы мәліметтер қамтылған. Дәстүрлік мәдениетті сипаттайтын материалдардың тиянақтылығын байқататын еңбек А.И.Левшинде «Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей» (1832) деп аталды.

Осындай еңбекті жазғандардың бірі ағылшын капитаны Д.Аббот болды. Екі томдық есепте Кіші жүз қазақтары туралы көптеген мәліметтер келтірілген. Ол Гурьев, Орал, Орынбор қалаларында болып, ондағы тұрғындарды қазақ деп атап, олардың «дөрекілеу қарапайымдылығын, асқан қонақжайлығын, мейірімділігін, адалдығын, көршілерінің жарамсыз қылықтарынан ада» екендігін сипаттайды. Олардың жетістіктері ретінде салық мәселесін көрсетеді. Салықтың жалғыз ғана түрі соғыс жарияланғанда жасақтармен қамту болған көрінеді. Жасақтардың артықшылығы ретінде кеңес үкіметі түкке жарамсыз деп тұяқ қалдырмастан қырып салған жылқыны тарпанды мақтаған. Оның мықтылығы, шыдамдылығы, кішілеу болса да қашыққа жүре алу бейімділігі авторды таң қалдырған. Осыған ұқсас Алатау, Ақтау, Қаратау, Мұзтау, Семей, Аягөз туралы материалдар топтастырылған ағылшын суретші-саяхатшысы Томас Уитлам Аткинсон мен оның жұбайы жазған «Шығыс және Батыс Сібір» деп аталатын еңбегі 1970 жеке кітап болып Америкада басылып шығарылды. Автордың қазақ өмірінен келтірген суреттерінің этнографиялық-мәдени құндылығы зор.

Бос уақыттың маңыздылығы мен жеке тұлға арқылы мемлекет те, ұлт та даму үдерісінен қалыс болмайтынына көне заман ойшылдары назар аударған. Сократ пен Платон, Әл - Фараби мен Бирунилер өз кезіндегі адамның рухын дамыту арқылы әр ұлттың өрлеу дәрежесін арттыру мүмкіндіктері туралы ой-пікірлерін білдірген. Әр ғасырда, әр мемлекетте билік жасаушы қайраткерлер, ойшылдар, өнертанушылар адам рухын түзу туралы қалам тартқан. Бос уақыттың жеке тұлға қалыптасуына ықпалын терең бағамдаған шетелдік ғалымдардың зерттеулері мол. Бос уақыттың әр түрлі аспектілерін зерттеп, талқылап, философия, әлеуметтану, мәдениеттану, педагогика теориясында оның алатын орнын айқындаған ғалымдар қатарында С.Н.Иконникова, Э.В.Соколов, Н.И.Иванов, Бестужев-Лада И.В., Фохт-Бабушкин Г.И., В.А.Ядов, А.Дюмазедье т.б. есімдерін атауға болады.

Э.В.Соколов бос уақытты өткізудің Көне Грециялық және Римдік үлгілеріне талдау жасап, ол кездегі танымдық амалдарға адамзаттың құштар болғанын сипаттады. Бос уақытты өткізуде жеке тұлғаның қалауларына ықпал ету үшін тарихи-мәдени үлгілердің дамуын ескере отырып, мәдени құндылықтардың қазіргі адамның бос уақытында алар орнын белгіледі.

С.Н. Иконникова бос уақыт құндылығының жас өспірімдер үшін ықпалын зерделеп, адамның физиологиялық дамуы мен рухани байлығының ұштасу мүмкіндіктерін жасөспірімдік шақпен байланыстырып, акселерацияның әсері бос уақыт мөлшері мен темпо-ритміне тәуелді екендігін көрсетеді.

Көркемөнердің дамуы мен бос уақыттың байланысы, көркемшығармашылықтың түрлері, мазмұны, жеке тұлғаның қалауы, мүмкіндіктері, көркемшығармашылықты дамытуға мемлекет тарапынан жасалатын мәдени жағдайлар туралы мәселелер өнерді ғылыми зерттеу - институтын басқарған Г.И.Фохт-Бабушкиннің жұмыстарында қамтылды.

Бос уақыт мөлшері, құрылымы, әлеуметтік топтардың бос уақытты пайдалануы арқылы топталуы, соған орай оны тиімді ұйымдастыру мүмкіндіктеріне назар аударған ғалымдар: П.Сорокин, Г.Пименов, Г.Неценко, А.Гордон, Г.Клопов т.б.

Әдебиеттер

1. Камалова Н.К. Мәдени-тынығу жұмысын социологиялық зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі. /Оқулық. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011.- 212 бет.
2. Есмағамбетов К.Л. Қазақстан батыс европалық еңбектерінде. – Алматы, 1979.
3. Қозыбаев М. История и современность. – Алма-Ата, 1991.
4. Лунин Б.В. Средняя Азия в дореволюционном и советском востоковедении.- Ташкент, 1965.

ӘОЖ 785.72

ТӘТТІМБЕТ ҚАЗАНҒАПҰЛЫ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН АРҚА КҮЙЛЕРІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Жанғозы М. – МӨ-22-1дк тобының студенті
Ибрагимова Э.А. – аға оқытушы

Тәттімбет Қазанғапұлы – қазақ халқынан айрықша орын алатын тұлға күйші 1815 жылы Қарағанды облысы Қарқаралы ауданында туылған арғын тайпасы Қаракесек руы Нұрбике – Шаншар бөлімінен шыққан, шертпе күй орындаушылық мектебінің негізін қалаушылардың бірі, халық күй өнерінің классигі,Тәттімбет – ақ

сүйектер әулетінен шыққан, дәулескер домбырашы,, Арқа өңірінің күй мектебінің негізін қалаушы, соңынан 40 астам күй қалдырған күйші-композиторнебәрі 45 жас ғұмыр кешіп, 1860жылы дүние салған.Өнерлі Тәттімбет 1855 жылы 24 наурызда ел ағаларымен Санк-Петербургке сапарға аттанады, сапарында Рессейліктерді күмбірлеген күйімен тәнті етіп, Александр Николаевич таққа отыру салтанатына қатысып, күміс медальға ие болады. Күміс медальді Тәттімбеттің шөбересі Өзбек Кәбішұлына мұра ретінде қалдырған. Сол медаль Егінбұлақ ауданы Қаратау кеңшары ауылында сақталынған. Тіршілігі тізу тұрмысы ауқатты Қазанғап әулетінде дүниеге келген Тәттімбет бала күнінен домбыраға бауыр басты қос ішектен төгілген күйге ұзақ құлақ түретін, баурайында қарағайы қалың балқан тауы мен белестерінің әсер еткені сөзсіз тылсым табиғатпен сырласып жапырақтың сылдырына, бұлақтың сырына құлақ түріп күйші бала орман ішін жалғыз аралаушы еді. Тәттімбет анасы Ақбөпеден тәрбие алып,алғаш күй шертуді әкесінің інісі Әлиден үйренген. Әли ағасы баланың домбыра ойнауға құштарланған ебін байқап, ауыл шеберлеріне орман арасында найзағайтүскен қарағайдан домбыра жасатып берген.

Он жасқа келген Тәттімбет күй тарту өнерін меңгеріп, ауылдағы күйші балалардың алды болды. Бала болсада күйді қағып алатын зеректігімен,ептілігімен ел ішіне елене бастады. Күй шертуге аса талғаммен қарайтын Тәттімбет өзіне дейінгі Байжігіт, Сарниаз секілді халық күйшілерінің шығармаларын орындап, елжадында ерекше леппен жаңғыртты. Баубек, Сиенбек, Тоқа, Қыздарбек сынды өз замандастарына ықпал ететін Тәттімбетте шығармашылық шегеурін болды. Коптеген күй сайыс, додалардға қатысып, Тәттімбет өз туындыларындакүй тартуда қалыс, шалыс, теріс, қосақ бұрау түрлерін қолданған. Бұл уақыт өте келе дәстүр болып қалыптасады. Тәттімбет туындылары көбінесе әуені әнге жақын жеке ішекте шерту әдісімен, домбыраның астыңғы және үстіңгі ішектерін алма кезек шерту әдісіндеорындалып,терең ойға, философиялық толғанысқа толы мазмұндығымен ерекшеленеді.Негізінде ол лирикалық күйші-композитор.

Күй шерту әдісінде оң қолдағы саусақ қағысы күйдің мазмұндық орындалуына қарай сұқ саусақпен, екі саусақпен және үш саусақпен тебірентіп шерту арқылы орындалып, орындаушыдан орындаушылық шеберлікті қажет етеді.Тәттімбет күйлері домбыра аспабының құлағының оң бұрауында - (ре-соль),теріс бұрауында – (до-соль) шертіліп орындалады.Мысалы: күйлері- Саржайлау, Сылқылдақ, Азына,Сарыөзен, Шайып қалды,Көкейкесті,Қосбасар күйлері оң бұрауда, ал Бестөре, Азамат қожа,Алшағыр күйлері теріс бұрауда орындалады. Қазақ халықының күйші - композиторлары Тоқа, Саймақ, Әбді, Мақаш, Баубек күйлері Тәттімбет туындыларының шертпе күй дәстүрінің жалғасы болып табылады.Оның өнеріне Біржан сал: «Тәттімбет – ардагерім, Арғын асқан, Қырық түрлі күй айналған бармағына» деп сүйсінетін.Тәттімбет күйлерін осы заманға жеткізген насихаттаушы күйші- домбырашылар Әбікен Хасенов,Ули Бекенов,Мағауия Хамзин.

Тәттімбет Қазанғапұлыныңкүйлері қазақтың компазиторларының туындылары Е.Брусиловскийдің, М.Төлебаевтің «Біржан - Сара», Ахмет Жұбанов,Латиф .Хамидидің«Абай»операларындажәне «Жамбыл кинофильмінде «Былқылдақ», «Қос басар», «Сары жайлау» күйлері орындалды. Алматы қаласы, Құрманғазы атындағы мемлекеттік концерваториясында 1971 жылы Тәттімбет атындағы шертпе күй класы ашылды. Алғаш осы шертпе күй класын ашып, ұстаздық еткен күйші- домбырашы Уали Бекенов. Қазірғі таңда білім алушы күйші мамандар Тәттімбет күйлерінің орындау шеберлігін меңгеріп, жас талант байқауларында орындау шеберлінтерін жетілдіруде.Қарағанды қаласында Тәттімбет атындағы өнер колледжі бар.Училище 1952 жылы ашылып, 1973 жылы күйші-компазитор Тәттімбет Қазанғапұлының есімі берілді.Қазірғі таңда бұл саз колледжі Республикамыздың белгелі оқу орындарының бірі.Еркін формадағы «Сылқылдақ», «Сары жайлау» күйлері атақты күйшілің шығармаларына өз арнасы болса, «Қосбасар» күйлер топтамасына Тәттімбеттің күй өнеріндегі орнын айшықтай түскен туындыға айналды, сонымен қоса бұрыннан келе жатқан күйлерді нақышына келтіре орындаушылық шеберлігімен шертіп көмескіленіп бара жатқан халықтың рухани мұраны тірілтті.

Сары жайлау–күрделі формадағы күйінде туған елге деген сағынышы,әуен мәтінінде қазақтың кең даласын, сұлу табиғатын суреттеген туған жерге деген тағзым жатыр. Күйдің қағыс ерекшелігі әркез алмасып орындалып, саусақ қойылымы екі ішекте кезек жүріп отырады.

Сылқылдақ -бұл күйді орындаған және жеткізген Әбікен Хасенов 1990 жылы жарық көрген.Сылқылдақ күйдің шығу тариихы қырқыншы жылдардың аяғында Тәттімбет Найманға көшіп баратын сапарында еркекшора киінген қызбен кездеседі. Киімі еркекке ұқсағанымен қыздың көркі бірден күйшіні тартады. Бірақ қыздың айналасындағылар Тәттімбетке - « Жігітім байқа, ол қыз алса да , шалса да жығады, ақылы да өнері де, күші де біріне бір сай» - дейді. Бүкіл найман болып сол қыздың өнеріне мақтанады, аспанға көтереді. Есіткен адамдар ол қызбен көрінген домбырашы ондай көп күй тарта алмайтынын білген. Осы қызбен Тәттімбет домбыра жарысына түседі. Қызды өзі ерке болғасын үнемі шашын түбесіне түйіп тастайтын, басына еркектің бас киімін киіп беліне белбеу байлап жүретін жұрт оны «еркекщора» деп атайтын. Қазақтың ежелден келе жатқан әдеп-ғұрпы бойынша қыз қонақты жақсы қарсы алады, сыйдың айғағы есебінде, өзін қанша биік ұстасада шайды да өзі құйады. Қыздың бұндай сыпайлығын Тәттімбет бағалайды. Шайдан кейін жайлап домбырасын сұрайды, бірақ қыз аз ғана жымиядыда домбыраны бірден бере салмай әуелі өзі бір күй тартады, кейін Тәттімбетке домбырасын осынады «Сен Арғыннан асқан, атың жайылған белгілі күйші болсаңда, қорқарым жоқ» - дегені. Айналада жиналған халық « бұлар қашан бастайды шын тартысты» дегендей күтіп отырды. Екі өнерпаз басында тым желітпей, аптықпай кезек-кезек күй тартысты. Бірақ 5-6 күйден кейін шын мәнінде таласқа кетті. Бірінің қолынан бірі жұлып алғандай болып, күй соңынан күй тізбектеді. Тәттімбет 40 күй тартқан кезде қыз 39-шы күймен тоқтайды. Қыз жеңілген болып есептеледі. Күйшінің қырқыншы күйі «Сылқылдақ» өзімен тартысқан, найманға аты шыққанқызға бағыштаған.

Қосбасар – бұл күйдің шығу тарихы Арғында өзінің кісілігімен, ізгілігімен, жомарттығымен аты шыққан Күшікбай деген бай болыпты-мыс. Күндердің күнінде Күшікбайдың мұрагері – жалғыз ұлы кенеттен қайтыс болады. Қатты күйінген Күшікбай «бұл Құдайға не жаздым, өмірімде ешкімге қиянат қылмадым, ешкімнің ала жібін аттамадым, жетім жесірге, қаріппен қасерге көмектескеннен басқа не істедім. Қай – қылығымнан таптым, қой Құдайға шындық жоқ екен оданда өлейін» дейді. Алдымен у ішпек болады ауыл адамдары удың бәрін тығып тастайды. Содан кейін ауылдағы пышақ, темір біткеннің бәрін тіпті Күшікбайдың бәкісінде тығып тастайды. Бұны

көрген Күшікбай « мен ендеше аштан өлейн» депті теріс қарап жатып, ұзақ уақыт өтеді нәрінен арылып, қатып-семе бастайды. Абыржыған жұрт «апырау, не істедік, мына кісі шынында өлер болды ғой, бұны қайтып орнына тұрғызамыз»- дейді. Сонда ақылдылау, өрлеу бір кісі бұны Қазанғаптың Тәттімбеті ғана тұрғыза алады дейді. Тәттімбетті алдырады, күйші киіз үйдің табалдырығына келіп тізерлеп отырып домбасын алып күй тартады, жылжып ішке кіреді ақырында Күшікбайдың қайғыдан қан жұтқан, тас болып қатқан жүрегін жібітеді, кірлеген көңілін тазалайды. Өз бетімен ажалға мұйынсұнған адамды Тәттімбетшеберлігімен осылайша түлеткен екен. Бұл Қосбасар күйі алты топқа бөлінетін болған : 1) Табалдырық Қосбасар 2) Зар Қосбасар 3) Жәйсары Қосбасар 4) Сейіл Қосбасар 5) Сырнайлы Қосбасар 6) Қырмызы Қосбасар, 62 тармақтан тұратын бұл күй адамның қайғысына ортақтасу, жұбату ыңғайында келеді.

Көкейкесті -Тәттімбет күйлерінің ең биік шыңы.Бұл күйді компазитор өмірінің соңғы кезеңдерінде шығарған.Күйдің дәстүрлік орындауында сол қолға және оң қолға вибрациялық діріл беріп ішекті жоғары орап қағу арқылы орындалып, домбыра үніне жан бітіріп,күйдің мазмұндық сырын ашады және өте күрделі туынды екенін көрсетіп ерекшеленеді.

Бестөре – қоғамдық болмысқа сыншыл көзімен қарап, өзінің шығармашылық туындысы арқылы халықтың әлеуметтік жағдайын суреттеп аңғартады.Юморға толы туындысы халық арасындағы атқамінерлердің қарапайым халықты жәбірлеген қыспағын бейнелейді.

Тәттімбет Қазанғапұлы –күйші-компазитор, сөзге шешен, әділетті, шыншыл, ақын жанды, сері адам болған. Оның туындылары – өмірдің тартысы,сарғайған үміт, халықтың тағдыр тауқыметі, философиялық толғаныс,туған жерге сағыныш, сұлулыққа құштарлық, құстың әсем үндері, бұлақтың сыңғыры, табиғаттың сұлу тынысына толы. Әсем лирикалық иірімдегі ырғақтары, нәзік нювнстары тыңдаушының бойын әсем күйге бөлеп,тәтті әуен желісімен тебірентеді.

Әдебиеттер

1. Тоғысбаев Б. Сужикова А. – «Тарихи тұлғалар» – Алматы 2005ж
2. А. Тоқтаған, М. Әбуғазы – «Тәттімбет және Арқа күйлері» - Аматы 2005ж
3. Гамарник М.Жизнь и творчество Таттимбета. – Автореферат- Алматы 1996ж

КҮЙ ҚОНҒАН ҚАРАТАУЛЫҚ ТҰЛҒАЛАР

Жанғозы М. –МӨ-22-1дк тобының студентті
Нұрман Ж.Б. – аға оқытушысы

Қарт Қаратау, әрісі Жетіқоңыр, Ұлытау, Жаңа Арқа, берісі Шу бойы, Сарысу, Жайлаукөл, Қамқалыға дейінгі ұланғайыр байтақ өлкеде қанат жайған қобыз сарынды күйшілік өнер қазақтың ұлыстық музыка мәдениетінің еңселі бір биігі болды, әсіресе аспаптық музыка саласында қобыз, домбыра, шаңқобыз күйлері өзіндік сазы бар көркем тұлғалар қалыптасады. Қобызшылар – Ықылас Дүкенұлы, Жаппас Қаламбаев домбырашылар – Бапыш Қожамжарұлы, Сүгір Әлиұлы, Бапыш Қожамжарұлы, Нұртай Жаңбыршиев, Мәді Шәутиев, Қалы Бархиев, Төлеген Момбеков, Үрмізов, Атабек Асылбеков, Ергентай Борсабаев, ағайынды Сейітхан және Әлімхан Әлімбековтер, Сәуірбек Кәрібозов сияқты Қаратаулық өнер тарландарының есімдері ұлттық күй өнерінің қазынасына баға жепес байлық қалдырған дәстүрлерін жоғалтпаған ұлы тұлғалар. Қазіргі кезеңде «Қаратаудың шертпелері» деп аталып кеткен кең арналы күйшілік мәнердің қалыптасуына аталған өнер иелерінің еңбегі өте зор. Қаратаулықтардың күй толғау мәнері әрқилы, әуен өзегі ортақ болса да бірін-бірі қайталамайды, әр жүйрік өзінің шабытымен озады. Жаппас Қаламбаев Арқа мәнеріне бой ұрып Тәттімбетше «қырық буын қосбасар күйге» жүйріктеу болса, Төлеген Момбеков әндете шертілетін теріскейдің байырғы желдірмесіне беймдігінен танбайды Файзолла Үрмізов Сарысудың мәнерімен кері толғауға әуес болады, Ергентай Борсабаев Шу өлкесінде кең тараған «ыңғайтөкпешіл» шертіске құмбыл. Атабек Асылбеков толғау күйлерді мінсіз тартса, Сейтхан Әлімбеков аңыз күйлерді тарау-тарауымен ағытар еді. Қаратаудағы домбыра шалудың байырғы табиғатынан ешқашан айнымайтын, теріскей сазының кейде адуынды, кейде нәзік, кейде шат, кейде қамкөңіл мінезін дөп баса шертетін, сезімшіл ноталары жорта тәкәппарсынған тыңдаушылардың еңсесін езіп, асқақсымақ көңілдерін кемсендетіп пұшайман жағдайға түсіретін, қос ішектен төгілген көкейкесті қағысы пенде түгілі тасжүрек бетпақдаланың өксігін оятардайын құдіретке ие еді. Күйшінің «шалқыта», «желдірмелете», «әндете», «шертпелей», «төкпелей», «толғаулата», «жолдықоңырлата» тарту мәнері өз алдындабөлек әңгіме, аққудың сұңқылын, бозінгеннің боздауын, бесжорғаның жүрісін екі ішекпен күнірентуі шеберлік атаулының шыңына баларлық дауа болмаса қанға біткен қасиет демеске тыңдаушының еш амалы қалмас еді-ау. Қаратауда бірінен – бірі өткен дәулескер күйшілер әмәнда көп болған, бірақ солардың ішінде Төлеген мен Генералдың өнері өзгелерден бір мысқал артық болғаны жалпыға мойындалған ақиқат. Тума талант иелерінің өнеріне бас иген бекзат тыңдаушылары, теріскейдің күй талғайтын кірпияз елі бұларды «Қаратаудың қос қыраны» деп аттарын ардақтай атағанды, құп көретін. Сол Қаратау мұзбалағының бірі – Төлеген болса, екіншісі дауылпаз күйші Генерал Асқаров еді.Генерал Әбдірауықұлы Асқаров (1940 жылы -1999) 14 мамырда Қаратаудың терістік бауырындағы көне шаһар – Шолаққорғанда дүниеге келген, сүйегі кіші жүз, оның ішінде – Алшын. Алшын руынан Дайрабай, қобызшы Ықылас замандастары Сүгірден ілгері өмір кешкен. Төлеген Момбеков (1918 жылы – 1997) Созақ ауданы Сызған ауылы дүниеге келген, руы орта жүз алты арысының бірі Қоңырат тайпасы, Саңғыл руынан екінші дүниежүзілік соғысқа қатысқан. 1943 жылы Мәдениет саласына еңбек сіңірген. 1969 жылы Толеген Момбековтың асыл жары Пернеш өмірден өтеді, Райхан, Қызжан, Дана, Гүлжан, Салтанат бес қызы мен және Қайрат атты бір ұлымен қалған Төлеген бұл қаза төкеге қатты батады, жаны күйзеліске толы болады, ол кезде автаклуб меңгерушісі болып іс атқаратын бір күні шаршап үйне келетін, үйінің ең кенжесі Қайрат төрт жастағы Салтанатты жылатып қойат, арада біраз жыл өтседе қайтқан шешесін ұмытпаған Салтанат «

апама айтам» деп жылайтын, осы сөөзді құлағына шалып қалған күйшінің көңілін мұң төргеп қатты толқит. Қызын жұбатып отырып « қайтемін жаным-ау қайтейн жаным-ау» деп қызымен қосыла мұңға батып жылайтын, сосын сүйеніші де жанына жұбанышыда болған домбырасын қолына алып мұңға батып домбырасын шерттіп отыратын. Ертеңінде жұбайы Пернештің өмірден қайтқанын есіне алып қызын жұбатып отырып күй шығады. Күйдің атын Салтанат деп атайды, шығармада жалған дүниеде, зулап өткен бақытты шағы да сәбидің жүрегінің Анаға деген зарлы сағынышы да баянсыз бейнеленген, жүректен шыққан күй жүрекке жететіні сөзсіз. Салтанат күйінің шығу тарихы қызын жұбату ретінде қоялады . Арқада қобыз өнерін бірден-бір қазақтың қазақи қасиеттерін, тарихи жағдайларын күй етіп қобызға түсірген Ықыластан күй өнерін бойына сіңірген Сүгір, тұратын жері Созақ Жапекеңдермен ағайын, Сүпекеңді шақыртып алып, күй тартып беруін сұранды Жапекең дегенмен Сүгірдің домбыраның басынан сағасына дейін қолын жүгіртіп, домбыраны тексерген сияқты қағып шыққан дыбысының өзі әсер етіп міне менің Сүгірді көргенім сол. Содан кейін Жапекең біраз күйлер тартып береді Сүгірдің өзіне. « Сен енді жақсы қобызшысың, қобызшыдан добырашы, күйші шықпайды деген сөз емес, өзі күйдің қасиеттері мына, кейбір қағыстан бірбеткей қағып, қобыздың ысқылған даусымен шалқытып отырушы еді Сүгір.

Әдебиеттер

1. Жүзбай Жанғали. – «Кітап» ЖШС – Шымкент 2015 ж
2. Энциклопедия. – «Арыс баспасы» - Алматы 2005ж

ӘОЖ 78.07

МЕКТЕПТЕГІ МУЗЫКА-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСЫНА БАЛАЛАРДЫҢ СҮЙІСПЕНШІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жолдасова З. – МӨ - 24-1к2 тобының студенті
Арипбаева Л.Ш. - п.ғ.к., доцент

Мектептегі музыка-педагогикалық жұмыс балалардың эмоционалды, шығармашылық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Музыка пәні балаларға музыкалық сауаттылықты қалыптастырып қана қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерін, сезімдер мен ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Музыка сабағы арқылы балалар шығармашылық қабілеттерін ашады, үйлесімділік пен әдемілікке деген сезімдерін тәрбиелейді. Сонымен қатар, музыка пәні балалардың ұжымдық жұмысқа деген қызығушылығын арттырып, топтық іс-шараларға қатысу арқылы ынтымақтастық дағдыларын қалыптастырады. Мектепте музыка-педагогикалық жұмыстың басты мақсаты — балалардың музыкалық талғамын, өнерге деген сүйіспеншілігін қалыптастыру және жалпы білім беру жүйесіне оң әсерін тигізу.Балалардың музыкалық сүйіспеншілігін қалыптастыру психологиялық тұрғыдан бірнеше маңызды аспектілерге негізделеді:

1.Эмоциялық әсер мен музыканың рөлі
2.Музыкалық қабылдау және түйсіктің дамуы
3. Әлеуметтікжәнемәденифакторлар
4.Шығармашылықдамуы
5. Жеке тұлғалық даму

Жалпы, музыкалық сүйіспеншілікті қалыптастыру психологиялық тұрғыдан баланың жан-жақты дамуына, оның эмоциялық және шығармашылық қабілеттерінің өсуіне, сондай-ақ жеке тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына оң әсер етеді.Мектепте музыка пәні арқылы балалардың сүйіспеншілігін қалыптастыру үшін бірнеше тиімді жолдарды қолдануға болады:

1. **Әртүрлі музыкалық жанрлар мен стильдер арқылы қызығушылықты арттыру**.Балалар әртүрлі музыкалық жанрлармен танысуы керек. Олар классикалық музыкадан бастап, халық әндері, қазіргі заманғы музыкалық шығармаларға дейін әртүрлі стильдермен танысуы арқылы музыканың әр қырын сезінеді. Бұл балалардың музыкалық талғамын кеңейтіп, әр жанрға деген қызығушылықтарын арттырады.
2. **Музыкалық шығармаларды жас ерекшеліктеріне сәйкес таңдау.**Музыка мұғалімдері әрбір сыныптың жас ерекшеліктеріне сәйкес шығармаларды таңдап, оларды балаларға ұсынуы тиіс. Мысалы, жас балалар үшін көңілді және жеңіл ырғақтар, ал үлкен сыныптар үшін күрделі шығармалар мен композициялар пайдалы болады. Бұлбалалардыңмузыкалықтыңдаушылыққабілеттеріндамытуғаықпалетеді.
3. **Музыкалық ойындар мен белсенді әдістер**.Музыкалық ойындар мен шығармашылық тапсырмалар арқылы балалардың қызығушылығын арттыруға болады. Ән айту, би билеу, музыкалық аспаптарда ойнау сияқты әрекеттер арқылы балалар музыкаға белсенді қатысады. Бұл балалардың музыкалық қабілеттерін дамытуға ғана емес, музыкаға деген сүйіспеншілігін де қалыптастырады.
4. **Музыкалық шығармашылыққа ынталандыру**.Балаларды музыкаға тек тыңдаушы емес, сонымен қатар орындаушы, шығармашылық тұлға ретінде тарту маңызды. Әртүрлі музыкалық композицияларды орындау, ән айту, аспаптарда ойнау арқылы балалар өздерінің шығармашылық қабілеттерін аша алады. Оларды шығармашылық жобалар мен көріністерге қатыстыру да қызығушылықты арттырады.

Қорытындылай келе, мектептегі музыка-педагогикалық жұмыс балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Музыка арқылы балалардың эмоциялық, шығармашылық қабілеттері дамып, мәдениетке деген қызығушылығы артады. Музыкалық сүйіспеншілікті қалыптастыру үшін әр түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану қажет, оның ішінде музыкалық жанрлар мен таныстыру, шығармашылық жұмыстарға тарту және ұжымдық әрекеттерді ұйымдастыру маңызды. Мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы балалардың музыкаға деген сүйіспеншілігін нығайтады, ал бұл олардың тұлғалық дамуына және өмірге деген оң көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер
1. Ахметова Р. А. Музыкалық тәрбиенің психологиялық негіздері. Алматы: «Ғылым» баспасы. 2015
2. Кенжебекова М. Ш. Мектепте музыкалық тәрбие берудің әдіснамалық негіздері. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасы. 2017
3. Нұрпейісова М. Т. Балалар психологиясы және музыкалық тәрбиенің өзекті мәселелері. Алматы: Қазақ университеті. 2018
4. Дүйсенова Ә. Мектепте музыка пәні арқылы шығармашылықты дамыту. Астана: «Шағатай» баспасы. 2019
5. Шумилова Л. В. Музыкалық білім берудің теориясы мен практикасы. Алматы: Дарын. 2014
6. Құдайбергенова Г.Ә. Балалардың эмоциялық және шығармашылық дамуында музыка пәнінің рөлі. Алматы: Рауан. 2016

МӘДЕНИ-ДЕМАЛЫССАЛАСЫНДАҒЫАЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚТӘРБИЕ

Жүніс М. - МӨ -23-15к2 тобының студенті
Шымалиев А.Б. - магистр, оқытушы

Қазіргі жағдайда мәдениет өзінің дамуының ең маңызды ресурсы мен қайнар көзіне айналады; өмір сапасы мен адамдар қызметінің нәтижелеріне белсенді әсер етуге арналған өзін-өзі қамтамасыз ететін құндылық ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты қазіргі заманғы мемлекеттік мәдени саясаттың басты мақсаты – қазақ қоғамына тән құндылықтар жүйесі негізінде мәдениет арқылы адамның жеке басының дамуы. Бос уақыт ішкі рухани әлемге тыныңу мен тәжірибе үрдісін алуға ендіруге бағытталған. Бос уақыт адамның әлеуетін, оның барлық энергия түрлерін жүзеге асырады. Тыныңу - бұл бос уақыттың бөлігі, мұнда, негізінен, өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі жүзеге асыруға, демалуға және жеке қалпына келуге байланысты еркін әрекеттерді таңдау мүмкіндігі бар. Бос уақыт саласында адам тыныңуды жүзеге асырады, оның тиімді түрткісі осы іс-әрекеттің өзіне қажеттілік болып табылады. Бұл қызмет оның жеке қажеттіліктері мен мүдделерінен туындайды және сыртқы жағдайлардың қысымымен туындамайды, оны мәжбүр етеді. Бос уақыт қызметі - бұл көп деңгейлі құрылым, оның негізгі деңгейлері бос уақытты анықтайтын тұтыну мен шығармашылық [1].

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде мемлекеттің мәдени саясатын жүзеге асырудың маңызды құралы мәдени-тыныңу жұмысы болып табылады. Қазіргі заманғы жағдайда әскери қызметкерлердің бос уақытын ұйымдастыру, білім беру практикасында мәдениет пен өнердің мүмкіндіктерін толығырақ пайдалану маңызды. Осыған байланысты бағынышты кадрларды даярлау мен тәрбиелеуде мәдени-тыныңу жұмысының рөлі мен тиімділігін арттыру бойынша практикалық шаралар қабылдау талап етіледі. Сонымен бірге мәдени-тыныңу саласының құралдарын тиімді пайдалану маңызды, олар: әдебиет пен өнер, басылым, радио мен теледидар, әскери радио мен теледидар орталықтары, білім берудің басқа да техникалық құралдарының жергілікті арсеналын толығырақ пайдалану қажет; сондай-ақ спорттық-сауықтыру орындары, туризм және экскурсиялық құрылымдар, әуесқой балық аулау және аң аулау. Азаматтық-патриоттық тәрбие азаматтықты, белсенді өмірлік ұстанымды және өз Отанына жату сезімін қалыптастыру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Әлеуметтік және саяси тұрақтылық мәселелері өзекті болып келе жатқан қазіргі қоғам жағдайында жастар ортасында патриотизмге тәрбиелеу ерекше маңызға ие болады. Осыған байланысты мәдени-демалыс саласы өскелең ұрпақтың өз елі, мәдениеті, тарихымен дәстүрлері үшін мақтаныш сезімін дамыту үшін мүмкіндіктер беретін азаматтық-патриоттық тәрбиенің негізгі институттарының бірі болып табылады.Түрлі мәдени мекемелерді, демалыс орталықтарын, клубтарды, спортты құйымдарды қоса алғанда, мәдени-демалыссаласыжастар өздерінің шығармашылық және зияткерлік әлеуеттерін іске асыра алатын, сондай-ақ оның азаматтық және патриоттық тәрбиесіне ықпал ететін бос уақыттың әртүрлі нысандарына белсенді қатыса алатын кеңістікболыптабылады [2].

Бұл мекемелер ұлттық бірегейлік сезімін, өз еліне деген сүйіспеншілікпен құрмет сезімін, азаматтық жауапкершілікпен белсенді өмірлік ұстанымды дамытуға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыруда айтарлықтай әлеуетке ие. Мәдени-демалыс саласындағы азаматтық-патриоттық тәрбие әртүрлі формалармен әдістер арқылы жүзеге асырылады. Ең маңызды міндеттердің бірі-жастардың қоғаммен Отан алдындағы жауапкершілігі туралы хабардар болуына тәрбиелеу, белсенді азаматтық ұстанымды дамыту, ол өз кезегінде ел,оның тарихымен мәдениеті туралы білімге негізделген. Көрмелер, концерттер, дәрістер, спорттық жарыстар, театр қойылымдары және бос уақытты өткізудің басқа түрлер ісияқты мәдени-демалыс іс-шаралары патриоттық сезімдер мен азаматтық бірегейлікті қалыптастырудың тиімді құралы бола алады.

Азаматтық-патриоттық тәрбиенің негізгі бағыттарының бірі жастарды өзелінің тарихымен мәдениетін зерттеуге тарту болып табылады. Бұл тұрғыда мәдени мекемелер бай тарихи және мәдени мұраларға қол жетімділікті қамтамасыз етуде маңыздырөл атқарады. Мұражай экспозициялары, тақырыптық көрмелер, театр және музыкалық қойылымдар арқылы жастар ұлт тағдырын анықтаған оқиғалармен дәуірлерге сүңгуге және осы оқиғалардың бүгінгі елдің қалыптасуындағы маңыздылығын тереңірек түсінуге мүмкіндік алады. Өз Отанының тарихын, ұлы жеңістермен трагедияларды, мәдени жетістіктермен дәстүрлерді білу патриоттықсананы қалыптастырудың маңызды элементі болып табылады. Жастардың әлеуметтік және волонтерлік жобаларға белсенді қатысуы арқылы патриотизм сезімін тәрбиелеуде маңызды аспект болып табылады. Мәдени-тыныңу жұмысының осы қызметтерін жүзеге асыру мәдени-тыныңу жұмысының келесі негізгі бағыттары бойынша жүзеге асырылады:азаматтық-патриоттық сапаларды қалыптастыруға қатысу, мәдениет пен өнер, орныққан қатаң тәртіп арқылы әскери парызды орындау үшін жеке жауапкершілікті тәрбиелеу болыр табылады.

Мәдени-демалыс мекемелері мұқтаж жандарға көмек көрсетуге, қоршаған ортанық орғауға, қайырымдылық акцияларына қатысуға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыруға белсенді түрде жәрдемдеседі. Мұндай бастамалар

жастарға өздерінің маңыздылығымен қоғам үшін маңыздылығын сезініп қана қоймай, олардың өз елінің өміріне қатысу сезімін, оның дамуымен өркендеуіне қатысу қажеттілігін нығайтады. Әскери-патриоттық акциялар, тарихи ескерткіштерге экскурсиялар, түрлі ұрпақтар қатысатын спорттық жарыстар сияқты мәдени-демалыс іс-шараларыда азаматтық және патриоттық жауапкершілікті тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Бұл іс-шаралар жастарға әскери маңыздылығын, ата-бабаларынеске алу мен өзхалқының дәстүрлерін құрметтеуге көмектеседі. Олар еңбекке деген құрметті, өз Отанының игілігі үшін қызмет етуге деген ұмтылысты және оның жетістіктері үшін мақтанышты қалыптастырады. Алайда, жаһандану жағдайында және әртүрлі мәдениеттердің жастар санасына әсері жағдайында азаматтық-патриоттық тәрбие қазіргі заманғы мәдени және әлеуметтік шындықтың ерекшелігі аясында өзектендірілуі маңызды [3].

Жастар жаңа құндылықтармен дүниетанымдарға тап болғанымен, оларға ұлттық бірегейліктің маңыздылығын тереңірек түсінуге, дәстүрлерді сақтауға және оларды болашақ ұрпаққа беруге мүмкіндік беру керек. Азаматтық-патриоттық тәрбиенің тиімділігін арттыру әдістерінің бірі мәдени-демалыс қызметіне заманауи ақпараттық технологияларды енгізу болып табылады. Мультимедиялық технологияларды, тарихи ескерткіштерге виртуалды турларды, мұражайлармен көрмелерге онлайн турларды пайдалану жастарға өз елінің мәдени мұрасымен өзара әрекеттесудің жаңа түрлерін ұсынады.Осылайша,білім беру процесі қол жетімді және интерактивті бола бастайды, сонымен қатар зерттелетін тақырыпқа тереңірекенуге ықпал етеді.Спорт арқылы патриотизмді тәрбиелеуге ерекше назар аудару керек. Бұқаралық және кәсіби спорттық іс-шаралар мәдени-демалыс саласының маңызды элементі болып табылады. Олар командалық рух, адалдық, тәртіп, қарсыласты құрметтеу және ортақигілік үшін жанқиярлыққа дайын болу сияқты қасиеттерді тәрбиелеуге көмектеседі. Халықаралық аренадағы спорттық жетістіктер әрқашан елдің күшімен бірлігінің маңызды символы болды, ал ұлттық құрамалардың жеңістері бүкілхалық үшін мақтаныш көзіне айналуда. Дегенмен, мәдени-демалыс саласындағы азаматтық-патриоттық тәрбие барынша тиімді болуы үшін оның тек ресми іс-шаралармен шектелмеуі қажет. Оның жастардың күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналуы, білім беру үдерісіне, қоғамдық бастамалармен жобаларға интеграциялануы маңызды. Бұл тұрғыда жастар қоғам өміріне тек іс-шараларға қатысу арқылы ғана емес, сонымен қатар өз қаласын, аймағын немесе тұтастай елді дамытуға бағытталған жобаларға жеке қатысу арқылы белсенді қатысатын жағдайлар жасау маңызды. Осылайша, мәдени-демалыс саласы жастарды азаматтық-патриоттық тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Бос уақыттың әртүрлі формалары, спорттық іс-шаралар, мәдени және білім беру жобалары арқылы жастар өзелінің тарихын және оның мәдениетін біліп қана қоймай, оның өміріне белсенді қатысуға мүмкінді калады, бұл азаматтық жауапкершілік пенпатриоттық сананы қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі сын-тегеуріндермен жаһандану жағдайында патриотизмге тәрбиелеу дәстүрлерді инновациялармен ұштастыруға, сондай-ақ жастардың мүдделерімен қажеттіліктерін ескеруге тиіс ерекше тәсілді талап етеді.

Әдебиеттер

1. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга/Ю.А.Стрельцова.–М.: МГУКИ, 2003. –236с.
2. Соколов Э.В. Свободное время и культура досуга/ Э.В.Соколов.- Л., 2007.- 185 с.
3. Омар Е.О. Мәдени-тыныгу жұмысы теориясы/Е.О.Омар.-Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2012.- Б.7

ӘОЖ 7.012:574

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ СӘН ДИЗАЙНЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫҢ ОРНЫ

Жүсіпбек С.Ғ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті
Лесбекова Ж.У. - магистр, аға оқытушы

Қоршаған ортаның ластануы мен климаттың өзгеруі бүгінгі таңда ең маңызды мәселелердің біріне айналды. Бұл мәселелер сән индустриясын да айналып өтпей, дизайнерлер мен тұтынушылардың назарын экологиялық таза материалдар мен тұрақты өндіріс процестеріне аударуға мәжбүр етті. Қазіргі уақытта экологиялық жауапкершілік сән индустриясының бір бөлігі болып, сән дизайнерлері мен киім өндірушілері экологиялық материалдарды пайдалану арқылы өз өнімдеріне экологиялық мән қосуда. Бұл мақалада экологиялық материалдардың сән дизайнында қалай қолданылып жүргені, олардың түрлері мен артықшылықтары қарастырылады, сонымен қатар сән саласындағы экологиялық өзгерістердің болашағы талқыланады.

Қазіргі сән индустриясы ұзақ уақыт бойы өндіріс процесінде табиғатқа зиян келтіретін химиялық заттарды пайдалануымен танымал болды. Сән индустриясында экологиялық материалдардың пайда болуы алғашында әлеуметтік қажеттілікке емес, тек инновациялық көзқарас ретінде қабылданды. Бірақ уақыт өте келе, экологиялық таза өнімдерге деген сұраныстың өсуі, табиғи ресурстардың сарқылуы мен климаттық өзгерістердің әсері сән дизайнерлерінің тұрақты даму принциптерін қабылдауына ықпал етті.

Сән индустриясының экологиялық жауапкершілігіне негізделген жаңа трендтер дизайнерлерді табиғатқа зиян келтірмейтін, қайта өңделген және жаңартылған материалдарды қолдануға мәжбүр етті. Экологиялық материалдар тек экологиялық тұрғыдан жауапкершілік танытып қана қоймай, сонымен қатар сән әлемінде жаңаша стильдер мен өнімдердің пайда болуына ықпал етті.

Қазіргі таңда сән индустриясында экологиялық таза материалдарды қолдану кеңінен таралуда. Бұл үрдіс тек қоршаған ортаға қамқорлық жасаумен шектелмейді, сонымен қатар адам денсаулығы үшін де маңызды рөл атқарады. Табиғи материалдардан жасалған киімдер терінің тыныс алуына мүмкіндік беріп, аллергияның алдын алады, артық ылғалды сіңіріп, денеге жайлылық сыйлайды.

1. Киім дизайнында қолданылатын экологиялық таза материалдар табиғи өсімдіктер мен жануарлардан алынатын шикізаттан жасалады. Олардың қатарына мыналар жатады:

• Мақта – гипоаллергенді, тыныс алатын материал, теріні тітіркендірмейді.
• Зығыр мата – бактерияға қарсы қасиеттері бар, ылғалды тез сіңіріп, тез кебеді.
• Жүн (меринос, түйе жүні, альпака) – жылуды жақсы сақтайды, теріні құрғақ ұстайды.
• Жібек – табиғи ақуыздардан тұратын мата, теріге жұмсақ әсер етеді.
• Бамбук талшығы – микробқа қарсы қасиеттерге ие, ультракүлгін сәулелерден қорғайды.

2. Экологиялық материалдардың денсаулыққа пайдасы;

• Терінің тыныс алуына мүмкіндік береді. Синтетикалық материалдар терінің ауа алмасуын шектеп, терлеуді күшейтеді, бұл тері ауруларына (бөртпе, экзема) әкелуі мүмкін. Ал табиғи талшықтардан жасалған киімдер денеге ауа өткізіп, ылғалды жақсы сіңіреді, осылайша терінің табиғи тепе-теңдігін сақтайды.

• Аллергия мен тері тітіркенуін азайтады. Көптеген синтетикалық маталар өндірісінде химиялық бояғыштар, формальдегид және басқа да зиянды заттар қолданылады, олар теріде қышу, қызару, тіпті аллергиялық реакциялар тудыруы мүмкін. Экологиялық таза, табиғи маталар гипоаллергенді болып табылады және теріні қорғайды.

• Температураны реттеуге көмектеседі. Қыста жылуды сақтап, жазда денені салқындататын маталар денсаулық үшін өте пайдалы. Жүн мен жібек сияқты материалдар дене температурасын тұрақты ұстап, суық тиюдің алдын алады.

• Улы химиялық заттардың әсерін азайтады. Синтетикалық киімдерді өндіруде қолданылатын кейбір химиялық заттар ағзаға баяу сіңіп, иммунитетке, гормоналды балансқа кері әсер етуі мүмкін. Ал табиғи материалдардан жасалған киімдер бұл қауіптен арылуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда көптеген сән брендтері экологиялық таза киімдерге көше бастады. Олар қайта өңделген маталарды, табиғи бояғыштарды пайдаланып, тұрақты өндіріс процестерін дамытуда. Бұл тенденция болашақта экологиялық сәннің тұрақты дамуына ықпал етеді.

Сән индустриясында экологиялық материалдарды пайдалану әртүрлі бағыттарда жүзеге асуда. Осы материалдардың негізгі түрлерін қарастырайық:

1. Органикалық мата. Органикалық мақта мен зығыр сияқты табиғи материалдар экологиялық таза сән өнімдерін жасау үшін жиі қолданылады. Бұл материалдар пестицидтер мен химиялық тыңайтқыштарсыз өсірілетін дақылдардан алынады. Органикалық маталар табиғатқа зиян келтірмей, биоыдырағыш қасиеттерге ие. Олар сән әлемінде жоғары сұранысқа ие, себебі тұтынушылар экологиялық таза өнімдерге көп көңіл бөле бастады.

2. Қайта өңделген материалдар. Қайта өңделген полиэстер, жібек және тері сияқты материалдар экологиялық таза сән өнімдерін шығаруда маңызды рөл атқарады. Бұл материалдар табиғатқа зиян келтірмей, тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу арқылы жасалады. Бұл тренд сән әлемінде қалдықтарды азайту мен қоршаған ортаны қорғау мақсатын көздейді. Қайта өңделген полиэстер, мысалы, бұрынғы киімдерден немесе пластикалық бөтелкелерден алынады.

3. Табиғи тері және жүн. Экологиялық таза тері мен жүн материалдары, әсіресе қайта өңделген тері және жасанды жүн түрінде сәнде қолданылуда. Бұл материалдар сән индустриясында дәстүрлі тері мен жүнді пайдаланудың экологиялық баламасы ретінде кеңінен қолданылып келеді. Олардың қасиеттері жоғары сапалы және табиғатқа зиянсыз болып табылады.

4. Биораздырайтын материалдар. Биораздырайтын маталар, мысалы, ағаш талшығы мен мақта талшығы негізінде жасалған материалдар сән дизайнында экологиялық таза балама ретінде пайдаланылуда. Бұл материалдар табиғатта ыдырап, қоршаған ортаға зиян келтірмейді. Олар болашақта экологиялық сәннің негізін құрайтын маңызды компоненттерге айналуы мүмкін.

Қорытындылай келе экологиялық таза материалдардан жасалған киімдер денсаулыққа үлкен пайдасын тигізіп қана қоймай, қоршаған ортаға да оң әсер етеді. Олар аллергия қаупін төмендетеді, терінің тыныс алуына мүмкіндік береді, табиғи температуралық баланс сақтайды және химиялық заттардан қорғайды. Сондықтан табиғи материалдардан жасалған киімдерді таңдау – денсаулыққа және экологияға жасалған қамқорлықтың бір көрінісі. Тұтынушылардың экологиялық жауапкершілікке деген сұранысы сән индустриясының даму бағытын айқындап отыр.

Әдебиеттер

1. Шарманова Б. Ш., Қазбекова Б. Т. Табиғи талшықтардан жасалған тоқыма материалдарының қасиеттері. – Алматы: ҚазҰТЗУ баспасы, 2018.
2. ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі. Қазақстандағы экологиялық таза өнімдер мен тұрақты даму стратегиясы. – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Серікбай А., Мұханова Ж. Табиғи маталардың адам ағзасына әсері және оның маңыздылығы. – «Қазақстан Жоғары мектебі» журналы, 2020.
4. Textile Exchange. Preferred Fiber & Materials Market Report. – 2021.

ӘОЖ 7.012:574

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ СӘН ДИЗАЙНЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫҢ ОРНЫ

Жүсіпбек С.Ғ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті
Лесбекова Ж.У. - магистр, аға оқытушы

Қоршаған ортаның ластануы мен климаттың өзгеруі бүгінгі таңда ең маңызды мәселелердің біріне айналды. Бұл мәселелер сән индустриясын да айналып өтпей, дизайнерлер мен тұтынушылардың назарын экологиялық таза материалдар мен тұрақты өндіріс процестеріне аударуға мәжбүр етті. Қазіргі уақытта экологиялық жауапкершілік сән индустриясының бір бөлігі болып, сән дизайнерлері мен киім өндірушілері экологиялық материалдарды

пайдалану арқылы өз өнімдеріне экологиялық мән қосуда. Бұл мақалада экологиялық материалдардың сән дизайнында қалай қолданылып жүргені, олардың түрлері мен артықшылықтары қарастырылады, сонымен қатар сән саласындағы экологиялық өзгерістердің болашағы талқыланады.

Қазіргі сән индустриясы ұзақ уақыт бойы өндіріс процесінде табиғатқа зиян келтіретін химиялық заттарды пайдалануымен танымал болды. Сән индустриясында экологиялық материалдардың пайда болуы алғашында әлеуметтік қажеттілікке емес, тек инновациялық көзқарас ретінде қабылданды. Бірақ уақыт өте келе, экологиялық таза өнімдерге деген сұраныстың өсуі, табиғи ресурстардың сарқылуы мен климаттық өзгерістердің әсері сән дизайнерлерінің тұрақты даму принциптерін қабылдауына ықпал етті.

Сән индустриясының экологиялық жауапкершілігіне негізделген жаңа трендтер дизайнерлерді табиғатқа зиян келтірмейтін, қайта өңделген және жаңартылған материалдарды қолдануға мәжбүр етті. Экологиялық материалдар тек экологиялық тұрғыдан жауапкершілік танытып қана қоймай, сонымен қатар сән әлемінде жаңаша стильдер мен өнімдердің пайда болуына ықпал етті.

Қазіргі таңда сән индустриясында экологиялық таза материалдарды қолдану кеңінен таралуда. Бұл үрдіс тек қоршаған ортаға қамқорлық жасаумен шектелмейді, сонымен қатар адам денсаулығы үшін де маңызды рөл атқарады. Табиғи материалдардан жасалған киімдер терінің тыныс алуына мүмкіндік беріп, аллергияның алдын алады, артық ылғалды сіңіріп, денеге жайлылық сыйлайды.

1. Киім дизайнында қолданылатын экологиялық таза материалдар табиғи өсімдіктер мен жануарлардан алынатын шикізаттан жасалады. Олардың қатарына мыналар жатады:

- Мақта – гипоаллергенді, тыныс алатын материал, теріні тітіркендірмейді.
- Зығыр мата – бактерияға қарсы қасиеттері бар, ылғалды тез сіңіріп, тез кебеді.
- Жүн (меринос, түйе жүні, альпака) – жылуды жақсы сақтайды, теріні құрғақ ұстайды.
- Жібек – табиғи ақуыздардан тұратын мата, теріге жұмсақ әсер етеді.
- Бамбук талшығы – микробқа қарсы қасиеттерге ие, ультракүлгін сәулелерден қорғайды.

2. Экологиялық материалдардың денсаулыққа пайдасы;

- Терінің тыныс алуына мүмкіндік береді. Синтетикалық материалдар терінің ауа алмасуын шектеп, терлеуді күшейтеді, бұл тері ауруларына (бөртпе, экзема) әкелуі мүмкін. Ал табиғи талшықтардан жасалған киімдер денеге ауа өткізіп, ылғалды жақсы сіңіреді, осылайша терінің табиғи тепе-теңдігін сақтайды.
- Аллергия мен тері тітіркенуін азайтады. Көптеген синтетикалық маталар өндірісінде химиялық бояғыштар, формальдегид және басқа да зиянды заттар қолданылады, олар теріде қышу, қызару, тіпті аллергиялық реакциялар тудыруы мүмкін. Экологиялық таза, табиғи маталар гипоаллергенді болып табылады және теріні қорғайды.
- Температураны реттеуге көмектеседі. Қыста жылуды сақтап, жазда денені салқындататын маталар денсаулық үшін өте пайдалы. Жүн мен жібек сияқты материалдар дене температурасын тұрақты ұстап, суық тиюдің алдын алады.
- Улы химиялық заттардың әсерін азайтады. Синтетикалық киімдерді өндіруде қолданылатын кейбір химиялық заттар ағзаға баяу сіңіп, иммунитетке, гормоналды балансқа кері әсер етуі мүмкін. Ал табиғи материалдардан жасалған киімдер бұл қауіптен арылуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда көптеген сән брендтері экологиялық таза киімдерге көше бастады. Олар қайта өңделген маталарды, табиғи бояғыштарды пайдаланып, тұрақты өндіріс процестерін дамытуда. Бұл тенденция болашақта экологиялық сәннің тұрақты дамуына ықпал етеді.

Сән индустриясында экологиялық материалдарды пайдалану әртүрлі бағыттарда жүзеге асуда. Осы материалдардың негізгі түрлерін қарастырайық:

1. Органикалық мата. Органикалық мақта мен зығыр сияқты табиғи материалдар экологиялық таза сән өнімдерін жасау үшін жиі қолданылады. Бұл материалдар пестицидтер мен химиялық тыңайтқыштарсыз өсірілетін дақылдардан алынады. Органикалық маталар табиғатқа зиян келтірмей, биоыдырағыш қасиеттерге ие. Олар сән әлемінде жоғары сұранысқа ие, себебі тұтынушылар экологиялық таза өнімдерге көп көңіл бөле бастады.

2. Қайта өңделген материалдар. Қайта өңделген полиэстер, жібек және тері сияқты материалдар экологиялық таза сән өнімдерін шығаруда маңызды рөл атқарады. Бұл материалдар табиғатқа зиян келтірмей, тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу арқылы жасалады. Бұл тренд сән әлемінде қалдықтарды азайту мен қоршаған ортаны қорғау мақсатын көздейді. Қайта өңделген полиэстер, мысалы, бұрынғы киімдерден немесе пластикалық бөтелкелерден алынады.

3. Табиғи тері және жүн. Экологиялық таза тері мен жүн материалдары, әсіресе қайта өңделген тері және жасанды жүн түрінде сәнде қолданылуда. Бұл материалдар сән индустриясында дәстүрлі тері мен жүнді пайдаланудың экологиялық баламасы ретінде кеңінен қолданылып келеді. Олардың қасиеттері жоғары сапалы және табиғатқа зиянсыз болып табылады.

4. Биораздырайтын материалдар. Биораздырайтын маталар, мысалы, ағаш талшығы мен мақта талшығы негізінде жасалған материалдар сән дизайнында экологиялық таза балама ретінде пайдаланылуда. Бұл материалдар табиғатта ыдырап, қоршаған ортаға зиян келтірмейді. Олар болашақта экологиялық сәннің негізін құрайтын маңызды компоненттерге айналуы мүмкін.

Қорытындылай келе экологиялық таза материалдардан жасалған киімдер денсаулыққа үлкен пайдасын тигізіп қана қоймай, қоршаған ортаға да оң әсер етеді. Олар аллергия қаупін төмендетеді, терінің тыныс алуына мүмкіндік береді, табиғи температуралық баланс сақтайды және химиялық заттардан қорғайды. Сондықтан табиғи материалдардан жасалған киімдерді таңдау – денсаулыққа және экологияға жасалған қамқорлықтың бір көрінісі.Тұтынушылардың экологиялық жауапкершілікке деген сұранысы сән индустриясының даму бағытын айқындап отыр.

Әдебиеттер
1. Шарманова Б. Ш., Қазбекова Б. Т. Табиғи талшықтардан жасалған тоқыма материалдарының қасиеттері. – Алматы: ҚазҰТЗУ баспасы, 2018.
2. ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі. Қазақстандағы экологиялық таза өнімдер мен тұрақты даму стратегиясы. – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Серікбай А., Мұханова Ж. Табиғи маталардың адам ағзасына әсері және оның маңыздылығы. – «Қазақстан Жоғары мектебі» журналы, 2020.
4. Textile Exchange. Preferred Fiber & Materials Market Report. – 2021.

ӘОЖ 7.035.9:746

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕРІ: ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ДАМУ БАҒЫТЫ

Жұмабек Д.Г. – МӨ-22-12к1тобының студенті
Оспанов Д.М. - магистр, аға оқытушы

Қазақ халқының қолөнері – мәдени мұрасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол тек тұрмыстық қажеттіліктерді қанағаттандырып қана қоймай, сонымен қатар халықтың рухани әлемі мен дүниетанымын бейнелейді. Қазақ ұлттық қолөнерінің тарихы тереңде жатыр, және оның дәстүрлерін бүгінгі күнде сақтап, дамыту маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Ұлттық қолөнердің көптеген түрлері ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, бүгінгі таңда заман талабына сай жаңа форма мен мазмұнды қабылдауда.

Қазақ ұлттық қолөнерінің қалыптасуы мен дамуы. Қазақ қолөнерінің негізі – табиғи материалдарды пайдалану. Қазақ халқы табиғаттың берген байлықтарын шеберлікпен өңдей отырып, күнделікті тұрмысқа қажетті заттарды жасап шығарған. Әсіресе, тері, жүн, ағаш, металл сияқты материалдар кеңінен қолданылды. Қазақ қолөнерінің бұйымдары тек көркемдік жағынан ғана емес, функционалды қасиеттері жағынан да ерекше.

Қазақ ұлттық қолөнерінің ең танымал түрлері мыналарды қамтиды:

- Киіз басу және киіз үй жасау – қазақтың киіз басу өнері өте терең дамыған. Киіз үйдің әрбір элементі қолөнердің бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта да киіз басу дәстүрі сақталып, оны жасайтын шеберлер көбейді.
- Тоқымашылық – алаша, кілем, текемет сияқты бұйымдар қазақ халқының тұрмысында ерекше орын алады. Бұл бұйымдар тек үйді безендіріп қана қоймай, сонымен қатар халықтың эстетикалық талғамын, наным-сенімін білдіреді.

- Сүйек, ағаш және металл өңдеу – қазақ шеберлері ағаш, сүйек, металл өңдеудің қыр-сырын меңгерген. Олардан әртүрлі тұрмыстық бұйымдар, қару-жарақтар, ат әбзелдері жасалды. Бұл бұйымдар әрқашан сәндік және функционалды сипатқа ие болды.
- Тері өңдеу – тері өңдеу өнері қазақ халқының тұрмысының ажырамас бөлігі болды. Қолөнершілер теріден аяқ киім, киім-кешек, тұрмыстық заттар жасай отырып, өз шығармашылықтарын білдірді.

Қазақ ұлттық қолөнері—ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұраның ажырамас бөлігі. Ол халқымыздың тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын, эстетикалық талғамын айшықтайды. Дәстүрлі қолөнер қазіргі заманға сай жаңаша сипат алып, жаңа материалдармен, технологиялармен толықтырылуда. Бүгінде ұлттық қолөнер шеберлері өз туындыларын жаңаша бағытта дамытып, жаһандық нарыққа бейімделуге ұмтылуда.

Қазақтың қолөнері түрлі материалдардан бұйым жасаудың бай тәжірибесіне негізделген. Негізгі салалары:

•Сәндік-қолданбалы өнер (ою-өрнек, кілем тоқу, кестелеу, тері илеу);
•Зергерлік өнер (күміс, алтыннан жасалған әшекейлер);
•Ағаш және сүйек өңдеу (сандық, ер-тоқым, асадал);
•Қыш және металл өңдеу (құмыра жасау, қазан құю);
•Тері және жүн өңдеу (киіз басу, текемет жасау, тон тігу).

Бұл өнер түрлері атадан балаға мирас болып, қазақ халқының мәдениетін бейнелейтін бірегей құндылыққа айналды.Қазіргі кезеңдегі қазақ қолөнерінің даму үрдістері қолөнердің жаңа материалдар мен технологиялар арқылы жаңаруы. Бүгінде ұлттық қолөнер тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, жаңа технологиялармен ұштасуда. Лазерлік ою және гравировка – ағаш, металл, былғары өнімдеріне өрнек салудың жаңа әдістері енгізілуде.3D-принтинг және цифрлық дизайн – заманауи технологиялар арқылы ұлттық нақыштағы бұйымдар жасалуда.Экологиялық таза материалдарды қолдану – табиғи бояулар, қайта өңделген шикізат, органикалық жүн мен жібек кеңінен пайдаланылуда.Бұл тәсілдер қолөнер шеберлерінің мүмкіндіктерін кеңейтіп, олардың шығармашылығын жаңа деңгейге көтеруде.

Қазіргі таңда қазақ қолөнері жаңа дәуірдің талабына сәйкес жаңарып, өзінің дәстүрлі формаларына заманауи элементтер қосылып отыр. Бұл процесс көптеген салаларда байқалады:

1. Қолөнерді жаңашылдықпен байланыстыру. Қазақ қолөнерінің дәстүрлі элементтері қазіргі заманғы дизайнмен ұштасып, жаңа түрлер мен стильдерге айналуда. Мысалы, ұлттық ою-өрнектер қазіргі интерьерде жиі қолданылып, заманауи тұрмыстық бұйымдарға ерекше көркемдік қосады. Жас дизайнерлер ұлттық қолөнерді заманауи сәнмен үйлестіруде ерекше шығармашылықпен жұмыс істеуде.

2. Қолөнерді қолданысқа енгізу. Қазіргі кезеңде қазақ қолөнерін тек дәстүрлі түрде сақтап қана қоймай, оның коммерциялық әлеуетін арттыру да маңызды бағытқа айналды. Қолөнер бұйымдары тек өнер ретінде емес, туристік, сауда салаларында да сұранысқа ие. Бұл бағыттағы жұмыстар қолөнершілерді халықаралық деңгейде танытуға мүмкіндік беріп отыр.

3. Қолөнердің ғылыми зерттелуі. Қазақ ұлттық қолөнерінің тарихы мен мәдени маңызын терең зерттеу бүгінгі күннің қажеттілігіне айналды. Қолөнер бұйымдарын қалпына келтіру және сақтау бағытында ғылыми зерттеулер жүргізіліп, оны жаңа формада жаңғырту жұмыстары қолға алынуда.

4. Жас ұрпақтың қатысуы. Қазіргі уақытта жас буынның қолөнерге деген қызығушылығы артып келеді. Жастар арасында ұлттық қолөнерді жаңаша стильде жасауға талпынушылар саны көп. Олар қазақтың дәстүрлі қолөнерін заманауи өнерге айналдырып, оны әлемдік деңгейде танытуға ұмтылуда.

Қорытындылай келе қазақ ұлттық қолөнері – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған мәдени байлығы, рухани мұрасы. Оның терең тарихы мен дәстүрлері бүгінде өзекті болып, жаңаша даму жолдарына түсуде. Қазіргі таңда қазақ қолөнерінің әлемдік өнерде танылуы, ұлттық өнердің жаңа формада ұсынылуы – оның болашағына деген сенімді арттырады. Қазақтың қолөнері келешекте жаңа тұтынушылар мен өнер сүйер қауымның жүрегінен орын табатын маңызды құндылықтардың бірі болып қала бермек.

Әдебиеттер

1. Кенжетайұлы С. Қазақтың ұлттық киімдері. – Алматы: Қазақстан, 2005.
2. Жолдасбекова С. С. Қазақ ою-өрнектерінің семантикасы. – Алматы: Өнер, 2012.
3. Жунисбаева Г. А. Қазақ қолөнерінің этномәдени аспектілері. – Алматы: Ғылым, 2015.
4. ҚР Мәдениет және спорт министрлігі. Қазақ қолөнерін дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламалар. – Астана, 2021.

ӘОЖ 7.01.2

АНИМАЦИЯ ЖӘНЕ 3D ДИЗАЙНЫНДАҒЫ AI: АВТОМАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ

Жұман Ұ.Т - МӨ-20-12к2 тобының студенті
Оспанов Т.М. - магистр оқытушы

Жасанды интеллект (AI) соңғы жылдары көптеген салаларды айтарлықтай өзгертті және 3D дизайны бар анимациялар да ерекшелік емес. Дәстүрлі анимация мен 3D графикасын жасау суретшілер мен дизайнерлерден айтарлықтай күш пен уақытты қажет еткенімен, заманауи AI технологиялары процестерді оңтайландыруға, күнделікті тапсырмаларды автоматтандыруға және тіпті бұрын мүмкін болмаған инновациялық шешімдерді жасауға жаңа мүмкіндіктер ұсынады.

Анимацияда AI қолданудың ең көрнекті мысалдарының бірі-күнделікті және уақытты қажет ететін процестерді автоматтандыру. Мысалы, бұрын әрбір қадамды немесе мимиканы егжей-тегжейлі өңдеуді қажет ететін кейіпкерлер қозғалысын жасау енді бастапқы қозғалыстарды талдай алатын және оларды сахна қажеттіліктеріне автоматты түрде бейімдей алатын нейрондық желі алгоритмдері арқылы айтарлықтай жеделдетілуі мүмкін. Бұл аниматорларға кейіпкерлерді егжей-тегжейлі көрсету және бірегей көріністер жасау сияқты шығарманың креативті және көркемдік аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік беру арқылы уақыт пен ресурстарды үнемдейді.

Тағы бір маңызды аспект — көрсету процесінде AI қолдану. Терең оқыту алгоритмдерін қолданатын бағдарламалар кескін сапасын жақсарта алады, көрсетуді жылдамдатады, тіпті текстураны немесе жарықтандыруды қалай жақсы өңдеу керектігін болжай алады, бұл дизайнерлердің тиімділігін едәуір жақсартады және аз уақыт ішінде шынайы және сапалы кескіндер алуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе 3D дизайнында өте маңызды, мұнда кескіннің Жоғары сапасы көбінесе күрделі есептеу ресурстарын қажет етеді. AI жүйеге жүктемені азайту және соңғы өнімдерді жасауға кететін уақытты азайту арқылы бұл процесті жеңілдетуге көмектеседі.

Сонымен қатар, жасанды интеллект әртүрлі медиа пішімдер үшін мазмұнды жасау және бейімдеу процесіне көмектесе алады. Мысалы, AI виртуалды шындық (VR) немесе кеңейтілген шындық (AR) сияқты әртүрлі платформалар мен құрылғыларға арналған 3D модельдерін автоматты түрде түрлендіру үшін пайдаланылуы мүмкін, бұл дизайнерлердің жұмысын жеңілдетеді және пайдаланушылардың тәжірибесін кеңейтеді.

Алайда, барлық жетістіктерге қарамастан, анимация мен 3D дизайнындағы AI шығармашылық пен Адамның құру процесіне қатысуы туралы сұрақтар туғызады. Көптеген адамдар жасанды интеллектті қолдану суретшінің рөлін төмендетіп, жасалған жұмыстарда бірегейліктің жоғалуына әкелуі мүмкін деп санайды. Дегенмен, жасанды интеллект шығармашылық процесті алмастырмайды, керісінше суретшілерге мүмкіндік беретін және концептуалды әзірлеу және түпнұсқа идеяларды жасау сияқты жоғары деңгейлі тапсырмаларға назар аударуға мүмкіндік беретін құралға айналады. AI дизайнерлерді инновациялық тәсіл үшін босатып, техникалық аспектілерді қабылдайтын серіктес ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Сонымен қатар, анимация мен 3D дизайнында AI қолдану Шығармашылық үшін жаңа көкжиектер ашады, бұл уақыт пен күш жұмсамай-ақ мүмкін болмайтын күрделі көріністерді жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, жасанды интеллект фотореалистік текстуралар мен бөлшектерді жасай алады, олар бірнеше айға созылады немесе анимациялар мен модельдерге ерекше және мәнерлі қасиеттер қосып, ауырлық күші мен инерция сияқты нақты физикалық заңдылықтарды дәл имитациялайтын динамикалық, күрделі қозғалыстар жасай алады.

GAN (генеративті қарсылас желілер) сияқты заманауи AI алгоритмдері деректердің үлкен көлеміне негізделген керемет егжей-тегжейлі 3D модельдері мен анимацияларын жасай алады. Бұл креативті мамандарға идеялармен жылдам тәжірибе жасауға, жаңа әлемдер құруға және тұжырымдамаларды аз күш жұмсай отырып елестетуге мүмкіндік беретін жаңа мүмкіндіктер ашады. Мұндай технологиялар өндіріс процесін жылдамдатуға ғана емес, сонымен қатар визуалды стильмен, текстурамен және қозғалыспен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді, бұл шығармашылықты одан да жан-жақты және қол жетімді етеді.

Сайып келгенде, анимация мен 3D дизайнындағы жасанды интеллект автоматтандыру мен шығармашылықты біріктіретін қуатты құрал болып табылады. Ол суретшілер мен дизайнерлерді алмастырмайды, керісінше оларды толықтырады, идеяларды жүзеге асыруға, сапаны жақсартуға және процестерді жеделдетуге жаңа мүмкіндіктер береді. Жасанды интеллект шығармашылық индустриялар үшін жаңа көкжиектер ашады, бұл бай, шынайы және қызықты визуалды туындыларды жасауға көмектеседі, сонымен қатар суретшілерге өз жұмысының неғұрлым күрделі, шығармашылық және тұжырымдамалық аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

Анимация мен 3D дизайнында жасанды интеллектті пайдалану, әрине, осы салалардың ландшафтын түбегейлі өзгертеді, дизайнерлерге шығармашылыққа жаңа мүмкіндіктер береді және бұрын көп уақыт пен ресурстарды қажет ететін процестерді жеделдетеді. AI өнімділікті айтарлықтай жақсартатын рендеринг, қозғалыс анимациясы және текстураны жасау сияқты күнделікті және техникалық күрделі тапсырмаларды тиімді автоматтандырады. Сонымен қатар, ол бұрын айтарлықтай шығындарсыз мүмкін болмаған визуалды эффектілер мен анимацияларды жасауға мүмкіндік беретін шығармашылық эксперименттер үшін жаңа көкжиектерді ашады.

Алайда, барлық осы артықшылықтарға қарамастан, дизайн мен анимацияда AI қолдану адамның шығармашылық процесін бұзбайды. Керісінше, AI суретшінің әлеуетін арттыратын және оған концептуализация, бірегей визуалды шешімдер жасау және әртүрлі шығармашылық элементтерді біріктіру сияқты жоғары деңгейлі тапсырмаларға назар аударуға мүмкіндік беретін құралға айналады. AI шығармашылықты алмастырмайды, бірақ дизайнерге өршіл жобаларды жүзеге асыру үшін қосымша ресурстар мен мүмкіндіктер бере отырып, оның серіктесі болады. Іс жүзінде бұл аниматорлар мен 3D дизайнерлері тиімдірек жұмыс істей алатынын, жаңа стильдер мен әдістермен тәжірибе жасай алатынын және қысқа мерзімде күрделі және жоғары сапалы жұмыстарды жасай алатынын білдіреді. Бұл әсіресе қарқынды технологиялық прогресс пен кинодағы, ойындардағы және виртуалды шындықтағы визуалды эффектілерге қойылатын талаптардың артуы жағдайында өте маңызды.

Дегенмен, AI қолдану этикаға, авторлық құқыққа және шығармашылық автономияға қатысты кейбір сұрақтарды тудырады. Алгоритмдер бірегей визуалды шешімдер жасай алады, бірақ бұл бөліктердің иесі кім болады? Жасанды интеллект бар деректер негізінде көп мөлшерде мазмұн жасай алатын жағдайда даралықты және шығармашылық бірегейлікті қалай сақтауға болады? Бұл сұрақтар өзекті болып қала береді және қосымша зерттеуді қажет етеді.

Болашақта жасанды интеллект анимация мен 3D дизайн процесіне тереңірек енеді деп күтуге болады, бұл құрал ғана емес, сонымен қатар суретшілермен қатар жұмыс істейтін толыққанды серіктес болады. Дизайн мамандарының жасаушылар мен ойшылдар ретіндегі рөлін жоғалтпауы, бірақ олардың идеялары мен міндеттерін жүзеге асыру үшін AI қолдануы маңызды. Бұл өнер мен дизайндағы жаңа бағыттарды дамытуға, инновациялық өнімдерді шабыттандыруға және технология мен өнер арасындағы байланысты нығайтуға көмектеседі. Сайып келгенде, AI инновацияның катализаторы ретінде қызмет ете береді, бірақ шығармашылық адамдардың қолында ол ең батыл және ерекше идеяларды жүзеге асырудың ерекше күшті құралына айналады.

Әдебиеттер

1. Мухамеджанова, Г. Т. (2020). Қазіргі заманғы анимация технологиялары: Техникалық және шығармашылық аспектілер. Алматы: Білім.
2. Шекеева, С. Ж. (2019). 3D-дизайн және анимацияның даму үрдістері. Астана: Жоғары оқу орны баспасы.
3. Кенжебаева, М. А. (2021). Искусственный интеллект в дизайне: инновации и применение. Алматы: Гуманитарлық ғылымдар баспасы.
4. Шарапова, Е. С. (2017). Алгоритмы и технологии в 3D-анимировании и моделировании. Санкт-Петербург: Книгоиздательский центр.

ӘОЖ 379.8

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫ – ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ОБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ

Ибадуллаева Г. - МӨ-24-6к1 тобының студенті
Емкулова А.Е. - аға оқытушы

Мәдени-тынығу жұмысының тарихи-мәдени қалыптасуы барысында атқарған қызметтерін тиімді ұйымдастыру мақсатында ізденіс жұмыстарын ғылыми тұрғыдан ұйымдастырылған түрде институттар мен мамандар тарапынан қарапайым жұмыс нәтижесін арттыруды көздеген байқау, салыстыру, тәжірибе қорытындылау сияқты қызметтер атқарылып отырады. Зерттеу объектісіне айналу үшін бұл объект ғылыми проблема жинақталған орта есебінде танылып, мәдени мекеменің қызметі нәтижелілігіне кедергі келтіретіндей болуы тиіс. Ондай проблемалар қоғам дамуына ықпал ететін, соның ішінде мәдениет пен рухани өмір жеке тұлғаның құндылығына айналуына кедергі келтіретін сырты факторларға байланысты туындайды.

Мысалы, жұмыссыздық, саяси тұрақсыздық, экономикалық дағдарыс, табиғат апаттары, т.с.с. адамның жеке тұлға ретінде дамуына, рухани қажеттіліктерін өтеуге мүмкіндіктер шектелгенде туындайтын объективті проблемаларға жатады. Ал субъективті факторлар мәдени құндылықтарды тұтынушылар және мәдени қызметті ұсынушылар өмірінде пайда болады. Біріншілері өз мәдени қалауларын анықтай алмай немесе өз қалауы бойынша мәдени қызмет өтейтін, араласа алатын, айналысатын орта таба алмаса, ал қызметкерлер тарапынан кәсіби осалдық байқалған жағдайда (жаңашылдыққа ұмтыла алмау, қарым-қатынас жасай алмау, клубқа келушілердің қызығушылығын ескермеу, басқарудағы келеңсіздіктер, шығармашылық әдістерін меңгермеу, т.с.с.) да мәдени-тынығу қызметінде зерттеу проблемасы ретінде қарастырылады.

Аталған факторлар ішінде зерттеу объектісі ретінде мәдени-тынығу ісінде субъект болып танылатын мекеме аудиториясы жатады. Мәдени-тынығу жұмысы ерекшелігінің бірі объект пен субъект арақатынасына байланысты дамиды. Ол мәдени-тынығу жұмысының негізгі принципі еркіндіктен туындайды. Клуб аудиториясы көптеген көрсеткіштерімен сипатталып дараланады. Клуб аудиториясы жас ерекшеліктері, әлеуметтік жағдайы, қызметі, жұмыс және бос уақытының мөлшері, әуесқой қызығушылығы, рухани деңгейі, отбасылық дәрежесі т.с.с. Осы көптеген көрсеткіштер клуб жұмысының түріне, мазмұнына, іс-шаралардың өткізілу уақытына т.б. әсер етеді. Бірақ осылардың арасында клуб жұмысы үшін аса маңыздысы ─ аудиторияның рухани деңгейі мен рухани сұранысы. Оларды зерттеп анықтау арқылы әр мәдени мекеме өзінің жұмысын жоспарлы нәтижелі түрде ұйымдастыра алады. Сонымен бірге аудитория сұранысы негізінде ұйымдастырылған іс-шаралардың қатынасушылары да тұрақты бола алады. Ол дегеніміз мәдениет қызметкерлерінің де мәдени ықпал ету мүмкіндіктері тұрақты түрде болмақ деген сөз. Сұраныстарды анықтау мүмкіндіктері тек арнайы зерттеу жұмыстары нәтижесінде атқарылады: байқау, анкеталау, интервью жүргізу, әңгіме.

Клубқа келуші адам өз еркімен рухани сұранысын өтеуге, қалауына лайықты қарым-қатынас орнатуға келеді. Сол себептен клубтағы қарым-қатынасы өз сұранысын қанағаттандыруға бағытталғандықтан, оның әрекет түрін, мазмұнын, ол әрекеттегі өзінің орнын таңдауға да құқысы бар. Театр ұжымында ол роль алып, актер шеберлігін игерсе, қуыршақ театрында ол қуыршақ жасап үйренеді. Бұл орайда ол педагогикалық объект ретінде ─ үйренуші. Сонымен бірге осы жұмыстары арқасында ол тек мәдени тұтынушы ғана емес мәдени әрекетке ықпал етуші тұлғаға да айна алады: спектакльде ойнайтын актер, ойыншық жасайтын шебер, ән орындаушы өнерпаз ретінде басқаларға рухани азық береді. Бірақ бұл шығармашылық үдерістің бірқалыпты дамымайтыны белгілі. Барлық әуесқойлық ұжымдар жоғары нәтижеге жетеді деп айтуға болмайды. Өнер ұжымдарындағы әуесқойлық қызметтер тек орындаушылықпен шектелу тәжірибесі көбірек болып отыр. Оның себебі, қатынасушылармен педагогикалық объект ретінде оқу-тәрбие жұмысы ұйымдастырылмауында болуы мүмкін. Олардың шығармашылық қабілетін, жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту, танымдық мүмкіндіктерін арттыру, т.б. тәрбиелік істерді ұйымдастыру, шығармашылық әдістерді қолдану арқылы өнерпаздардың қарым-қатынас мәдениетін арттыру, сахналық шеберлігін қалыптастыру, ұлттық дүниетанымына ықпал етіп, патриоттық тәрбие беру сияқты зерттеу жұмыстары қалыс келуде.Мәдени-тынығу жұмысының нәтижелілігі мекеме қызметіне де тікелей байланысты. Мекеменің атқаратын басқарушылық қызметі, әдістемелік жұмыстары, қызметкерлер арасындағы іскерлік қарым-қатынас деңгейі, мамандардың кәсіби шеберлігі, нарықтық заманға байланысты адамдардың ақпараттық-мәдени сұраныстары т.б. қызметтерді жетілдіру – тиянақты педагогикалық-психологиялық ізденіс жұмыстарын талап етеді. Мысалы, нарықтық қарым-қатынас көп балалы отбасының ересектерін, жалғызбасты отбасы иесін, төменгі категория жұмысшыларын, жалақысы аз қызметкерлерді, бизнес басшыларын жұмыс уақытын сегіз сағаттан асыруға мәжбүр етті. Сондықтан олардың бос уақыт мөлшері көпбалалы, оның ішінде нәрестелі ананың бос уақытымен теңестіру жағдайына әкелді. Сол себептен мәдени ошақтар қызметі бұл факторды ескермеген жағдайда рухани сұраныстарды өтеу түнгі клубтар құзырына ауысады. Сонымен, мәдени мекеме қызметінің уақыты, түрлері, мазмұны, әдістері – бәрі зерттеу объектісі болуы мүмкін екен.

Бүгінгі таңда мәдени мекемелері, мәдени-тынығу жұмысының объектісі мен субъектілерін зерттеумен қатар атқарылатын қызмет салалары да зерттеу объктісі болып саналады. Мәдениет мәселелері бір уақытта бір деңгейде өрбімейді. Ол қоғамдағы мәдени-әлеуметтік, саяси-әлеуметтік жағдайлармен қатар, әлемдік мәдени даму мәселелерімен де етене байланыста болады. Мысалы, әлемдегі экологиялық проблемалар мәдени қызмет арқылы өз шешуін тауып, халықтың экомәдениетін арттыруға ықпал ету мақсатында білім алушылар арасында, отбасылық тәрбие ісінде, мектептен тыс мекемелердің атқаратын қызметі тұрғысында, экобірлестіктердегі педагогикалық қызметтерде зерттеу жұмысын жүргізуге болады.

Заманауи Қазақстанның «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын түзуі саяси мәселе ретінде қарастырылды. Мәдениеттің өткені мен бүгінгісі, халықтың ұлттық мәдени танымын қалыптастыруы, жаңғыру, қазақ дүниетанымын білу, ұлттық өнердің өміршеңдігін қарастыру, оның тәрбиелік мүмкіндігін жетілдіру, т.с.с. зерттеу мәселелері ізденіс жұмысының маызды мәселелеріне жатады.

Әдебиеттер

1. Аитов Н.А., Биекенов К.У. Социология: Учебник, - Алматы: Қазақ, 2002.-293 с.
2. Аяғанов Г., Тажин Н. Социология негіздері. – Алматы,2001.
3. Жарков А.Д. и др. КДР: теория, практика и методика научного исследования.-М.:МГИК, 1994.-112 с.
4. Как провести социологическое исследование. – М.: Политиздат, 1985.
5. Камалова Н.К. Мәдени-шұғылданымпаздылық қызметін социологиялық зерттеу әдістері: Оқу құралы. - Ш.:ШПИК, 1992.-104 с.

ӘОЖ 351.854

БЕЙІМБЕТ МАЙЛИН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Исабек А. – МӨ-22-6к2тобының студенті
Бексейтов Н.Б. –аға оқытушы

Бейімбет Майлин 1894 жылы Торғай облысы Қостанай уезінің Дамбар болысында (қазіргі Қостанай облысы Бейімбет Майлин ауданы) дүниеге келген. Ол қарапайым және кедей отбасында өсті. Кішкентай Бейімбетті тәрбиелеумен жазушының өзі айтқандай, оқу мен поэзияға қатты әуестенген әжесі айналысқан. Содан бері қарай кітаптарға деген сүйіспеншілік пен талғампаздық болашақ жазушының тұлғасына берілді.

1910 жылдардың басында Бейімбет Арғынбай-қажы медресесінде Мулла ауылынан сауат ашты, содан кейін Троицк қаласындағы "Уазифа" мектебінде оқуды жалғастырады, кейін тағы екі жыл Уфадағы "Ғалия" медресесінде оқыды.Өзінің шығармашылық жолының басында Бейімбет әділетсіздік туралы өз пікірін анық айта алды. Ол өз шығармаларында халық бостандығы, қоғамдағы әйелдер теңдігі тақырыбын қозғады, сондай-ақ бүкіл қазақ халқын білімге шақырды. Автор сол кездегі нақты оқиғалар туралы жазды және романтизмді ұнатпады. 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс кезінде жазушы осы оқиғаға бірқатар шығармаларды арнады, олардың бастысы "Қанды тұман"болды.

«Мен адамдарды ойлап таппаймын, шығармаймын, бірақ өмірден, менің жадымда, жүрегімде өмір сүретін адамдардан аламын», – деді Бейімбет Майлин. 1923 жылдан бастап Бейімбет Майлин өз өмірін журналистикамен байланыстырады. Сонымен қатар, осы уақытта оның шығармаларының жинақтары, эсселері, сондай-ақ жалқауларды мазақ ететін эскиздер мен фельетондар шығара бастады. Бейімбет Майлин жан-жақты адам болған. Театр өнерінің ашылу және даму жылдарында ол ұлттық театрға репертуар жасаумен айналысты. Ол "Қаламқас", "Алданған", "Мулла Шаншар", "Ауыл мектебі", "Дударай" либреттосын және тағы басқаларын жазды. 1930 жылдары Алматыда Ғабит Мүсірепов бірлесіп жазған олар қазақтың алғашқы "Амангелді"дыбыстық фильміне сценарий жазды. Содан кейін Бейімбет Майлин ең толықметражды фильмнің түсіріліміне қатысты.

Бейімбет 1916-1921 жылдарда ауылда мұғалімдік қызмет атқарды. Бұл кезеңде 1916 жылғы қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысы тақырыбына «Қанды тұман», төңкеріс түсындағы ауыл өмірінің ақиқатын айтатын «Съезд», «Әкесіненхат», «Садақбайға» деген өлеңдерін жазады. 1922 жылы С.Сейфуллин Бейімбетті «Еңбекші қазақ» газетінің редакциясына қызметке шақырады. Мұнда ол 1923 жылдың жазына дейін болады. Жазушының дүниетанымы қалыптасып, саяси білімінің артуына С.Сейфуллиннің қарамағында қызметтес болған жылдар күшті әсер етеді. Бейімбеттің осы түстағы шығармашылық бағыты «Кедейге», «Құтты болсын мейрамың» тәрізді өлеңдерден байқалады.

1923-1925 жылдарда Б.Майлин Қостанай қаласындағы губерниялық «Ауыл» газетінде редактордың орынбасары әрі хатшысы болып істеді. Бұл газетте жазушының «Айранбай» деген әңгімесі, «Раушан -коммунист» повесі жарық көреді. Газет-журнал редакцияларында жүрген жылдар Бейімбеттің шығармашылық өмірінің жемісті кезеңдері еді. Ол 1925-1927 жылдарда «Еңбекші қазақ» газетінің жауапты хатшысы, 1927-1929 жылдар арасында «Ауыл тілі» газеті редакторының орынбасары, «Жыл құсы» альманағы мен «Жаңа әдебиет» (1927, 1928) журналының қызметкері, 1934 жылдан 1937 жылға дейін «Қазақ әдебиеті» газетінің редакторы болды.

«Шұғаның белгісі» повесінің мақсаты – жастардың бас бостандығына ерік бермей, қасіретке ұшыратқан ескі дәстүрлерді сынау. Жастардың бас азаттығын көксеу, бұған кедергі келтіретін әдеттерді батыл таңбалау – XX ғасыр басындағы демократиялық қазақ әдебиетіндегі басты сарындардың бірі еді. «Шұғаның белгісі» повесінде оқиғалық өрілімдер, кейіпкерлердің мінездемелері, диалогтер, сезім, көңіл күйлері Қасым деген адамның әңгімесі болып беріледі. Мұндай әңгімелеу мәнері халық прозасының қалыпты баяндау тәсіліне жақын. Бірақ қаһармандар мінезі мен әлеуметтік жағдайды талдау шығарманың реалистік жазба әдебиет дәстүрінде жасалғанын көрсетеді. Туындыда Шұғаның да, Әбдірахманның өздеріне тән және дара сипаттары танылады. Бейімбет Майлин 25 жуық пьеса, либретто, сценарийдің авторы. Оның тұңғыш драмалық шығармасы – «Шаншар молда» пьесасы 1916 ж жазылып, ауыл сахнасында қойылды. 1935 ж. "Жалбыр" либреттосы бойынша опера қойылды.

Б.Майлин қазақ сөз өнерінің публицистика саласына да мол үлес қосты. Бейімбет Майлин қазақ кеңес әдебиетінің проза саласын, әсіресе, көркем әңгіме жанрын өркендетуге көп еңбек сіңірген қаламгер. Бейімбет Майлин сан қырлы жазушы. Ол әдебиеттің барлық саласына араласып, барлық жанрда қалам тартқан адам. Әдбиетте, кез келген жазушының тырнақалды кезеңінде отбасының ықпалы, үлкендердің әңгімесі, алғашқы туындылардың қызығы, еліктеу, әр қиырға қалам салып байқау, ниеттес достар мен тәлімгерлер әсері тәрізді айналып өтуге болмайтын заңды қажеттіліктер де болады. Бұл бір ауыз сөзбен түйіндей салатын нәрселер емес. Жазушының болашақ ұстанымына негіз қалайтын, қаламгерліктің дұрыс жетілуіне ықпал ететін жағдайлар еді. Өткір сөзге өзгеше қарайтын әдеті жазушы шығармашылығынан біршама білініп отырады. Көптеген шығармаларында кейіпкерлерінің аузына өлеңдетіп сөз салатын әдеті не есінде жүрген ескі жырларды қосып жіберетіні, әсіресе деректі шығармаларын байырғы әңгімелермен «тұздықтап» отыратыны осыдан қалған.

Шығармаларына түптұлға ретінде пайдалануда да (Шаншар молда, Арғынбай қажы, т.б.) алғашқы ізденулерінің белгілері аз емес. Соған қарамастан, жазушы шеберханасының осы тұсы көмескілеу. Бұл кезеңдегі көп¬теген балаң жырлары белгісіздеу, әрі сақталмаған. Ол «Айқап» журналы арқылы ұлы Абайдың, А. Байтұрсыновтың, М. Жұмабаевтың, М. Дулатовтың, С. Сейфуллиннің, С Дөнентаевтың жырларымен танысты: бұл қаламгерлігінің қалыптасуына елеулі әсер етіп талабын ұштады, санасына соны ой салды, қолына қалам алуға итермеледі. Б. Майлин небәрі 44 жыл өмір сүрді. Бірақ, аз ғұмыр сүрде де, өзінің аса шебер жазылған көркем шығармалары арқылы ұлттық әдебиетімізді кемел биікке көтерді. Соның айғағындай ұлттық кейіпкерлердің ғажайып галереясын жасады. Сондықтан да сан жылдар өтсе де, бір ғасырдан бір ғасыр асса да ұлы дарынның есімі ел жүрегінен ешқашан өшпейді.

Бейімбет Майлин - қазақ әдебиетінің қалыптасуына зор үлес қосқан көрнекті тұлға. Майлиннің шығармалары халықтың әлеуметтік мәселелерін, тұрмысын және мәдениетін бейнелейді. Оның 15-ке жуық повесті, атап айтқанда 'Азамат Азаматович' романы және 25-ке жуық пьеса мен сценарийлері қазақ әдебиетінде өзекті орын алды. Бейімбет Майлин – қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, оның шығармалары ұлттық прозаның дамуына үлкен әсер етті. Жазушының қарапайым халық өмірін суреттеген әңгімелері мен пьесалары шынайылығымен, терең мазмұнымен ерекшеленеді. Майлиннің мұрасы бүгінгі күнге дейін өзектілігін жоғалтпай, әдебиет сүйер қауымға ой салуда.

Оның туындылары қазақ әдебиетінің баға жетпес қазынасы болып қала береді. Қазақстанда көптеген көше, облыстық драма театрларға, мектептерге Майлиннің есімі берілген. Жазушының туған жеріндегі кеңшары, облыс орталығындағы бір көшеге Майлиннің әсімі берілді.

Әдебиеттер

1. Майлин Б. "Шұғаның белгісі". Алматы, 1930.
2. Майлин Б. "Әңгімелер жинағы". Алматы, 1958.
3. Қирабаев С. "Бейімбет Майлиннің әдеби мұрасы". Алматы, 1991.
4. Қазақ әдебиетінің тарихы бойынша ғылыми зерттеулер.

ӘОЖ: 373.2

БОС УАҚЫТЫНДА СПОРТТЫҚ-КӨРКЕМДІК ІС-ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Исабекова Д. - МӨ -24-15к3 тобының студенті
Жантілеуов Е.З.- оқытушы

Спорттық мерекелер мен көрсетілім ойын сауықтық іс - шаралардың заманауи түрі болып саналады, және ол әртүрлі спорттық және мәдени іс шаралардан тұрады. Бұл ірі іс шаралардың бірі: олимпиада, фестиваль, спорттық парадтар, көрнекілік көрсетілім, балалар спорттық мерекелер және әдеттегі спорттық жарыстар болып табылады.Бұқаралық мерекелік бөлігі ретінде бұқаралық спорт және өнер қойылымдары, қазіргі заманғы адам үшін орындаушылық өнер салыстырмалы жаңа жанр болып табылады. Спорттық мерекелер мен спектакльдер тек бос уақытты ғана емес, білім беру және тәрбиелеу функцияларын орындайды. Спорттық шоу бизнестің дамуы бүгінгі күні дене шынықтыру мен спортты насихаттайтын перспективалық бағыт болып табылады. Соңғы онжылдық стадиондарда және басқа спорттық нысандарда өткізілетін спорттық жарыстар мен мәдени-ойын-сауық іс-шараларының айтарлықтай өсуімен сипатталады [1].

Қазіргі қоғам әртүрлі әлеуметтік топтарды біріктіруге, жағымдыэ моциялар қалыптастыруға және тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ететін бос уақытты ұйымдастыруға инновациялық көзқарасты талап етеді. Ең тиімді формалардың бірі-физикалық белсенділік, эстетикалық тәрбие және мәдени даму үйлесетін спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыру. Мұндай іс-шаралар денсаулықты нығайтуға ғана емес, сонымен қатар шығармашылық ойлауды, ұжымдастыру сезімін және эстетикалық талғамды дамытады. Технологияларды ұйымдастыру процесінде пайдалану іс-шаралардың сапасын келесі деңгейге көтеруге, оларды жарқын, тартымды және есте қаларлық етуге мүмкіндік береді.Бұл мақала демалыс саласында спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыруда қолданылатын технологияларды зерттеуге арналған. Спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыру-бұл тұжырымдаманы әзірлеуді, жоспарлауды, іске асыруды және іс-шараны кеңінен бағалауды қамтитын күрделі және көп қырлы процесс. Орталық міндет-спорттық және көркемдік элементтерді іс-шараның мақсаттарымен міндеттерін көрсететін бір тұтас тұжырымдамаға біріктіру. Мысалы, спорт концерттік бағдарламамен, театрландырылған қойылымдармен, жарықшоуларымен немесе көрмелермен бірге жүруі мүмкін, бұл ерекше атмосфера жасайды және оқиғаның әсерін арттырады. Маңызды кезең-мақсатты аудиторияның қызығушылықтарымен қажеттіліктерін ескеретін іс-шараның тақырыбымен форматын таңдау.

Заманауи технологияларды қолдану осындай іс-шараларды ұйымдастыру мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Мысалы, жобаларды басқару жүйелері дайындық процесін оңтайландыруға, тапсырмалардытопмүшелеріарасында бөлуге және орындалу мерзімін бақылауға көмектеседі. Бұл әсіресе спорт, өнер, техникалық қолдау және маркетинг сияқты әртүрлі салалардағы көптеген мамандардың қатысуын қажет ететін ірі іс-шаралар үшін өте маңызды. Мессенджерлермен онлайн-конференциялар сияқты заманауи коммуникациялық платформалар ұйымдастырушыларға тиімді өзара әрекеттесуге және туындаған мәселелерді жедел шешуге мүмкіндік береді. Спорттық мерекелердің технологиялары пәнінде спорттық іс- шараларды ұйымдастыру мен өткізу әдістемесі мен технологиясы қарастырылады.

Спорттық іс- шараларды ұйымдастыру алдында қажетті: спорттық ойын түрлерінің пайда болу тарихы мен даму кезеңі, спорттық іс- шараның мазмұны мен ұйымдастыру спорт алаңында әртүрлі спорттық ойындарды ұйымдастыру және мерекелік шеру өткізу, көркемдік спорттық іс -шаралар режиссурасы, бұқаралық спорттық көркемдік қойылым: өзіндік бейнелеу тәсілі, музыкалық және көркемдік безендіру [2].

Спорттық іс -шараларды ұйымдастыру құрылымы және массалық мизансценамен жұмыс. Жұмыс істеу кезеңдері (дайындық, ұйымдастыру, өткізу, қорытынды). Бұқаралық көркемдік спорттық қойылымды қоюдағы көркемдік және музыкалық шешім басты жұмыс болып табылады. Оның ішінде жаттығулар мен қозғалмалы композициямен жұмыс істеу, сценариймен жұмыс істеу, режиссерлік ойдың қалыптасуы, репетициялық жұмысты ұйымдастыруды қарастырады.

Спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыруда қолданылатын негізгі технологиялардың бірі мультимедиялық құралдар болып табылады. Олар оқиғаны қабылдауды күшейтетін жарқын визуалды және дыбыстық эффектілерді жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, проекциялық технологияны қолдану өнер бағдарламасының бір бөлігіне айналатын бейнелерді, графикалық кескіндерді және анимацияларды көрсетуге мүмкіндік береді. Заманауи дыбыстық жүйелер жоғары сапалы аудио сүйемелдеуді қамтамасыз етеді,бұлэсіресемузыкалықкомпонентібар іс-шараларүшін өте маңызды. Жарық технологиялары, соның ішінделазерлік және LED қондырғылары керемет атмосфера жасайды, болып жатқан оқиғалардың динамикасын көрсетеді және көрермендердің назарын аударады. Интерактивті технологиялар спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыруда үлкен рөл атқарады, өйткені олар аудиторияны тартуға және оны іс-шараның белсенді қатысушысы етуге мүмкіндік береді. Мысалы, мобильді қосымшалар қатысушыларды тіркеу, ең жақсын өмірлерге немесе жарыстарға дауыс беру, кестелерді қарау және іс-шара туралы ақпараталу үшін пайдаланылуы мүмкін. Әлеуметтік медиа іс-шараға дейін, одан кейін және одан кейін аудиториямен өзара әрекеттесу платформасын ұсынады.Олар

ақпаратты таратуға, қатысушыларды тартуға, фотосуреттермен бейнелерді бөлісуге және болашақ оқиғаларды жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін пікірлерді жинауға көмектеседі. Спорттық-көркемдік іс-шаралар көбінесе қатысушыларды белсенді қатысуға және өз қабілеттерін көрсетуге ынталандыратын конкурстық бағдарламаның болуын болжайды. Мысалы, бижарыстары, гимнастикалық қойылымдар немесе акробаттардың көрме нөмірлері іс-шараның негізгі бөлігі бола алады. Мұндай қойылымдарды дайындау өндіріс сапасына, костюмдерге, музыкалық сүйемелдеуге және техникалық қолдауға ерекше назар аударуды қажет ететінін атап өткен жөн. Бұл жағдайда технология қатысушылар өздерінің таланттарын жоғары деңгейде көрсете алатын жағдайлар жасауға көмектеседі. Бұқаралық іс-шараларды ұйымдастырудың маңызды аспектісі болып табылатын қауіпсіздікке ерекше назар аудару керек. Бейнебақылау технологиялары, қол жеткізудібасқаружүйелері, сондай-ақ заманауи байланыс құралдары қатысушылармен көрермендердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, модельдеу бағдарламаларын белсенділік аймақтарын орналастыруды жоспарлау, эвакуациялық жолдарды қамтамасыз ету және адамдарағынын оңтайлы бөлу үшін пайдалануға болады. Медициналық қосымшалармен құрылғылар сияқты денсаулықты бақылаудың заманауи жүйелері спорттық жарыстарға қатысушылардың денсаулығын бақылауға көмектеседі, олардың денсаулығына қауіп төндіреді[3].

Спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыру тек техникалық дайындықтығана емес, сонымен қатар кәсіби біліммен дағдыларды қажет етеді. Ол үшін ұйымдастырушылар, жаттықтырушылар, хореографтар, режиссерлер, дизайнерлер, техниктер және басқа да кәсіп қойларды қамтитын білікті команданың болуы қажет. Оқиғалар менеджменті,спорттықжәнемәдениқызмет саласындағы заманауи білім беру бағдарламалары осы саладағы жобаларды сәтті жүзеге асыра алатын мамандарды дайындауға мүмкіндік береді. Маңызды аспект-қаржылық, материалдық немесе ақпараттық қолдау көрсете алатын серіктестермен және демеушілермен ынтымақтастық. Экологиялық тұрақтылық сонымен қатар іс-шараларды ұйымдастырудың маңызды аспектісіне айналады, соның ішінде спорттық және көркемдік.

Заманауи технологиялар қоршаған ортаға жағымсыз әсерлерді азайтуға көмектеседі,мысалы, энергияны үнемдейтін жабдықты пайдалану, қалдықтарды қайта өңдеу, баспа материалдарының орнынацифрлық материалдар, сондай-ақ іс-шараларды жоспарлаумен өткізуге тұрақты даму принциптерін енгізу арқылы. Бұл ресурстарды сақтап қана қоймай, аудиторияның табиғатқа деген жауапкершілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Спорттық—көркемдік іс-шаралар стадиондармен спорт кешендерінен бастапқалалық саябақтарменашық кеңістіктерге дейін әртүрлі алаңдарда өткізілуі мүмкін. Өткізу орнынтаңдау іс-шараның форматына, оныңқатысушыларыменкөрермендерінің құрамына,сондай-ақ қолданылатын технологияларға әсер етеді. Мысалы,сыртқы іс-шаралар сахна жабдықтарына, дыбыспен жарықты қамтамасыз етуге және ауа-райын есепке алуға ерекше назар аударуды қажет етеді. Мобильді көріністер, портативті дыбыстық және жарық жүйелері сияқты заманауи технологиялар іс-шараларды кез-келген жағдайда ұйымдастыруға мүмкіндік береді, олардың сапасымен қол жетімділігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар спорттық-көркемдік іс-шараларды ұйымдастыру технологиялары сапалы, қауіпсіздікпен аудиторияның жоғары деңгейін қамтамасыз ете отырып, оларды сәтті жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады деп айтуға болады. Мультимедиа, интерактивті қосымшалар, жобаларды басқару жүйелері және экологиялық тұрақты шешімдер сияқты заманауи құралдар спортпен өнерді біріктіретін, тұлғаның дамуына және мәдени құндылықтардың қалыптасуына ықпал ететін бірегей оқиғаларды жасауға мүмкіндік береді. Технологияның қарқынды дамуы жағдайында аудиторияның заманауи талаптарымен үміттерін қанағаттандыру үшін осы салада зерттеуді және инновацияны жалғастыру маңызды. Спорттық-көркемдік іс-шараларқоғамдықсананы қалыптастырудың, әлеуметтік байланыстарды нығайтудың және жарқын мәдени әсер қалдырудың қуатты құралы болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Шулунова Л.И. Бос уақытты ұйымдастырудың көркемдік-педагогикалық әдістемесі / Л.И.Шулунова, А.Уалиханова.-Шымкент,2014.-260 б.
2. Лысова В.,Яковлева Л.А. Спортивные праздники и развлечения. - М.: АРКТИ, 2000.
3. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. -М.,2007.

УДК 81’42

КОНТРАСТ КАК ПРИЕМ ПОСТРОЕНИЯЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Исатай У. - студентка группы МӨ 24-9к1
Саматаева К.Б. – магистр, старший преподаватель

Контраст – один из ключевых художественных приемов, используемых в литературе для создания выразительности, усиления драматического эффекта и подчеркивания смысловых противоречий. Он основан на резком противопоставлении явлений, событий, персонажей или характеров, что помогает автору раскрыть глубину произведения, показать сложность человеческой натуры и социальные конфликты.

В литературных произведениях часто сталкиваются антагонистические персонажи. Например, Шерлоку Холмсу противостоит профессор Мориарти, Гарри Поттеру – Волан-де-Морт, а Маугли – тигр Шер-Хан. Антигерою может быть противопоставлен персонаж, несущий истину, как Порфирий Петрович Родиону Раскольникову или деятельный Штольц ленивому Обломову. В любовных сюжетах также встречается контраст между характерами, как, например, в «Любовнике леди Чаттерлей» или «Ловце во ржи», где главный герой находится в противостоянии не с конкретным человеком, а с мироустройством в целом. Кроме того, контраст в характерах можно увидеть в русской классической литературе, например, в противостоянии Онегина и Ленского в «Евгении Онегине» Пушкина.

Герой может обладать привлекательной внешностью, но скрывать пороки, как Дориан Грей в романе Оскара Уайльда или Жорж Дюруа в «Милом друге» Ги де Мопассана. Встречается и обратный вариант – персонажи с непривлекательной внешностью оказываются носителями нравственных ценностей, как Лисбет Саландер из «Миллениума» Стига Ларссона или Сирано де Бержерак в одноименной пьесе Эдмона Ростана. Еще одним примером может служить Квазимодо из романа Виктора Гюго «Собор Парижской Богоматери», чья внешняя уродливость контрастирует с глубокой душевностью.

Само название уже может намекать на систему противопоставлений внутри текста. Например, «Преступление и наказание» Достоевского, «Война и мир» Толстого, «Отцы и дети» Тургенева или «Красное и черное» Стендаля. В зарубежной литературе подобный принцип можно увидеть в названии романа Чарльза Диккенса «Большие надежды», где речь идёт о столкновении между мечтами героя и суровой реальностью.

В антиутопиях контраст особенно заметен: они часто изображают «идеальный мир», который на деле оказывается жестоким и несправедливым, как, например, в «О, дивный новый мир» Олдоса Хаксли.

Контраст не только усиливает художественный эффект, но и формирует композицию произведения. Он создаёт ритмическое напряжение, делает текст более динамичным и выразительным. Антонимы, контекстные противопоставления и антонимизированная лексика позволяют автору глубже раскрывать смысл произведения, подчёркивая его эмоциональную насыщенность. Эффект двойного контраста можно увидеть и в «Приключениях Буратино», где нарисованный очаг скрывает за собой дверь в новый мир. Подобный прием используется и в «1984» Джорджа Оруэлла, где лозунги тоталитарного режима («Война – это мир», «Свобода – это рабство») выражают контраст между мнимым и реальным положением вещей.

В «Войне и мире» Льва Толстого изображены два состояния дуба – сухого и ожившего, что отражает внутреннюю трансформацию князя Андрея Болконского. Подобный прием используется и в романе «Мастер и Маргарита» Михаила Булгакова, где свет и тьма, день и ночь символизируют противоположные стороны человеческого существования.

Контраст выполняет в литературе несколько ключевых функций:

- Подчеркивание ключевых идей произведения. Авторы используют контраст для акцентирования внимания на главных конфликтах, будь то внутренние переживания героя или социальные противоречия.

- Создание эмоционального воздействия. Резкие переходы между счастьем и трагедией, добром и злом усиливают драматизм повествования.

- Формирование глубины персонажей. Контраст играет ключевую роль в создании многослойных и выразительных персонажей. Он помогает показать внутренние противоречия, борьбу между различными аспектами их личности, делая героев более реалистичными и запоминающимися.

Контраст усиливает художественную выразительность, делая произведение насыщенным и эмоционально глубоким. Резкие противопоставления помогают читателю лучше воспринимать смысл текста, акцентируя внимание на ключевых аспектах повествования. Введение неожиданного элемента в привычный контекст создаёт динамику, привлекает внимание и способствует более полному раскрытию темы.

Контраст проявляется на разных уровнях текста:

Лексический контраст — противопоставление слов и выражений, создающее стилистическую напряжённость.

Стилистический контраст — сочетание элементов разных функциональных стилей для усиления выразительности.

Синтаксический контраст — использование противоположных по структуре предложений для создания ритмического эффекта.

Композиционный контраст — чередование различных форм повествования, например, сочетание прозы и поэзии. Контраст помогает передать внутренний мир героев, подчёркивая их развитие и трансформацию. Противопоставление внешнего облика и внутреннего состояния персонажа позволяет раскрыть его глубинные переживания. Различия в речевом поведении героев подчёркивают их социальный статус, характер и эмоциональное состояние. Сопоставление светлых и тёмных черт личности персонажа демонстрирует его внутренний конфликт. Контраст не только усиливает художественный эффект, но и формирует композицию произведения. Он создаёт ритмическое напряжение, делает текст более динамичным и выразительным. Антонимы, контекстные противопоставления и антонимизированная лексика позволяют автору глубже раскрывать смысл произведения, подчёркивая его эмоциональную насыщенность.

Контраст является одним из важнейших художественных приемов, способствующих раскрытию глубины литературного произведения. Он помогает создать выразительные образы, подчеркнуть ключевые идеи и сделать текст более эмоционально насыщенным. Использование контраста в различных его формах – от характеров героев до символических образов – позволяет автору раскрывать внутренние противоречия мира и человека, делая произведение многослойным и многозначным.

Литература

1. Барцевич И.Б. Лексико-семантический анализ антонимов в эпистолярном стиле Л.Н. Толстого: дис. . канд. филол. наук. - Ростов н/Д, 1993.-220 с.
2. Бочина Т.Г. Стилистика контраста: Очерки по языку русских пословиц. - Казань: Изд-во Казан, ун-та, 2002. - 196 с.
3. Вежбински Я. Теоретические проблемы антонимии (взгляд с рубежа веков) Электронный ресурс. / Я. Вежбински // [Gauta, 2002-09-10] URL: http://www.russian.slavica.org/article2215.html.
4. Елизарова Г.С. Функционально-стилистический аспект антонимических парадигм в художественных произведениях Л.Н. Толстого: дис. . канд. филол. наук. - Стерлитамак, 1994. - 192 с.
5. Кузнецова А.В. Фигуры контраста и их функции в творчестве М.Ю. Лермонтова): дис. канд. филол. наук. - Ростов н /Д, 1998. 158 с. Коноваленко В.С., Коноваленко С.С. Антонимы. - М.: Гном и Д., 2003.

УДК 372.572

ПРИНЦИПЫ РАСПЕВАНИЯ ХОРА

Испаева Ж. – студентка группы МО-24-1к 2
Фаттахова Н.Т. – старший преподаватель

Одним из основных свойств нервных клеток человеческого организма является свойство инертности. Общеизвестно, что в начале какой-либо деятельности у любого человека наблюдается значительно более низкая работоспособность, которая достигает нормального уровня только через определенный промежуток времени. В этом нетрудно убедиться на примере работы спортсмена, писателя или лектора. Спортсмен в первые минуты тренировки еще не может добиться максимальных результатов. Те, кому приходится заниматься литературной деятельностью, хорошо знают, что всегда труднее всего начать. Даже самый опытный лектор или докладчик в начале выступления строит свою мысль не так четко, находит для ее выражения не столь ясную и совершенную литературную форму, как, скажем через 8-10 минут после начала выступления.

Следовательно, смена одной деятельности на другую - процесс сложный. Для достижения полноценной работоспособности необходимо «втянуться» в работу или, говоря иными словами, «настроиться», «размяться», «разыграться» и т.п. В науке это свойство человеческого организма называется врабатываемостью. Врабатываемость – качество, присущее всем людям, однако у разных индивидуальностей оно проявляется по-разному. Это зависит от характера и степени сложности работы, которую предстоит выполнить, а также от индивидуальных особенностей и состояния нервной системы человека. Такое различие прежде всего проявляется в большей или меньшей продолжительности времени врабатываемости. Применительно к деятельности певца можно сказать, что продолжительность времени врабатываемости имеет большое практическое значение, так как от него зависит достижение качества художественного исполнения с самого начала выступления. Значит, наша задача – сделать время врабатываемости минимальным по продолжительности.

Пение, как и всякая другая физическая работа, требует не только включения в работу мышц, но определенного приспособления к этому виду деятельности системы дыхания, кровообращения и других систем организма, выработки комплекса двигательных стереотипов. Все это достигается только путем длительной и целенаправленной тренировки. В практике работы певца, а тем более хорового коллектива, процесс врабатываемости происходит при распевании. Собственно говоря, распевание хора и представляет собой процесс врабатываемости каждого его участника, процесс приведения в рабочее состояние сложного певческого организма, каким является хоровой коллектив. Именно поэтому распевание в хоре - физиологически обоснованная необходимость. Бытующее же не редко в практике хоровой работы мнение о необязательности или даже ненужности распевания - результат недостаточного знания хормейстером законов физиологии и природы человеческого голоса. И так, распевание хора – это преодоление инертности нервных клеток, то есть приведение организма певцов в рабочее состояние. В этом заключается первая функция распевания. Вместе с тем распевание выполняет и другую, не менее важную функцию, обеспечивая наиболее благоприятные условия для работы над техникой голосообразования, развитием и усовершенствованием вокально-исполнительской техники. Именно в процессе распевания хормейстеру предоставляются возможности для практического осуществления этих задач, так как распевание обычно строится на упражнениях не сложных для запоминания. Это позволяет певцу полностью сосредоточить внимание на той или иной технической задаче. Многократное повторение одних и тех же упражнений способствует тренировке и отработке определенных движений и двигательных стереотипов, приобретению и запоминанию комплекса ощущений, с течением времени переходящим в певческие навыки.

При этом важно подчеркнуть, что работа над звукообразованием и вокальной техникой должна происходить уже на базе собственно распевания. Сравнивая работу певца с работой спортсмена можно сказать, что разогревание голосового аппарата (первая функция распевания) – это этап распевания, аналогичный разминке спортсмена, работа над вокально-хоровой техникой (вторая функция распевания) - тренировка. Только в такой последовательности тренировка может быть достаточно полезной и результативной.

Исходя из этого мы и должны рассматривать принципы построения распевания хора.

Главная задача, которую должен уметь успешно решать хормейстер при распевании хора – обеспечение постепенности увеличения нагрузки на голосовой аппарат певцов. М.И. Глинка рекомендовал начинать распевание с «без всякого напряжения берущихся тонов», а затем постепенно усложнять вокальную нагрузку. Поэтому полезно начинать распевание с примарных звуков на пении с закрытым ртом. Первые упражнения должны быть предельно просты в мелодическом и ритмическом отношении, охватывать по возможности минимальный диапазон, соответствовать по продолжительности нормальному вокальному выдоху. Правильно сформированный закрытый рот создает у певца ощущение абсолютной свободы в области гортани и глотки, способствует с первых минут репетиции выявлению естественного тембра каждой хоровой партии, активного воссоздания в сознании поющих приемов правильного вокального звукообразования, постепенного, хорошо контролируемого певческого выдоха.

Первые 5-8 минут альтов и басов не желательно вести выше звука «си бемоль», сопрано и теноров – выше звука «ми бемоль». В этом отношении образцом могут служить распевки выдающегося мастера советского хорового искусства А.В. Свешникова, в совершенстве владеющего «секретами» максимального выявления выразительных возможностей голоса естественным путем, никогда не прибегая к насилию над природой.

Очень важно с первых минут распевания основное внимание обращать на организацию работы дыхания поющих, выработку «памяти вдоха» /задержка дыхания/ и экономного, максимально продолжительного выдоха. Для этой цели полезны упражнения на стаккато. Необходимо подчеркнуть, что при работе над упражнениями на стаккато следует избегать твердой атаки звука, способной привести к приобретению неправильной манеры звукообразования, именуемой в вокале «ударом гортани». Задача состоит как раз в обратном – в приобретении навыка активного вдоха, крепкой задержки /фиксации/ дыхания и обязательно мягкой атаки звука. Достижение

этого – задача не легкая. Необходимо так же использовать упражнения для выработки единой манеры формирования гласных. Прием нейтрализации гласных достаточно подробно освещен в специальной методической вокальной литературе, поэтому подчеркнем лишь, что единая манера формирования гласных в конечном итоге не должна привести к искажению естественного формирования и чистоты звучания различных гласных. Цель данного вокального приема в достижении возможно ровной тембровой окраски звучания различных гласных звуков. При этом важно следить за тем, чтобы каждый пел своим голосом. Это, в свою очередь, способствует выявления и формированию естественного тембра каждой партии. Одно из наиболее трудно достижимых качеств хоровой звучности - певучесть, кантилена. Поэтому следующий этап распевания – упражнения, включающие в себя все предыдущие задачи и обязательно задачу работы над кантиленой. Такие упражнения полезно петь на цепном дыхании. Они могут быть как унисонными, так и гармоническими. На этом этапе распевания желательно уже ставить перед коллективом наряду с вокально-техническими и эмоционально-исполнительские задачи. Работа над развитием эмоционально-исполнительских навыков в процессе распевания не только обогащает тембровую палитру хора, но открывает безграничные возможности раскрытия образно-эмоционального содержания произведений, составляющих репертуар коллектива. В процессе работы над достижением кантилены и приобретением исполнительских навыков возможно в качестве упражнений использовать отрывки из различных хоровых произведений, музыкальный материал которых отвечает поставленной задаче.

Литература

1. Стулова Г.П. Хоровое пение. Методика работы с детским хором: Учебное пособие.-2-е изд.стер. СПб.: Издательство «Лань», 2016. -176 с.
2. Живов В.Л. Хоровое исполнительство: Теория. Методика. Практика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2003. 272 с.
4. Новикова Л.И. Педагогика детского коллектива. М.: Просвещение, 2008, 464 с.
5. Стулова Г.П. Хоровой класс. М., Просвещение 1988, 126 с.
6. Струве Г. Школьный хор: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1981, 191с.
7. Цыпин Г.М. Проблема развивающего обучения в преподавании музыки. М.: Просвещение, 2007,192с
8. Попов В.С. О развитии певческого голоса младших школьников. М. ,Музыка, 1985, 210 с.

УДК 37.036

СТУДЕНТТІКТЕАТРЖАСТАРДЫРУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІКТӘРБИЕЛЕУҚҰРАЛЫРЕТІНДЕ

Канат Қ. - МӨ -22-15р тобының студенті
Дуйсембаев С.Д. - оқытушы

Театрландырылғаніс — әрекет өзіндікерекшелігімен-синтетикасыменанықталадыжәне әр түрліөнер түрлерін біріктіредітеатрландырылғаніс-әрекетті жүзеге асыру бес негізгі компонентті қамтитын жүйелік-белсенділік тәсілін жүзеге асырудың жарқын мысалы болып табылады:оқу-танымдық мотивтер, іс-әрекет,мақсат қою, шешімді жоспарлау, рефлексивті-бағалау әрекеттері. Әр уақытта белгілі философтар, педагогтар, өнертанушылар (Платон,Т. Гоббс,Р. Тагор,в. А. Сухомлинский,ф. м. Достоевский және т.б.) тереңойлы, жан-жақты дамыған тұлғаның қалыптасуына Сұлулық сезімінің орасан зор әсерін жоғары бағалады. Ғалымдар жас ұрпақты эстетикалық тәрбиелеудің маңыздылығын атап өтті. Ежелгі Грецияда Сұлулық, Өлшем, үйлесімділік—бұл қоғамдық өмірдің принциптері, бұл кез-келген өнертуындыларының немесе табиғат құбылыстарының стандарттары ғана емес [1]. Жылдам өзгерістерге, цифрлық технологияларға және ақпараттық қанықтылыққа толы қазіргі әлемде жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу қажеттілігі барған сайын өзекті бола түсуде. Жас ұрпаққа олардың жеке басының қалыптасуына, адамгершілік бағдарларына және өзін-өзі дамыту қабілетіне ықпал ететін құралдармен кеңістіктер қажет. Осындай бірегей құралдардың бірі-жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеуде үлкен әлеуетке ие студенттік театр.Театр өнері ежелден адам жанына әсер етудің күшті құралы болып саналды.Театр тұлғаның ішкі әлемін ашуға көмектеседі, өзін-өзі тануға ықпал етеді, эмоционалды интеллектті дамытады және моральдыққұндылықтарды қалыптастырады. Жеке тұлға қалыптасу процесінде болатын студенттік орта контекстінде театр ерекше мәнге ие болады. Студенттік театр-бұл шығармашылық іске асырудың орны ғана емес, сонымен қатар эмпатия, жауапкершілік, толеранттылық және әділеттілік сезімі сияқты терең адами қасиеттерді қалыптастыруға арналған кеңістік. Студенттік театрдың ерекшелігі-оның ерекше білім беру және тәрбие қызметі.Театріс-шараларына қатысу жастарға мәдени мұрамен танысуға, әлемдік және отандық классиктердің шығармаларын зерттеуге, олардың мазмұнына енуге және авторлар көтерген моральдық-этикалық мәселелерді түсінуге мүмкіндік береді. Драматургия және әдеби классика мәтіндерімен жұмыс жасау арқылы студенттік театрдың қатысушылары актерлік шеберлікті дамытып қана қоймай, шығармалардың терең мағыналарын түсінеді, бұл олардың рухани байытылуына ықпал етеді. Студенттік театр ұжымдық қызметретінде әлеуметтену процесін ынталандырады. Спектакльді дайындау барысында қатысушылар ынтымақтастық, рөлдерді бөлу, шығармашылық міндеттерді бірлесіп шешу қажеттілігіне тап болады. Бұл аспектілер қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, топта жұмыс істеуге үйретеді, жеке өсу үшін өте маңызды басқалардың пікірін құрметтейді. Сонымен қатар, театр қызметінде қатысушылар толеранттылықпен способностьаға келу қабілеті өте маңызды қазіргі қоғам жағдайында шешуші мәнге ие диалогпен өзара түсіністтіктің құндылығын түсінеді. Театр сонымен қатар эмоционалды тәрбиенің күшті құралы болып табылады. Спектакльге дайындық барысында актерлер өз кейіпкерлерінің эмоционалды күйлеріне еніп, олардың ішкі әлемін зерттеп, олардың іс-әрекеттерінің себептеріменсебептерінтүсінугетырысады.Бұлэмпатияның дамуына ықпал етеді-басқа адамдардың эмоцияларын түсіну және сезіну қабілеті. Эмпатия, өз кезегінде, адамгершіліктің негізі болып табылады, өйткені

ол адамға өз әрекеттерінің басқаларға тигізетін салдарын білуге көмектеседі. Осылайша, театр жастарды моральдық сезімге және олардың әрекеттері үшінжауапкершіліккетәрбиелейді.Сонымен қатар, студенттік театрға қатысу сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді. Драмалық мәтіндермен жұмысталдаумен түсіндіруді, субтекстерді, жасырынмағыналарды және авторлық ниетті көребілуді талап етеді. Бұл жастарға тереңірек ойлауды, сұрақтар қоюды және жауапіздеуді үйренуге көмектеседі, бұл әсіресе ақпаратты Үстірт қабылдау дәуірінде маңызды.Театр жастардың қоршаған әлемнің күрделілігін талдау және түсіну қабілетін дамытатын адами кейіпкерлермен жағдайлардың алуан түрлілігін көруге үйретеді. Студенттік театрдың тағы бір маңызды ерекшелігі-оның өзін-өзі көрсету кеңістігі болу қабілеті. Көптеген студенттер үшін театр өздерінің эмоцияларын, идеяларын, қорқыныштарымен үміттерін білдіретін орынға айналады. Бұл әсіресе жастық шақта, жеке тұлға жаңадан қалыптасып, ішкі қайшылықтармен күмәндар шығуды қажет ететін кезеңде өте маңызды.Театр сахнасы өзін-өзі зерттеуге арналған"зертханаға" айналады, бұл өз қабілеттеріне, өзін-өзі бағалауға және тәуелсіздікке деген сенімділікті қалыптастыруға ықпал етеді. В. А. Сухомлинский театрландырылған іс-әрекет баланың сезімдерін, тәжірибелерімен эмоционалдық жаңалықтарын дамытудың сарқылмас көзі екенін, оны рухани байлықпен таныстыратынын айтты. Театрландырылған қойылым сізді алаңдатады, кейіпкермен оқиғаларға түсіністікпен қарайды.[2]. Алайда студенттік театрдың маңызы жеке дамудан асып түседі. Театр қойылымдары қазіргі қоғамға қатысты әлеуметтік маңызды тақырыптарды жиі көтереді. Студенттік театр аясында жастар Экология, Адам құқықтары, әлеуметтік әділеттілік, гендерліктеңдік жән ебасқа да көптегенмәселелергежүгіне алады. Осылайша, студенттер театры жұртшылықтың назарын аудара отырып және жастардың азаматтық жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал ете отырып, өзекті мәселелерді талқылауға арналған алаңға айналады. Студенттік театрда құрылған атмосфера рухани-адамгершілік тәрбиеде маңызды рөл атқарады. Бұл шығармашылық, шабыт, қолдау және өзара түсіністік орнаған кеңістік. Мұнда жастар өздерін біртұтас ұжымның бір бөлігі ретінде сезінеді, бұл тиесілілік сезімін нығайтуға және оң сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етеді. Театрда әр қатысушының әлеуметтік мәртебесіне, дайындық деңгейіне немесе жеке ерекшеліктеріне қарамастан әлеуетін ашу үшін жағдайлар жасалады. Студенттік театр жастарға өздерінің мәдени ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі. Ұлттық драматургия туындыларын, халық ертегілерін немесе тарихи пьесаларды қоюарқылыстуденттер өзхалқының салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарыменжәнеқұндылықтарыментанысады. Бұл патриотизмнің дамуына, оның мәдениетімен тарихын құрметтеуге, сондай-ақ оның мұрасы үшін мақтаныш сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.Сонымен бірге театр басқа халықтардың мәдениетін зерттеуге мүмкіндік береді, бұл әртүрлілікке деген құрметпен ашықтықты тәрбиелейді. Театрландырылған іс-әрекет өзінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді, өйткені бұл іс-әрекет жігіттерден ақылдылықты, зейінді, ұйымшылдықты, реакция жылдамдығын, белгілі бір имиджге бағыну, оған реинкарнация жасау, оныңөмірімен өмір сүру қабілетін талап етеді [3].Студенттік театр тек қатысушыларға ғана емес, көрермендерге де әсер ететінін атап өткен жөн. Жастар қойған қойылымдар көрермендердің терең эмоцияларын оятуға, өмірдің маңызды мәселелері туралы ойлануға, олардың көзқарастарымен өмірдің белгілі бір аспектілеріне деген көзқарастарын өзгертуге қабілетті. Осылайша, студенттер театры жалпы қоғамға әсер ететін маңыздыбілім беру және білім беру функциясын орындайды.

Аталған барлық артықшылықтарға қарамастан, студенттік театрдың қызметі қиындықсыз болмайды. Негізгі проблемалардың ішінде қаржыландырудың жетіспеушілігі, кәсібименеджерлердің болмауы, материалдық-техникалықбазаның жетіспеушілігі бар. Алайда, бұл кедергілерді білім беру мекемелерінің, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың қолдауымен жеңуге болады. Студенттік театрларды дамыту материалдық, әдістемелік және ұйымдастырушылық қолдауды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді [3].Студенттік театр жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеудің бірегей құралы болып табылатынын атап өтуге болады. Ол жас ұрпақтың бойында адамгершілік құндылықтарды, рухани байлықпен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал ете отырып, білім беру, тәрбие және мәдени функцияларды біріктіреді.Театр іс-шараларына қатысу жастарға өз әлеуетін ашуға, қоғамдағы рөлін түсінуге және әлемде өз орнын табуға көмектеседі. Студенттік театр-бұл тек шығармашылық қана емес, сонымен қатар басқаларды сүюге, түсінуге және құрметтеуге, адал және әділ болуға, өз сезімдерімен ойларын білдіруден қорықпауға үйретететін өмір мектебі.Заманауисын-қатерлер жағдайында студенттік теат рсаналы және адамгершілік әрекеттерге қабілетті тұлғаны қалыптастырудың маңызды құралына айналады, бұл оны тәрбие процесінің ажырамас бөлігіне айналдырады.

Әдебиеттер

1. Александрова, М. Е. Актерское мастерство. Первые уроки [Текст] : учебное пособие / М. Е. Александрова. - СПб. : "Лань", 2014. - 196 с. +эл. опт. диск (DVD-ROM). - (Учебники для вузов. Специальная литература). - ISBN 978-5-8114-1611-0
2. Станиславский К.С. Собрание сочинений: В 9 т. М.: Искусство, 1989. Т. 2. Работа актера над собой. Часть 1: Работа над собой в творческом процессе переживания: Дневник ученика / Ред. и авт. вступ. ст. А. М. Смелянский. Ком. Г. В. Кристи и В. В. Дыбовского. - 511 с.

ӘОЖ 378:316,423

ҚАЛА ЖӘНЕ АУЫЛ ЖАСТАРЫНЫҢ БОС УАҚЫТЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Каримова М. - МӨ -21-15дк тобының студенті
Ауесбаев Е.С.- аға оқытушы

Қазіргі қоғамда демалыспен ойын-сауық көзі ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаны қалыптастырудың, дағдыларды дамытудың және әлеуметтенудің қуатты құралы бола алатын бос уақыттың алуан түрлілігімен

сипатталады. Алайда, қала мен ауыл жастарының арасында бос уақытты ұйымдастыру мүмкіндіктерінде айтарлықтай айырмашылық бар, бұл инфра құрылымның, Экономикалық даму деңгейінің және мәдени дәстүрлердің айырмашылығына байланысты екені анық. Бүгінгі таңда бұл айырмашылықтар түсінуді және шешім табуды қажет ететін бірқатар мәселелерді тудырады. Бүгінгі таңда жастардың бос уақытын тиім ді пайдалану жағдайында көптеген мекемелерде жоспарлы бағдарламалар өз дағдыларын асыруда. Тыныңу дегеніміз бос уақыт теориясын көп жағдайда қолы бос уақыт түсінігімен бірге қояды. Алайда ол екеуі бір түсінік емес. Бос уақыт бұл адамның қолы бос уақыты емес, оның өзге шаруалардан қолы бос уақытта өзін жеке тұлға ретінде жетілдіруіне бағыталған әрекеті, яғни, әлеуметтік маңызды және шығармашылық қызмет. Э.В.Соколов бос уақыттың деңгейі мен құндылығын көрсетеді, атап айтсақ: - демалыс, көңіл көтеру, ағарту, шығармашылық, білімін жетілдіру немесе философиялық – поэтикалық бос уақыт, мереке [1].

Бос уақыттағы көптеген әлеуметтік қызметтердің бірінші кезекте бұл қалпына келтіру қызметі, өйткені бос уақыт кезінде адам физикалық күш қуатын қайта қалпына келтіреді. Қазіргі кезде қала жастары үшін бос уақыттың кеңспектрлері бар. Үлкен қалалар мәдени, білім беру жәнеспорттық іс-шаралардың алуан түрлілігін ұсынады,бұл өзін-өзі жүзеге асыруға және дамытуға қолайлы жағдай жасайды. Мұнда кинотеатрлар, театрлар, мұражайлар, көрме залдары, саябақтар, спорткешендері, қызығушылық клубтары және әртүрлі курстар бар. Қаладағы жастардың қоғамдық бастамаларға, еріктілер қозғалыстарына, білім беру семинарларымен тренингтерге қатысу мүмкіндігі бар. Алайда, ресурстармен мүмкіндіктердің көптігі жағдайындада қала жастарының алдында өз проблемалары туындайды. Ең өткір мәселелердің бірі-ақпаратпен және оқиға фонымен қанықтыру. Қалалардағы жастар көбінесе көптеген қол жетімді нұсқалардың ішінен таңдау қиынға соғады, бұл кейде пассивтілікке және өз бос уақыттарын ұйымдастыра алмауға әкеледі. Интернеттегі цифрлық және әлеуметтік белсенділікке деген қызығушылық нақты оқиғаларға деген қызығушылықтың төмендеуіне ықпал етеді. Көптеген жастар әлеуметтік желілерде, бейне ойындарда немесе онлайн кеңістікте айтарлықтай уақыт өткізеді, бұл олардың физикалық белсенділігін шектейді және тірі байланыс деңгейін төмендетеді. Қала жастарының тағы бір проблемасы-көптеген бос уақыттардың тиімді пайдалаудатеатрларға, спортсекцияларына, курстарға немесе басқа ақылы іс-шараларға бару жастар мен бюджеті шектеулі жасмамандар үшін қол жетімді болмауы мүмкін. Нәтижесінде, қала жастарының едәуір бөлігі серуендеу, достарымен кездесу немесе кинокөру сияқты ақысыз немесе шартты түрде қол жетімді демалыс түрлерімен шектеледі. Ауыл жастары, керісінше, бос уақытын ұйымдастыруда мүлдем басқа қиындықтарғ атап болады. Ауылдық жерлерде бос уақыт инфрақұрылымы жиі нашар дамыған[2].

Мәдени- тыныңу жұмысында және ойын-сауық мекемелері, спорттық кешендері, заманауи саябақтар және басқа да қоғамдық кеңістіктер жоқ. Ауылдардағы жастар табиғи ресурстармен немесе отбасылық дәстүрлер меншектелетін бос уақыттың балама түрлерін іздеуге мәжбүр. Бұл серуендеуді, балық аулауды, сыртта спорттық ойындарды немесе ауылшаруашылық жұмыстарына қатысуды қамтуы мүмкін. Ауыл жастарының басты проблемасы-таңдаудың шектелуі. Ауылдық жерлер көбінесе жеке тұлғамен кәсіби дағдыларды дамытуға ықпал етпейтін бос уақыттың біртүрін ұсынады. Үйірмелердің, бөлімдердің және іс-шаралардың болмауы зеріктіруге, мотивацияның болмауына және тіпті жеке тұлғаның деградациясына әкелуі мүмкін.

Нәтижесінде, ауылдық жерлердегі көптеген жастар өзін-өзі жүзеге асырудың көбірек мүмкіндіктерін көретін қалаларға көшуге тырысады. Тағы бір маңызды мәселе-ақпараттық ресурстардың жетіспеушілігі. Ауылдардағы жастар көбінесе бос уақыт пен білім беру мүмкіндіктері туралы ақпараттың жетіспеушілігіне тап болады. Ауылдық жерлерде интернет желінің әрдайым тұрақты бола бермейді және іс-шаралармен бастамалар туралы көпшілікке қол жетімді ақпарат көздері жоқ. Бұл жастардың мәдени және әлеуметті көмірге араласуына жол бермейді. Тұрғылықты жеріне қарамастан, сапалы демалысқа қол жеткізу мәселесі барлық жастар үшін өзекті. Бүгінгі таңда уақыттыңжетіспеушілігі, қаржылық қаражаттың жетіспеушілігі, ақпараттың жетіспеушілігі және қоғам тарапынан немқұрайлылық толыққанды демалыспен өзін-өзі дамытуды ұйымдастыруға кедергі келтіруі мүмкіндігін көрсетеді. Сондықтан, осы проблемаларды шешу жолдарын іздеу жастар үшін қолайлы және дамытушы орта құрудағы маңызды қадам болып табылады.

Бос уақыт мәселесін шешудің негізгі бағыттарының бірі инфрақұрылымды дамыту болып табылады. Қала жастары үшін бұл тегін спорталаңдары, кітапханалар, мекемелер, мәдениет орталықтары сияқты қолжетімді қоғамдық кеңістіктерді құруды қаматамасыз ету бүгінгі күні жоспарлы бағыт болуда. Өз кезегінде, ауылдық жерлерде түрлі іс-шаралар, үйірмелер, көрмелермен семинарлар өткізілетін орынға айналуы мүмкін көпфункционалды орталықтар салу қажет. Виртуалды шындық немесе онлайн платформалар сияқты заманауи технологияларды қаладада, ауылда да қолжетімдібос уақыттың жаңа түрлерін жасау үшін пайдалануға болады. Жастардың тұлға болып қалыптасуда оның әрбір әрекет арқауы, ортаға жақсы қарым-қатынаста болу, патриоттық, рухани құндылықтарын қалыптастыу жолында үлкен бағыттағы мәселелерді шешудің жолы көрінерліктей. Бос уақыттың белсенді түрлерін танымал етуде маңызды аспект болып табылады. Бұған бұқаралық спортты дамыту, жастар фестивальдерін, конкурстарды, экологиялықакцияларды және жастарды қоғамдық өмірге тартуға ықпал ететін басқа да іс-шараларды өткізу кіруі мүмкін.

Маңызды міндет-пайдалы дағдыларды қалыптастырып қана қоймай, әлеуметтік капиталды нығайтуға ықпал ететін жастарды волонтерлікке тарту. Білім беру мекемелері бос уақытты ұйымдастыруда маңызды рөл атқара алады. Мектептерде, колледждерде және университеттерде үйірмелер мен секцияларды дамыту, мәдени және спорттық іс-шаралар өткізу, экскурсиялармен сапарлар ұйымдастыру қажет. Бұл жастарға өздерінің құмарлықтарын табуға, таланттарымен дағдыларынд амытуға, сондай-ақ қарым-қатынас шеңберін қалыптастыруға көмектеседі. Бүгінде ауыл жастары үшін заманауи технологиялармен интернет желілері қол жеткізуді қамтамасыз ету өте маңызды. Бұл онлайн-қауымдастықтар құруға, қашықтықтан білім беру бағдарламаларына қатысуға, қолжетімді іс-шаралармен бастамалар туралы ақпараталуға мүмкіндік береді. Мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар ауылдық жерлерге келетін және бос уақыттың әртүрлі түрлерін ұсынатын мобильді мәдени және білім беру бағдарламаларын ұйымдастыра алады. Стрельцовтың еңбектеріне сүйенсек:«Мәдени демалыс кешендерінде

бірқатар мәселелерін шешу негізінде мемлекеттік қолдаудың, жергілікті қоғамдастықтардың қатысуын және жастардың бастамасын қамтитын кешенді тәсілдерін басты талап қажет етеді«[2]. Жастар демалып қана қоймай, дами алатын, оқитын және қоғам өміріне қатыса алатын жағдайлар жасау маңызды. Бос уақыттағы жеке тұлғаны қалыптастыру, азаматтық жауапкершілікті дамыту және әлеуметтік байланыстарды нығайту құралы болуға тиіс. Өйткені әлеуметтік-педагогикалық болмыста дені сау, дарынды жеке тұлғаны дамытуға бағытталған, қол бос уақытта іске асырылатын тәлім-тәрбие факторларының тиімділігімен жұмыс жүргізетін, адамдардың қол бос уақыттағы ынта-ықыласына, талабына қарай ерекше ұйымдастырылған құрылымы мен өзіндік іс-әрекеті бар әлеуметтік-тәрбие институттар типіне жататын мәдени-тыныңу мекемелері қашанда даралығымен, сапалы қызметімен қоғамдық мәндегі құрылым екендігін тарихи тәжірибеде дәлелдеген жүйе.

Зерттей келе, қалалық және ауылдық жастардың бос уақытын ұйымдастыру тек демалыс мәселесі емес, сонымен қатар тәрбиемен дамудың маңызды құрамдас бөлігі депайтуға болады. Жағдайдағы айырмашылықтарға қарамастан, қаладағы және ауылдағы жастардың проблемалары көп жағынан ұқсас және кешенді шешімдерді қажет етеді. Инфрақұрылымды дамыту, бос уақыттың белсенді нысандарын танымал ету,заманауи технологияларды пайдалану және жастардың бастамасын қолдау жайлы және дамушы орта құру жолындағы негізгі қадамдар бола алады.

Әдебиеттер

1. Соколов А.А. Тайны золотого сечения. М. 1978. – 45-49 с.
2. Омаров Е.О. Мәдени - тыныңу жұмысы теориясы - Алматы 2003. -147-б.
3. Стрельцов, Ю.А. Культурология досуга. - М.: МГУКИ, 2003. - 298 с

ӘОЖ 75.02

ҚАЗАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КЕСКІНДЕМЕ: ДӘСТҮРМЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Кубеева А.А. – МӨ-23-13к3 тобының студенті
Жорабеков С.К. - аға оқытушы

Қазақ бейнелеу өнері – ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениеттің жарқын көрінісі. Ол көшпелі өмір салтымен, халықтың тұрмыс-тіршілігімен, дүниетанымымен тығыз байланыста дамыды. Бүгінде кескіндеме өнері қазақтың дәстүрлі бейнелеу ерекшеліктерін сақтай отырып, жаңа бағыттармен, заманауи әдістермен толығып келеді.Ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлі әдістер мен қазіргі заманғы жаңашылдықтарды үйлестіре отырып дамып келеді. Дәстүрлі өнер—қазақ халқының өмір салты мен дүниетанымын бейнелесе, заманауи бағыттар жаңа идеялар мен техникаларды енгізу арқылы ұлттық өнерді жаңа белеске көтеруде.Қазақ бейнелеу өнері—ұлттық мәдениеттің маңызды саласы. Қазақ халқының бейнелеу өнері негізінен ою-өрнек, терме, кілем тоқу, ағаш және сүйек өңдеу, қыш құмыра жасау секілді қолөнер түрлерімен тығыз байланысты. Бұл өнер түрлері халықтың тұрмыс-тіршілігін, наным-сенімін, табиғатпен байланысын бейнелеген.Дәстүрлі қазақ өнерінде символизм маңызды орын алады. Мысалы, қошқар мүйіз оюы—күш пен молшылықтың белгісі, ал көгершін бейнесі—бейбітшілік пен тыныштықтың нышаны. Сонымен қатар, халқымыздың мифологиялық түсініктері де өнерінде көрініс тапқан.

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында Қазақстанда кәсіби бейнелеу өнері қалыптаса бастады. Бұл кезеңде ұлттық нақышты сақтай отырып, Еуропалық кескіндеме мен графиканың әсері байқалды.XX ғасырдың екінші жартысынан бастап қазақ бейнелеу өнеріне заманауи бағыттар ене бастады. Әсіресе, Әбілхан Қастеевтің шығармашылығы ұлттық кескіндеменің дамуына үлкен үлес қосты. Ол қазақ халқының өмірін, тарихын, табиғатын суреттеу арқылы ұлттық бейнелеу өнеріне жаңа леп әкелді.Жаңашылдық дегеніміз – өнердегі жаңа идеялар, стильдер мен технологиялардың пайда болуы. Бүгінгі таңда қазақ суретшілері әлемдік өнердегі негізгі ағымдармен үндесе отырып, өзіндік ерекшеліктерін сақтап қалуға тырысуда.

Бүгінде Қазақстанда заманауи өнердің түрлі бағыттары кең тараған:

- Абстракционизм – ұлттық ою-өрнектер мен мифологиялық бейнелерді заманауи стильде жеткізу;
- Сюрреализм – қазақ халқының тарихы мен мәдениетін қиял-ғажайып элементтермен ұштастыру;
- Гиперреализм – ұлттық кейіпкерлер мен тарихи тұлғаларды шынайы бейнелеу.

Қазіргі қазақ суретшілері дәстүрлі тақырыптарды жаңа көзқараспен қарастыруға тырысуда. Мысалы, Ерболат Төлепбай, Қанат Нұрмұхаммедов, Батухан Баймен сынды суретшілер өз жұмыстарында ұлттық мәдени мұраны заманауи стильмен үйлестіреді.Қазақ бейнелеу өнерінде дәстүр мен жаңашылдық бірін-бірі толықтырып, ұлттық ерекшеліктерді сақтай отырып дамып келеді. Бұл үрдіс Қазақстанның жаһандану заманында да өз мәдени ерекшелігін сақтап қалуына мүмкіндік береді.Суретшілер ұлттық құндылықтарды жаңа әдістер арқылы насихаттап, оны заманауи өнердің ажырамас бөлігіне айналдырып жатыр. Осылайша, қазақ бейнелеу өнері ұлттық рухты сақтай отырып, жаңа белестерді бағындыруда.

1. Қазақ бейнелеу өнеріндегі жаңашыл бағыттар:

1.1. Абстракционизм және символизм. Абстракционизм – нақты көріністерден алыстап, эмоциялар мен идеяларды пішіндер мен түстер арқылы бейнелеу тәсілі. Қазақ суретшілері бұл бағытта ұлттық ою-өрнектерді, табиғаттың әсем көріністерін ерекше символикалық мәнде ұсынуда.Мысалы, Сәкен Ғұмаров шығармашылығында қазақ мифологиясы мен абстракция үйлесім тапқан. Оның жұмыстарында түстер мен сызықтар арқылы қазақ халқының философиясы бейнеленеді.

1.2. Сюрреализм және футуризм.Сюрреализм қазақ бейнелеу өнерінде ерекше орын ала бастады. Бұл бағыттың ерекшелігі – шынайылық пен қиялдың ұштасуы. Суретшілер ұлттық тарих пен мәдени мұраны сюрреалистік образдар арқылы бейнелейді.Мысалы, Ерболат Төлепбай және Айша Ғалымбаева сияқты суретшілер өз туындыларында қазақтың дәстүрлі символикасын сюрреалистік элементтермен үйлестіреді.Футуризм – қозғалыс

пен прогресті бейнелеуге бағытталған стиль. Қазақ өнерінде бұл бағыт қала көріністерін, заманауи технологияларды, болашаққа деген көзқарасты көрсету арқылы дамып келеді.

1.3. Гиперреализм және фотоарт. Гиперреализм – суреттің шынайылығын мүмкіндігінше фотографияға жақын етіп салу тәсілі. Бұл бағытта қазақ суретшілері атақты тарихи тұлғаларды, батырларды, ұлттық киімдегі адамдарды бейнелеуге ерекше көңіл бөлуде.Фотоарт – сандық технологиялардың көмегімен жасалған өнер туындылары. Бүгінде қазақ өнерінде бұл бағыт кеңінен қолданылуда. Мысалы, жас суретшілер қазақ тарихын, ұлттық нақыштарды цифрлық кескіндеме (digital painting) арқылы қайта жаңғыртып келеді.

Қорытынды келе қазақ бейнелеу өнері—дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесім тапқан кеңістігі. Дәстүрлі өнер ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұра болса, заманауи бағыттар оны жаңа биіктерге көтеріп, әлемдік деңгейге шығаруда. Болашақта да бұл үрдіс жалғасып, қазақ бейнелеу өнері өзіндік ерекшелігін сақтай отырып, жаңаша дамитыны сөзсіз.Қазақ бейнелеу өнері ғасырлар бойы дамып, ұлттық ерекшеліктерін сақтай отырып, жаңа стильдер мен ағымдарға бейімделуде. Қазіргі таңда бұл өнер саласы дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи технологиялар мен әлемдік трендтерді ұштастыру арқылы жаңаша сипат алуда. Жаңашылдық тек көркемдік тәсілдер мен материалдарда ғана емес, тақырыптық мазмұнда да көрініс тауып келеді.Қазақ бейнелеу өнеріндегі жаңашылдық ұлттық мәдени мұраны заманауи стильдер мен технологиялар арқылы қайта жаңғыртуда. Дәстүр мен инновацияның үйлесімі қазақ өнерін әлемдік деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Бүгінде жаңа бағыттарға бет бұрған жас суретшілер ұлттық ерекшелікті сақтай отырып, өнерді заманауи кеңістікке бейімдеуде. Бұл үрдіс алдағы уақытта да жалғасын тауып, қазақ бейнелеу өнерін жаңа белестерге көтерері анық. да бұл үрдіс жалғасып, қазақ бейнелеу өнері өзіндік ерекшелігін сақтай отырып, жаңаша дамитыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Қастеев Ә. Өмірім мен өнерім. – Алматы: Өнер, 1986.
2. Аманжолов Қ. Қазақ бейнелеу өнерінің қалыптасуы мен дамуы. – Алматы: Ғылым, 2002.
4. Кенжебекұлы С. Қазақтың көркемсурет өнері. – Алматы: Рауан, 2010.
5. Төлепбай Е. Қазіргі қазақ кескіндемесі: жаңа бағыттар // Өнер журналы. – 2015. – №3. – Б. 25-30.
6. Қазақ ұлттық энциклопедиясы. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2005.

ӘОЖ 7.036

ИМПРЕССИОНИЗМ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨНЕРГЕ ӘСЕРІ

Кулбаева А.А.– МӨ-24-10к тобының студенті
Аблаев А.Б. - аға оқытушы

Импрессионизм – XIX ғасырдың екінші жартысында Францияда пайда болған бейнелеу өнерінің ең жаңашыл бағыттарының бірі. Бұл стиль суретшілердің айналадағы әлемді шынайы бейнелеуге емес, олардың жарық пен түсті қабылдауын көрсетуге бағытталған. Импрессионизмнің негізгі ерекшелігі – қысқа әрі жеңіл қылқалам қозғалыстары, ашық түстердің батыл үйлесімі және жарықты динамикалық түрде жеткізуі. Бұл бағыт тек кескіндемеде ғана емес, кейіннен әдебиет, музыка, кино сияқты түрлі өнер салаларына да ықпал етті.

Бүгінгі импрессионизм дәстүрлі тәсілдерден алыстап, жаңа көркемдік құралдар мен идеяларды қамтиды. Оның негізгі сипаттары:

- Түстер мен жарықтың ойыны – Қазіргі суретшілер табиғи жарықтың әсерін зерттеп, түстерді дәстүрлі импрессионистерден де батылырақ қолданады.
- Қозғалыс пен динамика – Суретшілер қаланың қарбалас тіршілігі, табиғи ландшафттар мен адамдардың әрекеттерін бейнелеуде қозғалыс элементтерін күшейтеді.
- Материалдық әртүрлілік – Майлы бояумен қатар, акрил, акварель, цифрлық кескіндеме және аралас техникалар жиі қолданылады.
- Тақырыптық жаңару – Қазіргі импрессионистер тек табиғатты ғана емес, технологияның дамуын, экология мәселелерін, тіпті виртуалды әлемнің көріністерін бейнелеуге тырысады.

Қазіргі импрессионизмнің негізгі бағыттарының бірі неоимпрессионизм және оның жаңа толқыны. Неоимпрессионизм – импрессионизмнің қазіргі заманғы нұсқасы, онда пуантилизм, түсті жарықтың айқын контрастары мен цифрлық эффектілер қолданылады. Бұл бағытта суретшілер түстерді ерекше комбинацияларда пайдаланып, көрерменге эмоционалдық әсерді күшейтуге тырысады. Тағы да бір жарқын бір өкіліқалалық импрессионизм. Қазіргі заманғы қалалардағы шу, жарықтар мен көлеңкелердің ойыны импрессионистер үшін жаңа тақырыпқа айналды. Бұл бағытта қаланың қарбалас тіршілігі, түнгі шамдар, жаңбыр астындағы көшелер, адамдардың күнделікті өмірі динамикалы әрі сезімтал түстер арқылы беріледі.Цифрлық импрессионизм сандық өнердің дамуы импрессионизмді жаңа деңгейге көтерді. Қазіргі заманғы суретшілер импрессионистік стильді цифрлық кескіндеме (digital painting) арқылы жасайды. Бұл тәсілдің ерекшелігі – түстердің жұмсақ ауысуы, жарықтың нәзік әсерлері және қылқалам соққыларының имитациясы. Абстрактілі импрессионизм дәсүрлі импрессионизмнің түстер мен қозғалысқа баса назар аударуын сақтай отырып, нақты формалардан алшақтайды. Суретшілер сезімдер мен эмоцияларды жеткізу үшін түстер мен жарықты абстрактілі тәсілдермен қолданады.Бұл суретшілердің шығармашылығы импрессионизмнің тек дәстүрлі өнерде ғана емес, заманауи медиа мен цифрлық платформаларда да дамып келе жатқанын көрсетеді.Қазіргі импрессионизм – тек өткеннің мұрасы ғана емес, жаңа мүмкіндіктерге жол ашатын қарқынды дамып жатқан бағыт. Ол дәстүрлі әдістерді сақтай отырып, цифрлық технологиялар мен заманауи стильдерді енгізу арқылы өзіндік эволюциясын жалғастыруда. Болашақта

импрессионизм жаңа тақырыптар мен инновациялық әдістерді қамтып, өнер әлемінде өзекті бағыттардың бірі болып қала беретіні сөзсіз.

Импрессионизмнің негізгі ерекшеліктері;

1. Жарық пен түсті бейнелеудің жаңа тәсілі. Импрессионистер табиғи жарықты жеткізуге ерекше мән берді. Олар заттардың күннің әртүрлі уақытында қалай өзгеретінін зерттеді. Бұл әдіс суретшілерге жарықтың қозғалысын және түстердің ауысуын нақтырақ көрсетуге мүмкіндік берді.

2. Қысқа және жылдам қылқалам қозғалыстары. Импрессионистік картиналарда бояу кенепке жұқа емес, қалың әрі қысқа қозғалыстармен жағылады. Бұл әдіс суреттің жандылығын арттырып, көрерменге көзбен көрген әсерді жеткізуге көмектесті.

3. Ашық және таза түстер. Суретшілер қара түсті сирек қолданды, оның орнына көлеңкелерді жылы және суық реңктердің үйлесімі арқылы жеткізді. Бұл әдіс картиналарға ерекше жарықтық пен табиғилық берді.

4. Кенепте пленэрде (ашық ауада) жұмыс істеу

Импрессионистер студиядан шығып, табиғат аясында сурет салды. Бұл әдіс оларға қоршаған ортаның өзгермелі жарығы мен атмосферасын дәлме-дәл беруге көмектесті.

5. Күнделікті өмір көріністері. Импрессионистер көбіне қала көшелерін, саябақтарды, кафе, би кештерін, ауыл пейзаждарын, сулардың шағылысуын бейнеледі. Олар өнерді идеализацияламай, күнделікті сәттерді барынша табиғи түрде көрсетуді мақсат етті.

Импрессионизмнің танымал өкілдері;

КлодМоне – импрессионизмнің негізін қалаушылардың бірі. Оның «Импрессия. Күннің шығуы» (1872) картинасы осы стильдің атауына негіз болды. Моне табиғи жарықтың өзгеруін зерттей отырып, бірнысанды әртүрлі уақытта бірнеше рет бейнелеген (мысалы, «Руансоборы» сериясы).Эдгар Дега – қозғалысты дәл беруде шеберлік танытқан суретші. Ол көбіне балериналар мен ат жарыстарын бейнелеп, динамика мен қозғалысты ерекше әсермен көрсетті.Огюст Ренуар – адамның көңіл күйі мен эмоциясын шынайы жеткізуімен ерекшеленді. Оның «Қайықтағы бал кеші» картинасы импрессионистік стильдің ең танымал үлгілерінің бірі болып саналады.Камиль Писсарро – қалалық және ауылдық пейзаждарды ерекше нәзіктікпен бейнелеген шебер.Берта Моризо – әйелдер өмірін, тұрмысын, табиғатты нәзік түстер арқылы жеткізген талантты суретші.

Импрессионизмнің өнерге әсері;

1. Кескіндемедегі жаңа бағыттарға жол ашты. Импрессионизм кейінгі постимпрессионизм, фовизм, абстракционизм сияқты бағыттардың қалыптасуына ықпал етті. Ван Гог, Поль Сезанн, Поль Гоген сияқты суретшілер осы бағыттың негізінде өз стилін дамытты.

2. Фотография мен кино өнеріне әсері. Импрессионистер уақыттың өтпелі сәттерін дәл беруге тырысқандықтан, олардың әдістері кейіннен фотография мен кино операторлары үшін маңызды тәсілдерге айналды. Қазіргі кинематографияда «импрессионистік жарық» техникасы жиі қолданылады.

3. Музыка мен әдебиеттегі импрессионизм. Бұл стиль тек бейнелеу өнерімен шектеліп қалған жоқ. Музыкада Клод Дебюсси мен Морис Равельдің шығармаларында импрессионистік сарындар байқалады. Әдебиетте бұл бағытты Марсель Пруст, Вирджиния Вулф сияқты жазушылар ұстанды.

4. Дизайн мен сәнге ықпалы. Импрессионизм сән әлемінде де көрініс тапты. Ашық түстердің үйлесімі, жарық пен текстураның ойыны қазіргі интерьер дизайны мен сән әлемінде қолданылады.

Қорытындылай келе импрессионизм өнердегі жаңа көзқарастың бастамасы болды. Ол дәстүрлі академиялық өнерден алшақтап, суретшілерге өз сезімдерін, әсерлерін еркін жеткізуге мүмкіндік берді. Бұл стиль XX ғасырдағы көптеген көркемдік қозғалыстардың негізін қалады және бүгінгі күнге дейін өз маңызын жоғалтқан жоқ. Импрессионистік картиналар көрерменге айналадағы әлемді басқаша көруге, жарық пен түстің ғажайып үйлесімін сезінуге көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Баттерфилд, Д. Импрессионизм тарихы. – Лондон: ArtHouse, 2015.
2. Гомбрих, Э. Өнер тарихы. – Мәскеу: Искусство, 2000.
3. Матьез, Л. Импрессионист суретшілердің өмірі мен шығармашылығы. – Париж: Gallimard, 2010.
4. Қазақстан Ұлттық музейі. Өнер және импрессионизм [Электронды ресурс]. Қолжетімді: https://www.nationalmuseum.kz

УДК 793

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ТАНЦА В ДЕТСКОМ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Кырымбекова А. – студент группы МӨ-22-9р
Бегишева Ю.В. - магистр, ст. преподаватель

Современный танец - это динамичный и многогранный жанр, который включает в себя различные стили и техники, такие как хип-хоп, джаз-фанк, контемпорари и другие. В последние годы он завоевывает все большую популярность среди детей и подростков, а его преподавание в хореографических коллективах требует особого подхода, который учитывает как физическое, так и эмоциональное развитие ребенка.

Одной из ключевых задач преподавания современного танца в детском коллективе является развитие базовых физических навыков - гибкости, силы, выносливости и координации. Современные танцевальные стили предполагают использование разнообразных движений, от плавных и растяжимых до резких и акцентированных, что требует от ребенка хорошей физической подготовки.

Преподаватель должен уделять внимание:

1.Разогреву и растяжке, чтобы предотвратить травмы.

2.Развитию координации движений через простые комбинации и упражнения, которые будут усложняться по мере роста уровня танцора.

3.Работе над осанкой и правильным положением тела, что является основой для выполнения всех танцевальных элементов.

Современный танец активно поощряет самовыражение танцора. В отличие от классического балета, где существуют четкие каноны и формы, современный танец предоставляет больше свободы в интерпретации движений. Важно научить детей искать и выражать свои эмоции через танец, развивать их творческую индивидуальность. В детских хореографических коллективах стоит акцентировать внимание на следующих моментах: использование музыки разных жанров и темпов для развития чувства ритма, побуждение к импровизации, где каждый ребенок может предложить свои движения или придумать небольшие фрагменты танца, вовлечение детей в процесс создания постановки, чтобы они могли не только исполнять танец, но и участвовать в его создании. Обучение современному танцу требует учета психологических особенностей детей разного возраста. В младшем возрасте дети часто начинают заниматься танцем ради удовольствия и развлечения, поэтому важно создать в коллективе атмосферу поддержки и доверия.

Преподаватель должен быть внимателен к следующим аспектам:

-Развитие уверенности в себе: современные танцевальные стили позволяют детям проявить свою личность и почувствовать себя важной частью коллектива, что способствует укреплению самооценки.

-Мотивация: детям важно видеть прогресс, чувствовать, что их усилия ценятся. Система поощрений и положительная обратная связь сыграют ключевую роль.

-Эмоциональный настрой: танец помогает детям выражать свои чувства и переживания, что особенно важно в подростковом возрасте. Современный танец в этом контексте служит своеобразным катализатором для самовыражения и социальной адаптации.

Музыка - неотъемлемая часть современного танца. Важно, чтобы преподаватели ориентировались на актуальные музыкальные тренды, которые интересны детям. Это могут быть популярные хиты, электронная музыка, а также композиции с нестандартными ритмами и темпами. Преподавание современного танца в детском коллективе требует также внимания к культурным и социальным тенденциям. Например, популярные танцевальные движения, такие как элементы хип-хопа или уличных стилей, могут стать основой для постановок, в то же время важно следить за тем, чтобы эти элементы были адаптированы с учетом возраста и развития детей.

Современный танец в детских хореографических коллективах не ограничивается лишь освоением технических навыков. Он служит мощным инструментом для формирования социального взаимодействия, развития личных качеств и адаптации в коллективе. Взаимодействие с другими участниками и осознание своего места в группе имеют не менее важное значение, чем физическая подготовка. Поэтому успешная социализация детей в рамках танцевального процесса требует внимательного подхода к организации занятий и атмосфере в коллективе. Одним из важнейших аспектов танцевальных занятий является создание среды, в которой дети могут развивать свои коммуникативные навыки и чувство коллективизма. Современные танцы предполагают активную работу в группе, синхронизацию движений, а значит - необходимость взаимодействовать с партнерами, координировать свои действия и учитывать работу других участников.

Несмотря на множество положительных аспектов, преподавание современного танца в детских коллективах сталкивается с рядом трудностей. Одной из них является необходимость поддержания баланса между развитием творческих способностей детей и физической нагрузкой, которая может быть высокой.

Кроме того, важно помнить о возрасте и физических возможностях каждого ребенка. Например, обучение детей младшего возраста требует соблюдения осторожности, чтобы не перегрузить их чрезмерными упражнениями.

Современный танец в детском хореографическом коллективе - это не только танцевальная техника, но и способ самовыражения, формирования личности и развития социальных навыков. Преподавание такого танца требует от педагогов внимательности, гибкости и способности учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка. Важно, чтобы занятия танцем приносили радость и помогали детям развиваться как в физическом, так и в эмоциональном плане.

Литература

1. Тебякина Е.Е. Особенности преподавания современного танца в детском театральном коллективе// Вестник научных конференций -2019.-№5-3 (45)-94с.
2. Вивчарь О.В. Хореографическое занятие по современному танцу и методика его преподавания в учреждении дополнительного образования: Методическая разработка. -Краснодар: Государственное бюджетное учреждение дополнительного образования «Дом культуры учащейся молодежи Краснодарского края»,2023.

ӘОЖ 7.012:613.481

СӘН ӘЛЕМІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОЛ: ДИЗАЙНЕР БОЛУ ҚҰПИЯСЫ

Қалмұрат Б.С. – МӨ-22-13-к1 тобының студенті
Керімбай Б.М. – магистр,оқытушы

Сән дизайны – өнер мен кәсіптің тоғысқан саласы. Ол тек киім үлгілерін жасаумен шектелмейді, сонымен қатар жаңа идеяларды жүзеге асыруды, шығармашылық көзқарасты және техникалық білімді талап етеді. Сән дизайнері – өз ойын маталар, түстер және пішіндер арқылы жеткізетін маман. Бұл мақалада сән дизайнері болу үшін

қажетті негізгі дағдылар, сән индустриясындағы трендтер мен Қазақстандағы сән дизайнының дамуы туралы айтылады.

Киім дизайнерінің шығармашылық жолы — бұл шабыт іздеуден, қиындықтарды жеңуден және ерекше өнер туындыларын жасаудан тұратын ұзақ әрі қызықты процесс. Әр дизайнердің өз жолы мен әдістері бар, алайда осы мамандықта жетістікке жету үшін бірнеше негізгі аспектілер маңызды.

1. Шабыт көзі - көптеген дизайнерлер үшін шабыт түрлі көздерден келеді: табиғат, өнер, қала көріністері немесе тарихи оқиғалар. Шабыт көбінесе күтпеген жерлерден пайда болады — кездейсоқ көрген нәрсе, саяхат кезінде байқаған сәт немесе бұрынғы суреттерді қарау. Мұндай сәттерді байқай білу және оларды өз шығармашылығына айналдыру маңызды.

2. Жеке стильді қалыптастыру - киім дизайнеріне өзіндік стиль табу өте маңызды. Бұл әрқашан бірден болмайды, кейде әртүрлі әдістер мен маталарды, пішіндер мен түстерді сынап көруге тура келеді. Өз стилін табу дизайнердің дамуының бір кезеңі болуы мүмкін. Сонымен қатар, стиль уақыт өте келе өзгеріп, жаңа идеялармен толықтырылуы мүмкін.

3. Коллекция жасау процесі - коллекция жасау — бұл шығармашылық ізденіс, жоспарлау мен материалдармен жұмыс істей отырып, жиі бірнеше кезеңдерден өтетін күрделі процесс. Дизайнерлер алдымен идеяны құрып, эскиздер салады, содан кейін маталар мен түрлі бөлшектерді таңдайды, алғашқы үлгілерді жасап көреді. Бұл тек әдемі киім жасау емес, сонымен бірге оның қолайлылығы мен қолданылуы туралы ойлана отырып, күнделікті өмірде ыңғайлы болуын қамтамасыз ету.

4. Нарықпен және клиенттермен жұмыс - киім дизайнері нарықтағы сұранысты және клиенттердің қажеттіліктерін ескеруі қажет. Бұл жеке тапсырыстарды орындау немесе ірі сән үйлерімен жұмыс істеу болуы мүмкін. Маңыздысы, аудиторияның талғамын түсініп, қазіргі және болашақтағы сұраныстарды болжау.

5. Кемелділікке ұмтылу - коллекцияны жасау процесі тек эскиздермен шектелмейді. Ол дайындық кезеңінде, яғни тігу және әрбір бөлшекке мән беру сатысында жалғасады. Тіпті ең кішкентай бөлшектер де — тігістер мен фурнитура — маңызды рөл атқарады. Дизайнердің шығармашылық жұмысы мен оның кемелділікке ұмтылуы өте маңызды.

6. Қиындықтарды жеңу - әрбір дизайнер қиындықтарға тап болады. Ол уақыт тапшылығы, материалдардың жетіспеушілігі немесе идеяларды іске асырудың күрделілігі болуы мүмкін. Бірақ ең бастысы — осы қиындықтарды жеңіп, жаңа, бірегей шешімдер табу. Өзгерістер мен қиындықтарға тез бейімделу, алға жылжу — бұл дизайнердің табысты болуына жол ашады.

7. Жаңа технологиялар мен сәннің болашағы - қазіргі дизайнерлер сәнде жаңа технологияларды пайдаланады: 3D басып шығару, ақылды маталар және тағы басқа. Мұндай инновациялар тек киімнің функционалдығын арттырып қана қоймай, сән мен дизайнның жаңа бағыттарын ашуға мүмкіндік береді. Ал бұл өз кезегінде болашақтағы киім дизайнының даму үрдісіне үлкен әсер етеді.

Сән дизайнерінің жұмысы тек әдемі киім үлгісін жасаумен шектелмейді. Бұл кәсіп идеяны концепцияға айналдыру, нарықты зерттеу, материалдарды таңдау, өндіріс процесін басқару сияқты бірнеше маңызды кезеңдерден тұрады. Дизайнерлер сән әлеміндегі өзгерістерді бақылап, өз жұмыстарында заманауи трендтерді қолдануға тырысады. Сонымен қатар, сән үйі немесе жеке брендті дамыту үшін маркетинг пен бизнесті басқару негіздерін білу қажет.

Сән дизайны саласында жетістікке жету үшін бірнеше негізгі дағдыларды меңгеру керек:

•Шығармашылық қабілет – ерекше және стильді киім үлгілерін ойлап табу мүмкіндігі.

•Сән тарихы мен заманауи трендтерді білу – сән индустриясының дамуын түсіну және жаңа идеялармен жұмыс істеу.

•Маталар мен тігін технологияларын меңгеру – маталардың ерекшеліктерін, тігін әдістерін және олардың үйлесімін түсіну.

•Графикалық дизайн дағдылары – эскиз жасау, компьютерлік бағдарламаларда (Adobe Illustrator, CorelDRAW) жұмыс істеу.

•Коммуникация және маркетинг негіздері – сән бизнесін дамыту үшін брендті таныстыру, тұтынушылармен және серіктестермен жұмыс істеу.

Қазіргі таңда сән әлемінде эко-материалдарды пайдалану, минимализм, гендерлік бейтарап стильдер, қолөнер элементтері мен ұлттық нақыштағы заманауи киімдер трендке айналды. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар сән индустриясына жаңа өзгерістер енгізуде. Виртуалды киімдер, 3D-принтинг арқылы жасалған бұйымдар, интерактивті маталар сән әлемінің болашағын қалыптастырып келеді.

Қазақстанда сән индустриясы соңғы жылдары қарқынды дамуда. Жергілікті дизайнерлер ұлттық нақыштағы элементтерді заманауи сәнмен үйлестіре отырып, халықаралық деңгейде танылып келеді. Мысалы, қазақы оюөрнектермен безендірілген заманауи көйлектер, ұлттық киімдерге жаңа форматтағы көзқарастар – бұл қазіргі қазақстандық сән дизайнерлерінің ерекшеліктерінің бірі. Сонымен қатар, Қазақстанда сән апталықтары, жергілікті брендтерді қолдау жобалары және жас дизайнерлерге арналған конкурстар сән индустриясын дамытуға үлкен ықпал етуде.

Сән дизайны – өнер мен техниканың, шығармашылық пен кәсіпкерліктің үйлесімі. Бұл салада жетістікке жету үшін талант қана емес, сонымен қатар үздіксіз даму, жаңа технологияларды меңгеру және нарықты зерттеу қажет. Қазақстанда сән индустриясы қарқынды дамып келеді, бұл болашақ дизайнерлер үшін үлкен мүмкіндіктерге жол ашады. Егер дизайнер өзінің ерекше стилін қалыптастырып, сапалы әрі сұранысқа ие өнімдер жасай білсе, ол сән әлемінде өз орнын таба алады.

Киім дизайнерінің шығармашылық жолы — тек әдемі киімдер жасау ғана емес, жаңа идеяларды көріп, өнер мен практиканы біріктіре білудің жолы. Дизайнерлер — бұл өнер туындыларын жасайтын шеберлер, олар өз жұмыстарында қоғамды шабыттандырып, трендтерді қалыптастырып, әлемді өзгертеді.

Әдебиеттер
1. Розенсон И.А. Основы теории дизайна. - С-Пб.: Питер, 2007. - 224 с.
2. Уркинбаева Д. Студенттердің эстетикалық мәдениетін сәндік-қолланбалы өнер арқылы қалыптастырудың педагогикалық шарттары: Автореферат канд. дисс. - Алматы, 2006 - 67 б.
3. Хинаят Б, Сужикова А. Қазақ халқының ұлтық кимдері - Алматы: Алматы кітап, 2011. - 384 б.
4. Тахтабаева Ш. Вещи несущие благодать. Шедевры великой степи. - Алматы. 2008. - 194 с.
5. Байболдиева А. Ою сыры, Алматы, Өрнек 2005. - 76 б.
6. Сатыбалдинова Б.С. Сәлімбаева М.А. Тігін өндірісінің технологиясы. - Астана, 2008. - 43 б.
7. Нуржасарова М, Кучарбаева К, Рустемова А. Киімді дайындау технологиясы. - Астана, 2008. - 76 б.
8. Никитина Е.Д. Талғатбекова А.Ж. Киімді конструкциялау. - Астана, 2008. - 84 б.
9. Ералин К., Ералина Ғ. Дизайн негіздері: оқу құралы / К. Ералин,Ғ. Ералина. - Алматы: ССК, 2017. - 204 б.
10. Талгатбекова А.Ж. Разработка методики проектирования современной одежды с использованием эвристических приемов: дис. канд. техн. наук. – Алма-Ата, 2010. – 130 с.

ӘОЖ 379:82

БОС УАҚЫТТА ҚУАНЫШ СЫЙЛАЙТЫН СҮЙІКТІ ІС ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨМІРГЕ ОҢ ЫҚПАЛДАРЫ

Қанатбек А.Ғ. –МӨ-21-15тктобының студенті
Смағұл Х.Ж.– магистр оқытушы

Барлығымыз өмірлік жағдайдың нәтижесіміз. Сондықтан басым бөлігіміз өмірлік жолды материалдық қажеттіліктеріміздің немесе басқа да жағдайлардың қысымымен таңдап жатамыз. Соның нәтижесінде ересек өмірге тап болғанда материалдық қажеттіліктерді өтеумен боламыз - деп армандаған өмірімізді сүрмей жатқанымызды байқаймыз. Әуесіміз кетіп, сонда өмір сүрсек қой деп армандайтын шет елдерде де жұмысына көңілі толмаудың деңгейі жоғары күйінде келеді. Адам тәулігінің басым бөлігін жалақысы үшін ғана орындайтын ұнамсыз жұмысына арнап жатқанын түсінгенде өз қабілетін аша алмағанын сезінеді де көңілі толмай жүреді. Бұл жағымсыз күйден бірнеше қап ақша да құтқаруы мүмкін емес. Себебі жоғарыда айтқандай көпшілігіміз ақшаны көбірек табу мақсатында сүйкімсіз жұмыс орнымызға өзіміз таласып келдік. Бұл жерден анықталатыны – өз-өзімізбен үйлесімділікте бола алмай жатқанымыз. Мысалы бір кездері оркестр орындаушы болуды армандаған кеңсеқызметкері өз-өзімен үйлесімділікте қалайша өмір сүрсін. Бұл тұста хоббидің өміріміздегі маңызына тоқталғымыз келеді. А.Маслоу адам қажеттіліктерінің пирамидасын сызған кезде адамның қабілеттерін жүзеге асыруы тек жұмыс жасауынан ғана тұрмайтынын ескерткен. Біз мұны жұмыстың мақсаты табыс әкелу болса, хобби адамға ләззат сыйлау үшін қажет екендігін меңзеген деп санаймыз [1].

Хобби сөзі ағылшын тілінен аударғанда «сүйікті іс» деген мағына береді. Бастапқыда хобби деп балалар мініп алып шапқылайтын ойыншық атты атайтын. Бас жағы ат, аяқ жағы таяқ болып **келетін ойыншық аттарға комедианттар да қызығатын. Тіпті алғашқы велосипед те алғашында хобби деген атауға ие болды. XVIII ғасырда Лоренс Стерн хоббидің мағынасын кеңейтті. Ол хобби деп кейіпкерлердің бос уақытта айналысатын сүйікті істерін тізіп шықты. Стерн хоббиді қиялмен алысқа жетелейтін ойыншық атқа теңеді.**

Кез келген адамның бос уақытында өз қалауымен қуана-қуана айналысатын сүйікті ісі – хобби. Ал бос уақыт дегеніміз – негізгі міндеттерді орындағаннан, физиологиялық қажеттіліктерді өтегеннен кейін қалған уақыттың бөлігі [2]. Ер лер мен әйелдердің уақыт бюджеті бірдей емес, яғни әйелдердің бос уақыты азырақ [3]. Ең қызығы, «хоббиім жоқ» - деп налитындар қазіргі кезде баршылық. Шындығына келгенде, әр адамның өз сүйікті ісі болғаны өте маңызды. Хоббиі бар адам бизнес-идея ойлап табудан еш қиналмайды [4].

Хобби адам өміріне орасан зор оң ықпалын тигізеді. Баскетболды жақсы көретін әуесқой кісі қалайда спортзалды, ойын өтетін күнді іздейді, табады және жұмыстан кейін сол бір сүйікті ісіне асығатын болады. Ал енді бұл кейіпкерде хобби болмаған жағдайда не істеуші еді?. Әрине, жұмыс күнінен қалған стресімен күресе алмай, адамға деген сенімі кеміп, өмірден жақсылық күтпей өзіне де қоғамға да зиянды көптеген іс-әрекеттер жасаушы еді. Сондықтан хобби біздің өмірімізде маңызды роль атқарады.

Хоббидің жеке өмірдегі маңызы

Бір-біріне «мынау қандай жан екен?» - деп шынымен қызыққан адамдар бірінші кездесуде ортақ қызығушылық іздейді. Олар бір-бірінің немен айналысатынын, неге, қандай салаға қызығатынын сұрастырады. Осы тұста әңгімелесушінің хоббиі анықталып шыға келеді. Құндылықтары ұқсас жандар ғана бірге өмір сүре алады. Егер бұлардың хоббиі жылқы малын күтіп-баптау, жарысқа дайындау төңірегінде болса көкпар шабандозы мен жылқы бағатын ветеринардың махаббат баянына ұласуы әбден мүмкін. Ал енді бұл кісілер (көкпар шабандозы мен ветеринар) үйленіп, отбасылық өмірдің дағдарысын бастан өткеріп жатыр делік. Бұл тұста да хобби көмекке келеді. Мысалы, бала күтімімен үйде отырған келіншек төрт қабырғаға қамалып, іші пысып, өзіне көңіл бөлінсін деп тікелей эфирге шыға беріп, одан да жалығып жұмыстағы еріне жарты сағат сайын смс жазып, телефон соғып жексұрын болып кетпеуі үшін де хобби керек екен. Жұбайлар бір-біріне көбірек көңіл бөлсе бір-бірінен жалығып шаршаса, көңіл бөлу тапшы болса аралары суып, ажырап кетуден қорқып жүреді екен. Сондықтан ер адам әйелімен сөйлескісі келіп емес жай ғана күйеулік міндетін орындағаннан ғана әңгімелескен түр таныта бастаса келіншекке белсенді хобби түрімен айналысып, ер-азаматына өзі бұрын білмеген жаңа, белсенді іс-әрекетті орындатқызып жіберуі әлдеқайда қызық.

Хоббидің мансапқа ықпалы

Әуесқой қызығу шынайы объективті құндылықпен түк байланысы жоқ жеңіл-желпі нәрсе деп қабылданады. Кадр бөлімінің тәжірибелі маманы мұнымен келіспейді. Жұмысқа орналасу үшін жасалатын анкетада, әсіресе түйіндемеде қызығушылығы деген баған бар. Бұл да пайдалы іске әуестенудің жеңіл нәрсе емес екендігін дәлелдейді. Кадр іріктеу бойынша тәжірибелі мамандар түйіндемедегі қызығушылық сол бір кандидаттың тұлғалық болмысынан хабар беріп, дағды-тәжірибесін көрсетеді деп санайды.

Жақын арада жаңа жұмыс қарастыруға мұқтаж болмасаңызда сіздің қызығушылығыңыз кәсіби дамуыңызға да оң ықпалын тигізе алады. Мысалы сөйлеу техникасынан немесе актер шеберлігінен сабақ алып жүрген болсаңыз белгілі бір уақыттан кейін коммуникативті дағдыңызды тезірек қалыптастыруға немесе дамытуға әсер етеді. Әуесқойлық деңгейде болсын актерлік студияның курсынан кейін келіссөз жүргізу, презентация өткізу, ұжымдық демалыс, мереке ұйымдастыра алу, ұжымдастармен тіл табыса білу сияқты іс-әрекеттерді басқалардан гөрі үздік орындай алатын боласыз.

Өміріңізде хоббиіңіздің маңызы арта түссе екінші мамандығыңызға айналып шыға келуі ықтимал, яғни алғашында жай ғана хобби ретінде бастаған іс-әрекетіңізге уақыт өте келе аптасына бірнеше күн, бірнеше сағат, тіпті тәулікте 2 сағат уақыт арнап жіберіп, шебер пионист немесе әдебиеттанушы болып кеткеніңізді байқамай қалған жағдайда сіздің қалыптастырған дағдыларыңыз, өнеріңіз сұранысқа ие болып, табыс алып келуі де әбден мүмкін.

Жаңға жайлы қызығушылықты қалай таңдаймыз?

Егер жаныңызға жайлы қызығушылықты білмесеңіз қателіктерден қорықпай әрбір істің басын бір шалып көруге болады. Бұл үшін бос уақыттағы тыныңу іс-әрекетіңізге көз жүгіртіңіз. Билегіңіз не ән салғыңыз, тауға шыққыңыз немесе К.Ивлевтің кулинарлық шоуына қатысқыңыз келетін шығар? Тіптен болмаса сирек кездесетін заттарды жинауға, қандай да бір көркем шығармашылыққа қызығарсыз? Бұдан да басқа нәрсеге қызығуыңыз мүмкін. Бұл жағдайда арнайы курстарға қатысып көріп, қандай да бір іске әуестенушілер клубына қосылып, жаңа адамдармен танысып, достасып, сүйікті ісіңізбен қарқынды түрде айналысып, деңгейіңізді жоғарылатыңыз.

Егер таңдаған курсыңыз ұнамай қалса, болашақта ол іспен айналысқыңыз келмейтінін түсінсеңіз қорықпай ол істен бас тарта аласыз. Егер таңдауын таңдап, ақысын төлеп алып қолыңыздан келмей жатса да еш мұңаймаңыз, «уақытым зая кетті» - деп өкінбеңіз. Себебі бір-ақ рет берілетін өмірде сіз басқа іс-әрекеттің дәмін татып көрдіңіз, көлеңкеңіз сияқты өзіңізден бір елі қалмайтын тәжірибе жинай алдыңыз.

Танымал хобби түрлері

Әлемдегі ең танымал хобби түрлерінің тізімін жасау - өте күрделі жұмыс. Себебі барлық кәсіп, өнер түрлері өз алдына қажетті, сүйкімді болғандықтан оларды бір-бірінен ажыратып тұратын нақты критерий жоқ. Сүйікті істердің шамамен жасалған рейтингі мынадай:

1. Кітап оқу
2. Туризм және белсенді демалыс
3. Мобилография
4. Кулинария
5. Би
6. Гүл, мәдени өсімдік өсіру, күтіп баптау
7. Эзотерика
8. Аңшылық
9. Коллекция жинау[5].

Енді энтузиазмнің шабыты ұстап тұрғанда бұл тізімді тағы да басқа хобби түрлерімен толықтырып көрейік:

10. Экстремалды спортпен және кейбір көркемөнермен байланысты хобби (йога, би, саяхаттау, саябақта қыдыру, парашюттен секіру, альпинизм және басқалар) [6].
11. Сөзжұмбақ шешу [7].
12. Тоқыма
13. Өзқолеңбегіменашықхат дайындау
14. Балшықпенжұмысістеу[8].
15. Жұмсақ қуыршақтар жасау
16. Оригами, ою-өрнек қию
17. Әуесқой радиоэлектроника
18. Аспаз карвингі [3].
19. Музыкалық аспапта орындау
20. Видеоойындар [9].

Ойды түйіндейтін болсақ, хоббидің адам өміріне ықпалын бағалау керек. Сонымен,хобби дене мен ақыл-ойды шынықтыруға көмектеседі;жасырын қабілеттерді дамытуға немесе өзінің жақсы қасиеттерін толық түсінуге жол ашады,өзіндік тәрбиені, шығармашылық әлеуетті немесе мықты бәсекелестікті дамытуға мүмкіндік береді;күнделікті күйзелісті басуға, депрессия, мазасыздық, нервоздың, Альцгеймердің алдын-алуға көмектеседі; әлеуметтік өмірді, өмір сапасын жақсартады, әртараптандырады [10].

Жоғарыда айтылғандай хоббидің маңызды болғаны соншалық екінші мамандық болып кетуі немесе тұлғаның бойында ұйықтап келген жаңа өнерін, басқа қырын аша білуі мүмкін. Әңгімелесушіге әзілдеймін деп абайсызда өкпелетіп, көп жағдайда жағымсыз сөз естіп қалған сәтіңізде де іскерлік қарым-қатынастың этикасы курсына қатыспағаныңызға өкініп қалатын жағдайлар болып жатады. Өзімізді дұрыс таныстыра алу, керекті қарым-қатынас орнату, әріптестің ұнағанын немесе онымен келіспеушілікті өз орнымен көрсетуді үйрену үшін ересектерге арналған актерлік шеберлік, шешендік шеберлік негізі курстарына қатысып көруге болады.

Әдебиеттер

1. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Издание на русском языке – Москва: ООО Альпина Паблишер 2011, 496 с
2. Сихымбаев И. Б. Бос уақытты ұйымдастырудың негіздері – Шымкент: 0ҚМУ, 2019, 83 б
3. Нуржанова Т.Т., Таурбекова А.С. Бос уақытты ұйымдастыру. – Алматы: Техно Эрудит, 2018, 160 б
4. Скендирова Қ.[Электронды ресурс]:Хобби іздеп жүргендерге арналған пайдалы 26 сайтURL:http://balbal.kz/bilip-jur/hobbi-izdep-zh-rgenderge-amal-an-paydalyi-26-sayt/қаралған күні 10.03.2023
5. [Электронды ресурс]:Роль хобби в жизни человекаURL:https://www.teatr-benefis.ru/staty/mozhno-li-sdelat-hobbi-glavnym-delom-s/қаралған күні 10.03.2023
6. [Электронды ресурс]:Хобби түрлері URL:https://kk.tierient.comқаралған күні 10.03.2023
7. [Электронды ресурс]:Болашаққа пайдалы 4 хобби түріURL:https://bugin.kz/6972-bolashaqqa-paydaly-4-khobbi-turiқаралған күні 12.04.2023
8. [Электронды ресурс]: Хоббидің ең танымал түрлеріURL:https://kk.inditics.comқаралған күні 12.04.2023
9. [Электронды ресурс]:Ақылыңыздыарттыратын хобби түрлеріURL:https://massaget.kz/okushyilarga/mektep_omiri/59895/қаралған күні12.04.2023
10. [Электронды ресурс]: Хоббидің мағынасы https://kk.warbletoncouncil.org/hobby-4042қаралған күні12.04.2023

ӘОЖ 868

САХНАЛЫҚ СӨЙЛЕУ ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: СӨЙЛЕУ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қантбек А. – МӨ-22-8К тобының студенті
Бекжігіт Е. - оқытушы, магистр

Көрнекі бейнелер мен қысқа хабарламалар басым болатын қазіргі әлемде сөздің мағынасы жиі бағаланбайды. Дегенмен, бұл сөз ойды білдірудің, сезімді жеткізудің және тұлғаны қалыптастырудың күшті құралы болып табылады. Сахна тілі, сахнада сөздерді қолдану өнері ретінде, көркемдік образ жасау құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар тиімді оқу құралы ретінде де әрекет ете отырып, ерекше өзектілікке ие болуда.Сахналық сөйлеу адамға жан-жақты әсер етеді, әр түрлі қасиеттердің дамуына ықпал етеді:Сөйлеуді дамыту және сөздік қорын молайту, мәтіндерді белсенді зерттеу, өлеңдер мен очерктерді жаттау сөйлеуді байытады, оны мәнерлі және сауатты етеді. Студент жаңа лексиканы, тұрақты өрнектер мен сөйлеу бұрылыстарын меңгереді, бұл оның жалпы мәдениетінің дамуына ықпал етеді.Өзіне деген сенімділікті дамыту және көпшілік алдында сөйлеу қорқынышын жеңу: іс-әрекетке Дайындық көпшіліктің эмоциясы мен қорқынышын жеңуді талап етеді. Табысты орындау сізге өзіңізге, күш-қуатыңызға және қабілеттеріңізге деген сенімділік сезімін береді.

Эмпатия мен эмоционалды интеллектті дамыту: рөлде Жұмыс істеу кейіпкерді терең зерттеуді, оның мотивтерін, сезімдері мен тәжірибелерін түсінуді қамтиды. Бұл аудармашыдан эмпатия мен эмоционалды интеллекттің дамуына ықпал ете отырып, болып жатқан оқиғаларға эмпатия, эмпатия және эмоционалды түрде жауап беру қабілетін талап етеді.Эстетикалық талғамды қалыптастыру және мәдениетпен танысу:әдеби классиктермен, поэзиямен, драматургиямен жұмыс өнер әлемімен таныстырады, эстетикалық талғамды қалыптастырады және ой-өрісін кеңейтеді.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Сахналық сөйлеу аудиториямен тиімді қарым-қатынас жасауға, өз ойларыңыз бен сезімдеріңізді жеткізуге, сендіруге және шабыттандыруға үйретеді. Бұл өмірдің кез келген саласында табысты қарым-қатынас жасау үшін құнды дағдылар. Жауапкершілік пен тәртіпті насихаттаңыз: спектакльге Дайындалу-бұл тәртіпті, жауапкершілікті және уақытты жоспарлау қабілетін талап ететін ауыр жұмыс. Студент нәтижеге жауапкершілікпен қарауды, қиындықтарды жеңуді және мақсаттарға жетуді үйренеді.Шығармашылық пен қиялды дамыту: сахна бейнесін Жасау шығармашылықты, қиялды және өнертабысты қажет етеді. Студент қораптан тыс ойлауды, өзіндік шешімдерді табуды және өз идеяларын жүзеге асыруды үйренеді.Оқу процесінде сахналық дискурсты қолдану формалары.:Сахналық сөйлеуді әртүрлі білім беру бағдарламаларында қолдануға болады:Үйірме және театртану: театр үйірмесіндегі Сабақтар іс-әрекеттің негіздерін, сахнада сөйлеу мен сахналық қозғалысты терең зерттеуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттік оқу және оқу сайыстары: әдебиеттік оқу және оқу сайыстарына қатысу оқуға деген қызығушылықты оятады, мәнерлеп оқу және дұға ету дағдыларын дамытады. Сахнада сөйлеу-бұл сөздерді қолдану өнері ғана емес, ол тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ететін қуатты тәрбие құралы. Сахналық сөйлеуді жаттықтыру арқылы студенттер сөз тіркестері мен сөйлемдерді оқу дағдыларын меңгеріп қана қоймайды, Сонымен қатар онда табысты өмір сүру үшін қажетті өзіне деген сенімділікті, эмпатияны, шығармашылықты және басқа да маңызды қасиеттерді дамытады.әлем. Қазіргі оқу процесіне сөйлеу элементтерін енгізу үйлесімді дамыған, шығармашылық және әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қазіргі білім беру тенденциялары аясында қарқынды дамып келе жатқан әлемде сәтті бейімделу үшін қажетті"жұмсақ дағдыларды" дамытуға баса назар аударылады.

Театр қойылымына және сөйлеу жаттығуларына белсенді қатысу студенттердің оқуға деген оң көзқарасын қалыптастырады, олардың ынтасы мен өзін-өзі дамытуға деген қызығушылығын арттырады.Сонымен қатар, сахналық сөйлеу азаматтық пен патриоттық сананы қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Классикалық және қазіргі шығармаларының интерпретациясыел тарихына, өткеннің қаһармандық беттеріне және сол кездегі қазіргі сын-қатерлерге арналған әдебиеттер студенттердің ұлттық мақтаныш сезімін, елдің болашағы үшін жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал етеді.және қоғамдық өмірге белсенді қатысуға дайындық.

Сондықтан сахналық дискурсты оқу-тәрбие процесіне біріктіру педагогикасының дамуындағы стратегиялық маңызды бағыт болып табылады. Бұл орыс тілін меңгеруді жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар үйлесімді тұлғаны қалыптастырудың және әлемінің сын-қатерлеріне сәтті бейімделуге және орыс қоғамының дамуына үлес қосуға қабілетті жан-жақты дамудың тиімді жолы.

Әдебиеттер

1. Молдағалиев Т., Қызыл-жасыл көбелек : балаларға арналған өлеңдер / Т. Молдағалиев. -Алматы : Өлке, 2021. - 208 б.;
2. Мырза Әлі Қ., Балшықұлы Балшықбай : [өлеңдер] / Мырза Әлі Қ.; құраст. А. Мұқышева. - 1-сыныпқа арналған. - Алматы : Өлке, 2020. - 104 б.;
3. Мырза Әлі Қ., Ғажайып ғалам : өлеңдер, санамақтар, ойындар, жұмбақтар, жаңылтпаштар /Мырза Әлі Қ.; құраст. А. Мұқышева. - Алматы : Өлке, 2021. - 72 б.;
4. Мырза Әлі Қ., Иірім : эссе, хаттар / Мырза Әлі Қ.; ред басқ. М. Құлкенов. - Алматы : Өлке,2021. - 496 б.;
5. Мырза Әлі Қ., Күміс қоңырау : балаларға арналған өлеңдер / Мырза Әлі Қ.; құраст. М.Құлкенов. - Алматы : Өлке, 2020. - 400 б.;
6. Нұрмағанбетов Т., Періштелердің өлімі : роман-хикаяттар / Т. Нұрмағанбетов. - Алматы :Өлке, 2016. - 352 б.;
7. Шаханов М., Шығармалар жинағы : өлеңдер мен балладалар, поэмалар / М. Шаханов. -Алматы : Өлке, 2015. - 480 б.;

ӘОЖ 74.01/.09

СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДЕ КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫН ҚОЛДАНУ РӨЛІ

Қарсыбек А.Н. - МӨ 21-10к тобының студенті
Джартыбаева Ж.Д. - магистр, аға оқытушы

Сәндік-қолданбалы өнер әрқашан функционалдылық пен эстетикалық құндылықты біріктіретін адамзаттың мәдени мұрасының ажырамас бөлігі болды. Бұл бағыттың маңызды ерекшелігі-кескіндемеден алынған әртүрлі көркемдік әдістерді қолдану. Сәндік-қолданбалы өнердегі түс, пішін, текстура және хиароскуро сияқты кескіндеме техникасы мен композиция элементтері практикалық функцияны орындап қана қоймай, көркемдік қабылдау объектісіне айналатын туындыларды жасауға негіз болады. Бұл мақалада кескіндеме техникасы сәндік-қолданбалы өнерде қалай қолданылатыны, олардың бұйымдардың формалары мен құрамына әсері, сондай-ақ бірегей, мәнерлі объектілерді құрудағы рөлі қарастырылады.

Функционалдылық пен эстетиканы біріктіретін сәндік-қолданбалы өнер тоқыма, керамика, ағаш өңдеу, шыны және металды қоса алғанда, өнердің көптеген түрлерін қамтиды. Бұл салаларда кескіндеме техникасы белсенді қолданылады, бұл өнімдерді практикалық ғана емес, сонымен қатар эстетикалық тартымды етеді. Кескіндеме өз кезегінде бұйымдарға сәндік және көркемдік мағына береді, оларды көзге ұнайтын және күнделікті өмірде маңызды рөл атқаратын өнер туындыларына айналдырады.

Сәндік-қолданбалы өнерде кескіндеме техникасын қолданудың негізгі аспектілерінің бірі-түсті қолдану. Кескіндемеде шешуші рөл атқаратын түс схемасы сәндік өнерде де үлкен маңызға ие. Кесте тігу, Маталарды бояу, керамика, Жиһаз және интерьердің әртүрлі элементтері — сәндік-қолданбалы техникада жасалған бұл заттардың барлығы үйлесімді композиция жасау үшін түс ауысуларын, градиенттер мен контрасттарды жиі пайдаланады. Бұл тұрғыда кескіндеме шеберлерге әр бөліктің көңіл-күйін, атмосферасын және тіпті сипатын жеткізуге көмектеседі. Түс жарқын және қанық болсын, әлде үнсіз және тыныш болсын, әр заттың даралығын баса көрсететін мәнерлі құралға айналады.

Сәндік-қолданбалы өнердегі бірдей маңызды кескіндеме құралы жарық пен көлеңкені пайдалану болып табылады. Керамикалық бұйымдармен, ағашпен немесе әйнекпен жұмыс істейтін шеберлер бетке көлем, динамизм және тереңдік беру үшін хиароскуро эффектілерін қолдана алады. Бұл әсіресе жиһазды бояу немесе интерьерге сәндік панельдер жасау сияқты салаларда өте маңызды. Хиароскуро заттың құрылымы мен пішінін жеткізуге ғана емес, сонымен қатар өнімді мәнерлі және жанды ететін кеңістіктің елесін жасауға көмектеседі. Мысалы, ағаш жиһазды бояуда көлеңкелі реңктерді қолдану оған эстетикалық құндылық қана емес, сонымен қатар табиғи және табиғи сезім береді.

Тағы бір маңызды әдіс-сәндік өнерде белсенді қолданылатын кескіндемеден алынған текстуралық эффектілерді жасау. Қылқалам техникасы, мата, тас немесе ағаш сияқты әртүрлі текстуралар мен материалдарға еліктеу шеберге заттың бетімен жұмыс істеуге мүмкіндік береді, осылайша ол ерекше сипатқа ие болады. Кескіндемеге ұқсас соққыларды, реңктер мен текстураларды қолдана отырып, шеберлер көлем мен қозғалыс эффектілерін жасайды, бұл өнімдерге қосымша мәнерлілік береді.

Сонымен қатар, кескіндемеге тән композициялық әдістер сәндік-қолданбалы өнерде белсенді қолданылады. Симметрия, асимметрия, Туралау және үйлесімділік принциптерін жиһазға, ыдыс-аяққа, тоқыма бұйымдарына және басқа да бұйымдарға ауыстыруға болады. Айта кету керек, сәндік-қолданбалы өнер көбінесе заттардың белгілі бір формалары мен өлшемдерімен шектеледі, сондықтан кескіндеменің композициялық әдістері, мысалы, элементтерді нақты ұйымдастыру, оларды біртұтас үйлесімді құрылымға салу, әсіресе өзекті. Мысалы, керамика немесе тоқыма кескіндемесінде дәстүрлі ою-өрнек техникасы жиі қолданылады, мұнда элементтер кескіндеменің құрылымына ұқсайтын үздіксіз, бірақ сонымен бірге үйлесімді үлгіні құрайды.

Сәндік өнерде кескіндеме техникасын қолдану перспективаны және көлемді беруді де қамтиды. Бұл әсіресе кеңістік пен тереңдік әсерін жасау қажет жерлерде байқалады. Керамика немесе жиһаз кескіндемесінде шебер сызықтық немесе әуе перспективасы принципін қолдана алады, осылайша бетіндегі композиция көлемділікке ие

болып, қозғалыс пен қашықтықтың өзгеру сезімін тудырады. Бұл суретшіден кескіндеме техникасын меңгеруді ғана емес, сонымен қатар оларды сәндік заттың Функционалды және эстетикалық ерекшеліктеріне бейімдеуді талап етеді.

Сонымен қатар, сәндік-қолданбалы өнерде кескіндеме көбінесе мәдени және тарихи дәстүрлерге жүгіну тәсілі ретінде қолданылады. Қайта өрлеу, барокко немесе халықтық кескіндеме сияқты көне кескіндеме стильдерінің элементтерін қабылдайтын шеберлер тарихи бейнелер мен мотивтерді мәдени дәстүрлерді безендіру және тасымалдаушы ретінде қызмет ететін тақырыптарда қайта жасайды. Сонымен, фольклор элементтері, соның ішінде дәстүрлі өрнектер, гүл композициялары және мифологиялық бейнелер көбінесе кескіндерді сәндеу, қарама-қарсы түстерді қолдану және бөлшектерге баса назар аудару сияқты кескіндеме әдістерін қолданады. Бұл өткенмен байланысты сақтап қана қоймай, заманауи көрермен үшін өзекті және қызықты болатын заттарды жасауға мүмкіндік береді.

Осылайша, сәндік-қолданбалы өнердегі кескіндеме объектілерге эстетикалық ғана емес, сонымен қатар мәдени құндылық беруде маңызды рөл атқарады. Түс, хиароскуро, текстура және композиция сияқты кескіндеме техникасы шеберлерге өнер туындылары болып қала отырып, күнделікті өмірге үйлесімді түрде үйлесетін ерекше және мәнерлі туындылар жасауға мүмкіндік береді. Бұл әдістерді қолдану сәндік-қолданбалы өнердің дамуына ықпал етеді, оның мүмкіндіктерін кеңейтеді және бұйымдарды өзінің сұлулығымен және тереңдігімен шабыттандыратын және қуантатын нағыз шығармашылық туындыларына айналдырады.

Әдебиеттер

1. Шаймерденова Г.С. Қазақстанның сәндік-қолданбалы өнері. - Алматы: Абай, 2011.
2. Жолдасова А.С. қазақ ою-өрнегінің элементтері және олардың сәндік өнердегі рөлі. - Алматы: Қазақ университеті, 2008.
3. Тынышпаев М.К. қазақ өнерінің тарихы. - Алматы: Қазақ университеті, 1994.
4. Нұрумов А. қазақ сәндік кескіндеме: дәстүрлер мен қазіргі заман. - Алматы: Жалын, 2005.
5. Мельник В.А. Қазақстанның керамикалық өнері. - Алматы: Қазақстан, 2002.
6. Ақышев Қ. Қазақстанның өнері мен мәдениеті. - Алматы: Қазақстан, 2007.
7. Баймұханова Н.А. қазіргі мәдениеттегі қазақ өнерінің дәстүрлері. - Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2013.
8. Рахымбаев Н.Б. Қазақ халық кескіндемесі және оның сәндік өнерге әсері. - Алматы: Білім, 2001.
9. Елешев С.К. Қазақстан мәдениеті: өнер және қолөнер. - Алматы: Ғылым, 1996.
10. Ахметова Н. Р. қазақ өнерінің технологиясы. - Алматы: ҚазҰУ, 2009.

ӘОЖ 784.85:315.3

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ӨНЕР ЖОЛЫ.

Қасымбекова А.-МӨ-22-16к
Елғонова С.Д. –аға оқытушы, магистр

Абай (Ибрагим) Құнанбайұлы (1845-1904) - ақын, ағартушы, жазбаша қазақ әдебиетінің, қазақ әдеби тілінің негізін қалаушы, философ, композитор, аудармашы, саяси қайраткер, реформатор, қазақ мәдениетін орыс және еуропалық мәдениетке жақындату жолымен жаңартуға ұмтылып, либералды білім беруді исламның астына қойды. Абай өзінің поэтикалық шығармаларында қазақ халқының әлеуметтік, қоғамдық, адамгершілік мәселелерін қамтыды.Абай шығыс және батыс мәдениеті мен өркениетін жақсы білген. Ол әлемнің бірқатар ойшылдарының еңбектерімен жақсы таныс болды. Философиялық трактаттар стилінде жазылған "Қара сөздер" -тақырып өзінің ауқымдылығымен, дүниетанымдық тереңдігімен, саяси және әлеуметтік маңыздылығымен құнды.Абай 1845 жылы 10 тамызда қазіргі Семей облысының шыңғысхай тауларында аға сұлтан Қарқаралы Құнанбайдың төрт әйелінің бірі, Ұлжанның екінші әйелі дүниеге келді. Ақынның бастауы Олжай батырдан бастау алады, ол Орта жүз Арғындарында тұрады. Олжайдан 3 ұрпақ шығады: Айдос, Айдос, Джайгек. Олардың әрқайсысы кейіннен бір рудың еліне айналды. Айдос әйелі Айпардан 4 ұл туады : Ырғызбай, Көтібақ, Топай, Торғай.Әкесі момын, шаруа адамы, ал анасы өткір тілі мен мінезі бар әйел болатын. Сол Айпара балалары:

«*Шынжыр балақ, шұбар төс Ырғызбайым,*
Тоқпақ жалды торайғыр Көтібағым,
Әрі де кетпес, бері де кетпес Топайым,
Сірә да оңбас торғайым...»

Аннаның айтуынша, олардың арасында Ырғызбай елдің билеушісі болған. Уызбайдан Үркер, Мырзатай, Жортар, Өскенбай плеиадалары. Үсенбай шаруаларға мейірімді, билікке әділ адам болғандықтан, "егер іс адал болса, яғни Ростенбайға, ал егер таза болмаса, яғни Ералы"деген сөз қалады.Өскенбайдың әйелі Зере Құнанбайдан туған.Құнанбай 4 әйел алды. Оның бәйбішесі Кәнизактан-Құдайбердадан, Құттымұхамбеттің інісінен, екінші әйелін дүниеге әкелді, оны қалыңдық кезінде жесір қалды: Ұлжан-Тәңірберді (Тамежан), Ибрагим (Абай), Ысқақ, Оспан, Айгизданның үшінші әйелі – Халиулла, Ысмағұл. Қартайған кезде үйленген қорғанның ең кіші әйелінен ұрпақтары жоқ."Алты атадан, төрт анадан. Болашақ ақын сабырлы мінезді, жомарт мінезді, "қарт әже" Зере туралы аңыздардың сарқылмас қазынасын естіді, ол елдің анасы болды, анасы ұлжанды тәрбиеледі, оның мінезі жақсы болды, әзіл айта білді, анасын жақсы тәрбиеледі. Абай алдымен ауылдағы Ғабитхан мулладан сауын ашты, ал 10 жасқа толғаннан кейін 3 жыл Семей Ахмет Риза медресесінде оқыды. Бұл медреседе негізінен араб және парсы тілдерінде дін сабақтары өткізілді. Құрдастарына көбірек көңіл бөлетін бала оқуға қуанышты және жақсы оқушы болды. Ол дінді зерттеуге ғана емес, өз білімін дербес жетілдіруге ұмтылады. Ол Шығыстың көптеген ақындарының

шығармаларымен, араб, иран, шағатай (ескі өзбек) тілдерінде жазылған ертегілермен, дастандармен, кистермен танысады, Низами, Навои, Садди, Қожа Хафиз, Фзули сияқты Шығыстың ұлы ақындарымен танысады. Үшінші жылы Абай медресесі Семей "приход мектебіне" қосымша түсіп, орыс грамотасын оқи бастады. Бірақ бұл 3 жылдан кейін ол мұсылман және орыс тілдерін бітіреді дегенді білдірмейді. Абай басқа балалардан алғандығына байланысты Құнанбай оны елге шақырып, жанына еріп, әкімшілік-билік қызметімен айналысқан. Осылайша 13 жасар Абай ел істеріне араласып кетті. Абайдың әкесі болған жылдары ол би-болыстар атқамінерлерінің айла-амалдарын, қазақ даласына, аштық пен жалаңаштыққа, патриотизмге, кертартпалық салттық және салттық істерге нұқсан келтіре бастаған феодалдық қатынастардың қайшылықтарымен шиеленіскен әлеуметтік теңсіздіктің салдарын айқын түсінді. Патша үкіметінің отаршылдық саясаты және орыс губернаторларына пара беру жергілікті би-болыстардың опасыз әрекеттерін жанқиярлықпен мойындады, кеудедегі жиіркеніш сезімін оятты және олармен күресуді шешті, "егер мен пайдалы, адамгершілікті, елдің әділ көшбасшысы болсам, мен жақсы адам боламын"деп талап етті. 1876-1978 жылдары-қоңыр-Көкше болысы. Осы жылдары Абай билікті өз қолында әділдік таразысын тең ұстау үшін пайдаланды. Әлсіздерді зорлағандар, ұрлық жасағандар қатаң жазаға тартылып, халықтың қамқоршысы болды. Оның елді басқарудағы бұл бағыты шанжарлардың қатал қарсылығын тудырды, олар қалауы бойынша халықты қысымға ұшыратты, оның үстінен оязудың жалақысы өсті. 1876-1978 гг.-волость Коныр-Кокше. Осы жылдары Абай билікті Әділет таразысын тең ұстау үшін пайдаланды. Әлсіздерді зорлағандар, ұрлағандар қатаң жазаға тартылып, халықтың қамқоршысы болды. Оның елді басқарудағы бұл бағыты шанжарлардың қатты қарсылығын тудырды, олар өз қалауы бойынша оязудың жалақысы өскен халықты қысымға ұшыратты. Осыған байланысты М. О. Аузов "ал кейінірек орыс тілін үйреніп, ұлы орыс мәдениетін мол және терең тани бастаған Абай өзгын мұны үйренбейтінін атап өтті. Пушкин, Белинский, Герцен, Чернышевский, Салтыков-Щедрин, Некрасовтың өзі өзінің мұрасын оқып, кең, терең тарылды. Егер Абай классикалық ақын болса, оның әлеуметтанулық көзқарасы тек Михаэлистің ықпалында болса, онда ол Абайды және орыс халқының ұлы мұрасының ұлы данышпандарын қорлай алар еді деп айту жеткілікті". Осылайша Абай Гете, Байрон, Спенсер, Спиноза, Льюис, Дарвин, Дрейпер сияқты Еуропа ақындарының шығармаларын оқыды]. Әуезовтің айтуынша, " 1884 жылы қырық жасында ол үлкен білімі бар адам болған."Абай 1886 жылы досы Михаэлистің ұсынысы бойынша Семей облысының Статистика комитетінің толық мүшесі болып сайланды. 1875 жылы қоңыр Көкше еліндегі сайлауда жеңіске жетіп, 1878 жылға дейін болыс болып қала берді. Қазақ халқының салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптары мен әдет-ғұрыптарын еркін меңгерген Абай елдің түрлі әкімшілік-құқықтық реформаларына белсенді қатысады. Қартайған шағында қара әкім биліктен, аткаминизмнен аулақ болады, тек шығармашылықпен айналысады. Абайдың көптеген шығармаларында адамның, болмыстың және Ролламның тақырыбы, сондай-ақ абсолютті ақиқаттың құпиясы тұрақты орын алады. Семей гені 1885 жылы мамырда Шар өзеніндегі Карамбола деп аталатын жерде.- Целинский губернаторының басшылығымен Семей губерниясын қарайтын 5 уездің 100-ден астам би-болыстарын жинаған төтенше съез өтті. Осы съезде сайланған Абай Тобе биге "Семей қазақтары үшін қылмыстық істерге қарсы заңның ережесін"әзірлеу тапсырылды. Абай бастаған Комиссия 93 баптан тұратын ережені 3 күн мен 3 түнге дайындады. Бұл қазақ қауымдастығында бұрыннан қалыптасқан әдет-ғұрыптарға да, халықты қанауға ,зорлық-зомбылыққа негізделген патша өкіметі заңына да ұқсамайтын құжат түрі еді. Оның ұрлық, қылмыс және әйелдер мәселелеріне арналған мақалалары ерекше құнды. Бірақ Абайдың даңқын көптеген аспанға көтерген Карамалы съезінен кейін оның жаулары тіпті тарады. 1890 жылы Жупанами Байғұлақ, Күнту бастаған 16 шабандоз Жиренше қыстауының шетіндегі Ши ауданында Абайға қарсы дұшпандық әрекеттермен сөз байласты. 1891 жылдан бастап Абай басына ауыртпалық түсіріп, бір-біріне айналған қайғы бұлты ашылмай қалды. Биыл ақынның сүйікті ағасы Оспан Жарық арқылы өтеді. Содан кейін ол орыс әскери білімі бар және үлкен үміт артатын Ұлы Абдрахманнан айырылады. Бұл өлімнің ақынның жан дүниесіне қалай енетіні туралы оның осы тақырыпқа арналған жинақтағы өлеңдері куәландырады. Сонымен бірге соңғы бекініс болған ақын Мағауияның талантты ұлы қаза тапты. Абай Мағауия қайтыс болғаннан кейін қырық күн өткен соң, ол осындай қайғыдан қатты сынған, өзі өледі. Ақынның сүйектері ағасы Османның қасындағы Джидебай үйіне жерленеді. Бұл күні қазақтың екі ұлы ұлы Абай мен Шәкәрімге деген өшпес сүйіспеншіліктің, ізгі сыйластықтың символы ретінде сәулет өнерінің соңғы үлгісі бойынша салынған екі мұнарадан тұратын кешен тұрғызылды. 1891 жылы қарақшылық бастаған дау 1897 жылға дейін созылды. Бұл шиеленістің соңы 1898 жылғы Курск сайлауында жанжалға, Абайдың өміріне жасалған қастандыққа әкелді. Ақын Сенатқа жазған хатында өзінің ақтығын ең сенімді деректермен дәлелдей отырып, осы қақтығыстың барлық жасырын құпиясын ашады. Абай 10 жасында ("кім кім, кім жейді") өлең жаза бастады және 1880 жылдан 1997 жылға дейін өлеңдерін жаза бастады. 1896 жылы ол шәкірттеріне Көкбай атынан ақын жазған өлеңдерін "жинауды" ескертті. Ал 1890-98 жылдары-қара сөзбен жазылған өсиеттер. Абай 3 әйел алды. Байбише Ділдадан: Ақылбай, Әбдірахман, Құлбадан, Әкімбай, Мағая, Райхан; екінші әйелі Әйгерім Тұрағұл, Михаил, Искал, Кенже, 7 ұл, 3 қыз. Жеңгесін алған әйелі Еркежанның ұрпақтарын көрмеді. Осы" жетінші сөзде " Абадай мұғалім ақын өз ұрпағының санасын тек адамның бойында туатын жан құмарлығы арқылы жанның пайдалы өнімдерімен қанықтыруды көздеді. Бұл жерде Абайдың ағартушылық көзқарасының бір саласының қайнар көзі жатыр. Абай бұл бағыттағы өз ойларын" ғылымды таппа "және т. б. өлеңдерінде басқаша айтқанда айтты. мұнда ол" жан азығы "ұғымын өз уақытында келіп," адам болу"үшін қажет нәрсенің көп мөлшерімен алмастырады. Ақын өзінің толыққанды адам болу туралы жүйелі және қалыптасқан көзқарасы туралы тезис ұсынады. Оның:«*Адам болам десеңіз...*

Бес нәрседен қашық бол...,

Бес нәрсеге асық бол,» - деген жолдарда жатыр.Ақынның барлық шығармаларындағы басты мақсат бір тұтас тақырыпқа қатысты өзекті идея болды. Абайдың пікірінше, ішкі рухани қазынаның өркендеуі-біздің қолымызда. Абайдың 45 қара сөзі.

Махаббат құмарлығымен ол болады ғашық болудың екі жолы бір құмарлық үшін Мен сенің жаның жоқ екеніне Ғашық болдым Мен не болар едім сен аман қаласың көңілсіздіктен ләззат ал сен жасырмай, Жаныңа қуанғанда, біреу бір-бірін сүймесін қымбаттым сен қандай жансың Абай және 40 күннен кейін Құран Абайдың өзі

қайтыс болды. Ақын өзінің талантты шәкірттерін тәрбиеледі. Абайдың ізбасарлары Шәкәрім, Көкбай, Ақылбай, Кәкітай және Мағауия болды. Мұндай қолжазба көшірмесін иемдену әрбір сауатты қазақ үшін зор қуаныш болды. Кейін Абай шығармаларын Ұлы Тұраргүл жинай бастады. Абайдың алғашқы өлеңдер жинағы 1909 жылы Қазанда ақын Кәкітайдынның арқасында жарық көрді. Дәл осы адал ақын Көкбай Жанатаев (1864-1927) Абай Құнанбаевтың өлеңдерін жинауға және теруге үлкен әсер етті. Абай Отан тарихы мен әдебиетінде ерекше орын алады. Абай Қазақ ұлттық жазба әдебиетінің негізін қалады. Әлем халықтарының әдебиетіндегі Абай есімі Шекспир, Пушкин, Гетемен тең. Ақынның бай әдеби мұрасы тек бір халықтың ғана емес, бүкіл адамзаттың рухани мұрасы болып саналады. Қазақстанда Ұлы Абайдың есімі көптеген елді мекендер мен көшелерге, Алматы Ұлттық университетіне, Алматы қаласының мемлекеттік академиялық опера және балет театрына берілді. Ұлы ақынның құрметіне Қазақстан мен Ресейде ескерткіштер орнатылды. Қазақстанның жоғары оқу орындарында жыл сайын Абай шығармашылығына арналған халықаралық және республикалық ғылыми конференциялар өткізіледі.

Әдебиеттер

1. Абай (Ибраһим) Құнанбаев. Екі томдық шығармалары. Алматы, 1986.
2. Абай. Энциклопедия. – Алматы «Атамұра» баспасы
3. Қазақстан тарихы (XVIII ғасыр — 1914 жыл). Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық. Қабылдинов З.Е., Қайыпбаева А.Т.Алматы: Атамұра, 2008
4. "Қазақ әдебиеті" Жалпы білім беретін мектептің 10-сыныбына арналған оқулық. Қ.Алпысбаев.Б.Сманов
5. Асанбай Асқаров "Ұлы Туранның ұлдары".
6. Бердібаев Р. Жыршылық дәстур:-Алматы,1989.
7. Жармұхамедов М.Айтыстың даму жолдары:-Алматы,1976.
8. Қазақ халық әдебиеті.-Алматы,1988.
9. Абылқасымов Б.Телқоңыр.-Алматы,1993.
10. Адамбаев Б. Шешендік сөздер.-Алматы,1967

ӘОЖ 796

ХОРЕОГРАФИЯ ГИМНАСТИКАДАҒЫ РӨЛІ

Қасымхан А. – МӨ–23–9р2 тобының студенті
Мырзаев С.А. – оқытушы

Хореография – гимнастиканың маңызды құрамдас бөлігі. Ол спортшының қимылдарын әсемдеп, олардың үйлесімділігі мен көркемдігін арттырады. Хореография арқылы гимнасттар өз денесін сезінуге, қозғалыстарды дәл әрі мәнерлі орындауға үйренеді.

Хореография гимнастикада, әсіресе көркем және көркем гимнастикада шешуші рөл атқарады, өйткені ол спортшылардың қимыл-қозғалысының эстетикасына, мәнерлілігіне, әртістік шеберлігіне ықпал етеді. Гимнастикадағы хореографиялық инновацияның негізгі аспектілеріне мыналар жатады:

- Хореография акробатикалық элементтерді, секіруді және бір үйлесімді бағдарламаға біріктіруді қамтиды.
- Қозғалыс табиғи және мәнерлі болып көрінуі үшін мұқият бақылау, қарқын мен стильдің құрамы.
- Хореография спортшыларға эмоцияны білдіруге және қозғалыс арқылы оқиғаны айтуға көмектеседі.
- Экспрессивтілікті төрешілер бағалайды және көркем гимнастикадағы маңызды сәттердің бірі болып табылады.
- Хореографиялық дайындық ырғақ сезімін, тепе-теңдікті және координацияны дамытуға бағытталған.
- Элементтер арасындағы біркелкі ауысулар шығысты үйлесімді етеді.
- Хореографиялық комбинациялар мен би элементтерін шебер пайдалану бағдарламаға өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді.
- Бұл сапаны бағалау мен техникалық көрсеткіштерді арттыру.
- Хореография позаны, дене бітімін және икемділікті дамытуға көмектеседі, бұл әсіресе қозғалыстарды көрнекі түрде жүзеге асыру үшін маңызды.
- Хореография әрбір гимнастқа немесе гимнастқа өзінің ерекше мәнері мен орындау сипаты арқылы ерекшеленуге мүмкіндік береді.
- Жеке көзқарас, шығуды есте қаларлық ету.
- Дұрыс таңдалған музыка мен хореография спектакльден алған әсерді арттырады.
- Қозғалыс музыканың ырғағы мен әуенімен синхрондалуы керек, бұл қабылдаудың жоғары деңгейін талап етеді.

Осылайша, гимнастикадағы хореография шығуды әдемі және тартымды ету тәсілі ғана емес, сонымен қатар маңызды нәтижелерге қол жеткізудің маңызды құралы болып табылады.

Көркем гимнастикадағы хореография гимнастты аспаппен немесе аспапсыз музыкаға кілемшеде би-гимнастикалық комбинацияны виртуозды орындауға дайындайтын жаттығудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Гимнастикадағы хореографияның міндеттері кәсіби би дағдыларын, орындаушылықтың музыкалық және мәнерлілігін, ерік-жігерін, оқушылардың мінезін дамыту және оларға эстетикалық тәрбие беру болып табылады. Бұл қасиеттер ең алдымен хореографиялық білім беру жүйесінің негізі болып қалатын классикалық дайындық арқылы дамыды. Классикалық оқытудың мақсаты – арнайы жаттығулар арқылы, біріншіден, оқушылардың бойында онсыз би техникасын меңгеру мүмкін болмайтын дағдыларды (дамытушылық, тұрақтылық, т.б.), екіншіден, оларда тәрбиемен қатар техникалық би дағдыларын дамыту. экспрессивтілік пен көркемдік.

Арнайы қозғалыстар мен элементтер ең алдымен жаттығу мақсаттарына қызмет ететін ұтымды құрастырылған жаттығуды құрайды. Көркем гимнастика бағдарламасы классикалық би мектебінің оқыту

әдістерімен салыстырғанда көптеген элементтерді зерттеуге қойылатын талаптардан айтарлықтай алда екенін ескеру қажет. Бұл студенттердің жасына да, олардың оқу ұзақтығына да қатысты.

Классикалық жаттығуларды үйренудің алғашқы қадамдарынан бастап дене мүшелерінің орналасуына мұқият назар аударылады. Аяқ, дене, қол, бас - сабақтарда үнемі жұмыс жасайтын элементтер. Оқушының техникалық шеберлігі осы элементтерді дұрыс орналастыруға байланысты.

Белсенділіктің негізі аяқтың позицияларын үйрену арқылы классикалық жаттығулармен қаланады. Күшті және дамыған табанды жаттықтыру тұрақтылықты, секіруді және жақсы айналуды дамытуға бағытталған. Қажет болған кезде «көктем» ретінде қызмет ететін тізе де маңызды рөл атқарады. Сондықтан оларды икемділігін дамыта отырып, соңына дейін иілуге және созуға қарқынды түрде үйретеді.

Апломб – бір аяқпен қозғалмай тұрып, тірек аяқтың жарты саусақтарымен көтерілгенде, екіншісі ауада ең жоғары биіктікке көтерілгенде немесе айналу сәтінде және т.б. Орындаушы күшті, жақсы орналасқан арқаға ие болған жағдайда ғана тепе-теңдікті сақтай алады. Аяқ (табан) және балтыр бұлшықеттерінен басқа, жамбас өте маңызды. Қозғалыстардың басым санын орындау кезінде негізгі күш жүктемесі оған түседі. Эверсия, тұтас аяқтың қозғалғыштығы, аяқтың айналмалы қозғалыстары және қадамы жамбас буынына байланысты. Үлкен қадам, яғни. аяқты 90° немесе одан жоғары көтеру мүмкіндігі гимнастика мен хореографияда өте маңызды сапа болып табылады. Дегенмен, бұл қабілетті әркім оңай дамыта бермейді. Бұл бағытта да қажырлы еңбек қажет. Дене толығымен жиналып, тірек аяғымен біртұтас бүтін болуы керек. Жаттығудың басынан бастап студенттерде қатаң тік дене қалпы қалыптасады, арқасы түзу, кеудесі ашық, иық пен мойынның кернеуі болмайды. Сонымен қатар, арқаның экстремалды икемділігі дамыған. Қолдар техникалық функциялардан басқа пластикалық функцияны орындайды. Қолдар мәнерлі және босаңсыған болуы керек. Қолдың түзу, қатты немесе үзілген сызығы, салбыраған шынтақ немесе алақанды төмен түсірген қолдар, қолдардың нақты емес және белгісіз позициялары мен позициялары, аяқтың жұмысымен бір мезгілде қолдың рефлексиялық дірілдеуіне жол берілмейді. Қол қимылдарында позициядан орынға ауысу, ашу және жабу кезінде жетекші рөл қолға тиесілі. Ол бүкіл қозғалысты бояйды, оны басқарады, бүкіл қолдың өмірі оған шоғырланған. Бас, өзінің техникалық функциясынан басқа (айналу кезінде) өте маңызды пластикалық рөл атқарады. Аздап еңкейту, көтеру немесе бұру бүкіл позаға, тұтастай алғанда бүкіл денеге басқа түс береді. Бастың, қолдың және дененің қозғалыстарын үйлестіру маңызды.

Сабақтарды өткізу әдістемесі оқушылардың жеке қабілеттерін және гимнастикалық дайындық бағдарламасын ескере отырып, классикалық би мектебінің канондарына негізделген. Сабақ классикалық жаттығудан тұрады, онда қарапайым би техникасы жаттығады; ададжио – классикалық би позаларын және олардың байланыстарының әртүрлілігін меңгеру, аллегро – шағын, орта және үлкен секіруді меңгеру және жаттықтыру. Жаттығумен жұмыс істегенде барлық қимылдар баррада да, залдың ортасында да екі аяқпен орындалады, бұл оқушының қозғалыс жүйесін бірдей дамытады және нығайтады. Адажио қозғалыстарды орындау кезінде физикалық төзімділікті, тұрақтылықты, координацияны, пластиканы, сонымен қатар музыкалық экспрессивтілікті дамытады. Аллегрода биіктік пен шар сияқты секіру элементтері әзірленеді, секіруді орындаудың әртүрлі формалары, әдістері мен қарқыны жаттығады. Сабақтың қорытынды бөлімі – порт де брастың әртүрлі

Әдебиеттер

1. Лисицка Т.С. Хореография в гимнастике: учебное пособие Москва: Юрайт: 2019 – 9б
2. Лисицка Т.С. Хореография в гимнастике: учебное пособие Москва: Юрайт: 2019 – 9б.
3. Габриелова Е.В. О хореографической разминке в гимнастике: 1975 – б. 30-35.

ӘОЖ 316.334:2-443.5

ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ БАС КИІМІ КИМЕШЕКТІҢ АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қуатбай Д.Е. – МӨ 23-13к2 тобының студенті
Абуова М.А. - магистр, аға оқытушы

Қазақ халқының дәстүрлі киімдері - ұлттық мәдениетіміздің символы және бай мұрасы, қазақ халқының рухани болмысының көрісіні. Олардың әрбір материалдық мәдениеті қазақ қоғамының әлеуметтік құрылымын және дүниетанымын бейнелейтін терең мағыналарға ие. Соның ішінде қазақ әйелдерінің бас киімдері - халқымыздың эстетикалық талғамын , қазақ халқының мәдениеті мен тұрмыстық ерекшеліктерін айшықтайтын ерекше құндылық болып саналады. Әйелдердің тұрмысқа шыққаннан кейін киетін бас киімі соның бірі - кимешек. Кимешек - қазақ әйелдерінің жасын, отбасындағы мәртебесі мен оның орнын көрсетумен ғана емес , оны жасайтын аймақтық ерекшеліктеріне қарай бейімделген.

Кимешектің сипаттамасы және қызметі

Кимешек — қазақ әйелдерінің дәстүрлі ұлттық бас киімі. Ол ақ матадан немесе ақ жібектен пішіліп, әйелдің басын, иығын, кеудесін, жауырынын жауып тұрады, жиегін көмкеріп, сан алуан түрмен әшекейлеп дайындайды. Кимешек-шылауышты жас келіншектер, орта жастағы әйелдер, кемпірлер киеді. Салт бойынша кимешекті келіншек балалы болғаннан кейін киеді. Бұған келіншек өзі де алдын ала дайындық жасап, енесінің, абысын-ажынының көмегімен киме шек пішіп, әшекей кестелерін өзі тігеді. XIX ғасырдың басынан бері оларды тек ақ матадан ғана тіккен болатын бірақ алдағы XVIII ғасырдағы мәліметтер бойынша оған түсі баска маталарды да пайдаланған көрінеді. Бұл баскиім негізінен екі бөліктен тұрады. Төменгі бөлігі кимешек, кимешектің жоғарғы бөлігіне жаулық оралады Кимешектің алдыңғы жағы “жақ” деп аталады және көбіне кестелеп, әрлеп отырған.

Кимешектің негізгі қызметтері:

1.Тұрмыстық қызметі: Әйелдің басы мен иығын жауып, күнделікті өмірде тазалықты, әдептілікті сақтауға арналған.

2.Әлеуметтік қызметі: Кимешек арқылы әйелдің жасын, отбасылық жағдайын және әлеуметтік мәртебесін анықтауға болады. Мысалы, кимешектің кестелері мен әшекейлері арқылы әйелдің жасын, әлеуметтік жағдайын білуге болады.

3.Символикалық қызметі: Кимешек әйелдің отбасындағы рөлін, оның аналық жауапкершілігін бейнелейтін киім.

Аймақтық ерекшеліктері

1. Оңтүстік аймақтың кимешектері. Бұл өңірдің кимешектері әсемдігімен, ұсақ ою-өрнектердің молдығымен ерекшеленеді. Оңтүстік аймақтың әйелдері кимешекті көбінесе үлкен, ұзын жаулық түрінде таққан. Кимешек қатты крахмалданған мата немесе жұқа ақ жібек матадан тігілген. Оюлар көбінесе қызыл, жасыл, көк түстермен тігіліп, зергерлік бұйымдармен үйлестірілген. Бұл аймаққа жататын өңірлер:Жетісу өңірі: Қапал, Қарағаш, Ақсу, Арасан, Малайсары, Сарқант, Лепсі, Құраксу. Түркістан өңірі: Созақ, Қаратау, Боралдай, Түлкібас, Қазығұрт. Шу өңірі: Меркі, Тастұмсық, Қорағаты.Бұл өңірдегі кимешектердің мойын тұсы үшбұрышты ойық болып келеді, ал кейбір үлгілерде кеуде мен иықты жауып тұратын қосымша маталар қолданылады.

2. Солтүстік аймақтың кимешектері. Солтүстік өңірдің кимешектері қарапайым, аз әшекейленген және күнделікті тұрмысқа ыңғайлы етіп жасалған. Бұл аймақтың климаты суық болғандықтан, кимешектің материалы тығыз матадан, көбіне ақ шұғадан тігіліп, астарына қалың матадан төсеме салынған.Бұл аймаққа жататын өңірлер: Арқа өңірі: Ұлытау, Қарқаралы, Баянауыл, Ерейментау, Атбасар. Көкшетау өңірі: Зеренді, Қызылтау, Айыртау, Сандықтау.Бұл өңірдің кимешектері қарапайым үшбұрышты, ою-өрнегі сирек кездеседі, ал кейбіреулерінде қызыл немесе қара жіппен шеткі сызықтар тігілген. Қыста киетін кимешектердің жиегі қой терісімен көмкерілуі мүмкін.

3. Шығыс аймақтың кимешектері. Шығыс Қазақстанның кимешектері биік төбелі, кейде маңдайлығына қосымша әшекейлі маталар жапсырылған. Бұл аймақтағы кимешектер күрделі өрнекпен көмкеріліп, көбіне күміс немесе маржан моншақтармен безендірілген.Бұл аймаққа жататын өңірлер:Тарбағатай өңірі: Қарауңгір, Майлышат, Еміл, Шілікті.Зайсан өңірі: Кендірлік, Шекара, Қаратал. Алтай өңірі: Күршім, Марқакөл, Бұқтырма.Шығыс өңіріндегі кимешектер төбесі сүйір, ал кейбір үлгілерінде маңдай мен иекті жауып тұратын қосымша маталар қолданылады. Олар ақ немесе ашық түсті жібек матадан тігіліп, кесте және ою-өрнектермен байытылған.

4. Батыс аймақтың кимешектері. Батыс Қазақстанның кимешектері үлкен, кең, ұзын жаулық түрінде келеді және салтанатты көрінісімен ерекшеленеді. Кимешектің жиегі сирек кездесетін аң терілерімен көмкеріліп, кейде алтын немесе күміс жіптермен тігілген. Бұл өңірдегі кимешектердің екі жағы иықты толық жауып тұрады, ал мойын ойығы кең болады.

Бұл аймаққа жататын өңірлер:Маңғыстау өңірі: Бозащы, Қарақия, Шеркала, Үстірт. Атырау өңірі: Ақмешіт, Қызылқоға, Тайсойған, Жылыой. Орал өңірі: Теректі, Шыңғырлау, Қаратөбе, Бөрлі.Бұл аймақтың кимешектері көбіне ақ матадан тігіліп, алтын түсті жіппен кестеленеді. Әсіресе, маңдай бөлігіндегі әшекейлі салпыншақтар батыс өңіріне тән ерекшелік болып табылады.

Қорытынды.Кимешек қазақ әйелдерінің тұрмыс-салтында ерекше орын алған ұлттық құндылық болып табылады. Оның әр аймақтағы пішіні мен сәнделуіндегі ерекшеліктер халықтың өмір салты мен мәдениетіне бейімделіп, ғасырлар бойы жалғасып келеді. Қазіргі уақытта кимешек ұлттық мұра ретінде жоғары бағаланып, оны сақтау мен ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу біздің басты міндетіміз.

Әдебиеттер

1. Байжанова, Г. “Қазақтың дәстүрлі киімдері.” – Алматы: Өнер, 2015.
2. Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National dothes of Kazakh people. Алматы: «Алматыкітап», 2007. – 384 бет, суретті.
3. Ақатаева К. Кимешек. Қазақ әдебиеті. 1991 ж. 7.VI. №23. 14 б.
4. Исмаилов, Е. “Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері.” – Алматы: Ғылым, 2014.

ОЙЫНТЕХНОЛОГИЯЛАРЫЖӘНЕОЛАРДЫҢМӘДЕНИ-ДЕМАЛЫССАЛАСЫНДАҒЫРӨЛІ

Құдайберген А. - МӨ -23-15к2 тобының студенті
Шымалиев А.Б. - магистр, оқытушы

Демалыс пен ойын-сауықты ұйымдастыру - қазіргі заманғы мәдени-тынығу мекемесінің негізгі әлеуметтік қызметтерінің бірі. Еркін іс-әрекеттің кез-келген түрі күшті қалпына келтіру қызметін де, баланың білімі мен қабілетін дамыту қызметін де атқарады. Ойын –оқу үрдісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі болып табылады.

Соңғы онжылдықтарда ойын индустриясы тек технологияға ғана емес, әлеуметтік-мәдени аспектілергеде қатысты айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Заманауи ойын технологиялары білім беру мендамудан бастап бос уақыт пенмәдени іс-шараларға дейінгі көптеген іс-шараларға әсер етеді. Мәдени-демалыссаласы-бұл бос уақытты, мәдени, ойын-сауық және білім беру тәжірибелерін қамтитын көп қырлыжәнеалуан түрлі сала. Бұл тәжірибелер қоғамның демалу, белсенділіктерін дамыту, көңіл көтеру, өзін-өзі дамыту және мәдени көкжиектерді кеңейту қажеттіліктерін қанағаттандыруға тырысады.

Заманауи технологиялар бос уақыттың жаңа түрлерін жасау үшін көбірек қолданылуда, бұл мәдениетпен қарым-қатынас жасау, әлемдітану және басқа адамдармен қарым-қатынас жасау тәсілдерінің өзгеруіне әкеледі. Ойын технологиясы бұл ойындарды құруға және пайдалануға мүмкіндік беретін сандық құралдар мен платформалардың жиынтығы болып табылады. Қазіргі кезде ойынның түрлері өте көп. Оларға тек бейне ойындар ғана емес, сонымен қатар жасанды интеллектпен,рөлдік ойындар, сюжеттік, виртуалды шындықпен,

толықтырылған шындықпен және басқа да жоғары технологиялық өнімдермен өзара әрекеттесудің басқа түрлері кіреді.Олар пайдаланушыларға мазмұнмен өзара әрекеттесудің интерактивті және қызықты тәсілдерін ұсынады, бұл өз кезегінде мәдени демалыс пен білім беру процесіне жаңа мүмкіндіктер ашады.Ойын - әр түрлі жастағы балаларға арналған дамытушылық қызметтің дербес түрі. Балалардың ойыны - бұл қоршаған әлем жүзеге асырылатын және зерттелетін, жеке шығармашылық, өзін-өзі тану және өзін-өзі көрсету белсенділігі үшін кең ауқым ашылатын, олардың қызметінің ең еркін түрі.

Е.О.Омардың еңбектерінде ойын технологиясының ең жарқын сипаттамаларының бірі-олардың интерактивтілігі, яғни пайдаланушының ойын процесіне белсенді қатысу мүмкіндігі. Бұл көрермендер негізінен пассивті бақылаушы ретінде әрекет ететін кинотеатрлар немесе концерттер сияқты дәстүрлі мәдени демалыс түрлерінен айырмашылығы байқалады деп келтірген [1].

Ойын технологиясы бұл тәсілді өзгертеді, әр қатысушы не болып жатқанының белсенді элементіне айналатын орта жасайды. Бейне ойындар, тренажерлер және виртуалды әлемдер пайдаланушыларға тек байқауғағанаемес, сонымен қатар сюжеттіңдамуынаәсер етуге, түпкілікті нәтижені қалыптастыратын шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Мәдени-демалыс саласындағы ойын технологияларының рөлі олардың мәдениетпен өзара әрекеттесудің жаңа формаларын құру қабілеті арқылы көрінеді. Мысалы, виртуалды мұражайлармен галереяларда өнертуындыларын көріп қана қоймай, олармен тарихи контекстке ену арқылы өзара әрекеттесуге, виртуалды көрмелер жасауға қатысуға немесе 3D форматындағы туындыларды зерттеуге болады. Бұл өнерді қабылдау мүмкіндіктеріне дәуір кеңейтуге мүмкіндік береді және оны кең аудиторияға,соның ішінде мүмкіндігішектеуліадамдарға қол жетімді етеді.Мәдени мекемелердегі виртуалды және толықтырылған шындықтар тереңірек және жан-жақты өзара әрекеттесуді ұсына отырып, өнер мен тарихтың жаңа қырларын ашуға көмектеседі.

Ойын технологиялары білім беру саласында, әсіресе мәдени және тарихи білім беру саласында белсенді қолданылады. Виртуалды экскурсиялар, ойындармен тренажерлар тарихи дәуірлермен оқиғаларға енуге мүмкіндік береді, бұл оқуды қызықты әрі көрнекі етеді. Оқу процесінде геймификацияны қолдану студенттердің назарын аударуға, олардың мәдениетті, тарихты және өнерді үйренуге деген қызығушылығын оятуға көмектеседі. Виртуалды Білім беру платформалары студенттерге оқу процесіне белсенді қатысуға, басқа пайдаланушылармен өзара әрекеттесуге және сыни ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі сценарийлерді ұсынады. Мәдени-демалыс орталықтарында ойын технологиялары мәдени іс-шаралармен бағдарламаларды құрудың маңызды құралына айналады. Мысалы, театр қойылымдарында немесе музыкалық қойылымдард авиртуалды шындықты пайдалану дәстүрлі өнер түрлеріне жаңа элементтерді енгізуге мүмкіндік береді. Театр мен кинодавиртуалды шындық иммерсивті қойылымдар жасау үшін қолданылады, мұнда көрермен сахнаға қарап қана қоймай, оның бір бөлігі бола алады. Бұл сюжетпен тереңірек өзара әрекеттесуге, сондай-ақ оқиғаның ортасында сезінуге мүмкіндік береді, бұл шығарманың эмоционалды әсеріне дәуір арттырады.Ойын әрекеті әрдайым ерікті және бәсекелестік элементтері мен өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін қамтитынын ескере отырып, ойын құрылымы іс-әрекет ретінде мақсаттарды қою мен іске асыруды, жоспарлау мен нәтижелерді талдауды қамтиды.

Кез-келген бағдарлама шығармашылық тұжырымдамадан басталады, онда жеке фактілер немесе адам мен қоғамның әлеуметтік және жеке өміріндегі тұтас құбылыстар автор терең түсініп, бейнелі көркем түрде көрініс табады. Идея фактілерді, оқиғаларды, бейнелеу құралдарын таңдаудағы қозғаушы көктем болып табылады; ол болашақ бағдарламаның сценарийінің логикасын білдіреді.

Технологиялық үрдістің құрамдас бөліктерінің бірі - драматургия.Драматургия - бұл мәдени-тынығу шарасының немесе бұқаралық акциялардың сюжеттік тұжырымдамасы айғағы, мұнда драмалық әрекеттің өзі іс-шараның сюжеттік түрдегі шешімін құру және ойнау арқылы жасалады. Сонымен қатар, ойын технологиясы фестивальдармен көрмелер сияқты бұқаралық іс-шаралар саласында маңызды құралға айналуда. Әзірлеушілер интерактивті экспозициялар мен сайттарды жасау үшін ойын элементтерін көбірек пайдаланады, мұнда келушілер экспонаттарды қарап қана қоймай, оларды жасауға немесе зерттеуг ебелсенді қатыса алады. Мысалы, өнер көрмелерінде кеңейтілген шындықты шығармалардың жасырын элементтерін көрсету немесе олар туралы қосымша ақпарат беру үшін пайдалануға болады. Бұл мәдени іс-шараларға қатысуды қызықты әрі ақпараттандырады, өнермен мәдениетті қабылдаудың жаңа тәсілдерін жасайды[2].

Ойын тәжірибесі эмоциялармен қиялмен тығыз байланысты болғандықтан, мұндай технологиялар бос уақытты ұйымдастырудың дәстүрлі тәсілдерін айтарлықтай өзгерте алады. Қазіргі адамдар технологиямен жасалуы мүмкін жекелендірілген және қызықты тәжірибелерге көбірек ұмтылуда. Интерактивтілік, қатысу және таңдау еркіндігі–бұл ойын технологиясын кең аудиторияға тартымды ететін факторлар. Мәдени-демалыс саласында мұндай технологиялар әр адам өз қалауына сәйкес келетін қызықты іс-әрекетті таба алатын ортаны құруға көмектеседі. Ойын технологиялары мәдени және әлеуметтік байланыстарды қалыптастырудың жаңа мүмкіндіктерін ашатынын атап өткен жөн. Мысалы, көп ойыншы онлайн ойындарымен платформалары әлемнің түкпір-түкпірінен келген адамдарға бір-бірімен қарым-қатынас жасауға,тәжірибе алмасуға жәнебірлескенмәденижобаларғақатысуғамүмкіндік береді. Бұл әртүрлі елдермен аймақтар арасындағы шекараларды бұлдырату арқылы мәдени алмасудың жаһануына ықпал етеді.

Виртуалды әлемдегі өзара әрекеттесу мәдени қауымдастықтардың жаңа формаларын жасайды, мұнда қатысушылар білім алмасуға, бірлескен жобалар құруға және мәдени іс-шараларға қатысаалады. Алайда, барлық артықшылықтарға қарамастан, мәдени-демалыс саласында ойын технологиясын қолдану бір қатар қиындықтармен қиындықтарды тудырады. Осындай проблемалардың бірі-цифрлық технологияның дәстүрлі өнермен мәдениеттен басым болуы. Ойын технологиясы кітап оқу, театрларға немесе мұражайларға бару сияқты дәстүрлі бос уақытты қолдануда. Сондай-ақ, виртуалды әлемдерге шамадан тыс қатысу оқшаулануға және нақты әлеуметтік өзара әрекеттесудің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан жаңа технологиялық мүмкіндіктермен дәстүрлі мәдени формаларды сақтау арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды. Дегенмен, ойын технологиясы мәдени-демалыс

саласында маңызды рөл атқаратыны сөзсіз. Олар көрермендермен қатысушыларға қатысудың ерекше және қызықты тәсілдерін ұсына отырып, өнермен мәдениеттің өзара әрекеттесуінің жаңа түрлерін жасауға көмектеседі. Рөлдік ойындарда- ойындардың классификациясы, оның табиғаты мен құрылымын ашуға болады. Қазіргі кезде рөлдік ойындар арқылы қазақтың халық дәстүрін қалыптастыра алады.

Осылайша, ойын технологиялары мәдениетті қабылдау және онымен өзара әрекеттесу тәсілдерін өзгерте отырып, мәдени-демалыс саласына айтарлықтай әсер етеді. Олар пайдаланушыларға өнер мен тарих пен өзара әрекеттесудің бірегей мүмкіндіктерін ұсына отырып, бос уақыттың, білім берудің және мәдени іс-шаралардың жаңа түрлерін жасауға ықпал етеді. Болашақта ойын технологиялары әртүрлі аспектілеріне одан әрі дамыту және интеграциялау күтілуде, бұл әлемді тереңірек және жан-жақты қабылдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Омар Е.О.Мектептен тыс мекемелерде тәрбие жұмысын ұйымдастыру әдістемесі / Е.О.Омар –Шымкент:2009.-320б.
2. Уалиханова А. Балалар шығармашылығын ұйымдастыру әдістемесі /А.Уалиханова.-Шымкент:М.Әуезов атындағы ОҚМУ.-2016.-96 б.

ӘОЖ 37.03

ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРДІҢ БАСТАУЛАРЫ

Құралбаева Г. – МӨ-23-6ктобының студенті
Арымбаева К.М. – п.ғ.к.,аға оқытушы

Ұлтық дәстүрлер ең демократиялық мәдени құбылыс ретінде елдер, ғасырлар, халық туралы құнды ой-пікірлерді калыптастырады. Бұхаралық мерекелер мен салт-дәстүрлер, ойын-сауық пен саяткерлік, көркемөнер мен қолөнер туындыларыныңтарихи-мәдени дамуы мен халықтық сипатына талдаужасап, жоғарыда айтылан пікірлерге дәлел таба аламыз. Ұлттық дәстурлерге жалпы шолу жасаукезінде ол халықтың табиғи кажеттілігін анғарылады.Өмір сүру қажеттігін алғашқы еңбек каруларын жасаудан бастап, табиғат туындыларын өзіне бейімдеп, тіршілік ортасын жасап адам әлеуметтік-мәдени әрекетке ене бастаған.

Қоршаған ортаны игеру барысында табиғатпен үндестік табу, оның дүлейінен сақтану, сұлулығын мадақтау - алғашқы мәдени әрекеттердіңбастаулары екені анық. Бағзы заманында алғашқы адамдарөсімдіктер түйнегі мен дәнегін кептіріп, корғаушы және кажеттілікті шақырушы бұйым ретінде тізбектеп мойынга іліп, ен мықты анның, құстын күш қоры болып есептелген дене мүшесін корғаныс құралы, қуат коры тұтып, бойында сақтау аркылы өмірін реттейді деген үмітпен арнайы амалдар жасаған. Жігер, қуат жинау үшін тұрмыстын сәттілік кезенін үйрету мақсатымен, жадыға сақталып, бейнелі түрде көрсетуде саздық, ритмдік сүйемелдеу жасау да алғашқы қауым мүшелерінің адами қалыптасуын, рухани кажеттілікті өтеудін бастапқысатылары десе де болады.

Адамдардың тағы бір ерекше қасиеті топтар мен қауымдастықтарқұру аркылы олардың мәнін ұғынуы. Коғамдықөмірдік мәнін ұғыну арқылы адамдарқоршаған ортаны ұйымдастырып, тұрмысты реттейтінәрекеттер белгілеген.Көне дәуір адамдарыныңөмірі туралы мәдени деректердіархеологиялық қазба материалдары сипаттайды. Олар аркылыкоғамдық шаруашылық үлгілері, өмір салты, дүниетанымы туралы мәлімет алып, пікірқалыптастыра аламыз.Алғашқы қауым адамдары тіршілік қажеттіліктерін табиғатпен үндестік табу аркылы өтеген. Ол кажеттіліктер материалдық орта құрумен қатар, өмір тіршілік ережелерін ойластырумен ұштасқан. Осы әрекеттер арқылы алғашқы қауымдық материалдық және рухани өмір негіздері қалыптастырылған. Олардыңөшпес куәлары - тасқа кашалып жасалған сол кездегі өміркұндылықтары мен өмір салтының суреттемелерін сипаттайтын «гравюралар». Олардың алғашқы кауым адамдарынын өмір зандылықтарын тануы, коршаған ортамен байланыс жасау жолдарын үйренуге деген талпыныстары мен көзқарастарыбейнеленген.

Археологиялықказбалардағы бұйымдар аркылыалғашқыадамдардыңөз өмірін табигат құбылыстарымен теңдестіріп карайтыны дәлелденеді. Олар жыл мезглінің айналып келуі сияқты өмірден өткен адам да қайта оралатынына сенгендіктен, қабірге кару, ат-әбзелдерін, ыдыс-аяғын бірге жерлеген. Бұл ақпар көне жерлеу салты туралы мәлімет береді. Қазақ жеріндегі археологиялық қазбалар бұлсалттың кең тарағанын баяндайды. Көне жерлеу салты туралымәліметтерді Есік, Бесшатыр, Сыпыра-оба, Кара-оба т.б. зираттарында жүргізілген археологиялықжәдігерлерден табамыз.Көшпелілерөмірінде мерекелеу, тойлау, рәсімдік әрекеттерқалыптасуы туралы мәліметтерді тек археологиялықказбалардан ғана емес, сонымен бірге дала галереясы іспеттес сақталыпқалған тасқа қашалып жасалған көне дәуірден келген суреттерден де анықтауғаболады.

А.Ц. Медоевтың «Наскальные гравюры», Р.Л.Садоковтын«Тысяча осколков золотого саза», О.Жәнібековтың «Эхо»,Т.,О. Коныратпаевтардың «Көне мәдениет жазбалары» енбектеріндекелтірілген қазақ мәдениеті қалыптасуының бастауалды мәліметтерінде мерекелеу, ойын-сауық құру халықтыңрухани қажеттілігі болғаны делелденді.

/Антикалык Хорезм/ қазбаларынан табылған мүсіншелерде қос ішекті аспап ұстап отырған сазгер бейнеленгенінР.Л.Садоков бандайды. Музыкалық аспаптанудың көне мәдениетін зерттеуші автордын пікірі бойынша, ең кемінде екі мың жыл бұрын қолдануда болған музыкалық аспап бүгінгі қазақ домбырасының ежелдегі прототипі /үлісі/ екендігі туралы айтылады. Сонда музыкалықаспап пайда болганға дейін қалыптасқан рәсімделген әрекеттердің жыл санауы шегініңкірейді. Ендеше дәстурлі мәдени әрекеттерқазақ жерінмекендеген бабаларымыздын мәдени қалыптасуына ыклал еткен алғашкымәдени формалардын бірі десек те болады.

Оған дәлел А.Ц.Медоев шыгармасында келтірілген тасқа қашалған гравюлардағы алғашқы қауым адамдарының куаныш кезенін сипаттаған топтасқан әрекет жасап жаткан кезенінің бейнеленуі. Сонын бірінде адам

бейнелі гүлденген ағаш, күнбасты адам, олардың аяқ жағында койлар, ал төменінде қол ұстасып билеп жүрген адамдар бейнеленген. Мұны толыққанды сюжеттік композиция регінде қабылдауға болады. Алғашқы қауымдағы адамдардыңНаурыз тойын мерекелегені деп түсінсе де болады. Қол ұстасып билеп жүрген бейнелер этнографиялық «Алтынай» би ансамблінің«Алқақотан» деген биіне негіз болған.

Кунге табыну, Куннің киелі тазартушылық касиетін қастерлеуден отқа табыну бастау алады. Жоғарыда аталған кайталану табиғат пен өмір зандылығы деп түсіну, сол қайталанудың жолынан адаспай, оралу ізін жамандықтан сақтау үшін отпен тазартқан. Оттың жер астындағы үлгісі - кызыл бояу болған. Археологиялыққазбаларды жүргізуші ғалымК.Ф.Смирнов айтылған ойды дәлелдейді. «Батыс Қазақстанда зират үстіндегі ағаштан көтерілген «үйлердің» өртелгенін мәлімдейді. Елек пен Орал, Арал бойындағы сақтардыңқабірінен кызыл бояуды көруге болады. Ол от пен куннін нышаны»,- дейді ғалым.

Ал Ж.Нұскабайұлы мен Ө.Жәнібеков құрастырған Көне Отырар альбомында Кенгу Тарбан Отырарда құдалық пен той бейнеленгенін келтіреді. Отқа, жылкыға, күнге табынушылыққазақ мал өсіруші тайпалары дуниетанымының басты белгілерінің бірі болған. Қазақ арасындағы отқа табыну әдетіне тоқтай келіп, ШоканУалиханов - «монғолдар сияқты, қазақтар да отты әулие тұткан. Сол үшін де - «от ана»деп атады, онын әр түрлі пәле-жала, қауіп-қатерден сақтайтын киелі күшіне сенген»,- дейді.

Расында да қазақөмірінде отқа табыну, оттан аттамау, отқа түкірмеу сияқты ырымдарқатты сақталады. Қазақ тіпті жер ошақты да қасиет тұтқан. Ол жек көрген, өштескен адамын да«отыңөшсін», «күлін көкке ұшсын» деп қарғаған. Күнәлі, не ауру адамды екі оттын ортасынан өткізген. Көп алдында ант берген адам отпен аласталған. Оның бәрі жамандықты өртегені болып саналады. Ш.Уалиханов еңбектерінде «қазақтар ай жаңасын көргенде жерге мандайын тигізіп бас иеді. Жаз болса сол бас иген жерінен шеп алып, үйіне келіп отка тастаған»,- деп жазған.Отқа табыну тек рәсімдік әрекеттер аркылы ғана аткарылған жоқ.Отқа табыну арқылы коғамдықөмірді реттеп, елді басқарып, әлеуметтіктоптарқарым-қатынасын калыптастырған.

Орта Азия халықтары отқа, суға табынған. Күнді жоғарғы құдірет деп санаған. Орта Азия көне қалаларында жүргізілген қазбажұмыстарының нәтижесінде жергілікті халықтар табынған «от үйлері» табылған. Көшпелі түркі тайпаларының арғы тегі саналатын массагеттер күнді жоғарғы құдірет дережесіне көтерген. Бұл жайында Геродот шығармасынан дәлел табамыз: «массагеттер бидай екпейді, бірак олар мал шаруашылығы және балықаулаумен тіршілік етеді. Аракс өзенінде –Кызылсу балықкоры өте мол. Олардың сиынатын жалғыз құдайы – күн болды. Олар күнге арнап жылқы малын құрбандыққа шалады. Онын мәні ең жүйрік болғандықтанқұдайга ең жүйрік жануарды құрбандыққа шалу керек», -деп түсіндірді. Оған дәлелді қазақ жерінде сақталған Манғыстау түбегіндегі жартаста қашап салынған Шакпақ ата жертөле мешітінен табуға болады.Материалдық құндылықтан гөрі адамныңрухани әлемін жоғары бағалаған бабаларымыз өмір тәжірибесін, таным мен тәлім берер байлығын, бабасынан калған рухани асылдарын ұрпағына жеткізген.

Рухани сабақтастық - көшпелілерүшін турақтылық кепілі және айрыкша қасиет. Бұл орайда қазақ мәдениетін зерттеуші ғалымА.Сейдімбектің пікірі аркылы біздін ойымыздың дұрыстығына дәлел табамыз: «...материалдықөндіріс пен мәдени дамудын өзара байланысы бір-біріне үнемі сай келе бермейтінін атап өткен жөн. Мұныңөзі, төлтума мәдениетін көшпелі өмір салтта қалыптастырған қазақ халқының мәдени-рухани әлемін анықтауда айрықша кажет».

Көшпелілердіңрухани өмірінің сабақтастығы біздің жыл санауымыздан көп бұрын қалыптастырылып, далалықру-тайпалардың сол өмір салтымен жиырма біріншіғасырға аяқ басуына дейін жеткізді, бүгінгі күнге дейін ұлтықрухани-мәдени өмірінің мызғымас алтын тірегі ретінде сақталып келеді.

Әдебиеттер

1. Кабылдинов З.Е., Қайыпбаева А.Т. Қазақстан тарихы.Алматы „Атамұра“, 2008
2. Қойгелдиев М.,Төлеубаев Ә., Қасымбаев Ж. Қазақстан тарихы Алматы: «Мектеп» 2007
3. Қалиев С.,Оразаев М.,Смайылова М., Қазақ халдқының салт дәстүрлері.Алматы: «Рауан» 1994
4. Лунин Б.В. Средняя Азия в дореволюционном и советском востоковедении.- Ташкент, 1965.

УДК 681.81

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В КЛАССЕ ГИТАРЫ

Лейба М. - ученица

Маслова К.Е. - преподаватель

Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

В современных условиях нашей огромной многонациональной страны на культуру возлагается ответственная миссия по передаче новым поколениям моральных, этических и эстетических ценностей. Успех этой миссии во многом зависит от музыкального образования. Стоит отметить, что музыка по популярности занимает первое место из всех видов искусств, что обусловлено ее непосредственно-чувственным воздействием на человека.

Востребованность направления музыкального образования определяется социальным заказом общества. Так, классическая шестиструнная гитара, благодаря своей мобильности и мультистилевости, на протяжении вот уже многих лет обнаруживает себя в зоне высокой востребованности как у любителей, так и у профессионалов. Нас же интересуют, главным образом, последние, которые таковыми не рождаются, а становятся, и становление это происходит, как известно, следующим образом.

Для всех этапов этого процесса актуальна одна проблема, если мы говорим о преподавании гитары: при наличии колоссального количества частных, несистематизированных методических наработок, теория и методика

обучения не соотносится в полной мере с практикой игры на инструменте, более того, последняя имеет тенденцию значительного отставания. Рельефная ощутимость проблемы заметна уже на первой ступени системы профессионального музыкального образования – в детской музыкальной школе (детской школе искусств). Именно здесь заметно ощущается, что активная исполнительская и педагогическая практика мало оснащена соответствующей методической базой.

Результаты труда педагога-музыканта зависят от того, как основательно он, а впоследствии и его ученики, вооружены знаниями методики обучения и теории исполнительства. Сегодня же в гитарных «Самоучителях» и «Школах» теоретико-методическая часть либо отсутствует, либо представлена весьма скудно. В этой связи педагог-гитарист вынужден в основном руководствоваться эмпирическим опытом, поскольку единой методики обучения игре на гитаре пока нет.

Но, несмотря на почти вековое отставание в профессиональном обучении учащихся на других музыкальных инструментах, гитарное искусство не стояло на месте все это время, а стремительно развивалось: обогащался репертуар, повышался уровень мастерства, появлялись новые средства выразительности. Все это вкупе ставит сегодня перед методической мыслью новые, более сложные задачи.

Гитаристам приходится обращаться к методическим разработкам иных инструментальных направлений.

При наличии пытливого ума и позиции исследователя молодой педагог-музыкант может задаться по этому поводу закономерными вопросами: что же конкретно стоит развивать, и что необходимо совершенствовать в процессе своей музыкально-педагогической деятельности.

Осмыслив изложенное, мы приходим к заключению о необходимости систематизации ключевых исполнительских умений и навыков в так называемый компонент исполнительского комплекса, включающий в себя: ведение звука, чтение с листа, нотную, ритмическую, темповую ориентацию, художественную выразительность и многое другое. Здесь же хочется отметить, что систематизация, как мера, не поможет преодолеть всех трудностей, связанных с воспитанием молодых исполнителей. Исполнительские умения и навыки формируются эффективно лишь при должным образом организованной педагогической работе.

Отдельно хочется отметить авторскую методику «Джаз на классической гитаре» композитора и педагога Александра Виницкого, который также отмечает наличие «белых пятен» в сегодняшней методике обучения игре на классической гитаре: «…система вообще не реагирует или реагирует очень медленно на происходящее в мире. Некоторые элементы, такие как ритмика, искусство аккомпанемента, аранжировки, импровизации, – совершенно не развиваются… Гитаристы и особенно преподаватели нуждаются в новых системах и методиках, обогащающих учащихся знаниями и музыкальным репертуаром, более обширным и современным, позволяющим впоследствии перейти к любому другому стилю игры, будь это джаз, фламенко, кантри, рок и т.д… Утвержденная методика обучения игре на классической гитаре, к сожалению, не ставит своей задачей даже поверхностное изучение других традиционных гитарных направлений, таких как, например, южно-испанское Flamenco или бразильское Bossa nova. Она обходит их стороной».

«Джаз на классической гитаре» А. Виницкого как авторская методика интересна и занимает заслуженное место в современной системе преподавания игры на гитаре не только в нашей стране, но и за рубежом. Его многочисленные пьесы различной степени сложности заслуженно входят в педагогический репертуар для классической гитары. Этот материал способен приобщать учащихся к лучшей современной гитарной музыке последовательно, а для педагогов школ искусств – быть хорошим подспорьем. Система демонстрирует стойкость и последовательное изучение таких вопросов, как ритмика и ее проблемы, характерные мелодические интонации музыки латиноамериканского направления (Samba, Bossa nova, Latino) и джаза (Blues, Swing), которые в нашем методическом минимуме не присутствуют совершенно.

Но вернемся к вопросу о частных методиках. Из личного опыта становится понятно, что их большая часть не доходит до основной массы отечественных педагогов, оставаясь в активном методическом инструментарии самих новаторов и их учеников, тем самым рискуя исчезнуть со смертью вторых или пассивностью последних. В этой связи нельзя не вспомнить о выдающемся педагоге К.А. Фраучи. Первым учеником Камилла Артуровича был его сын Александр Камиллович Фраучи. В истории отечественной классической гитары этот человек стал первым лауреатом международного конкурса.

Учитывая все вышеизложенное, можно резюмировать следующее.

Достижение заметных результатов в гитарной педагогике, безусловно, возможно и вне поля сегодняшней официальной общей методологии и дидактики, чему примером служат работы некоторых вышеперечисленных музыкантов-гитаристов, разработавших и успешно применяющих свои методики. Но для большинства педагогов, не способных пока создать свою индивидуальную методику, в активном арсенале уже имеются наработки, сращение сильных сторон которых позволит при известном усердии добиться результатов не меньших, а может быть и более внушительных, чем в рамках академического подхода. Например, как подсказывает собственный педагогический опыт на начальном этапе, для развития техники правой руки можно опираться на пьесы и многочисленные упражнения М. Каркасси, безусловно, помня о том, что «апояндо» как прием не всегда универсален; для развития же руки левой будет весьма неплохо использовать полезнейшую школу Э. Пухоля. Не оценены по достоинству, как показывает практика, пьесы и этюды А.М. Иванова-Крамского; нельзя упускать из виду и этюды Ф. Клейжанса, М. Джулиани, Д. Агуадо, Ф. Карулли, М. Каркасси, А. Диабелли и многих других.

Каждый преподаватель неповторим, как неповторима и его индивидуальная методика, сочетать которую необходимо с достижениями музыкальной педагогики в целом. Кроме того, он должен вести постоянную исследовательскую деятельность, подвергая рефлексии себя и плод своих исканий, как гегелевский дух, возвращающийся в себя. Он должен находиться в состоянии непрерывной мыслительной активности, апробировать имеющийся материал и снова приступать к поискам, одновременно с этим взращивая и применяя на практике свои дидактические, перцептивные, индивидуальные и прочие педагогические способности.

Литература
1. Гемаддиев А.И. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В КЛАССЕ ГИТАРЫ // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 6.

ӘОЖ 793.2

БАЛ БИІ ТАРИХИ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӨЗЕКТІЛІГІ

Лесбек Д. – МӨ-23-9р2 тобының студенті
Мырзаев С.А. – аға оқытушысы

Би өнері адамзаттың алғашқы мәдениетімен бірге пайда болып, уақыт өте келе әр түрлі қоғамдарда дамып, әртүрлі мән мен мақсатқа ие болды. Би — бұл дене қимылдары мен ырғақтың үйлесімі арқылы эмоциялар мен ойларды, рухани күйді немесе белгілі бір оқиғаларды білдіретін өнер түрі. Би өнерінің шығу тегі адамзат қоғамының алғашқы дәуірлеріне барып тіреледі, себебі алғашқы адамдар өз сезімдерін, қуаныштарын, қайғыларын, табиғатпен қарым- қатынасын би арқылы білдірген деп саналады. Би өнері өзінің сан алуандығымен, әртүрлі жанрлары мен түрлерімен мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Халықтық, дәстүрлі, классикалық, заманауи билер мен басқа да түрлерінің әрқайсысы өз ерекшеліктерімен, қоғамда алатын орны мен маңыздылығымен бағаланады. Би өнері адамзаттың рухани және мәдени дамуының көрсеткіші, ол әрбір халықтың өзіндік ерекшеліктерін, құндылықтарын білдіреді.

Бал биі — қазақ халқының мәдениетінде маңызды орын алатын, жастар арасында кеңінен танымал би түрі. Оның шығу тегі мен дамуы қазақ халқының салт-дәстүрлері, әлеуметтік өмірі және мәдени ерекшеліктерімен тығыз байланысты. Бұл би түрі дәстүрлі қазақ билерінің бірі болып табылып, уақыт өте келе дамып, өзгеріске ұшыраған.

Бал биі — қазақ халқының мәдени мұрасы ретінде өзінің шығу тегі мен дамуы барысында өзгерістерге ұшырап, жаңарған би түрі. Ол халықтың мерекелері мен тойларында, жастардың арасында қарым-қатынасты нығайту мен көңіл көтеру мақсатында қалыптасып, кейінгі кезеңдерде ұлттық өнердің сақталуына және жаңа заманға бейімделуіне жол ашты. Бал биінің дамуы қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен, мәдени трансформациялармен тығыз байланысты болғанымен, оның басты мақсаты жастардың бірлігін, достығын нығайту және ұлттық дәстүрлерді жаңғырту болып қала береді. Бал биі — қазақ халқының ұлттық би өнерінің бір бөлігі ретінде, оның даму тарихы мен мәдениетіне байланысты бірнеше түрге бөлінеді. Бал биі әдетте жастар арасындағы тойлар мен мерекелерде орындалатын би түрі болып табылады. Заманауи бал биі ұлттық би элементтерін, сондай-ақ әлемдік би мәдениетімен үйлесімді түрде дамып келеді. Сондықтан бал биінің түрлері тек дәстүрлі үлгілермен ғана шектелмей, жаңа бағыттармен толығуда. Қазіргі кезде елімізде бал биі кәсіби би мектептері мен үйірмелерінде оқытылады. Мектептер мен мәдениет үйлерінде балалар мен жасөспірімдер үшін арналып ұйымдастырылған би үйірмелері бал биін үйренуге және оны дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай үйірмелерде бал биінің негізгі қимылдары мен техникасы оқытылып, ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға бағытталған.

Қазіргі би мектептерінде бал биін үйрету процессі дәстүрлі би өнерінің негізін сақтай отырып, заманауи хореографиялық әдістемелермен толықтырылады. Мұндай әдіс-тәсілдер балалардың қозғалыс қабілетін дамытуға, олардың физикалық денсаулығын жақсартуға ықпал етеді. Бал биінің қимылдары мен қозғалыстары дәстүрлі қазақ биінің ерекшеліктерін сақтай отырып, қазіргі заманғы би техникасымен үйлесімді түрде орындалады. Қазіргі би мектептерінде бал биі тек дәстүрлі түрде ғана емес, жаңа стильдер мен көркемдік элементтер қосылып орындалады. Мысалы, заманауи хореографияның ықпалымен бал биінің классикалық орындауымен қатар, би орындау стилінде жаңа эксперименттер жасалып, би техникалары қосылуда. Мектептер мен би үйірмелерінде бал биін үйренушілер дәстүрлі би қозғалыстарын заманауи композициялармен біріктіріп, жаңа динамикалық стильдер жасайды.

Бал биі қазақ халқының мәдениетінде маңызды орын алатын өнер түрі. Ол ұрпақтан ұрпаққа мирас болып келе жатқан құндылықтар мен дәстүрлерді көрсетеді, халықтың рухани әлемін, тұрмысын, дүниетанымын бейнелейді. Бал биінің дамуы мен оның қазіргі таңдағы жағдайы, сондай-ақ болашақта оны дамыту жолдары маңызды зерттеу тақырыбы болып табылады. Бұл зерттеу бал биінің қазіргі жағдайын, оның ұлттық мәдениетке қосқан үлесін, сондай-ақ дамытудың қажетті бағыттарын анықтауға бағытталған.

Зерттеу нәтижелері бойынша бал биінің ұлттық мәдениетке қосқан үлесі үлкен. Бал биі қазақ халқының дәстүрлі би өнерінің бір бөлігі болып табылады, ол қазақ халқының рухани және мәдени байлығын сақтап, ұрпаққа жеткізуге ықпал етеді. Бал биі ұлттық құндылықтарды насихаттайтын маңызды құрал болып табылады, өйткені ол тек би ғана емес, сонымен қатар халықтың өмір салтын, дүниетанымын, әдет-ғұрыптарын бейнелейді. Бал биінің әрбір қозғалысы мен қадамы қазақ халқының әлеуметтік құрылымын, қоғамдағы қарым-қатынастарды, табиғатпен байланысын көрсетеді. Зерттеу барысында қазіргі уақытта бал биінің дамуында бірқатар мәселелер анықталды. Оның біріншісі – дәстүрлі бал биінің элементтері мен қазіргі заманғы хореографияның үйлесімділігі. Заманауи би әдістері мен жаңа хореографиялық тәсілдермен ұлттық бал биінің дәстүрлі қимылдарын сақтау, оны қазіргі заманғы талаптарға бейімдеу қажеттілігі туындайды. Бұл жерде бал биінің тек ұлттық дәстүрлерін ғана емес, сонымен қатар оның эстетикалық және көркемдік ерекшеліктерін сақтау өте маңызды. Қазіргі кезде жастар арасында бал биіне деген қызығушылықтың азаюы да басты мәселе болып отыр. Сондықтан бал биін танымал ету, оны жастар арасында дамыту мақсатында арнайы шаралар қажет.

Бал биін дамыту үшін бірнеше бағытта нақты жұмыстар атқару қажет. Біріншіден, бал биі арнайы мектептер мен үйірмелерде кеңінен оқытылуы тиіс. Мұндай мектептер балалар мен жастарға ұлттық би өнерін үйретіп қана қоймай, оларға би қимылдарын дұрыс орындауды, оның мәнін түсінуді, сондай- ақ би өнерінің мәдени және рухани маңызын танытуды да міндеттейді. Сонымен қатар, би мектептерінде халықтың дәстүрлерін құрметтеп, би арқылы қазақ халқының тарихы мен мәдениетін меңгеруге ерекше көңіл бөлінуі керек.

Екіншіден, бал биін заманауи хореографиямен үйлестіру қажет. Заманауи би өнерінің жетістіктері мен жаңа әдістері бал биі өнерінде қолданылуы керек, бірақ бұл дәстүрлі қазақ биінің ерекшеліктерін жоғалтпай, оның эстетикалық құндылықтарын сақтай отырып жүзеге асырылуы тиіс. Бал биінің негізгі қимылдары мен қозғалыстарын заманауи би әдістерімен үйлестіріп, оны көркемдік жағынан дамытуды мақсат ету керек. Осылайша, бал биі заманауи би өнерінің бір бөлігіне айналып, ұлттық би өнерінің танымалдылығын арттырады.

Үшіншіден, бал биінің халықаралық деңгейде танылуына үлкен мән беру керек. Қазақстанда өткізілетін түрлі фестивальдар мен байқаулар бал биін кеңінен таныту үшін маңызды алаң бола алады. Сондай-ақ, халықаралық мәдени шараларда қазақтың ұлттық биін көрсету арқылы оның әлемге танылуына мүмкіндік туады. Әртүрлі халықаралық байқауларда бал биінің мәдени ерекшеліктері мен көркемдік құндылықтары туралы ақпарат беру, оның әлемдегі орнын айқындауға көмектеседі.

Төртіншіден, бал биінің даму жолдарын қоғамда насихаттау керек. Бұған бұқаралық ақпарат құралдары, әлеуметтік желілер мен түрлі медиа алаңдарды пайдалану арқылы қол жеткізуге болады. Бал биін насихаттау мақсатында түрлі мәдени іс-шаралар ұйымдастыру, жастарды оны үйренуге тарту, ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттыру – осының бәрі бал биінің дамуына ықпал етеді.

Әдебиетер

1. Қазақтың ұлттық би өнері: тарихы және қазіргі жағдайы. Алматы, 2019.
2. Нұрғалиева, З. Қ. Қазақтың халық биі және оның педагогикалық мәні. – Астана: Мектеп, 2018.
3. Аманжолов, С. Ұлттық өнердің мәдениеттегі орны. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
4. Айтбаев, Н. Қазақ халық музыкасының тарихы мен теориясы. – Алматы: Ана тілі, 2016.

ҰЛТТЫҚ КИІМ - БАЙ ТАРИХИ, МӘДЕНИ МҰРА

Лесбек М. - МӨ-24-3к тобының студенті
Козыбекова А.А. – магистр аға оқытушы

Ұлттық киім - бай тарихи, мәдени мұра. Қазақ халқының киімі басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы. Мұның басты себебі: қазақ халқының табиғат төсінде өсіп, еркін ғұмыр кешуімен байланысты.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Ақордада берген ауызашарында ұлттық киім туралы айтты. 2023 жыл 7 сәуір. Ұлттық мәдениет дегеніміз бұл – мағынасы терең, көпқырлы ұғым. Халқымыздың төл мәдениеті салт-дәстүрден, әдет-ғұрыптан бастау алады. Ұлттық киімнің өзі – ұлт мәдениетінің жарқын көрінісі. Сондықтан ұл-қыздарымыз ұлттық киімді Наурыз мейрамында я болмаса басқа мерекелерде жиі киіп жүрсе, керемет болар еді. Тек мерекеде емес, ұдайы киіп жүрсе де, жарасымды болатыны сөзсіз. Жалпы ұлт мәдениеті – халық өмірінің айнасы, оның болмысы. Еліміздің рухани дамуы ұлттық рухқа тікелей байланысты", - деп президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев сәуір 2023

Қазақ халқы қай заманда болмасын бас киімге ерекше мән беріп, аса құрметпен қараған. Оған дәлел ретінде «бас киімді лақтырмау, аяқпен теппеу», «бас киімді басқа кісіге бермеу» секілді ырымдар мен тыйымдар күні бүгінге дейін сақталған. Қазақ халқында бас киім баршылықты білдіретін болғандықтан, оны оны жерге лақтырса, бақ таяды, бақ кемиді деп сенген. Қуанғанда бөркін аспанға лақтырып, күйрегенде жерге ұрып сүйініш пен күйініштің де белгісін баскиім арқылы аңғартқан. Бас киімді әрқашанда жоғары көтеріп, төріне ілген.

Ұлттық киім – бай тарихи – мәдени мұра, оны зерттеу бізді өткен ғасырларды әдет –ғұрып, салт-дәстүр халықтың хал-ахуалынан кең көлемде жан – жақты хабардар етеді. Қазақ халқының кими басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы. Мұның басты себебі: қазақ халқының табиғат төсінде өсіп, еркін ғұмыр кешуімен байланысты. Қазақтың ұлттық киімдері негізінен ертедегі көшпенділер киімдерін еске түсіреді. Қазір өзіміз күнделікті киіп жүрген бірқатар киім үлгілері сақ дәуірінен бастау алады. Соның бірі, қазақ халқының ұлттық бас киімі.Қазақ халқының киімі басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы. Адам баласы қай заманда да баскиімге ерекше көңіл бөліп, аса құрметпен қараған. Баскиімді жерге тастамайтын, кісіге баскиімін бермейтін ырым – тыйымдар күні бүгінге дейін сақталып келеді. Қуанғанда бөркін аспанға лақтырып, күйрегенде жерге ұрып сүйініш пен күйініштің де белгісін баскиім арқылы аңғартқан. Ғұндардың бас киімдері жүн матадан, фетра тәріздес жұмсақ киізден тігіліп, сұр түсті жібек матамен тысталады, бұлғын терісімен әдіптеледі.

Ежелгі заман жазбаларында: «Ұлы даланы мекендеген сақтар мен массагеттердің барлық заттары алтын мен мыстан жасалған. Бас киімдері мен жалпақ белбеулері, найзасы мен қылышы түгелдей алтынмен апталған», — деп жазылған. Ғұн бұйымдарындағы ою – өрнекті біз кестелеу және тығыз кестелеу – оның мәдени мұрагері қазақ халқының киімдерін безендірудің негізгі әдісінің бірі және Орта Азия халықтарының киімдерінде де кеңінен тараған. Тарихқа көз жүгіртсек, неолит заманының бас кезінен бастап адамдар үстіне дөкір талшықтар мен жүннен тоқылған немесе теріден жасалған жамылғылар киді. Кейін сүйек, мүйіз, ағаштан – түйреуіш, ине, шанышқы тағы сондай бұйымдар жасап, тұрмыста пайдаланды.

Сәукеле – қызға салтанат, кимешек – келінге аманат.

Сәукеле – кимешектің бастамасы, басты бастықтыратын байыпты баспалдақтай бойжеткеннің әйелдік кезеңге мойынұсынғандығының белгісі. «Сау» - сәуле, «келе» - бас деп далбаласа, енді кейбір зерттеушілер «сәулім» - бойжету дейді. Сәукеленің сұлбасы көк әлеміне шаншыла үшкілденген оттың алауына ұқсайды. Бұл шаңырақтың иесі – отағасы болса, ошақтың иесі – отанасы деген. Сәукеле неғұрлым биік болған сайын салтанаты арта түседі. Шамамен екі қолды төбеден асыра созып, саусақтарының ұшын түйістіргендей ұзындықта болған. Астыңғы тиянағы қозының жүнінен талдырып басып қарпылған жұқа ақ киізден қиылып тігіледі. Кейде сәукеленің

астынан іш топы киіліп, бөзбен астарланып, тысы ашық қызыл түсті қымбат матамен қапталып, әшекей бұйымдармен әрленеді. Маңдайы мен шекесі, жақтауы (шықшыттан белге дейін), салпыншақ – жырғасы, әдемі ою – өрнек, шұбыртпа маржан – моншақ, тана – түймелермен, зер шашақ, оқа кесте, шоқ, қозамен, нәзік су моншақтармен жиектеліп, түрлі – түсті кестемен көмкеріліп безендірілген. Сәукеленің ұшар төбесіне бүрілген, етегі өкшесіне түскен желектің шоғырланған төбілдірігіне әшекейлі қатырғы – бергек қадаған. Бұған қоса көзмоншақ, үкіаяқ, самай сырға, жыланбас т.б. әшекей бұйымдар тағылады. Сәукеленің астынан өңір мен жауырынды жауып тұратын жеңіл желек – зере киілген. Желегі түсіріліп, беті ашылған келіншек той – жиында сәукелесінің үстінен шаршысының тең ортасынан шошақ төбеге түйреп бекітілген шәлі жамылып, екі ұшымен омырауды орай кіндік тұсынан байлап қойған. Шекелігімен маңдайына төгілдіріп бетмоншақ қадайды.

Көк аспанға шаншыла үшкілденуі – мәртебең биік болсын, күміс әшекейлері – жұлдызын жоғары болсын деген ақ ниетті білдірген.Бір ғана сәукеленінің бір жыл бойы тігіліп, құны 100 жылқыдан кем болмайтындығы қазақтың қыз балаға деген ерекше ықыласын білдіреді. Сәукеле бір қарағанда батырлардың дулығасына ұқсайды. Бойында әйелдік назданудан азаматтық арлану басымырақ болған. Отбасының тәрбиесінен бастап Отанын қорғауға дейін ерлермен үзеңгі қағыстырып қатар жүрген. Қазақ қыздарының бетін бүркемегендігінің басты бір себебі де осы еркіндіктің белгісі. Сол ерке қызға жасалған құрмет ерге шығатын бойжеткеннің елден аттанарда киетін киелі баскиімі сәукелеге де көрсетілген. Сәукелесінің сәулеті асқан сайын қалыңдықтың да мерейі тасқан. Сәукеленің тұрпатының ежелгі жауынгерлер бас киімінің сұлбасына ұқсайтындығы ең әуелі әйел мен ерлердің теңдігінің көрінісі. Сәукеленің әшекейіндегі найзаның ұшы, садақтың жебесі, қылыштың жүзіндей салпыншақтары осыған дәлел. Дәстүр бойынша қызға сәукелені, басқа да киімдерін әкесінің үйінде ұзатылар сәтте жеңгелері арнайы келіп, оң жақтағы үкілі тақиясының орнына кигізіп, енесінен байғазы сұраған. Бұған құда – құдағилар шақырылған. Олар көрімдік атаған. Шашу шашылып, ақ бата арналған.Қыздың бас киімін ауыстыру қыз ұзатудан кем болмаған. Сәукеле кигізу салтанатына қалыңдық пен күйеу жігіттің екі жағынан ең жақын, беделді деген адамдары бас қосқан. Өнерлі жігіт сәукеле киген бойжеткенді де, басындағы сәукелесінің қадір – қасиетін де термелеп дәріптеп таныстырады. Бұл да – беташарға дейінгі «сәукеле» деп аталатын тағылымды салт – дәстүр.

Қазақтың ұлттық киім үлгілерінің көшпелі тұрмыс пен құбылмалы ауа райына бейімделе дамуына көрші халықтармен арадағы мәдени-экономикалық байланыс, шаруашылық-мәдени тип, тіршілік қамы мәдениеті әсер еткендігі сөзсіз. Тұрмысқа шыққан қыздар алғашқы жылы сәукеле, күнделікті өмірде желек киеді де, балалы болған соң сәукелесін тастап, шылауыш орамал жамылады. Жас келін деп үлкен кісілерді көрген кезде бетін желегімен көлегейлеп жүреді, бұл иба көрсеткені. Әлеуметтік мәртебесі бекіп, бірнеше балалы болған соң кимешек шылауыш киеді. Кимешекті қызыл жіппен шым кестелеп кисе күйеуі барлығын, ал ақ жіппен жай ғана су тартып кисе жесір әйел екендігін көрсетеді. Шылауышты кимешектің үстінен тартады.Киелі кимешек қадірі кеткендіктен, мезгілі өткендіктен емес – қиын, аласапыран жылдарда ғайып болды. Ұзақ жылдар бойымыздан кетсе де, ойымыздан өшпеген ақ кимешек мезгілін күтіп, айдынын аңсап жеткен құстай ақ тілеумен қайта оралды.

Әркім өз келбетін сақтауға ұмтылып жатқан жаһандану кезеңінде сәні мен мәні астасқан асыл мұрамыз салтанатты кимешек – ұлтымыздың қастерлі қазынасы ретінде сөздік қорымызға, өмірімізге еркін еніп, ерекше назар аударуға лайықты төл туындымыз.

Сөзімізді түйіндей келе, Ұлы даланың мәдени мұрасының бірден – бір мұрагері қазақ халқының қасиетті әжелерінен қалған киелі дүниені сақтап қалу, дамыту – бүгінгі біздің басты парызымыз деп ойлаймын.

Әдебиеттер

1. Бикенов А. Қазақтың материалдық мәдениеті. – Астана: «Фолиант», 2010 ж. – 25-30 бет.
2. Бизақов С. Түбі бір түріктер. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2000 ж. – 221 – 230 бет.
3. Бегманов Қ. Этнографпен әңгіме (мәтін). – Алматы: «Дәстүр», 2010 ж. – 12 – 30 бет.
4. Жәнібеков Ө. Қазақ киімі. — Алматы «Өнер», 1996 ж. — 122-125 бет.
5. Залесский Б. Қазақ даласының өнері. – Астана: Аударма, 2003 ж. – 72 78 бет.
6. Егізбаева М. Қазақ халқының дәстүрлі материалдық мәдениеті: оқу құралы. – Алматы: Қазақ Университеті, 2012 ж.

УДК 786.2

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ РАБОТЫ В ФОРТЕПИАННОМ КЛАССЕ ПРИ ПОДГОТОВКЕ МУЗЫКАНТОВ РАЗЛИЧНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Ли Р. - ученица
Тен Т.В. - учитель
Туркестанская область, г.Шымкент, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская искусство школа

Одной из перспективных задач развития не только музыкальных вузов, но колледжей, училищ и даже музыкальных школ является на сегодня расширение и обновление целенаправленных процессов профилизации. Отчасти, это инспирировано формированием (особенно активно в вузах, в том числе, творческих) целых блоков новых специальностей, необходимых сегодня в различных сегментах социокультурного пространства. Среди профессий, в последние годы получивших статус перспективных и актуализированных проблемами модернизации творческих вузов, востребованными стали такие как звукорежиссура, музыкальная журналистика, специализированная работа в СМИ, арт-продюсирование, различная деятельность в сфере музыкального театра и других концертно-просветительских организаций. При этом следует, в частности, добавить, что несомненный интерес в современном музыкальном мире, являясь его немногочисленной элитой, приобрела профессия художественного руководителя оперно-симфоническим оркестром. Важность и разнообразный деятельностный

диапазон, связанные с ней и, как следствие, ее особая привлекательность, очевидны и требуют отдельного и углубленного изучения. Не следует забывать также, что мы имеем дело с чрезвычайно широким диапазоном инструментальной подготовки поступивших на первый курс будущих представителей названных выше специальностей. В фортепианный класс приходят первокурсники, окончившие специальные школы и колледжи по целому перечню направлений: от дипломированных пианистов, теоретиков, оркестровых инструменталистов до хоровых дирижёров и вокалистов разного профиля. Практически каждый представитель «новой специальности» не только оказывает значительное влияние на культурную среду в целом, но и активно формирует звучащий мир через непосредственное, то есть реальное звуковое воплощение того или иного музыкального произведения. К тому же необходимо учитывать, что студенты любого факультета консерватории (помимо специального фортепиано) не имеют систематической концертно-исполнительской практики, демонстрирующей их пианистические возможности. Однако, проблема приобретения профессиональных фортепианных навыков остается для каждого из них крайне актуальной и важной.

В этом контексте современных требований, предъявляемых к вузовскому обучению музыканта любой специальности (будь то дирижер, музыковед, будущий оркестрант или вокалист), курс фортепиано рассматривается нами как профессионально ориентированный, включающий в себя разнообразный комплекс специфических задач на различных этапах работы по освоению пианистического материала. Не следует забывать также, что сольные, камерно-ансамблевые, оркестровые и даже оперные интерпретации нередко становятся прямым продолжением индивидуальных творческих поисков в сфере искусства игры на рояле. Любая проблема профилизации, в частности воспитание в фортепианном классе, непосредственно определяется кругом творческих и методических задач, стоящих перед каждым педагогом-пианистом: от школьного до вузовского. Только так можно обеспечить эффективный подход к формированию и развитию исполнительской индивидуальности музыканта той или иной профессии. Это играет важнейшую роль еще и потому, что индивидуальность каждого инструменталиста во многом создается его способностью так или иначе обращаться с музыкальным временем. В этой связи, не менее существенным, как показал опыт работы, в частности, с оперно-симфоническими дирижерами, становится на уроках фортепианной игры повышенное внимание к комплексу навыков, позволяющих формировать и стабилизировать метроритмическую структуру музыкального сочинения. Обладая функцией «внутреннего метронома», данный аспект обеспечивает регулирование процессуальной стороны исполнения, определяя тем самым единство замысла и целостность в восприятии музыкальной композиции. Целенаправленная и систематическая работа в этом направлении, учитывающая психодинамические особенности музыканта в неразрывной связи со спецификой материала, позволяет выработать умение точно воспроизводить временные структуры, обусловливающее в одном случае – единство ритмической пульсации, в другом – гибкую смену движения, как основу темпа rubato.

Рамки настоящей статьи позволили лишь обозначить ряд проблем, с которыми сталкивается педагог в фортепианном классе, работая со студентами разных специальностей. Размышляя над путями их решения, и благодаря собственному многолетнему опыту преподавания, цель видится в ясном осмыслении различных аспектов профилизации в рамках фортепианного класса.

Отнесём к ним такие как:

- дифференциация репертуарного плана с учетом не только будущей специальности студента, но и различных образцов новейшей музыки;

- формирование комплекса слуховых и пианистических навыков, позволяющих создать различные типы музыкальных звучаний, в том числе и современных;

- систематизация педагогических технологий работы с нотным текстом;

- воспитание устойчивых навыков интерпретации на примере фортепианной литературы, с учетом ее слушательского восприятия, современной записи и критического суждения.

Проблема дифференцированного подхода к курсу фортепиано в условиях интеграции музыкального образования и современной социокультурной среды остается актуальной на сегодняшний день, открывая новые перспективы ее дальнейшего изучения и практической апробации.

Литература

1. Берлизова Е.С. Курс фортепиано для разных специальностей сегодня: к вопросу о современном музыкальном образовании [Текст] / Е.С. Берлизова // Образование в сфере искусства. – Магнитогорск, 2013. – №1 (1). – С. 68–73.
2. Воропаева Л.В., Канарская Н.А. Профилизация как метод модернизации профессионального образования [Текст] / Л.В. Воропаева, Н.А. Канарская // Инновационные технологии в системе профессионального образования: сб. ст. / Автономная некоммерческая образовательная организация «Махачкалинский центр повышения квалификации»; ред. М.И. Акбаров. – Махачкала, 2014. – С. 46–50.

ӘОЖ 664.656

ӘНШІЛІК ДАУЫСТЫҢ ТІРЕГІ

Манатхан Н.Қ. – МӨ-24-7к тобының студенті
Мусакулова Д.А. – магистр**,** аға оқытушы

Жақсы қойылған әнші дауысы тыңдаушыға дыбыстың таза тұрақтылығы, тыныштығымен дауыс қалыптасуының керемет *ішірімдері*туралы әсер қалдырады.

Дауысы жақсы әншінің өзі дауыстық аппаратының ыңғайлылығын, тұрақтылығын және жеңілдігін береді. Оған өз дауысы бір нәрсеге мықтап сүйенетін сияқты әсер береді. Бұл сезімі оған өз дауысын жақсы басқаруға және

ұзақ ән айтудан шаршамауға мүмкіндік береді. Тыныс алу бұлшықеттерінің жұмысын сезіне отырып, әнші барлық уақытта дауыс түзудің жеңілдігін сезінеді. Дауысты қолдау сезімін жоғалтқан кезде көмей аймағында тез шаршау байқалады да, дыбыс "тамаққа отырады".

Әншілік тірек-ән айтудағы ең маңызды сезім, соның арқасында әнші өз дауысын тыныш және еркін басқара алады. Дауысты қолдау сезімі бірден пайда болмайды. Ән айтуды үйренудің басында білім алушыларда бұл сезім болмайды. Әншілік дауыс қалыптастыру техникасын игерген кезде ғана дауыстың ең жақсы қасиеттері бар сезімдері бірте бірте ашыла бастайды.

"Тірек" терминін әдетте оқушы дауыстың дыбысы опералық сипатқа ие бола бастағанда үйренеді.

Әдетте, бұл терминді білім алушыға мұғалім ұсынады, ол оның назарын дауыстың опералық дыбыбайламен бірге жүретін сезімдерге аударады. "Бүгін сіздің дыбысыңыз тыныс алуға жақсы сүйенген, — дейді мұғалім, - өз сезімдеріңізді есте сақтаңыз және бұл «қолдауды» жоғалтпауға тырысыңыз деуі мүмкін. Немесе, керісінше, мұғалім білім алушының назарын бүгінде оның дыбысы дұрыс емес, қате екендігіне назар аударады. Осы нұсқауларды салыстыра отырып, білім алушы бекіген дыбыс деп аталатын, не бекіміген және қандай ән сезімдері оларды сүйемелдейтіні туралы қорытынды жасайды.Бірте-бірте "құлатылған дыбыс", "тірек" термині «дұрыс орналастырылған» ән дыбысының синониміне, ал ашылмаған дыбыс дұрыс қалыптаспаған дауыстың синониміне айналады. Демек, дауысты қолдау сезімі деп дұрыс бекітілген ән айту дауысының қалыптасуымен бірге жүретін ерекше сезімді түсіну керек. Тірек-бұл дауыстық аппараттың жұмысындағы ерекше, дұрыс үйлестіру, ол мықты дыбысты шығарады. Қолдау сезімі-бұл субъективті сезім, сондықтан оны әр түрлі әншілер әр түрлі сезінеді. Кейбіреулер бұл іштің бұлшық еттерімен төменнен тірелген және таңдай түбіне тірелген ауа бағанасы сияқты сезімнің бір түрі деп санайды. Көптеген әншілердің жақсы дауысы дәл осындай сезімдермен бірге жүреді.

Көптеген адамдар тірек сезімімен дем шығару бұлшықеттерінің кернеуінің белгілі бір дәрежесін ғана түсінеді, бұл дауыс байламдарына қажетті ауа қысымын береді. Басқалары қолдауды вокалдық байламдардың субглотикалық байламға төзімділік дәрежесі ретінде сезінеді, яғни оны көмей деңгейінде сезінеді. Олар үшін тірек — бұл тыныс алу ағынының дауыс байламдарының тежелуі. Сонымен, тірек ретінде дыбыстың алдыңғы тістерге немесе таңдай түбіне тоқтау сезімін түсінетіндер де бар. Бұл сезім және оларға ән айтудың ыңғайлылығы мен тұрақтылығын тудырады. Тірек сезімінің алуан түрлілігіне байланысты әншілердің бұл құбылысты әртүрлі терминдері мен әртүрлі түсініктері пайда болды. Кейбіреулер бұл ұғымды тыныс алу тірегінен бөліп, дыбыс тірегі туралы айтады. Басқалары бұл ұғымдарды бөлуге болмайды деп санады: дыбыс тыныс алуға сүйенуі керек, яғни, тірелген дыбыс және тыныс алу бөлінбейтін бүтін құбылыс ретінде қабылдайды. Тағы біреулері дыбысты таңдай арқылы тірек туралы айтады, бұл сезімді дыбысты тыныс алу сезімінен ерекшелейді. Осылайша акустикалық дыбыс тірегі; тыныс алу тірегі; дыбыстық тірек және т. б.терминдері пайда болды:

Әншілердің тірек сезімінің бұл әртүрлілігі, ең алдымен, әр түрлі әншілер қолданатын дыбыстың пайда болуын бақылау жолдарының ерекшелігімен түсіндіріледі. Жоғарыда айтқанымыздай, дауысты тәрбиелеу кезінде әнші дауыс қалыптастыру процесін бақылайтын белгілі бір сезімдері, және де кері байланыстар дамиды. Бұл кері байланыс көптеген және әр түрлі, және олардың барлығы қажетті рефлекстердің дамуына негіз бола отырып, әншілік функцияны бақылауға қатысады.

Алайда, дауысты тәрбиелеу процесінде үнемі назар аударылатын сезімдер ғана қабылданады. Белгілі бір мектепте жетекші, негізгі әртүрлі сезімдер болуы мүмкін. Осыған байланысты дауыстық білім беру мектептерін түрлерге бөлуге болады. Тыныс алу әдісі бойынша дауысты дамытуда: 1) көмей сезіміарқылы және 2)резонаторлық сезім арқылымектептер бар. Әншіні негізінен мұғалім «оны» талдауға үйретететін сезімдерді дамытады.

Әрине, қолдау сезімі әр түрлі мұғалімдер арасында әр түрлі интерпретацияға ие. Көбінесе тыныс алу сезімдерін талдауға дағдыланған адамдарда тірек сезімі негізінен тыныс алу құбылыстарымен, тыныс алу бұлшықеттерінің кернеу дәрежесімен, байламдық күшімен, ауа ағынының дауыс қақпасы арқылы өту күшімен және т. б. әсерлермен түсіндіріледі.

Әншінің дауысын тәрбиелейтін мұғалімдерде негізінен резонаторлық сезімдерге назар аудара отырып, тірек сезімі әдетте акустикалық сипатқа ие болады, яғнидыбыстың таңдай қоймасына басылуымен, оның резонаторға түсуімен және т. б. байланысты. Ол вокалдық байламдардың субглотикалық байламға төзімділік дәрежесі ретінде қабылданады. Көптеген әншілер үшін бұл «тірек сезімі»болады.

Тірек сезімі, дыбыс сезімі сияқты, күрделі сезімдер тобына жатады. Күрделі сезімдер іс-әрекет процесінде пайда болады және қарапайым сезімдердің ерекше үйлесімі болып табылады. Сонымен, ән немесе сөйлеу дауысы бар адамдарда ғана пайда болатын дыбысты қолдау сезімінде көптеген қарапайым сезімдер ерекше үйлеседі. Дыбысты қолдау сезіміне мыналар жатады: көтерілген байламдар сезімі, тыныс алу және көмей бұлшықеттерінің кернеу сезімі және діріл сезімі.

Әр әншінің өзіндік үйлесімі болып, олар әрдайым жеке тірек сезімін тудырады, сондықтан әншілер, әдетте, қолдауды бірдей сезінбейді. Әр түрлі тірек түрлерін іздеудің, дыбыстың "екпінін", кеудедегі ауа бағанының сезімін және т.б. бөлек бөлудің қажеттігі жоқ.

Ән айтудағы дыбысты қолдау сезімі деп дұрыс, тіректі ән айту дауысын (аралас, жабық, бекіген) сүйемелдейтін күрделі сезім түрінед түсіндіріледі.

Әдебиеттер

1. Эрнст Гомбрих. Өнер тарихы. Рухани жаңғыру. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық. Ұлттық аударма бюросы. Қоғамдық қоры. А-а 2019-675 бет.
2. Қ.Шоинбаев Дауыс қою әдістемесі Шымкент 2010
3. Варламов А. Е. Полная школа пения. [Текст]: учебное пособие, 3-е изд. А.Е. Варламов СПб.: Лань, 2019. – 120 с.

4.Бодауова Б.К, Тыныбаева Ж.Т. Дауыс қойылымы. Әншілік өнеріне арналған оқу-әдістемелік құралы. Семей 2012 – 256б

ӘОЖ 373.1

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘСЕРІ

Махамбет Ж.Н. - МӨ 24-2к студенті
Жолдасбекова С.А. - п.ғ.д профессор

Бүгінгі күні көркем еңбек білім беру саласындағы тұлғаның қалыптасуымен дамуына, оның мектеппен жастардың мәдениетін қалыптастырудағы рөлінеәсер ету мүмкіндіктеріне қызығушылық айтарлықтай өсті, осыған орай, ғылыми және әдістемелік жұмыстар жанданды. Көркемдік білім мәдениеттің барлық салаларының: материалдық, рухани,көркемдікжәне,тиісінше,өнерменбілімніңқұрамдасбөлігі болып табылады. Жеке тұлға өнер мен шығармашылық қызметті түсінбестен жан-жақты дами алмайды.

Жеке тұлғаның дамуындағы көркемдік білімнің ерекшелігі-ол өзінің әмбебаптығының арқасында визуалды және әлеуметтік тәжірибені дамытады, білімді тереңдетеді, эмоционалды-сен сорлық саланы күшейтеді, сонымен бірге визуалды қабылдаумен (түсімен, формасымен, кеңістігімен және т. б.) байланысты негізгі көркемдік құралдармен жұмыс істеуінде болып табылады. Тұлға — жеке адамның өзіндік адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі ретінде жан-жақты сипаттайтын ұғым. Адамның әлеуметтік қасиеттерінің жиынтығы, қоғамның даму жемісі және белсенді қызмет ету мен қарым-қатынас орнату арқылы жеке адамды әлеуметтік қатынастар жүйесіне енгізудің жемісі. Жеке адам – қоғамдық дамудың нәтижесі, нақтылды тарихи жағдайлармен байланысты еңбек, қарым-қатынас және таным субъектісі[1].

Көркем іс- әрекет әр адамның өмірінде маңызды орын алады,бұл әсіресе мектеп оқушыларында жеке тұлғасын дамытуда маңызды рөл атқарады.Ақпарат пен технология қарқынды дамып,мәдени және әлеуметтік құндылықтар тұрақты өзгерістерге ұшырайтын қазіргі әлемде шығармашылық қызметтің рөлі маңызды болып қана қоймай, жас ұрпақтың үйлесімді дамуы үшін де қажет. Шығармашылық іс әрекет өзінің алуан түрлі формаларында эстетикалық қабылдауға ғана емес,сонымен қатар бізді қоршаған әлемді терең түсінуге,сондай -ақ табысты әлеуметтану үшін қажетті жеке қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін қуатты құрал болып табылады.Бұл жұмыстың өзектілігі көбінесе академиялық білім мен дағдыларға бас аназар аударылатын заманауи білім беру жағдайында көркемдік белсенділіктің төмен бағалануы мүмкін екеніне байланысты[2].Дегенмен,мектеп оқушыларының шығармашылық ойлауын, қиялын және эмоциясын дамытуға дәл осы жағдай әсер етеді.Көркемдік іс- әрекет тек бейнелеу өнерімен шектеліп қана қоймай, сонымен бірге әлемді тұтас қабылдауды қалыптастыратын және балалардың ішкі сезімдері мен эмоцияларын көрсетуге көмектесетін музыка, театр,әдебиет және шығармашылықтың басқа түрлерін қамтитынын атап өткен жөн. Көркемдік іс- әрекет мектеп оқушыларының танымдық дамуында маңызды рөл атқарады, өзін-өзі көрсету тәсілі ретінде ғана емес, сонымен қатар сыни ойлауды, шығармашылық дағдыларды және талдау қабілеттерін дамыту құралы ретінде де әрекет етеді [2]. Көркем шығармаларды жасау барысында оқушылардың жеке даралығын қалыптастыруға, ой- өрісін кеңейтуге септігін тигізетін шешім қабылдауға,жаңашылдықпен ойлау және стратегияларды әзірлеу қажеттігі туындайды.

Көркемдік қызмет балаларға өнерде ғана емес басқа салаларда да қолданылатын көптеген дағдыларды игеруге мүмкіндік береді.Бұл мотористаны дамыту, түстер үйлесімін зерттеу композиция мен нақты түсіну болуы мүмкін. Осы аспектілердің барлығы көркемдік іс- әрекеттегі дағдылардың негізі ретінде ғана емес,жалпы интелектуалды дамудың маңызды компоненттері ретінде де қызмет етеді. Көркемдік қызмет арқылы когнетивті даму тек оқу бағдарламасының ережелері, шекараларымен шектелмейді мұнда, өнердің әсері тереңірек болуы мүмкін. Кескіндеме, театр немесе музыкамен айналысуға мүмкіндігі бар оқушыларға өз сезімдерін түсіну және көрсету, сондай ақ айналасындағылардыңэмоцияларын түсіну оңайырақ.Бұл процесс әлеуметтік шындықты қабылдауды өзгертеді,тереңірек және шынайы тұлғааралық қатынастарға жағдай жасайды [3]. Көркемдік қызметке қатысу оқушылардың өзіне деген сенімділігін қалыптастырады. Олардың шығармашылығы маңызды және басқалардың таңғажайып реакциясын тудыруы мүмкін деген сезімі өзін-өзі бағалауды күшейтеді Оқушы өз құрдастарымен немесе жастар аудиториясынмен резонанс тудыратын өнер туындысын жасай алған кезде, ол өзінің маңыздылығы мен қауымдастыққа жататындығын сезінеді,бұл эмоционалды дамудың маңызды аспектісі.

Көркемдік іс әрекет эстетикалық көркем қабылдау деп атап өткендей оны сезіну негізінде орындалатын көркем шығармашылық қызмет болып табылады.Көркем қиялдауні сезім арқылы эстетикалық жаңа ой жүйені туындатады. Елестету еске түсіру арқылы жаңа эстетикалық сезім мен ойларды жүзеге асырады. Көркем қиял жаңа туынды жасауға әрекеттендіреді.Өнер адамдарының шығармашылығы қиялмен етене байланысты болғандықтан қолөнер шебері өзінің болашақта орындайтын туындысын егжей тегжейлі, асқақ қиялының еркімен нобайын жүйелейді.Және оны іске асыру үшін әрекет етіп өзі қалағандай дүниесін шығарса міне осы келешек ұрпаққа үлгі болып саланады.Кейбіреуін бұл қызықтырып көркем еңбекке дегеншабытын ашады.Көркем білім алу. йліөбінесе бейнелеу өнері саласындағы ұстаздар көркем білім алу міндеті мен көркем шығармашылық міндеттердің ара жігін ашып шығармашылық барысында екі міндетті де жүйелі пайдалануды ұмытпауды үйретеді.

Бұл көркем еңбек пәнінен оқушылардың шығармашылық шеберлігін дамытуда кесте тігу өнері, бисермен кестелеу, кезкелген қалдық заттарға екінші жаңа өмір сыйлап өз қажеттіліктеріне жарата білетін бұйымдар жасату арқылы шығармашылық шеберлігін арттыру, қазақ халқының көнеден келе жатқан өнерлерін заманауи бағытта рухани жаңғырту арқылы жастарды тәрбиелеу.Халқымыздың көркем өнер туындысын дәріптеп оқушыларды шығармашылыққа жетелеу, қазіргі қарыштап дамыған технология түрлерін тиімді пайдалану арқылы қазақ елінің салт-дәстүрін дәріптеп, нарыққа сауда саттық саласына сатылым ретінде шығарып болашақта кәсіпкер болуға, қазақ халқының төл қолөнерін дамытып, шет мемлекеттерге таныту, ұлттық брендке айналдыру мақсатында оқушылардың шеберлігін дамыту. Оқушыларға көркем еңбек пәнінен жасаған бұйымдарын біріншіден өз отбасына көмегін тигізсе, екінші жағынан қазақ халқымыздың ұлттық қолөнерін елімізге сатылымға шығарып, еліміздің тұтынушыларын қанағаттандыруға, ұлттық бренд ретінде танытуына ат салысу болып табылады.

«Көркем еңбек» пәндерінің балаға берер білімі өте көп және күрделі пән ретінде қарауымыз керек. Еңбекке немқұрайлы қарау нағыз білімсіздік. Қазіргі таңда мұғалім ретінде байқайтынымыз, балалардың сабаққа ықыласы төмен. Сонда балада білім болмаса, бір кәсіптік бағытқа бағдар берілмесе,ондай бала ертең қоғамда орнын қалай табады. Бұл үлкен ойландыратын жағдай. Еңбексіз өскен бала, ескексіз жүзген қайық деп, дана бабаларымыз бекер айтпаса керек. «Көркем еңбек» мамандығы түрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарында одан әрі оқыту мүмкіндігімен көркем еңбек саласында кәсіби педагогикалық білім алуға бағытталған. Осы мамандық шығармашылық қабілеттілікті дамытуға, ой-өрісті кеңейтуге және эстетикалық қабылдау мен көркемдік талғамды қалыптастыруға бағытталған. Білім беру бағдарламасының оқыту мақсаты студенттердің жалпы және мамандандырылған құзыреттерді меңгеруі болып табылады: педагогикалық құзыреттер; жас ерекшелігі психологиясы саласындағы құзыреттер; ақпараттық-коммуникациялық; көркемдік.

«Көркем еңбек» мамандығы мына бағыт бойынша кәсіби мамандарды дайындайды:

- Негізгі орта білім берудің көркем еңбек мұғалімі.

- Осы бағыт бойынша колледжді аяқтағаннан кейін жоғары білім беру ұйымдарында оқуын жалғастыруға болады. Көркем еңбек мұғалімі балаларды оқыту жұмыстарын еңбекке баулу және тәрбиелеу бағдарламалары мен әдістемелеріне сәйкес жүргізеді. Білім алушылардың еңбек қабілеттілігі мен дағдыларын, оларды практикада пайдалана алу дайындығын қалыптастырады. Еңбекке баулу жөніндегі жұмыс оқу жоспарлары мен басқа да оқу материалдарын құрастырады, олардың мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес орындалуын қамтамасыз етеді. Жазғы кезеңде қоғамға пайдалы өнімді еңбек пен оқушылардың еңбек бірлестіктерінің жұмысын ұйымдастырады. Оқушылардың техникалық шығармашылыққа, рационалдылық пен өнертапқыштық қызметке деген ынталарын дамытады. Кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізеді.

Әдебиеттер

1. Педагогика.https://vk.com/wall-135534527_72
2. Рубинштейн С.Л. Воспитание читательского интереса школьников. – М., 1950жыл. – С.75-77.Ткаченко Е. Н. Художественное образование в развитии личности: история и современность // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – № 2 (февраль). – С. 121–125. – URL: http://e-koncept.ru/2014/14049.htm.

ӘОЖ379.8:364

ҚАЗІРГІ КҮНІ ЖАСТАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Мәдіханова Г. – МӨ-22-15к2тобының студенті
Ауелбекова Г.С. - магистр, ағаоқытушы

Кез келген қоғамның қозғаушы күші мен болашағы–жастар. Олардың білімі мен қабілеттерін дамыту, рухани және мәдени тұрғыда байыту арқылы қоғамның тұрақтылығы мен өркендеуіне үлес қосуға болады. Осыған байланысты, жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру мәселесі ерекше маңызға ие.

Тұлғаның өзін-өзі дамытуына, шығармашылық қабілеттерін шыңдауына, әлеуметтік белсенділігін арттыруға арналған маңызды кезеңді – бос уақыт дейміз. Бос уақыт тек демалу ғана емес.Қазіргі уақытта жастардың бос уақытының басым көпшілігі цифрлық технологияларда, әлеуметтік желілерде өткізеді және кейбір жағдайларда тәуелділікке әкеліп соғады. Бұл жастардың әлеуметтенуі мен жеке дамуына кері әсерін тигізеді. Сондықтанда жастардың бос уақытын тиімді әрі сапалы және мазмұнды ұйымдастырып өткізу мәселесі түрлі деңгейдегі қоғамның назарында болуы керек.

Жастар арасындағы бос уақытты қалай өткізетінін зерттеу үшін олардың мәдениет деңгейін анықтау қажет. Жеке тұлғаның қалыптасуына Бос уақыт әсер етеді, ал адам хобби арқылы қоғамдық өмірге және жалпы мәдениетке бейімделе бастайды. Мемлекет пен қоғамның маңызды міндеттерінің бірі– жастардың бос уақытын тиімді өткізуге жағдай жасау. Әсіресе ауылдық жерлерде бұл мәселе өзекті болып келеді.Өйткені қоғамның әлеуметтік құрылымына инфрақұрылымның жетіспеушілігі, мәдени орталықтардың аздығы және жастардың қалаға қоныс аударуы секілді факторлар теріс әсерін береді.

Жастардың бос уақытын ұйымдастыруда тиімді тәсілдерді анықтап, олардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарынарттыратын әдістерді ұсынамыз:

1. Жастар өмірінде бос уақыттың қаншалықты маңызды екенін анықтап көрсету;
2. Жастардың бос уақытын ұйымдастырудасоциологиялық зерттеу жүргізіп,ерекшеліктерін анықтау;
3. Жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру формаларын сипаттау;
4. Мемлекетімізде жастардың бос уақытын ұйымдастыру үшінтуындайтын мәселелерді анықтай отырып, олардың шешу жолдарын көрсету;
5. Отандық жастардың бос уақытын ұйымдастыруда шетелдік тәжірибені пайдалану және мүмкіндіктерін анықтау.
6. Бос уақыттыңмәдени аспектілерін жәнетиімді ұйымдастырудың әлеуметтік жағын анықтау;
7. Жастардың бос уақытын ұйымдастыруда мемлекеттік және жеке сектордың рөлін анықтау;
8. Жастардың бос уақытын тиімді пайдалануына арналған нақты ұсыныстар әзірлеу.

Қазіргі жаһандану кезеңде жастардың мәдени, рухани және шығармашылық сонымен қатар әлеуметтік жағдайын толықтайайқындау үшін бос уақытты дұрыс ұйымдастыру ерекше маңызды орынға ие. Бұл мақалада осы бағыт бойынша нақты ұсыныстар беру көзделген.

Бос уақыт – жеке тұлғаныңкүнделікті жұмыстан, оқудан және тұрмыс тіршіліктегі міндеттерден босайтын уақытын айтамыз. Бұл жеке дамуға, шығармашылыққа, физикалық және рухани демалуға арналған уақыт.

Жастардың бос уақытын ұйымдастыру тұлғалық даму, әлеуметтік байланыстар, рухани және мәдени байыту денсаулықты нығайту секілді аспектілерден тұрады.Бос уақытты зерттеу үшінӘлеуметтану, Психология, Педагогика секілдіғылым салалары зерттейді. Педагогикада жастардың бос уақытының тәрбиелік мәні үлкен маңызға ие. Мұнда жастардың шығармашылық қабілеттерін дамыту,олардың қызығушылықтарына сәйкес қосымша білім беру арқылы әлеуметтік жауапкершілікті жақсартуғаарналған іс-шаралар өткізу.

Жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше зерттеу әдістерін пайдалана отырып, зертеу жұмысы жүргізіліп бірнеше мәселелер анықталды.

Мәдени орталықтарда, саябақтар мен ойын сауық орталықтарында, спорт кешендерде және жастар ұйымдарының мүшелерімен тереңдетілген сұхбаттар жүргізілді. Бұл тәсіл арқылы жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру үшін көптеген идеялар мен мүмкіншіліктер, сонымен қатар жастардыңбелсенділігі мен қызығушылық деңгейі талданданыпанықталды.

Жүргізілген сұхбаттар мен сауалнамалар нәтижелері бойынша, жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру үшін төмендегідей ұсыныстар түзілді:

1. Рухани дамуына арналған сапасы жоғары Жастар орталықтарының санын көбейту және олардың қызметтерін алу үшін жағдай жасау.
2.Ұлттық мәдени шараларға жастарды белсенділігін арттыру үшін заманауи технологияларды көбейту.
3.Жастардың ой пікірін басшылыққа ала отырып, іс-шаралардың тақырыптары мен форматын қазіргі заманға сай жоспарлау.
4.Ауылдық жерлердегі жастарға арналған арнайы бағдарламалар әзірлеу.

Жастардың бос уақытын әлеуметтік, шығармашылық және рухани тұрғыда дамуына ықпал ететін тиімді ұйымдастырудыңмаңызды аспектісі болып табылады. Көптеген технологиялардың дамыған заманында бұл мәселе әртүрлі тәсілді талап ететіні заңды. Әртүрлі формалардаұйымдастырылғаніс шаралар жастардың қызығушылықтарын, қажеттіліктерін, сондай-ақ қоғамның мәдени ерекшеліктерінарттыратыны анық.Жастардың рухани және зияткерлік дамуына мәдени-танымдық шаралар әсерін тигізеді. Сонымен қатармұндай іс шаралар ұлттық құндылықтарды сақтауға және мәдени мұраны насихаттауға өз ықпалын тигізеді.

Жастардың бос уақытын ұйымдастырудың маңызды формаларытөмендегідей:

Фольклорлық фестивальдер ұйымдастыру арқылы ұлттық киімдер, дәстүрлі өнер және ұлттық тағамдармен таныстырып жастарды мәдениетке жақындату.

Музейге бару және көрмелер ұйымдастыру: Жастарды тарихпен және өнерге баулу.

Әдеби және сазды кештер: Қазақтың классик ақындарының шығармаларын оқып, әндерін орындап ойларымен бқлісу. Жастардың физикалық және психологиялық денсаулығын нығайтуға ықпал ететін маңызды құралспортболып табылады. Спорттық шараларды ұйымдастыру формаларына ұлттық спорт түрлері,турнирлер,шынықтыру жорықтары жатады. Шығармашылық және спортттық іс-шаралар жастардың қиялын, өмірге деген қызығушылығын, өнерге деген шабыттарын арттырады және жеке тұлғалық дамуға септігін тигізеді. Жастардың шығармашылығын жан жақты дамытуда шеберлік сыныптар,театрлық қойылымдар,фильм және өнер туындыларын талқылау,волонтерлік қызмет,қоғамдық экологиялық іс-шаралар,тренингтер мен семинарлар,дебаттар,интеллектуалдық ойындар,білім беру клубтары,онлайн курстар,мобильді қосымшалар, виртуалды іс-шаралар,клуб жұмыстары,студенттік ұйымдар,шығармашылық лагерьлер секілді үйірме түрлері үлкен рөл атқарады. Жастар бос уақытын осындайіс шаралармен өткізер болса зиянды әрекеттерге бармай қоғамға, өзіне пайдасын тигізеді деген сенімдемін. Қазақстандағы жастардың бос уақытын ұйымдастыру – мемлекет тарапынан да, қоғамдық ұйымдар арқылы да қолдау табатын маңызды салалардың бірі. Бұл бағытта жастардың әлеуметтік-мәдени дамуында іс-шаралар, жобалар мен орталықтар орасан зор рөл атқарыпжүзеге асырылуда. Қазақстанда жастардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру үшін көптеген әлеуметтанулық, мәдени және спорттық бастамалар жүзеге асырылып келеді. Ұлттық тағамдар жәрмеңкесі,ұлттық мерекелерге арналған фестивальдер,дәстүрлі ойындар мен жарыстар өткізуұлттық мәдениет пен дәстүрлерге негізделген бос уақытты ұйымдастыру жастардың тарихи жадыны сақтауға және патриоттық сезімін оятып қалыптастыруға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Мұқанова А. «Отбасылыққарым-қатынаспсихологиясы». Алматы, 2021.
2. Тұрсынов Қ. «Қазақотбасындағытәрбие». Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Құлмағанбетова Л. «Бос уақыттыұйымдастырудыңзаманауитәсілдері». Алматы, 2019.
4. Назарова М. «Отбасыжәнетәрбие». Шымкент, 2022.
5. Оразбеков С. «Қазіргізаманотбасыныңерекшеліктері». Түркістан, 2020.

ӘОЖ 76.012

ДИЗАЙНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СТИЛЬ: ГРАФИКАЛЫҚ ӨНЕРДЕГІ ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТНІҢ КӨРІНІСІ

Момбаева М.А. - МӨ - 22-17к2 тобының студенті
Жұматай Д.Д. - магистр оқытушы

Қазақ мәдениеті сан ғасырлық тарихы бар бай мұраға ие. Ұлттық ою-өрнектер, рәміздер, түстер палитрасының түстері мен дәстүрлі құрамдас бөліктер қолөнерде, сәулет өнерінде ғана емес, сонымен қатар заманауи графикалық дизайнда да маңызды рөл атқарады. Бүгінде қазақтың ұлттық нақышы түрлі брендтердің

визуалды сәйкестендіруінде, жарнамада, иллюстрацияда, веб-дизайнда және басқа да графикалық өнер салаларында кеңінен қолданылуда. Бұл мақалада қазақ мәдениетінің графикалық дизайндағы көрінісі, оның ерекшеліктері мен қолдану аясы қарастырылады.Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері – халықтың мәдени коды, оның өмір салты мен дүниетанымының көрінісі. Геометриялық, өсімдік және зооморфтық оюлар қазақтың тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланысты. Бүгінде бұл өрнектер заманауи логотиптерде, брендтік стильде, киім дизайнында және жарнамалық материалдарда жиі кездеседі. Қазақтың дәстүрлі өнерінде белгілі бір түстер символдық мағынаға ие. Мәселен:Көк түс – аспан, еркіндік, биіктікті білдірсе, қызыл түс – қуат, батырлық, өмір деген мағына береді.Сары және алтын түстер – байлық пен молшылықтың белгісі.Жасыл түс – табиғат пен жастықтың символы болып итабылады. Қазақ тіліндегі, оның ішінде араб және кириллицадағы жазба мәдениеті көне түркі жазуынан бастау алатын бүгінгі күні қазақ үлгісіндегі қаріптерді пайдалану ұлттық нақышты сақтаудың бір жолы болып табылады. Дизайнерлер логотиптерде, баннерлерде, кітаптар мен жарнамалық материалдарда қазақи әріптердің стильдендірілген нұсқаларын жиі пайдаланады.Қазіргі таңда ұлттық нақыштағы логотиптер мен брендтік стильдер трендке айналды. Көптеген қазақстандық компаниялар өздерінің фирмалық белгісінде қазақи ою-өрнектерді, дәстүрлі түстерді және ұлттық символдарды қолданады. Ұлттық мәдениет элементтері жарнамалық өнімдерде, баннерлерде, әлеуметтік желілердегі визуалды контентте кеңінен қолданылады. Бұл тәсіл брендтің айқын ұлттық ерекшелігін көрсетіп, тұтынушыларға жақыннандәлірек етіп көрсетеді. Ұлттық форматтағы графикалық компонент веб-сайттар мен мобильді қосымшаларды жобалауда да қолданылады. Осылайша, пайдаланушыларды өнерге жақын және бірегей тәжірибеге айналдыруға болады.

Қазақ мәдениетінің графикалық дизайндағы көрінісі – бұл тек өткеннің жаңғыруы емес, сонымен қатар заманауи өнер мен технологияның үйлесуі. Ұлттық нақышты сақтай отырып, оны жаңа форматта ұсыну – қазақ графикалық дизайнының болашақтағы дамуына үлкен мүмкіндік береді. Заманауи дизайнерлер қазақстандық мәдени мұраны инновациялық тәсілдермен үйлестіре отырып, оны әлемдік ауқымда ұсынуда шешуші рөл атқарады. Заманауи дизайнда көрініс табатын дәстүрлі жоғары контрастты түстер схемасы, рәміздер мен ою-өрнектер қарастырылады, оның ішінде осы компоненттерді жасау ниеті қазақ халқының мәдени мұрасын сақтауға және дамытуға көмектеседі. Графика өнері кириллицалық қаріптер, бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен қолданылатын таңбалар мен түстер, брендинг сияқты дәстүрлі мотивтер мен ою-өрнектерді зерттеу болып табылады. Қазақстан өзінің бай тарихи және мәдени мұрасымен ұлттық ою-өрнектерді, рәміздерді, түстер мен формаларды көптеген бөліктерде, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарында, қаптамада, брендингте және мультимедияда қолданады. Бұл зерттеу қазақ мәдениетінің құрамдас бөліктері тілдің маңызды құралына айналғанын көрсетіп, ұлттық бірегейлік пен дәстүрді бейнелейтін қайталанбас және танымал образдарды жасауға мүмкіндік беретін құралына айналғанын көрсетеді.

Қорытындылай келе, бұл дизайндағы ұлттық стильдердің көрінісі болуы керек, әсіресе қазақстандық мәдениетте графика өнерінде Қазақстанның мәдени мұрасын қорғауда және насихаттауда маңызды рөл атқарады.Графикалық дизайн дәстүр мен заманауилықты үйлестірудің,заманауи талаптарға сай келетін, бірақ сонымен бірге олардың жан-жақты екендігі ақиқат жаңа формалар мен бейнелерді жасаудың қуатты құралына айналып жатыр. Бұл мәдени құндылықтарды сақтауға ғана емес, сонымен қатар әлемдік контексте қазақ мәдениетін халықаралық дизайн мен өнерге интеграциялануына ықпал етуге мүмкіндік береді. Сондықтан дизайндағы ұлттық нақыштардың дамуы бұл тек тарихты қорғау үшін ғана емес, сондай-ақ, әлемдік аренада Қазақстанның мәдени бірегейлігі мен тартымдылығын нығайту мәселесіне арналған танымал дизайнерлік шешімді өзекті ету тәсілі ретінде қарастырылады.

.Әдебиеттер

1. Бегімбай, К.М. (2014). Графикалық дизайн. Алматы: Эверо.
2. Берістенов, Ж.Т., Сарыбаев, М., Төребаев, О.А. (2018). Графикалық өнер тарихы және оның даму сатылары. ҚазҰУ Хабаршысы: Журналистика сериясы, 1(45), 111-118.
3. Блял, А. (2016). Графикалық дизайнның дамуының әлеуметтік-мәдени факторлары. ResearchGate.
4. Шаханова, М. Ш. «Символика казахских орнаментов и её значение в современном дизайне». — Алматы, 2020.
5. Рахимова, Г. Х. «Казахская культура в контексте мирового искусства». — Алматы, 2019.

ӘОЖ 004.4'275

КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКАДАҒЫ ВИЗУАЛДЫ ЭФФЕКТІЛЕРДІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ПИКСЕЛЬ ӨНЕРІНЕН 3D АНИМАЦИЯСЫНА ДЕЙІН

Муратова А. – МӨ-21-13а. тобының студенті
Бурибеков О.С. – магистр оқытушы

Компьютерлік графика қазіргі заманғы сандық медиа, кино және ойын өндірісінің маңызды бөлігіне айналды. Визуалды эффектілердің (VFX) эволюциясы өнердің, технологияның және есептеу қуатының жетілдірілуімен тығыз байланысты. Бұл мақалада компьютерлік графикадағы визуалды эффектілердің дамуы пиксель өнерінен бастап 3D анимациясына дейін қарастырылады.

Пиксель өнері (Pixel Art) компьютерлік графикадағы алғашқы бағыттардың бірі болды. 1970-1980 жылдары пайда болған бұл стиль компьютерлік ойындардың ерте кезеңінде кеңінен қолданылды. Төмен ажыратымдылық пен шектеулі түстер палитрасы дизайнерлерді әр пиксельді мұқият қолдануға итермеледі [1]. 1980-1990 жылдары векторлық графика дамып, 2D анимацияда жаңа мүмкіндіктер ашылды. Adobe Illustrator және CorelDRAW сияқты бағдарламалық жасақтамалар суретшілерге жоғары ажыратымдылықты кескіндер жасауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, Disney және Warner Bros. сияқты анимациялық студиялар бұл технологияны өз мультфильмдерінде

кеңінен қолданды [2]. Векторлық графика пиксельдік кескіндерден ерекшеленіп, математикалық теңдеулерге негізделген бейнелерді жасауға мүмкіндік берді. Бұл әдіс сапаны жоғалтпай кескіндерді үлкейтуге мүмкіндік берді, сондықтан ол әсіресе логотиптер мен иллюстрациялар жасау үшін қолданылды. Сонымен қатар, 2D анимацияда кадрларды векторлық түрде құру мультипликацияның тиімділігін арттырып, суретшілерге анимацияны оңай өзгертуге жол ашты. Macromedia Flash бағдарламасы 1996 жылы нарыққа шығып, векторлық анимацияны кеңінен қолжетімді етті. Flash технологиясы мультимедиа контент жасауға мүмкіндік беріп, интернетте анимациялық фильмдер мен ойындардың таралуына ықпал етті. Векторлық графика мен 2D анимацияның дамуы мультфильмдік студиялар мен коммерциялық дизайн саласында үлкен сұранысқа ие болды. 1990 жылдардан бастап 3D графика қарқынды дамыды. Pixar студиясының 1995 жылы шыққан *Toy Story* фильмі толықтай 3D анимация негізінде жасалған алғашқы толықметражды фильм болды. Autodesk Maya, 3ds Max және Blender сияқты бағдарламалар 3D модельдеу мен анимациялауды қолжетімді етті. 3D графиканың дамуы визуалды эффектілер саласында үлкен төңкеріс жасады [3]. 3D графика объектілерді кеңістікте модельдеуге мүмкіндік берді, бұл әсіресе кинематограф пен ойын индустриясында үлкен өзгерістерге алып келді. Текстуралар мен жарықтандыру әдістерінің дамуы нәтижесінде 3D кескіндер шынайылыққа жақындай түсті. Сонымен қатар, 3D графиканың мүмкіндіктерін кеңейту үшін анимациялық студиялар арнайы алгоритмдер мен физикалық қозғалыстарды есептейтін жүйелерді қолдана бастады. Моушн капчер (motion capture) технологиясының пайда болуы 3D анимацияны жетілдіруде маңызды рөл атқарды. Бұл әдіс актерлердің нақты қозғалыстарын цифрлық кейіпкерлерге енгізуге мүмкіндік беріп, анимацияның табиғи әрі шынайы көрінуін қамтамасыз етті. Көптеген заманауи фильмдерде, соның ішінде *The Lord of the Rings* және *Avatar*, бұл технология кеңінен қолданылды. 3D графика сонымен қатар архитектуралық визуализация, медицина, автомобиль өндірісі және басқа да салаларда өз орнын тапты. Виртуалды шындық (VR) пен кеңейтілген шындық (AR) технологияларының дамуы 3D графиканың жаңа қолдану мүмкіндіктерін ашты. Болашақта 3D графика мен анимация жасанды интеллектпен біріктіріліп, одан әрі жетілдіріледі деп күтілуде.

Заманауи визуалды эффектілер кино, ойын және жарнама индустриясында кеңінен қолданылады. 3D моделдеу, динамикалық бөлшектер жүйелері, жарықтандыру және көлеңкелеу технологиялары арқасында CGI (Computer-Generated Imagery) мүмкіндіктері кеңейді. *Avatar* (2009), *Avengers: Endgame* (2019) сияқты фильмдер фотореалистік эффектілердің жаңа деңгейіне жетті [4]. Заманауи визуалды эффектілер тек кино саласында ғана емес, сонымен қатар жарнамалық роликтер мен деректі фильмдерде де белсенді қолданылады. Анимациялық студиялар физикалық эффектілерді имитациялау үшін күрделі бағдарламалық жасақтамаларды пайдаланады. Бұл бағдарламалар арқылы су, от, түтін сияқты элементтерді шынайы көрсетуге болады. Компьютерлік графикамен біріктірілген арнайы эффектілер көрермендердің назарын аударып, оқиғаны әсерлірек етеді. Соңғы жылдары виртуалды продакшн технологиясы кеңінен қолданылуда. Бұл технология нақты түсірілімдер мен компьютерлік графиканы біріктіруге мүмкіндік береді. Мысалы, *The Mandalorian* сериалында пайдаланылған LED Volume технологиясы актерлерді жасанды жасыл экранның орнына динамикалық өзгеретін виртуалды ортада түсіруге мүмкіндік берді. Бұл әдіс тек қана уақытты үнемдеп қоймай, сонымен бірге көріністердің реалистігін арттырады.

Қазіргі уақытта жасанды интеллект визуалды эффектілерде маңызды рөл атқаруда. Машиналық оқыту алгоритмдері CGI-ды жетілдіру үшін қолданылады, мысалы, адам бет-әлпетін анимациялау немесе күрделі көріністерді өңдеу үшін. Жасанды интеллект көмегімен анимация процесі айтарлықтай жылдамдап, өндіріс шығындары азаяды. Жасанды интеллект (AI) визуалды эффектілерді жасау процесін автоматтандыруға және оңтайландыруға көмектесуде. Нейрондық желілер арқылы кескіндерді өңдеу, стильдерді беру және анимацияны жетілдіру мүмкіндіктері кеңеюде. Болашақта VFX индустриясы интерактивті виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) технологияларымен бірігуі мүмкін [5]. Жасанды интеллект визуалды эффектілердің көптеген аспектілерінде қолданылуда. Әсіресе, deepfake технологиясы арқылы адамның бет-әлпетін өзгерту немесе дауыс синтезін жетілдіру кеңінен қолданылады. Бұл әдістер киноиндустрияда және ойын жасауда жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Дегенмен, этикалық мәселелер де туындауда, өйткені бұл технологиялар манипуляция үшін қолданылуы мүмкін. VFX болашақта виртуалды және кеңейтілген шындықпен (VR/AR) тығыз байланыста дамиды. Мысалы, VR технологиялары көрерменді толықтай цифрлық ортаға енгізсе, AR технологиялары нақты әлемдегі объектілермен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл бағыт әсіресе ойын индустриясы мен білім беру саласында үлкен сұранысқа ие болуда. Жасанды интеллект визуалды эффектілердің көптеген аспектілерінде қолданылуда. Әсіресе, deepfake технологиясы арқылы адамның бет-әлпетін өзгерту немесе дауыс синтезін жетілдіру кеңінен қолданылады. Бұл әдістер киноиндустрияда және ойын жасауда жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Дегенмен, этикалық мәселелер де туындауда, өйткені бұл технологиялар манипуляция үшін қолданылуы мүмкін [6]. Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін құралдар анимация мен визуалды эффектілерді одан әрі автоматтандырады. Мысалы, нейрондық желілер қозғалысты интерполяциялау, жарықтандыруды автоматтандыру немесе анимацияның күрделілігін арттыру үшін қолданылады. Бұл болашақта графикалық дизайнерлер мен аниматорлар үшін жұмыс процестерін жеңілдетеді.

Қорытынды Компьютерлік графикадағы визуалды эффектілердің эволюциясы технология мен шығармашылықтың үйлесімінің нәтижесі болып табылады. Пиксель өнерінен 3D анимациясына дейінгі даму кезеңдері цифрлық визуалды мәдениеттің жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал етті. Болашақта жасанды интеллект пен виртуалды шындық бұл саланы одан әрі дамытатыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Shankel, J. (2016). Pixel Art for Game Developers. CRC Press, бб. 45-67.
2. Haeberli, P. (1990). Vector Graphics and Animation: A Historical Overview. ACM Press, бб. 112-135.
3. Lasseter, J. (1995). Toy Story: The Birth of 3D Animation. Pixar Animation Studios, бб. 23-48.
4. Sito, T. (2013). Moving Innovation: A History of Computer Animation. MIT Press, бб. 78-102.
5. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep Learning in Visual Effects. MIT Press, бб. 256-279.
6. Қасымов, А. (2020). Компьютерлік графика және анимация негіздері. Алматы: Қазақ университеті, б. 134-156.

ӘОЖ 793

РЕЖИССЕР-ХОРЕОГРАФ Л.Д. ЧЕРНЫШЕВАНЫҢ ОҚЫТУШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚ КСР ӘН-БИ АНСАМБЛІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ РӨЛІ

Мүсіркеп Т. – МӨ-23-9Р1 тобының студенті
Мухамеджанова М.Ж.- магистр, аға оқытушы

Дүниежүзілік мәдениет тарихында халық биі Кеңестер еліндегідей өркендеу шегіне жеткен емес. Мұнда тұратын халықтар өздерінің көпұлтты өнерін дамытуға мол мүмкіндік алды. Халық билері революцияға дейін би өнері кең таралмаған Қазақстан, Қырғызстан, Түркіменстан сияқты республикаларда пайда болды.

Осындай жағдайда фольклорды мұқият жинап, оның негізінде би өнерінің тамаша үлгілерін жасайтын тамаша кәсіби халық би ансамбльдері құрылды. Бұл салада кеңестік би шеберлері: КСРО халық әртісі И.Моисеев, Т.Устинова, П.Вирский, М.Тұрғынбаева, Н.Рамишвили, И.Сухешвили, Беларусь КСР-нің еңбек сіңірген әртісі А.О.Опанасенко, Грузин КСР-нің еңбек сіңірген әртісі Д.Хо Лингис, Қазақ КСР халық әртісі, Украина КСР еңбек сіңірген әртісі Чернышева Л.Д. және көптеген басқалар.

1955 жылы Қазақ КСР-нің халық әртісі, Украина КСР-нің еңбек сіңірген әртісі Лидия Демьяновна Чернышеваның жетекшілігімен Қазақ КСР ән және би ансамблі құрылды.

Лидия Демьянқызы [10(23).5.1912, Бердянск, - 23.9.1975, Симферополь], кеңестік балет әртісі, балетмейстер, КСРО халық әртісі (1967). 1964 жылдан КПСС мүшесі. 1929 жылы Ленинград хореографиялық училищесін бітіргеннен кейін Харьковте музыкалық комедия театрында, кейін атындағы көшпелі театрда жұмыс істеді. Артемовскідегі М.Коцюбинский және басқалар Донецк филармониясының ән-би ансамблінің ұйымдастырушысы және жетекшісі (1939-41). 1941-45 жылдардағы Ұлы Отан соғысы кезінде Оңтүстік, Закавказье және 1-ші Украин майдандарында өнер көрсеткен ән-би ансамблін басқарды. 1955-1970 жылдары Қазақ КСР ән-би ансамблін, 1971 жылдан «Таврия» әйелдер вокалды-хореографиялық ансамблін (Украина КСР) басқарды. Ш.Олдың шығармалары музыканы, биді, сөзді және әнді үйлестірді. Олар ұлттық болмысымен, жоғары кәсіби шеберлігімен ерекшеленді. Ленин орденімен, 6 басқа ордендермен және медальдармен марапатталған.

Қазақ КСР Мемлекеттік ән және би ансамблі. Ансамбль КСРО Министрлер Кеңесінің 1955 жылғы 20 маусымдағы бұйрығы негізінде құрылған. No 4911-р және Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің 1955 жылғы 5 тамыздағы No 534 қаулысымен және Қазақ КСР Мәдениет министрлігі бекіткен Жарғы негізінде әрекет етті.

Ансамбль ұжымы Алматы және Киев консерваторияларын, Ленинград және Алматы музыка училищелерін бітірген жас түлектерден құралды. Ансамбльдің концепциясы тек би билеп қана қоймай, сонымен қатар Қазақстан халықтарының татулығының, достығы мен бірлігінің жаршысы болуы тиіс топ қатысушыларына еліміздің жетекші мемлекеттік ұлттық тобы болу үшін бастапқыда аса құрметті, жауапты және күрделі миссияны жүктеген болатын.

Шығармашылық шабытпен Лидия Чернышева жұмысқа кірісті, содан соң бітпейтін, тынымсыз жаттығуларды жалғастырды.

Чернышева Л.Д. биді халық мәдениетінің құрамдас бөлігі ретінде салт-дәстүрмен, ойынмен, әнмен, аспаптық музыкамен байланысының көптігі мен байлығында көрсетті. Бидің мазмұны әр халықтың ғасырлар бойы жасаған мәнерлі құралдардың бай палитрасы арқылы жеткізілді. Режиссер үшін халық биінің сөздік құрамы неден тұратынын, оның мәнерлі құралдарының не екенін және оларды қалай пайдалану керектігін білу маңызды болды. Чернышеваның айтуы бойынша Л.Д. Биде адам ең алдымен өз жұмысын бейнелейді, ол жай ғана жұмыс істемейді, идеалды бейнеде. Ойын нақты жұмыс процесіне тән қимылдар мен әрекеттерді жаңғыртады. Бірақ олар қажетті күш-жігерсіз, ойындағыдай оңай орындалады, еңбек адамының жоғары шеберлігін көрсетеді». «Ұлы өнер – бүгінгі өмір сүріп жатқандар үшін кез келген діни догмадан мың есе маңыздырақ, ең жоғары және ең сенімді дін», - деп Лидия Демьянқызы өнер адамдарына өзінің өмірлік философиясын уағыздады. — «Есіңде болсын, әлемді сұлулық құтқарады!» Чернышева Л.Д. Ол қойылымдарға үлкен жауапкершілікпен қарады. Белгілі бір шығарманы үйрену барысында ол орындаушыларға би дамитын атмосфераны, жағдайды сезінуге көмектесуге тырысты.

Биді экспозициядан бастап, оны бірнеше рет қайталап, күшейтіп, қатысушылардың би экспозициясы орындайтын көркемдік тапсырманы орындауға назарын аударды: Бір жағынан, көрермен орындаушылармен танысты, екінші жағынан, бидегі қарым-қатынастардың пайда болуына жағдай жасалды. Орындаушылармен жұмыс істегенде ол мазмұнына назар аударды, оның түсінуін қамтамасыз етті. Содан кейін, олар би экспозициясын үйренген кезде, ол оларға қосымшаны көрсетіп, жаңа шығармашылық тапсырма қойды: кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынастың пайда болуын анықтау, бұл сәт бидің одан әрі дамуы үшін өте маңызды. Экспозиция мен кіріспемен танысу барысында Чернышева орындаушылармен бірге кейіпкерлердің ішкі өмірін жеткізуге ұмтылды.

Бидің мазмұны әр халықтың ғасырлар бойы жасап келе жатқан көркем бейнелеу құралдарының ең бай палитрасы арқылы беріліп отырды. Режиссер үшін халық биінің сөздік қоры неден тұратынын, оның мәнерлеу құралдарының не екенін және оларды қалай пайдалану керектігін білу маңызды болды. Чернышеваның пікірінше, биде адам ең алдымен өз жұмысын тек жұмыс ретінде емес, идеалды бейнеде көрсетеді. Ойын түрінде нақты жұмыс процесіне тән қозғалыстар мен әрекеттер қайталанады. Бірақ олар ешбір қажетті күш-жігерсіз, оңай орындалады, ойындағыдай, жұмысшының асқан шеберлігін көрсетеді.

«Ұлы өнер бүгінгі өмір сүріп жатқандар үшін кез келген діни догмадан мың есе маңызды, ең биік, ең сенімді дін», - деп Лидия Демьянқызы өнер адамдарына өзінің өмірлік философиясын уағыздады. - «Есіңде болсын, әлемді сұлулық құтқарады!» Чернышева Л.Д. Ол өндіріске үлкен жауапкершілікпен қарады. Белгілі бір шығарманы үйрену кезінде ол орындаушыларға би дамитын атмосфераны, ортаны сезінуге көмектесуге тырысты. Би көрмесінен бастап, оны бірнеше рет қайталап, күшейте отырып, қатысушылардың назарын би көрмесі орындап жатқан көркемдік тапсырмаға аударды: бір жағынан көрермендер орындаушылармен танысса, екінші жағынан бидегі қарым-қатынастың пайда болуына жағдай жасалды. Аудармашылармен жұмыс жасай отырып, олар мазмұнға назар

аударады және оны түсіне алады. Содан кейін би экспозициясын біліп, қосымшаны көрсетіп, оларға жаңа шығармашылық тапсырма жүктейді: кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынастың пайда болуын, бидің одан әрі дамуының шешуші сәтін анықтау. Экспозиция мен кіріспе сөзді үйрене отырып, Чернышева орындаушылардың көмегімен кейіпкерлердің ішкі өмірін жеткізуге тырысты. Олардың іс-әрекеттері мен қылықтарының логикасын жан-жақты түсіндіріп, дәлелдеу олардың бидегі қарым-қатынастары мен кейіпкерлерінің шынайы шындығын жеткізуге көмектесті.

Әдебеттер

1. Халық биі – зерттеу мәселелері – Ғылыми еңбектер жинағы. Санкт-Петербург, 1991 жыл
2. «Қазақстан хореографиясының тарихы» - Шанкибаева, Қышқашбаев, Мусина,Жұмасейітова.

ӘОЖ 347.782

ВАН ГОГТЫҢ КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мұрат А. – МӨ-21-17к тобының студенті
Калыков А.Ш. - аға оқытушы

Винсент Ван Гог – кескіндеме өнерінің тарихында ерекше орын алатын суретші.Постимпрессионизм бағытындағы ең танымал суретшілердің бірі. Оның ерекшеліктерінің бір тұсы түс пен эмоция – Ван Гог бояуларды ерекше жарқын әрі қанық етіп қолданды. Ол түстер арқылы өз сезімдері мен ішкі күйзелісін жеткізді. Мысалы, «Жұлдызды түн» картинасында көк және сары түстердің үйлесімі әсерлі эмоция тудырады. Қалың әрі айқын бояу жағып (импасто техникасы), текстурасын анық көрсететін тәсілді қолданды. Бұл картиналарына ерекше динамика мен тереңдік береді.Қозғалыс пен энергияда оның картинасында ерекше орын алады. Оның көптеген жұмыстарында қозғалыс сезіледі. Бұған мысал ретінде «Бидай алқабындағы қарғалар» картинасын алуға болады, онда аспандағы бұлттар мен қарғалар қозғалысты айқын көрсетеді. Тақырыптық ерекшелікте күнделікті өмір көріністерін, табиғатты, өз бөлмесін, портреттерді жиі салды. Оның «Күнбағыстар» топтамасы әлемдегі ең танымал картиналардың бірі. Жеке стиль – Ван Гог академиялық дәстүрлерді ұстанбаған, оның өзіндік ерекше мәнері болған. Ол өмірінің соңғы жылдарында өз өнерін шыңдап, қайталанбас қолтаңба қалдырды.

Өмірінің қиын кезеңдері мен психологиялық күйзелістері оның шығармашылығына үлкен әсер етті. Өмірінде мойындалмаса да, бүгінде Ван Гог—әлемдегі ең танымал суретшілердің бірі. Оның жұмыстары дәстүрлі академиялық өнерден алшақ, бірақ эмоция мен экспрессияға толы болды. Ол қысқа ғұмырында мыңнан астам туынды қалдырып, постимпрессионизмнің дамуына зор үлес қосты. Ван Гогтың кескіндеме техникасы оның ішкі толғанысын, өмірге деген көзқарасын айқын көрсетеді.

Ван Гогтың кескіндеме техникалары:

1. Импасто әдісі: бояудың қалың қабаты. Ван Гог бояуды кенепке жұқа етіп жақпай, керісінше, өте қалың әрі көлемді етіп қолданды. Бұл техника «импасто» деп аталады. Ол бояуды дәл жағу арқылы картиналарына ерекше текстура берді, кейбір жұмыстарында бояу қабаты бірнеше миллиметрге дейін көтерілген. Бұл әдіс оның суреттеріне қозғалыс пен тереңдік сезімін сыйлады.

2. Қысқа әрі динамикалық қылқалам іздері. Ван Гог тегіс және жұмсақ штрихтардан гөрі қысқа, ирек, кейде тіпті түзу қылқалам іздерін қолданды. Оның «Жұлдызды түн» картинасындағы аспан ирек қимылдағы штрихтар арқылы қозғалыста тұрғандай әсер қалдырады. Бұл тәсіл оның суреттеріне ерекше ритм мен драматизм береді.

3. Ашық және контраст түстер палитрасы. Суретші қара түсті сирек қолданды. Оның орнына ол ашық, қанық түстерді таңдады және олардың контрастын күшейтті. Ол бір-біріне қарама-қарсы түстерді қатар орналастыру арқылы әсерлі динамика жасаған. Мысалы, «Күнбағыстар» картинасында сары мен көк түстер ерекше үйлесім табады.

4. Жарық пен көлеңке қолданудың өзіндік тәсілі. Көптеген академиялық суретшілер жарық пен көлеңкені көлем жасау үшін пайдаланса, Ван Гог оларды эмоцияны жеткізу құралы ретінде қолданды. Ол көлеңкені қара бояумен емес, басқа түстермен алмастырды. Бұл әсіресе «Бидай алқабы және қарғалар» картинасында анық көрінеді.

Ван Гог шығармашылығының ерекшеліктері

1. Эмоционалды экспрессия. Ван Гог – бояулар арқылы өз сезімдерін жеткізе білген суретші. Оның әрбір картинасы – ішкі жан дүниесінің көрінісі. «Өрік гүлдеген бақ» картинасында ол тыныштық пен үмітті бейнелесе, «Картоп жейтіндер» туындысында ауылдағы өмірдің ауыртпалығын көрсетті.

2. Табиғатты ерекше қабылдау. Суретші айналасындағы әлемді өзге көзқараспен қабылдап, оны ерекше көркемдік тілде жеткізе білді. Оның табиғатты бейнелеуінде реалистік дәлдік емес, адамның жан дүниесін қозғайтын түс пен форма басым.

3. Әртүрлі жанрларда жұмыс істеуі. Ван Гог пейзаждар, портреттер, натюрморттар және күнделікті өмір көріністерін салды. Ол әр жанрда өзіндік ерекшелік қалыптастырды. «Доктор Гашенің портреті» картинасы адамның психологиялық күйін ашуға бағытталса, «Күнбағыстар» табиғаттың сұлулығы мен өмірдің қуанышын бейнелейді.

Қорытындылай келе Ван Гогтың кескіндеме техникасы оның ішкі әлемімен тығыз байланысты. Оның қылқалам қозғалыстары, ашық түстерді қолдану әдісі, жарық пен көлеңкені өзінше жеткізу тәсілі – бәрі де суретшінің эмоциясын, өмірге деген көзқарасын білдіреді. Оның стилі өз дәуірінде бағаланбағанымен, бүгінде бүкіл әлемде жоғары бағаланады. Ван Гогтың өнері кескіндеменің шекарасын кеңейтіп, оның эмоциялық мүмкіндіктерін жаңа деңгейге шығарды.

Әдебиеттер

1. Хьюн, Стивен. Ван Гог: Өмірі мен шығармашылығы. – Алматы: Өнер, 2012.
2. Гупта, Рахул. Постимпрессионизм және Ван Гогтың рөлі. – Париж: Art Press, 2008.
3. Фелдман, Е. Өнерді талдау: Ван Гогтың туындылары. – Нью-Йорк: Thames & Hudson, 2015.
4. Қазақстан Ұлттық музейі. Өнертану және кескіндеме [Электронды ресурс]. Қолжетімді: https://www.nationalmuseum.kz

ӘОЖ 391:671.12

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КОСТЮМІНІҢ ЗЕРГЕРЛІК БҰЙЫМДАР КЕШЕНІ.

Мұхтар Ж.А. - МӨ-23-13к1 тобының студенті
Абуова М.А – магистр,оқытушы

Қазақ ұлттық костюмі және зергелік бұйымдары-халқымыздың бай тарихы мен мәдениетінің айқын көрінісі. Ұлттық киім тек сән үшін емес,адамның әлеуметтік дәрежесіне,жасына және аймақтық ерекшеліктеріне байланысты өзгеріп отыратын символика.Қазақ ұлттық костюмінің ажырамас бір бөлігі-ол зергерлік бұйымдар,әшекейлер. Олар киімге тек сән беріп қоймай,киелі мағынаға ие болды. Әрбір әшекей адамның жағдайы мен мәртебесін айқындап тұрды.

Қазақ халқының зергерлік бұйымдарға деген құрметі. Қазақтар үшін зергерлік бұйымдар жай ғана зат емес,олар халқымыздың салт-дәстүрін,наным-сенімін және әлеуметтік дәрежесін бейнелейтін маңызды құндылық болып есептеледі. Әшекейлер күміс,алтын,асыл тастармен безендіріліп,халықтың өмір салты мен көркемдік түсінігін көрсеткен. Әр бұйымда халықтың өзіндік ерекшеліктері сақталған.

Әйелдердің зергерлік бұйымдары.Қазақ қыздарының әшекей бұйымдары өзінің әртүрлілігімен, нәзіктігімен және тартымдылығымен ерекшеленді. Оларды айта кетсек: Құстұмсық жүзік. Құстұмсық жүзікті бойжеткен қыздар таққан. Жүзіктің құстұмсық аталуының мағынасы құс тәрізді еркін дегенді білдірген. Дәстүр бойынша ұзатылып жатқан қыздың жүзігін анасы шешіп алып,орамалға түйіп жасауымен бірге сандығына салып жіберген. Бұл бұйым қыздың жағдайынан хабар беруші қызметін атқарған. Уақыт өте келеқыздың жақындары халін білуге барғанда құстұмсық жүзігін қайтарып жіберсе,қыздың жағдайының жақсы екендігін,бақытты екендігін білдірген. Қызының жағдайы жақсы екендігін көрген ана құдағиына риза болып таза күмістен құдағи жүзік даярлатып,тарту еткен. Кейін жүзікті ырымдап,сіңілілері ұзатылғанда тағамыз деп сандықтың түбінде сақтаған. Қамзол,көзекей,кеудеше тәрізді әйелдердің сыртқы киімінің екі бөлігін бір-біріне жалғап тұратын қапсырма күмістен жасалып,оюөрнектермен,асыл тастармен әшекейленген. Қапсырма ілмек тәріздес екі бөліктен тұрады. Қапсырманы бағалы металдардан жасайды. Сіркелеп,әшекейлеп асыл тастардан көз орнатады. Кейде әсемдік үшін қапсырманың бірнеше түрін киімге тігеді. Қапсырманың жұмыр,үзбелі,жапырақша,көлемі теңге тәрізді түрлері бар.

Көйлектің сыртына немесе көзекейдің өңіріне таққан әшекей ол өңіржиек. Өңіржиек бір немесе екі қатардан,төмен қарай орналасқан күміс шынжырлармен байланысқан,бірнеше күміс пластиналардан тұратын салпыншақты әшекей. Зергелер оны үзбелеп,асыл тастардан көздер орнатып,салпыншақтар тағып жасаған. Өңіржиек қалыңдықтың әшекейлерінің бірі және оны тек тойда тағады. Өңіржиек бұйымының мағынасы ұрпақтың өніп өсуі,оны жалғастырушы әйел адамының үлкен рөлі барында. Үш тақталы өңіржиекті ұзатылып жатқан қызға таққан.

Әйелдердің білек буынына таққан әшекейі білезік. Білезік сөзі-білек және жүзік деген сөздерден құралған. Ұйғырлар білезікті “биләй йүзік” деп атайды. Көлемі мен пішін әртүрлі болады,асыл тастардан көз орнатылады,алтын немесе күміспен жалатылады,бетіне “мүйіз”,“ирек”,“құс қанаты”,“бөріқұлақ” сияқты өрнектер салынады.Білезіктер түр тұлғасын,жасалған материалына қарай алуан түрге бөлінеді. Мысалы:бұрама білезік,құйма білезік,алтын білезік,күміс білезік,сағат білезік және т.б.Сондай-ақ “бес білезік” атты білезіктің түрі бар. Бауыр сырты жалпақ етіліп жасалып,кейде өз топсасы болады. Металл шынжырмен білезікке бес жүзік жалғанады,олар бес саусаққа киіледі.

Өңіржиек-әйелдердің кеуделік әшекейі.

Ерлердің зергерлік бұйымдары.Ерлердің зергерлік бұйымдары әйелдердің бұйымдарына қарағанда әлдеқайда қарапайым,ұстамды,қатаң дизайнда болды. Қарапайым болып көрінгенімен ер адамның мәртебесін және байлығын ашып көрсетіп тұрды. Ер адамның киімі көбіне түймеленбейтіндіктен белдік оның негізгі бөлігі болды.Шапан,тон,шидем,күпі,т.б сырткиімдерде түйме болмайтын,оның орнына белге белбеу буып жүретін.Белдік киімнің сыртынан буынуға арналған,бір ұшы айылбасты былғары,қысқа немесе ұзын шүберек. Р.Шойбековтың зерттеу негізіндегі әшекейленген белдік(белбеу) түрлері.

Алтын белбеу-былғарыға алтын шытыра орнатып жасаған өте қымбат белбеу.Алтын емел белбеу-алтын шапқан,әшекейленген белбеу.Гауһар кәмәр-гауһар кемер-гауһармен сәнделген белбеу түрі. Қаптырма белдік-екі ұшы қапсырма арқылы жалғанатын белдік.Қаралы белбеу-қара ала оюлы күміс белбеу,мұны кейде кавказ белбеу депте атайды.Датқалық белбеу-бұрынғы кезеңдерде дәрежені білдірген белбеу. Кіселі белдік-былғары белбеудің өте ертеден келе жатқан алтын,күміспен,жез үзбелермен безендіріп жасаған қалталы көне түрі. Әшекейленген салпыншақ қапшығы,кісесі буынғанда оң жақ мықынның тұсында тұрған. Мұндай кісе белдіктің құны кемінде бір жылқы болған. Бұл белдік жорыққа шыққандарға,жолға шыққан жолаушыларға,аңшылар мен малшыларға өте қолайлы аксессуар болған. Кіселер жасалу жолына қарай алтын кісе немесе күміс кісе деп аталады.

Қазіргі таңдағы зергерлік бұйымдар.Бүгінгі таңда қазақ ұлттық зергерлік бұйымдары қайта жандануда.Сән әлемінің бір бөлігіне айналды. Дизайнерлер,сәнгерлер ұлттық элементтерді қолдану арқылы жаңа зергерлік бұйымдар жасап шығаруда.Мысал ретіндеamina_jewels_kz,dananabi_couture,jewelsalmira келтіре аламын. Бұл дизайнерлер мен дизайнерлік үйлер көптеген жаңа әшекейлер мен зергерлікбұйымдардан коллекциялар жасап шығаруда.Әсіресе,сырғалар,жүзіктер,шашбаулар,тұмарлар және белбеулер күнделікті өмірде қолданыстағы аксессуарларға айналып отыр.Бұл жайт қазақ халқының бай мәдениетін сақтап,оны жаңа қырынан тануға жол ашады.

Қорытынды. Қазақ халқының зергерлік өнері тек тарихи құндылық емес,ол ұлттың мәдениеті мен болмысының айнасы. Олар әйелдерге нәзіктік беріп ерлерге бедел мен күш-қуат сыйлаған. Зергерлік бұйымдар ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып,ұлттық бірегейлікті сақтаудың маңызды бір бөлігі болып қалады.

Әдебиеттер

1. Жәнібеков Ө. “Қазақ киімі” Альбом.-Алматы:Өнер, 2005.
2. Қазақ халқыныңұлттық киімдері.Национальная одежда казахского народа. National dothes of Kazakh people. - Алматы: «Алматыкітап», 2007.
3. Марғұлан Ә. Х. “Ежелгі өнер мен қазақ халқының қолөнері”.-Алматы: Өнер, 1979.

ӘОЖ 7.021.5:687.1

КИІМ МОДЕЛЬДЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мұхтар Ж.А. – МӨ 23-13к1 тобының студенті
Жанзакова М.А. – магистр,оқытушы

Киім модельдеу сән индустриясының ең басты бағыттарының бірі,ол киімнің функцияналдығы мен эстетикасын қамтамасыз ететін күрделі процесс. Бұл бағыт дизайнерлердің шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға бағытталған.Киім модельдеудің өзіндік ерекшеліктері бар және олардың ең маңыздылары матаның қасиеттерін ескеру,стильді таңдау және дене пропорцияларын сақтау. Бұл салада шығармашылық идеялар мен көптеген технологиялар тығыз байланысты.Сол себепті идея мен технологияның үйлесілімдігін қамтамасыз ету дизайнерлердің басты бір міндеті.

Дизайнерлер жаңа идеяларын жүзе асыру үшін түрлі бағыттар мен стильдерді қолданады. Мысалы, минимализм мен авангард заманауи шешімдерді қажет етсе, классикалық және этникалық стильдер өзіндік дәстүрлер мен ерекше нақыштарды сақтауды талап етеді. Киім модельдеудің бірінші ерекшелігі-ол стильдік шешім. Киім дизайны белгілі бір бағытқа,белгілі бір адамдар тобына бағытталады. Классикалық киім,күнделікті киім,кештерге арналған киім және спорттық киімдер әртүрлі стильдік мәнді талап етеді.

Екінші ерекшелік-маталардың бір-бірімен үйлесуі.Дизайнерлер әртүрлі матаның қасиеттері мен текстурасын зерттеп,модельдің формасына сай келетін материалды таңдауы керек. Қатты әрі тығыз маталар басқаша көрініс берсе,жеңіл әрі жұмсақ маталар тығыз матадан әлдеқайда өзгеше көрініс береді.Мысалы,классикалық киім үлгілері үшін тығыз әрі берік маталар қолданылса,кешкі көйлектер үшін жұмсақ әрі жеңіл төгіліп тұратын маталар қоданылады.Заманауи технологиялар арқасында әртүрлі климаттық жағдайларға арналған киімдерде жасалынуда.Киімдерді жел немесе су өткізбейтін арнайы термиялық қорғау киімдері өңделіп жасалуда. Жаңа түрлі материалдар мен технологиялар сәнді әрі ыңғайлы киімдер жасау жолында үлкен көмегін тигізуде.

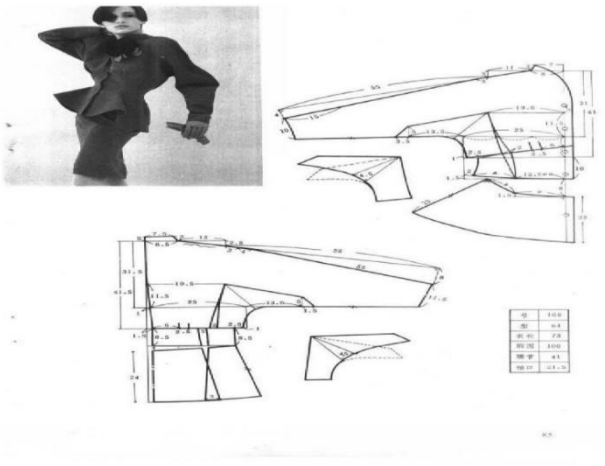
Үшінші ерекшелік-киімнің адам денесіне бейімделуі. Киімнің тек әдемілігін ғана емес оның денеге ыңғайлылығында ескеру қажет. Сол үшін де киімнің пропорцияларын дұрыс өлшеп,тігістердің орналасуы және көлемдік шешімдерін мұқият есептеу қажет. Бұл процессте фасонды анықтау,лекало жасау және техникалық өлшемдерді білу маңыздыКиімнің үлгісін жасауда әртүрлі дене пішіндеріне сай етіп жасаудың түрлі техникалары бар. Сән мен нарықтық трендтер. Киім модельдеу барысында нарық сұранысы мен трендтер яғни сәннің өзгеруі басты рөл атқарады. Әр жыл сайын сән үлгілері жаңарып тұрады сол үшінде дизайнерлер уақыт талабына және трендтерге сәйкес өнім жасауы керек.Бірақ бірнеше классикалық стильдер өз құндылығын өанша уақыт өтседе жоғалтпайды. Олар,old money стилі,милитари стилі,преппи стилі,классикалық стиль,викториандық стиль,ретро және винтаж және париждік шик. Классикалық стиль-қатаң силуэттер мен бейтарап түстер,сапалы маталар мен минимализттік декор. Мысалы, Chanel брендінің пиджактары мен шалбарлары. Old money стилі-қарапайым көрінгенімен қымбат тұратын киімдер.Олар,жүннен жасалған пальтолар,кашемир свитерлері және т.б.

Модельдеудің түрлері. Модельдеудің негізгі үш түрі бар.Олар,конструктивті модельдеу,техникалық модельдеу,көркемдік модельдеу және графикалық модельдеу мен муляждық модельдеу.

Муляждық әдіс-киім модельдеудің бір түрі,онда матаны немесе бір материалды манекенге түйреуішпен бекітіліп,бірден пішім жасалынады.Бұл әдіс көбіне үлкен сән әлемінде көптеп қолданылады. Себебі дизайнерлерге

пішінді сезінуге,шығармашылық жұмыс істеуге және драпировка жасауға мүмкіндік береді. Бұл методтың ерекшелігі,қағазсыз пішу,драпировка жасау,эксклюзивті әрі дәл жұмыс жасау. Бұл методты кешкі және сәндік киімдер жасауда,күрделі фасондарды пішуде,авторлық дизайн мен эксклюзивті киімді тігуде көп қолданады.

Киімді модельдеу стильге байланысты ерекшеленеді. Этно стиль,casual яғни күнделікті,спорттық стиль, классикалық стиль,футуристикалық және oversize стиль.

Киім модельдеу үлгісі

Қорытынды.Киім модельдеу-техникалық білім мен көркемдік талғамды талап ететін сала. Бұл үрдіс дизайнерлерден жоғары деңгейдегі кәсіпкерлікті талап етеді.Себебі бұл тек киім жасау ғана емес,сонымен қатар ол шығармашылық пен техникалық шешімдерді үйлестіру. Дизайнерлер өз идеяларын жүзеге асыруда стиль анықтау,материал таңдау және киім құрылымын ескеру арқылы сапалы әрі көркем дуние шығара алады. Сонымен қатар сән әлемі әрқашан үрдісте,өзгеріп отырады соған орай модельдеушілер трендтерге,нарықтық сұранысқа және трендтерге бейімделе отырып ,жаңа бағыттар мен шешімдер ұсынады. Киім модельдеудің ерекшеліктері мен қиыншылықтарын түсіну арқылы осы саладағы жұмыстың қаншалықты маңызды екендігін көруге болады.

Әдебиеттер

1. Труханова А.,Амирова Э.,Сакулина О. және т.б-«Конструирование одежды»,2010 жыл
2. Станкевич Е.Р.-«Конструирование одежды»,2018 жыл
3. Мешков Е.В.-«Конструирование одежды»,2019 жыл
4. Янчевская Е.А.-«Конструирование одежды»,1986 жыл
5. Уинифред Алдрич «Секреты создания модной одежды. Материалы и конструирование»
6. Уинифред Алдрич «Конструирование и моделирование женской одежды. Классический британский метод»

ӘОЖ 541.18

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚОҒАМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН РЕСУРСТАРДЫ ДҰРЫС ПАЙДАЛАНУ АЛГОРИТМІ

Мықтыбек А.Ғ. – МӨ 22-15к3 тобының студенті
Куанышова Г.У. – магистр, оқытушы

Студенттердің қоғамдық белсенділігі қазіргі қоғамда маңызды рөл атқарады. Бұл олардың жеке тұлғалық дамуына және қоғамның әлеуметтік құрылымына оң ықпал етеді. Алайда, көптеген студенттер қажетті ресурстарды тиімді пайдалана алмай, қоғамдық белсенділіктің төмен деңгейінде қалып қояды. Осы мақалада студенттердің қоғамдық белсенділігін арттыру үшін ресурстарды дұрыс пайдаланудың алгоритмін талқылап қана қоймай, дұрыс қолдану жолын қарастырамыз.

1. Қоғамдық белсенділіктің маңызы

Қоғамдық белсенділік – бұл адамның әлеуметтік өмірге, қоғамдағы процестерге белсенді араласуы. Ол тек қана жеке тұлғаның дамуына ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы өзгерістерге де ықпал етеді. Студенттер арасындағы қоғамдық белсенділіктің артуы олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіріп, болашақта көшбасшылық қасиеттерін дамытуға көмектеседі. Қоғамдық белсенділік жастардың өзін-өзі танытуына, көшбасшылық қабілеттерін жетілдіруге және болашақта тиімді маман болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, белсенді студенттер түрлі әлеуметтік жобаларға қатыса отырып, қоғамға өз үлесін қосады, бұл олардың өз ортасында танымал болуына және жаңа мүмкіндіктерге жол ашуына септігін тигізеді.

2. Ресурстарды тиімді пайдалану

Студенттердің белсенділігін арттыру және олардың өзін-өзі дамытуына ықпал ету үшін қол жетімді ресурстарды тиімді пайдалану аса маңызды. Бұл ресурстар студенттердің академиялық және қоғамдық белсенділігіне оң әсер етіп, олардың кәсіби дамуына жол ашады. Қолда бар мүмкіндіктерді дұрыс қолдану студенттердің уақытын үнемдеп, олардың мақсаттарына жетуін жеңілдетеді деп сеніммен айтуға болады.

Негізгі ресурстар:

• Білім беру ресурстары: ЖОО-ның академиялық және қосымша білім беру бағдарламалары студенттерге өздерінің білім деңгейін арттыруға және әр түрлі ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуға мүмкіндік береді.

• Әлеуметтік желілер: Студенттерге ақпарат тарату, қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру және пікір алмасу үшін тиімді құрал болып табылады.

• Студенттік ұйымдар: Кәсіби және тұлғалық дамуға ықпал ететін ортаны қалыптастырып, жаңа таныстықтар орнатуға көмектеседі.

• Волонтерлік бағдарламалар: Қоғамдық мәселелерге араласу арқылы студенттер әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, өз дағдыларын дамытады.

• Тренингтер мен семинарлар: Жаңа білім мен дағдыларды игеру үшін студенттерге тиімді алаң ұсынады.

3. Ресурстарды пайдалану алгоритмі

Студенттер өз мақсаттарына жету үшін ресурстарды жүйелі түрде пайдалану қажет. Бұл үшін төмендегі алгоритмді қолдануға болады:

1.Мақсатты анықтау: Алдымен, студент өзіне қандайдағдылар мен білім қажет екенін анықтап, нақты мақсаттар қою керек;

2.Ресурстарды зерттеу: Қолда бар мүмкіндіктерді талдап, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін салыстыру арқылыең тиімдісін таңдау;

3.Жоспар құру: Нақты әрекеттер мен уақыттық шеңберді қамтитын стратегия жасау;

4.Іскеасыру: Белгіленген жоспар бойынша іс-қимылдарды жүзеге асырып, ресурстарды барынша тиімді пайдалану;

5.Нәтижені бағалау: Белгілі бір уақыт өткеннен кейін атқарылған жұмыстардың тиімділігін бағалап, қажет болған жағдайда өзгерістер енгізу.

4. Менің ойымша, студенттердің белсенділігін дамыту әдістері:

• Көшбасшылық қабілеттерді дамыту: Арнайы тренингтер мен семинарларға қатысу арқылы студенттер өздерінің шешім қабылдау, командамен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді (бұл дәлелденіп келе жатқан тұжырымдама).

• Қоғамдық жұмыстарға араласу: Волонтерлік және басқа да әлеуметтік бастамаларға қатысу арқылыстуденттертәжірибежинап, өзортаққызығушылықтары бар адамдарменбайланысорнатады.

• Нетворкинг: Түрлі іс-шараларға қатысу студенттерге жаңа таныстықтар мен кәсіби байланыстар орнатуға мүмкіндік береді.

• Өзін-өзідамыту: Курстарға қатысу, кітап оқу және жаңа дағдыларды меңгеру арқылы студенттер жеке тұлғалық дамуына назар аударады.

• Ақпараттық технологияларды пайдалану: Онлайн платформалар мен әлеуметтік желілерді белсенді қолдану арқылы студенттер қоғаммен және өзсаласыныңмамандарымен байланыс орната алады.

5. Қоғамдық белсенділіктің студенттердің болашағына әсері

Студенттердің қоғамдық белсенділігі олардың болашақ кәсіби және жеке өмірінде маңызды рөл атқарады. Бұл белсенділік келесідей артықшылықтар береді:

• Кәсіби дағдыларды дамыту арқылы жұмыс берушілер студенттердің тек академиялық жетістіктеріне ғана емес, олардың қоғамдық белсенділігіне де мән береді.

• Жаңа мүмкіндіктерге жол ашады, мәселен: Қоғамдық іс-шараларға қатысу студенттерге жаңа жобаларға ат салысуға және өз әлеуетін көрсетуге мүмкіндік береді.

• Өзін-өзі дамыту: Белсенді студенттер өздерінің әлеуетін толық пайдаланып, өзіне сенімді тұлға ретінде қалыптасады.

• Әлеуметтік жауапкершілікті сезіну: Қоғамдық жұмыстар студенттердің әлеуметтік жауапкершілігін арттырып, оларды белсенді азамат болуға ынталандырады.

Осылайша, студенттердің ресурстарды тиімді пайдалануы және қоғамдық белсенділікке араласуы олардың болашағына оң әсерін тигізеді. Бұл дағдылар тек академиялық жетістіктерге ғана емес, сонымен қатар кәсіби өсу мен тұлғалық дамуға да ықпал етеді. Қоғамдық белсенділікке қатысу арқылы студенттер болашақта кәсіби және тұлғалық тұрғыда жоғары жетістіктерге жетуге мүмкіндік алады. Сол себепті, ресурстарды дұрыс пайдалану арқылы студенттер өз мақсаттарына жетіп, қоғамда белсенді азамат бола алады.

Әдебиеттер

1. Иванов, И. (2020). Қоғамдықбелсенділік: теория және практика. Алматы: Білімбаспасы.
2. Смит, Дж. (2019). Студенттергеарналғанресурстардытиімдіпайдаланужолдары. Астана: Жастарбаспасы.
3. Нұрғали, А. (2021). Волонтерліккызметтіңқоғамдағырөлі. Алматы: Қоғамдық даму институты.
4. Ким, О. (2022). Көшбасшылықжәнестуденттікбелсенділік. Қарағанды: Университет баспасы.
5. Тұрсынбек, Ә. (2023). Ақпараттықтехнологияларжәнеқоғамдықбелсенділік. Шымкент: Заманауибілімбаспасы.
6. Білімжәнеғылыммининстрлігі. (2022). Жоғарыбілім беру жүйесіндамытустратегиясы. Алматы: БҒМ баспасы.
7. Назарбаев Н.Ә. (2018). "Болашаққабағдар: руханижаңғыру" бағдарламасы. Астана: ҚР Президентініңбаспасөзқызметі.
8. Дүйсебаева, А. (2020). Студенттердіңөзін-өзідамытуәдістері. Нұр-Сұлтан: ҚазҰУбаспасы.
9. Тұрсынбек, Қ. (2021). Жастаржәнекөшбасшылықдағдылар. Алматы: Жастарбаспасы.
10. ҚазақстанРеспубликасыныңжастарсаясатытуралызаңы. (2015). Астана: ҚР Парламенті.
11. Серікбаев, М. (2019). Ақпараттықтехнологияларжәнестуденттердіңбелсенділігі. Алматы: IT Press.

ӘОЖ 7.048

ҚАЗАҚИ НАҚЫШТА ДӘРІПТЕУ

Мырзахан Е.Ә. – МӨ-23-13к3 тобының студенті
Байтас М.М. - магистр, оқытушы

Ұлттық ою - өрнектерімізді заманауи киімге енгізу арқылы ұлтымыздың мәдениетін дәріптейміз.Мен бұл жазып жатқан мақаламда ою-өрнектердің әрбір элементтерінің философиялық және рухани мағынасын ашып талдаймын. Қазақи киімдердегі негізгі ерекшеліктер: ою-ернектер мен әшекейлердің әсемдігі. Әрбір ою терең мағынаға ие:Қошқар мүйіз - молшылық пен берекенін, белгісі,тұмарша- қорғау мен амандықтын нышаны. Сыңар өкше- ұрпақ жалғастығын білдіреді. Қазақ хашқының ұлттық киімдері әр аймақтың ерекшелігі мен тарихи дәстүріне қарай әртүрлі үлгіде жасалған. Ең танымал киімдер:Шапан - салтанатты әрі жылы сырт киім, көбінесе ою-өрнектерменәсемделеді.Камзол - әйелдер киетін жеңіл әрі сәнді сырт киім.Сәукеле -қалыңдықтың ерекше бас киімі,оны жасауға бірнеше ай уақыт жұмсалған. Бөрік - ерлер мен әйелдердің бас киімі, көбіне аң терісінен жасалады.

Қазір жаһандану заманында ұлттық мәдениетімізді сақтап, оны жандандырып ары қарай өскелең ұрпаққа дәріптеу мәселесі өзекті болып отыр. Бүгінде заманауи сән әлемінде дәстүрлі нақыштарды қайта жаңғырту – ұлттық мұра мен жаңа заманауй сән үйлесімділігіне негізделген маңызды қадамдардың бірі. Бүгінгі уақытта қазақи нақыш тек дәстүрлі киімдерде ғана емес, заманауи сәнде кенінен қолданылуда. Дизайнерлер ұлттық оюларды, маталарды және кестелеу әдістерін пайдаланып, жаңа стильдегі киімдер жасап шығарады. Мысалы, қазақи оюларымен безендірілген көйлектер, пальтолар мен спорттық киімдер, әшекей элементтері қосылған заманауи жейделер мен белдемшелер,ұлттық стильдегі аксессуарлар: семкелер, белдіктер, шарфтар. Қазақ халқының киім кию мәдениеті:ұлттық болмыс пен тұрмыстың ажырамас бөлігі.Ол тек сән немесе кнңделікті қажеттілік емес,сонымен қатар халкымыздың дүниетанымы, әлеуметтік жағдайы және табиғатпен үйлесімін көрсететін терең мәдени құндылықтардың аймағы.

Қазақ киімдерінін әрбір бөлшегі функционалдық магынаға ие болып, сұлулық пен жайлылықты яғни қолайлылықты қатар ұсынған.Шындығына келгенде, қазіргі уақытта жастарымыздың көбісі күнделікті өмірдеде қазақи нақыштағы киімдер киіп әшекей-бұйымдар тағып жүреді, тек Наурыз мерекесіңде ғана емес, күнделікті өмірде де қазақ халқымыздың, ұлтымыздың құндылықтарын жалпы бүкіл әлемге таныту үстінде деп ойлаймын.Қазақ киімдері ауа райы жағдайыңа,тұрмыс салтына және әлеуметтік мәртебеге сәйкес жасалған. Негізгі ерекшеліктері: Практикалык және қолайлылық. Кең әрі жеңіл киімдер көшпелі өмір салтына сай бейімделген. Әсемдік пен символизм: Киімдегіою-ернек, әшекейлер мен түстер терең магынаға ие болды. Мысалы, ақ түс тазалықты, ал алтын түсті элементтер байлық пен мәртебені білдірді. Әлеуметтік мәртебені көрсету киім арқылы адамның жасы, жынысы, отбасылык жағдайы мен коғамдағы орны анықталды.Мақаламда қазақи ою-өрнектердің заманауи сән индустриядағы орны және олардың жастардың күнделікті өміріне ықпалы қарастырылмақ.

Қазақ халқының киім кию мәдениеті мен өнері ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып, қазіргі кезге дейін сақталып, бізге жетіп отыр. Сол мұраның маңызды бір бөлігі – ‘‘ою-өрнектер’’. Ою-өрнектеркиімге сәндік элемент болып қана пайдалмайды.Астарына үңілсек халқымыздың дүниетанымы мен өмір салтының айқын көрінісін көруімізге болады. Бұдан шығар ой ұлттық нақыштарды күнделікті өмірде қайта жаңғырту және заманауи киім үлгілерінде пайдалану – ұлттық мәдениетті дәріптеудің маңызды бөлшегі. Мақалада қазақи ою-өрнектерді XXI-ғ сән әлеміне енгізу және олардың заманауи киімүлгілерімен үйлесімділігі жайлы талқыланады. Аталмыш тақырыбымды қозғаумақсатым – ұлттық стильді жаңаша қырынан көрсету арқылы көне қазақ мәдениетін бүгінгі жастардың күнделікті өміріне енгізу болып саналады.Мен үшін қазақ ою-өрнектерінің әрбір элементінде терең мағына жатқан ғажайып өнер туындысы. Мысалы, ‘‘қошқар мүйіз – байлық пен молшылықтың, ал ирек сызықтар – өмірдің қозғалысын білдіреді’’. Осы элементтерді қазіргі трендтегі киімдерге қолдану арқылы, мәдениетіміздің ерекшелігін, әдемілігін басқа ұлттағы адамдарға көрсетіп, дәстүр мен жаңашылдықты үйлестіруге болады деген үміттемін.Өзімнің жобам ретінде мен күнделіктікөшеге киюге арналған, әрі қазір тренд болып жатқан кең джинсы таңдалдым, себебі жастар арасында танымал болғандықтан және оның матасы уақыт өте созылып кетпейтіндіктен, меніңше ұлттық нақышты дәріптеудің тамаша құралы болады деп есептедім. Киім үлгісін жасау барысында ою-өрнектерді таңдауға ерекше көңіл бөлінді. Ою өрнекті джинсы шалбардың матасының бетіне ‘‘decola’’ компаниясының краскасымен суретке арналған қылшықпен боялды. Нәтижесінде, қазақ ою-өрнектері джинсы киімге ерекше сипат беріп, оны күнделікті қолдануға ыңғайлы әрі сәнді етіп көрсетті.

Дәстүрлі ою-өрнектерді заманауи сәнге енгізудің бірнеше тәсілі бар олар:

1. Қарапайымдылық пен үйлесімділік. Ою-өрнектерді минималистік стильде қолдану арқылы классикалық және заманауи киімдерге үйлестіруге болады деп ойлаймын. Мысалы, қара түсті көйлекті жіңішке боялған сызықтармен безендіру ерекше нәзіктік береді.

2. Технологияны пайдалану. Оюларды 3D-принтинг немесе лазерлік кесу әдістерімен қолдану – нақышты дәл әрі сапалы түрде киімге түсірудің инновациялық тәсілі.

3. Образды ұлттық нақыштағы аксессуарлармен толықтыру. Блезік, сақина, жүзік, сырға, тұмарлар мен белдіктермен белбеулер және т,б,

Қорытындылай келе киім бұл жәйғана шүберек емес, егер сол ой дұрыс болса неге кез - келген шүберекті үстімізге орап алмасқа. Киім бұл сенің ішкі жан дүниең, адамдар сені сырт келбетіңе қарай бағалайды. Қазақша ою-өрнек заманауи сән әлемінде мәдениетімізді дәріптеудің тамаша құралы. Бұл тек сәнді жаңғырту ғана емес, сондай ақ ұлттың рухани байлығымызды сақтап қалуға және бүкіл әлемге танытуға жасалған қадам. Заманауи сән мен дәстүрлі нақыштардың үйлесімі – қазақ мәдениетінің мәңгілік құндылығын көрсетудің жарқын мысалыдеп есептеймін.

Әдебиеттер
1. Ералин Қ., Ералина Ғ. Дизайн негіздері: оқу құралы / Қ. Ералин, Ғ. Ералина.- Алматы: ССК, 2017. - 192 б.
2. Жиенбекова А.А Қазақтардың сәндік қолданбалы өнері. - Алматы «Эверо»баспасы, 2015. - 268 б.
3. Жолдасбекова С.А. Костюм тарихы: Оқу құралы. - Алматы: «ИздатМаркет»баспасы, 2006. - 214 б.
4. Тәкішева Г.Ә, Асанова Б.Е Киімді модельдеу жоне коркемдік безендіру. - Астана, 2008. -141 б.
5. Рыскулова Б.Р. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. (Оқу құралы). Алматы: Білім, 2003. - 280 б.
6. Косарева Е.А., Которн Н. Теория моды и костюма. – М.: 2006. - 71 с.
7. Алибекова М.И., Тогузбаева Э.К. Народный костюм: системный анализ и творческая трансформация. Ж. «АСД», М., 2016, № 4(50)05. - 74-79 с.
8. Асанова Б., Птицина А., Әбдіғапарова Ұ. Қазақ ұлттық ою-өрнектерінің
9. тарихы мен теориясы. - Алматы: Фолиант, 2008. -210 б.
10. Янчевская Е.А. Конструирование одежды: Уч. для студентов уч. заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2005. - 384с
11. Жиенбекова А. А. Национальная одежда казахов как феномен культуры: дис. ... канд. филос. наук. – Алматы, 2007. - 144 с.
12. Өстеміров К, Васильев И.Б, Жоламанова Қ. Тігін өндірісін оқыту әдістемесі: оқу құралы. Алматы, 2007. -69 б.

ӘОЖ 541.18

РЕЖИССЕР ДЖЕЙМС КЭМЕРОННЫҢ КИНО ӘЛЕМІНЕ ҚОСҚАН ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

Нұржанова Ә. - МС-21-8к тобының студенті
Мүтәлі Ә.А. – оқытушы

Джеймс 1954 жылы 16 тамызда Канаданың Онтарио провинциясында орналасқан Капускасинг қаласында дүниеге келген. Баланың әкесі Филип Кэмерон инженер-электрик, ал анасы Ширли Лоу медбике, сонымен қатар суретші болған.

Джеймс ата-анасының тұңғышы болды; кейінірек отбасында тағы төрт бала дүниеге келді. Болашақ директор балалық шағы Чипве қаласында өтті, сол жерден бала Стамфорд мектебіне оқу үшін Ниагара сарқырамасы қаласына барды.

Кэмерон 17 жаста болғанда, отбасы Америка Құрама Штаттарына, Калифорнияның Бреа қаласына көшіп, ол орта білім алды. Содан кейін Джеймс Фуллертон колледжіне түсіп, физика мамандығы бойынша білім алды. Бір жыл оқып, ағылшын әдебиеті факультетіне ауысып, 1974 жылы оны да тастап кетті.

Жас жігіт жүк көлігінің жүргізушісі болып жұмысқа орналасып, бос уақытында фильмге сценарий жазуға тырысты. 1977 жылы кинотеатрда атақты блокбастердің бірінші бөлімін көргеннен кейін Кэмерон өнер мен ғылымды экранда біріктіру мүмкін емес деген ойға келді.

1978 жылы мектептегі екі досы Уильям Уишержәне Джейсон Фессенденменбірге сценарий бойыншажұмысты аяқтап, «Ксеногенез» қысқағылыми-фантастикалық фильмін түсірді, ол портфолио ретіндеNewWorldPictures студиясына ұмтылатын режиссерлерүшін рұқсат болды[1].

Кэмеронның кинематографияға деген қызығушылығы артқаннан кейін, олөзін-өзі үйретіп, арнайы эффектілер мен модельдеу бойынша тәжірибе жинады. Оның алғашқы жұмыстарының бірі — Роджер Корманның студиясында арнайы эффектілер бойынша ассистент болды.

Алғашқы режиссерлік жұмысы:

- "Пирания 2: Ұшатынөлтірушілер" (1982) — Кэмеронның дебюттік фильмі, бірақбұл фильм оныңшынмәнінде режиссер ретіндетанылуынажолашпады.

Танымалдыққа жол 1984 жылы "Терминатор" фильміжарыққашығып, оның мансабындағы маңызды бет бұрыс болды. Арнольд Шварценеггер ойнаған бұл фильм сәтті болып, Кэмеронның есімін әлемге әйгілі етті.

Джеймс Кэмеронның шығармашылығындағы басты мақсаттары мен ұстанымдарыоныңфильмдерінде, зерттеушілік жұмыстарында және технологиялық жетістіктерінде айқын көрінеді. Оның өмірлік және шығармашылық жолында бірнеше негізгі мақсатты анықтауға болады, ол кино арқылы маңызды идеяларды жеткізу.

Ол сонымен қатар Lightstrom Entertainment кинопродюсерлік компаниясын және визуалды эффектілерді (Digital Domain) құрды[10].

Қорытындылай келе, Джеймс Кэмеронның фильмдеріндегі фантастикалық жаратылыстарды жасау технологиясы визуалды әсерлердің эволюциясымен және CGI, motion capture және аниматроника технологияларының дамуымен тығыз байланысты. Дегенмен, бұл үдерісте алдыңғы қатарлы технологияларды кейіпкерді дамытудың шығармашылық әдістерімен шебер ұштастырған режиссердің өзінің жаңашыл тәсілдері шешуші рөл атқарды.

Кэмерон өзінің мансабында барынша шынайы және эмоционалды мәнерлі жаратылыстарды жасауға тырысты, әсіресе бет-әлпетті суретке түсіру технологиясы мен кейіпкерлердің биологиясын егжей-тегжейлі модельдеу жаңа деңгейге жеткен Аватар сияқты фильмдерде. Сонымен қатар, технологиялардың үнемі күрделенуіне және егжей-тегжейлі болуына қарамастан, дамудың іргелі кезеңдері – концепциялық өнерден қозғалыс пен қоршаған ортамен әрекеттестіктің дамуына дейін – өзінің маңыздылығын сақтай отырып, режиссерлік көзқарастың жүйелілігі мен тиянақтылығын атап көрсетеді[11].

Джеймс Кэмеронның басты мақсаты — кино арқылы қоғамға терең ой салу, технологиялық жетістіктерді пайдаланып, көрерменді жаңа әлемдерге апару және маңызды мәселелерге назар аударту. Ол кинематографияны өнер ғана емес, ғылым мен технологияның бірлігі ретінде қарастырады.

Джеймс Кэмерон – батыл идеяларымен шектелмей, кинематографияны жаңа деңгейге көтерген тұлға. Оның туындылары техникалық шеберлігімен, терең мазмұнымен және жаңашылдығымен кинематографияның жаңа беттерін ашты. Ол болашақ режиссерлер мен суретшілер үшін шабыт көзі болып қала бермек.

Мен өз жұмысымның практикалық бөлігінде Джеймс Кэмеронның өмірі жайлы ғана зерттеп қоймай , кино әлеміне қосқан жаңалықтарын білдім.

Оның еңбекқорлығы, жаңашылдығы және адамзатқа пайдалы идеялары жастарға үлгі боларлық. Біз оның өмірі мен шығармаларын зерттей отырып, тек фильмдерден ғана емес, шынайы өмірде де адамгершілік құндылықтарды қалай насихаттау керектігін үйренеміз. Адамзатқа кино әлемі арқылы ой салатын тұлға ретінде танылым десемде болады. Оның режиссерлық қасиеті , ізденісі жас режиссерларға үлгі деп білемін.

Осылайша зертеуіміздің негізгі ойы Джеймс Кэмеронның тек кино әлеміне әкелген жаңалықтары жайлы ғана емес , оның шынайы өмірде адами қасиетін ,ізденісін , еңбекқорлығын , адамзатқа үлгі боларлықтай тұлға боларын жастарға жеткізу негізінде бағытталған.

Әдебиеттер

1. https://24smi.org/celebrity/1607-dzhejms-kemeron.html
2. https://m.vk.com/wall-168080_19542
3. https://znanierussia.ru/articles/%D0%9A%D1%8D%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BD,_%D0%94%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%8
4. https://www.kino-teatr.ru/kino/director/hollywood/55299/bio/
5. https://artz.work/project/6ef0f6bc74fa424689b31fa752cd1722
6. https://massaget.kz/kino/avatar-2-film-turalyi-kyizyiktyi-derekter-76032/amp/
7. https://kaz.inform.kz/amp/dzheyms-kemeron-alemnin-en-teren-shungymasyna-sungip-shykty_a2450650
8. https://teleprogramma.org/persons/dzheyms-kemeron
9. https://kino.mail.ru/person/444088_james_cameron/awards/
10. https://www.kino-teatr.ru/kino/director/hollywood/55299/bio/
11. https://artz.work/project/6ef0f6bc74fa424689b31fa752cd172
12. https://massaget.kz/kino/titanik-film-turalyi-kyizyiktyi-derekter--15575/amp/

ӘОЖ 37.061

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЗЕРТТЕУДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОБАЛАР

Нұрмағанбет Қ. - МӨ-23-6к1 тобының студенті
Байсымақова А. - магистр, оқытушы

Қазақ мәдениетін қалыпты ұғымдағы түсінік бойынша зерттеу мәселелері республикада ғылым академиясы ашылғаннан бастап қалыптасты. Оның атқарған қызметі республика шаруашылығын қалыптастыру мен дамыту мақсатында халық саны, әлеуметтік топтар,олардың сипаттамасына байланысты бағыттағы мәліметтерге сүйене отырып, мәдени саланы дамыту проблемелары қарастылды. Соған орай республиканың мәдени құрылымын, оған жауап беріп басқару, ұйымдастыру жұмыстарымен айналасу мәселері шешілді. Негізгі өнер, спорт, халық шығармашылығы, білім беру жүйесі, демалыс орындары атқаратын жұмыстар белгіленді.

Мәдени-тыныгу жұмысына басшылық жасап, бақылау жұмыстарына жауап беруші Казглавполитпросвет тағайындалды. Ол дегеніміз мәдениет саласына бағыт-бағдар беруші де, бақылаушы да саяси тұрғыдан жүргізілу жолына қойылдыдеген.

Бұл кездегі мәдени-тыныгу жұмысының негізгі жұмысы халықтың саяси сауаты, қоғамдық жұмысқа араласуы, еңбекке белсенділік танытуымен қатар көркемөнер саласына да қамқор жасау болды.

XX ғасырдың орта кезінен бастап мәдениет пен мәдени-тыныгу ісі жоспарлы түрде мемлекет тарапынан ғылыми мекемелер көмегімен басқаруға алынуы арқасында мәдениетті зерттейтін ғылыми зерттеу институты мен Бүкілодақтық және республикалық ғылыми-әдістемелік орталығы ашылды. Осы кезеңнен бастап мәдениет саласындағы мәдени-тыныгу жұмысы тұрақты түрде жан-жақты зерттеуге алынды.

Ал кәсіби мәдениетті зерттейтін мәдениет институт Фохт-Бабушкин басқаруымен театр өнері,ән мәдениеті, хореография, кіші жанрлар мәдениеті т.б. зерттеді. Ол жұмыстар ішінде жалпы салалық зерттеулерме қатар әр республикадағы мәдениет даму тарихы саласындағы мәселелер тарихи тұрғыдан қарастырылады. Оларға байланысты қазақ даласында қалыптасқан дәстүрлі мәдениет иегерлері туралы материалдар, фольклорлық туындылар да зерттеле бастады.Фольклор мәселесін зерттеген Ғылым Академиясы жанындағы фольклористика институ болса, халықтық дәстүрлі мәдениетті Миклухо-Маклай атындағы фольклористика институты жүргізді.Ал республикада фольклор мәселесімен айналысқан жұмыстар М.Әуезов, Қ.Сатпаев басқарумен жүргізілді. Халық өнері туралы мәліметтерді археологиялық қазба жәдігерлері тұрғысынан ,қолөнермен ұштастыра зерттеген тарихи ізденістер жүргізілді.

Әдебиеттану тұрғысынан жетекшілікке ие болған қазақ ауыз әдебиеті,жыр, ертегі,аңыз әңгімелер де зерттелді. Қазақстан егемендік алғалы бері мәдениет саласындағы зерттеу жұмыстары саясаттану, әлеуметтік қатынастар тұрғысынан қарастырылып, бұрыңғы Республикалық ғылыми-әдістемелік орталығы тарапынан қолдау таба бастады.

Мәдени-тынығужұмысы саласындағы зерттеу XX ғасырдың ортасынан бері дамыды. Оған себеп болған кеңес үкіметі бойынша ашыла бастаған мәдениет институттарының жүргізген ғылыми зерттеу жұмыстары болды. Қазақстандағы бірден-бір мәдениет институты оқытушылары тарапынан жүргізілген зерттеу жұмысы көпсалалы проблемаларға байланысты болды. Республикада қалыптасқан мәдени-ағарту жұмысының тарихын зерттеген Е.Омаров жұмысы бұл саладағы алғашқы ғылыми туынды болды. Қызыл отаулар мен қызыл керуендер, мектептен тыс мекемелер атқарған сауаттандыру, бос уақыттыұйымдастыру жұмыстары сол кездегі мәдени өмірде алғашқы рет жүйеленіп ұсынылған жұмыс болды.Одан кейінгі зерттелген жұмыстар бос уақыт педагогикасы саласының түрлі проблемалары бойынша атқарылды.

Еңбек мәдениетін қалыптастыруға байланысты өнеркәсіп клубтарының атқаратын тәрбиелік ісіне арналған Исатаева З.Ж, Камалова Н.К. жұмыстары болса, мәдени-тынығу қызметінде фольклор арқылы тәрбие ісін жетілдіруге арналған Л.И. Шулунова халық шығармашылығының қалыптасуы мен дамуы тарихына арналған Ю.А.Сапарова еңбегі, саяси мәдениетті қалыптастыру мәселесін мәдени-тынығу жұмысы арқылы жүзеге асыруды зерттеген И.Т.Багов, аймақтық мәдени бағдарламаларды құрастыру арқылы бос уақытты басқару мәселелерін зерттеген Р.Д.Дарибаева, басқару жұмысындағы педагогикалық-психологиялық проблемаларды шешу арқылы мәдени-тынығу жұмысын жетілдіру-А.Г.Подоленко жұмыстары дараланады.

Қоғамдық мәдени проблемалардың туындауы тек шаруашылық салалары мен басқару жұмыстарымен шектелмейді. Сол себептен мәдени-тынығу жұмысының нәтижелігі әртүрлі әлеуметтік топтармен жұмыс істей білуге де байланысты. Осы жағдайды ескеріп жүргізілген Арымбаева К.М.-қариялар демалысын ұйымдастыруға арналса, жасөспірімдер арасындағы тәрбие жұмысы арқылы қылмыстың алдын алуға бағытталған еді. Қазақ мәдениеті саласындағы дара жұмыстар ретінде балалар ойын-сауығын педагогикалық тұрғыдан қарастырған М.Мухамедин мен қазақ ойындық мәдениетін зерттеген Л.Жұмабай жұмысын атауға болады.

Мәдениет мәселерін философия, мәдениеттану, педагогика, этнопедагогика, психология, этнография тұрғысынан қарастыру мемлекеттік „Мәдени мұра“ бағдарламасына сәйкес жүргізіліп келеді. Қазақстанда жазба мәдениеті, ауыз әдебиеті, фольклор, саулет, еңбек мәдениеті, қарым-қатынас әдениеті, әскери қызмет мәдениеті, музыкалық мәдениет, қолөнер мәдениеті, театр өнері, қылқалам өнері, кино өнері, би-шешендік басқару қызметі,ұлттық сана қалыптастыру мәдениеті, спорт, туризм салалары бойынша екі бағыттағы күрделі жұмыстар жүргізіліп отыр.

Бірі тіл игерген отандас ғалымдар тарапынан шетелдік кітапханаларда сақталған Қазақстанға байланысты тарихи-мәдени материалдарды басылымға дайындап,орыс, қазақ тілдеріне аударуға арналған. Олардың ішінде көне тілде жазылған қазақ даналарының да еңбектері қазақстандық оқырмандарға тарту етілді.

Екінші бағыттағы жұмыстар Қазақстан ғылым Академиясы зерртеу институттары мен оқу орындары ғалымдарының атқарып отырған зерттеу жұмыстарымен байланысты болып отыр.

Әдебиеттер

1. Камалова Н.К. Мәдени-тынығу жұмысын социологиялық зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі. /Оқулық. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011.- 212 бет.
2. Тажин Н,Аяғанов Г. Социология негіздері.-Алматы,1999
3. Губайдуллин Г. Социология. –Алматы,2001.

ӘОЖ 391:7.017

ҚАЗАҚИ ЭЛЕМЕНТТЕРМЕН ЗАМАНАУИ ДОРБА

Омархан Н.Е. – МӨ-23-13-к3 тобының студенті
Байтас М.М. – магистр,оқытушы

Қазақи элементтермен қазақи дорба: дәстүр мен трендтің тоғысы, ұлттық мұраның жаңғыруы. Қазақтың ұлттық болмысы ғасырлар бойы өзінің бай мәдениеті, тұрмыс-салты және рухани құндылықтарымен ерекшеленіп келеді. Соның ішінде тұрмыстық бұйымдардың бірі – дәстүрлі дорба да ерекшемәнгеие. Алайда, заманауи дизайн мен сән үрдістері ұлттық мұраларды жаңғыртып, оларға жаңа тыныс беруде. Бүгінгі таңда қазақи дорба заманауи элементтермен үйлесіп, күнделікті өмірде қолданысқа қайта оралып жатыр. Бұл қарапайым көрінгенімен, мәні терең бұйым заманауи сән әлемінде өз орнын қайта табуда. Жаңашыл көзқарас пен ұлттық нақыштың үйлесімі қазақи дорбаны қайтадан трендке айналдырып отыр. Меніңше, ұлттық мәдениетіміздің осындай қарапайым, бірақ маңызды элементтерін заманауи өмірге енгізу – біздің тарихымызға деген құрметтің жарқын белгісі. Өткенімізді ұмытпай, оны жаңаұрпаққалайықтапұсына білу – ұлттық сананы жаңғыртудың ең тиімді жолдарының бірі.

Қазақи дорбаның тарихы:шынайы тұрмыс пен өнердің қосындысы. Дәстүрлі қазақ қоғамында дорба – қажетті әрі көпфункционалды бұйымдардың бірі болған. Ол әртүрлі көлемде және мақсатта қолданылды: ұн, тұз, май, кәмпит секілді азық-түліктерді сақтау үшін немесе көшпелі өмірде қолайлы жүкретінде. Дорбалар жүннен, киізден немесе мата түрлерінен жасалып, ұлтты қою-өрнектермен безендірілді. Әр өрнек пен әшекейдің өзіндік символикасы болды: бақыт, молшылық немесе отбасының бірлігі секілді құндылықтар бейнеленді. Дәстүрлі қазақ қоғамында дорба тек тұрмыстық зат емес, сонымен бірге отбасының байлығы мен салтанатының белгісі болған. Жүннен немесе матадан жасалған дорбалар күнделікті қолданыстағы аса маңызды бұйымдардың бірі еді. Ауыл тұрмысында дорбаға азық-түліктер – ұн, тұз, қант салынса, көшіп-қону кезінде ол жеңіл әрі берік қап ретінде пайдаланылды. Сонымен қатар, әрбір дорбаның сыртқы келбеті оған ерекше мағына жүктейтін. Ою-өрнек – сәндік элемент қана емес, терең символикасы бар бейнелердің жиынтығы болды. Мысалы, қошқар мүйіз өрнегі –

молшылық пен берекенің белгісі, ал гүлді оюлар – әйел сұлулығы мен нәзіктігінің көрінісі. Заманауи дизайндағы қазақи элементтердің қайта жаңғыруы.

Бүгінгі таңда заманауи сән әлемінде ұлттық нақыштағы бұйымдарға деген сұраныс ерекше жоғары. Қазір тек қазақстандық дизайнерлер ғана емес, шетелдіксәнгерлер де қазақтың ұлттық мотивтерін өз жұмыстарында жиі қолдана бастады. Қазақи дорба – осы үрдістің айқын мысалы. Заманауи дизайн дәстүрлі элементтерді жаңашылдықпен үйлестіріп, оларды күнделікті өмірде пайдалану мүмкіндігін арттырды.

Мәселен, қазіргі қазақи дорбаларға төмендегідей заманауи сипаттар тән:

• Материалдардағы жаңашылдық: Бұрын киізден жасалған дорбалар қазіргі таңдабылғары, эко-мата, зығыр немесе джут сияқты заманауи материалдардан жасалып жүр. Бұл олардың тек әдемі ғана емес, сонымен бірге ұзаққа шыдамды болуын қамтамасыз етеді.

• Түстердің әр түрлілігі: Дәстүрлі қызыл, алтын, қара және көктүстермен қатар, қазіргі таңда пастель, ақ, сұр, тіпті неон түстері де кеңінен қолданылуда. Бұл жолмен дизайнерлер заманауи аудиторияның қызығушылығын оятады.

• Модернизацияланған ою-өрнектер: Классикалық ою-өрнектердің минималистік стилдегі нұсқалары жасалып, олардың танымалдылығы артты. Кейбір дизайнерлер ұлттық өрнектерді графикалық өнер арқылы заманауи визуализацияға айналдырып жатыр.

• Функционалдылық пен қолайлылық: Қазіргі дорбалар әдемілік қана емес, күнделікті өмірге арналған аксессуар ретінде де танымал. Мысалы, оларда ноутбук, кітап, косметика немесекүнделіктіқолданатынбасқа да заттарды тасуға арналған арнайы бөліктер қосылған.

Қазақи дорба – сыйлық ретінде ерекше таңдау. Қазіргі заманғы қазақи дорбалар тек күнделікті өмірде қолданылатын бұйым ғана емес, ерекше сыйлық ретінде де кең танымалдыққа ие. Әсіресе шетелдік қонақтарға ұлттық нақыштағы дорбалар керемет естелік бола алады. Олар арқылы қазақ мәдениеті мен өнерін таныстырудың ең қарапайым әрі тиімді жолы болып табылады.

Дорба сыйлық ретінде өзге бұйымдардан бірнеше артықшылығымен ерекшеленеді:

- Уникалдылығы: Әрбір қолөнер шеберінің туындысы – қайталанбас. Оның әр өрнегі, әрдеталібірегей.
- Мазмұндылығы: Сыйлық қана емес, ұлттық өнердің айқын көрінісі. Мұндай дорбаны сыйлаған адам өзінің сыйлығына рухани мән жүктейді.
- Пайдаланылуы: Ұлттық нақыштағы дорбалар тек әшекей емес, күнделікті өмірде қажетке жарайтын өте пайдалы сыйлық.

Өз басым мұндай сыйлықты туған-туысқа немесе жақын досқа берудің өзі керемет идея деп санаймын. Әсіресе, мұндай бұйымды сыйлау арқылы ұлттық құндылықтарға деген құрметті де жеткізуге болады. Қазақи дорбалар заманауи сән индустриясында тек Қазақстанның ғана емес, бүкіл әлемнің қызығушылығын тудырып келеді. Соңғы жылдары қазақи өрнектері бар сөмкелер, аксессуарлар халықаралық көрмелер мен сән апталықтарында жиі көріне бастады. Бұл – біздің мәдениетіміздің қаншалықты бай әрі әмбебапекенін дәлелдейтін үрдіс.

Менің ойымша, қазақи дорбаларды халықаралық деңгейде таныту үшін мына қадамдар маңызды:

- Қолөнершілерді қолдау: Жергілікті шеберлердің жұмысын бағалап, оларға қолдау көрсету арқылы ұлттық өнерді дамытамыз.
- Заманау итрендтерге бейімдеу: Әлемдік нарыққа сай дизайндарды жасап, қазақи элементтерді трендке айналдыру қажет.
- Цифрлық платформа арқылы насихаттау: Әлеуметтік желілер мен интернет-дүкендерді пайдаланып, ұлттық нақыштағы бұйымдарды ғаламдық деңгейде сатылымға шығару.

Қорытындылай келе қазақи дорбалар – бұл өткен мен болашақтың арасындағы шекараны жоятын ерекше өнер туындысы. Ол бір жағынан ұлттық болмысымызды сақтаса, екінші жағынан, заманауи қоғамға қажеттілік ретінде қолданылып отыр.Өз басым қазақи мәдениеттің осындай қарапайым, бірақтереңмағынасы бар элементтерін жаңғырту біздің рухани байлығымызды келер ұрпаққа жеткізудің ең дұрыс жолы деп білемін. Дорба тек тұрмыстық зат емес, мәдениетіміздің рухани бейнесі. Оның заманауи үлгілері арқылы біз қазақтың әсем өнері мен терең философиясын көрсетіп, әлемге қазақ болмысының сұлулығын паш ете аламыз.

Әдебиеттер

1. Розенсон И.А. Основы теории дизайна. - С-Пб.: Питер, 2007. - 224 с.
2. Уркинбаева Д. Студенттердің эстетикалық мәдениетін сәндік-қолланбалы өнер арқылы қалыптастырудың педагогикалық шарттары: Автореферат канд. дисс. - Алматы, 2006 - 67 б.
3. Хинаят Б, Сужикова А. Қазақхаққыныңұлтықкимдері - Алматы: Алматы кітап, 2011. - 384 б.
4. Тахтабаева Ш. Вещи несущие благодать. Шедевры великой степи. - Алматы. 2008. - 194 с.
5. Байболдиева А. Ою сыры, Алматы, Өрнек 2005. - 76 б.
6. Сатыбалдинова Б.С. Сәлімбаева М.А. Тігінөндірісініңтехнологиясы. - Астана, 2008. - 43 б.
7. Нуржасарова М, Кучарбаева К, Рустемова А. Киімдідайындаутехнологиясы. - Астана, 2008. - 76 б.
8. Никитина Е.Д. Талғатбекова А.Ж. Кимдіконструкциялау. - Астана, 2008. - 84 б.
9. Ералин К., Ералина Ғ. Дизайн негіздері: оқуқұралы / К. Ералин,Ғ.Ералина. - Алматы: ССК, 2017. - 204 б.
10. Талгатбекова А.Ж. Разработка методики проектирования современной одежды с использованием эвристических приемов: дис. канд. техн. наук. – Алма-Ата, 2010. – 130 с.

ӘОЖ: 76.01

ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДА ГРАФИКА ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫ

Оразахунова А. - МС-22-17к2 тобының студенті
Рсмаханбетова Ш.Е. – магистр, аға оқытушы

Қазақстан аумағында графика өнерінің дамуы әртүрлі мәдени және әлеуметтік өзгерістермен байланысты бірнеше тарихи кезеңдерден өтті. Графика өнер түрі ретінде ұзақ тарихы бар және елдің мәдени бірегейлігінің маңызды элементіне айналды. Қазақстан аумағында өзінің өмір сүре бастаған кезінен бастап графика дәстүрлі халық өнерінің элементтерін, сондай-ақ еуропалық және ресейлік суретшілердің тәжірибесін бойына сіңіріп, бірегей қазақ стилін жасауға әкелді.

Қазақстан жерінде жазу пайда болғанға дейін бейнелеу мәдениетінде тұрмыстық заттарға ою-өрнектер мен әшекейлер сияқты халықтық дәстүрлер маңызды рөл атқарды.

Маталарда, кілемдерде, ыдыс-аяқтарда және басқа да заттарда қолданылатын бұл элементтерді графиканың ерте үлгілері деп санауға болады, өйткені олар символдық мағыналар мен мәдени кодтарды жеткізудің тәсілі ретінде қызмет етті. Қазақ ою-өрнегі символизм мен геометрияға көңіл бөле отырып, графика өнерінің одан әрі дамуына негіз болды.

19 ғасырда Ресей империясының пайда болуымен, одан кейін Кеңес өкіметі тұсында Қазақстан аумағында жаңа көркемдік дәстүрлер мен әдістерді игеру процесі басталды. Бұл, әсіресе, сол кездегі үгіт-насихат құралы ретінде белсенді қолданылған графикаға қатысты.

Осы кезде суретшілер плакат, линогравюра, очерк және т.б. жанрларда жұмыс істей бастады. Сол жылдардағы шығармалар өзінің мәнерлілігімен, ашық бояуларымен және сол кездегі идеялық ұстанымдарды баса көрсетуге ұмтылуымен ерекшеленді.Осы кезде суретшілер плакат, линогравюра, очерк және т.б. жанрларда жұмыс істей бастады. Сол жылдардағы шығармалар өзінің мәнерлілігімен, ашық бояуларымен және сол кездегі идеялық ұстанымдарды баса көрсетуге ұмтылуымен ерекшеленді.Жарқын, бай бейнелер сол кездегі идеялық ұмтылысты бейнеледі. Осы кезде үгіт-насихаттық плакаттарымен танымал Кенесары Баймұханов сияқты суретшілер, сондай-ақ графикалық шығармаларында негізгі ағым болмаса да, маңызды мәдени-философиялық идеялар бейнеленген ақын деп танылған Абай Құнанбаевтың суреттері бар.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін қазақ графикасы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл жас суретшілердің дәстүрлі әдістерді жаңашыл тәсілдермен үйлестіре отырып, түрлі әдіс-тәсілдерді тәжірибеден өткізе бастаған жаңа стиль мен мәнерлі формаларды іздеу кезеңі болды. Графика суретшілер үшін жаңа көкжиектер ашатын тұлғаны көрсетудің маңызды құралы болды.Доскей Аманжолов, Татьяна Кудряшова және Алмабек Омаралиев сияқты көптеген посткеңестік суретшілер литография және кітап тақтайшасы сияқты дәстүрлі техникада жұмысын жалғастырды, бірақ дәстүр мен жаңашылдықты жеке түсіндіруге баса назар аударды.

Аманжолов, мәселен, қазақтың дәстүрлі мотивтерін қазіргі көркемдік ағымдармен ұштастырған туындылар жасаса, Кудряшова графиканы пайдаланып, философиялық мәнге бай, күрделі, көп қатпарлы туындылар жасады.

Алексей Сидоркин – шығармалары республикадан тысқары жерлерде де танымал болған қазақ графика өнерінің жарқын өкілдерінің бірі. Ол Қазақстанда туып-өскен және оның шығармашылығы аймақтың мәдени және өнер мұрасымен тығыз байланысты. Сидоркин өзінің графикасында дәстүрлі және заманауи әдістерді біріктіріп, көрнекі ғана емес, сонымен қатар философиялық шығармалар тудыратын туындылар жасайды.Қазақ графикасының суретшісі ретіндегі шығармашылығының негізгі белгілері: Сидоркин өз шығармасында қазақ мифологиясына, фольклорына, эпостарына жиі жүгінеді. Оның графикасы символизмге толы, онда қазақ аңыздарының кейіпкерлері, дала мен жануарлар бейнелері шығармалардың орталық элементтеріне айналады.

Оның шығармаларынан табиғатпен, дала халқының рухани мәдениетімен терең байланысты көруге болады. Сидоркин линогравюра, ою, литография сияқты түрлі графикалық техниканы шебер меңгерген. Оның шығармашылығы көбінесе бай контрасттармен, мәнерлі сызықтармен және детальдармен ерекшеленеді.Ол қазақтың дәстүрлі өнерінің элементтерін заманауи графикалық техникамен үйлестіре отырып, көркемдік құндылығы жоғары туындылар жасайды. Сидоркиннің графикасы әлем мен адам табиғатын терең түсінуді жеткізеді.

Оның шығармаларында болмыстың мәңгілік мәселелері, адамның табиғатпен байланысы және қоршаған дүниедегі орны сияқты тақырыптар қозғалады. Оның жұмысындағы бейнелеу көбінесе символдық сипатқа ие, бұл оның шығармаларын мағыналы және бірнеше түсіндіруге ашық етеді. Сидоркин Қазақстанның мәдени өміріне белсене араласты, оның жұмыстары елде де, шетелде де көптеген көрмелерге қойылды. Ол Қазақстандағы графика өнерінің дамуына елеулі әсер етіп, басқа суретшілерді ұлттық тақырыптар мен мәселелерді бейнелеуде графикалық әдістерді қолдануға шабыттандырды.

Тәжірибелі шебер ретінде Сидоркин ұстаздық қызметпен де айналысып, өзінің білімі мен тәжірибесін суретшілердің болашақ ұрпақтарына берді. Ол жас суретшілерге графикалық әдістер мен өнерге тұжырымдамалық көзқарасты үйрететін білім беру жобаларына қатысты.

Алексей Сидоркин қазақ графиктерінің арасында маңызды орын алады. Оның туындылары ел өнерінің көрнекі тілін байытып қана қоймай, Қазақстанның мәдени мұрасын түсінуге, графика өнеріндегі дәстүр мен заманауилықты байланыстыруға маңызды үлес қосады.

Қазіргі қазақстандық графика суретшілері сандық графика, аралас медиа және дәстүрлі әдістерді қоса алғанда, әртүрлі жанрлар мен әдістерде белсенді жұмыс істейді. Жанна Саттарова, Бауыржан Бақытов, Мәдина Сейітқали сынды суретшілер графика өнерінің шекарасын зерделей отырып, өз туындыларында қайталанбас философиялық және мәдени идеяларды өмірге әкеліп отыр. Олардың шығармаларында қазақтың халық өнерінің

дәстүрлері мен қазіргі әлемдік үрдістер жиі үйлеседі. Бүгінгі таңда графика Қазақстанның мәдени өмірінде маңызды рөл атқарып, дәстүрлі көркем мұраның бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар мәдени алмасу құралына айналып отыр.

Заманауи суретшілер халықаралық көрмелерге белсенді қатысады және олардың жұмыстары бүкіл әлемде танылады. Бұл қазақ графикасының жоғары деңгейін және оның әлемдік өнер сахнасы үшін маңыздылығын көрсетеді.

Қазақстандағы графиканың дамуы халықтық дәстүрден бастап қазіргі заманға дейін бірнеше тарихи кезеңдерден өтті. Графикалық суретшілер дамитын және тұтастай өнерге әсер ететін ерекше көркемдік дәстүрді жасауда және таратуда шешуші рөл атқарды.

Әдебиеттер

1. Лебедев, С. А. "История казахстанского изобразительного искусства". — Алматы: «Білім», 2003.
2. Айтбаев, К. М. "Казахская графика: традиции и современность". — Алматы: «Өнер», 2011.
3. Сағынова, М. Т. "Графика Казахстана: истории и художники". — Алматы: «ЖібекЖолы», 2017.
4. Габдуллин, Б. Ш. "Графика XX века в Казахстане". — Алматы: «Талант», 2005.

ӘОЖ 688.27

НӘЗІКТІК ПЕН СТИЛЬДІҢ ҮЙЛЕСІМІНДЕ ЖЕҢДЕРГЕ АРНАЛҒАН СӘНДІК МАНЖЕТТЕР

Орынтаева С.И. – МӨ-21-13к4 тобының студенті
Доскараева Ж.Е.-магистр,оқытушы

16-17 ғасырларда алғаш сән әлемінде манжеттер пайда болды. Жібек маталардан немесе кружевтен жасалынған манжеттер,сол кезде байлық пен мәртебенің көрсеткіші болып есептелінді. Ақсуйектер гардеробының ажырамас бір бөлігі болды.Қазіргі таңда кешкі немесе күнделікті сәндік образдардың бір бөлігіне айналған. Дизайнерлердің қиялы мен қолөнердің нәтижесінде бұл манжеттер қарапайым киімдерге ерекше көрік беріп тұрады.

Сәндік манжеттердің түп-тамыры бірнеше ғасырлар бұрын бастау алады. Алғашында олар тек утилитарлы функция атқарғанымен, уақыт өте сән әлемінде сәндік элементке айналды. Кружевтермен көмкерілген немесе түрлі-түсті маталардан тігілген манжеттер орта ғасырлардағы ақсүйектердің негізгі аксессуары болды. Ал бүгінгі таңда бұл элемент әртүрлі стильдер мен трендтерде жаңа қырынан танылып отыр.

Манжеттерді киімдерге үйлестіру оңай.Оларды көйлектермен,жейделермен тіпті сырт киімдермен үйлестіруге болады.Бұл аксессуар гардеробтың таптырмас бір бөлігі.Себебі мұндай аксессуарлар жұмысқа,күнделікті образдарға және кешкі салтанатты кештерге де жарамды. Манжеттерді минималисттік әшекейлермен толықтыра отырып романтикалық әрі нәзік образ жасап шығуға болады.Егер жеке стиль жасағыңыз келсе көптеген идеяларды интернет желісінен қарап жаңа бұйым жасауға болады.

Бүгінгі сән әлемінде манжеттерді тек классикалық стильде емес креативті түрдеде қолданады..Қазіргі манжеттерді әртүрлі материалдармен жасауға болады.Мысалы:атлас,жібек,нәзік шілтері және былғар. Манжетке табиғи элементтерді лентамен кестелеу,жарқыраған тастар қосу арқылы аксессуарды өзгеше етіп сәндеуге болады.

Сәндік манжеттерді өз қолыңызбен өзгеше етіп жасағыңыз келсеHandmadeworkshop.ru сайтындағы мастер-класстардан немесе YouTube арналарынан шабыт ала аласыз.Қолмен тігілген манжеттер өзіңіздің стильді қалыптастыруда таптырмас жол. Pinterest.comплатформасынан идеялар қарап,манжеттің тігілу жолдарын біліп алуға болады.

Кружевтен жасалынған манжеттер

Манжеттердің түрлері мен стильдері.

Сәндік манжеттердің бірнеше түрі бар.Олар:

-Классикалық атлас манжеттер.Оларды ресми киімдерде акцент беру үшін қолданады.

-Шілтерлі манжеттер.Бұл түрді көбіне кешкі романтикалық образдарға қарастырады.

-Гипюр мен моншақ,тастар қосылған манжеттер.Ерекше киімдерді толықтыру үшін.

Манжеттердің артықшылығы олардың әмбебаптығы.Vogue.com сайтындағы мәліметтерге суйенсек алынбалы манжеттерді жұмыс блузкасына қосып ресми стиль қарастыра аласыз немесе кешкі көйлектерге қосып романтикалық әрі мерекелік образ жасай аласыз.

Қорытынды.Сәндік манжеттер өткеннің классикалық элементтерін жаңашаинтерпретациялап,сән әлеміне жаңаша бір жол ашады.Олар тек қана аксессуар ретінде қабылданып қоймай,әйел бейнесінің нәзіктігін көрсететін маңызды элемент.Олар тарихи мән-маңызын сақтай отырып,бүгінгі сәнге жаңа тыныс беруде. Манжетті өз қолыңызбен тігіп,ерекше образ жасап,талғампаздық пен нәзіктікті үйлестіре аласыз.

Әдебиеттер

1. Громова А., “Мастер-классы по шитью и созданию аксессуаров”, АСТ, 2018.
2. “Мерекелік сәнге арналған аксессуарлар”, журнал “Сән әлемі”, №9, 2020.
3. Etsy.com – сәндік манжеттерге арналған идеялар.
4. Баринова А., “Всё о кружевах и аксессуарах”, Санкт-Петербург: Питер, 2020.
5. “Кружевные манжеты в современной моде”, журнал “Творчество и рукоделие”, №6, 2021.
6. Pinterest.com – “Detachable Cuffs & Sleeve Accessories”.
7. Ткаченко Е., *“Мода и стиль: аксессуары в женском гардеробе”*, Москва: Эксмо, 2019.
8. “Сәндік аксессуарлар: нәзіктік пен талғампаздық”, журнал “Мода және стиль”, №4, 2022.
9. Vogue.com – “Trendy cuffs: new look in fashion”.

ӘОЖ 808.5

ТЕЛЕДИДАРДЫҢ МӘДЕНИ-АҒАРТУШЫЛЫҚ РӨЛІ

Оспанова А.О. - студент МӨ-21-15тк
Ақылбаева А.Т. - магистр аға оқытушы

Теледидар қазіргі әлемдегі ең ықпалды және танымал ақпарат құралдарының бірі болып табылады. Ол мәдени құндылықтарды қалыптастыруда, сақтауда және жеткізуде, сондай-ақ қоғамды тәрбиелеу мен ағарту ісінде басты рөл атқарады. Теледидардың мәдени-ағартушылық рөлі оның білімді кеңейту, мәдени хабардарлықты арттыру, сыни ойлауды ынталандыру және мәдени көріністің алуан түрлілігін насихаттау мүмкіндігін білдіреді.

Теледидардың мәдени-ағартушылық рөлінің маңызды аспектілеріне мыналар жатады:

1.Білім беру және хабардар ету

Теледидар жаңалықтарды, деректі фильмдерді, ғылыми-көпшілік бағдарламаларды және білім беру бағдарламаларын қоса алғанда, әртүрлі ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл көрермендерге өзекті оқиғалардан, ғылыми жаңалықтардан және мәдени жетістіктерден хабардар болуға мүмкіндік береді.

2. Мәдени құндылықтарды тарату

Теледидар мәдени дәстүрлер мен құндылықтарды таратуға және сақтауға үлес қоса алады. Бұл теледидар мәдени әртүрлілікті сақтауға және құрметтеуге көмектесетін көпмәдениетті қоғамдарда өте маңызды.

3.Өнер мен мәдениетті қолдау

Өнерге, әдебиетке, музыкаға және мәдениеттің басқа да түрлеріне арналған телебағдарламалар олардың танымал болуына ықпал етіп, көрермендерді сан алуан көркем сөзбен таныстырады.

4. Мәдени диалог

Теледидар мәдениетаралық алмасу мен түсіністік құралы бола алады. Әлемдік жаңалықтар, мәдени алмасулар және деректі фильмдер әртүрлі мәдениеттерді жақындастырып, олардың арасындағы диалогты дамыта алады.

5.Сыни тұрғыдан ойлауды қолдау

Теледидардың мәдени-ағартушылық рөліне әлеуметтік әділеттілік, адам құқықтары және басқа да маңызды тақырыптар туралы сұрақтар қою мүмкіндігі де кіреді. Теледидардағы пікірталас бағдарламалары мен деректі фильмдер көрермендердің сыни ойлауын дамытуға көмектеседі.

Десек те, телевидениенің мәдени-ағартушылық рөлі әрқашан мінсіз орындала бермейтінін айта кеткен жөн. Ойын-сауық бағдарламалары мен сенсациялық жаңалықтар назарды маңыздырақ мәдени және білім беру аспектілерінен алшақтатуы мүмкін. Бұған қоса, теледидар желілері ақпарат пен сөз бостандығын шектейтін саяси араласуға немесе цензураға ұшырауы мүмкін.

Теледидар тарихы - әлемдегі ең ықпалды және кең таралған ақпарат құралдарының бірінің дамуының қызықты тарихы. Теледидар біздің өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды және оның тарихы жүз жылдан астам инновацияларды, технологиялық жетістіктерді және әлеуметтік-мәдени өзгерістерді қамтиды. Міне, теледидар тарихындағы маңызды сәттерге шолу:

1.Телевизиялық пионерлер (XIX ғ.).

Теледидар тарихы кескіндер мен дыбыстарды қашықтыққа беру саласындағы тәжірибелерден басталды. Алғашқы жұмыстарды қарапайым теледидар тарату жүйелерін жасаған Пол Нипков, Владимир Зворыкин және Джон Логи Бэрд сияқты ғалымдар мен өнертапқыштар жүргізді.

2. Бұқаралық телевидениенің пайда болуы (20 ғ-дың 20-жылдары).

Теледидардың бұқаралық ақпарат құралы ретінде дамуы 1920 жылдары басталды. Алғашқы тұрақты телебағдарламалар АҚШ пен Ұлыбританияда пайда бола бастады. Осы кезде алғашқы телестудиялар құрылып, хабар тарату жүйесі енгізілді.

3.Ақ-қара теледидар дәуірі.

1930-1950 жылдар аралығында ақ-қара теледидар әмбебап құбылысқа айналды. Осы уақыт ішінде NBC, CBS және BBC сияқты алғашқы телевизиялық желілер әзірленіп, жаңалықтар, ойын-сауық шоулары мен сериалдар сияқты танымал бағдарламалар жасалды.

4.Түрлі-түсті теледидардың енгізілуі (1950 – 1960 жж.).

1950 жылдары түрлі-түсті теледидар жүйелері жасалды, бұл ақ-қарадан түрлі-түсті хабар таратуға көшуге әкелді. Бұл теледидар контентінің сапасын айтарлықтай жақсартты.

5. Кабельдік және спутниктік телевидениенің дамуы (1960 – 1970 жж.).

Осы кезеңде арналар мен бағдарламалардың кең таңдауына қолжетімділікті арттыруға мүмкіндік беретін кабельдік және спутниктік теледидар енгізілді. Бұл көп арналы телевидение дәуірінің басталуы болды.

6.Цифрлық теледидар және интернет (1990 ж. – қазіргі уақытта).

Цифрлық технологиялар мен интернеттің дамуымен теледидар интерактивті және көп функциялы бола бастады. Телевизиялық бағдарламалар мен фильмдерді кез келген уақытта және кез келген жерде көруге мүмкіндік беретін сандық кабельдік желілер, HD спутниктік теледидар және ағынды платформалар пайда болды.

7.Теледидардың мәдениет пен қоғамға әсері.

Теледидар қоғамдық көзқарастардың, мәдени стереотиптердің және саяси процестердің қалыптасуына орасан зор әсер етті. Ол бұқаралық коммуникацияның қуатты құралына және ақпараттың, ойын-сауықтың және ақпаратты білім берудің құралына айналды.

Теледидар тарихы дамып келеді және виртуалды шындық пен жасанды интеллект сияқты жаңа технологиялардың пайда болуымен қазіргі қоғамның қажеттіліктеріне қарай өзгеріп, бейімделуін жалғастыруда. Теледидар дүние жүзіндегі миллиардтаған адамдар үшін ақпарат пен ойын-сауықтың маңызды көздерінің бірі болып қала береді.

Теледидар әлеуметтік-мәдени институт ретінде мәдениетке, қоғамға және адам мінез-құлқына елеулі әсер ететін қазіргі қоғамның маңызды элементі болып табылады. Бұл институт тек ақпараттық салада ғана емес, құндылықтарды, стереотиптерді, тұлғаны, тіпті саяси сенімдерді қалыптастыруда да рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Медиа және ақпараттық сауаттылық [Мәтін] : оқытушыларға көмекші құрал / Кэролайн Уилсон, Алтон Гриззл, Роман Туазон және т.б. орыс тілінен ауд.: Г. Сұлтанбаева, Б. Әліқожа. - Алматы : Қазақ университеті, 2018. - 194 б. - ISBN 978-601-04-2791-4
2. Медиа ақпараттық сауаттылық: мұғалімдерге арналған ресурстық кітап. 3000., 2018. ISBN 978-9967-11-656-6
3. Сапарова Ю.А., Турдалиева Ш.Ж. Көркемөнер шығармашылығы пәнінен 5В090600 - Мәдени - тынығу жұмысы мамандығы студенттеріне арналған іскерлік ойын. Шымкент, 2013ж.
4. Омар Е.О. 5В090600 "МТЖ" мамандығы студенттеріне арналған "Мәдени-тынығу жұмысының тарихы мен теориясы " пәнінен практикалық сабаққа арналған әдістемелік нұсқау. 2014ж

ӘОЖ 379.8

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Отарова Ә. - МӨ-24-6к1 тобының студенті
Түймелиев Д. - аға оқытушы

Ғылыми мәселелерде процедуралық бөлім - зерттеу жұмысының барысын белгілейтін бөлімі болып табылады. Ғылыми мәселелер, мақсат, міндет, нысан, зерттеу заты, ғылыми болжам –бұлар бағдарламаның методологиялық бөліміне жатады. Ал процедуралық бөлім бірінші бөлімді жүзеге асыру тәртібін, жолын белгілеуге мүмкіндік жасайды.

Бірінші бөлімде нені зерттейтінімізді анықтасақ, екінші бөлімде қалай зерттейтінімізді белгілейміз. Біріншіден, нысанды сұрыптау қажет. Айтылып өткендей, нысанды толық зерттеу қиын, сондықтан оның санын, мөлшерін белгілеу керек. Бұл әрекет сұрыптау, іріктеу деп аталады. Яғни, нысаннан қажетті бөлшегін іріктеп алу деп түсіну керек.

Іріктеудің бірнеше түрі болады. Біз тек мәдени –тынығу қызметін зерттеуде кең пайдаланатын түрлеріне тоқталсақ. Ең бастысы – толықтай (жалпы) іріктеу. Бұл салыстырмалы түсінік. Аймаққа, мекемеге байланысты нысанды алсақ, оны толықтай іріктеу деп атаймыз. Сол аймақтағы нысанды мәселеге сәйкес толықтай зерттеу қажет деген түсінік. Мысалы, бір ауданның көркемөнерпаздар ұжымдары түгел зерттеуге алатын болсақ, ол толықтай іріктеуге жатады.

Нүктелі іріктеудеп нысананың бір көрсеткішіне ғана негізделіп іріктеу өткізуді айтамыз. Ол зерттеу мәселесінің басты көрсеткіші деп есептелетін белгілердің бірі болуы мүмкін. Мысалы, нысан жастар болып, іріктеуге алып отырғанымыз тек әскерден жаңа оралғандар болса, таңдалған көрсеткіш нүктесі «әскерден оралған» болады, тек сондай жастар ғана зерттелінеді. Ол көрсеткішті іріктеу нүктесі деп атаймыз. Алғашқы зерттеу кезеңдерінде жалпы нысанның көрсеткіштері белгісіз болған жағдайда, зерттеу нүктесі болып адамдардың аты жөнінің бас әріпі, үй саны да алынуы мүмкін. Зерттеу нүктесін белгілеу зерттеу мәселесінің анықтығына, зерттеу кезеңіне байланысты. Нысан туралы мәлімет неғұрлым толық болса, сол іріктеу нүктесі де толығырақ, анық болуы тиіс.

Кездейсоқ іріктеу – нысананың көрсеткіштеріне байланыссыз, жалпы мәлімет алу үшін ғана пайдаланылатын іріктеу түрі. Бұл іріктеу мәдени – тынығу қызметінің нәтижесін білу үшін, өткен шара туралы жалпы пікір жинау үшін қолданылуы мүмкін. Мысалы, жас па кәрі ме, оқушы ма, жұмысшы ма, бәрібір көрерменнің пікірін сұрап білу үшін іс – шараға қатынасқан адаммен сұхбаттасамыз. Бұл іріктеу кездейсоқ деп аталады.

Квоталық іріктеу деп жалпы нысанаға тән қасиеттер мен ерекшеліктерді іріктелген нысанда сақтауды айтамыз. Мысалы, жалпы нысанда бір мың адам болатын болса, оның 10% жүз адам болады. Іріктелген адамның

саны, яғни зерттеуге қатынасатындар жалпы нысанның 10% құрайды. Ол 10% кіретін кімдер? Олардың өзін іріктеу өте маңызды. Жалпы нысанда ер адамдар саны 50% болса, іріктелген топта да алынған жүз адамның 50% -ы ер адамдар болуы тиіс. Зерттеу жұмысы үшін нысан туралы қажетті көрсеткіштердің бәрі есепке алынады. Мысалы, білімі, жасы, жынысы, мамандығы бойынша әлеуметтік топта қалыптасқан мәдени талғам, сұраныстар болады. Сол себептен ондай көрсеткіштер назардан тыс қалмай, квоталық іріктеу белгілері ретінде таңдалған 10% -дың қатарында сақталуы тиісті.

Осылайша зерттелетін нысанның мәселеге сәйкес басты көрсеткіштерін іріктеп алған топта сақтау қажет. Сонда ғана зерттеу жұмысының қорытындысы бойынша жасалған тұжырым жалпы нысанға тән деп есептеледі. Квоталық іріктеуге жалпы нысанның барлық негізгі әлеуметтік көрсеткіштері негіз етіп алынғандықтан, зерттеуге қатынасқандардың берген жауабы, олардың мәдени талғамдары, рухани сұраныстары жалпы нысанға сай деп есептелінеді. Яғни, ұжымдағы мың адам мен іріктелген жүз адамның жауабы, талғамы, сұранысы тең деп саналады. Сол себептен зерттеу жұмысының сенімділігі, дәлдігі сақталады.

Іріктеу негізі ретінде мекеме қызметкерлерінің тізімін, үй кітаптарын, мамандар бөлімінің картотекасын пайдалануға болады. Мәдени – тыныңу қызметінде адамдардың әр түрлі тобының ерекшелігін ескеріп, олардың рухани талап-тілегіне сай жұмыс жүргізу үшін аудандық, мекемелік әлеуметтік картотекасына сүйенген жөн. Онда әлеуметтік–экономикалық, әлеуметтік–демографиялық, саяси- әлеуметтік т.б. көрсеткіштер анықталған.

Процедуралық бөлімнің келесі кезеңі – зерттеу әдістерін белгілеу. Оның негізі – зерттелетін мәселе мен ғылыми болжамдар. Зерттелетін мәселе тек тарихи деректерге байланысты болса, онда мұрағаттық материалдарды талдамай, тарихи кезеңде сол мәселеге байланысы бар адамдармен сұхбаттаспай болмайды. Яғни бұл зерттеуде пайдаланылатын әдістер құжаттарды талдау және сауал жүргізу.

Мәдени-тыныңу қызметін зерттеуде зерттеушінің анықтайтыны: адамдардың рухани тілек–талабы, олардың байланыс заңдылықтары, халық мәдениетін арттыру мәселелері, бұрынғы мен бүгінгіні байланыстырып, рухани дамудың сара жолын үзбейтін әдістер іздеу. Бұл мәселелер туралы мәліметтерді құжаттардан, адамдардың өздерінен, арнайы бағытталған іс-шара нәтижесінен біле аламыз. Сондықтан мәдени-тыныңу қызметін зерттеуде пайдаланылатын социологиялық әдістер құжаттарды талдау, сауалдар тобы, эксперимент,байқау.

Әр зерттеу мәселесіне сәйкес әдісі талданып, оған арнайы құжаттар, бағдарлама жасалады. Зерттеу бағдарламасында қолданылатын әр әдіс негізделіп, ол арқылы қандай мәлімет алу, оның қажеттілігі, оларды пайдалану жолы көрсетіледі.

Осылардан кейін зерттеу жұмысының жоспары жасалынып, онда атқарылатын іс- әрекеттер анықталып, орындалатын мерзімі, қажетті бұйымдар тізімі, жауапты қызметкер, қажетті қаражаттар көрсетіледі. Бұл жоспар зерттеу жұмысын ғылыми–әдістемелік орталықтарда жүргізгенде қажет. Жеке зерттеу барысында, зерттеу кезеңдерін белгіленіп, әр кезеңде жететін мақсат көзделеді.

Әдебиеттер

1. Камалова Н.К. Мәдени-тыныңу жұмысын социологиялық зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі. /Оқулық. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011.- 212 бет
2. Здравомыслов А.Г. Методология и процедура социологического исследование.- М., 1969.- 54-86. с.
3. Как провести социологическое исследование: В помощь идеологическому активу /Под.ред. М.К.Горшкова, Ф.Э.Шереги.-М.,1985. -23-26с.

КИІЗ БАСУ ӨНЕРІН ЖАҢҒЫРТУ

Отыншиева Т. - 7-сынып оқушысы
Бекжигитова Б.Т. - көркем еңбек пәнінің мұғалімі
№88 жалпы орта білім беретін мектеп

Киіз басу – қазақ халқының ежелден келе жатқан қолөнерінің ерекше түрі. Бұл өнердің тарихи тамыры тереңде, және ол тек қана қазақтың емес, бүкіл түркі халықтарының мәдениетінде маңызды орын алады. Киіз басу арқылы адамдар күнделікті тұрмысында қолданатын бұйымдар мен киімдер, сондай-ақ сәндік элементтер жасады. Киіз басудың тарихы өте тереңде жатыр. Бұл өнердің пайда болу уақыты дәл анықталмағанымен, киіз басу тәсілінің іргетасы қазақ халқының көшпелі өмірімен байланысты. Киіз басу алғашқы кездерде тек көшпелі халықтардың тұрмысына қажетті құралдар мен киімдерді жасау үшін қолданылды. Жүннен киіз басу дәстүрі біздің заманымызға дейінгі VIII-VI ғасырларда пайда болған деп болжанады. Сондықтан киіз басу өнері Қазақстанның бай мәдени мұрасының бір бөлігі болып табылады.

Жүннің қасиетін ертеден білген ата-бабаларымыз осы табиғи материалды пайдалану арқылы тұрмысқа қажетті түрлі бұйымдарды жасаған. Киіз басу процесі, әсіресе, қазақ халқының көшпелі өміріне өте қолайлы болған. Киіз басудан жасалған бұйымдар жеңіл, жылуды жақсы сақтайды әрі өте ыңғайлы.

Жүн – табиғи материалдардың ең маңыздысы. Ол малдың терісінен алынатын талшықтардан тұрады. Қазақ халқының өмірінде мал шаруашылығы маңызды орын алатынын ескерсек, жүннің маңызы өте зор. Жүннің құрамында су жұтатын қасиет бар, бұл киізді суықтан сақтайтын және жылу сақтайтын қасиетпен ерекшелендіреді.Жүннің қасиеттері:

Табиғи жылулық сақтау қасиеті: Жүн ауа өткізеді, бірақ суықтан сақтайды. Бұл киізді қыста жылы әрі жайлы етеді.

Ылғалдан қорғау: Жүн су жұтқанымен, оның құрамындағы майлар судың материалға енуіне кедергі жасайды.

Қолайлылық: Жүннің жұмсақ, серпімді және созылмалы қасиеттері киіз басуда өте маңызды рөл атқарады.

Киіздің түрлері мен қолданылуы: Киіз басудың көптеген түрлері бар. Әрқайсысының өзіне тән ерекшеліктері мен қолданылу аясы бар. Олардың ішінде ең кең таралғандары:

Киіз үйдің қабырғалары мен шатырлары: Киіз үй қазақ халқының ұлттық үйі болып табылады. Киіз үйдің құрылымы мен материалының ерекшеліктері оны жылу сақтайтын әрі су өткізбейтін қылып жасайды. Бұл киізден жасалған жабындардың оңай жиналуы мен тасымалдануы көшпелі өмір салты үшін өте ыңғайлы болған.

Киіз кілемдер мен алашалар: Қазақтың ұлттық кілемдері мен алашалары киізден жасалған. Олар тек үйдің ішін безендіріп қана қоймай, сонымен қатар тұрмыстық қажеттіліктер үшін де пайдаланылады.

Киізден жасалған киімдер мен басқа да бұйымдар: Қазақ халқы киізден тек үй жабдықтары мен кілемдер ғана емес, сонымен бірге киімдер де жасаған. Киізден жасалған киімдер, мәселен, қалың киіз шапан, қаз киіз немесе басқа да ұлттық киімдер қатты суықта жақсы қорғаныш бола алған.

Киіз басу кезеңдері:

Жүнді дайындау: Киіз басудың алғашқы кезеңі – жүнді дайындау. Жүн малдан алынған соң, оны тазарту керек. Жүннен теріні, кірді, майды жуу үшін бірнеше рет шайқау қажет. Жүнді жуу процесінде оның сапасы мен жұмсақтығы артады. Бұл кезеңде көбінесе қой, ешкі, түйе сияқты жануарлардың жүні қолданылады.

Жүнді түту және қабаттау: Жүн дайын болғаннан кейін, оны арнайы құралдармен түтіп, қабаттауға кіріседі. Жүннің әрбір қабаты белгілі бір бағытта жатқызылып, бір-біріне жабысады. Киізді тығыз әрі қатты ету үшін жүнді қабаттап, қабаттардың арасына әртүрлі түстер мен өрнектер қосылады.

Су құю және сабау: Киіз басу процессінің екінші кезеңі – жүнді су құйып, сабау. Жүнге су мен сабау арқылы оған жылулық беріледі, талшықтар бір-біріне жабысып, тығыздалады. Бұл әрекет қолмен немесе аяқпен орындалады, кейін жүнді сапалы және тегіс етіп жасау үшін арнайы сабау техникасы қолданылады.

Құрғату және пішіндеу: Киіз басылғаннан кейін, оны толық құрғатуға және пішінін дұрыс қалыптастыруға көңіл бөледі. Пішінін жасау үшін арнайы құралдар пайдаланылады. Киіздің пішіні дұрыс қалыптасса, оның сапасы жоғары болады.

Соңғы өңдеу: Киіз құрғап, пішіні қалыптасқаннан кейін оның соңғы өңдеуі жасалады. Киіздің шеттері түйіліп, тұтастық беріледі, ал қажет болса, өрнектер мен сәнді элементтер қосылады.

Киіз басу үстінде бұлардан басқа да алуан жұмыстар істеледі, оларды іске асыру үшін түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады. Ондай жұмыстардың қатарына тізгін жіп салу, ши шиыршықтау, ши буу, шиге ыспа арқан салу, түр салу деп аталатын жұмыс түрлері жатады.

Киіз басудың маңызы:

Тұрмыстық қажеттіліктерді қамтамасыз ету: Киіз басу қазақ халқының көшпелі өміріне қажет болған басты нәрселерді жасаудың негізгі әдісі болды. Киіз басудан киімдер, киіз үйлердің жабдықтары, кілемдер, төсеніштер және басқа да тұрмыстық заттар дайындалды. Бұл өнімдер қазақтың көшпелі өміріне ыңғайлы, жылы және ұзаққа шыдамды болды.

Мәдени құндылық: Киіз басу – тек тұрмыстық қажеттіліктер үшін қолданылатын өнер емес, бұл қазақ халқының мәдениетін, дәстүрін көрсететін өнер түрі. Киізден жасалған бұйымдар халықтың эстетикалық талғамын, қолөнерін және табиғатқа деген құрметін бейнелейді.

Экологиялық таза өнімдер:Киіз басу өнерінде қолданылатын материалдар табиғи, экологиялық таза болғандықтан, бұл бұйымдар табиғатқа зиян келтірмейді. Киіз басудан жасалған заттар ұзақ уақытқа жарамды, оны пайдалану барысында экологиялық мәселелер туындамайды.

Қолөнер дәстүрлерінің сақталуы:Киіз басу арқылы ұрпақтар арасында мәдени мұра, қолөнер дәстүрлері сақталды. Қазіргі кезде де киіз басу өнері көптеген шеберлер мен қолөнершілердің күш салуымен қайта жаңғыртылуда. Бұл өнерді үйрену мен сақтау жастардың қолөнерге деген қызығушылығын арттырады.

Экономикалық маңызы:Киіз басу өнері қазақ халқының тұрмыстық қажеттіліктерін қамтамасыз етудің бір бөлігі болғандықтан, ол сол уақыттағы экономикалық тұрмыстың маңызды аспектісі болып табылған. Киіз басу арқылы дайындалған бұйымдар саудада сатылып, халықтың тіршілігіне қаржы әкеліп отырған.

Киіз басу өнері – қазақ халқының бай тарихы мен мәдениетінің маңызды бөлігі. Бұл өнерді тек тұрмыстық қажеттіліктер үшін ғана емес, сонымен қатар халықтың рухани байлығын сақтап қалу және ұрпақтан ұрпаққа жеткізу мақсатында қолданған. Киіз басу өнері қазақ халқының көшпелі өмір салтына сәйкес дамып, оның мәдениеті мен қолөнерін көрсететін маңызды мұра болып табылады.Киіз басу арқылы халық өзінің тарихын, дәстүрлерін, өнерін және тұрмысын бейнелеген. Оның қолданылуы қазақ халқының өмірінің әр түрлі кезеңдері мен жағдайларына сәйкес әртүрлі болған.

Әдебиеттер
1. Әбдіғұлова Б. Қазақтың дәстүрлі киіз басу өнері. – Алматы: Өнер, 2015.
2. Мұқамедов Қ. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Санат, 1985.
3. Арғынбаев Х. Қазақ отбасы. – Алматы: Қайнар, 1996.
4. Тәжімұратов Ә. Шебердің қолы ортақ. – Алматы: Өнер, 1977.
5. Жүнісова Г., Сейітов Ә. Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері. – Алматы: Қазақстан, 2003.
6. Марғұлан Ә. Қазақтың қолөнері тарихынан. – Алматы: Ғылым, 1970.
7. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Өнер, 1995.
8. Герасимова В. Традиционные войлочные изделия казахов. – Алматы: Казахстан, 1978.
9. Бөкешев С. Киіз үй және оның жасалуы. – Алматы: Өнер, 1991.
10. Ерғазыұлы М. Қазақтың киіз басу дәстүрі және оның ерекшеліктері. – Алматы: Рауан, 2002.

УДК 81’271.12

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ

Пердебекқызы С. – студентка группы МӨ 24-9к1
Саматаева К.Б. – магистр, старший преподаватель

Языковая игра – концепт, введённый Людвигом Витгенштейном в поздний период его творчества. Он рассматривает язык не как фиксированную систему знаков с жёсткими правилами, а как совокупность различных практик общения, зависящих от контекста и целей участников коммуникации. Репрезентация языковой игры предполагает анализ механизмов её функционирования, выявление структурных элементов и определение её роли в социальном взаимодействии.

Языковая игра – это совокупность речевых действий, зависящих от ситуации, участников и их целей. Витгенштейн отмечал, что смысл слов формируется через их использование в определённых контекстах, а не через соответствие фиксированным определениям. Языковые игры обладают следующими ключевыми характеристиками:

Гибкость правил: они изменяются в зависимости от контекста.

Социальная обусловленность: правила зависят от сообщества носителей языка.

Практическая направленность: язык выполняет инструментальную функцию.

Культурная вариативность: языковые игры различны в разных обществах и исторических эпохах.

Динамичность: языковые игры подвержены изменениям под влиянием внешних факторов, включая технологический прогресс и глобализацию.

Динамичность языковых игр проявляется в их способности адаптироваться к изменяющимся условиям общества. Новые явления, технологии, социальные изменения и культурные тренды формируют новые языковые практики, которые влияют на уже существующие модели общения. Например, появление цифровых платформ изменило традиционные формы письменной и устной речи, сделав их более быстрыми, визуально насыщенными и гибкими. Смена социальных норм также приводит к изменению семантического наполнения определённых слов и выражений, что особенно заметно в дискурсе политики, науки и медиа.

Репрезентация языковой игры – это способ её выражения и отражения в речи. Она может быть рассмотрена на нескольких уровнях:

Лексический уровень: выбор слов и выражений зависит от контекста и коммуникативной ситуации.

Синтаксический уровень: порядок слов и структура предложений определяют смысл и воздействуют на восприятие.

Прагматический уровень: значение слов формируется в зависимости от намерений говорящего и ситуации общения, включая невербальные аспекты коммуникации.

Семиотический уровень: знаки и символы в языке играют ключевую роль в передаче смыслов и культурных кодов. Например, в научном дискурсе используются строгие термины и логически выстроенные конструкции, тогда как в бытовом разговоре преобладают неформальные выражения, жаргонизмы и сокращения. Политическая риторика, в свою очередь, часто включает элементы эмоционального воздействия и риторических фигур. В рекламной индустрии активно используются метафоры, символизм и визуальные элементы для усиления коммуникации.

Различные языковые игры могут пересекаться и влиять друг на друга. Например, профессиональный жаргон может проникать в повседневную речь, а элементы художественного языка – в научный стиль. Этот процесс является динамическим и отражает эволюцию языка в обществе. Цифровая среда радикально изменила языковые игры. Социальные сети, мессенджеры и форумы сформировали новый стиль коммуникации, который характеризуется:

Краткостью и лаконичностью — люди стремятся передавать смысл с минимумом слов, что привело к популярности аббревиатур, эмодзи и мемов.

Визуальностью — тексты часто сопровождаются изображениями, гифками и символами, усиливающими смысл сказанного.

Гибридностью — границы между разговорным и официальным стилями стираются, формируя новые языковые нормы.

Например, в деловой переписке стало нормальным использовать эмодзи для выражения эмоций, что ранее считалось признаком неформальности. Аналогично, интернет-сленг, который раньше был ограничен молодёжной культурой, теперь проникает в рекламные кампании и массовую коммуникацию.

Языковые игры демонстрируют, что язык — это живая, изменчивая система, которая развивается под влиянием социальных и технологических факторов. Современные цифровые технологии создают новые формы коммуникации, меняя традиционные модели общения. Понимание этих процессов помогает не только лучше ориентироваться в современном языке, но и осознавать его роль в формировании культурных и социальных взаимодействий.

Литература

1. Витгенштейн Л. «Философские исследования». – М.: Гнозис, 1994.
2. Остин Дж. Л. «Слово как действие». – СПб.: Питер, 2001.
3. Сёрль Дж. «Речь и реальность». – М.: Идея-Пресс, 2002.

УДК 374.7:379.81

АУЫЛДЫҚ КЛУБТАРЫНЫҢ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Ризаметова С. - МӨ -24-15р тобының студенті
Сапарова Ю.А. - к.п.н., доцент

Қазіргі таңда аула клубының әдістемесін ұйымдастыруда бос уақыттылық және мәдени іс-шаралар әр ұжымдарда өз жұмыстарын белсенді ұйымдастыруда. Аула клубтарда әдістемелік жұмыстардың бағытымен бағдарына сйкес көптеген жоспарлы жұмыстар жүргізілді. Аула клубтардатоптық жұмыстар, балаларменжастардың бос уақытын белсендіқалыптастырудаолардыңең бірінші шығармашылықрухани әлеуетіндамытуға,әлеуметтенугежәне қоғамға жат мінез-құлықтың алдын алуға бағытталғанәлеуметтік-мәденижәнетәрбиежұмысыныңбірегейнысаны болып табылады. Қазіргі кезде аула клубтарында ауданнан, қаладан арнайы басшылық әдіскерлер тақырыптық жоспарға сай семинарлар өткізеді. Тарихи тұрғыдан олар балалармен жасөспірімдерге қарым-қатынас пен өзін-өзі жүзеге асыру үшін қауіпсіз кеңістік беру қажеттілігіне жауап ретінде пайда болды. Бүгінгі таңда ауылдық клубтарда өскелең ұрпақпен жұмыс жүйесіндегі маңызды буын болып қала береді, бірақ олардың тиімділігі қоғамның заманауи сын-қатерлерімен қажеттіліктеріне бейімделген ұйымның сауатты әдістемесіне байланысты. Ауылдық клубтарда бейресмиатмосферамен сипатталады, бұлоларды балалармен жастар үшін тартымды етеді. Жастарды шығармашылық пен спорттан бастап білім беру және әлеуметтік жобаларға дейін әртүрліс— шараларға қатысуға көптеген мүмкіндік қарастырылауда. Бүгінде ауылдық мәдениет үйлерінде «Бейбітшілік пен келісім», «Ауылдық мәртебе», «Ауылдық клубтардың әдістері мен тәсілдер» ауылдық клуб қызметкерлерінің кәсіби деңгейлері мен дағдылары жетілдіру мақсатында көптеген жобалар, іс-шаралар, арнайы жобалар, үйірме орталықтар қолға алынып, өз жұмыстарын бесенді атқаруда.

Дәстүрлі білім беру жүйесінде мекемелерден айырмашылығы, ауылдық клубтар қатаң оқу жоспарымен байланысты емес, олардың жеке мүдделерін ескеруге және жеке көзқарасты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бүгінде бұл еркіндік клубтардың мақсатсыз ойын-сауық кеңістігіне айналмай, балаларменжастардыңдамуына ықпал етуі үшін жұмысты нақты ұйымдастыруды талап етеді. Алдыңғы он жылдықтарда қатысушыларды, көркем өнерпаздар ұйымдастырушыларын және жұртшылықты репертуарды игеріп, оны көпшілікке ұсынатын ұжымның көптеген жоспарлы іс-шараларын ұйымдастырды. И.Т Баговтың еңбектерінде қазіргі уақытта әлеуетті қатысушылардың жеке тұлғаның мүдделерімен қажеттіліктері күрделене түсуде, қазіргі қоғамдағы кәсіби емес көркемдік практиканың мүмкіндіктері аулан түрде.[1].

Сондықтанда ауыл клубтарында бала санына қарай топтық, жеке үйірмелер, әуесқой клубтардың көбейюде.Президент Қасым- Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс қимыл кезеңі» атты Жолдауында бүгінгі аумалы- төкпелі заманда жасөспірімдердің күші-қуатынжәне қызығушылығын дұрыс арнаға бағыттау керек екенін атап өткен болатын. Аула клубтарда шығармашылық тұлғаны керісінше репродуктивті, орындаушылық, механикалық, шығармашылық тұстары кең қарастырылуда. Бүгінгі таңда шығармашылықт ұлғаны тәрбиелеу, шынайы шығармашылықты ұйымдастыру және өмірдің барлық салаларында шығармашылыққа қатысушылардың көзқарасын қалыптастыру міндеті тұрған клубтық бірлестіктің жетекшісі нақты шығармашылықтың мәнін және оның шығармашылық емес, репродуктивті қызметтен айырмашылығын қарастырылып отыру керек. Тұрғылықты жердегі аула клубтар әрқашан балалардың, жасөспірімдердің және жастардың бос уақытын өткізетін орны болды және болып қала береді. Олар балаларға ыңғайлы уақытта қол жетімді және ашық, оларда жылумен жайлылық атмосферасы, балаларға қызықты Орта бар. Ауылдық клубтарда балаларды құрдастарымен және ересек тәлімгерлермен қарым-қатынастың салыстырмалы еркіндігімен, өз қалауы бойынша сабақ таңдауымен, келудің қатаң уақыт шеңберінің болмауымен және, әрине, аумақтық және қаржылық қолжетімділігімен тартады. Белгілі үлгілерді көбейтетін, қайталайтын репродуктивті әрекеттің құндылығы адамзат қол жеткізген тәжірибені нығайтуға, оны сақтауға, көбейтуге, сондықтан адамдардың үлкен массасын иеленуге мүмкіндік беретіндігімен анықталады., Репродуктивті қызмет тұтыну заттарын (жиһаз, автомобильдер, маталар) өндіру саласындада, рухани(кітаптарды, жазбаларды, көркем репродукцияларды көбейту) саласында да маңызды және қажет. Шығармашылықтың мәні-бұрыннан бар тәжірибені қайта құру және оның негізінде сапалы жаңа комбинациялар құру. Ауылдық клубтардың тиімді жұмысының негізі-барлық іс-әрекеттің бағытын белгілейтін нақтыанықталған мақсат. Ауылдық клубтардың негізгі мақсаттарына мыналар жатады: балалармен жасөспірімдердің толыққанды бос уақытына жағдайжасау, оларда сындарлы қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, шығармашылық және физикалық әлеуетті дамыту, гаджеттерге тәуелділік, қылмыс, алкоголизм және нашақорлық сияқты жағымсыз құбылыстардың алдын алу. Клубтың мақсаттарымен міндеттері қатысушылардың әлеуметтік және жас құрамы, Жергілікті қоғамдастықтың ерекшеліктері және инфрақұрылым сияқты нақты жағдайларға бейімделуі маңызды. Аулаклубтарының жұмыс әдістемесінің негізгі элементтерінің бірі кәсіби педагог-ұйымдастырушыларды, сондай-ақ жастармен жұмыс жөніндегі мамандарды тарту болып табылады. Бұл адамдар тек тәлімгерлердің ғана емес, сонымен қатар қатысушылармен сыртқы әлем арасындағы делдалдардың рөлін атқарады. Олар балалармен жасөспірімдерге өз

қабілеттерін ашуға, жеке және әлеуметтік мәселелерді шешуге қолдау көрсетуге, сондай-ақ олардың жан-жақтыдамуынаықпал ететін түрлііс-шараларды ұйымдастыруға көмектеседі. Бұл ретте педагогтармен ұйымдастырушылардың жас психологиясын білу, жанжалдармен жұмыс істей білу, командалық өзара іс-қимыл және ұйымдастыру жұмысы дағдыларын қамтитын құзыреттерге ие болуы маңызды. Жұмыс әдістемесінің маңызды аспектілерінің бірі-клуб қызметінің бағдарламасын құру. Бағдарламаәртүрліболуыкерек және қатысушылардың мүдделерін ескеретін және олардың дамуына ықпал ететін тұрақтыжәне бір реттік іс-шараларды қамтуы керек. Тұрақты сабақтарға қызығушылық үйірмелері, спорттық жаттығулар, шығармашылық шеберханалар, білім беру семинарлары және ойындар кіруі мүмкін. Мерекелер, конкурстар, экскурсиялар және акциялар сияқты бір реттік іс-шаралар клубтың қызметін әртараптандыруға, жаңа қатысушыларды тартуға және қоғамдастық сезімін нығайтуға мүмкіндік береді. Бағдарламаның икемді болуы және қатысушылардың мүдделерімен ағымдағы қажеттіліктеріне байланысты өзгеруі маңызды.

Ауылдық клубтарда сонымен қатар балалармен жасөспірімдерді әлеуметтендірудің маңызды функциясын орындайды, оларға қарым-қатынас, топтық жұмыс, жауапкершілік және өзара көмек дағдыларын дамытуға көмектеседі. Қатысушылар бір-бірімен өзара әрекеттесуі керек бірлескен жобалармен іс-шараларды ұйымдастыру әлеуметтік байланыстарды нығайтуға және олардың ұжымға мүшелік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, клубтағы атмосфераның мейірімді және қолдаушы болуы маңызды, ал ұйымдастырушы мұғалімдер жанжалдарды шешуге және қиын жағдайларда қатысушыларды қолдауға ықпал етеді. Ауылдық клубтарда жұмыс әдістемесінде жергілікті қоғамдастық пен өзара әрекеттесуге көп көңіл бөлінеді. Ауылдық клубтарда аудан тұрғындары, білім беру мекемелері, билік органдарымен қоғамдық ұйымдар арасындағы байланыс бола алады. Мектептер, кітапханалар, спорт секциялары және мәдени орталықтар сияқты жергілікті мекемелермен бірлескен жобалар клубтың мүмкіндіктерін кеңейтуге және оның қызметін әртүрлі және пайдалы етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ата-аналар менаға буынды клуб қызметіне тарту ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға және өзара көмек пен ынтымақтастықтың ортақ мәдениетін дамытуға ықпал етеді. Аула клубтарын қаржыландыру және материалдық-техникалық базасы олардың жұмысының маңызды аспектілері болып табылады. Клубтың жетістігі көбінесе бөлме, жабдық, спорттық жабдықтар, шығармашылық және білім беру іс-шараларына арналған материалдар сияқты қажетті ресурстардың қол жетімділігіне байланысты. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары, демеушілер және қоғамдық ұйымдар клубтардың тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етуде серіктес бола алады. Қосымша қолдау көзі бола алатын еріктілермен гранттық қаражаттарды тарту мүмкіндігінде ескеру маңызды[2].

Ауылдық клубтарда жұмысын ұйымдастырудағы заманауи үрдістердің бірі-цифрлық технологияларды қолдану. Онлайн-платформалар, әлеуметтік желілер және мобильді қосымшалар қатысушыларды тарту, іс-шаралар туралы хабардар ету және қашықтықтан қызметті ұйымдастыру үшін жаңа мүмкіндіктер ұсынады. Мысалы, онлайн үйірмелер, квесттермен байқаулар жастарды қызықтыруы мүмкін, әсіресе пандемияға немесе басқа факторларға байланысты шектеулер жағдайында. Дегенмен, цифрлық әрекеттің тірі байланыс пен өзара әрекеттесуді алмастырмай, толықтыруы маңызды. Ауылдық клубтарда сонымен қатар қоғамға жат мінез-құлықтың алдын алуда және балалармен жасөспірімдер үшін қауіпсіз орта құруда маңызды рөл атқарады. Бос уақытты ұйымдастыру және жастарды сындарлы сабақтарға тарту жағымсыз жағдайларға тап болу қаупін азайтуға көмектеседі және тұрақты моральдық және этикалық құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді. Клубтардың қызметі әлеуметтік мәртебесіне, ұлтына немесе басқа факторларға қарамастан әр қатысушыға теңдік, төзімділік және құрмет принциптеріне негізделуі маңызды. Ауылдық клубтарының жұмысының нәтижелілігін мониторинг және кері байланыс жүйесі арқылы бағалау керек. Қатысушыларға, ата-аналарға және жергілікті қоғамдастыққа сауалнама жүргізу, сабаққа қатысу статистикасын талдау, сондай-ақ өткізілген іс-шаралардың сапасын бағалау клуб қызметінің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға және оны қажеттіліктерге сәйкес түзетуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ балалармен жасөспірімдердің өз идеяларын ұсынуға және шешім қабылдауға қатысуға мүмкіндік беретін пікірлерін ескеру маңызды.

Аула клубтарынң жұмысын ұйымдастыру әдістемесі кәсіби мамандардың қатысуымен, облыстық халық шығармашылығы, ғылыми -әдістемелік орталықтар, әдістемелік қызметін белсенді атқаруда негізіг бағыттары мен аудан қалаларға практикалық, әдістемелік бағыт көрсету жұмыстарын күшейтуде, көптеген ақпараттарды талдауда жергіліктік оғамдастықтың қолдауын және заманауи мәселелерді бейімделуді қажет ететін күрделіжәне көп қырлыпроцесстердіқарастырады. Ауылдық клубтарда балалармен жастардың дамуында маңызды рөл атқарады, оларға өзін-өзі жүзеге асыруға, әлеуметтенуге және тұрақты құндылықтарды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Олардың жұмысы әлеуметтік бірлікті нығайтуға, мәдени ортаны дамытуға және өскелең ұрпақтың үйлесімді дамуына жағдай жасауға ықпал етеді.

Қазіргі жағдайда жұмыстың бұл түрін сақтау және дамыту, оны уақыттың қиындықтарына бейімдеу және барлық деңгейлерде қолдау көрсету маңызды. Аула клубтарында мемлекеттік стационарлықмәдени демалыс кешендері, бос уақытты ұйымдастыру, мәдени- демалыс кешен,әуесқой бірлестіктер, мәдени дәстүрлер,материалдық емес мәдени мұраны сақтаудың тиімділігін, этномәдени бірлесіктері бүгінде өз әдістемесімен практикалық әдіс – тәсілдерін, жаңа технологияларын қалыптасыруда. Бүгінгі таңда ауылдық клубтарда оқытудың тиімді әдістеріне семинарлар, онлайын курстар, ақпараттық мәселе, тағылымдалар ұйымдастырып отырады.

Литература

1. Багов И.Т. Методическое обеспечение и обслуживание культурно – досуговой деятельности клубных учреждении. – Алматы, РНМЦ НТ и КПР, 1991. – 222с.
2. Жарков А.Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности: учебник для студентов вузов культуры и искусств. М., 2007. С. 53
3. Клюско Е.М. Демалысорталықтары: қызметтіңмазмұны мен формалары. М.:Мәдениетғылыми-зерттеу институты, 2000 ж .

УДК 681.81

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСТВО В ДОМБРОВОЙ МУЗЫКЕ

Рысбек З. - ученик
Исхакова П.Ж. - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

Народная инструментальная музыка Казахстана – предмет живейшего интереса ученых, музыковедов на протяжении многих десятилетий. Это творчество, несомненно, является неисчерпаемой сокровищницей народной мудрости, соответственно изучение его закономерностей всегда актуально. Почётное место, как в концертной жизни, так и в педагогической науке занимает домбра – струнный щипковый музыкальный инструмент.

Можно заметить, что в целом репертуар домбриста нередко предполагает сопровождение игрой на фортепиано. В данном случае речь идет как о классических произведениях, так и об обработке народного творчества и о оригинальном сочинении. При этом заметим, что деятельность концертмейстера, которая сопровождает игру на домбре, не отмечена должным методическим обобщением.

Актуальность темы исследования заключена в том, что в настоящее время нет надлежащей специальной подготовки концертмейстера для работы в классе домбры в необходимом объеме. Одновременно отметим и малый объем методической литературы по теме данного исследования. Таким образом, обозначим цель: выявить особенность специфики концертмейстерской деятельности с домбристами. В соответствии с целью выдвинуты задачи: обозначить основные направления с домбристами в работе концертмейстера; выявить профессиональные и личностные качества концертмейстера; охарактеризовать специфичность игры на домбре и особые нюансы игры на нем; выявить специфику концертмейстерской деятельности при работе с произведениями для домбры.

Национальный традиционный инструмент домбру можно обозначить в качестве такого, звук у которого достаточно тихий и как бы приглушенный. Произведения же при этом зачастую исполняются в темпе быстром, соответственно требование к концертмейстеру - играть тихо и быстро.

Особым искусством мастера является выбор штриха, который соответствует или приближается к штриху у исполнителя. Данный аспект особенно важен в концертмейстерской деятельности в классе домбры. Важно чтобы концертмейстером отчетливо прослеживался баланс, относящийся к звучанию. Необходимо улавливать разнообразные регистры домбры, ведь именно они нуждаются в профессиональном сопровождении.

Например, обозначим следующее: игра на фортепиано как таковая не должна перекрывать низкий регистр, который присущ домбре. Важно помочь раскрыть полностью красоту звучания данного инструмента. В качестве одного из главных направлений можем обозначить в работе концертмейстера то, что он своевременно как бы «уступает» и в своём роде «ведет»2. Важна не только в целом выразительность исполнения, но и внимание к соизмерению игры с настроем звукового, эмоционального плана. Необходим учет и возможностей учеников. Пианист, который сопровождает игру на домбре, должен иметь чувствительность, тончайшую слуховую ориентацию, поскольку подвижность домбры нередко способна превысить подвижность пальцев концертмейстеров.

Соответственно мы можем сказать, что концертмейстер-профессионал должен научиться соответствующе, владеть роялем. Важными составляющими профессиональной деятельности концертмейстера являются мобильность и быстрота. Важно попытаться по возможности, наиболее мягко смягчать атаку звука, прикасаться к клавиатуре без жесткой фиксации кисти и пальцев, скорее «поглаживая» клавиши, добиваясь мягкого исполнения гармоничных и мелодических оборотов. Стоит заметить, что не всегда найденный приём можно назвать универсальным, в данном случае нередко необходим учёт ряда факторов: характера произведения, историческая эпоха, в которой создавалось оно, уровень изношенности инструментов и др.

Став концертмейстером, посвященным в работу с казахскими народными инструментами, важно иметь представление об основных техниках создания звука инструментов, на которых нужно играть. Правильный объем знаний об особенностях штриховой и звуковой палитры поможет в аккомпанементе найти подходящую звуковую, динамическую и колористическую взаимосвязь с тембрами вышеперечисленных инструментов. Основная задача концертмейстера - найти звук и назначить « туше» каждому из инструментов3. Сравнивая насыщенность и звучание, динамику, возможности фортепиано и домбр, можно отметить, что звучание фортепиано и характер домбр диаметрально противоположны. При звуках пианино мы можем увидеть ударное начало, после которого наступает неизбежное затухание. Домбра обладает специфическим и довольно тихим звучанием. В данном случае высокий профессионализм концертмейстера заключается в том, что ему удалось найти необходимое звучание, особенно это сложно, если партия фортепиано фактурная.

В разных звуковых регистрах требуется разная интенсивность и окраска. В основе, перед пианистом стоит очень сложная задача – «не заслонять» солиста, учитывая все домбровные штрихи и специфику инструмента. Таким образом, это происходит в процессе, где существует предельное напряжение и высокий уровень контроля слуха. Если ассистирующий домбристу концертмейстер достаточно опытен, он достигает экстраординарного «пианиссимо».

При исследовании данной темы следует обратить внимание на утверждение К. Игумнов, Н. Метнер и других, которые рекомендуют использовать разные туше, умеренное качество звука, спокойные тона, пианиссимо и многое другое. Игра должна быть точной, отчетливой, но при этом не должно быть давления на клавиши после удара, то есть не нужно сильно размахивать каждым пальцем, но важно развивать чувство легкости и свободы, ловкости. Сопровождая домбру на фортепиано на пассажах crescendo мы планируем сделать позже, так мы «подхватываем» солистов и усилим впечатление от звука.

Движение, которое осуществляют пальцы, должны быть лёгкие почти невидимые, нужно играть буквально кончиками, подушечками пальцев. Иногда достаточно собственного веса пальцев, но при этом присутствует особая артикуляция - «говорком».

Одной из трудностей концертмейстера является совместное исполнение пассажей. Чтобы было точное совпадение в ансамбле, мы можем порекомендовать - совместно с солистом разучивать пассажи, взяв за опору первые ноты группировок. Если исполняется произведения, которые имеют весёлый, задорный характер, то необходима быстрая реакция на то, что именно в данный момент исполняет солист. При игре очень важно не терять ощущение ритмической пульсации. У концертмейстера должно присутствовать такое важное качество, как абсолютное чувство ритма. Необходим учет звуковых пределов forte и piano. Тут мы можем обозначить не только звуковую трудность, но и проблему технического плана. Концертмейстеру важно уметь выстроить подголоски, смягчить тон, сделать его подчас совсем «невесомым».

Мы можем отметить ряд произведений, где характер полностью будет зависеть от концертмейстера. К таким относятся «Конырльды бикеш» Н. Тлендиева, «Жас епын» и «Жигер» Е. Усенова, «Шалкыма» А. Жаимова, «Конырльды жастар» М. Аубакирова.4 Именно концертмейстер в этих произведениях держит солистов в темпово-ритмической сетке, осуществляет стартовую подачу темпа, характера, ритма.

С течением времени всё большую популярность среди домбристов получает исполнение произведений русской, европейской классической музыке в переложении для домры. В данном случае мы можем упомянуть имя Магауия Хамзина, который виртуозно и профессионально исполнял со сцены «Венгерские танцы» Брамса, «Турецкий марш» Моцарта и др5. Все это стало началом моды на подобное исполнении среди популярных домристов и одновременно своеобразным толчком композиторов для создания домбровых пьес.

Композиторами предпринимались попытки объединения закономерностей построения домбровых кюев и европейской классической музыки. На сегодняшний момент многие классические произведения («Маленькая серенада» Ф. Шуберта, «Венгерские танцы» И. Брамса, «Элегия» Ж. Массне, «Турецкий марш» В. Моцарта, «Рондо» JL Бетховена, «Вальс цветов», «Танец маленьких лебедей» П. Чайковского и др.6) обязательны для изучения. Совместная деятельность учеников класса домбры с концертмейстером, участие в концертах становится основой единства художественного и технического развития юных музыкантов. Разучивая разнообразные сочинения, ученики развивают музыкальное мышление, память. Происходит духовое развитие.

Таким образом, подведем итог. Осуществляя работу с солистом- инструменталистом вместе концертмейстер решает, как общие, так и специфические задачи, которые связаны непосредственно с особенностями инструмента домбры. От специфики солирующего инструмента и репертуара будет зависеть, какое принимается решение ансамблевых и пианистических решений, которые в свою очередь направлены на то, чтобы воплотить основные ансамблевые параметры, в качестве которых мы рассматриваем:

Для работы в классе домбры важно наличие у концентра представлений:

Литература

1. Утегалиева С.И. О высоте строя казахской домбры в современной музыкальной практике Текст научной статьи по специальности «Искусствоведение» / Вестник культуры и искусства, 2017 - №3- С.234-241
2. Орлова И.А. Особенности работы концертмейстера в классе домбры / Вестник «Өрлеу»-kst, 2020 - №2 –С.174- 182
3. Бойченко, Л.В. Традиционные направления народно- инструментального искусства сквозь призму концертмейстерского опыта / Материалы II межд. Интернет-конференции. - Екатеринбург, 2018 -№4 –С.187-194

ӘОЖ 364.652:613.83

НАШАҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ АЛКОГОЛЬДІ АСЫРА ПАЙДАЛАНУ: ҚОҒАМҒА ТӨНГЕН ҚАУІП

Сабирова У. – МӨ-23-14К1 тобының студенттері
Абатбек Ә. – аға оқытушы

Қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі – нашақорлық пен алкогольді асыра пайдалану. Бұл зиянды әдеттер адамның өміріне ғана емес, бүкіл қоғамға теріс әсеретеді. Есірткі мен алкогольге тәуелділік адамды физикалық және психологиялық тұрғыдан әлсіретіп қана қоймай, оныңотбасылықөмірін, еңбеккеқабілеттілігін, әлеуметтікортадағыорнын да түбегейлі өзгертеді. Осы мақалада аталған мәселелердің негізгі зардаптары мен оларды шешу жолдары қарастырылады.

Денсаулыққа зияны

Нашақорлық пен алкоголизм ең алдымен адам ағзасына ауыр соққы береді. Есірткі қолдану орталық жүйке жүйесінің жұмысын бұзып, адамның ми қызметін әлсіретеді. Бұл есте сақтау қабілетінің нашарлауына, ойлау жүйесінің баяулауына және психикалық ауытқуларға алып келеді. Көпжағдайда есірткі тұтынатын адамдар галлюцинацияға ұшырап, шынайы өмірден ажырап қалады. Алкоголь де дәл осындай қауіпті. Ұзақ уақыт бойы ішімдікке әуестенген адамның бауыры, жүрегі, жүйке жүйесі зардап шегеді. Маскүнемдікке салынған адамдарда бауыр циррозы, гипертония, жүрек талмасы жиі кездеседі. Тәуелділік – нашақорлық пен алкоголизмнің ең қауіпті салдарының бірі. Есірткі немесе алкогольді алғашында аз мөлшерде қолданған адам уақыт өте келе оған үйреніп, доза көлемін арттыра бастайды. Нәтижесінде, ағза бұл заттарсыз өмір сүре алмайтын күйге түседі. Бұл – тек физикалық емес, психологиялық тәуелділіктің де белгісі. Адам өзінің еркінен тыс есірткі немесе ішімдік іздей бастайды, тіпті оны алу үшін заңсыз әрекеттерге баруы мүмкін.

Қоғамға және әлеуметті көмірге әсері

Нашақорлық пен алкоголизмнің зардаптары тек жеке адамның денсаулығымен шектелмейді. Бұл мәселе бүкіл қоғамға қауіп төндіреді. Алкоголь мен есірткіге тәуелді адамдар көбінесе жұмысқа қабілетсіз болады, өзміндеттерін дұрыс орындай алмайды. Олар жұмыстан шығып, қаржылық қиындықтарға тап болады, нәтижесінде қылмысқа бейімделе бастайды. Қоғамда нашақорлықтың таралуы қылмыс деңгейінің артуына әкеледі. Есірткіге тәуелді адамдар оны сатып алу үшін ұрлық жасайды, заңсыз есірткі саудасымен айналысады, тіптізорлық-зомбылыққа барады. Маскүйінде жасалатын қылмыстардың саны күннен-күнгеөсіпкеледі. Жол-көлік оқиғаларының негізгі себептерінің бірі де – мас жүргізушілер. Статистика көрсеткендей, көптеген жолапаттары ішімдік ішкен жүргізушілердің кесірінен болады.

Отбасы – нашақорлық пен алкоголизмнің ең көп зардап шегетін әлеуметтік институттарының бірі. Маскүнем немесе есірткіге тәуелді адам өз отбасын екінші орынға қояды, жақындарына көңіл бөлмейді. Мұндай жағдайда ажырасулар саны көбейеді, балалар ата-анасыз қалады. Отбасындағы зорлық-зомбылықтың бір себебі де осы мәселеге байланысты.

Экономикалық шығындар

Нашақорлық пен алкогольдіасырапайдалануэкономикалықтұрғыдан да ауыршығындарғаәкеледі. Мемлекет жылсайын есірткі мен алкоголизмге байланысты медициналық қызметтерге, құқық қорғау шараларына және әлеуметтік көмекке миллиардтаған қаражат жұмсайды. Еңбекке жарамды азаматтардың саны азайғансайын, ел экономикасына да зиян келеді.Сонымен қатар, нашақорлар мен маскүнемдер көп жағдайда жұмысқа жарамсыз болғандықтан, олар мемлекеттен әлеуметтік көмекке мұқтаж болады. Бұл – салық төлеушілердің қаражатының тиімсіз пайдаланылуына себепші болады. Егер бұл мәселе шешілмесе, қоғамның экономикалық тұрақтылығына үлкен қауіп төнуі мүмкін.

Қоршаған ортаға тигізетін зияны

Нашақорлық пен алкоголизмнің қоршаған ортаға да зияны бар. Маскүнемдікке салынған адамдар көбінесе қоғамдық орындарда ішімдік ішіп, қоқысты бейберекет тастайды, айналасын ластайды. Есірткі тұтынатын адамдар пайдаланылған шприцтер мен басқа да қауіпті заттарды кезкелген жерге тастап, айналасына қауіп төндіреді. Сонымен қатар, алкоголь өндірісі мен есірткі дайындау қоршаған ортаға үлкен шығын келтіреді. Алкоголь өндіру үшін орасан көп табиғи ресурс жұмсалады, ал есірткі жасау кезінде улы химиялық заттар қолданылады. Бұл заттар топырақ пен суға түскен жағдайда экологиялық апатқа әкелуі мүмкін.

Қазақстандағы нашақорлық пен алкогольді асыра пайдалану мәселесі бойынша деректерге қарасақ:

- Маскүйінде жасалатын қылмыстар: Қазақстанда аса ауыр қылмыстардың шамамен 40%-ы және ауыр қылмыстардың 13%-ы маскүйінде жасалады. Кісі өлтіру мен денсаулыққа ауыр зиян келтіру қылмыстарының 65%-ы, әрбір екінші зорлау және әрбір үшінші бұзақылық осындай жағдайларда орын алады. Соңғы бес жыл ішінде мас қылмыскерлердің қолынан 1 680 адам қаза тапқан.
- Алкогольге тәуелді адамдардың есебі: Денсаулық сақтау органдарының наркологиялық есебінде 57 мыңнан астам адам тіркелген. Дегенмен, бұл көрсеткіш нақты жағдайды толық көрсетпеуі мүмкін, себебі полицияның назарына ілікпеген, бірақ қауіп тобындағы адамдар есепке алын байқалған.
- Жасөспірімдер арасындағы есірткі қолдану: Қазақстанда 14 жасқа дейінгі есірткі қолданатын балалардың саны өткен жылы 221-ден ағымдағы жылы 1 055-ке дейін өсті, бұл құқық қорғау органдарын алаңдатып отыр.
- Әлемдік есірткі қолдану тенденциясы: БҰҰ-ның Есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасының (UNODC) 2022 жылғы есебіне сәйкес, 2020 жылыәлемде 15 пен 64 жас аралығындағы 284 миллионға жуық адам есірткі қолданған. 2010 жылдан бастап есірткіні тұтыну 26%-ғаөскен.

Бұл мәселемен қалай күресуге болады?

Нашақорлық пен алкоголизмнің алдын алу үшін жан-жақты күрес жүргізу қажет.

Біріншіден, жастар арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын күшейту керек. Мектептерде, университеттерде арнайы бағдарламалар енгізіліп, есірткі мен алкогольдің зияны туралы ашықайтылуы тиіс. Жастарға салауатты өмір салтының маңыздылығы түсіндіріліп, спортпен айналысуға ынталандыру қажет. Екіншіден, тәуелді адамдарға медициналық және психологиялық көмеккөрсету керек. Қазіргі таңда көптеген оңалту орталықтары жұмыс істейді, бірақ олардың қызметін жетілдіру қажет. Нашақорлықтан емделген адамдарды қоғамға қайта бейімдеу үшін арнайы бағдарламалар жасалуы керек. Үшіншіден, мемлекет тарапынан қатаң бақылауорнату қажет. Есірткі саудасына қарсы күресті күшейтіп, алкоголь өнімдерін сатуға қатаң шектеулеренгізу маңызды. Сонымен қатар, қоғамдық орындарда ішімдік ішуге тыйым салу, есірткі қолдануды насихаттайтын кез келген әрекеттердің алдын алу керек.

Қорытынды

Зерттеулер көрсеткендей, есірткі мен алкогольге тәуелділікке көбінесе жасөспірімдер мен жастар ұшырайды. Бұл олардың әлсіз психологиялық тұрақтылығымен, қоршаған ортаның әсерімен және ақпараттық қауіпсіздіктің жеткіліксіздігімен байланысты. Осыған орай, алдын алушаралары тек құқық қорғау органдарының ғана емес, сонымен қатар білім беру жүйесінің, отбасының және қоғамның ортақ міндеті болуы тиіс. Нашақорлық пен алкогольге тәуелділікті азайту үшін кешенді стратегия қажет. Бұл – құқықтық реттеу, алдын алу шараларын күшейту, ақпараттық насихат жұмыстарын жүргізу және тәуелді адамдарды оңалту бағдарламаларын дамыту арқылы жүзеге асуы тиіс. Сонымен қатар, жастар арасында спорт пен мәдениіс-шараларды кеңінен насихаттау, салауатты өмір салтын ұстануға ынталандыру – бұл мәселені шешудің негізгі жолдарының бірі

Нашақорлық пен алкогольді асыра пайдалану – бүкіл қоғамға қауіптөндіретін күрделі мәселе. Бұл проблемамен күресу үшін мемлекет, қоғам және әрбір жеке тұлға бірлесіп әрекететуі тиіс. Жастарды салауатты өмір салты нұстануға үйретіп, есірткі мен алкогольдің зиянын түсіндірсек, бұл індеттің таралуын тоқтатуға болады. Әр адам өз денсаулығына, отбасы мен болашағына жауапкершілікпен қараған жағдайда ғана, біз бұл қауіпті жеңе аламыз.

Әрбір адам өз өміріне жауапкершілікпен қарап, зиянды әдеттерден аулақ болу арқылы өз болашағын ғана емес, бүкіл қоғамның қауіпсіздігі мен әл-ауқатын жақсарта алады. Ұлттың денсаулығы – мемлекеттің ең құнды байлығы, сондықтан салауатты өмір салтын ұстану – әрбір азаматтың басты міндеттерінің бірі.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі. (2023). Алкогольді асыра пайдалану мен нашақорлықтың алдын алу шаралары.
2. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі. (2023). Құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі деректер.
3. БҰҰ Есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасы (UNODC). (2022). Жаһандық есірткі есебі.
4. ҚР Денсаулық сақтау министрлігі. (2023). Нашақорлықпен күрес және алдын алу бағдарламасы.

ӘОЖ 808.5

АДАМНЫҢ МЕДИА МӘДЕНИЕТІ: МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

Сабыр З. - студент МӨ-21-15тк
Ақылбаева А. - магистр аға оқытушы

Адамның медиа мәдениеті – адамның қазіргі медиа және коммуникациямен өзара әрекеттесу саласындағы хабардарлық деңгейін, дағдылары мен дағдыларын сипаттайтын ұғым. Бұл тақырып адамның бұқаралық ақпарат құралдарының әртүрлі нысандарын, соның ішінде теледидарды, радионы, интернетті, әлеуметтік желілерді, баспа басылымдарын және басқаларды қалай қабылдайтынын, талдайтынын, түсіндіретінін және өзара әрекеттейтінін зерттейді.

Адамның медиа мәдениетінің мәні мен мазмұны келесі аспектілерді қамтиды:

Хабардарлық: Бұл қазіргі медиа туралы білім мен түсінік, олардың функциялары мен қоғамға әсері. Медиа мәдениеті жоғары адам медиада айтылып жатқан өзекті оқиғалардан, тенденциялардан, мәселелерден хабардар.

Сыни тұрғыдан ойлау: бұл құзіретке ақпаратты талдау, оның негізділігі мен объективтілігін анықтау, әртүрлі медиа хабарламаларымен бірге жүруі мүмкін айла-шарғылар мен бұрмалауларды тану және олармен сыни тұрғыдан күресу қабілеті кіреді.

Медианың этикасы: бұл медианы пайдаланумен байланысты этикалық нормалар мен құндылықтарды түсіну. Адамның медиа мәдениеті жеке өмірге қол сұғылмаушылыққа, жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығына, фактілерді әділ ұсынуға және медиа этикасының басқа аспектілеріне қатысты ережелер мен ережелерді сақтау қабілетін қамтиды.

Қарым-қатынас дағдылары: медиа мәдениеті адамның медиа арналар арқылы басқалармен тиімді және этикалық қарым-қатынас жасау қабілетін де қамтиды. Бұған көпшілік алдында сөйлеу, жазу, диалог және талқылау дағдылары кіреді.

Интерактивтілік және қатысу: Қазіргі медиа мәдениет мазмұнды құру мен таратуға белсенді қатысудың маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл өзіңіздің медиа-контентіңізді жасауды, әлеуметтік желілерге қатысуды және қоғамдық пікірталастарды қамтуы мүмкін.

Жалпы алғанда, адамның медиа мәдениеті оның медиа сауаттылық саласындағы қабілеттерін дамытуды және медиа ортадағы ақпаратпен және басқа адамдармен тиімді өзара әрекеттесуді мақсат етеді. Бұл қазіргі өмірдің маңызды аспектісі, өйткені бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамға әсері орасан зор, және олармен барабар және жауапкершілікпен жұмыс істеу қабілеті жеке және әлеуметтік әл-ауқат үшін маңыздырақ болып келеді.

Медиа-технологияларды түсіну – медиаконтентті жасау, тарату және өзара әрекеттесу үшін қолданылатын технологиялық құралдар мен құралдарды зерттеу және талдаумен айналысатын білім саласы. Бұл тақырып ақпараттық ғылымдар, коммуникациялар, мәдениеттану, психология және инженерлік ғылымдардың аспектілерін біріктіреді. Медиа-технологияларды түсіну медиа мен цифрлық технологиялардың қоғамға, мәдениетке, саясатқа және жеке өзара әрекеттесуге әсерін талдауға көмектеседі.

Медиа технологияның тарихы

Тақырып полиграфия мен телеграф өнертабыстарынан бастап заманауи цифрлық және интернет-технологияларға дейінгі уақыт бойынша медиа технологиялардың эволюциясын зерттеуді қамтиды. Медиа-технологиялар тарихын зерттеу ақпарат алмасу тәсілінің қалай өзгергенін және мәдени және әлеуметтік өзгерістерге қалай әсер еткенін түсінуге көмектеседі.

Медиа технологиялардың қоғамға әсері

Тақырыптың бұл бөлігінде медиа-технологияларды қолдану қоғамдық пікірді қалай қалыптастыратыны, саяси процестерге, әлеуметтік нормалар мен құрылымдарға әсер ететіні талданады. Бұл саладағы зерттеулер әлеуметтік желілердің, бұқаралық ақпарат құралдарының және цифрлық платформалардың қоғамдық санаға әсерін талдауды қамтуы мүмкін.

Психология және медиатехнологияларды қабылдау

Тақырыптың бұл аспектісі медиа-технологиялардың адамның психологиялық процестеріне, оның ішінде зейінге, эмоцияларға және ақпаратты қабылдауға қалай әсер ететініне бағытталған. Бұл саладағы зерттеулер мазмұнның қандай түрлері мен интерфейстердің адамдармен тиімді әрекеттесетінін жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Этика және медиа технологиялар

Медиа-технологияны түсінудің маңызды бөлігі технологияны медиа мақсаттарда пайдаланумен байланысты этикалық мәселелерді қарастыру болып табылады. Бұған жалған жаңалықтарды, деректердің құпиялығын, цифрлық манипуляцияны және медиа ортасындағы басқа этикалық мәселелерді талқылау кіреді.

Медиатехнологияның болашағы

Тақырып сонымен қатар медиа-технологияларды дамытудың болжамдары мен тенденцияларын қамтиды. Оның ішінде жасанды интеллект, виртуалды шындық, толықтырылған шындық және басқа да инновациялық технологиялар бойынша зерттеулер, олар біздің медиа-контентпен өзара әрекеттесу жолын өзгерте алады.

Медиа-технологияларды түсіну қазіргі әлемде маңызды рөл атқарады, қоғамға тез өзгеретін медиа-ортаны және оның өміріміздің әртүрлі аспектілеріне әсерін көбірек білуге және бейімделуге көмектеседі.

Медиамәдениет – қоғамның бұқаралық ақпарат құралдарымен, соның ішінде теледидармен, радиомен, киномен, интернетпен, әлеуметтік желілермен, баспа және басқа да бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара әрекеттесуінің барлық аспектілерін қамтитын күрделі ұғым. Медиамәдениет функциялары БАҚ қазіргі қоғамдағы рөлі мен ықпалын білдіреді.

Медиа индустрияда да, аудиторияда да шығармашылық белсенділікті қолдау және ынталандыру.

Өнердің, дизайнның, музыканың, әдебиеттің және мәдени көріністің басқа түрлерін дамытуға жәрдемдесу.

Медиамәдениеттің бұл қызметтері өзара байланысты және әртүрлі ақпарат құралдары әр түрлі дәрежеде орындай алады. Медиамәдениет қоғамдық пікірдің, мәдени стереотиптер мен құндылықтардың қалыптасуына орасан зор әсер етеді, сондықтан оның рөлі мен функциялары қазіргі қоғам үшін өте маңызды.

Әдебиеттер

1. Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы Жолдауы. http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1800002018
2. Тер-Минасова С.Г. Тіл және мәдениет аралық коммуникация / С. Тер-Минасова ; ред. алқаның төрағасы М.М. Тәжин. - Астана : Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 320 с. - (Рухани жаңғыру). - ISBN 978-601-7943-07-3.
3. Медиа және ақпараттық сауаттылық [Мәтін] : оқытушыларға көмекші құрал / Кэролайн Уилсон, Алтон Гриззл, Роман Туазон және т.б. орыс тілінен ауд.: Г. Сұлтанбаева, Б. Әліқожа. - Алматы : Қазақ университеті, 2018. - 194 б. - ISBN 978-601-04-2791-4
4. Медиа ақпараттық сауаттылық: мұғалімдерге арналған ресурстық кітап. 3000., 2018. ISBN 978-9967-11-656-6

ӘОЖ 777.97

ТРАФАРЕТТІК СУРЕТ – ЗАМАНАУИ ИНТЕРЬЕРДЕГІ СӘНДІК ШЕШІМ

Сағатбек М.Қ. - МӨ 23-12к2 табының студенті
Әбдікәрім С.О. – магистр, оқытушы

Интерьер дизайнында кеңінен қолданылатын трафареттік сурет – бөлменің атмосферасын айшықтайтын ерекше безендіру тәсілдерінің бірі. Бұл әдіс қарапайым орындау техникасына қарамастан, кез келген кеңістікті сәндеп, оған ерекше стиль мен тартымдылық қосуға мүмкіндік береді.

Трафареттік суреттердің артықшылықтары

1. Қолжетімділік

Трафареттік бейнелеу арнайы көркемдік қабілеттерді қажет етпейді, сондықтан оны тәжірибесі жоқ адамдар да оңай меңгере алады.

2. Әмбебаптық

Трафареттерді әртүрлі беттерге қолдануға болады: қабырғалар, жиһаз, төбе, еден және мата. Олар интерьердің кез келген стиліне үйлесімді бейімделеді, мейлі ол минимализм, классика, лофт немесе модерн болсын.

3. Оңай әрі жылдам орындалуы

Бұл әдісті жүзеге асыру үшін кәсіби құралдардың қажеті жоқ. Бояу мен трафарет дайын болса, бірнеше сағаттың ішінде сәндік композиция жасауға болады.

4. Қаржылық тиімділік

Декор элементтеріне артық қаражат жұмсаудың қажеті жоқ – трафареттік суреттер сәндік безендірудің қолжетімді әрі үнемді баламасы болып табылады.

5. Бірегей дизайн жасау мүмкіндігі

Дайын трафареттерді сатып алуға немесе өз қалауыңызға қарай ерекше үлгі ойлап тауып, интерьерге қайталанбас сән беруіңізге болады.

Трафарет түрлері

- Қағаз және картон трафареттер – арзан әрі қолжетімді, бірақ ұзақ мерзімді қолдануға арналмаған.
- Пластикалық трафареттер – ылғалға төзімді әрі қайта пайдалануға жарамды, сондықтан интерьер безендіруде кең таралған.
- Жабысқақ трафареттер – тегіс емес беттерде қолдануға ыңғайлы, өйткені олар сырғып кетпейді.
- Лазерлік кесумен дайындалған трафареттер – күрделі және ұсақ детальдары бар өрнектерді дәл әрі сапалы жасауға мүмкіндік береді.

Трафареттік суреттерді жасау кезеңдері

1. Бетті дайындау

Сурет салынатын бетті шаң мен кірден тазалап, қажет болған жағдайда тегістеу және праймермен өңдеу керек.

2. Трафаретті орналастыру

Дайын трафаретті қажетті жерге қойып, оның орнын скотч немесе арнайы желіммен бекітіңіз.

3. Бояу жағу

Қылқалам, губка немесе бояу баллонын пайдаланып, бояуды трафаретке біркелкі етіп жағыңыз.

4. Трафаретті алып тастау

Бояу толық кебіп қалмай тұрғанда, трафаретті мұқият алып тастау қажет. Егер бояу қатып қалса, жиектерінде ақаулар пайда болуы мүмкін.

5. Қорғаныс қабатын жағу

Суреттің ұзақ сақталуын қамтамасыз ету үшін оның үстінен мөлдір лак немесе арнайы қорғаныс қабатын қолдануға болады.

Әдебиеттер

1. Дизайн және интерьер безендіру жөніндегі кітаптар: Пилп, Г. «Интерьер дизайны негіздері». – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2020.
2. Грэхем, Л. «Қабырға өнері: сәндік кескіндеме және трафарет техникасы». – Мәскеу: Арт-пресс, 2018.
3. Сұлтанов, Б. «Қазіргі интерьердегі трафареттік кескіндеменің маңызы» // Дизайн және өнер журналы, 2021, №3, 45-52 б.
4. InteriorDesign.com – интерьер дизайны мен безендіру бойынша халықаралық портал.
5. ArchDaily.com – заманауи сәулет пен дизайн жөніндегі кәсіби сайт.

УДК 7.06

АВТОРСКАЯ ГРАФИКА В СОВРЕМЕННОЙ FASHION-ИЛЛЮСТРАЦИИ

Сазонова Д.А. - группа МӨ-22-13р

Офицерова Н.Р. - ЧСД РК, старший преподаватель

Фэшн-иллюстрации – это уникальный вид изобразительного искусства, объединяющий моду, графический дизайн и художественное творчество. Стремительное развитие технологий и науки в XX и XXI веках определило новейшие тенденции в искусстве и дизайне, и модная иллюстрация не только стала визуальным выражением идей художников и дизайнеров, но и заняла достойное место в работе дизайнеров, вызвав значительные качественные изменения в их творчестве. Авторской графике присущи такие черты, как неповторимость, оригинальность, использованием новейших технологий и открытий в технике, и в то же время для фэшн-иллюстрации важной стороной является особый, личностный характер автора, отражаемый в его работах.

Методы создания изображений на меняются и остаются прежними, традиционными, но, время новейших технологий и открытий вносит в традиционные и привычные способы изображений новизну, инновации. В работах художников фэшн-индустрии всегда использовались такие материалы, как акварель, тушь и пастель, а сейчас стало возможным применять цифровые технологии, это сразу дало большую свободу художнику- дизайнеру, расширило границы применения новых технологий. Популярные фэшн-иллюстраторы, каждый по-своему, используют сейчас всевозможные техники, периодически сочетая их, создавая новые, креативные работы с какими-то новыми формами подачи, успешно пробуя создавать текстуры и цветовые комбинации, экспериментируют во всем, что помогает им не только продемонстрировать коллекции одежды, но и передать эмоциональный контекст своих коллекций. Каждый художник фэшн-иллюстрации должен быть услышанным, так как для автора важной и значимой является не только коммерческая цель, но творческое самовыражение в авторской графике. Сейчас это стало актуально и очень своевременно, т.к. рынок моды, диктующий свои правила, ставит особые условия конкурентоспособности, креативности, иначе внимания потребителя не привлечь. Авторская графика – это не только принадлежность сфере моды, авторских модных домов, ателье и т.д. теперь фэшн-иллюстрация является самостоятельным видом искусства графики, работы известных и не только, авторов можно увидеть на различных художественных выставках, конкурсах, арт-галереях, модных журналах, по праву претендуя на значимое место в изобразительном искусстве.

Изучение авторской графики, истории ее развития, изменения тенденций, стилей, техник, материалов является отправной точкой в прогрессе на пути творчества. Поэтому, работа будет посвящена изучению авторской графики в фэшн-иллюстрации. В работе есть важная цель исследования. Необходимо показать, какие методы используются фэшн-иллюстраторами, как новейшие технологии меняют творческую мысль автора фэшн-иллюстрации. Интерес к вопросам изучения выбранной мною темы актуально как для огромной аудитории любителей искусства, среди которых немало самоучек, одаренных от природы способностями к творчеству, так и серьезно интересующихся проблемой активизации творческого процесса, генерации идей в модной индустрии, специалистов высокой моды.

Интерес к вопросам изучения выбранной мною темы актуально как для огромной аудитории любителей искусства, среди которых немало самоучек, одаренных от природы способностями к творчеству, так и серьезно интересующихся проблемой активизации творческого процесса, генерации идей в модной индустрии, специалистов высокой моды. Мода, как социальное и культурное явление зарождалась в XVI веке в самое значительное для развития искусств, время. Всем известная эпоха Ренессанса дала толчок для развития дизайна моды, **и**спользованию первых фэшн-иллюстраций и авторских графических работ для демонстрации одежды аристократии. Появились первые рукописные альбомы и гравюры с изображениями фигур и прорисовкой одежды. Таким образом проводились своеобразные показы моды, представлялись стили одежды конкретного периода времени.

В XVII–XVIII веке появлению самых первых модных журналов поспособствовало развитие печатного дела. До появления таких модных журналов Франции, как «CabinetdesModes», которыйпризнали самым первым модным журналом, издававшимся с 1785 года, все иллюстрации выполнялись вручную. Это хорошо поспособствовало развитию первыхфэшн-иллюстраций и авторских графических работ в визуализации модных тенденций.А в XIX веке индустриализация, развитие техники, популяризация моды среди населения стран Европы и не только, продвинули далеко вперед модную печать. В них широко использовались гравюра и литография - традиционные виды графики. Этобылижурналы - «La Mode Illustrée» и «Godey's Lady's Book». К этому времени стало понятно, что в теперь, в XIX веке, необходимо объединить вместе и художественные стандарты, и монетизацию художественных модных изданий.

Тенденция к соединению тех традиций в модной иллюстрации, которые уже заняли свое законное место еще до начала XX века и современные технологические открытия, сделала XX век главным в истории развития fashion-иллюстрации.Это время получает название «золотой век» в модной индустрии и дизайне моды. Весь этот период с1910–1930-е годы получили широкое признание работы художников-мэтров:Эрте (RomaindeTirtoff), работающий в стиле ар-деко, Джордж Лепап (GeorgeLepape) - он сотрудничал с известным журналом Vogue.Их работы отличаются большой изысканностью и конечно же, элегантность главная характеристика fashion-иллюстраций этих авторов, где большой смысл несут в себе живая линия и выразительные силуэты.

Вполне естественно, что в 1950–1970-е годы, художественная фотография становится основным видом подачи идеи художника-дизайнера, а ручная работа в сфере fashion-иллюстрации отходит на второй план. Главное требование к печати модных журналов – быстрота и оперативность, т.к. время смены сезонов заставляет действовать как можно быстрее, сменяя выпуск за выпуском журналов мод. Но, такие художники-модельеры, как Рене Грюо (RenéGruau) остаются верны принципам модной графики, заняв, при этом по праву, свое место на художественном Олимпе. Его работы отличает особый стиль, где присутствует синтез традиционных художественных приемов и современных технологий. Рене Грюо вместе объединил традиционную модную графику и дизайн рекламы.

И вполне естественно, снова, в новом контексте, возрождается интерес к Fashion-иллюстрации, к изображению моделей одежды привычными графическими приемами. Это происходит в период конца XX века. Модная графика, являясь главным инструментом в сфере моды, при этом получает статус отдельного направления в искусстве.Развитие современных технологий**,** появление интернета**,** приложений социальных сетей снова вносит коррективы в историю эволюции модной графики. Это привело к подъему индустрии моды и в частности возникают новые способы в изображении моделей одежды. Среди них, конечно, акварель, гуашь, тушь, акрил, маркеры, цветные карандаши и вот уже сейчас широко используется цифровая графика.

Сейчас появилось много уникальных и самобытных художников, которые владеют большим спектром авторских техник. Это делает разнообразным мир искусства и дизайна, открывая широкий простор для реализации творческих идей. Внедрение цифровых технологий в творческий процесс художника. Такие широко известные платформы, как Procreate и AdobeIllustrator, являются наиболее востребованными и удобными в использовании программами для создания всевозможных разнообразных графических изображений.

Социальные медиа: для развития и дальнейшего продвижения проектов в модной индустрии существует очень много платформ, таких, как Instagram, Pinterest и другие. Fashion-иллюстрации теперь очень важная часть интернет пространства, которая способствуя продвижению бренда, торговой марки, и авторских проектов.Коллаборации - это взаимовыгодная совместная деятельность иллюстраторов, компаний, брендов помогает в создании уникального фирменного стиля и в создание собственного авторского стиля, как например, работы ЯёиКусама, выполненные для продвижения модного дома LouisVuitton.

Если внимательно и последовательно изучать историю развития fashion-иллюстрации и авторской графики, то это поможет разобраться в таких понятиях, как развитие и эволюция визуальной коммуникации.

Подобные исследования скажутся на важном для художника понимании роли искусства в целом и помогут разобраться в таких вопросах, как, вопросы эстетики и их взаимное влияние на социальные и культурные стороны жизни человека, проблемы создания художественного образа и цифровые технологии, слияние моды, искусства и коммерции в глобальном пространстве.

Литература

1. Арутчева Д.Д. Графика модного рисунка как основополагающий навык дизайнера. Традиции и инновации в строительстве и архитектуре, под редакцией М.В. Шувалова, А.А. Пищулева, Е.А. Ахмедовой.
2. Кирпер А. Фэшн-иллюстрация: вдохновение и приемы / Анна Кипер / перевод: Е.А. Бакушевой. – Минск: Попурри, 2019. – 144 с.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОЙЫНҚЫЗМЕТІ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сайлау Ш. - МӨ -24-15к2 тобының студенті
Тортай Қ. - магистр, оқытушы

Экологиялық тәрбие - тәрбие қызметінің бір саласы. Бұл баланы жан-жақты дамытудың, табиғат туралы білімдер жүйесін қалыптастырудың және оған деген саналы қатынасты тәрбиелеудің маңызды құралы.

Экологиялық тәрбие табиғатқа, адамдарға, табиғи шығу тегі материалдарына, техногендік әлем объектілеріне деген саналы ұқыпты қатынасты тәрбиелеудің қажетті шарты. Қарым-қатынастың саналы сипаты баланың өз қажеттіліктері туралы біле отырып, басқа тіршілік иелерінің қажеттіліктерін жақсы түсінуінен, іс

жүзінде сақтап, қолдап немесе оларға қажетті жағдайлар жасай алатындығын көрсетеді. Ол қоршаған әлемдегі қарым-қатынасы мен айналасындағы адамдардың әлеуметтік ортаға қатынасын барабар бағалай алады.

Қазақ халқының ғұламалары атап айтқанда, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, Ш.Уалиханов, т.б еңбектерінде табиғат пен адам өмірінің тіршілігін ажырамайтын, бөліп қарастыруға келмейтін біртұтас дүние ретінде қарастырған ұрпақты дамудың негізгі элементтерінің бірі-табиғи ресурстарды сақтаудың маңыздылығын түсінуді, адаммен қоршаған ортаның өзара әрекеттесуін түсінуді және экологияның мүддесі үшін шешім қабылдауға дайындықты қамтитын экологиялық мәдениет.Экологиялық тәрбие - адамгершілік тәрбиесінің ажырамас бөлігі. Сондықтан экологиялық тәрбие деп табиғатпен үйлесімді экологиялық сана мен мінез-құлықтың бірлігі түсініледі. Экологиялық санаға экологиялық білім мен наным әсер етеді. Экологиялық идеялар балаларда, ең алдымен, оқу үрдісінде қалыптасады. Сенімге айналған білім экологиялық сананы қалыптастырады [1].

Мектептегібілім беру жағдайында өскелең ұрпақтың экологиялық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру ерекше орын алады. Бұл мәселені шешудің ең тиімді тәсілдерінің бірі-экологиялық тәрбиені оқу процесіне біріктіруге мүмкіндік беретін, оны балаларға қызықты әрі қол жетімді ететін ойын әрекетін пайдалану. Ойын қызмет түрі ретінде ерекше педагогикалық мүмкіндіктерге ие. Ол шығармашылық ойлауды, қиялды, коммуникативтік дағдыларды дамытуды ынталандырады, сондай-ақ оқуға мотивацияны қалыптастыруға ықпал етеді. Ойын элементтерін экологиялық білім беру процесіне қосу білімді игеру үшін қолайлы атмосфера құруға мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушылардың табиғатқа деген эмоционалды қатынасын дамытады.Сонымен қатар, ойын әрекеті балаларға адаммен қоршаған орта арасындағы күрделі байланыстарды жақсы түсінуге көмектесетін нақты экологиялық жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді.

Ойын арқылы экологиялық мәдениетті қалыптастыру тек білімді ғана емес, сонымен қатар экологиялық саналы мінез-құлық дағдыларын дамытудың маңызды құралына айналады. Ойын әрекеті арқылы экологиялық тәрбие ерте жастан басталуы керек, бұл кезде балалар негізгі құндылықтармен көзқарастардың қалыптасуына ең сезімтал болады. Бастауыш мектепте табиғатты қорғаудың маңыздылығымен ресурстарды ұтымды пайдалану туралы хабардарлықты дамытуға бағытталған ойын элементтерін енгізуге болады. Мысалы, балалар орманды қорғаушылардың, экологғалымдардың немесе фермерлердің рөлдерін сынап көретін рөлдік ойындар табиғатпен эмоционалды байланыс орнатуға көмектеседі. Мұндай ойындар қоршаған ортаны қорғауға жауапкершілікті сезінуге және адамның іс-әрекеті табиғатқа қалай әсер ететінін түсінуге мүмкіндік береді[2].

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру үшін балаларға табиғат туралы білім беріп қана қоймай, оларды осы білімді іс жүзінде қолдануға үйрету керек.Ойын әрекеті нақты экологиялық жағдайларды модельдеуге және өмір сүруге мүмкіндік береді. Мысалы, балалар қоқыстарды сұрыптау, жойылып бара жатқан жануарлар түрлерін қорғау немесе ластанған жерді қалпына келтіру жоспарын құру сияқты экологиялық мәселелерді шешетін ойындар ұйымдастыруға болады. Бұл жаттығулар талдау, шешім қабылдау жәнеұжымдықөзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға ықпал етеді,сонымен қатар балаларда экологиялық жағдайды жақсартуға қалай үлес қоса алатындығы туралы түсінік қалыптастырады.

Баланың бос уақытын өткізудің ерекшелігі оның эмоционалды тәжірибесі барлық басқа әрекеттерде үстемдік ететіндігінде. Сонымен бірге жағымды да, жағымсыз да түрлі эмоцияларды қуаныш, қайғы, қорқыныш, реніш және т.б. қабылдай отырып, бала көңілін көтеру және жайлы күйде болу үрдісінде білім, білік және дағдыны, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін растайды. Бұл, әрине, оның интеллектуалды дамуына әсер етеді, өйткені қоршаған әлемді білуге деген қызығушылық көптеген қырларында қанағаттандырылады.Демалыс, ойын-сауық кезінде қолданылатын өнердің синтезі арқылы балалардың дамуына бірден бүкіл құралдар кешені әсер етеді; ән айту; музыкалық және ырғақты қимылдар; көркем сөз; сахналау; залды және топты безендіру, бейнелеу қызметі және безендіру Бос уақыт үрдісінде қабілеттер, жеке тұлғаның жеке қасиеттері, шығармашылық қабілеттері барынша толық көрінеді: бос уақытты өткізу балалардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандырады және экологиялық білімнің қалыптасуына барынша белсенді ықпал етеді. дүниеге деген бағалау қатынасы қалыптасады, құндылық бағдарлар жүйесі дамиды: адамгершілік, эстетикалық, экологиялық және т.б. жеке тұлғаның дамуына ықпал етеді: өз қабілеттеріне деген сенімділікті қалыптастыру; мектепке дейінгі жастағы балаларды қоғамдағы өмірге бейімдеуге бағытталған әлеуметтік өзара әрекеттесу тәжірибесін жетілдіру; бос уақытты дұрыс пайдалануға үйрету, бос уақытты мағыналы ұйымдастыруда тәжірибе қалыптастыру; қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарымен таныстыруға, туған жердің табиғатына деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Балалармен бірге балалар спектакльдеріне, мұражайларға, сурет галереяларына және т.б. бару мақсатында ата-аналармен жұмысты ұйымдастыруға ықпал етеді.Экологиялық мазмұндағы бос уақытты ұйымдастыру түрлері келесі түрлерге бөлінуі керек атап айтсақ: демалыс, ой толғау, көңіл аясы.

Мектеп оқушыларының бос уақыт жағдайында өткізілетін мерекелер мен ойын-сауықтардың мысалдарына мыналарды жатқызуға болады: Құстар күні, экологиялық КТК, «Алтын күз» мерекесі, «Құстардың көктем мерекесі», «Жануарлар әлемі біздің Отанымыз», «Күзгі орманның жұмбақтары» спорттық-экологиялық мерекесі, «Экологиялық ертегілер» сайысы, «Өсімдіктер және жануарлар әлемі» т.б.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда экологиялық квесттер ерекше рөл атқарады. Бұл табиғатты зерттеуге және экологиялық мәселелерге қатысты тапсырмаларды орындауды қамтитын интерактивті ойындар. Квесттер мектеп аумағында, саябақта немесе басқа табиғи нысанда ұйымдастырылуы мүмкін. Тапсырмаларды орындау кезінде балалар жаңа білім алып қана қоймай, қоршаған ортамен өзара әрекеттесуді үйренеді. Мысалы, олар Қызыл кітапқа енгізілген өсімдіктерді іздеуі немесе аймақтың экологиясына қатысты жұмбақтарды шешуі мүмкін. Мұндай әрекеттер байқауды, логикалық ойлауды және табиғатты құрметтеуді дамытуға ықпал етеді. Ойынды білім беру процесіне біріктіру оқуды қызықты әрі балаларға қолжетімді етуге мүмкіндік береді. Мысалы, экологиялық тақырыпқа арналған үстел ойындарын пайдалануға болады. Бұл қайта өңдеу, энергияныүнемдеу, сирек кездесетін жануарларды қорғау ойындары болуы мүмкін.Мұндайойындартеккөңіл көтеріп қана қоймайды, сонымен қатар экологиялықмінез-құлық негіздерінойынтүріндеүйренугемүмкіндік береді[3].

Сонымен қатар, олар стратегиялы қойлауды дамытуға ықпал етеді, бұл тек экология аясындағана емес, өмірдің басқасалаларында да пайдалы. Ойын әрекетінің ұжымдық сипатыда маңызды аспект болып табылады. Көптеген экологиялық ойындар өзара әрекеттесуді және бірлесіп жұмыс істеуді талап етеді, бұл балалардың ынтымақтастықпен жауапкершілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, командалық ойындарда балалар экологиялық таза қаланы жобалау немесе жойылып бара жатқан жануарлар түрін құтқару жоспарын жасау сияқты экологиялық мәселелерді шешу үшін топтаса алады. Мұндай ойындар барысында оқушылар тек білім ғана емес, сонымен бірге планетаның болашағы үшін қатысу жәнеұжымдық жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Экологиялық білім берудегі ойын әрекетінің маңызды құрамдас бөлігі мультимедиялық технологияларды қолдану болып табылады. Заманауит ехнологиялар балалар табиғатты зерттей алатын, жануарларды құтқаруға қатысатын, экологиялық апаттарды зерттейтін және олардың шешімдерін таба алатын виртуалды әлем құруға мүмкіндік береді. Мұндай ойындар балаларды баурап қана қоймайды, сонымен қатар биология, география, химия және тіпті экономика сияқты әртүрлі пәндік салалардағы білімді біріктіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мультимедиялық ойындарды әртүрлі жас топтарына бейімдеуге болады, бұл оларды экологиялық білім берудің әмбебап құралына айналдырады. Экологиялық білім берудегі ойын қызметінің тиімділігі көбінесе мұғалімдердің кәсібилігіне байланысты. Мұғалім экологияның негіздерін біліп қана қоймай, ойынды балалар үшін қызықты және танымдық етіп ұйымдастыра білуі керек. Бұл ойын сценарийлерін әзірлеуді, материалдарды дайындауды, сондай-ақ балаларды процеске тарту қабілетін қажет етеді. Сонымен қатар, мұғалім оқушылардың жасерекшеліктерін ескеріп, ойындарды олардың қызығушылықтарыменд айындық деңгейіне бейімдеуі керек. Ойын әрекеті арқылы экологиялық мәдениеттің негіздерін қалыптастыру жүйелі тәсілді қажет етеді.Экологиялық білім беру білім беру процесінің ажырамас бөлігі болуы маңызды, ал Ойындар оқу сабақтарына, сыныптан тыс жұмыстарға және мектеп жобаларына органикалық түрде біріктірілген. Мысалы, тақырыптық ойындар, конкурстар, көрмелер және басқа да іс-шаралар өткізілетін экологиялық апталарды ұйымдастыруға болады. Бұл балалардың экологияға деген қызығушылығын қалыптастыру және оның маңыздылығын түсіну үшін қолайлы жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, мектеп оқушыларында экологиялық мәдениеттің негіздерін қалыптастыру қазіргі білім берудің маңызды міндеті екенін атап өткен жөн. Ойын әрекетін пайдалану бұл процесті қызықты, қолжетімдіжәнетиімді етуге мүмкіндік береді. Ойындар экология туралы білімді жеткізуге ғана емес, сонымен қатар балаларда экологиялық жауапты мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға, шығармашылық ойлауды, байқаумен қарым-қатынас қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Олар табиғатты эмоционалды қабылдауға және оған құрмет көрсетуге жағдайжасайды. Экологиялық тәрбиеде ойын технологияларын жүйелі қолдану мектеп оқушыларының қоршаған ортаға саналы көзқарасын дамытуғаықпал етеді және біздің планетамызды сақтау мүддесі үшін олардың болашақ қызметіне негіз қалайды. Осылайша, ойынәрекеті тек оқу құралығана емес, сонымен бірге тұрақты болашақты құру үшін қажетті экологиялық мәдениетті қалыптастырудың маңызды құралына айналады.

Әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж.Б. Педагогика/ Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаев.- Астана,2000.-320 б.
2. Әбенбаев С. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі/С.Әбенбаев. − Алматы, 2005.-246 б.
3. Экология және табиғатты тиімді пайдалану:Оқулық//Ақынжанов Г. ред. − Алматы: Ғылым,2004.-156 б.

ӘОЖ 796

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ-САУЫҚТЫРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Салбек З.Д. – МӨ-24-17р тобының студенті
Шералиев А.Н. – аға оқытушы

Қазір Қазақстанда студенттердің физикалық және психикалық денсаулығын нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру және тарату мәселелері өте маңызды. Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, ғылыми-техникалық прогресс жеке және қоғамдық денсаулықтың жалпы қоғамның дамуындағы ерекше рөлінің маңыздылығына әкелді. Физикалық белсенділік оның денсаулықты жақсарту, ұзақ өмір сүру және жаттығу мәселелерін шеше алатынын және қоғамға қарсы көріністердің алдын алудың тиімді әдісі екенін көрсетеді. Алайда, ресми мәліметтерге сәйкес, еліміздегі спорттық және ойын-сауық шараларына қатысатын адамдардың саны Батыстың дамушы елдерге қарағанда аз.

Қазіргі ел қоғамында дене шынықтыру және бос уақыт студенттердің салауатты өмір салтын қамтамасыз ету және басқа жағымды өзгерістер үшін сенімді әлеуметтік-экономикалық негіз құру үшін жеткіліксіз. Дене шынықтыру және демалу және студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыру саласындағы жағымсыз жағдайды дене шынықтыру мен спорттың адам күштерін ұзақ мерзімді дамыту құралы ретіндегі рөлін түсінуге негізделген әртүрлі деңгейдегі мемлекеттік құрылымдардың бірлескен күш-жігерімен еңсеруге болады. Қазіргі уақытта студенттердің физикалық және рекреациялық белсенділігін арттыру еліміздің даму стратегясында сипатталғандай әлеуметтік және спорттық саясаттың негізгі тақырыптарының бірі ретінде танылды. Дене белсенділігі мен рекреация, дене тәрбиесі және студенттерді тәрбиелеу-бұл көптеген процестер. Оқытудың мазмұны мен формалары оқытудың әр түрлі кезеңдерінде әр түрлі болады және оқушының мүмкіндіктеріне, олардың өмір сүру жағдайлары мен жұмыс жағдайларына, соның ішінде жасына байланысты өзгерістерге байланысты. Жақында дене шынықтыру және ойын-сауық мазмұны тұрғысынан оқушылардың оқу мәселелерін шешудің әртүрлі тәсілдерін қарастыратын және олардың психикалық және физикалық ерекшеліктерін ескеретін қарапайым білімге баса назар аударылды. Бұл процестің маңыздылығы рухани және физикалық қабілеттерді

нығайтуда, денсаулықтың жоғары көрсеткіштерін, психикалық тұрақтылық пен физикалық жетілуді қалыптастыруда көрінеді. Негізгі рөлдерге салауатты өмір салтын құру, оқыту, тәрбиелеу және дамыту, студенттің жеке басының әлеуметтік-мәдени құрылымын қамтамасыз ету кіреді.

Негізгі мақсат-студенттерді салауатты өмір салтын ұстануға ынталандыру, оларды саналы тәжірибеге және қоғаммен байланысқа белсенді қатысуға дайындау. Студенттердің салауатты өмір салтын тиімді қалыптастыру үшін оқытушылар өз жұмысында дене шынықтыруға, спортқа және бос уақытқа әртүрлі тәсілдерді қолданады: жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану негізінде оқыту мүмкіндіктерін оңтайландыру және кеңейту; студенттердің жеке басының спорттық қасиеттерін қалыптастыруға қуатты тәсіл. Дене шынықтыру және рекреация бойынша білім беру процесін оңтайландыру және жандандыру айқын: дене шынықтыру мен спорттағы оқыту мен мотивацияның дәлдігін арттыру; оқытудың инновациялық әдістері мен нысандарын пайдалану; компьютерлер мен басқа да заманауи оқыту құралдарын пайдалану; білім беру мен дағдыларды талдау және бағалау мәселелеріне назар аударуды арттыру. Дене тәрбиесі жүйесіне салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша оқытуды сәтті енгізудің маңызды талабы оқытуға әдістемелік тәсілді қолдану болып табылады. Курс барысында оқытушы студентке тек тұрақты білім мен дағдыларды игеріп қана қоймай, сонымен қатар оқу жұмысына инновациялық тәсілді дамытуға кеңес беруі маңызды. Жұмыс қазіргі заманғы университеттердің мәдениеттің, дүниетанымның және психологияның дамыған физикалық және сыни аспектілері бар студенттерді даярлауға барлық мүмкіндіктері бар екенін көрсетеді.

Алайда, оқу процесінің қарқындылығы, оның есептеулері және жаңа жобалардың құрылуы физикалық және жүйке-психикалық стресстерге әкеледі. Студенттер көбінесе оқуға уақыт бөле алмайды. Жоғары жылдамдықты есептеу құрылғыларын пайдалану дене шынықтырумен тікелей байланысты болғанына қарамастан, теориялық және практикалық білімнің жоғары деңгейін талап етеді. Бұл ақпаратты жылдам және дәл көру және өңдеу, зейінді ұзақ мерзімді шоғырландыру және қайта бөлу, басқару элементтерін басқару кезінде қозғалыстарды үйлестіру дағдыларын дамытуды білдіреді. Тапсырмаларға, дәлдікке және мерзімдерге үнемі назар аудару, сондай-ақ жауапкершіліктің артуы шаршау мен шаршауға әкелуі мүмкін. Оқу процесінде жоғары өнімділікті сақтау үшін студенттер үнемі физикалық белсенділікке және салауатты өмір салтына деген ұмтылысты дамытуы керек. Бұл университеттің оқу процесінде пәндердің сәтті дамуы мен өмір сүруі үшін қажет. Академиялық мекемелер дене шынықтыру-сауықтыру практикасының түрлерін, дене шынықтыру, спорт және дене шынықтыру жаттығуларының жағдайларын, дене шынықтыру сабақтарының әдістері мен ұзақтығын мемлекеттік білім беру стандарттары мен дене шынықтыру заңдарына сүйене отырып, жергілікті факторлар мен оқушылардың артықшылықтарына байланысты анықтайды..

Мотивация мәселесін талдау салауатты өмір салтын ынталандыру күрделі және екіұшты болып табылады және адамдардың қажеттіліктеріне әсер ететін өмірлік оқиғаларды, кәсіби қызметке байланысты оқиғаларды және нақты іс-шараларды қолдауға тиіс іс-шараларды, сондай-ақ білім беру іс-шараларын қамтиды деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді. білім сапасы. Студенттердің өмірі туралы. Студенттерді университеттің білім беру жүйесінде салауатты өмір салтын ұстануға ынталандырудың ең тиімді жолы-белсенді қарым-қатынас, мәдениет және құндылықтарды қоса алғанда, басқа адамдармен рухани қарым-қатынас саласында оқытушының даралығын нығайту жолдарын ашатын амиологиялық тәсіл.

Сонымен, салауатты өмір салтын насихаттау-бұл адамның саналы қажеттіліктері мен іс-әрекеттері, оның жалпы мінез-құлық принциптері, адам және әлеуметтік, физикалық және рухани қажеттіліктері ескерілетін іс-шаралардың күрделі құрылымы. Студенттердің салауатты өмір салтын ынталандырудың жалпы тәсілі-еңбек жағдайларын жақсарту (оқу, кәсіптік, бұқаралық және жалпы). Дене белсенділігі мен демалу, сондай-ақ студенттердің сау әл-ауқаты олардың жеке өсуін, әлеуметтік бейімделуін және мүмкіндіктерін кеңейтуді қолдауға бағытталған.

Әдебиеттер

1. Абульханова-Славская К.А. Личностные типы мышления / Когнитивная психология: Материалы советско-финского симпозиума. – М.: Наука, 1986. – С.98 – 130
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – СПб.: Питер, 2002. – 288 с.
3. Ананьев Б.Г., Степанова Е.И. Развитие психофизиологических функций взрослых людей. – М.: Педагогика, 1983. – 145 с
4. Леонтьев А.Н. Деятельность Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 352 с
6. Милованова Н.Г. Реализация валеологического подхода при организации образовательного процесса: Методические рекомендации. - Тобольск, 1997. – 42 с.

ӘОЖ 75.049.6

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ АДАМДАРҒА АРНАЛҒАН ПӘТЕР ИНТЕРЬЕРІНІҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕР

Сансызбаева Н.С. – МӨ-23-12k1 тобының студенті
АғаділоваЖ.М. – магистр, аға оқытушы

Интерьер дизайнындағы бүгінгі минимализм пішіннің қарапайымдылығы мен қысқалығын ғана емес, сонымен қатар пайдаланудың қарапайымдылығын, функционалдығын және инновациялық шешімдерді ұсынады. Ол заманауи материалдарды, технологияларды және эргономикалық тұжырымдамаларды біріктіреді. Соңғы

жылдары стиль дамуын жалғастырды және оның танымалдылығы төмендеген жоқ. Бүгінгі күні ол тұрғын үйлерде де, коммерциялық кеңістіктерде де интерьер дизайнында белсенді түрде қолданылады. Зерттеу кезінде ол сәулет, интерьер және экстерьер, графикалық және объектілік дизайндағы жетекші стилистикалық бағыттардың бірі болып қала береді. Минимализм жиі жоғары технологиялық стильмен анықталады - интерьердің минималды мазмұны, жоғары функционалдылық пен түстің және қарапайым формалардың эстетикасымен біріктірілген. Мұның бәрі де скандинавиялық дизайн мектебінің принциптеріне сәйкес келеді, бірақ өзіндік нюанстары бар.

Интерьерді безендіру мен дизайндағы минимализм аз мәнерлі құралдармен емес, олардың қалыпты түрде: және түспен көрінісімен қысқа эстетикаға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл кезеңде стиль өзін тұрақтылық пен экологиялық тазалық элементтерімен толықтыра бастайды. Дизайнерлер қайта өңделген материалдарды пайдалану және әдемі ғана емес, сонымен қатар қоршаған ортаға ең аз теріс әсер ететін интерьерлер жасау жолдарын іздейді. Интерьер дизайнындағыминимализмнің негізгі принциптері үйлесімді және функционалды кеңістікті құруға көмектесетін келесі тәсілдердің жиынтығы болып табылады. Біріншіден, минимализм таза сызықтар мен қарапайым пішіндерді пайдалануды және қажетсіз безендіру мен безендіруден бас тартуды қамтиды. Жиһазда, қабырғаларда және басқа интерьер элементтерінде түзу және тегіс сызықтар басым. Бұл эстетикалық қарапайымдылық пен тәртіпке қол жеткізуге мүмкіндік береді, ал, мысалы, жатын бөлмені экологиялық таза бағытта жобалауға болады - онда жайлы шағын бақ ұйымдастырыңыз, онда демалуға және қалпына келтіруге жағымды және ыңғайлы болады.Интерьердегі эко-дизайн - бұл экологиялық таза материалдарды, энергияны үнемдейтін шешімдерді және тұрақты даму принциптерін пайдаланатын кеңістіктерді құруға бағытталған тәсіл. Ол қоршаған ортаға әсерді азайтуға және үй ішіндегі өмір сапасын жақсартуға бағытталған.

Міне экодизайндың негізгі аспектілері:

Экологиялық таза материалдарды пайдалану: Бұл табиғи ағаш, тас, бамбук, қайта өңделген материалдар немесе экологиялық таза бояулар, лактар және әрлеу материалдары болуы мүмкін.

Энергияны үнемдеу: Эко-дизайндың маңызды бөлігі энергияны пайдалануды оңтайландыру болып табылады. Бұған энергияны үнемдейтін құрылғыларды орнату, жарықдиодты жарықтандыруды, төмен деңгейлі терезелерді және жылу сорғыларын пайдалану кіреді.

Желдету және ауа: Эко-дизайнда ішкі ауаның сапасына ерекше көңіл бөлінеді. Осы мақсатта жылуды қалпына келтіретін желдету жүйелері, сондай-ақ зиянды заттарды шығармайтын табиғи материалдар қолданылады.

Қайта өңдеу және қайта пайдалану: Қайта өңдеуге немесе қайта пайдалануға болатын жиһаздар мен керек-жарақтарды пайдалану және қалдықтарды азайту маңызды элемент болып табылады.

Лофт - бұл постиндустриалды дәуірде кең таралған ішкі және сыртқы элементтердегі стильдік тренд. Лофт - 1940 және 50-жылдары Нью-Йоркте бұрынғы өнеркәсіптік ғимараттар өмір сүру кеңістігіне айналдырылған кезде пайда болған интерьер стилі. Бұл стиль ашық кеңістіктермен, биік төбелермен, үлкен терезелермен және кірпіш, бетон, металл және ағаш сияқты шикізатты пайдаланумен сипатталады. Лофт өнеркәсіптік эстетика элементтерін өмір сүру кеңістігінің жайлылығымен біріктіріп, бірегей атмосфераны жасайды.Ірі зауыттарды жауып, оларды қала шегінен тыс жерге көшіру XX-XXI ғасырлардағы үрдіс. Сонымен бірге, босаған өндірістік үй-жайлар қайта қарастырылуда – олар жаңаша пайдаланылуда.

Лофт шығармашылық адамдар үшін өте қолайлы. Бұл бұрыннан бар үй-жайларды қайта өңдеу болғанына қарамастан, оның принциптері жаңа үй құруға, жасаушыға немесе өнердегі заманауи үрдістерге тәнті болған адамға тамаша. Функцияларды қайта қарау және кейбір нәрселерге өнер нысаны ретінде жаңа қасиеттер беру жоғары технологиялық және минимализм тенденцияларымен бірге пәтерді безендіруге тамаша серпін болады. Тағы бір керемет қадам - бір қабырғаны бөлектеу және оны кірпіш ретінде, екпінді жарықтандырумен сәндеу. Дәл осындай әдейі дөрекілік пен «ұқыпсыздықты» мұқият ойлаумен біріктіріп, кез келген классикалық лифт кеңістігінде байқауға болады.

Шығармашылық адамдарға арналған пәтердің интерьерін жобалау және дамыту процесінде дизайнердің алдында бірнеше кезекті міндеттер тұр:

- Қажеттіліктер мен талаптарды түсіну: Шығармашылық адамдарының қажеттіліктері әрқашан ерекше болады, сондықтан дизайнер алғашқы қадамда олардың жұмыс істеу стилі, хобби, өмір салты және жеке талғамын түсінуі қажет.
- Функционалдық кеңістікті ұйымдастыру: Шығармашылық адамдары жиі көп нәрсені жасайтын адамдар, сондықтан олар үшін кеңістік әртүрлі мақсаттарға сәйкес ұйымдастырылуы керек.
- Шабыт беретін атмосфера жасау: Шығармашылық жұмыс үшін қажетті атмосфера өте маңызды. Бұл үшін табиғи жарық, дұрыс түстер мен материалдар, және интерьердегі эстетикалық элементтерді дұрыс таңдау керек.
- Эргономика мен жайлылық: Дизайнер жұмыс орнын және демалыс бөлмелерін қолданушының денсаулығы мен жайлылығын ескеріп ұйымдастыруы керек.
- Жеке ерекшеліктер мен стильді көрсету: Әр адамның өзіндік шығармашылық стилі болады, сондықтан интерьерде жеке ерекшеліктерін көрсету үшін интерьер элементтерін (қолдан жасалған заттар, авторлық картиналар, ұнататын түсі мен материалдары) қосу керек.

XXI-ші ғасырдың жетекші интерьер стильдерінің материалдары мен мысалдарын, сондай-ақ әртүрлі бағыттағы жасаушылардың тұрғын және шығармашылық пәтерлерін зерттей отырып, біз белгілі бір стильде интерьер жобасын жасаудың қажеті жоқ деген қорытындыға келдік. «Қазіргі әлемдегі интерьер дизайны бөлмеде жайлы өмір сүруді қамтамасыз етуге қызмет ететін бірқатар мүмкіндіктердің негізіне салынған». Бұл лифт, минимализм немесе эко элементтері бар жоғары технологиялық немесе скандинавиялық дизайн элементтері болуы мүмкін. Интерьер дизайнының заманауи өнері белгілі бір тапсырма үшін ең жақсы және қажеттіні таңдай отырып, стильдерді біріктіруге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Бхаскаран Л. Дизайн и время. Стили и направления в современномискусстве и архитектуре. М.: Арт-Родник, 2006. 257 с.
2. Василенко П.Г., Василенко Е.В. Эргономический аспект созданиясредыобучения и проектированияучебногопространства // Россия: Тенденции и перспективыразвития. Ежегодник. Институт научнойинформациипо общественнымнаукам РАН, Отделнаучногосотрудничества; Ответственный редактор В.И. Герасимов. 2019. С. 723-725.
3. Лопасова В.С., Василенко Е.В. Значениецвета в дизайнеинтерьерногопространства // ModernScience. 2020. № 4-2. С. 10-13.

ӘОЖ 7.067.4

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Сапарова А.А. - МӨ-22-5к тобының студенті
Байзахова С.Ш. - аға оқытушы

Бейнелеу өнері – адамзат тарихымен бірге дамып келе жатқан шығармашылық саласы. Ол мәдениет пен дәстүрдің ажырамас бір бөлігі бола отырып, әр дәуірдің өзіндік ерекшелігін бейнелеп көрсетеді. Қазіргі уақытта жаңа технологиялар мен бейнелеуөнері әдістерінің дамуы дәстүрлі бейнелеу өнеріне жаңа серпін беруде. Қазіргі заманауи қоғамымызда суретшілер өз жұмыстарында дәстүрлі бағыттарды сақтап қана қоймастан, оларды жаңаша көзқарастармен ұштастырып ары қарай жетілдіру үстінде. Біз өз зерттеуімізде бейнелеу өнерінің дәстүрлі және заманауи бағыттарына тоқтала отырып, олардың ерекшеліктері мен өзара байланытарын да қарастырамыз.

Бейнелеу өнерінің дәстүрлі бағыттары ғасырлар бойы қалыптасып, әр халықтың мәдениетімен біте қайнасқан. Қазақ халқының бейнелеу өнері өзінің ұлттық нақышымен ерекшеленеді. Әсіресе, халықтың тұрмыс-тіршілігін, әдет-ғұрыптарын бейнелейтін ою-өрнектер, қолданбалы өнер, портреттік және пейзаждық суреттер ерекше маңызға ие. Қазақ бейнелеу өнерінің қалыптасуына Әбілхан Қастеев сынды танымал суретшілердің қосқан үлесі зор. Оның шығармаларында қазақ даласының әсем табиғаты, ұлттық мәдениет пен тұрмыс-тіршілік шынайы бейнеленген. Дәстүрлі өнер тек кенепке салынған суреттермен шектелмейді. Қазақ халқының өрнекті кілемдері, ағаш оюлары, қыштан жасалған бұйымдары – бейнелеу өнерінің маңызды бөлігі. Сонымен қатар, ұлттық өнерде қолданылатын табиғи бояулар мен материалдар да халық шеберлерінің табиғатпен тығыз байланысын көрсетеді.

Қазіргі қоғамда технологиялық даму өнердің көптеген салаларын түбегейлі өзгертті. Заманауи бейнелеу өнері дәстүрлі тәсілдерден басқа, сандық және мультимедиялық технологияларды кеңінен пайдаланады. Цифрлық өнер, граффити, 3D модельдеу, виртуалды шындық (VR) және интерактивті инсталляциялар – қазіргі заман суретшілерінің еңбек ететін жаңа бағыттарының бірі. Заманауи өнерде суретшілер Adobe Photoshop, CorelDRAW, Blender, Procreate сияқты бағдарламаларды қолдана отырып, өз туындыларын цифрлық форматта жасайды. Бұл технологиялар суретшілерге бұрын-соңды болмаған мүмкіндіктер береді: мысалы, 3D модельдеу арқылы көркем мүсіндер жасау немесе виртуалды кеңістікте анимацияланған картиналар құру сияқты тәсілдер танымал болуда. Сонымен қатар, NFT (Non-Fungible Token) технологиясы өнер саласында жаңа экономикалық мүмкіндіктер ашты. Бұл технология суретшілерге өз туындыларын интернет арқылы жаһандық деңгейде сату және авторлық құқықтарын қорғауға мүмкіндік береді. Көптеген заманауи суретшілер NFT арқылы өз жұмыстарын блокчейн платформаларында орналастырып, цифрлық активтер ретінде сатуда. Граффити өнері де бүгінгі күні үлкен өзгеріске ұшырады. Егер бұрын ол көше мәдениетінің бір бөлігі ретінде қабылданса, бүгінде көптеген қалаларда граффити заңдастырылып, қоғамдық өнердің маңызды бөлігіне айналды. Қазіргі граффити суретшілері классикалық сурет техникасын пайдаланып, үлкен көлемдегі муралдар жасап, қалалық ортаны көркемдеуге атсалысуда.

Сонымен қатар соңғы кезде қолданысқа белсенді түрде еніп келе жатқан асанды интеллектіні біз айтпай кетуіміз мүмкін емес. Жасанды интеллект (ЖИ) соңғы жылдары көптеген салаларда өзгерістер мен жаңалықтар әкеліп, шығармашылық индустрияларда да терең әсер қалдырды. Әсіресе, бейнелеу өнері саласында бұл технологиялар жаңаша туындылар жасауға, шығармашылық процесті автоматтандыруға және жаңа әдіс-тәсілдерді енгізуге мүмкіндік берді. Бұл мақалада ЖИ-дің бейнелеу өнерінде қолданылуы, оның шығармашылық процесс пен өнерге әсері туралы айтылып, осы саладағы жаңа бағыттар мен зерттеулер талқыланады. Жасанды интеллекттің өнерге енгізілуі — бұл тек шығармашылық процесстің жаңаша бағыты емес, сонымен қатар жаңа мәдениет қалыптастыруға ықпал ететін ауқымды үрдіс. ЖИ алгоритмдері мен нейрондық желілердің көмегімен суретшілер өз идеяларын іске асырып, өнер туындыларын жасау үшін жаңа мүмкіндіктерге ие болды. Мысалы, DALL·E және MidJourney сияқты бағдарламалар тек суретшілерге ғана емес, жалпы көпшілікке де өнер туындыларын жасауға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламалар өз қолданушыларына текстік сипаттамалар арқылы бірегей бейнелер мен суреттер жасауға мүмкіндік береді, әрі олар жасаған шығармалар тек қана цифрлық әлемде емес, көрмелер мен аукциондарда да көрініс табуда. Жасанды интеллектті бейнелеу өнерінде қолдану шығармашылық процеске жаңа серпін берді. Өнер саласындағы жаңа құралдар суретшілердің шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтіп, жаңа тәсілдер арқылы өнер туындыларын жасаудың жолдарын ұсынады. Бұл технологиялардың дамуы, әсіресе, цифрлық өнер мен графика салаларында ерекше байқалады.

Жасанды интеллект шығармашылық процесті радикалды түрде өзгертті. Бұрынғы уақытта шығармашылық тек адамға тән қабілет ретінде қаралса, бүгінде ЖИ бұл процесті тездетіп, өнерге қатысты жаңа көзқарастарды қалыптастыруда. Artbreeder секілді платформалармен бағдарламалар суретшілерге өздерінің шығармашылық ізденістеріне асыруда көмектеседі. Олар адамдарға тек жаңа бейнелер жасау ғана емес, сонымен қатар белгілі

бір стильдермен композицияларды өзгерту арқылы туындыларды бейімдеуге мүмкіндік береді. Бұл процесс шығармашылық еркіндікті кеңейтеді, бірақ сонымен бірге өнер туындыларының бірегейлігімен авторлық құқық мәселелерін туындатуы мүмкін. ЖИ қолдану арқылы өнерді жасау уақытты үнемдеуге мүмкіндік берседе, кейбір шығармашылық құндылықтарды жоғалтуы мүмкін. Бұл мәселе қазіргі уақыттағы басты даулардың бірі болып табылады.

ЖИ-дің өнерге әсері Жасанды интеллект бейнелеу өнеріне терең әсер етуде. Бір жағынан, бұл шығармашылық процессті жаңартып, жаңа мүмкіндіктер ұсынса, екіншіжағынан, оның этикалық және философиялық сұрақтарын туындатады. Жиі қойылатын сұрақтардың бірі: «ЖИ өнер шығармасын жасаушы ретінде қабылданама, әлде тек құрал ретіндеме?» Бұл сұрақтардың жауабы өнердің мәнімен оның шығармашылық болмысын түсінуге қатысты. Көптеген зерттеушілермен өнер адамдары ЖИ шығармашылықтың болашағын анықтауда алаңдаушылық танытуда, өйткені олар бұл технологиялардың шығармашылық процестің табиғатын өзгертуі мүмкін деп есептейді. Бірақ, басқа бір көзқарас бойынша, ЖИ шығармашылық еркіндікті кеңейтіп, өнер туындыларының шекараларын кеңейтеді. ЖИ арқылы адаммен машина арасындағы ынтымақтастық жаңа өнер формаларын жасауға мүмкіндік береді, осылайша өнердің дәстүрлі шекараларын бұзуға жол ашады. Жасанды интеллекттің бейнелеу өнерінде қолданылуы шығармашылық процестің жаңа деңгейіне көтерілуіне ықпал етуде. Бұл технологияның мүмкіндіктерітек өнер шығармашылығына ғана емес, жалпы мәдениетке де әсеретеді. Алайда, оның өнертуындыларының сапасына және мәніне әсері туралы пікірталастар әліде жалғасуда. ЖИ-дің шығармашылықта қолданылуы адамның өнерге деген көзқарасын өзгертіп, жаңа жолдармен мүмкіндіктерді ашып отыр. Осылайша, ЖИ бейнелеу өнерімен мәдениеттің дамуына өз үлесін қосуда.

Бүгінгі таңда көптеген суретшілер ұлттық дәстүрлерді сақтай отырып, оларды заманауи тәсілдермен жаңғыртуда. Қазақ бейнелеу өнерінде дәстүрлі элементтер мен заманауи стильдердің үйлесуі ерекше орын алады. Мысалы, дәстүрлі қазақ ою-өрнектері қазір сән индустриясында, интерьер дизайнында және графикалық өнерде белсенді қолданылуда. Мұндай интеграция ұлттық өнердің заманауи қоғамдағы өзектілігін арттырады. Кейбір қазақстандық суретшілер тарихи тақырыптарды жаңа тәсілдермен көрсетуде. Мысалы, ұлттық батырлар мен тарихи тұлғалардың портреттері гиперреализм немесе поп-арт стилінде орындалады. Бұл олардың жас буын үшін қызықты әрі түсінікті болуына көмектеседі. Сонымен қатар, қазақ өнерінде заманауи мүсіндер мен инсталляциялар жиі кездесуде. Мысалы, елордада орнатылған «Бәйтерек» монументі – ұлттық символизм мен заманауи архитектураның үйлесімінің жарқын мысалы. Бұл қазақ мәдениетінің жаңа деңгейге көтерілуін және әлемдік өнердегі орнын айқындайды. Осылайша, дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесуі қазақ бейнелеу өнерін жаңа белестерге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл өнердің тек өткенді бейнелеу ғана емес, болашаққа бағытталған жаңашылдық алаңы екенін дәлелдейді.

Бейнелеу өнері уақытпен бірге дамып, жаңа технологиялармен толықтырылуда. Дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесуі арқылы қазіргі заманғы өнер өзекті әрі тартымды бола түсуде. Сондықтан болашақ суретшілер ұлттық мәдениетті ұмытпай, жаңа технологияларды меңгеруі қажет. Бұл бейнелеу өнерінің дамуына оң әсер етіп, жаңа шығармашылық мүмкіндіктер ашады. Қазақ өнері әлемдік аренада өзіндік орны бар мәдени бағытқа айналуы үшін дәстүр мен заманауилықты қатар ұстану маңызды.

Әдебиеттер

1. Қастеев Ә.Өнер және оның құндылықтары. -Алматы: Өнер баспасы, 2005.
2. ЖұмабаевО.Қазақ бейнелеу өнерінің дамуы. Астана: Ұлағат, 2018.
3. Ахметов Б. Бейнелеу өнеріндегі жаңа бағыттар. -Астана: Өнер әлемі, 2022
4. Elgammal, A., Liu, B., Elhoseiny, M., &Mazzone, M. (2017).CAN: Creative Adversarial Networks, Generating" Art" by Learning About Styles and Deviating from Style Norms.arXiv preprint arXiv:1706.07068.

БОС УАҚЫТТЫҢ ОЙЫН МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Сапархул Ә. - МӨ -23-15к3 тобының студенті
Нуртазина А. - оқытушы

Ойын –бала қызығушылығына негізделген оқыту тәсілдерінің бірі. В.А. Сухомлискийдің сөзімен айтар болсақ, ойынсыз ақыл ойдың қалыпты дамуы жоқ және болуы да мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірімен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады [1]. Жалпы ойынды зерттеу мәселесімен педагогтармен психологтар ғана емес, этнографтар т.б. әсіресе өнер қайраткерлері түрлі саладағы ғалымдар ерекше шұғылданған.

Қазіргі заманғы оқыту технологиялары педагогикалық және психологиялық ілімдер негізінде жасалынған дамытушы, жеке бағдарлы мақсатты технология болып табылады. Технологиялық өзгерістер босуақытты өткізу тәсілдеріне түбегейлі әсер ететін қазіргі қоғамда бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Жастар өздерінің шығармашылық белсенділігін, қарым-қатынас дағдыларын және өзін-өзі ұйымдастыру қабілетін төмендететін бейне мазмұнын көру немесе цифрлық ортада ойнау сияқты пассивті демалыс түрлерін көбірек ұнатады. Осыған байланысты бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасы жеке тұлғаны тәрбиелеуде маңызды бағытқа айналады, ол бос уақытты әртараптандырып қана қоймай, үйлесімді, шығармашылық және әлеуметтік жауапты тұлғаны дамыта алады.

Ойын-сауық мәдениеті-бұл адамның рухани, физикалық және интеллектуалды дамуына ықпал ететін ойындармен ойын формаларын таңдауға, ұйымдастыруға және қатысуға мүмкіндік беретін дағдылар, біліммен дағдылардың жиынтығы. Ол дәстүрлі ойын түрлерін де, цифрлық дәуірдің жағдайына бейімделген заманауи

ойындардыда қамтиды. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру ойынға құндылық қатынасын тәрбиелеуге, оның жеке дамумен әлеуметтік өмірдегі рөлін түсінуге, сондай-ақ ойын уақытын ұйымдастыру дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді тәсілді қажет етеді.

Ойын мәдениет феномені ретінде ұзақ уақыт бойы мұғалімдердің, психологтардың және философтардың назарын аударды. Оның жан-жақтылығы оны әлемдітану тәсілі, әлеуметтену құралы және өзін-өзі көрсету құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Ойын адамға шығармашылық ойлауды,қарым-қатынас қабілеттерін,эмоционалдыинтеллектпенұжымдажұмыс істеу дағдыларындамытуғакөмектеседі.

Педагогикада ойын тұлғаның қалыптасуының барлық кезеңдерінде дамуына ықпал ететін оқу процесінің маңызды элементі ретінде қарастырылады. Ойынның бос уақыт процесіндегі рөлі ерекше маңызды, онда ол өзін-өзі жүзеге асыру және үйлесімді әлеуметтік қатынастарды қалыптастыру құралы ретінде қызмет етеді. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасы қол жетімділік,вариация және интеграция принциптеріне негізделген. Қол жетімділік барлық жастағы және әлеуметтік топтардың ойын қызметіне қосылу үшін жағдай жасауды қамтиды [2]. Әрқатысушыға өзіне ең қолайлы әрекет түрін таңдауға мүмкіндік беретін ойын формаларының әртүрлілігін білдіреді. Интеграция біртұтас тұлғаның дамуына ықпал ететін өмірдің әртүрлі аспектілеріне ойын элементтерін қосуды қамтиды. Бұл принциптер бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру процесінің педагогикалық тиімділігін қамтамасыз етеді. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасының негізгі міндеті-ойын процесіне саналы және шығармашылық көзқарас үшін жағдай жасау. Бұған ойынды ұйымдастыруда және оған қатысуда Дағдылармен дағдыларды дамытуға, сондай-ақ жеке өсу тәсілі ретінде ойынға құндылық қатынасты қалыптастыруға бағытталған білім беру бағдарламаларынәзірлеужәнеенгізуарқылы қол жеткізіледі.

Педагогика қатысушылардың жас және жеке ерекшеліктерін, олардың мүдделерін, қажеттіліктерін және мәдени контекстін ескеруі керек. Бұл тәсіл үйлесімді тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін ойын мәдениетін дамыту үшін оңтайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру әр түрлі ойын түрлерін біріктіруді қамтиды: рөлдік ойындар, спортты қойындар, үстел ойындары, сандық ойындар және басқалар. Бұл формалардың әрқайсысының өзіндік педагогикалық артықшылықтары бар. Мысалы, рөлдік ойындар шығармашылыққа, импровизация қабілетіне және қарым-қатынас дағдыларына ықпал етеді. Спорттық ойындар физикалық белсенділікті, командалық рухты және тәртіпті дамытады. Үстел ойындары стратегиялық ойлауды, шыдамдылықты және жоспарлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сандық ойындар дұрыс көзқараспен танымдық қабілеттермен шығармашылық ойлауды дамытудың қуатты құралы бола алады. Алайда, бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасының негізгі аспектісі ойын белсенділігінің дәстүрлі және заманауи формалары арасындағы тепе-теңдік болып табылады. Халықтық ойын-сауық дәстүрлі маңызды мәдени дәстүрлерді сақтайды және өткенмен байланыс орнатады.

Қазіргі ойындар, өз кезегінде, өзара әрекеттесумен өзін-өзі көрсетудің жаңа түрлерінұсына отырып, қазіргі шындықты көрсетеді. Мұғалім осы екі форманы біріктіре білуі керек, олардың үйлесімді өмір сүруіне және тәрбиелік мақсатта қолданылуына жағдай жасай алады. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыруда цифрлық технологиялардың дамуы ерекше маңызға ие. Сандық ойындар бүкіл әлем бойынша миллиондаған қатысушыларды тарта отырып, заманауи демалыс мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналуда. Олар оқуға, шығармашылықты дамытуға және әлеуметтенуге бірегей мүмкіндіктер ұсынады, сонымен қатар олардың психикалық және физикалық денсаулыққа әсеріне қатысты бірқатар сұрақтар туғызады. Педагогика жастарға цифрлық ойындарды саналы түрде және жеке даму үшін пайдалы пайдалануға көмектесу арқылы осы аспектілердіе скеруі керек. Бұл сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға, уақытты басқаруға және ойын мінез-құлқының салдарын білуге бағытталған арнайы білім беру бағдарламаларын әзірлеуді талап етеді. Ойын-сауық мәдениеті Әлеуметтік жауапкершілікпен инклюзия мәселелеріменде байланысты.

Педагогика әр түрлі мүмкіндіктерімен дайындық деңгейлері бар адамдар үшін қол жетімді ойын кеңістігін құруға ықпал етуі керек. Бұған мүгедектерге арналған арнайы ойындар әзірлеу, ойын форматтарын бейімдеу және мұғалімдерді инклюзивті ортада жұмыс істеуге үйрету кіреді. Бұл тәсіл әділ және инклюзивті қоғам құруға ықпал етеді, мұнда әр адам ойын қызметіне қатысуға және өз әлеуетін дамытуға мүмкіндік алады. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасында жастардың көшбасшылық қасиеттерімен ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытуға ерекше назар аударылады. Т.Т Нуржановаңың еңбектерінде ойын қызметіне қатысу жастарға ойындарды ұйымдастыруға, шешім қабылдауға және процесті басқаруға мүмкіндік береді деп көрсеткен. Бұл дағдылар жеке өсудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және жастарға ересек өмірге дайындалуға көмектеседі. Сонымен қатар, ойындарды ұйымдастыруға қатысу өз қабілеттеріне деген сенімділікті, қарым-қатынас дағдыларын және командада жұмыс істеу қабілетін дамытуға ықпал етеді[3].

Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру мұғалімдердің ата-аналармен, мәдени мекемелермен және қоғамдық ұйымдармен ынтымақтастығын талап етеді. Ата-аналар балаларда ойын әдеттерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады, сондықтан мұғалімдерге бірлескен бос уақытты ұйымдастыру әдістерін үйрету маңызды. Мұражайлар, театрлар және кітапханалар сияқты мәдени мекемелер ойын алаңына айналуы мүмкін. Қоғамдық ұйымдар ойындарды насихаттауға және жастарды ойын қызметіне қатысуға тартуға ықпал ете алады.

Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық процесін қорытындылау қазіргі заманғы қиындықтармен проблемаларды ескерусіз мүмкін емес. Ақпараттыңкөптігі, уақыттың жетіспеушілігі, әлеуметтік оқшаулану және қазіргі заманның басқа факторлары педагогикадан икемділікпен бейімделуді талап етеді. Бұл цифрлық дәуір жағдайында ойын мәдениетін дамытуға бағытталған жаңа әдістермен тәсілдерді әзірлеуді қамтиды. Ойын әр түрлі жастағы, мәдениеттегі және әлеуметтік топтағы адамдарды біріктіре алатын тәрбиенің әмбебап құралы болып қала беретінін түсіну маңызды.

Қорытындылай келе, бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру педагогикасы үйлесімді тұлғаны дамытуға бағытталған тәрбие процесінің маңызды элементі болып табылатындығын атап өтуге болады. Ойын

адамзат мәдениетінің бірегей құбылысы ретінде шығармашылықты дамытудың, әлеуметтенудің және адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудың өзекті құралы болып қала береді. Қазіргі әлем жағдайында педагогика ойынның барлық әлеуетін пайдаланып, оны адам өмірінде саналы және тиімді пайдалануға жағдай жасауы керек. Бос уақыттың ойын мәдениетін қалыптастыру өзін-өзі дамытуға және қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуге қабілетті белсенді, жауапты және шығармашылық тұлғаның дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. В.А Сухомлиский. Балаға жүрек жылуы. Научное издание/В.А. Сухомлинский.-Алматы: Мектеп, 1976.-323б.
2. Тұрғынбаева Б. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту/Б.Тұрғынбаева. ─ А.,2000.-128 б.
3. Нуржанова Т. Т. Бос уақытты ұйымдастыру : оқу-әдістемелік құрал / Т. Т. Нуржанова, А. С. Таурбекова. - Алматы : ТехноЭрудит, 2018. – 160.

УДК 792.8

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ МИРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Сатибай С.- ученица
Нуридинов А.Ә. - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу,детская музыкальная школа № 1

XXI столетие – век скоростей, информационных технологий, межкультурных коммуникаций, создания инноваций в творчестве. Вследствие чего, развитие мирового образовательного пространства формирует новые тенденции в процессе обучения хореографическому искусству. В данном контексте мы рассматриваем феномен танца как базис хореографического образования и лексическую основу межкультурной коммуникации. Указанный подход дает нам право рассматривать динамику развития отечественного хореографического образования в системе межкультурных коммуникаций и межкультурного диалога исполнительских школ.

В своих многочисленных исследованиях автор дает подробный анализ существующих программ в области хореографического образования, который позволяет сделать выводы о формах, средствах и т.д.

Специфика коммуникации хореографического образования, прежде всего, заключается в методах и формах передачи информации, а именно, невербальным способом. Танец, мы рассматриваем не случайно как доминирующее коммуникативное звено в межкультурных связях. Танец уходит своими корнями в далекое прошлое. Несет историческую информацию и поэтому является одним из основных звеньев, не только отдельно взятого региона, но и мировой художественной культуры.

Движение как основа танца, исполняющееся в определенно заданном ритме выступает основным инструментом общения, т.е. языком тела, используя невербальный метод передачи информации в межкультурных связях. Что и позволило хореографическому искусству, в основе которого лежит танец, занять свою социальную нишу в межкультурной коммуникации.

Хореографическое искусство – уникальное явление, многогранное, многофункциональное, синтетический вид искусства. Средствами пластического языка хореографического искусства по отношению к человеку реализуются самые разнообразные функции синтетического вида искусства: эстетическая, воспитательная, коммуникативная, познавательная, развивающая, компенсаторная, социальная, оздоровительная и другие. В хореографической деятельности заложены большие возможности для эффективной воспитательной работы по различным направлениям: эстетическое воспитание, трудовое, физическое, гражданско-патриотическое, духовно-нравственное, интернациональное.

Возможности хореографического искусства в системе современного образования используются не в полной мере, так как значительной переработки содержания учебных предметов не происходит: в них по-прежнему излагаются основы наук, а формирование общекультурных, социально-трудовых, коммуникативных навыков, опыта самопознания, осмысления своего места в мире, выбор ценностных, смысловых установок для своих действий считаются второстепенным либо вообще не принимается во внимание. А в искусстве хореографии как раз и заложен определенный набор предпочитаемых ценностей, при этом иерархия ценностей у каждой личности формируется своя. Именно хореографическое искусство, через репертуар успешнее всего реализует развитие толерантности, способности к сотрудничеству, ответственности; формирует умение принимать решения и осуществлять их; позволяет учащемуся реально оценивать собственные ресурсы, осознанно выбирать сферу применения имеющихся способностей.

Возросший интерес к танцевальному искусству обусловлен расширением границ хореографического образования, который определен профессиональными направлениями подготовки в области классической, народно-сценической, эстрадной и др. хореографии. С большим потоком информации, связанной с современными направлениями танцевальных субкультур, таких как хип-хоп, хаус, брейкданс и другие направления, хореографическое образование расширило свои границы и внедрило указанные направления в профессиональный стандарт. Данная тенденция иллюстрирует межкультурный дискурс развития танцевального искусства в современном мире.

Тем не менее учебный процесс во второй половине 30-х годов вошел в критический период. В эти годы в стране начались репрессии, коснувшиеся и видных театральных деятелей. В драматических театрах прекратились экспериментальные поиски в области синтеза искусств, а в балетных и театральных школах началось сокращение

учебных часов обучения по дисциплинам. Возникшие проблемы еще больше усугубились вследствие начавшейся в 1941 году Великой отечественной войны, сказавшись на физических возможностях и здоровье.

Обучение танцу нами рассматривается как доминирующее коммуникативное звено в межкультурных связях, заключающееся в методах и формах передачи информации, а именно, невербальным способом. Танец уходит своими корнями в далекое прошлое, несет историческую информацию и поэтому является одним из основных звеньев, не только отдельно взятого региона, но и мировой художественной культуры.

Движение как основа танца, исполняющееся в четко заданном ритме, выступает основным инструментом общения, т. е. языком, используя невербальный метод передачи информации в межкультурных связях. Это позволило хореографическому искусству занять свою социальную нишу в межкультурной коммуникации в силу универсальности передачи информации.

Подводя рациональный итог к выше сказанному, расширение лексического материала танцевального творчества дает почву режиссерам-хореографам для создания новых форм исполнительских театральных проектов, более открытых для широкой публики. Ярким примером синтеза хореографического, театрального искусства и мультимедийных технологий можно считать такие популярные телевизионные проекты, как «Танцуй!» на Первом канале ТВ, «Большие и маленькие» телеканал Культура, «Танцы на ТНТ» и др. Данная практикоориентированность исполнительских проектов влечет за собой изменения и в профессиональном образовательном процессе в подготовке хореографов, актуализирует внедрение межкультурных форм дополнительного образования, среди которых фестивали занимают одно из лидирующих мест.

Таким образом, на основе анализа фактологических примеров организации современных фестивалей и конкурсов хореографического искусства, можно утверждать, что их универсальность не сводится только к показу достижений исполнительского мастерства, но и расширяют функции межкультурных коммуникаций, формируют педагогические методы гибридных коммуникаций (включая онлайн и офлайн формации экспертного общения), актуализируют научную рефлексию анализа развития современного мирового хореографического образования.

Думается, что учет выделенных тенденций развитияхореографического образования в мировом образовательном пространстве позволит расширить межкультурный диалог в исполнительском танцевальном искусстве, вместе с тем, объединит профессиональное педагогическое сообщество в обсуждении актуальных вопросов сохранения традиций академического образования, имен мастеров и кумиров прошедшего столетия в новой реальности цифровизации обучения и расширения межкультурных коммуникаций в режиме onlain.

В широком спектре исследований автора в узко направленной области хореографического образования, обладающей уникальной спецификой, которой могут владеть и полноценно ориентироваться специалисты исключительно имеющие хореографическое образование, можно ознакомиться и с аналитическим материалом по осмыслению конкретного опыта применения потенциала хореографического образования в межкультурных связях мирового образовательного пространства.

Литература

1. Ваганова А.Я. Основы классического танца / А.Я. Ваганова. – Москва : Искусство, 1963. – 120 с.
2. Зайфферт Д. Педагогика и психология танца. Заметки хореографа: Учебное пособие / Д.Зайфферт; пер. с нем. В. Штакенберга. – Санкт-Петербург : Лань : Планета музыки, 2012. – 128 с.
3. Захаров Р.В. Беседы о танце / Р.В. Захаров. – Москва, 1965. – 51 с.
4. Каган М.С. Морфология искусства / М.С. Каган. – Ленинград : Искусство, 1972. – 70 с.
5. Мелехов А.В. Искусство балетмейстера. Композиция и постановка танца. / А.В. Мелехов. – Екатеринбург, 2015. – 128 с.

ӘОЖ 347.783.51

ҚАЗІРГІ ТРЕНДТЕГІ БҰЙЫМДАР ЖАСАУ ЖОЛДАРЫ

Сатыпалдиева А. - МӨ 24-3к тобының студенті
Бакирова Г.А.- п.ғ.к., қауымд.профессор

Қазіргі таңда қолөнер бұйымдарына деген қызығушылық артып, олар сән әлемінде ерекше орын алуда. Қолдан жасалған бұйымдар бірегейлігімен, сапасымен және шебердің жан дүниесін бейнелеуімен бағаланады. Бұл мақалада қазіргі трендтегі қолөнер бұйымдарының түрлері, оларды жасау жолдары және әрқайсысының ерекшеліктері туралы толық мәлімет береміз.

Қолөнер әлемінде бірнеше бағыттар қазіргі кезде ерекше танымалдыққа ие:

Киізден жасалған бұйымдар: Табиғи материалдарға сұраныс артқандықтан, меринос қой жүнінен жасалған киіз бұйымдары сәнге айналды. Киізден камзол, қолғап, байпақ, әшекей бұйымдар, қалпақ сияқты күнделікті тұрмысқа қажетті заттар жасалады.

Қағаздан жасалған бұйымдар (оригами): Қағазды көркемдеп өңдеудің әртүрлі технологиялары, соның ішінде оригами, модульдік оригами және квиллинг техникасы арқылы сәндік бұйымдар жасау кең таралған.

Қыш өнері: Саз балшықтан жасалған бұйымдар, әсіресе қыш құмыралар мен сәндік заттар, қазіргі кезде жоғары бағаланады. Бұл өнер табиғилығымен және экологиялық тазалығымен ерекшеленеді.

Зергерлік бұйымдар: Қазақтың ұлттық әшекейлері заманауи дизайнмен үйлесіп, күнделікті өмірде қолдануға ыңғайлы болып жасалуда. Алтын түйрегіш, жүзік, білезік, алқа, шолпы сияқты бұйымдар ерекше сұранысқа ие.

Киізден бұйымдар жасау жолдары

Киіз басу - қазақтың ежелгі қолөнерінің бірі. Қазіргі таңда бұл өнер заманауи технологиялармен үйлесіп, сәндік бұйымдар жасауға қолданылады.

Материалдар: Меринос қойының жүні, сабын ерітіндісі, жылы су, пластикалық үлгі (қалып), орамал немесе мата.

Жасалу әдісі:

Дайындық: Жүнді қажетті мөлшерде дайындап, оны қабаттап төсейді.

Ылғалдау: Жүннің үстіне сабын ерітіндісін сеуіп, жылы сумен ылғалдайды.

Басу: Жүнді қолмен немесе арнайы құралдармен басып, қажетті пішінге келтіреді.

Кептіру: Дайын бұйымды көлеңкеде немесе желдетілетін жерде кептіреді.

Қағаздан бұйымдар жасау (оригами және квиллинг)

Қағазды көркемдеп өңдеудің әртүрлі технологиялары арқылы сәндік бұйымдар жасау кең таралған.

Оригами: Қағазды бүктеу арқылы әртүрлі фигуралар жасау өнері.

Материалдар: Түрлі-түсті қағаз, қайшы, желім (қажет болған жағдайда).

Жасалу әдісі:

Қағазды таңдау: Қажетті түсті және өлшемді қағазды дайындау.

Бүктеу: Арнайы схемалар бойынша қағазды бүктеп, қажетті фигураны жасау.

Квиллинг: Жіңішке қағаз жолақтарын орау арқылы сәндік элементтер жасау техникасы.

Материалдар: Жіңішке қағаз жолақтары, орау құралы, желім, негіз (қағаз немесе картон).

Жасалу әдісі:

Қағаз жолақтарын дайындау: Қажетті түсті және өлшемді қағаз жолақтарын кесу.

Орау: Арнайы құралдың көмегімен қағаз жолақтарын орап, қажетті пішінге келтіру.

Құрастыру: Дайын элементтерді негізге желімдеп, композиция жасау.

Қыш бұйымдарын жасау жолдары

Қыш өнері табиғилығымен және экологиялық тазалығымен ерекшеленеді.

Материалдар: Саз балшық, су, қышшы дөңгелегі, пеш (күйдіру үшін).

Жасалу әдісі:

Дайындық: Саз балшықты қажетті консистенцияға дейін илеу.

Пішіндеу: Қышшы дөңгелегінің көмегімен немесе қолмен қажетті пішінді жасау.

Кептіру: Бұйымды ауада кептіру.

Күйдіру: Арнайы пеште белгілі бір температурада бұйымды күйдіру.

Зергерлік бұйымдар жасау жолдары

Қазақтың ұлттық әшекейлері заманауи дизайнмен үйлесіп, күнделікті өмірде қолдануға ыңғайлы болып жасалуда. Алтын түйрегіш, жүзік, білезік, алқа, шолпы сияқты бұйымдар ерекше сұранысқа ие.

Материалдар: алтын, күміс, асыл тастар, мыс, жез, сүйек, былғары, түрлі-түсті эмаль.

Құралдар: балға, төс, қашау, егеу, пышақ, қайшы, қысқыш, дәнекерлеу құралы, жылтырату жабдықтары.

Жасалу әдісі:

Жобалау: Болашақ бұйымның эскизін қағазға түсіру немесе компьютерлік бағдарламада жасау.

Материалды дайындау: Қажетті металды немесе басқа материалдарды таңдап, оларды кесу, иілу, тегістеу арқылы қажетті пішінге келтіру.

Өңдеу: Бұйымның бетіне ою-өрнек салу, гравировка жасау, эмальмен безендіру, асыл тастарды орнату.

Құрастыру: Бұйымның барлық бөліктерін біріктіру, дәнекерлеу немесе басқа әдістермен бекіту.

Жылтырату: Дайын бұйымды арнайы пасталар мен құралдардың көмегімен жылтырату, бетінің тегістігі мен жарқырауын қамтамасыз ету.

Қолөнер бұйымдарын жасаудағы жалпы кеңестер

Шығармашылық көзқарас: Әр бұйымды жасау барысында өзіңіздің жеке стиліңізді қосып, бірегейлікті сақтаңыз.

Сапалы материалдар: Ұзақ мерзімділік пен эстетикалық көрініс үшін жоғары сапалы материалдарды пайдаланыңыз.

Технологияны меңгеру: Әр түрлі техника мен әдістерді үйреніп, оларды тәжірибеде қолданыңыз.

Қауіпсіздік: Құралдармен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтаңыз, әсіресе өткір немесе ыстық заттармен жұмыс жасағанда.

Үздіксіз оқу: Қолөнер саласындағы жаңа трендтер мен технологиялар туралы үнемі білім алып, шеберлігіңізді жетілдіріңіз.

Қазіргі трендтегі қолөнер бұйымдарын жасау – бұл дәстүр мен заманауилықты үйлестіре отырып, бірегей және сәнді заттар жасау мүмкіндігі. Әр түрлі материалдар мен техникаларды қолдана отырып, сіз өзіңіздің шығармашылығыңызды көрсетіп, ерекше бұйымдар жасай аласыз. Ең бастысы – бұл процесстен ләззат алып, өзіңіздің жеке стиліңізді дамыту.

Әдебиеттер
1. Торебаев Б.П. «Основы дизайна текстильных изделий».Ташкент. «Tafakkurqanoti» 2013
2. Әбдіқалықова, З. Қ. (2016). Қолөнер және сән өнері: теория және практика. – Шымкент: «Ғылым» баспасы.

УДК 7.035.92

ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУЙ МАТЕРИЯЛДАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫН ЖАСАУ ӘДІС ТӘСІЛДЕРІ

Сейдазым С. – МӨ-22-13-к4 тобының студенті
Умралиева Л.М. – магистр, аға оқытушы

Қолөнер-бұл халықтың шығармашылығы мен шеберлігін көрсететін мәдениеттің, тарихтың, өнердің маңызды бөлігі болып табылатын ерекше сала. Өнердің бір ерекшелігі-ол барлық кезеңдерде әртүрлі материалдарды, заманауи етіп пайдаланады. Яғни дәстүрлі материалдар мен заманауи технологияларды біріктіру арқылы жаңа және түрлендіру арқылы қолөнер бұйымдарын жасау барған сайын кеңейіп жатыр.Қазақ қолөнерінің бүгіні мен болашағы туралы айта отырып, оның өзіндік ерекшелігімен - көптеген ғасырлар бойғы көшпелі өмірімен ұлттық өнердің қалыптасуына үлкен әсер еткен оның өткеніне назар аудармай қоймаймыз. Сонымен күнделікті өмірге қажетті қолөнер бұйымдарын жылжытуға, қолдануға жарамды сыртқы түрін табуға ыңғайлы, әр шебердің талғамы мен талғамына тән ою-өрнектермен безендірілген. Біріншіден, өнімнің беріктігі мен өнімділігі ескеріледі, бірақ олардың түсі мен сұлулығы жағынан да табиғи үйлесімділігі бар.

Қолөнер ежелден өз халқының дәстүрлі көркемдік мұрасын өсу жолында сақтап келген. Адамзат дамуының кез-келген кезеңінде қоғаммен бірге дамыған қол өнері әр дәуірде өшпес із қалдырды, ал әлеуметтік өнерде дәуір тыныссыз қалып, өз әсерін тигізді. Алғашында қолөнер үй кәсібіне негізделген. Өмірдің өзі сияқты, өнер де өзінің көпжақтылығы мен көп мағыналылығының арқасында, әртүрлі тәсілдердің көмегімен жүзеге асады. Сәулет, бейнелеу өнері, саз өнері, қол өнері, мүсін өнері, зергерлік өнер олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен әдістері бар.

Дәстүрлі материалдар: дәстүрлі қолөнер материалдары-бұл көптеген ғасырлар бойы халық тәжірибеде қолданып келе жатқан табиғи, экологиялық таза заттардан жасалған бұйымдар. Бұл материалдар адамдардың өмір салтын, олардың табиғатпен байланысын, қолөнер философиясын бейнелейді. Дәстүрлі материалдарға жататындар:

- ✓ *ағаш:* қазақ халқы ағашты әр түрлі тұрмыстық бұйымдар жасау үшін кеңінен қолданған. Ежелгі қолөнер бұйымдарының көпшілігі ағаштан жасалған. Ағашпен жұмыс барысында гравюраның арнайы әдістері мен түрлі әшекейлер қолданылды.
- ✓ *жүн:* Қазақ қолөнерінде алаша, шапан, сырмақ, қой жүнінен тігілген кілемдер жиі кездеседі. Жүннің құрылымы мен қасиеттері өнімнің берік және жылуды сақтайтын қасиеттеріне әсер етеді.
- ✓ *былғары:* қазақ халқы былғарыны әртүрлі мақсаттарда, әсіресе киім, аяқ киім және тұрмыстық заттарды жасау үшін пайдаланған. Теріні емдеу әдістері әртүрлі болғанымен, оның негізгі мақсаты – өнімнің ұзақ мерзімді қолдануға жарамдылығы.
- ✓ *тас пен металды пайдалану:* металл (мысалы, қола, күміс) және тасты өңдеу қолөнердің алғашқы кезеңдерінде де танымал болды. Металл әсіресе күміс зергерлік бұйымдарды, қару-жарақ пен тұрмыстық бұйымдарды жасауда кеңінен қолданылды.

Заманауи материалдар: бүгінгі таңда жаңа технологиялар мен материалдарды енгізу қолөнердің жаңа деңгейге шығады. Заманауи материалдар мен техникалар шеберлерге жаңа бұйымдарды жасауда әртүрлі әдістерді қолдануға мүмкіндік береді.

- ✓ *пластикалық және синтетикалық материалдар:* пластикалық және басқа синтетикалық материалдар бүгінде қолөнерде жиі қолданылады. Бұл материалдар өте жеңіл, әртүрлі пішіндер мен түстерді жасайды. Яғни, олар ұзақ уақытқа төзімді, бұл қолөнер бұйымдарының сапасын арттырады.
- ✓ *металл және шойын:* шойын, алюминий, болат сияқты металдың әртүрлі түрлері заманауи қолөнерде кеңінен қолданылады. Бұл материалдар сәндік бұйымдарды өндіруде ғана емес, өнеркәсіпте де пайдаланылады.
- ✓ *сапалы маталар:* заманауй материялдардың төзімділік қасиетін жақсартады, олардың сәндік және функционалдық қасиеттерін қалыптастырады. Жібек, мақта, полиэстер, микроталшық және арнайы өңдеуден өткен басқа да заманауи материялдар іске жаратады.
    - ✓ *керамика:*керамика заманауи қолөнерде қолданылады. Жаңа керамикалық технологиялар өнімнің сыртқы көрінісін түрін жақсартуға мүмкіндік береді.

*Дәстүрлі және заманауи әдістердің синтезі:*Бүгінгі таңда дәстүрлі қолөнер әдістері мен заманауи технологиялардың үйлесімі қолөнершілердің шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мысалы:

- ✓ қолмен ою және лазерлік кесу: дәстүрлі үлгілерді қолмен жасаудың орнына, заманауи лазерлік кесу әдісін қолдана отырып, өнімнің дәлдігі мен сапасын жақсартуға болады. Бұл әдіс әсіресе ағаш және металл бұйымдарында тиімді.
- ✓ қолмен тоқу және компьютерлік тоқу: бұл қолмен тоқудың дәстүрлі әдісін ғана емес, сонымен қатар компьютерлік тоқу технологиясын қолдана отырып, күрделі өрнектер мен өнер туындыларын жасауға мүмкіндік береді.
- ✓ қазіргі уақытта қолөнершілер дәстүрлі әдістермен бірге жаңа өнімдерді жасау үшін 3D принтерлерді қолданады. Осындай әдіс қолөнершілер үшін жаңа бағыттағы жұмыс заманауи өнер мен техниканың бірігуіне әкелді.

Қорытындылай келе, бұл ежелгі заманнан бері ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан асыл қазына деп айта аламыз, қазір біздің ұлттық болмысымыз өсіп, қолөнеріміздің жаңа бағыт іздеуге мүмкіндік туды. Біздің қазіргі міндетіміз-ежелгі асыл мұраны жалғастырып, дамыта отырып, жаңа тенденцияларда жасырылған тарихи қолөнерімізді ғылыми тұрғыдан іздеу және бөлектеу. Өткенсіз болашақ болмайды. Өткенге баса назар аудара отырып, қазіргі заман мысалына негізделген тарихи жаңалықтарды енгізу қазіргі заманның талабы болып табылады. Сән ағымында Сақтардың қатыгез бейнесін өнермен ұштастыра отырып, шығармашылығымыздың ежелгі тарихына қайта оралу табиғи нәрсе. Біздің ежелгі тарихымыздың үлгілерінен табиғи сұлулықты, идеяларды, талғамдарды іздеу және оларды біріктіру. Егер біз ежелгі тарихымызда інжу-маржандар мен маржандарды іздеуді жалғастыра берсек, гауһар тастар мен інжу-маржандар табылады.

Әдебиеттер

1. Анри де Моран. История декоративно-прикладного искусства. - М.: Искусство, 1982- 33 б.
2. Акишев К.А. Курган Иссык. Искусство саков Казахстана. -М., 1978.
3. Акишев К.А. Искусство и мифология саков.-А., 1984.
4. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или.-Алма-Ата, 1963.
5. Арғынбаев А. Қазақ халқының қолөнері.- А: Өнер. 1986, 41 б.
6. Агапов П., Қадырбаев М. Сокровища древнего Казахстана. Алматы, Издательство «Жалын», 1979
7. Абилхаирова Б.С., Симова Б.И., Айтбаева Л.Е. История художественного ткачество.Шымкент, 2003. 22б.
8. Абилхаирова Б.С. Ысқақ А.И. Киіз басу технологиясы(әдістемелік нұсқау). Шымкент, 2007.
9. Аманжолов С.А. Бейнелеу өнерін оқыту технологиясы . –Астана: ЕҰУ, 2006. 4 б.
10. Әмірғазин Қ. Қазақ қолөнері. -Алматы: ТОО Дайк-Пресс, 1996
11. Әбдуалиева Ш. Халық қол өнері.-Алматы: Рауан,1992
12. Әбдіғаппарова Ұ.М. Қазақтың ұлттық ою-өрнектері.-Алматы; Өнер, 1999. 21 б.

ӘОЖ 364-78:2-48

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТА МҮГЕДЕКТІГІ БАРАЗАМАТТАРМЕНЖҰМЫСЖАСАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Сейлбек Д. - МӨ-23-14к2 тобыныңстуденті
Жақсылықова Д.М. - магистр, оқытушы

Мүмкіндігі шектеулі азаматтар деп физикалық, ақыл-ой, сенсорлық немесе психикалық ерекшеліктеріне байланысты белгілі біршектеулерге тап болатын адамдар тобын айтамыз. Олар күнделікті өмірде, білім алуда, еңбек нарығынаену кезінде және әлеуметтік ортада түрлі кедергілерге кездесіп отырады. Осыған байланысты мүмкіндігі шектеулі жандардың қоғамға толық қанды араласуына және бейімделуіне көмектесу мақсатында әлеуметтік жұмыс ерекше маңызға ие болып отыр.

Әлеуметтік жұмыс – бұл әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге, адамдардың өмір сүру сапасын әрі деңгейін жақсартуға және олардың қоғамға интеграциялануына бағытталған кәсіптік маңызды қызмет. Бұл мақалада мүмкіндігі шектеулі азаматтармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстың маңыздылығы, әдістері мен бағыттары қарастырылады.

Мүмкіндігі шектеулі азаматтар қоғамның толыққанды мүшесі болуға құқылы, алайда оларда физикалық және әлеуметтік кедергілерге байланысты қиындықтар туындап жатады. Сол себепті әлеуметтік жұмысшылардың басты міндеті – осы азаматтарға қажетті көмекті көрсету арқылы оларды қоғамға бейімдеу және қолайлы ортаны қалыптастыру.

Негізгі мақсаттары:

•Мүгедектігі бар адамдардың өмір сүру сапасын арттыру;

•Олардыңқұқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту;

•Әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету;

•Қоғамның оларды қабылдауына ықпал ету.

Мүмкіндігі шектеулі азаматтармен жұмыс істейтін әлеуметтік қызметкерлер олардың құқықтарын қорғаумен қатар, психологиялық, құқықтық және материалдық қолдауды қатар көрсетеді.

Егер, мүмкіндігі шектеулі жандарға әлеуметтік қызмет көрсетудің бағыттарына тоқталатын болсақ, бірнеше негізгі бағыттары бар:

1. Медициналық-әлеуметтік қолдау

Бұл бағыт медициналық көмек көрсетумен қатар, оңалтушараларын ұйымдастыруды жүзеге асырады. Әлеуметтік қызметкерлер науқастарға медициналық қызметке қолжеткізуге, яғни қол жетімді қызмет алуға көмектеседі, мүгедектік бойынша жәрдемақылар мен жеңілдіктерді рәсімдеугеқ олдау көрсетеді.

2. Психологиялық қолдау

Мүмкіндігі шектеулі адамдар жиі әлеуметтік оқшауланууға ұшырайды. Олардың өзіне деген сенімділігін арттыру, қоғаммен қарым-қатынасын жақсарту үшін психологиялық қолдау әрқашан маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар арнайы тренингтер, терапиялар мен жеке консультациялар ұйымдастырады.

3. Білім беру жәнекәсібидаярлау

Арнайы білім беру мекемелерінде немесе инклюзивті білім беру, яғни тең құқылы саясатты ұстану арқылы мүмкіндігі шектеулі азаматтарға білім алу мүмкіндігі берілуі керек. Сонымен қатар, оларды кәсіби даярлау және қайта даярлау арқылы еңбек нарығына бейімдеу маңызды.

4. Жұмыспенқамту

Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін жұмысқа орналасу өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Әлеуметтік қызметкерлер оларды жұмысқа орналастыруға көмектесіп, арнайы бағдарламалар арқылы жаңа кәсіптерді үйренуге мүмкіндік береді. Оларға қайта даярлау курстары, бизнес бастауға арналған кредиттер, субсидиялар мен қайтарымсыз гранттарды жатқыза аламыз.

5. Құқықтық қолдау

Әлеуметтік қызметкерлер мүгедектігі бар азаматтардың құқықтарын қорғау және олардың әлеуметтік жәрдемақыларға, тұрғын үйге, денсаулық сақтау қызметтеріне қолжеткізуін қамтамасыз ету мақсатында құқықтық көмекті де көрсете алады.

6. Қоғамға бейімдеу және мәденишараларға қатысу

Мүмкіндігі шектеулі азаматтардың қоғамға толыққанды араласуы үшін олардың мәдени, спорттық және қоғамдық шараларға қатысуына жағдай жасау қажет. Бұл олардың өзін қоғамнан шеттетілмей өздерін қоғамның бір бөлігі ретінде сезінуіне ықпал етеді.

Әлеуметтік жұмысты жетілдіру жолдарына тоқталар болсақ, мүмкіндігі шектеулі азаматтармен жүргізілетін әлеуметтік жұмысты тиімді ұйымдастыру үшін келесішаралардыжүзеге асыру қажет:

•Құқықтық базаны нығайту арқылы мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қорғау заңдарын жетілдіру;

•Инклюзивті білім беру жүйесін дамыту бойынша ерекше қажеттіліктері бар адамдардың сапалы білім алуына жағдай жасау;

•Инфрақұрылымды жақсарту – пандустар, тактильді белгілер, арнайы көліктер сияқты кедергісіз орта қалыптастыру;

•Жұмысқа орналастыру мүмкіндіктерін кеңейту мақсатында жұмыс берушілерді мүмкіндігі шектеулі адамдарды жұмысқа қабылдауға ынталандыру;

•Қоғамдық сана қалыптастыру негізінде мүгедектігі бар адамдарға деген көзқарасты өзгерту мақсатында ақпараттық жұмыстар жүргізу.

Қорытындылай келе, мүмкіндігі шектеулі азаматтармен әлеуметтік жұмыс – олардың өмір сапасын жақсартуға, құқықтарын қорғауға және қоғамға толыққанды араласуына бағытталған маңызды сала. Бұл жұмысты тиімді ұйымдастыру үшін кешенді шаралар қабылдануы керек, соның ішінде медициналық, психологиялық, білім беру, кәсіби даярлау, құқықтық көмек және қоғамға бейімдеу бағыттары ерекше мәнге ие.

Қоғам мүмкіндігі шектеулі жандарға қолдау көрсетіп, олардың әлеуетін толықтай ашуға мүмкіндік берсе, бұл елдің әлеуметтік және экономикалық дамуына оң әрі нәтижелі әсерін тигізеді. Сондықтан мемлекеттік органдар, үкіметтік емес ұйымдар, әлеуметтік қызметкерлер және жалпы қоғам мүмкіндігі шектеулі азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғау жолында бірлесе отырып жұмыс жасауы тиіс.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Мүгедектердің құқықтары туралы» Заңы. – [Электрондық ресурс]. Қолжетімділік: https://adilet.zan.kz.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» // Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2012.
3. Әлжанова Г.Б. Әлеуметтік жұмыс: теориясы мен тәжірибесі: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 220 б.
4. Жұмаділова Г., Оразбаева А. Мүмкіндігі шектеулі жандардың әлеуметтік жағдайы және мемлекеттік қолдау шаралары // «Қоғам және Дәуір» ғылыми журналы. – 2021. – №2 (58). – Б. 34-41.
5. Қасенова Л.К. Қазақстандағы әлеуметтік саясат және мүмкіндігі шектеулі азаматтарды қолдау жүйесі // Әлеуметтік ғылымдар сериясы. – 2020. – №3. – Б. 57-63.
6. World Health Organization (WHO). World report on disability. – Geneva: WHO Press, 2011. – 350 p.
7. Қазақстан Республикасында мүгедектердің әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз ету бойынша 2025 жылға дейінгі Ұлттық жоспар. – Нұр-Сұлтан, 2021.
8. Бекжанова А. Мүгедектердің қоғамға бейімделу мәселелері // «Әлеуметтік зерттеулер» журналы. – 2018. – №4. – Б. 22-27.
9. Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Ресми сайты. – [Электрондық ресурс]. Қолжетімділік: https://www.enbek.gov.kz.
10. United Nations (UN). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). – New York: UN, 2006. – [Электрондық ресурс]. Қолжетімділік: https://www.un.org/development/desa/disabilities/.

ӘОЖ 747.012

ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ ИНТЕРЬЕРГЕ АРНАЛҒАН КӨЛЕМДІ СУРЕТ

Сейтжанова А.Е.– МӨ 21-12к1 тобының студенті
Жолдасова А.Т. – магистр оқытушы

Ұлттық нақыштағы интерьерге арналған көлемді сурет – бұл өткеннің рухы мен қазіргі заманның үйлесімі. Мұндай кеңістікке кірген сәттесізді дәстүрдің тынысы, тарихтың ізі, ата-бабаларымыздан қалған мәдени мұраның тереңдігі сезінеді. Бұл стиль тек үйді безендіру тәсілі ғана емес, ұлттық сананың көрінісі, рухани байлық пен атадан балаға жалғасқан ұрпақ сабақтастығының белгісі. Ұлттық нақыштағы интерьер – бұл қазақ халқының бай мәдениеті мен дүниетанымын көркемдік тәсілдер арқылы бейнелейтін ерекше әлем. Мұндай интерьерде әрбір бұйым мен элемент өзіндік мағынаға ие, ұлттық болмысымыздың көркем бейнесіне айналады.

Қазақы нақыштағы интерьердегі басты элементтердің бірі – киіз үйдің құрылымынан алынған өрнектер мен түстердің үйлесімі. Қызыл, көк, сары және жасыл түстердің әрқайсысы өзіндік мағынаға ие: қызыл – өмір мен қуаттың белгісі, көк– аспан мен шексіздіктің символы, ал сары мен жасыл – табиғат пен байлықтың бейнесі. Осы түстерден құралған кілемдер, тұскиіздержәнежастықтарбөлменісәндендіріпқанақоймай, оған жан дүниеңді жылытатын жылу береді. Ағаштан жасалған жиһаздар да ұлттық нақыштың айнымас бөлігі. Әсемою-өрнекпен безендірілген сандықтар, кереуеттер мен үстелдер – дәстүрлі қолөнердің айқын үлгісі. Мұндай жиһаздар заманауи сәнділігімен ерекшеленіп қана қоймай, қазақ мәдениетінің мәңгілік мұрасына айналғанын көрсетеді. Интерьерді толықтыру үшін қолданылатын бұйымдар да ерекшемәнгеие. Шашақты қоңыраулар, кестеленген жастық қаптары, күміс немесе мыс ыдыстар ұлттық нақышты байыта түседі. Осындай әр деталь қазақ халқының рухани құндылықтарына деген құрметті білдіреді.

Көлемді суреттерді қолдану аймақтары. Көлемді суреттерді әртүрлі кеңістіктерде қолдануға болады:

- **Қонақ бөлме** – басты қабырғада ұлттық нақыштағы панно орнату.
- **Ас үй** – қазақы өрнектері бар композициялар.
- **Қонақүй мен мейрамхана** – ұлттық стильдегі әшекейлеу.
- **Кеңсе мен жұмыс орны** – қазақ мәдениетін бейнелейтінде коративті элементтер.

Әрбір кеңістікке арналған көлемді суреттер ерекше мәнге ие болуы тиіс. Мысалы, қонақ бөлмеде көзтартарлық панно үйгесән берсе, ас үйдегі өрнектер отбасы жылулығын сезіндіреді. Ал қоғамдық орындарда ұлттық нақыштағы суреттер келушілерге қазақ мәдениетінің байлығын паш етеді.

Табиғатпен үндестік. Қазақ халқының өмір салты табиғатпен тығыз байланысты болғандықтан, ұлттық интерьерде табиғи материалдар кеңінен қолданылады. Ағаштан, жүннен, теріден және металдан жасалған бұйымдар табиғи сұлулық пен қарапайымдылықты дәріптейді. Әрбір жиһаз немесе декор элементі шебер қолынан шыққан өнер туындысы. Мәселен, ою өрнектермен әшекейленген ағаш есіктер мен терезе қақпақтары үйге ұлттық нақыштығана емес, табиғи жылылық пен жайлылық береді.

Өрнектердіңтереңмағынасы. Қазақтың дәстүрлі ою өрнектері интерьердің маңызды бөлігі болып табылады. Олар тек әсемдік үшін ғана емес, терең символикалық мағынасы арқылы кеңістікке ерекше мән береді. Мысалы, «қошқармүйіз» өрнегі молшылық пен берекенің белгісі болса, «төртқұлақ» өрнегі тұрақтылық пен үйлесімділікті білдіреді. Бұл өрнектерді тек кілемдер мен перделерде ғана емес, сонымен қатар жиһаздар мен қабырға безендірулерінде де кездестіруге болады.

Жарық пен кеңістік. Ұлттық нақыштағы интерьерде жарық ерекше рөл атқарады. Киіз үйдің шаңырағынан түскен күн сәулесі мен қазіргі заманғы жарықтандыру элементтері үйлесім табады. Жарықтың табиғи және жасанды көздері үйдің кеңдігі мен жылы атмосферасын арттырып, ұлттық өрнектердің әсемдігін айқындай түседі. Қазіргі заманмен үндестік Заманауи интерьерде ұлттық нақыш элементтерін қолдану – дәстүрді жаңғырту мен мәдениетті сақтау жолы. Қазіргі стильдегі жиһаздарға ұлттық өрнектермен әрлеу немесе қазақтың дәстүрлі ыдыстарын заманауи ас үйде пайдалану – бұл жаңа мен ескінің үйлесімділігі. Мұндай шешімдер кеңістікті тек көркеметіп қана қоймай, оның рухани маңызын да арттырады.

Қорытынды

Ұлттық нақыштағы интерьерге арналған көлемді суреттер – қазақ мәдениетінің айқын белгісі. Олар үй-жайға ерекше көрік беріп қана қоймай, ұлттық рухты асқақтатып, дәстүрді насихаттауға ықпал етеді. Көлемді суреттер арқылы қазақ халқының бай мәдени мұрасын заманауи стильмен үйлестіріп, ерекше әсер қалдыруға болады. Ұлттық нақыштағы интерьер – бұл тек дизайн емес, ол мәдениетке деген сүйіспеншіліктің, тарихты құрметтеудің және ұлттық рухты ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің көрінісі. Мұндай кеңістікте өзіңді өткеннің терең тамырларымен қазіргі заманның біртұтас ағымында жүргендей сезінесің. Бұл қазақ халқының рухани мұрасына деген құрмет пен оны заманауи тұрмысқа бейімдеудің ерекше тәсілі. Мұндай үйлесім әр үйдің жүрегіне айналып, ұлттық болмысымызды сақтап қалуға жол ашады

Әдебиеттер

1. Әбдуәлиев Қ. Қазақ ою-өрнектері. – Алматы: Өнер, 2010.
2. Сейітов А. Қазақтың дәстүрлі мәдениеті. – Астана: Фолиант, 2015.
3. Бекмұратұлы С. Ұлттық қолөнер және дизайн. – Алматы: Атамұра, 2018.
4. Нұрқасымова Г. Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері. – Алматы: Өнер, 2020.
5. Жүсіпова Л. Қазақ киіз үйінің ерекшеліктері. – Алматы: Анатілі, 2016.
6. Тұрсынбай А. Қазақ халқының дәстүрлі ою-өрнектері. – Астана: Фолиант, 2019.
7. Иманқұлов Р. Интерьер дизайнындағы ұлттық нақыш. – Алматы: Дәуір, 2021.
8. Мұхаммедқали М. Қазақ мәдениеті және өнері. – Алматы: Санат, 2017.
9. Сүлейменов Ж. Қазақ бейнелеу өнерінің ерекшеліктері. – Астана: Фолиант, 2018.
10. Қайратова А. Ұлттық нақыш және заманауи интерьер. – Алматы: Білім, 2022.

УКД 541.18

ӘЛЕМДІК КЛАССИКАЛЫҚ МУЗЫКА ЖӘНЕ ОНЫҢ КОМПОЗИТОРЛАРЫ

Сералы Л. – МӨ-22-8К тобының студенті
Калыбекова Н.А. – аға оқытушы

Классикалық музыка — адамзат мәдениетінің рухани мұрасы, терең ой, нәзік сезім және жоғары эстетиканың көрінісі. Оның тарихы ежелгі заманнан басталып, ғасырлар бойы дамып, бүгінгі күнге дейін жалғасуда. Бұл зерттеуде классикалық музыканың негізгі кезеңдері мен әлемге танымал композиторларының

шығармашылығы қарастырылады. Классикалық музыка — өзінің композициялық күрделілігімен, әуендік құрылымымен және эмоционалды тереңдігімен ерекшеленетін музыкалық жанр. Оның даму тарихы бірнеше негізгі кезеңдерді қамтиды:

1. Ежелгі дәуір: Музыка діни салт-жоралғыларда қолданылды.
2. Орта ғасыр (500–1400): Григориандық хоралдар мен полифонияның дамуы.
3. Ренессанс (1400–1600): Музыкада жаңа стильдер мен форма ізденістері басталды.
4. Барокко (1600–1750): Иоганн Себастьян Бах, Антонио Вивальди сияқты композиторлар осы кезеңнің жарқын өкілдері.
5. Классика (1750–1820): Веналық классикалық мектептің дамуы. Жозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвиг ван Бетховен.
6. Романтизм (1820–1900): Музыка жеке адамның сезімдері мен табиғатқа сүйіспеншілігін көрсету құралы болды.
7. XX ғасыр және қазіргі заман: Эксперименттер мен жаңа бағыттардың пайда болуы.

Классикалық музыка — бұл тек әуезді әуендер жиынтығы ғана емес, ол адамзаттың рухани, мәдени және интеллектуалдық дамуының көрінісі. Оның мәдени маңыздылығын бірнеше аспектіден қарастыруға болады: Классикалық музыка адамның жан дүниесіне терең әсер етеді. Оның әуезді құрылымдары мен эмоциялық тереңдігі адамды шабыттандырып, өмірдің мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Бахтың органдық туындылары немесе Бетховеннің симфониялары сияқты шығармалар тыңдаушыға ерекше рухани толғаныс сыйлайды.

Классикалық музыканың әуендері тыңдаушыларға тыныштық, сенім, үміт сияқты сезімдер сыйлайды. Әсіресе, діни мазмұндағы шығармалар (мысалы, Моцарттың "Реквиемі" немесе Палестринаның полифониялық әндері) адамның ішкі үйлесімін табуына септігін тигізеді. Классикалық музыка – бұл адамзаттың тарихын бейнелейтін айна. Әрбір дәуірдегі музыкалық туындылар сол кезеңдегі мәдениет, философия, ғылым және қоғамның дамуымен тығыз байланысты болды.

Мысалы, Моцарт пен Гайдның шығармалары Еуропадағы Ағарту дәуірінің эстетикалық идеалдарын көрсетті, ал Шопен мен Листтің романтикалық пьесалары 19 ғасырдағы сезімталдық пен даралық идеяларын бейнелейді.

Сонымен қатар, классикалық музыка ұлттық мәдениеттің айнасы болып табылады. Чайковскийдің, Григтің немесе Бартоктың шығармалары өз елдерінің фольклорынан шабыт алып, ұлттық ерекшеліктерді көрсетеді. Классикалық музыка қазіргі заманғы өнер түрлерінің дамуына үлкен әсер етті. Оның элементтері кино музыкасы, театр қойылымдары және заманауи шығармаларда жиі кездеседі.

Кинематографияда классикалық музыка ерекше орыналады. Мысалы, Стэнли Кубриктің "2001: Космостық Одиссея" фильмінде Рихард Штраустың "Заратустра осылай деді" туындысы қолданылып, фильмнің эпикалық атмосферасын толықтырды.

Сондай-ақ, қазіргі музыкада классикалық музыкадан шабыттанған көптеген жанрлар пайда болды: неоклассика, эмбиент және симфониялық рок. Бұл жанрлар заманауи аудиторияға классикалық мұраның жаңа қырларын ашады. Классикалық музыка жасұрпақтың интеллектуалдық және эстетикалық дамуына көмектеседі. Музыкалық білім баланың ойлау қабілетін дамытып, шығармашылық әлеуетін арттырады. Мысалы, Бетховеннің симфонияларын талдау арқылы оқушылар математикалық пропорцияларды, логикалық ойлауды және эмоциялық түсінікті меңгереді.

Сонымен қатар, классикалық музыка мектептер мен консерваторияларда оқытылатын негізгі пәндердің бірі болып табылады. Әлемнің көптеген университеттерінде классикалық музыканың тарихы мен теориясы міндетті курстар қатарында Классикалық музыка стресс пен мазасыздықты азайтуда тиімді құрал ретінде танылған. Ғылыми зерттеулер Моцарттың және Бетховеннің шығармаларының тыңдаушының жүйке жүйесіне оң әсер ететінін дәлелдеді.

Классикалық музыканың "Моцарт эффектісі" депаталатын құбылысы зияткерлік белсенділікті арттыратыны белгілі. Бұл әсіресе студенттер арасында танымал, олар емтихандар алдында классикалық музыка тыңдап, зейінін шоғырландырады. Классикалық музыка – бұл адамзат өркениетінің рухани қазынасы. Ол тек өнер ғана емес, бүкіл мәдениет пен адамзат тарихының айнасы. Оның әмбебап тілі әрбір адамға жақын, ал мәңгілік әуендері болашақ ұрпақтың рухани дамуында маңызды рөл атқара береді. Классикалық музыка қазіргі заманғы мәдениетке, өнерге және ғылымға өз әсерін тигізуде. Оның ықпалы барлық салаларда байқалады, және ол бүгінгі күнге дейін жан-жақты дамуда. Классикалық музыканың қазіргі заманға әсерін бірнеше аспектіден қарастыруға болады: Классикалық музыка қазіргі заманғы музыка өндірісінде маңызды рөл атқарады. Оны жиі заманауи композицияларға кіріктіріп, музыкалық жанрлардың арасындағы шекараны бұзатын жас музыканттар мен композиторлар кездеседі. Классикалық музыка аспаптары мен құрылымдары қазіргі заманғы поп, рок, электрондыжәне джаз музыкасына көптеп қосылуда.

Мысалы, музыканттар классикалық оркестрдің аспаптарын поп-музыкамен үйлестіріп, классикалық жанрдың әсерін тыңдармандарға жаңа формада жеткізеді. Эд Ширан мен Лана Дель Рей сияқты әртістер классикалық музыканттардың әсерінен шабыт алып, өз шығармаларында симфониялық және хоровалық элементтерді қолданады. Классикалық музыка тек дәстүрлі мәдениетті сақтап қана қоймай, оны заманауи музыкаға ықпалдастыру арқылы кең аудиторияға жеткізуде.

Классикалық музыка кино өнерінде кеңінен қолданылады және бұл өз кезегінде бүкіл кинематографиялық тәжірибеге әсерін тигізеді. Классикалық композициялар кинода драмалық және эмоциялық әсерді күшейту үшін жиі пайдаланылады.

Классикалық шығармалар киноның негізгі тақырыбына қызмет етпесе де, олар фильмнің атмосферасын жасау үшін маңызды рөл атқарады. Стэнли Кубриктың "2001: Космостық одиссея" фильміндегі Рихард Штраустың "Заратустра осылайдеді" туындысы кино тарихында маңызды сәтретінде саналады, өйткені бұл классикалық шығарма фильмнің ой қырықты, эпикалық және философиялық контекстін толықтыра білді.

Классикалық музыка мен қазіргі заманғы кинематограф арасындағы байланысты мысал ретінде "Гарри Поттер" фильмдерінің саундтректерін де айтуға болады, мұнда Джон Уильямс классикалық музыканың элементтерін киноға енгізді, нәтижесінде фильмнің көркемдік әсері тереңдей түсті. Классикалық музыка тек эстетикалық құндылық қана емес, сонымен қатар ғылыми және техникалық зерттеулерде де маңызды орыналады. Композиторлар мен музыканттар жаңа технологияларды пайдалана отырып, классикалық шығармаларды өңдеп, заманауи тыңдаушыға жеткізудің жаңа жолдарын іздейді.

Цифрлық технологиялар мен компьютерлік музыкалық бағдарламалар классикалық музыканың аранжировкасын жасау мен оны жаңаша интерпретациялау үшін қолданылуда. Заманауи композиторлар компьютерлік бағдарламалар арқылы классикалық шығармалардың оркестрлік бөлімдерін қайта жасайды, оларды электронды құралдармен біріктіреді, әрі тыңдаушыға жаңа тыңдармандық тәжірибе ұсынады. Мұндай жаңашылдықтар классикалық музыканың жаңа тыңдаушыларға қолжетімді болуына көмектеседі. Классикалық музыка білім беру мен ғылыми зерттеулердің әртүрлі салаларында өзінің әсерін тигізуде. Көптеген жоғары оқу орындары мен зерттеу институттары классикалық музыканың теориясын, тарихын және орындау шеберлігін зерттеу бойынша курстар мен бағдарламалар ұсынады.

Мысалы, музыкалық психология мен нейробиология салаларындағы зерттеулер классикалық музыка мен адамның миына, эмоциясына және ойлау қабілетіне әсерін зерттеу де маңызды рөл атқарады. Мұндай зерттеулердің нәтижесінде, классикалық музыка тыңдаудың адам ағзасы мен психикасына оң әсер ететіні дәлелденді. Моцарттың шығармаларын тыңдау адамның миын белсендіретіні және зейін мен есте сақтау қабілеттерін жақсартатыны ғылыми тұрғыдан дәлелденді.

Сонымен қатар, классикалық музыка мектептер мен университеттерде балалардың шығармашылық әлеуетін арттыруға арналған бағдарлама ретінде қолданылады. Мұндай бағдарламалар арқылы жастарға музыкалық сауаттылықты ғана емес, сонымен қатар зияткерлік және мәдени байлықты меңгеруге мүмкіндік беріледі. Классикалық музыка — бұл адамдарды біріктіру құралы. Оның әмбебап тілі әлемнің түкпір-түкпірінде халықтарды біріктіреді. Әлемнің әртүрлі елдерінде классикалық музыка концерттері мен фестивальдері ұйымдастырылып, мәдени көп түрлілік көрсетіледі.

Классикалық музыканың концерттері мен опералық қойылымдары халықаралық деңгейде халықтың мәдени құндылықтарын көрсету үшін алаң ретінде қызмет етеді. Сонымен қатар, классикалық музыка әртүрлі мәдениет өкілдері арасында диалог орнатуға көмектеседі. Мысалы, Гала-концерттер мен халықаралық музыкалық фестивальдер түрлі ұлт өкілдерін бір сахнада біріктіріп, әрхалықтың музыкалық мұрасын құрметтеу арқылы мәдени алмасуды күшейтеді. Классикалық музыка бүгінгі қоғамда өзінің әсерін тигізіп қана қоймай, заманауи мәдениеттің бір бөлігіне айналды. Оның музыка индустриясынан бастап кинематография мен ғылыми зерттеулерге дейінгі түрлі салаларда тереңіздері бар. Классикалық музыка қазіргі заманның көптеген жанрларына ықпал етіп, тыңдаушыларға өз әсерін жеткізіп келеді. Осылайша, классикалық музыка тек өткен дәуірдің мұрасы емес, ол адамзаттың мәдени және интеллектуалдық дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып қалады.

Классикалық музыка — адамзаттың рухани әлемінің айнасы. Оның мәңгілік әуендері адамдарды шабыттандырып, рухани байытады. Ұлы композиторлар ұсынған музыкалық мұра қазіргі заманның өнері мен мәдениетіне іргетас болып қалуда.

Классикалық музыка әлеуметтік мәселелерді көтеру үшін де қолданылады. Қайырымдылық концерттері мен мәдени шаралар қоғамдағы маңызды мәселелерді шешуге бағытталған және классикалық музыка осы процестің маңызды бөлігі болып табылады. Классикалық музыка қазіргі заманғы өнер түрлерінің дамуына үлкен әсер етті. Оның элементтері кино музыкасы, театр қойылымдары және заманауи шығармаларда жиі кездеседі.

Кинематографияда классикалық музыка ерекше орын алады. Мысалы, Стэнли Кубриктің "2001: Космостық Одиссея" фильмінде Рихард Штраустың "Заратустра осылай деді" туындысы қолданылып, фильмнің эпикалық атмосферасын толықтырды.

Сондай-ақ, қазіргі музыкада классикалық музыкадан шабыттанған көптеген жанрлар пайда болды: неоклассика, эмбиент және симфониялық рок. Бұл жанрлар заманауи аудиторияға классикалық мұраның жаңа қырларын ашады.

Әдебиеттер

1. ТарускинР. The Oxford History of Western Music.
2. Николайкова О. Музыка и ее история.
3. GroveMusicOnline.
4. Романенко А. История классической музыки.

ӘОЖ 745.749

СӘНДІК ӨНЕР БҰЙЫМДАРЫ - СӘНДІК ӨНЕРДІҢ НЕГІЗІ

Симова Н.Б. – МӨ-23- 3к тобының студенті
Ибраймова П.Т. - магистр, аға оқытушы

Бабаларымыздың ұрпаққа қалдырған бай мәдени мұрасы қазағымыздың қолөнер өнері. Ұрпақтан ұрпаққа мұра болып келе жатқан қазақ қолөнері өткені мен бүгінгі жағдайы әдістемелік зерттеу қазірдің өзінде,қайта түлеудің қайнар көзі.

Бұл қолөнерді жандандыру барысында қиял мен ойдың,әдіс -тәсілдермен үйлестіре, түстік шешімін қолдана отырып үлкен дәрежеге жету.

Қол өнер бұйымдарын өңдей отырып киіз басу, кесте өнері ағаш өңдеу, қалған мата қиындыларынан құрақ құрау, мал терісін өңдей отырып тері илеу, ши тоқымасы, түрлі түсті жіптерден кілем мен тоқыма тоқу, әр түрлі әдістермен сувинерлер жасау, темір өңдеу және тағы басқа өнер иелерінің жасалу әдістерінің ерекшеліктерін көрсету.

Дайындап жатқан бұйымдардың зскизін не болмаса макетін жасау әдістері мен жолдары арқылы балалардың көркемдік білімі мен эстетикалық тәрбиесін бейнелеу дағдылары және өнерді тану білімдерін тереңдетіп, ойлау қабілеттерімен сана сезімдерін дамытады.

Қол өнерінің ең алғаш бастау алған ғылым сонау қола дәуірінің тура келеді. Біздің заманымызға дейін Y-ғасырларда көшпенділік тұрмыста қолданылған көріністері қалыптасты. Сол Y-ғасырларда киізден дайындалған жабындылар, жорыққа пайдаланатын заттар, киім кешектер және көшіп қонуға ынғайлы жеңіл заттары болған.

Археологиялық пайдаланған заттарды негізге ала отырып, ежелгі көшіп қонған көшпенділердің киіз дайындау өнері туралы жалпылама қорытынды дайындауға болады.

Бірінші кезекте, киізден дайындалған заттардың неше түрлілігін және өте көп мол екендігін айту керек.

Мысалыға алсақ киізден дайындалған және теріден баскиімдер, шекпен шапандар көшіп қонуға ынғайлы киізден дайындалған жабулары, жерге төсейтін төсеніштер және дуалға ілетін кілемдер мен алашалар, ат малына пайдаланатын ер тоқым жабулары және т.с.с.

Аталған ерте замандағы көне бұйымдардың көзге ерекше түсетіні, бір дайындалып өңделген бұйымда бірнеше материалдары бар олар (былғары, өңделген аң мен мал терілері, киіз, мата т.б) және түрлі әдістермен өңделген (мозайкалар мен бастырмалау, тігіс тігу және кестелер) араласып жатады. Көне заманда пайдаланған заттардан қошқар мүйіз оюларын және өсімдік тектес гүл сабақтарын, аңдармен құстардың, жолбарыс пен мысық тұқымдас жыртқыштардың, балықтардың ою – өрнек мотивтерін бейнелеген.

Атадан балаға, ерте заманнан қазірге дейін жалғасын тауып келе жатқан бұл мұра халқымыздың тума мамандығы деуге болады. Ерте заманда қазақ хандарын ақ киізге отырғызған. Бұл қолөнерді жандандыру барысында қазірге кезде өте көп өнімдер бар. Қолдан дайындалған өнімдер адам ағзасына өте пайдалы. Мысалыға алсақ жүнді өңдеп дайындалған бұйымдар өте шыдамды суыққа және күннің ыстығы мен күн көзінен т.б қорғайды. Қолдан дайындалған өнімдер іс – тәжірибе барысында сараланып дамып отыр. Дайындалған заттарға қарасаңыз көз тоймайды қызыға қарап әуесің келеді. Неше түрлі заттарды әрлеп безендіріп, көркемдеп жиектері есіліп дайындалған.

Мысалыға алар болсақ бізде әр семестр сайын просмотр болады, студенттердің қолынан дайындалған жүнді өңдеп неше түрлі картиналар, сумкалар, сырмақтар үй сәндеуге арналған шашақ баулар, төсеніштер, металдан дайындалған сырға мен алқалар, ағашты өңдеп отыратын столдер т,б көруге болады. Студенттердің қол өнерінің сәндеу жұмыстарының рөлі ерекше болады.

Студенттер сабақ барысында қолдан дайындалған өнімдермен қатар дәстүрлі қазақ киіз басу, сырмақ сыру, кесте тоқу, метал өңдеу, үлгілерін де үйренеді.

Қорыта келгенде дана халқымыз «Өмірде екі нәрседен қателеспеу керек деген емеспе : біріншісі ол мамандық таңдау, ал екіншісі – жар таңдау» деген екен.

Кез-келген адамның өзінің мамандығын жүрек қалауы бойынша таңдауы керек деп ойлаймын. Менің өз таңдауым жүрек қалауыммен таңдаған мамандығым ұстаз болу.

Яғни бұл маман иесі болып қалыптасу үшін білім, тынымсыз еңбек, өзіне деген сенімділік, мақсатына жетуге деген ерік-жігер, тиянақтылық сияқты қасиеттер қажет. Мұғалім мамандығын таңдағаныма еш өкінбеймін, қайта мақтан етемін! Себебі менің мамандығым қол өнер бұйымдарын өңдей отырып мектеп балаларына эстетикалық тәрбие береді. Мамандықтың қайсы бір саласы болмасын өнердің қайсы түрі болмасын өз ерекшелігіне сай жүйелі үйренуді, жан-жақты меңгеруді, тиянақты оқытуды талап етеді.

Киізде орындалған құмыра (студенттердің семестрлік шығармашылық жұмыстары)

Әдебиеттер

1.Ысқақ Ә.И., Симова Б.И., Абилхаирова Б.С. «Сәндік өнер негіздері».Шымкент, 2015, №1

2. Байзахованың С.Ш., Маймакова Г.Т. 6В01450- "Кәсіптік оқыту", 6В01451- "Көркем еңбек және сызу" ББББ білім алушыларына арналған "Киімді көркем өңдеуі" пәнінен 2,25 б.т. көлеміндегі рөльдік ойын. 2024- 36б

3. Мадиева, Д. П. Сәндік-қолданбалы өнер шығармашылығы[М?тін] : 6В01450 - Кәсіптік оқыту ББББ білімгерлеріне арналған дәрістер жинағы / Д. П. Мадиева. - Шымкент : ОҚУ, 2022

ӘОЖ 347.783.51

ДУАЛЬДІ ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТЕРІН БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІ

Смайл С. – МӨ-24-3к тобының студенті
Бакирова Г.А. – п.ғ.к.,қауымд. профессор

Дуальды оқыту шеңберінде студенттердің кәсіби құзыреттілігін бағалау жүйесі олардың дайындық деңгейін және жұмыс берушілердің талаптарына сәйкестігін анықтауға бағытталған. Дуальды оқыту білім беру мекемесіндегі теориялық оқытуды өндірістегі практикалық оқытумен үйлестіруді көздейді, бұл құзыреттіліктерді бағалауға ерекше көзқарасты талап етеді. Міне, осындай жүйенің негізгі элементтері:

Бағалау критерийлері:

- Теориялық білім: Оқу орнында алынған теориялық материалды игеру деңгейін бағалау.
- Тәжірибелік дағдылар: білімді нақты жұмыс жағдайында қолдана білу.
- Кәсіби құзыреттер: Кәсіби тапсырмаларды орындау үшін қажетті нақты дағдыларды меңгеру.
- Қарым-қатынас және топта жұмыс істеу дағдылары: Командада жұмыс істей білу, әріптестермен және клиенттермен қарым-қатынас жасау.
- Бейімделу және оқу қабілеті: Өзгерістерге тез бейімделу және жаңа технологияларды немесе жұмыс әдістерін меңгеру.

Бағалау әдістері:

- Тәжірибелік тапсырмалар мен жағдайлар: Студент жұмыс орнында кездесетін нақты есептерді шешу.
- Емтихандар мен сынақтар: Теориялық білім мен кәсіби стандарттарды түсінуді тексеру.
- Портфолио: аяқталған жобалардың, тапсырмалардың және оқу кезіндегі жетістіктердің дәлелдемелерінің жинағы.
- Тәлімгер/жұмыс берушіні бағалау: Студент тәжірибеден өткен кәсіпорындағы тәлімгерлердің кері байланысы.
- Өзін-өзі бағалау және рефлексия: оқушының өзінің жетістіктері мен әлсіз жақтарын талдауы.

Бағалау кезеңдері:

- Бастапқы диагностика: Оқытуды бастамас бұрын студенттің білім мен дағдысының бастапқы деңгейін анықтау.
- Аралық бағалау: Оқыту мен тәжірибе процесіндегі үлгерімді бақылау.
- Қорытынды бағалау: Бағдарламаны аяқтағаннан кейін барлық құзыреттерді кешенді бағалау.

Бағалау құралдары:

- Бақылау парақтары және критерийлер шкаласы: Тапсырманың орындалуын объективті бағалау үшін.
- E-learning жүйелері (LMS): үлгерімді бақылау және тестілеуді өткізу.
- Сұхбат және сұхбат: жұмсақ дағдылар мен кәсіби мотивацияны бағалау.

Жұмыс берушінің қатысуы:

- Жұмыс берушілер бағалау критерийлерін әзірлеуде шешуші рөл атқарады, өйткені олар жұмыс орнында қандай дағдылар мен құзыреттер қажет екенін жақсы біледі.
- Сондай-ақ олар кері байланыс пен ұсыныстар бере отырып, бағалаудың практикалық бөлігіне қатысады.

Кері байланыс және жетілдіру:

- Мұғалімдер мен тәлімгерлердің тұрақты кері байланысы студенттердің әрекеттерін түзетуге және нәтижелерін жақсартуға көмектеседі.
- Бағалау нәтижелерін талдау негізінде оқу бағдарламалары мен оқыту әдістеріне өзгерістер енгізілуі мүмкін.

Сертификаттау:

- Бағдарламаны сәтті аяқтаған студенттер кәсіби құзыреттілігін растайтын сертификаттар немесе дипломдар ала алады. Бұл бағалау жүйесі студенттердің жоғары сапалы дайындығын және олардың нақты жағдайда жұмыс істеуге дайындығын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013422
2. https://edunews.kz/sciense/1544-blm-beru-rdsnde-duald-oytu-zhyesn-timdlg.html
3. https://stud.kz/referat/show/89035
4. https://xt.auezov.edu.kz/kaz/allcategories-kk-kz/2-uncategorised/1014-%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%B4%D1%8B-%D0%BE%D2%9B%D1%8B%D1%82%D1%83-%D0%B6%D2%AF%D0%B9%D0%B5%D1%81%D1%96
5. https://ambk.edu.kz/kk/%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4%D1%8B-%D0%BE%D2%9B%D1%8B%D1%82%D1%83-%D0%B6%D2%AF%D0%B9%D0%B5%D1%81%D1%96/
6. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kaznpu.kz/docs/docs/24032023_diss.pdf
7. https://intc.kz/kz/ndiristik-o-ytu/dualdy-o-ytu.html
8. https://stud.kz/referat/show/45759

УДК 37.036

РЕКЛАМА В СФЕРЕ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сон Е. - студентка группы МӨ -22-15р
Дуйсембаев С.Д. - преподватель

Реклама в современном обществе играет важнейшую роль как инструмент продвижения и формирования интереса к различным продуктам и услугам. В сфере культурно-досуговой деятельности реклама имеет особую

значимость, поскольку она не только информирует потенциальную аудиторию о предстоящих мероприятиях, но и влияет на их восприятие, формирует отношение к культурным ценностям и способствует развитию творческой и социальной активности. Успешное использование рекламных инструментов в данной области требует понимания её специфики, целевой аудитории и современных тенденций, что делает тему исследования особенно актуальной.

В настоящее время наиболее актуальными предметами научных исследований в области рекламы с точки зрения социально-культурного осмысления выступают: рекламная индустрия в социокультурном пространстве; рекламные технологии; процесс создания и продвижения рекламного продукта социокультурной направленности; рекламная деятельность социально-культурных институтов; механизмы эффективного воздействия рекламы на целевую аудиторию учреждений культуры и досуга и др. Д. И. Менделев, размышляя о назначении науки, утвердился в позиции, что у каждой научной теории есть 2 основные цели: предвидение и польза [цит. по: 1, с. 18]. Рекламное проектирование в сфере культуры представляет собой процесс конструирования взаимодействия между участниками рекламного рынка, в результате которого выявляются эффективные алгоритмы рекламных действий, перспективные рекламные технологии, создаются рекламные продукты социально-культурной направленности.

Предмет рекламной педагогики – способ видения объекта исследования в области рекламы с учетом задач обучающего, образовательного или воспитательного характера. Так, например, среди основных задач социальной рекламы можно выделить следующие:

– информирование о социальных проблемах и методах их преодоления;

– создание положительного общественного мнения по конкретному вопросу;

– стимулирование участия целевой аудитории в решении социальных проблем;

Культурно-досуговая деятельность охватывает широкий спектр мероприятий: от театральных постановок, концертов и выставок до фестивалей, мастер-классов и интерактивных событий. Каждое из этих мероприятий имеет свою уникальную аудиторию, для которой требуется разрабатывать индивидуальные стратегии продвижения.

Основной задачей рекламы в этой сфере является привлечение внимания, формирование интереса и мотивации к участию в мероприятии, а также создание устойчивого позитивного образа организатора или бренда. При этом важно учитывать, что реклама в культурно-досуговой деятельности выполняет не только коммерческую, но и социально-культурную функцию, способствуя популяризации искусства, сохранению культурного наследия и развитию общества.

Одним из ключевых аспектов рекламной деятельности в сфере культурного досуга является разработка эффективного сообщения, которое будет привлекать внимание и вызывать эмоциональный отклик у аудитории. Для достижения этой цели используются различные креативные подходы, такие как яркие визуальные образы, оригинальные слоганы, использование символов и ассоциаций, которые связаны с культурной тематикой. Например, афиша театрального спектакля может включать элементы, отражающие настроение или стиль постановки, что помогает зрителю заранее сформировать эмоциональное отношение к событию. Важно, чтобы рекламное сообщение было аутентичным, достоверным и соответствовало ожиданиям аудитории, так как обманутые ожидания могут негативно сказаться на репутации организаторов.

Современные технологии открывают новые возможности для рекламы в сфере культурно-досуговой деятельности. Социальные сети, интернет-платформы и мобильные приложения позволяют охватить широкую аудиторию и взаимодействовать с ней в режиме реального времени. Например, Instagram и TikTok становятся популярными инструментами продвижения культурных мероприятий, где визуальный контент играет ключевую роль. Видео-анонсы, закулисные кадры, прямые трансляции и интерактивные опросы помогают не только информировать аудиторию, но и вовлекать её в процесс подготовки и проведения мероприятий. Это создаёт ощущение близости и причастности, что особенно важно для молодой аудитории.

Контекстная реклама и таргетинг также играют важную роль в продвижении культурно-досуговых мероприятий. С помощью инструментов GoogleAds, FacebookAds и других платформ организаторы могут точно определять целевую аудиторию по возрасту, интересам, географическому положению и другим параметрам. Это позволяет минимизировать расходы на рекламу и максимально эффективно использовать бюджет. Например, для продвижения джазового концерта можно настроить рекламу на пользователей, интересующихся джазовой музыкой, музыкальными инструментами и культурными событиями, что увеличивает вероятность их участия в мероприятии[2]

Не менее важным аспектом является использование традиционных форм рекламы, таких как афиши, билборды, радио- и телевизионные ролики. Несмотря на развитие цифровых технологий, традиционные медиа продолжают играть значительную роль в привлечении аудитории, особенно в регионах или среди старшего поколения. Например, яркая и запоминающаяся афиша может стать визитной карточкой мероприятия и привлечь внимание прохожих. Важно, чтобы такие материалы были не только информативными, но и эстетически привлекательными, что особенно актуально для культурно-досуговой деятельности, где визуальное восприятие имеет большое значение.

Особое внимание следует уделить контенту, который используется в рекламных материалах. Тексты, изображения, видео и аудиоматериалы должны быть качественными, информативными и соответствовать тематике мероприятия. Например, для рекламы выставки современного искусства подойдут абстрактные и минималистичные образы, тогда как для семейного праздника важно использовать яркие и позитивные элементы, ориентированные на детей и их родителей. Важно, чтобы контент отражал ценности и уникальность мероприятия, так как это помогает выделиться на фоне конкурентов.

Реклама в сфере культурно-досуговой деятельности также требует учёта сезонности и специфики событий. Например, летние фестивали на открытом воздухе требуют начала рекламной кампании задолго до начала сезона, чтобы обеспечить высокий уровень посещаемости. Зимние праздники, такие как Новый год, Рождество или Масленица, предполагают использование тематического контента, который соответствует ожиданиям аудитории.

Гибкость и адаптивность рекламных стратегий позволяют организаторам учитывать эти факторы и своевременно реагировать на изменения в предпочтениях аудитории.

Ключевым вызовом для рекламы в данной сфере является высокая конкуренция. В крупных городах часто проводится множество мероприятий, и потенциальной аудитории сложно выбрать, на каком из них остановить своё внимание. В такой ситуации важно не только выделиться на фоне других, но и создать эмоциональную привязанность к мероприятию. Это может быть достигнуто через использование уникального стиля, нестандартных рекламных ходов или специальных предложений, таких как бесплатные билеты, скидки или дополнительные услуги.

Значимым аспектом является также взаимодействие с местным сообществом и партнёрами. Например, культурно-досуговые центры могут сотрудничать с образовательными учреждениями, бизнесом и некоммерческими организациями для продвижения своих мероприятий. Это не только расширяет охват аудитории, но и способствует укреплению связей внутри сообщества. Например, партнёрство с местными школами может включать предоставление скидок для учащихся и их родителей, а сотрудничество с бизнесом — спонсорскую поддержку или совместные рекламные кампании[3].

Вывадами можно сказать, что реклама в сфере культурно-досуговой деятельности представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий творческого подхода, профессиональных навыков и глубокого понимания аудитории. Эффективная рекламная кампания способна не только привлечь внимание к мероприятию, но и укрепить интерес к культурным ценностям, способствовать развитию общества и формированию устойчивого интереса к культурной жизни. В условиях развития цифровых технологий и усиления конкуренции важно использовать комплексный подход, сочетая современные инструменты и традиционные методы, чтобы создавать яркие, запоминающиеся и значимые рекламные материалы. Только при таком подходе реклама становится не просто способом продвижения, но и частью культурного процесса, которая объединяет людей и формирует их отношение к миру искусства.

Литература

1. Вагин, И. О. Лучшие психотехники успеха / И. О. Вагин. – М. [и др.] : Питер, 2011-219с.
2. Молодежная культура – Тесленко А. Н. teslenko. Kz /pages/ y_culture.html
3. Анна Ассонова. Аналитический журнал Центр Азии №1 (14) 2010 г.

УДК 374.012

МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ҚОЙЫЛЫМ

Сон Е. – МО 22-15р
Тарасенко Т.В. – п.ғ.к., аға оқытушы

Бұл мақалада театрландырылған қойылымның мәдени феномен ретінде қоғамның құндылықтарын, дәстүрлерін және дүниетанымын қалыптастырудағы және бейнелеудегі рөлі зерттеледі. Театрландырылған формалардың тарихи дамуы, олардың әлеуметтік-коммуникативтік функциялары және жекелеген топтар мен қоғамның өзіндік болмысына әсері қарастырылады. Қазіргі заман жағдайындағы театрландырылған қойылымдардың жай-күйі талданады.

Театрландырылған қойылым – көркемдік коммуникацияның ең көне түрлерінің бірі. Ол драматургия, музыка, бейнелеу өнері, би сияқты әртүрлі өнер түрлерін біріктіріп, күрделі мәдени мәндерді көркем бейне арқылы жеткізуге мүмкіндік береді. Мәдениет контекстінде театрландырылған қойылым тек көңіл көтеру құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени кодтар, құндылықтар және ұжымдық жадты жеткізу құралы ретінде де қарастырылады.

Театрландырылған қойылымның тарихи тамырлары

Театрландырылған формалар барлық дәуірлер мен халықтардың мәдениеттерінде кездеседі, олар алғашқы қауымдық қоғамдағы қасиетті ритуалдардан бастау алады.

1. Ритуалдық бастаулар. Алғашқы театрландырылған қойылымдар діни жоралғылармен байланысты болды. Мысалы, Ежелгі Мысырда Осирис құдайының құрметіне арналған мейрамдарда құнарлылық пен қайта тірілу мифін сахналанған қойылымдармен бейнелеген.
2. Классикалық театр. Ежелгі Грецияда театрландырылған қойылымдар трагедиялар мен комедиялар түрінде көркемдік сипатқа ие болды және дәуірдің этикалық-философиялық мәселелерін бейнеледі. Рим театрында көрермендерді қызықтыру мақсатында гладиаторлық шайқастар мен пантомима сияқты ойын-сауық элементтері қолданылды.
3. Ортағасырлық формалар. Еуропалық мәдениетте театрландырылған қойылымдар қайтадан діни сипат алып, мистериялар, моралителер және миракльдер түрінде дамыды.

Осылайша, театр әлеуметтік және мәдени тәжірибені модельдеу мен интерпретациялаудың бір тәсілі ретінде қалыптасты.

Театрландырылған қойылымның мәдениеттегі функциялары

1. Коммуникативтік функция. Театрландырылған қойылымдар мәдени мәндерді, идеялар мен эмоциялық әсерлерді жеткізіп, оларды кең аудиторияға қолжетімді етеді.
2. Әлеуметтік интеграция. Театр адамдарды ортақ тәжірибеге біріктіріп, қауымдастыққа жататындық сезімін қалыптастырады.
3. Танымдық функция. Қойылымдар арқылы көрермендер тарихи оқиғалармен, мифтермен, аңыздармен және өзекті әлеуметтік мәселелермен танысады.

4. Эстетикалық функция. Театрландырылған қойылымдар көркемдік талғам мен эстетикалық қабылдауды дамытуға ықпал етеді.

Әртүрлі мәдениеттердегі театрландырылған формалар

1. Жапон Кабуки театры. Музыка, би және драманы біріктіретін бұл өнер түрі жапон мәдениетінің эстетикалық құндылықтарын, детальдарға назар аударуды, символизмді және үйлесімділікті көрсетеді.
2. Үндістанның Катхакали театры. Бұл театр көне үнді эпостарына негізделген, ашық түсті грим, әсем костюмдер және эмоционалды мазмұнды жеткізетін күрделі мимикамен ерекшеленеді.

Орыс халық театрлары. Балаган, жәрмеңкелік қойылымдар мен скоморохтардың ойындары сатиралық және тәрбиелік рөл атқарды.

Бұл мысалдар театрландырылған қойылымдардың әртүрлі қоғамдардың мәдени және тарихи жағдайларына қалай бейімделетінін көрсетеді.

Қазіргі заманғы театрландырылған қойылымдар

XXI ғасырда театрландырылған қойылымдар технологиялар мен жаһандану әсерінен елеулі өзгерістерге ұшырады.

1. Фестиваль – заманауи форма ретінде. Улицалық фестивальдер мен ауқымды опен-эйрлер дәстүрлі театр элементтерін қазіргі заманғы технологиялармен, мысалы, видеомэппинг және интерактивті перформанстармен үйлестіреді.
2. Коммерцияландыру. Қазіргі қойылымдар көбінесе бұқаралық көрерменге бағытталған, бұл көрнекіліктің артуына, бірақ мазмұн тереңдігінің төмендеуіне әкеледі. Мысалы, әйгілі франшизалар негізінде қойылған мюзиклдер мен шоу-бағдарламалар.
3. Цифрлық технологиялардың әсері. Виртуалды және толықтырылған шындық көрермендерге театр қойылымына пассивті бақылаушы ғана емес, белсенді қатысушы ретінде араласуға мүмкіндік береді.

Театрландырылған қойылым және өзіндік болмыс қалыптастыру

Театрландырылған қойылымдар жергілікті және жаһандық деңгейде өзіндік болмысты нығайтуда маңызды рөл атқарады:

- Ұлттық деңгейде. Ұлттық театрлар мәдени мұраның символдары болып табылады.
- Қауымдастық деңгейінде. Жергілікті мерекелер мен жоралғылар театрландырылған элементтерді қамтиды, бұл аймақтың ерекше мәдениетін сақтауға ықпал етеді.
- Жаһандық контексте. Эдинбург театр фестивалі сияқты халықаралық фестивальдер мәдени әртүрлілікті көрсетуге және мәдениеттер арасындағы диалогқа ықпал етеді.

Театрландырылған қойылым мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады, ол өткенді, қазіргі мен болашақты байланыстырады. Ол қоғамның құндылықтарын бейнелеп қана қоймай, оларды қалыптастыруда белсенді рөл атқарады. Жаһандану мен цифрландыру жағдайында театрландырылған формалар өзгеріп, заман талаптарына бейімделуде, бірақ олар мәдени мұра мен өзіндік болмыстың маңызды элементі болып қала береді.

Әдебиеттер

1. Шулунова Л.И. Мәдениет және этнос. Электрондық оқулық. – Шымкент, 2007.
2. Шулунова Л.И. Мәдениет теориясының негіздері. Электрондық оқулық. – Шымкент, 2013.
3. Шулунова Л.И. Көркем-мәдени демалысты ұйымдастыру. Электрондық оқулық. – Шымкент, 2010.

ӘОЖ 379.8:364

ОТБАСЫНЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Сулей А. - МӨ -22-15к1 тобыныңстуденті
Ауелбекова Г.С. – магистр аға оқытушы

Қоғамда негізгі ұя– отбасыболып табылады. Оның тұрақтылығы мен дамуы негізгі қағида болып есептелінелі. Отбасында ең алдымен әр адамның бойына мәдени құндылықтары ментұлғалық қасиеттері, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілігі қалыптасады. Сондықтан отбасындағы ішкі байланыстар мен бос уақытты ұйымдастырудың ең маңызды ерекшеліктері айрықша маңызға ие болып табылады. Бос уақытын тиімді өткізуде жеке тұлғаның тек қана демалуы ғана емес, сонымен қатар отбасындағы басқа да мүшелерінің арасындағы жайлы қарым-қатынас орнатумен қатарөзара бірі біріне қолдау көрсету және туыстық байланысты нығайту әдісі мен тәсілі екені нақты көрінеді.

Қазіргі уақыттабос уақытынөткізуде отбасыларға қатысты негізгі әдістер мен қағидаларедәуір қатты өзгерді. Жаңа технологиялар, цифрландыру, әлеуметтік желілердің көбеюі, мобилдік қосымшалардың артуы, урбанизация, жұмыс қарқынының жоғарылауы және басқа да түрлі факторлар жеке тұлғаның күнделікті өміріне өз әсерін тигізіп жатыр. отбасының бос уақытын дұрыс ұйымдастырудамұндай жағдайлар өзектімәселе болуда.

Бұл мақалада отбасының бос уақытын ұйымдастырудың теориялық негіздері, оның ерекшеліктері мен тиімді жолдары қарастырылған. Отбасы мүшелерінің бос уақытынжоспарлау үшін жас ерекшеліктерін ескере отырып, мәдени дәстүрлер мен қазіргі заманғы талаптарменмүмкіндігінше жоспарлау қажет.

Бос уақытты ұйымдастырудаотбасы институтының бірлігін сақтап және оның әрбір мүшесінің жан-жақты дамуына ықпалын тигізетін тиімді жолдарын көрсету зерттеудің басты мақсаты. Сондай-ақ қоғамдағы әлеуметтік байланыстарды күшейтуде бұл мақала отбасының тұрақтылығы мен үйлесімділігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Отбасылық бос уақыт деп – бұл отбасы мүшелерінің жұмыстан, оқудан басқа да міндеттерден бос кезіндебір бірімен жақсы қарым-қатынас орнату, пайдалы демалыс ұйымдастыру және өздерінің жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруда өткізетін уақыты айтамыз. Отбасының бос уақытын ұйымдастыруда әрбір ұлттың өздеріне тән салт дәстүрлері мен өмір сүру дағдыларына көңіл бөлу қажет.

Отбасы мүшелерінің психологиялық жағдайына олардың бос уақыты үлкен әсерін тигізеді. Бос уақытты отбасы мүшелерінің бірге өткізуі отбасының психологиялық тұтастығын сақтауға, өзара қарым-қатынастарын, сенім мен махаббатын орнатуға әсерін тигізеді. Сонымен қатар, ата-ананыңбала тәрбиесіндегі алатынорныоразан зор. Бала ата-анасымен бірге өткізген әрбір бос уақытында, олардың әрбір қимыли іс әрекеттері мен айтылған сөздеріне қарап, көрсеткен мінез құлқыларын, адамгершілік қасиеттерін бойына сіңіріп қабылдайды.

Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, отбасылық бос уақыт қоғамның мәдениетінің, дәстүрлерінің және әлеуметтік нормаларының айнасы болып табылады. Әрбір ұлттың өзіне тән бос уақытты ұйымдастыру ерекшеліктері бар. Мысалға алар болсақ, өзіміздіңұлттық ойындары мен отбасылық мерекелер, салт-дәстүрлер мен отбасылық ырым тыйымдар бос уақытты өткізудің маңызды бөлігі болып табылады. Қалада тұратын отбасылар бос уақыттарын көбінесе мәдени және білім беру мекемелеріне, түрлі музыкалық және спорттық үйірмелерге, курстарға барумен өткізеді, ал ауылдық жерлерде көбінесе табиғат аясында, үй шаруасы мен еңбек ету арқылыөткізеді.

Отбасы мүшелерінің бос уақытын тиімді әрі маңызды ұйымдастыру үшін қандайда бір жоспарды қажет етеді. Бұл жоспар отбасы үшін барлық қажеттіліктерін, олардың жас ерекшеліктерін және мүдделерін ескере отырып жасалуы тиіс. Бос уақытты өткізу – бұл тек қана демалу емес, сонымен қатар отбасы мүшелерінің рухани және физикалық тұрғыдан дамуына да әсер етеді. Отбасының бос уақытын тиімді ұйымдастырып өткізуде экономикалық жағдай да маңызды рөл алады. Әрбір отбасының әлеуметтік жағдайы қаржылық мүмкіндіктері әртүрлі болғандықтан, бос уақытын өткізуі де әртүрлі болып келеді. Қазіргі уақытта көптеген отбасылар үшін әртүрлі мәдени іс-шараларға, демалыс орындарына, туристік саяхат жасауғамүмкіндіктері бар, алайда бұл барлық отбасылар үшін қол жетімді болмауы әбден мүмкін. Сондықтан, отбасылардың бос уақытын ұйымдастыруда отбасылық қаржы мәселесіне сәйкес әрекеттерді таңдалуы керек.

Қорыта айтқанда, отбасылық бос уақытты тек демалыс пен сауықтыру ғана емес, сонымен қатар психологиялық және әлеуметтік байланыстарды нығайту, отбасы мүшелерінің денсаулығын сақтап, жақсарту, олардың рухани тұрғыдан дамуына маңызды әсерін тигізеді. Бос уақытты ұйымдастырудың теориялық негіздері әр отбасының қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес келуі тиіс.

Отбасылық демалыс – бұл отбасы мүшелерінің бірге уақыт өткізіп тынығуы. Бұл демалыс түрі мерекелерде жүзеге асырылады. Бірлескен демалыс отбасы үшін бірлігін нығайтуда, жақын қарым-қатынас орнатуда өзтәсерін тигізеді. Бұл форманың ішіне табиғатқа шығу, саяхатқа бару, демалыс орындарында бірге болу секілді әрекеттерді қамтиды.Отбасы мүшелерінің физикалық белсенділігін арттырудаспорттық іс-шаралар ұйымдастырыпөткізу өте пайдалы. Бұл отбасы мүшелеріменбірігіп түрлі ойындар, спорттық жарыстар, велосипедпен серуендеу, шаңғы тебу немесе жаяу серуендерге шығу жақсы қарым қатынас орнатуға таптырмас мүмкіндік. Осындай іс-шаралар денсаулықты нығайту, отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасынжақсарту, сондай-ақ балаларды салауатты өмір салтына бейімделугеықпалын тигізеді.

Отбасы мүшелерінің мәдени және руханибайлығын арттыруда театр және киноға, концерттер мен көрмелерге, басқа да мәдени іс-шараларға қатысып даму маңызды. Мәдени шаралар отбасы мүшелерінің рухани жәнеинтеллектуалды дамуына әсер етіп, олардың бір-бірімен пікір алмасуына ықпалын тигізеді.

Отбасылық бос уақытты тиімді өткізудің тағы бір түрі үй жағдайында бірге тамақ дайындау, әртүрлі ойындар ойнау, кітап оқу, кино көру, музыкалық шаралар ұйымдастыру сияқты әрекеттер орын алады. Отбасы бос уақытының бұл түріотбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, бірге өткізген әрбір уақыттың құндылығы артады.

Отбасымен бірге қазіргі замандағы жаңа дағдыларды, жаңа технологияларды үйренудің өзі бос уақыттыңтиімді формасы болып саналады. Отбасылық бос уақытты ұйымдастыруда басты назарды барлық отбасы мүшелерінің қатысуын қамтамасыз ету қажет. Әрбір отбасы мүшесінің пікірі маңызды, себебі бірлесіп қабылданған шешім олардың бос уақытын тиімді өткізуге жігерлендіреді. Бұл тәсіл, әсіресе балалардыңөзіндік таңдауларын білдіре отырып, отбасымен бірігіп шешімдер қабылдауға ат салысып, сонымен қатар жауапкершіліктері артады.

Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай арнайы іс-шаралар ұйымдастырып өткізу отбасылық бос уақытты тиімді өткізуге де өз ықпалын тигізеді. Бұл балаларға арналған үйірмелер мен кружоктар, табиғатқа саяхат, ұлттық ойындар мен тақырыптық шараларды жатқызамыз. Мұндай іс-шаралар баланың рухани, мәдени дамуына, өзіндік қызығушылықтары мен хоббиларын табуға өз әсірін тигізеді.

Отбасылардың басқа да отбасылармен немесе достарымен бірігіп бос уақыттарын өткізуі де маңызды рөл алады. Ұжымдық немесе топтық іс-шаралар және достармен кездесулер ұйымдастыру отбасы мүшелері үшін әлеуметтік қарым қатынасты кеңейтуге әсерән тигізеді.

Қорытындылай келе, отбасылық бос уақытты ұйымдастырудың түрлері мен әдістері отбасылардың мүдделерін, қажеттіліктерін, мүмкіндіктерін және қаржылық жағдайын ескере отырып құрастырылады. Осындай отбасылық іс шаралар бала тәрбиесінде де маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер

1. Мұқанова А. «Отбасылық қарым-қатынас психологиясы». Алматы, 2021.
2. Тұрсынов Қ. «Қазақ отбасындағы тәрбие». Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Құлмағанбетова Л. «Бос уақытты ұйымдастырудың заманауи тәсілдері». Алматы, 2019.
4. Назарова М. «Отбасы және тәрбие». Шымкент, 2022.
5. Оразбеков С. «Қазіргі заман отбасының ерекшеліктері». Түркістан, 2020.

УДК541.18

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА КУЛЬТУРУ РЕЧИ МОЛОДЕЖИ

Султанкулова Д. - студентка группы МО-22-12р
Сихимбаева А.Е.- старший преподователь

Социальные сети стали неотъемлемой частью современной жизни, особенно для молодежи. Сегодня это не просто платформы для общения, а целый культурный феномен, который влияет на повседневные привычки, мышление и, конечно, речевую культуру. Многих экспертов беспокоит, что язык, использующийся в социальных сетях, далек от норм литературной речи, что приводит к упрощению языка и потере грамотности. Однако, на самом деле влияние социальных сетей на культуру речи молодежи гораздо сложнее и неоднозначнее, чем может показаться на первый взгляд.

Влияние социальных сетей на речь молодежи начинается с процесса адаптации языка к особенностям коммуникации в цифровой среде. Молодежь, привыкшая к быстрому обмену информацией, активно упрощает язык, сокращает слова, создает новые термины и использует сленг.

Кроме того, в социальных сетях быстро распространяются мемы—текстовые и визуальные шутки, которые обрастают собственными уникальными терминами. Фразы из мемов вроде "мудрость на минималках" или "не благодарите" становятся частью обихода, заполняя пробелы в языке, где раньше приходилось использовать более сложные конструкции. Молодежь не только использует этот сленг, но и творчески развивает его, добавляя в речь эмоциональную окраску и юмор.

Однакоподобныеинновациивызываютвопросыограницахмеждунормойиотклонениями. С одной стороны, они делают язык более выразительным, с другой—размывают традиционные представления о грамотности. Например, слово "кринге" (используемое для описания чувства стыда за чьи-то действия) трудно найти в словарях, но оно точно передает эмоцию, которая раньше описывалась фразой "испытывать чувство неловкости".

В коротких сообщениях акцент делается на смысл, а не на форму. Правила орфографии и пунктуации становятся второстепенными. Часто можно встретить такие фразы, как: "шас подойду", "все норм", "приду завтра". На первый взгляд, подобный стиль общения кажется безобидным, однако постоянное использование таких сокращений вредит формированию языковых навыков. Молодые люди начинают забывать, как правильно строить сложные предложения или использовать разно образный словарный запас.

Примером влияния социальных сетей на грамотность является распространение ошибок, связанных с заменой букв. Например, в комментариях можно встретить фразы вроде "е то так круто" или "я щас приду". Постепеннотакиеошибкистановятсяпривычнымиивоспринимаютсякакнорма, особенно если во кружении молодых людей никто не обращает на них внимание.

С одной стороны, это упрощает общение, делая его более быстрыми эмоциональным. С другой стороны, слишком частое использование эмодзи может привести к утрате навыков вербального выражения эмоций. Некоторые молодые люди признаются, что им проще выразить чувства с помощью смайлов, чем словами.

Кроме того, мемы, которые включают как текстовые, так и визуальные элементы, становятся универсальным средством коммуникации. Они часто основаны на культурных код ахи требуют определенного контекста для понимания. Например, фраза "И так сойдет!" из популярного мема может быть использована в совершенно разных ситуациях, но смысл всегда будет понятен. Подобная форма выражения идей способствует развитию креативности, одна ко она также ограничивает использование более сложных речевых конструкций.

Социальные сети активно размывают границы между нормой и отклонением в языке. Если в школе учителя требуют соблюдения правил орфографии, пунктуации и стилистики, то в Интернете эти правила кажутся избы точными. Молодежь выбирает более легкие пути выражения мыслей, не задумываясь о правильности.

Однако проблема заключается не только в упрощении языка, но и в агрессивной реакции на попытки соблюдения норм. Например, в комментариях можно часто увидеть негатив в адрес людей, которые исправляют чужие ошибки. Фразы вроде "граммар-наци" стали оскорбительными, что демонстрирует сопротивление молодежи к традиционным нормам языка.

Несмотря на очевидные проблемы, социальные сети играют и положительную роль в развитии культуры речи. Они открывают доступ к огромному количеству образовательного контента. Популярные блогеры, преподаватели и языковые энтузиасты создают виде о ролики, статьи и посты, которые помогают молодежи лучше понимать правила русского языка.

Примером может служить проект "Тотальный диктант", который активно использует социальные сети для привлечения участников. Также в TikTok и Instagram набирают популярность образовательные аккаунты, где авторы рассказывают о грамматике, лексике и культуре речи в доступной форме. Это позволяет молодежи не только сохранять интерес к языку, но и совершенствовать свои навыки.

Кроме того, социальные сети способствуют развитию креативности и способности адаптировать язык к разным ситуациям. Молодые люди учатся создавать текст, который будет понятен и интересен их аудитории. Это особенно важно для будущих журналистов, блогеров и маркетологов. Влияние социальных сетей на культуру речи молодежи неоднозначно. С одной стороны, они приводят к упрощению языка, снижению грамотности и размыванию норм. С другой стороны, они открывают возможности для креативности, само развития и изучения языка.

Главная задача общества и образовательных систем—помочь молодежи найти баланс между использованием сленга и соблюдением литературных норм. Социальные сети—это лишь инструмент, и от того, как

его используют, зависит качество культуры речи в будущем. Молодежь должна понимать, что язык—это не только средство общения, но и важный элемент культуры, который необходимо сохранять и развивать.

Литература

1. И.Ю.Абелева. Речь о речи: коммуникативная система человека. Москва: Логос. учебное изд, 2004-301с
2. М.Е.Баскакова, И. В.Соболева. Новые грани функциональной неграмотности в условиях цифровой экономики.Вопросыобразования // Educational Studies Moscow, National Research University Higher School of Economics, issue 1, pages 244-263.
3. А.И.Кугаи, В.В.Михайлова. «Цифровое поколение»: угрозы и надежды в эпоху информационно-цифровой цивилизации. Управленческое консультирование. 2019;(7):90-99.
4. О.В. Гавриленко. Цифровые технологии и современные режимы коммуникации. Москва: ООО «Макс Пресс», 2020-16с
5. Р. Стивен. Жасампаз жандардың 7 дағдысы: Тұлғаны дамытудың тегеурінді тетіктері. Алматы ұлттық аударма бюросы, 2018-9б
6. С.Г.Тер-Минасова. Тіл және мәдениетаралық коммуникация. Алматы ұлттық аударма бюросы, 2018-5б
7. Т.В.Попова. Культура речи и деловое общение: учебное пособие. Пермь: ИПЦ «Прокростъ», 2020. - 96 с.

ӘОЖ 377.121.7:|375|

БІТІРУШІ ЖАС МАМАНДАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Сүлеймен А. – МС-21-14к2 тобының студенті
Толегенова К.К. – аға оқытушы

Жас мамандарды жұмыспен қамту – қазіргі қоғамның маңызды мәселелерінің бірі. Олардың еңбек нарығына кіріп, өз орнын табуы үшін белгілі бір бағыттар мен қолдау шаралары қажет. Бұл процеске мемлекеттік органдар, жұмыс берушілер, білім беру ұйымдары мен жастардың өздері бірлесіп қатысады.Бітіруші жас маманның жұмыспен қамтылуы – бұл көптеген факторларға тәуелді процес. Әдетте, студенттер оқу орнын аяқтағаннан кейін жұмыс табу үшін түрлі ресурстар мен стратегияларды қолданады..Жас мамандарды жұмыспен қамту – еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін маңызды мәселе. Бұл процесс бірнеше аспектілерден тұрады, және оны жүзеге асыру үшін бірнеше тараптың, соның ішінде мемлекет, жұмыс берушілер мен білім беру мекемелерінің бірлескен әрекеттері қажет.

Жұмыссыз азаматтарға әлеуметтік қамқорлық көрсетудің бір түрі – олардың жұмысқа тұруына көмектесу. Мұндай көмекті жұмыспен қамту мәселелері жөніндегі өткілетті орган, сондай-ақ еңбек делдалдығымен айналысатын жеке агенттіктер көрсетеді.

Қазіргі еңбек нарығының басты ерекшеліктерінің бірі – жас мамандарды жұмыспен қамту мәселесі. Әсіресе, жоғары білім алған жас мамандардың жұмысқа орналасуы кейде қиындық тудырады. Бұл мәселеге тек жұмыс берушілер мен мемлекет қана емес, сонымен қатар білім беру мекемелері мен жастардың өздері де қатысуы қажет. Жас мамандарды жұмыспен қамту еліміздің экономикалық дамуына және жастардың әлеуметтік тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Осы мақалада біз жас мамандарды жұмыспен қамту мәселесін талқылаймыз және бұл бағыттағы негізгі шаралар мен стратегияларды қарастырамыз.Қазіргі қоғамдағы басты мәселелердің бірі – жастардың жұмыссыздығы. Әсіресе, жоғары білім алған түлектердің жұмысқа орналасуы кейде қиынға соғады. Олардың арасында тәжірибесі жоқ мамандар көп. Бұл жағдай еңбек нарығында бәсекелестіктің артуына, сондай-ақ жұмыс берушілердің тәжірибелі қызметкерлерді іздеуге көңіл бөлуіне әкеледі.[1].

Жас мамандар көбіне өз білімдерін тәжірибемен толықтыра алмайды. Олар жұмыс орнында практикалық дағдыларға ие болуды қажет етеді, бірақ тәжірибе тапшылығы оларды жұмысқа орналасуға кедергі келтіреді.Жас мамандардың жұмысқа орналаса алуының негізгі шешімі – тәжірибе алу мүмкіндігі. Қазақстанда жастар практикасы және тағылымдамалар бағдарламалары енгізілген. Бұл бағдарламалар жас мамандарға алғашқы жұмыс тәжірибесін алу мүмкіндігін береді және жұмыс берушілер үшін оларды өз талаптарына сай даярлауға көмектеседі. Практика барысында жастар өз білімдерін іске асырып, қажетті дағдыларды игеріп, көп жағдайда тұрақты жұмыс орнына ие бола алады.

Қазақстан үкіметі жастардың жұмысқа орналасуын қолдау үшін бірқатар бағдарламалар ұсынып келеді. Мысалы, «Жастар практикасы», «Дипломмен – ауылға!» бағдарламалары жас мамандарды жұмысқа орналастыруға арналған тиімді құрал болып табылады. Бұл бағдарламалар арқылы жастар ауылды жерлерде жұмысқа орналасуға мүмкіндік алады және олардың білімін тәжірибе арқылы шыңдауға жағдай жасалады. Сонымен қатар, мемлекет жас мамандарды кәсіпкерлікке тарту үшін гранттар мен салық жеңілдіктерін ұсынуы мүмкін.

Жастар арасында кәсіпкерлік мәдениетін дамыту мақсатында мемлекет кәсіпкерлік бастамаларды қолдайтын арнайы бағдарламалар ұсынады. Бұл бағдарламалар жастарға өз бизнестің бастамасын қолға алуға қажетті қаржылай көмек көрсету, оқыту және кеңес беру қызметтерін қамтиды. Кәсіпкерлік дағдыларды игерген жас маман тек жұмысшы емес, сонымен қатар елдің экономикалық дамуына өз үлесін қосатын кәсіпкерге айнала алады.

Жас мамандарды жұмыспен қамту мәселесінің шешілуі білім беру жүйесінің жаңартылуына да тікелей байланысты. Қазіргі кезде еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтар мен дағдылар өзгеріп жатыр. Сондықтан университеттер мен колледждер жұмыс берушілердің талаптарына сай оқу бағдарламаларын әзірлеуі қажет.

Білім беру мекемелері студенттерге тек теориялық білім ғана беріп қоймай, оларды тәжірибелік жұмысқа да дайындауы тиіс.Жастардың кәсіби бағдарын дұрыс анықтау және еңбек нарығында қажетті дағдыларды дамыту үшін университеттер мен колледждер өз түлектерінің жұмысқа орналасуына көбірек көңіл бөлуі тиіс. Осыған байланысты, оқу орындары жұмыс берушілермен байланыс орнатуды, тәжірибе алмасуды және жұмысқа орналастыру мәселелерін шешуді күшейтуі қажет. Жұмыс берушілердің жастарды жұмысқа алу кезіндегі жауапкершілігі зор. Олар тек тәжірибесі бар қызметкерлерді ғана емес, болашақта дамуға қабілетті жас мамандарды да тартуы тиіс. Жұмыс берушілер жас мамандарды қолдауға, оларды оқытуға және дамытуға назар аударуы керек. Сонымен қатар, жұмысқа қабылдаған жастарға қолайлы еңбек шарттарын ұсыну маңызды.

Жас мамандарды жұмыспен қамту мәселесі тек бір тараптың ғана міндеті емес, бұл әрбір тараптың, яғни, жастардың, білім беру мекемелерінің, жұмыс берушілердің және мемлекеттің бірлескен жұмысын талап етеді. Жастардың жұмыспен қамтылуын арттыру үшін тәжірибе алмасу, кәсіпкерлікке қолдау көрсету, білім беру жүйесін жаңарту және қашықтан жұмыс істеу мүмкіндіктерін дамыту қажет. Бұл бағыттағы жұмыстарды жүйелі түрде жүзеге асыра отырып, біз жас мамандардың толыққанды кәсіби даму жолында тұрақты жұмыс орындарына ие болуына ықпал ете аламыз.Жас мамандардың жұмыспен қамтылуы – елдің болашағының кепілі. Сондықтан осы мәселені шешу үшін қоғамның әрбір мүшесі өз үлесін қосуы тиіс.[2].

Жаңа мамандықтар енгізу,заманауи технологиялар мен цифрлық дағдыларды ескере отырып, жаңа сұранысқа ие мамандықтарды оқыту.Субсидиялар мен гранттар: Жас мамандарды қабылдайтын кәсіпорындарға қаржылық қолдау көрсету.“Бірінші жұмыс орны” бағдарламалары: Тәжірибесі жоқ түлектерді жұмысқа қабылдауға бағытталған арнайы жобаларды іске асыру. Серіктестік келісімдер: ЖОО мен кәсіпорындар арасында келісімшарттар жасап, түлектерді нақты жұмыс орындарына даярлау. Осы ұсыныстарды жүйелі түрде іске асыру жас мамандардың жұмысқа орналасуына және олардың кәсіби дамуына ықпал етеді. Жас мамандарды жұмыспен қамту – кешенді түрде шешілуі қажет мәселе. Бұл бағытта мемлекет, білім беру мекемелері, жұмыс берушілер және жастардың өздері бірлесіп әрекет етуі тиіс. Егер жас маман өзінің білімін әрі дағдыларын үнемі жетілдіріп, еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды меңгерсе, жұмысқа орналасу процесі айтарлықтай жеңілдейді.

Әдебиеттер

1. Әбдірайымова Г. С. Әбдібекова Г. О. Дүйсенова С.М Жастармен әлеуметтік жұмыс. Оқу құралы.
2. Шнарбекова М.К. Жастар - жарқын болашақ кепілі // Республиканская газета "Экономика" 2013 жыл.
3. Халықты жұмыспен қамту.Байболова Е.А. //Саясат 2005 №4;
4. Шеденов Ө.К. «Жалпы экономикалық теория», Ақтөбе, 2000. 94 - 100 беттер.

ӘОЖ 37.061

ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОС УАҚЫТТАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Сүлеймен Н. – МӨ-21-15Дк тобының студенті
Тұтқабаева М. – магистр-аға оқытушы

Қазіргі кездегі ең күрделі және өзекті мәселе бірі-өскелең ұрпақты тәрбиелеу барысы. Әр баланың даралығын ашу проблемасын оқу жұмысынан бос уақытта ұйымдастырылатын әрекеттен тыс шешу мүмкін емес.Ұзартылған күн тобындағы баланың өмірі мен қызметі қалай ұйымдастырылғанына, мазмұнына, қызмет түрлеріне, оның формаларын және олардың біртұтас үйрету әсер ету жүйесіндегі үйлесімділігін таңдау қаншалықты дұрыс жүргізілгеніне тұтастай алғанда үйрету жұмысының сәттілігі байланысты болып отыр.

Қазіргі уақытта, ең алдымен, бастауыш сынып оқушыларының табиғи қажеттіліктерін ескерілуі қажет. Бұл қажеттіліктерді қанағаттандыру (педагогикалық орындылық тұрғысынан) олардың жан-жақты дамуына негіз болуы керек.

Балалар ойнағанды ұнатады, олар ертегілерді мұқият тыңдайды (немесе өздері оқиды), кейіпкерлерге жанашырлық танытады, сурет салғанды ұнатады, жүгіргісі келеді, көптеген тапсырмаларды оңай орындайды.Барлық балаларда ақыл-ой белсенділігіне, танымға деген қажеттілік бар, бірақ ол интеллектуалды шиеленіс қана. Балаға қуаныш, жағымды эмоциялар әкелгенде, танымдық белсенділік баланың жеке бейімділігне, қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне сәйкес келгенде ғана дамиды және күшейеді.

Әрине, мазмұны бойынша балалардың сабақтан тыс уақыттағы қызметі тартымды және баланың жан – жақты мүдделеріне сәйкес болуы керек; ұйым бойынша-балалардың бастамасы мен өзін-өзі басқаруына сүйену, қызметтің мазмұны мен формаларын таңдау еркіндігін мүмкіндігінше қамтамасыз ету орынды.
Балалардың демалысын үй ішінде де, ауада да ойластыру маңызды, өйткені серуендеудегі мақсаттардың бірі-оқушылардың моторлық қажеттіліктерін қанағаттандыру.

Ұзартылған күн тобында бастауыш сынып оқушыларының ұйымдастырылған жүйесіне келсек: ол үйрету процесінің негізі үйретушінің сынып оқушыларымен бірлескен қызметі болып табылады, ол:
- үйретулік және білім беру міндеттерін олардың бірлігінде шешеді;
- еркін шығармашылық тұлғаны дамыту үшн табиғи, жайбарақат жағдай жасайды;
- әр нақты баланың және әр сыныптың қажеттіліктері мен мүдделеріне негізделген;
- жеке тұлғаның өзн-өзі дамытуға, оның шығармашылық әлеуетін іске асыруға жәрдемдеседі; өз проблемаларын шешу бойынша жеке тұлғаны белсендіру үшін қажетті және жеткілікті жағдайлар жасайды;
- ынталандырушы сипаты;
-оқушылардың әлеуметтік-мәдени құндылықтарға (адамға, қоғамға, табиғатқа және т.б.) және өмірдің құндылық негіздерне (жақсылық, шындық, сұлулық) оң көзқарасын қалыптастыруға бағытталған.

Жетекшінің жұмысындағы ең бастысы - "зиян келтірмеу"принципн қолдану. Сондықтан жұмыста балалармен ынтымақтастықты жүзеге асыру ең маңыздысы деп санаймын. Оларға жаңа, стандартты емес идеяларды ұсынуға және пайдалануға мүмкндік беру керек.

Мақсаттары мен мндеттері:

- сабақтан тыс уақытта өз жұмысын жоспарлау кезнде оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекетін қалыптастыру;
- үй тапсырмасын дайындау кезнде оқушыларды сабақтан тыс жұмыста ақпаратты қабылдау мен өңдеудің ұтымды тәсілдерне үйрету;
- оқушылардың әлеуметтік тәжірибе жинақтауына, олардың әлеуметтік белсенділігн дамытуға ықпал ететін оқушылардың өзін-өзі басқаруын дамыту;
- ұжымда тәуелсіздікті, бастаманы, шығармашылықты дамытуға ықпал ету.

Ұзартылған күн режимі тәрбиеленушілерге жан-жақты және үйлесімді даму, идеалына сәйкес мнез-құлық мәдениетінің, ақыл-ой, этикалық және эстетикалық іс-әрекеттің негіздерін беруді мақсат ететін ұзартылған күн тобындағы үйрету жұмысының сәтті өтуіне қолайлы болуы керек.Мазмұны, формалары, әдістері мен құралдары мәселені шешуге бағытталған: белсенді демалыс кезнде ұзартылған күн тобындағы балалардың танымдық дағдыларын дамыту және қалыптастыру.

Белсенді демалыс-бұл оқушылардың көп қырлы іс-әрекеті. Негізгі мақсат-сабақтан кейнгі бос уақытты пайдалы өткізу. Ол жеке және ұжымдық түрде көрсетеді.

Аптаның әртүрлі күндеріндегі ұжымдық демалыс қызметі ұзартылған күн режиміндегі оқушылардың болу уақытының 30% - на дейн алады. Тәуелсіздікке үйретулеу балалардың іс-әрекетн ұйымдастыруды талап етеді, бұл сәттілік пен тиімділікті қамтамасыз етеді.Балалар тікелей басшылықсыз және жетекшінің бақылауынсыз әрекет етеді. Балалардың тәуелсіз іс-әрекетне дайындық қажет, оларды ересектерсіз ұжымда жұмыс істеуге үйрету керек. Осылайша олар мндеттерді, рөлдерді өздері бөле алады…

Бастапқыда балаларға мәселені шешуге, жанжалды шешуге көмектесу керек.

GPD үйретушісінің жұмысында мен байланыс ойындарын қолдануды ұсынамын.

Бұл ойындардың маңызы әсіресе балалармен кездескенде өте зор. Бұл ойындарды оқу іс-шарасының ажырамас бөлігі ретнде мереке, түрлі ісшара өткізу кезінде пайдалану орынды. Бұл ойындарды балалар жақсы көреді, тез үйренеді. Бос уақыт-бұл өзгермейтін мндеттерді орындағаннан кейін қалған жұмыс уақытының бөлігінде мереке-балалардың түрлі іс-әрекеттерн қамтитын үйрету жұмысының ерекше түрі саналады. Сондықтан мереке жұмыстың негізгі түрі болып саналады, оның айналасында және онымен тығыз байланыста жұмысьтапар, іс-шаралар, ойындар және т. б. ұйымдастырылады.

Әр баланың өз талантын, қабілеттерн, хоббиін көрсете алуы өте маңызды. Бала өзнің маңыздылығын сезінуі керек.Балалардың осы тілектерн қанағаттандыруға болады, егер:

1) мерекенің мазмұны мен нысаны балалардың жасына сәйкес келеді;
2) Мереке балалар мен ересектердің белгілі бір практикалық іс-әрекетнің нәтижесі болып табылады;
3) мереке үйрету жұмысының басқа түрлерімен (әңгімелесу, экскурсияжәне басқалар) бірлікте әрекет етеді және балалар мен ересектердің топтық және жеке іс-әрекеті өрбіген негізгі іс болып табылады.Мерекенің мазмұнына келетін болсақ, ол әр түрлі қызмет түрлерін (ойындар, әндер, билер, конкурстар және т. б.) қамтылады. Мерекені жарқын және есте қаларлық ету орынды деп саналады. Онда әркімге рөлдің, іс-әрекеттің, әрекет ету тәсілін таңдау еркіндігі берілуі керек. Мерекені өткізу кезінде мерекені дайындау мен өткізудің маңызды сәттерін ескеру қажет.

Көбінесе бала үшін мерекенің өзі емес, мерекеге дайындық маңызды. Бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін аға: ата-аналар, жетекшілер, үйретушілер, сондай-ақ мектеп әкімшілігі маңызды және еңбектерінің бағалануы маңызды. Әр баланы бағалау, мадақтау қажет деп білеміз, өйткені мақтау осы жастағы балалар үшн маңызды. Қонақтарға шақыруда балалар шақыру қағаздарын жасауға өте талаппен қарайды. Көбінесе олар ашық түрлі түсті хаттар жасайды. Кейде оларға ата-аналар да көмектеседі. Ал мерекенің мазмұны мен ұйымдастырылуы келсек, мерекенің мазмұны оның ұйымдастырылуына да сәйкес келеді: мерекенің барлық қатысушылары көңілді, қуанышты, жайлы болуы керек, сондықтан экспромт та маңызды. Сәтті өткізу үшін және мерекенің аяқталуы басталғаннан да кем емес жарқын және тартымды болуы керек. Сондай ақ, есте сақтау үшін суретке түскенді жақсы көреді.Мереке әрине,әрқашан қуанышпен байланысты болып басталып, көбіне қуанышпен аяқталуды қажет етеді.

Әдебиеттер

1. Камалова Н. Қазақтың мәнін жоймас құндылығы. /Монография 2-басылым.-Алматы:"Эверо" баспасы,2014..
2. Ақпаев Н. Қазақ салт-дәстүрлері туралы таным // Ата салтыңды аяла.-Алматы,1998-128-129 б.б.
3. Петрова Э.А. Методология и методика социологических исследований культурно – досуговой деятельности, М,1990,138-140б
4. Ядов В.А. Социологичекие методы исследования клубной работы, М,1986,82-90б

ӘОЖ 541.18

АНИМЕ ЖАНРЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ РЕЖИССЕРЛЫҚ ШЕШІМДЕР

Сүндет Н. - МС-23-8к тобының студенті
Мүтәлі Ә.А. – оқытушы

Аниме тек "жапондық мультфильмдер" емес. Бұл жеке ғалам, онда режиссер шындық пен қиял арасындағы бағыттаушыға айналады, ал әрбір кадр - көрермендердің қабылдау кенептеріндегі қылқалам соққысы. Үлгі жиі басым болатын Батыс анимациясынан айырмашылығы, аниме режиссерге пішінмен, уақытпен және мағынамен

тәжірибе жасауға және бірегей әлемдер жасауға мүмкіндік береді. Бірақ көрнекі асыра сілтеу мен сюжеттің тереңдігі арасындағы тепе-теңдікті қалай табуға болады? Неліктен кейбір көріністер жылдар бойы есте қалады? Жауап анимені өнерге айналдыратын режиссерлік шешімдерде жатыр[1].

«Уақыт драма құралы ретінде» әдісі анимеде уақыт басқаша өтеді. Аниме режиссерлері кейіпкерлердің ішкі монологтарын жеткізу үшін секундтар бірнеше минутқа созылатын "баяу қозғалатын" эпизодтарды жиі пайдаланады. Мысалы, Хидеака Аннонын "Евангелионынан" көріністі алайық: ұшқыштың кабинасында отырған Синдзи бірнеше минут үнсіз қалады және көрермен оның үзіліссіз тынысын ғана естиді. Мұнда ешқандай әрекет жоқ-таза эмоция бар. Бұл кідіріс кездейсоқ емес: ол көрерменді кейіпкердің жалғыздығын, оның қорқынышы мен дәрменсіздігін сезінеді.

Бірақ кері техника бар - "таймлапс". Мадока Магикада Юкихиро Миязаго ритақты монтаждау мен дерексіз графиканы қолдана отырып, бүкіл өмір трагедиясын 20 секундтық сегментке орналастырды. Бұл уақытты үнемдеу емес, көрерменді таң қалдыру және оны этикалық диссонанс күйінде қалдыру тәсілі[2].

«Түс түпсана тілі ретінде» әдісіАнимедегі Палитра сирек бейтарап болады. Түстер метафораға айналады. Сатоси Конның ("Паприка", "Токио құдайлары") шығармаларында қанық қызыл және көк түстер ұйқы мен шындық арасындағы шекараны бейнелейді. Исао Такахатаның "Кагуя ханшайымының ертегісі" фильмінде ақ-қара фрагменттер акварельмен алмастырылып, бостандық пен парыз арасындағы қақтығысты көрсетеді.

Алайда, ең батыл мысал - Макото Шинкаяның "күн батқан монологы" ("сіздің атыңыздың"авторы). Кейіпкерлердің қоштасу сахнасында Фон біртіндеп бояуды жоғалтады және графит контурына айналады. Бұл жай ғана сәндеу емес-режиссер эмоциялардың шындықты қалай "бұлыңғыр" ететінін көрсетуді шешті[3].

«Жоқ Камера» әдісі анимеде физикалық камера жоқ, бірақ сіз оның "қозғалысын"сезінуіңіз мүмкін. Режиссерлер назар аудару үшін кино техникасына еліктейді. Мысалы, Тетсуроның" титан шабуылында " Араки деректі әсер ету үшін төбелес кезінде "дірілдеген" бұрыштар мен қатты масштабтауды қолданады. Көрермен жекпе-жектің қатысушысы болады.

Исао Такахатаның "өрт сөндірушілердің қабірі" фильмінде статикалық шағын бұрышты кадрлар (камера жерде тұрғандай) соғыс жағдайында балалардың дәрменсіздігін көрсетеді. Мұнда арнайы эффекттер жоқ, тек сюжетке сәйкес келетін мұқият тексерілген композициялар[4].

«Диалогтың орнына үнсіздік» әдісі батыс көрермендері жиі: "неліктен анимеде үнсіздік көріністері көп? Жауап қарапайым: үнсіздік - бұл мәтін. "Желмен бірге кетті" фильмінде режиссер Хаяо Миязаки кейіпкерлердің қоршаған ортамен үнсіз қарым-қатынасына бірнеше минут бөледі. Есіктің сықырлауы, желдің шуы, судың қадамдары-бұл дыбыстар диалогты алмастырады және кейіпкерлердің кейіпкерлерін іс-әрекет арқылы ашады[5].

Наоко Ямаданың "Гүлдену маусымы" фильмінде диалог минимумға дейін азаяды. Кейіпкерлер көзқарастар, қимылдар және кідірістер арқылы байланысады. Бұл қауіпті, бірақ осылайша режиссер жасөспірімдердің эмоцияларының күрделілігін сөзбен жеткізу мүмкін емес.Джеймс Кэмеронның шығармашылығындағы басты мақсаттары мен ұстанымдары оның фильмдерінде, зерттеушілік жұмыстарында және технологиялық жетістіктерінде айқын көрінеді. Оның өмірлік және шығармашылық жолында бірнеше негізгі мақсатты анықтауға болады, ол кино арқылы маңызды идеяларды жеткізу[6].

Аниме-еркіндік себебі аниме режиссурасы физика заңдарымен, бюджетпен немесе студияның күтуімен шектелмейді. Ол поэзия мен арандатушылықты үйлестіре отырып, форманы бұзады. Бірақ оның басты құпиясы-көрерменге деген сенім. Барлық метафораларды түсіндірудің қажеті жоқ, кейде жаңбыр әйнектің үстінен сырғып, кейіпкер ешқайда қарамайтын кадр жеткілікті. Көрерменнің өзі оқиғаны соңына дейін оқиды.

Studio Ghibli әріптестерінің бірі маған айтқандай: "біз көзді тартпаймыз, көзді тартамыз. Біз фонды сызбаймыз, атмосфераны сызамыз". Сонда аниме жанрға айналмайды, бірақ көңіл күйіне айналады". Мүмкін, бұл режиссерлік шешімнің мәні: техниканы шынайылыққа айналдыру.

Әдебиеттер

1. https://ru.wikipedia.org/wiki/Жанры_аниме_и_манги
2. https://knife.media/anime-guide/
3. https://blog.selfpub.ru/zhanry-anime
4. https://animelord.fandom.com/ru/wiki/Жанры_аниме.
5. https://lifehacker.ru/zhanry-anime/
6. https://www.nur.kz/leisure/movies/1770017-zanry-anime-i-primery/

ӘОЖ 374

ХАЛЫҚТЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Сыбанқұл З. - 2 “б” сынып оқушысы
Құлымбетова Ғ.Қ. - ғылыми жетешісі
№24 мектеп-Лецейі

Атадан балаға мұра болып келе жатқан қазақ халқының музыкалық шығармашылығы да болашақ мұғалімнің парыздылық сана-сезімін қалыптастырудың құралы бола алады. Ғасырлар сынынан талмай өтіп, бүгінгі күнге жеткен асыл мұрамыздың бірі – халқымыздың ән-күйлері. Халқымыз жақсы ән мен тәтті күйді жан азығы ретінде ерекше ардақтаған. Көрнекті музыка зерттеушісі Б.В. Асафьев халқымыздың музыка шығармашылығына үлкен құрметпен қарап, «Қазақтың аса бай ән-күйі шындықты көркем бейнелеуде шынайы нәзік сипатымен, саф алтындай тазалығымен, өмірге құштар көтеріңкі лебімен және тіршілікпен қатар жататын шынайылығымен

ерекшеленеді. Халық жаратылысын ерекше асқақ адамгершілікпен толғаған, терең философиялық синтезге толы бұл шығармалар адамды ерекше әсерге бөлейді», - деп баға берген болатын [125]

Музыка – қоғамдық сананың формасы ретінде адамдардың эмоционалдық сезіміне тікелей ықпал етуші эстетикалық тәрбие құралы. Ол болашақ мұғалімнің эстетикалық талғамын, эстетикалық идеалын қалыптастырады, болмыстағы құбылыстар мен өнер туындыларындағы әсемдікті саналы түрде қабылдай білуге үйретеді және өзіндік шығарымпаздық қабілеттерін дамытады, халық ән-күйлерінің қайсысы болмасын болашақ ұстаз тәрбиесіне үлкен маңызға ие, олар адамның көңіл-күйіне, сезіміне әсер етіп, әдептілікке, ынтымақ-бірлікке, достыққа, төзімділікке, табандылыққа, үлкенге ізет көрсетіп, кішіге қамқор болуға жағдай туғызады. Сол сияқты, қоршаған орта, адамдардың іс-әрекеттері, мінез-бітімі, көңіл күйі, батырдың ерлігі, шешеннің тапқырлығы, тарихи уақиғалар арқау болған күйлер де болашақ ұстаздарға халқымыздың өткен тарихынан мол мағлұматтар бererлік шежіре іспеттес.

Халық педагогикасы құралдарының басым бөлігін құрайтын саланың бірі – салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар. Бұл ұғымдарға философиялық сөздікте: «Әдет-ғұрып – белгілі бір жағдайларға байланысты қайталанып отыратын үйреншікті мінез-құлықты іс-қимылдары. Әдет-ғұрыптарға көпшілікке ортақ еңбек ету әдістері, тұрмысқа және отбасына байланысты адамдар арақатынасының сол қоғамда кең тараған түрлері, дипломатиялық және діни салттар, тайпа, тап, халық өмірінің ерекшеліктерін бейнелейтін және түрліше қайталанып отыратын іс-әрекеттер жатады» [126, 54]; ал, «Дәстүр – тарих барысында қалыптасып атадан-балаға жалғасып отыратын әдет-ғұрыптар, салт-сана, қоғамдық тәртіп, заң, мұрат пен игілік, мінез-құлық қалыптары және т.б., қоғамдық, ұлттық немесе жекелеген әлеуметтік-мәдени мұра элементтері» деп анықтама берілген [127]. Демек, салт-дәстүр әр ұлттың, халықтың діні мен сеніміне, тұрмыс тіршілігіне, ұлттық құрылым ерекшелігіне сәйкес ғасырлар бойы жинақталып, ұрпақтан ұрпаққа ауысып, өзгеріп, жаңарып отырады. Ол ұлт үшін өмір, қоғам заңы болып негізделіп, сана, тағылым, тәрбие, тіршілік ережесі ретінде ел зердесінде рухани байлық, тағылым өнеге тәжірибесін құраған. Салтқа жататындар: бесікке салу, қырқынан шығару, құрсақ шашу, босаға майлау, бастаңғы, әмеңгерлік, қалау, көрімдік, келін түсіру, айт, жарапазан, қазаншегелеу, жиенқұрық, ерулік, айырылысар көже, құйрық-бауыр, қызойнақ, енші т.б. Дәстүр – рухани іс-әрекет көрінісі, бұған жататындар: шек беру, ас беру, құран оқу, топырақ салу, киім беру, жаназа, көрісу, жоқтау, естірту, ілу, жұмалық, айттық, қымызмұрындық, қол ұшын беру, наурызкөже, төркіндеу, сыбаға, сәлемдеме, сәлем беру, сарқыт, саумалық, қонақасы, кәде, жылу, жыртыс, аманат, ат тергеу, үй көрсету, киіт, селт етkізер, асату, базарлық, сірге жияр, байғазы, қалжа т.б. Осы салт-дәстүрлердің кейбіріне тоқтала кетсек.

«Қол ұшын беру» (дәстүр). «Жақсы істің басына, жақсы келер қасына» дегендей, жұмыс істеп жатқан жерге келген адам сәл аялдап, көмек көрсетіп, қолғабыс тигізуге тиіс. Көпшілік жұмылған іске өз үлесін қосу – азаматтық борыш, парыз, міндет іспеттес. Мұндай жерде қол қусырып бос тұру тәрбиесіздік, әрі білімсіздік саналады.

«Қымызмұрындық» (дәстүр). «Қымызмұрындық – бие байлап, алғашқы қымыз ішу тойы». Бұл тойға көрші-қолаң, тума-туыстар шақырылады. Яғни, «көппен көрген ұлы той» демекші алғашқы қымыз «көпке бұйырсын» деген тілекпен туындаған дәстүрдің бірі. Ақсақалдар үй иесіне рахмет айтып, батасын береді. Бұл дәстүр халқымыздың қонақжайлылық, мәрттік қасиеттерін көрсетеді.

«Ерулік» (салт). Ел ішіне үй көшіп келіп қоныстанса, сол ауылдың байырғы тұрғындары «ерулік» деп ас пісіріп, табақ тартады. Бұл – жаңа қоныс тепкен адамдарды өз ортасына тартудың, сыйласудың үлкен белгісі болып табылады.

«Төркіндеу» (дәстүр). Ұзатылған қыздың төркін жұртына арнайы баруы төркіндеу деп аталады. Төркіндеу - әр қыздың парызы және ол бір-ақ рет төркіндеп баруға қақысы бар. Мұндай жағдайда қызды қонаққа шақырып, құрмет көрсетіп, қалаған затын беріп, риза етіп аттандыруға тиіс.

Жоғарыда мазмұндалған салт-дәстүрлердің қайсысын алып қарасақ та, олардың астарында терең тағылымдық мән-мағына, ізгілік, адамгершілік, тәрбиенің бастау бұлағы жатқандығын байқаймыз. Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары арқылы болашақ мұғалімдерді парасаттылық, имандылық, ибадаттылық тәрізді ұлағатты қасиеттерге тәрбиелеудің мүмкіндігі мол. Сондықтан, салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптарды меңгеру, олардың озық үлгілерін жаңартып, бүгінгі күні ұстаздың деонтологиялық даярлығын қалыптастыруда басты құралға айналдыру біздің басты міндетіміз. Қазақ халқының рухани мұраларының бөлінбес бөлшегі ретінде ұрпақ тәрбиесінде маңызды орын алатын тәрбие құралының бірі – дін, діни ілімдер. Дін имандылық, әдептілік, қайырымдылық тәрізді адамзат баласына тән жоғары адамгершілік қасиеттерді тәрбиелейді. Оның айғағы – мұсылмандардың Ұлы кітабы Құран негізіндегі саналы адамзат тәрбиесін мақсат еткен, тәлімдік-тәрбиелік маңызға ие қағидалар. Нақты ғылыми негізделген діни ілімдермен болашақ маманды таныстырудағы басты мақсат – халқымыздың сенім артқан күші – ислам діні арқылы ұстаз бойында адамдық асыл қасиеттердің дәнін егу, оларды халықтық имандылық негізінде жоғары рухани деңгейде тәрбиелеу болып табылады.

Діни ілімдердегі өзекті қағидалар да (обал, сауап, кішіпейілділік, өтірік айтпау, кісіге қиянат жасамау, жоқ-жітік кемтарларға қайыр-садақа беру, ұрлық-қарлық жасамау, күш көрсетпеу, тазалық сақтау т.б.), педагогикалық деонтология талаптарымен үндесе келе, ұрпақтың имандылық-адамгершілік, физиологиялық-гигиеналық тәрбиесіне өзіндік үлесін қосты. Мәселен, өзінің педагогикалық еңбегінде ұрпақ тәрбиесіне ерекше көңіл бөлгендердің бірі – Ы. Алтынсарин. Ағартушы еңбектері көбіне еңбеккөр деген атаққа ие бол, еңбексүйгіш бол, кішіге қамқор бол, жат мінезден бойыңды аулақ сал деп уағыздайды. «Мұсылманшылық тұтқасы» еңбегінде «Шариатүл ислам», «Иман турасында», «Ахлық, яғни адамдарға тиісті мінез тұрғысында» деген бөлімдері болашақ мұғалімнің мінез-құлқын қалыптастыруға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Об ораторском искусстве. М.: Просвещение, 1973, С. 43.
2. Асафьев Б. В. О казахской народной музыке //Музыкальная культура Казахстана. – Алма-Ата, 1955. – 180с.
3. Философиялық сөздік. Ред. колл: Р. Н. Нұрғалиев, Ғ. Ғ. Ақмамбетов, Ж. Ж. Әбділдин. Алматы, 1995.–525б.
4. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Ред. А. Ы. Ысқақов 1-том. Алматы, 1974. – 695 б.
5. Алтынсарин Ы. Мұсылмандықтың тұтқасы. – Алматы: Қазақстан, 1993. – 46 б.

УДК 712.3

САДОВОЕ ИСКУССТВО

Таран Ю.И. - студентка группы МС 21-12р
Миронова Т.Г. – старший преподаватель

Садовое искусство-гармоничное сочетание природы и человеческого творчества, направленное на создание эстетически привлекательных и функциональных ландшафтов. В статье рассматриваются исторические этапы развития садово-паркового искусства, начиная с древних цивилизаций и заканчивая современными тенденциями. Особое внимание уделяется стилевому разнообразию садов, принципам их проектирования и влиянию экологических факторов на ландшафтный дизайн. Анализируются основные элементы садового искусства, такие как планировка, растительные композиции, водные объекты и декоративные элементы. Также затрагиваются вопросы устойчивого развития и инновационных подходов в создании садов будущего, Статья предназначена для специалистов в области ландшафтного дизайна, садоводов и всех, кто интересуется искусством озеленения.

Садовое искусство прошло несколько ключевых этапов развития: Древние цивилизации-сады Древнего Египта, Месопотамии, Персии и Китая создавались для религиозных и утилитарных целей, отличались геометрической симметрией и водными элементами. Античность-в Древней Греции и Риме формируются первые общественные парки, сады украшались статуями, фонтанами и перголами, появляются идеи перспективы и террасирования. Средневековье-европейские монастырские сады выполняли символическую и лечебную функцию, в арабо-мусульманских странах расцветают персидские сады с четкой геометрией и водными каналами. Эпоха Возрождения-в Италии зарождаются регулярные сады с четкими осевыми композициями, террасами и скульптурными ансамблями (например, виллы Медичи). Барокко и классицизм- во Франции (Версаль) и других странах появляются грандиозные парки с партерными узорами, каналами, фонтанами и перспективными аллеями. Английский пейзажный стиль (18-19вв.)-отказ от строгой геометрии в пользу естественности, создание романтических и живописных пейзажей с холмами, водоемами и рощами. Современный ландшафтный дизайн (20-21 вв.)-развитие экологического подхода, функциональных городских парков, минимализма и устойчивых зеленых пространств. Пройдя данные исторические этапы, садовое искусство стало отвечать не только за эстетику, но и за функциональность.

Современное садовое искусство сочетает эстетику, экологичность и функциональность. Основные тенденции включают: экологичность, минимализм, многофункциональность, вертикальное и урбанистическое озеленение, цифровые технологии. В качестве поддержании экологичности используют местные растения, устойчивые к климату, дождевые сады и пер м а культуру. Для минимализма характерны простые формы, натуральные материалы и лаконичные композиции. Многофункциональность отвечает за обустройство садов как пространства для отдыха, работы и занятий спортом. К вертикальному и урбанистическому озеленению, в свою очередь, относятся зеленые крыши, стены и сады на балконах. Цифровые технологии отвечают за «умные» системы полива, освещения и мониторинга растений. Таким образом, мы получаем вывод, что современный ландшафтный дизайн направлен на создание комфортных и устойчивых зеленых зон в городах и частных садах.

В различные исторические периоды садовое искусство использовало разнообразные элементы для поддержания эстетики и создания функциональности. Для современного садового искусства характерно использование следующих элементов. Растительные композиции-это сочетание местных и экзотических растений, устойчивых к климату, использование природных лугов, вертикального озеленения и декоративных садов. Следующими элементами являются водные объекты. К ним относят небольшие пруды, фонтаны, дождевые сады, искусственные водоемы с системой естественной фильтрации. Кроме использование растительных элементов, предполагаются и архитектурные. Такие как перголы, террасы, садовая мебель, скульптуры и малые архитектурные формы, обеспечивающие удобство и эстетику. Одним из главных элементов в садовом искусстве являются покрытия и дорожки, созданные из натурального камня, деревянной настилы экологические покрытия с дренажными свойствами, а также предлагается использовать гравийные тропинки. Не стоит забывать и о освещении. В современности существует множество вариантов. Одни из самых популярных-это энергоэффективные светильники, скрытая подсветка и использование солнечных батарей. Садовое искусство отвечает не только за эстетику, но и за функциональность. В данном случае к функциональным зонам отожествляется с разделением на рекреационные, игровые, рабочие и огородные пространства для удобства и разнообразия использования. Все элементы современного садового искусства направлены на гармонию с природой, удобство и устойчивость к изменениям окружающей среды.

Заключение

Садовое искусство-это динамично развивающаяся область, сочетающая традиции и инновации. На протяжении веков оно отражало культурные, социальные и экологические изменения, превращая сады и парки в неотъемлемую часть человеческой среды. Сегодня садовое искусство направлено на создание устойчивых, функциональных и эстетически привлекательных пространств, учитывающих современные экологические вызовы. Развитие технологий, урбанизация и стремление к гармонии с природой продолжают определять его будущее, делая сады не только местами отдыха, но и важными элементами экологической системы.

Список литературы:

1. Горбатова, В. И. Основы садово-паркового искусства [Текст]: учебник для студентов учреждений СПО / В. И. Горбатова, В. И. Горбатов. – М.: Академия, 2011. – 304 с.

2. Кригер, Н. В. Садово-парковое искусство [Электронный ресурс]: учебное пособие / Н. В. Кригер, Н. В. Фомина; Красноярский государственный аграрный университет. – Красноярск, 2019. – 116 с. – Режим доступа: https://kgau.ru/new/student/43/content/116.pdf
3. Новикова, Е. В. Традиции садово-паркового искусства в контексте истории китайской культуры:дис. … канд. культурологии: 24.00.01 / Е. В. Новикова. – М., 2007. – 196 с.
4. Соколов, Б. М. История садово-паркового искусства / сост. Б. М. Соколов. – М.: Искусство, 1980. – 272 с. – Режим доступа: https://www.gardenhistory.ru/page.php?pageid=272
5. Артемьев, О. С. Садово-парковое искусство. Российские парки: учеб. пособие по дисциплине “Садово-парковое искусство” для студентов спец. 260500 всех форм обучения / О. С. Артемьев; М-во образования Рос. Федерации, ГОУ ВПО “Сиб. гос. технол. ун-т”. – Красноярск: СибГТУ, 2004. – 28 с.
6. Брукс, Дж. Как создать дизайн сада / Джон Брукс. — М.: Мир, 2010. — 256 с.
7. Мак-Кой, П., Ивелей, Т. Практическая энциклопедия. Ландшафтный дизайн / Питер Мак-Кой, Тесса Ивелей. — М.: АСТ, 2011. — 360 с.
8. Хессайон, Д. Все о декоративных деревьях и кустарниках / Дэвид Хессайон. — М.: Кладезь, 2009. – 256 с.
9. Хессайон, Д. Все о саде, за которым легко ухаживать / Дэвид Хессайон. — М.: Кладезь, 2010. — 240 с.

ӘОЖ 541.18

ӘЙЕЛ ҚҰҚЫҒЫ. БІЛІМГЕ ДЕГЕН КҮРЕС ПЕН БАТЫЛДЫҚТЫҢ СИМВОЛЫ – МАЛАЛА ЮСУФЗАЙ

Тастанбек А.А. – МӨ 24-5к тобының студенті
Күнжігітова Г.Б. – аға оқытушы

Малала Юсуфзай — әлемге танымал пәкістандық құқық қорғаушы, білім алу және әйелдер құқығын қорғаушы. Оның ерлігі мен жігерлігі, білімге деген құштарлығы оны тек Пәкістанда емес, бүкіл әлемде құрметке ие етті. Малала Юсуфзайдың тарихы тек бір адамның емес, миллиондаған қыздардың білім алу құқықтары үшін күресінің бейнесі.

Ерте өмірі

Малала 1997 жылы 12 шілдеде Пакистанның Квета қаласында дүниеге келді. Оның әкесі Зияуддин Юсуфзай — белгілі білім беру саясаты үшін күрескен кәсіпкер және ағартушы. Малала өте кішкентайынан бастап білімнің маңыздылығын түсінеді. Әкесімен бірге мектепке бара отырып, ол оқу мен білімнің өміріндегі рөлін ерте жасынан байқайды.

Малала Юсуфзай білім алу құқығы үшін күресуді 11 жасында бастап, өзінің блогында Талибанның білім беру саясатын сынайды. Талибанның қыздарды білім алуынан шектеу қойып жатқанын көріп, ол осы мәселені жарыққа шығаруға бел буады. Оның блогы BBC Urdu сайтында жарияланады, бұл оның әлемге танымал болуына жол ашады.[2]

Талибан шабуылы

2012 жылдың 9 қазанында Малала Юсуфзай Талибан мүшелері тарапынан өлімге душар болды. Ол мектепке барар жолында автобусқа шабуыл жасалады. Бұл оқиға әлемнің назарын Пәкістандағы білім алу мәселесіне аударды. Малала ауыр жарақатпен Лондонда емделеді, алайда оның ерлігін бүкіл әлем бағалайды.

Талибанның шабуылы Малала мен оның миссиясын күшейтті. Ол жамандықтан қорықпастан, білім алу құқығы үшін күресуді жалғастырды. Оның қысым мен қауіп-қатерге қарамастан, білім алу және әйелдер құқықтары үшін күресі жастарға үлгі болады.

Әлем бойынша танымалдылығы

Малала Юсуфзайдың ерлігі мен батылдығы көптеген халықаралық ұйымдар мен ауқымды қоғам тарапынан қолдауға ие болды. Ол 2013 жылы БҰҰ-ның арнайы елшісі болып тағайындалады. 2014 жылы Нобель бейбітшілік сыйлығына ие болып, 17 жастағы youngest (ең жасы) Нобель лауреаты атанады. [4]

Сурет 1. Малала Юсуфзай

Малала әлемнің көптеген елдеріне сапарлап, балалар мен әйелдерге білім алу құқығының маңыздылығын насихаттайды. Ол сондай-ақ «Malala Fund» атты ұйымды құрып, білімге қолжетімділікті арттыруға бағытталған жобаларды қолдайды.

Білім мен құқықтарды қорғау

Малала Юсуфзайдың өмірі мен іс-әрекеті білім алудың маңыздылығын және жастардың құқықтарын қорғаудың қажеттілігін көрсетеді. Оның жұмысы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету, теңдік және әділеттілік үшін күресуге шақырады.

Малаланың білім үшін күресі, әсіресе Пәкстандағы әйелдердің құқықтарын қорғау бағытындағы әрекеттері, әлемде көптеген адамдардың назарын аударған маңызды мәселе болып табылады. Сол сияқты, Қазақстанда да әйелдер құқықтары мен білім алу мәселелері маңызды болып табылады.

Сол себепті Пәкістан мен Қазақстандағы әйелдердің білім алу құқығы, қоғамдық көзқарасын салыстырып көрдім.

Білім алу құқықтары:

- Пәкістан: Малала Юсуфзайдың әрекеттері білім алу үшін күрес, әсіресе қыздар үшін білім беру мүмкіндігі шектеулі болған елдерде аса маңызды. Пәкістанда кейбір өңірлерде дәстүрлі көзқарастар қыздардың білім алуына кедергі жасаған.[3]

Сурет 2. Малала Юсуфзай қоры

- Қазақстан: Қазақстанда қыздар мен әйелдердің білім алу мүмкіндігі жылдан-жылға жақсарып келеді. Елдегі білім беру жүйесі қыздарды да, ұлдарды да тең дәрежеде білім алуға бағытталған. Алайда, қыздардың STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) салаларында әлеуетін арттыру мәселелері әлі де өзекті.

Қоғамдағы көзқарас:

- Пәкстан: Малаланың күресі жастар мен әйелдер арасында білімге деген ынтаны және құқықтарын қорғауға арналған қозғалыстарға шабыт берді.

- Қазақстан: Қазақстанда да әйелдер құқықтары мен білім беру мәселелері жөнінде қоғамдық пікір мен қозғалыстар бар. Әлеуметтік медиа арқылы, әйелдер ұйымдары мен белсенділер қоғамда теңдік пен білім алу үшін күресуде.

Осылайша, Малала Юсуфзайдың оқиғасы мен Қазақстандағы әйелдер құқықтары мен білім мәселелері бір-бірімен байланысты. Көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанда, әйелдердің білім алу және құқықтарын қорғау үшін күрес жүргізілуде, бірақ әр елдің өз ерекшеліктері мен ұстанымдары бар

Әдебиеттер

1. Юсуфзай, М. (2013). Мен Малаламын. London: Weidenfeld & Nicolson.
2. BBC Urdu. (2012). «Malala Yousafzai: A Profile.» Retrieved from [BBC Urdu](https://www.bbc.co.uk/urdu].
3. The Malala Fund. (n.d.). Retrieved from [Malala Fund](https://malala.org).
4. Нобель. (2014). «Nobel Peace Prize for Malala Yousafzai». Retrieved from [NobelPrize.org](https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2014/yousafzai/facts/].
5. He Named Me Malala (2015). Documentary Film. Paramount Pictures.

ӘОЖ 347.783.51

ҚАЛТА ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ӨҢДЕУ ЖОЛДАРЫ

Тилтай Р. - МӨ 24-3к тобының студенті
Бакирова Г.А. - п.ғ.к., қауымд.профессор

Қалта тарихына тарихына жүгінсек. Қалта тарихын ежелгі деп атауға болмайды - ол тек 17 ғасырдың соңғы үшінші бөлігінде пайда болды. алғашқы қалталы киім Людовик XIV камзолында болды, осы уақытқа дейін тиындар мен қажетті ұсақ - түйектер ілулі қалталарда - дорбаларда киілетін.Олар киімге тігілмей, көбіне жұп болып әйелдердің белдемшесінің астына, ерлерде белбеуге байланатын. Қалталарға қол жеткізу үшін сыртқы киімнің тігістерінде арнайы кесіктер қалдырылды. Бургундияда мұндай дорбалар міндетті іш киім бөлігі болып саналатын, олар «омоньер» деп аталды.

19 - ғасырдың басында қалта киімге тігіле бастады. Топсалы қалталар күнделікті өмірде балалар немесе жұмыс киімінің детальдары ретінде сақталған.

20 ғасырдың басында Коко Шанель қалтаның басты әуесқойы саналды. Ол әйелдердің киімдерінде қалталардың жетіспейтініне сенді, және ол оларды киімге ғана емес, аксессуарларға да енгізді.

Қалта -киімнің құрамдас бөліктерінің бірі. Қалтаның жапсырма, жарма қалта, төс қалта, омырау қалта, ішкі қалта т. б. түрлері болады. Орналасуына қарай жапсырма қалта, төс қалта, омырау және жан қалта болып ажыратылады. Жапсырма қалталар қарапайым тік қалта, қиғаш қалта, қақпақты (клапанды) болып келеді де, олар

әдіптелген тілікті, бүрмелі, оюлы және сырып тігіледі. Жапсырма қалталарды қақпағын ілгекті немесе ілгексіз, тік төртбұрышты немесе оюлы етіп жасайды. Жапсырма қалталарды бүрмелен, жиырыл, кестелеп әшекейлеп тігеді.

Жоғарғы және жан қалталар түрлі формалы: тік немесе оюлы, тік немесе қақпақты т. б. түрі болады. Киімнің моделіне қарай жарма қалталарды кейде бүрменің немесе тігістің үстіне салады. Спорттық үлгідегі киімге көп жағдайда қалтаға сыдырма салынады. Қалтаны даярлағанда оның формасы мен тізілген матаның ерекшелігін технологиялық өңдеу тәсілдерін ескеру керек.

Қалталар киімнің құрамдас бөліктерінің бірі. Қалталар:Жапсырма,жарма, төс, омырау, ішкі, сыртқы, тілме, тілме емес болып бөлінеді. Тілме емес жоспар тігісінде бүкпелі жерде болады

Жапсырма қалталардың формасы әр түрлі болып келеді, оларды бүктеп қойып, қақпақ және планка салып өңдейді.

Ішкі қалталарды өңір мен астардың жапсар тігісінде және омырау ішіне орналастырады. Қалталардың барлық түрі және өңдеу тәсілі жағынан алуан түрлі болып келеді. Біз бүгін қалталардың ішінде жапсырма қалтамен танысамыз.

Жапсырма қалтаны өңдеу үшін:Таңдаған қалта үлгісін матадан қиып аламыз; Кесілген пішім ішке қарай ауыз жағынан 2 см аралықта бүгіледі, ал үш жағынан 0,5 см бүгіледі; Тегістеп үтіктейді.

Қалтаны түнгі көйлекке орнату үшін: Көйлекке қалта орнын белгілеу;Қиып алынған қалтаны алжапқышқа белгіленген жеріне көктеп қою керек немесе ағылшын түйреуішпен екі жерден тігіп аламыз; Қол машинасымен бастырып тігіп аламыз; Тегістеп үтіктеледі

Қалтаны бисермен, лентамен, шілтермен сәндеуге болады.

Жапсырма қалталар. Матаның түріне қарай жапсырма қалтаны жалаң қабатты немесе қос қабатты етіп жасайды. Жапсырма қалтаны көп жағдайда өңірлегі қалта келетін тігістің бойына немесе қалта а^узын сырыл, өңірдің астына әсемден, сәндел тігеді, қалтаға сәндік матадан жасал ған жиек, шілтер, түрлі таспа баулар пайдаланылады. Қалтаның размерін киім-нің сән үлгісіне сәйкестендіріп жасайды. Осы мақсатпен таңдап алған размер мен формаға сәйкес* қалт аның үлгісін қағаздан пішіп алу керек. Өлшеген кезде үлгіні түйреуішпен киімге түйрел қойып, қалталық орны размерін белгілейді. Шетінен тігіс түскен жапсырма қалта : егер киім мақта матадан тігілсе, дайындау үшін жоғары жағынан 3,5-4 см қалдырылған жерді қалта аузына таяу сызықтан сыртқа қарай бүгін, қиылған шетін ішке 0,7-1 см шамасында бүккен соң көктеп, сол жерге жақындатып машинамен жүргізу керек. Тігістің еніне жіберілген 0,7 - 1 см-ді қалтаның теріс жағына айналдырыл. көктеп, үтіктейді . Дайын болған қалтаны киімнің негізгі деталіне белгіленген сызықтар бойынша салып, көктеп ең шетінен машинамен жүргізу қажет.

Шетінен біршама қашықтықта салынған әр түрлі сәндік үшін тігіс түскен жапсырма қалта. Мақта-матадан тігілген үлкен қалталарды әдетте шетінен әдіптел тігеді, кішкентай, сондай-ақ жұн, жібек немесе синтетикалық маталардан жасалатын қалталарды қос қабаттап жасаған жөн. Ішкі шеті ирек тігіспен көктелген шеттік, әдібін оң жағы мен қалтаның оң жағына, әдіптің көлденең қиығымен қалтаның жоғарғы қиығы сәйкес келетіндей етіп салып, қиылған жерлерді көктеп, ені 0,7 см тігіс жүргізеді. Содан кейін қалтаның жоғарғы шетін үтіктеп, дәл бүктелер жерден тігіс түсіру керек . Әдіп пен қалтаның қалта аузының белгіленген сызығы бойынша оң жағын ішіне қаратып бүгіп, екі детальдың да шеттерін тегістел, әдібі жағынан көктеп алады. Осылайша дайын болған қалтаны негізгі детальдағы белгіленген орнына тігін салады . Тік төрт бұрышты жапсырма қалтаны тігіс түсетін артық жер қалдыра отырып пішеді.

Жарма қалталар. Қалтаның тілігі қалай орналасуы қажеттігін өлшеген кезде адамның мүсінше сай келтіріп анықтайды, әдетте тіліктің ұзындығы 14 см-ден 16 см-ге дейін болады. Жарма қалтаның аузы әр түрлі формала әдіптеліп немесе қақпақ салынып не әшекейленіп тігіледі. Жылжытып, шеттегі инедегі екі шалуды ине тілінің артына аударып, тоқулы әрі жалғастыру керек. Тоқыма шеті тегіс «жинақы» болу үшін шалуларды тоқыманың ішінен қыс-қартқан жөн. Шеттен санағанда екінші шалуды ауыстырып, босаған 1-инені төменгі рельс-ауыстырады. 2- босаған инеге 1-инедегі шалуды ауыстырып, босаған 1-инені төменгі рельске түсіреді. Осылайша қысқартқанда тоқыманың шетінде бір бағанадан тұратын «жол» пайда болады. Тоқыма шетінен 2 бағанадан тұратын жол шығару үшін 3-инедегі шалуды 4-ге ауыстырып, ал шеткі 2 шалуды екі инелік деккермен тоқымаға қарай жылжытып, босаған 3-инеге іледі. Егер тоқыма ортасынан бір шалу қысқарту керек болса, онда бұл шалуды көршілес инеге ауыстырып, барлық шалуларды шеттен тоқыманың ортасына қарай жылжытып, тоқыма ортасында босаған инені толтыру керек (мысалы тігінен түскен бүрмені шығару үшін) . Реглан сызығы бойынша «шырма» өрнегін шығару үшін 2 жіптен төмендегіше қатыстырады: 5- және 6-иненің ілгегіне іледі. Артқа қарай қозғалтып, шалуларды деккерге ауыстырып, өзіне қарай қозғалтып шалуларды сол иненің тілі алдындағы ілмектерге ауыстырады, платина астынан 6 шалуды босатыл, содан соң қос инелік деккермен 3- және 4-инедегі шалуларды 5- және 6-инелерге, ал 1- және 2-инелердегі шалуларды босаған 3- және 4-инелерге ауыстырады. Босаған 1 және 2-инелерді төменгі рельске түсіріп қояды. Тоқыма ішінде бірнеше шалуды қысқарту үшін қосымша жіппен бірнеше қатар тоқып, тоқыманы машианалардан босатып, қосымша жіппен тоқылған жолақты тоқыманың оң бетіне қарай қайырады да шалуларды жұмысшы инелерге кейбір инеде 2 шалудан болатындай етіп ілу керек. Инелерді жұмыс қалпына келтіріп әрі қарай тоқи беру қажет. Тоқып болған соң қосымша жіпті сөгіл тастайды. Шалуларды бекіту. Қай жақтан шалуды қысқарту керек болса, каретканы сол жаққа қояды. Бір инелі деккермен 1 шалуды іліп алып көршілес иненің ілмегіне ауыстырады да ине ілмегінде бір шалу қалғанша қолмен тоқып шығады. Тоқыманың шеті тартылып қалмауы үшін осы иненің ілмегіне тоқылатын жіпті салып шалуды тағы бір рет қолмен тоқып шығады. Қажетті шалу саны қысқарған соң, қалған инелермен әрі қарай тоқи беру керек. Осылайша барлық шалулар бекітіледі. Егер бұйым 0-ден 5-ке дейінгі тығыздықпен тоқылса, онда шалуларды «бұрымша» етіп бекітеді. Ол үшін тығыздық жүйелегішін 10 с айына, каретканы оң жаққа қояды (егер каретка тоқу барысында сол жаққа шыққан болса тағы бір қатар тоқу керек). Оңнан солға қарай 1 қатар тоқып, барлық инелерді жоғарғы рельске көтеріп, оң жақ шеттегі шалуларды платинадан шығарыл, 1 шал уды шалу ілгіш инемен іліп алып, ине тіліне ау ы ст ыр ады, 2-шал уды шалу ілгіш иненің ілмегіне түсіреді. Жаңадан шыққан шалуды шалу ілгіш ине тілінің артына ауыстырыл, ілмегіне келесі

шалуды түсіреді, осылайша аяғына дейін қайталан береді. Платина астындағы шалуларды солға қарай жылжыған сайын босатыл отырады.

Әр түрлі қалталар әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қолданылады. Оларды өңдеу кезінде функционалдық пен эстетика бірдей маңызды.

Әдебиеттер

1. Болатова, Л. А. (2018). Киім тігу технологиясы және оның әдістері. – Алматы: «Мектеп» баспасы.
2. Есқалиева, М. А. (2020). Тігін өндірісіндегі жаңа технологиялар мен инновациялар. – Алматы: «Қазақ университеті» баспасы.

ӘОЖ 378:316,423

МӘДЕНИДЕМАЛЫС ҚЫЗМЕТІ

Тойшыбек Г. - МӨ -21-15к2 тобының студенті
Абсаматова Э.А. - аға оқытушы

Мәдени демалыс-бұл қазіргі қоғам өмірінің барлық аспектілеріне, соның ішінде бос уақытқа айтарлықтай әсер ететін құбылыс болып табылады. Өнеркәсіптік қоғамның және жаппай өндірістің туындысы бола отырып,

Мәдени демалыс қызметі – бұл ішкі құндылықтарды құру, қоғамның рухани-мәдени өмірнің әлеуметтік институттарды біріктіретін, рухани-мәдени құндылықтарды таратуды қамтамасыз етуге шақыратын, оларды адамдардың бос саласында жан-жақты үйлесімді тұлғаны дамыту үшін белсенді шығармашылықпен игеруін қамтамасыз ететін арнайы кіші жүйесі.

Бұқаралық мәдениет адамдардың ойын-сауық саласындағы артықшылықтарын ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтік көзқарастарын, құндылықтары мен мінез-құлқын да анықтайды.Жаһандану және цифрландыру жағдайында бұқаралық мәдениеттің бос уақытқа әсері күшейіп, оны әлеуметтік ғылымдарда белсенді зерттеу тақырыбына айналдырады. Бұл мақала бұқаралық мәдениет құбылысын және оның бос уақыттың формаларымен мазмұнына әсерінқарастыруға,сондай-ақ тұлғаның үйлесімді дамуы үшін туындайтын қиындықтармен мүмкіндіктерді талдауға арналған. Бұқаралық мәдениет құбылыс ретінде дәстүрлі ден индустриалды қоғамға көшудің салдары болды.Оның негізгі сипаттамасы-жаппай өндіріс және тарату технологияларын қолдану арқылы кең аудиторияға қол жетімділігі. Оған танымал музыка, кино, теледидар, әдебиет, бейне ойындар, интернет мазмұны және басқада бұқаралық өнер түрлері кіреді. Бос уақыт,демалысты дұрыс өткізу өзкезегінде, демалуға, көңіл көтеруге, өзін-өзі дамытуға және әлеуметтенуге мүмкіндік беретін адам өмірінің маңызды элементі болып табылады. Қазіргі қоғам жағдайында бос уақыт, мәдени демалысты қалпына келтіру саласына ғана емес, сонымен бірге жеке басы, әлеуметтік рухани байланыстарды қалыптастыру және мәдени құндылықтарды игеру үшін маңызды кеңістікке айналады. Бос уақытты өткізетін танымал мәдениет танымал фильмдермен телехикаяларды көруден бастап онлайн ойындарға қатысуға және әлеуметтік медиа белсенділігіне дейін белсенділіктің кең спектрін ұсынады. Алайда оның бос уақыттың мазмұнымен сипатына әсері әртүрлі және көптеген пікір таластар тудырады. Бір жағынан, бұқаралық мәдениет бос уақытты демократияландыруға ықпал етеді, табыспен білім деңгейі әртүрлі адамдар үшін әртүрлі ойын-сауық түрлеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мәдени демалыстың арқасында балалардың салауатты өмір салтын қалыптастыру және девиантты мінез-құлықты болдырмау үшін оларды бос уақыттың әртүрлі формаларына тарту үшін белсенді жұмыс жасау қажет. Бос уақыттың әр түрлі бағыттары арқылы тұлғаның қоғамдағы дамуы мен бейімделуінің белгілі нәтижелеріне қол жеткізу үшін қажет болатын тәрбие жұмысының үздіксіз үрдісі жүзеге асырылады.Ал шығармашылық іс-әрекет барысында әрбір балаға оның тәрбиесіне тиімді әсер ететін жағдай жасалуы мүмкін.Балалардың түрлі іс-шараларға, байқауларға, көрмелерге қатысуы өзін-өзі бағалауын көтереді, мәдени кеңістікті кеңейтеді, шығармашылыққа баулиды. Осы мақсатта білім беру мекемелері көптеген мәдени-тынығу шараларын өткізеді, мұнда оқушылар шығармашылықтың әр түрін үйренеді, өз қабілеттерін көрсетеді, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға үйренеді.Бос уақытты өткізудің басым бағыттары: азаматтық-патриоттық тәрбие; этносаралық қатынастарды үйлестіру және төзімділікке тәрбиелеу; рухани-адамгершілік және эстетикалық тәрбие; салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Белсенділікті қалыптастыру мақсатында денсаулық, алған білім, білік дағдылары, қызықты және мазмұнды және пайдалы өмір сүру, жаңа және қызықты адамдармен танысу, өз бос уақытында өзгелердің пайдасы үшін өз қабілеттерін жүзеге асыру. Қазіргі таңда мәдени демалысты ұйымдастыру үшін әсіресе жастардың қарым-қатынас, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда әртүрлі мүмкіндіктер. Мысалы, әлеуметтік медиа мазмұнды құруға және бөлісуге мүмкіндік береді,бұл қарым-қатынаспен өзін-өзі таныстыру дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Екінші жағынан, бұқаралық мәдениет стереотиптердің қалыптасуына, технологияға тәуелділікке және кітап оқу, спортпен шұғылдану немесе мәдениіс-шараларға қатысу сияқты дәстүрлі демалыс түрлеріне қызығушылықтың төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Бұқаралық мәдениетке байланысты бос уақытты цифрландыру талқылаудың тағы бір маңызды тақырыбына айналуда. Интернет, смартфондар және бейне ағындық платформалар сияқты заманауи технологиялар бос уақытты өткізу тәсілдерін түбегейлі өзгертті. Интернеттегі бос уақыт,соның ішінде бейне көру, әлеуметтік медиа және онлайн ойындар Көптеген адамдар үшін белсенділіктің басым түріне айналды. Бұл оқуға, көңіл көтеруге және әлеуметтенуге жаңа мүмкіндіктер туғызады, сонымен қатар цифрлық тәуелділікке, әлеуметтік иеліктен шығаруға және ақпараттың шамадан тыс жүктелуіне байланысты мәселелер туғызады. Мысалы, әлеуметтік медианы шамадан тыс пайдалану тұлға аралық қарым — қатынас сапасының төмендеуіне, ал бейне ойынға тәуелділік физикалық және психикалық денсаулықтың нашарлауына әкелуі мүмкін.

Бұқаралық мәдениетпен демалыс контекстінде Мәдени мұрамен дәстүрлерді сақтау мәселесі маңызды болып отыр. Аудиторияның заманауи сұраныстарына назараудара отырып, Бұл адамдарға мазмұнды саналы түрде таңдауға және оның әсерін талдауға мүмкіндік беретін медиа сауаттылық дағдыларын қалыптастыруды қамтиды. Білім беру мекемелерінде бұқаралық мәдениеттің жұмыс механизмдерін, оның тарихымен әлеуметтік әсерін зерттеуге бағытталған сабақтар өткізуге болады. Бұл жастарға мәдениеттің өміріндегі рөлін жақсы түсінуге және бос уақытты таңдаудыңсалдарынтүсінугекөмектеседі.

Бұқаралықмәдениетпенбос уақытты зерттеудің перспективалы бағыттарының бірі-оның адамның психологиялық және эмоционалдық жағдайына әсерін зерттеу. Зерттеулер көрсеткендей, фильм көру немесе ойынға қатысу сияқты бос уақыттың белгілі бір түрлері психикалық денсаулыққа оң және теріс әсер етуі мүмкін. Мысалы, шабыттандыратын фильмдерді көру мотивациямен өзін-өзі бағалауды арттыруы мүмкін, ал әлеуметтік медиаға шамадан тыс құмарлық стресспен депрессияны тудыруы мүмкін. Бұл процестерді түсіну жағымсыз әсерлерді азайтуға және психикалық денсаулықты нығайту үшін бұқаралық мәдениеттің әлеуетін пайдалануға бағытталған стратегияларды жасауға мүмкіндік береді. Мәдени демалыс қызметі қазіргі қоғамға айтарлықтай әсер ететін күрделі және көп қырлы құбылыс екенін атап өткен жөн. Бір жағынан, мәдени демалыс қызметі өзін-өзі дамытуға,қарым-қатынас пен шығармашылыққа кең мүмкіндіктер береді, бұл бос уақытты қол жетімді және әр түрлі етеді. Екінші жағынан, оны коммерцияландыру, стандарттау және бұқаралық аудиторияға бағдарлау тұлғаның үйлесімді дамуына қауіп төндіреді.Осы проблемаларды шешу үшін бұқаралық мәдениет өнімдеріне сыни көзқарасты дамыту, мәдениеттің дәстүрлі формаларын заманауи бос уақытқа біріктіружәне білім беру мен оқыту үшін бұқаралық мәдениеттің әлеуетін пайдалану қажет.Сайып келгенде, бұл жеке тұлғаның және жалпы қоғамның үйлесімді дамуына ықпал ететін бос уақытты таңдауға саналы және теңдестірілген көзқарас болып табылады.

Әдебиеттер

1. Әбенбаев С. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі/С.Әбенбаев. − Алматы, 2005.-246 б.
2. Аванесова Г.А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика орг.: учебное пособие для студентов вузов/Г.А.Авенесова. – М.: Аспект Пресс, 2006. - 235 с.
3. Жарков А. Д. Культурно-досуговая деятельность как самостоятельная отрасль педагогической науки/А.Д.Жарков //Образование и общество, 2007. - №2 – С. 98-104.

ӘОЖ 37.061

ҚУЫРШАҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Төлебай А. – МӨ-24-6к1тобының студенті
Жунусалиева А. – магистр, аға оқытушы

Қуыршақ-бұл адамның бейнесі, оның көшірмесі, тек кішірейтілген мөлшерде болады. Ежелгі уақытта адамдар қуыршақ жасай бастаған; қазіргі уақытта қуыршақ балалар мәдениетінің атрибуты болып табылады.

Қуыршақ-ежелгі заманнан бері заманауи өмірге келген балалық шақтың міндетті және таныс атрибуты. Ғасырлар бұрын жаңа туған нәрестеге баланы аурулар мен зұлым рухтардан қорғайтын тұмар қуыршақ берілгені сөзсіз. Бұл сыйлық адам өмір бойы адал және ең маңызды талисман ретінде жағаға шығады.Өйткені, біз бүкіл балалық шағымызды қуыршақтармен ойында өткіземіз: оларға есімдер, ойында әртүрлі рөлдер береміз және оларға тірі нәрсе ретінде қараймыз. Егер ойнайтын адам болмаса, қуыршақ әрқашан көмекке келіп, біздің досымыз бола алады. Ересек адамға қуыршақпен ойын арқылы байланыс орнату қиын болмайтыны түсінікті болады, өйткені бала оны өте жақсы көреді.

Қуыршақты күту үшін балалар анасының да мұны жасап жатқанын көруі керек. Бүгінде олардың көпшілігінде інілері жоқ, балаларды ата-анасының төсегіне жатқызбайды, қолдарымен ғана тербеледі, ал егер әжелер болмаса, күтушілермен балалар серуендеуге барады. Нәтижесінде балалар ата-аналардың сәбилерге деген қарым-қатынасының мысалын көрмейді, сондықтан оны ойында қайталай алмайды. Ал қуыршақ ойнау оларға қызықсыз болады. Егер қыз оған қуыршақ сатып алуды сұраса да, ол сүйкімді емес, үлкен басы, азу тістері бар ойыншықты немесе аксессуарлармен толықтырылған миниатюралық тосын қуыршақты таңдап жүр. Мұндай балалардың талғамынан қорықпаңыз. Біріншіден, мұндай қуыршақтар өте жарқын, тартымды және ерекше. Екіншіден, ойыншықты таңдағанда, балалар ересектерге назар аударады. Қайталап айтсақ: балалардың қалауы-ересектердің мүдделерінің көрінісі.

Бүгінгі таңда қоғам мистикаға деген қызығушылықтың артуын анық бақылайды: вампирлер мен қасқырлар туралы фильмдер, суперадамдар туралы сериалдар. Біз бұл тақырып ойыншықтар индустриясында да өз орнын таба алмайтынын түсінеміз. Сондықтан Monster High, Enchantimals және т. б. қуыршақтар қазіргі заманның сүйікті ойыншықтарына айналды. Бірақ қоғам мистикаға деген қызығушылықты жоғалтқаннан кейін, монстр қуыршақтары да есептегіштерден жоғалады. Көптеген ата-аналар психологтардың кеңестеріне сүйене отырып, балаларына жасына жақын қуыршақтарды сатып алады. Логика мынада: кішкентайлар үшін балалардың бет-әлпеті бар қуыршақтар, ал үлкен қыздар үшін жасөспірім қуыршақтар болуы керек. Бірақ бүгінде Барби қуыршақтарына ие болғысы келетін "3 жасар балалар", ал алты-сегіз жастағы қыздар оларға сөйлейтін кукла сатып алуды сұрайды.Психологтар мұндай талғамды психиканың жас ерекшеліктерімен түсіндіреді. Бұрын барлық қуыршақтар "бір жаста" болатын — олар жаңа туған нәрестелер-пупс немесе бес-алты жасар қыздар, шошқалары мен көйлектері бар, сондықтан балаларда таңдау болмады және олардың барлығы ата — аналары "ала алатын" нәрселермен ойнады", - дейді Наталья Соколовская.

- Бүгін ана мен әке қуыршақтары мен жасөспірім қуыршақтар пайда болды. "Жетілген" қуыршақтар балаларға ересектердің өмірін қайталауға, ал пупс балаларға еліктеуге қызықты. Егер біз баланың жас психологиясына қайта оралсақ, онда үш жасқа дейін балалардың басты қажеттілігі — ересектердің әрекеттерін қайталау. Олар еріндерін ана сияқты бояйды, өкшелі аяқ киім киеді және фитнеспен айналысады. Мұндай ойындарды Барби түріндегі қуыршақпен ойнау оңайырақ.

Қыз есейген кезде және жауапкершілікті өз мойнына ала алатын болса, оған біреуге қамқорлық жасау қажеттілігі туындайды. Осы кезде ол өзін тамақтандыру, қозғалыс ауруы және сүйісу керек сөйлейтін пупсты қалайды. Егер сіз қуыршақтың мақсатын шатастырсаңыз, онда ол балаға қызықсыз болады.

Бүгінгі таңда танымал қуыршақтардың бірі-мультфильм кейіпкерлері. Дүкен сөрелерінде Анна мен Эльза, олардың жанында Рапунцель және жақын жерде Винкс перілері бар. Қыздардың мұндай қуыршақтарға деген қызығушылығы анимация кейіпкерлері үшін ақылсыз болғандықтан емес, көргендеріне байланысты ойынды ұйымдастыру оңайырақ болады. Олар кейіпкерлердің мінезімен таныс және оқиғалардың болжамды сценарийін біледі. Бұл жағдайда олар қиялдаудың қажеті жоқ, қуыршақтың атын және ойын болатын атмосфераны ойлап табудың қажеті жоқ. Олар үшін мұны мультфильм жасаушылар жасады.

Балаларынан "мен жалықтым"деген сөзді естімейтін ата-аналар жоқ шығар. Бұл кезде әдетте бір ғана жол бар — баланың қолына гаджет беру. Бірақ ойындар мен мультфильмдерді теріс пайдаланбау үшін ата-аналардың қорында әрқашан лайықты балама болуы керек. Сіз баланың назарын қуыршаққа ауыстыра аласыз, егер ол ерекше және қалаулы болса-жарқын, ерекше және сәл сиқырлы. Тек осындай ойыншық балаға гаджеттегі динамикалық ойыннан гөрі көбірек эмоциялар бере алады, яғни ол үшін басымдыққа ие болады, өйткені ол оны өзі таңдады. Бірақ екпінмен сатып алынған" Мен қалаймын " қуыршақ бұрышта тасталмауы үшін пәтердегі ойыншықтардың жалпы көлемін ескерген жөн. "Баланың есте сақтау қабілеті мен зейіні оған тек бес-жеті ойыншыққа шоғырлануға мүмкіндік береді. Ол қанша біледі және есте сақтайды және әр ойыншықтың тарихы оған құндылық береді. Ойыншықтар көп болған кезде, олар баланың көз алдында құнсызданады, жеке басын жоғалтады және кішкентай үй иесі үшін қызықсыз болады, демек, сіз олармен ойын ойлап тапқыңыз келмейді.

Кардифф университетінің (Уэльс,Ұлыбритания) ғалымдары қуыршақ ойындары балалардың эмоционалды интеллектін дамытады деген қорытындыға келді. Нейробиологтар өз зерттеулерінде мұндай ойындар кезінде ұлдар мен қыздардың ойыншықтармен көп сөйлесетініне назар аударады. Тәжірибе көрсеткендей, қуыршақпен жалғыз уақыт өткізгенде, бала оның әл-ауқаты, ойлары мен сезімдері туралы жиі сұрақтар қояды. Осындай қарым-қатынастың арқасында балалар болашақта ересек өмірде жүзеге асыра алатын қарым-қатынаста қажетті дағдыларды алады. Ең танымал халықаралық қуыршақ компаниясымен бірлесіп жүргізілген зерттеу сонымен қатар бала қуыршақтың эмоциялары мен сезімдеріне қызығушылық таныта бастаған кезде мидың жоғарғы уақытша ойығында белсенділіктің жоғарылағанын анықтады. Мидың бұл аймағы адамның әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға қатысатыны ғылыми дәлелденген.

Балалар қуыршақтармен ойнау кезінде ойдан шығарылған әлемдерді ойлап тапқан кезде, олар дауыстап сөйлеседі, сонымен қатар кішкентай серіктестерін ұмытпай өз ойлары мен сезімдерін көрсетеді. Бұл ересек өмірдегі ең маңызды сапа болып табылатын эмпатияны арттыруға көмектеседі, дейді зерттеуші Сара Герсон. Оның айтуынша, қуыршақтармен қарым-қатынас баланың басқалардың басынан кешкендері туралы ойлайтынын анық көрсетеді. Ол есейген сайын оның қарым-қатынас дағдысы ең алдымен достар табу қабілетінде, сондай-ақ балабақшадағы тәрбиешілермен және мектептегі мұғалімдермен байланыс табу қабілетінде көрінеді.

Бір қызығы, ғалымдар атап өткендей: қуыршақ ойындары қыздар мен ұлдар үшін маңызды! Бұл жағдайда гендер маңызды емес. Сауалнамаға қатысқан 15000 ата-ананың 91% - ы аналар мен әкелер эмпатияны баласына қажет негізгі қасиет деп санайтынын мойындады. Сонымен қатар, олардың тек төрттен бірі (26%) қуыршақтармен ойнау оны дамытуға көмектесетінін білді.

Ғалымдар балалар ойнаған қуыршақтардың ойлары мен сезімдері бар сияқты сөйлейтін сәттерде олардың жоғарғы уақытша сулькус (pSTS) аймағында ми белсенділігі жоғарылағанын анықтады. Бұл сала эмоцияларды басқару, басқаларға жанашырлық таныту, қақтығыстарды шешу, этиканы ұстану және т.б. қабілеттерін дамытуға белсенді қатысады. Планшеттегі ойындар мұндай әсер тудырмайды.

Әдебиеттер

1. Аникеева Н. П. Воспитание игрой [Текст] / Н. П. Аникеева. - Просвещение, 2006 г. – 280 с.
2. https://www.ridus.ru/igry-s-kuklami-razvivayut-emocionalnyj-intellekt-u-detej-373441.html
3. Петрова Э.А. Методология и методика социологических исследований культурно – досуговой деятельности, М,1990,138-140б
4. https://www.1urok.ru/categories/13/articles/48341

ӘОЖ 958.4

ЖАСТАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК, МӘДЕНИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР

Төлеген А. – МӨ-22-15к5 тобының студенті
Кадыралиева А.М. –PhD докторы

Кіріспе Жастардың бос уақыты әлеуметтанушылар, мәдениеттанушылар мен экономистерді қызықтыратын маңызды және көп қырлы тақырып болып табылады. Қазіргі жастарға олардың бос уақыттары мен мінез-құлық үлгілерін қалыптастыратын бірқатар әлеуметтік, мәдени және экономикалық факторлар әсер етеді. Бұл

мақалада біз әлеуметтік ортаның әсерін, бос уақыттың қол жетімділігінің экономикалық аспектілерін және жастар арасындағы бос уақытты таңдауды қалыптастыратын мәдени артықшылықтарды егжей-тегжейлі қарастырамыз.

Әлеуметтік орта, оның ішінде отбасы, достар және білім беру мекемелері жастардың бос уақыттағы құндылықтары мен әдеттерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Бұл факторлардың бос уақытты таңдауға әсерін көрсететін көптеген зерттеулер бар. Отбасы-адам кездесетін алғашқы әлеуметтік құрылымдардың бірі. Отбасында үйренген құндылықтар, нормалар мен мінез-құлық үлгілері көбінесе бос уақыттың қандай түрлерін қолайлы немесе беделді деп қабылдайтынын анықтайды. Мысалы, егер ата-аналар спортпен, велосипедпен немесе мәдени іс-шаралармен белсенді айналысса, олардың балалары да осындай іс-шараларға қатысуы мүмкін. Екінші жағынан, барлық отбасылар балаларына белсенді бос уақытты өткізуге мүмкіндік бере алмайды. Табысы төмен отбасылар көбінесе театрларға, мұражайларға немесе спорт бөлімдеріне баруға мүмкіндігі жоқ, бұл жастардың әртүрлі мәдени және білім беру іс-шараларына қатысу мүмкіндігін азайтады.

Жастардың бос уақытына әсер ететін тағы бір маңызды әлеуметтік фактор — достар мен құрдастар. Жасөспірімдер үшін қарым-қатынас пен топтық іс-әрекеттің маңызы артады. Құрдастарының әсері бос уақытты таңдауға ықпал етуі де, шектеуі де мүмкін. Мысалы, егер достар спорттық іс-шараларға немесе өнер үйірмелеріне белсенді қатысса, бұл жас жігітті тиісті бос уақытты таңдауға итермелеуі мүмкін. Осыған қарамастан, құрдастар тобының жағымсыз әсерлері болуы мүмкін, мысалы, бос уақыттың бейресми, кейде қауіпті түрлеріне бейімділік — мысалы, алкогольді немесе есірткіні қолдану. Демек, достар таңдау көкжиегін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар жастарға қысым жасайды, бұл ең қолайлы емес мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруға әкелуі мүмкін.

Білім беру мекемелері де жастардың бос уақытын өткізу әдеттерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Мектеп және университет бағдарламалары үйірмелер, спорт секциялары және мәдени іс-шаралар арқылы бос уақытты өткізудің әртүрлі нұсқаларын ұсына алады. Бұл құрылымдар өнерге, спортқа және ғылыми пәндерге қызығушылықты ояту арқылы бос уақыттың құндылықтары туралы түсінік қалыптастыра алады. Сонымен қатар, білім беру мекемелері жастарға әр түрлі демалыс мүмкіндіктеріне көпір бола алады. Мысалы, университеттің студенттік ұйымдары әлеуметтенуге және мәдени тәжірибе алмасуға ықпал ететін іс-шараларды жиі өткізеді.

Жастардың бос уақытын ұйымдастыруда экономикалық факторлар да маңызды рөл атқарады. Табыс деңгейі, бос уақыттың әртүрлі түрлерінің болуы және іс-шаралардың құны аймақ пен әлеуметтік топқа байланысты айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Негізгі экономикалық факторлардың бірі-бос уақыттың әртүрлі түрлерінің болуы. Шектеулі бюджет жағдайында жастар тегін немесе арзан ойын-сауық нұсқалары мен қымбат ойын-сауық түрлерін таңдауға мәжбүр. Бұл ашық ауада серуендеу, тегін қалалық іс-шараларға қатысу немесе ашық есік күндерін ұсынатын жергілікті мәдени орындарды (мұражайлар, галереялар) пайдалану сияқты бюджеттік демалыс түрлеріне артықшылық ретінде көрінуі мүмкін.

Сонымен қатар, ақылы демалыс түрлерінің (концерттер, кинотеатрлар, ойын-сауық орталықтары) қол жетімділігі отбасылардың табыс деңгейіне байланысты. Өмір сүру деңгейі жоғары қалаларда жастар ойын-сауықтың кең ауқымына қол жеткізе алады, ал табысы төмен аймақтарда белсенді демалыс мүмкіндіктері айтарлықтай шектелуі мүмкін.

Бос уақыттағы іс-шаралардың бағасы да артықшылықты қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады. Жастар көбінесе құнды іс-шаралар мен бос уақыттың қол жетімді, бірақ тартымды емес түрлері арасында таңдау жасайды. Мәдени іс-шаралардың қол жетімділігі мәселесіне ерекше назар аудару керек. Мысалы, театр қойылымдарының немесе концерттердің жоғары бағасы жастарды келуден алшақтатуы мүмкін, ал тегін немесе бюджеттік іс-шаралар танымал бола бастайды. Жастардың бос уақыты-бұл жеке тұлғаны да, құндылықтар жүйесін де қалыптастыратын олардың өмірінің маңызды аспектісі. Жастарға қол жетімді бос уақыттың әртүрлілігі көптеген факторларға, соның ішінде әлеуметтік, мәдени және экономикалық аспектілерге байланысты. Бұл мақалада біз әлеуметтік ортаның әсерін, бос уақыттың әртүрлі формаларының экономикалық қол жетімділігін және жастардың бос уақытында жүзеге асыратын іс-әрекеттерін таңдауға мәдени артықшылықтарды қарастырамыз.

Әлеуметтік орта жастардың бос уақыттағы қалауын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Ең алдымен, отбасы мен достары, сондай-ақ білім беру мекемелері маңызды. Отбасы, алғашқы әлеуметтік топ ретінде, жастардың әдеттері мен бос уақыттарына айтарлықтай әсер етеді. Зерттеулер көрсеткендей, бірлескен бос уақытты белсенді өткізетін отбасыларда өскен балалар ересек жаста да осындай мінез-құлыққа бейім. Ата-аналармен қарым-қатынас, сапарлар, спорттық іс-шаралар немесе мәдени іс-шаралар сияқты отбасылық іс-шараларға қатысу жастардың өмір бойы сақталатын белгілі бір мінез-құлықтары мен қызығушылықтарын қалыптастырады.

Достар жастардың, әсіресе жасөспірім кезіндегі бос уақытын анықтауда маңызды факторға айналуда. Құрдастарды қабылдау туралы ой жастарды достар арасында танымалдығы жеке қалауына айтарлықтай әсер етуі мүмкін іс-шараларға қатысуға шақырады. Зерттеулер көрсеткендей, жастар көбінесе бос уақытты құрдастарының пікіріне сүйене отырып таңдайды, сән сияқты факторлар, әлеуметтік топ ішіндегі тану таңдауда шешуші рөл атқарады. Білім беру мекемелері жастардың бос уақыттарына да әсер етеді. Оқу орнының түріне байланысты (мысалы, жалпы білім беретін мектеп, колледж, университет) әр түрлі демалыс түрлеріне қол жетімділік әр түрлі болуы мүмкін. Кейбір оқу орындары студенттердің қызығушылықтары мен хоббилерін дамытуға ықпал ететін үйірмелер мен секциялардың бай таңдауын ұсынады. Оқу орны ұйымдастырған ғылыми, спорттық немесе мәдени іс-шараларға қатысу өзін-өзі дамыту құралы ғана емес, сонымен бірге пікірлес адамдармен танысу және қарым-қатынас жасау тәсілі болады.

Жастардың бос уақытына әсер ететін маңызды факторлардың бірі-бос уақыттың әртүрлі формаларының қол жетімділігі мен қаржылық іске асырылуын анықтайтын экономика. Елдегі және белгілі бір аймақтағы экономикалық жағдайлар бос уақытты таңдауға айтарлықтай әсер етеді. Табысы жоғары жастардың саяхаттау, концерттерге, театрларға немесе спорттық іс-шараларға қатысу сияқты әртүрлі және қымбат іс-шараларға қатысу мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, аз қамтылған отбасылардың жастары қол жетімді вариациялармен шектелуі мүмкін: саябақта серуендеу, үйде фильмдер көру немесе қалада өтетін тегін іс-шаралар. Музыка, кино және Интернетті қоса

алғанда, бұқаралық мәдениет жастардың бос уақытын қалауын қалыптастыруда басты рөл атқарады. Мазмұнды әлеуметтік медиа, ағындық платформалар және басқа көздер арқылы тұтыну қызығушылықтарды қалыптастырады және бос уақыттың соңғы тенденцияларын қалыптастырады. Мысалы, танымал музыкалық жанрлар немесе әйгілі тұлғалар тек еліктеу нысандарына айналып қана қоймай, сонымен қатар бос уақыттың форматтарын анықтайды.

Бос уақытты өткізуге арналған баға саясаты жастардың таңдауына да айтарлықтай әсер етеді. Экономикалық тұрақсыздық кезеңдері мәдени және ойын-сауық іс-шараларына қол жетімділікті нашарлатуы мүмкін, бұл бос уақыттың нашарлауына әкелуі мүмкін. Мұндай жағдайда жастар көбінесе мәдени және білім деңгейін төмендететін ақысыз немесе төмен бюджеттік әрекеттерді таңдайды.

Сонымен қатар, жеңілдіктер, акциялар мен арнайы ұсыныстардың болуы жастарды ақылы іс-шараларға жиі қатысуға итермелеуі мүмкін. Бұл динамика жастардың бос уақытын талдау кезінде экономикалық факторлардың маңыздылығын көрсетеді.

Мәдени артықшылықтар жастардың бос уақытын таңдауға да айтарлықтай әсер етеді. Жастар өсіп келе жатқан мәдениет олардың байланыстары мен ләззаттарына әсер ете отырып, олардың дүниетанымы мен қызығушылықтарын қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Русанова, В.С Социально-культурная деятельность.– Изд. 3-е, испр. и доп. – Челябинск, 2015. – 154 с.
2. Нуржанова, Т. Т. Бос уақытты ұйымдастыру.- Алматы : ТехноЭрудит, 2018. – 160.
3. Садырбаев, Ғ.К. Мәдени тыныңу жұмысы. 0ҚМУ,2020. - 220 с.
4. Омар, Е.О. Мектептен тыс мекемелерде тәрбие жұмысын ұйымдастыру әдістемесі. Шымкент, 2009ж -183б.

ӘОЖ 78 (6) 561

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ АЙТЫС ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫ

Тулегенов Д. – МӨ-22-7к тобының студенті
Мекенбаева Э.А. – аға оқытушы

Енді тәуелсіз жылдардағы айтысқа келер болсақ, әуелі осы жылдардың жетістігімен кемшілігін қарастырайық. Егемендігін алған елімізде мемлекеттік тіліміздің мәртебесі биіктеді, ұмытыла бастаған салт-дәстүр, әдет-ғұрпымыз қайта жанданды. Соның нәтижесінде айтыс өнері тұла бойындағы қасиетін сақтай отырып, халқымызбен қайтадан жаңаша қауышты. Ақындардың ойы да, сөзі де шешілді. Осылай айтысқа жаңа буын келген болатын. Бұл үрдіс бүгінде жалғасын табуда, айтысқа жыл өткен сайын жаңа буын қосылуда, яғни жастардың айтысуға деген ынтасы бар.

Бүгінгі күні айтыс өнеріне жас ұрпақты баулу мәселесіне келсек, Өмірзақ Шүкеев мырзаның басқаруымен Қостанайда алғаш Әсия Беркенованың ұстаздық етуімен ақындар мектебі ашылса, осы бастама Оңтүстікте жалғасын тауып, сол кездегі облыс әкімі Бердібек Сапарбаевтың ұйытқы болуымен ақындар мектебі ашылып, мектепте айтыскер ақындар Әбдіхалық Әбдірайымов, Маржан Есжанова, Кәрима Ораловалар талабы таудай жас таланттарға айтыс өнері туралы тағылымды тәрбие берді. Бұл мектептен шыққан түлектер Нұрлыбек Мейірманов, Қалижан Бердешов, Бауыржан Әлқожа, Лаура Тастанбекова секілді ақындар республикалық айтыс сахнасында өнер көрсетіп, ел ықыласына бөленуде. Енді кемшіліктеріне келер болсақ, біз жана айтысқа ден қойып жатқан жас айтыскерлер көп деген болатынбыз, бірақ сол ақындардың біліміне, ізденісіне келер болсақ, бүгінгі таңда тақырыптың ашылмауы көп кездесіп жатады себебі жеңіл әзіл айтыс түрі оңай түседі. Осы орайда М.Жолдасбековтың: «айтыскерлердің ішінде М.Тазабеков айтысқа күшті дайындықпен келетін. Әр кезекте өзі туралы, қарсыласы туралы және тыңдарман жұрт туралы қатарынан ой қозғап отыру Мұхаммеджанның айтыстағы өзіндік стилі болып қалыптасты» деген пікірі көп жағдайда айтыскерлердің дайындығының аз екендігін көрсетеді. Яғни ақындардың ішкі дайындығының болмауы мұнда өлеңін жазып, жаттап алуы емес, ақынның ізденісі. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы ақындар астарлы сөзге бай болатын.

Айтыстың мектеп қабырғасында насихатталмауы да ұлттық өнеріміздің өз деңгейінде болмауына әкеліп отыр. Мысалы: сынып аралық, мектеп аралық айтыстардың болмауы, әрине таланттың болуы міндет бірақта қабілет пен қызығушылық бұлар қайда қалады? Сонымен қатар үйірмелердің де болмауы, айтыс өнеріне баулитын, сахна мәдениетін үйрететін, талантын шыңдалуына мүмкіндік беретін үйірмелерді неге ашпасқа?

Жастарға бірсарындылық ұнамайтынын ескерсек, сол себепті де айтыстың ұмытылып кеткен түрлерін қайым айтыс, бәдік айтыс, жар-жар, жануарлар мен адамның айтысы, жұмбақ айтыс, салт айтысы қыз бен жігіттің айтысы және т.б. дамыту қажет. Өйткені біз айтыстың екі түрімен ғана таныспыз бірі қыз бен жігіт айтысы болса, бірі жеңге мен қайын айтысы. Айтыстың басқа түрлері бар ғой мысалға алатын болсақ, бәдік айтыс, жар-жар, жануарлар мен адамның айтысы, өлі мен тірі айтыс, жұмбақ айтыс, салт айтысы қыз бен жігіттің айтысы, қайым айтыс және т.б. түрлері бар.

Орта Азия кеңістігінде полеолит дәуірінің соңғы кезеңдерінде алғашқы діни салалар қалыптасуына байланысты түрлі нанымдар пайда болады: тотемизм, фетишизм, анимизм, магия т.б. Олар түрлі рәсімдер арқылы тіршіліктен орын алған: қуаңшылықта – тасаттық жасау, күнге табыну, сәтсіздік сәттерде құрбандық шалу, ауру-сырқауда бәдік айтыс немесе зікір салу т.б. Көне салт-дәстүрлерден бастау алған халықтық мерекелер алғашқы қауым тұрғындары сияқты қарапайым болса да, әр тайпа өмірін реттеуші, қалыптастырушы данагөйлік көрсеткішіне іспеттес. Ол күнделікті тіршілік әрекеттерін құрастырушы, қоршаған ортамен қарым – қатынасжасау, рухани үйлесімдік табудың құралына айналған. Салт-дәстүрлік әрекеттер мәдени демалыс ұйымдастыруда, рухани баюда, өз заманының адамдарын тәрбиелеуде асақұнды әлеуметтік-мәдени жүйе ролін атқарды. Салт-дәстүрлер

мен той-мерекелер негізінде халық шығармашылығының түрлері дамып шыңдалды, солжиын- тойлардаайтылып, орындалыпауызшажатталып, әртарапқатарқады: ән,жыр, күй, терме, би, айтыс т.с.с.

Айтыс қазақ халқының төл өнерінің бірі болып табылады. Айтыс қазақ жеріне негізінен XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап шарықтап дамып, халық арасында үлкен қошеметке ие болды. Айтыстың осылай кең етек алып дамуының бірден бір себебі сол замандағы қазақтың көшпелі тұрмыс салты мен әдет – ғұрып, салт – дәстүрі басты себеп болды. Айтысты бамытқанда, тудырып халық арасына таратқан да халықтың арасынан шыққан ақындар болған. Айтыс өнері қазақ халқымен тұрмысы, салты мен дәстүрі ұйқас ұқсас келетін қырғыз, түркімен, қарақалпақ халықтарында да кездеседі. Айтыстың басты ерекшелігі - оның суырыпсалмалы түрде орындалуы. Сондай ақ қазақ айтыс өнерінің бізге сақталып жетуінің негізгі себептерінің бірі айтыс өнерінің зерттеушілердің қазақ фольклорын зерттеу барысында жинақтаған материалдары болып табылады.

Айтыс өнерін зерттеуге деген қызуғышылық көбінесе филолог, фольклортанушы және саяхатшылардың еңбектерінде кездеседі. Айтыстың негізгі формалары мен түрлерін қазақ арасынан XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап В. Радлов, Ш. Нұрмағамбетұлы, Т. Сейдалин, С. Жантөрин, Ж. Шайхысламов, Ә. Диваев, С. Сейфуллин және т.б. зерттеу жұмыстарын жүргізіп, жинақтап, жарыққа шығарды. Сонымен қатар, қазақтың айтыс өнері жайында қалам тартып, зерттеу жұмыстарын жүргізген А. Васильев, А. Левшин, Ш. Уәлиханов, А. Янушкевич, А. Байтұрсынов, М. Әуезов, С. Мұқанов, Е. Ысмайылов, Қ. Жұмалиев, З. Ахметов, С. Қирабаев, М. Мырзахметов, С. Қасқабасов, М. Жармұхамедұлы және т.б. жұмыстарында құнды деректер табылып отырды.

Соңғы деректерге сүйенетін болсақ қазақ халқының айтыс өлеңдерін екіге бөліп қарастыруға болады, біріншісі – тұрмыс – салт айтысы, оған бәдікайтыс, жар – жар айтыс, қыз бен жігіт айтысы, қағысуайтыстарын жатқызатын болсақ, екіншісін -ақындар айтысы деп оған дін, жұмбақ, жазба айтыс деп топтастыруға болады.

Тәуелсіздік таңы аясында өткізіліп келе жатқан ақындар айтысын теледидардан көріп, тамашалау халықтың рухани қажетін қанағаттандырғанмен, айтысчты зерттеуге ынтасы ауған жастардың қажеті өтелмей келеді. Оның үстіне айтыс бүгінгі тыңдарманның ғана дүниесі емес, ертең келер ұрпаққа мұра. Теледидардағы айтыс мәтіндері жазылған касеталар тозып, ондағы айтыстар жойылып барады. Бабалардан қалған аталы өнерді кейінгі ұрпаққа табыстау – бүгінгілердің міндеті.

Әдебиеттер

1. Бердібаев Р. Сарқылмас қазына. – Алматы: Мектеп, 1983.- 248 бет.
2. Дуанаева С. Қазіргі ақындар айтысы:көмекші оқу құралы.- Шымкент: ОҚМУ, 2001.-109 бет
3. Қазақ халық әдебиеті:көп томдық. (Қаз.ССР Ғылым Академиясы. М.О.Әуезов атындағы әдебиет және өнер институты).-Алматы: Жазушы, 1986.-Т.I: Айтыстар. 1988.-288 бет.
4. Қазіргі айтыс. 1-кітап. Құраст:И.Нұрахметұлы, С.Дуйсенғазин.-Астана: «Күлтегін» баспасы, 2006. -312 бет.

ӘОЖ 746.02

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ӨНЕРДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ТОҚЫМА ТЕХНИКАСЫНЫҢ ЖАНДАНУЫ. ҚОЛӨНЕРДЕН ЖОҒАРЫ ӨНЕРГЕ ДЕЙІН.

Тулегенова Д. – МӨ-22-18к тобының студенті
Мәлік М.М. – магистр, оқытушы

Тоқыма өнерінің тарихы өте ерте заманға барып тіреледі. Ол адамдардың алғашқы қауымдық кезеңінен басталып, материалдық мәдениеттің дамуына зор үлес қосқан. Ертеде адамдар табиғаттан алған жүн, мақта, зығыр сияқты табиғи материалдарды қолданып, киім, жамылғы, жабдықтар жасап, оларды әр түрлі тәсілдермен тоқып шығарған. Бұл процесс тек қажеттілікті қанағаттандыру мақсатында емес, сонымен қатар эстетикалық мақсатта да жүзеге асырылды.

Тоқыма өнерінің дамуы мен таралуы әртүрлі өркениеттер мен мәдениеттерде өз ерекшеліктеріне ие. Мысалы, Мысырда және Қытайда ерте замандарда жүннен және зығырдан тоқылған бұйымдар қолданылған, ал Еуропада орта ғасырларда тоқыма өнері жоғары деңгейде дамыды. Түрк халықтарының ішінде де тоқымашылық өнерінің терең тарихы бар, әсіресе, Орта Азияда және Қазақстанда қазақ халқының ұлттық киімдері мен кілемдері тоқыма өнерінің көрнекті туындылары болып табылады.

Қазіргі таңда тоқыма өнері тек сән саласында ғана емес, сондай-ақ өнер, дизайн, және тіпті интерьерді безендіруде маңызды орын алуда. Әр түрлі тоқымашылық технологиялары мен стильдер өзгеріп, жаңарып отырды, бірақ оның мәні мен рөлі өзгермей сақталды.Дәстүрлі тоқыма өнері — қазақ халқының мәдени мұрасының маңызды бөліктерінің бірі. Ол ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келеді. Тоқыма өнерінің негізгі түрлеріне алаша, ши, кілем, киіз, түскиіз, сандық жапқыштар және басқа да тұрмыстық бұйымдар жатады. Әрбір тоқыма бұйымының өзінің символдық мәні мен қолданылу мақсаты бар.Қазақ халқы ертедегі көшпелі мәдениеттің ең негізгі дәстүрлерін өзіне мұра етумен бірге,оны ары қарай дамытып және байытты.

Дәстүрлі тоқыма өнері көбіне тұрмыстық және функционалды мақсаттарды көздеген. Бірақ қазіргі заманғы өнерде бұл техникалар жаңа мәнге ие болады. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі кілем тоқу, ұршықпен жіп иіру, көрпелер мен текеметтер жасау сияқты өнер түрлері қазір тек тұрмыстық қажеттіліктерді ғана емес, эстетикалық құндылықты да білдіреді.

Қазіргі заманғы өнерде дәстүрлі тоқыма техникасының жандануы — бұл қолөнердің көркемдік деңгейге көтерілуі, сонымен қатар дәстүр мен заманауи контекстің өзара байланысын іздейтін шығармашылық процесс.

Қолөнердің жоғары өнерге айналуының арқасында тоқыма өнері жаңа көзқарасқа ие болып, оны заманауи қоғамның, мәдениеттің және тіпті саяси мәселелерді көрсету құралы ретінде пайдалану мүмкіндігі ашылады.

Қолөнерді «жоғары өнер» деңгейіне көтеру үшін оны тек дәстүрлі тәсілдермен шектелмей, қазіргі заманғы өнердің тілінде сөйлету қажет. Мысалы, тұтас туындыларды жасау үшін тоқу мен тігуді қоса отырып, оларды көркем галереяларда немесе заманауи көрмелерде көрсету арқылы қоғамға жаңа көзқарас ұсынуға болады. Бұл ретте тоқыма техникасының көркемдік мәні мен оның мәдени маңызы ерекше атқарылады. Қазіргі уақытта тоқыма өнері дәстүрлі және заманауи әдістерді, түрлі материалдарды және шығармашылық тәсілдерді біріктіре отырып, кең қолданысқа ие. Тоқыма тек тұрмыстық заттар немесе киімдер жасау үшін ғана емес,сондай-ақ өнердің жоғары деңгейіндегі туындылар ретінде де
қарастырылады.Тоқыма өнері әлемдік мәдениет тарихында маңызды орын алады және оның дамуы қоғамдардың әлеуметтік, экономикалық және мәдени жағдайларын көрсете отырып, уақыт өте келе әртүрлі халықтар мен өркениеттердің өнеріне айтарлықтай әсер етті.

Әдебиеттер

1. Ш.Әбдуәлиева. Халық қолөнері. Алматы«Рауан» 1992. 120б.
2. А.А.Жиенбекова. Қазақтардың сәндік қолданбалы өнері. Алматы«Эверо»2015. 268б.
3. Қазақтың кесте өнері. Алматыкітап баспасы 2009. 144б.
4. Бибатыров Е.К. Сәндік қолданбалы өнер, тоқыма өнері. Шымкент 2009. 48б.

УДК 81'233:395.6

ФУНКЦИЯ ОБРАЩЕНИЙ В РЕЧЕВОМ ЭТИКЕТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА)

Тұран А.С. – студентка группы КИ-24-8к2
Кысмуратова Ж.Т. – старший преподаватель

Речевой этикет – это набор правил и принципов, помогающих людям эффективно общаться. Освоение речевого этикета помогает повысить авторитет и внушает доверие и уважение. В данной статье рассматриваются функциональные особенности обращения как единицы речевого этикета в казахском языке. В статье мы рассмотрим, как правильно обращаться к людям с учетом их возраста, статуса и других характеристик.

Существуют различные виды этикета, к примеру, речевой этикет, под которым принято понимать правила речевого поведения, которые координируют коммуникацию между людьми.

Обычно речевой этикет соблюдается при знакомстве, прощании, приветствии и ряде других ситуаций, требующих вежливости и облегчающих общение коммуникантов.

Ученый С.А. Быковская пишет: «Речевое общение – это языковые единицы, целью которых является установление контакта» [1].

Главной особенностью обращения является его адресность. Обращение играет большую роль в налаживании межличностного контакта, упрощает взаимодействие между говорящим и слушателем, создает особую атмосферу коммуникации.

Каждое лингвокультурное общество видит и выражает окружающий мир по-своему посредством языка. У одного народа может быть одно представление о каком-то явлении действительности, обозначаемое одним словом, а у другого народа могут быть другие представления о этом явлении, обозначаемые другими лексическими единицами.

Казахи сохранили уникальные, особые формы обращения, которые зависят от стиля и уклада жизни. В казахском обществе обращение связано с глубоко укоренившимися семейными принципами и уважением к старшим. В рамках семьи и быта казахи используют следующие обращения: *ата* (дедушка), *әже, апа* (бабушка), *аға* (старший брат), *жеңге* (сноха), *әпке, апа* (в значении старшая сестра).

В общении к людям старшего возраста или незнакомцам принято использовать уважительные обращения, например, «сіз» (вы). Титулы используются в официальной обстановке или при обращении к уважаемым людям, например, «*мырза*» (господин), «*ханым*» (госпожа).

К детям обращаются, используя названия небесных тел: *айым* – моя луна, *жұлдызым* – моя звездочка, *шолпаным* – моя Венера, *жарқыным* – свет мой; наименования животных: *кірпім* – ежонок мой, *қошақаным* – ягненочек мой, *құлыным* – жеребеночек мой, *қозым* – ягненочек мой; наименовния птиц: *балапаным* – пташечка моя, *қарғам* – галчонок мой; ласковые обращения: *жаным* – душа моя, *қалқам*, *шырағым* – милый мой, айналайын – забираю себе твою боль и беды (смысловой перевод).

Также стоит отметить, что казахи к знакомым и близким обращаются по имени, дополняя его родовым понятием: *Абай аға, Мерей әпке, Жандос інім* и т.д.

В речи взрослых, помимо форм, используемых в отношении родственников, существуют и другие способы вежливого обращения. В повседневных ситуациях взрослые прменяют особую форму вежливости, которая используется не только при обращении со старшими, но и при взаимодействии со сверстниками, а также с более молодым поколением. Эта форма вежливости формируется путем добавления к первому слогу аффикса –ке, -еке: Нұрлан – *Нұреке*, Мұрат – *Мәке* и т.д.

В древности слово «*ақсақал*» означало главу рода, самого авторитетного человека, это слово издавна являлось символом мудрости у казахов. В современном языке слово «ақсақал» имеет несколько значений. Это не просто мудрый человек преклонного возраста с большим жизненным опытом, но и форма вежливого обращения к старшим, а также к лидеру-мужчине. «*Отағасы*» – форма вежливого обращения взрослого человека к пожилому мужчине, старшему по возрасту.

Слово «*ақсақал*» (буквально «белая борода») в казахской культуре обозначает пожилого человека. В древности это звание принадлежало главе рода, человеку, чья мудрость и авторитет были бесспорны. Обращение к человеку как к *ақсақалу* подчеркивало не только его возраст, но и его заслуженный авторитет, глубокое знание традиций и способность к объективной оценке ситуации. В современном казахском языке значение слова «ақсақал» несколько расширилось, сохраняя, однако основную смысловую нагрузку. Теперь это не только форма обращения к пожилому мужчине, занимающему лидерскую позицию в обществе, но и вежливое обращение к любому уважаемому старшему мужчине.

В отличие от «*ақсақал*», «*отағасы*» – более теплое и домашнее обращение, подходящее для семейных отношений. *Отағасы* – уважительное обращение жены к мужу как к хозяину семейного очага, что является важной частью традиционной казахской системы ценностей.

Слово «*айналайын*» – самое распространенное и универсальное ласкательное обращение в казахском языке. Его использование не ограничивается простым выражением нежности, а подчеркивает учтивое отношение старщего поколения к младшему, культурный код, отражающий традиции казахского народа. Это слово можно сравнить с русским выражением «*голубчик*» или «*родной*», но оно вмещает в себя больше оттенков, отражая заботливую интонацию: *Көп жаса, айналайын* – Долго живи родной/милый. Это не просто пожелание долголетия, а благословение, выраженное с глубоким уважением и любовью. Оно может быть адресовано как близким, так и незнакомым людям, если ситуация требует проявления искреннего выражения благодарности.

В казахской языковой культуре больше внимания уделяется родственным и социальным отношениям в плане обращения, которое выражает уважение к старшим через определенные формы.

Изучение форм обращения в казахской языковой культуре с социопрагматической точки зрения позволяет сделать несколько важных выводов. Во-первых, выбор формы обращения тесно связан с социальным статусом собеседников, их возрастом, полом, близостью их отношений. В казахской языковой культуре подчеркивается важность социальных и родственных связей, а уважение к старшим выражается через такие формы обращения, как как *аға, апа* (старший брат, сестра), *құрметті* (уважаемый).

Использование вежливых обращений в повседневной речи в казахском языке является важным социальным маркером, подчеркивающим уважение к собеседнику и социальной иерархии.

Таким образом, формы обращения в казахском языке обладают уникальными особенностями, обусловленными культурными, социальными и историческими факторами.

Литература

1. Быковская С.А. Фатический аспект немецкой обиходной речи. Автореф. дисс. канд. филол. наук. М., 2003.

ӘОЖ 868

ҚАЗАҚ ТЕАТР РЕЖИССУРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Тұрғанбаев А. – МӨ-23-8К тобының студенті
Бекжігіт Е. - оқытушы, магистр

Театр директоры – спектакльдің көркемдік бағытын айқындайтын басты кейіпкер. Ол өндірістік идеяны өмірге әкеліп, шығармашылық үдерісті ретке келтіреді, актерлердің, суретшілердің, композиторлардың және басқа да өндірістік ұжым мүшелерінің жұмысын біріктіреді.

Театр режиссері мамандығы 19 ғасырда дүниеге келген және театрда тек шеберлікті меңгеру ғана емес, қойылымды жан-жақты түсіну маңызды. Константин Станиславский, Всеволод Мейерхольд, Евгений Вахтангов сияқты ұлы режиссерлер театр өнерінің дамуына зор үлес қосты.

Пьесаларды таңдау және интерпретациялау – режиссер оқиғаның мәнін анықтайды және шығарманың негізгі идеясын түсіндіреді. Бұл ойыншыларға жаттығуға көмектеседі, ойыншыларға кейіпкерлерді жасауға көмектеседі және кейіпкерлердің эмоционалдық тереңдігін дамытады.

Сахналық жұмыс актерлармен, музыканттармен, хореографтармен және басқа да кәсіпқойлармен бірлесе отырып, эстетикалық спектакльдер жасауды қамтиды. Оқиғаларды басқарыңыз, ең жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін уақыт пен ресурстарды басқарыңыз. Аудиториямен жұмыс істейді, қоғамдық қабылдауды басқарады, эмоционалды әсер етеді. Мектептер мен жоғарғы оқу орының білім беру стильдері әртүрлі. Мысалы Станиславскийдің жүйесі театр тәжірибесі мен шынайы спектакльге баса назар аударады. Мейерхольд Биомеханика пластикалық және қозғалыс туралы ғылым.

Бұл Брехттің эпикалық театры - ол көрермендердің не болып жатқанын түсінуден алшақтатады. Қазіргі театрдағы режиссердің маңызы. Бүгінгі таңда режиссерлер пьеса жасап қана қоймай, классикалық шығармаларды заман шындығына бейімдей отырып, форма мен жанр бойынша тәжірибе жасауда. Оның қолында театр көркемдік пен қоғамдық көріністің ортасына айналды.

Режиссер – жазушы ғана емес, сахнада жаңа өмір тудыратын жасаушы. Оның көзқарасы мен көзқарасы театрды өнердің маңызды түріне айналдырып, шоудың сәтті өтуін қамтамасыз етті. Нейрондық желілер қазіргі технологиялық әлемде маңызды рөл атқарады. Мен бір уақытта бірнеше тапсырманы орындай аламын. Мысалы, авторлар үшін тамаша шешім - мақала жазуға арналған нейрондық желі. Бұл контент маркетингінің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Басқаша айтқанда, бірегей мазмұнды жасау оңайырақ болды.

Сөйлеуді тану үшін нейрондық желіні құру ресурсты қажет етеді. Педагогикалық дағдылар маңызды. Сонымен қатар, машиналық оқыту алгоритмдері қажет. Бұл алгоритмдер нейрондық желілерге мысалдардан үйренуге мүмкіндік береді. Сондықтан өнімнің сапасы әрқашан жақсы.

Мақалаларды жасау үшін нейрондық желілерді пайдалану көптеген артықшылықтарға ие. Жазу жылдамдығы өте жылдам. Сонымен қатар, контенттің құны да төмендейді. Нейрондық желілер тәулік бойы жұмыс істей алады. Бұл оны тамаша мазмұнды жасау үшін тамаша құрал етеді.

Қазақстандағы кинотеатрлар елдің мәдени кеңістігін құруда және оның бай мұрасын сақтауда маңызды рөл атқарады. Кинотеатрлар құрылған күннен бастап тұлғаның өзін-өзі танытудың және көпұлтты Қазақстан халқының салт-дәстүрлерін көрсетудің бірегей алаңына айналды. Олар тек ойын-сауық орындары ғана емес, сонымен қатар, театр спектакльдері көбінесе өзекті әлеуметтік және тарихи мәселелерді бейнелейтін және әртүрлі ұрпақтар мен әлеуметтік топтар арасындағы диалогты ынталандыратын мәдени алмасу орталықтары болып табылады.

Қазіргі театр ұжымдары қазақтың классикалық пьесаларын заманауи үлгіде таныстыруға тырысып, жастарды қызықтыратын, жаңа мәдени қозғалыстардың ұшқынын тудыратын бірегей интерпретациялар жасауда.

Актерлердің, режиссерлердің, драматургтердің қайталанбас шеберлігін көрсететін фестивальдар мен байқаулар еліміздің театр өміріндегі маңызды оқиғалар болып табылады. Демек, қазақ театры тек мәдени жадтың қазынасы ғана емес, сонымен бірге қоғамдық өзгерістердің ұйытқысы.

Театр тек өнер түрі ғана емес, сонымен бірге қарым-қатынастың жанды тәсілі, идеяларды, эмоцияларды және мәдени құндылықтарды жеткізу құралы. Қоғамдық рөлі баға жетпес, өйткені театр тек көңіл көтеріп қана қоймайды, сонымен бірге маңызды тақырыптарды үйретеді, шабыттандырады, ойландырады. Театр ертеден бар және әрқашан өз уақытын бейнелейді. Ежелгі Грецияда ол діни нанымдар мен философиялық идеяларды жеткізу құралы қызметін атқарса, орта ғасырларда ағарту мен үгіт-насихат үшін пайдаланылды, ал Қайта өрлеу дәуірінде адам болмысын тану алаңы болды. Қазіргі таңда театр қоғамның айнасы болып, заманның қиыншылықтары мен сын-қатерлерін қойылымдар арқылы көрсетуде. Театр адамның және қоғамның санасын көтеруде маңызды рөл атқарады. Бұл көрермендерге моральдық және этикалық мәселелер туралы ойлауға көмектеседі, эмоционалдық интеллектті дамытады және эмпатияға үйретеді. Сонымен қатар, театр қойылымдары адамдарды әртүрлі елдердің тарихымен, әдебиетімен, мәдениетімен таныстыра алады.

Театр адамдарды жақындастырып, маңызды тақырыптарды талқылауға мүмкіндік береді. Ол әділеттілік, толеранттылық және адамгершілік мәселелерін алға тартады және қоғамның әртүрлі топтары арасындағы диалогты дамытады. Презентациялар теңсіздік, кемсітушілік және қоршаған орта сияқты маңызды әлеуметтік мәселелерді талқылау тәсілі бола алады.

Театрдың халық өміріндегі маңызы даусыз. Олар сізді және бізді қоршаған әлем туралы білім беруге, шабыттандыруға, қосылуға және білуге көмектеседі. Театр – өнер емес, дамудың, мәдениеттің, адам дамуының қуатты құралы. Цифрлық технология мен жылдам өзгеру дәуірінде театр өзін-өзі танытудың және әлемді түсінудің маңызды және қуатты тетігі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Телевизиялық журналистика: Оқулық 4 –//Редколлегия:Г.В.Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский. – М.: Изд-во МГУ, Изд-во «Высшаяшкола», 2012. – 324 б.
2. Ұ.М. Есенбекова. Тележурналистика: телехабар жасау технологиясы:Журналистика мамандықтарына арналған оқулық. – Алматы: РПБК«Дәуір», 2018. – 240 б.
3. Ғ. Әбілдина. Телевизия өнері: теориясы мен технологиясы: оқу құралы. –Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 309 б.
4. Л.Кулешов. Основ кинорежиссуры. – М.: Госкиноиздат, 2011. – 262 б.
5. С.Оразалы. Теледидар өнері. – Астана: Фолиант, 2019. – 552 б.

ӘОЖ 746:311

ЛЕНТАМЕН КЕСТЕЛЕУ:НӘЗІК ӨРНЕКТЕР ӘЛЕМІНДЕГІ ӨНЕР МЕН ШЕБЕРЛІК

Тұрмағамбетова Ш.Е. –МӨ 21-13к4 тобының студенті
Доскараева Ж.Е. – магистр,оқытушы

Лентамен кестелеу-өткен мен бүгіннің арасын жалғаған нәзік өнер.Кестелеудің бұл әсем түрі шексіз шығармашылықтың туындысын өзгеше әрі әсерлі түрде бейнелеудің жолы.Бұл техника көптеген халықтардың мәдениетінде орын алып,уақыт өте келе жаңа техникалармен байып,толыға түсті.

Қазақ халқының кестелеу өнері де өзіне тән өрнек пен нақыштарға толы, ал лентаны қолдану – заманауи қолөнердің шығармашылық бағыттағы жаңа мүмкіндігі.

Лентамен кестелеу өнерінің тарихы.Алғашында бұл әдіс XVI ғасырда Францияда аристократиялық киімдер,аксессуарлар мен тұрмыстық туындыларды әшекейлеуде кеңінен қолданылды.Кестелеу әдісі уақыт өте Еуропа елдеріне тарап,кейіннен әлемдік сәнге айналды.

Алғашқы қолданылған материалдар жібек ленталар мен табиғи маталар болды.Жібек матасының табиғи жылтырлығы кестеге ерекше әсемдік көрініс берді. Ол кезеңдерде тек қол еңбегімен жасалғандықтан, бұл техникамен жасалынған туындылар аса бағалы болып саналды.

Қазіргітаңда лентамен кестелеу өнері қайта жанданып, көптеген туындыларда қолданылуда. Мысалы: киім-кешектерде, үй декорларында, әртүрлі қолөнер бұйымдарында және т.б.

Лентамен кестелеудің ерекшеліктері. Лентамен кестелеу техникасы көлемді әрі ерекше пішіндегі ғашайып өрнектерді жасауға мүмкіндік береді.Ерекше деталь ол шынайылық,яғни шұғыласын шашқан гүлзардай кестелер материал үстінде шығыңқы орналасады. Ленталардың әртүрлі түстері мен текстурасы жұмыстарды жандандырып,оларға ерекше жылылық қоса түседі. Әр деталь қосылған сайын туынды ерекшелене түседі.

Лентамен кестелеудің ең басты ерекшелігі оның қарапайымдылығы. Бұл техниканы меңгеру тез әрі оңай. Жаңа бастаған адамдардың қолдары тез үйреніп,жақсы нәтиже көре алады. Текстураның тереңдігі, түстердің

байлығы,техниканың қарапайым әрі оңайлығы қиял әлеміндегі бейнелерді жасап шығуға мүмкіндік береді.Лентамен жұмыс жасауда қажет құралдар мен материалдар, олар:мата, ине, ленталар, кергіш және қосымша декорациялар.

Лентамен кестелеу техникалары мен стильдері. Ең танымал техникалар-тік тігіс, роза гүлі және Француз түйіні.

Тік тігіс жапырақтар мен бұтақтарды кестелеуде қолданылса,роза гүлі лентаны шиыршықтап түрлі гүлдерді жасауда қолданылады. Бұлардан бөлек гүл шоғыры техникасымен әртүрлі түстерді араластырып,ленталардан сан түрлі композициялар жасауға болады.

Қолдану аймақтары. Лентамен кестелеу өнері көптеген аймақтарда кеңінен қолданылады. Мысалы: киім-кешектерді безендіру, сәндеуде көптеп қолданылады. Интерьер элементтерін яғни түсқағаздарды,жастықтарды,перделерді безендіруде де қолданылады.Қолөнер бұйымдарын дайындаумен ғана шектелмей сыйлықтарды әшекейлеудеде қолданылады. Лентамен кестелеуді көптеген бағыттарда қолдану арқылы біз табиғаттың сұлулығын көркем түрде жеткізе аламыз.

Шығармашылықты дамытудың тамаша тәсілі. Лентамен кестелеу тек әдемі,сәнді бұйымдарды жасау ғана емес. Онымен қоса адамның шығармашылық дамуы,жаңа дүние білуінде.Жұмыс барысында адам жүрегі нәзіктік

пен жылулыққа толып,сабырлылық пен шыдамдылықтың шыңына жетеді. Адамның зейіні мен ұқыптылығы жетіледі.Бұл өнер түрі тек бұйым жасауды үйрену емес адами тұрғыда дамуды да көздейді.

Лентамен кестеленген нәзік жұмыс.

Қорытынды.Лентамен кестелеу бұл нәзіктік пен әсемділікті жаны сүйетін адамдар үшін таптырмас өнер.Әрбір иірілген гүл мен жапырақ пішіндері кестені шынайы өнер туындысына айналдырады.Бұл кестеде қолдануға болатын түстердің кең палитрасы шығармашылыққа жаңа бір жол ашады.Нәтижесінде әрбір жұмыс өзіндік сұлулығы бар ерекше болып шығады. Лентамен кестелеуде тек туындыны емес оны жасап шыққан адамның жан әлемінің көрінісін көруге мүмкіндік аламыз.

Әдебиеттер

1. Ткаченко Е. “Вышивка лентами: от простого к сложному”. – Москва: Эксмо, 2019.
2. Баринова А. “Искусство вышивки лентами: техники и приемы”. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
3. “Вышивка лентами: полное руководство для начинающих”. – АСТ, 2018.
4. “Вышивка лентами: основы мастерства”, журнал “Рукоделие и творчество”, №3, 2021.
5. “Ленты в рукоделии: универсальный материал”, журнал “Творческий мир”, №6, 2020.
6. Ribbon Embroidery Techniques and Patterns - www.craftsy.com.
7. Вышивка лентами для начинающих - www.handmadebase.com.
8. YouTube-арналар: “Ленты и вышивка”, “Рукоделие с любовью”.
9. Шеберлердің авторлық еңбектері:
10. Pinterest пен Instagram-дағы “@handmade_embroidery” парақшалары.
11. Etsy платформасындағы жеке шеберлердің жұмыстары.

ӘОЖ 345.26

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ӘДІСТЕМЕЛІК ҚАМТУДЫҢ СУБЬЕКТІСІ МЕН ОБЬЕКТІСІ

Тұрсынбай А.–МӨ 21-15дктобының студенті
Тұтқабаева М.–магистр-аға оқытушы

Мәдени тыныңу мекемелерінде әдістемелік қамту жүйесінің өзіне тән ғана, өзгеше, сапалық ерекше субьектісі мен обьектісі болады. Көбіне мәдени тыныңу мекемелерінде обьект ретінде мәдениет мекемесінде өткізілетін түрлі көпшілік (бұқаралық), топтық және ұжымдық іс шараларға келушілер, көрермендер мен тыңдармандар болса, ал мұнда обьект ретінде мәдени тыныңу мекемелерінің түрлі дәрежедегі тұрақты аудиториясы болып табылады.

Іс әрекет обьектісі сандық және сапалық тұрғыдан өзгеріп отырады. Іс шараға дайындық және осында келушілер түрлі әлеуметтік рөлдерге түсе отырып, бір мезгілде мәдениет үйлері мен сарайлары, жастар орталығынад мәдени тыныңу қызметінің әрі обьектісі де, әрі субьектісі де бола алады.Бұл жерде обьект және субьект арасында шекара салыстырмалы түрде болып қана:мәдени тыныңу мекемелері үшін көрсеткіштерінің өзара байланысы, тәрбиешілер, келушілер арасындағы тура және кері байлаыстардың тоғысуына тән жағдай орын алады.

Қазіргі білім беруді дамытудың педагогикалық теориясында қалыптасқан үйретудіңөзі жеке тұлғаға бағытталған Мәдени іс-әрекет үрдісінде мәдени тұлғаны қалыптастыру үрдісі ретінде түсініледі. Сонымен қатар, бұл үрдістің орталығында Мемлекет білім алушылардың жеке басының мәдени қалыптасуын жүзеге асыруға сеніп тапсырған білім беру мекемесі тұр. Бұл ретте ондағы тәрбие оқу функциясына да, оның барлық оң және теріс мүмкіндіктері бар еркін тұлғалық дамуға да жан-жақты әсер ететін үнемі дамып келе жатқан қоршаған ақпараттық кеңістіктің рөлінің артуы сияқты факторды ескеру қажет.

Жеке зерттеулерде "Білім беру кеңістігі" термині біртұтас білім беру, Мәдени-білім беру, тәрбиелік (білім беру тәрбие үрдісін де білдірсе де) және т.б. ретінде түсіндіріледі."Мәдени-білім беру кеңістігі" термині адам өмірінің екі маңызды саласын біріктіреді: ол Мәдениет және Білім.

Бұл өзара әрекеттесуді қарастыруға әлеуметтік-гуманитарийлердің (В.С. Библер, М.М.Бахтин, Л.С. Выготский, Н. З. Чавчавадзе және т. б.), философтардың (В. С. Швырев, Н. Б. Крылов, Е. Г. Осовский) еңбектері арналған. Олар ұсынған идеялар адамды мәдениеттің субъектісі және тасымалдаушысы ретінде қарастыруға көмектеседі.

Қазір білім беруді дамыта педагогикалық теориясы қалыптасаүйретудіңөзі жеке тұлғаға бағытталған іс-әрекет үрдісінде мәдени тұлғаны қалыптастыру үрдісі ретінде түсініледі. Сонымен қатар, бұл үрдістің орталығында Мемлекет білім алушылардың жеке басының Мәдени қалыптасуын жүзеге асыруға сеніп тапсырған білім беру мекемесі тұр. Бұл ретте оқудағы тәрбие оқу функциясына да, оның барлық оң және теріс мүмкіндіктері бар еркін тұлғалық дамуға да жан-жақты әсер ететін үнемі дамып келе жатқан қоршаған ақпараттық кеңістіктің рөлінің артуы сияқты факторды ескеру қажет.

Жеке зерттеулерде "Білім беру кеңістігі" термині біртұтас білім беру, мәдени-білім беру, тәрбиелік (білім беру тәрбие үрдісін де білдірсе де) және т.б. ретінде түсіндіріледі."Мәдени-білім беру кеңістігі" термині адам өмірінің екі маңызды саласын біріктіреді.

Н.В.Щиголеваның пікірінше, тұлғаның дамуының әртүрлі қозғалмалы күштері шоғырланған мектептің мәдени-білім беру кеңістігін ойдағыдай қалыптастыру үшін Мәдени-білім беру кеңістігін, мектептің Мәдени-білім беру ортасын ерекше ұйымдастырылған Әлеуметтік-мәдени және жеке орта ретінде түсінілуі маңызды. Бұл жерде даму мен өзін-өзі дамытуды ынталандыру, тұлғаның шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы.

Мәдени-білім беру кеңістігінде Н.В.Щиголева екі жағынайтады:

- мектепте, үйде оқу қызметін қамтитын оқу-дамыту;бұл орта танымдық, мәдени ақпараттың аудармашысы қызметін атқарады;

-оқушыларға (әсіресе бастауыш сынып оқушыларына) бірлестіктерде, үйірмелерде қоғамдық, шығармашылық қызметке белсенді қатысуға көмектесетін сыныптан тыс-бос уақыт та қаралады.

Сонымен бірге мектептің мәдени-білім беру кеңістігі оның қоршаған ортасынан оқшауланбайды. Ол мектептен тыс ортамен үнемі өзара әрекеттеседі: бұқаралық-коммуникациялық орта, отбасылық орта, құрдастарымен қарым-қатынас.

Осы "орталардың" барлық өкілдері мәдениеттің мақсатын, өзінің көркемдік талғамын, эстетикалық мұраттарын, музыкалық қажеттіліктерін және т. б. түсінеді. Сонымен, әр муниципалды ауданда, жасөспірімдер аула клубтары, балалар шығармашылық орталықтары, мәдениет және өнер орталықтары бар, олар мәдени-ағартушылық, шығармашылық-дамытушылық, ұйымдастырушылық-бос уақытты, коммуникативті функцияларды атқара алады.

Ең дұрысы, жалпы мәдени-білім беру кеңістігінің барлық элементтері (отбасы, мектеп, клубтар, шығармашылық үйлері және т. б.) үнемі өзара әрекеттесіп отыруы керек, олардың арасында тұрғындардың бос уақытын ұйымдастыруға бағытталған желілік ынтымақтастық орнатылуы керек. Демалыстың тартымды түрлері, сонымен қатар оның рухани, мәдени дамуына, білім деңгейін арттыруға, шығармашылық мүмкіндіктерін іске асыруға пайдалы.

Мәдениетті, ашық, шығармашыл дарынды азамат – бұл мектептің бірыңғай мәдени-білім беру кеңістігін және оның қоршаған ортасын құруға және дамытуға бағытталады.

Мәдени-білім беру кеңістігін мәдени ағарту атмосферасымен, қоғамда болып жатқан дағдарыс жағдайында көркемдік-шығармашылық өзара іс-қимылмен толтыру ерекше маңызға ие.

Н. В. Щиголеваның пікіріше, мәдени-білім беру кеңістігі үнемі қозғалыста және дамуда болады. Оның даму моделін құру кезінде келесі барлық компонеттерді ескеру қажет:

- кеңістіктік-семантикалық компонент (көркемдік, музыкалық шығармашылықпен айналысу үшін материалдық-техникалық жарақтадырылған оқу және өмір сүру кеңістігін, жайлылықты ұйымдастыру эстетикасы);
- мазмұндық-әдістемелік компонент: мәдени-білім беру ортасын дамыту тұжырымдамасының, бағдарламасының, музыкалық-демалыс қызметін ұйымдастырудың болуы; даму бағыттарын, нысандарын құрылымдалған айқындау, оларды нақты мазмұмен толықтыру; түрлі дәстүрлі және инновациялық әдістерді қолданубілім алушылардың көркемдік, музыкалық дамуы; мәдени-білім беру кеңістігінің әртүрлі субъектілерін тартатын мәдени құбылыстарды, музыкалық оқиғаларды бағдарламалау және өткізу;
- коммуикациялық-ұйымдастырушылық компонент; көркемдік-білім беру қызметін жүргізуде құндылық бағдарларын құру, шығармашылық қарым-қатынас үшін қолайлы атмосфераны құру және қолдау; педагогтардың, ата-аналардың, оқушылардың және т.б.

Шығармашылық, бастамашыл топтарының болуы; қарым-қатынас Мәдениетін қалыптастыруда өте қажетті құбылыс болып табылады.

Білім алушылардың көркемдік, музыкалық дамуы; мәдени-білім беру кеңістігінің әртүрлі субъектілерін тартатын әдеби құбылыстарды, музыкалық оқиғаларды бағдарламалау және өткізуді меңзейді. Мұнда коммуникациялық-ұйымдастырушылық компонент; көркемдік-білім беру қызметін жүргізуде құндылық бағдарларын құру, шығармашылық қарым-қатынас үшін қолайлы атмосфераны құру және қолдау; педагогтардың, ата-аналардың, оқушылардың және т.б. қамтылады. Шығармашыл бастамашыл топтарының болуымен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру оң нәтиже берері сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Камалова Н.К. Мәдени-тыныңу жұмысын социологиялық зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі. /Оқулық. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011.- 212 бет
2. Рабочая книга социолога. – М.Наука,1983
3. Петрова Э.А. Методология и методика социологических исследований культурно – досуговой деятельности, М,1990,138-140б
4. Ядов В.А. Социологичекие методы исследования клубной работы, М,1986,82-90б

ӘОЖ 664.656

БҰҚАРАЛЫҚ ІС ШАРАЛАРДЫҢ ЗАМАНАУИ ДАМУЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тұрсынкул Ж. МӨ- 23-7к тобының студенті
Умирбаева А.- оқытушы

Қай кез болмасын барлық халықтардың мерекелік іс шараларықоғамдастық үшін де, мерекелік іс-шараның әр қатысушысының субъективті қатысы үшін де ерекше маңызы бар ерекше оқиға болады.

Әдетте «заманауи өнер қазіргі заман өнері»дегенде дәстүрден толық қол үзген,бұрығы қаламгерлердің армандауға батылы да бармаған мүлде жаңа өнер бағыты ойға келеді. Прогресске ұмтылғандар «өнер де заманға ұмтылып отыруы керек» дейді. Ал өнердегі модеринизм жалған бағыт дейтіндер өткен заман өнерінен ажырағысы келмейді.шын мәнінде, бұл әлдеқайда күрделі мәселе, себебі заманауи өнердіңөзі кезінде қалыптасқа жағдайды өзгертуге деген талпынысыа туған-делінеді [Өнер тарихы. Рухани жаңғды. Жаңа гуманитарлық білім] жинағында.

Қазіргі Қазақстанда думандар, халықтық мерекелер мен жеңіс шерулері керемет түрде өткізіледі. Қазақстанның мерекелік мәдениеті соңғы онжылдықтардағы саяси метаморфоздарды, халықтың діни толеранттылығын және қазақ менталитетінің қайшылығын да көрсетті.

Облыс орталықтарындағыхалықтықмерекелер қала деңгейінде басталып, бұқаралық сипатқа ие болғандықтан, мерекенің қалалықмерекелік мәдениет жүйесінде тиімді жұмыс істеуі үшін жауапкершілік толығымен осындай іс-шараларды ұйымдастырушыларға жүктеледі. Осыған байланыстыхалықтықмереке әлеуметтік коммуникация мамандарының, атап айтқанда PR-мамандардың қызмет саласы ретінде пайда болады.

Қазіргі заманғы ойын-сауық технологияларының ілгерілеуі жаңа мүмкіндіктерге әкелуде: PR құралдары мен әдістерінің көмегімен қоғамың экономикалық, саяси, мәдени, халықтық даму жағдайына реттеушілік әсермен жүзеге асырылады. Сондай-ақ осы тақырыптың ашылуы қазіргі уақытта өз қызметтерін жоспарлайтын және іске асыратын мерекелік инфрақұрылым қызметін тиімді және жоғары техологиялық PR-сүйемелдеу қажеттілігіің, сондай-ақ мақсатты аудиториялардың қоғамдық пікірінің жай-күйіне реттеуші әсер ету қажеттілігінің артуымен байланысты болып отыр.

Мереке ұғымы қуанышты, көңілді, алаңсыз, еркін сипатпен байланысты туындап дамиды. Бұл әсерді қабылдау мерекеге қатысушыларға да, оның ұйымдастдышыларына да тән жағдай. Бірақ, сөзсіз, мереке-бұл мерекені ұйымдастыру мен өткізудің әртүрлі формаларын, нұсқаларын, мақсаттарын, міндеттерін қамтитын күрделі және кең ұғым. Мереке идеясы, бір жағынан, тарихпен түсіндірілетін оқиғалардың, факторлардың, атаулардың, мифтердің жиынтығы. Екінші жағынан, бұл адамдардың мәдениеті, әдет-ғұрыптары, жалпыхалықтық және жергілікті сипаттағы дәстүрлер болып табылады. Әрине, мерекелер бос уақыттың мәңгі үлгілері ретінде қазіргі уақытта белгілі бір шындыққа айналатын және өмірдің толықтығын, қоршаған әлеуметтік және табиғи әлеммен үйлесімділікті сезінуге көмектесетін идеалды ұмтылыстардың тәжірибесіне ықпал етті және ықпал етті.

Дәстүрлі халықтықмерекелер туған жерінде ғана емес, одан тыс жерлерде де маңыздыбола бастады. Жаппай халықтықмерекелерді ұйымдастыру және өткізу қала немесе аймақ ауқымында әдеттегі жаппай мерекелерді дайындауданшамалы дәрежеде ерекшеленеді.

Жаппай халықтықмерекені ұйымдастыру кезінде оның халықтық рәсімдер, тағамдар, музыкалық сүйемелдеу, безендіру және т .б. сияқты сипаттарын ескеру қажет.

Бағдарлама кімге және не үшін қажет? Негізінде мәдени жоспары әзірлеуге тапсырыс беруші әртүрлі әлеуметтік субъектілер (билік, қоғамдық ұйымдар және т.б.) бола алады. Алайда, көбінесе жоспары әзірлеу қажеттілігі белгілі бір перспективада аймақтағы мәдени қызметті дамытудың басымдықтарын анықтауды қажет ететін жергілікті мемлекеттік органдарда туындайды. Жоспарды әзірлеу сонымен қатар қандай да бір жалпы кешенді мәселені шешу үшін әртүрлі субъектілердің күштері мен құралдарын үйлестіру және біріктіру қажеттілігіне байлану болуы мүмкін. Сонымен қатар, мәдени бағдарлама әртүрлі көздерден қаражат тартудың маңызды шарты мен алғышарты болып табылады, жарнамалық қызметті ұйымдастдыға нақты материал береді, туристерді тарту құралы болып табылады.

Бұқаралықхалықтық іс - шара бағдарламасының тапсырыс берушісі бағдарламалық құжаттың қандай түрі және ол не үшін ниетті екендігі туралы нақты және нақты есеп беруі керек. Қандай бағдарлама қажет? Біреуі - "американдық" рухта - "нәзік" нұсқа жоспары келіп түскен өтінімдер мен жобалар жиынтығына тапсырыс береді.

Екіншісі - "қатты" - уақытты қажет ететін зерттеуді, перспективаға нақты мерзімдерде жазылған жұмыс түрлеріндегі басымдықтарды нақтылауды қамтиды. Ескететеін мәселе, кез-келген нұсқада "үлкен" жоспарың заттары ("қатты" нұсқада) және басымдықтар схемасы шеңберіндегі нақты жобалар ("нәзік" нұсқада) тек толық сипатталған проблеманы, идеяны, мақсаттарды, міндеттерді, мазмұнды, қамтамасыз етудің негіздемесін қамтитын толық жұмыс болуы керек. Сондай - ақ, бағдарламалық құжаттардың аннотациясы, жоспарды жылжытудың PR-акцияларында қолданылатын үлестірме, жарнамалық материал ретінде пайдаланудың қысқаша нұсқасы болуы керек.

Бұқаралықхалықтық іс-шара бағдарламасын кім әзірлейді? Мұндай әрекет үшін заманауи мәдени процесстерге, олардың динамикасына, жергілікті ерекшеліктері мен дәстүрлеріне жақсы бағдарланған тәуелсіз мамандарды тартқан жөн. Әзірлеушілер тобына жергілікті мәдениет қызметкерлері де кіруі керек - олардың ішіндегі ең тәжірибелі және құзыретті, сонымен қатар жас мамандарды, бастамашыл және пысық мамадарды тарту. Толыққанды жоспар әзірлеуді, ең бастысы – кейіннен толық іске асуы, оны әзірлеуге жергілікті заң шығарушы және атқарушы билік өкілдерін (мәдениет жөніндегі комиссия мүшелері - депутаттарды, тиісті қызметтердің жетекші шенеуніктерін), сондай-ақ жергілікті тарих, дәстүр және мәдени өмір проблемаларына қызығушылық танытатын жұртшылық (шығармашылық одақтар, қоғамдық ұйымдар) өкілдерін, жетекші журналистерді тартуды айтарлықтай жеңілдетеді.

Халықтық іс-шара бағдарламасы қалай әзірленеді? Жоба мен жоспар әзірлеудің өзі мәселе етіп анықталып басталуы керек, оны шешуге осы құжатпен анықталған әрекеттер реті түзіледі. Нақты мәселелерді түсіну кейде күтпеген әлеуметтік серіктестікке әкеледі, қосымша куштерди тарту жолын да ашады. Бұқаралық ақпарат құралдары, әкімшілік құжаттар және арнайы зерттеулер осы мәселелер туралы ақпарат бере алады. Бірқатар мәселелерді шешуге арналған жоба оған сенімділік, өзектілік және маңыздылық беру үшін нақты және нақты тұжырымдаманы қажет етеді. Жобаны немесе жоспары әзірлеудегі келесі қадам-жобаның немесе жоспардың жалпы идеясын тұжырымдау қажет. Бұл шығармашылық идеялар мен ойлар және ұйымдастдышылық жоспар идеялары болуы мүмкін. Осыдан кейін ғана жоспардың немесе жобаның түбін немесе (мақсаттарын) тұжырымдауға, яғни нақты қажетті нәтижені сипаттауға кірісуге болады.

Даму сол ауқымдағы мәдениет саласының жай-күйін талдауды, арнайы зерттеуді (сауалнамалар, есептеулер, бақылаулар, құжаттар мен баспасөзге контент-талдау), семинарлар, жиындар және т. б. өткізуді қамтуы мүмкін. Алайда мұндай жол дамуды айтарлықтай кешіктіреді және оның құнын арттырады. Зерттеулер негізінде (олар бойынша бағдарлау есебі ұсынылады) ұсыныстар әзірлеу керек, тек олардың негізінде - жоспардың нақты жобалық бөлігі туындайды.

Жобалар (бағдарламалар) бірқатар функцияларды орындайды: әлеуметтік маңызды мәселелерді нақты шешу тәсілі туралы идеялар; осы мәселелерді шешуге қатысушылардың міндеттемелері. Олар бірқатар талаптарға сай болуы керек: әзірлеушілердің кәсібилігін көрсету; осы жобаның тартымдылығын, сипатын,артықшылықтарын көрсету; нақты, өлшенетін және шынайы болу; түпкілікті нәтиже туралы нақты түсінік беру; іске асуы үшін қажетті нақты уақыт пен нақты ресурстарды ескерілуі маңызды. Бұл мәдени іс-шаралардың жобалары мен бағдарламаларының нақты жоспарлы құжаттама ретіндегі ерекшеліктеріне және оларды ресімдеуге қойылатын талаптарға байлану болған болар еді.

Жобаның мықтылығын және оны қолдау мен қаржыландды мүмкіндігін бірқатар факторлар арттыра алады:) жобаның әлеуметтік маңыздылығы, оның ішінде: шешілетін проблемалардың реті; маңызды нәтиже алда ұзақ мерзімділігі; одан әрі дербес даму мүмкіндігі; жобаның бірегейлігі (идеялары, іске асырылуы); жобаның қоғамдық орны, оның ішінде БАҚ-та; саяси тартымдылығы, оның ішінде: жобаның өзекті саяси проблемаларға үндестігі, саяси дұрыстығы, халықтың жекелеген топтарын кемсітпеуі; серіктестік стратегиялығы, азаматтық қоғамды қалыптастыру факторы ретінде әлеуметтік серіктестікті дамыту және нығайту; сондай ақ қаржылық-экономикалық тартымдылығы, оның ішінде: экономикалық тиімділік (қысқа уақыт және шағын ресурстар); қаржыландыру көлемі; жобаның коммерциялық емес сипаты; қолда бар өз ресурстарын ұтымды пайдалану осының бәрі біте қайнасатын маңызды тұстары болып табылады.

Әдебиеттер

1. Эрнст Гомбрих. Өнер тарихы. Рухани жаңғды. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық. Халықтық аударма бюросы. Қоғамдық қоры. А-а 2019-675 бет.
2. Дереккөз:https://translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.ac6a674e-67a09090-a04ec502-74722d776562/https/nsportal.ru/sites/default/files/2022/01/28/evolyutsiya_narodnyh_prazdnikov_i_obryadov.docx
3. Шулунова Л.И., Уалиханова А., Сапарова Ю.А. «Бос уақытты ұйымдастырудың көркемдік педагогикалық әдістемесі».- электрондық оқулық.-Шымкент,2013

ӘОЖ 317.381

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІНДІК БАҒЫТТАҒЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ҚАЛЫПТАСАТЫН ТҮЙІНДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ МАЗМҰНДЫҚ СИПАТЫ

Тұтқышбай Қ.М. – МӨ-22-3к тобының студенті
Камалов Ю.Н. – п.ғ.к., профессор

Жалпы орта білім беру жүйесінде бейінді оқытуды жүзеге асыру – білім алушылардың саналы түрде кәсіптік, азаматтық, тұлғалық өзін-өзі анықтауына мүмкіндік беретін түйінді құзыреттіліктерді игеруін қамтамасыз ету және даралық білімдік қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады.

Бейіндік оқыту жоғары сынып оқушыларының қызығушылығына, бейіміне және қабілетіне қарай сараланған білім беру негізінде ұйымдастырылады.

Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың мақсаты: оқушылардың сапалы білімге қол жеткізуін, олардың қабілеті мен қызығушылығын, танымдық және өмірлік қажеттіліктеріне, бейімділіктеріне сәйкес қамтамасыз ету, сонымен қатар жоғарғы кәсіби және орта білім деңгейінің сабақтастығын қамтамасыз ету [3].

Бейіндік оқыту жеке тұлғаға бағыттала отырып, мынадай *міндеттерді жүзеге асырады:*

- жалпы орта білім бағдарламасының жеке пәндерін тереңдете оқыту;
- білім мазмұнын саралауға және әр оқушының өзіндік білім траекториясын құруға жағдай жасау;
- жалпы орта және кәсіби білім арасындағы сабақтастықты, бағдарлы сынып оқушыларын жоғары оқу орнында білімін жалғастыруға дайындауды қамтамасыз ету;
- оқушының белгілі сала бойынша қабілетін ұштау, оның бойында келешекке қажет білік пен дағданың қалыптасуына мүмкіндік жасау.

Функционалдық сауаттылықтан күтілетін нәтиже білім алушылардың түйінді және пәндік құзыреттерді (практикалық жағдайларда және әлеуметтік бейімделу процесінде оларды тиімді қолдана білу) меңгеруі болып табылады. Бұл жағдайларда түйінді құзыреттер орта мектеп бітірушілерінің білім нәтижелеріне мемлекет тарапынан мемлекеттік стандарттар мен оқу бағдарламалары арқылы қойылатын талаптар арқылы анықталады.

Оқу тәрбие үдерісінде оқушы бойында қалыптасатын жеке тұлғалық түйінді құзыреттіліктер төмендегідей мазмұндық сипатқа ие болады:

- елде болып жатқан оқиғаларды адекватты қабылдау қабілеттілігі, азаматтық және патриоттық, жоғары этикалық бағалау негізінде ұжымдағы өз орнын білу қабілеттілігі;
- адамдық қарым-қатынаста жоғары мәдениеттілік көрсету, этикалық нормаларды сақтау қабілеттілігі;
- өзінің тұлғалық сапасын, көшбасшылық қабілетін дамытуға ұмтылу; өзін-өзі дамытуға ұмтылу қабілеттілігі;
- өзінің даму траекториясын және өзінің іс- амалын жоспарлау, оны іске асыру қабілеті;
- оқушының жалпы мәдени, адамдық-рухани сапасы, этикалық нормаларды меңгеру қабілеттілігі;
- сыни ойлау дағдысын дамыту, стандартты емес креативтік есептерді шешу қабілеттілігін қамтамасыз ету;
- өзінің кәсіби қызметін бағдарлау үшін қажетті экономикалық ақпараттарды қолдану және табу қабілеттілігі;
- өмірдің әртүрлі салаларында базалық және қолданбалы білімін қолдана білу қабілеттілігі;

Оқушы бойында патриоттық сезіммен өз елі үшін жауцапкершілік міндеттерін қалыптастыратын азаматтық түйінді құзыреттіліктердің мазмұндық сипаты:

- белсенді азаматтылық ұстамдылық көрсету, жоғары патриоттық сезім, өз отанына қызмет көрсетуге дайындығы және оны қорғауға қызығушылығы қабілеттілігі;
- өз елінің, туған жерінің табиғатын байытуға және сақтауға ұмтылу, қоршаған ортаны қорғауда белсенді орнын табу қабілеттілігі;
- ҚР Конституциясын сақтау және білу, заңдарды білу және мемлекеттік тіл мен мемлекеттік рәміздерін сыйлау қабілеті;
- діни сипаттағы және заңға қайшы, идеологиялық деструктивті бағыттарды қабылдамау қабілеті

Оқушының қоршаған әлеуметтік ортаға еркін бейімделуге бағытталған коммуникативтік түйінді құзыреттіліктердіңмазмұндық сипаты**:**

- жалпы адами мәдениеттегі жетістіктер және ұлттық мәдениет, этномәдениет, дәстүр ерекшеліктерін, мәдени негізде тұлғалық, жанұялық және әлеументтік өмірдің негіздерін біліп меңгеру қабілеттілігі;
- мемлекеттік тілді меңгеру және мемлекеттік тілді қарым-қатынас, танымдық, өзін-өзі дамытуға қолдануға өз орнын сезіну қабілеттілігі;
- талдау және жаңашыл ойлау қабілеттілігін көрсету, ғылым негізін тану процесінде жобалық-ғылыми қызметтерге белсенді қатысу қабілеттілігі;
- әр уақытта жаңа білім алуға құштарлығы және жаңа технологияны меңгеру қабілеттілігі;
- жаңашыл технологияларды меңгеруді және әр уақытта білімін жаңартуға ұмтылуды қалыптастыру қабілеттілігі;
- дербестікке, алғырлыққа, адалдыққа, саналылыққа, өз қызметінің нәтижесінің жауапкершілігіне, кісілікке, командада жұмыс жасай білу қабілеттілігі;
- адамдарға құрмет, өзін-өзі ұстау мәдениеті және тату-тәтті қарым-қатынас қабілеттілігі;
- оқушылардың әлеуметтік ортада, кәсіпкерлік пен экономика саласындағы қызметтерге қалыптасуын дамыту қабілеттілігі.

Оқушының түрлі технологияларды тиімді пайдалануға қабілеттігін қалыптастыруға бағытталған технологиялық түйінді құзыреттіліктердің мазмұндық сипаты **:**

- жобалық-зерттеу қызметінде және технологиялық есептерді шешуде практикада қолдана білу қабілеттілігі;
- материалдарды түрлендірудің қазіргі заманғы технологияларының негізін білу және оны іс-әрекет барысында пайдалану қабілеттілігі;
- қазіргі заманғы технологияларды өндірісте, ауылшаруашылық өндірісінде, экономикада, бизнесте,білім беруде, тұрмыстық және қызмет көрсету салаларында қолдану қабілеттілігі;
- адамның тіршілік әрекетінің негізі формалары мен рухани өндірістің және материалдардың прогрессивтік технологияларын ұсыну қабілеттілігі;
- қызметін атқаруда, жобалау қызметтерінде даярлық құрылымымен бірге көркемдік-қолданбалы және конструкторлық, дағдыны қалыптастыру қабілеттілігі;
- көркемдік-өнеркәсіптік өндіріс негізінің түп-нұсқасы мен проблемасын түсіну қабілеттілігі.

Бұл оқушыларды оқуға ынталандырады, жасөспірімдердің жанұяда тәрбиелену проблемасын шешеді, ауыл жастарының жұмыспен қамтылу жағдайын жақсартады, ауыл тұрғындарының қалаға көшіп қонуын және жастар арасында құқық бұзушылық деңгейін төмендетеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07. 2007.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 ж. 07.12. №1118 Жарлығымен бекітілген.
3. Қазақстан Республикасында жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары.
4. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.

ӘОЖ 793.3

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ БИДІҢ РӨЛІ

Тынышбек Ә.Н. - МӨ-23-9р1 тобының студенті
Жұмахан А.Т. – өнертану магистрі, оқытушы

Бидің балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі өте маңызды. Би тек физикалық қозғалыс ғана емес, сонымен қатар балаға өз сезімдерін, ойларын, эмоцияларын білдіруге көмектесетін өнер түрі. Би арқылы балалар өздерінің шығармашылық әлеуетін ашып, түрлі дағдыларды үйренеді. Би балаларға өздерінің эмоцияларын түсінуге және оларды көркем түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Музыка мен қозғалыс арқылы бала эмоциялық жағдайларын басқаларға жеткізе алады, бұл өз кезегінде эмоционалды интеллектінің дамуына әсер етеді.Биді үйрену арқылы балалар дене қимылдарын үйлестіру дағдыларын жетілдіреді. Бұл тек физикалық аспектілермен байланысты емес, сонымен қатар дене мен ойдың бірлігін қалыптастырады, яғни баланың ақыл-ойы мен денесі бір-бірімен тығыз байланыста жұмыс істейді.Би кезінде балалар өз қимылдарын және дене қозғалыстарын шығармашылық тұрғыдан ойластырып, әр түрлі тақырыптарға байланысты әңгімелер немесе суреттер құра алады. Бұл олардың қиялдарын дамытып, ойлау қабілеттерін кеңейтеді.Би тобымен бірге орындалатын өнер түрі болып табылады, сондықтан балалар бір-бірімен ынтымақтастық жасауға, топтық жұмысқа қатысуға үйренеді. Олар бір-біріне көмек көрсету, бірге жұмыс істеу, үйлесімді қимыл жасау арқылы әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

Би балаларға шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды құрал болып табылады. Ол тек физикалық қозғалысты ғана емес, сонымен қатар эмоциялық, әлеуметтік және интеллектуалдық дамуды да қамтиды. Сондықтан би сабақтары балалардың көпқырлы дамуына ықпал етеді, оларды шығармашылық тұрғыдан ойлауға, әртүрлі жағдайларға бейімделуге, өз-өзін көрсете білуге үйретеді.

Бидің балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі туралы айтқанда, оның қосымша маңызды аспектілерін де атап өтуге болады. Бұл аспектер балалардың тұлғалық және шығармашылық дамуына одан әрі ықпал етеді. Би әдетте музыкамен бірге орындалады, бұл балаларға музыкалық ырғақты сезіну, дыбысты тыңдау және оны дене қимылымен үйлестіру дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл музыкалық қабілеттерді жетілдірумен қатар, балалардың шығармашылық пен өнерге деген қызығушылығын арттырады. Би барысында балалар қозғалыс жасап, ырғаққа сәйкес қимылдап, денесін реттеуге тырысады. Бұл процестер оларды жылдам ойлауға, шешім қабылдауға, сондай-ақ әртүрлі жағдайларға икемді түрде жауап беру дағдыларын дамытады. Мысалы, жаңа би қимылдарын үйрену кезінде балалар дұрыс орындалуын қамтамасыз ету үшін жүйелі ойлауға және жоспарлауға мәжбүр болады. Би кезінде балалар қателіктер мен сәтсіздіктерге тап болуы мүмкін, бірақ олар осы қателіктерді түзету арқылы өз тәжірибелерін байытады. Қате жасаған кезде сабырлы болу және қайтадан әрекет ету дағдылары балаға қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Бұл шығармашылық процесте "қателіктен үйрену" принципінің маңыздылығын көрсетеді.

Би — эстетикалық өнер, ол балаға сұлулық пен гармонияның не екенін түсінуге мүмкіндік береді. Балалар би арқылы көркемдік талғамды қалыптастырып, эстетикалық құндылықтарды қабылдайды. Би қозғалыстары мен хореография балаларды әсемдік пен үйлесімділікке, би өнерінің тілін түсінуге бағыттайды.Би балаға өзіндік стилін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Балалар өз қимылдары мен қозғалыстарын таңдап, әртүрлі би түрлерін біріктіре отырып, өздерінің шығармашылықтарын көркем түрде көрсетеді. Бұл, әсіресе, импровизация кезінде анық көрінеді: бала өзі үшін жаңа қозғалыстарды ойлап тауып, оларды орындау арқылы өз шығармашылық әлеуетін ашады.Би сабақтары балаға нақты тапсырмаларды орындауға назар аударуды және бір сәтке шоғырлануды үйретеді. Мұндай дағдылар оқу мен күнделікті өмірде пайдалы болады. Балалар би кезінде барлық назарын қимылдарына, музыкаға және хореографияға бағыттауға үйренеді, бұл олардың зейінін дамытады.Би баланың жеке тұлғасын дамытумен қатар, топпен жұмыс істеуге де дағдыландырады. Ұжымдық билер мен ансамбльдерде бала басқа балалармен бірге жұмыс істеп, олармен үйлесімді қозғалып, бір-бірімен бірге өнер көрсету арқылы әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді. Бұл топтық ынтымақтастыққа, өзара құрметке, жауапкершілікке және келісімге үйретеді.Би балаларға өз ойлары мен сезімдерін сөзсіз, қозғалыс арқылы білдіруге мүмкіндік береді. Олар би қозғалыстары арқылы өздерінің ерекше стильдерін және жеке тұлғалық қасиеттерін көрсете алады. Мұның өзі баланың өз-өзіне деген сенімділігін арттырып, шығармашылық өздігінен жүзеге асуына жол ашады.Бидің көркемдік мәні баланың қиялын шектемейді. Олар ойдан түрлі би қозғалыстарын ойлап тауып, ойлаған нәрселерін дене арқылы көрсетеді. Осылайша балалардың қиялы кеңейіп, ойлау шеңбері кеңейеді. Олар жаңа дүниелерді ойлап тауып, көркем өнерге деген қызығушылықты арттырады. Би балаларға тек қозғалыс немесе дене тәрбиесі емес, шығармашылық дамудың

бірегей құралы болып табылады. Ол балаларға музыкалық және хореографиялық дағдыларды үйретіп қана қоймай, олардың эмоционалды, әлеуметтік, шығармашылық және интеллектуалдық дамуына ықпал етеді. Бидің арқасында балалардың өзін-өзі түсіну қабілеті артып, жаңа идеяларды іске асыру жолында сенімділіктері қалыптасады.

Би өнері балаларды өзіндік талдау жасауға, шығармашылық қадамдар арқылы шешім қабылдауға үйретеді. Мысалы, жаңа би қимылдарын үйрену немесе хореографияны орындау кезінде бала өзіндік бақылау жасап, қандай қозғалыстарды дұрыс жасағанын немесе жақсартуға болатынын анықтайды. Бұл процестер балалардың сыни ойлау қабілеттерін дамытып, мәселелерді шешуге жаңа тәсілдер іздеуге мүмкіндік береді. Би үйрену кезінде балалар түрлі қиындықтар мен кедергілерге кездеседі. Бұл олардың қажырлы еңбек пен табандылыққа үйренуіне ықпал етеді. Бала қиын қозғалыстарды немесе би қадамдарын үйрену кезінде шыдамдылық пен табандылық танытады, ол кейін өмірде кез келген қиындықты жеңуге көмектеседі. Би балалардың денсаулығына да оң әсер етеді. Ол дененің барлық бұлшықеттерін жаттықтырып, балаларды физикалық тұрғыдан күшті әрі икемді етеді. Би арқылы балалар дене мүшелерін тиімді пайдаланып, оларды дұрыс қалыпта ұстауды үйренеді. Осылайша, олар физикалық тұрғыдан жақсы дамиды және денсаулықтары нығайып, рухани және эмоционалдық тепе-теңдікке қол жеткізеді.

Би — баланың жеке тұлғасын толыққанды дамытуға әсер ететін маңызды құралдардың бірі. Би кезінде бала өзінің жеке сезімдерін, стилін және мінезін бейнелеуге тырысады, сондықтан ол өзіне тән ерекшеліктерін табады. Осы арқылы балалардың өзін-өзі бағалауы артады, олар өздеріне деген сенімдерін нығайтады, қоғамда өз орнын табуға және болашақта еркін түрде өздерін көрсете білуге үйренеді. Би балаларға тек қозғалыс ғана емес, музыкалық сезімді де дамытуға ықпал етеді. Би өнерінің музыкалық бөлігін түсіну, ырғаққа сәйкес қозғалыстар жасау баланың музыкалық дарынын арттырып, оның музыкалық құлағын дамытады. Бұл олардың басқа да шығармашылық салаларында, мысалы, музыка немесе сурет өнерінде табысқа жетуіне ықпал етуі мүмкін. Бидің мәні мен көркемдігі балаларды басқа қолданбалы өнер түрлеріне, мысалы, мүсін жасау, кескіндеме немесе сән өнеріне қызықтыруы мүмкін. Би өнерін түсіну мен шығармашылық тұрғыда қабылдау басқа өнер түрлеріне деген қызығушылықты оятады, бұл балалардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Брисске И.Э. Основы детской хореографии. Педагогическая работа в детском хореографическом коллективе: учебное пособие. Челябинск. 2013 - с. 36.
2. Добровская Е.Н. Социализация детей младшего школьного возраста в условиях фольклорно-танцевальной среды:, 2009. - 201 с.
3. Малкандуев А.М. Нравственные аспекты и системный характер традиций этнической культуры. Нальчик. 2004. – 164 с.
4. Ивлева Л.Д. Методика руководства любительским хореографическим коллективом : учеб. пособие для студ./Челябинск. 2013. - 60 с.
5. Есаулов И.Г. Педагогика и репетиторство в классической хореографии. Спб.,2015. - 256с.
6. Борзов А.А. Танцы народов мира.- М., 2006.- 496 с.

ӘОЖ 664.656

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ҰЛТТЫҚ МЕРЕКЕЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Уалихан А. – МӨ-24-6к1тобының студенті
Жумабай Л. –аға оқытушы

Әдет-ғұрып сөздері де араб тілінен қазақ сөз айналымына кірген-ді. Араб-парсы тілінен енген сөздерге талдау жасаған сөздікте екеуі де «әдет+дәстүр»,- деп «әдет» сөзінің түсіндірмесінде берілсе, «ғұрып» сөзіне тоқталғанда «обычай, обыкновение» және «әдет» - обычай,- деп қоса жазған. Сонымен, қазақ тілінде қолданылатын салт-дәстүр, әдет-ғұрып сөздерінің мағынасы бір ұғым беретін болғандықтан, бірінің орнына бірі ауысып, мәдениеттану сөздігінде берілгендей «әлеуметтік және мәдени құндылықтардың ұзақ уақыт қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа сабақтастық арқылы сұрыпталып келуін білдіретін және мәдениеттануда кеңінен қолданылатын ұғым-термин» екен.

Көшпелі және жартылай қоныстану қалпындағы мал шаруашылығымен айналысу, темір игеріліп, оны тұрмыста қолдану көптеген мәдени өзгерістерге әкелген еді.Олар, әрине, рухани өмірге ықпал етіп шаруашылық, тұрмыстық салт-дәстүрлер қалыптастырды. Ыссық, Бесшатыр, Сыпыра оба, Қара оба, Үйғарақ сияқты тұрақты және жартылай көшпелі елдер мекендеген жерлердегі көне қорымдар туралы тарихшылар еңбегі мәлімделенеді. Бүгінгі өмірде мүлдем жойылған жерлеу салтын да солар баяндайды. Қыста өлікті жерлеуге мүмкіндік болмағанда, оны киізге оралған күйінде терекке асулы сақтап, жер жібігесін жерлеген. Бұл көне сақ заманындағы салт болатын. Өлікті бірден жерлемеу, тайпа басшысы, даналығымен танылған адам болса жанын күту мақсатымен ұзақ мерзім сақтау басқа континенттерде де кездесіп жүр.

Сақ тайпаларының кейбіреулері отқа, жылқыға, не күнге табынған. Күннің тазартушылық қасиетіне сену оның жер бетіндегі үлгісі отқа табынуға әкелген. Бұл Евразия халықтарының көбіне тән табынушылық рәсіміне келеді.

Жетісудағы тастан жасалған оттық күн мен отты, ошақты қадірлеу, қастерлеу белгілері бар.

Отқа табыну арқылы қорғану рәсімі де атқарылған. Қорымды қоршап бірнеше жерден от жағу, қабірдің үстіндегі ағаштан жасалған белгіні өртеу дүниеден озған адамның жаны оралмас үшін де жасалған. Оттың тазарту күшіне сенген жастар Наурызда қырдан төмен домалатқан жанулы сабан үстінен секіріп әлсіздіктен арылып, күш

жинаған. Қыстақтан жаз жайлауға шығарда қыс бойы жиналған ауру мен қиындықтан арылу мақсатымен қос от арасынан көш өткен.

Ал үй тұрмысындағы от қасиеті көптеген ырым жоралғы, салт-дәстүрлер қалыптастырған.

Қазақ даласында оттық қойған үй болса, Ирандықгар от храмын салып, оны Дэв деп атап, табынушылық ортасына айналдырған. ДЭВ мидиялық тайпалардың бәрінде болған. Олар екі түрлі. Бірі террасада орналасқан табыну орыны, онда от ашық сақталған, екіншісі арнайы салынған храм, ондағы от жабық түрде сақталған.

Орта Азия, Қазақстанды мекендеген ру, тайпа өкілдері өздерінің шығу тегін болжайтын, болжай отырып күш-қайратын, жеңіс жігерін дәлелдейтін табынушылық ие іздеген. Сол иеден арылмау мақсатымен киелі жануар-төтемге табынған. Қару мен ат әбзелдері, байрақтары сол төтеммен безендірілген. Табыну иесі шабуылда, айқаста күш беріп, жеңіске жеткізеді деп сенген. Өмір тіршілігі, сәттілігін соған байланыстырылған. Көк бөріден жаралғанына сенген қазақ жауынгері бөрі басын байраққа іліп майданға шыққан. Орта Азия халықтары мен қазақ халқы өзге мемлекеттердегідей шабуылға шығып құл иеленіп, мемлекеттік құрылымға бағыну болмауынан өмір салтының өзі көптеген той-мерекелер түрлері мен мазмұнын туындатқан. Сол салттың бастысы шаруашылыққа байланысты. Күн көрісі мен қорғанысы, жері мен байлығы мал шаруашылығына байланысты дамыған халық еңбекке баулу, еңбек нәтижесі, тіпті ен салу мен қырқу, сою мен ұрықтандыруды да рәсімдеп той - салтанатқа айналдырған. Тіршіліккөзі-мал шаруашылығының сәттілігі малды баптап күтумен қатар, олардың иелеріне табынуға байланысты деп түсінген.

Сол себептен Жылқышы ата, Ойсыл қара, Зеңгі баба, қойшы ата мал, жануар басын аман сақтайтын, төлін көбейтетін, Аруана іңген мен Сәйгүлекті, сүтті сиыр мен қой жүнін молайтатын, қорғайтын пірлер. Малды қастерлеп, олардың пірлеріне жалбарынған, тиым сөздер арқылы қасиеттеп қастерлеген. Сондықтанда сәбиін бота мен құлынға, азаматын нарға теңеп, сұлуын танакөз атаған. Бұл дүниетаным мал шаруашылығына, оның табиғат дүлейінен аман болуына байланысты: шашыратқы, уыз той, күзем той, қымыз той, уызқағанақ тойы ботаны қырқынан шығару, т.с.с. той-мерекелер қалыптасып дамуына негіз болған.

Мал шаруашылығына байланысты той-мерекелермен қатар тәрбиелік мәні зор еңбекке баулу рәсімдері, әдет-ғұрыптары қалыптастырылған. Шаруашылық өнегесі сабақтастығын табу үшін өнім көзін тауып, нәтижелі еңбек етуі үшін баланы жастан баулу салты орын алған. Еңбекке араласпай тұрып жас төлден өзіне аталғандарына ен салып, нағашы ауылына барғанда бәсіреге /нағашысы жиеніне атаған,яғни кетерінде алып кететін, немесе өсіріп кейін беретін төл/иемденген жас өспірімнің меншіктіккөзқарасы қалыптасып, шаруашылыққа бейімделген. Бала психологиясы ескеріліп азабынан қашпай, қызықтыру мақсатымен арнайы рәсімдер қарастырылған. Уызқағанақ тойы соның дәлелі болса керек.XXI ғасыр мәдениеттің даму процесіне өзіндік ықпалын ала келді. Оның басты мақсаты мәдени-тыныңу әрекеттер дамуының тарихи-мәдени сабақтастығын жалғастыру қажеттілігіне байланысты. Ол қазақ мәдениетінің өркениетті мемлекеттер мәдениетінен кенже қалмағанын, әлемдік мәдени дамуда өзінің ерекешелігін, өміршеңдігін көрсете алу қажеттігінен туындады. Оған бірнеше негіздеме бар. Біріншісі мәдени-тыныңу жұмысының дамуына ықпал етуші саяси-экономикалық жағдаят. Өркениеттілеркөшінен кейін қалмай, өзіндік сара жолды таңдай білген Қазақстанда мерекелейтін қуанышты уақиғалар баршылық.

Ұлттық мәдениеттің заман талабына сай дамуына, оның ғасырлар қойнауында қалыптасып халқының рухани байуына қосар үлесін замандастарымызға жеткізіп ұғындыруда бұхаралық ақпараттар ықпалы ерекше. Жеке тұлғалар мен басты мәдени уақиғалар туралы мақалалар, теледидар хабарлары мен мыңдаған адам жинайтын бұхаралық мерекелер мәдени құндылықтар туралы қоғамдық пікір қалыптастырды. Солардың ішінде мәдени-тыныңу жұмысын алатын болсақ, олардың режиссерлық шешімі, дәстүрлі мәдениет үлгілерін қолданудың жаңа үлгілерін ұсыну арқылы көрермен дүниетанымына әсер ету мүмкіндігі мол.

Мәдени-тыныңу жұмысының көрнекі әдістері: арнайы рәсімдік әрекеттер, басты уақиғаға назар аударатындай ерекше айшықты әсерлік амалдар, кейіпкерлерді таңдап, олардың орналасуының нышандық белгілері, киген киімдері мен бұйымдар түр –түсіне дейін, мәдени іс-шара мазмұнын айшықтайтын мәтін, қолданылатын бұйымдар мен қарым-қатынас жасау тәсілдері арқылы басты идеяны жеткізуге көмектеседі.

Қазіргі кезде қыз ұзату мен келін түсіру, ұл үйлендіру, құда күту дегендеркең өріс алуда. Қуантарлық та, ренжітерлік те белестері бар. Қалыңсыз қыз болса да кәдесіз қыз болмайды деген бар. Бірақ алыс-берістің бәсекеге түсуі, оның соңы жанжалмен не болмаса ренжіспен бітуі қызықшылықтың қырғынын шығарады. Сол себептен қыз ұзату тойының мақсатын қалыңдық аталған қызын салтантпен қалыңдық еліне аманат етіп тапсырып, қыз төркінінің көрегенділігін паш ететін тірлік жасау қажет. Көне дәстүр соны мақсат еткен.

Бүгінгі күні ақ киіздің үстіне отырғызып, ауыл аралатып қыз танысуын жасау орынсыз болар. Сәукеле мен қалыңдық киімінің көне үлгісін кигізу де қалауы болса ғана орынды болады. Тойдың сәні қол ұстатар жасап, ел-жұртының алдында қалыңдығына деген адалдығын танытып, күйеу жігіттің серт етуінде. Ата-аналары өз тілектерін жазып баларына отау тұмарын, аманат етіп тапсыруды халық орынды және үйлесімді деп қарсы алып отырған соны үрдіс. Той кейіпкерлері ретінде танылатын ата-аналар арасындағы тағы біркөне рәсімнің орын алуы құдағи жүзікке байланысты. Екі арнаны бір қосып, ынтымақты, ырысты, берекелі шаңырақ құру екі жақтың анасына байланысты. Бір-біріне құдағи жүзік ұсыну арқылы екі ана ел алдында балаларының бақыты үшін жанын салатыны, келін тәрбиелеу мен күйеу баланы күту үлгісін көрсете алатыны туралы серттесуі екенін баяндап көпшілдік алдында тапсырылуды да көптеген тойшылар құптап келеді. Қазіргі қолөнер бұйымдарын жасау шеберлері барлық жерде де бар. Құдағи жүзік тек сәндік бұйым емес, ол ана абыройын көтеретін белгі.Той соңында төрден есікке дейін ақ матадан жол жасап, қалыңдық пен күйеу жігітті ата-ана батасын алып шығарып салады. Оларды қарсы алатын күйеу жігіт ата-анасы. Сонымен, аталған рәсімдер тойдың ұлттық сипатын келтіріп, өнегелік жолына салу амалдарын қарастырады.

Елімізде орын алған әлеуметтік-мәдени жағдаяттардың барлығы да ескеріліп, мәдени-тыныңу жұмысыдәстүрлі мәдени әрекеттерден заман талабын өтейтіндерін іріктеп алып, қоғамдық іс-шарлардың рухани құндылығын асыру үшін қолдану орындыда маңызды іс әрекет.

Әдебиеттер

1. Эрнст Гомбрих. Өнер тарихы. Рухани жаңғыру. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық. Ұлттық аударма бюросы. Қоғамдық қоры. А-а 2019-675 бет.
2. Қ.Шоинбаев Дауыс қою әдістемесі Шымкент 2010
3. Варламов А. Е. Полная школа пения. [Текст]: учебное пособие, 3-е изд. А.Е. Варламов СПб.: Лань, 2019. – 120 с.
4. Бодауова Б.К, Тыныбаева Ж.Т. Дауыс қойылымы. Әншілік өнеріне арналған оқу-әдістемелік құралы. Семей 2012 – 256б

ӘОЖ 7.012:687.016

ҰЛТТЫҚ СТИЛЬДЕР МЕН ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРДЫ БІРІКТІРУ: ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СӘН ДИЗАЙНЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Убайдулла Д.Б.- МӨ-24-13К1 студенті
Төлешова Ә. С.- магистр, оқытушы

Қазақстандық сән дизайны - бұл бірнеше ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрге бай және жаңашылдыққа, функционалдылық пен практикалықты ғана емес, сонымен қатар терең мәдени және философиялық мағыналарды бейнелейтін қазақстандық серияға негізделген бірегей сала. Бүгінде қазақ тіліндегі атау құрастырушы дәстүрді, осы заманауи әлемді, тенденцияларды сәтті үйлестіре отырып,ежелгі мотивтер мен жаңа технологиялардың үйлесімді үйлесімін жасады. Қазақстандық сән дизайнының эволюциясы - бұл дәстүрді сақтайтын, бірақ оларды қазіргі заманның қажеттіліктеріне бейімдейтін процесс.

Қазақстандық ұлттық киімдер көбінесе жарықтандыру стильдерімен, символдармен, суреттермен және түрлі материалдармен ерекшеленді. Олардың пішіні адамның табиғатпен байланысын, оның дүниесіне көзқарасын, рухани құндылығын ой елегінен өткізудің терең мағынасын береді. Бүгінгі күні бұл компоненттер кондиционерленген, заманауи сән дизайны, бірақ заманауи материалдар мен технологияларды қолдана отырып. Геометриялық пішіндерді,жануарлар мен ағаштардың суреттерін қоса алғанда, ұлттық ою-өрнектер. бұл сән әлемінде тағы да өзектілікке ие.

3D басып шығару, цифрлық дизайн және инновациялық материалдар сияқты заманауи технологиялар қазақстандық сән дизайнының дамуына керемет әсерін тигізеді. Мысалы,жібек, барқыт немесе басқа нәрсе сияқты дәстүрлі маталар жаңа әдістермен өңделеді, бұл бірегей мүмкіндіктерді сақтауға мүмкіндік береді және сонымен бірге жайлылық пен беріктікті арттырады. Дизайнерлер сонымен қатар орналастырудың жаңа моделінің әдістерін қолданады, мысалы, кесте немесе полиграфияны қолдану, ол киімді өндіруші ретінде қол жетімді және желден гөрі көбірек жасайды.

Дәстүрлі қазақша киім - бұл адамның еркін жүруіне және қатал климаттық жағдайларға бейімделуіне мүмкіндік береді.Заманауи дизайнерлер осы принциптерді қолдана отырып, дәстүрлі силуэт элементтері мен қазіргі тенденцияларды біріктіретін киім жасайды. Кең шалбар,сырт киімдер мен толық белдемшелерді шығара отырып,қазақ тіліндегі киім атауының жалпы тақырыбы сән әлемінде тағы да күнделікті және кешкілік образдарда да өз орнын табуда.

Қазақстандық дизайнер,әлемдік сән трендтерімен қатар қазақ мәдениетінің құрамдас бөліктерін жиі пайдалана отырып, дәстүр мен қазіргі заманның тоғысында жұмыс істейді. Қазақ ою-өрнектері бар, бірақ минимализм стилінде немесе ұлттық деңгейде тігілген киімдер, қазіргі заманғы силуэттермен және материалдармен толығырақ сол қалпында және сұранысқа ие. Екі мәдениеттің осылай тоғысуы Қазақстанға сән дизайнын сақтап қана қоймай, оны халықаралық сән сахнасында лайықты орынға қоюға мүмкіндік береді.

Заманауи дизайнерлер қазақстандық сән дизайны контекстінде қабылданған пайдаланылған және өмір сүрген материалдардың экологиялық тазалығына көбірек көңіл бөлуде. Бұл жүн, жібек түсті сияқты табиғи маталарды пайдалануда, сондай-ақ оларды өңдеу үшін экологиялық таза технологияларды қолдануда көрінеді. Экологиялылық және саналы түрде өндіріске деген қадам көптеген сән брендтері мен қазақстандық дизайн үшін бейтарап маңызды критерийлерді шығару ерекшелік емес.

Қорытынды

Қазақстандық сән дизайнының эволюциясы - бұл дәстүрге құрметпен қарау және жаңа технологиялармен, содан кейін әлемдік тенденциялармен батыл тәжірибе жасау процесі. Қорғалған ұлттық өрнектер мен рәміздер инновациялармен ұштастыра отырып, мәдени құндылықты ғана емес, сонымен қатар өнер туындысын бейнелейтін арнайы және эстрадалық киімдерді жасауға мүмкіндік береді.қазіргі қазақ тіліндегі атау дизайнерлері үйлесімділікте атауын дәстүр мен қазіргі заманның арасында табады, бұл қазақстандық сән дизайнын жарқын тұлғаға айналдырады, содан кейін бүкіл жүйелік кілтпен

Қазақстандық сән дизайнының эволюциясы бірегей, бай дәстүр мен заманауи әлемдік тенденцияларды біріктіру процесі. Бүгінде қазақ тіліндегі атаулардың дизайнері жай ғана әрекет етіп қоймайды, сонымен қатар ұлттық нөмір таңбаларын ауыстыру үшін қайта түсіндіреді, мысалы ою-өрнектері (өрнек), таңба және бас мата, модификацияланған пішін, олардың заманауи стилі мен технологиялық жетістіктері бар. Дәстүр мен жаңашылдықтың бұл синтезі қазақ тіліндегі киімнің дизайнын эстетикалық жағынан сүйкімді етіп қана қоймай, сонымен қатар жайлылық пен тұрақтылық қажеттіліктерін ескере отырып жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, экологиялық таза материалдарды пайдалану және тұрақты технология қазіргі Қазақстанның маңызды бөлігіне айналуда.Оның дизайны саналы тұтыну мен табиғатқа қамқорлықтың жалпы тенденциясын көрсететін болады, жаңа технологиялар енгізілді,мысалы, 3D басып шығару және цифрлық дизайн

қазақ тілінің дизайнеріне жаңа мүмкіндіктер ашады,оларға ежелгі мотивтер мен заманауи шешімдерді қамтитын арнайы бұйымдар жасауға мүмкіндік береді. бұл.

Сонымен, Қазақстан, дизайн, сән, әлі күнге дейін өз жағына адал болып қалудың прогрессивті әдісіне сәйкес, әлемдік сән индустриясында маңызды болып табылады, бұл процесс мәдени мұраны сақтауға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар жолды білдіреді. дәстүр мен қазіргі заман бірлікте қатар өмір сүретін отбасы, жаңа көкжиек. ендеше, сіздер үшін бір-бірлеріңізді байытыңыз.

Әдебиеттер

1. Байбуринт А(2015). Қазақ тіліндегі атаулар топтамасының тарихы: дәстүрлер мен инновациялар. Алматы:"Мәдениет"издательство.
2. Камалова,Р.Ж.(2020). Заманауи сән трендтері контекстіндегі қазақстандық сән дизайнының эволюциясы. Алматы:"Жаналық"издательство.
3. Тәшенова,М.С.(2018). Қазақтың дәстүрлі көйлегінің үлгісі және оның қазіргі сәндегі маңызы. КазГЮУ,12(2),58-67.
4. Мұратова. а А(2019). Киім өндірісіне экологиялық және қазақстандық дизайндағы бағдарлама. Журнал туралы тірі сән 7(1), 45-53.
5. Абаев,м К(2017). Заманауи қазақстандық сән: дәстүрлерден инновацияларға дейін. Алматы: "Сән БАҚ".
6. Абдрахмановаа К(2021). Қазақ тіліндегі жаңа технология сән дизайны деп аталады: 3D басып шығару және цифрлық дизайн. Халықаралық сән журналы және технологияны қолданып көріңіз. 5(3),22-31.
7. Костюкова Ханд, В.(2016). Сән және экология: әлемдік тәжірибе және қазақстандық шындық. Сән және дизайн хабаршысы, 8 (2), 77-85.
8. Ermekova,л т(2022). Әлемдік сән индустриясындағы қазақстандық ұлттық сериялар: жаһандық тенденциялар және жергілікті ерекшеліктер. Әлем. Кгм:"Жарқын".

УКД 541.18

ПРОБЛЕМЫ РЕЧЕВОЙ АГРЕССИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Умирбекова А. – студентка группы МО-22-12р
Сихимбаева А.Е. – старший преподователь

Современное общество, столкнувшись с потоками информации и быстрым ритмом жизни, стало свидетелем деградации культуры речи. Среди наиболее значимых проблем можно выделить агрессивную риторику, использование слов-паразитов и нарушение норм литературного языка, особенно заметное в средствах массовой информации. Эти явления не только искажают язык, но и влияют на восприятие и поведение людей.

Одной из ключевых проблем современной культуры речи является речевая агрессия. Она проявляется как в межличностном общении, так и в публичных дискуссиях. Интернет-среда стала площадкой, где агрессивные высказывания встречаются особенно часто. Анонимность, которую обеспечивают социальные сети, снижает ответственность за слова, провоцируя людей на оскорбления, унижения и даже травлю. Это явление разрушает доверие между людьми, создает напряжение и препятствует конструктивному диалогу.

Чтобы бороться с речевой агрессией, необходимо применять системный подход. Важно развивать у людей навыки конструктивного общения. Например, в образовательных учреждениях можно проводить занятия, направленные на обучение ненасильственному общению. Также большую роль играет личный пример: журналисты, блогеры и лидеры общественного мнения, демонстрируя уважительное поведение, могут способствовать снижению уровня агрессии в обществе. Кроме того, модерирование комментариев в социальных сетях и внедрение этических стандартов помогут создать безопасное пространство для общения

Другая важная проблема — это привычка использовать слова-паразиты. Что такое слова-паразиты?Слова-паразиты — это слова или звуки, которые не несут смысловой нагрузки и часто повторяются в речи. Примеры: “типа”, “ну”, “как бы”, “это самое”, “эээ”. Они проникают в речь незаметно и со временем становятся привычкой.

Почему слова-паразиты появляются? Недостаток словарного запаса: человек использует их, чтобы заполнить паузы. Нервозность: волнение часто приводит к бессознательному вставлению таких слов.Отсутствие контроля за речью: привычка употреблять слова-паразиты формируется из-за невнимательного отношения к тому, как звучит речь. Влияние окружения: подражание языковым привычкам других людей.

Пример упражнения для избавления от слов-паразитов Попробуйте говорить на знакомую тему в течение одной минуты, избегая “ну”, “как бы” и других лишних слов. С каждым повторением сокращайте количество паразитов. Многие люди не замечают, как их речь наполняется словами вроде «ну», «короче», «как бы». Эти вставки мешают слушателям воспринимать основной смысл высказывания и создают впечатление, что говорящий не уверен в себе или недостаточно компетентен. Например, профессиональные журналисты и дикторы проходят курсы по улучшению дикции и избавлению от лишних слов. Это помогает им быть более убедительными в эфире.

Средства массовой информации (СМИ) играют ключевую роль в формировании культуры речи современного общества. Как источник информации и площадка для публичного общения, СМИ обладают значительным влиянием на язык и ценности своих потребителей. В условиях цифровизации и стремительного распространения информации язык, используемый журналистами и редакторами, становится эталоном для широкой аудитории. Однако, несмотря на это, в медиаконтенте часто встречаются нарушения речевых норм, которые могут негативно влиять на общественный язык и культуру речи в целом.

Такие нарушения способствуют формированию неправильных речевых моделей, которые аудитория невольно перенимает и использует в повседневном общении. Люди, регулярно сталкивающиеся с ошибками в СМИ, начинают считать их нормой, что ведёт к снижению общей грамотности. Особенно это опасно для молодёжи

и людей, активно потребляющих медиаконтент, поскольку они менее критически воспринимают информацию и быстрее усваивают языковые стереотипы.

Для того чтобы минимизировать количество нарушений речевых норм в СМИ и улучшить качество контента, необходимо предпринять следующие меры:

1. Повышение профессионализма журналистов и редакторов: Необходимо регулярно проводить курсы повышения квалификации, семинары и тренинги по культуре речи для сотрудников СМИ. Знание норм литературного языка, стилистики и правил делового общения позволит журналистам создавать более качественные тексты и выступления.
2. Популяризация грамотности через медиа: Создание образовательных программ и рубрик, направленных на популяризацию культуры речи, может повысить интерес аудитории к правильному использованию языка. Такие проекты могут включать телепередачи, подкасты и публикации, разъясняющие языковые нормы и ошибки.
3. Контроль качества перед публикацией: Усиление редакторского контроля за контентом перед его выпуском позволит сократить количество ошибок и неточностей. Использование современных программ для автоматической проверки грамматики и стиля также может значительно повысить качество текстов.

Современная речевая культура сталкивается с рядом значительных вызовов, таких как агрессия в коммуникации, распространение слов-паразитов и нарушение речевых норм в СМИ. Эти проблемы снижают качество общения, создают барьеры в понимании и формируют негативное влияние на общественное сознание.

Для их преодоления необходимо формировать осознанное отношение к собственной речи: избегать агрессивных формулировок, развивать богатый словарный запас и соблюдать нормы языка. Важно учитывать роль медиа как примера для подражания и стремиться к профессионализму в их речевых практиках.

Решение этих проблем требует совместных усилий, начиная с образовательных программ и заканчивая личной ответственностью каждого человека. Улучшая культуру речи, мы укрепляем взаимопонимание, доверие и гармонию в обществе.

Литература

1. Л.Қ.Тұрабаева, И.А.Есболаева. Сөйлеу мәдениеті. Шымкент: Оқу құралы. М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2019. - 175 б.
2. А.С.Львова. Культура речи и деловое общение педагога: учебное пособие для СПО. 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Юрайт, 2020 - 185 с.
3. Т.В.Попова. Культура речи и деловое общение: учебное пособие.Пермь: ИПЦ «Прокростъ», 2020 - 96 с.
4. О.В. Гавриленко. Цифровые технологии и современные режимы коммуникации. Москва: ООО «Макс Пресс», 2020-16с
5. Р. Стивен. Жасампаз жандардың 7 дағдысы: Тұлғаны дамытудың тегеурінді тетіктері. Алматы ұлттық аударма бюросы, 2018-9б
6. С.Г.Тер-Минасова. Тіл және мәдениетаралық коммуникация. Алматы ұлттық аударма бюросы, 2018-5б
7. Т.В.Попова. Культура речи и деловое общение:учебное пособие. Пермь: ИПЦ «Прокростъ», 2020. - 96 с.

ӘОЖ 374.7:379.81

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БОС УАҚЫТЫН ТИІМДІ ӨТКІЗУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Үсен С. - МӨ -23-15к3 тобының студенті
Жантілеуов Е.З. - оқытушы

Қазіргі қоғам жағдайында жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыру мәселелері өзекті болып табылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы, ақпараттық ағындардың ұлғаюы және нақты өмірдегі жеке өзара әрекеттесу деңгейінің төмендеуі жасөспірімдердің бос уақытын өткізу тәсілдерінің өзгеруіне әкелді.Көбінесебос уақыт пассивті, өнімсіз, кейде тіпті тұлғаның дамуына теріс әсер етеді. Бұл тұрғыда мектептің білім беру кеңістігі жасөспірімдердің жан-жақтыдамуына, рухани-адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеуге және негізгі құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған бос уақытын тиімді өткізу мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі мектеп білім беру кеңістігі ғана емес, сонымен қатар оқушылардың әлеуметтену және жеке басын қалыптастыру процесіне әсер ететін маңызды әлеуметтік институт болып табылады. Мектептегі тәрбие жұмысының басым бағыттарының бірі-жеке тұлғаның үйлесімді дамуына, оның мүдделерімен қабілеттерін қалыптастыруға ықпал ететін бос уақытты ұйымдастыру және қолдау. Тиімді бос уақыт-бұл жай ғана демалу тәсілі емес, коммуникативті, шығармашылық және әлеуметтік дағдыларды дамытуға, тұлғааралық байланыстарды нығайтуға және оқушылардың жалпы мәдениетін арттыруға ықпал ететін маңызды құрал. Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мәдениетін қалыптастыру олардыңжас, психологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Жасөспірім өзін-өзі белсендііздеумен, өзін-өзі анықтауға деген ұмтылыспен, жаңа тәжірибеге деген шөлдеумен және өзін-өзі көрсету қажеттілігімен сипатталады. Дәл осы кезеңде негізгі мүдделер, құндылық бағдарлары және мінез-құлық үлгілері қалыптасады,оларкөбінесеөмірдің одан әрі траекториясын анықтайды. Сондықтан мектептің білім беру кеңістігіжасөспірімдерге бос уақыттарын саналы және нәтижелі ұйымдастыруға мүмкіндік беретін жағдайлар жасауға бағытталуы керек.

Бос уақыт мәдениетін қалыптастырудың негізгі факторларының бірі-жасөспірімдерді белсенді және әртүрлі іс-шараларға тарту. Бұл шығармашылық үйірмелер, спорт секциялары, қызығушылық клубтары, еріктілер жобалары және сабақтан тыс жұмыстардың басқа түрлері болуы мүмкін.Балалар мен жасөспірімдердің бос уақыты дегеніміз - бұл мектептен тыс мекемелердің тәрбиесі мен оқу жұмысының дербес және нақты құраушысы; әр түрлі өнер түрлерінің құндылықтарын рухани, адамгершілік - қатынас, эстетикалық оқып-үйрену барысында балалар мен жасөспірімдердің мәдениетін дамытуға жағдай жасайтын балалар өмірінің маңызды саласы. Нәтижесінде, бұл жеке

қабілеттер мен қызығушылықтарды қалыптастыруға, дарындылық пен балалер мен жасөспірімдердің шығармашылық арқылы мәдениетке ену мүмкіндіктерін ашуға ықпал етеді.А.П.Усова: «Балалардың өмірі мен іс-әрекеттерін дұрыс ұйымдастыру үшін оларға тәрбие беру керек. Тәрбиенің ең тиімді жолы ойын болып табылады. Өйткені ойынның өзара қарым-қатынастары өз формасы арқылы жүзеге асырылатын себебі сондықтан, баланың мұнда өмір сүруін үйретпейді, ол өз берілген тыныс- тіршілігімен көрсетеді» [1].Адамгершілік ізгілік – жүйелі тәрбиенің нәтижесі, адам баласының жан дүниесінің айнасы, ойы мен іс-әрекетінің, сөзі мен ісінің бірлігі. Жастайынан бесік жырын тыңдап, аңыз-әңгімелерді тыңдап өскен жас ұрпақ қайда жүрсе де, Отанын, Отанын, Еңбекті, Тілін еске ала отырып, елін сүюді ешқашан ұмытпайды. Сондықтан мейірім мен адал болу, үлкендерді құрметтеуге, іземтілік дағдыларын қалыптастырған жөн.

Мектеп оқушылардың қызығушылықтарымен қажеттіліктерін ескеретін,сондай-ақ олардың дамуының таландыратын көптеген бос уақытты өткізуді ұсынуы керек. Мысалы, театр қойылымдарына, музыкалық ансамбльдерге, әдеби клубтарға немесе ғылыми жобаларға қатысу жасөспірімдерге өздерінің таланттарын ашып қана қоймай, басқа адамдармен өзара әрекеттесу тәжірибесін алуға, командада жұмыс істеуге, бастамашылықпен жауапкершілік танытуға мүмкіндік береді. Айта кету керек, мектепбос уақытты өткізудің әртүрлі түрлерін ұсынып қана қоймай, сонымен қатар жасөспірімдердің оларды жоспарлауға және жүзеге асыруға белсенді қатысуы үшін жағдай жасауы керек. Бірлескен іс-шараларды жобалау және ұйымдастыру жасөспірімдерге көшбасшылық, басқару және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі және олардың өз қызметінің нәтижелері үшін жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Оқушыларды шешім қабылдау процесіне тарту олардың мектеп өміріне қатысуға деген ынтасымен қызығушылығы нарттыруға ықпал етеді.

Жасөспірімдерде құндылық бағдарларын тәрбиелеуге және моральдық көзқарастарды қалыптастыруға ерекше назар аудару керек. Мектептің білім беру кеңістігінде ұйымдастырылған бос уақыт оқушылардың мәдениетке, дәстүрлерге және рухани құндылықтарға деген құрметін қалыптастыруға бағытталуы керек. Мектептегі іс-шараларжасөспірімдердеэмпатия, толеранттылық, жауапкершілік, басқа адамдарға және қоршаған әлемге деген құрмет сияқты қасиеттердің дамуына ықпал етуі маңызды. Мысалы, еріктіле ракцияларына, экологиялық жобаларға, қайырымдылық шараларына қатысу жасөспірімдерге өздерінің маңыздылығын сезінуге және олардың әрекеттері қоғамға оң әсер етуі мүмкін екенін түсінуге көмектеседі. Адамның парасатты ойы мен терең сезім дүниесін бейнелейтін, эмоциялық әсер туғыза алатын жарқын көркем шығармалар жан дүниенің эстетикалық жақтарын қозғап, тәрбиенің қайнар бұлағы мен құралына айналады.[2].

Заманауи технологиялар жасөспірімдердің тиімді бос уақытын ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады Мектептің білім беру кеңістігінде интерактивті платформалар, виртуалды шындық, онлайн курстар, блогтар және әлеуметтік медиа сияқты цифрлық ресурстарды пайдалануға негізделген жобаларды жүзеге асыруға болады. Дегенмен, технологияны пайдалану мазмұнды пассивті тұтынудан гөрі жасөспірімдердің танымдық белсенділігін, шығармашылығын және сыни ойлауын дамытуы маңызды. Мысалы, бейне жобалар жасау, онлайн хакатондарға қатысу, білім беру блогтарын жүргізу немесе цифрлық ойындарды әзірлеу студенттерге жаңа дағдыларды үйренуге ғана емес,сонымен қатар өз идеяларын жүзеге асыруға, тәжірибелерімен бөлісуге және басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Мектептің міндеттерінің бірі-жасөспірімдердің өзін-өзі ұйымдастыру және уақытты басқару дағдыларын қалыптастыру. Мектеп оқушыларды бос уақытын жоспарлауға саналы түрде жақындауға, олардың мүдделерімен мақсаттарына сәйкес келетін іс-шаралардытаңдауға, демалу, оқу және жеке істер арасындағы тепе-теңдікті сақтауға үйретуі керек. Бұған тренингтер, мастер-класстар, консультациялар өткізу, сондай-ақ оқушылар үшін жеке демалыс жоспарларын құру арқылы қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, тәрбиешілермен ата-аналардың жасөспірімдерге бос уақытты сапалы өткізудің құндылығымен маңыздылығын түсінуге көмектесетін тәлімгер ретінде әрекет етуі маңызды. Мектептің, отбасының және қоғамның белсенді өзара әрекеттесуінсіз бос уақыт мәдениетін қалыптастыру мүмкін емес.Ата-аналар жасөспірімдердің бос уақытын өткізуде маңыздырөл атқарады, сондықтан мектеп оларды сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға белсенді түрде тартуы керек. Бұл бірлескен жобаларға, отбасылық іс-шараларға қатысу, сондай-ақ ата-аналарға кеңес беру және семинарлар өткізу болуы мүмкін. Сонымен қатар, студенттердің бос уақытын ұйымдастыруға қосымша ресурстармен мүмкіндіктер бере алатын мәдени орталықтар, спорт клубтары, қоғамдық бірлестіктерсияқтысыртқыұйымдардытартумаңызды.Атап айтсақ, театрлар мен музыкалық мекемелер қоғамда маңызды рөл атқарады, ол көрермендерді қызықтыру және көңіл көтеру арқылы ғана емес, сонымен бірге тарихты, дәстүрлерді, құндылықтар мен идеяларды өнер арқылы жеткізу арқылы да маңызды рөл атқарады [3].

Қорытындылай келе, қазіргі мектептің білім беру кеңістігінде жасөспірімдердің бос уақытын тиімді өткізу мәдениетін қалыптастыру кешенді тәсілді қажет ететін маңызды және көп қырлы міндет деп айтуға болады. Мектеп жасөспірімдер білім алып қана қоймай, олардың қызығушылықтарын дамыта алатын, таланттарын ашатын, жаңа дағдыларды игеретін және пікірлес адамдарды таба алатын орынғаайналуыкерек.Бос уақытты ұйымдастыру оқушылардың жеке басын жан-жақты дамытуға, рухани және адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеуге, сондай-ақ олардың бос уақытын саналы және нәтижелі өткізу дағдыларын қалыптастыруға бағытталуы керек. Бұл жасөспірімдердің үйлесімді дамуына ғана емес, сонымен бірге олардың сәтті әлеуметтенуіне, белсенді азаматтық ұстанымның қалыптасуына және қазіргі қоғамда болашақ өмірге дайын болуына ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. А.П. Усова. Бастауышмектеп .Ұлттықойындардыпайдалану.– 2004. - №2.
2. Есенова Д.К.,Есмаганбетова Ш.К., Маулетова А.А. «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» Қостанай: ҚМПИ, 2017 - 199 б.
3. Омар Е.О. Қосымша білім беру ұйымдары тәрбие жұмысының негізі. Түркістан,2004.-276 б.

ИНТЕРЬЕР ДИЗАЙНЫНДА ЗАМАНАУИ СТИЛЬ МЕН ЭТНО (ҰЛТТЫҚ) СТИЛЬДІ ҮЙЛЕСТІРУ

Хамидуллаева Д.Х. - МӨ 20-12р студенті
Батырбек А.М. - магистр оқытушы

Заманауи стильде қарапайымдылық пен функционалдылық басты орын алады. Бұл стильде ашық түстер, геометриялық пішіндер мен минималистік элементтер кеңінен қолданылады. Заманауи интерьерде жиһаздар, жарықтандыру, техника мен аксессуарлар қарапайым әрі еркін орналастырылады, безендірілуі аз, бірақ заманауи материалдар мен соңғы технологиялар пайдаланылады.

Этно стилі – бұл әртүрлі мәдениеттердің элементтерін, дәстүрлерін және әдет-ғұрыптарын интерьерде көрсету. Ол көбінесе табиғи материалдар мен қолөнер бұйымдарына негізделеді. Этно стилінде жылы түстер, ағаш, жүн, керамика сияқты материалдар кеңінен қолданылады. Көркемдік элементтер ретінде түрлі ою-өрнектер мен ұлттың дәстүрлі мотивтері, сондай-ақ этникалық құралдар мен сәндік бұйымдар ерекше орын алады.

Екі стильді үйлестіру арқылы дизайн кеңістігіне ерекше ерекшеліктер қосуға болады. Мұндағы басты мақсат – екі стильдің қасиеттерін бір-біріне кедергі келтірмей үйлестіру. Заманауи элементтер, мысалы, қарапайым жиһаздар мен металдан жасалған бөлшектер, этно стильінің табиғи және қолөнерлік ерекшеліктерімен, мысалы, ағаштан жасалған бұйымдар мен тоқыма материалдарымен біріктіріледі.

1. *Түстерді үйлестіру*: Заманауи стильде көбінесе ашық және бейтарап түстер қолданылады. Этно стилі болса, қара және жылы түстерді ұнатады. Осы екі стильді үйлестіру үшін нейтралды немесе жер түсіндегі түстерді таңдап, этникалық элементтерде жарқын түстер мен өрнектерді қолдануға болады.

2. *Материалдардың бірігуі*: Заманауи стильде әдетте металл, шыны және пластик сияқты заманауи материалдар қолданылады. Ал этно стилінде табиғи ағаш, тері, жүн, маталар жиі кездеседі. Дизайнер осы материалдарды біріктіріп, әр түрлі текстуралардың үйлесімін қолдану арқылы интерьерді ерекше әрі жанды етеді.

3. *Декор элементтері*: Этно стиліндегі әшекейлер, бұйымдар мен керамика заманауи стильдің қарапайым жиһаздарымен керемет үйлеседі. Мысалы, үлкен орындықтың артындағы дәстүрлі керамикалық вазаны немесе үстелдің үстінде орналасқан этникалық нақыштағы кілемді орналастыру арқылы интерьерге экзотикалық элемент қосуға болады.

Қорытындылай келе интерьерді заманауи және этно стильдерін үйлестіру – бұл жаңа дизайн шешімдеріне жол ашатын қызықты тәжірибе. Ол интерьердің функционалдылығын сақтай отырып, әртүрлі мәдениетке деген құрметті және ерекше атмосфераны құруға мүмкіндік береді. Дизайнердің талғамы мен шеберлігі бұл үйлесімділіктің басты кілті болып табылады.

Әдебиеттер

1. Ержанова, А. (2021). Интерьер дизайны: теория және практика. Алматы: Қазақ университеті.
2. Тұрғанова, Г. (2019). Заманауи стильдегі интерьер: дизайн негіздері мен тенденциялары. Астана: Эйрекс баспасы.
3. Омарова, Л. (2020). Этно стиль: мәдениет пен өнердің үйлесімі. Алматы: Арман-2010.
4. Айтбаева, Ж. (2018). Интерьердегі түстер мен материалдар: үйлесімділік және функционалдылық. Алматы: Қайнар.
5. Громова, О. (2017). Дизайн стилі және оның заманауи трактовкасы. Мәскеу: Дизайн және құрылыс баспасы.

УДК 786.2

ФОРТЕПИАННЫЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ

Шакирова К.- ученица
Великоцкая А.В. - учитель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу,
детская музыкальная школа № 1

Переходный период к новому времени обусловлен острой потребностью общества в искусстве, отражающем дружественное общение, свободу от фальши. Возрастает потребность в бытовом искусстве. Демократизация искусства с одной стороны оживила музыкальную жизнь. Но на фоне этого оживления ярко выражается феномен переходной культуры – принятие поп культуры, как уникальное явление, а уникальные произведения классиков принятие за искусство стереотипа. Воспитательная функция музыки и высокохудожественная цель сменились развлекательной функцией и ориентацией на вкусы слушателя. Филармоническая система также полностью утратила потребность в просветительской деятельности. Ориентация на кассовость, на прибыль, которые пропорциональны успеху у порой не развитого слушателя, и порождает развитие вкусов населения в неправильном направлении. Лучше всего о ситуации в современном исполнительстве высказала Мира Евтич: «Отличные пианисты играют по всему миру очень быстро и очень громко, они все титулованные и заслуженные, но в них нет личностной харизмы, самобытно-персонального качества.» Также примечательны слова М. Плетнева: «Давно уже не слышал представителей старой русской школы .

Само фортепианное исполнительство перестало единовластно нести просветительскую функцию, воспитательную, и больше не является отражением душевной настроенности народа. Фортепиано перестает быть центральным инструментом, а Klaviraband заменяется сборными концертами или звукозаписью. Звукозапись,

появившаяся в конце 19 века, с одной стороны дав массивный толчок в развитии фортепианного искусства, вытеснила жанр домашнего музицирования, ограничив слушателя низким качеством передачи фортепианных произведений. Рояль в начале XXI века заменяется электронными малогабаритными синтезаторами, а публика все меньше посещает сольные фортепианные концерты, отдавая предпочтение ярким симфоническим концертам или фестивалям, где можно за один вечер услышать большое количество разнообразной музыки в различном исполнении. Неужели в будущем фортепиано рояль станет музейным экспонатом, а фортепианное исполнительство полностью исчезнет?

Для сохранения исполнительского искусства и возрождения нужно идти в тесной связи со смелыми масштабными идеями и со стремлением к их воплощению. Самобытное оригинальное мышление определяет движение и новые пути развития искусства. Нужно воспитывать свою аудиторию и заставлять ее подниматься выше своего художественного уровня. В воспитании учеников важно прививать навык познания, самостоятельного расширения кругозора. Современное исполнительство представлено многими пианистами. Их имена мы чаще всего узнаем после конкурса П.И.Чайковского. Этот конкурс принес знаменитость таким пианистам как

Наш век предоставляет нам удивительную возможность тоже послушать их звукозаписи. Мы можем оценить их технические возможности, сравнить трактовки, проследить эволюцию творчества исполнителей в любое удобное для нас время. Но никогда нам не будет доступен тот волшебный мир творения, та священная аура красочного звучания, та сила воздействия на слушателя, тот посыл энергетики, способный раз и навсегда сформировать мировоззрение исполнителя, воспитать его вкус и направить его творчество в русло, которое сохранит художественную планку на высоте. Увы. Прогнозы этих величин фортепианного исполнительства не всегда утешительны, но своей деятельностью они пытаются сохранить и передать то, что собиралась по зерну за всю историю фортепианного исполнительства. Проведение фестивалей, приглашение мировых звезд фортепианного искусства, доступность цен при покупке абонементов на концерты, гранты на поддержку молодых дарований – это первые шаги к остановке необратимого процесса исчезновения фортепианного исполнительства. Надежду на будущее нам дают молодые таланты, поиск которых непрерывен.Один из недавно покоривших весь мир пианистов – *Даниил Трифонов*. Блестящий молодой пианист, со сформировавшейся музыкальной позицией. Музыкальная одаренность в его исполнении сочетается с пламенным сердцем и отношением к музыке. «Прежде всего музыка должна войти в мое сердце, только потом я начинаю работу над произведением». – говорит Даниил. Его исполнительский стиль можно считать достойным продолжением русской фортепианной школы. Его стремление, которое можно услышать в любой трактовке – приблизиться к композиторской идее, соотнеся ее с эпохой и временем. Например , Первый фортепианный концерт П.И. Чайковского в его исполнении наполнен дыханием и очень мелодичен. А исполнение концерта для №1 Ф.Шопена – в лучших традициях первых победителей конкуса Шопена – Л. Оборина и Я.Зака. наполнено мужской сентиментальностью и искренностью. С первого звука захватывает сердца слушателей - *Александр Лубянцев*. Пианист, прошедший также большое количество конкурсов, поражает своими интерпретациями. Несмотря на не всегда положительные отзывы о его исполнении, можно говорить, что он идет по верному пути – не к копированию существующих трактовок, а раздвигает рамки в поисках своего индивидуального стиля и в построении новых прочтений сочинений. Для него произведения – это неиссякаемый источник для поиска, а его девиз – « осилит дорогу идущий». Его исполнение никого не может оставить равнодушным. На клавирабендах Лубянцева не бывает пустых мест. Интерпретация – это вторая жизнь музыки и такое большое исполнителя к ней - обязательно вдохнет новую жизнь в исполнительское искусство. Незабываемое впечатление оставляют концерты

«Венская классика вызывала у меня значительные затруднения именно в силу своей большей организованности и классичности, если сравнивать её с музыкой романтизма. Я с детства тяготел к романтическому репертуару, играя очень много романтической музыки. Как я играл – судить не берусь, но в любом случае в этом выборе проявлялась моя внутренняя склонность и потребность». Его подход к произведению, поиск замысла автора, изучение музыкально-теоретической базы, преподавательская деятельность влияет на исполнительскую эволюцию. Его совершенное исполнение приобретает глубину и философию. Возможно, в будущем эта черта отразится и на репертуаре этого пианиста, и мы услышим в его исполнении замечательные трактовки классических образцов академической музыки. Вышеперечисленные пианисты, а также – Никита Мдоянц, Вадим Холоденко, Андрей Гугнин, Арсений Тарасевич-Николаев – наше будущее. Это пианисты с яркой индивидуальностью и своим видением на исполнительское искусство. Многие из этих пианистов представляют тип исполнителя – «сочиняющий виртуоз», так популярный в во второй половине 19 века. Многогранность их таланта расширяет прочтения произведений, и добавляет их деятельности творческий облик. На бис они исполняют собственные сочинения, к концертам сочиняют собственные каденции, составляют рецензии на выступления своих коллег, пропагандируют редкоисполняемый репертуар, исполняют академическую музыку наравне с современной. Метод расширения музыкальной специализации с реставрацией исполнительских традиций и объективным осознанием современности дает надежду, что пианистическое искусство находится, как во времена А. Рубинштейна, на рассвете и ей предстоит еще полтора века блистательной истории до следующего обновления.

ЭТНИКАЛЫҚ БЕЙНЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ СӘЙКЕСТІКТІҢ РӨЛІ

Шарипова А. – МӨ-20-12к2
Сайнанов Б.А. – магистр оқытушы

Этникалық сәйкестік әлеуметтік құрылымның маңызды элементі болып табылады және қоғамдағы жеке тұлға мен топтарды қабылдауға әсер ететін этникалық бейнені қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Этникалық

образ этникалық топ мүшелерінің өздері де, сыртқы бақылаушылар да жасайтын идеялар мен стереотиптердің жиынтығымен анықталады. Бұл бейненің негізінде мәдени, әлеуметтік және тарихи есте сақтау элементтері, сондай-ақ өзін-өзі анықтау және басқаларды қабылдау тәжірибесі жатыр. Этникалық сәйкестік басқа этникалық топтардың өкілдеріне қатысты құндылық белгілерін, мінез-құлық үлгілерін және үміттерді қалыптастырады.

Этникалық бейнені қалыптастыру процесі белгілі бір этникалық топқа жататындығын қабылдаудан басталады, ол сыртқы белгілерге (мысалы, тіл, дін, дәстүр) және ішкі, субъективті аспектілерге (ата-бабалардың тарихы мен мәдениетімен байланысты сезіну) негізделуі мүмкін. Сәйкестік, өз кезегінде, этникалық элементтерді әлеуметтік-мәдени факторлардың әсерінен нығайтуға да, өзгертуге де болатын динамикалық процесті білдіреді. Ол адамның қоршаған қоғаммен өзара әрекеттесуіне, қарым-қатынас пен ынтымақтастық тәжірибесімен байланысты тәжірибелерге, сондай-ақ мәдени дәстүрлерді сақтауға немесе өзгертуге негізделген.

Этникалық сәйкестік көп қырлы және көп қабатты, өйткені ол тек жеке тәжірибені ғана емес, сонымен қатар ұжымдық өкілдіктерді де қамтиды. Этникалық бейнені қалыптастыру ішкі және сыртқы процесс болуы мүмкін. Этникалық сәйкестікті ішкі қабылдау өзін-өзі көрсетуге және әлеуметтік контексте өз орнын білуге байланысты элементтерді қамтиды. Этникалық топтың сыртқы қабылдауы, өз кезегінде, этникалық топтың өзін-өзі қабылдауын растайтын және өзгерте алатын әлеуметтік стереотиптерге негізделген.

Этникалық бейнені қалыптастыруда Әлеуметтік динамика жағдайында әртүрлі топтардың өзара әрекеттесуі ерекше маңызға ие. Тарихи және мәдени факторлар, саяси процестер, көші-қон және жаһандану этникалық сәйкестіктің қалыптасуы мен өзгеруіне айтарлықтай әсер етеді. Жаһандану жағдайында этникалық топтар арасындағы айырмашылықтар өзара байланыс пен интеграцияның әсерінен бұлыңғыр бола бастағанда, этникалық Имидж күшейе де, бұлыңғыр бола да алады. Дегенмен, жаһандану этникалық сәйкестіктің күшеюіне әкелуі мүмкін, әсіресе мәдени тәжірибелер мен дәстүрлердің бірегейлігін сақтау контекстінде.

Этникалық бейнені қалыптастыруда стереотиптер маңызды рөл атқарады, олар көбінесе басқа этникалық топтар туралы жеңілдетілген және жалпыланған түсініктер жасау үшін қолданылады. Бұл стереотиптер оң немесе теріс болуы мүмкін және этникалық топ ішінде де, одан тыс жерлерде де қабылдауға әсер етуі мүмкін. Стереотиптеу этникалық топтар арасындағы шекараны нығайтуға және мәдениетаралық түсінікке кедергі келтіруі мүмкін.

Этникалық имиджді қалыптастырудағы медианың рөлі де маңызды аспект болып табылады. Қазіргі заманғы медиа әртүрлі этникалық топтар туралы жағымды және жағымсыз түсініктерді таратуда шешуші рөл атқарады. Фильмдер, жаңалықтар хабарлары, әлеуметтік желілер және қарым-қатынастың басқа түрлері арқылы жеке тұлғаларды жаппай қабылдауға және қабылдауға әсер ететін стереотиптердің жаппай берілуі орын алады. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары этникалық сәйкестікті қайта қарауға және мәдени әртүрлілікті көрсетуге, стереотиптердің жойылуына және этникалық бейнелердің шекараларының кеңеюіне ықпал ете алады.

Этникалық имиджді қалыптастыру процесінде этникалық сәйкестікке Әлеуметтік және саяси факторлар да әсер етеді. Саяси билік, заңнама, сондай-ақ әлеуметтік қозғалыстар этникалық топтардың ел ішінде және одан тыс жерлерде қалай қабылданатынына әсер етуі мүмкін. Кейбір жағдайларда мемлекеттік саясат әртүрлі этникалық топтардың интеграциясына ықпал етуі мүмкін, ал басқаларында айырмашылықтар мен бөлінуді күшейтуі мүмкін. Этникалық сәйкестік әртүрлі этникалық топтар оны өз құқықтарын қорғау үшін, сондай-ақ өздерінің саяси және әлеуметтік сәйкестігін қалыптастыру үшін пайдаланған кезде күшті саяси ықпал ету құралына айналады.

Қорытындылай келе, этникалық бейнені қалыптастырудағы сәйкестіктің рөлі көп қабатты және көп қырлы. Бұл өзін-өзі анықтау мен тиесілілік туралы хабардарлықтың ішкі процестеріне де, әлеуметтік стереотиптер, басқа топтармен өзара әрекеттесу және жаһандану процестерінің әсері сияқты сыртқы факторларға да байланысты. Этникалық сәйкестік пен этникалық Имидж статикалық емес, мәдени, әлеуметтік және саяси процестердің әсерінен үнемі өзгеріп отыратындығын ескеру маңызды.

Әдебиеттер

1. Ассман Я. Культурная память : письмо, память о прошлом и полит. идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман ; пер. с нем. М. М. Сокольской. – Москва: Язык славянской культуры. 2004. С.141.
2. Гаджиев К. С. Национальная идентичность: концептуальный аспект // Вопросы философии. – 2011. – № 10.С.13-14
3. Мурзина И.Я. Гражданско-патриотическое воспитание: к вопросу о формировании культурной идентичности на основе национальных традиций // Педагогическое образование в России. - 2017. - №5. - С.143. 37

ӘОЖ 317.381

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ «ТЕХНОЛОГИЯ» ПӘНІНІҢ РӨЛІ

Шәкен О.Н. – МӨ-22-3к тобының студенті
Камалов М.Ю. – магистр, аға оқытушы

Оқушыларға «Технология» пәнін оқытуда жобалау әдісін пайдалану қызметтік қатынасты іс жүзінде асыруға, соның ішінде «Технология» білім аумағында қалыптасқан білім мен біліктілікті, қабілеттілікке және жобалау жұмысы үрдісінде оларды интегрциялауға мүмкіндік береді.

Оқу шығармашылық жоба жұмыстарының іске асырылуы олардың «Технология» курсынан меңгерген білім, біліктілік пен дағдыны практикалық түрде пайдаланумен байланысты. Психологияда бұл үрдіс білімді алмастырумен байланыстырылады. Бірақ білімді алмастыру жаңа есептерді шығаруға бұрынғы білім мен тәжірибе жай қосымша ретінде ғана қолдану, іздену сипатын алады және негізінен жаңа білімді меңгеру болып табылады,

себебі оқу жобасының жұмысы барысында оқушы өзара байланыс пен қарым-қатынастың белгісіз жақтарын ашады.

Оқу жобасын ұйымдастру барысында мұғлімнің негізгі міндеті: оқушылардың оқу жобалау жұмысында алдарына қойылған міндеттерді шешу кезеңдері мен шешімдерді негізге алып, максималды түрде өзіндік жұмыстарына қол жеткізуі керек:

I кезең – тапсырманың мақсаты мен міндеттерін түсіну және оны ой елегінен өткізу.

II кезең – құрастырлыған есепті шешу үшін қажетті материалды жинақтап зерттеу. Сонымен қатар оқушылардың білімі де сарапталып қана қоймай, оқу жобасының нәтижелі орындалуы үшін керек жаңа мәліметтердің қажетті көлемі де белгіленеді және осы мәліметтерді меңгеру жолдары (физика, химия, биология және т.б. сабақтарында), қарастырылады. Сонымен қатар қосымша ғылыми-техникалық әдебиеттерді оқу барысында, экскурсия өткізу кезінде, мұғалімдер, өндіріс және ауылшаруашылық өндірісі мамандары өткізетін кеңестерді ұйымдастыру кезінде, ата-аналармен сұхбат өткізу кезінде жан-жақты қарастырылады.

III кезең – есептің нақты шешімін іздеу. Бұған: біріншіден құрал, тұйықтық, құралдың қосымшасының жалпы принциптерін құрастыру; екіншіден ұсынылған идеяны (ойды) тексеру бойынша қажетті тәжірибе жүргізу; үшіншіден сараптау және жүргізілген тәжірибелер қортындыларын толықтырып болашақ конструкцияның құрылымдық блок-сызбасын дайындау.

IV –кезең шығармашылық ойды материалдық түрде іске асыру.

V –кезең – жобаны бағалау және қорғау.

Оқушылар жұмысының негізгі мазмұны құрылғылар, механизмдер, технологиялық үрдістер жетістікке жету үшін, ең алдымен есепті шешу барасында алдына қойған, жететін негізгі мақсатты, есептерді шешу әдістері, жобалау қызметінің бағалау критерийлерін анық түсіну қажет.

Оқу жобаларын техника мен технологиялардың даму заңдылықтарынан, шығармашылық қызмет үрдісінен туындаған қағидаларға негізделіп өткізу қажет.

Бірінші қағида оқушылардың техникалық шығармашылық әдістемесінің мазмұны мен ересектер шығармашылық-құрастыру қызметінің әдістемесінің мазмұнына сәйкестігі. Бұл қағиданың орындалуы оқушылар жұмысының негізгі мазмұнын жобалау, құрастыру, технологиялық, ұйымдатыру міндеттерін техникалық объектінің үлгісін тәжірибе түрінде алдын-ала дайындау үрдісінде шешу болып табылады.

Екінші қағида жобалау жұмысының мазмұны технологияның қазіргі замандағы жағдайына сәйкестігі, заманауи құрастыру материалдары және материалдық базаның жағдайы мен мектептің өндірістік ортасын ескере отырып, оларды өңдеу әдістерін қолдану.

Үшінші қағида оқушылардың шығармашылқ қызметінің мазмұны мен формасының сәйкестігі деп білу қажет.

Іздеу есептерінің шешімі – ол адам жаңалық енгізушінің жалпы бейнесі, оның тәжірибесі, білімі, мінез-құлқы, оның ойы мен сезімінің бейнесі әрбір есепте жаңалықтың бір түйіршігі бар. Іс жүзінде міндеттерді шешуде жұмыстың бірінші кезеңі үлкен рөл атқарады – ол міндеттерді меңгеру, оның мәнін түсіну. Міндетті түсіну ең қажетті нәрсе, бірақ сонымен қатар көптеген жағдайлар мен берілгендердің ең бастысын таңдап алу, ал қалғандарын ойда ұстап, есепке алмай отыру ең қиыны болып табылады. Міндетті түсіну – ол жай ғана барлық жағдайды есте сақтау емес. Бұл жерде негізгіні бөлектеп, не белгісіз және шектеулер неден тұрады; берілгенінде не жетіспейді; не артық; не дұрыс болмауы не қарама-қайшылығы неде екенін түсініп алу керек.

Сонымен қатар оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін жетілдіруде жобаларды ұжымдық талқылаудың маңызы ерекше. Ең алдымен әлсіз жобалар талқыланады, оқушылар оларды толықтыруға белсене қатысады. Мұғалім мүмкіндігінше осы жобаның авторларын жақсы жағынан көрсетуге және жолдастарының ескертпелеріне түсіністікпен қарауына ат салысады.

Ұйымдастыру дайындық кезенінің маңызды элементі болып конструкцияны дайындау үшін материалдарды таңдау, дайындау технологиясын жоспарлау, технологиялық үрдісті қарастыру, яғни өнімнің бөлшектерін дайындау бойынша технологиялық картаны зерттеп дайындау, оны жинақтау; оқушылардың еңбек объектісін дайындауға қажетті құрал-саймандарды таңдауы болып табылады. Жобалау қызметінің технологиялық кезеңінде оқушылар өздері құрастырған технологиялық үрдіске сәйкес еңбек операцияларын орындайды. Қажет болса технологиялық, еңбек тәртібі мен еңбек мәдениеті қатаң сақталуы үшін мұғалімнің бақылауымен өз қызметін нақтылай түседі.

Технологиялық кезеңнің қорытынды бөлімінде оқушылар экономикалық есептер жүргізеді: өнімнің құнын, жасалған жұмыстың бағасы, материалға, электр энергиясына кеткен шығынды анықтайды, маркетинг зерттеулерін жүргізеді, өнімді іске асыру мүмкін деген әдістерін анықтайды.

Жобалау қызметінің қорытынды бөлімінде оқушылар құрылымы мынандай болуы мүмкін шығармашылық есеп түрінде беруіне болады:

1. Мұғалімнің кіріспе сөзі және сабақтың бағдарламасын түсіндіру;
2. Оқушылардың есебін өткізу (есепке іске асқан жобаны айту және көрсету, құжаттар мен өнім), оппоненттер мен жюри мүшелерінің сұрақтарына жауаптар, бұл өзінше жобаларды қорғау;
3. Пікірталас, еркін алмасу;
4. Сабақтың қорытындысын шығару (қызықты деген жұмыстар авторларына «Шебер қолдар», «Үздік жобалаушы» деген атақтар беріледі);
5. Оқушылардың жобалау қызметін ұйымдастыру жақсарту бойынша ұсыныстар.

Оқушылар конструкторлық-технологиялық есеп түрінде жоба тапсырмаларын ұсынғанда олардың даму деңгейін ескеру қажет. Олардың көпшілігі қарапайым, тез меңгерілетін әдістерді және конструкциялау тәсілдерін (бақылау сұрақтар әдісі, көпқабатты және көпдеңгейлі конструкцияларды біріктіру мен ажырату тәсілдері) қолдана отырып, модельдеу және конструкциялау күрделі емес есептерін құрастыру мен шығаруға қабілетті. Қолдануға

күрделі құралдарды (алгоритімдік әдіс, фокалды объектілер әдісі, ұқсастық және бейімделгіш тәсілдері) оқушалардың меңгеруі қиынға түседі және оны сирек қолданады.

Әдебиеттер

1. Бағдарлама. Технология. (5-9 сыныптар) 3-52 бет. Ы.Алтынсарин атындағы қазақ ұлттық білім академиясы. Республикалық баспа кабинеті, 2000.
2. Ортаев Б.Т. Оқушылардың техникалық шығармашылығы: Оқу құралы. – Шымкент, 2008-160 бет.
3. Техническое творчество учащихся./ Под ред. Ю.С.Столярова, Д.М..Комского.- М.: Просвещение, 1989 -223 с.

ӨЗІН-ӨЗІ ТӘРБИЕЛЕУ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Шірінбек Б. - МӨ -23-15к3 тобының студенті
Нуртазина А. - оқытушы

Тәуелсіз мемлекетіміздің саяси- экономикалық, әлеуметтік жағдайының ерекшеліктеріне байланысты бүгінгі таңда халықтың және оның әрбір буынының білім беру саласы үлкен өзгерістерге ұшырауда. Еліміз тәуелсіздік алды. Соның арқасында халыққа білім беру саясатының бүгіні мен болашағы жаңаша тұрғыдан сараланып, оны реформалаудың құқықтық негізі қаланды. Біздің заманымызда ақпараттың берілу көлемі, жылдамдығы, ірі ғылыми жаңалықтардың жиі ашылуы, уақыттың жылдам ағымы және оның құндылығы артып келеді десек қателеспейміз.Тәрбие үрдісіндегі тұлғалық кісілік қасиеттерін қалыптастыруда ықпал ететін факторлар жүйесінде өзін-өзі тәрбиелеудің маңызы ерекше болып табылады. Яғни өзін-өзі тәрбиелеу бұл –адамның өзінің теріс қылықтарын жойып, жағымды қасиеттерін жетілдіруде алдына қойған мақсаттарының сәтті орындалуын көрсетеді. Ендеше елдің ұлтжанды азаматын тәрбиелеуде кез-келген ұстаздың ұлттық мәдениетпен, тарихи, мәдени мәліметтер және құнды ата-баба мұраларымен қаруланууқажет [1].

Бүгінде оқушылардыңбосуақытынұйымдастыруда әр баланың қабілетін, талантын ашу, өзіне-өзінің сенімін нығайтып, дағдысын қалыптастыру, мақсат міндеттер қолға алуда. Мектеп жасында жеке тұлғаның негіздеріқаланады, өзін-өзі ұйымдастыру дағдылары, құндылықтармен мүдделер қалыптасады,оларөмір бойы адаммен бірге жүреді. Бұл тұрғыда өзін-өзі тәрбиелеу адамның саналы және мақсатты даму процесі ретінде маңызды рөл атқарады. Бұл оқушыларға бос уақыттарын тиімді ұйымдастыруға көмектесіп қана қоймай, олардың тәуелсіздігін, жауапкершілігін және алдына мақсат қоя білуін қалыптастыруға ықпал етеді.

Өзін-өзі тәрбиелеу-бұл адамның жеке қасиеттерін, дағдыларымен қабілеттерін дамытуға бағытталған белсенді және саналы қызметі болып табылады Өзін-өзі қастерлей білу адамның жеке басының құнды болуы үшін аса қажет сипат. Мектеп оқушылары үшін бұл уақытты басқарудың тәсілі ғана емес, сонымен қатар оларға іс-әрекеттерді, қызығушылықтармен хоббилерді саналы түрде таңдауға көмектесетін құрал.Өзін-өзі тәрбиелеу процесінде бала өзінің іс-әрекетін талдауға, өзінің күшті және әлсіз жақтарын білуге, сондай-ақ өзін-өзі табысты дамыту үшін қажетті дағдыларды қалыптастыруға үйренеді. Мұның бәрі өзін-өзі тәрбиелеуді бос уақытты ұйымдастырудың маңызды элементіне айналдырады. Оқушылардың бос уақыты-бұл демалыспен ойын-сауық үшін де, даму үшін де пайдалануға болатын маңызды ресурс. Дәл осы уақытта баланың бастама көтеруге, сүйікті хоббиімен айналысуға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға немесе қосымша білім алуға мүмкіндігі бар. Алайда, бос уақытты пайдаланудың тиімділігі көбінесе баланың өзін-өзі ұйымдастыру деңгейіне және оның шешім қабылдау қабілетіне байланысты. Мұнда өзін-өзі тәрбиелеу бірінші орынға шығады, бұл оқушыға өз уақытын ұтымды жоспарлауды және күш-жігерді әртүрліс-шаралар арасында бөлуді үйренуге көмектеседі. Өзін-өзі тәрбиелеу баланың өз мүдделерін, мақсаттарымен міндеттерін білуі негізінде қалыптасады. Бұл процесстихиялы емес:ол белгілі бір күш-жігерді,сондай-ақ ата-аналардың, тәрбиешілердің және басқа ересектердің қолдауын қажет етеді. Өзін-өзі тәрбиелеудің негізгі кезеңдерінің бірі болып мақсатқою. Оқушы жаңадағдыны үйрену, оқу үлгерімін жақсарту немесе хоббиді игеру болсын, не істегісі келетінін нақты айта білуі керек. Бұл процестің маңызды элементі-алға қойылған мақсаттарға жетудің қозғаушы күші ретінде қызмет ететінмотивация. Мотивацияны қалыптастыру-бұл баланың ішкі сенімдеріне де, сыртқы факторларғада байланысты күрделі және көп қырлы процесс. Ата-аналар мен мұғалімдер оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру процесінде маңызды рөл атқарады. Олар баланың алдына мақсат қоюды және оларға қол жеткізуді үйренетін жағдайлар жасай алады. Мысалы, ата-аналар балаларға бір аптаға жұмыс кестесін құруды, оқуға, демалуға және хоббиге уақыт бөлуді ұсынаалады. Бұл тәжірибе мектеп оқушыларына уақытты жоспарлауды үйренуге және әртүрлі әрекеттер арасындағы тепе-теңдіктің маңыздылығын түсінуге көмектеседі. Мұғалімдер өз кезегінде оқушылардан өзіндік жұмыс, талдау және өзін-өзі бағалауды талап ететін жобаларды ұйымдастыра отырып, оқупроцесіне Өзін-өзі тәрбиелеу элементтерін енгізе алады. Өзін-өзі тәрбиелеу жауапкершілік, тәртіп және тәуелді сияқты қасиеттердің дамуымен тікелей байланысты екенін атап өткен жөн. Бұл қасиеттер оқушыларға бос уақытында қызмет түрлерін таңдауға саналы түрде қарауғамүмкіндік береді. Мысалы, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын дамытатын бала пассивті ойын-сауықтан бас тарта алады,мысалы мақсатсыз теледидар көру немесе телефондағы ойындар, оныңжекедамуынакері әсер әкеледі. Бүгінде кітап оқу, спортпен шұғылдану, шығармашылық немесе еріктілер жобаларына қатысу үлкен мүмкіндіктерді туғызады [2].

Қазіргі әлемдік технологиялар оқушыларға бос уақытты ұйымдастыруға көптеген мүмкіндіктер береді. Интернет, мобильді қосымшалар, онлайн курстармен білім беру платформалары шеттілдерін үйренуге, бағдарламалауды, сурет салуды, музыканы және т.б. үйренуге мүмкіндік береді. Дегенмен, өзін-өзі тәрбиелеу дағдылары болмаса, мектеп оқушылары жиі таңдау мәселесіне тап болады және бұл ресурстарды тиімді пайдалана

алмайды. Өзін-өзі тәрбиелеу балаға басты нәрсені ажырата білуге, сабақтарын ұйымдастыруға және екінші реттік міндеттерге алаңдамауға көмектеседі. Өзін-өзі тәрбиелеудің негізгі құралдарыныңбірі-рефлексия немесе өз іс-әрекеттерімен олардың нәтижелері туралы хабардар болу. Мектеп оқушылары үшін рефлексия олардың бос уақытын қалай өткізетінін, қол жеткізгенін және нені жақсартуға болатынын онымен қоса, талдауменбайланысты болуы мүмкін. Рефлексия балаға сыни ойлаумен зейінді дамытуға көмектеседі, бұл өзін-өзі дамытужолындағы маңыздық адам. Мысалы, оқушы пайдалы іс — шараларға қанша уақыт жұмсағанын және пассивті ойын-сауыққа қанша уақыт жұмсағанын талдап, жоспарларына түзетулер енгізе алады. Өзін-өзі тәрбиелеу сонымен қатар шығармашылықпен бастамашылықты дамытуға ықпал етеді. Бұл қасиеттер қазіргі әлемде ерекше маңызды, мұнда қораптан тысойлау, қиын жағдайларда шешім табу қабілеті және жауапкершілікті өз мойнына алу қабілеті бағаланады. Өзін-өзі тәрбиелеу арқылы бос уақытты ұйымдастыру мектеп оқушыларына шығармашылықты дамытуға, жаңа хобби іздеуге және өмірдің әртүрлі салаларына қызығушылық танытуға көмектеседі. Мысалы, бала өз қызығушылықтарымен байланысты жобаны өз бетінше ұйымдастыра алады, мейлі ол өнер туындыларын жасау, театр қойылымына қатысу немесе өз қосымшасын жасау болсын. Өзін-өзі тәрбиелеудің маңызды аспектісі-эмоционалды интеллектті дамыту. Бұл қасиет мектеп оқушыларына эмоцияларын түсінуге және басқаруға көмектеседі, бұл уақытты жоспарлау және ұйымдастыру процесінде өте маңызды. Мысалы, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын меңгерген бала тапсырмаларды орындаудағы қиындықтармен стрессті жеңе алады және ынтасын сақтай алады. Эмоционалды интеллект сонымен қатар мектеп оқушыларына басқалармен үйлесімді қарым-қатынас орнатуға көмектеседі, бұл олардың сәтті әлеуметтенуіне ықпал етеді. Өзін-өзі тәрбиелеу оқушылардың бос уақытын ұйымдастырудың факторы ретінде өзіндік қиындықтарға ие. Негізгі қиындық-баланың өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру үшін көп күш жұмсауы керек, әсіресе оның бос уақыты көбінесе оқу, үйірмелер немесе үйміндеттері сияқты сыртқы факторлармен толтырылатын жағдайларда. Сонымен қатар, заманауи технологиялар, оның артықшылықтарына қарамастан, егер оқушы өз уақытын дұрыс бөле алмаса, алаңдаушылық тудыруы мүмкін. Бұл жерде балаға жағымды әдеттер қалыптастыруға және қиындықтарды жеңуге үйретуге көмектесетін ересектерге қолдау көрсету маңызды.Сондықтан да мектеп оқушыларының жан дүниесіне көбірек үңіліп, оны жете білуге және сол арқылы тәрбиелік ықпал ету мүмкіндігін арттыруда сыныптан және мектептен тыс жүргізілетін жұмыстардың рөлі қажеттілікті бірінші орынға қоюды көздейді.

Сонымен зерттей келе, өзін-өзі тәрбиелеу оқушылардың бос уақытын ұйымдастырудың маңызды құралы деп айтуға болады. Бұл балаларға жауапкершілік, тәртіп, шығармашылық және эмоционалды интеллект сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі. Өзін-өзі тәрбиелеу процесінде оқушылар өз іс-әрекеттерін талдауға, өз алдына мақсат қоюға және уақытын тиімді жоспарлауға үйренеді. Ата-аналармен мұғалімдердің қолдауы баланың үйлесімді дамуына жағдай жасай отырып, осы дағдыларды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Өзін-өзі тәрбиелеу мектеп оқушыларына бос уақыттарын қызықты ғана емес, сонымен қатар пайдалы ететін іс-әрекеттерді саналы түрде таңдауға мүмкіндік береді. Айтар болсақ, қазақтың ұлттық салт-дәстүрі, мәдениеті мен әдебиеті оқушылардың рухани- адамгершілік, еңбек сүгіштік, ұқыптылық, моральдық қасиеттерін қалыптастырады.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. ҚР Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2005ж. 18 ақпан.
2. Әбенбаев С. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі/С.Әбенбаев. − Алматы, 2005.-246 б.

ӘОЖ 391:7.017

ҚАЗАҚ ӨНЕРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ, ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ АСЫЛ МҰРАСЫ

Ыбрай А.Ж. – МӨ-21-10к тобының студенті
Сарсен А.Д. – магистр, оқытушы

Қазақ халқының өнері мен шығармашылығы – ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұра. Олұлттық болмысымызды, рухани құндылықтарымызды бейнелеп, қазақ халқының ерекше дүниетанымын көрсетеді. Бүгінде қазақ өнері жаңа заман талаптарына сай дамып, жаһандық мәдени кеңістікке ену үстінде. Қол өнерден бастап, музыкалық және сахналық өнерге дейінгі барлық салалар ұлттық ерекшелікті сақтай отырып, жаңа үрдістермен толықтырылуда.

Дәстүрлі өнер және оның ерекшеліктері

Қазақ өнері халықтың өмірімен, дүниетанымымен және көшпелі мәдениетімен тығыз байланысты. Оның негізгі салалары мыналар:

- Киіз үй және сәулет өнері – қазақ халқының көшпелі өмір салтына бейімделген ерекше құрылыс өнері. Киіз үй тек баспана ғана емес, сондай-ақ қазақтың ұлттық нақыштарын сақтаған өнер туындысы болып табылады.
- Қолөнер – ұлтты қою-өрнек, зергерлік бұйымдар, кестетігу, ағаш және сүйек өңдеу, терімен киізден бұйым жасау дәстүрлері ерекше орын алады.
- Музыка және әншілік дәстүр – қазақ халқының тарихын, мәдениетін бейнелейтін өнер түрі. Күйлер, жыр-дастандар, терме, айтыс қазақ музыкасының ажырамас бөлігі.
- Сәндік-қолданбалы өнер – кілем тоқу, керамика, былғарымен металдан жасалған бұйымдар қазақ халқының эстетикалық талғамын көрсетеді.

Қазақ музыкасы: рухани мұра

Қазақ музыкасы халықтың жан дүниесінің айнасы іспетті. Қобыз, домбыра, жетіген сияқты ұлттық аспаптар ғасырлар бойы қазақ музыкасының негізгі құралдары ретінде қалыптасты.

- Күйөнері – Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет сияқты ұлы күйшілердің шығармашылығы қазақ мәдениетінің алтын қазынасына айналды.
- Айтыс өнері – қазақтың суырып салма өнерінің ерекше түрі. Айтыскер ақындар халықтың мұң-мұқтажын, саяси-әлеуметтік мәселелерін көтеріп, ұлттық сананы қалыптастыруға ықпал етті.
- Жыр-дастандар – батырлар жыры, тарихи эпостар, халықтың өмірімен болмысын бейнелейтін әдеби-музыкалық жанр.

Бүгінде қазақ эстрадасы, фольклорлықансамбльдерменэтно-джаз бағыттары ұлттық музыканы жаңа деңгейге көтеруде.

Қазақтың бейнелеу және сахналық өнері

Қазақтың бейнелеу өнері XX ғасырдың басында кәсіби деңгейде дами бастады. Әбілхан Қастеев қазақ бейнелеу өнерінің негізін қалаушы ретінде танылды. Бүгінгі таңда көптеген жас суретшілер ұлттық тақырыптарды заманауи стильде бейнелеуге тырысуда.

Театр өнеріде қазақ мәдениетінің маңызды бөлігі.1926 жылы құрылған Қазақ академиялық драма театры ұлттық сахналық өнердің негізін қалады. Қазіргі таңда Қазақстанда бірнеше кәсіби театрлар жұмыс істеп, қазақтың ұлттық драматургиясын әлемге танытуда.

Кино индустрия саласында тарихи фильмдермен деректі кинолар ұлттық мәдениетіміздің бір бөлігіне айналды. «Қыз Жібек», «Біржан сал», «Көшпенділер» сияқты фильмдер қазақ халқының тарихымен өнерін кеңінен насихаттайды.

Қазіргі қазақ өнері: жаңа бағыттармен мүмкіндіктер

Қазақ өнері заман ағымына сай жаңарып келеді. Жаңа буын дизайнерлері, музыканттары, режиссерлері ұлттық өнерді жаңа үлгіде көрсетуде.

- Дизайн және сән өнері – қазіргі кезде қазақы ою-өрнектер сән әлемінде қайта жаңғырып, ұлттық нақыштағы киімдермен аксессуарлар әлемдік деңгейде танымал бола бастады.
- Заманауи музыкамен кинематография – қазақ эстрадасы, рэп, рок, фьюжн жанрларында ұлттық әуендерді пайдалану тенденциясы күшейе түсті. Сонымен қатар, Netflix, Amazon секілді ірі платформаларда қазақстандық кинолардың көрсетілуі ұлттық өнердің жаңа белеске шыққанын дәлелдейді.
- Цифрлық өнер және медиа – қазақ өнері цифрлық кеңістікте де танымал бола бастады. Сандық сурет өнері, NFT-жобалар, 3D-графика арқылы жасалған қазақ мәдениеті элементтері жастар арасында қызығушылық тудыруда.

Қазақ өнері – халықтың рухани келбеті, оның тарихымен мәдениетінің айнасы. Оны сақтау және дамыту – ұрпақтар сабақтастығын жалғастырудың негізгі тетігі. Бүгінде қазақ өнері жаһандық кеңістікке қадам басып, өзінің ерекше болмысын сақтай отырып, жаңа заман талаптарына бейімделуде. Бұл – ұлттық мәдениеттің мәңгілік екенінің дәлелі.

Әдебиеттер

1. Розенсон И.А. Основы теории дизайна. - С-Пб.: Питер, 2007. - 224 с.
2. Уркинбаева Д. Студенттердіңэстетикалықмәдениетінсәндік-қолланбалыөнерарқылықалыптастырудыңпедагогикалықшарттары: Автореферат канд. дисс. - Алматы, 2006 - 67 б.
3. Хинаят Б, Сужикова А. Қазақхаққыныңұлтықкимдері - Алматы: Алматы кітап, 2011. - 384 б.
4. Тахтабаева Ш. Вещи несущие благодать. Шедевры великой степи. - Алматы. 2008. - 194 с.
5. Байболдиева А. Ою сыры, Алматы, Өрнек 2005. - 76 б.
6. Сатыбалдинова Б.С. Сәлімбаева М.А. Тігінөндірісініңтехнологиясы. - Астана, 2008. - 43 б.
7. Нуржасарова М, Кучарбаева К, Рустемова А. Киімдідайындаутехнологиясы. - Астана, 2008. - 76 б.
8. Никитина Е.Д. Талғатбекова А.Ж. Кимдіконструкциялау. - Астана, 2008. - 84 б.
9. Ералин К., Ералина Ғ. Дизайн негіздері: оқуқұралы / К. Ералин,Ғ. Ералина. - Алматы: ССК, 2017. - 204 б.
10. Талгатбекова А.Ж. Разработка методики проектирования современной одежды с использованием эвристических приемов: дис. канд. техн. наук. – Алма-Ата, 2010. – 130 с.

UDK: 8:355.45-027.511

ARTIFICIAL INTELLIGENCE: CURRENT STATE, DEVELOPMENT TRENDS, AND FUTURE

NazarbekA. – a student of the MO-24-15k1 group
OrmakhanovaG.S. – senior teacher

Artificial Intelligence (AI) has become an integral part of modern society, influencing various industries and transforming the way humans interact with technology. AI refers to the ability of machines to perform tasks that typically require human intelligence, such as learning, reasoning, problem-solving, and decision-making. Over the past few decades, AI has evolved significantly, becoming more sophisticated and efficient. This article explores the current state of AI, its development trends, and the potential future impact of AI on society.

AI is currently being used in various industries, including healthcare, finance, transportation, and education. In healthcare, AI-driven systems assist doctors in diagnosing diseases, predicting patient outcomes, and even performing robotic surgeries. Machine learning algorithms analyze vast amounts of medical data, enabling early disease detection and personalized treatment plans.In finance, AI plays a crucial role in fraud detection, algorithmic trading, and risk management. AI-powered systems analyze patterns in financial transactions to identify fraudulent activities and automate investment strategies, improving decision-making in stock markets.In transportation, AI has revolutionized autonomous vehicles. Self-driving cars use AI to navigate roads, recognize obstacles, and make real-time driving decisions. Companies like Tesla and Waymo are at the forefront of this innovation, making transportation safer and more efficient. AI is also optimizing traffic management systems, reducing congestion and improving overall urban mobility.

Development Trends in AI

The continuous advancements in AI have led to several key development trends:

• Multimodal AI: AI systems are becoming capable of processing multiple types of data, such as text, images, and audio, simultaneously. This enhances their ability to understand complex information and generate more accurate responses.

• Explainable AI (XAI): One of the major concerns regarding AI is its "black box" nature, where decision-making processes are unclear. Explainable AI aims to make AI systems more transparent and interpretable, ensuring fairness and trustworthiness.

• Smaller, Efficient AI Models: Recent research focuses on developing AI models that require less computational power while maintaining high performance. This makes AI more accessible and cost-effective.

• AI Ethics and Regulation: As AI becomes more powerful, concerns about privacy, bias, and security are growing. Governments and organizations are working on AI regulations to ensure responsible AI development and usage.

Respondents were asked to describe both appropriate and inappropriate uses of AI in higher education. In general, respondents emphasized the ethical and transparent use of AI, no matter the specific application. One respondent summarized, "AI should be embraced as an emerging technology and should have a place in coursework with focus on implementation, adoption, research, utilization, and ethical and legal considerations."

- Teaching and learning: meeting students' needs in real time, individualizing learning experiences, improving student recruitment and retention, creating better learning tools, improving access and accessibility (e.g., multilingual support, assistive technology), creating new tools for student services (e.g., academic and career advising), aiding course design and development, transforming assessment, supporting student engagement, preparing students for the workforce and our digital society
- Research and analytics: generating insights for data-informed decision-making, analyzing large datasets (including qualitative data), democratizing data and data insights, accelerating research progress, improving data governance, developing new and better models, discovering data, real-time data analytics and visualization
- Administration: offloading administrative burdens and mundane tasks, automating repetitive processes

The Future of AI.

The future of AI is filled with possibilities and challenges. AI is expected to continue advancing in various fields:

• Education: AI-powered virtual tutors will personalize learning experiences, adapting to individual student needs. This will enhance accessibility to quality education worldwide.

• Human-AI Collaboration: Instead of replacing humans, AI will augment human capabilities, assisting in decision-making and problem-solving across industries.

The basis of the strategic capability of artificial intelligence in the future should be the provision of advantages in relation to the environment through the synchronized development of all instruments of power. It should be a source of competitive advantage, among other things, in the domain of defense and security. Strategic capability development refers to the renewal of organizational capabilities that are sources of competitive advantage (Alireza Javanmardi Kashan, Kavoos Mohannak, 2014). This kind of state advantage in a strategic environment is the first significant strategic capability of artificial intelligence. Another segment that will certainly have a significant impact on strategic capabilities is the speed of development of artificial intelligence and the transition from the "narrow" to the "general" level. Analytical abilities that are the backbone of use today will certainly move towards the development.

AI has already made a significant impact on society, and its influence will only grow in the future. While AI offers numerous benefits, it also presents challenges that need to be addressed, including ethical concerns, bias, and the need for transparency. By implementing proper regulations and ethical guidelines, AI can be developed and used responsibly to improve various aspects of life. If harnessed correctly, AI has the potential to drive innovation, enhance productivity, and create a better future for humanity.

References

1. IBM. (2023). Artificial Intelligence Trends.
2. BuiltIn. (2023). Artificial Intelligence Future Applications.
3. Russell, S., &Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson.
4. Tegmark, M. (2017). Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. Penguin Books.
5. Goodfellow, I., Bengio, Y., &Courville, A. (2016). Deep Learning.MIT Press.
6. Floridi, L. (2019). The Ethics of Artificial Intelligence.Oxford University Press.

СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ ЖАРНАМАНЫҢ РӨЛІ МЕН ТҮРЛЕРІ

Абилхасим М. - СТ-24-9к тобының студенті
Жумагулова Г.С - магистр,аға оқытушы

Қазіргі таңда сервистік қызмет көрсету саласы қарқынды дамып келе жатқан экономиканың маңызды салаларының бірі болып табылады. Бұл салада тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, оларға сапалы қызмет көрсету басты мақсат болғандықтан, жарнаманың рөлі ерекше маңызға ие. Жарнама – өнімдер мен қызметтерді нарықта алға жылжытуға бағытталған маңызды маркетингтік құрал. Ол кәсіпорынның табысын арттыруға, тұтынушылар санын көбейтуге, брендтің танымалдылығын нығайтуға және бәсекелестер арасында ерекшеленуге көмектеседі. Сервистік қызметтегі жарнама тұтынушыларды қызықтыру, олардың сенімін арттыру және қызмет көрсету сапасын айқындау үшін қолданылады. Бұл мақалада сервистік қызмет көрсетудегі жарнаманың негізгі рөлі мен түрлері жан-жақты қарастырылады.

Сервистік қызметтегі жарнаманың басты мақсаты – тұтынушыларды қажетті ақпаратпен қамтамасыз ету, олардың назарын аудару және қызметке деген сұранысты қалыптастыру. Жарнаманың ықпалы тұтынушы психологиясына, олардың шешім қабылдау процесіне әсер ету қабілетімен анықталады. Қызмет көрсету саласында жарнама көбіне сенімділік пен бедел қалыптастыру үшін қолданылады, өйткені тұтынушы белгілі бір қызметті сатып алмас бұрын оның сапасы мен сенімділігіне мән береді. Мысалы, туристік агенттіктер, қонақ үйлер, мейрамханалар, медициналық мекемелер, білім беру ұйымдары өз қызметтерін тиімді жарнамалау арқылы клиенттердің назарын аударады. Жарнама түрлерінің ішінде сервистік салада ең кең таралғандары – теледидар, радио, интернет, баспа және сыртқы жарнама. Теледидарлық жарнама – көрермендерге аудиовизуалды ақпарат беру арқылы әсер етеді. Бұл түрі эмоцияға ықпал ету және есте сақтау тұрғысынан тиімді. Дегенмен, теледидар жарнамасының құны жоғары болғандықтан, көбінесе ірі компаниялар мен брендтер ғана оны пайдаланады. Радиожарнама – есту арқылы әсер ететін жарнама түрі, ол көбінесе жергілікті деңгейде қолданылады. Радио арқылы сервистік қызметтер туралы ақпарат тарату тиімді, өйткені адамдар көлік жүргізу кезінде немесе күнделікті іс-әрекеттерін атқарып жүріп те жарнаманы тыңдай алады. Интернет жарнама – қазіргі заманғы ең тиімді және кең таралған жарнама түрі. Әлеуметтік желілер, веб-сайттар, іздеу жүйелері, электрондық пошта арқылы жарнама орналастыру сервистік компаниялар үшін үлкен мүмкіндіктер ашады. Интернет-жарнаманың басты артықшылығы – мақсатты аудиторияны дәл анықтау және жарнамалық науқанның нәтижелерін талдау мүмкіндігі. Google Ads, Facebook Ads, Instagram және TikTok жарнамалары сервистік компаниялардың клиенттермен байланысын нығайтуға көмектеседі. Сонымен қатар, influencer маркетинг пен контенттік жарнама да сервистік салада белсенді қолданылады. Белгілі бір блогерлер немесе әлеуметтік желі қолданушылары өз аудиториясына белгілі бір қызметті ұсынып, оны қолдану тәжірибесімен бөліседі, бұл тұтынушылардың сенімін арттырады. Баспасөз жарнамасы дәстүрлі жарнама түрлерінің бірі болып табылады және көбінесе газет-журналдарда, буклеттер мен жарнамалық парақшаларда кездеседі. Бұл түрі ұзақ уақыт бойы өз маңызын жоғалтпай келеді, әсіресе белгілі бір мақсатты аудиторияға бағытталған жарнамалық хабарламалар үшін тиімді. Мысалы, сән салондары, білім беру орталықтары, медициналық клиникалар жергілікті газеттер мен журналдарда өз қызметтерін жарнамалау арқылы клиенттерін тартады. Сыртқы жарнама – билбордтар, баннерлер, көше экрандары, қоғамдық көліктердегі жарнамалар арқылы жүзеге асады. Бұл жарнама түрі көпшілік назарын аударуға бағытталған және негізінен адамдар көп жиналатын жерлерде орналастырылады. Қоғамдық көліктердегі жарнамалар, аялдамалар мен ірі сауда орталықтарындағы билбордтар күн сайын мыңдаған адамның көзіне түсіп, брендтің танымалдылығын арттыруға көмектеседі. Жарнаманың тағы бір маңызды түрі – тікелей маркетинг және акциялар арқылы жарнама. Бұл әдісте компаниялар тұтынушылармен тікелей байланыс орнатып, арнайы ұсыныстар мен жеңілдіктер арқылы оларды қызметтерін пайдалануға шақырады. SMS-хабарламалар, электрондық пошта арқылы ұсыныстар, жеңілдіктер мен науқандар туралы хабарландырулар сервистік қызмет саласында кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, сервистік жарнаманың ерекше бір бағыты ретінде нейромаркетингті атап өтуге болады. Бұл әдіс тұтынушылардың эмоционалдық реакцияларын зерттеу арқылы тиімді жарнамалық стратегияларды құруға негізделген. Жарнаманың түсі, шрифті, дыбыстық әсерлері, визуалды элементтері тұтынушының қабылдауына үлкен ықпал етеді. Мысалы, қонақ үй қызметтері туралы жарнамада жайлы атмосфераны, жылы түстерді және босаңсытатын әуенді пайдалану тұтынушының эмоциясын оятып, олардың сол қызметке деген сенімін арттыруы мүмкін.

Сервистік салада жарнама жасаудың бірнеше негізгі принциптері бар. Біріншіден, мақсатты аудиторияны дұрыс анықтау қажет. Әрбір жарнамалық науқан белгілі бір клиенттер санатына бағытталуы тиіс. Мысалы, жастарға арналған білім беру курстарын жарнамалау кезінде әлеуметтік желілер мен интернет-платформаларды қолдану тиімді, ал корпоративтік клиенттерге бағытталған қызметтер үшін бизнес басылымдар мен іскерлік порталдар маңызды рөл атқарады. Екіншіден, жарнама мазмұны тартымды, түсінікті және есте қаларлықтай болуы керек. Тұтынушыларға қызметтің артықшылықтарын анық көрсетіп, оларды қызықтыратын ерекше ұсыныстар жасау қажет. Қысқа, мағыналы және эмоционалды әсері жоғары жарнама роликтері, суреттер мен мәтіндер клиенттердің назарын аударып қана қоймай, оларды нақты әрекет жасауға ынталандырады. Үшіншіден, жарнама науқанының тиімділігін бақылау және талдау өте маңызды. Жарнаманың әсерін бағалау үшін арнайы аналитикалық

құралдар мен метрикаларды қолдану керек. Google Analytics, Facebook Insights, Instagram статистикасы сияқты құралдар жарнаманың қаншалықты тиімді болғанын анықтауға мүмкіндік береді. Қорыта айтқанда, сервистік қызмет көрсету саласында жарнама маңызды рөл атқарады және тұтынушылардың қызметтерге деген қызығушылығын арттыруға, нарықтағы бәсекелестікке төтеп беруге және брендтің танымалдылығын нығайтуға көмектеседі. Жарнаманың әртүрлі түрлері мен әдістерін тиімді пайдалану арқылы сервистік компаниялар өз аудиториясын кеңейтіп, тұрақты клиенттік базаны қалыптастыра алады. Қазіргі цифрлық дәуірде интернет-жарнама ең ықпалды құралға айналғанымен, дәстүрлі жарнама түрлері де өз маңызын жоғалтқан жоқ. Сондықтан сервистік кәсіпорындар заманауи жарнамалық әдістерді қолдана отырып, бәсекеге қабілеттілігін арттыруы қажет. Жарнаманың негізгі міндеті – тұтынушы мен қызмет көрсетуші арасындағы сенімді қарым-қатынасты қалыптастыру, бұл өз кезегінде сервистік саланың дамуына үлкен ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Котлер, Ф. (2019). Маркетинг негіздері. Алматы: Экономика баспасы.
2. Бекжанова, А. (2021). Қызмет көрсету саласындағы маркетингтік коммуникациялар. Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті баспасы.
3. Асқарова, Г. (2020). Жарнама психологиясы және тұтынушы мінез-құлқы. Алматы: ҚР БҒМ баспасы.
4. Акер, Д. (2018). Бренд менеджмент: Бренд құру және басқару стратегиялары. Мәскеу: Олимп-Бизнес.
5. Чантурия, К. (2022). Қазіргі заманғы жарнама технологиялары. Санкт-Петербург: Питер.
6. Назарбаев, Ә. (2021). Сервистік қызмет көрсету және маркетинг. Шымкент: Оңтүстік Қазақстан университеті баспасы.

ӘОЖ 316.4.6

ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР

Акмамбетов Е.А. - СТ 23-3к1 тобының студенті
Нурпейсова Д.С. -әлеуметтану магистрі, аға оқытушы

Әр адамның өмірінде, әсіресе тұлға болып қалыптасуында және жастарды тәрбиелеуде отбасының рөлі ерекше. Дәл отбасында балалар адамгершілік нормаларымен алғаш рет танысады, қоршаған әлемге деген көзқарастары қалыптасады, жауапкершілік, мейірімділік, құрмет және сүйіспеншілік сияқты негізгі құндылықтарды меңгереді. Отбасы алғашқы әлеуметтік институт ретінде жас ұрпақтың бойында өзін-өзі тәрбиелеу, еңбексүйгіштік, қарым-қатынас жасай білу сияқты қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар отбасы — баланың жеке басының дамуына үлес қосатын тұрақты өзара әрекеттестік үдерісі.

Қарқынды әлеуметтік өзгерістер жағдайында отбасының тәрбиедегі рөлі ерекше өзекті болып отыр. Қазіргі балалар үлкен ақпарат ағынымен, жаңа мәдени және моральдық стандарттармен бетпе-бет келеді. Осындай жағдайда отбасының рөлі күшейеді: ол жасөспірімге моральдық қолдау көрсетіп, өмірлік қиындықтарға төзімділікті үйрететін тірекке айналады.

Қазіргі заманда жастардың әлеуметтенуі – қоғамдағы өзекті тақырыптардың бірі. Жастар – болашақ қоғамның негізі, әрі оның дамуының басты қозғаушы күші. Алайда, қазіргі уақытта олардың әлеуметтік бейімделуінде бірқатар мәселелер бар. Бұл мәселелер қоғамның экономикалық, мәдени және технологиялық өзгерістеріне тікелей байланысты.

1. Жаһандану және мәдени сәйкестік

Жаһандану процесі жастардың өміріне үлкен ықпал етеді. Әлемдік мәдениетпен қарым-қатынас жасай отырып, жастар өздерінің ұлттық ерекшеліктерін жоғалтуы мүмкін. Бұл ұлттық құндылықтарға деген қызығушылықтың төмендеуіне, тілдің ұмытылуына және дәстүрлерден алшақтауға әкелуі ықтимал.

2. Интернет және виртуалды әлеуметтену

Заманауи жастар интернет пен әлеуметтік желілер арқылы әлеммен байланыс жасайды. Бұл олардың әлеуметтік байланыстарын кеңейтуге мүмкіндік бергенімен, сонымен бірге тәуелділік, шынайы қарым-қатынастың азаюы және ақпаратты сүзгілеу қиындықтарын тудырады.

3. Білім беру және жұмысқа орналасу

Көптеген жастарға сапалы білім алып, жақсы жұмыс табу қиынға соғады. Қазіргі еңбек нарығының талаптары өзгеріп, кейбір мамандықтар өзектігін жоғалтса, жаңа мамандықтарға қойылатын талаптар артуда. Бұл жағдай жастар арасында жұмыссыздық деңгейін жоғарылатып, олардың қоғамға бейімделуіне кедергі келтіруде.

4. Отбасы және моральдық құндылықтар

Қазіргі уақытта көптеген отбасыларда қарым-қатынас әлсіреп, жастар қажетті қолдауды ала алмауда. Отбасыдағы құндылықтардың өзгеруі, ата-аналар мен балалар арасындағы түсініспеушіліктер олардың әлеуметтену процесін қиындатады. Отбасының басты міндеттерінің бірі — баланың күнделікті өмірін дұрыс ұйымдастыру. Баланың күн ырғағын реттеу, оған үй шаруасына қатысу, оқуға уақыт бөліп, бос уақытын ұйымдастыру сияқты әрекеттер ата-аналардың жауапкершілігінде. Ұтымды күн тәртібі баланың тәртіпке, ұқыптылыққа және еңбекке бейімділігін дамытады. Баланың жас ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын ескере отырып, ата-аналар оның еңбекке деген қабілетін арттыратын әрекеттерді үйренуіне мүмкіндік беруі керек. Мысалы, белгілі бір тапсырмаларды орындау арқылы бала жауапкершілік пен табандылыққа үйренеді. Сонымен қатар, бала еңбекке қатыса отырып, қоғамға, айналасындағы адамдарға көмектесуді үйренеді. Бұл қасиеттер болашақта баланың тұлғалық дамуына, қоғамда орнын табуына тікелей әсер етеді.

5. Психологиялық мәселелер

Жоғарыда аталған факторлар жастардың психологиялық жағдайына кері әсер етеді. Стрестің артуы, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі және өмірлік бағыттың анықталмауы жастардың әлеуметтенуін тежейтін негізгі кедергілер болып табылады.

Мәселені шешу жолдары

Жастардың әлеуметтену процесін жақсарту үшін келесі шараларды ұсынуға болады:

- Ұлттық мәдениетті, тілді және дәстүрлерді насихаттайтын бағдарламаларды дамыту.
- Интернетті қауіпсіз әрі пайдалы пайдалану мәдениетін қалыптастыру.
- Жастарға мамандық таңдау және жұмысқа орналасу бойынша көмек көрсету.
- Отбасылық қарым-қатынастарды нығайтуға бағытталған тренингтер мен жобаларды жүзеге асыру.
- Жастарға психологиялық көмек көрсету орталықтарын көбейту

Сондай-ақ, әлеуметтік және мәдени факторлар да бала тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Отбасы баланы қоғамдық өмірге бейімдеп, оның тұлғалық қасиеттерін қалыптастыра отырып, оны үлкен өмірге дайындайды. Лев Выготскийдің «Жақын даму аймағы» теориясы бала дамуының тиімділігіне сыртқы ортаның және ата-ана қолдауының әсерін көрсетеді.

Осылайша, отбасындағы тәрбие бала тұлғасының дамуы мен қалыптасуына тікелей әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Қазіргі қоғамдағы ақпараттық және әлеуметтік өзгерістер жағдайында отбасының тәрбиелік рөлі ерекше маңызға ие болуда. Сондықтан ата-аналарға баланың толыққанды тұлға болып қалыптасуы үшін қажетті қолдау көрсетіп, оған сенімді әрі ынтымақты орта құру – келешек ұрпақтың бақытты және табысты болуына негіз қалайды.

Қорыта айтқанда, жастардың әлеуметтенуі – бұл тек жеке тұлғаның ғана емес, бүкіл қоғамның жауапкершілігі. Осы мәселелерді шешу үшін мемлекет, отбасы және қоғам бірлесе әрекет етуі қажет. Тек осылай ғана біз жастарымыздың болашағын жарқын ете аламыз.

Әдебиеттер

1. Қоянбаев, Ж. Б., & Қоянбаев, Р. М. – Педагогика: Жоғары оқу орындарына арналған оқулық
2. Боулби, Дж. – A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development
3. Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). "Transmission of aggression through imitation of aggressive models." Journal of Abnormal and Social Psychology, 63(3), 575–582.
4. "Adolescents on Social Media: Aggression and Cyberbullying" изжурнала Psychology in Russia

ӘОЖ 7967012.68

М.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН УНИВЕРСИТЕТІ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫМЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ БОЙЫНША ПРАКТИКАЛЫҚ САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ

Алдан А.А.– ФИ-23-3к5 тобының студенті
Балабеков М.С.– аға оқытушы

Жүйелі және практикалық сабақтар М. Әуезов атындағы ОҚУ студенттерінің дене тәрбиесінің оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл сабақтарда студенттер физикалық және спорттық, кәсіби және өмірлік дағдыларды бекіту арқылы оқытудың негізгі әдістері мен әдістерін меңгереді. [1] Алайда, біздің ойымызша, оқу әдебиеттерінде жүйелі және практикалық сабақтарды өткізудің әдістері жеткіліксіз [2,3].

Санкт-Петербургтің дене шынықтыру және спорт кафедрасының оқытушылары студенттердің оқу жоспарының барлық пәндері бойынша әдістемелік және практикалық сабақтар өткізуде біраз тәжірибе жинады. Сабақтың мақсаты: 1) оқушылардың қозғалыс белсенділігін оқыту негіздері туралы білімді бекіту; 2) дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың қозғалыс белсенділігін оқыту әдістемесін үйрету; 3) оқушылардың дене шынықтыру-спорттық білім беру бағдарламасына сәйкес спорттық жабдықтарды оқытуда алған білімдерін пайдалану қабілетін бекіту.

Бірінші міндет студенттерге моториканы оқытудың теориялық негіздерін беру арқылы шешіледі. Адамның қозғалыс әрекеті жаттығулар, қозғалыс әрекеттері, дене қимылдары мен қалыптары болып табылатын жеке қозғалыс әрекеттерінен тұрады. Қозғалыс белсенділігі-бұл белгілі бір мотор тапсырмасын саналы түрде шешуге бағытталған қозғалыстар жүйесі. Дене тәрбиесі тек ерікті қозғалыстармен сипатталады, оның принципі үш белгімен анықталады: олар сананың қызметі; олар өмірлік белсенділік процесінде қалыптасады.; олар жақсарған сайын адамның еркіне бағыну дәрежесі артады. Кез келген қозғалыс белсенділігі физикалық белсенділік болып саналмайды, тек денсаулық, тәрбиелік және тәрбиелік міндеттерді шешуді қамтамасыз ететін дене тәрбиесінің мақсатты сенімдері мен принциптеріне сәйкес жүзеге асырылады. Осылайша, қозғалыс белсенділігі шеберлік, ептілік, қозғалыс техникасы сияқты формаларда көрінеді.

Екінші кезеңде дене жаттығуларын тереңдетіп зерделеу жүзеге асырылады және белгіленген техникалық талаптар аясында одан әрі жүзеге асыру мүмкіндігі жасалады. Бұл мәселені шешу мыналарды қамтиды: қажетсіз қозғалыстарды, қателерді немесе ауытқуларды болдырмау; қозғалыс белсенділігінің тұтас әдістерін меңгеру. Студенттердің назары біртұтас қозғалыс әрекетін орындау техникасының жеке бөлшектерін талдауға, оның кеңістіктік, уақыттық және динамикалық қасиеттерін түсінуге бағытталған. Сонымен қатар, студенттердің ақыл-ой әрекеті ғылыми қозғалыстардың мәні мен елеулі қателіктердің себептерін түсінуге бағытталған. Дене жаттығуларын орындау кезінде студенттерді осы бөлшектерге үнемі назар аударуға мәжбүр ететін тиісті жағдайлар

жасалады. Біліктілікті арттыру кезеңінің ұзақтығы техникалық дайындыққа қойылатын талаптардың санына және студенттердің бұрынғы моторикасына байланысты.

Үшінші кезеңде дене жаттығуларын орындау техникасы шоғырландырылады және жетілдіріледі, нақты практикалық жағдайларда қозғалыс белсенділігін қолдану мүмкіндігі жасалады және жасалады. Бекіту салыстырмалы түрде тұрақты сыртқы жағдайларда зерттелген әрекетті қайталау арқылы жүзеге асырылады. Осылайша, қажетті дағдылардың беріктігіне қол жеткізіледі, негізгі критерий физикалық белсенділік әдісінің тұрақтылығы болып табылады. Көп жағдайда өнімділік сезімін жақсарту жеке болуы керек. Мұғалімнен дене тәрбиесінің егжей-тегжейлерін, оқушылардың физикалық және басқа да ерекшеліктерінің даму деңгейін білу талап етіледі.

Негізгі оқыту бағдарламасы мен бірқатар оқу іс-шаралары әрқайсысында машиналық оқытудың егжей-тегжейлері мен мазмұнын көрсетеді. Бұл әр мотор тапсырмасын үйрену кезінде қарапайым оқу тапсырмаларын дәйекті түрде орындауға арналған рецепт болуы мүмкін. Нақты білім беру тәжірибесінде бұл модель зерттеу тақырыбына, зерттелетін физикалық белсенділіктің сипаттамаларына және оқушылардың құрамына байланысты әр уақытта әр түрлі жақсарады [4].

Бастапқыда оқытушы студенттерге білім берудің үшінші кезеңінің негізгі мақсаттары мен міндеттерін ұсынады. Жақсартудың мақсаты - оқушылардың механикалық дағдыларын нығайту және әртүрлі жағдайларда оларды дәйекті түрде қайталау арқылы олардың дағдыларын дамыту. Агрегаттың негізгі мақсаттары машинаның тұрақтылығы мен автоматты жұмысын қамтамасыз ету және оның талаптарға сәйкес тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ету; нақты тиімді шарттарға сәйкес пайдалану пайдалануды қамтамасыз ету болып табылады. Бұл тапсырмаларды бір уақытта орындауға болады, өйткені олар бір-бірімен байланысты. Осы кезеңдегі жаттығулардың тиімділігі көбінесе мотористерді нығайту әдістерін дұрыс қолдануға байланысты: әртүрлі жүктемелерді қолдану әдістері стандартталған және физикалық белсенділіктің әртүрлі аспектілеріне негізделген (бәсекелестік, ойын және т.б.), қарапайым және дифференциалды функциялардың ақылға қонымды арақатынасын орнату қажет.

Содан кейін оқытушы техниканы қолдана бастайды және оқушыларға жаттығулардың бірін қалай жақсартуға болатындығын көрсетеді. Ол оқу үлгерімін жақсарту бойынша бірқатар әрекеттерді (алгоритмдерді) түсіндіреді және көрсетеді, мысалы, «Бір жерден екінші жерге секіру»: тапсырманы атаңыз және оны дұрыс көрсетіңіз; техникалық талаптарды анықтаңыз, жолдар мен жағдайлардың санын анықтаңыз; алғашқы оқушылардан сұраңыз және тапсырманы дұрыс орындауға бұйрық беріңіз; кішігірім (оқшауланған) қателерді көрсету арқылы көмектесіңіз. егер елеулі қателіктер орын алса, толтырыңыз; біліктілікті арттыру аяқталғаннан кейін оқыту тоқтатылады.

Үшінші кезең студенттердің оқу деңгейін, сауаттылығын және ұтқырлығын жетілдірілген оқыту әдістері арқылы арттырумен аяқталады. Әрі қарай оқыту кезінде оқытушының оқу бағдарламасынан алынған оқыту әдістерін қолдана отырып, оқу жаттығуларын орындау арқылы оқу үлгерімі артады.

Бұл тапсырмалар бір уақытта орындалды. Студенттердің техника туралы түсініктері мұғалімнің тапсырманы түсіндіруі, оқушылардың осы қозғалыстар, хирургия және бұлшықеттерді басқару туралы ойлауы және қозғалыстарды орындаудың басында туындауы мүмкін басқа факторлар нәтижесінде қалыптасады.Басқа қатысушылардың әрекеттері. Мұның бәрі шамамен негізді құрайды, онсыз қозғалыс техникасын меңгеру мүмкін емес. Жаттығу туралы түсінік алудың негізгі әдістерінің бірі-үйренуге болатын жаттығуларды тексеру.

Мақалада сипатталған әдістеме бойынша сабақтарды өткізу университет студенттеріне дене шынықтыру бағдарламасына сәйкес спорттық құрал-жабдықтарды оқытуда алған білімдерін қолдану дағдыларын сәтті дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сабақтың тәжірибесі мен жинақталған тәжірибесі әдістемелік және практикалық сабақтар пәнінде студенттердің еркін таңдау жүйесінің жеткіліксіздігін көрсетеді. Әдістемені одан әрі жетілдіру мақсатында әдістемелік және практикалық сабақтардың тақырыптарын тиісті дәріс пәндерімен үйлестірген жөн.

Әдебиеттер

6. АнищенкоВ.С. Физическая культура. Методико-практические занятия студентов: учебное пособие. - М.: Изд-во РУДН, 1999. – 165с.
7. Физическая культура студента: Учебник /Под ред. В.И. Ильинича/. М.: Гардарики, 2007, -448с.
8. Физическая культура: учебник /коллектив авторов под ред. М.Я. Виленского.- 2-е изд., стер. / М.: КНОРУС, 2013, 424с.
9. Курамшин Ю.Ф. Теория и методика физической культуры: учебник. М.: Советский спорт, 2010. – 464с.
10. Служба здоровья образовательного учреждения: мониторинг здоровьесозидающей образовательной среды //Учебно-методическое пособие под редакцией М.Г.Колесниковой. Выпуск 3. СПб., 2006. – 3 с.

ӘОЖ:541.18

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ! БАСКЕТБОЛ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚҚА ТИГІЗЕР ПАЙДАСЫ!

Алдан Б.Р. - СТ-24-3К3 тобының студенті.
Кулматова А.Х. – оқытушы, магистр

Қазіргі таңда адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуда салауатты өмір салтының маңызы зор. Дұрыс тамақтану, зиянды әдеттерден бас тарту және белсенді өмір сүру – денсаулықтың басты кепілі. Дене шынықтыру мен спорт – адамның физикалық және психологиялық әл-ауқатын нығайтатын негізгі құралдардың бірі. Осы

тұрғыда, баскетбол – жастар арасында кең таралған, денсаулыққа аса пайдалы спорт түрлерінің бірі болып табылады.

Баскетбол – денсаулық пен төзімділіктің көрсеткіші. Баскетбол – тек ойын ғана емес, адамның физикалық және психикалық тұрғыда дамуына әсер ететін спорт түрі. Бұл ойынды ойнау барысында адам белсенді қозғалып, жылдам әрекет етеді, нәтижесінде дене бұлшықеттері нығайып, жүрек-қан тамыр жүйесі жақсарады. Сондай-ақ, баскетбол адамның тепе-теңдік сақтау қабілетін арттырып, ептілік пен шапшаңдықты дамытуға көмектеседі.

Баскетбол ойынының адам денсаулығына тигізер пайдасы мол:

- Жүрек-қан тамыр жүйесін нығайтады – тұрақты қозғалыс жүрек жұмысын жақсартып, қан айналымын реттейді. Бұл жүрек ауруларының алдын алуға көмектеседі.
- Тыныс алу жүйесін жақсартады – ойын барысында адамның өкпесі белсенді жұмыс істеп, ағзаға қажетті оттегі көптеп таралады. Бұл тыныс алу жүйесінің саулығын арттырады.
- Координация мен икемділікті дамытады – ойыншылар алаңда жылдам қимылдап, дәл әрекет етуге дағдыланады, бұл олардың қозғалыс үйлесімділігін жақсартады.
- Бұлшықеттерді шынықтырады – баскетбол ойнау барысында қол, аяқ, арқа және іш бұлшықеттері белсенді жұмыс істейді, бұл адамның дене бітімін қалыптастыруға ықпал етеді.
- Сүйек құрылымын нығайтады – үнемі қозғалыста болу, секіру және жүгіру сүйектердің беріктігін арттырып, остеопороз сияқты аурулардың алдын алады.
- Психологиялық тұрақтылықты арттырады – ойыншы эмоциясын басқаруды үйренеді, стресске төзімділігі артады, өзіне деген сенімі күшейеді.

Баскетбол – тәртіп пен командалық рухты қалыптастырады. Баскетбол тек физикалық белсенділікті арттырып қана қоймай, адамның әлеуметтік және психологиялық дамуына да оң әсерін тигізеді. Командалық ойын болғандықтан, баскетболшылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, ортақ мақсатқа жету үшін бірігіп әрекет етеді. Бұл адамның жауапкершілік сезімін оятып, өзара сенім қалыптастырады.

Сонымен қатар, баскетбол адамның шешім қабылдау қабілетін дамытады. Ойын барысында әр секунд маңызды болғандықтан, ойыншылар жылдам ойлап, дұрыс шешім қабылдауға дағдыланады. Бұл қабілет өмірдің кез келген саласында қажет болады.

Баскетбол ойыны тәртіпке, ұйымшылдыққа, төзімділікке және жеңіске деген құштарлыққа баулиды. Көп жағдайда, спортшылар күнделікті өмірде де осы қасиеттерін қолданып, мақсаттарына жетуге ұмтылады.

Баскетболдың әлеуметтік маңызы:

Баскетбол – тек денсаулыққа пайдалы ғана емес, сонымен қатар адамдарды біріктіретін спорт түрі. Әлемнің түкпір-түкпірінде баскетбол арқылы түрлі мәдениет пен ұлт өкілдері араласып, достық қарым-қатынас орнатады. Бұл ойын адамдарды біріктіріп, ұжымдық жұмысқа бейімдейді.

Баскетболдың денсаулыққа тигізер пайдасы:

1. Жүрек-қан тамыр жүйесін нығайту. Баскетбол ойыны барысында үнемі қозғалыс пен жүгіру жүрек пен қан айналымы жүйесінің жұмысын жақсартады. Бұл жүрек ауруларының алдын алуға көмектеседі.

2. Тыныс алу жүйесін жақсарту. Ойын кезінде адамның өкпесі белсенді жұмыс істеп, ағзаға қажетті оттегі көптеп таралады. Бұл тыныс алу жүйесінің саулығын арттырады.

3. Координация мен икемділікті дамыту. Баскетбол ойнау барысында жылдам ойлау, тез қимылдау қабілеті артады, бұл қозғалыс үйлесімділігін жақсартады.

4. Бұлшықеттерді шынықтыру. Ойын кезінде қол, аяқ және арқа бұлшықеттері белсенді жұмыс істейді, бұл адамның дене бітімін қалыптастыруға ықпал етеді.

5. Сүйек құрылымын нығайту. Үнемі қозғалыста болу, секіру және жүгіру сүйектердің беріктігін арттырып, остеопороз сияқты аурулардың алдын алады.

6. Психологиялық тұрақтылықты арттыру. Баскетбол ойнау эмоцияларды басқаруды үйретіп, стресске төзімділікті арттырады және өзіне деген сенімділікті күшейтеді.

7. Иммунитетті күшейту. Тұрақты физикалық белсенділік иммундық жүйені нығайтып, ағзаның түрлі ауруларға қарсы тұру қабілетін арттырады.

8. Ұйқы сапасын жақсарту. Баскетбол сияқты белсенді ойындар денеден көп күш алады, сондықтан ұйқы ұзақ және терең болады.

9. Артық салмақтың алдын алу. Физикалық белсенділік метаболизмді арттырып, қосымша калорияларды жағуға ықпал етеді, бұл артық салмақтың алдын алуға көмектеседі.

10. Әлеуметтік байланыстарды нығайту. Командалық ойын болғандықтан, баскетбол адамдарды біріктіріп, ұжымдық жұмысқа бейімдейді және әлеуметтік қарым-қатынастарды жақсартады.

11. Мидың қызметін жақсарту. Жаттығулар жасау кезінде, жүрек-қан тамыр және жүйке жүйелеріне жақсы әсер ететін эндорфиндер шығарылады. Бұл мидың ойлау және есте сақтау қабілеттеріне оң әсер етеді.

12. Созылмалы аурулардың алдын алу. Созылмалы аурулардың пайда болуының басты себептерінің бірі – дене белсенділігінің болмауы. Жаттығулар қан айналымын жақсартады және адамның сүйегін қатайтады.

13. Эндорфиндердің бөлінуі. Жаттығулар жасау кезінде эндорфиндер бөлініп, көңіл-күйді көтереді және стресспен күресуге көмектеседі.

14. Төзімділікті арттыру. Баскетбол ойнау адамның төзімділігін арттырып, физикалық күш-қуатын көбейтеді.

15. Жеке тәртіп пен жауапкершілікті дамыту. Баскетбол сияқты спорт түрлері жеке тәртіп пен жауапкершілікті дамытып, өмірдің басқа салаларында да пайдалы болады.

16. Жарақаттардың алдын алу. Дұрыс жаттығулар мен техникаларды қолдану арқылы баскетбол ойнау дененің икемділігін арттырып, жарақаттардың алдын алуға көмектеседі.

17. Энергия деңгейін көтеру. Тұрақты физикалық белсенділік энергия деңгейін көтеріп, күнделікті өмірде белсенді болуға ықпал етеді.

18. Өзін-өзі бағалауды арттыру. Спорттық жетістіктер өзін-өзі бағалауды арттырып, өмірге деген позитивті көзқарасты қалыптастырады.

19. Мақсат қою және оған жету дағдыларын дамыту. Баскетбол ойнау мақсат қою және оған жету дағдыларын дамытып, өмірдің басқа салаларында да табысты болуға көмектеседі.

Қорытынды:

Салауатты өмір салты – адамның ұзақ әрі бақытты өмір сүруінің кепілі. Баскетбол – денсаулықты нығайтып қана қоймай, адамды тәртіпке, ұйымшылдыққа және мақсатқа жетуге үйретететін ерекше спорт түрі. Ол адамның физикалық жағдайын жақсартумен қатар, психологиялық тұрақтылықты дамытып, өмірлік маңызды дағдыларды қалыптастырады.

Әрбір адам өз денсаулығына жауапкершілікпен қарап, спортты өмірінің бір бөлігіне айналдыруы керек. Баскетбол ойнау арқылы адам тек физикалық тұрғыда ғана емес, психологиялық және әлеуметтік тұрғыда да дами алады. Сондықтан, салауатты өмір салтын ұстанып, спортпен шұғылдану – жарқын болашаққа бастар жол!

Әдебиеттер

1. Сағындықов Е. «Қазақтың ұлттық ойындары», Алматы 1994 ж.
2. Төтенаев Б. «Қазақтың ұлттық ойындары», Алматы 1994 ж.
3. Жұмабаев М. «Педагогика», Алматы: Ана тілі, 2002 ж.
4. Мұхамбетжанова Ә. «Дене тәрбиесі және спорт», Алматы 2002 ж.
5. Қобланов Ж. «Спорттық күрес әдістемесінің негіздері», Шымкент 1992 ж.
6. Мұхитдинов Қ. «Қазақша күрес», Алматы 1992 ж.
7. Аулик И.В. « Как определить тренированного спортсмена», Москва, ФиС 1997 г.
8. «Қазақстан»: «Ұлттық энциклопедия», бас редактор Ә. Нысанбаев, Алматы: « Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы 1998 ж.
9. Қуанышев Т.Ш. «Болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерін ұлттық ойын құралдары арқылы дайындау», Автореф.дисс., п.ғ.к., Алматы 1992ж.

ӘОЖ 796

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ САБАҒЫНЫҢ БІР БАҒЫТЫ - ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛ

Алибекова А.А.– ФИ-23-3к5 тобының студенті
Пірімбаев Б.Е.– оқытушы

Мақала дене шынықтыру курстарында студенттердің медициналық резервтерін арттыру және дене шынықтыру курстарында студенттердің дене шынықтыру курстарында аяқтары мен тұлғаларын қалпына келтіру туралы күрделі мәселеге арналған. Студенттердің физикалық дағдыларын қалыптастыру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының деректері көрсетілген.

Денсаулыққа қол жеткізу дене шынықтыру жүйесін реформалау шеңберінде бекітілген жаңа мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес балалардың дене тәрбиесінің мазмұнын, нысандары мен әдістерін реформалау қажеттілігін шешеді. Бұл бағыттағы басты назар студенттердің жеке физикалық ерекшеліктеріне, денсаулығына және мотивациясына қатысты жеке тұлғаның дене шынықтыруын қалыптастыруға аударылады. [1,2] бұл жағдайда қолданыстағы когнитивті тәсілдерді дене шынықтыру сабақтарына, соның ішінде әртүрлі деңгейдегі студенттерге, соның ішінде сабаққа қатыспайтындарға арналған дене шынықтыру сабақтарына біріктіру қажет.

Арнайы жаттығулар мен тірек қимыл аппарты мен мектеп оқушыларының физикалық белсенділігі үшін қажетті факторлардың бірі екені белгілі. Сондай-ақ олардың қабілетсіздігі жарақаттың ең көп тараған себептерінің бірі екені анықталды. [3]

Бұл жағдайда студенттерді тәрбиелеудің негізгі мақсаты-аяқтың физикалық ерекшеліктері мен орналасуы. Аяқ пен ауа жаттығуларын талдау және қалпына келтіру әдісі, сондай-ақ біз жасаған тірек пен қалып оқушылардың физикалық ерекшеліктеріне байланысты дене шынықтыру сабақтарын өткізуге мүмкіндік береді.

Мұндағы маңызды аспект-оқушының өзін-өзі бақылау арқылы физикалық процестерді бастан кешіріп, өзін-өзі талдауға және өзін-өзі көрсетуге тікелей көзқарасы. Бұл студенттерге тұру, отыру және жату күйінде қалу және тұрақты қалыпта болу үшін тұрақты физикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Аяқтың серіппелі көмекші функцияларын өзін-өзі диагностикалаудың мәні оқушының табанының плантограммасын (іздерін) алу болып табылады, оның негізінде аяқтың эталондық индексімен салыстырғанда аяқтың жеке индексі есептеледі. Стандарт Бір.

Біреуі азды-көпті аяқтың дисфункциясын көрсетеді: біреуден көп доға түзілуі, бір доға созылуынан аз. Бұл аяқтың тепе-теңдігін қалпына келтіру үшін жаттығуларды тиімдірек таңдауға мүмкіндік береді. [3,4]

Өзін-өзі диагностикалаудың және позаның қосалқы функцияларының мәні стандартты қалыпты позаны оқушының позасымен салыстыру болып табылады.

Позаның көмекші рөлі-бастың артқы жағы, иық пышақтары, жамбас, балтыр бұлшықеттері мен өкшелер арасындағы омыртқалар тік кернеумен байланыста болатын дененің орналасуы. Егер байланыс болмаса: бастың артқы жағында бас сүйегі жоқ; бастың артқы жағында және кеуде бөлігінде иық пышақтары арасында кеуде тірегі жоқ; балтыр бұлшықеттері мен өкшелерде балтыр буындарының тірегі жоқ.

Серіппелі позаны қолдау жүйесі үш қатынастан тұрады: жамбас-бас, жамбас-кеуде, кеуде- бас, әрқайсысы 1,62 және поза индексі.

Егер жамбас-кеуде арақатынасы 1,62-ден төмен болса, онда бұл бел лордозы; егер ол 1,62-ден жоғары болса, онда бұл бел лордозының жазықтығы. Егер кеуде мен бастың арақатынасы 1,62-ден аз болса, онда бұл жатыр мойны лордозы; егер ол 1,62-ден жоғары болса, онда бұл жатыр мойны лордозының жазықтығы.

Дененің бастапқы бойлық осіндегі ауытқуы алдыңғы жағынан дөңгелектенеді; артқы жағы-жалпақ артқы, оң немесе сол жақ артқы сколиотти.

Құрылғыдан барлық ықтимал ауытқулар бойлық осьті және аяқтың орнын бұрмалап, оны "сынған" сызыққа айналдырады.

Физиологиялық әдісте аяқтың функциялары мен қалпын түзетудің бірегей ерекшелігі-аяқтардағы дене салмағының бөлінуіндегі тепе-теңдікті қалпына келтіру, дененің ауырлық күшінің қысылуын жою, тікелей қатысу принципі.физиологиялық процестердің тәжірибесін ескере отырып, өзін-өзі диагностикалау және өзін-өзі реттеу, сондай-ақ тұрақты дағдыларды дамыту үшін өзін-өзі бақылауды қолдану: Тұру, отыру, жату.

Егер аяқтың серіппелі бүйір доғасының қызметі бұзылса, тірек алдыңғы аяққа қарай жылжиды, ал оны жөндеу кезінде артқы аяқты алға қарай дамыту және нығайту қажет: өкшеге баса назар аудара отырып; салмақпен.

Аяқтың бойлық серіппелі доғасының қызметі бұзылған кезде тірек аяқтың ішіне ауыстырылады, ал оны жөндеу кезінде жүру кезінде аяқтың сыртын дамыту және нығайту қажет: оңнан солға, екпінді аяқтың сыртына қою керек; екпінді аяқтың сыртына қою керек;

Аяқтың бүйірлік және бойлық доғаларының жұмыс істеуімен тірек аяқтың алдыңғы және ішкі бөліктеріне қарай жылжиды және оны түзету үшін аяқтың сыртқы және артқы бөліктерін дамыту және нығайту қажет.жүру кезінде: өкшеге баса назар аудару; оңнан солға, аяқтың артқы бөліктеріне баса назар аудару.

Аяқтың жоғарыда аталған функцияларын қалпына келтіру кезінде тепе-теңдік жаттығулары көбінесе өкшенің және аяқтың жастықшаларының әлсіз жерлерін нығайту және дамыту үшін қолданылады. [4]

Аяқтың кез-келген дисфункциясы кезінде дененің гравитациялық жиырылуымен бірге қалыптың бұзылуы пайда болады.

Ауырлық күші тік омыртқаның және адамның қалпының қалыптасуы мен қызмет етуінің абсолютті ортасы екені белгілі. Ауырлық күші [5] абсолютті орташа болғандықтан, адам омыртқаның оңтайлы тік орналасуы мен позасына, сондай-ақ омыртқа мен буындарға ауырлық күшіне қарсы жүктемеге ие болуы керек. Эрин параллель дәрісті бірінші кеудемен үйлестірді.

Аяқтардың орналасуын бағалау мен түзетудің заманауи әдістері жоғары технологиялық құралдарды қолдануды талап етеді және аяқтар мен позалардың күйін көрсететін есеп бермейді. Студент диагностика және түзету процесіне қатыспайды, яғни өзінің физиологиялық процестерін түсінбейді және онымен таныс емес.

Ұсынылған физиологиялық әдіс аяқтың және қалыптың геометриялық стандартының математикалық есебін қолданады. Аяқтың жеңілдігі мен позасының қызметі сандық түрде анықталады. Аяқтар мен қалыптардың тірек функциясы сапалы бағаланады. Студент диагностика, түзету және назар аудару процесіне қатысады. [3]

Бұл физиологиялық әдісті аяқтар мен қалыптардың күйін диагностикалау және түзету үшін қолдану дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың денсаулығының тепе-теңдігін қалпына келтіру үшін маңызды. Бұл аяқ пен қалыпқа қатысты білімнің барлық салаларында мүмкін: спорт, өнер, гигиена.

Әдебиеттер

1. Нежкина Н.Н., Ульяненкова Е.А. Новая модель урока физической культуры здоровьесберегающей направленности в начальной школе в рамках новых федеральных государственных образовательных стандартов. Журнал "Преемственность в образовании preemstvennost.ru" №2.11.2012
2. Иванова Н.И., Руденко А.А. Геометрический эталон следа стопы в диагностике и коррекции следа стопы спортсмена. (материалы Всероссийской научно-практической конференции "Физическая культура и спорт в системе высшего образования" 2011 – 107с.
3. Руденко А.А. Иванова Н.И. Способ диагностики рессорной и опорной функций стопы спортсмена (патент РФ № 2492803) URL: http://freepatent.ru/patents/2492803 публикация патента: 20.09.2013
4. Берл Петтибон. Ключевые принципы гравитации. [Электронный ресурс]. Электрон.дан. - [Б.м.], 2000, URL: http://drfilshin.ru/kak-rabotaet-sistemapettibona/

УДК 338.48

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДА БИЗНЕСТІҢ ТАКТИКАСЫ МЕН СТРАТЕГИЯСЫН ТАЛДАУ

Алтынсарина Н. - СТ-24-8к2 тобының студенті
Исахова Ж.Б. - аға оқытушы

Қонақжайлылық жүйесінің мәнін құрайтын қонақ үй шаруашылығы туризм аясында маңызды орын алады. Оның негізінде кез-келген қоғамдық құрылысқа тән көне дәстүрлер жатыр, ол - «қонақжайлылық» түсінігінің мәнін білдіретін қонақты сыйлау, оны қарсы алу мен оның құрметіне мерекелер үйымдастыру. Қонақжайлық стандарттары - тек сервис деңгейі ғана емес, бұл қонақ және оның тапсырысына деген қатынаста байқалатын философия, бірақ оның негізгі мазмұны қонақ үй жұмысының ішкі үйымдастырылуында, оның персоналында, қызметтердің өзара ішкі және қонақ үйге тұрақтанушылар арасында қалыптасатын қатынаста көрінеді. Негізгісі,

стандарттар неге бағытталғандығында - қонақтардың тапсырыстарын уақыт және құралдардың азғантай шығынымен ғана емес, үлкен тиімділікпен қанағатгандыруға мүмкіндік беретін қонақ үйдің түрлі қызметтері арасындағы оптималды қатынасты орнату. Мұнда сервис сапасы бір жағынан, қонақ үй қызметінің жұмылдыра жұмыс істеуінен, екінші жағынан, әрбір қызметкердің жауапкершілігі мен талпынысынан туындайды. Сондықтан, қонақты қарсы алу жеріндегі қызметкердің сыпайылығы, швейцардың жөн сілтеуі қонақжайлық стандарты енгізетіннің көзге көрінбес және азгантай бөлігі ғана.

Қонақжайлылық саласындағы қызмет көрсету технологиясы қызмет көрсету процесінің сапасына, жұмыс істеудің қаржылық-экономикалық тиімділігіне және қонақ үй кәсіпорнын басқару процесіне әсер ететін маңызды фактор болып табылады. Қонақ үйлерде қызмет көрсетудің технологиялық процесін ұйымдастыру кәсіпорынның осы түрі бойынша стандартты болып табылады, сонымен бірге әр кәсіпорында ұйымның көлеміне, құрылымына, санатына, түріне (нарықтық сегментке бағдарлану) сәйкес технологиялық процесс белгілі бір сәйкестікпен сипатталады.

Қонақүйлерде клиенттерге қызмет көрсету технологиясы циклдік сипатқа ие-қонақ үйге келген уақыттан бастап қонақ үйден түпкілікті кетуге дейін қонақтарға қызмет көрсету процесін дәйекті түрде қайталау.

Клиенттерге қызмет көрсетудің технологиялық циклы-бұл клиент пайдаланғысы келетін және Клиент қонақ үйде болған кезде орналастыру құралын ұсынатын белгілі бір дәйектілікпен қызметтердің бірыңғай стандартты көлемі. Технологиялық циклдегі қызметтердің тізімі, олардың сапасы айтарлықтай өзгеруі мүмкін, бірақ негізгі кезеңдер, әр кезеңде негізгі қызметтерді ұсыну дәйектілігі әрқашан белгілі бір ретпен қамтамасыз етіледі.

Қонақтар циклінің технологиялық алгоритмі шартты түрде төрт кезеңге бөлінеді:

1. Қонақ үйге келгенге дейін-брондау — Reservation)

2. Клиенттің қонақ үйге келуі (Arrival), тіркелу (CheckinProcedure) және клиентті орналастыру (Accommodation)

3. Мейманханада тұру (Staying) және мейманмен қызмет көрсету

4. Шығу (Departure), қонақтың қонақ үй қызметтеріне соңғы төлемі.

Қонақтар циклінің бірінші кезеңі әлеуетті клиенттің қонақ үй қызметкерлерімен алғашқы қарым-қатынас сәтінен басталады, қонақ үйге келгенге дейін. Байланыс телекоммуникациялық құралдар арқылы жүзеге асырылады және қонақ үй қызметтеріне алдын-ала тапсырыс беру (брондау) мүмкіндігімен байланысты.

Нөмірлерді (орындарды) брондау мүмкіндігі туралы ақпарат әртүрлі көздерден алынуы мүмкін. Брондау көздері тұрақты және эпизодтық болуы мүмкін.

Брондауға өтінімдердің тұрақты көздері туристік сату агенттерінен, қазулардан, көрмелер, конференциялар, семинарлар ұйымдастыратын фирмалардан, сондай-ақ қонақүйге жақын орналасқан өнеркәсіптік және басқа да қазулардан келеді, бұл қызметкерлерді, бизнес бойынша серіктестерді орналастыруды қажет етеді. Тұрақты брондау көздеріне сонымен қатар орталықтандырылған брондау (GDS) жатады.

Қонақ үйге бір реттік орналастыру қажеттілігі туындаған жеке тұлғалардан немесе компаниялардан келіп түсетін брондауға сирек, эпизодтық өтінімдер.

Алғашқы байланыс процесінде әлеуетті клиент қонақ үй қызметкерінен қызметтердің құрылымы, көрікті жерлерге қатысты орналасуы, тарифтер және т. б. туралы маңызды ақпарат алады.. Немесе клиент өзі үшін маңызды орналастыру туралы ақпаратты растай алады.

Алдын-ала Байланыс қызмет қызметкерінің клиенттің өтінімін нөмірлерді (орындарды) күнтізбелік брондауды тіркеу журналына енгізуімен және клиенттерді қонақ үйде есепке алумен аяқталады. Осы сәттен бастап қонақ үйде клиенттерге қызмет көрсету циклінің ресми басталуы басталады.

Өтінімдерді тіркеу журналы нөмірлерді (орындарды) брондау және отельдегі клиенттерді есепке алу отельдің жүктелім көлемдерін болжамдау мен жоспарлаудан басқа келешекке мейманхана өнімін құрудағы күш-жігер мен ресурстарды ұтымды бөлу, қаржы ресурстарының қозғалысы, штаттағы қызметкерлердің қажетті санын айқындау және т. б. үшін маңызды болып табылады..

Қонақ циклінің бірінші кезеңінде орналастыру құралын қонақты қабылдауға түпкілікті дайындау жүзеге асырылады: қонақ келгенге дейін оның келу фактісі, келу мерзімінің ішінара өзгеруі, Трансфер қажеттілігі (егер Қонақ үй қызметтерінде қарастырылған болса), қаланың мәдени-тарихи ерекшеліктерімен танысу үшін экскурсиялық қызметтер расталады. Елді мекен қарсаңында бөлменің соңғы санитарлық дайындығы жүзеге асырылады. Қонақтар циклінің екінші кезеңі қонақтарды станцияда, әуежайда қарсы алуға, қонақүйге ауыстыруға, Клиентті қонақ үйге тіркеуге және орналастыруға байланысты.

Қонақтарды қарсы алу және қонақүйге ауыстыру маңызды психологиялық және анимациялық функцияны атқарады, өйткені қызметкерлермен, қаламен, қонақ үймен байланысудың алғашқы әсерлері жарқын және клиенттер есінде ұзақ сақталады. Бірге кездесу мен трансфер қонақтарды аз шаршатады. Қонақ үй бизнесіндегі маңызды сәт: тым шаршадым, қанағаттанбаған клиент-бұл қонақ үйдің қосымша қызметтерін пайдаланбаудан жоғалған ақша. Трансфер барысында клиентке қаланың әлеуметтік-мәдени, іскерлік инфрақұрылымының қонақ үй нысандарының ерекшеліктері туралы ақпарат беру маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1. Қояпов Д. Мейрамханалардағы қызмет көрсетуді ұйымдастыру: Оқу құралы/ Д. Қояпов, Қ. А. Адилбекова, А. Буранбаев. – 2017
2. Айнабеков Н.Б.«Technical operation of hotels and their equipment» пәні бойынша 5В090200, 6В11110 – «Туризм» студенттеріне СӨЖ орындауға арналған әдістемелік нұсқау Шымкент, 2020
3. Стамкулова М.У. «Технология и организация операторских и агентских услуг» пәні бойынша 5В090200 – «Туризм» студенттеріне арналған дәрістер кешені Шымкент, 2020

4. Зайцева Н.А. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме : учебное пособие для студ. вузов, обуч. по спец. "Социально-культурный сервис и туризм"; Рекомен. УМО по образ. в области сервиса / Н. А. Зайцева. - 4-е изд., стер. - М., 2017 "Академия". - 240 с. - (Высшее профессиональное образование)
5. Музыченко В.В. Управление персоналом. Лекции: Учебник для студ. высш.учеб. заведений / М.: «Академия», 2014. – 528 с.
6. Управление персоналом организации. Практикум: учеб. пособие / Под ред. д.э.н., проф. А.Я. Кибинова. – М.: ИНФРА-м, 2017. – 296 с.
7. Жолдасбеков А.А., Естанова А.Б. Организация и управления СКС. Учебное пособие. Шымкент: ЮГКУ им.М.Ауезова, 2016 –121 с.
8. Арапова Г.М. Управление гостиничным персоналом. МУ по проведению семинарских занятий. Шымкент, 2014
9. Арапова Г.М. Қонақ үй персоналын басқару. Оқу құралы.Шымкент, 2015, 192 б.
10. Тулешова Г.Б. Туризм экономикасы. Оқу құралы. Алматы: Эверо, 2016.-200б

УДК 541.18

СКОЛИОЗ ПОЗВОНОЧНИКА

Аманбаева Г. Е. – студентка группы АП - 23 – 8р
Утебеков Е.М. – старший преподаватель

Искривление позвоночника – это сколиоз позвоночника. Вообще, по физиологии есть лордоз и кифоз позвоночника, что является нормой, а отклонение от это нормы является сколиоз, то есть дефект позвоночного столба.

Существуют несколько причин возникновения сколиоза:

1. Врожденная, то есть внутриутробное, которое возникает в связи с травмами.
2. Наследственная, то есть передается по генетике.
3. Приобретенная, то есть ребенок в подростковом возрасте обычно получает нагрузку на позвоночник, что впоследствии приводит к искривлению позвоночного столба. (Вообще, учителя или педагоги начальных классов должны взять под свой контроль, чтобы ребенок сидел ровно и следил за своей осанкой.)
4. При различных травмах позвоночника. Например, при различных заболевании костной системы. При коксартрозе, воронкообразной грудной клетке и так далее.

К симптомам сколиоза относятся следующие виды:

1. При сколиозе шейного отдела позвоночника могут проявляться следующие симптомы: боли в шее, неправильное положение головы, за счет этого могут проявиться асимметрия лица, стягивание мышц поражённой стороны, онемение рук, изменение формы шеи, недостаточность кислорода.
2. При сколиозе грудного отдела позвоночника могут проявляться: боли в груди, западение ребер грудной клетки, асимметрия плеч и укорочение верхних конечностей тела, также стягивание мышц тела.
3. При сколиозе поясничного отдела позвоночника могут проявляться такие симптомы как: боли в пояснице, боли в нижних конечностях, онемение ног за счет сжатия нервных окончании, укорочение нижней конечностей тела, при наклонении выраженная тазовая деформация.

Диагностика искривления позвоночника (сколиоза)

Диагностикой и лечением искривления позвоночника (сколиоза) занимается врач ортопед – хирург. При проведении диагностики ортопед - хирург сначала смотрит физиологическое положение позвоночника, то есть лордоз и кифоз. Ортопед - хирург осматривает пациента стоя, лежа и сидя. Ортопед - хирург по методу пальпации позвоночного столба определяет наличие сколиоза, состояние мышц и суставов. Стоя, ортопед - хирург определяет симметрию плечевого пояса и укорочение верхних конечностей, симметрию реберной дуги. Сидя и лежа пациента на животе определяет укорочение нижних конечностей, тазовую деформацию и так далее. Ортопед – хирург по жалобам пациента и осмотру определяет есть ли у пациента наличие сколиоза. Ортопед – хирург для уточнения степени деформации позвоночного столба может назначить еще дополнительное обследование такие, как рентген позвоночного столба, МРТ и так далее.

Методы лечения искривления позвоночника.

Лечение искривления позвоночника у каждой степени разная: плавание, массаж, физиотерапевтическое лечение, лечебная физкультура, зарядки, дыхательная гимнастика, ортопедические корсеты, рекомендуется заниматься танцами для поддержания осанки. При более тяжелых искривлениях позвоночника проводится хирургическое вмешательство.

Заключение

То есть мы узнали, что сколиоз или же искривление позвоночного столба приводит к неблагоприятным последствиям, а именно хромота, укорочение верхних и нижних конечностей тела, проблемы с внутренними органами, проблемы с дыхательной системой и к проблемам сердечно-сосудистой системы.

Литература

1. Ортопедия, травматология и восстановительная хирургия детского возраста. - 2014. - Т. II, вып. 2.- С. 3-8.
2. Цивьян Я.Л. Сколиотическая болезнь и ее лечение. Ташкент: Медицина, 1972.
3. Казьмин А.И., Кон И.И., Беленький В.Е. Сколиоз. — М.: Медицина, 1981.

ӘОЖ 796

СПОРТТЫҚ ОЙЫНДАР БОЙЫНША ЗАМАНАУИ МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛ

Амангелді А.Н. – СТ-23-3к1 тобының студенті
Балабеков А.Т.– п.ғ.к., доцент

Белгілі бір спорттық біліктілігі бар университеттерде білікті мамандарды даярлау болашақ мансапта жаттықтырушының немесе тәлімгердің жеке қабілеттерін жүзеге асыру мақсатында халықаралық, кәсіби және жан-жақты мүмкіндіктерді біріктіруден тұрады. Университеттегі негізгі оқу пәндерінің бірі ретінде спорт болашақ мамандардың біліктілігін едәуір арттыруды қамтамасыз етеді. Мақалада спорттағы заманауи мамандарды даярлауға интеллектуалды тәсілді қолдануға бағытталған материалдар келтірілген.

Спорт ойындары бойынша тәжірибелі жаттықтырушы, спорт тәлімгері жұмысының тиімділігінің негізі-адамның білімі мен дағдыларының жоғары деңгейі, ақыл мен рухтың бірлігі жүйесінде жұмыс істейтін жоғары кәсіби маман. «Мамндандырылған қызметкер»-бұл ең жоғары кәсіби деңгейде белсенді болған, практикалық қызмет барысында өзгеріп, дамып, жеке тұлғаға айналған діни қызметкер. Мақсаты айқын болатын жұмысқа шығармашылық үлес (өз саласының маманы) қоғамның кәсіби қызметінің нәтижелеріне деген қызығушылығын оятады және оның шығармашылығының қоғамдағы әсерін арттырады".

Оқу орындары оқушылардың жергілікті факторлары мен мүдделерін ескере отырып, мемлекеттік білім беру стандарттары мен дене шынықтыру нормативтері негізінде дене тәрбиесінің түрлерін, дене тәрбиесінің әдістерін, Спорт және дене белсенділігі түрлерін, дене тәрбиесінің әдістері мен ұзақтығын айқындайды.. Оқу орындарында дене тәрбиесі мен тәрбиені ұйымдастыру мыналарды қамтиды:

1) мемлекеттік білім беру стандарттарында белгіленген көлемде негізгі білім беру бағдарламалары шеңберінде дене шынықтыру бойынша жүйелі сабақтар өткізуге және қосымша білім беру бағдарламалары шеңберінде дене шынықтыру (таңдау бойынша) бойынша қосымша сабақтар мен спорттық сабақтар өткізуге;

2) спорттық мүкәммалмен және жарақтандырумен қамтамасыз етуді қоса алғанда, білім алушылардың дене шынықтыру-спорттық даярлығы үшін жалпы жағдайларды іске асыру үшін жағдайлар жасау;

3) студенттердің дене тәрбиесі дағдыларын қалыптастыруға, студенттерді дене шынықтыру және спортпен шұғылдануға тарту үшін жағдай жасауға, жеке мүмкіндіктері мен денсаулық жағдайын ескеруге;

4) жаттығу кезінде дене шынықтыру жаттығуларын орындау;

5) дене шынықтыру сабақтарының өткізілуіне санитариялық бақылауды регламенттеуге;

6) ата-аналардың (оларды алмастыратын адамдардың) балалардың денсаулығы мен дене тәрбиесіне жауапты қатынасын қалыптастыруға;

7) студенттердің дене дайындығы мен дене дамуының жыл сайынғы мониторингін жүргізуге;

8) спорттық іс-шараларды ұйымдастыруға және басқаруға және студенттердің қатысуына көмектесу.

Бүгінгі таңда спорт мамандары көптеген білім беру және спорт мекемелерінде, әртүрлі спорт клубтары мен жоғары деңгейлі командаларда сұранысқа ие, өйткені бұл спорт біздің еліміздегі ұлттық спорт идеяларының бірі болып табылады, мұны Қазақстанның спорт министрлігінің қолдауымен жүзеге асырылатын негізгі мемлекеттік бағдарлама дәлелдейді. ҚР және спорттағы спорттық бірлестіктер.

Спорттағы кәсіби шеберлікті модельдеудің әртүрлі тәсілдерін талдау, академиялық шеберлік мәселесіне жаңа көзқарастар мен декларациялар бізге кәсіби шеберлік моделінің инновациялық түрін жасауға мүмкіндік берді.

Маман негізгі және нақты тақырыптармен, спорт саласындағы бағдарламалық құжаттамамен, бағдарламалар мен нұсқаулықтар туралы ақпаратпен, бұқаралық спорт деңгейінде спорттық іс-шараларды ұйымдастырумен, спорттық резервті дайындаумен, жоғары жетістіктер спортымен таныс болуы керек.

Сарапшыны тағайындау және сертификаттау талаптары оның жұмыс құрылымын анықтайды. Мұғалім-тәрбиешінің жұмыс құрылымында келесі категориялар бөлінеді: философия, зертханалық жұмыс, менеджмент, коммуникация, гностика, моторика.

Жоспарлау бөлімі жаттықтырушының жоғары деңгейдегі командалық деңгейдегі спорттық ойындарға, спорттық резервке көп жылдық дайындықты қалыптастыру жөніндегі өкілеттіктерін қамтиды; дайындық құрылымдары: жасқа байланысты өзгерістер, орташа өзгерістер, кішігірім өзгерістер, жаттығулар, жаттығу іс-шаралары, жаттығу және бәсекелестік міндеттер, саладағы өнімділікті жоспарлау бұқаралық спорттық ойындар.

Сындарлы элемент оқытушының спорт саласындағы «дене шынықтыру-спорт мәдениеті» білімін шоғырландыру қабілетін, атап айтқанда оқу кезінде шешім қабылдау және нақты курстардың мазмұнын анықтау қабілетін қамтиды.

Әкімшілік бөлімге мұғалім-оқытушының ұйымдастырылған іс-шаралар түріндегі қызметі (білім беру іс-шаралары және конкурстарға қатысу, үлгерімді қамтамасыз ету, оқыту, демалыс және т.б.) кіреді. Сәтті өтінішті дайындау кезінде. барлық негізгі лауазымдарда. Бұл сонымен қатар ойыншыларға жоспарланған іс-шараларды жүзеге асыру үшін өз қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Байланыс кезеңі - жаттықтырушының ойыншылармен, әртүрлі санаттағы қызметкерлермен, жас ойыншылардың ата-аналарымен және қоғамдық ұйымдармен жұмыс орнындағы маңызды мәселелерді сәтті шешу үшін бірлескен жұмысы. Тиімді жаттығулар мен жарыстарға қатысатын ойыншылардың өзара түсіністігі командада жайбарақат атмосфера қалыптастырады.

Қозғалыс сегменті практикалық спорттық дағдыларды оқытудың лайықты деңгейін қамтиды (көптеген техникалық және стратегиялық сабақтар, жалпы және мамандандырылған дене шынықтыру).

Жаттықтырушы мен ойыншының мансаптық құрылымындағы тізімделген элементтер бір-бірімен тығыз байланысты және олардың бірлігі ғана айтарлықтай кәсіби нәтижелерге әкелуі мүмкін.

Әдебиеттер

1. Алиев, Э.Г. Мини-футбол (футзал): учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению "Физическая культура" и специальности "Физическая культура и спорт" / Э. Г. Алиев, С. Н. Андреев, В. П. Губа. – М.: Советский спорт, 2012. – 549 с
2. Булыкина, Л.В. Волейбол: учебник / Л.В. Булыкина, В.П. Губа. – М.: Спорт, 2020. – 412 с
3. Губа, В.П. Основы спортивной подготовки: методы оценки и прогнозирования (морфобиомеханический подход): науч.-метод. пособ. / В.П. Губа. - М.: Советский спорт, 2012. – 384 с.
4. Железняк, Ю.Д. Спортивные игры. Техника, тактика, методика обучения / Ю.Д. Железняк Ю.М. Портнов 2-е изд. — М.: ИЦ Академия, 2004. — 520 с.

ӘОЖ 373.1

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНІҢ КӨРСЕТКІШІ РЕТІНДЕ

Амандық С. – СМ-23-5к15 тобының студенті
Балкибеков Х.К.– аға оқытушы

Қазіргі әлемде тұрақты физикалық белсенділіктен тұрақты психикалық жағдайға дейінгі салауатты өмір салты барған сайын маңызды бола түсуде. Телебағдарламалардың, әлеуметтік желілердің және басқа да құралдардың барлық түрлері жиі кең ауқымды адамдарды тиісті ақпарат туралы хабардар етеді, салалық өнімдерден толығымен бас тартудың жаңа тәсілдері туралы әңгімелейді және спорттық іс-шараларға арналған әртүрлі жарнамалық компанияларды басқарады. Бұл тұрғыда үкімет жастардың спортқа деген қызығушылығын арттыруға тырысуда.

Бірнеше ұйымдар бұл үрдісті қолдай бастады. Google, Yandex және Apple сияқты жетекші компаниялар кеңселерінде ойын-сауық немесе экстремалды жаттығуларға қажетті жабдықтары бар шағын спорт залдарын жабдықтады. Бұл жағдай спорттық қызметтердің экономикалық компонентіне айтарлықтай әсер етеді. Егер сіз сәл артқа қарасаңыз, спорт индустриясына салынған ақшаны талдай аласыз. Бұған дейін ақшаның көп бөлігі Олимпиада сияқты маңызды іс-шараларды қаржыландыруға жұмсалған. Қазіргі уақытта барлық спорт алаңдарын, ғимараттар мен тұрғын үй қорын ашуға бағытталған инвестициялардың үлесі үш есеге артты. Бұл спорт саласындағы жаңа өнімдердің көптігімен ғана емес, сонымен қатар қосылған сервистік ғимараттар санының тез өсуімен және коммерциялық кәсіпорындар арасындағы бәсекелестіктің артуымен байланысты. Мемлекеттік статистикаға сәйкес, соңғы 15 жылда Қазақстанда спорт залдарының саны 8 есеге артты. Ең Сәтті жаңа шешімдерге және олардың қазіргі және болашақ қажеттіліктеріне аздап талдау жасайық.

Спортпен шұғылданатын адамдардың жиынтығын [1] дене шынықтыру және спорт ұйымдарының жекелеген түрлерінің дамуына үлкен әсер ететін бірнеше топқа бөлуге болады.

1 топ-кәсіби спортпен айналысатын адамдар. Мұндай спортшылардың сапалы жаттығуға қажетті және қарқынды дамып келе жатқан критерийлерге сәйкес келетін жаңа технологиялармен жабдықталған кең және заманауи нысандарды ашуы үлкен қызығушылық тудырады.

2-топ-салмақ жоғалтқысы келетін немесе өзін жақсы көретінін сезінгісі келетін және өзін қабылдағысы келетін адамдар. Бұл топтың негізгі бағыты-спорттық тамақтану және мүмкіндігінше көп бұлшықет топтарының жұмысын қамтамасыз ете алатын әртүрлі фитнес жабдықтары.

3-топ-бұл өз денесін сақтауға, денсаулығы мен төзімділігін жақсартуға тырысатын адамдар. Мұндай адамдарға үлкен спорт алаңдары қажет емес, үйде дене салмағымен немесе импровизацияланған салмақпен немесе үйдің жанында жеткілікті спорт алаңдарымен жаттығу жеткілікті.

Жоғарыда сипатталған барлық топтар белгілі бір өнімдерге немесе қызметтерге сұранысты тудырады. Спорттағы соңғы жетістіктердің экономикалық жетістіктерге және ұйымдардың бәсекелестік артықшылық деңгейіне әсері [2] осы өзгерістердің ұйымның дамуына тікелей байланысты жалпы секторға әсері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін көптеген ұқсастықтарды анықтау үшін егжей-тегжейлі қарастырылуы керек..Әр команда алға қойған мақсаттарға жетіңіз.

Осылайша, бүгінгі күні жаттығу процестері, тамақтану және цифрлық сипаттамалары туралы заманауи білімі бар жаттықтырушыға сұраныс жоғары болады, өйткені ол спортшылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін көбірек білім мен дағдыларға ие болады. Бұл қазіргі заманғы адамдар ең аз күш-жігермен тамаша нәтижелерге қол жеткізу үшін үлкен қажеттілікті сезінетіндігімен байланысты, бірақ сонымен бірге сапаны сақтайды. Бірінші және үшінші топтарға назар аудара отырып, қалпына келтірудің жаңа әдістерінің өсіп келе жатқан әсері және спортшылардың аурулары мен жарақаттарының алдын алуға бағытталған шаралар кешені туралы айтуға болады.

Криокамера ең инновациялық шешім болды. Оның пішіні әйгілі солярийге ұқсайды, тек әсері мүлдем керісінше және жылынудан емес, спортшыны салқындатудан тұрады.

Спортқа қызығушылық танытқан барлық командалардың көз алдында осы салада жасалған өнімдерге жаңа технологияларды енгізудің айтарлықтай әсерін атап өткен жөн. Сондықтан жаттығу кезінде қолданылатын жабдыққа және барлық технологиялық шешімдерді өндірумен және сатумен айналысатын ұйымдарға инвестиция салу осы өнімдерге жоғары сұраныстың арқасында жақсы нәтиже береді. Мысалы, фитнес тобы әртүрлі сенсорлармен жабдықталған: жүрек соғу жиілігін, ұйқы сапасын, қадамдар санын өлшеу, etc.Sh в. Бірақ көкжиекте [4] спортшылардың физикалық ғана емес, психологиялық және әртүрлі деңгейдегі жетістіктері туралы ақпаратты қамтитын адам жағдайының көрсеткіштері негізінде не жұмыс істейтіні әлі белгісіз. Талдауға сүйене отырып, бұл

спортшының ықтимал жетістіктері туралы нақты болжамдар жасауға мүмкіндік береді. Осы инновацияларды дамыта отырып, адамдар өздерінің күш-жігерінің қандай да бір нәтижеге тұрарлық екеніне, жаттығуды жалғастыруға немесе әуесқойлық деңгейде қалуға тұрарлық екеніне сенімді бола алады.

Сондықтан айта кету керек, спорт әлемі бүгінде бір орында тұрмайды, адамдардың қажеттіліктері жыл сайын артып келеді, ал бүгінде спортпен айналысатын адамдарға тек жаттығу залы мен спорттық нысандар ғана емес, сонымен қатар жақсы жаттығу бағдарламасы қажет.және қоректік диета. Оны жақсарту үшін жаңа дәрі-дәрмектерді қолдану ұсынылады. Спорт өнімділіктен гөрі стильге көбірек көңіл бөледі. Осы өзгерістерге сүйене отырып, тек жаңа технологиялар мен сыртқы ортадағы өзгерістерге уақтылы ден қою жаңа ойыншылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі, бұл осы саладағы коммерциялық ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігіне және спорттың тиімділігін арттыруға оң әсер етеді..

Әдебиеттер

1. Анализ рынка спортивных и физкультурно-оздоровительных услуг // Библиотека международной спортивной информации [Электронный ресурс] - 2014 г.
2. Галкин В.В. Экономика и управление физической культурой и спортом-М:. "Феникс" 2006г.
3. Гершман М.А. Инновационный менеджмент: Учебное пособие. - М.: Маркет ДС, 2010
4. Питер Друкер. Инновации в сфере физической культуры. — Москва: Вильямс, 2007. — ISBN 0-887305. Харченко В.В. Роль физической культуры как одного из средств обеспечения здоровья и безопасности человека // Международный научный журнал «инновационная наука». - 2015. - № 10.

УДК 541.18

ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ

Аралбай Ж.Т. - студент группы СТ-22–3К6

Доскараев Б.М. - доктор педагогических наук, профессор, заслуженный тренер КазССР

Актуальность исследования. Проблемы совершенствования физического воспитания в современных условиях требуют кардинального пересмотра отношения к ним со стороны практически всех организаторов процесса обучения и воспитания подрастающих поколений. Физическое воспитание и развитие молодежи должно и может занять приоритетное место в общем объеме учебно - воспитательного процесса. Человека обучают с малых лет, и до конца своих дней он учиться в основном повышая свою квалификацию по профессии. Но навыкам ЗОЖ системно никто не осуществляет, поэтому удваивается актуальность физического воспитания. Недостаточно об этом говориться на уроках физкультуры в учебных заведениях, в том случае если эрудированный образованный учитель или преподаватель. Сложные макропроцессы, которые происходят в Казахстане, ее интеграция в международное образовательное пространство отразились в государственной системе образования, в частности и в системе физического воспитания. Постановка физического воспитания в общеобразовательных школах и во всех учебных заведениях Казахстана требует существенного пересмотра. Закон РК «О физической культуре и спорте» гласит, что обязательные уроки физического воспитания проводятся: в дошкольных учреждениях не менее восьми часов в неделю, в общеобразовательной школе не менее 3-х часов, в профессионально - технических школах, колледжах лицеях и высших учебных заведениях не менее 4 - х часов в неделю в течение всего периода обучения. [1] . Цель исследования. Поднять уровень физического воспитания на приоритетное место в общем объеме учебно-воспитательного процесса. Методы исследования. Анализ данных научной и методической литературы, документов ВОЗ, теоретическое обобщение. Результаты исследования. Анализ международного опыта показывает, что успех реформирования образовательных систем и развитие условий социально-экономических преобразований в настоящее время определяются двумя ведущими тенденциями: гуманизацией и технологизацией образовательной деятельности. Физическое воспитание в вузе - один из немногих личностно-ориентированных предметов, в отличие от остальных - профессионально ориентированных. Особенность данного предмета проявляется в обьединении психического и физического, хотя объективно он направлен на биологическую сферу человека.

Проблема здоровья школьников являются одной из самых острых для современного образования . Анализ состояния здоровья школьников Республики Казахстан показывает на динамику снижения с каждым годом. По результаты медицинского осмотра 2021 года, который охватил 480 540 детей (85%), на первом месте среди заболеваний у школьников находится патология органов зрения: в 2020 году - 22 795, а в 2021 году увеличилось до 60 490 школьников; на втором месте - нервно - психические заболевания в 2020 году- 5872, 2021 г. Увеличилось в 2,7 раза - 15 946, на третьем месте - патология осанки (сколиоз), в 2020 г. - 2517, а в 2021 г. - увеличилось до 6112 детей. [2] Согласно Посланию президента РК К. Токаева -«Как вы знаете, я уделяю повышенное внимание развитию массового спорта. Без этого невозможно добиться воспитания здоровой молодежи и укрепления здоровья всей нации. Недавно на встрече с участниками Олимпийских игр я сформулировал ключевые задачи и приоритеты в сфере спорта. Полагаю, что назрела необходимость обновления законодательства в этой области. Соответствующие поправки позволят придать мощный импульс развитию массового и детского спорта, обеспечат основу для подготовки новой плеяды чемпионов. Считаю, что депутатам следует уделить особое внимание этому важному законопроекту".' . [3] В связи с этим перед обществом возникает задача превратить образ жизни населения страны в здоровый, который бы не разрушал, а укреплял здоровье населения. Устаревшая система нуждается в коренном изменении система образования и воспитания, которая сегодня не обеспечивает мотивацию к здоровому образу жизни. Занятия физической культурой в школах и вузах не вызывают заинтересованность, а чаще всего отрицательные эмоции - подавленность, плохое настроение, дискомфорт. Основными причинами являются

неудовлетворительные отношения студентов к занятиям физической культурой: неудобное расписание (27%), неинтересное проведение занятий (20%), плохие условия для развития индивидуальных способностей (10%), недостаточная нагрузка на занятиях (7%), плохая организация занятий (6%), невнимательное отношение преподавателя (4%). Большинство этих недостатков можно устранить, используя клубнуюформу организации занятий. Атрибуты этой формы во многих учебных заведениях проводятся безсистемно и хаотично. Физкультурно-спортивная активность, обусловленная, главным образом, вследствие внешнего побуждения теми или другими обстоятельствами (обязательные академические занятия в учебном заведении для получения зачета или оценки по предмету и т.п.), как правило, малопродуктивна и носит временный характер именно из-за несформированности личных культурных потребностей [4]. Современное состояние физического воспитания в школах Казахстана не способствует в полной мере укреплению состояния здоровья школьников и соблюдению норм здорового - образа жизни. Улучшить ситуацию по оздоровлению детей поможет переход от авторитарных, групповых подходов в физическом воспитании учащихся к личностно- ориентированным методам обучения и воспитания, базирующимся на индивидуальных возможностях. Французский философ и просветитель М.Монтень точно и ясно определил ценность здоровья: «Здоровье -это драгоценность, притом единственная, ради которой действительно стоит не только жалеть времени, сил, труда и всяких благ, но и пожертвовать ради него частицей своей жизни, поскольку жизнь без него становится нестерпимой и унизительной». [5] В эпоху становления информационного (или постиндустриального) общества в преобладающем большинстве стран мира происходит стремительное снижение двигательной активности. Об этом свидетельствуют результаты многих исследований ученых и экспертов Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ). Данной организацией в начале третьего тысячелетия для сохранения гомеостаза современного человека определен повседневный естественно-двигательный минимум, включающий умеренную двигательную активность (ЧСС120 уд/мин). Для взрослого населения (18 лет и старше) он составляет 150 минут в неделю, для детей школьного возраста (6-17 лет) - 225 минут в неделю Согласно данным ВОЗ, в 56% стран (членов организации с развитой социально-экономической инфраструктурой), доля выполняющих указанный минимум взрослых составляет 77,6%, а среди детей 18,7%. Это свидетельствует о том, что в мире существует острый дефицит любой двигательной активности (а не только ее специальных форм), особенно среди подрастающего поколения, когда она наиболее значима для онтогенеза человека [6],[7]

В развитых странах в учебном процессе физическое воспитание имеет приоритетную роль уделяя внимание всестороннему физическому развитию детей. К сожалению, в нашей системе это сторона «хромает», это не учитывается, отдавая предпочтение другим предметам. Увеличение объема изучаемых других предметов стало большой нагрузкой для учащихся и этим мы увеличиваем количество больных детей. Об этом открыто писали видные русские педагоги К.Д. Ушинский,В.К.Бацын., Е.Д.Днепров. «Давно пора серьезно подумать о том, чтобы оставить в наших школах и наших учебниках только то, что действительно необходимо и полезно для человека, и выбросить все, что держится только на рутине, и учиться для того, чтобы быть впоследствии позабыты» - писал К.Д. Ушинский. «Школьное знание, приобретаемое в самом драгоценном возрасте в течение 10 - 12 лет, более чем на 90 % остается невостребованным», - писал В.К.Бацын. Выводы. Стратегия развития Казахстана должна базироваться на усилении образовательного аспекта учебного процесса. В будущем мы видим целесообразность и практическую необходимость преобразования урока физического воспитание на велеологоичной направленности. Недостаточна уделяться внимание процессу анализа физического воспитания, его воздействию на человека в отдельных социально педагогических и психолого-педагогических аспектах.

Литература

1. Управление физической культуры и спорта г. Алматы «Сборник законов, решений Правительства Республики Казахстан, материалов и нормативных правовых актов по работе спортивных учреждений». Алматы - 2007
2. Доскараев Б.М., Сыздыкова С.Ж., Искакова А.Д. Сравнительный анализ развития физического воспитания в школах Казахстана и зарубежных государств // Теория и методика физической культуры.- 2023, №2 (72) -С. 114-119
3. Послание главы государства Касым - Жомарта Токаева народу Казахстана// «Справедливый Казахстан:закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм» // № 104 сентября 2024 года// Газета Южный Казахстан.
4. Виленский М.Я., Каповский Г.К. Мотивационно - ценностное отношение студентов к физическому воспитанию и пути его направленного формирования// Теория и практика физической культуры. - 1984.- №10.-С.39-42 .
5. «Здоровье:комплексный подход»., Орехов Л.И., Кульназаров А.К.,Караваева В.Л. Астана -2014.- С.9.
6. Шепетюк М.Н., Зауренбеков Б.З., Тен А.В. «Организация занятий физической культурой и массовыми видами спорта». Учебно-методическое пособие. Алматы-2023. С.5
7. THE European Tobacco Control Report 2007, World Health Organization, 2007. [Електронный ресурс] - Режим доступу до книги: http://www.euro.who.int/document/e89842.pdf.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА КАК ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Ахмет А.-студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н., доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

Пандемия COVID-19 оказала значительное влияние на гостиничный бизнес, вынудив предприятия адаптироваться к новым условиям. Одним из ключевых направлений развития стала цифровизация, направленная на повышение безопасности, автоматизацию процессов и улучшение качества обслуживания. В данной статье

рассматриваются основные аспекты цифровизации гостиничного бизнеса, ее преимущества и перспективы в условиях кризисных ситуаций.

Значение цифровизации в гостиничном бизнесе. Цифровизация охватывает широкий спектр технологий, используемых в гостиничном бизнесе: онлайн-бронирование, бесконтактные сервисы, искусственный интеллект (ИИ), автоматизация управления, системы анализа данных и интернета вещей (IoT). Эти технологии помогают повысить эффективность работы отелей, снизить операционные затраты и обеспечить высокий уровень сервиса. Пандемия ускорила внедрение цифровых решений, так как контакт между персоналом и гостями стал нежелательным. В связи с этим гостиницы стали активно использовать мобильные приложения для самостоятельного заселения и оплаты, чат-боты для поддержки клиентов и системы интеллектуального управления номерным фондом.

Ключевые направления цифровизации гостиничного бизнеса:

1.Автоматизация процессов Современные гостиницы внедряют системы управления отелем (PMS), позволяющие автоматизировать бронирование, учет заселения и выселения, контроль за загрузкой номеров. Такие решения обеспечивают эффективное взаимодействие между различными отделами и помогают сократить время на выполнение рутинных операций.

2.Бесконтактные технологии в условиях пандемии особую актуальность приобрели технологии, снижающие физический контакт между персоналом и гостями. К ним относятся:

• Мобильные ключи – возможность открывать номера через смартфон без использования традиционных карт.

• Бесконтактная оплата – оплата услуг гостиницы через мобильные платежные системы (ApplePay, GooglePay).

• QR-коды – использование QR-кодов для доступа к меню, бронированию дополнительных услуг и получения информации.

3.Искусственный интеллект и чат-боты ИИ активно применяется в гостиничном бизнесе для персонализации сервиса. Чат-боты помогают клиентам бронировать номера, узнавать о доступных услугах и решать возникающие вопросы в режиме 24/7. Кроме того, системы на основе ИИ анализируют предпочтения гостей и предлагают индивидуальные рекомендации.

4.Аналитика и BigData Сбор и анализ данных позволяют отелям прогнозировать спрос, разрабатывать персонализированные предложения и оптимизировать ценообразование. Инструменты BigData помогают гостиницам предлагать гостям релевантные услуги, повышая уровень удовлетворенности клиентов.

5.Виртуальная и дополненная реальность (VR и AR) VR-технологии позволяют гостям совершать виртуальные туры по номерам перед бронированием, а AR-приложения помогают ориентироваться внутри отеля, находить рестораны, конференц-залы и другие объекты.

Перспективы цифровизации гостиничного бизнеса. Цифровые технологии продолжают активно развиваться, и в будущем гостиничный бизнес станет еще более автоматизированным и персонализированным. Ожидается дальнейшее внедрение:

• Роботов-ассистентов для обслуживания номеров и доставки еды.

• Биометрических систем для идентификации гостей по лицу и отпечаткам пальцев.

• Умных номеров, где освещение, климат и мультимедиа будут управляться голосовыми командами.

Цифровизация позволяет отелям адаптироваться к кризисным ситуациям, повышать конкурентоспособность и обеспечивать высокий уровень безопасности и комфорта для гостей.

Одним из ярких примеров цифровизации в гостиничном бизнесе является технология мобильного ключа (MobileKey), которая позволяет гостям использовать свои смартфоны вместо традиционных пластиковых карт для доступа в номер. Эта технология активно внедряется в крупнейших гостиничных сетях, таких как Marriott, Hilton, Hyatt и Accor, поскольку она значительно упрощает процесс заселения и повышает уровень безопасности.Мобильный ключ использует технологию шифрования и двухфакторную аутентификацию, что делает его более безопасным по сравнению с обычными пластиковыми картами, которые могут быть утеряны или скопированы. Дополнительные меры безопасности включают:

•Генерацию временных цифровых ключей, которые автоматически аннулируются после выезда гостя.

•Использование Bluetooth и NFC (NearFieldCommunication) для безопасного соединения с замком.

•Привязку мобильного ключа к персональному аккаунту гостя, что исключает возможность передачи третьим лицам.

Процесс использования технологии мобильного ключа можно разбить на несколько этапов:

1. Бронирование номера – гость бронирует номер через сайт или мобильное приложение отеля.

2. Онлайн-регистрация – перед приездом гость проходит процесс удаленной регистрации.

3. Генерация мобильного ключа – после успешной проверки мобильный ключ отправляется в приложение отеля.

4. Доступ к номеру – гость подносит смартфон к замку с поддержкой Bluetooth или NFC, и дверь автоматически открывается.

5. Автоматический выезд – после окончания срока проживания цифровой ключ автоматически аннулируется.

Благодаря мобильному ключу отели могут значительно сократить расходы на производство и обслуживание пластиковых карт. Средняя стоимость одной карты составляет около 0,5–1 доллара, и при тысячах гостей в месяц это приводит к значительным затратам.

Автоматизированные технологии в гостиничной индустрии начали развиваться еще в середине XX века, когда авиакомпании внедрили первые системы управления бронированием. В 1970-х годах крупнейшие гостиничные сети, такие как Hilton и Marriott, начали разрабатывать собственные системы, позволяющие управлять номерами, учитывать сезонность и анализировать клиентские предпочтения. Современные системы цифровизации выходят за рамки простого управления номерами, включая аналитику клиентского поведения, интеграцию с социальными сетями и применение технологий искусственного интеллекта для прогнозирования загрузки отелей.

Примеры использования в гостиничных сетях

1.MarriottBonvoyисистема Mobile Key

Сеть Marriott активно использует систему MobileKey в рамках программы лояльности MarriottBonvoy. Гости могут использовать мобильный ключ не только для входа в номер, но и для доступа в фитнес-залы, конференц-залы и парковки.

2.Hilton DigitalKey

Технология DigitalKey в Hilton была внедрена еще в 2015 году и доступна более чем в 5 000 отелях по всему миру. В 2020 году компания представила расширенную версию DigitalKeyShare, которая позволяет передавать ключи другим членам семьи или коллегам.

3. Accor и Planet 21

Сеть Accor внедряет мобильные ключи в рамках программы устойчивого развития Planet 21, направленной на сокращение пластиковых отходов. В рамках этого проекта отели постепенно отказываются от пластиковых карт и переходят на цифровые решения.

Будущее технологии мобильных ключей В ближайшие годы мобильные ключи станут стандартом для гостиничного бизнеса. Технология продолжит развиваться, предлагая новые функции:

•Интеграция с биометрическими системами (открытие номера по отпечатку пальца или распознаванию лица).

•Взаимодействие с голосовыми ассистентами (например, управление замком через голосовые команды Alexa или GoogleAssistant).

•Использование искусственного интеллекта для прогнозирования предпочтений гостей. Также ожидается, что государственные регуляторы и стандартизационные организации разработают единые протоколы безопасности для мобильных ключей, что повысит их надежность и доверие со стороны клиентов.

Пандемия COVID-19 стала катализатором цифровых изменений в гостиничном бизнесе. Автоматизация, бесконтактные технологии, искусственный интеллект и аналитика данных помогают отелям справляться с новыми вызовами и повышать качество сервиса. В будущем цифровизация останется ключевым фактором развития гостиничного сектора, способствуя его устойчивости и конкурентоспособности.

Литература

1. Сарафанова А.Г., Сарафанов А.А. “Гостиничная индустрия в период распространения COVID-19” // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Экономика, 2022. - 152 – 166 с.
2. Пенькова А.В. “Трансформация гостиничного бизнеса в период пандемии” // Молодой ученый, 2022. – 297 – 318с.
3. Духовная Л.Л., Кицис В.М., Прохорова О.В. “Гостиничный бизнес в условиях пандемии — эпоха глобального кризиса и перемен” // Вестник университета, 2021. - 210 с.
5. Тарасенко Э.В., Розанова Т.П., Ильина Е.Л., Кошелева А.И., Латкин А.Н. “Трансформация международного гостиничного бизнеса в эпоху COVID-19: новые риски и возможности на примере гостиничных групп” // Вестник Российского экономического университета имени Г.В. Плеханова, 2021. – 118 с.
6. Чуракова А.А. “Влияние цифровизации на развитие гостиничного бизнеса” // Современные научные исследования и инновации, 2021. - 265 с.

УДК 541.18

СОВРЕМЕННАЯ НАУКА:НОВЫЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЙ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Бахыт А.А. - студенты группы СТ 24-3К6
Примбетова С.К. – к.п.н., доцент

В данной статье рассматриваются современные научные тенденции, инновационные методы исследования, используемые молодыми учеными, а также влияние цифровых технологий на развитие науки. Особое внимание уделено междисциплинарному подходу, роли искусственного интеллекта и обработке больших данных в исследовательских процессах.

Наука XXI века развивается с беспрецедентной скоростью, и молодые ученые играют ключевую роль в формировании новых исследовательских методов. Развитие цифровых технологий, искусственного интеллекта, больших данных и междисциплинарных исследований позволяет решать сложные задачи быстрее и эффективнее. В данной статье анализируются современные тенденции в науке и инновационные методы, используемые молодыми исследователями.

1. Цифровизация науки и современные методы исследований

В настоящее время цифровые технологии оказывают значительное влияние на научные исследования. Искусственный интеллект (ИИ) и машинное обучение применяются в различных областях — от медицины до инженерии. Анализ больших данных (Big Data) дает возможность находить скрытые закономерности и прогнозировать различные процессы.

Примеры цифровизации науки:

- Биомедицина – использование ИИ для диагностики и разработки лекарственных препаратов.
- Экономика – применение аналитических алгоритмов для прогнозирования рыночных трендов.
- Социальные науки – использование нейросетей для анализа общественного мнения.

2. Междисциплинарные исследования в науке

Современная наука все чаще использует интегративный подход, объединяя знания из различных дисциплин. Этот тренд способствует появлению новых направлений исследований и более глубокому пониманию сложных явлений. Примеры междисциплинарных исследований:

• Биоинженерия – сочетание биологии, медицины и инженерии для создания искусственных органов.

• Квантовые технологии – интеграция физики, информатики и математики для разработки квантовых вычислительных систем.

• Экологическая экономика – соединение экологических и экономических методов для обеспечения устойчивого развития.

3. Вклад молодых ученых в развитие науки

Молодые исследователи активно внедряют новые технологии, используя современные цифровые инструменты, участвуя в международных проектах и проводя междисциплинарные исследования. Их открытость к инновациям, гибкость мышления и владение современными технологиями делают их важными участниками научного процесса. Факторы, влияющие на успех молодых ученых:

• Широкий доступ к научным ресурсам и базам данных.

• Возможности для участия в международных грантах и конференциях.

• Активное сотрудничество с ведущими мировыми исследовательскими центрами.

Современная наука трансформируется под влиянием цифровых технологий, междисциплинарного подхода и активного участия молодых исследователей. Инновационные методы исследований позволяют решать сложные задачи и открывают новые горизонты. Для дальнейшего развития науки важно поддерживать молодых ученых, обеспечивая им доступ к современным инструментам, финансированию и международному сотрудничеству.

Литература

1. Капица С.П. Перспективы науки в XXI веке. – М.: Наука, 2021.
2. Иванов В.В. Искусственный интеллект в научных исследованиях. – СПб.: Питер, 2022.
3. Smith J. Digital Transformation in Modern Research. – Oxford University Press,2023.

ӘОЖ 541.18

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІНІҢ МӘНІ

Бекишов А.М - 122 тобының студенті
Сарманов А.М - магистр, аға оқытушы
Шымкент университеті

«Мемлекеттік бағдарламасында халықтың денсаулығын нығайту – бірінші кезектегі шаралардың бірі екендігін атап өткен. «Халықтың денсаулығы дегеніміз – ел қауіпсіздігінің өркендеуі мен өркениеттің басты өлшемі» деген бағдарламада Қазақстан азаматтарының саулығына әсер ететін барлық жағдаяттар жан-жақты мұқият ескеріліп тұжырымдалған.

Бағдарламаның басты мақсаты – халықтың денсаулығын нығайту, демографиялық ахуалды жақсарту. Бағдарламаға өзегі болған басты мәселе Бүкіл Дүние жүзілік Денсаулық сақтау ұйымының XXI ғасырда баршаның саулығын сақтау үшін деген басты принципке үйлесіп жатыр .

XXI ғасырдағы қоғам жалаң адамдар тобынан емес, отандастарымыздың, болашақ ұрпақтарымыздың денсаулығы мықты, рухани дүниесі бай, жаны мен тәні таза, танымдық белсенділігі мен өздігінен білім алудағы шығармашылық қабілеті ерекше, қоғам болашағын ойлайтын, салауатты тұлғалардан тұруға тиіс.

Осы заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдай, өмір сүру деңгейінің төмендеуі, экологиялық дағдарыс Қазақстан Республикасы халықтарының денсаулығына әсерін тигізуде. Әсіресе, өскелең ұрпақтың денсаулығының нашарлау себебі, рухани құндылығының құнсыздануы, санитарлық-гигиеналық мәдениеттің төмендігі, денсаулық туралы білімнің жеткіліксіздігі, өз денсаулығына жауапкершіліктің болмауы, салауатты өмір салтын қалыптастырудың мақсат-міндеттерін жете түсінбеуден болып отыр. Бұл тек Қазақстан Республикасын ғана ойландырып отырған мәселе емес. Сондықтан, әлем ғалымдары адам денсаулығына әсер ететін маңызды биологиялық, әлеуметтік факторға көңіл бөліп, қоғамды сауықтырудың тиімді жолдарын зерттеумен айналысуда.

Ұлттық ойындар ата-бабамыздың бізге жеткен, өткен мен бүгінгіні байланыстыратын баға жетпесбайлығымыз, асыл қазынамыз. Сондықтан оны үйренудің, күнделікті тұрмысқа пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуге пайдасы орасан зор. Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып, оның творчестволық қабілетін оятып, бүкіл өміріне ұштаса береді. Халқымыздың ұлы перзенттерінің бірі, заманымыздың аса көнекті жазушысы М.О. Әуезов «Біздің халқымыздың өмір кешкен-ұзақ жылдарда, қызыққан алуан ойын өнері бар ғой. Ойын деген менің түсінуімше көңіл көтеру жұрттың көзін қуантып,көңілін шаттандыру емес, ойынның өзінше бір ерекше мағыналары болған»,- деген. Ойынға зер салып ой жүгіртіп қарар болсақ, содан үлкен де мәнді мағыналар істеп туындап өрбитінін байқаймыз. Өйткені ең алдымен ненің болсын бас алып жол бастар қайнар көзі болатыны белгілі.Ойынды біз бар өнердің бастауы деп білеміз, ал қай өнер болса да кең арналы, сулы шалқар дариядай болып кемеліне келгенше жолында кездескен сандаған үлкенді кішіліарналардан бас құрайтын өзен сияқты ғой. Сол алып өзенніңорта тұсынан шыққан адам, оның басы әлде жылжып аққан бұлақтан басталып еді дегенге онша илана қоймаста еді. Ұлт ойындары біздің көз алдымызға тап осы суреттерді елестетеді. Өйткені бір кезде ол бар өнердің басты, олардың нәр алатын бастауы болғаны анық. Шынындада көне мәдинет пен әдеби туындылар, ең алдымен, сол халық жинаған думанды сауықта, ойын –той үстінде дүниеге келіп, көптің игілігіне айналған. Сөйтіп бүгінгі

және болашақ ұрпақ ұлт ойындарының өзі адам еңбегініңжелісі. Халықтың фантастикалық ойын құбылысының көрінісі дүниені танып білуге көмектеседі. Қазақтың мәдени асыл мұрасы ұлттық ойындары бұқаралық спортты дамытудағы орны ерекшке

”Қазақ халқының жалпы ұлттық игілігін бүкіл адамзат мәдениетімен ұштастыру… өз халқының рухани бастаулары мен жалпы адамзат мәдениеті арасындағы үйлесімділікті жүзеге асыра отырып, жас адамның жан-жақты дамуына кең өріс ашады” – деп 1992 жылы халыққа білім беру Министрлігі бекіткен қазақ орта мектебіндегі білім мазмұны тұжырымдамасында көрсетеді.

Қазақтың ұлттық ойындары – адам ағзасы үшін өте маңызды, теңдесі жоқ сауықтыру, денсаулықты нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру шараларының бірі. Адамның морфологиялық-физиологиялық дамуына, эндогенді, экзогенді факторларға қарсы тұруына, тұлғаның жалпы тұрқы салауатты дамуына, бойшаң, денелі сымбатты дамуына тигізер маңызы зор. Қазақтың ұлттық ойындары –ептілікті, өжеттілікті, ширақтылықты, шапшаңдылықты, тапқырлықты және т.б. қасиеттерді талап етеді[3].

“Асау үйрету”, “Мойын арқан”, “Алтыбақан”, “Қазақша күрес” – қазақ халқының ежелгі спорт ойыныдары адам денесін ширатып, бұлшық еттерді қатайтады, төзімділікке, батылдыққа, ептілікке керек кезінде тез ойланып, ұтымды амал, ақылды шешім, әдіс таба білуге машықтандырады. Қазақ халқының спорт түрлері сан алуан және әр түрлі сипатымен ерекшеленеді. Бір спорт түрі жасөспірімнің дене күшінің мол болуына, сымбаттылығына мән берсе, енді бірі ақыл-ойын тәрбиелеп, парасатты, әрі тапқыр болуына жағдай жасайды. Жеке тұлғаның сыртқы келбетінің танылуына ықпал ететін спорт түрлері көптігімен ерекшеленсе, қазақ халқының зияткерлік мәдениетін, жүйрік қиялы мен кең ақылын танытатын ойындары ұлтымыздың көпқырлылығын танытса, халықтың озық ойлары мен салт-дәстүрлерінің ерекшеліктері, жан сырлары мен рухани көрсеткіштерге тұнып тұр[5].

Қазақша күреспен шұғылданған, соңынан грек-рим күресіне келген Дәулет Тұрлыханов та жақсы нәтижелерге қол жеткізді - Еуропа және әлем чемпионы, Әлем кубогінің жеңімпазы, СССР мен ТМД елдерінің жеті дүркін чемпионы атанды. Ұлттық ойындарда, салт – дәстүрлерде, әдет-ғұрыптарда, халық - ауыз шығармашылығында сау дененің сұлулығы туралы, мінез - құлық мөлшерлері мазмұндалады және салауатты өмір салтының барлық факторларының мәні толық көрсетіледі, оның өскелең ұрпақ бойында қалыптасу мәселелері ашыла түседі. Біздің пікірімізше, жинақталған халық тәжірибесі қазіргі таңда өзінің көкейтестілігін жоғалтпақ түгілі, мәселені шешудің басты құралы болып табылады және тәрбие жұмыстарында кеңінен қолданылады.

Ұлттық спорт түрлерінің бірімен, бұқаралық спорт түрлерінің бірімен қарқынды түрде шұғылдану, әдетте, адам өміріндегі ағзаның жас кезеңіне сай пісіп жетілуіне сәйкес келеді, себебі адам дамуының пісіп жетілуі басқа кезеңге қарағанда дәл сол кездегі ағзаның қызметтік және бейімделу мүмкіндіктері мол болып табылады. Осы кезеңнің үзақтығы спортшының жеке-дара ерекшеліктеріне, таңдаған спорт түрінің өзгешелігіне, шұғылданатын адамның өмір салтына және басқа да көптеген факторларға тәуелді болып келеді. Өмірдің бұдан кейінгі кезеңдеріндегі спортпен шұғылдану сауықтыру бағытына ие, яғни жоғары дәрежедегі жүктемелерге құрылмайды және көп жағдайда жарыс қызметінсіз жүргізіледі.

Спорт пен ойындардың бұқаралық түрлері көрініс түрінде тәрбиелік қызмет атқарып, бұқаралық насихат ісіне қызмет етуі үшін ұлттық спорт түрлері және дене тәрбиесі тәсілдері, ол бойынша өткізілетін жарыстар жақсы ұйымдастырылып, ұлттық мереке ретінде жарқын түрде өтуі тиіс.

Қазақстан үкіметі ұлттық спорт түрлері мен ойындардың дамуына көп көңіл бөлуде. Қазақтың ұлттық ойындарының дамуында ұлттық спорт және ойын түрлерінен өткізілген I Спартакиада үлкен рөл атқарды. Қазіргі кезде республикада келесі ұлттық спорт түрлері мен ойындарынан жарыстар өткізіліп келеді: қазақша күрес, қыз қуу, аударыспақ, бәйге, жаяу жарыс, көкпар, тоғызқұмалақ.

Қорыта келгенде мемлекеттің ажырамас бөлігі әрбір отбасында салт-дәстүрлерімізді сақтай отырып бала тәрбиесінде және әрбір жеке тұлға ұлттық ойындарымызбен шұғылданса. Сонымен қатар еліміздің өмір сүру көрсеткіші айтарлықтай өсіп салауатты өмір салтын ұстанушылар көптеп бой көрсететінін сеніммен айтуға болады.

Әдебиеттер

1. Оңдасын Е. Дүниені дүбірлеткен жеті дода.Алматы.2018ж.
2. Гимнастиканы оқыту әдістемесі. Шыршықбаев С.А., Алайдаров И.К., Тулеев Е.И., Казмамбетова А.А. оқу құралы Шымкент 2019 ж.
3. Гимнастиканы оқыту әдістемесі Шымкент-2018ж. Төлеев.Е.И, Садықова Д.Б. Беков А.А Оқу құралы
4. Онгарбаева Д.Т. Возрастные особенности подготовки в избранном виде Спорта Алматы.-2017.-Учебное пособие

УДК 338.48

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНСДУСТРИЯСЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫНА ШОЛУ ЖҮРЗІГУ

Дарбекова Л. - СТ-22-9к
Исахова Ж.Б. - аға оқытушы

Қазақстан әрқашан өзінің қонақжайлылығымен танымал болды. Сонымен қатар, республиканың қонақ үй және туристік бизнесі әлі де жетілмеген. Туристер Қазақстанға асықпайды, демалыс базалары тұрудың ыңғайлылығы, абаттандыру және аумақтардың тазалығы туралы аз ойлайды,

Жалпы алғанда, нөмірлік Қордың жүктелу көрсеткіштері республика бойынша жоғары емес - тек 20%. Қызмет көрсетілген келушілер саны 2010 жылдың 1 жартыжылдығында 1 145 мың адамды құрады.

Статистикалық мәліметтерге сүйене отырып, Қазақстанда қонақ үй бизнесінің жұмыс істеуінің төмен көрсеткіштері туралы айтуға болады. Мәселен, егер Қазақстанға келушілердің (елдің резидент нестерінің, туристер мен іскер адамдардың) жалпы саны 2009 жылы 8,7 млн.адамды құраса, оның тек бестен бір бөлігі (18%) республиканың қонақ үйлеріне орналастырылып, қызмет көрсетілді.

Сонымен қатар, бұл көрсеткіштер қонақ үй және туристік бизнесті дамыту үшін үлкен әлеуеттің бар екендігін көрсетеді - өсу мүмкіндігі кем дегенде 200% құрайды. Яғни, қолайлы жағдай жасалған кезде қонақ үйлер елге келушілерге 2 есе немесе одан да көп қызмет көрсете алады.

Аймақтық ерекшеліктер. Қонақ үйлердің белсенділігі халықтың өмір сүру деңгейі және іскерлік белсенділік деңгейі сияқты көрсеткіштермен тығыз байланысты. Экономикалық тұрғыдан ең белсендісін "А" - дағы 4 қала деп атауға болатыны белгілі Алматы, Астана, Атырау және Ақтау.

Жалпы, қонақ үй және туристік бизнесті дамытудың барлық көрсеткіштері бойынша сөзсіз көшбасшылық Алматы қаласына тиесілі. Соңғы жылдары кәсіпкерлер арзан қонақ үй қызметтерін дамытуға ақша сала бастады, бірақ тәжірибе көрсеткендей, бұл қажетті нәтиже бермейді. Өйткені, шын мәнінде, осы сегменттегі баға нөмірлердің жайлылығы мен қызмет көрсету сапасына қатысты қолайлы емес. Алматы қаласында, соңғы 5 жылда (соңғы үш дағдарыс жағдайында) 4 жұлдызды қонақүйлер сегменті ең жақсы көрсеткіштерді көрсетіп отыр. Мұнда басқа сыныптарға қатысты қызмет көрсетілген келушілер санының ең жоғары өсуі байқалды-25% - ға, демек, толтыру коэффициенті жоғары, ал қонақ үйлерде 2 немесе одан да көп жұлдыз бар-керісінше, құлдырау байқалды.

Турист немесе іссапарға жіберілген қызметкер жайлылықты бағадан жоғары қоя бастады, ол жайлы және кең бөлмеде тұру мүмкіндігі үшін қосымша ақы төлеуге, қосымша қызмет пен жақсы қызмет көрсетуге дайын деген қорытынды жасауға болады.

Тұтынушының портреті. Қазақстандық туризмнің айрықша ерекшелігі - "туристер экспорты". Бұл туралы ҚР-дағы туристік фирмалардың қызметі туралы деректерді бағалауға мүмкіндік береді, осылайша 2009 жылы шетелге 205,6 мың адам визамен жіберілді, ал оған тек 31,3 мың адам келді.Қазақстанға Ресей, Германия және Түркия тұрғындары жиі келеді-бұл әрбір 8-10 турист. АҚШ, Ұлыбритания, Италия, Қытай, Польша және Үндістан сияқты елдерден келетін туристердің үлесі де жоғары. Шетелдік азаматтардың ҚР - ға келуі іскерлік және кәсіби мақсаттардан жүзеге асырылады-жүзден 94% жағдайда дұрыс, ал ішкі туризм кезінде (республиканы аралайтын қазақстандықтар арасында) іскерлік сапарлар және туыстарына/таныстарына бару басым болады.

Қазақстанның қонақ үй-туристік кешенін дамыту елеулі инвестицияларды талап етеді. Көптеген демалыс базаларын әрқайсысы жеке-жеке дамитын жеке тұлғалар сатып алады немесе ұзақ мерзімді жалға алады. Бүгінгі таңда елдің көрікті жерлерін дамытудың ойластырылған бірыңғай саясаты жоқ.Нарықтың негізгі проблемаларының бірі-бағаны таңдаудың болмауы. Турист бес жұлдызды қонақүйге өте жоғары бағаға немесе қонақүйде өте төмен бағаға үш жұлдызға ие болуы керек. Қазір қонақ үйлер үш жұлдыз азды-көпті жайлы тұрудың қолайлы құнын ұсына алмайды. Нөмірді 4000 теңгеге түсіре отырып, сізге қажетті жиһаздың ең аз жиынтығымен 10 шаршыдан аспайтын бөлме ұсына аласыз. Қосымша қызметтер бұл бағаға кірмейді.

Бірқатар зерттеулер Алматыдағы қонақүй нөмірлерінің ағымдағы баға ұсынысы өте жоғары екенін көрсетеді. Есеп деректеріне сәйкес алықаралық қонақ үйлер мен мейрамханалар қауымдастығы (IH&RA), әлемдегі ең арзан қонақ үйлер АҚШ - та, ал ең қымбаттары Мәскеуде. Бұл ретте ірі әлемдік астаналардағы бөлмелер құнының орташа көрсеткіштері тәулігіне 105 еуродан асады. Бір қызығы, Алматы қаласы да осында келеді, дегенмен салыстыру үшін Жұлдызсыз қонақүйлер мен үнемді қонақүйлердегі бөлменің орташа бағасы пайдаланылды. Яғни, бұл көрсеткіш Алматы қаласы үшін одан да жоғары болады.Осының арқасында баламалы бизнес - пәтерлерді (немесе жай ғана пәтерлерді) қысқа мерзімді жалға алу белсенді қарқынмен дами бастады. Осы бизнеспен байыпты айналысатын жеке кәсіпкерлер туристерге және іссапарға жіберілгендерге тіпті бірқатар қосымша қызметтер, соның ішінде трансфер (әуежайдан, вокзалдан кездесулер) болған кезде оңтайлы жағдайлар ұсына алды.

Тұтастай алғанда қонақ үй бизнесінің айрықша ерекшелігі оның республиканың іскерлік белсенділік деңгейіне тәуелділігі болып табылады, сондықтан дағдарыс жағдайында қонақүйлердің көрсеткіштері нөмірлердің толтырылуының төмендеуімен сипатталады, демек, тұру құнының мәжбүрлі төмендеуі.Әлемде халықаралық туризмнің дамуы тұрақты өсу тенденциясымен сипатталады. Қарастырылып отырған халықаралық туризм мәселесінің өзектілігі оның әлемдік экономиканың жетекші және қарқынды дамып келе жатқан секторларының бірі болуымен түсіндіріледі. Қарқынды өсу қарқынының арқасында туризм өткен ғасырдың экономикалық құбылысы ретінде танылып, оның болашағы жарқын болады деп болжануда. Дүниежүзілік туристік ұйымның (ДСҰ) болжамы бойынша 21 ғасырда туризм индустриясының өсуі қайтымсыз болады.Қазақстанда туризмді дамытуда күшті теңгерімсіздік бар. Шетелдік туризм айтарлықтай басым, бұл капиталдың көзге көрінбейтін әкелінуіне әкеледі - отандық туристердің шетел сапарларына жұмсаған ақшалары, көлік шығындарын төлеу және уақытша болатын елде басқа да қызметтер. Қазақстандағы туристік компаниялардың көпшілігі шығу туризміне бағытталған. Осылайша, олар шетелдік туроператорлардың агенттері болып табылады. Сондықтан бүгінгі таңда туристік кәсіпкерлікті дамытудың негізгі бағыты – келу туризмін дамыту.UNWTO халықаралық туристік барометріне сәйкес, 2015 жылы әлем бойынша халықаралық туристік келулер 5%-ға өсті. Геосаяси қиындықтарға және экономиканы қалпына келтірудің баяу қарқынына қарамастан, Солтүстік жарты шардың жоғары маусымында (маусымнан тамызға дейін) туристік сұраныс күшті болды. 2015 жылы әлем бойынша саяхаттаған халықаралық туристердің (түнгі келушілер) саны 820 миллионға жетті, бұл 2014 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 41 миллионға көп. 5%-ға өсті. Осылайша, халықаралық туризм ЮНВТО-ның 2010–2020 жылдарға арналған ұзақ мерзімді болжамынан айтарлықтай асып түсетін өсуді жалғастыруда. (+3,8%). Жалпы жылдық көрсеткіштердің үштен біріне жуығын құрайтын маусым, шілде және тамыз айларының шарықтау айларында өсім 2014 жылдың сәйкес айларымен салыстырғанда 4%-ды құрады.Айта кету керек, 2014 жылы халықаралық туризмді дамытуда айтарлықтай шектеулер болған. Бұл Эбола вирусы, Ресейге қарсы экономикалық санкциялар, Украинадағы азаматтық соғыс, аймақтық қақтығыстар. Дегенмен, айтарлықтай шектеулерге қарамастан, халықаралық туризм

өсуде.Түркия туризмде әлемдік көшбасшылардың бірі. Түркияда туризм индустриясының 2023 жылға дейінгі стратегиялық даму бағдарламасы әзірленді. Стратегиялық бағдарламада туризм индустриясының одан әрі дамуы менеджмент негізіндегі мемлекеттік және жеке секторлардың өзара әрекеттесуі арқылы жүзеге асырылатыны айтылған. Белгілі бір рекреациялық аймақты дамытудың негізі ең алдымен жолдар болғандықтан, Түркия аймақтарында туризмді дамыту жол картасы жоспарына сәйкес жүзеге асады. Түркияда туризмді дамыту жеке жер учаскелерінде емес, аймақтық деңгейде жүзеге асырылып, аймақтардағы туризм бас жоспарлар негізінде дамытылады.

Стратегиялық бағдарламаны іске асыру сервисті одан әрі жетілдіруді, көлік пен инфрақұрылымды, маркетинг пен білім беруді жетілдіруді талап етеді. Бұл үдерістердің барлығы мемлекеттің қолдауымен жүзеге асуы тиіс. Туризм саласына инвестиция мақсатты болуы керек.Бұл инвестициялық және консалтингтік фирмаларға лицензия беру арқылы жүзеге асырылады.Қызмет көрсету сапасын арттыру сапа менеджменті жүйесін енгізу арқылы жүзеге асады, алайда оның өңірге және туризм түріне байланысты ерекшеліктері бар.

Елімізде туризмді дамыту жергілікті деңгейде жүзеге асырылады: тоғыз туристік аймақта, жеті тақырыптық дәлізде, он туристік қалада және бес экологиялық туризм аймағында. Түркияда туризм саласын дамытудың стратегиялық бағдарламасын жүзеге асыру жыл сайынғы туристер ағынының 63 миллион адамға дейін артуына әкеледі. Жыл сайын елге шамамен 39 миллион шетелдік келеді (Венгрия халқы10 миллион адам). Олардың жартысына жуығы нағыз туристер, қалғандары транзиттік саяхатшылар мен экскурсанттар. Шетелден келу көрсеткіші бойынша Венгрия Еуропада 5-ші орында. Барлық туристік агенттіктер, қонақүйлер, мейрамханалар, ойынханалар және басқа кәсіпорындар туристік қорға таза пайданың 1% мөлшерінде арнайы салық төлейді. Ай сайын үкімет экспортты, соның ішінде туристік қызметтерді қолдау үшін айына 1,5% жоспарлы девальвация туралы хабарлайды.

Туристік кәсіпкерлікті дамыту заңнамалық тұрғыдан да реттеледі:

- Азаматтық кодекс (3-том)

— заңды тұлғалар мен кәсіпорындардың қызметін реттеу туралы зейін;

- Мемлекеттік бюджет туралы заң (жылдық);
- Туризмнің дамуы мен аумақтық дамуын реттеу туралы заң;
- Туризм туралы заң;
- Қоршаған ортаны қорғау туралы заң;
- Табиғатты қорғау туралы заң;
- Өнерескерткіштерін қорғау туралы заң;
- Адам әрекетінің ескерткіштерін қорғау туралы заң;
- «Мәдени ескерткіштерді қорғау туралы», «Музейлер туралы», «Кітапхана қызметі және бұқаралық ақпарат туралы» Заң.

жарқырау,

- Сауда туралы заң.

Венгрияда халықаралық туристік келісімдер де бар:

- Еуропалық Одақ пен Венгрия арасындағы әріптестік туралы келісім;
- Венгрия мен Қазақстан арасындағы достық қарым-қатынастар және ынтымақтастық негіздері туралы келісім.

Венгрияда туризмнің тағы бір нақты бағыты бар. Лондонда тіс дәрігеріне бару өте қымбат, сондықтан пациенттер тіс дәрігеріне бару үшін Венгрияға барады. Лондоннан Будапештке күнделікті рейстер бар. Будапештке келген кезде Англия азаматтары тіс дәрігеріне барудан басқа туристік қызметтерді пайдаланады, СПА салондарына барады және т.б.

Қазақстан пайдалана алатын шетелдердегі туризмді дамыту тәжірибесі:

1. Табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға, олардың жаңаруына және осыған байланысты ұзақ мерзімді, оның ішінде кейінгі ұрпақтардың пайдалану мүмкіндігіне негізделген тұрақты туризмді дамыту тұжырымдамасын қолдану.
2. Мемлекеттің реттеуші рөлі. Тек мемлекет қана ел азаматтарының мүддесін ескере отырып, туризмді дамытудың бағыттарын таңдап, қолдап, қажетті қаржы ресурстарын ұтымды түрде бөле алады.

Осы мақсаттар үшін туризмді дамытудың жекелеген бағыттарына жауапты арнайы мемлекеттік органдарды құру қажет.

3. Туризмді дамытудың мемлекеттік бағдарламаларын, туризмді дамытудың жалпы тұжырымдамасын әзірлеу.

Нақты, келісілген іс-қимыл жоспарына ие бола отырып, сіз мақсатыңызға барынша тиімді және ең аз шығынмен жете аласыз.

4. Бюджетке түсетін кірістер ағынын қамтамасыз ету, келу туризмін дамытуға көңіл бөлу

Сондай-ақ жұмыс орындарын ашуға болады.

5. Осы іс-шаралар аяқталғаннан кейінгі жылдарда халықаралық туризмді дамыту үшін ірі халықаралық іс-шараларды (ЭКСПО көрмесі, спорттықіс-шаралар – Азия ойындары) пайдалану.
6. Әлеуметтік туризмнің дамуы. Аз қамтылған және аз қамтылған топтың жүруіне жағдай жасау.
7. Ішкі туризмді дамыту, азаматтардың күші мен денсаулығын қалпына келтіруді қамтамасыз ету елдер.
8. Ішкі және халықаралық дамудың негізі болып табылатын туризм инфрақұрылымын дамыту
9. Туризмге мемлекеттік инвестициялармен қатар жеке инвестицияларды, оның ішінде шетелдік инвестицияларды тарту.
10. Қызмет көрсету сапасын арттыру. Сапа менеджменті жүйесін қолдану.
11. Кәсіпкерлік және туризм саласындағы заңнаманы жетілдіру.

Астанада өтіп жатқан ЭКСПО 2017 халықаралық көрмесі Қазақстанның әлемдік аренадағы танылуы мен туристік тартымдылығын арттыруға және халқымыздың қонақ жайлығын көрсетуге арналған. Көрме сондай-ақ елорданың

да, жалпы елдің де экономикалық және инфрақұрылымдық дамуы үшін қосымша ынталандыру болмақ. ЭКСПО алаңында салынып жатқан нысандар болашақта Қазақстанды және оның астанасын ірі халықаралық көрме және ақпараттық-таныстыру алаңы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді .

Әдебиеттер

1. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник.- М.: Финансы и статистика, 2016.
2. Алиева Ж. основы туризма. А.:2017
3. Биржаков М. Б., Никифоров В. Н. Индустрия туризма: ПЕРЕВОЗКИ.- СПБ: Издательский дом Герда, 2015.
4. Александрова А. Ю. Международный туризм: Учеб. посещение для вузов.- М.: Аспект Пресс, 2015. 5.Гуляев В. Г. Организация туристской деятельности. - М.: Нолидж, 2006.-
5. Биржаков М. Б. Введение в туризм-СПБ.: Издательский торговый дом "Герда", 2016.-

УДК 33: 640.43

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ: ОТ ФЕРМЫ ДО СТОЛА

Даулетова А.О. - студентка группы СТ-24-9р
Рахимова Д.А. - старший преподаватель

Экологические тенденции в ресторанном бизнесе становятся все более актуальными в свете глобальных проблем экологии и устойчивого развития. Концепция "от фермы до стола" акцентирует внимание на том, как важна связь между производителями, ресторанами и потребителями. Основные аспекты этой тенденции включают использование локальных и сезонных продуктов, что снижает углеродный след и поддерживает местную экономику. На данный момент разработаны различные технологические методы производства кулинарной продукции, которые позволяют существенно уменьшить объем органических отходов. К примеру, это переработка отходов в гумус, использование органических вин вместо обычных, раздача продукции с коротким сроком годности социально уязвимым категориям населения, повторное использование ингредиентов в блюдах через дополнительную гидромеханическую обработку, а также разработка рецептур с максимально возможным или полностью безотходным производственным процессом.

Безотходное производство — это новый тренд в ресторанной индустрии, направленный на полное использование всех остатков: от кожи и костей до верхних листьев, косточек и плодоножек. После необходимой обработки эти элементы могут быть использованы не только для украшения блюд, но и для добавления им уникальных вкусоароматических характеристик.

Рассмотрим несколько ключевых аспектов, на которые стоит обратить внимание: Устойчивые источники продуктов, к которым мы относим локальные и сезонные продукты: использование местных ингредиентов снижает углеродный след, связанный с транспортировкой, а так же органическое земледелие: поддержка фермеров, использующих экологически чистые методы, способствует сохранению экосистем. Снижение пищевых отходов, которое подразумевает планирование меню: создание меню с учетом сезонных продуктов и минимизация избыточного производства. Вегетарианская пища все еще в моде, и она очень экологична.

Производство растительных продуктов, в отличие от мяса, наносит намного меньше вреда экологии, поэтому предлагайте гостям вегетарианские блюда, и переработка отходов: внедрение программ компостирования и переработки упаковки. Энергоэффективность, это энергоэффективное оборудование: использование современных технологий и оборудования, которые потребляют меньше энергии, а так же внедрение возобновляемых источников энергии, к которым мы относим установку солнечных панелей или использование «зеленой» электроэнергии.

Еще одним аспектом являются устойчивые упаковочные материалы, под эти некоторые авторы выделяют отказ от пластика, то есть использование биоразлагаемых или многоразовых упаковок, а так же сокращение упаковки, то есть минимизация использования упаковочных материалов. Важный аспект, который гарантирует успешность проекта, это образование и вовлеченность клиентов их информирование о принципах устойчивого развития, путем обучение персонала и информирование клиентов о том, как их выбор влияет на экологию, участие в экологических инициативах, это поддержка местных экологических проектов и участие в акциях по очистке территорий.[1]

Таким образом, современные экологические тенденции в ресторанном бизнесе дают возможность не только снижать воздействие на окружающую среду, но и создавать более ответственные и устойчивые бизнес-модели. Использование локальных и органических продуктов, сокращение пищевых отходов, переход на энергоэффективное оборудование и устойчивые упаковочные материалы — все эти шаги способствуют экологической осведомленности и активному вовлечению клиентов в процесс устойчивого потребления. Ресторанный бизнес, являясь частью глобальной экосистемы, может и должен сыграть важную роль в достижении устойчивого будущего, где забота о природе и поддержка локальных производителей становятся основными принципами работы.

Литература

1. Ковалев Г., "Казахстанский рынок доставки еды оказался на грани серьезного передела", 2019/ https://kz.kursiv.media/2019-08-23/kazakhstanskiy-rynok-dostavki-edy-okazalsya-na-grani-sereznogo-peredela/
2. Матюта К. В., Бурлыко А. Н. "Современные тенденции развития ресторанного бизнеса", 2020 год.
3. Жумагалиева Айдана. "Как в Казахстане развивается халял-индустрия". Статья из журнала Forbes, 2021 год/ https://forbes.kz//news/2021/01/05/newsid_241104

ӘОЖ 541.18

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІНІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ МЕН МАҚСАТТАРЫ

Дилдабек А. - 222 тобының студенті
Рустемов М.М. - аға оқытушы
Шымкент университеті

Дене шынықтыру мен спорт бойынша оқу бағдарламасының мазмұнын таңдаудың әдістемелік негіздері оқытып, үйрету үдерісінің жалпы және арнайы міндеттерін шешумен байланысты. Бұл қандай да бір спорт түрінің ерекшелігіне байланысты оқу-тәрбие жүйесін ұйымдастыру және жүзеге асыруға дифференциалды жолмен шешу қажеттілігімен байланысты.

Дене тәрбиесі мен спорттық білім жүйесінің мақсаты барлық жастағы азамаматтардың оқып, үйренуге, өндірістік еңбекке және шығармашылық қызметке дене даярлығын қамтамасыз етуге жағдай жасаудан тұрады.

Бұл мақсат дене мәдениеті мен спорттың қазіргі заманғы даму сатысында жетілдірудің жалпы және арнайы міндеттерін шешумен жүзеге асады.

Білім беру мекемелеріндегі оқытып, үйрету және тәрбиелеу үдерісінде дене мәдениеті мен спорт жүйесінің негізгі жалпы міндеттеріне мыналар жатады:

- оқып, үйренушілердің дене сапаларын дамыту және жетілдіру;
- әрбір оқып, үйренушіге дене мәдениетінің негізгі қолданбалы дағдыларын меңгерту;
- мақсатқа лайықтылық, батылдық және шешімшілдік, бастамашылдық және тапқырлық, табандылық және жігерлілік, ұстамдылық және байсалдылық, ұжымшылдық сезімі және өзара жолдастық көмек беру сияқты адамдық қасиеттерге тәрбиелеу;
- денсаулықты нығайту және ағзаны шынықтыру, қолайсыз қозғаушы күштердің және кәсіби қызмет жағдайының әсеріне орнылықты арттыру.

Дене тәрбиесі курсының арнайы міндеттері – оқытып, үйретудің мақсаттар мен міндеттерін іске асыруға, бағыттылық оқыту бағдарламасына дене мәдениетінің барлық бөлімдерін кіргізу, олардың әрқайсысын меңгеруге оқу уақытының үйлесімді қатынасын белгілеу, оқу-тәрбие үдерісін жандандыру. Әрбір міндеттің өзінің өзгеше ерекшелігі болады.

Бірінші міндет – дене шынықтыру міндеттерінің ішінде басты орынды дене сапаларын дамыту және жетілдіру алады.

Төзімділікті, күшті, шапшаңдықты және әбжілдікті дамытудың жоғары деңгейінің маңызы жалпыға белгілі және көпшілік мойындаған қағида болып табылады. Қазіргі заманғы жағдайда бұл дене сапаларының маңыздылығы тек дәлелденіп қойылған жоқ, сонымен бірге адам ағзасының жалпы тұлғалық жағдайына олардың әсерінің сандық және сапалық сипаттамасы алынған.

Жоғары дене дайындығы деңгейі бар, үлкен дене жүктемелері мен жүйке-психикалық күштенудің әсері жағдайында жан-жақты дамыған адам, тәжірибе бойынша, жұмыс қабілеттілігі, қажуы, жүйке орнықтылығы көрсеткіштері бойынша басқа адамдарға қарағанда едәуір басымдықта болады.

Екінші міндет - дене мәдениетінің негізгі қолданбалы дағдыларын әрбір оқып, үйренушінің меңгеруі жүруде, жүгіруде, секіруде, өзін-өзі қорғау әдістерін орындаудағы әрекетте және қозғалу біліктілігіндегі қалыптасуды қарастырады.

Адамның қозғалыс біліктілігінің бөлшегі ретінде әдістер мен жаттығулар дене және психологиялық сапаларды дамыту және жетілдірудің тиімді құралы болып табылады. Олар экстремальды жағдайларда апаттық-құтқару құралдарын, жеңіл суға сүңгудің (водолаз) жабдықтарымен, киімімен жүзу, сүңгу және басқа судағы және су астындағы әрекеттер, күтпеген жағдайда кедір-бұдырлы, жыртылған жермен жүгіру, қарлы- борасын жағдайында қашықтықты қажет болған жағдайда шаңғымен жүріп өту сияқты арнайы дағдыларды меңгеруге негіз болады

Үшінші міндет **–** оқытып, үйрету және тәрбиелеу үдерісінде оқып, үйренушілердің жеке тұлғалық сапаларын қалыптастыру.

Жеке тұлға **–** адамның психологиялық-әлеуметтік қасиеттерінің негізгі иесі.

«Жеке тұлға» ұғымында жеке адамның қоғам құрамында болатындығы анықталатын белгілері айқындалады.

Мақсатқа ұмтылуға, батылдыққа және шешімшілдіке, бастамшылдыққа және тапқырлыққа, табандылыққа және қажырлылыққа, ұстамдылыққа және сабырлылыққа, ұжымшылдық сезіміне және өзара жолдастық көмектесуге тәрбиелеу өскелең ұрпақтың және азаматтың жеке тұлғасы сипаты мен сапаларын қалыптастырудаға маңызды міндеті болып табылады.

Жоғарыда атап көрсетілген сапаларды дене мәдинеті мен спорт құралдары арқылы дамыту және жетілдірудің іс жүзіндегі мүмкіндіктері адамдардың жеке ерекшеліктерімен алдына қойылған оқу және тәрбиелік міндеттерді шешуі есепке алынып пайдаланылатын арнайы жаттығулар мен әдістемелік тәсілдерді шұғылдану сабақтарында орындау кезінде оларды жүйелі және мақсатты бағытта қолдану жағдайында ғана жүзеге асырылады.

Төртінші міндет- оқу тәрбие үдерісіндегі *сауықтыру* бағыты. Бұл бірінші кезекте денсаулықты нығайту және ағзаны шынықтыру, қолайсыз жағдайлардың әсеріне орнықтылықты, төзімділікті арттыру және кәсіби қызметтің өзіне тән ерекшелігі болып табылады.

Бұл міңдетті шешуде теория мен іс тәжірибені дене мәдениеті мен спорттың үдерісіндегі байланысы принципі өз көрінісін табады.

Кез келен спорттық міндетті шешу тек студенттің денсаулыға есебінен ғана емес, керісінше денсаулықты үнемі нығайту және ағзаны шынықтырудағы мақсатты міндеттерді орындау негізінде қамтамасыз етілуі тиіс.

Жақсы денсаулық дене мәдинеті мен спортты дұрыс ұйымдастырудың басты нәтижелерінің бірі ретінде қарастырылады.

Оқу және кәсіби қызмет үдерісінде пайда болатын әртүрлі бейнедегі қолайсыз қозғаушы күштердің (факторлардың) көптігі, адам ағзасының орныкты төзімділігін арттыру шараларын талап етеді. Мұның негізі, жан-жақты дене даярлығын қажетті деңгейіне жеткізу болып табылады..

Студентің психикалық дамуының қозғаушы күші, оның қабілеттері мен қоршаған ортамен байланысу түрлерінің жеткен даму деңгейінің арасындағы үйлеспеушілік болып табылады. .

Арнайы міндеттердің жекелеген (тобына) дене дамуында ауытқуы бар және дене даярлығы төмен студенттермен шұғылдану сабақтарын ұйымдастыру міндеттері арнайы қарастырылады. Бұл міндеттерді шешу оқытушыдан медицина саласы мен физиологияның жас ерекшеліктері мен морфологиясынан арнайы білімі болуын талап етеді.

Жеке тұлғаның құрылым негізі, яғни студенттің қызығушылығы мен қажеттілігі,

Дене мәдениетін жетілдірудің маңызды бағыты спорт мектептерінде, мамандандырылған спорт залдарында, спорт үйірмелері сияқты қосымша білім беру жүйелерінде оқытып, үйрету үдерісін даралау болып табылады, яғни олардың әрқайсысында әртүрлі спорт түрлерінің ерекшеліктерін есепке алатын күрделі бөліктерімен (дифференциял) оқу бағдарламалары болады.

Бұдан басқа, бөліктермен үйрету және даралау негізінде дене мәдениеті мен спорт бойынша оқытып, үйретуде оқу бағдарламасын қалыптастыру шұғылданушыларға биологиялық, ауа райы географиялық және әлеуметтік қозғаушы күштердің әсерлерін есепке алып жүзеге асырылады. Сонымен бірге, бұл қозғаушы күштер оқытып, үйретудің спецификалық міндеттерін анықтап, іске асыруға елеулі әсерін тигізеді.

Дене тәрбиесіне оқытып, үйрету және тәрбиелеудің арнайы бағыттылығын жүзеге асыру, студенттердің жұмыс қабілеттілігін арттыру, сонымен бірге сабақ үлгерімін жақсарту үшін барлық құралдар мен әдістерді тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сондықтан кәсіби қызметін табысты жүргізу үшін оқытушы оқу-тәрбие үдерісінің арнайы бағыттылығын анықтайтын негізгі қозғаушы күштерді ескеру қажет; шұғылданушылардың дене және психологиялық жағдайларына олардың әсер етуі; дене мәдениетіне оқытып, үйретудің барынша тиімді құралдары мен әдістерін пайдалану. Дене тәрбиесіне оқытып, үйрету мен тәрбиелеудің арнайы бағыттылығының міндеттерін шешу студенттермен жұмыс жүргізуде оқытушыдан (жаттықтырушы) кәсіби шығармашылық ізденіс және жоғары педагогикалық шеберлікті және арнайы дайындық деңгейін талап етеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Алматы: Литература, 2000. Б. 94-96.
2. Тайжанов С. Дене мүмкіндіктерін тәрбиелеу үйрену. – Алматы: Мектеп, 2004. – 96 б.
3. Уанбаев Е. Дене тәрбиесінің негіздері. – Алматы: Санат, 2000. – 72 б.

УДК 796. 159.9

МОТИВАЦИЯ ФИЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬГОСТЬ

Досхожаев Д. - студент группы ЮМ 23-1р1
Филонова А.Ю. – старший преподаватель

Деятельность в области физического воспитания и спорта имеет свои особенности, которые зависят от различных факторов: условий, целей, мотивации, методов и конечных результатов. В обоих случаях ключевым объектом является человек, который выполняет физические упражнения.

Занятия физической культурой и спортом сопровождаются значительными физическими и психоэмоциональными нагрузками. В спорте, особенно на профессиональном уровне, эти нагрузки могут достигать предельных значений. При систематической и научно обоснованной работе с такими нагрузками у организма формируется привычка к ним, что способствует укреплению здоровья, улучшению выносливости, развитию физико-психологических качеств и повышению спортивных результатов.

Одной из отличительных черт спортивной деятельности является соревновательный элемент, отражающий стремление достичь лучших результатов через конкуренцию с другими участниками.

Общие задачи физического воспитания и спорта включают в себя развитие потребности в физической активности, улучшение здоровья, повышение физической работоспособности и развитие личных качеств. Однако их ориентированность различна: физическое воспитание направлено на гармоничное развитие тела и духа, освоение двигательных навыков, подготовку к труду, а спорт — на развитие специализированных способностей и достижение выдающихся спортивных результатов.

Мотивация в сфере физического воспитания и спорта изменяется в зависимости от жизненного этапа человека, накопленных знаний и опыта. Основу мотивационной сферы составляют потребности, которые могут изменяться или проявляться в разное время в зависимости от различных обстоятельств.

Потребность в физической активности основана на желании двигаться, получать удовольствие от физических упражнений и активно проводить время. Это врожденная физиологическая потребность, которая выражается в разных степенях в зависимости от возраста, пола, генетики, социальных и климатических условий. У детей эта потребность выражена сильнее, чем у взрослых, что нередко становится причиной их вовлечения в спорт. Двигательная активность у девочек, как правило, ниже, чем у мальчиков, но с возрастом эта потребность может снижаться из-за изменений в режиме жизни, работы, а также новых интересов и обязанностей. Тем не менее, человеческий организм запрограммирован на движение, и его недостаток негативно влияет на здоровье.

Исследования показывают, что у мужчин 50-60 лет, ведущих активный образ жизни, функциональные возможности организма могут быть выше, чем у 30-летних, которые ведут малоподвижный образ жизни. Долгожители часто характеризуются высокой двигательной активностью на протяжении всей жизни.

Значительную роль в мотивации играет потребность в безопасности, что стимулирует заботу о сохранении и укреплении здоровья. Это осознание побуждает к саморазвитию, улучшению физического состояния и устранению физических дефектов. Здоровье является важнейшим условием нормального развития человека, успешного выполнения трудовых функций и социальной активности. Физическая культура и спорт способствуют улучшению многих физических показателей организма, таких как масса тела, окружность грудной клетки, объем легких и другие важные параметры.

Социальные потребности также являются важным фактором мотивации. Желание быть частью группы, получать признание и уважение способствует выбору спорта. Часто дети начинают заниматься не потому, что им нравится конкретный вид спорта, а потому что их друзья или родственники уже занимаются им.

С развитием в спорте, успешными достижениями формируется потребность в самоуважении, признании окружающими, а также в желании достичь высоких результатов. Это способствует формированию мотивации для саморазвития и стремления к успеху. В процессе становления спортсмена появляется стремление защищать честь своего коллектива, города или страны, а также привлекать внимание противоположного пола. В этот момент также начинается проявление материальной мотивации.

Важным аспектом мотивации является отношение к тренеру. Взаимодействие и доверие между тренером и спортсменом создают ответственность за результат. На стадии специализации появляется устойчивый интерес к спорту, который уже воспринимается не только как физическая нагрузка, но и как увлекательный процесс. Спортсмен начинает изучать тонкости техники и тактики, совершенствовать свои навыки и понимать, насколько важен дисциплинированный подход в спорте.

На стадии мастерства появляется потребность в самоактуализации, что побуждает спортсмена к достижению наивысших целей, таких как участие в Олимпийских играх и другие значимые соревнования. Главными факторами мотивации становятся стремление укрепить свои достижения, прославить страну, внести вклад в развитие спорта, а также обеспечить материальное благосостояние.

Структура мотивации в спортивной деятельности является индивидуальной, и ее этапы могут отличаться у разных людей по продолжительности и интенсивности.

Литература

1. Гогунов Е.Н., Мартьянов Б.И. Психология физического воспитания и спорта: учебное пособие. — 2-е изд., перераб. — М.: Академия, 2004. — 224 с.
2. Физическая культура студента: Учебник / под ред. В.И. Ильинича. — М.: Гардарики, 2000. — 448 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. — СПб.: Питер, 2011. — 512 с.
4. Пирамида потребностей по Маслоу // Википедия. Электронный ресурс. — Режим доступа: www.wikipedia.org

ӘОЖ 541.18

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ЖЕҢІЛ АТЛЕТКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ

Досхожаева А. М - 223 тобының студенті
Есимханова Г. Н - магистр, оқытушы
Шымкент университеті

Жеңіл атлетика дене шынықтыру тәрбиесі жүйесіндегі спорттың негізгі түрлерінің бірі. Жеңіл атлетикамен милиондаған адамдар айналысады. Жеңіл атлетикалық жаттығулардың әр түрлілігі және жүгіру мен жүрудегі лақтыру мен секірудегі жүктемені түрлендірекей мүмкіндіктер береді.

Мектептерде дене тәрбиесі мұғалімдері оқушыларға дене жаттығуларын үйрету мен бірге балаларды физикалық жақтан жан-жақты тәрбиелейді. Мұғалімнің негізгі міндеті: оқушылардың денсаулығын нығайту үшін әртүрлі әдістерді қолданып балалардың денесін дамыту және жоғары дәрежелі еңбек әдістерін үйретуден тұрады. Ол әр оқушының дамуының өзгешеліктерін, ерік сапасын, ақылдылық өзгешеліктерін есепке алып, сабақ кезінде оқушылардың іскерлігін дұрыс ұйымдастырып отырады[1].

Дене тәрбиесі сабағы кезінде оқушыларға бағдарламада берілген теориялық мағлұматтар хабарланады. Мазмұны бойынша бұл мағлұматтар төмендегі негіздерді басшылыққа алады:

-адамдардың жан-жақты дамуы үшін дсне жаттығуларының маңызы;

-оқушыларға ата-бабаларымыздың және ұлы ғалымдардың дене тәрбиесіне, жалпы тәрбиеге деген көзқарастары;

-дене тәрбиесінің көмегінде қалайынша дене сымбатын, салауаттылықты жақсартуға және ақыл іскерлігін дамытуға болатыны.Оқушыларға таңертеңгі гимнастиканың, дем алу жаттығуларының. жүзудің, жүгірудің маңызы түсіндіріледі.

Нақты мысалдар арқылы әлем, Республика көлеміне белгілі спортшылар туралы және олардың спорт жолындағы жетістіктері туралы әңгімелер өткізіп ынталарын ояту жұмыстары жургізіледі.

1. Гигиеналық білім туралы, жұмыс істеу және дем алу тәртібі, тамақ, киім гигиенасы туралы түсінік беріледі.

Жеке күрестерде, топтық ойындардағы әрекет техникаларын және тактикаларын қолдану, сайыс ережелері туралы түсінік береді.

2. Сабақ және жаттықтырулар кезінде дене дайындығы күшті, шыдамдылықты, шапшаңдықты дамыту және дене жұмыстарын, жаттығуларды орындау әдістері туралы түсінік береді. Оқушыларға дене тәрбиесі туралы білімін қалыптастыру арқылы олардың ақыл-ойының дамуына әсер жасалады.

Белсенді әрекет іскерлігін барлық уақыт адам миының функционалдық дамуына әсерін тигізеді, оқушылардың іскерлігін жоғарылатады[2]. Жаңа жаттығуға үйрену уақытында ақыл іскерлігі бұлшық ет іскерлігіне қарағанда белсенді болады. Сондықтан дене тәрбие сабағы уақытында мұғалімнің тапсырмасын ойланып, түсініп орындауға, үйретуге көңіл бөлінеді.

Дене тәрбие сабағының негізгі міндеттерінің бірі - бұл оқушыларда дене тәрбие және спортқа, әрекет мүшелерінің анатомиясына, әрекет іскерлігінің физиологиясына тұрақты қызығушылықтарын тәрбиелеу.

Әсіресе дене тәрбие және спорт мәселелері бойынша қызықты мағлұматтарды таңдап алу ақпаратына көбірек көңіл аудару керек. Ал сабақтың уақыты аз болуына байланысты ақпарат материалдардың кабырға газеті түрінде спорт сарайларында іліп қойған жөн. Сабақ уақытында мүмкіншілігі болғанша кинобағдарламалардың бейне таспаларын көрсетіп түсіндірген дұрыс.

Дене тәрбиесі мұғалімінің негізгі міндеті, оқушының мінез-құлқының, қалыптасуына, адамдарға жақсы қатынаста және сабаққа саналы түрде қатысып маңыздылығын қалыптастыру, сонымен бірге, оларды Отанды сүюшілікке тәрбиелей отырып патриоттық рух беру. Оқушылардың шыдамдылық, шешім қабылдау, ерік сапасын қорықпай әрекет ету дағдыларын тәрбиелеуде оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай тапсырмалар көлемі мен қиыншылығы бойынша орындай алатын болуы тиіс. Көпшілік болып жаттығуды орындаған уақытта оқушылардың ережені дұрыс сақтауын, бір-біріне қатынасын, басқа оқушылар алдында жауапкершілігінің жоғары болуын бақылау қажет. Әрине сонымен бірге мұғалім барлық уақытта оқушылар алдында әрқашан үлгі болып көрінуі тиіс. Сондықтан мұғалім өзін-өзі барлық уақытта бақылап жүруі керек. Оқушылармен өз-ара қарым-қатынасты жоғары педагогикалық этиканы орынды пайдалануына отырып бәріне теңдей мейірімді қатынаста болуы тиіс. Сонымен қатар талап қоюшылық, өзінің шешіміне сенімді болып, талаптарын іске асыра алуы керек[3].

Оқушылардың өзіндік шешімдерін, ұсыныстарын дұрыс бағалай алуы керек. Ол үшін мұғалім жоғары дәрежелі (деңгейлі) білікті маман болуы тиіс.

Балаларға өзінше әрекет етуге, ойлап шешуге мүмкіншілік беру керек. Бұл оларда саналылықты, белсенділікті, өзін-өзі жетілдіруді тәрбиелейді. Тәжірибелі мұғалімдер барлық оқушыларды ойын басшысы, төрелік ету және тағы басқа қоғамдық жұмыстарға басшылық етіп және берілген тапсырмалар мен қоғамдық жұмыстарды үлкен жаукапкершілік пен ұқыптылықпен орындауларын талап етуі керек.

Оқушыларды Қазақстан Республикасы спортшыларының дүниежүзілік Халықаралық олимпиада ойыны жарыстарында қол жеткізген табыстарымен таныстыру арқылы мұғалім оларға ерлікті, табандылықты, достықты, басқа халықтарға деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді.

Дене тәрбие сабағын оқушыларға еңбекті сүюді, еңбек, етуді пайдалану мүмкін. Әсіресе дене тәрбие сабағы оқушылардың эстетикалық тәрбиесіне жақсы әсерін тигізеді. Оқушылардың дене құрылысы мен сымбатын, әрекет координациясын, қозғалыстарын жеңіл және әдемі орындауға тәрбиелейді. Сондықтан мұғалім оқушылардың жан-жақты дамуына әсер ететін жаттығуларды, амалдарды, әдістерді таңдап қолдануы қажет.

Жеңіл атлетикалық лақтыруды орындау тәсіліне байланысты, ол үш түрге бөлінеді:

1) бастан асырып лақтыру (найза мен гранат)
2) бұрылып лақтыру (табақша (диск), балға)

Лақтыру тәсілдері жабдықтардың яғни, снариадтардың формасы мен салмағына байланысты. Ұстауға ыңғайлы, жеңілснариадттарды түзу сызықты жүгіріп келіп, басынан асыра лақтыруға болады: ауырлау снариадттарды бұрыла отырып лақтыруға болады□4□.

Қазіргі таңда спорттың дамуының жаңа сатысында спорт жетістіктерінің жоғары деңгейде өсуіне байланысты жоғары мамандандырылған спорт ойыншыларын дайындау бүгінгі күннің негізгі талабы. Спорттың жеңіл атлетика түрі - жүру, жүгіру, секіру, лақтыру жаттығуларын біріктіретін және көп сайысты спорт түрі. Жоғары дене шынықтыру оқу орындарында жеңіл атлетика – оқу - ғылыми пән ретінде және спорттың осы түрінің теориясын және практикасын, сондай-ақ оның оқыту әдістемесін қамтиды.

Жүгіру, секіру жаттығулары жасөспірімдерді физикалық жақтан дайындаудың негізі. Жеңіл атлетика бес бөлімнен: жүру, жүгіру, секіру, лақтыру мен көпсайыстан тұрады, ол өз кезегінде көптеген түрлерге бөлінеді.

Жеңіл атлетикалық жаттығулар адамның ағзасына (организміне) жан-жақты ықпал етеді. Ол жаттығулар күшті, жылдамдықты, төзімділікті, буындардағы ширақтықты жақсартады, ерік қасиетін тәрбиелеуге, қимыл дағдыларының шеңберін күшейтуге мүмкіндік береді. Мұндай жағдайда денені шынықтыру дайындығы әсіресе жас кезде қажет. Сабақтарда жеңіл атлетикалық жаттығуларды кеңінен пайдалану ағзаның жұмыс істеу мүмкіндіктерін арттыруға жоғары жұмыс істеу қабілетін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Жеңіл атлетика Алшынбаев К.Н. Шымкент 2008. - 88 б.
2. Жеңіл атлеттерді дайындаудағы арнайы жаттығулар жүйесі. Сихымбаев Қ.С. Алматы, «Жалын», 2015. - 222 б.
3. Жеңіл атлетика Алматы 2016.-179 б.
4. Дене тәрбиесі Қоғамдық гуманитарлық бағыт бойынша мұғалімдерге арналған оқу құралы. Телеуғалиев Ю. Алматы, «Жалын»,2006. – 192 б.
5. Дене шынытыру пәннін окыту әдістемесі. Мұхамеджанова Ұ. Астана. «Жарыс» 2011. – 192 б

ӘОЖ 541.18

ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ МІНДЕТТЕРІ

Ерденова С.Б. – ХТ 24-9к7 тобының студенті
Ажибеков М.Ж. - аға оқытушы, магистр

Дене тәрбиесі – адамның физикалық және рухани дамуын қамтамасыз ететін маңызды әлеуметтік құбылыс. Ол қоғамның әрбір мүшесінің денсаулығын нығайтып, еңбекке қабілеттілігін арттырумен қатар, ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Дене тәрбиесінің басты міндеттері – салауатты өмір салтын қалыптастыру, денсаулықты сақтау, физикалық дамуды жетілдіру және қоғамда белсенді өмір сүруге дайындау.

1. Дене тәрбиесінің тарихи дамуы. Дене тәрбиесі ежелгі дәуірден бері адамның өмірінде маңызды рөл атқарды. Ежелгі Грекия мен Римде дене тәрбиесі әскери дайындықтың маңызды бөлігі болды. Олимпиада ойындары осы кезеңде қалыптасты. Орта ғасырларда дене тәрбиесі көбіне әскери жаттығуларға бағытталды (рыцарлық турнирлер, садақ ату).

Қазіргі заман – дене тәрбиесі жалпыға бірдей міндетті білім беру жүйесінің маңызды бөлігіне айналды.

2. Дене тәрбиесінің түрлері**.** Дене тәрбиесі әртүрлі бағыттар бойынша жүзеге асады:

1. Мектептегі дене тәрбиесі – оқушылардың физикалық дамуын қамтамасыз етеді.

2. Кәсіптік дене тәрбиесі – жұмысшылар мен қызметкерлердің еңбекке қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

3. Спорттық жаттығулар – кәсіби спортшылар мен әуесқой спортпен айналысатындарға арналған.

4. Терапиялық дене тәрбиесі – денсаулық жағдайына байланысты арнайы жаттығулар (реабилитация, физиотерапия).

5. Әскери-спорттық дайындық – әскери мамандықтарға қажетті физикалық дайындық.

3. Дене тәрбиесінің психологиялық және әлеуметтік әсері

•Стресс пен депрессияның алдын алу: Физикалық белсенділік адамның көңіл-күйін жақсартып, депрессия қаупін азайтады.

•Өзін-өзі бағалауды арттыру: Денесін шынықтыратын адамдар өздерін сенімдірек сезінеді.

•Тәртіп пен жауапкершілік: Спортпен айналысу тұрақты тәртіпті талап етеді, бұл адамды жауапкершілікке үйретеді.

•Қоғамдық өмірге ықпалы: Дене тәрбиесі адамдарды біріктіріп, қоғамдастық құруға көмектеседі (спорттық клубтар, командалар).

4. Дене тәрбиесін дамытудағы заманауи тенденциялар

•Смарт-технологияларды қолдану – фитнес-білезіктер, мобильді қосымшалар, виртуалды жаттықтырушылар.

•Онлайн-фитнес – пандемиядан кейін кең таралған дене шынықтыру түрі.

•Экологиялық қозғалыстар – велоспорт, жаяу жүру, жүгіріс кеңінен насихатталуда.

•Корпоративтік спорт – компаниялар қызметкерлерінің спортпен айналысуына жағдай жасауда.

5. Қазақстандағы дене тәрбиесі және спорт саясаты

Қазақстанда дене тәрбиесі мен спортты дамыту мемлекеттік деңгейде жүзеге асырылады:

•“Дене шынықтыру және спорт туралы” ҚР Заңы (2014).

•“Саламатты Қазақстан” бағдарламасы – халықтың денсаулығын жақсарту стратегиясы.

•“Қазақстан-2030” және “Қазақстан-2050” стратегиялары – бұқаралық спортты дамытуға бағытталған.

•Жастар саясаты аясында мектептер мен ЖОО-ларда спорттық инфрақұрылымды дамыту.

Дене тәрбиесінің қоғамдағы рөлі. Қазіргі қоғамда дене тәрбиесі бірнеше маңызды міндеттерді атқарады:

Денсаулықты нығайту. Дене жаттығулары адамның жүрек-қан тамырлары жүйесін жақсартып, бұлшық еттерін дамытып, иммунитетін күшейтеді. Белсенді өмір салтын ұстану түрлі аурулардың алдын алуға көмектеседі.

1. Салауатты өмір салтын қалыптастыру. Қозғалыссыз өмір салты заманауи қоғамда үлкен проблемаға айналған. Спорт пен дене тәрбиесі адамдарды зиянды әдеттерден аулақ болуға және дұрыс тамақтану дағдыларын дамытуға үйретеді.

2. Еңбекке қабілеттілікті арттыру. Физикалық белсенділік адамның жұмыс істеу қабілетін жақсартады, стрессті төмендетеді және психологиялық тұрақтылықты арттырады.

3. Әлеуметтік байланыстарды дамыту. Командалық спорт түрлері адамдарды біріктіріп, ұжымдық рухты қалыптастырады. Ортақ мақсатқа жету барысында адамдар достық қарым-қатынастар орнатады.

4.Тәрбиелік мәні. Дене тәрбиесі адамның ерік-жігерін дамытып, тәртіпті, мақсатқа ұмтылғыш болуға үйретеді. Сондай-ақ, жеңісті бағалай білу мен жеңілістен сабақ алу секілді қасиеттерді қалыптастырады.

Дене тәрбиесіндегі негізгі міндеттері. Дене тәрбиесі жүйесінің алдында тұрған негізгі міндеттер:

-Балалар мен жасөспірімдердің физикалық дамуын жақсарту;

-Барлық жастағы адамдардың спортпен шұғылдануына жағдай жасау;

-Ұлттық және бұқаралық спортты дамыту;

-Қозғалыс белсенділігіне қажетті жағдай жасау (спорт алаңдары, фитнес орталықтары, жаяу жүру және веложолдар);

Спорттық іс-шараларды насихаттау және қоғамда белсенді өмір салтын қалыптастыру.

Концепцияны айқындау: Дене тәрбиесі – қоғам өмірінің ажырамас бөлігі. Ол адамдардың денсаулығын жақсартып қана қоймай, оларды белсенді, жігерлі және мақсатты болуға үйретеді. Қоғамның әрбір мүшесі дене белсенділігіне уақыт бөлсе, жалпы денсаулық деңгейі артып, еңбек өнімділігі жоғарылайды. Сондықтан дене тәрбиесін дамыту – қоғамның тұрақты дамуы үшін маңызды міндет.

Әдебиеттер
1. Қоянбаев, Ж.Б. Педагогика – Алматы: Білім, 2010.
2. Жүнісова, Қ. Дене тәрбиесі негіздері – Алматы: Қазақ университеті, 2015.
3. Қазақстан Республикасының «Дене шынықтыру және спорт туралы» заңы.
5. Әбілов, Ж. Салауатты өмір салты және оның маңызы – Алматы: Ғылым, 2018.
6. World Health Organization (WHO). Physical Activity and Health Guidelines – Geneva, 2020.
7. Назарбаев, Н.Ә. Қазақстан-2050: стратегиялық даму бағдарламасы – Астана, 2012.
8. Қасымбеков, А. Спорт және қоғам – Алматы: Раритет, 2019.

ӘОЖ 541.18

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР - САБАҚ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ

Ерджанова К. – СМ-24-5к3 тобының студенті
Биболов Н.Т. – аға оқытушы, магистр

Ұлттық рухани бейне - күрделі құбылыс. Оның құралып қалыптасуына әр түрлі сипатты халықтық құбылыстар қатысады. Бірқатар құбылыстар кешені ұлттық рухани бейнесімен байланысты. Олардың қатарына ұлттық мүдде, сана-сезім, сезім, мәдениетін, тілін, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін жатқызуға болады. Сондай-ақ, дене тәрбиесі мен спорт ұлттың рухани бейнесімен тығыз байланысты. Өйткені, олар ұлттық тұрмыстың элементтерінің бірі болып табылады.

Осы заманғы ұлттық проблемалар бойынша, Отандық және ТМД елдерінің ғалымдары бірқатар еңбектер жариялады. (1).

Осыған қарамастан, ұлттық табиғатты әлеуметтік-философиялық және педагогикалық зерттеудің шеңберін кеңейту қажеттілігі сезіледі. Бұл аталған құбылысты түсінушілікте алақұлылықтың болуынан туып отыр.

Дене тәрбиесімен спорт саласындағы ұлттық тәрбиені, осы жолдарды жазып отырған, автордың әр кезде жарияланған кейбір еңбектерін қоспағанда тіпті аз зерттелді десе болады.

Күрделі қоғамдық феномендер ретінде дене тәрбиесі мен спорт өз ішінде қоғамда жасалған жүріс-тұрыс нормаларын, ал бұлар «адамдардың өмір тіршілігінде белгіленіп, олардың дағдыларына, олардың тұрмыс – салтының, ұлттық өмірдің құрамдас бөлігіне айналады. Ұлттық өмірі дене тәрбиесі мен спорт саласындағы ұлттық тәрбиені анықтай береді».

Демек, ұлттық тәрбиені және ол қоғамдық өмірдің басқа құбылыстарымен қатынасын әрдайым даму жағдайында, нақты жағдайлармен, күллі қоғамның, жеке ұлттың, кемелдену деңгейімен, олардың өмірлері мен өзара қарым-қатынастарының басқа жақтарымен тығыз байланыста болуы керек.

Ұлттық тәрбиенің табиғаты әрі күрделі, әрі қарама-қайшылыққа толы. Адамдардың «туыстық сезімге» барынша жақын екендігі қашаннан белгілі. Мұның өзі ұлттыққа байыппен келуді, оны әрбір халықтың, әрбір ұлттың нақты жағдайларына сәйкес қарастыруды талап етеді.

Неміс ғалымы В.Зигер былай деп жазды: «Дене тәрбиесін қоғамдық құбылыс, мәдениет пен тұрмыс салтының құрамдас бөлігі, адамдардың нақты тарихи әлеуметтік топтарының тәрбиесі ретінде айтқанда, біз тәнді (денені) жетілдірудің әлеуметтік-мәдени жағдайларының, сонымен қатар белгілі бір жеке адамның тарихи тұрғыдан әлеуметтік қалыптасуының жиынтығын айтамыз. Жалпы адамзаттық және әлеуметтік дамудың тарихи формасы болған ұлт сонымен бірге халықтың ұлттық ерекше спецификалық белгілерін алып жүруші де болған, ол жеке адамның тарихи құралуының (қалыптасуының) негізі болып та қызмет етеді. Жеке адамның тәрбиесін қалыптастыруға бағытталған дене тәрбиесі мен спорт өз ішіне көптеген құбылыстарды алып, ұлт өмірінің құрамдас бөлігі болып кіреді.

Ұлттық өмірі дене тәрбиесі мен спорттың айырмашылық белгілерін, олардың имандылық негіздерін, педагогикалық процестің ерекшеліктерін белгілеп береді. Дене тәрбиесі мен спорттағы ұлттық тәрбие өзара байланысты процестердің тұтас бір жүйесін ұсынады, оның басты компоненттері (сыңарлары) жалпы адамдық, әлеуметтік, ұлттық өзгелік болып табылады. Күллі адам атаулының дүниені бейнелеу заңдары ұқсас, әрбір жекелеген жағдайда ұлттық тәрбие жалпы адамзаттық қана емес, ұлттық өзгеше (спецификалық) тәрбиені де іске асырушы ретінде, көрініс береді.

Ұлттық тәрбиеде «жалпы адамдық белгілердің» болуы ұлттық тәрбие ұғымын мазмұны жағынан кең әрі терең ете түседі. Ұлттық тәрбиенің құрамындағы жалпы адамзаттық қоғам қызметінің нақты саласындағы өзара әрекеттесудің, өзара кірігудің нәтижесі болып табылады. Сондықтан, дене тәрбиесі мен спорттағы ұлттықты қоғамдық қатынастардың күллі жиынтығынан оқшау алып қарастыруға болмайды. Ұлттық өзгешелікті құрайтын элементтер алуан түрлі. Кейбір ғалымдар атап көрсеткендей, өзгеше белгілері болмайтын үлкенді-кішілі ұлттар болмайды. Сондай-ақ, бір-бірінен ерекшеленбейтін жүйесі жоқ дене тәрбиесі де болмайды.

Мұнымен қатар шығу тегіне қарамастан барлық адамдардың шындықты бейнелеу заңдары да, ұқсас екендіктері де белгілі. А.Г.Агаевтың айтқан пікірі дұрыс, ол «халықтар аз аралас-құралас болғанына қарамастан, өздерінің ғылыми танымында бірдей дерлік нәтижелерге қол жеткізеді» деп жазған еді. Бұл айтылғанға дене тәрбиесінің кейбір құралдары айқын айғақ бола алады. Дене шынықтыру жаттығулары мен арнаулы заттар (құралдар) немесе ойындар үшін бейімделген құралдар жасаған (жаратқан) дүние жүзінің көптеген халықтары көптеген жағдайларда бірдей дерлік қорытындыға, оларды жас ұрпақтың дене тәрбиесі мақсаты үшін пайдалану заңдылықтарында қайран қаларлықтай ұқсас нәтижелерге жеткен. Белгілі ғалым М.С.Жүнісовтың атап көрсеткендей әрбір жекелеген жағдайда ұлттық тәрбие тек жалпы адамдық қана емес, ұлттық-өзгеше тәрбие түрінде де көрініс береді. Ұлттық тәрбиенің сипаты ерекшелігі сол, ол ұлттық-өзгеше тәрбиеге қарағанда мазмұны жөнінен

әрқашанда байқалады. (8,73-бет). Сондықтан ұлттық тәрбие алуан түрлі, көп элементті құбылыстардан тұрады және ол әр түрлі көрініс береді. Сондай-ақ оның шығу тектері де, даму бағыттары да әр қилы.

Қарастырып отырған мәселеге келетін болсақ, алуан түрлі аса ірі халықаралық ғылыми конгрестер мен симпозиумдерде антик дәуірінен бері дене тәрбиесінде жалпы адамзаттық белгілер бар деген қағида әлденеше рет атап өтілді.

Дене тәрбиесі мен спорттағы ұлттықтың өз даму заңдылықтары бар, ол ұлттық өмірдің көптеген жақтарын орынды қозғайды. Бұл жайында кей-кейде аяу және алыс шет ел ғалымдары да жазып жүр. Солардың бірі, мәселен, ұлттық тәрбиеге мынадай түсінік береді: Дене мәдениетінің ұлттық ерекшеліктері ұлттық нақты өмір жағдайларында тарихи қалыптасқан дене шынықтыру жаттығуларының, ойындарының, спорттық өзіндік бір формаларын, өзіндік бір ережелері мен дене қызметін ұйымдастыру тәсілдерін, оған деген дәстүрлі қатынастарын (бұл қатынастарды ұлттық тұрмыс салты мен психикалық құрылым ерекшеліктері көрініс береді) білдіреді. Мұндағы интернационалдық белгілер ұлттық мәдениеттердің өзара әрекетінің, өзара кірігуінің нәтижесі болып табылады. Бұл айтылған пікірден шығатын қорытынды, дене тәрбиесімен спорттағы ұлттық тәрбиені мүлде оқшау құбылыс ретінде қарастыруға болмайды, өйткені ол өз ішіне мынадай құбылыстар тобын «олар белгілі бір ұлттың барлық адамдарына тән» құбылыстарды алады.

Осы заманғы дене тәрбиесі мен спортта ұлттық тәрбие интернационалдық тәрбиесіз толық мағынасында өмір сүруі мүмкін емес. өзара бір-бірін байыту, өзара ықпал ету олардың даму бағыты мен сипатын анықтайды.

Алайда нақты өмірде ұлттық форма мен мазмұнның көрінуі субъективтік факторлармен араласып кетеді. Мұның өзі бұл процестің дамуына мақсатты түрде ықпал ету мүмкіндіктерін туғызады. Бұл айтылғанның жарқын мысалы ретінде дене тәрбиесінде сабақ жүргізудің кейбір осы заманғы тенденцияларын айтуға болады. Мұндай сабақ оқыту кезінде ұлттық элементтері толық пайдаланылады.

Әдебиеттер

1. Құрманбекова С.Қ Ұлттық ойындардың бүгіні мен келешегі Алматы 2004ж.
2. Несіпбаев Н.К Ұлт мәдениеті мен өнері. Астана 2009ж
3. Қазақ тілі және ұлттық ойын құндылықтар. Кешенді оқу құралы. 1,2,3,4 кітап. – Алматы
4. Тәнекеев М., Адамбеков І.Қ. Қазақтың ұлттық спорт ойындары. Алматы,2008

ӘОЖ:796.012

ҚЫСҚА ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖҮГІРУ ТЕХНИКАСЫ

Ержан Н. - АП-24-1к тобының студентті
Байсеитова А.Б. - аға оқытушы

Жүгіру-бұлшықетке, демек, жүрек-қан тамырлары мен тыныс алу жүйесіне пайдалы әсер ететін адам ағзасының барлық функцияларын жаттықтырудың керемет құралдарының бірі.

Әр түрлі физикалық жаттығулардың ішінде жүгіру-бұл көптеген адамдар үшін ең қарапайым және қол жетімді жаттығу. Қалыпты жүрудің шектеулі жылдамдығы белгіленген жерге уақытында келуге мүмкіндік бермеген кезде біз байқаусызда жүгіруге жүгінеміз

Жүгіру тарихы адамзат тарихынан кем емес. Қашып бара жатқан олжаны қуып, жаудан қорғанудың қатал қажеттілігінен туған жүгіру адам мен адам арасындағы жарыстарда өзінің әсемдігі мен сұлулығын алды. Жүгіру-ағзадағы жүктеме мөлшерін кеңінен өзгертуге мүмкіндік беретін тамаша құрал. Жүгіру кезінде біздің денеміздегі барлық үлкен бұлшықет топтары — аяқ, магистраль және жоғарғы иық белдеуі қатысады.

Қысқа қашықтыққа жүгіру — бұл қатысушылар қашықтықты-60, 100, 200 немесе 400 м жылдамдықпен жарысатын спорт түрі,әдетте, спринт залда (өте қысқа қашықтықтар үшін) немесе дәл белгілеуге болатын стадионда өткізіледі. Қысқа қашықтыққа жүгіру тек сызықты ғана емес, сонымен қатар тосқауыл және эстафеталық болуы мүмкін.

Қысқа қашықтыққа жүгіру көптеген жеңіл атлетика жарыстарына, соның ішінде Олимпиада ойындарына кіреді. Марафон қашықтығымен салыстырғанда жеңіл болып көрінгеніне қарамастан, спринт қысқа уақыт ішінде байыпты дайындықты, күштің, төзімділіктің және үлкен жылдамдықты дамыту қабілетінің үйлесімін қажет етеді. Бұл бұлшықеттерді нығайтуға, төзімділікті арттыруға, жүрек-қан тамырлары жұмысын жақсартуға, стрессті азайтуға, калорияларды жағуға және тұрақты жаттығулар кезінде салмақты қалыпқа келтіруге мүмкіндік береді.

Спринтке жүгіру төмен старттан басталады: жүгіруші тізесіне түсіп, оны жолға тірейді. Қолдар бастапқы сызықтан өтпеуі керек. Аяқпен спортшы бастапқы жастықшаларға сүйенеді — белсенді алға серпілу үшін қажет арнайы аялдамалар. "Назар аудару" пәрмені бойынша, қолдар мен аяқтарды бастапқы күйінде қалдырып, жүгіруші жамбасты көтеріп, иықтарын алға шығарады. Бастапқы тапаншаның немесе "марш" командасының сигналы бойынша спортшы қолдарын жерден көтеріп, жастықшалардан белсенді түрде итеріп, бастапқы үдеткішті бастайды. Денені алға еңкейту одан да жоғары жылдамдықты дамытуға мүмкіндік береді, басынан бастап тиімді жылдамдайды.

Алғашқы 20-25 м қашықтық жүгіруші қолымен және аяғымен көмектесіп, жылдамдықты жалғастырады. Егер сіз аяғыңызды алдыңыздағы шартты түзу сызықтың бүйірлеріне қойсаңыз, сіз жолдан мүмкіндігінше тиімді түрде итере аласыз — бұл әдіс "майшабақ"деп аталады. Алға қарай қисайған дене біртіндеп дененің тік осінен 15° дейін түзетіледі. Бастапқы үдеткіш жалпы жылдамдықтың шамамен 80% құрайды. 25 м-ден кейін жүгірудің жаңа кезеңі басталады, онда аяқ жолдың өкшесімен жанаспайды және итеру фазасы мүмкіндігінше тез жүреді. Спортшы толық күшпен жұмыс істейді, энергияны үнемдеуге тырыспайды және марафоншыларға қатысты болуы мүмкін

қолдар мен аяқтардың қозғалыс амплитудасын төмендетуге тырыспайды. Аяқтаудың өзінде жылдамдық аздап төмендеуі мүмкін, өйткені дене тозу үшін жұмыс істейді. Қашықтықтың соңы-мәре сызығының қиылысы; бірінші аяқтаушы үшін бұл таспа болуы мүмкін. Соңғы қадамда спортшылар "кеудеге лақтыру" жасайды — қолдары артқа қарай жылжиды, ал денесі алға қарай еңкейеді. Бұл қозғалыстың арқасында спортшылар мәреге тікелей түседі.

Өзіңізге зиян келтірмеу және тиімді спортпен шұғылдану үшін келесі ережелерді сақтау керек.

1.Жылынуды орындаңыз. Денені бұлшық и мен буындарды қыздырғаннан кейін ғана ауыр жүктемелерге ұшыратуға болады.

2. Техниканы жаттықтыру. Бұл спорт түріндегі биіктерге жету үшін сізге жүгіру ғана емес, қашықтықтың әр кезеңінде қозғалыс ерекшеліктерін сақтау қажет. Бұл максималды мүмкіндіктерді пайдалану үшін процесті автоматтандыруға мүмкіндік беретін тәжірибе.

3. Күш жаттығуларын жасаңыз. Спринт жүгіру үшін күшті, қатты бұлшықеттер қажет. Сондықтан қолдарыңызбен, аяқтарыңызбен және арқаңызбен қосымша жұмыс істеудің мағынасы бар. Бастапқы кезеңдерде дене салмағымен жаттығу қолайлы, содан кейін салмақты қосуға болады — гантельдер және штангалар.

4. Қауіпсіздік ережелерін сақтаңыз. Басқа спортшылармен соқтығысып қалмас үшін спринттік жүгіруді жаттықтыру кезінде зал мен стадионда қозғалыс ережелерін сақтаңыз. Жоғары жылдамдықта күрт тежелу жарақатқа әкелуі мүмкін.

Әдебиеттер

1. Евсеев В. П., Дене шынықтыру: білім негіздері: оқу.жәрдемақы. - М.: Советский спорт, 2003.
2. Михайлов К.Т., Салауатты өмір салтының негіздері және сауықтыру. Дене шынықтыру әдістемесі: оқу.жәрдемақы. Ставрополь: СГУ баспасы, 2001 ж.
3. Онопко П. С. Қыска қашықтыққа жүгіру техникасы // Дене шынықтыру. – 1995ж.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ ДАМУ ДЕҢГЕЙІ. ҚАЗАҚСТАН ДЕҢГЕЙІ

Ерментай.А.А. - Ст-22-8к тобының студенті.
Бабаш Г.А. - жетекшісі

Қазақстандағы туризмнің даму деңгейі

Қазақстан – бай табиғаты мен тарихи-мәдени мұралары бар ел. Елдіңк ең аумағы туризмнің әртүрлі түрлерін дамытуға мүмкіндік береді: экологиялық, мәдени, тарихи, экстремалды және емдік-сауықтыру туризмі. Соңғы жылдары мемлекет бұл салаға ерекше көңіл бөліп, жаңа туристік бағыттарды дамытып, инфрақұрылымды жетілдіруде.

Туризмнің негізгі бағыттары

Қазақстанда туризмнің бірнеше маңызды бағыттары бар:

1 Экологиялық туризм

Еліміз табиғи қорықтар мен ұлттық парктерге бай. Әсіресе, Алтай, Жоңғар Алатауы, Бурабай, Қарқаралы, Көлсай көлдері мен Шарын шатқалы туристер арасында танымал. Көшпенділер өркениетінің табиғатпен үйлесімді өмір сүру салты Қазақстанның экотуризмін дамытуға негіз болады.

2 Мәдени-тарихи туризм

Қазақстанның тарихы тереңде жатыр. Ежелгі Түркістан, Тараз, Отырар қалалары, Қожа Ахмет Ясауикесенесі, Бекет Атамешіті және Алтын адам табылған Есік қорғандары тарихи-мәдени туризмнің бастынысандарысаналады.

3 Шипажайлық-сауықтырутуризмі

Балқаш, Алакөл, Щучье-Бурабайкурорттықаймағы мен Сарыағаш санаторийлері емдік туризмнің орталықтарына айналған. Радон, минералды су көздері, тұзды көлдер шипажайлық туризмнің дамуына мүмкіндік береді.

4 Қалатуризмі

Нұр-Сұлтан мен Алматы – еліміздіңбастытуристікқалалары. Алматы – Қазақстанныңмәдениорталығы, ал Нұр-Сұлтан – заманауисәулетіменерекшеленетінқала. Шымкент, Ақтау, Атырау сияқты қалалар да туристерді өзіне тарта бастады.

5 Экстремалды туризм

Қазақстан таулары, шөлді аймақтары және кең далалары экстремалды туризм үшін өте қолайлы. Шаңғы курорттары (Шымбұлақ, Табаған), құмдыжарыстар (Маңғыстау, Қызылқұм), альпинизм және треккинг (Тянь-Шань, Алтай) белсенді демалысты қалайтындар үшін сұранысқа ие.

Қызмет көрсету сапасының әр түрлілігі.

Мемлекет бұл саланы дамыту үшін түрлі бағдарламалар қабылдауда. Соңғы жылдары «Алакөл», «Бурабай» және «Каспий теңізі» аймақтары ерекше назарға алынып, туристік нысандар көбейіп келеді. Сонымен қатар, «Визасыз режим» мен «Ashyq» жүйесі шетелдік туристерді тартуда оң нәтижелер беруде.

Қорытынды

Қазақстанда туризмді дамытуға үлкен мүмкіндік бар. Елдің кең байтақ жері, ерекше табиғаты, бай мәдениеті мен тарихы бұл саланы дамытуға қолайлы жағдай жасайды. Экологиялық, мәдени-тарихи, шипажайлық, экстремалды және қала туризмі сияқты бағыттар туристер үшін тартымды.Алайда туризмнің толыққанды дамуы үшін инфрақұрылымды жетілдіру, қызмет көрсету сапасын жақсарту және Қазақстанды халықаралық деңгейде кеңінен таныстыру қажет.

Әдебиеттер
1. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі, Статистика комитеті. Қазақстандағы туризм саласының даму көрсеткіштері. – Нұр-Сұлтан, 2023.
2. Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі. Туризмді дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама (2023-2027 жж.). – Нұр-Сұлтан, 2023.
3. Алимбаев Ж. Қазақстандағы туризм саласының әлеуеті: даму мүмкіндіктері мен кедергілер // Туризм және экология журналы. – 2022. – №3. – Б. 45-56.

ЖАҢАРҒАН ҚОҒАМДАҒЫ ЖАСТАРҒА ӘСКЕРИ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ.

Есенбек А.Ж. – СТ 24-4к1 тобының студенті
Лес Е.Ә. – п.ғ.м., аға оқытушы

Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту жөніндегі үкіметтік бағдарламаның негізгі мақсаттарының бірі-Қазақстан еліне деген сүйіспеншілікті, толеранттылықты, жоғары мәдениетті, Адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу. Бұл елдің сүйіспеншілігін арттыруға және жастарды этнопедагогикалық философияға тәрбиелеуге бағытталған бағдарлама. Сондай-ақ, білім беру теориясында оқу процесін ұйымдастыру тұрғысынан рулық мәдениет рулық мәдениет пен бейбітшіліктен гөрі ұлттық мәдениеттің өркендеуіне ықпал ететін мәдени-дамытушылық ортаны құруға кепілдік береді. Білім беру және келесі іс-шаралар негізінде біз білім беру қызметінің бағыттары арасында: халықтық тәрбие-адамзатқа патриоттық, құқықтық және көпмәдениетті көзқарас, тарих пен дәстүрлерге, қазақ халқының тіліне деген сүйіспеншілік пен құрмет бөлінетінін білеміз.. оның жақсы дәстүрлерін сақтау және дамыту, әлеуметтік ұстаным мен елді сүйетін ар-ожданды, позитивті ұлттық бірегейлікті, мәдени байланыстарды қалыптастыру. Халыққа білім беру және әлеуметтік білім беруді ұйымдастыруда білім берудің мазмұнына, әдістері мен құрылымына байланысты қоғамдық құқықтың, балалар мен жастардың халыққа білім беру деңгейі артады. Ежелгі заманнан бері біздің ұлы рецензенттеріміз бұл өзара әрекеттесуді қарастырып, оған өз ойларын енгізді. Бұл адамның сөз бостандығы саласындағы мінез-құлқын дамыту туралы Айта отырып, Әл-Фарби: "біздің тәжірибеміз арқылы мінез-құлқымызды жақсартуға жетелейтін әрекеттер-бұл оң қадам. Ол адамның жасы оның мінез-құлқының ауырлығына сәйкес келеді деген түсінікті қолдана отырып: "бұл кезеңде жеке қасиеттер мен жеке мінез-құлықты қалыптастыруда жақсы жұмыс істеу керек.

Біздің еліміздің егемендігін жүзеге асыру бүгінде ұлттың дүниетанымының өсуіне жағдай жасады. Қазіргі уақытта университеттер білім беру проблемасына жаңа көзқараспен қарауға және елді сүйетін психологияның, студенттердің мінез-құлқы мен мінез-құлқының қалыптасуын қамтамасыз ететін білім беру нысандары мен әдістерін жетілдіруге мүдделі. Бұл әсіресе ұлылық, табандылық, батылдық, батылдық және өзіне деген сенімділік, сондай-ақ мінез-құлық пен тәрбиелік демонстрация үшін білім қажет болған кезде өте маңызды. Қазақстандық жоғары оқу орындарындағы студенттердің қазақ халқының этникалық, тарихи және мәдени ерекшеліктеріне, Сондай-ақ Ұлттық Батырлардың ұлдары мен қыздарының ерлік істеріне деген танымалдылығы жастардың патриоттық тәрбиесіне және оларды қазіргі жағдайда тәрбиелеуге деген қызығушылықты арттырды.. Екпін болады. Ал қазақстанның елге деген сүйіспеншілігі қазақстан азаматы өзінің өз баласы бар, қазақстанды ел ретінде, ел ретінде көретін осы елдің нағыз азаматы бар деп ойлаған кезде пайда болады. Қазақстан азаматы:

1. Қазақстанда тұратын барлық ұлт өкілдері қазақстан республикасының рәміздерін ерекше құрметпен және шынайы құрметпен құрметтейді.
2. Қазақстанда тұратын барлық адамдар еліне қарамастан өз отанын қорғағысы келеді.
3. Қазақстан республикасының қарулы күштері қарулы күштер қатарында екендігі туралы ұлттық патриоттық мақтаныш сезімі бар.
4. қазақ халқының тарихы мен салт-дәстүрін, тілін сүюге, құрметтеуге, таңдаған мәдениетін сақтауға және дамытуға деген ұмтылыс және т.б.

Өз тарихын білу нәсілдік тұтастықты сақтау және оны болашақ ұрпақ үшін жалғастыру үшін қажет ұлттық психиканың маңызды бөлігі болып табылады. Қазіргі ұрпақтың өз халқымен бірлікте және оның барлық тарихи жетістіктерінің лайықты, адал қамқоршысы ретінде сезінуі маңызды.

Қазыбақ би өз сөзінде оның сөзін келтірді: "Біз Қазақтар тұратын елміз, бірақ ешкім өлтірілмейді, тек өтірікшілер.Біз көгершінді найзамен көтерген жерміз, ол біздің жеріміздің қашып кетпеуі үшін, жауды жеріміздің ең шеткі бөлігіне бағындырмауы үшін; біз жаусыз жерміз, сөзсіз жерміз. Көршісін емдей алатын ел, тұздың дәмін түзете алатын ел; бұл Ханның отары таптап кеткен жер.Оның әжесінен ұлы болады, құлы болмайды, анасынан қызы болады, құл болмайды", - дейді ол қазақ халқының өз жерін, өз отанын, өз елін қорғауға деген шыдамдылығын көрсете отырып.махаббат, дәстүрлер. Олай болса, біз жастарды осы керемет сөздерді қабылдауға шақырамыз және оларды ата-бабаларын, халқын, халқын өз елін сүюге, өз елімен мақтануға шақырамыз.

Бүгінгі таңда жерді сүйетін ар-ожданның әлсіреуі, елге деген ұлттық мақтаныш сезімі мен оның жетістіктерінің өзгеруі тұрақтылықты төмендететін және ұлтты бөлетін қоғамдастық сезімінің маңызды бөлігі болып табылады. Қазіргі Уақытта Қазақстанда елге деген сүйіспеншілік демократия мен азаматтардың қоғамдық қатынастарына негізделген елге деген сүйіспеншілікті күшейтуі керек. Бұл жаңа қазақ елінің сүйіспеншілігінің мазмұны-бұл жаңа мәдени құндылықтар ғана емес, сонымен қатар қазақ мәдениетінің дәстүрлі құндылықтары, ерекше рух құндылықтары, адамдар мен мәдениетке деген толық ұмтылыс. Бұрынғы жақсы жағдайлардан кейін, қазіргі әлемнің ең дамыған аймақтарын мойындай отырып, Қазақстан өз елін ең дамыған аймақтарға қалпына келтіре алды. Бұл сондай-ақ елдің халқымыздың сүйіспеншілігін жоғалтпай, жаңа қоғамдық өмірге қайта

оралуымен қамтамасыз етілуі мүмкін. Патриоттық тәрбие жеке тұлғаны қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады және жастардың мемлекеттік қызметтің рөлі, қоғамдық қабылдауы және жеке басының пайдасы туралы алған біліміне сүйене отырып, өмірлік қызмет үлгісіне дайын болуын қамтамасыз етуі керек..Қазіргі уақытта қазақ халқының атынан жүзеге асырылып жатқан жердегі қайырымдылық білім беру достық үдерісін өз еліне қызмет ету, өз тарихын, ғылымға, мәдениетке қосқан үлесін мақтан тұту арқылы өз қабілеттерін атап өтуге болатын деңгейге жеткізеді.және әлеуметтік әлемнің рухани құндылықтары.

Әрбір ұлттың тарихи өмірінде қол жеткізген ең маңызды нәрселері – рухани және адами қасиеттері, мінез-құлық стандарттары бар. Сондықтан әрбір жаңа ұрпақ үшін мазмұнды білім ұлттық оқытудың үлгісі болып табылады. Өйткені, бұл жерде білім берудің негізі-ескі асыл рухани құндылықтарға, ізгілік пен зор батылдыққа, күш-қуат пен Асыл адамгершілікке негізделген ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан, таласуға болмайтын ережелер мен қағидалар. qualities.it адамдардың дана өмір салтынан. Білім-адам өмірінің ең маңызды аспектісі. Ұлттық Тәрбие қоршаған әлемнің рухани құндылықтарын жоққа шығармайды. Олар бай болды және өздерін тамақтандырды. Ол ұлттық деңгейдегі, рухты адам болатын. Мұндай адам дүниенің мәдени және рухани құндылықтарын тезірек меңгереді, осылайша ортақ болмыс пен мінез-құлық мәртебесіне тезірек жетеді. Ұлттық психика-рухани қазына. Халықтың тілі мен мәдениетіне, әдет-ғұрпы мен нанымына қарамастан, мұның бәрі кез келген ұлт үшін асыл және асыл рухани дүние. Этнопадагогика-Ұлттық Тәрбиенің негізі. Ұлттық Білім беру өз құндылықтарын үйренуді және жетілдіруді жалғастыруда.

Ұлттық ландшафттық қайырымдылық ұйымын құруда біздің ата-бабаларымыздың миы мен тәрбиелік ілімі ерекше орын алады. Ұлттық елге деген сүйіспеншілік, ең алдымен, белгілі бір ұлттың өкіліне деген сүйіспеншіліктің сипаты болып табылады, ол арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жойылмайтын құндылықтарды растайды.

"Тәрбиенің мақсаты-баланы мұғалімдей ету емес, болашақты өз заманында дұрыс жолға қою. ..Мұғалім қолданатын тәсіл-бұл білім беру iwi.Na халыққа білім беру ежелден бері көптеген ұрпақтар бойы сынақтан өтіп, қолданылып келе жатқандықтан, барлық мұғалімдер халыққа білім беру туралы толық хабардар болуы керек. Әр ұлттың баласы өз ұлтына, халқына қызмет ететіндіктен, ұстаз баланы ұлттық өсу негізінде тәрбиелеуге, жастарды тәрбиелеуге және өзінің рухани қазына екенін көрсетуге міндетті., сол сәтке лайық, өз еліне, өз еліне қызмет етуге дайын, тек ол ғана ұлттық құндылықты орната алады.. Бұл болашақ ұрпақтың азамат болуы үшін білім Беруді Ұлттық Тәрбиеден бастау керек екенін көрсетеді.

Тек оның еліне деген құрметін ішкі ой, қорқыныш деп санауға болады. Сондықтан Жердегі Сүйіспеншілік жеке тұлғаның дамуының жоғары деңгейін білдіретін ең маңызды рухани игілік ретінде белгілі. Елді сүйетін жас ұрпақты тәрбиелеу-бұл қоғамның әлеуметтік-психологиялық аспектілері толық көрініс табатын қоғамдық өмірді ұйымдастырудың шындықтары мен мақсаттарын түсіну арқылы жеке тұлғаның, мемлекеттің және оның мәдениетінің жүйелі дамуы.көрініс табады.. "Жер" қайырымдылық ұйымы адамзаттың маңызды әлеуметтік рөлін атап көрсетеді, өйткені оның өзі қоғамға, халыққа, ұлтқа қызмет ете отырып, бизнесте табысқа жетудің маңызды мотиваторы болып табылады. Сондықтан, ортақ пікірімізді қорытындылай келе, Осы Пікірмен Аяқтағым келеді. "...Егер бала ауру және соқыр болса, бұл баланың емес, мұғалімнің кінәсі; егер бала тар және надан болса, бұл баланың кінәсі емес, мұғалімнің кінәсі. Егер бала надан болса және сұлулықтан ләззат алуды білмесе, баланы соттамай, мұғалім жазалайды. Мұғалім балаларды қорлағаны үшін жазалануы керек"

Әдебиеттер

1. "Қазақстан республикасының азаматтарын патриоттық тәрбиелеудің 2016-2018 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы". Мемлекет басшысының Жарлығы Астана Қ., Ақорда, 2016 Жылғы 10 қазан № 200
2. Ковалев А. Білім Және Реформа . Алматы, 2016 жылы.
3. Бұл қазақстанның білім беру идеяларының жинағы. - Алматы "Рауан" 2015.It-Бұл Үлкен, Үлкен нәрсе.
4. Раев Д. махаббат елі Және Қазақстан халқы. "Правда-2017", № 8
5. Апиев Ж.А., Бабаев С., Кудиярова А. "Білім" - 2014 Ж.
6. А. Амирова " Жердегі Махаббат Тәрбиесін қалай түсінуге болады?"Сыныптағы білім, 2019, № 4
7. Бұл А.А. Сарсенов Керемет Көрінеді. "Патриоттық Тәрбие". Қазақстан Мектептері, 2018, № 7

РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫҚ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ

Есенәлі Ә. - СТ 24-8к1 тобының студенті

Кіріспе

Қазіргі заманғы қоғамда рекреациялық қызмет адамның психоэмоционалдық жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Жұмысбастылықтың артуы, ақпараттық жүктеменің көбеюі және урбанизация сияқты факторлар адамның психологиялық саулығына қатер төндіруде. Осы орайда, рекреация демалу мен эмоциялық тепе-теңдікті сақтаудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Бұл мақалада рекреациялық қызметтің психоэмоционалдық жағдайға әсері жан-жақты талданады.

Рекреация ұғымы және оның маңызы

Рекреация – адамның физиологиялық және психологиялық күшін қалпына келтіру мақсатында жүзеге асырылатын іс-әрекеттер жиынтығы. Ол денсаулықты нығайтуға, шаршауды басуға және эмоционалдық релаксацияға ықпал етеді. Заманауи зерттеулер рекреациялық қызметтің адамдардың жалпы өмір сапасын жақсартатынын көрсетуде.

Рекреацияның негізгі бағыттарымыналар:

- Табиғи рекреация (экотуризм, серуендеу, саяхаттау);

- Спорттық рекреация (йога, фитнес, жүзу);
- Мәдени-танымдық рекреация (музейлерге, театрларға бару);
- Әлеуметтік рекреация (достармен, отбасыменуақытөткізу);
- Тыныштықрекреациясы (медитация, кітапоқу, музыка тыңдау).

Психоэмоционалдық жағдайға әсері

Рекреацияныңпсихоэмоционалдыққұбылысретіндегірөліөтемаңызды. Оныңнегізгіәсеретумеханизмдері:

1. Стрестітөмендету

Күнделікті өмірде кездесетін стресстік жағдайлар адамның жүйке жүйесіне үлкен салмақ түсіреді. Демалу мен рекреация стрессті азайтып, кортизол гормонының деңгейін төмендетеді. Табиғат аясында серуендеу немесе медитация жасау ми қызметін жақсартып, тыныштық сезімін тудырады.

2. Когнитивті қабілеттерді жақсарту

Рекреациялық қызмет ми белсенділігін арттырып, когнитивті қабілеттерді дамытуға көмектеседі. Белсенді қозғалыс мидың қан айналымын жақсартады, ал мәдени және әлеуметтік демалыс есте сақтау, зейін қою қабілеттерін күшейтеді.

3. Эмоциялық тұрақтылықты сақтау

Адам эмоциялары күнделікті өмірде әртүрлі өзгерістерге ұшырайды. Рекреация эмоцияларды реттеуге көмектесіп, психологиялық саулықты нығайтады. Мысалы, музыка тыңдаунемесетеатрға бару адамның көңіл-күйін жақсартып, жағымды эмоциялар сыйлайды.

4. Әлеуметтік қарым-қатынасты нығайту

Рекреациялық қызмет әлеуметтік қатынастарды жақсартуға ықпал етеді. Достармен немесе отбасымен уақыт өткізу, түрлі мәдениіс-шараларға қатысу адамдар арасындағы байланысты нығайтады. Бұл өз кезегінде эмоционалдық қолдауды күшейтіп, жалғыздық сезіміна зайтады.

Рекреацияның түрлері және олардың ерекшеліктері

Рекреацияның әртүрі адамның психоэмоционалдық жағдайына әртүрлі әсер етеді.

- **Белсенді рекреация** – спорттық ойындар, жаяу серуендеу, велоспорт сияқты қызметтерден тұрады. Бұл түрі эндорфиннің бөлінуін арттырып, көңіл-күйді жақсартады.
- **Пассивті рекреация** – кітап оқу, кино көру, медитация. Бұл түрі адамның ішкі тыныштығын сақтауға көмектеседі.
- **Әлеуметтік рекреация** – достармен уақыт өткізу, қоғамдық іс-шараларға қатысу. Бұл түрі әлеуметтік байланыстарды нығайтуға бағытталған.
- **Шығармашылық рекреация** – сурет салу, музыка жазу, қол өнермен айналысу. Бұл қызметтер адамның өзін-өзі танып-білуіне және эмоцияларын білдіруіне мүмкіндік береді.

Қазіргі қоғамдағы рекреацияның маңыздылығы

Қазіргі қоғамда рекреация қажеттілікке айналды. Урбанизация, технологияның дамуы және қарбалас өмірсалты адамның эмоционалдық ресурстарын сарқып жібереді. Сондықтан, рекреация психоэмоционалдық денсаулықты сақтау үшін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Көптеген елдерде рекреациялық инфрақұрылым дамытылып, адамдарға сапалы демалыс ұйымдастыруға жағдай жасалуда.

Қорытынды

Рекреациялық қызмет адамның психоэмоционалдық жағдайына оң әсер ететін маңызды құбылыс. Ол стрессті азайтып, когнитивті қабілеттерді жақсартады, эмоционалдық тұрақтылықты нығайтады және әлеуметтік қарым-қатынасты күшейтеді. Қазіргі таңда рекреацияның маңыздылығын ескере отырып, әрбір адам өзіне қолайлы демалыс түрін тауып, оны күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналдыруы қажет. Осылайша, қоғамда психологиялық денсаулықты нығайтуға мүмкіндік туады.

Әдебиеттер

1. Абдрахманов, А. Қ. (2020). "Рекреация және оның адам психологиясына әсері". Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Иванов, В. П. (2018). "Рекреациялық қызметтің теориялық негіздері". Мәскеу: Просвещение.
3. Smith, J. (2019). "Recreational Activities and Mental Health". NewYork: AcademicPress.
4. Қожахметов, С. (2021). "Қазіргіқоғамдағыдемалысмәдениеті". Нұр-Сұлтан: Астана кітап.
5. Brown, K. (2022). "The Psychology of Leisure and Recreation". London: Routledge.

ӘОЖ 796

КОНЬКИ ТЕБУДІ ҮЙРЕНУ ПРОЦЕСІНІҢ БІРЕГЕЙ СИПАТТАМАЛАРЫ

Әбду Д. – СТ-23-3р2 тобының студенті
Изосимова М.А. – аға оқытушы

Мақалада коньки тебуді оқыту процесінің ерекшеліктерін зерттеу нәтижелері келтірілген және оның ерекшеліктері көрсетілген. Таңдалған құрылым бойынша бірнеше авторлық монографияларға теориялық талдау жасалды.

Қолданбалы. Авторлар практикалық ұсыныстар берді. Авторлар бұл білім арқылы адаптивті оқу процесін жүйелеуге және мәнерлеп сырғанау жаттығуларының нақты нәтижелеріне назар аударуға болады деп болжайды.

Зерттеудің өзектілігі конькимен сырғанау бойынша жаттығу процесінің ерекшеліктерін зерттеу осы процестің жалпы жүйесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Авторлар осы спорт түрлері мен спортшылардың нақты физиологиялық, психологиялық және эксплуатациялық ерекшеліктеріне бағытталған жаттығу іс-шараларының кешенін қамтуы керек құрылымдық жаттығу жүйесі қажет екенін атап көрсетеді. Жаттығу процесі туралы теориялық білімі бар коньки тебуші жаттығу процесіне көбірек көңіл бөледі және жаттықтырушы мен спортшыға жаттығу мақсаттарын жақсырақ қоюға мүмкіндік беретін дұрыс жеке шешімдер қабылдайды.

Мәнерлеп сырғануды оқыту және мәнерлеп сырғанаушыларды оқыту әдістемесі үнемі дамып келеді. Бұл Даму көбінесе спортшының денесі әртүрлі физикалық және психологиялық стресстерге қалай бейімделетіні туралы өсіп келе жатқан түсінікке негізделген. Қазіргі шаңғышылар заманауи конькимен сырғанаушының өнімділігін жақсарту үшін әртүрлі жаттығуларға, қалпына келтіру әдістеріне, тамақтану шараларына және биомеханикалық факторларға араласудың физиологиялық және операциялық әсерін зерттеуді жалғастыруда.

Мәнерлеп сырғанау спортындағы жаттығу процесі тұжырымдамасының негізгі идеясы-бұл спортшылардың физикалық, психикалық және ұйымдастырушылық ерекшеліктеріне бағытталған жаттығуларды қамтитын құрылымдық жаттығу жүйесін құруға болады. Содан кейін бейімделу процесін түзетуге және нақты оқу нәтижелерімен анықтауға болады. Бұл модификация және тану процесі әртүрлі физика-химиялық тапсырмаларды орындау кезінде физика-химиялық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қажетті биологиялық энергия функцияларын (организм энергияны қалай өндіреді) түсінуге көмектеседі. Физикалық белсенділіктің биоэнергетикалық аспектілері, соның ішінде физикалық бейімделу кезінде физикалық белсенділікке тұрақты ынталандырудың әсері туралы білетін мұғалім тиімді оқу бағдарламаларын әзірлеуде маңызды рөл атқарады.

Жаттығу-бұл спортшыны ең жоғары деңгейде өнер көрсетуге дайындау процесі. Жаттықтырушының нәтижелерді жақсарту қабілетіне ғылыми пәндердің кең ауқымында алынған білімге негізделген жүйелі оқу бағдарламаларын әзірлеу арқылы қол жеткізіледі.

Мәнерлеп сырғанаушылардың бастапқы жаттығу топтарында арнайы физикалық сипаттамаларды дамыту өте маңызды және бұл басты міндеттердің бірі, өйткені конькимен сырғанаудың бәсекеге қабілетті бағдарламаларын жоғары кәсіби деңгейде жүзеге асыру нақты физикалық сипаттамалардың жеткілікті деңгейде дамуын талап етеді., олар негізінен жылдамдықты, күшті, икемділікті және қозғалысты үйлестіруді қамтиды. Қозғалыс, ерекше беріктік қасиеттері, және т.б.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты мәнерлеп сырғанауға арналған жаттығу процесінің ерекшеліктерін атап өтеміз: мәнерлеп сырғанаудағы көп қырлы физикалық даму, физикалық даму, техникалық дағдылар, тактикалық қабілеттер, психологиялық ерекшеліктер, денсаулық, жарақатқа төзімділік және теориялық білім. Осы қасиеттерді ойдағыдай игеру спортшылардың жасына, тәжірибесі мен талантына сәйкес келетін жеке құралдар мен әдістерді қолдануға негізделген.

Көп қырлы даму немесе оны жалпы дене шынықтыру деп те атайды, мәнерлеп сырғанау жаттығуларының сәтті өтуіне негіз болады. Дамудың бұл түрі төзімділік, күш, жылдамдық, икемділік және үйлестіру сияқты негізгі өмірлік мотористерді жақсартуға арналған. Мықты негізді дамытатын коньки тебушілер жақсы жаттығулар жасайды және сайып келгенде спортты дамыту үшін үлкен әлеуетке ие. Спорт физикалық даму немесе фитнес спорт, кейде белгілі болғандай, мәнерлеп сырғанауға тән физиологиялық сипаттамалардың дамуы. Көптеген жиырылулар мен баяулаулар, иілулер мен бұрылыстар, шағын тірек аймағында тепе - теңдікті сақтаудағы қиындықтар дененің орналасуы мен қозғалысын талдаудың нәзіктігін арттырады және вестибулярлық механизмді дамытады. Бұл спорт тірек-қимыл аппаратының дамуына, сондай-ақ дененің сезім мүшелерінің қызметіне айтарлықтай әсер етеді, көптеген сенсорлық жүйелерден (мысалы, мұз сезімі) жан-жақты ақпаратты қабылдау қабілетін арттырады.), көру өткірлігін, бұлшықет пен тактильді сезімталдықты, есту сезімдерін ажыратыңыз.

Жарақаттануды болдырмаудың ең жақсы жолы-конькимен сырғанаушының қарқынды жаттығулар мен жарыстарға қажетті физикалық қабілеттері мен физиологиялық ерекшеліктерін дамытқанына көз жеткізу. Шамадан тыс жаттығуларды дұрыс қолданбау жарақат алу қаупін арттырады. Фокусталған физикалық даму жас коньки тебушілер үшін өте маңызды, өйткені бұл олардың психомоторлық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді, бұл жарақат алу ықтималдығын азайтуға көмектеседі. Сонымен қатар, күйіп қалумен күресудің ерекше маңызы бар. Шаршау жоғары болған кезде жарақат алу ықтималдығы айтарлықтай артады, сондықтан шаршауды жеңу үшін жаттығу жоспарын дайындау маңызды.

Осылайша, спортшыларды даярлаудың заманауи жүйесінің құрылымында физикалық, техникалық, тактикалық және психологиялық дайындықтан басқа, таңдау, бағдарлау, модельдеу, болжау, басқару және бақылау тақырыптарымен таныс болу керек; жаттығудан тыс және жарыстан тыс факторлар; спортшылардың спорттағы, тамақтануы және дәрі-дәрмектері.

Әдебиеттер

1. Китаева, Н. В. Акробатические упражнения как средство развития физических способностей в группах начальной подготовки по фигурному катанию на коньках / Н. В. Китаева // Инновации. Наука. Образование. – 2021. – No 33. – С . 1757-1762. – URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46168856 (дата обращения: 20.02.2022).
2. Медведева, И. М. Методические основы технологии обучения будущих тренеров- преподавателей построению соревновательных композиций в фигурном катании на коньках / И. М. Медведева // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2010. – No 10. – С. 52-55. – URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=15255305 (дата обращения: 20.02.2022).
3. Цветкова, Ю. Л. Использование мультимедиа технологий обучения в фигурном катании на коньках / Ю. Л. Цветкова // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2007. – No 1(23). – С. 83-85. – URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=9939396 (дата обращения: 20.02.2022).

УДК 338.48

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ҚЫЙЫНШЫЛЫҚТАРЫ

Әбілқасымұлы К. - СТ-22-9ктобының студенті
Исахова Ж.Б. - аға оқытушы

Қонақжай индустриясы, кәсіпорын; мейрамхана және мейманхана бизнесінің кәсіпорны; туроператор; турагент; туристік одақ; қонақжайлылық. Қазақстан Республикасындағы қонақжайлылық индустриясының түсінігі, мәні мен құрылымын қарастыру. Мейрамхана мен мейманхана бизнесіндегі даму сатыларының сипаттамасын зерттеу. Қазіргі таңда қонақжайлылық индустриясы- бұл ел экономикасының ірі және тез дамып келе жатқан салаларының бірі. Кез-келген мейманхана кәсіпорында қонақжайлылық маңызды орын алады.

Әлемдік қонақжайлылық индустриясының даму тенденциясына сәйкес бұл қызмет түрінің коп табыс әкелетін және қарқынды өсіп келетін салаға жататынын түжырымдауға болады. Міндетті компонент пәндерінің циклында «Қонақжайлылық индустриясының негіздері» курсы маңызды орын алады. Бұл нарықтық қатынастардың қалыптасуы мен дамуына және бәсекенің күшеюіне қарай персоналды басқару мәселелері менеджменттің барлық жүйесінің тиімділігін жоғарылатуда үлкен роль атқаруына байланысты.

Пәнді оқытудың мақсаты: мейрамхана және мейманхана бизнесіндегі кең профильді мамандарды дайындау.

Пәнді оқутытудың міндеттері: қонақжайлылық индустриясының болашақ мамандарына теоретикалық және тәжірибелік дағдыларды үйрету. Қазіргі таңда қонақжайлылық индустриясының негіздері пәні оқытудың мақсатына сай өзінің тамақтану мекемесін ашу мүмкіндіктері, тамақтану мекемелерінде жұмыс істеу, бизнесті басқару туралы оқытушылардың білімін қалыптастыру.

Мейрамхана және мейманхана бизнесінің түсінігі мен мәнін 4 қонақжайлылық индустриясында кең профильді, халыққа туристік-экскурсиялық қызмет көрсетудің кез- келген саласында жұмыс істей алатын мамандарды дайындау.

1 Қонақжайлылық индустриясының мәні, сипаттамасы, сегменттері. Қазіргі таңда қонақжайлылық индустриясының негіздері пәні оқытудың мақсатына сай өзінің тамақтану мекемесін ашу мүмкіндіктері, тамақтану мекемелерінде жұмыс істеу, бизнесті басқару туралы оқытушылардың білімін қалыптастыру.

Мейрамхана және мейманхана бизнесінің түсінігі мен мәнін қонақжайлылық индустриясында кең профильді, халыққа туристік-экскурсиялық қызмет көрсетудің кез-келген саласында жұмыс істей алатын мамандарды дайындау.

Мейрамхана бизнесінің негіздері, өзінің тамақтану мекемесін ашу мүмкіндіктері, тамақтану мекемелерінде жұмыс істеу, мейрамхана бизнесін басқару туралы студенттердің білімін қалыптастыру үйрену.

-мейрамхана бизнесі түсінігімен, мейрамхана бизнестің даму тарихымен студенттерді таныстыру.

-тамақтану мекемелерінің классификаңиясы мен оларға қойылатын талаптар туралы студенттің білімін қалыптастыру;

-тамақ мекемелеріндегі қызмет көрсетудің мәдениетімен студенттерді таныстыру;

-тамақтану мекемелерінде қызмет көрсету үрдістерін басқару туралы нақты түсінік беру, қызметкерлерді іріктеу, жұмысқа қабылдау;

-қызмет көрсету әдістерімен және сервис түрлерімен студенттерді таныстыру;

-қонақ үй нөмерлерінде және банктерде қызмет көрсету үрдісімен студенттерді таныстыру, мысалдар келтіру;

-тамақтану мекемелерінің келушілеріне қызмет корсетуді үйымдастыру туралы түсінік беру.

-бардағы жұмысты үйымдастыру туралы түсінік беру.

Қонақжай индустриясына қандай да бір анықтама беру қиынға соғады, себебі оның саласының құраушылары өте көп. Қонақжай ндустриясы кешенді болып табылады. Ол түрлі кәсіпқой шешімдерді және жағдайларды игере білудегі тәсілдердің жиынтығы. Қонақжай индустриясы кәсіпорындары әртүрлі қызметтерді орындайды (мысалы, клубтар, қонақ ұйлер, мейрамхана, пансионаттар) және олар өзара байланысты. Қонақжай индустриясын зерттеуде ол өзіне әртүрлі салаларды және секторларды қосатынын білу керек, ара қатынас жүйесін үғыну, яғни бұл жерде қонақжай индустриясын басқа индустриясының арақатынасы. Қонақжай индустриясы фирмадағы және үйымдағы қызметкерлердің бірігіп, олардың эркайсысы қонақтардың талаптарын қанағаттандыруға бағытталған арнайы өздеріне лайық функциясын көрсетеді. Қонақжай индустрияның негізгі секторына тоқталайық. Қонақжайлылық индустриясы кәсіпорындарында қызмет аясындағы экономикалық әрекеттер, қызметтің үсынылуы мен айырбасы, оның күндылығы және теориялық түрғыдан маңызды басқа да құбылыстар «әдеттегі» тауарлардан ерекше түрде қалыптасады. Мұндағы осылайша қалыптасатын қатынастардың ерекшеленуі көрсетілетін қызметтердің затсыздығына ғана байланысты емес, ең алдымен экономикалық субъектілердің туристік үсынуы мен тұтынуындағы ара-қатынастарының тазалай жекеше сипат алуымен байланысты. Қызметтің табиғаты, өзінің техника-ұйымдастырушылық және экономикалық сипаттамасы жағынан материалдық игіліктерден ғана емес, сонымен қатар басқада көптеген қызметтерден түбегейлі ерекшеленеді. Қонақжайлылық индустриясы кәсіпорындарының қазіргі нарықта атқаратын қызметтері төменде корсетілгендей бірқатар ерекшеліктері оқшаулайды: пәндік нысан туристтік қызметке тән сипат емес және ол материалдық өнім күнына айналмайды, сатып алушы тұрғысынан туристік тұтыну-бұл туристік емес. туристік қызметтің осы сипаттамасы туризмнің қалған барлық өзіндік ерекшеліктерін және оның экономикасын қалыптастырады. Қызметтердің барлық түріне сезілмейтіндігі, ұсталынбайтындығы мен материалдық емес сипаттамалары тән және ол туристік қызмет үшін айрықша көрініс болады. Тұтынушыға өзінің не сатып алып жатқанын қарастыруы, бағалауы өте қиын, ол сатушыға жай ғана сеніп, үміт артады. Осындай қиыншылық сатушының өзінде де туады, себебі ол алдын-ала туристік қызметтің пайдалы әсерін тұтыну қасиеттері туралы беймәлім болады.

Туристік оператор мен туристік агент, саяхатшы мен туристің көңіл - күйіне байланысты болатын армандарды сатады.

Туристік қызметтің қасиетін басқа тұтынушылардың пікірі негізінде және жарнаманың көмегімен бағалауға болады.

Тұтынушы қызметтің осы түрін сатып алғаннан кейін, өзінің қажеттілігінің қанағаттандырылу дәрежесін заттай дәлелдей алмайды, тек өзінің субъективті ойлауына сүйенеді, яғни алған әсерімен, сезімімен, білімімен шектеледі.

Қонақ үй басшылығы, қызметкерлер мен келушілер бірбірімен тығыз байланыста болып қарым-қатынас тізбегін құрайды. Бұл ретте қонақ үй қызметкерлері мен тұтынушылар әр қайсысының өзіндік атқаратын қызметі айқындалады: қонақтар тұтынған қызметіне төлем төлейді, қызметкерлер сапалы қызмет көрсетеді, басшылық тиімді басқару шараларын қолданады. Мұндай жағдай американдықтардың басқару және өндірістік қатынастағы тәжірибесінде көптеп кездеседі. Сондықтан сапа туралы сұрақтар көптеп пайда бола бастады.

Сапаға деген әртүрлі сұрақтардың пайда болуы қызмет көрсету барысындағы жетістікке жетудің бірден бір жолы болып табылады. Қазақстандағы қонақ үй секторының тұрақты түрде даму барысында, оның даму болашағы қонақ үйлердегі қызмет көрсетудің сапасына байланысты болады.

Қонақ үйлердегі қызмет көрсетудің сапасы дегеніміз қонақ үй шеңберіндегі тұтынушылардың қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған, стандартпен бекітілген қызмет корсетулердің жиынтығы.

Қонақ үйлердегі қызмет көрсетудің керекті сапасын қалыптастырып және үнемі тұрақты түрде үстап түру үшін сапаны басқару мәселелеріне жүйелі түрде қарау керек. Қызмет көрсетудің сапасы күтілетін және көрсетілген қызмет көрсетудің қатынасына байланысты болады.

Біріншісі қонақ үйлердегі қызмет көрсету алдында жүргізілсе, ал екіншісі сапаны бағалаудың технологиялық және функционалдық процесінің эсерінен тұтынушының күтіп отырған қызмет көрсету көрсеткішіне байланысты болады.

Тұтынушы көрсетілген қызмет көрсетуді оған жіберген шығынмен бағалайды, яғни оған кеткен ақша, уақыт, исихологиялық шығындар және т.б. Қонақ үй кәсіпорындарында бес сатылы қызмет көрсету сапасының моделі қолданылады, ол тұтынушының көрсетілген қызмет көрсету сапасына қанағаттануына байланысты болады. Егер керісінше болған жағдайда «сападағы ақау» пайда болады. Қонақ үйлердегі қызмет көрсетудің сапасы қауіпсіздік, қорғаныш, сенімділік, қол жетімділік, оның атағы тәрізді факторлар әсер етеді. 18 Қонақ үйлердегі қызмет көрсетудің сапасын басқару түжырымдамасы қонақ үй интерьері, үсынылатын негізгі және қосымша қызмет, сонымен қатар тұтынушылардың айтқан іс сапары мен ағымдағы ұсыныстары тәрізді техникалық және функционалдық сипаттағы сапаға негізделген.

Қазақстанда тұтынушының қажеттілігін қанағаттандыруға арналған қонақ үйдегі қызмет көрсету сапасын реттеп отыратын 180 9000 сапа менеджмент жүйесі және (ТОМ) жалпы сапаны басқаруға бағытталған стандарттар қолданылып жатыр. Қазақстандағы қонақ үйлердегі қызмет көрсету сапасын басқару бақылау және есеп сияқты негізгі аспектілерге негізіделе отырып, өз дәрежесінде өтіп жатқан жоқ.

Қазіргі кезде, қызмет корсетудің сапасын арттыру үшін көптеген қонақ үй кәсіпорындарыдың іс корпоративті және кәсіби стандарттарды дайындап, олармен жұмыс жасап жатыр. Қонақ үйлердегі қызмет көрсетуді категориялау мәселесі сапаны басқаруда маңызды рөл атқарады. Қазіргі кезде қонақ үйлердегі қызмет кәрсетуді категориялау дүниежүзі бойынша 64 мемлекетте қабылданған, оның 11 мемлекетінде ол дайындық үстінде, ал 58 мемлекетте қонақ үйлерде категория жоқ.

Қазақстандық сертификаттау жүесі бойынша барлық қонақ үйлер бір жұлдыздыдан бес жұлдыздыға дейінгі категорияны ала алады (ҚР МСТ 28681.4-95). Жұлдыз алу үшін қонақ үй кәсіпорындары ҚР сауда және индустрия Министрлігінің техникалық реттеу және метрология Комитетінің сарапшыаудиторлары мен аккредиттелген сертификаттау органдарына өтініш береді. Ол өтініш екі апта бойы қаралып, екі аптадан соң шешім қабылданады. Сертификаттау бойынша барлық шығындарды өтініш берген қонақ үй кәсіпорын өз мойнына алады.

Сонымен қатар, жұлдызды жүйемен бірге категориясыз қонақ үйлер де болады (ҚР СТ 1141-2002).

Қонақ үй шаруашылығы Қазақстан егемендігін алғаннан кейін үнемі озгеріске ұшырап отырды. Кәсіпкерліктің бұл түрі нарықтағы сұраныстың озгеруіне жиі ұшырайды. Қонақ үй шаруашылығында қызмет корсету белгілі бір экономикалық және қаржылық көрсеткіштерге базаланады. Олар біріншіден, сыртқы ортамен, екіншіден, менеджментпен анықталатын ішкі ортамен байланысты. 19 Нарықтағы сұраныстың өзгеріп отыруы кәсіпорын менеджерлерін жаңа, ерекше қызметтерді ұсынуға итермелейді.

Осындай ұмтылыс кәсіпорынның нарықтағы стратегиясы ретінде пайдаланатын философияның мақстаы болып табылады.

Тұтынушыға түсінікті нарықтағы іс әрекеттіңмоделін жасау кәсіпорынның мақсатын жүзеге асыру үшін қажет. Қонақ үйдің қызметтер нарығындағы кәсіпорынды бағалау бір ғана критерий бойынша жүргізілмейді. Қонақ үйдің шаруашылығындағы сипатын баллдармен, А, В, С, О деңгейі бойынша, разряд, жұлдыздар бойынша бағалайды. Қонақ үй қызмет көрсету кезінде көрсетілген сервисті бағалау мүмкіндігі туады. Бұл қоғамға тұтынушыларға маңызды факторларды басқару үшін өте маңызды.

Қазақстан Республикасындағы қонақ үй сервнсінің даму перспектпвалары Қазақстан Республикасындағы қонақ үй сервисі мемлекеттегі қызмет көрсету сферасының бір болігі болып табылады. Осы қызметтің қорытындысы бойынша демалуды ұйымдастыру бойынша қызмет көрсетулер, мәдени спорттық шаралар және де басқа да қызмет көрсетулердің корсеткіштері маңызды болып табылды. Бұл оте дұрыс шешім болып табылады, себебі қонақ үйлер күрделі және коп салалық шаруашылық жүргізеді, яғни қонақ үйдегі қызмет корсету ретінде тек ұйықтау орнымен қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар демалу, тамақтану, ойын - сауықты ұйымдастыру, басқа елдермен араласу сияқты оз клиенттеріне қызмет корсетеді.

Қонақ үй қызметі тек тосектермен ғана қамтамасыз етіп қоймай, сонымен қатар жалпы территориямен де қамтамасыз етеді. Сондықтан қонақ үй қызметінің нәтижесін бағалау кезінде барлық қызмет көрсету формаларын, әсіресе басқа салаға жататын қызмет корсету формаларын ескеру қажет.

Қазіргі кезде Қазақстанда 450 жуық қонақ үй қызмет жасайды. Жалпы мемлекет территориясы бойынша тең молшерде орналаспаған, олар кобінесе авиа, теміржол, автомодельдер бекеттерінде және облыс орталықтарында, туристер коп жиналатын жерде орналасқан.

Мысалы, Алматы қаласы мен Алматы облысының ірі жерлерінде 43 астам қонақ үй бар. 20 Көптеген қонақ үйлер рентабельді болып табылады, бірақ көбінесе халықаралық стандарттар талабына сәйкес жасалған интерьер мен қолайлы жағдай жасайтын қонақ үйлер кеп пайда табады.

Қазақстан Республнкасындағы қонақ үйлердің негізгі бөлігі 3 және 4 жүлдызды қонақ үйлерге жатады. Сонымен қатар 2 жүлдыздыга жататын отельдер бар, олар көп емес, себебі көбінесе ауылды жерлерде өрналасқан. Олар өтельмен салыстырғанда пансионатқа ұқсайды. Жалпы жылына қонақ үй бизнесінен түсетін пайда мемлекеттік бюджетке түсетін қаржының 0,5% құрайды. Бұл өте аз көрсеткіш, яғни бизнестің бұл түрі елімізде нашар дамығандығын көрсетеді. Қазақстан қонақ үйлері бұрында жоспарлы шаруашылық жағдайында қызмет жасағаны бэріне мэлім. Нәтижесінде олардың арасында жасанды түрде шектеу пайда болып, бәсекелестік мүлдем жойылды. Кейбір қонақ үйлер қаржылық артықшылықтарға ие болса, ал кейбіреулері жоспар бойынша ешбір қаржылық мәселесіз жұмыс жасады. Бүгінгі таңда бұл қонақ үйлер басқа экономикалық және қаржылық жағдайда жұмыс жасап жатыр. Нарықтық экономиканың заңы бойынша қызмет кәрсету саласындағы отандық кэсіпорындар жаңадан нарықтық экономикаға үйрене бастады, сондықтан оларға сәйкесінше менеджмент жарнама мен маркетингтік дайындамалар, шаруашылық субъектілерінің экономикалық механизмді формалауы қажет болып түр. Қазіргі кездегі нарықта қонақ үйлерге инфрақұрылымның дамуы маңызды фактор болып түр. Сондықтан қызмет көрсету сферасының дамуындағы мәселелер тек қана қаржылық мәселеге емес, сонымен қатар экономикалық мәселелер тудырып тұр. Жеткіліксіз дамыған қонақ үй желісі Қазақстан экономикасын инвестиңиясын тартуда қиындықтар туғызып түр. Осыған байланысты кейінгі жылдары Алматы мен Астана қалаларында кептеген жоғары категөриялы қонақ үйлер салынды және мемлекет бойынша басқа да ірі қалалардағы қонақ үйлер жөндеуден әткізілді. Нарықтық экөномикаға кошкеннен бері Қазақстандағы қонақ үй бизнесі озгеріске ұшырады.

Қонақ үй бизнесі түсінігі бойынша бірінші жоспарға пайда табу, орнын толтыру сияқты категориялар шықты.

Пайда табу, сервис, клиенттерді тарту әдістері, аз шығын шығару арқылы берілген тапсырма дұрыс шешім, менеджменттік факторлар тарапынан эртұрлі дэрежедегі басқарудағы тәуелділікті азайту қазіргі кезде қонақ үй бизнесіндегі маңызды мэселеге айналды.

Осындай жағдайда қонақ үй сервисі үшін сапа менеджменті маңызды орын алатын болды. Бір уақытта тиімді менеджмент қонақ үйді барлық бағытта басқару мәселелерін шешуді қамтамасыз ететін әсіресе, қаржылық сұрақтар, персоналды басқару, болашақтағы бюджетті жоспарлау, клиенттерге көрсетілетін қызметтің сапасын арттыру әдістері және өндірістік шаруашылық қызметті ұйымдастырумен айналысады.

Қазақстан бойынша ауылдағы қонақ үйлер ішінен қонақ үй бизнесінде жетістікке жетіп жатқан «Шебер ауылы», «Тау-8РА», Түргендегі «Стетсон» ранчосы, Алма арасанда жерден 1957м биіктікте орналасқан «Кумбель» отелі, Қостанай, Павлодар, Өскемен облыстарындағы жергілікті санаторийларды қазіргі кезде атап өтуге болады.

Қонақжайлылық индустриясы құрылымындағы мейманхана кэсіпорны Дәріс мақсаты: Қазақстан Республикасындағы мейрамхана гүсінігі, мэні мен қасиеттерін карастыру. Мейманхана бизнесіндегі нормативтік-құқықтық базасына талдау жасау. Жоспар: 1. Мейманхана қызметі: түсінігі, қасиеттері. 2. Мейманханадағы қызмет көрсету стандарттары 3. Қонақ үй бизнесінің нормативтік- құқықтық базасы Негізгі ұғымдар: Нормативтік-құқықтық база. Мейрамхана және мейманхана бизнесініңкәсіпорыны. Қонақжайлылық жүйесінің мэнін құрайтын қонақ үй шаруашылығы туризм аясында маңызды орын алады. Оның негізінде кез-келген қоғамдық құрылысқа тән көне дәстүрлер жатыр, ол - «қонақжайлылық» түсінігінің мэнін білдіретін қонақты сыйлау, оны қарсы алу мен оның күрметіне мерекелер үйымдастыру. Қонақжайлық стандарттары - тек сервис деңгейі ғана емес, бұл қонақ және оның тапсырысына деген қатынаста байқалатын философия, бірақ оның негізгі мазмұны қонақ үй жұмысының ішкі ұйымдастырылуында, оның персоналында, қызметтердің өзара ішкі және қонақ үйге тұрақтанушылар арасында қалыптасатын қатынаста көрінеді.

УДК 337.72

ТУРИСТІК ҚЫЗМЕТТЕРДІ ОНЛАЙН САТУ НАРЫҒЫ

Әмзе Н.Р. – МСТ-24-8нр тобының магистранты
Дошан А.С. – PhD., доктор

Ұйымның бәсекелестік артықшылықтарын қалыптастыру ол жұмыс істейтін нарықтың сипаттамаларын білмейінше мүмкін емес. Туристік нарық қызмет көрсету нарығы болып табылады, өйткені қызметтер айырбастың негізгі субъектісі болып табылады және дамыған туристік нарықтардағы жалпы сату көлемінің 80% құрайды. Туристік қызмет – туристтің немесе экскурсанттың қажеттіліктерін қамтамасыз етуге және қанағаттандыруға бағытталған, туризм мақсаттарына, туристік қызметтің, турдың, туристік өнімнің сипаты мен бағытына қайшы келмейтін қызмет көрсету саласындағы мақсатты әрекеттер жиынтығы. адамгершілік пен ізгі тәртіптің әмбебап принциптері.

Тауар нарықтарының конъюнктурасын зерттеу белгілі бір уақыт кезеңінде нарықтың дамуын сипаттайтын сандық көрсеткіштер мен сапалық ақпаратты өңдеуді, талдауды, жүйелеуді қамтиды. Көрсеткіштер жүйесін таңдау

белгілі бір зерттеудің міндеттерімен анықталады, мысалы, нарықтың дамуын талдау, белгілі бір уақыт кезеңіндегі нарық жағдайын талдау, өндірістің техникалық-экономикалық сипаттамаларының өзгеруі. Нарық конъюнктурасы – бұл қазіргі уақытта нарықта қызмет атқарылатын жағдайлардың жиынтығы. Ол осы түрдегі тауарларға сұраныс пен ұсыныстың белгілі бір арақатынасымен, сондай-ақ баға деңгейі мен арақатынасымен сипатталады.

Нарықтың дамуын ынталандыратын немесе оны тежейтін барлық нарық құраушы факторлар келесідей жіктеледі:

1) тұрақты
2) уақытша
3) циклдік
4) циклдік емес

Тұрақты факторларға экономиканы мемлекеттік реттеу, ғылыми-техникалық прогресс, инфляция, тауарларды өндіру мен тұтынудағы маусымдылық жатады.

Конъюнктураға әсер ететін факторлар периодты түрде уақытша деп аталады. Бұл, мысалы, табиғи апаттар, әлеуметтік қақтығыстар, төтенше жағдайлар.

Нарықтардың дамуында сұраныс пен ұсыныстың маусымдық өзгерістерінен, өнімнің өмірлік циклдерінен, репродуктивті құрылымның ауысуынан, инвестициялық белсенділіктің ауытқуынан, экономикалық саясаттың өзгеруінен туындаған белгілі бір қайталанушылық, циклділік пайда болуы мүмкін.

Баға, сұраныс, ұсыныс, нарықта тепе-теңдікті орнатуға ықпал етеді.

Сұраныс – бұл тауардың бағасы мен сатып алушылар сатып алуға дайын және қабілетті саны арасындағы қатынас.

- ✓ Сұраныс және ұсыныс факторлары
- ✓ Сұраныс көлемінің өзгеруі
- ✓ Сұраныс функциясын өзгерту

Тауарлар сатып алынатын белгілі бір шарттар:

- таза кіріс
- алмастырғыштар деп аталатын ұқсас қажеттіліктерге қызмет ететін тауарлардың бағасы.
- осы өнімді тұтынудан қанағаттануды немесе пайданы арттыратын тауарлардың бағасы.
- Болашақта бағаның өзгеруін күту шарты
- Халық саны
- Тұтынушылардың талғамы мен қалауы

Табыс эффектісі – баға өзгерген кезде тұтынушының нақты табысының қалай өзгеретінін көрсетеді, бұл табыс тауар бағасының қандай төмендеуіне байланысты адамның байығанын көрсетеді.

Ауыстыру эффектісі – тауардың салыстырмалы бағасы мен тұтынушылық сұраныстың тәуелділігі арасындағы байланысты көрсетеді.

Табыс эффектісінің алмастыру эффектісімен әрекеттесуі тұтынушы табысының өсуімен сұраныс өсетін тауарлардың қалыпты тауарлары жағдайында болады.

Ұсыныс - бұл сатушылар нарықта уақыт бірлігінде әрбір мүмкін баға бойынша ұсынғысы келетін тауардың саны. Ұсыныс көлемі - белгілі бір жағдайларда сатушылар нарықта уақыт бірлігінде ұсынғысы келетін тауарлардың максималды мөлшері.

Туризм қызмет көрсету саласына жатады және экономиканың ең ірі және ең серпінді салаларының бірі болып табылады. Оның дамуының жоғары қарқыны, валюталық түсімдердің үлкен көлемі экономиканың әртүрлі салаларына белсенді түрде әсер етеді, бұл өзіндік туристік индустрияның қалыптасуына ықпал етеді.

Бизнесті табысты жүргізу үшін сапалы қызмет көрсете білу ғана емес, олардың кімге, не үшін, қандай мақсатта қажет екенін білу қажет. Бұл маркетингтік зерттеулерге арналған.

Маркетинг – айырбас арқылы қажеттіліктер мен талаптарды қанағаттандыруға бағытталған адам қызметінің түрі. Ол маркетингтік зерттеулерді, өнімді әзірлеуді, оны таратуды ұйымдастыруды, баға белгілеуді, жарнаманы қамтитын кең ауқымды қызмет түрлерін қамтиды. Ал туристік кәсіпорындарда маркетинг жұмысын барынша тиімді ету үшін аталған барлық іс-шараларды зерттеу басты міндет деп санаймын.

Көптеген адамдар маркетингті коммерциялық сату әрекеттерімен шатастырады, ал шын мәнінде ол тұтынушылардың қажеттіліктерін анықтауға, қызмет көрсетуге, қанағаттандыруға бағытталған бірнеше әрекеттерді біріктіреді. Маркетинг сату актісінен көп бұрын басталып, кейін де жалғасады.

Ұйымның бәсекеге қабілеттілігі деп оның қысқа мерзімде инвестицияланған капиталдан кірісті көрсетілгеннен төмен емес қайтару қабілетін немесе тиісті бизнес саласындағы орташа статистикалық табыстылықпен салыстырғанда қысқа мерзімді перспективада табыстылықтың асып кетуін түсінеді. Жалпы алғанда, бәсекеге қабілеттілік – ұйымның қысқа мерзімдегі тиімділігі.

Тағы бір маңызды концепция ұйымның бәсекеге қабілеттілігі болып табылады, ол ұзақ мерзімді перспективада бәсекеге қабілеттілікті қолдау немесе арттыру үшін оның әлеуетін (ағымдағы алғышарттарын) білдіреді. Басқаша айтқанда, бұл көрсеткіш ұйымның нарықта тиімді жұмыс істеу мүмкіндігін (әлеуетін) және қабілетін (нарықтағы үлесін сақтау немесе ұлғайту, табыстылықтың жеткілікті жоғары деңгейіне ие болу) анықтайтын параметрлер жиынтығымен анықталады. болашақ.

Туристік фирмалардың бәсекеге қабілеттілік мәселелерін қарастыра отырып, осы қызмет саласының ерекшеліктерін ескеру қажет. Туризм – қызмет көрсету жетекші рөл атқаратын экономиканың маңызды саласы. Қызметтердің маңызды ерекшелігі - бұл жағдайда өндіріс пен тұтыну уақыт бойынша сәйкес келеді. Негізінде қызметтер берілмейтін, тұрақты емес және тасымалданбайтын болып саналады.

Әдебиеттер

1. Жорабеков Е.У. Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту. – Алматы: География және табиғат, 2012 №1 (55) (5 б-10б)
2. Ақпараттық сайт Кіру тәртібі: http://www.ontustik.gov.kz/gw/info_turizm
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан — 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауы, Астана, 2012 .
4. Развитие международного туризма в современных условиях. URL: http://www. wto. org.

ӘОЖ 7967012.68

СТУДЕНТТЕРДІҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУҒА ДЕГЕН ЫНТАСЫН ТАЛДАУ МЕН АРТТЫРУ

Әміреева А. – ТП-24-9к/р тобының студенті
Кемелбек Б.Д. –оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚУ-де қабылданған бакалавриат деңгейінің академиялық стандартына негізделген норма бойынша, студенттер дене шынықтыру пәнін оқу саласында өзіндік стратегиясын жасай алуға мүмкіндіктері бар. Сонымен қатар, дене тәрбиесі оқушылардың өмірінде маңызды болғандықтан, мұғалімдер оқушылардың қарқынды дене тәрбиесіне қол жетімділігін арттыру үшін жұмыс істей бастады. Оқушылардың осы қызмет түрін таңдауына байланысты пәндерді оқу бұл мәселені шешуді жеңілдетеді. Бұл мақалада біз студенттерді дене шынықтыру туралы шешім қабылдауға ынталандыратын әртүрлі пәндердің маңыздылығын атап өтуге тырыстық.

Осы тақырыпқа арналған іс-шаралар аясында жоғары оқу орындарында дене шынықтырудың келесі тақырыптары талқыланады, атап айтқанда: денсаулықты жақсарту, мотористикалық дамыту, бәсекеге қабілеттілік, сұлулық, қарым-қатынас, дағдыларды дамыту, шығармашылық, кәсіби көрсеткіштер, білім беру, мәдениет, басқару және психология.[1]

Денсаулық сақтау жоспары денсаулықты жақсартуға және аурулардың алдын алуға ықпал етеді. Ол ең мықты ретінде танымал болды.

Қозғалыс белсенділігінің қозғалысы физикалық күш салу кезінде, әсіресе жүрек пен тыныс алу кезінде адам ағзасының барлық жүйелеріндегі өзгерістерге сәйкес келеді. Бүкіл дененің бұлшық еттеріне арналған арнайы физикалық жаттығуларды орындау әл-ауқатты айтарлықтай жақсартады және нәтижесінде демалу сапасын жақсартады. Конкурстық іс-шаралар адамның спорттық жетістіктерін жақсартуға деген ұмтылысына негізделген. Спорттық деңгейге жетуге, басқа спортшылар арасындағы жарыста жеңіске жетуге деген ұмтылыс белсенді физикалық белсенділіктің ең күшті және ынталандырушы мотивтерінің бірі болып табылады.

Саясат мәселелері. Оқушыларға сыртқы келбетін және басқалардың ықпалын жақсарту арқылы дене шынықтырумен айналысуға мүмкіндік беріледі (дене қалпын жақсарту, мінездің "жеңімпаз" қасиеттерін арттыру, қимылдардың икемділігін арттыру).

Байланыс мәселелері. Дене шынықтыру және құрдастарымен қарым-қатынас-спортқа қатысудың ең танымал себептерінің бірі. Дене шынықтыру және спорт әлеуметтік және гендерлік топтар арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі. Психологиялық және даму мәселелері. Бұл мотивация адамның денесі мен қабілеттерін білуге, содан кейін оларды дене шынықтыру және спорт арқылы жақсартуға деген ұмтылысымен тығыз байланысты. Шығармашылық жобалар. Дене шынықтыру және спорт студенттердің шығармашылық тұлғаларының дамуы мен өсуіне шексіз мүмкіндіктер береді. Дене жаттығулары кезінде ағзаның өмірлік маңызды ресурстарын ашып, адам рухани дамудың жаңа мүмкіндіктерін іздей бастайды.

Жұмысқа байланысты сұрақтар. Бұл динамикалық топ кәсіби студенттердің жоғары жетістіктеріне сәйкес келетін дене шынықтыру сабақтарын дамытумен байланысты, олардың болашақ жұмысқа дайындық деңгейін жоғарылатады. Басқару мәселелері. Бұл тақырыптар студенттерді сабаққа қатысуға шақыратын бақылау сезімін қамтиды. Жағдайлар бойынша мәселелер. Жаңа ұрпақтың физикалық қасиеттерінің дамуымен олардың күші, жанжалды жағдайларда өзін-өзі бақылау және жеке қақтығыстарда өмір сүру артады.

Мәдени іс-шаралар. Бұл динамика студенттерге бұқаралық ақпарат құралдары, қоғам және әлеуметтік топтар әсер ететіндігінен туындайды. Ол мәдени ортаның адамға, қоғам заңдарына және «Топ» қағидаларына әсерін көрсетеді.

Зерттеу үшін біз зерттеу кезеңінде дене шынықтыру сабақтарын таңдаған студенттерге қатысты көптеген негізгі тақырыптарды қамтитын сауалнама әдісін қолдана отырып, студенттердің сауалнамасын таңдадық. Импровизация - бұл физикалық және ақыл-ой жаттығуларын біріктіретін спорт түрі, сабақтар босаңсыған жағдайда өтеді және оқушыларға тиісті дене шынықтыруды қамтамасыз етеді.

Біздің зерттеуге 62 бірінші курс студенттері, екінші және үшінші курс студенттері қатысты: 22 ұл және 40 қыз. 62 адамның 59-ы таңдалған факультеттің тарифтеріне қанағаттанады, дегенмен олардың 12-сі (20%) әкімшілік факторсыз ешқандай физикалық белсенділікпен айналыспауды жөн көреді, бұл оқуға деген ішкі мотивацияның өте төмен екендігін көрсетеді..

Нәтижелерді t 0,05 критерийін қолдана отырып статистикалық талдау әдістерімен өңдеу үлгінің орташа мәндері арасындағы сенімді айырмашылықты 0,5 балдық айырмашылық деп санауға болатындығын көрсетті.

Бұл денсаулықты нығайту мотиві жаңа білім мен дағдыларды игеру мотивінен сенімді күшті екенін көрсетеді (айырмашылық орташа есеппен 0,6 балл) және сонымен бірге «Ұпай санау» мотивінен сенімді түрде ерекшеленбейді (айырмашылық орташа есеппен 0,4 балл

2-3 курс студенттерінде мотивтер де маңыздылығы бойынша бөлінді, өйткені бірінші төрттікте мотивтерді орналастыру тәртібін сипаттайтын орташа мәндер арасында сенімді айырмашылық жоқ

Нәтижелерді t 0,05 критерийін қолдана отырып статистикалық талдау әдістерімен өңдеу берілген үлгінің орташа мәндері арасындағы сенімді айырмашылықты 1 баллдық айырмашылық деп санауға болатындығын көрсетті. Осылайша, зерттеу нәтижелері медициналық мотивтердің дәстүрлі түрде жоғары маңыздылығын растайды. Денсаулықты нығайту және физикалық әл-ауқатты жақсарту төрт мотивтің бірі болып саналады. Сондай-ақ, жақсы көңіл-күймен және сабақтан ләззат алумен сипатталатын мотивтің, сондай-ақ бағалаудың сыртқы әкімшілік мотивінің маңыздылығын атап өткен жөн.

Бірінші және жоғары курстарда бәсекелестік мотивтер маңызды емес, атап айтқанда «Бәсекеге қабілеттілік» және «Таңдалған сабақ түрінде нәтижеге жету», бұл оқушылардың дене шынықтырумен айналысуды бос уақыттың бір түрі ретінде қарастыру тәсілі ретінде түсіндірілуі мүмкін.. Психологтардың пікірінше, бұл жаста өзіне деген сенімділік мотивациясы маңызды рөл атқарады. [2] Ол сонымен қатар соңғы орындардың біріне қол жеткізді, бұл біздің ойымызша, университетке түскеннен кейін студенттердің өзін-өзі бағалауын едәуір арттырады.

Біздің ойымызша, сауалнама нәтижелерін талдау өте пайдалы, өйткені біз оқушылардың бүкіл оқу кезеңінде дене шынықтыруға деген ынтасын арттыру үшін сабақтардың ұйымдастырушылық стилі мен мазмұнын қалай өзгертуге болатынын түсінуге болады.

Сонымен қатар, жалпы жүйелік дене шынықтыруға деген оң мотивацияның жоғары деңгейі осы іс-шаралардың тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер

1. Наговицын Р.С. Мотивация студентов к занятиям физической культурой в вузе, журнал «Фундаментальные исследования»,№8, 2011.
2. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Вып.2. Л.: ЛГУ,1974, 11.–с. 3
3. Физическая культура: учебник /коллектив авторов под ред. М.Я. Виленского.- 2-е изд., стер. / М.: КНОРУС, 2013, 424с.
4. Курамшин Ю.Ф. Теория и методика физической культуры: учебник. М.: Советский спорт, 2010. – 464с.
5. Служба здоровья образовательного учреждения: мониторинг здоровьесозидающей образовательной среды //Учебно-методическое пособие под редакцией М.Г.Колесниковой. Выпуск 3. СПб., 2006. – 3 с.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ІШКІ ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ ТУРИЗМДЕГІ ЛОГИСТИКА

Әшір Ш.- Ст-22-8к тобының студенті
Бабаш Г. - жетекшісі

Қазақстандағы ішкі туризм саласының дамуы мен оның логистикасы қазіргі таңда маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Қазақстан – өзінің кең байтақ аумағымен, тарихи және мәдени ескерткіштерімен, табиғи сұлулығымен ерекшеленетін мемлекет. Елдің туристік әлеуеті жоғары болғанымен, ішкі туризмді дамытуда бірқатар кедергілер бар. Бұл кедергілердің қатарында инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, туристік қызметтердің сапасының төмендігі, жарнаманың әлсіздігі және көлік-логистикалық жүйенің дамымауы сияқты факторлар бар.

Ішкі туризм индустриясының даму проблемаларының бірі – туристік логистиканың әлсіздігі. Қазақстанның аумағы өте кең, сондықтан туристер үшін бір орыннан екінші орынға жету қиындық тудырады. Ішкі әуе қатынастары дамығанымен, билет бағаларының жоғары болуы туристерді көлікпен жүруге мәжбүрлейді. Алайда, автожолдардың жағдайы барлық аймақтарда бірдей жақсы емес. Теміржол көлігі туристік бағыттарды дамытуда маңызды рөл атқаруы мүмкін, бірақ туристік маршруттарға қызмет көрсететін пойыздар саны шектеулі. Осыған байланысты, туристік логистиканы дамыту – ішкі туризмді ілгерілетудің негізгі шарттарының бірі болып табылады [1].

Қазақстанның ішкі туризмінің қазіргі жағдайына келетін болсақ, соңғы жылдары бұл салада белгілі бір жетістіктер байқалады. Үкімет тарапынан туризмді дамытуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар қабылданып, өңірлік туристік кластерлер құрылуда. Алматы, Астана, Шымкент қалалары және Шығыс Қазақстан, Түркістан облыстары негізгі туристік орталықтарға айналуда. Алматы қаласы мен оның маңындағы тау-шаңғы курорттары, Бурабай демалыс аймағы, Түркістандағы тарихи орындар, Қатонқарағай ұлттық паркі сияқты туристік нысандар ішкі туризмнің басты бағыттары ретінде танылуда. Дегенмен, бұл аймақтардағы туристік инфрақұрылым мен қызмет көрсету сапасын жетілдіру қажет.

Қазақстандағы ішкі туризм саласының даму мүмкіндіктері жоғары. Елдің табиғи және мәдени мұрасы туризмнің әртүрлі түрлерін дамытуға мүмкіндік береді. Экологиялық туризм, этнотуризм, экстремалды туризм және мәдени-танымдық туризм бағыттарын дамыту – ішкі туризмді алға жылжытудың тиімді жолдарының бірі. Қазақстанның ұлттық парктері мен қорықтары экотуризмді дамыту үшін қолайлы аймақтар болып табылады. Әсіресе, Алтын Емел, Баянауыл, Қарқаралы, Көлсай көлдері, Шарын шатқалы сияқты табиғи көрікті жерлер туристер үшін ерекше қызығушылық тудырады [2].

Ішкі туризмнің дамуының алғы шарттарына тоқталсақ, ең алдымен туристік инфрақұрылымды жақсарту қажет. Туристік нысандарға апаратын жолдардың сапасын арттыру, қоғамдық көлік жүйесін жетілдіру, арзан және сапалы орналастыру орындарын көбейту маңызды. Сонымен қатар, ішкі туризмді дамыту үшін сандық технологияларды кеңінен қолдану керек. Туристік бағыттар туралы ақпаратты цифрлық платформалар арқылы тарату, онлайн брондау жүйелерін жетілдіру, навигациялық қызметтерді дамыту туристер үшін қолайлы жағдай жасайды. Қазақстанда қазіргі кезде кездесетін туристік аймақтардың әрқайсысы өзіндік ерекшеліктерімен танымал. Алматы облысы табиғи сұлулығымен ерекшеленсе, Түркістан облысы тарихи-мәдени ескерткіштерімен туристерді қызықтырады. Шығыс Қазақстанның табиғаты да ерекше – бұл аймақта Катонқарағай ұлттық паркі, Рахман

қайнарлары және Бұқтырма су қоймасы орналасқан. Орталық Қазақстанда Бектау-Ата, Қарқаралы ұлттық паркі, Қозы Көрпеш-Баян Сұлу кесенесі сынды орындар бар. Бұл аймақтар ішкі туризмнің дамуына айтарлықтай үлес қосуда [3].

Қазақстанда ішкі туризмді дамыту үшін кешенді стратегия қажет. Туризмді дамыту тек экономикалық тұрғыдан ғана емес, экологиялық және мәдени аспектілерді де ескеруі керек. Туристік қызмет көрсетудің сапасын арттыру, көлік инфрақұрылымын жақсарту, ақпараттық қолжетімділікті арттыру – туризм саласының негізгі даму бағыттары болып табылады. Осы шаралар жүзеге асырылған жағдайда, Қазақстанның ішкі туризмі жаңа деңгейге көтеріліп, ел экономикасына айтарлықтай үлес қоса алады.

Қазақстанның ішкі туризм саласының дамуында айтарлықтай жетістіктер бар, бірақ көптеген мәселелер әлі де өзекті болып отыр. Олардың қатарында туристік инфрақұрылымның дамымауы, көлік байланыстарының әлсіздігі, сондай-ақ туристік қызметтерді насихаттау мен маркетингтің жетіспеушілігі байқалады. Мәселен, көлік-логистикалық жүйенің дамымауы еліміздің шалғай аудандарына саяхат жасауды қиындатады, бұл өз кезегінде туризмнің қолжетімділігіне әсер етеді. Мұнымен қатар, туристерге ұсынылатын қызметтердің сапасы мен кәсібилігі әлі де жақсартуды қажет етеді. Осыған байланысты, үкіметтің туризм саласына инвестиция салуға және тиісті инфрақұрылымды дамытуға бағытталған шараларына қосымша, жергілікті билік пен жеке сектордың да ынтымақтастығы маңызды рөл атқаруы тиіс.

Ішкі туризмді дамыту үшін басты шарттардың бірі – әр аймақтың мәдени, тарихи және табиғи ерекшеліктерін тиімді пайдаланудың жаңа тәсілдерін табу. Әсіресе, экологиялық туризм мен этнотуризмді дамытуға зор мүмкіндіктер бар. Қазақстанның ұлттық парктері мен қорықтарында экотуризмнің дамуы айтарлықтай әлеуетке ие. Мысалы, Қаратау, Баянауыл, Шарын шатқалы және Көлсай көлдері сияқты табиғи көрікті жерлерге жасалатын экскурсиялар туристерді тартудың негізгі тетігі бола алады. Сонымен қатар, этнотуризм саласында еліміздің бай мәдени мұрасын таныту мақсатында көптеген шаралар ұйымдастырылуы мүмкін, бұл өз кезегінде туристік қызығушылықты арттырады [4].

Қазақстандағы ішкі туризмді дамытуда туризмнің әртүрлі түрлерін біріктіріп, оларды бір жүйеге келтіру маңызды. Мысалы, тарихи орындар мен табиғи көрікті жерлерді біріктіріп, арнайы туристік маршруттар құруға болады. Бұл туристерге елдің барлық өңірлерін тиімді түрде танып-білуге мүмкіндік береді. Мәдениет пен табиғаттың үйлесімділігін қамтамасыз ететін мұндай бағыттар туристерге терең әсер қалдыруы мүмкін.

Сонымен қатар, ішкі туризмді дамытудағы келесі маңызды қадам – бұл ақпараттық қолжетімділікті арттыру. Туристік қызмет көрсететін ұйымдар мен кәсіпорындардың ақпаратын ашық әрі кеңінен тарату, оның ішінде сандық платформалар арқылы ақпарат беру өте маңызды. Олай болса, ішкі туризмге қызығушылық танытатын адамдарға түрлі мүмкіндіктер ұсынылып, олардың туристік тәжірибесі жеңіл әрі ыңғайлы болады. Онлайн платформа мен мобильді қосымшалар арқылы бағыттар, бағалар және қызметтер туралы ақпарат алу процесі айтарлықтай жеңілдейді. Туризмді дамытуда мәдени және экологиялық аспектілерді біріктіретін жобалар маңызды рөл атқарады. Бұл Қазақстанның табиғи және мәдени мұрасын сақтау мен оны келешек ұрпаққа жеткізу үшін маңызды. Сонымен қатар, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету мақсатында экотуризмнің дамуына баса назар аудару керек. Қазақстанның табиғи қорларын тиімді пайдалану, қоршаған ортаны қорғау және экотуризм саласындағы білім мен тәжірибені жетілдіру – бұл салаға қосымша құн қосуға көмектеседі [5].

Қазақстанның ішкі туризм саласын дамыту үшін кешенді стратегия қабылданса, оның экономикаға тигізер пайдасы айтарлықтай болады. Елдің табиғи және мәдени әлеуетін тиімді пайдаланудың арқасында, Қазақстан халықаралық деңгейде де танымал туристік бағытқа айнала алады. Бұл өз кезегінде еліміздің туристік секторын дамытуға, жұмыс орындарын құруға және экономиканы әртараптандыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Туристские перевозки — важный элемент инновационного развития туризма Казахстана. [электрондық ресурс]https://moluch.ru/archive/65/10445/
2. Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан.[электрондық ресурс]https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000262
3. Қазақстандағы ішкі туризм саласының даму мүмкіндіктері. [электрондық ресурс]https://massaget.kz/mangilik_el/kazakstandagyi-shk-turizm-salasyinyin-damu-mumkndkter-40929/
4. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ. [электрондық ресурс]https://stud.baribar.kz/21265/qazaqstan-respublikasyndaghy-turizm-industriyasynynh-qazirgi-zhaghdayy-men-damu-tendentsiyalary/
5. Қазақстандағы ішкі туризм.[электрондық ресурс]https://www.referat911.ru/Turizm/azastanday-shk-turizm/377724-2849625-place10.html

ТАМАҚТАНДЫРУДЫ СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТТЕР КЕШЕНІ РЕТІНДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Әшірәлі М. - СТ-24-9к тобының студенті
Жумагулова Г.С. - магистр,аға оқытушы

Қоғамдық тамақтану – бұл мамандары тұтынушылар мен келушілермен тығыз байланыста жұмыс істеп, олардың қажеттіліктерін ескеріп, іс-шараның сәтті өтуі үшін кез келген өзгерістерге дайын болуы қажет.Қоғамдық тамақтану – бұл – үлкен тәжірибе мен кәсібилікті талап ететін күрделі және жауапты процесс. Жоғары жоғары сападағы аспаздық өнім мен қызмет ұсыну арқылы тамақтандыру компаниялары кез келген іс-шараның сәтті өтуіне өз үлесін қоса алады.Мейрамхана иелері өз бизнестерінде тамақтандыру индустриясыдың құндылығын барған сайын

көбірек түсінуде. Кез келген кедергілер мен қиындықтарды осы кеңестер арқылы еңсеріп, сіздің тамақтандыру индустриясы операцияңыздың сәттілікке жету мүмкіндігін арттырыңыз.

Сәтті тамақтандыру индустриясы мәзірін әзірлеудің маңызды аспектілері.Егер сіз әлі жасамаған болсаңыз, негізгі мәзір концепцияңызға, жабдықтарыңызға және тәжірибеңізге сүйене отырып, күшті жақтарыңызды пайдаланыңыз. Қоғамдық тамақтандыру мәзірлері жиі үлкенірек порцияларды ұсынады және кейде ағымдағы дәмхана немесе асхана мәзірінде жоқ элементтерді қамтиды.Мейрамханаңыздың тамақтандыру индустриясы қызметінде табыстылықты табыңыз.Мейрамхананың тамақтандыру индустриясы табыстылығы кейде орнында қызмет ұсыну операциясымен тең немесе одан да жоғары болады. Дегенмен, тамақтандыру индустриясыда орау шығындары артады, ал ғимараттан тыс тамақтандыру индустриясы стилі дайындалған аспаздық өнімды орынға тасымалдау үшін бастапқы инвестицияны талап етеді.Бизнесіңізге сәйкес келетін тамақтандыру индустриясы стилін анықтаңыз.Сіз ғимараттан тыс тамақтандыру индустриясыды, ғимарат ішіндегі тамақтандыру индустриясыды немесе алып кету қызметін таңдасаңыз да, әрқайсысы өзіне тән қиындықтар мен мүмкіндіктерді ұсынады.Қоғамдық тамақтандыру жабдықтары мен жабдықтарын тексеріңізСізде тамақтандыру индустриясы операциясын бастау үшін қажет нәрсенің көпшілігі болуы мүмкін, бірақ сіздің тамақтандыру индустриясы стиліңіз қосымша аспаздық өнім дайындау және пісіру құрылғыларын, ыдыстарды, контейнерлерді, аспаздық өнім тасымалдаушыларын және қосымша немесе портативті үстелдер, орындықтар мен ыдыс-аяқтарды қажет етуі мүмкін.Ағымдағы кеңістігіңізді талдаңыз.Мейрамхананың тамақтандыру индустриясыы дайындық, пісіру және айтарлықтай қаптама үшін арнайы кеңістікті талап етеді. Сонымен қатар, элементтерді ғимарат ішінде қызмет ұсынуге немесе ғимараттан тыс тасымалдауға жинақтау кезінде оларды орналастыру үшін ұстау контейнерлері қажет болуы мүмкін. Бұл тапсырмалар кейде қосымша, тіпті арнайы кеңістікті талап етуі мүмкін.Бизнесіңізге бейімделген тамақтандыру индустриясы ресурстарын алыңыз.Сату өкілімен тамақтандыру индустриясыға қалай кеңейе алатыныңыз және қай тамақтандыру индустриясы стилі сіздің бизнесіңізге сәйкес келетіні туралы сөйлесіңіз.

Қоғамдық тамақтану – бұл қызметі – бұл тұтынушылар мен келушілер мен олардың қонақтарына жоғары сападағы аспаздық өнім мен қызмет ұсыну үшін мұқият жоспарлауды, жоспарлау және реттеуды және жүзеге асыруды талап ететін күрделі әрі динамикалық процесс.Мәзірді жоспарлау.Мәзірді жоспарлау – тамақтандыру қызметінің сәттілігіне тікелей әсер ететін маңызды кезең. Бұл кезеңде тұтынушылар мен келушілердің талғамдары, диеталық талаптары және бюджеті ескеріледі. Мәзір жасау кезінде іс-шараның түрі, қонақтардың саны және маусымдық ингредиенттердің қолжетімділігі сияқты факторлар ескерілуі қажет.Асты дайындау.Асты дайындау кезеңі жоғары жоғары сападағы ингредиенттерді таңдау, оларды өңдеу, пісіру және іс-шара өтетін орынға тасымалдау үшін қаптауды қамтиды. Тамақ мәзірге және қонақтардың диеталық талаптарына сәйкес дайындалуы тиіс. Сонымен қатар, тамақ белгіленген температурада және уақытылы жеткізілуі қажет.Тасымалдау.Тамақты іс-шара өтетін орынға жеткізу – тамақтандыру қызметінің маңызды бөлігі. Астың дұрыс күйінде және уақытылы жетуін қамтамасыз ету үшін оны қауіпсіз және сақтықпен тасымалдау қажет. Кейбір жағдайларда тамақты тасымалдау үшін тоңазытқышы бар арнайы көліктер немесе басқа да жабдықтар қолданылады.Дайындау (орналастыру).Дайындау кезеңінде үстелдерді, орындықтарды және тамақ пен сусындарды ұсынуға қажетті басқа да құралдарды орналастыру жүргізіледі. Бұл процесс клиенттің талаптарына сай орындалып, қызмет ұсынудің тиімділігін арттыруға бағытталуы тиіс.Қызмет көрсету.Қызмет көрсету – қонақтарға тамақ пен сусындарды кәсіби әрі жылдам ұсыну процесі. Қоғамдық тамақтану – бұл мамандар мен жұмысшылары қонақтардың барлық диеталық талаптарын ескеріп, қызмет ұсынудің үздіксіз әрі жоғары сападағы болуын қамтамасыз етуі қажет.Жинау және тазалау.Жинау – тамақтандыру процесінің соңғы кезеңі. Бұл кезде барлық жабдықтар жиналып, тамақ қалдықтары шығарылады. Іс-шара өткен орын бастапқы қалпына келтірілуі тиіс.Қоғамдық тамақтану – бұл қызметі жоғары деңгейдегі қарым-қатынасты, ұқыптылықты және өзгерістерге бейімделе білуді талап етеді..

Қазіргі жағдайда табысты болу үшін қоғамдық тамақтану кәсіпорындары интерьерімен, ойын-сауық бағдарламаларымен, атмосферасымен, асханасымен және дәмхана немесе асхана сервисінің сапасымен ерекшеленуі қажет. Қонақтың жүрегін дәмді аспаздық өнімдар мен сусындармен, сондай-ақ жеңілдіктермен жаулап алу қазір қиын. Талғампаз, кейде тым талапшыл тұтынушылар мен келушілер дәмхана немесе асхананың барлық құрамдас бөліктеріне бірден назар аударады. Мейрамхана мәзіріндегі аспаздық өнімдар дәмді және жаңа піскен болуы, интерьері әдемі және ыңғайлы жиһазбен және сәнді фарфор ыдыстарымен жабдықталуы, қызмет көрсететін персонал сыпайы және ілтипатты болуы керек. Қызмет көрсетудегі немқұрайдылық суық сорпадан да жаман әсер қалдыруы мүмкін.Мейрамхана бизнесінде сервис басты рөл атқарады. Келушілердің риза болып кетуін қамтамасыз ету қажет. Мейрамхана сервисі – қарым-қатынастың психологиялық әдістері мен этикетінің үйлесімі.

Американдық ғалымдар Кедотт пен Терджен қызмет ұсынудің төрт тобын бөліп көрсетеді:

- Критикалық элементтер
- Бейтарап элементтер
- Қанағат әкелетін элементтер
- Үмітті ақтамайтын элементтер

Кәсіпорындар бәсекелестік күресте аман қалу үшін дәмхана немесе асхана мен қоғамдық орындардың тазалығын қамтамасыз етіп, қауіпсіз орта құрып, пайдалы аспаздық өнімдар ұсынуы қажет. Критикалық элементтер оң немесе теріс реакция тудырады. Бейтарап элементтер тұтынушылардың мүдделерін қанағаттандыру деңгейіне және қызмет ұсыну процесіне тікелей әсер етпейді: мысалы, персоналдың киімінің түсі немесе интерьердің бояу палитрасы. Сондықтан оларға көп күш жұмсаудың қажеті жоқ.

Ежелгі Русьте қызмет ұсыну ең алдымен корчмада жүргізілген – бұл славяндардың алғашқы қоғамдық мекемесі еді. Кейінірек князьдер арнайы мекемелерде жиналып, тамақтанып, ішімдік ішіп, әңгіме-дүкен құрып, ән айтқан. Мұнда мемлекеттік жарлықтар жарияланып, сот отырыстары өткізілетін.“Царевы кабаки” Ресейде Иван Грозныйдың билігі кезінде кеңінен таралды. Бұл орындарда түрлі шараптар, сыра, жоғары жоғары сападағы темекі ұсынылатын. Алғашқы кабак арнайы опричниктер үшін салынған. Борис Годунов патшалығы кезінде олар

жекеменшікке өтіп, “откупные” деп аталды. Мөлшерден тыс алкогольді ішімдіктерді тұтыну олардың “питейные заведения” деп өзгертілуіне себеп болды. Енді мұнда тек ішімдік қана емес, ыстық аспаздық өнімдар, шай және пирогтар да сатылатын болды.XIX ғасырдың соңында Ресейде шайханалар, кофеханалар және харчевнялар пайда болды. Мәскеуде алғашқы дәмхана немесе асхана – “Славянский базар” ашылды. Бұл жоғары дәрежелі мекемеде қонақтарға дәстүрлі орыс асханасының аспаздық өнімдары ұсынылып, даяшылар ақ қолғап пен фрак киіп қызмет көрсететін. Князь Куракиннің бастамасымен дәмхана немесе асхана қызмет ұсыну жүйесінде өзгерістер орын алды: аспаздық өнімдар бірден емес, мәзірдегі тәртіпке сәйкес кезекпен ұсынылатын болды. Ал ыдыс-аяқ тек фарфордан жасалған ерекше үлгіде таңдалды.XIX ғасырдың соңына қарай қоғамдық тамақтану орындары кеңінен тарай бастады. XX ғасырдың басында олар санаттарға бөлініп, жүйелене түсті. Жазғы кафелер кеңінен танымал болды. Кейін көптеген мекемелер жұмысын тоқтатты, алайда 1950-жылдары қоғамдық тамақтану орындары қайта ашыла бастады. Кеңес Одағы тараған соң шетелдік дәмхана немесе асханалар мен фастфуд желілері нарыққа енді. Қазіргі таңда дәмхана немесе асханалар, барлар, кафелер, кондитерлік дүкендер, фуд-корттар және басқа да қоғамдық тамақтану орындарының алуан түрі бар. Қызмет көрсету сапасын арттыру үшін кәсіпкерлер жаңа стандарттар мен заманауи тәсілдерді енгізуге тырысып, тұтынушылардың сұранысына жедел жауап беруге ұмтылады.

Әдебиеттер

1. Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. – “Маркетинг гостеприимства и туризма”2005
2. Уолкер Дж. Р. – “Введение в гостеприимство” 2011
3. Корягина Н. В. – “Менеджмент в индустрии питания” 2010
4. Фишер Ю. – “Сервис, или Как свести клиента с ума” 2008
5. Питер Блок – “Клиентоориентированное обслуживание”2013

ӘОЖ 338.48

ҚАЗАҚСТАНДА ЭТНО-МӘДЕНИ ТУРИЗМДІ ДАМЫТУДЫҢ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ МЕН ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Жакенова С. - СТ-24-8к2
Исахова Ж.Б. - аға оқытушы

Соңғы уақытта туризмнің этнографиялық бағыты Қазақстанда актуалды болып отыр, оның бірден бір себебі, елдегі салт-дәстүрдің қайта жаңғыртылуы. Алыс шетелдіктердің қызығатын ресурстарының бірі- Қазақстан таулары. Табиғи ресурстардан басқа Қазақстан әлемдік маңызы бар Ұлы Жібек Жолының бойында орналасқан тарихи-мәдени ескерткіштерге бай. Ұлы Жібек Жолының бойында этнографиялық турларды ұйымдастыру ерекше актуалды, ол Қазақстанға Жапония, Малайзия, Қытай Халық Республикасы, Корея және еуропа елдерінің қызығушылық аймағына енуіне мүмкіндік береді.

Дүниежүзілік туристік ұйымның дерегі бойынша, әлемде жыл сайын 1 миллиард адам алыс-жақын шетелдерге түрлі саяхатқа шығады. Олардың үштен бірі әйгілі Ұлы Жібек жолы бойындағы елдерге барады. Қазақстан қазір Ішкі жалпы өнімдегі туризмнің үлесін 2020 жылға қарай 10 пайызға жеткізуге күш салуда. Алайда бүгінде елімізде туризмнің тау шаңғысы спорты, экотуризм, шоппинг сияқты бірнеше түріне ғана басымдық беріліп отыр. Біз осыған орай мәдени-танымдық туризмнің бір бағыты саналатын этнотуризм саласының мүмкіндіктері зор.

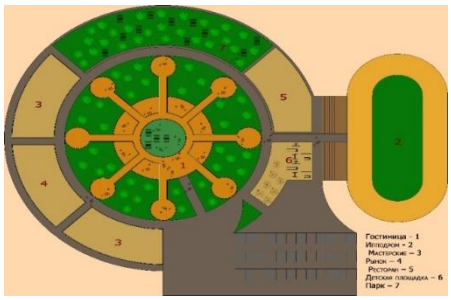
Этнографиялық туризм – қазіргі күні көптеген елдер үшін тартымды болып табылатын мәдени-танымдық туризм бағыттарының бірі болып табылады. Әлемдік тәжірибенің көрсетуі бойынша, бұл туризм түрі адамның бірнеше қажеттілік түрін қанағаттандыра алады. Этнографиялық туризмді ұйымдастырудағы маңыздысы болып қатысушыларды әртүрлі этностардың салт-дәстүрі мен мәдениетімен таныстыру табылады. Салт-дәстүрлер – елдегі халықтың бір-бірімен қарым-қатынасы, құндылықтар мен көзқарастары, іс-әрекет нормалары. Салт-дәстүр сипаттамаларына бар дәстүрлер анализі, елдегі олардың рөлі мен орны, олардың белгілі этностармен пайдалану дәрежесі жатады. Салт-дәстүрлердің әртүрлі өмір салсындағы орны әртүрлі: мысалы экономикада ол өте аз, ал дінде жоғары. Әлеуметтік топтар мен қоғам әлеуметтік – мәдени мұраның бір элементтерін қабылдап жатса, бірін итереді. Сол себепті әдет-ғұрып позитивті және негативті бола алады.

Айтылғанды негіздей келе, ұлттық дәстүр – адам санасында қалыптастыратын құндылықтар, өз халқының абыройы, ұлтының тарихы, халықаралық маңызы бар әдебиеті, өнері, ғылымы т.б. бар ұлттық стандарттар жүйесі. Дәстүрдің кез-келген түрі – ол стереотиптер жүйесі ретінде жинақталатын тәжірибе, білік. Олар келесілер түрінде көрініс табады: салт, дәстүр, ритуал, салтанат, көрініс және мейрамдар. Бірақ, дәстүрдің ең жарқын, қиын әрі ұйымдасқан түрі – жаппай мейрамдар болып саналады. Бұл – өмір ырғағы, оның мағынасы демалу мен қыдыруда емес, ата-бабадан қалған салт-дәстүрді еске түсіру, өткен мен қазіргі арасындағы диалогқа қатысу арқылы қанағат дәрежесіне жету.

Этнографиялық туризм 2 негізгі түрі арқылы көрініс табады:

Біріншіден, ол өз халқының тұрмыс-салтын, өмір сүру ғұрпын сақтап қалған ауылдарға бару. Мұндай ауылдарды көрсеткішті немесе демонстрациялық деп атауға болады. Олар тұрақты және уақытша (мысалы, көшпелі малшылар тұрақтары немесе терімшілер мен аңшылар тұрақтары) болады. Осындай ауылдар арқылы өтетін маршруттар көптеген елдерде бар. Осылай, Египеттегі демалыстың атақты түрі – ол шөлдердегі джиппен сафари.

Бұл кездерде туристердің аялдамалары міндетті түрде бедуиндер тұрақтарында болып, олардың көшпелі өмір салтымен, әдет-ғұрыптарымен танысады

1-қазақ үй
2-ипподром;
3-шеберханалар;
4-сауда орны;
5-мейрамхана;

Сурет 1. «Қазақ этно ауылы» жобасының сұлбасы

Екіншіден, этнографиялық туризм өзіне ұлттық тұрмыс музейлерімен танысуды енгізеді. Үлкен қызығушылықты дәстүрлі архитектура үлгілері, тұрмыстық заттар мен бұйымдар бар ашық аспан астындағы этнографиялық музейлер тудырады. Бұл жағдайда турист белгілі бір мәдениет пен дәуірге жататын бұйымдарды өз көзімен көріп, олардың маңыздылығын естіп, кейбіреулерін өз қолдарымен ұстап көруге мүмкіншілігі бар.

Осындай алғашқы аспан асты музейі 1891 жылы Швецияда ашылды. Ол Скансен атауын алды. Мұнда бүкіл Швецияның дәстүрлі құрылыстары жинақталған, фестивальдер өткізіліп, ұлттық билері көрсетіледі.

Туризмдегі аталған бағытты дамытудағы бағдарламаны жасауда және саны аз байырғы халқы тұратын жерлер бойынша турмаршрут жасауда дайындық кезеңі маңызды:

- Проектті аумақтар бойынша бүкіл бар құжаттар, ақпараттар, дамыту жоспарлары мен
- Этнографиялық туризмге деген сұранысты зерттеу;
- Этнографиялық туризмге қызығушылық білдірген ұйымдармен серіктестік байланыстарды қалыптастыру;
- Ұлттық қауымдастықтар күші арқылы тұрақты этнографиялық туризмнің дамуына баға беру үшін маркетингтік зерттеулер жүргізу;

Әрине, жобаны сәйкесінше мамандарсыз жүзеге асыру мүмкін емес, сол себепті жергілікті халық арасынан этнографиялық туризм облысындағы квалификацияланған мамандардың дайындалуы қажет.

Болашақта туризмнің бұл түрі оның даралығы мен қайталанбастығының арқасында сұраныста болады. Оның бірден-бір себебі этностардың әртүрлілігінің жоғары жылдамдықпен азайып бара жатқандығында. Байырғы аз санды халықтар дара мәдениет пен шаруашылық жүйесінің тасымалдаушылары болып табылады, сол себепті этнографиялық туризм олардың тұрғылықты жерлерін қоса алып экологиялық туриз дамуымен комплексте болады.

Әдебиеттер

1. Биржаков М.Б. Индустрия туризма. - М., 2012 г. - 132 с..
2. Жукова М.А.Индустрия туризма:менеджмент организации. -М.,2013г.-96с
3. Ильина Е.Н. Основы туристской деятельности. - М.: Советский спорт, 2004 г. – 68 с.
4. 12 Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: Учебник – Минск.: Новое знание, 2012 г. – 156 с.
5. Квартальнов В.А. Туризм. - М., 2011 г. – 88 с.
6. Сенин В.С. Организация международного туризма. - М., 2011 г. – 154 с.
7. Каурова А.Д. Организация сферы туризма. Учебное пособие.- М.: Герда, 2004 г. – 116 с.
8. Қазақстан Республикасының туристік қызмет туралы заңы. - №211. – Алматы, 2011 г. – 56 с.
9. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме. - М.: Финансы и статистика, 2014 г. 67 с.
10. Организация туризма: Учебное пособие / А.П. Дурович. - М.: Новое знание, 2013 г. – 167 с.

БОС УАҚЫТТЫҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Жақсылық Қ. - СТ 24 - 8к1 тобы
Арапова Г.М. - аға оқытушы

Қазіргі қоғамда бос уақыт адамның әлеуметтік және психологиялық дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Ол жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытуға, психологиялық демалыс алуға және әлеуметтік байланыстарды нығайтуға мүмкіндік береді. Бос уақыттың негізгі функцияларын бірнеше бағытта қарастыруға болады: демалу, өзін-өзі дамыту, әлеуметтік интеграция және шығармашылық белсенділік.

1. Демалу және қалпына келу функциясы

Бос уақыттың басты функцияларының бірі – адамның физикалық және психологиялық тұрғыдан демалуына жағдай жасау. Қазіргі қарбалас өмірде адам жұмыстан кейінгі шаршағандығын басу үшін тиімді демалысты қажет етеді. Демалыс дұрыс ұйымдастырылған жағдайда стрессті төмендетіп, көңіл-күйді жақсартады, ал бұл өз кезегінде жалпы өмір сапасын арттырады.

2. Өзін-өзі дамыту және білім алу

Бос уақытты тиімді пайдалану адамның білімін жетілдіруге және жаңа дағдыларды игеруге мүмкіндік береді. Көптеген адамдар бос уақытында кітап оқиды, шет тілдерін үйренеді, онлайн курстарға қатысады немесе әртүрлі тренингтерге барады. Бұл тұлғаның интеллектуалды және кәсіби дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл процесс адамның өзін-өзі бағалауын арттырып, жаңа мүмкіндіктерге жол ашады.

3. Әлеуметтік интеграция және қарым-қатынас

Бос уақыт адамның қоғаммен байланысын нығайтуға көмектеседі. Достармен кездесу, отбасы мүшелерімен уақыт өткізу, мәдени іс-шараларға қатысу адамдар арасындағы қарым-қатынасты жақсартады. Әлеуметтік байланыстардың беріктігі адамның эмоционалдық жағдайына оң әсер етіп, жалғыздық сезімін азайтады.

4. Шығармашылық белсенділік және өзін-өзі көрсету

Көптеген адамдар бос уақытында өнермен, музыкамен, спортпен немесе басқа да шығармашылық әрекеттермен айналысады. Бұл олардың өзін-өзі көрсетуіне, эмоцияларын сыртқа шығаруға және жаңа идеяларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Шығармашылық – адамның ішкі дүниесін байытып, рухани тепе-теңдікті сақтауға көмектесетін маңызды құрал.

5. Дене белсенділігі мен салауатты өмір салты

Бос уақытты тиімді өткізу денсаулыққа да оң әсер етеді. Көптеген адамдар спортпен айналысу арқылы денсаулығын жақсартып, физикалық белсенділігін арттырады. Жүгіру, жүзу, йога немесе фитнес секілді белсенділіктер адамның жалпы әл-ауқатын жақсартады, өмірлік қуатын арттырады.

6. Тұлғалық даму және өзін-өзі жетілдіру

Бос уақыт – адамның тұлғалық дамуына үлкен мүмкіндік береді. Жаңа қызығушылықтарды зерттеу, хоббимен айналысу және өз-өзіне уақыт бөлу жеке тұлғаның өсуіне ықпал етеді. Өзін-өзі жетілдіру арқылы адам өз мүмкіндіктерін кеңейтеді, жаңа өмірлік мақсаттар қояды.

7. Қоғамдық қызмет және волонтерлік

Кейбір адамдар бос уақытын қоғамға пайдалы істерге арнауды жөн көреді. Волонтерлік қызмет, қайырымдылық шараларына қатысу және әлеуметтік жобаларға үлес қосу қоғамдағы белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастырады. Бұл адамның өз өміріне деген қанағаттану деңгейін арттырып, моральдық тұрғыдан байытуға көмектеседі.

Қорытындылай айтқанда, бос уақыт – адам өмірінің маңызды бөлігі. Ол физикалық және психологиялық демалысты қамтамасыз етіп қана қоймай, тұлғаның дамуына, қоғаммен байланысын нығайтуға және шығармашылық әлеуетін арттыруға ықпал етеді. Бос уақытты тиімді пайдалану әрбір адамның өзіне байланысты, ал оны дұрыс ұйымдастыра білу – өмір сапасын жақсартудың басты қадамдарының бірі.

Әдебиеттер

1. Маслоу, А. (1999). «Мотивация и личность». Санкт-Петербург: Питер.
2. Вебер, М. (1990). «Протестантская этика и дух капитализма». Москва: Прогресс.
3. Csikszentmihalyi, M. (1990). «Flow: The Psychology of Optimal Experience». New York: Harper & Row.
4. Фромм, Э. (2004). «Искусство любить». Москва: АСТ.
6. Toffler, A. (1980). «The Third Wave». New York: Bantam Books.

ӘОЖ:51.203.1-874

ВОЛЕЙБОЛ ОЙЫННЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖОЛДАРЫ .

Жарас Е. - СТ-24-5к3
Жамбусинов С.Б. - ғылыми жетекшісі

Волейбол 1964 жылдан бастап Олимпиада бағдарламасына енгізілді және сол уақыттан бері командалық спорттың ең танымал түрлерінің бірі болды. Қазақстанның волейбол командасы 1966 жылдан бері тұрақты және тиімді ойын көрсетіп келеді. Ойын барысында ең басты рөлді адамның қимыл-қозғалыс координациясы атқарады, себебі әрбір жаттығу нақты түрде орындалады. Мысалы, шабуыл кезінде допты қарсыластың алаңына дәл түсіру, пас беру немесе қарсыласты алдап, допты олардың алаңына жіберу ойыншының барлық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Осылайша, волейбол адамның физикалық және интеллектуалдық қабілеттерін дамытатын, жан-жақты спорт түріне айналады.

Волейболдың тарихы XIX ғасырдың соңынан басталады. 1892 жылы Уильям Джеймс Морган, Массачусетс штатында оқып жүргенде баскетбол ойынының негізін қалаушы Джеймс Нейсмитпен танысады. Нейсмиттің ықпалымен Морган «минтонет» деп аталатын ойынды ойлап табады. Бұл ойын қазіргі волейболға өте ұқсас, бірақ оның ережелері мен техникасы қазіргімен салыстырғанда айтарлықтай ерекшеленеді. 1895 жылы Альфред Хальстед жаңа ойынға «волейбол» деген атау берді. Бұл атау ойынның мәнін толықтай көрсетіп, кеңінен қабылданды.

Егер волейболдың алдыңғы түрлерін қарастыратын болсақ, онда Ежелгі Римде б.з.д. III ғасырда «Фаустбол» деп аталатын ойынды ойнаған. Бұл ойында екі команда бір-біріне доп лақтырып, төмен қабырғаға допты өткізуге тырысқан. Бұл ойынның элементтері волейболдың алғашқы түрлеріне өте ұқсас болды.

Волейболдың қазіргі нұсқасы 1890-жылдары АҚШ-та қалыптасты. 1900 жылы АҚШ-та алғашқы волейбол доптары жасалды, ал 1905 жылдан бастап ойын әлемнің көптеген елдерінде танымал бола бастады. 1905 жылы Куба волейболды қабылдаған алғашқы ел болды, одан кейін Қытай, Үндістан және Жапония сияқты елдер қызығушылық танытты. 1909 жылы Пуэрто-Рикода волейбол матчтары алғаш рет теледидардан көрсетілді. Осы кезеңде Латин Америкасы мен Еуропадағы көптеген елдерде волейбол танымал бола бастады.

1910-1919 жылдар аралығында көптеген елдерде волейболдан ұлттық командалар құрылды. Перу, Филиппиндер, Уругвай, Англия, Франция, Италия сияқты елдерде волейболдың ұлттық құрамалары құрылып, турнирлер өткізіле бастады. 1920-1930 жылдары волейбол халықаралық деңгейде дамыды және осы уақытта Бразилияда волейболдан алғашқы халықаралық жарыстар өткізілді.

Қазақстанда волейболдың тарихы 1929 жылы басталды. Алғашқы ресми жарыстар Алматы мен Бішкек қалаларында өткізілді. 1930 жылдары волейбол республикалық деңгейде дамып, алғашқы командалар құрылды. 1933 жылы Қазақстанда бірінші республикалық спартакиада өтіп, оның бағдарламасына волейбол да кірді. Осы уақыттан бастап елімізде волейболдың дамуы жаңа деңгейге көтерілді.

1960-шы жылдары Қазақстанда волейбол үлкен жетістіктерге жетті. Октябрь Жарылғаповтың жетекшілігімен «Буревестник» командасы Европа чемпиондар кубогін жеңіп, КСРО деңгейінде үлкен табыстарға жетті. 1969 жылы олар Спартакиадада жеңіс тұғырына көтерілді, ал 1968 жылы Мексикада өткен Олимпиадада Қазақстанның өкілдері алтын медальдарды иеленді. Валерий Кравченко, Олег Антропов сияқты танымал волейболшылар әлемдік аренада Қазақстанның намысын қорғады.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін, 1992 жылы еліміз халықаралық волейбол федерациясына (FIVB) мүше болып, халықаралық турнирлерде қатысу мүмкіндігіне ие болды. Осы кезеңнен бастап қазақстандық волейболшылар әлемдік деңгейде танылып, көптеген медальдер мен титулдарға қол жеткізді. Сонымен қатар, Президенттік Кубок сияқты жарыстар өткізіліп, ұлттық волейбол қауымдастығы елімізде спорттың бұл түрін дамытуға үлкен үлес қосуда.

Бүгінде волейбол Қазақстанда кеңінен тараған және сүйікті спорт түріне айналған. Әр жылы өтетін ұлттық чемпионаттар мен турнирлер, Президенттік Кубок сияқты іс-шаралар еліміздегі волейболшылардың шеберліктерін арттырып, халықаралық ареналарда ел намысын қорғауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

4. Дене тәрбиесі [Мәтін] : жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған әдістемелік құрал / С.Қ. Көптілеуова [және т. б.]. - Көкшетау : Келешек-2030, 2011. - 244 б.
5. Дене тәрбиесі [Мәтін] : жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған әдістемелік құрал / С.Қ. Көптілеуова [және т. б.]. - Көкшетау : Келешек-2030, 2011. - 158 б.
6. Балаларға спорт жөнінде [Мәтін] : справочное издание / ауд. Ж. Қажығалиева. - Алматы : Алматыкітап, 2013. - 168 б.
7. Балаларға спорт жөнінде [Мәтін] : справочное издание / ауд. Ж. Қажығалиева. - Алматы : Алматы кітап, 2013. - 168 б.

УДК 337.72

ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІН ДАМЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Жарылқасын А. – СТ-23-9к тобының студенті
Дошан А.С. – PhD., доктор

Жаңа мыңжылдыққа қадам басқан әлем өмірдің қарқынды қарқынымен және адам өмірінің саяси, экономикалық, ақпараттық және әлеуметтік-мәдени атрибуттарының тығыз өрілуімен сипатталады. Мұның бәрі жаһандану деп аталады (фр. global-әмбебап, лат. globus-доп). Байланыс (лат. communicatio / communicare-жалпы ету, байланыстыру) - барлық аталған атрибуттарды қамтитын және өзара түсіністік пен бейбітшілік үйлесімділігіне немесе қарама-қайшылық пен болжамсыздыққа әкелетін сезімтал қабық. Соңында, тіл-коммуникацияның жұмыс құралы. Бірқатар тарихи, лингвистикалық және басқа себептерге байланысты ағылшын тілі халықаралық коммуникацияның құралы болды. Шет тілі-коммуникативті құзыреттіліктің бір бөлігі ғана. Бұл тұжырымдама білімнің, практикалық дағдылар мен дағдылардың, мотивацияның барлық спектрін қамтиды.

Қазіргі жағдайда жаңа ғылыми жаңалықтар, технологиялық инновациялар, зияткерлік капитал сапасының өсуі, ақпараттық-компьютерлік технологиялардың, электрондық коммерцияның, мобильді байланыс құралдарының қарқынды дамуы, бизнес-кеңістіктің кеңеюі экономикалық өсудің маңызды факторларына айналуда. Озық ақпараттық технологияларға, жаңа ғылыми білімге негізделген қазіргі заманғы экономика "жаңа", "ақпараттық-желілік" экономика немесе білім экономикасы ("knowledge industries") деп аталады. Экономика мен өмірдің барлық салаларына ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен енгізу — қазіргі әлемдік экономиканы дамытудың маңызды технологиялық ерекшелігі. Экономиканы ақпараттандыру процесінде ақпараттық және технологиялық жетістіктер жеделдетуге бейім біртұтас процеске тығыз байланысты. Бұл ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (акт) үздіксіз дамуын білдіреді, нәтижесінде өндірістің технологиялық негізін сапалы жаңарту болып табылады. Бұл ретте экономика құрылымын әртараптандыруға, капиталды көп қажет етпейтін салаларды, АКТ-ны дамытуға баса назар аударылады, бұл экономикалық өсудің жеделдеуіне әкеп соғуы тиіс.

Жоғары технология-бұл адам ойының нүктесі және оны тудыратындардың, дамытатындардың, насихаттайтындардың немесе қарыз алушылардың жауапкершілік шарасы халықаралық интеграция жағдайында өлшеусіз жоғары.

Ғылыми-техникалық прогрестің қарқынды даму дәуірінде ақпараттық ресурс бірінші орынға шыға бастайды. "Білім-күш" деген ақиқат бұрын-соңды болмаған өзекті болып келеді. Адамдар көптеген газеттерден, журналдардан, телевизиялық БАҚ-тан "ақпарат алады", алайда интернет деп аталатын ғаламдық ақпараттық кеңістік барған сайын танымал бола бастады.

Шын мәнінде, бүкіл әлем бойынша жүздеген мың компьютерлерді біртұтас желіге біріктіру техникалық тұрғыдан қиын болған жоқ – осы Қағидаға сәйкес телефон байланысы бұрыннан жұмыс істеп келеді. Бұл жерде идеяның өзі маңызды болды, өйткені алғашқы "жергілікті тор" пайда болған кезде компьютерлік технологиялар белгілі бір даму деңгейіне жетті. Бірақ тіпті ең батыл болжамдар да ғаламшардың бүкіл ғаламшарды өз торымен қаншалықты жылдамдықпен шатастыратынын есепке ала алмады.

Қазірдің өзінде ғаламдық желілер әлеміндегі кейбір жарқын тенденцияларды көруге болады. Мүмкін, сіз осы жолдарды оқығанда, сипатталған технологиялар белсенді қолданылады және "перспективалық" санаттан "күнделікті"санатына ауысады. Интернеттегі жаңашылдық жылдамдығы еш жерде болмағандай жоғары. Дегенмен, Интернет желісінің болашағы және ондағы бизнес орны туралы көзқарасты елестетіп көрейік.

Жалпыға қол жетімділік. Әрине, бүгінде Интернетке қол жетімділікті қол жетімді қызмет деп атауға болады. Дегенмен, дамыған инфрақұрылымы жоқ алыс географиялық аймақтар үшін Интернеттің қолжетімділігін жоғары деп атауға болмайды. Мобильді Интернет тек қарқын алып келеді және әлі күнге дейін стационарлық желіге қосылуды алмастырмайды. Интернет сыртқы жағдайларға, географиялық нүктеге және ортаға қарамастан барлық жерде, әрқашан және жоғары қосылу жылдамдығында қол жетімді болуы керек, яғни Ғаламшар халқының басым көпшілігі үшін Интернетке кез-келген нүктеде және кез-келген сыртқы жағдайда қол жетімділік қажет. Әрине, қол жетімділік байланыстың жоғары сенімділігін және 24/7/365 режимінде жұмыс істеуді қамтиды.

Барлық түрдегі ақпаратты берудің әмбебап ортасы. Интернет контенттің бірыңғай көлік жүйесіне айналады, яғни мамандандырылған Деректер беру желілері (телерадио хабарлары, кабельдік телевизиялық желілер, телефон желілері) өз функцияларын Интернетке береді. Бүгінгі таңда мамандандырылған желілер ақпарат беру құралдарының арасында әлі де маңызды орын алады. Әмбебап ақпараттық магистраль функцияларын орындау желілік протоколдар мен интернет қосымшалары саласында көптеген әзірлемелерді қажет етеді. Нәтижесінде бұл әмбебап коммуникаторлардың пайда болуына әкеледі-Интернетке тұрақты қосылымы бар және көптеген мамандандырылған құрылғылардың функцияларын орындайтын құрылғылар: телефон, теледидар, радио, бейнеконференциялар жүйесі және т. б.

Қауіпсіздік. Бүгінгі таңда интернет-технологияларды дамыту жолындағы маңызды проблема және кедергі олардың қауіпсіздігінің төмен деңгейі болып табылады. Жеке және корпоративтік деректердің құпиялылығының бірнеше қатерлері, сондай - ақ бизнес қолданбаларының маңызды осалдықтары, Интернеттің жариялылығы мен ашықтығымен бірге қауіпті қоспаны құрайды. Болашақта осы соғыстың екі жағын тұрақтандыру мен теңестіруді күтуге болады: қауіпсіздік мамандары және интернеттегі бағдарламалық жасақтаманы бұзушылар. Сондай-ақ, қазір қолданылғаннан гөрі қауіпсіз жаңа хаттамалар мен технологияларды енгізуге үміттенуге болады (қауіпсіз электрондық пошта хаттамалары, IPv6, веб-сайттармен жұмыс істеу үшін қауіпсіз қосылыстар). Интернет-қосымшалардың қауіптілік деңгейі жеке компьютердегі қарапайым қосымшалармен жұмыс істеуден аспауы керек. Мұндай жағдайды жүзеге асырудағы маңызды элемент-бұл пайдаланушылардың хабардарлығының жоғары деңгейі.

Қызмет көрсету бағыты. Интернет ортасы веб-қызметтерге, яғни қызметтерге қарай көбірек қозғалады. Бұл жағдайда Веб-сайт тек ақпараттық ресурс (әлеует) емес, келушіге белгілі бір қызметтерді ұсынса, толыққанды болып саналады. Қызметтерді ұсыну веб-қосымшалар арқылы жүзеге асырылады. Мысалы, тауарлардың стандартты каталогы өнімді көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар оның қалауы мен мүмкіндіктерін ескере отырып, осы келушіге қажет нәрсені таңдай алуы керек.

Пайдаланушылар жасаған мазмұн мен қолданбалар. Желі қолданушыларының өздері жасаған мазмұнның үлесі тұрақты түрде өседі. Веб-қосымшаларды жекелендіру принциптерін қамтитын Web 2.0 тұжырымдамасы блогтармен, Wiki және әлеуметтік желілермен де байланысты. Осылайша, технология кәсіби емес пайдаланушыларға басқа адамдарға қызықты мазмұн жасауға мүмкіндік береді, мүмкін олардың веб-қосымшалары қарапайым конструкторларға негізделген. Сонымен қатар, жалпыға қол жетімділік мұндай қосымшалар мен ресурстарға кәсіби нұсқалармен бәсекелесуге мүмкіндік береді. Мысалы, мұндай тұжырымдаманы ресми жазба компаниялары арқылы дискілерге өз музыкасын жариялауға ақша таба алмайтын немесе тапқысы келмейтін және музыканы mp3 форматында сату арқылы сайтты ұйымдастыратын бастаушы музыканттар қолданады.

Қолданбаларды көшіру. Ат әлеміндегі ең маңызды өзгерістердің бірі классикалық қосымшалардың көпшілігін веб-бағдарлауға көшіру болады. Жоғарыда айтылғандай, қызмет көрсету бағыты ат идеологиясында жаңа позицияларға ие болады. Бұл қызметтердің көпшілігін Интернет арқылы ұсыну қисынды. Мысалы, кеңсе қосымшалары (OpenOffice.org), әдеттегі "веб емес" қосымшалар класы веб-ортаға (Google Docs) көше бастайды. Мұнда Интернеттің негізгі артықшылықтары белсенді қолданылады: ғаламдық, қол жетімділік және пайдаланушы интерфейстерін құрудың қуатты мүмкіндіктері (үнемі жетілдіріліп отырады). Интернеттегі қосымшаларды пайдалану олардың хостингіне, сұраныс бойынша жалға алуға жаңа мүмкіндіктер ашады. Шынында да, егер компания бүгінде функционалдылықтың аз ғана бөлігін қажет етсе және бірнеше жылдан кейін жүйені ескіргендіктен өзгертуге тура келсе, неге күрделі жүйені орнату және енгізу керек. Осындай қызметтерді ұсынатын компаниялардан қажетті қосымшаларды жалға алу әлдеқайда тиімді: қолданба провайдерлері. Оларды пайдалану ақысы бизнестің ағымдағы қажеттіліктерімен дәл сәйкес келеді және енгізу мерзімі минимумға дейін қысқарады.

Интеллектуализация. Интернеттің қазіргі даму қарқынымен біз әртүрлі мәселелерге тап боламыз және жаңа талаптарды тұжырымдаймыз. Осындай проблемалардың бірі-желідегі ақпарат пен білімді ұйымдастыру, сондай-ақ оларды тиімді іздеу. Бұл проблема Интернет технологияларында елеулі өзгерістерге әкелетін зерттеулердің барлық салаларын ашады. Ең алдымен, бұл ақпаратты талдау мен іздеудің интеллектуалды құралдары. Бұл технологиялардың нәтижесі синтаксистік ережелерді ғана емес, сонымен қатар семантикалық (семантикалық) ережелерді қолдана отырып, ақпаратты жақсы іздеу болады. Интеллектуализацияның тағы бір аспектісі-Интернетте тек ақпарат пен деректерді ғана емес, білімді де ұсыну. Мұндай технологиялар Ғаламдық білім алмасу жүйесін Интернетте жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, интернетте орналасқан ақпарат массивтерінен білім

алу технологиясы күшті әсер етеді. Алынған жалпылау, ережелер басқа автоматтандырылған ақпараттық жүйелерді "оқытуға" көмектеседі. Қолдану аясы өте кең: сауда бизнесінен саяси партияларға дейін.

Күнделікті. Тағы бір тенденция Интернетті кәсіби құралдан қарапайым құралдар санатына айналдырумен байланысты. Бұл модификациялардың мәнін қол жетімді компьютерлердің пайда болуымен салыстыруға болады. Интернет тұрмыстық қосымшаларда (интернетке қосылған тұрмыстық техника, теледидарды ауыстыру және т.б.) көбірек орын алады, атап айтқанда, бұл электрондық бизнеске дәстүрлі (мысалы, коммерция саласында) қаттынитыстыруға мүмкіндік береді.

Интернет-технологиялардың перспективаларын қарастыру аясында Web 2.0 тұжырымдамасы туралы айту қызықты. Бұл тұжырымдаманың мақсаты мен қасиеттерінің нақты анықтамасы жоқ, бірақ оның кейбір жалпы бағыттары бар. Web 2.0 ерекшеленеді Web 1.0 революциялық емес, эволюциялық. Web 2.0 негізгі идеяларын тізімдейміз:

* қызметтерге бағдарлау (жоғарыда сипатталған);
* үлкен ашықтық (қоғамдық ақпаратты кеңінен қолдану);
* деректерді ұсынудың әртүрлі тәсілдері (әртүрлі мақсаттар үшін);
* әр түрлі құрылғыларға-клиенттерге бағдарлау (тек ДК ғана емес, сонымен қатар мобильді құрылғылар, тұрмыстық техника және т. б.);
* кері байланыс механизмін күшейту (блогтар, материалдарға түсініктеме беру, мақалаларды талқылау мүмкіндігі);
* жаңа, жетілдірілген белгілеу стандарттарын қолдану (XHTML, Ajax және т.б.).

Қалай болғанда да, тәжірибе көрсеткендей, интернетке қатысты ең батыл үміттер де орындалады. Мәселе тек сол немесе басқа өзгерістер болған кезде ғана.

Қорытындылай келе, интернет-технологиялардың үлкен даму әлеуеті бар деп айтуға болады. Көптеген басқа ақпараттық технологиялар сияқты, бүгінде олармен тез өзгерістер орын алуда, соның арқасында олар шешетін міндеттер жиынтығы едәуір кеңейеді, яғни.Интернет бизнесте әмбебап және қажетті сапаға ауыса отырып, арнайы желі болуды тоқтатады.

Әдебиеттер

1. Жорабеков Е.У. Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту. – Алматы: География және табиғат, 2012 №1 (55) (5 б-10б)
2. Ақпараттық сайт Кіру тәртібі: http://www.ontustik.gov.kz/gw/info_turizm
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан — 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауы, Астана, 2012 .
4. Развитие международного туризма в современных условиях. URL: http://www. wto. org.

ӘОЖ 796

СПОРТТЫҚ ЖАТТЫҚТЫРУШЫЛАР ЖАҺАНДАНУ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАНДЫРУ ПРОЦЕСТЕРІ ДӘУІРІНДЕ КОМАНДА ОЙЫНШЫЛАРЫН ДАЙЫНДАУ

Жорабеков Т. – СМ-24-12к тобының студенті
Нурымбетов Д.О. – аға оқытушы

Дарынды және кәсіби мұғалімдер адам дамуының барлық кезеңдерінде қажет және қабылданады. Мұғалімдер үлкен көлемде кәсіби білім алып, студенттерін қамтамасыз етіп, дайындай алды. Олардың басты құндылығы-олар басқалар сияқты қазіргі заманғы адамдар екендігінде, бірақ олардың құмарлықтары, іс-әрекеттері, ерекше дағдылары мен тиімді кәсіби практиканың жеке дамыған жолдарының арқасында олар барған сайын танымал және ықпалды бола бастайды [2].

Мұғалімнің өз саласындағы жетістіктері олардың беделін нығайтып, осы жолды ұстанғандарды іздеу басталды. Оқыту арқылы мұғалім мақсаттарды жүзеге асыруда қажет бірегей және пайдалы тәжірибе жинақтады. Жаттықтырушының мықты жақтарынан басқа, олардың кәсіби жұмыстарымен бөлісуге дайындығы және алған білімдерінің тәжірибесі жоғары бағаланды, өйткені бұл көпшілік тарапынан дәлелденді, сондықтан тыңдау қажеттілігі туындады. Жаттықтырушының көзқарасы ұзақ және сәтті – «серия» немесе одан да көп, ол өзінің мансабын өзгерткен кезде белгілі бір талаптарға баса назар аударады. Жаттықтырушылармен жаттығу барған сайын маңызды бола түсуде, өйткені олардың арқасында олар бұл тыйымды ұзақ уақыт бойы емес, қысқа және қысқа мерзімде жеңіп алды, бұл олардың дамуы мен жетілдірілуін жалғастыруға мүмкіндік берді.студенттерге практикалық кеңестер.Максималды жұмыс аймағы.

Кем дегенде, ғылым мен техниканың дамуымен практикалық нұсқаушылармен алмасу жалғыз сала болған жоқ. Енді иелері өздерінің кәсіби тәжірибелерін кез-келген бұқаралық ақпарат құралдарында, мейлі ол кітап болсын, мейлі онлайн құжат болсын, бөлісе алады. Осылайша, Әркімнің өз аймағынан емес, әлемнің түкпір-түкпірінен келген мұғалімдердің тәжірибесімен танысуға мүмкіндігі бар, бұл мұғалімнің өз қабілеттерін жақсартудың жолын табуға дейін. Сондықтан ежелгі заманнан бері мұның жаһандық процесі трансформациялық сипатқа ие болды. Бұл спорт үшін бұрынғыдан да маңызды.

Бұрын бірдей айырмашылықтары бар кейбір спорт түрлері бір географиялық аймаққа тән болса, бүгінде алынған білім мен дағдылар жалпыланып, кәсіби қызметтің әртүрлі салаларындағы жаттықтырушылардың ғасырлар бойғы тәжірибесіне қосылды..

Әр түрлі кәсіби спорт түрлерінде өзгерістер бар. Географиялық аймақтар арасындағы Әртүрлі спорт түрлеріне ең үлкен қарсылықты олардың турнирлердегі немесе кооперативті спорт түрлеріндегі тікелей қақтығыстарынан көруге болады. Поэтому, когда команды из разных стран с самого начала начали сражаться друг с другом, была большая разница в стиле игры, например, в Азии и Европе, африканских странах и Америке (Латинская Америка и США). Даже если вы найдете относительно короткие расстояния между странами на одном континенте, занятия одним видом спорта могут иметь различия. Опыт совместной игры игроков создает новые стили игры, например, в футболе есть разные смешанные стили – «Футбол Арте», «Катаначчо», «игра в одно касание», т.с.с.

Заманауи технологиялық мүмкіндіктердің арқасында мұғалімдерде командаластарының әдеттері мен әдеттері туралы білімдерін тереңдетуге, сондай-ақ қарсыластың түрін үйрену арқылы дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беретін көптеген құралдар бар. Жаттықтырушының тәжірибесі, білімі мен дағдылары оған қарсыласын дәл бағалауға мүмкіндік береді, осылайша өз оқушыларын сарапшы болып шығатын әлеуетті қарсыласқа қарсы тиімді ойынға дұрыс дайындайды. Енді жаттықтырушы ойынның немесе техниканың белгілі бір түрінің әлсіз және күшті жақтарын түсіну үшін «іштен» жаңа әдістерді қолдана алады, яғни ойын қарсыласын тоқтатып, одан жоғары көтеріле алады. Бұл білім шеберлікке негізделген стратегияларды құруға мүмкіндік береді.

Жаңа технология ойынның әр сәтін түсіруге мүмкіндік береді, камераны ойыншыға жақындатады және ойынның барысын кешіктіреді, бұл егжей-тегжейлерді білуге және ойыншының әрекеттерін қайталауға мүмкіндік береді. Бұл деректер бізге қарсыластың құрал-жабдықтарын ғана емес, ол туралы ең кішкентай деректерді де зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, футболда осындай күшке ие тәжірибелі жаттықтырушы ойыншының қай аяқты басқаратынын және оны қалай қолданатынын анықтай алады. Спорттық гимнастика сияқты басқа спорт түрлерінде қарсыластың құрамын қалай өзгертетінін және оның қалай жұмыс істейтінін түсіну маңызды. etc.Sh . Әрбір тапсырманы қарастыруға және талдауға болады, бұл жаттықтырушының ойындарда негізделген стратегияны дұрыс әзірлеуін және қарсыласпен қарсыласуда өз командасын жеке басқаруды айтарлықтай жақсартады. Әр ойыншының рөлін, сондай-ақ ойын стратегиясын анықтау дәлірек және тиімді болады.

Жаттықтырушылар өздерінің әлсіз жақтары мен қарсылас команда ойыншыларының әлсіз жақтары туралы білу үшін нейрондық желілерді де қолдана алады. Шын мәнінде, ойыншының ойыны жазылады, содан кейін нәтижені нейрондық желі өзгертеді, ол ойыншының ойынын қолда бар деректерге сүйене отырып талдайды және ойындағы мүмкін қателерді анықтайды. Алайда, мәлімдемеге сәйкес, бұл әдіс жақын арада қолданылмайды.

Осылайша, жаттығу - бұл кәсіби іс-әрекеттің, соның ішінде спорттың дамуын жақсарту үшін қажет Әлеуметтік-мәдени аспект деп қорытынды жасауға болады. Жаттықтырушылардың білімі мен біліктілігін арттыруға, қарсыластардың ойындарын басқару әдістерін түсінуге және үйренуге мүмкіндік беретін, сол арқылы өз командасының ойыншыларын сапалы дайындықпен қамтамасыз ететін кеңірек халықаралық рөл мен техникалық процестерді білу қажет. tiketike.Ме қарсылас командамен күресу үшін қажет жеке әдістерді ұсыну. Әрбір жаттықтырушы өзінің кәсіби тәжірибесіне сүйене отырып, өз командасын дайындайды және командаластарының тәжірибесінен сабақ алуға тырысады, осылайша білікті ойыншылар жасайды. Жаңа технологиялар жаттықтырушыға көбірек ақпарат береді, бұл мақсатқа дәлірек жетуге, сондай-ақ жаңадан келген ойыншылардың дағдылары мен өнімділігіне ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Атемаскина, Ю.В. Современные педагогические технологии в ДОУ: Учебно-методическое пособие / Ю.В. Атемаскина. - СПб.: Детство Пресс, 2012. - 112 с.
2. Башлы, П., Н. Современные сетевые технологии / П. Н. Башлы. - М.: ГЛТ, 2006. - 334 с.
3. Озолин, Н. Г. Настольная книга тренера. Наука побеждать / Н.Г. Озолин. - М.: АСТ, Астрель, Кладезь, 2011. - 864 с.
4. Шишов, О.В. Современные технологии и технические средства информатизации: Учебник / О.В. Шишов. - М.: НИЦ Инфра-М, 2013. - 462 с.

ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ МЕН МӘСЕЛЕСІ

Жүнісбекова К.Д. - Ст-22-8к тобының студенті
Бабаш Г. -жетекшісі

Туризм инфрақұрылымы дегеніміз не?

Туризм инфрақұрылымы- бұл жалпы туристтерге қызмет көрсететін барлық нысандарды мысалы айтар болсақ, (Мейрамханалар, жолдар, әуежайлар, қонақүйлер, демалыс орындары, санаториялар, темір жол, қоғамдық көлік және т.б.)Туризм инфрақұрылымының дамуы біздің елдің экономикасының дамуына өте зор үлес қосады. Себебі туризм саласы өте табысы мол салалардың бірі болып табылады және шығыны аз.Жалпы туризм инфрақұрылымының даму болашағын айтсақ.Бізде қазіргі таңда онлайн түрде туристтерге барлық дүниелер қолжетімді бірақ, әлі күнге дейін жоғары емес орта сапа көрсетеміз. Себебі кей жағдайларда келеңсіздік болып жатады. Онлайн жасау мәселесіне келгенде.Болашақта туризм инфрақұрылымының дамуына нелерді кіргізе аламыз?Жалпы цифрландыру арқылы туризм қызметтерін жақсарта аламыз (онлайн билеттерді сатып алу, онлайн орындарды брондау, неше түрлі мобильді приложениялар, және де онлайн гидтер)Келесі кезек бізде, жасыл туризмді айтар болсақ; Бізде қазіргі таңда таза экологиялық қонақ үйлер жетіспейді. Сол саланы қолға алу қажет. Ең маңыздысы бізде табиғи ресурстарды барынша қорғау болып табылады. Туризм инфрақұрылымының ең маңызды және де, туристтерге маңыздысы бізде көлік инфрақұрылымы болып табылады.Жаңа көптеген

халықаралық әуежайлар оларды жаңа, әдемі және қолайлы етіп салу маңызды. Және теміржол саласын да, жаңартып қолға алу керек. Және де, әуежай мен теміржол бағыттарын дамыту маңызды.Біздің салаларымыздың дамуына бізде инвестиция аздық етеді. Сол себепті жаңа бір халықаралық жобаларды алып, соларды жасап іске асыру.

Туризм инфрақұрылымының ең негізгі мәселелері:

1. Аз қаржының себебі;
2. Көлік түрлері және логистика;
3. Қызмет көрсету сапасының әлсіздігі;
4. Маркетинг (жарнаманың) аздығы;
5. Экология оның ішінде, тарихи орындарды дұрыс сақтаудың жоқтығы;

Ең негізгі осы мәселелерді шешу біздің мәселені жақсарта деген сенімдеміз. Болашақта туризм саласына қаржының көп болуы, көлік түрлері мен логистиканы жоғарғы деңгейде дамытуымыз;Қызмет көрсету сапасына аса бір мән беріп оны дамытуымыз қажет.Маркетинг саласы ең маңызды болып табылады біз ол арқылы халықаралық туризмді де дамыту арқылы өз елімізге туристтер шақыра аламыз.Экологияны жақсарту. Тарихи орындарды жоғарғы деңгейде сақтап қалу, оларды жаңарту маңызды деп білемін.

Қорытынды

Туризм инфрақұрылымын дамыту үшін белгілі бір жаңалықтар немесе шаралар қажет емес. Ең әуелі мемлекеттен қолдау, инвестицияларды тарту, көлік түрлерін дамыту, қызмет көрсету деңгейін жоғары етіп көтеру және де, экологияны сақтау.Болашақта осы мәселелерді шешіп, жұмыс жасар болсақ туризм саласы ел экономикасына көптеген септігін тигізіп, еліміздің туризм саласы жоғары деңгейде болады және де, ол тұрақталады деген сенімдемін.

Әдебиеттер

1. Елубаева Ж.К., Мұқанов С.М. «Қазақстандағы туризм инфрақұрылымын дамыту мәселелері» // Қазақстан экономикасы ғылыми журналы, 2022.
2. Дүйсенова Г.М. «Аймақтық туризмді дамытудағы инфрақұрылымның рөлі» // Туризм және қонақжайлылық индустриясы, 2023.
3. Ердавлетов С.Р. «География туризма Казахстана» // География және табиғат журналында жарияланған ғылыми еңбек, 2021.
4. Бекмолдин С.Қ., Ердавлетов С.Р. «Туризмология негіздері». – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

МЕЙРАМХАНА АШУ: БИЗНЕСТІ ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ БАСТАПҚЫ ҚАДАМДАР

Зулпухарова Д. – СТ-24-9К тобының студенті
Айдаров Д. - магистр, аға оқытушы

Мейрамхана ашу - қызықты әрі табысты бизнес идея, бірақ оны жүзеге асыру үшін мұқият жоспарлау және үлкен дайындық қажет.

Бұл салада табысқа жету үшін нарықты зерттеу, бәсекелестікті талдау, сапалы ас мәзірін дайын-дау, кәсіби қызмет көрсету және дұрыс маркетингтік стратегияны қолдану өте маңызды. Бұл мақалада мейрамхана ашуға қатысты барлық маңызды аспектілер қарастырылады: бастапқы зерттеуден бастап, қаржы жоспарлау, орын таңдау, ас мазірін құру, қызметкерлерді жалдау және маркетингтік стратегияларды әзірлеу сиякты негізгі қадамдарға дейін. Мейрамхана бизнесі өте бәсекелі сала болгандықтан, нарықты мұқият зерттеу қажет. Алдымен мына сурақтарга жауап беру керек:

Аймақтагы мейрамханалар саны қанша?

Бәсекелестер қандай ас турлерін ұсынады?

Клиенттер қандай тағамдарға және қандай баға денгейіне қызығады?

Қай жерде адам көп жиналатын аймақтар бар?

Бәсекелестердің, мықты және әлсіз жақтары қандай?

Бұл сұрактарға жауап беру үшін мыналарды жасауға болады:

1. Тікелей зерттеу жургізу - танымал мейрамханаларга барып, олардың қызмет көрсету сапасын, ас мәзірін және бағаларын зерттеу.

2. Сауалнама өткізу - әлеуетті клиенттерден қандай тағам турлерін унататынын, бага диапазоны кандай болуы керек екенін сурау.

3. Онлайн талдау жасау - Google

Maps, TripAdvisor, Instagram және Facebook сияқты платформалардан шолуларды оқып, тутынушылардын пікірлерін зерттеу.

1.2 Мейрамхананын концепциясын анықтау

Мейрамхана ашпас бурын, оның, концепциясын накты анықтау қажет. Концепция - мейрамхана-
ның стилі, тағам түрі, интерьер дизайны және клиенттерге ұсынатын ерекше тәжірибесі.

Мысалы, мейрамхананын келесі турлері болуы мумкін:

Жылдам тамақтану (Fast Food)

- бургерлер, пицца, сэндвичтер, донерлер сататын орындар.

Отбасылық мейрамхана -әртурлі жастағы адамдарга қолайлы
тағамдар ұсынатын,жайлы атмосферасы бар орын.

◦ Гурмандық мейрамхана (Fine

Dining) - премиум сапалы тағамдар мен жоғары деңгейдегі қызмет көрсетуге бағытталған.

◦ Ултты тағам мейрамханасы -қазақ, итальян, жапон, француз немесе басқа да ұлттық тағамдарға мамандандырылған орын.

◦ Кофе және десерт мейрамханасы - кофе, шай және тәттілер ұсынатын шағын, жайлы кафе.

Концепцияны тандаганнан кейін, оны жүзеге асыру үшін бизнес- жоспар дайындау кажет.

2. Бизнес-жоспар құру

2.1 Бизнесті ресми тіркеу

Мейрамхана ашу үшін ең алдымен оны заңды түрде тіркеу керек. Қазақстанда бизнес тіркеу үшін мына қадамдарды орындау қажет:

1. Жеке кәсіпкерлік (ИП) немесе ЖШС ашу - мейрамхана көлеміне байланысты бизнес құрылымын тандау.
2. Салық органдарында тіркелу салық төлеу жуйесін анықтау (жеңілдетілген салық режимі немесе жалпы салық салу).

1. Санитарлық жене орта қауіпсіздігі талаптарына сай болу - мейрамханага қажетті руқсаттарды алу.

2. Лицензиялар мен сертификаттарды алу - тағам дайындауға және сатуға байланысть - құжаттарын рәсімдеу.

2.2 Қаржылық жоспар

Мейрамхана ашу үшін бастапқы капитал көлемін есептеу өте маңызды. Келесі шығындарды ескеру қажет:

Ас мазіріне қажетті өнімдер - тағам дайындау ушін жоғары сапалы азық-туліктер сатып алу.

Маркетинг және жарнама арқылы клиент шақыру

Маркетинг жене жарнама шығындары мейрамхананын, танымал болуына әсер етеді. Бастапқы кезеңде әлеуметтік желілердегі жарнама, жарнамалық баннерлер, инфлюсенсерлермен жумыс және акциялар үшін бюджет бөлу керек.

3. Қызмет көрсету сапасы

Тұтынушыларға жоғары деңгейдегі қызмет көрсету үшін:

◦ Даяшыларды сыпайылыққа және тез қызмет көрсетуге үйрету.

◦ Клиенттермен кері байланыс орнату және олардың пікірлерін ескеру.

◦ Мейрамханаға келушілерге арнайы ұсыныстар мен бонустар ұсыну

6. Маркетинг және клиенттерді тарту 6.1 Дәстурлі жарнама

◦ Газеттер мен журналдарда жарнама беру.

◦ Радио және жергілікті телеарналарда жарнама орналастыру

Ғимаратты жалдау немесе сатып алу - орналасқан жеріне байланысты жалдау ақысы әртурлі болады.

Жөндеу және интерьер дизайны - стильді әрі ыңғайлы мейрамхана жасау ушін дизайнға қаражат бөлу.

Ас үй жабдықтары мен жихаз, пештер, тоназытқыштар, ыдыстар, үстелдер мен орындықтар сатып алу.

Қызметкерлердің жалақысы аспаздар, даяшылар, әкімгерлер және басқа да қызметкерлердің айлық төлемдері.

Әдебиеттер

Кітаптар:

1. Оразалы С. Кәсіпкерлік негіздері. Алматы: Экономика, 2019.
2. Баймуратов 7. Қазақстандағы шағын және орта бизнес.
3. Алматы: Қаржы-Қаражат, 2020.

Ғылыми мақалалар:

1. Қуанышбаев А. Мейрамхана бизнесін дамытудағы негізгі факторлар. «Экономика және бизнес» журналы, 2021.
2. Эбдіров М. Қазақстандағы кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау механизмдері. «Қаржы-қаражат» журналы, 2022.

Интернет-ресурстар:

1. ҚР Ұлттық экономика министрлігі - www.economy.gov.kz «Атамекен» ·КП-www.atameken.kz

УДК 541.18

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НА УМСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНИКОВ

Ирисбеков М. — студент группы СТ-22–3К5

Доскараев Б.М. - доктор педагогических наук, профессор, заслуженный тренер КазССР

Актуальность исследования

В современных условиях стремительного развития науки и технологий обучение школьников требует не только интеллектуальной, но и физической подготовки.

Исследования показывают, что регулярные занятия физической культурой способны улучшить когнитивные функции, память и внимание учащихся. Однако в Казахстане физическое воспитание все еще воспринимается как второстепенный компонент образовательного процесса. В результате растет число детей с низким уровнем физической активности, что негативно сказывается на их общем развитии и работоспособности.

Национальная образовательная система требует модернизации с учетом новых научных данных о взаимосвязи физического и умственного развития. Введение более гибких форм занятий спортом и активных методик преподавания может способствовать улучшению успеваемости и снижению уровня утомляемости у школьников.[1]

Цель исследования

Определить роль физической активности в развитии когнитивных способностей учащихся и разработать рекомендации по совершенствованию учебного процесса с учетом двигательной активности.

Методы исследования

1. Анализ научной литературы и официальных статистических данных.
2. Сравнительное изучение международного опыта в области физического воспитания.
3. Социологический опрос школьников и преподавателей на предмет их отношения к физической активности.

Результаты исследования

Анализ международных практик показывает, что в странах с высоким уровнем образования (Финляндия, Швеция, Япония) особое внимание уделяется физической активности учащихся. Например, в Финляндии школьники проводят на свежем воздухе не менее 15 минут после каждого академического часа, что способствует их продуктивности и снижает уровень стресса.

В Казахстане ситуация иная: по данным медицинских осмотров 2023 года, более 30% школьников имеют нарушения осанки, 20% страдают ожирением, а 25% испытывают повышенную утомляемость из-за низкого уровня двигательной активности. Введение дополнительных уроков физкультуры или активных перемен может значительно улучшить ситуацию.[2]

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев подчеркивает важность массового спорта и физического воспитания молодежи. В его послании 2024 года отмечено, что необходимо модернизировать образовательную программу с учетом физической активности, а также пересмотреть нормативы по физическому воспитанию в школах.[3]

Обсуждение

Проблема низкой физической активности школьников обусловлена несколькими факторами:

• Недостаточная мотивация (40% учащихся не считают физкультуру важным предметом).

• Плохая организация занятий (уроки проходят формально, без учета индивидуальных потребностей).

• Недостаток инфраструктуры (во многих школах отсутствуют спортивные залы или современное оборудование).[4]

Однако исследования доказывают, что регулярные физические упражнения улучшают функции мозга. Так, умеренная физическая активность повышает уровень дофамина и серотонина, что способствует лучшему усвоению информации и снижению тревожности.[5]

Выводы:

1. Физическая активность играет важную роль в когнитивном развитии школьников.
2. Необходимо внедрение новых форм занятий (активные перемены, утренняя зарядка, подвижные игры на уроках).
3. Следует реформировать школьную программу, уделяя больше внимания индивидуальному подходу в физическом воспитании.[6][7]

Таким образом, развитие системы физического воспитания с учетом интеллектуальных потребностей детей может стать важным шагом в формировании здорового и успешного поколения.

Литература

1. Управление физической культуры и спорта г. Алматы. «Сборник законов, решений Правительства Республики Казахстан». Алматы, 2007.
2. Доскараев Б.М., Сыздыкова С.Ж., Искакова А.Д. Сравнительный анализ физического воспитания в Казахстане и зарубежных странах. // Теория и методика физической культуры, 2023, №2(72), С. 114-119.
3. Послание главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм». Газета «Южный Казахстан», №104, 2024.
4. Виленский М.Я., Каповский Г.К. Мотивация студентов к физическому воспитанию. // Теория и практика физической культуры, 1984, №10, С.39-42.
5. Орехов Л.И., Кульназаров А.К., Караваева В.Л. «Здоровье: комплексный подход». Астана, 2014, С.9.
6. Шепетюк М.Н., Зауренбеков Б.З., Тен А.В. «Организация занятий физической культурой». Учебное пособие. Алматы, 2023, С.5.
7. The European Tobacco Control Report 2007, World Health Organization, 2007. [Электронный ресурс] - http://www.euro.who.int/document/e89842.pdf.

УДК 338.48:616-036.21(574)

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ВЫЗОВЫ

Исламова М.Е. - студентка группы СТ-24-9р
Рахимова Д.А. – старший преподаватель

Туристическая отрасль Казахстана в последние годы демонстрирует уверенный рост, становясь одной из ключевых сфер экономики страны. Богатое природное и культурное наследие, а также стратегическое расположение между Европой и Азией делают Казахстан привлекательным направлением для путешественников со всего мира. Однако для дальнейшего развития необходимо учитывать внутренние и внешние факторы, а также применять современные стратегии управления и продвижения туристического потенциала.

1. Природное и культурное наследие Казахстана:

Казахстан обладает уникальными природными ресурсами, которые создают широкие возможности для экологического, горного и приключенческого туризма. Национальные парки, такие как **«Алтын-Эмель»**, **«Кольсайские озера»** и **«Чарынский каньон»**, привлекают туристов своей живописной природой и богатой экосистемой [1].

Культурно-историческое наследие Казахстана также является важным фактором туристической привлекательности. Великий Шелковый путь проходил через территорию страны, что открывает возможности для развития исторического туризма. Города **Туркестан**, **Алматы** и **Астана** предлагают туристам возможность познакомиться с древними памятниками, музеями и современными архитектурными сооружениями [5].

2. Государственная поддержка и стратегическое развитие:

Правительство Казахстана активно способствует развитию туризма, принимая специальные программы и инициативы. В 2019 году была утверждена **Государственная программа развития туристской отрасли на 2019–2025 годы**, направленная на создание благоприятных условий для развития туризма, улучшение инфраструктуры и повышение международной конкурентоспособности [2]. Кроме того, Казахстан участвует в крупных международных туристических выставках, таких как **ITB Berlin** и **World Travel Market**, что способствует продвижению страны на мировом рынке [6].

3. Инфраструктура и транспортная доступность:

Одним из ключевых факторов роста туризма является развитие транспортной инфраструктуры. В Казахстане активно модернизируются дороги, железнодорожные маршруты и аэропорты. **Международный аэропорт Астаны** играет важную роль в соединении Казахстана с мировыми туристическими направлениями [3].

Тем не менее, несмотря на положительные изменения, в отдалённых регионах страны инфраструктура остается слаборазвитой. Для решения этой проблемы важно привлекать частные инвестиции и развивать государственно-частное партнерство [7].

4. Развитие кадрового потенциала и сервисных услуг:

Высокое качество туристического обслуживания играет важную роль в создании позитивного имиджа страны. В Казахстане ведётся подготовка специалистов в области туризма и гостиничного бизнеса в университетах и колледжах. Однако для повышения качества обслуживания необходимо внедрение международных стандартов и регулярное обучение кадров [4].

5. Экологический туризм и устойчивое развитие:

С учетом глобального тренда на **экотуризм**, Казахстан обладает большим потенциалом для развития этого направления. Огромные природные территории могут использоваться для создания экологически устойчивых туристических маршрутов. Однако для эффективного развития необходимо внедрять современные технологии, включая возобновляемые источники энергии, а также реализовывать образовательные программы для туристов и местного населения [8].

6. Основные вызовы и перспективы:

Несмотря на значительные успехи, туристическая отрасль Казахстана сталкивается с рядом вызовов. Среди них — низкая узнаваемость Казахстана на международном туристическом рынке, сезонность туризма и высокая конкуренция со стороны других стран Центральной Азии [9].

Для преодоления этих проблем необходимо продвигать Казахстан как всесезонное туристическое направление, развивать новые маршруты и укреплять международное сотрудничество. Комплексный подход к развитию туризма поможет Казахстану занять ведущие позиции в регионе и привлечь больше иностранных туристов. Туризм в Казахстане обладает значительным потенциалом, который можно реализовать при комплексном подходе к развитию отрасли. Богатство природных и культурных ресурсов, государственная поддержка и улучшение инфраструктуры создают благоприятные условия для роста туристического потока. Однако для достижения успеха необходимо сосредоточиться на повышении качества сервиса, активном продвижении страны на международном уровне и внедрении принципов устойчивого туризма. В случае успешной реализации всех инициатив Казахстан сможет стать одним из ведущих туристических центров не только Центральной Азии, но и всего мира.

Литература

1. ЮНВТО Всемирный туристский Барометр и статистическое приложение Обновленная информация, Март 2022 года
2. Д.А. Кайназарова,Л.К. Баймагамбетова,Постковидное состояние и развитие туризма Казахстан/ Научный журнал «Вестник университета «Туран» № 2(98) 2023 г.
3. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы
4. Абуев А.: Туризм в Казахстане: исследование отрасли, проблематика и перспективы, FreedomFinanceGlobal, 2023г.
5. Бекишева Ш.Т., Маркетинговые стратегии формирования туристских впечатлений, 2019

ӘОЖ 541.18

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ – АСЫҚ АТУ

Караман Ж.Ә. – СМ-24-5к4 тобының студенті
Қанаев Н.С. -оқытушы

Қазақ халқының ұлттық ойындары – мәдени мұрамыздың ажырамас бөлігі. Олар көшпелі өмір салтының ерекшеліктерін көрсетіп қана қоймай, балалардың дене бітімін шынықтырып, ептілігін, мергендігін дамытатын тәлімдік маңызы зор ойындар болып табылады. Солардың ішінде «Асық ату» – қазақ халқының ең көне әрі кең тараған ойындарының бірі.

Асық ату баланың көз дәлдігін, қол мергендігін және есептеуге деген бейімін дамытады. Сонымен қатар бұл ойын – қазақтың ұлттық болмысын, дәстүрін сақтауға ықпал ететін мәдени құндылықтардың бірі. Қазіргі таңда асық ату ресми түрде ұлттық спорт түрі ретінде танылып, мектептерде, ұлттық жарыстарда және халықаралық деңгейде насихатталуда.

Асық ату ойыны ғасырлар бойы қазақ қоғамында ерекше орын алып келген. Асық тек ойын құралы ғана емес, сонымен қатар қазақтың тұрмыс-тіршілігінде түрлі мақсатта қолданылған. Оларды балалардың қол моторикасын дамыту үшін, бата жасау кезінде, тіпті бал ашу рәсімдерінде пайдаланған.

Көне түркі дәуірінен бері асық қасиетті зат саналған. Кейбір асықтарды арнайы ою-өрнектермен әшекейлеп, түрлі түстерге бояған. Қазақ халқы асықты тек ойын құралы ретінде ғана емес, баланы ептілікке, шапшаңдыққа, мергендікке баулитын құрал деп қарастырған.

Асық ойыны ер балалардың арасында кең таралғанымен, кей өңірлерде қыз балалар да ойнаған. Ойын ептілікпен қатар, адамның мінезін тәрбиелейтін, шынайылық пен адалдыққа баулитын қасиетке ие болған.

Асық атудың бірнеше түрі бар, бірақ негізгі мақсаты – қарсыластың асығын дәл көздеп атып түсіру.

Негізгі ережелері:

1.Ойыншылар асықтарды белгілі бір тәртіппен тізіп қояды (қатар, шеңбер немесе үйме түрінде).

2.Әрбір ойыншы сақа деп аталатын ең ауыр асығын пайдаланып, белгіленген қашықтықтан (әдетте 3-5 метр) лақтырады.

3.Ойыншы қарсыластың асығын дәл тигізіп құлату арқылы ұпай жинайды немесе асықты өз еншісіне алады.

4.Кімнің асығы көп жиналса, сол жеңімпаз атанады.

Асық атудың бірнеше нұсқасы бар:

«Хан» – асықтардың ортасына хан асығы қойылып, оны бірінші болып атып түсіру керек.

«Құмар» – асықты төрт рет тастап, түскен жағына қарай ұпай есептеледі.

«Тасқала» – асықтардан мұнара жасап, оны дәл көздеп ату қажет.

Асық түрлері және олардың ерекшеліктері

Асықтардың бірнеше түрі бар, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі мен атқаратын қызметі бар:

Сақа – ойыншылар асықты дәл ату үшін қолданатын, арнайы іріктеліп алынған ең үлкен және ауыр асық.

Хан асық – әдетте ерекше түске боялатын немесе безендірілетін асық, оның ойында ерекше рөлі бар.

Қарапайым асық – кез келген асық, оны ойыншылар кезекпен атып ұпай жинайды.

Кейбір асықтарды ойыншылар арнайы әдіспен ауырлатып, салмақ қосу үшін қорғасын құятын болған.

Асық ату – бұл тек ойын емес, ұлттық мәдениеттің маңызды бір бөлшегі. Ойын адамның мергендігін, есептей білу қабілетін арттырып, дене қозғалысын дамытады. Сонымен қатар асық ойыны балалар мен жастардың бір-бірімен достық қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Асық ату – ресми түрде ұлттық спорт ретінде танылып, Қазақстанда бірнеше мәрте республикалық жарыстар ұйымдастырылды. 2017жылы ЮНЕСКО асық атуды адамзаттың материалдық емес мәдени мұрасы ретінде тіркеді.

Бүгінде асық ату мектеп бағдарламаларына енгізіліп, арнайы жарыстар өткізіледі. Қазақстандық спортшылар халықаралық турнирлерге қатысып, ұлттық ойынның жаңа деңгейге көтерілуіне үлес қосуда.

Асық ату – қазақ халқының көне ойындарының бірі. Бұл ойын тек көңіл көтеру үшін ғана емес, сонымен қатар жас ұрпақты мергендікке, жылдамдыққа, ептілікке және әділдікке баулитын ұлттық құндылық болып табылады. Тарихи тамыры терең бұл ойын қазіргі таңда қайта жанданып, ұлттық спорт түріне айналуда.

Асық ату ойынының маңыздылығы 2017 жылы ЮНЕСКО-ның материалдық емес мәдени мұралар тізіміне енгізілуімен расталды. Бүгінде Қазақстанда асық атудан түрлі жарыстар өтіп, балалар мен жастар арасында кеңінен насихатталуда. Бұл қазақ халқының мәдени мұрасын сақтау мен дәріптеудің маңызды қадамы болып табылады.

Қорыта айтқанда, асық ату – ата-бабаларымыздан жеткен құнды мұра. Бұл ойын ұлттық тәрбиенің ажырамас бөлігі болып, болашақ ұрпаққа аманат ретінде жеткізілуі керек.

Әдебиеттер

1. Ахметов К. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Өнер, 2010.
2. Сейдахметов Н. Қазақтың дәстүрлі ойындары. – Нұр-Сұлтан 2015.
3. Тойбекова А. Асық ойыны және оның тәрбиелік мәні Қазақ мәдениеті журналы, 2018.
4. Оразбаев С. Қазақтың ұлттық спорт түрлері. – Алматы: Білім, 2019.
5. Қазақтың ұлттық ойындары және олардың тәрбиелік мәні. – Астана, 2021.

ОРГАНИЗАЦИЯ ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА

Киличов С.-студент группы СТ-22-8р

Есенова А.Е.- к.с.н., доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

Лечебно-оздоровительный туризм — это один из важнейших направлений индустрии туризма, который сочетает в себе отдых и восстановление здоровья. Он включает различные формы рекреации, лечебных процедур и профилактических мероприятий, направленных на укрепление организма и улучшение качества жизни.

Особенности лечебно-оздоровительного туризма. Этот вид туризма базируется на использовании природных факторов, таких как минеральные воды, лечебные грязи, климатические условия, а также современных медицинских технологий. Главной целью является профилактика и лечение различных заболеваний, а также общее укрепление организма. В отличие от традиционного медицинского туризма, который фокусируется на проведении

хирургических операций и сложных медицинских процедур, лечебно-оздоровительный туризм ориентирован на мягкое восстановление организма и укрепление иммунитета.

Основные виды лечебно-оздоровительного туризма:

• Санаторно-курортное лечение – включает в себя комплексные программы на основе природных лечебных ресурсов, таких как термальные источники и целебные грязи.

• Бальнеологический туризм – основан на использовании минеральных вод для лечебных и профилактических целей. Популярные направления: Карловы Вары (Чехия), Баден-Баден (Германия), курорты Казахстана (Сарыагаш, Боровое).

• Климатотерапия – отдых в местах с особыми климатическими условиями, благоприятными для организма, например, горные и морские курорты.

• СПА- и велнес-туризм – включает комплекс услуг по расслаблению, детоксикации, восстановлению физического и эмоционального состояния.

• Фитнес-туризм – сочетает активный отдых с программами по коррекции веса и укреплению здоровья.

Основные этапы организации лечебно-оздоровительного туризма.

1. Выбор локации и курортной базы. Курорты должны обладать природными и медицинскими ресурсами, такими как минеральные воды, чистый воздух, благоприятный климат. Важны инфраструктура, транспортная доступность и комфортные условия проживания. 2. Разработка программ и услуг. Программы должны быть адаптированы под разные группы туристов: для людей с хроническими заболеваниями, для восстановления после травм, для улучшения общего самочувствия. Важно учитывать возрастные особенности клиентов и их уровень физической подготовки. 3.Медицинское сопровождение и персонал. Лечебные и оздоровительные процедуры должны проводиться под контролем специалистов. Важно наличие врачей, физиотерапевтов, массажистов и инструкторов по лечебной физкультуре. 4. Комфорт и досуг. Кроме лечебных процедур, туристам необходимо предлагать дополнительные услуги: экскурсии, культурные программы, занятия спортом, йогой и медитацией. Это помогает сочетать оздоровление с приятным времяпрепровождением.5.Реклама и продвижение. Для привлечения клиентов необходимо использовать маркетинговые инструменты: рекламу в социальных сетях, партнерские программы с туристическими агентствами, участие в туристических выставках. Особое внимание стоит уделить развитию внутреннего туризма и привлечению иностранных гостей.

Перспективы развития лечебно-оздоровительного туризма.

В последние годы наблюдается рост популярности оздоровительного отдыха, так как люди стремятся поддерживать здоровье без медикаментозного вмешательства. Особенно востребованы экологически чистые курорты, натуральные СПА-процедуры, программы детоксикации и комплексное восстановление организма. В Казахстане есть большой потенциал для развития этой отрасли, особенно с учетом уникальных природных условий и богатых минеральных источников. Для эффективного развития лечебно-оздоровительного туризма важно инвестировать в инфраструктуру, улучшать уровень сервиса и внедрять инновационные технологии в сферу медицинского туризма. Современный турист ориентирован не только на лечение, но и на получение положительных эмоций, поэтому качество предоставляемых услуг играет ключевую роль в конкурентоспособности курортов.

Современные тенденции в лечебно-оздоровительном туризме.

Сразвитием технологий и изменением потребностей туристов лечебно-оздоровительный туризм приобретает новые формы. Люди стали больше заботиться о своем здоровье и предпочитают профилактику болезней, а не их лечение. В связи с этим популярными становятся персонализированные программы оздоровления, цифровые технологии в медицине и интеграция традиционных методов с современнымипрактиками.Одной из ключевых тенденций является медицинская персонализация. Курорты предлагают индивидуальные программы на основе генетического тестирования, анализа состава тела и медицинских показателей. Это позволяет подбирать процедуры, питание и физическую активность в зависимости от особенностей организма каждого туриста.

Другим важным направлением является эко-туризм и биохакинг. Всё больше людей выбирают курорты в экологически чистых регионах, где применяются натуральные методы оздоровления: органическое питание, детокс-программы, купание в природных термальных источниках, медитации и дыхательные практики. Это сочетание дает возможность не только восстановить физическое здоровье, но и улучшить психологическое состояние.Также растет интерес к цифровым технологиям в оздоровительном туризме. Многие курорты внедряют онлайн-консультации врачей, мобильные приложения для контроля здоровья, виртуальные фитнес-программы. Например, турист может заранее пройти диагностику и получить рекомендации по лечению, а затем после поездки продолжить наблюдение у специалистов дистанционно.

Проблемы и вызовы в развитии лечебно-оздоровительного туризма.

Несмотря на активное развитие отрасли, существуют определенные трудности, мешающие ее полному раскрытию. Одна из главных проблем — нехватка квалифицированных специалистов. Для предоставления качественных услуг необходимы опытные врачи, физиотерапевты, диетологи, инструкторы по реабилитации. Во многих странах наблюдается дефицит таких кадров, особенно в небольших курортных городах. Еще одной проблемой является устаревшая инфраструктура на многих лечебных курортах. Некоторые санатории и здравницы требуют реконструкции и модернизации. Недостаточное финансирование приводит к снижению уровня сервиса, что сказывается на привлекательности таких объектов для туристов. Также важно учитывать экономический фактор. Стоимость оздоровительных программ иногда бывает высокой, что делает такие поездки недоступными для некоторых категорий населения. Развитие государственных программ поддержки лечебно-оздоровительного туризма могло бы способствовать увеличению доступности таких услуг.

Будущее лечебно-оздоровительного туризма.

Перспективы развития отрасли связаны с интеграцией новых технологий, развитием инфраструктуры и повышением качества услуг. В ближайшие годы можно ожидать увеличения числа экологически чистых и инновационных курортов, а также более широкой доступности персонализированных программ оздоровления.Лечебно-оздоровительный туризм играет важную роль в сохранении здоровья населения и профилактике заболеваний. Его развитие способствует не только улучшению качества жизни людей, но и экономическому росту регионов, привлечению иностранных туристов и созданию новых рабочих мест. В условиях глобальной тенденции к здоровому образу жизни эта сфера будет только набирать популярность и расширяться.

Литература

1. Алимова Л. Р., Мальцева Т. А. Лечебно-оздоровительный туризм: теория и практика. – Москва: Академия, 2020.
2. Баевский Р. М. Оздоровительный туризм: методология и организация. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Гуляев В. Г. Туризм: экономика, управление, устойчивое развитие. – Москва: Финансы и статистика, 2018.
4. Дурович А. П., Копанев А. С. Организация туристической деятельности. – Минск: Новое знание, 2021.
5. Зорин И. В., Квартальнов В. А. Современные тенденции в лечебно-оздоровительном туризме. – Москва: Юнити-Дана, 2022.
6. Карпова Г. А. Санаторно-курортное лечение: организация и управление. – Екатеринбург: Уральский университет, 2017.
7. Назарова Г. В. Оздоровительный и медицинский туризм. – Москва: КноРус, 2021.
8. Официальный сайт Всемирной туристской организации (UNWTO) – https://www.unwto.org.
9. Суханова Н. В. Экологический туризм и его влияние на здоровье человека. – Новосибирск: СибАК, 2020.
10. Филиппов А. В. СПА и велнес-индустрия: современные направления развития. – Санкт-Петербург: Лань, 2019.

ӘОЖ 338.48

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КУРОРТТЫҚ ТУРИЗМ: ӘЛЕУЕТІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Кистауова Ж., Назарбаева А. – СТ-21-8к2 тобының студенттері
Досболова А.Ж. - экономика ғылымдарының магистрі, оқытушы

Курорттық туризм минералды сулар, емдік балшық және климаттық жағдайлар сияқты табиғи ресурстарды пайдалана отырып, демалысты емдеумен біріктіреді. Санаторийлер мен курорттар әртүрлі емдеу және оңалту бағдарламаларын, сондай-ақ денсаулықты нығайту қызметтерін ұсынады.

Курорттық туризмнің негізгі тенденциялары:

- Сауықтыру туризмінің танымалдығы: заманауи туристер релаксацияны денсаулыққа, соның ішінде йога, медитация және спа процедураларына біріктіретін бағыттарды көбірек таңдайды.
- Технологиялық инновациялар: онлайн брондау және жекелендірілген емдеу бағдарламалары сияқты цифрлық технологияларды енгізу Қызметтерді қол жетімді және ыңғайлы етеді.
- Тұрақтылық: жаңартылатын энергияны пайдаланатын және тұрақты дамуды қолдайтын экологиялық таза курорттарға сұраныс артып келеді.
- Жаһандану: Оңтүстік-Шығыс Азия және Таяу Шығыс сияқты дәстүрлі аймақтардан тыс жаңа бағыттар пайда болып, туристерге мүмкіндік береді.

Санаторий-курорттық қызметтердің әлемдік нарығы халықтың сауықтыру мен аурудың алдын алудың маңыздылығы туралы хабардарлығын арттырумен байланысты тұрақты өсуді көрсетеді. Нарық 2030 жылға қарай орташа жылдық қарқынмен 7-10% өседі деп күтілуде. Бұл өсудің негізгі қозғаушы күштері-халықтың қартаюы, созылмалы аурулардың көбеюі және салауатты өмір салтын ұстану.

Дегенмен, нарық қызметтердің жоғары құны және нарық қатысушыларынан бейімделу мен инновацияны қажет ететін экологиялық стандарттарды сақтау қажеттілігі сияқты қиындықтарға тап болады.

Осылайша, курорттық туризм денсаулықты қалпына келтіргісі келетін және жағымды ортада демалғысы келетін адамдарды тартады, бұл релаксацияға, стрессті азайтуға және жалпы әл-ауқатты жақсартуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның табиғи ресурстары — минералды бұлақтар, емдік балшықтар, тұзды көлдер және таулы ландшафттар — елді емдеу және демалу туризмінің негізіне айналған. Экология министрлігінің мәліметі бойынша, мұнда 80-ден астам минералды су кен орны, ондаған термалды көздер мен бірегей табиғи объектілер бар, олардың әрқайсысы денсаулықты нығайтуға арналған мамандандырылған курорттардың дамуына ықпал етеді.

Елдегі ең танымал бальнеологиялық орталық — Түркістан облысындағы Сарыағаш. Оның сульфатты-бикарбонатты сулары асқазан-ішек, тірек-қимыл және жүйке жүйесінің ауруларын емдейді. Жылына 50 мыңдай адамды қабылдайтын бұл курорт КСРО кезінен бері өз маңыздылығын сақтап келеді. Алматы облысында орналасқан Ақсу бұлақтары (су температурасы 42°C) тері мен буын ауруларына арналған процедуралар үшін пайдаланылады.

Оңтүстік-шығыстағы Алакөл (ауданы 2,6 мың км²) — Өлі теңізге ұқсас тұздылығы (15 г/л) және емдік балшықтарымен танымал. 2022 жылы маусымда көлге 100 мыңнан астам турист келді. Алматы облысындағы Тұзкөл балшықтары артрит, радикулит және тері ауруларын емдеуге жарамды.

Солтүстіктегі Бурабай табиғатымен (14 көл, қарағайлы ормандар) және климатымен ерекшеленеді. Таза ауасы тыныс алу жүйесі мен жүйке ауруларына пайдалы. 2021 жылы аймақ 300 мың туристті қабылдады. Мұнда «Рахат сарайы», «Ақжайық» сияқты санаторийлер жұмыс істейді.

Қарағанды облысындағы Жұмақты көздері (температурасы 58°C) күкіртті құрамымен тері және буын ауруларын емдейді. 2020 жылы салынған заманауи санаторий жылына 10 мың адамға қызмет көрсетеді. Түркістан облысындағы Түркістан минералды сулары (1972 жылдан бері пайдаланылады) асқазан-ішек және буын проблемаларына арналған. 2021 жылы 30 мың адамға қол ұшын берді.

Үкімет курорттарды жаңартуға және туристік ағымды арттыруға белсенді инвестиция салуда. Сарыағаш пен Алакөлде жаңа санаторийлер салынуда, көлік инфрақұрылымы жақсаруда. Елдің Климаттық әртүрлілігі емдеуді даладан тау шаңғысы курорттарына дейін демалыспен біріктіруге мүмкіндік береді.

Минералды сулар, емдік балшық және табиғи ландшафттар Қазақстанға Орталық Азия мен әлемдік деңгейдегі сауықтыру туризмінің орталығына айналуға мүмкіндік береді. Инфрақұрылым мен маркетингтік стратегияларды дамыту арқылы ел осы саладағы бәсекеге қабілеттілігін арттыра алады.Қазақстандағы санаторий-курорттық ұйымдардың қаржылық көрсеткіштері оң серпінді көрсетуде. Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, 2021 жылы ішкі туризммен байланысты шығыстар 2020 жылғы 568,9 млрд теңгеден 786,4 млрд теңгеге дейін ұлғайды. Осы соманың 324,5 млрд теңгесі келу туризміне, ал 461,9 млрд теңгесі ішкі туризмге тиесілі болды.

2022 жылы Қазақстанда 172 санаторий-курорттық ұйым, оның ішінде 109 санаторий және 27 оңалту орталығы жұмыс істеді. Шипажай төсектерінің жалпы саны 22 091 құрады, оның 4 238-і балаларға арналған. Бір жыл ішінде бұл мекемелердің қызметтерін 379 555 адам алды, оның ішінде 845 резидент емес.

Алайда, көрсеткіштердің өсуіне қарамастан, көптеген санаторийлер рентабельділік шегінде жұмыс істейді. COVID-19 пандемиясына дейін қосымша кірістер банкеттер мен басқа да іс-шаралар арқылы қамтамасыз етілді. Пандемия кезінде енгізілген шектеулер бұл мүмкіндіктерді төмендетіп, қаржылық нәтижелерге кері әсерін тигізді.

Санаторий-курорттық мекемелердің кірістілігін арттыру үшін кіріс көздерін әртараптандыру, көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту және клиенттердің өзгеріп отыратын қажеттіліктеріне бейімделу қажет. Бұл қаржылық тұрақтылықты нығайтуға және отандық және шетелдік туристер үшін қазақстандық санаторийлердің тартымдылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы санаторий-курорттық туризмнің даму перспективалары зор деп айтуға болады. Елде сауықтыру және емдеу үшін пайдалануға болатын бірегей табиғи және мәдени ресурстар бар. Соңғы жылдары Қазақстан Үкіметі заманауи технологиялар мен емдеу әдістерін енгізе отырып, сондай-ақ Қызмет көрсету сапасын жақсарта отырып, осы саланы дамытуға көп көңіл бөлуде.

Алайда, барлық жетістіктерге қарамастан, Қазақстандағы санаторий-курорттық туризм кейбір проблемаларға тап болады. Мысалы, кейбір санаторийлерде заманауи жабдықтар мен инфрақұрылымның жетіспеушілігі, қызмет көрсету деңгейінің төмендігі және туристердің сауықтыру мүмкіндіктері туралы хабардар болмауы. Осы мәселелерді шешу үшін санаторийлер мен курорттарды жаңғыртуға инвестиция салуды жалғастыру, қызметкерлердің кәсібилігін арттыру және ақпараттық науқандар жүргізу қажет.

Әдебиеттер

1. Абдрахманова, Г. А. Қазақстандағы санаторий-курорттық туризм: даму мәселелері мен перспективалары / / Алматы Экономика және статистика университетінің хабаршысы. - 2019. - №3. - Б.56-64.
2. Баймұхамбетов, Е. С. Қазақстанда санаторий-курорттық туризмді дамыту / / Экономика және басқару. - 2018. - №2. - 78-85 Б.
3. Иванова, Л. в. Қазақстандағы санаторий-курорттық туризмді дамыту перспективалары // туристік бизнес. - 2020. - №4. - Б.34-41.
4. Кожевников, а. Н. Қазақстандағы санаторий-курорт саласының ағымдағы жай-күйін талдау / / экономикалық ғылымдар. - 2019. - №5. - 92-100 ББ.
5. Мұхтарова, з. т. Қазақстанның санаторий-курорттық ресурстары: пайдалану жағдайы мен бағыттары / / экономика мәселелері. - 2018. - №6. - 112-120 ББ.

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕРСОНАЛ-ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ

Колдасова А. -студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н., доцент, зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

Персонал-технологии – это совокупность инструментов, методов и цифровых решений, направленных на управление персоналом и повышение эффективности работы сотрудников. В ресторанном бизнесе они помогают решать ключевые кадровые проблемы: высокую текучесть, сложности с адаптацией и обучением новых сотрудников, снижение мотивации персонала и необходимость контроля качества обслуживания. Современные технологии позволяют автоматизировать процессы подбора и обучения персонала, внедрять программы мотивации и удержания кадров, а также повышать качество сервиса за счет объективной оценки эффективности сотрудников. Внедрение таких решений способствует снижению затрат на HR-процессы, улучшению корпоративной культуры. Персонал-технологии позволяют автоматизировать процессы, связанные с подбором, обучением, мотивацией и контролем сотрудников в ресторанном бизнесе. Одной из ключевых проблем ресторанной отрасли является

высокая текучесть кадров. Согласно исследованиям, средний срок работы официанта или кассира в ресторане быстрого питания составляет 4-6 месяцев, а у поваров – 8-12 месяцев. Это приводит к постоянным затратам на подбор и обучение новых сотрудников, что негативно сказывается на операционной деятельности бизнеса. Персонал-технологии в ресторанном бизнесе не только улучшают управление кадрами, но и позволяют более гибко адаптироваться к изменяющимся условиям рынка. В условиях высокой конкуренции и возрастающих требований потребителей рестораны вынуждены искать новые способы повышения эффективности сотрудников и улучшения сервиса. В последние годы наблюдается активное развитие технологий, направленных на оптимизацию работы персонала и снижение затрат, связанных с управлением кадрами.

Одним из ключевых направлений является внедрение искусственного интеллекта и больших данных (Big Data) в процессы управления персоналом. Современные алгоритмы позволяют анализировать данные о работе сотрудников, их вовлеченности, удовлетворенности и даже предсказывать вероятность увольнения. Например, в крупных ресторанных сетях, таких как Starbucks, используются системы прогнозирования текучести кадров, которые помогают выявить потенциально нестабильных сотрудников и предложить им индивидуальные программы мотивации. Еще одно важное направление – цифровые HR-платформы, которые объединяют в себе функции подбора, адаптации, обучения и оценки персонала. Такие системы позволяют снизить нагрузку на HR-отдел, автоматизировав большинство рутинных процессов. Например, платформа SAP SuccessFactors используется в международных ресторанных сетях для централизованного управления персоналом, а российские компании все чаще внедряют отечественные разработки, такие как 1С: Зарплата и Управление Персоналом.

Автоматизация подбора персонала помогает значительно сократить временные и финансовые затраты на поиск работников. Онлайн-платформы для найма, такие как Head Hunter, Worki и Avito, позволяют ресторанам быстро находить кандидатов. Дополнительно внедряются системы искусственного интеллекта и чат-боты, которые анализируют резюме и проводят первичный отбор. Например, сети быстрого питания KFC и McDonald’s используют алгоритмы для автоматического анализа анкет, что снижает нагрузку на HR-специалистов и ускоряет процесс найма. Адаптация и обучение персонала также становятся более эффективными благодаря цифровым технологиям. Онлайн-платформы для обучения, такие как iSpring, Teachbase и Eduson, позволяют новым сотрудникам проходить вводный инструктаж в удобное время, а работодателям – контролировать их прогресс. В некоторых крупных сетях ресторанов внедрены VR-симуляторы, которые помогают персоналу тренироваться в условиях, приближенных к реальным. Например, в KFC используют VR-тренировки для поваров, позволяя им отработать стандартные процедуры перед выходом на рабочее место. Важным аспектом становится внедрение технологий биометрической идентификации. Многие рестораны используют системы распознавания лиц и отпечатков пальцев для контроля рабочего времени сотрудников. Это позволяет исключить случаи мошенничества с отметками о приходе на смену, а также повысить дисциплину. В сети ресторанов быстрого питания Wendy’s биометрические системы помогли снизить уровень нарушений, связанных с прогулами и опозданиями, на 15%. Кроме того, персонал-технологии способствуют улучшению внутренних коммуникаций между сотрудниками и менеджментом. В последние годы набирают популярность корпоративные мобильные приложения, которые позволяют работникам оперативно получать информацию о графике смен, акциях, изменениях в меню и стандартных операционных процедурах. Например, McDonald’s внедрил мобильное приложение для сотрудников, где они могут просматривать расписание, обмениваться сменами, получать обучающие материалы и оставлять обратную связь. Это значительно повысило вовлеченность персонала и снизило количество конфликтных ситуаций, связанных с планированием рабочего времени.

Еще один тренд – использование технологий виртуальной и дополненной реальности для обучения сотрудников. Помимо KFC, такие решения активно тестируют другие компании. Например, сеть Starbucks использует VR-симуляторы для обучения бариста техникам приготовления кофе и взаимодействию с клиентами. Это позволяет снизить затраты на обучение, поскольку новичкам не нужно использовать реальные продукты, а также ускоряет процесс адаптации новых сотрудников. В современных ресторанах внедряются программы, основанные на психометрическом анализе, который позволяет определить индивидуальные потребности сотрудников. Например, одним сотрудникам важны дополнительные выходные, другим – премии, а третьим – карьерный рост. Системы персонализированной мотивации позволяют учитывать эти факторы и предлагать работникам наиболее подходящие стимулы, что повышает их удовлетворенность работой и снижает текучесть кадров.

Автоматизация процесса оценки эффективности персонала также играет важную роль. В ряде ресторанов применяются системы видеоаналитики, которые оценивают скорость работы сотрудников, их взаимодействие с клиентами и соблюдение стандартов компании. В некоторых заведениях используются даже алгоритмы анализа настроения клиентов, которые помогают оценить качество обслуживания на основе выражений лица посетителей. Несмотря на очевидные преимущества, внедрение персонал-технологий в ресторанный бизнес связано с рядом вызовов. Во-первых, не все технологии оказываются эффективными в условиях высокой текучести кадров, поскольку требуют времени на обучение и адаптацию персонала. Во-вторых, автоматизация некоторых HR-процессов может привести к снижению личного контакта между сотрудниками и менеджментом, что иногда негативно сказывается на корпоративной культуре. В-третьих, использование технологий мониторинга и контроля работы может вызвать у персонала недоверие и сопротивление. В будущем можно ожидать дальнейшего развития персонал-технологий. В частности, будут совершенствоваться алгоритмы прогнозирования поведения сотрудников, появятся новые системы виртуального обучения, а также технологии, позволяющие интегрировать персональные предпочтения работников в корпоративные программы мотивации. Уже сегодня некоторые компании тестируют искусственный интеллект для персонального подбора графиков работы, который учитывает биоритмы сотрудников и их личные предпочтения, чтобы повысить их продуктивность.

Программы мотивации и удержания персонала – важный аспект персонал-технологий. Многие рестораны внедряют системы геймификации, в которых сотрудники получают бонусы за выполнение KPI (например, скорость обслуживания, количество проданных блюд по спецпредложению). В сети Burger King действует программа цифровых бонусов, где работники накапливают баллы за качественное выполнение работы и могут обменять их на премии или дополнительные выходные.

Тем не менее, персонал-технологии становятся неотъемлемой частью ресторанного бизнеса. Они помогают не только автоматизировать HR-процессы, но и повысить удовлетворенность сотрудников, улучшить сервис и повысить конкурентоспособность заведения. В будущем можно ожидать дальнейшего развития искусственного интеллекта в подборе и управлении персоналом, внедрения персонализированных систем мотивации и более широкого использования VR и AR для обучения сотрудников.

Литература

1. Аверьянов К.Е. Современные технологии управления персоналом в ресторанном бизнесе. — Москва: Экономика, 2023.
2. Беляев В.Н. Цифровизация ресторанного бизнеса: новые тренды. // Журнал «Ресторанный бизнес», 2024, №3, с. 45-52.
3. Государственная программа «Цифровая экономика Российской Федерации». URL: https://digital.gov.ru/
4. Официальный сайт сети ресторанов McDonald’s. URL: https://www.mcdonalds.com/
5. Официальный сайт KFC. URL: https://global.kfc.com/
6. Работа и персонал в ресторанном бизнесе. — Санкт-Петербург: Питер, 2022.

ӘОЖ 796

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ САЛАСЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Көшекова Э.– СТ-24-5к1 тобының студенті
Кенжеев М.С.– магистр, оқытушы

Бұл мақалада басқа елдердің оқу-тәрбие процесінде жасанды интеллектті қолдану тәжірибесі және дене шынықтыру және спорт саласындағы кадрларды даярлау қарастырылады. Жаттығу процесіне цифрлық әдістерді енгізудің, сондай-ақ спортшыларды бәсекеге қабілетті жарыстарға дайындаудың артықшылығы негізделген. Деректерді талдау мен өңдеудің заманауи цифрлық әдістерінің негізгі артықшылықтары тұжырымдалған.

Қазіргі қоғамда коронавирустық инфекцияның таралу тәжірибесін (2019 ковит) ескере отырып, дене шынықтыру мен спортқа білікті кадрларды даярлау процесінде неғұрлым озық цифрлық технологияларды енгізу қажет. Ковит 19 эпидемиясы көптеген елдердің көптеген салаларына әсер ететін жаһандық проблемаға айналды, дене шынықтыру және спорт саласы да ерекшелік емес. Оқу орындары коронавирустық инфекцияның таралуын болдырмау үшін шектеулер мен алдын-алу шараларын ескере отырып, оқу процесін түзету қажеттілігімен күресуде. Қашықтықтан оқыту технологиялары арқылы білім беру нысандарына көшу, сондай-ақ оқу процесін жоспарлау, ұйымдастыру және меңгеру қажеттілігі туындады, бұл ұйым қызметкерлерінің ерекше қашықтықтан жұмыс істеуге көшуімен қиындады... Заманауи цифрлық ақпараттық технологиялар тек оқу процесінің өзін ғана емес, сонымен қатар емтихандарды басқаруды, қорытынды іріктеу жұмыстарын қорғауды және басқа шараларды қамтуы керек. Мұғалімдер мен жаттықтырушылар ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТКЕ негізделген цифрлық ақпараттық ресурстар мен қосымшаларды құруда және пайдалануда қиындықтарға тап болды. Бұл тұрғыда, ең алдымен, дене шынықтыруды цифрлық түрлендіру тәжірибесін және дене шынықтыру мен спорт саласын талдау және енгізу мәселелері қазіргі заманғы цифрлық білім беру ресурстарын (жаңа буын дидактикалық материалдарын) құру мен интеграциялаумен байланысты.). Университеттердің оқу процесінде жасанды интеллектті қолдану ерекше өзекті болып отыр.. Мәдениет және спорт саласындағы адамдар [2].

Оқытудың ерекшеліктеріне цифрлық технологиялар (коммуникациялық, мультимедиялық, гипермәтіндік, арнайы және т.б.) жатады.). В.), оларды цифрлық қоғамдастықтың аспектілерін ескере отырып, білім беру процесін қалыптастыру үшін пайдалану ықтималдығын не анықтайды. Интернетті пайдаланудың арқасында коммуникация айтарлықтай жеңілдейтін жаһандық ақпараттық кеңістік жағдайында мемлекеттік саясаттың негізгі бағыты цифрлық технологияларды дамыту және оларды дене шынықтыру мен спортты қоса алғанда, адам қызметінің барлық салаларына интеграциялау болып табылады. [1] жасанды интеллектке негізделген құралдарды енгізу білім беру жүйесін жетілдіруге және кәсіби мәселелерді шешу үшін жаңа ақпараттық және цифрлық технологиялармен таныс тиісті қызметкерлерді даярлауға ынталандырады. Заманауи цифрлық құралдар ақпарат алудың жаңа тәсілдерінің негізінде жатыр және болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау процесінде белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін білім беру құралдары болып табылады.

Енді дене шынықтыру мен спортқа жасанды интеллектке негізделген цифрлық технологияларды енгізу арқылы біз оқу үлгерімін арттырып, уақытты үнемдеп қана қоймай, сонымен қатар білім беру процесін келесі деңгейге көтеретін сынақтар мен зерттеулердің нақты нәтижелерін ала аламыз..

Крикет туралы Арнайы білім жылдам боулинг техникасының артықшылықтарын талдау және бағалау және боулингтегі таланттарды анықтау үшін де қолданылады. Зерттеу сонымен қатар әртүрлі спорт түрлеріндегі қозғалыстарды бағалау үшін диагностикалық құралдарды пайдалана отырып, спорттық биомеханикада жасанды интеллектті пайдаланудың кең тәжірибесін сипаттайды. Басқа зерттеулер маңызды спорттық деректердегі қозғалыс реттілігін бөлу, жіктеу, анықтау және болжау үшін машиналық оқыту әдістерін әзірлеуге бағытталған. Бүгінгі таңда

синтетикалық нейрондық желілер сияқты өзін-өзі оқытатын алгоритмдерді қолданатын нәтижелерді талдау спорт пен академиялық пәндерге қатысты Математика мен информатикада перспективалық қолдану ретінде қарастырылады. Қозғалыстарды талдау және бағалау үшін сарапшылық білімді пайдаланудың сәтті тәжірибесін гольф, теннис, футбол немесе баскетбол сияқты спорт түрлерінен де табуға болады. Мысалы, авторлар карталарды жасау үшін болжамдар ұсынады.

Жасанды интеллектті қолдану көптеген спорт түрлерінде сәтті болғандықтан, компьютерлік спортпен байланысты ойындармен тәжірибе жасаған жөн. Синтетикалық білім беру жарыс немесе жаттығу кезінде тартылған бұлшықеттерге негізделген ойыншының қол қимылдарына негізделген алгоритмді жасай алады. Сондықтан белгілі бір сипаттамаларды дамытуға бағытталған арнайы тренажерлар жасауға болады, олар пайдалы болады және ойыншылардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Көптеген әдеби дереккөздерді талдай отырып, сараптамалық білімді білім беру үдерісіне енгізу, Сондай-ақ Дене Шынықтыру және спорт саласындағы кадрларды даярлауды қолдану студенттер мен спортшылардың мінездемелері мен дағдыларының жақсы және теңгерімді дамуына ықпал ете алады деген қорытынды жасауға болады... Жасанды интеллектті білім беру процестерінде қолдану ойыншылардың барлық әлсіз жақтары туралы ақпаратты қысқа мерзімде және жақсы форматта бере алады, спорттық деректердің барлық түрлерін талдай алады, модельдейді және әртүрлі динамикалық жүйелерді анықтай алады..Бұл әртүрлі спорттық білімі бар ойыншыларды білдіреді.

Әдебиеттер

1. Блинов В. И., Есенина Е. Ю., Сергеев И. С. Цифровая дидактика профессионального образования и обучения (ключевые тезисы) // Среднее профессиональное образование. – 2019. – №. 3. – С. 3-8.
2. Петров П. К. Цифровые информационные технологии как новый этап в развитии физкультурного образования и сферы физической культуры и спорта // Современные проблемы науки и образования. – 2020. – №. 3. – С. 86-86.
3. Acikkar M. et al. Support vector machines for aerobic fitness prediction of athletes //Expert Systems with Applications. – 2009. – Т. 36. – №. 2. – С. 3596-3602.
4. Baca A., Kornfeind P. Stability analysis of motion patterns in biathlon shooting //Human movement science. – 2012. – Т. 31. – №. 2. – С. 295-302.
5. Novatchkov H., Baca A. Artificial intelligence in sports on the example of weight training //Journal of sports science & medicine. – 2013. – Т. 12. – №. 1. – С. 27.

УДК 796.01.

ИССЛЕДОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КИБЕРСПОРТСМЕНОВ

Қонысбаев Н.Ғ. - студент группы СТ-24-3к
Алтаева Г.Н. - магистр, старший преподаватель

В 2021 году Международный Олимпийский комитет провел первую виртуальную серию Олимпийских игр (Olympic Virtual Series), данный турнир был приурочен к летним Олимпийским играм в Токио. Это свидетельствует о повышенном интересе общества к компьютерному спорту и предоставлении широких возможностей для перспективного развития данного вида спорта.

Цель исследования- теоретический анализ физиологических показателей киберспортсменов, на основе современной научной литературы.

Задачи исследования- обозначить основные проблемы теоретико-методологического обеспечения спортивной подготовки в компьютерном спорте. В настоящее время казахская и зарубежная научно-методическая литература не восполняет в достаточной степени потребности компьютерного спорта по вопросам теории и методики спортивной тренировки. Существует серьезные пробелы в научно-методическом обосновании применения средств тренировки и отсутствии комплексных методик для решения конкретных тренировочных задач во всех дисциплинах компьютерного спорта. Недостатоно внимания уделяется таким дисциплинам как файтинги, стратегии в реальном времени, техническим и спортивным симуляторам, а также соревновательным головоломкам.

Одной из первых стран Мира, которая признала компьютерный спорт официальным видом спорта, стала Республика Казахстан. Киберспорт в том виде, как мы его наблюдаем сейчас, берет свое начало с игры «Quake», сыгранной американскими студентами по Интернету в 1997 году. В современной истории киберспорт уже является развитым видом спорта, имеет поддержку крупнейших корпораций, которые вкладывают в развитие этого спорта ежегодно миллионы долларов.

Представление о киберспортсменах как о не особо спортивных или асоциальных игроках плавно устаревает. Большинство профессиональных игроков находятся не просто в отличной физической форме, они проводят по несколько часов в тренажерном зале каждый день- как и спортсмены в классических видах спорта. Обычный день киберспортсмена выглядит так:

-игрок приходит на работу
- всей командой обсуждают тренировочный план
- тренировки;
- обед посередине дня
- тренировки;

К тому времени, когда они вернутся домой, в конце дня, они отыграют примерно 6-10 часов в избранной дисциплине, и некоторые продолжат играть дома. По официальнымданным игроки «team Liquid», тренируются за компьютером не менее 50 часов в неделю, и большинство проводят в игре гораздо больше времени. Тем не менее в большом количестве зарубежных современных научных источников все еще можно встретить дискуссию относительно является ли компьютерный спорт- спортом [1].

Соревнования по виду спорта «компьютерный спорт» проводятся в спортивных дисциплинах, включенных в реестр видов спорта Комитета по делам спорта и физической культуры Министерства туризма и спорта Республики Казахстан:

-боевая арена

- соревновательные головоломки
- спортивный симулятор
- стратегия в реальном времени
- технический симулятор

Научное сообщество в последние годы проявляет особый интерес к киберспорту. Проводятся научные исследования, повышается роль практических научных работ, множество научных деятелей уделяют особое внимание оценке влияни компьютерных игр на здоровье киберспортсменов и геймеров. Например, немало исследований было посвящено определению уровню кортизола- «гормона стресса» у профессиональных киберспортсменов [2,3].

Исследования свидетельствуют о том, что уровень кортизола у профессиональных игроков, во время матча близок к профессиональным гонщикам. А также, чем выше уровень киберспортсмена, тем выше уровень кортизола в крови- это обосновано тем, что опытные киберспортсмены имеют более высокие психологические ожидания, возложенные на их собственное выступление перед соренованиями. Особый интерес представляют труды посвященные анализу работы кровеносной системы киберспортсменов [4].

Следующий показатель, который в значительной степени изучен в киберспорте- это частота сердечных сокращений во время игры. Этому вопросу, особенно в зарубежной литературе уделялось много внимания [5].

Во время игры ЧСС у профессиональных игроков достигает 160-180 ударов в минуту. Такая частота сердечных сокращений характерна для пловцов или легкоатлетов спринтеров. Приведенные факты свидетельствуют о высоких требованиях компьютерного спорта к уровню подготовленности занимающегося.

Карьера профессиональных игроков завершается к 25-30 годам, в разных источниках возраст варьируется, но неизменно одно-завершение карьеры связано соснижением показателей когнитивных способностей, скорости реакции, времени принятия решения, памяти, внимания и т.д. [6].

Грячевой Д.В. (2018) было проведено исследование направленное на оценку влияния физиологических показателей на качество игры занимающихся компьютерным спортом, атвором определены средние показатели частоты сердечных сокращений до и после занятий компьютерным спортом, средний показатель до игры составил 77-81 уд/мин, после игры 118-122 уд/мин [7].

По мнению некоторых авторов, профессиональные киберспортсмены, в том числе после окончания карьеры могут совершить переход в технические виды спорта или же быть привлеченными для работы в силовых структурах [8].

Анализ современных исследований показал, что киберспортивные игроки высокой квалификации демонстрируют более высокие показатели мелкой моторики и времени реакции, чем игроки низкого уровня квалификации [9].

Аналогичным образом, воздействие киберспорта может способствовать развитию свойств внимания, в частности переключению внимания, умению отстраниться от ситуации, тренировке самоконтроля и релаксации.

По мнению Kleinman E. (2022) стать квалифицированным киберспортсменом- непростая задача, существует ограниченное количество киберспортивных школ и новичкам часто приходится учиться самостоятельно, в отсутствии экспертного руководства. В таких обстоятельствах обучение может быть сопряжено с неуверенностью и чувством неадекватности, что может привести к разочарованию и прекращению тренировок [10].

Особое внимание стоит уделить вопросам здоровья киберспортсменов, т.к. особенности тренировочной и соревновательной деятельности оказывают и негативное влияние на здоровье игроков [11].

Так по результатам исследования Wing-Kai Lam (2022) профессиональные киберспортсмены могут сохранять высокие показатели концентрации внимания в течение двух или трех игровых матчей. Усталость обычно проявляется во второй половине дня (48%) и вечером (28%). Примерно одна четверть обследованных страдали от болей в пояснице и верхней части спины [12].

По результатам исследования Smith M. (2022) выявлены основные стрессоры киберспортсменов и их влияние на возможное появление проблем со сном, эмоциональное выгорание, социальную фобию и в том числе психические расстройства. Киберспортсмены в ходе тренировочной и соревновательной деятельности сталкиваются со специфическими требованиями, которые отличаются от тех, с которыми сталкиваются спортсмены традиционных видов спорта при высокой когнитивной нагрузке, которая включает внимание, обработку информации и зрительно- пространственные навыки. Кроме того, в то время как в большинстве видов спорта есть межсезонье и регламентированные периоды подготовки, киберспортсмены могут соревноватьсяв течение всего года.

Подводя итоги исследования можно сказать, что анализ основных факторов стресса, с которыми сталкиваются киберспортсмены, позволил выявить наиболее существенные из них по степени своего негативного воздействия. Ими оказались: негативное отношение зрителей и недоброжелательная коммуникация внутри команды.

Литература
1. Hollman K., Giel T. eSports-Competitive sports or recreational activity?//Sport management review.-2018.-Т.21.-№1.-С.14-20
3. Демеуов А.К., Алтаева Г.Н., Раимбекова Г.С. Исследование научных основ общей физической подготовки киберспортсменов // Bulletin almanach science association France-Kazakhstan. – 2024. –№5.-С.145-148
4. Демеуов А.К., Алтаева Г.Н. Исследование физиологических показателей киберспортсменов // Республиканский научный журнал «Qazaqtanu».- 2024.-№3 (23) 09 – С. 63-68.
5. Rhoden G. et al. Blood glucose levels in response to 1 hour of esports training: A pilot study // International Journal of Esports.- 2021.- Т.1. - №1.
6. Silva A.S., Correia M.V., Silva H.p. Invisible ECG for High Throughput Screening in eSports // Sensors.- 2021. – Т.21. - №22. – С.7601.
7. Рудин А.А. Влияния возраста на результативность киберспортсменов /А.А.Рудин// Шаг в науку: сборник статей по материалам III научно-практической конференции института естествознания и спортивных технологий, Москва, 20 декабря 2019 года.- Москва: Московский городской педагогический университет, 2019.- С.250-255.
8. Грачева Д.В. и др. Влияние физиологических показателей киберспортсменов РЭУ им ГВ Плеханова за качество игры // Направление 1 Совершенствование системы физического воспитания в образовательных организациях с учетом современных требований: реализация инновационных подходов и технологий. – 2018.- С.355.
9. Fisher J., Foust J. Girl Gamers, Soldiers, and Public Relations: Analyzing Gender Representation in US Army Esports // Journal of Communication. – 2022. – Т.72.-№ 2.- С. 165-186.
10. Toth A.J. et al. The effect of expertise, training and neurostimulation on sensory- motor skill in esports // Computers in Human Behavior. – 2021. – Т.212. – С. 106782
11. KleinmanE., Shergadwala M.N., Seif El-Nasr M.Kills, Deaths, and (Computational) Assists: Identifying Opportunities for Computational Support in Esport Learning // CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. – 2022. С. 1-13.
12. Майоренко И.А., Яцкевич Е.С. Негативное влияние киберспорта на общее развитие организма // Филологические и социокультурные вопросы науки и образования. -2021. – С.1276-1283.
13. Lam W.K. et al. Health Risks and Muskuloskeletal Problems of Smartphone-game Elite eSport Players: A Cross-sectional Descriptive Study.-2022. P.1-13.

ӘОЖ 796.85

ЖЕКПЕ-ЖЕК ӨНЕРІНДЕГІ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПОРТРЕТІ

Қуаныш М. – СТ-24-5к2 тобының студенті
Жунисов Ғ.Б. – оқытушы

Бұл күндері бұқаралық ақпарат құралдарының арқасында жекпе-жек өнері бойынша керемет жарыстар жиі өткізіледі, бірақ олардың арасындағы айырмашылықты бәрі біле бермейді. Біз спорт түрлерін - жекпе-жек өнері мен самбоны бөлуіміз керек. Барлық жекпе-жек өнерін жекпе-жек өнері деп тануға болмайтыны сияқты, жекпе-жек өнері де Жекпе-жек өнері емес [2]. Рухани принциптер мен діни постулаттар жекпе-жек өнерінде маңызды рөл атқарады, ал жекпе-жек өнерінде бәрі жарыстарда нәтижеге жетуге бағытталған қолданбалы аспектіде қарастырылады.

Қытай, Жапония және кейбір Азия елдері ең қуатты ежелгі жекпе-жек өнерінің отаны болып саналады. Ежелгі Қытайда Имитациялық стильдер әсіресе танымал болды: Шаолин Сычуань, тайцзи Куан, Винг Чун. Жапонияда негізінен тайпалық стильдер бар: джутсу, Окинава каратэ, шуриги-кампо, айкибуджутсу. Futaba DAO, Eskrima, Taken және pancasilat сияқты басқа Азия елдерінде де тенденциялар байқалды [2, 3].

Жекпе - жек өнері-бұл адамның жалпы және ішкі дамуына көзқарас, олар күшті қасиеттерді-сыртқы және ішкі кедергілерді жеңу арқылы рух пен өмірдің дамуына ықпал ететін ішкі датчиктерді жасайды.

Бүгінгі күннің ең маңыздысы-физикалық сипаттамаларды ғана емес, сонымен қатар ойыншының рухын дамыту, бұл жекпе-жек өнерінің негізгі элементі болып табылатын және ойыншыларда осы сипаттамалардың қалыптасуына тікелей ықпал ететін психикалық тұрақтылықты арттырады. Бұл көптеген артықшылықтар береді - физикалық, ақыл-ой және рухани күштерді, сондай-ақ жекпе-жек өнерін үйрену кезінде көтерілетін маңызды аспектілер болып табылатын қиындықтарды жеңу қабілетін арттырады. Адамда болатын ең үлкен өзгерістер өзіне деген сенімділікті арттырумен байланысты. Жекпе-жек өнері - бұл жаттығулардан барынша пайда алудың тиімді әдісі. Нәтижесі-рухани даму мен психикалық денсаулықтың жоғары деңгейі. Өзіне деген сенімділік, өз қабілеттері мен дағдылары адамды өзін-өзі жетілдіруге итермелейді [1]. Нақты мақсаттар қою, нәтижелерді болжау және мәселелерді шешу және мақсатқа жету үшін іс-қимыл жоспарын құру арқылы ойыншы жетілген болып, өзін жетістікке жетуге дайындайды.

Жеке даму процесі ұзақ және күрделі. Оң нәтижелерге тек қажырлы еңбек пен адалдықпен қол жеткізуге болады. Жекпе-жек өнері үшін Психикалық денсаулық пен матаның ішкі бөлшектеріне шоғырлану қабілеті маңызды, ең алдымен адамның рухани жағдайына назар аудару керек. Бұған үнемі медитация, дұрыс тыныс алу техникасы және жаттығулар мен жарыстар кезінде және қолданылатын жекпе-жек өнеріне қарамастан халықаралық деңгейде жекпе-жек өнерінің принциптерін үйрену арқылы қол жеткізіледі. Дұрыс техниканы меңгеру оқу процесінің сәттілігі үшін өте маңызды.

Адам ақыл-ойының қабілеттері спорттық және жауынгерлік дайындықты жетілдірудің маңызды ресурсы болып табылады. Табысқа жетуде отбасылық немесе генетикалық факторлар маңызды рөл атқарады, бірақ бақылау алынған тәжірибе мен дағдылармен немесе күшті танымдық қабілеттермен анықталады. Спорт пен жекпе - жектің бірыңғай психологиялық классификациясы әлі жоқ, бірақ келесі белгілер мен белгілер ерекшеленеді: серіктеспен

байланыс; кез-келген формада-шартты, аралық немесе тікелей. Жекпе - жек өнерінде қолданылатын әдістер-бұл ақыл-ой әлемі мен тілектерін бақылауға, стресспен, ауырсынумен және қорқынышпен күресуге бағытталған арнайы қорғаныс әдістері.

Жаттығу арқылы жекпе-жек шебері тез әрекет ете алады, сыни тұрғыдан ойлана алады, шешімдер мен әрекеттер үшін жауапкершілікті өз мойнына алады және шыдамды болады. Эмоцияларыңызды басқару, ең төтенше жағдайларда өзіңізді басқара білу, Физикалық күш көрсетуге, қорқыныш пен ауырсынуды жеңуге дайын болу маңызды.

Жанды ояту және өзін бағындыру, сондай-ақ ақыл-ойдың жасырын аймақтарын белсендіру қабілеті физикалық және ақыл-ой қабілеттерін арттырады. Өзіңізді және шектеулеріңізді білу, әлсіздіктерді өтеу және күшті жақтарын болжау адамның өзін жақсы сезінуіне және физикалық және психикалық дамуына көмектеседі.

Агрессивті мінез-құлықты зерттеу мәселесі ғылыми зерттеулерде ерекше орын алады. Агрессивті мінез-құлық-бұл шамадан тыс күш көрсетумен немесе оны басқа адамға немесе сол адам зиян келтіруге тырысатын адамдар тобына қарсы қолданумен сипатталатын адамның мінез-құлқының ерекше түрі.

Агрессивті мінез-құлықты бейімделгіш мінез-құлыққа қарама-қарсы деп санау керек. Бейімделу адамның басқалармен қарым-қатынасы ретінде қабылданады, қатысушылардың көзқарастары мен тілектерін үйлестіреді.

Жұмыстың мақсаты-жекпе-жек өнерімен айналысатын спортшылар арасында агрессияны көрсету. Агрессивтілік сынағы (л.к. Пучбот). Зерттеуге 20 спортшы қатысты. Ұсынылған спортшының сауалнамасы стресстік жағдайлардағы мінез-құлық стилін және әлеуметтік ортаға бейімделу ерекшеліктерін анықтайды.

Олардың зерттеулері мен талқылауларының нәтижелері. Агрессивті мінез-құлық өрнек формасына байланысты 5 шкалаға бөлінетіні белгілі:

- Ауызша агрессия, егер адам ауызша қорлау арқылы басқа адамға өзінің агрессивті көзқарасын ауызша білдірсе;
- Физикалық күш арқылы басқалардың агрессиясын білдіретін физикалық агрессия (fa);
- Адамның қоршаған объектілерге қатысты агрессивтілігіне әсер ететін объективті агрессия;
- Эмоционалды агрессия (a), басқалармен қарым-қатынас кезінде эмоционалды иеліктен шығару пайда болған кезде, ұнатпау мен ұнатпау, сондай-ақ таза емес ниеттермен бірге жүреді;

Агрессияның өзі-адам өзімен келіспейді; оның психологиялық немесе әлсіз қорғаныс механизмдері жоқ; ол агрессивті ортада өзін сенімсіз сезінеді.

Зерттеу келесі нәтижелерді көрсетті: жекпе-жекі ауызша агрессия көрсеткіштері орта деңгейде және бейімделу шкаласында көрінеді. Екінші агрессия-бейімделу және физикалық агрессия шкаласында. Агрессия мәселесі-қайталама агрессия және бейімделу дәрежесі. Эмоционалды агрессияның көрсеткіштері-агрессивтіліктің төмен деңгейі және мінез-құлық түріне бейімделудің жоғары деңгейі. Агрессия бейімделу және өзін-өзі бейімдеу мектебінен екінші орында. Зерттелетін шкала бойынша корреляция коэффициенттері 0,35-тен асады және 5% - да маңызды.

Қорытындылар. Психосоматикалық мінез-құлық ерекшеліктерін дамытудан басқа, жекпе-жек өнері өзін-өзі бақылауға, психикалық денсаулыққа, өзін-өзі бағалауды арттыруға, рухани және эмоционалды әл-ауқатқа ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Авилова, И.А. Особенности формирования самооценки и ее взаимосвязи с уровнем успеваемости и физическим развитием / И.А. Авилова // Карельский научный журнал. – 2021. – Т. 10. № 2 (35). – С. 5-7.
2. Боевые и спортивные единоборства: справочник / Под общей редакцией А.Е. Тараса. Минск: Харвест. 2003. – 640 с.
3. Трубников, Б.Г. Воинские искусства Востока / Б.Г. Трубников. – М.: АСТ, СПб.: Ост., 2006. – 118 с.
4. Физическая культура: учебник /коллектив авторов под ред. М.Я. Виленского.- 2-е изд., стер. / М.: КНОРУС, 2013, 424с.

ӘОЖ 541.18

ВОЛЕЙБОЛ

Қуаныш М. – СТ-24-5к2 тобының студенті
Аманбаева Г. Т. - магистр, аға оқытушы

Волейбол (ағылш. volleyball, volley — «қалқып ұру», ball — «доп») — командалық спорт түрі, оның мақсаты — екі команда арасындағы жарыс, әрқайсысының міндеті — қарсыластың алаңына допты түсіріп, ұпай жинау. Ойын алаңында екі команда орналасады, олар тордың әр жағында тұр, ал допты тек үш реттен артық қолмен ұстауға немесе оған тигізуге болмайды. Осылайша, ойыншылар тек белгілі бір ережелерге сәйкес әрекет ете отырып, қарсыласын қателестіру немесе ұпай алу үшін стратегиялық ойлауға мәжбүр болады.

Волейбол — комбинациялық спорт түрі, онда әр ойыншының рөлі маңызды. Әрбір ойыншы биіктікке секіру қабілеті жоғары, жақсы реакциясы бар, командаластарымен жақсы үйлесімде жұмыс істей алатын, физикалық мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып, соққы жасай алатын болуы керек. Сонымен қатар, волейболды көптеген адамдар салауатты өмір салтын ұстануға көмектесетін, оңай ережелері бар және көп құрал-жабдықты талап етпейтін ойын ретінде ұнатады.

Бүгінде дене шынықтыру мен бұқаралық спорттар күннен-күнге танымал болуда. Олар балалар мен ересектерге белсенді өмір салтын ұстануға көмектеседі, бұл өз кезегінде психикалық және физикалық денсаулыққа

оң әсер етеді. Волейбол да осы тізімде жоғары бағаланатын спорт түрі. Ол әлемнің әр түкпірінде кеңінен танымал және Олимпиада ойындарының құрамында орын алған. Бұл спорт түрі қарапайым ережелер мен қажетті құралдардың аздығы арқасында кез келген жас топтарына қолжетімді. Сонымен қатар, волейбол ойнау қаржылық шығындар мен күрделі физикалық дайындықты талап етпейді. Доп, алаң және ойыншылар ғана қажет.

Әсіресе, балаларға волейболды үйрету өте маңызды, өйткені бұл ойын физикалық және психологиялық дамуға әсер етеді. Көптеген дәрігерлер мен мамандар балаларды дене шынықтырумен айналысуға, соның ішінде волейболға тартудың пайдасын көп айтады. Бұл спорт түрі бала ағзасына пайдалы ғана емес, оның ақыл-ой дамуын да жетілдіреді. Сонымен қатар, волейболдың артықшылығы — оның көпшілік үшін қолжетімді болуы, өйткені арнайы алаңсыз да оны жай ғана алаңда немесе жағажайда ойнауға болады.

Қазақстанда волейбол 1926 жылы алғаш рет жарыс ретінде ұйымдастырылып, кейін қарқынды түрде дамыды. Осы спорттың арқасында көптеген қазақстандық спортшылар халықаралық ареналарда өз жетістіктерін көрсетіп, Олимпиада ойындары мен әлем чемпионаттарында жеңіс тұғырынан көрінді. Октябрь Жарылғаповтың жетекшілігімен Қазақстанның «Буревестник» командасы 1969 жылы КСРО чемпионатында жеңіске жеткені, ал Қазақстандық волейболшылар Валерий Кравченко, Олег Антропов, Надежда Смолеева секілді спортшылар әлемдік аренада жоғары нәтижелерге қол жеткізгені мәлім.

Волейбол — жанаспайтын спорт түрі, өйткені мұнда ойыншылар бір-біріне физикалық әсер етпейді. Олар өз әрекеттеріне жауапкершілікпен қарай отырып, тек өз аумағында әрекет етеді. Бұл ойын түрі командалық рухты қалыптастырумен қатар, адамды тиімді қарым-қатынасқа үйретеді. Ойыншылар бір-бірімен жақсы түсінісіп, үйлесімді түрде жұмыс істегенде, команда жеңіске жетеді. Бұл қасиет өмірде де пайдалы, себебі жақсы командалық жұмыс және үйлесімді қарым-қатынас көптеген қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Волейбол ойыны дене шынықтыру мен ойын дағдыларын ғана емес, көздің бұлшықеттерін де дамытады, себебі ойыншылар допты жылдам көзбен бақылап, оған әрекет ету үшін жылдам шешімдер қабылдайды. Сондай-ақ, волейболшының төзімділігі мен реакциясы үздіксіз дамиды, өйткені ойын барысында бірнеше рет секіріп, ұзақ уақыт бойы физикалық белсенділікке қатысу қажет.

Бұл спорт тек денсаулықты нығайтумен шектелмейді, сонымен қатар адамды ішкі үйлесімділікке де жетелейді. Волейболдың тартымдылығы — оның әр жастағы адам үшін қолжетімділігі. 9 жастан бастап балалар мен егде жастағы адамдар да волейбол ойнауға болады. Сонымен қатар, бұл ойын әлеуметтік тұрғыдан маңызды: отбасымен немесе достарымен бірге ойнау — бұл уақытты қызықты әрі пайдалы өткізу мүмкіндігі. Волейбол адамды әлеуметтік тұрғыдан да дамытады, себебі ойын кезінде көп адамдар бір-бірімен танысып, жақын достарға айналады.

Волейбол — әлемдегі ең танымал спорттардың бірі, ол миллиондаған адамдардың таңдауы. Бұл ойын денсаулықты жақсартуға, адамдарды біріктіруге, әрі көңілді уақыт өткізуге тамаша мүмкіндік береді. Сондықтан волейболды әлемнің әр түрлі елдеріндегі көптеген ерлер мен әйелдер сүйіп ойнайды.

Әдебиеттер

1. Платонов В. «Менің мамандығым - ойын», жаттықтырушының кітабы, ред. 2007
2. «Волейбол уақыты» журналы №1 2009 ж
3. Беляев А.В., Савин М.В. «Волейбол» ред. Білім және ғылым 2014 ж
4. Железняк Ю.Д. «Волейболдан 120 сабақ» 2000 ж

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫҢ ТУРИЗМДЕГІ РӨЛІ

Қуанышов Н. С. – студент
Айдаров Д. - магистр оқытушы

«Қонағын сүймеген, баласын ұрады, не үйін сыпырады»
Халық даналығы

Туризм – бүгінгі таңда әлемдік экономиканың негізгі салаларының біріне айналды. Бұл сала тек елдердің табыс көзі ғана емес, сонымен қатар мәдениеттерді жақындастыратын, халықтар арасындағы түсіністік пен достық қарым-қатынасты нығайтатын платформа ретінде де маңызды. Бірақ туризмнің сәтті дамуының негізгі факторы ретінде қонақжайлылық ұғымын атап өту керек. Қонақжайлылық – бұл тек қонақ үйлердің қызметі немесе азық-түлікпен қамтамасыз ету емес, сонымен қатар туристтерге ерекше сезім, қауіпсіздік пен жылылық сезімін сыйлайтын мәдени-әлеуметтік феномен.

1. Қонақжайлылық: мәні және туризмге әсері

Қазақ халқының дәстүрлі құндылықтарының бірі – қонаққа деген сый-сияпат. Тарихтан белгілі «Қонақ аяғына қарай келеді» деген мақал осының айғағы. Қазіргі туризм контекстінде бұл қасиет туристтердің түсінігінде ел бейнесін қалыптастырады. Мысалы, қонақты шынайы жылы қабылдау, олардың мәдениетіне құрмет таныту, жергілікті дәстүрлермен таныстыру – осының бәрі туристтердің қайта келу ықтималдығын арттырады және елге деген сенімділікті нығайтады.

Туризм саласында қонақжайлылықтың маңыздылығын мына фактілерден көруге болады: туристік тәжірибенің сапасы; конкуренциядағы артықшылық; экономикалық тиімділік

Турист үшін сапар тек көрікті жерлерді көру емес, сонымен қатар жергілікті тұрғындармен байланыс құру. Қонақжайлылық осы тәжірибені есте қаларлық етеді. Қазіргі кезде көптеген елдер инфрақұрылымды жақсартқанымен, туристтер әлі де ерекше мінез-құлық пен жылылықты іздейді. Қонақжайлылық туристтердің шығындарын ұлғайтады. Мысалы, дәстүрлі тағамдарды сынау немесе қолөнер бұйымдарын сатып алу.

2. Қазақстан контекстіндегі қонақжайлылық

Қазақстан – табиғи көрікті жерлері мен көп ғасырлық мәдениеті бар еліміз. Бірақ халықаралық туризм нарығында біздің елдің әлеуеті толық ашылған жоқ. Мұнда негізгі рөлді инфрақұрылымның жетілмегендігі емес, туристтерге арналған қызмет сапасы ойнайды. Мысалы, ауыл туризмін дамытуда жергілікті тұрғындардың қонақжайлылығы шешуші фактор болуы мүмкін. Қазақтың үйіндегі салт-дәстүрлі қонаққа деген мақтанышты қабылдау (мысалы, құрт, бауырсақ пен қымызды ұсыну) туристтерге ерекше әсер қалдырады.

Сонымен қатар, қонақжайлылықты цифрландыру заманауи тенденциялармен үйлесуі керек. Бұл онлайн брондау жүйелерінің ыңғайлылығы, тілдерді білудің маңыздылығы немесе туристтерге арналған мобильді қосымшаларды дамытуды білдіреді.

Қорытынды

Қонақжайлылық – туризмнің жүрегі. Ол тек қызмет емес, психологиялық ыңғайлылық пен мәдениеттер арасындағы көпір. Қазақстан осы артықшылықты пайдаланып, туризмді «дәстүр мен инновацияның» үйлесімді моделіне айналдыра алады. Болашақта бізге қонақтарды «қарсы алуды» емес, олардың жүректерінде орын алуды көздеу керек.

Әдебиеттер

1. «Туризм менеджмент» оқулығы. Сұрағанова С. К., Сабатаева Б. О. Алматы: 2012. – 256 б.
2. ҚИӘМС –Дәрістері
3. «Қазақ мақал –мәтелдері» оқулығы –Алматы, «Алматыкітап баспасы», 2017 -272б.- Қазақша, орысша.

БАСКЕТБОЛДАН ОҚУ ЖАТТЫҒУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕСІ

Құрманғали Н.Ә. - ЕП-24.11К2 тобының студенті
Есимбеков Қ.А. - аға оқытушы

Қазіргі таңда баскетбол кәсіби спорттың жоғары деңгейіне жетті. Әлемнің көптеген елдерінде баскетбол лигалары мен клубтары бар. Мысалы, ең танымал лига- Ұлттық Баскетбол Ассоциациясын айта аламыз. Бұл лигада әлемнің ең үздік ойыншылары ойнайды, сонымен қоса осы лиганың ойындары мен чемпионаттары бүкіл әлемде көптеген көрермендерді қызықтырады. Басқа да халықаралық баскетбол ұйымдарын айта кетсек, ФИБА-Халықаралық баскетбол федерациясы. Бұл ұйым баскетбол ойынының ережелерін бекітіп, жарыстарды ұйымдастырады, соның ішінде Олимпиада ойындары мен Әлем чемпионатын жатқыза аламыз.

Баскетбол ойыны- қазіргі кезде әлемдегі ең танымал және дамыған спорттың түрлерінің бірі деп айтуға болады. Бұл спорт түрі халықаралық деңгейде танылып, көптеген елдерде кәсіби, әуесқой деңгейде ойналады. Баскетбол ойынының дамуы техника, тактика, спортшылардың шеберлігі сонымен қоса ойын ережелері жағынан үлкен жетістіктерге жетіп отыр.

Қазақстандағы баскетбол кеңінен таралған және қарқынды дамып келе жатқан спорт түрі болып саналады. Елде баскетбол әуесқойлар мен кәсіпқойлар арасында да қызығушылық тудырып, түрлі деңгейдегі жарыстар өткізіліп келеді.

Қазақстандағы баскетбол тарихы:

Баскетбол Қазақстанда Кеңес Одағы кезеңінде пайда болды. Бұл спорт түрі елде 20 ғасырдың ортасында дами бастады. Алғашқы баскетбол командалары осы уақытта құрылып, елде ішкі жарыстар ұйымдастырыла бастады. Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан өз баскетбол федерациясын құрып, халықаралық аренада өз орнын иеленуге тырысты.

Қазақстандағы баскетбол федерациясы:

Қазақстанның баскетбол федерациясы 1991 жылы құрылды және елдегі баскетболды дамы-

туға жауапты негізгі ұйым. ҚБФ халықаралық жарыстарға қатысуды ұйымдастырады және баскетболды Қазақстанда танымал етуге үлес қосады. Федерация ФИБА ұйымына кіреді, бұл Қазақстанның халықаралық баскетбол жарыстарына қатысуына мүмкіндік береді.

Қазақстан құрамасы- Қазақстанның ұлттық баскетбол құрамасы Азия құрлығындағы жарыстарға белсенді қатысады. Қазақстанның ерлер және әйелдер құрамалары Азия чемпионаттарында бірнеше рет жоғары нәтижелерге қол жеткізіп, халықаралық аренада өз атын таныта бастады. Мысалы, 2002 жылы Қазақстан ерлер құрамасы Азия чемпионатында 4-орын алған.

Қазақстандағы баскетбол лигалары:

Елде баскетбол бойынша бірнеше лига бар, ең танымалы- Қазақстан Ұлттық баскетбол лигасы. Бұл лигада елдің үздік командалары бақ сынасады. Қазақстандағы баскетбол клубтары:

- “Астана” баскетбол клубы- елдің басты кәсіби командасы. “Астана” клубы Қазақстан чемпионатында бірнеше рет чемпион атанып, сондай-ақ ВТБ Біріккен лигасында ойнайды, бұл лига Ресейдің және басқа да ТМД елдерінің үздік командаларын біріктіреді.
- “Барсы Атырау” баскетбол клубы- Қазақстандағы тағы бір беделді баскетюол клубы, Қазақстан чемпионатының тұрақты қатысушысы.

Ойынның мақсаты-қарсыластың шеңберіне доп түсіріп, ұпай жинау. Ойын аяқталған кезде ең көп ұпай жинаған команда жеңімпаз болады.

Командалар:

Әр командада 5 негізгі ойыншы болады. Айта кетсек, 2 қорғаушы, 2 шабуылшы және 1 орталық ойыншы. Сонымен қатар әр командада 3 ойыншыдан қосалқы ойыншылар болады, олар қажет болған жағдайда алаңдағы ойыншыларды алмастырады.

Ойын уақыты:

Баскетбол ойыны 4 кезеңнен тұрады, әр кезең 10 минут немесе 12 минуттан құралады.

Әр кезеңнен кейін үзіліс беріледі, сонымен қоса екінші және үшінші кезең арасында ұзақ үзіліс болады, яғни 15 минутты құрайды. Есеп тең болған жағдайда, овертайм беріледі ол 5 минутқа созылады.

Допты ойнау:

- Ойыншылар допты қолымен жетелеп әріптесіне пас беріп немесе өзі апарып шеңберге тастайды.
- Допты тек қолмен алып жүруге болады, аяқпен ойнауға тыйым салынған.
- Допты алып жүру кезінде ойыншы екі адымнан артық адым жасаса, ойын ережесі бұзылды деп табылады.

Ұпай жинау:

3 ұпайлық сызықтың сыртынан, 6.25 метрден тастаған доп-3 ұпай болып табылады.

2 ұпайлық аймақтан лақтырылған допқа- 2 ұпай беріледі.

Айып добын лақтыру: әрбір түскен допқа- 1 ұпай жазылады.

Баскетболдағы әдістер мен тәсілдер түрлері:

Допты алып жүру деп- яғни допты еденге ұрып, қацтадан қолға алу арқылы қозғалу әдісін айтамыз. Допты төменнен ұру қорғаушыға жақын келгенде пайдалы, ал ашық алаңда жоғарыдан ұру жылдам жүгіруге мүмкіндік береді.

Доп беру- командадағы ойыншыға допты қолмен беру әрекеті. Бірнеше негізгі түрлерін қарастырсақ:

- Кеудеден беру- қолды кеуде тұсынан созып, тура бағытпен беру;
- Еденге соғып беру- қарсылас команда ойыншысының қолынан айналып өту үшін допты жерге соғып жібереді;
- Бас үстінен беру- биік қорғаушыларды айналып өту және алыс қашықтыққа доп жеткізу үшін қолданылатын әдіс.

Лақтыру, соққы жасау әдісі- допты шеңберге дәл лақтыру шеберлігі.

- Екі қолмен лақтыру- бұл ең қарапайым әдіс;
- Бір қолмен лақтыру- шынтақты тік ұстап, қолды жоғары созып, білезікпен дәл бағыттау керек;
- Лэй-ап- сақина астына жүгіріп барып, допты жақын қашықтықтан шеңберге салу. Бұл әдіс жылдам шабуыл кезінде жиі қолданылады.

Ребаунд- шеңберге дәл түспей серпілген күйде тұрған допты қағып алу. Ребаундты ойындағы екі команда да жасай алады. Допты кім бірінші ұстаса, соның командасы ойынды жалғастырады.

Ойын тәсілдері:

Адамға қарама-қарсы қорғаныс деп- әрбір команданың қорғаушысы қарсылас команданың белгілі бір ойыншысын бақылап, оның доптың алуына кедергі жасайды.

Алаңды аймаққа бөліп қорғану- яғни алаңды бірнеше аймақтарға бөліп, әрбір қорғаушы өз аймағындағы қарсыластарға жауапты болады.

Прессинг- қорғаныс тактикасы, мұнда команда қарсыласты алаңның әр жерінде қысады. Прессинг әдетте тұтас алаңда немесе алаңның ортасына дейін қолданылады.

Жылдам шабуыл деп- қолға доп түскен сәтте алға тез шығып, қарсвлас команда қорғанысты қалпына келтінмей тұрып, ұпай жинауға ұмтылуды айтамыз.

Қорытынды:

Баскетбол- бүкіл әлемде танымал әрі қарқынды дамып келе жатқан спорт түрі. Оның қарапайым ережелері мен ойын динамикасы барлық жастағы және деңгейдегі адамдарды қызықтырады. Ойынның тарихы тереңде жатыр, ал қазіргі уақытта баскетбол жаһандық спортқа айналып, үлкен кәсіби деңгейге жетті. НБА сияқты лигалар әлемдік деңгейдегі үздік ойыншылардың шеберлігін танытуға мүмкіндік береді, ал баскетболдың халықаралық жарыстары көптеген жанкүйерлерлі біріктіреді.

Әдебиеттер

1. Әбдіманапов Н. (2015). Қазақстан баскетболының дамуы. Алматы: ҚазақСпорт
2. Рахимов М. (2012). Спорттық ойындар: Баскетбол. Білім және Денсаулық.
3. Сейітова Г. (2018). Баскетбол техникасы және тактикалық әдістер. Шымкент: Олимп-Спорт.
4. Сейфуллин А. (2017). Жас спортшыларға арналған баскетбол оқулығы. Астана: “Спорт баспасы”.
5. Нұрланов Р. (2016). Баскетбол тактикасы: Жаңа үрдістер мен инновациялар. Алматы: “Жарық” баспасы.

ӘОЖ 541.18

АКРОБАТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Лес А.М – ХТ-24-9к1 тобының студенті
Мажитбеков А.М – магистр, аға оқытушы

Акробатикалық жаттығулармен айналысу адамның организгіміне жан-жақты ықпал етіп, күш пен ептіліктің дамуына көмектеседі, жүйке бұлшық еттерін және вестибульярлық аппаратты жетілдіреді, қимылдардың жалпы үйлесімділігін жақсартады.

Акробатикалық жаттығулар дененің әдеттен тыс қалпына болуымен байланысты және өзінің формасы жағынан әр түрлі ыңғайда домалап түсу, аунап түсу, жауырынға,қолға,тұру және т.б. болып келеді.

Осындай алуан түрлі болуы және күрделі жабдықтарды көп қажет етпейтіндігі

акробатикалық жаттығулармен кез-келген жағдайда шұғылдануға мүмкіндік береді. Кез-келген акробатикалық жаттығулар орындау техникасын үйренуден бұрын қауіпсіздік ережелерімен танысып, біліп алған жөн. Сонда ғана жаттығуларды орындаған кезде жасқанбай, еркін болып, зақымданудан сақтана алады.

Акробатикалық жаттығулар көпшілігі секіру арқылы орындалады, сондықтан секіртпемен көбірек жаттыққан жөн.

Секіру жаттығуларына мыналар жатады:

1. Алға қарай орташа адымдау қалпынан екі аяқпен кезек секіру.
2. Жартылай жүрелеп отырып секіру.
3. Бірте-бірте жүрелеп отыра және қайтадан жоғары көтеріле секіру.
4. Біресе сол,біресе оң аяқты бір жақ жанға көтере сілтеу арқылы секіру.
5. Аяқты алшақ қойып тұрған қалпыта секіру.
6. Бұл да сондай, бірақ бір жақ жанға қарай үлкен адым жасап тұрған қалыпта секіру.
7. Баяу және тездетіп «төрт аяқтап» жүру.
8. Бастапқы қалыптан артқа жата қалып, төрт аяқтап, алға, артқа баяу жүру.
9. Қолды еденге иық кеңдігіндей алшақтықта тіреп ұстап, ал екі аяқты бірге ұстап, нәтиже есебі үшін тез-тез бүгіп жазу .
10. 100-110см биіктіктен секіріп түсу.
11. Кедергіден және « терезеден » секіру.

Осындай қалыптағы жиырылу аяқтың денеі итеру күші жүрелеп отыру қалпына келгенге дейін созылады. Алға қарай домалап асып түсуді орындаған кезде мынадай қателіктер жіберілуі мүмкін.

А) басты еденге тиюі;

ә) жиырылған денені уақытынан бұрын жазу;

б) домалап түсудің бастапқы кезінде қолды алға жылжытып жіберу.

В) домалап түскеннен кейін аяқты жазып,көсілу.

Домалап түсудің ең негізгі қажетті элементі –жиырылу. Жиырыла білуді үйрене бастағаннан кейін екінші біреудің көмегімен домалап асып түсуді өз бетінше орындаудан біртіндеп оны қиындатып орындауға көшу қажет: жүрелеп отырудан қолды тіреместен домалап асып түсу; адымдап және жүгіріп келіп домалап түсу; қолға зат ұстап домалап түсу және домалап түскеннен кейін допты қағып алу; төрт тағандап тұрған жолдасының үстінен,жіптен гимнастиакалық орындықтан, ағаш аттан, кіші ағаш аттан домалап асып түсу, т.б.

Алға қарай домалап түсуді үйреніп болғаннан кейін қолды тіреу арқылы артқа қарай домалап асып түсу жаттығуын орындауға көшу керек. Бұған ерекше ұқыптылық қажет. Артқа қарай домалап асып түсудегі жүйелілікті шалқадан жатып, қолды иықтан асыра тіреу арқылы артқа серпілуден бастаған жөн.Үйрену жүйесінің келесі кезеңі жүрелеп отырудан артқа қарай домалап асып түзу арқылы қолды тіреп тізерлеп отыру,домалап асып түсіп,аяқты алшақ қойып тіреп туру;артқа қарай домалап түсу арқылы қолды тіреп,отырғаннан кейін жоғары секіру; артқа қарай қатарынан екі үш рет домалап асып түсу.

Шынтақты жерге тіреу арқылы жауырынға тұру.

Шалқамен жату қалпынан аяқтың ұшын бастан асыра еденге тигізуге тырыса отырып,бел еденнен көтерілген кезде алақанмен мықылды қаусыра ұстап,қолды белге тіреу керек және қолды шынтақтан біріп оны дененің астына қарай көбірек жіберіп,бұдан кейін аяқты жоғары қарай созады да,шынтақты тірей көтерілу арқылы жауырынға тұру қимылы орындалады.Жауырынға тұру тәсілін орнықтыра түсу үшін аяқпен мынадай әр түрлі қимылдан жасау ұсынылады:аяқты бүгу;аяқты алшақ ұстау;бір аяқты алға,екінші аяқты артқа қарай жіберу т.б. Акробатикаға тән негізгі міндеттерді ойдағыдай іске асыру үшін және денені дамыту үшін «көпір жасуды»үйренуді шалқамен жату қалпынан бастау керек.Үйрену жүйесінің басында иілгіштікті және иық буындарының қозғалғыштығын дамытатын жаттығуларды негізгі тұрыста тұрған қалыпта еденде гимнастикалық қабырғада жасап жаттыққан жөн.Осылардан кейін барып «көпір жасау» тәсілдерін үйренуге көшу керек.

1.Шалқадан жатып,қолды иықтан асырып жерге тіреп,жолдасының көмегі арқылы белді көтеріп көпір жасау.

2.Бұл да сондай,бірақ көпірді жене өзі жасайды.Қол мен аяқ иықтын кеңдігіндей мөлшерінде түзу ұсталып,бас артқа шалқая береді.Көпірде 3 сек.тұру керек.Көмектесу киетімен және қауіп сақтау үшін оның жолында бір оқушы тұрып,бір қолмен оның жауырынынан,екінші қолымен белінен демесуі қажет

Жіберілуі мүмкін қателіктер:

а)Қол мен аяқтың бүгіліп кетуі.

ә)Қол мен денеаралығындағыбұрыш 180-тан кем болды.

Б) Қол мен аяқтың арасы иық кеңдігінен не кең не тар болды.

В) бастың артқа толық иілмеуі. т.б.

Шатқа отыруды үйрену үшін мынадай жаттығулар жүйесі орындалған жөн:

1)Жауырынға тұру

2)Қолдың көмегімен жауырынға тұру

3)Жауырынға тұрудан жамбас буындарын бүге отырып,аяқты бастан асырып ерінге тигізу.

4)Жауырынға тұру қалпынан басты оңға не солға бұру арқылы артқа домалап түсіп,тіземен тіреп тұру.

Жартылай шотқа отыруды менгеру үшін бастапқы қалпына тізерлеп тұрып,бір аяқты бүгіп,екіншісін жазып және артқа қарай жылжытып,жамбасты артқы өкшеге тигізгенше серіппелі түрге қозғау. Арқаны жазып ,ілгері қарау керек.Бұл-жартылай жаққа отыру.Осы жаттығуды қайталау арқылы аяқтың

арасын бірте-бірте алшақтата шатқа толық отыруды меңгеруге болады. Біртіндеп үйрену барысында гимнастикалық қабырғаны пайдаланған дұрыс.Үйрену кезінде екінші адамның көмегі қажет өйткені ол қауіпсіздік шарасын қамтамасыз етеді Қарлығаш бейнесін жасау үшін алдымен екінші адамның көмегіне сүйеніп, гимнастикалық қабырғаны, бөренені және т.б жабдықтарды пайдаланып,кейін жеке орындауға көшу қажет.

Әдебиеттер

1. Дене шынықтыру және спорт теориясы мен әдістемесі Алматы 2017. Ұ.Мұхаммеджанова. Оқулық
2. Дене мәдениеті және спорт педагогикасы Шымкент 2016 Омаров Б.С.Оқулық
3. Алимханов.Е.Спорттық күрестің теориясы мен әдістемесі.2017.Оқу құралы.
4. Дене шынықтыру және спорт теориясы мен әдістемесі Алматы

ӘОЖ – 372.8

МЕНЕДЖМЕНТ: СПОРТТЫҚ ИНДУСТРИЯНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН НЕГІЗГІ ФАКТОР

Магеррамов Э.М. – ЭФ-22-4р тобының студенті
Мустафаев И.Т. – Экономикалық, заңгерлік және ауыл шаруашылығы мамандықтары бойынша дене тәрбиесі кафедрасының аға оқытушысы

Соңғы жылдары әлемде спортқа деген қызығушылықтың айтарлықтай өсуі байқалады. Бұл – тек кәсіби спорттың ғана емес, кең ауқымды дене шынықтыру мен денсаулықты нығайтатын қозғалыстың да танымалдығының артуымен түсіндіріледі. Мемлекет пен жеке сектор спортты дамытуға айтарлықтай қаржы жұмсаса да, сол қаржы әрқашан да қалаған нәтижеге әкелмейді. Нәтижесінде, кейбір спорт клубтарының иелері қаржылық шығындарды өтей алмай, клубтарын жабуға мәжбүр болса, мемлекет басшылары мен миллиондаған жанкүйерлер халықаралық жарыстардағы сәтсіздіктерге өкініп, кінә іздеуде. Осыған байланысты, тиімді спорттық инвестицияларды басқаруға қабілетті кәсіби мамандардың маңыздылығы ерекше атап өтіле бастады, сондықтан да спорт ұйымдары білікті менеджерлерге деген сұранысты арттыра түсті.

Бүгінгі күні бұқаралық ақпарат құралдарында тек қана танымал спортшылар мен жаттықтырушылардың есімдері емес, сонымен қатар, спорт әлемінде маңызды рөл атқаратын басқа да қызметкерлер – жоғары деңгейдегі менеджерлер, спорттық скауттар, агенттер және әртүрлі іс-әрекет салаларының өкілдері туралы ақпарат жиі кездеседі. Бұл мамандар жарнама серіктестерін іздеуден бастап, ойыншылармен келісім-шарттар жасаудан, әкімшілік және күнделікті тұрмыстық мәселелерді шешуге дейінгі кең ауқымды міндеттерді өз мойнына алады.

Нәтижесінде, спорт саласындағы менеджмент қазіргі таңда физикалық мәдениетті дамыту мен ұйымдық қызметті үйлестірудің басты факторы болып саналады, ал бұған дейін бұл мәселе жеткілікті назардан тыс қалған еді. Әр спорттық ұйым өзіне тән ішкі құрылымға ие, ол белгілі бір спорт түрінің ерекшеліктеріне негізделген. Мұндай құрылым ішінде басқару бөлімдері, департаменттер, бөлімшелер, топтар мен командалар қызмет етеді. Осылайша, ұйымда әртүрлі басқарушылық қызмет түрлері жүзеге асады, олар өзара байланыс пен бағыныштылық жүйесін қалыптастырады. Демек, менеджерлердің біліктілігі мен шешетін міндеттері де әртүрлі болады. Жалпы, спорт менеджерлері келесі үш негізгі топқа бөлінеді:

•Стратегиялық деңгейдегі менеджерлер (жоғарғы менеджерлер): спорт мектептері мен спорт кешендерінің жетекшілері, сондай-ақ, спорт клубтары мен федерациялардың президенттері.

•Тактикалық деңгейдегі менеджерлер (орта деңгейдегі): басқарма жетекшілері, тәуелсіз бөлімшелердің басшылары.

•Орындаушылық деңгейдегі менеджерлер (бастапқы менеджерлер): жаттықтырушылар, командалар жетекшілері, медициналық қызметкерлер.

Сонымен қатар, спорт менеджерлерін олардың кәсіби іс-әрекеттеріне қарай да бөлуге болады. Мысалы, олар:

– жалпы менеджер,

– ұйымның кадрлар менеджері,

– жарнама менеджері,

– маркетинг менеджері,

– спортшының өкілі ретінде қызмет атқарады.

Нарықтық жағдайда әрдайым белгісіздік пен кәсіпкерлік тәуекелдер орын алады, сондықтан менеджерлерден өз бетінше әрекет ету мен қабылданған шешімдер үшін толық жауапкершілік талап етіледі. Спорт менеджерінің кәсібилігі – ұйымды басқару технологияларын, нарық заңдылықтарын меңгеруі, ұжымдық жұмысты үйлесімді ұйымдастырып, ұйымның дамуын болжау қабілетінде көрініс табады.

Жоғары оқу орындарындағы спорт менеджерлерін даярлау тәжірибесі мен нарықтағы сұранысты ескере отырып, спорт индустриясының көптеген ұйымдарына келесі дағдыларды игерген менеджерлер қажет екендігі айқын:

•Қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар мен бағдарламаларды меңгеру;

•Шет тілін білу;

•Ұйымның ақпараттық саясатын қалыптастыру қабілеті;

•Офис жұмысын тиімді ұйымдастыру;

•Негізгі маркетинг стратегияларын игеру.

Дене шынықтыру мен спорт саласындағы басқарушылық кадрларды даярлау және қайта даярлау – өте маңызды әрі өзекті міндет. Әсіресе, кәсіби спорт менеджерлерінің тапшылығы 1990-жылдардың басында өз

көрінісін тапты, сол кезде Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік өмірі түбегейлі өзгерістерге ұшырады. Нарықтық жүйеге көшу нәтижесінде дене шынықтыру мен спорттағы қатынастар түбегейлі өзгеріп, спорт бизнесі пайда болып, қарқынды дамуға кірісті. Кәсіби спорт батыс үлгісін ұстана отырып, демеушілер мен телекоммуникациялық компаниялармен ынтымақтастыққа басымдық берілді, отандық спортшылар мен жаттықтырушылар халықаралық еңбек нарықтарына шығуға мүмкіндік алды, ал шетелдік спорт клубтарында өнер көрсету мүмкіндіктері кеңейді. Сонымен қатар, спорт кешендері, стадиондар, бассейндер және басқа да спорттық нысандардың жұмыс істеу қағидалары түбегейлі өзгерді.

Алайда, нарықтық қағидаларға негізделген жаңа жұмыс шарттарына микро және макро деңгейдегі физикалық мәдениет пен спорт жетекшілерінің көпшілігі дайын болмады. Заманауи менеджмент, маркетинг, құқық және бизнес салаларындағы білімдердің жетіспеушілігі басшылықтың қиындықтарын тудырды. Жаңа кадрларға деген қажеттілік пен кәсіби дағдыларды жетілдіру сұранысы физикалық мәдениет және спорт саласындағы мамандарды даярлау мен қайта даярлау жүйесінде елеулі өзгерістер енгізуге, жаңа бағдарламалар мен стандарттардың жасалуына себеп болды.

Қазіргі заманғы физикалық мәдениет және спорттық өнімдер мен қызметтер нарығының ерекшелігі – ол материалдық емес өндірістік сала болып табылады. Бұл қызметтер адамның рухани қажеттіліктерін қанағаттандырып, оның қалыпты өмір сүруін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, спорт және дене шынықтыру негізінен коммерциялық емес қызмет саласы болып табылады, ал қаржылық ресурстар көбіне билік органдары, қоғамдық және қайырымдылық ұйымдар, қорлар, демеушілер, меценаттар сияқты мүдделі тараптардың қолдауымен жиналады.

Көптеген басқа кәсіптер секілді, спорт менеджері мамандығы да технологиялар, әлеуметтік және экономикалық өзгерістер әсерінен қайта құрылымданады. Оның өзгеруі жаңа шарттарға бейімделу мен инновацияларды енгізуді талап етеді, бірақ мамандық жойылмай, эволюциядан өтеді. Төменде спорт менеджері мамандығының ықтимал трансформация бағыттары мен жаңа функциялары келтірілген:

•Технологиялық интеграция: Деректер талдауы, жасанды интеллект және заттар интернеті сияқты жаңа технологияларды енгізу спорттық мәліметтерді дәл талдауға, нәтижелерді болжауға, жаттығуларды оңтайландыруға және спортшылардың денсаулығын басқаруға септігін тигізеді.

•Виртуалды және кеңейтілген шындық: VR және AR технологиялары виртуалды жаттығулар, іс-шаралардың онлайн трансляциясы және интерактивті жаттығулар арқылы спорттық тәжірибені қызықты әрі тартымды етеді.

•Спорттық электронды платформалар: Онлайн платформаларды құру арқылы спорттық жарыстар, жаттығулар мен іс-шараларды ұйымдастыру, бүкіл әлемнен виртуалды командалар мен қатысушыларды біріктіруге мүмкіндік береді.

•Әлеуметтік медиада спортшылардың брендін басқару: Әлеуметтік медиа ықпалының артуы аясында спорт менеджерлері спортшыларға өздерінің жеке брендін қалыптастыру мен онлайн ортада насихаттауға көмек көрсете алады.

•Денсаулық және фитнес: Денсаулыққа деген қызығушылық артқан сайын, спорт менеджерлері физикалық белсенділік пен денсаулықты нығайтатын бағдарламаларды жасап, медициналық мамандармен ынтымақтастық орната алады.

•Экологиялық жауапкершілік: Экологиялық сана-сезімнің күшеюімен спорт менеджерлері экологиялық тұрғыдан тұрақты іс-шаралар мен спорттық бастамаларды ұйымдастыруда маңызды рөл атқара алады.

•Глобализация және халықаралық серіктестіктер: Шекаралардан тыс өтетін жарыстар, спорттық бағдарламалармен алмасу және халықаралық ынтымақтастық спорт менеджерлеріне ғаламдық деңгейде жұмыс істеудің жаңа мүмкіндіктерін ашады.

•Дағдарыстар мен өзгерістерге бейімделу: Ғаламдық дағдарыстар (мысалы, пандемия) жағдайында спорт менеджерлері балама жарыс форматтарын, виртуалды іс-шараларды ұйымдастыру және қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды рөл ойнайды.

Алдағы уақытта спорттық оқиғаларды және спорт индустриясын басқаруда жаңа технологиялар мен қоғам талаптарын ескере отырып, біріктірілген тәсіл басымдыққа ие болады деп күтілуде.

Әдебиеттер

1. Филиппов С.С. Дене шынықтыру және спорт саласындағы менеджмент. оқу құралы. - Совет спорты, 2019 ж.
2. Побиванец В.С. Спортты басқару: оқу құралы. жәрдемақы. - М.: Дене шынықтыру, 2019 ж.
3. Шамардин А.И., Фискалов В.Д. Дене шынықтыру және спорт қозғалысын басқарудың ұйымдастырушылық аспектілері: оқу құралы. - Совет спорты, 2020 ж.

ӘОЖ 796.1

БІЛІКТІ БАСКЕТБОЛШЫЛАРДЫҢ СЕКІРУ ҚИМЫЛДАРЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ

Мақулбек Г. – АП-24-6к3 тобының студенті
Мусаев А.О. – оқытушы

Баскетбол жарыстарындағы секіру элементтері ойынның көптеген әдістерінде кездеседі, бірақ баскетболшының секіру техникасы мен өнімділігі басқа спорт түрлерінен ерекшеленеді. Баскетболшыларды техниканың барлық түрлеріне оқытуға ойындардағы секіру механизмдері туралы ғылыми-әдістемелік білімнің болмауы кедергі болды. Жұмыста бейне жабдықтар мен әртүрлі мотор тапсырмаларын қолдана отырып, спорттық

ойындардағы секіру құрылымының ерекшеліктерін зерттеуге кешенді ғылыми-эксперименттік тәсіл ұсынылған. Экспериментке 21 мен 22 жас аралығындағы 14 университеттік баскетбол командасының ойыншылары қатысты. Әр түрлі бағыттағы секірулерді орындау бойынша тестілік деректер білікті спортшылардың ойын қызметінің тиімділігін іздеуде баскетболшылардың секіру қимылдарын орындау сапасын бақылаудың ұсынылған ғылыми-педагогикалық әдістемесінің тиімділігін көрсетті.

Баскетболға секіру құрылымы туралы ғылыми зерттеулер бұрын жүргізілген, бірақ толық емес және бұл ақпаратты басқа спорт түрлерінен алу әрдайым ақтала бермейді, өйткені баскетболға секіру әр түрлі.кейінірек, ойын жағдайына байланысты қозғалыс жоспары ойын сәтінен бастап осы жаттығуларда секіру кезінде соққы болуы мүмкін жағдайларды зерттеу процесіне дейін өзгереді, осы параметрлермен синхронды жұмыс нәтижесінде біз секірудің соңғы биіктігін зерттеу авторлары әзірлеген өлшеу платформасы арқылы жазылған дененің ұшу уақытына тең бағалаймыз, сондай-ақ, секірудің соңғы биіктігінің компьютерлік бағдарламасымен.

Секіру кезінде итеру және ұшу кезінде ойыншының позициясының уақытша және кеңістіктік сипаттамаларын анықтау кезінде дененің максималды биіктігін және платформадан бөліну жылдамдығын көрсететін әртүрлі қозғалыс тапсырмалары ұсынылады, бірге немесе кезекпен беріледі.. Урна күйінен, бос күйден, қол күйінен немесе белден жоғары секірулер зерттелді. Секірулерді әртүрлі иілу аяқтары мен буындары орындады, соның ішінде қозғалтқыштың тапсырмасына байланысты ойыншы үшін ыңғайлы жерде отыру. Тік ұшу 60 х 60 см тірек платформасында бастапқы қалыпқа қонуды қамтиды. Секірулерді ұйымдастыру әртүрлі топтарға бөлінеді: бір және үздіксіз, ерікті немесе болжамды. Сигналдар әрқашан ашық түсті болды. Қарапайым жауапты дайындау үшін барлық секірулерде әрқашан бірдей түс қолданылған. Іс-әрекеттің басталуының күрделі реакцияларын зерттеуде 4 түс қолданылды, ал жауап тек біреуімен анықталды, мысалы, жасыл. Еркін секіру ештеңемен шектелмеді, ол кез келген көрсеткіш бойынша эксперименттің әрбір қатысушысына қолайлы жағдайларда орындалды. Қалған міндеттер факторлардың секіру қабілетіне әсер етуіне ықпал ететін белгілі бір параметрлер мен әртүрлі шектеулерді қолдануға негізделген. Кезекті секірулерге ауыспалы секірулер сериясы немесе платформадан әр секіргеннен кейін қайталанбайтын бірқатар қайталаулар кірді. 5, 10 және 30 секірулер сериясы алынды. Тізбектегі дәйекті секірулердің санын таңдау пысықтауды қажет ететін тапсырмалар негізінде анықталады: мысалы, секіру жылдамдығын, өнімділігін және шаршаған көріністерді қайталау кезінде секіру қозғалыстарының құрылымына әртүрлі факторлардың әсерін талдау..

Жұмыс тапсырмалары негізінде әзірленген жабдықтар жиынтығы:

-Бір байланыс платформасы тек уақыт сипаттамаларын анықтау үшін пайдаланылды;

-Секіру фазасының құрамы және жылдамдық пен қуат сипаттамаларының өзгеруі көбінесе бейне және сенсорлық панельмен бірге жүретін динамографиялық платформаның көмегімен анықталды.

Спортшы график бойынша Интернеттен секірулердің нәтижелерін бірден көруге мүмкіндік алды, ал секіру күшінің сипаттамалары уақыт өте келе ағымдағы қисық жазбалардан зерттелді.

Бұған дейін Мұндай экспериментке 14 адамнан тұратын ОҚУ баскетбол командасының мүшелері қатысқан. Секіруді сериялық зерттеудің бірінші бөлімінде шаршаудың бағдарламаға әсері және секіруді ұйымдастыру жылдамдығы туралы мәселе көтерілді. Секірудің ең үлкен биіктігіне бір уақытта қол жеткізу шешімі кідіріс уақытын қысқарту арқылы тірекке ауырлық күшін басқарудың сыртқы механизмін оңтайландыру арқылы тарту құрылымын ұйымдастыруда әмбебаптылықты іздеу траекториясын анықтауды қамтиды [1].

Біздің келесі тәжірибелеріміз секіру кезінде баскетбол аяқтарының иілу бұрыштарының рөлі туралы сұрақтарға жауап беруі керек, бұл секіру биіктігіне әсер етуі керек. Ұшу кезеңінде дене тірекке айналады, бірақ бұл секіру уақыты мен жылдамдығына қалай әсер ететіні әлі белгісіз.

Эксперимент институт командасының баскетболшыларының ойын әрекеттерін бақылау мен талдаудан, команда мүшелерінің техникасындағы кемшіліктерді, әсіресе спорт теориясына негізделген тұлғалық қасиеттер мен кемшіліктерді анықтаудан тұрады.

Моторика қимылдарының элементтерін оқудан басқа, бұл әдіс жарақат алған ойыншылар туралы деректерді жинауға мүмкіндік береді. Мұны ойыншының жарақат алғанға дейінгі жаттығуларының нәтижелерін салыстыру кезінде байқауға болады, сонымен қатар олар осы жаттығуларды орындау кезінде қалпына келтірілгеннен кейінгі ойыншының нәтижелерін салыстыра алады. Көрсеткіштерді салыстыру арқылы сіз ойнатқыштың шерту санын, оның қанша уақытты алатынын және түсініктемелер мен бейнелер арқылы оның қалай қонғанын бақылай аласыз. Егер операцияға арналған сандар бастапқы сандарға жақын болса, онда ойыншы жарақат алғанға дейін жақсы жағдайда болады, егер сандар төмен болса, сондықтан ойыншы толық қалпына келмеген, демек ол бұрынғы формасына әлі оралмаған.

Қорытындылай келе, бұл күрделі эксперименттік әдіс баскетболшылардың жаттығу процестерінде ғана емес, сонымен қатар секірулер орын алатын басқа спорт түрлерінде де кездеседі деп болжауға болады, өйткені ол жаттықтырушылар мен спортшылардың құрамдас бөліктердегі жұмысын жеңілдетеді.ойын, сонымен қатар техниканы жетілдіру немесе нашарлату, адамның кері байланысының рөлін ойнау арқылы осы көрсеткіштерді өзгертеді. Педагогикалық процесті сандық эксперименттік бақылау.

Әдебиеттер

1. Лосин Б.Е., Иванова Г.П., Биленко А.Г. Теоретическая значимость и подходы к определению уровня развития быстроты и прыгучести в спортивных играх: научно-педагогические школы Университета: научные труды ежегодник 2020. – СПб.: НГУ им. П.Ф. Лесгафта, 2020. – С. 105-119.
2. Маев, И. В. Здоровый образ жизни и профилактика заболеваний: учебное пособие / И. В. Маев, Н. Д. Ющук, К. Г. Гуревич. – М.: Издательство «Перо», – 2012. – 193 с.
3. Мартинчик, А.Н. Питание человека (Основы нутрициологии) / А.Н. Мартинчик, И.В. Маев, А.Б. Петухов. – М.: ГОУ ВУНМЦ МЗ РФ, 2002. – 576 с.

АНАЛИЗ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ БРОНИРОВАНИЯ

Мамедова Э.-студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н.,доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

Развитие и усовершенствование систем бронирования на примере сети отелей Marriott Современные системы бронирования играют важнейшую роль в индустрии гостеприимства, так как они являются основным инструментом для продажи туристических услуг. Автоматизированные системы резервирования начали внедряться еще в конце 1950-х годов в сфере авиаперевозок, помогая упорядочивать и анализировать большие объемы информации. Со временем они получили широкое распространение и в гостиничном бизнесе, становясь все более технологичными и удобными как для клиентов, так и для сотрудников отелей.

Однимиз ведущих игроков на рынке гостиничных услуг является Marriott International глобальная сеть отелей, объединяющая более 7300 гостиниц в 120 странах мира и управляющая почти 1, 9 миллионами номеров под различными брендами. В российских отелях сети, включая московские филиалы, активно применяется современная система бронирования MARSHA (Marriott Automated Reservation System for Hotel Accommodation), разработанная компанией. Она является частной собственностью и считается одной из самых передовых в сфере гостеприимства, обеспечивая оперативную обработку запросов клиентов.

Пути совершенствования системы бронирования, чтобы повысить эффективность работы MARSHA и улучшить взаимодействие между клиентами и персоналом отелей, необходимо внедрение ряда улучшений. В частности, предлагаются следующие меры:

1. Обучение персонала работе с системой Разработка программ подготовки для новых сотрудников, ранее не имевших опыта работы в MARSHA. Проведение регулярных курсов повышения квалификации для персонала, знакомого с другими системами бронирования, но не работавшего с данной платформой. Введение обязательного тестирования после прохождения обучения для проверки усвоенных знаний.

2. Унификация номеров подтверждения бронирования В настоящее время номера подтверждений бронирования в различных системах сильно отличаются друг от друга. Например, в отелях Marriott номера состоят из 8 цифр и начинаются с 6 или 9, тогда как в системах Booking.com и у других поставщиков используются совершенно разные форматы. Такая разница затрудняет оперативный поиск информации, увеличивает время обработки запросов и создает неудобства как для сотрудников, так и для клиентов. Внедрение стандартизированного формата номеров бронирования позволит сократить время поиска данных, повысить скорость обслуживания и снизить вероятность ошибок.

Эволюция систем бронирования

Первые автоматизированные системы бронирования появились в 1950-х годах и применялись в авиационной отрасли. В 1970-х годах крупные гостиничные сети, включая Hilton и Marriott, начали разрабатывать собственные платформы управления резервацией номеров. Эти системы постепенно усовершенствовались, учитывая такие аспекты, как: Сезонные изменения спроса и динамику загрузки отелей. Персонализацию предложений для разных категорий клиентов. Интеграцию с системами управления доходностью (RevenueManagement Systems).

На сегодняшний день системы бронирования включают в себя не только стандартные функции резервирования, но и элементы аналитики, искусственного интеллекта и интеграции с социальными сетями.

Ключевые особенности MARSHA.Система бронирования MARSHA, используемая в отелях Marriott, отличается высокой надежностью и функциональностью. Основные преимущества данной платформы:

1. Масштабируемость обработка большого количества запросов одновременно.

2. Интеграция с глобальными дистрибьюторскими системами (GDS), что упрощает работу с туристическими агентствами и онлайн-платформами.

3. Персонализированный сервис система анализирует историю бронирований клиентов и предлагает наиболее подходящие варианты.

Высокая скорость обработки данных, позволяющая быстро находить и обновлять информацию о бронированиях.

Несмотря на передовые технологии, система требует дальнейшего развития с учетом роста конкуренции и изменения предпочтений клиентов.

Современные технологии для улучшения систем бронирования

Для повышения эффективности работы системы бронирования Marriott и других гостиничных сетей могут быть внедрены следующие инновации:

1. Искусственный интеллект (AI) Анализ предпочтений гостей для персонализированных предложений. Использование чат-ботов для автоматизации ответов на вопросы клиентов. Прогнозирование заполняемости отеля с помощью предиктивной аналитики.

2. Интернет вещей (IoT) Внедрение умных устройств в номерах, позволяющих клиентам заказывать дополнительные услуги (например, бронь ресторана или спа) через мобильные приложения. Мониторинг состояния номеров для оперативного устранения неисправностей.

3. Блокчейн-технологии Упрощение и прозрачность финансовых транзакций. Безопасное хранение данных клиентов, минимизация рисков утечек информации.

4. Облачные решения Обеспечение удаленного доступа к системе в режиме реального времени. Снижение затрат на обслуживание локальных серверов.

Важность унификации данных в гостиничной сфере

Одной из ключевых проблем в сфере гостеприимства остается разрозненность данных между различными системами бронирования. Это приводит к замедлению работы сотрудников, увеличению времени обработки запросов и снижению качества обслуживания. Для решения этой проблемынеобходимо:

1. Стандартизировать номера бронирования для удобства взаимодействия между разными системами.

2. Интегрировать внутренние и внешние базы данных, что позволит клиентам получать единую информацию о своем бронировании, независимо от платформы, через которую оно было сделано.

3. Оптимизировать API-интерфейсы, обеспечивая удобную интеграцию с популярными сервисами бронирования (Expedia, Booking.com и др.).

Системы бронирования играют важнейшую роль в управлении гостиничным бизнесом, и их постоянное совершенствование необходимо для повышения эффективности работы отелей. В сети Marriott применяется передовая система MARSHA, однако для повышения ее продуктивности требуется внедрение новых технологий, обучение персонала и унификация данных. Подобные улучшения помогут не только оптимизировать внутренние процессы гостиничных сетей, но и улучшить пользовательский опыт клиентов, обеспечивая им более удобное и быстрое бронирование.Эволюция систем бронирования

Первые автоматизированные системы бронирования появились в 1950-х годах и применялись в авиационной отрасли. В 1970-х годах крупные гостиничные сети, включая Hilton и Marriott, начали разрабатывать собственные платформы управления резервацией номеров. Эти системы постепенно усовершенствовались, учитывая такие аспекты, как: Сезонные изменения спроса и динамику загрузки отелей. Персонализацию предложений для разных категорий клиентов. Интеграцию с системами управления доходностью (RevenueManagement Systems).

На сегодняшний день системы бронирования включают в себя не только стандартные функции резервирования, но и элементы аналитики, искусственного интеллекта и интеграции с социальными сетями.

Литература

1. Аникеев, Н. П. “Современные системы бронирования в индустрии гостеприимства.” – Москва: Издательство Академия, 2020. – 240 с.
2. Бережная, Е. А., Иванов, П. С. “Инновационные технологии в гостиничном бизнесе.” – Санкт-Петербург: Питер, 2019. – 180 с.
3. Marriott International. “Официальный сайт компании Marriott International.” https://www.marriott.com (дата обращения: 23.01.2025).
4. Герасимов, А. В. “Системы управления доходами и их применение в отелях.” // Журнал “Гостиничное дело”. – 2022. – № 4. – С. 34–42.
5. Букина, Т. А. “Автоматизация гостиничных услуг: от теории к практике.” – Екатеринбург: Уральский университет, 2018. – 210 с.

ТАБИҒИ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕСТУРСТАРДЫ ИНТЕГРАЛДЫ БАҒАЛАУ

Мухашев А. -СТ-24-8к1тобы
Арапова Г.М. –аға оқытушы

Аннотация

Зерттеу рекреациялық ресурстарды интегралды бақылауға арналған. Табиғи (ландшафттар, климат, су көздері, ормандар) және әлеуметтік-экономикалық (инфрақұрылым, мәдени-тарихиескерткіштер) ресурстардың сипаттамалары қарастырылып, олардың тұрақты дамудағы рөлі талданады.

Кілт сөздер: рекреациялық ресурстар, табиғи ресурстар, әлеуметтік-экономикалық ресурстар, интегралды бақылау, тұрақты даму, туризм.

Кіріспе

Рекреациялық ресурстар – адамдардың демалуына, туризмге, экономикалы қөсімге ықпал ететін факторлар. Оларды тиімді пайдалану экологиялық тұрақтылықты сақтауға мүмкіндік береді. Интегралды бақылау – ресурстардың жай-күйін талдау және оларды тиімді басқару тәсілі.

1. Табиғи рекреациялық ресурстар

Оларға климаттық жағдайлар, су көздері, ландшафттар жатады. Экожүйелердің тепе-теңдігін сақтау – негізгі міндет.

2. Әлеуметтік-экономикалық рекреациялық ресурстар

Құрамына инфрақұрылым, көлік жүйесі, мәдени-тарихи нысандар, қызмет көрсету саласы кіреді. Дұрыс басқару туризм мен экономиканың дамуына ықпал етеді.

3. Интегралды бақылау маңызы

Экологиялық мониторинг, экономикалық талдау, құқықтық реттеу, инфрақұрылымды дамыту арқылы ресурстарды тиімді басқару қамтамасыз етіледі.

4. Қолдану салалары

Ұлттық парктерді сақтау, туризм сапасын арттыру, аймақтық жоспарлау процестерін оңтайландыру.

Қорытынды

Рекреациялық ресурстарды тиімді басқару тұрақты дамуға ықпал етеді. Интегралды бақылау арқылы экологиялық тұрақтылы қсақталып, туризм дамиды.

Әдебиеттер
1. Аубакиров Х.Е. “Рекреациялықресурстаржәне туризм” – Алматы: Экономика, 2019.
2. Кусайнова А.Б. “Туризм жәнетұрақты даму” – Астана: Фолиант, 2021.
3. Назаров Б.К. “Табиғиресурстардытиімдіпайдалану” – Алматы: ҚазҰУбаспасы, 2020.
4. ҚР Туризм индустриясындамытубағдарламасы 2023-2027.
5. WTO (World Tourism Organization). “Sustainable Tourism Development” – Madrid, 2022.

ӘОЖ 541.18

ҚОЛ ДОБЫ ОЙЫН ТЕХНИКАСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ

Мұхамедкәрім Н.Ж. – ИП-24-7к3 тобының студенті
Битуреев А.С. – оқытушы, магистр

Гандбол ойынын доппен немесе допсыз орындалатын арнайы амалдар көмегімен жүргізеді. Оны шабуыл тәсілі және қорғаныс тәсілі деп бөледі. Шабуылдағы ойын тәсіліне допты қағып алу, алып жүру және допты қақпаға лақтыру жатады. Қорғаныста қорған қою, допты кері қайтып алу, допты алып қою, сол сияқты допты қақпада ұстап қалу жатады.

Әрекетке дайындық ойынға жіті назар салуды және айқын бастапқы қалып – тұрысты қамтамасыз етеді. Жоғары, орта және төменгі тұрыс деп бөлінеді. Оны ойын барысында таңдайды. Орта тұрыс жиі қолданылады: аяқтар жартылай бүгіліп, қадам ендігіне қойылған, ал тұлға біршама алға еңкейген, қолдар тік және еркін түсірілген.

Әдетте алаңда барынша шапшаң әрі үнем қимылдайтын ойыншы әсерлі қимылдайды. Гандболда қол добыдағыдай қозғалады, бірақ қозғалыс мәні артады, себебі үлкен көлемдегі алаңда ойнаушыларға көп қозғалуға тура келеді. Сондықтан, әрбір гандболшы тез бастап, жүгіру бағытын шапшаң өзгертіп бұрылыстар мен аялдау тұстарын пайдаланып және арқамен артқа қарай және қосымша қадаммен еркін қозғала алуды жетік білуі қажет.

Шабуылшы допты ала салысымен бар күшін допты қақпаға салуға жұмсайды. Тек арнайы амалдар көмегімен ғана қарсыластың қарсылығын бағындыруға болады. Бұндай өте күрделі тәсіл бөлігіне допты қағып алу және ұстап тұру, оны алып жүру мен беру допты лақтыру, финттер және қалқан қою әдістері жатады.

Допты қағып алу допты игеруді қамтамасыз ететін негізгі әдіс. Допты бір қолменде және екі қолменде қағып алуға болады.

Қол добыға қарағанда гандбол екі қолмен допты қағуда оларды бір-біріне жақын орналастырумен ерекшеленеді. Бір қолмен қағып алу күрделірек, бірақ өте жиі қолданылады, әсіресе амалды орындауға уақыт тапшылық еткен жағдайда жақсы көмектеседі. Қағып алып, ары қарай сермеу біріккен құйма қимылды құрайды.

Доппен табысты қимылдың маңызды шарты оның дұрыс ұсталуы болып табылады. Ең дұрысы допты кеуде деңгейінде екі қолмен ұстағанда оны жоғарыдан қармап немесе саусақпен ұстап және алақанды жеңіл тигізе бір қолмен ұстауға да болады. Бұнда саусаққа салмақ түсірмеу үшін допты қатты қыспауға тырысу қажет.

Допты беруді көптеген амалмен орындауға болады, бірақ көбіне жоғарыдан, төменнен және саусақпен жанынан беру амалдары жиі қолданылады. Беруді орындау тәсілі қол добыдағы допты берудегі тактикадан көп ерекшеленбейді.

Жартылай берілген қолмен жоғарыдан допты беру гандболдағы доп берудің негізгі әдісі. Соңғы кезде допты жасырын беруге көп мән беріліп жүр (арқасынан бастан асыра, аяғының астынан, т.б.). Доп беруді саусақтың белсенді қызметімен орындайды. Саусақпен беру қпен дәлдікке ұпай қосады.

Гандболдағы допты алып жүрудің қол добы добын алып жүруден айырмашылығы жоқ. Тек тұрыс әдеттегіден жоғары болып келеді.

Бір соққылы алып жүру ойында жиі қолданылады. Қолдағы доппен үш қадам жасап, гандболшы допты еденге ұрады және оны сол сәтте қағып алып, ережеге сәйкес доппен үш қадам жасап ойынды жалғастырады. Финтпен, бұрылыспен үйлескенде бұлай алып жүру ойыншыға қарсыласпен бетпе-бет ұшырасқанда қолайлы тұрыста болуына көмектеседі.

Жекелеген жағдайларда допты алға жіберіп ұрып, оны қайта иемденіп қозғалады.

Лақтырулардың нәтижелілігі бірқатар шарттарға байланысты болады. Олардың ішінде маңыздысы қарсыласты күтпеген жағдайда қалдыратын сәтті таңдау лақтыру әдістері мен бағыты болып табылады. Бұл да және доп көздеген нысанаға тез жететін жылдамдықта өте маңызды. Ол лақтыру күшімен анықталады, себебі оның салмағы мен жылдамдық үдеуіне тәуелді болады. Лақтыру күші артқан сайын қимыл да соғұрлым шапшаң орындалады.

Лақтырудың тиімді тәсілі дене салмағы мен инерциясының пайдаланылуына, лақтырушы қол қимылының кең құлаштауына жағдай тудыруына, бұлшықеттер мен қозғалмалы буындардың серпімді шиыршық ата жиырылуына құрылады. Бірақ ойында кең құлашпен сермеп, бірнеше қадамнан лақтыру өте қиын. Сондықтан ойыншылар мен жаттықтырушылардың шығармашылық ізденістері лақтырудың барынша тиімді жылдам тәсілін табуға бағытталған (қысқарған сермеумен, т.б.).

Қақпаға лақтыруды орнынан, қозғалыстан, тіректі және тірексіз қалыптардан орындайды. Қозғалыстан жартылай берілген қолмен жоғарыдан лақтыру – ең кең тараған әдіс. Қалған әдістерді сәтіне қарай орындайды.

Сермегенде доп қалпы көп өзгереді. Доп баста, иық деңгейінде, бастан жоғары немесе қапталында болуы мүмкін. Бұл тәсілдер ерекшелігімен және туындаған жағдайға қарай анықталады.

Қол добы ойыны жекеден тұлғаның жалпыға қарай ұласатын мәдениетінің құрамдас бөлігі болып, қозғалыс қызметтеріне жақсы тиімді әсер етіп және денсаулықты нығайтуға педагогикалық үрдісті бағыттаған көмегімен қалыптасқан, өзіне ағзаның функционалды мүмкіншіліктерін көтеру бірлігін жинайды, ақыл-ой және дене еңбегінің

қабілеттілігін, ақылдылық қасиеті, ошіау, ынталы, тапқыр, байымды, адамгершілік қасиеті, өзін-өзі ұстау, тәртіптілік, шыншыл, батыл, шешімді, дене шынықтыру бірлігінде тану және төртіпке келу, жеке тұлғаның әр түрлі қасиетін көрсетеді.

Жастардың дене тәрбиесінің көрсеткіштерін қалыптастырудың жоғары деңгейі болып, спорт ойындары саналады, ол адамның өмірдегі негізгі қызметтері: жанұяда, мектепте, жұмыста, қоғамда, мемлекеттің міндеттерін табысты орындау үшін тұтас субъекті, адамгершілік және дене қасиеттері жан-жақты жетілген дені сау қоғамға еркін кіру шарты табылады.

Ойын әрекетін қалыптастырудың негізгі әдістеріне педагогикалық жүйенің негізгі бөлшектерін іс жүзінде асыру есебі кірген (мақсат, міндеттері, мазмұны, тәсілі, түрлері, әдістері мен амалдары, тапсырма) олардың бірлігі және өзара байланысы.

Жеке тұлғаның дене мәдениетін қалыптастыру, денсаулықты нығайтуға бағытталған спорттық-ойындар қызметіне және дене шынықтыру жүйесіне жастарды қатыстыру педагогикалық жүйеде көрсетілген. Осы қызметтердің бір түрінің дамуы немесе әлсіз деңгейі педагогикалық үрдісінде жастарды дене тәрбиесін қалыптастыру жүйелерін деформациялауға әкеледі.

Әдебиеттер

1. Алшынбаев К.И., Қалдыбаев М.А., Турдалиев А.Т. Гандбол ойынын оқыту әдістемесі. Шымкент: 2009ж.
2. Қонарбаев Ж.Ө. Гандбол ойынын оқытудың әдістемелік негіздері. Алматы: 2008ж
3. Алшынбаев К.И., Шегенбаев Н.Б., Гусейнов М.Г., Турдалиев А.Т. Гандбол ойыны (оқу құралы). Шымкент: 2009ж
4. К.И.Алшынбаев, М.Қалдыбаев, Е.Түгелбаев А. Қол добы және қозғалыс ойындарын оқытудың әдістемелік негіздері. Шымкент: 2007ж.

ТАБЫСТЫ МЕЙРАМХАНА ҚҰРУДЫҢ ҚҰПИЯЛАРЫ: МЕНЮДЕН БАСТАП МАРКЕТИНГКЕ ДЕЙІН

Мұхтарқызы А. - СТ-24-9к тобының студенті
Айдаров.Д. - магистр аға оқытушы

Мейрамхана бизнесі әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі. Алайда, оның, табысты болуы үшін көптеген факторларды ескеру қажет. Жай ғана дәмді тағам ұсыну жеткіліксіз кәсіпкерлік қабілет, қаржы менеджменті, стратегиялық маркетинг және тұтынушыларға жоғары сапалы қызмет көрсету маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада мейрамхана ашудың барлық негізгі кезеңдерін қарастырамыз - бастапқы жоспарлаудан бастап, клиенттерді тарту және ұзақ мерзімді табысты қамтамасыз ету стратегияларына дейін.

1. НАРЫҚТЫ ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ КОНЦЕПЦИЯНЫ АНЫҚТАУ

1.1. НАРЫҚТЫҚ ЗЕРТТЕУ

Нарықты зерттеу - бизнесіңізді бастамас бұрын жасалатын ең маңызды қадамдардың бірі. Бұл процесс келесі мәселелерді қарастырады:

Мақсатты аудитория:

Мейрамхана кімге арналған? Бұл студенттер ме, жумыс істейтін адамдар ма, әлде жоғары табысты клиенттер ме?

Бәсекелестер: Жақын маңдағы басқа мейрамханалар кандай тағамдар ұсынады? Олардың күшті және әлсіз жақтары қандай?

Баға саясаты: Клиенттер қандай баға диапазонын қабылдай алады?

Орналаскан жер: Қай жерде ашкан тиімді? Адамдар көп жүретін

аймақтар ма, әлде бизнес орталықтар ма? Нарықты зерттеудің ең тиімді әдістері:

• Сауалнама жүргізу (әлеуетті клиенттерден олардың, талғамы мен қажеттіліктері туралы сұрау);

Конкуренттердің жұмысын талдау (олардың бағалары, мәзірі, клиенттерінің, пікірлері);

Сала бойынша трендтерді зерттеу (кандай тағамдар мен форматтар қазір танымал).

1.2. МЕЙРАМХАНА КОНЦЕПЦИЯСЫ

Мейрамхананың концепциясы оның бірегейлігі мен стилін анықтайды. Ол келесі аспектілерді қамтиды:

Асхана түрі - ұлттық тағамдар (қазақ, итальян, жапон, француз, т.б.), фастфуд, вегетариандық асхана, т.б.;

Қызмет көрсету форматы - толық қызмет көрсететін мейрамхана, фастфуд, кафетерий, стрит-фуд, фуд-корт;

Дизайн және атмосфера - интерьер, музыка, жарықтандыру, үстелдердің, орналасуы;

Фирмалық стиль және бренд - логотип, мәзір дизайны, персоналдың, униформасы.

Концепцияны таңдағанда нарықтың, сұранысын, бәсекелестерді және сіздің жеке қызығушылырыңызды ескеру маңызды.

2. БИЗНЕС-ЖОСПАР ДАЙЫНДАУ

Жақсы ойластырылған бизнес жоспар - табысты мейрамхана

ашудың негізі. Ол инвесторларды тартуға және бизнесті тиімді басқаруға көмектеседі.

2.1. БИЗНЕС-ЖОСПАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ 1. Кіріспе

Бизнес-идея жене мақсаттар

Нарықтық мумкіндіктер

2. Компания сипаттамасы

Қызмет түрі

Орналасқан жері

3. Нарықтық талдау
Клиенттер сегменті
Бәсекелестер және трендтер
4. Маркетинг стратегиясы
Баға белгілеу
Жарнама және клиенттерді
тарту жолдары
5. Қаржы жоспары
Бастапқы инвестиция
Шығындар мен кірістер болжамы • Кайтарым мерзімі
6. Жумыс жоспары
Мейрамхананы іске қосу мерзімі
Қызметкерлерді жалдау
жоспары
3. ОРНАЛАСУ ЖӘНЕ ҒИМАРАТ ТАҢДАУ

Мейрамхананың орналасқан жері клиенттер ағынына тікелей әсер етеді. Дұрыс орын таңдау үшін келесі факторларды ескеріңіз:

Адамдар жүретін орындар - сауда орталықтары, бизнес аудандар, университеттер маңы, туристік аймақтар;

Көлік қолжетімділігі - көлік тұрағы, қоғамдық көлік аялдамалары;

Әдебиеттер

1. Brown, S. (2018). The Restaurant Success Blueprint: A Step-by-Step
2. Guide to Building a Successful Restaurant Business.
3. Kotler, P., & Keller, K. (2016). Marketing Management. Pearson.
4. Walker, J. R. (2019). The Restaurant: From Concept to Operation. Wiley.
6. Sloan, P. (2013). Sustainability in the Hospitality Industry. Routledge.
7. Қазақ ұлттық тағамтану академиясының зерттеулері.

ӘОЖ 7967012.68

ТӘРБИЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК СПОРТ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІНІҢ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕ

Мұхтарова Г. – ХТ-23-9к4 тобының студенті
Есенов Е.А. – аға оқытушы

Болашақ мұғалімдерді даярлаудың маңызды элементтерінің бірі-тәрбие жұмысының шығармашылық жетістігінің және оның мүмкіндіктерін дамытудың негізгі факторы ретінде кәсіби мәдениетті қалыптастыру. Спорт жаттықтырушысының кәсіби мәдениеті оның өміріндегі жеке қасиеттер мен құндылықтардың жиынтығын ғана емес, сонымен қатар рефлексия мен спорттық тәжірибені, спорттық жетістіктерді, жеке қасиеттерді жоғары деңгейде бағалауды және оның дене бітімінің үнемі дамуын қамтиды жағдайы.

Мұғалім мен мұғалімнің мәдениеті кәсіптік білім берудің нақты құрылымында қалыптасады және оның білім беру мүмкіндіктерін, атап айтқанда қажеттіліктерін, қабілеттері мен дайындықтарын жүзеге асыруға негізделген оның әрі қарайғы кәсіби іс-әрекетінің тәсілі бола алады.оқу процесі.

Бірнеше зерттеулер көрсеткендей, университет жұмысында өзін-өзі түсінуге және мәдениетті қолдануға жеткілікті көңіл бөлінбейді, сонымен қатар адамның дамуы мен мұғалімнің мәдениетін дамытуға көп көңіл бөлінеді. Осылайша, болашақ оқытушының кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесі мен студенттердің оның оқу процесінде өзін көрсетуге деген ұмтылысы мен қабілетін түсінуі арасындағы орындалмайтын байланыс тіркеледі. Біздің ойымызша, академиялық қабілеттер спорт жаттықтырушысының кәсіби мәдениетін ойыншылардың жеке басы мен командасының құрылымына бағытталған білім беру жаттығуы арқылы білдіруді білдіреді. Бұл мәселе мақала тақырыбы аясында одан әрі талқылауды қажет етеді.

Кәсіптік білім беру теориясында мұғалімнің кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесі жалпыадамзаттық, жүйелік және жеке-функционалды тәсілдерге негізделген. Алайда, дене шынықтыру мұғалімдері мен спорт жаттықтырушыларының кәсіби мәдениетіне келетін болсақ, нақты білім беру технологияларын, атап айтқанда антропологияны қолдануды қажет ететін осы тәсілдермен байланысты принциптерді қолданудың бірнеше аспектілері бар. Бұл мәселені толығырақ қарастырайық.

Болашақ маманның, әсіресе мұғалімнің кәсіби мәдениетін қалыптастыруға гуманистік көзқарас маңызды емес және білім беру процесі оны өзгертуге емес, білім беру қызметінің тақырыбын өзгертуге бағытталғанын білдіреді. Сонымен қатар, дене шынықтыру саласындағы бұл өзгерістер адам өмірінің барлық үш деңгейінде болады: биологиялық және қозғалыс белсенділігін дамыту арқылы, психологиялық, интеллектуалдық, адамгершілік және басқа да қасиеттер мен әлеуметтік-жеке қасиеттерді дамыту арқылы, спортшының ерекше әлеуметтік мәртебеге ие болуы, дене шынықтыру және спорт саласына енуі, etc.Sh.

Университет жұмысына гуманитарлық көзқарас бірнеше әдістерді қолдануға негізделген нақты білім беру мәдениетін құруды қамтиды:

Кәсіби білім берудегі коммуникация философиясы қарым-қатынастың іргелі кәсіби ашықтығы, кәсіби құндылықтар мен кәсіби мәдениеттің жеке тәртібін жетілдіру үшін тәжірибе беретін барлық жаңа пәндерді қосу

болып табылады. Мұнда антропологиялық технологиялар, атап айтқанда, білім беру процесін студенттердің өздері бастауын қамтамасыз ету үшін қолмен жасалатын әдістер өте маңызды. Нәтижесінде студенттер біліммен жұмыс істеудің сөйлеу формалары мен әдістеріне үйренеді, өйткені әңгімелесуші өз білімін пайдалану, бағалау және өзгерту мүмкіндігіне ие. Осы қарым-қатынас әдістерін қолдана отырып, студенттер оқу жұмысының барлық субъектілерімен мәдени тұрғыдан маңызды және шығармашылық әңгімелер құра алады.

Бірге өмір сүру принципі-университеттің өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін спорттық ортаны құру, ерікті түрде ұйымдастырылуы мүмкін іс-шаралар, сондай-ақ теңдестірілген ынтымақтастық пен бәсекелестік құрылымда үйлесетін ұйымдастырушылық-тәрбиелік ойындар.ортақ мақсаттарға тиімді қол жеткізу. Бұл студенттерге бірлескен технологиялар арқылы білім алуға мүмкіндік береді. Шығармашылық белсенділік.

Кәсіптік білім берудегі еркіндік қағидасы-студенттердің кәсіби даму бағытын таңдай білуі және сонымен бірге шығармашылық іс-әрекетті, мәдениетті, ынтымақтастықты және олардың үздіксіз білім беру қызметінің адамгершілік негіздерін жүзеге асырудың тәсілдерінің жиынтығын жасай білуі.. Көріп отырғаныңыздай, педагогикалық процесте адамның кәсіби мәдениетін жүзеге асырудың ең қолайлы шарттары-бұл білім беру құзыреттілігі деңгейімен және мұғалімнің сапалық сипаттамасымен қамтамасыз етілетін оқу іс-әрекеті.

Дене шынықтыру мұғалімінің оқу іс-әрекетін рефлексиялау және бағалау қабілеті кәсіби қызметті талдау қабілетін қамтиды. Білім беруде бағалаудың күрделі және көп қырлы жүйесі бар, сондықтан өзін-өзі басқару және дәлелдеу құралы ретінде әрекет ететін мұғалімнің рефлексия мәдениеті жеке және топтық үлгерімді академиялық бағалауда көрінеді және мектепте білім беру мақсаттарын қоюда маңызды.Қабілеттерді дамытуға көбірек көңіл бөлу жоғары дене шынықтыру жүйесін құруда көрінеді. Кәсіби мәдениетті қалыптастыру тұрғысынан болашақ мұғалім оның жағымды және жағымсыз жақтарын талдайды және өз бетімен жұмыс істеуді бастау үшін оларды кәсіби қасиеттерінің деңгейімен байланыстырады. Олар сондай-ақ өздерін бағалауға және болжауға қабілетті. Бірлескен кеңесші студенттерге болашақ кәсіби мансаптарын шарлауға және мінез-құлқын қабылданған мінез-құлық нормалары мен ережелеріне сәйкес реттеуге көмектеседі.

Қазіргі уақытта болашақ мұғалімнің кәсіби мәдениеті білім беру мүмкіндіктерімен тығыз байланысты және шығармашылық жетістіктер процесінде қалыптасатыны анықталды.

Спорттық жаттықтырушының білім беру қабілеттерін қалыптастырудағы кәсіби мәдениетінің көрінісі кәсіби мәдениетке қол жеткізу, өзін-өзі бағалау және дамыту үшін нақты жағдайлар жасайтын білім беру әлеуеті болып табылады. Оқытудың ең тиімді дағдылары спорттық жаттықтырушының кәсіби мәдениетінің белгілі бір аспектілеріне негізделген топтық жұмыс процесінде кездеседі.

Әдебиеттер

1. Аппакова-Шогина, Н.З. Ценностные аспекты наследия крупных спортивных событий / Н.З. Аппакова-Шогина // Наследие крупных спортивных событий как фактор социально-культурного и экономического развития региона : материалы Всероссийской научно-практической конференции. - Казань : Поволжская ГАФКСиТ, 2013. - С. 27-29.
2. Головаш, И.И. Профессиональная культура педагога в контексте социальных изменений, глобальных проблем общества / И.И. Головаш // Сборник «Потенциал личности». - Курган, 2010. - С. 55-60.
3. Макаренко, Т.А. Развитие профессионально важных качеств будущего педагога посредством организации профессионального пространства вуза / Т.А. Макаренко // Влияние педагогических традиций на становление и развитие личности будущего учителя: сб. матер. науч. конф. - 2013. - С. 552-557.

УДК 33: 640.43

ЗНАЧЕНИЕ И СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ КОНФЛИКТАМИ В РЕСТОРАННО-ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ

Нурлан М. – студентка группы СТ-24-9р
Рахимова Д. А. – старший преподаватель

Конфликты в ресторанно-гостиничном бизнесе возникают по множеству причин, будь то недовольство клиентов качеством обслуживания, ошибки сотрудников или разногласия между коллегами. Умение эффективно решать конфликты — это не только важный аспект профессионализма, но и ключевой элемент в обеспечении конкурентоспособности заведения.[1]

Значение управления конфликтами в ресторанно-гостиничном бизнесе

1.Повышение качества обслуживания

В ресторанно-гостиничном бизнесе качество обслуживания всегда на первом месте. Когда возникают конфликты с клиентами, которые не решаются своевременно, это может привести к ухудшению впечатлений гостей и даже к их отказу от услуг заведения. Проблемы могут быть разными — от долгого ожидания, неудовлетворительных условий проживания, до неадекватного поведения персонала. В таких случаях важно оперативно и грамотно реагировать, чтобы конфликт не повлиял на репутацию компании.

2. Снижение стресса на рабочем месте

В ресторанах и гостиницах работа часто бывает напряженной и требует постоянного взаимодействия с клиентами, что повышает вероятность возникновения конфликтных ситуаций. Конфликты между коллегами или с руководством могут серьезно ухудшить атмосферу в коллективе и снизить моральный дух работников. Регулярное

обучение и развитие навыков управления конфликтами позволяет сотрудникам сохранять спокойствие в сложных ситуациях и эффективно разрешать споры на месте.

3.Сохранение клиентской лояльности

Клиенты, которые столкнулись с конфликтом, но увидели готовность персонала решить проблему, могут не только простить ошибку, но и стать лояльными. Негативные ситуации могут быть использованы как возможность для демонстрации высокого уровня сервиса и профессионализма, если конфликты разрешаются быстро и справедливо.

4. Снижение финансовых потерь

Ухудшение репутации и потеря клиентов — это прямой путь к финансовым потерям. Особенно это важно для ресторанно-гостиничного бизнеса, где отзывы клиентов играют огромную роль. Несоответствие ожиданий клиентов реальности может привести к отрицательным отзывам и негативной репутации, что, в свою очередь, снизит количество новых заказов и гостей.

Стратегии управления конфликтами в ресторанно-гостиничном бизнесе включают:

1. Превентивные меры

Одной из самых эффективных стратегий управления конфликтами является их предотвращение на ранних стадиях. Здесь важно создать условия, при которых конфликты будут возникать реже. Обучение и тренинги для сотрудников. Постоянное обучение персонала поможет избежать большинства конфликтов с клиентами. Тренинги по вопросам обслуживания, стрессоустойчивости и этикета помогут снизить вероятность недовольства гостей. Четкие стандарты обслуживания. Разработка и внедрение стандартов обслуживания гарантируют, что все сотрудники будут работать по одинаковым правилам, что минимизирует возможность разногласий в процессе работы.

Активное использование отзывов клиентов. Опросы, анкеты и отзывы позволяют заранее выявлять проблемные области, которые могут привести к конфликтам. Своевременное решение этих проблем поможет избежать недовольства гостей.

2. Конструктивные подходы в разрешении конфликтов

Когда конфликт всё же возникает, важно эффективно и быстро его разрешить. Это требует наличия у персонала определенных навыков. Активное слушание. Важно не только выслушать клиента, но и правильно интерпретировать его слова, показывая, что проблема действительно имеет значение. Это помогает снизить эмоциональное напряжение и создать атмосферу для конструктивного диалога.

Эмпатия. Понимание ситуации с точки зрения клиента и выражение искреннего сожаления за произошедшее может сыграть важную роль в урегулировании конфликта. Проявление эмпатии помогает укрепить доверие и даже может повернуть ситуацию в положительную сторону.

Поиск решения, а не обвинений. Важно не зацикливаться на виновных, а сфокусироваться на решении проблемы. Это может быть компенсация, скидка, предложение другого варианта услуги или устранение недочетов в процессе обслуживания. Объяснение причин. Иногда конфликты происходят из-за недопонимания. Объяснив клиенту причины задержки или изменения условий, можно снять напряжение и найти компромисс.

3. Использование внешних посредников

Если внутреннее разрешение конфликта невозможно, иногда целесообразно привлекать внешнего посредника для более профессионального подхода к урегулированию ситуации.

Медиатор. Медиатор — это нейтральное лицо, которое помогает обеим сторонам конфликта прийти к соглашению. Этот подход особенно эффективен при сложных ситуациях, например, при разногласиях между сотрудниками, а также между клиентом и заведением.

Юридическая помощь. В случае серьезных претензий со стороны клиентов (например, нарушение их прав как потребителей) может потребоваться юридическое вмешательство для решения конфликта по правовому пути. [2]

4. Использование позитивного подкрепления

Иногда лучший способ разрешить конфликт — это использовать позитивное подкрепление для клиента или сотрудника.

Предложение компенсации. Когда клиент недоволен качеством обслуживания, часто достаточно предложить небольшой бонус — бесплатное блюдо, напиток или скидку на следующий визит. Это поможет исправить впечатления и даже укрепить лояльность. Поощрение сотрудников. Важно не только решать конфликты, но и отмечать усилия сотрудников, которые эффективно справляются с трудными ситуациями. Это может быть дополнительное вознаграждение, похвала на собрании или повышение.

5. Обучение сотрудников управлению конфликтами

Чтобы эффективно разрешать конфликты, сотрудники должны обладать определёнными навыками. Это включает не только технические знания, но и социально-эмоциональные навыки. Например, обучая персонал техникам управления стрессом и конфликтами, можно значительно снизить вероятность возникновения напряженных ситуаций и улучшить атмосферу в коллективе. [3]

Таким образом, можно сделать вывод, что онфликты в ресторанно-гостиничном бизнесе неизбежны, но при правильном подходе их можно не только успешно разрешать, но и использовать как возможность для улучшения работы заведения. Превентивное управление конфликтами, конструктивные методы их разрешения и постоянное обучение сотрудников помогают не только минимизировать проблемы, но и повысить качество обслуживания, удержание клиентов и улучшение морального климата в коллективе. В конечном итоге, управление конфликтами в ресторане или гостинице является важной частью стратегии бизнеса, направленной на создание позитивного имиджа и долговременный успех.

Литература

1. Автор и источник согласно тексту, Канзычакова С.А. Влияние межличностных конфликтов на систему управления персоналом в ресторанном бизнесе и особенности их урегулирования в данной сфере, Вестник науки Сибири. 2015. N4(19) стр 31-38
2. Автор и источник согласно тексту, Исмаилова Р.Б. Джакупова Ш.А. Амирханов А.Е. Управление конфликтами в гостиничном и ресторанном бизнесе: психологические стратегии для успешного разрешения, Вестник науки N12(81) стр 213-220
3. Автор и источник согласно тексту, Управление конфликтами в гостинице и ресторане, УО «белорусский государственный экономический университет» стр 1-2

ӘОЖ 541.18

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ БАЛА ДЕНСАУЛЫҒЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

Нұралы А.Р. –ХТ 24-9к2 тобының студенті
Артықбаев М.Ш. – п.ғ.к доценті

Бала денсаулығының мықты болып, қозғалыс, дене құрылысының дұрыс жетілуі мектеп жасына дейінгікезеңде қалыптасады. Сондықтан, бала организмінің қызметін жетілдіру, қабілетін арттыру осы кездегі ең басты міндет болып табылады. Бұл міндеттерінің маңыздылығы мынада, организмнің қорғаныс қабілеті нашар қалыптасқан кішкентай балалар сыртқы ортаның қолайсыз әсерлеріне тез ұшырайды. Сондықтан сүйектің, буынның дұрыс әрі мерзімінде жетілуіне, бел омыртқаның физиологиялық иіндерінің қалыптасуына, табан дөңістерінің дұрыс жетілуіне айрықша мән беру керек.

Бұлшықеттерді қатайту, жүрек қан тамыр жүйесінің жетілуіне, тыныс алудың тереңдігі мен ырғақтылығына, тыныс алуды қозғалыспен үйлестіруге мүмкіндік жасап, үнемі ықпал ету қажет. Сондай-ақ, баланың қозғалысын жетілдіру, қимылдық дағдыларын және денедің икемділігін, шапшаңдық, күштілік, төзімділік сияқты қасиеттерін қалыптастыруға тұрмыста және дене тәрбиесі сабақтарында қажетті жеке және қоғамдық гигиена дағдыларын дамытуға баса назар аударылады. Дене тәрбиесі балалардың ақыл-ой, адамгершілік, еңбек және эстетикалық жағынан тәрбиелеу жұмысын жүзеге асыруға боларына мүмкіндік тудырады. Балалар мекемелерінде дене тәрбиесінің сауықтырушы күші, гигиеналық және әлеуметтік – тұрмыстық факторлар қолданылады.

Жалпы топтарда ұйымдастырылған оқу қызметі ойын түрінде өткізіледі. Дене тәрбиесіне арналған «Екі сызықтың» арасымен тепе-теңдікті сақтап жүру деп аталатын ойын-сабақтың мақсаты: балаларды бірінің артынан бірі түзу жүре білуге үйрету, олардың сұлу да сымбатты болып өсуіне, жаттығуларды дұрыс өз мәнінде жасалуына көңіл аудару. Бұған дене шынықтыру сабағында қолданылатын жіптер, аюдың ойыншығы, түрлі-түсті қағаздан жасалған таяқшалар, доп пайдаланылады.

Сәбилерге көрсету, айту, түсіндіру сияқты әдістемелік тәсілдер қолданылады. Сабаққа алдын-ала дайындық кезінде көңілді ән ырғағымен дамыту жаттығуларын жасау, шеңбер бойымен жүру, жедел жүру, баяу жүру, баяу жүгіру, демалып, дем шығарыу әдістері іске асырылады. Сондай-ақ шеңбер жасап жүріп жануарлардың жүрісін салып жүреді.

Дене жаттығуы – дене тәрбиесінің негізгі және ерекше даму құралы, ол педагогтың арнайы іріктеп алған, әдістемелік дұрыс ұйымдастрылған және басқаруға болатын қозғалыс пен қозғалыс қызметінің күрделі түрлерін қамтиды.

Дене жаттығуы еркіндік сипаттағы белсенді қимыл әрекеттеріне негізделген. Дене жаттығуы баланың жан-жақты жетілуіне ықпал етеді. Дене тәрбиесінің негізгі мазмұны денені жаттықтыру болып табылады. Ол мынадай түрлерге бөлінеді:Таңертеңгілік жаттығу; Қимыл-қозғалыс ойындары жіне спорт ойындарының элементтеруі бар ойындар;Спорттық жаттығулар; Қарапайым туризм.

Жоғарыда аталған жұмыс түрлері бір-бірімен байланысты әрі жинақтала келіп, белгілі бір қозғалыс тәртібін құрайды. Дене шынықтыру балалардың денсаулығын сақтап, нығайтады. Дене мүсінінің сұлулығын қалыптаптастырып, қимыл-қозғалыс қабілетінің белсенділігін арттырады.

Балалардың қимылын, ептілік және батылдығын дамыту үшін доптың, секіріп ойнайтын жіптің, шеңбердің лақтыру сақиналасының, сүйреуіш арбаның және басқа да құралдар мен ойыншықтардың маңызы зор. Бұл құралдар балалар өз бетімен жеке ойнаған кезде де пайдаланылады. Көп қозғалмайтын балаларға ерекше көңіл аударып, оларды жалпы ойындарға үнемі баулып отыру қажет. Мұндай балалардың серуен кезінде құрдастарының көңілді, қызғылықты ойындарына мүлде қатысқысы келмей бос отырып қалатыны байқауға болады.

Бір-бірімізге әрдайым сау-саламат болыңыз деп шын жүректен тілек айтып жүреміз. Әйтседе, өз денсаулығымызға ғана емес балаларымыздың денсаулығына да ықтиятпен қарамайтын кезіміз көп. Ал, денсаулық үшін ең маңызды нәрсе дене шынықтыру екенін көбіміз әбден жақсы білеміз ғой. Адамның әртүрлі сырқатқа шалдығуына жұқпалы індеттер ғана емес, көбіне қыс пен көктемгі, күзгі құбылмалы ауа райының да әсері аз болмайды, мұндай маусым ауысарда ағзаның биологиялық ырғағы да күрделі өзгерістерге ұшырайды. Тек дене тәрбиесін дұрыс ұйымдастырып, шынықтыру арқасында ғана бала дендаулығы шыңдалып, жетіле бермек.

Баланы ширатып, саулығын шынықтыру қайсыбір тәсілері мен әдістері жайында бұдан бұрынырақта да азынаулық айтқан болатынбыз. Егер сол ақыл-кеңестерді ұдайы, жүйелі түрде іске асырып жүрген болсаңыз ендігі жерде баланы одан сайын шынықтырып, шыңдау сөйтіп денсаулығын мықтау міндеті алда тұр.

Ересек адамдардың шынығу тәсілдерін бұғанасы қатаймаған балаға қолдана беруге болмайды. Баланы шынықтыру жолын қарастырғанда, ең әуелі, оның денсаулық күйін, ерекшеліктерін, мінезі мен қасиетін ескеру

қажет болады. Тәжірибелерге қарағанда, шынығу дегенді белгілі бір мезгілдерге қилы-қилы шынығу жаттығуларын жасаумен шектеп, тәуліктің басқа уақыттарында шынығудың ұйқы, тамақтану, дем алу секілді өзге де режимдерді жүйелі түрде орындауды ескермейтін болсақ онда бала денсаулығына мұның пайдасы екіталай нәрсе болмақ.

Күнделікті дағдылы тірлік барысында күн кестесінің барлық жүйесі мен тәртібін мүлтіксіз орындай жүріп, сонымен қатар арнаулы жаттығулар жасап, шынығу дағдыға айналуы керек. Егерде сіздің балаңыз балабақшаға барып жүрген болса, оның үйдегі күн кестесі сол балабақша күн кестесіне үйлес келгені жөн.

Ғалымдар мынадай қызғылықты жайды анықтаған: балабақшаның 25 бала мен 2 ересек адам бар бөлмесінде есік пен терезе желдеткіші жабық тұрған жағдайында бас-аяғы бір сағаттің ішінде бөлмедегі ауаның химиялық және бактериялық құрамының шоғырлану мөлшері ең ауыр шегіне жететін көрінеді. Егерде сіз өз пәтеріңізде де желдеткішті яки терезені ашпайтын болсаңыз, тап осындай жағдай болатыны күмәнсіз. Сондықтан үй ауасы желдету арқылы мұқият тазартылып тұруы қажет. Терезеге дәке желімдеп бітеп тастау да дұрыс болмайды, өйткені мұндай жағдайға үйдің ауасы бактерия қоспалардан тиісінше тазармайды да, желдеткеніңіз зая кетеді. Көп ретте біз мынадай көрініске тап бола береміз, бүлдіршін бөбек төсектен яки диваннан жалаңаяқ қарғып түсіп, ойыншықты аудара төңкеріп, ойнауға кірісе бастайды, сол кезде үйдегі ересектер жалма-жан өре түрегелісіп, «Әй, аяғыңа шұлығыңды ки, қане» деп тап береді. Бұл тіптен жөн емес. Баланың бойына тән табиғи талабы мен қызығынан айырмау, тимау керек. Қыстыгүні ғана емес, жазда да үйдің едені салқындау болады, ал баланың бойы үйреніп, шыныға беруіне пайдасы бар, ал егерде балақай аяғын суық сумен жуып қана қоймай үсті-басына, суық су құйып, жуынуға бой үйретсе, бұл да оның шынығып, шыңдалуына үлкен себеп болмақ.

Бұлшықеттер неғұрлым қимылға көшкен сайын адам бойының қызынуы оншақты мәрте еселеп күшейетіні мәлім, сондықтан неғұрлым қатты қимылдаса, киімі соғұрлым жеңіл болу керек.

Әдебиеттер

1. А.А. Бишаева «Академия» Баспа орталығы, «ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ» 2017ж.;
2. Қ. Мамыркұлов, Ж. Бейсмаков «Тараз университеті» баспасы, «Басты байлық денсаулық, арнайы дене-шынықтыру жаттығулары» 2018 ж.;
3. Г.П. Маковецкая, Т.Н. Васильченко, О.И. Меркель Алматыкітап баспасы, «ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ» 2011 ж.
4. Байжанов М.Қ., Әлімханов Т.Ш. “Спорт және дене шынықтыру негіздері” – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ІШКІ ТУРИЗМ ЖАЙЛЫ ЖАЛПЫ ТҮСІНІК

Өмірбекова А.Ж. - Ст-22-8к тобының студенті
Бабаш Г.А. - жетекші

Туризм –қазіргі замандағы ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі.Ол экономикалық және әлеуметтік дамудың маңызды факторы болып табылады.Туризм адамдардың демалу ,таным,емделу,спорттық немесе басқа да мақсаттармен өз тұрақты тұратын жерінен тысқары жерлерге уақытша сапар жолдауы.Туризм екі негізгі түрге бөлінеді:Халықаралық(шетелдік) туризм және ішкі(ұлттық) туризм.

1.Ішкі туризм.Бұл өз ел азаматтарының өз мемлекетінің шегінде саяхаттауы.Бұл түрге мәдени –тар ихи нысандарды аралау,табиғат аясында уақыт өткізу,іссапарлар жасау сияқты мақсаттарда сапар шегу жатады.Бұндай саяхаттарда елдің шекарасынан өтпейді,туристік құжаттарда толтырмайды.Әрбір елдің экономикасын дамытуда маңызды рөл атқарады.өйткені ел ішінде қаражат айналымы жүреді және жұмыс орындары көбейеді.Ішкі туризмнің ерекшеліктері:туристер өз елінде болғандықтан ,виза мен шетелдік паспорт қажет етілмейді,тілдік кедергілер болмайды ,шетелдік валюта айырбастау немесе қосымша құжаттарды рәсімдеуді қажет етпейді,аймақтық инфрақұрылымды дамутыға үлкен үлес қосады.

2.Халықаралық туризм.Бұл адамдардың өз елінен басқа елге саяхаттап баруы.Кеденнен өту үшін туристтік құжаттарды толтырады(паспорт ,виза жасау),валюта және медициналық бақылаудан өтеді.Бұл халықаралық туризмнің ерекшелігі болып саналады жіне ішкі туризмнен ең басты айырмашылығы.Шетелдік туризм-шетелдік азаматтардың туристтік мақсатпен басқа елге келуі.Бұлай бөліну халықаралық туризмнің 2 басқа түрімен тығыз байланысты-кіру және шығу.Туристтің шыққан елі шығу туризмі делінсе,ал баратын елі кіру туризмі деп аталынады.Халықаралық туризмнің маңызы:туристтер елге шетел валютасын әкеледі ,қызмет көрсету саласы дамиды ,қонақ үйлер,мейрамханалар,туристік агенттіктер және басқа да қызмет көрсету орындары дами түседі,адамдар әртүрлі елдердің мәдениетін ,салт-дәстүрін,әдет-ғұрпын,тілдерін үйрене алады,инфрақұрылым дамиды.Статистикаға сүйенсек,2023-2024 жылдары халықаралық туризм пандемия алдындағы деңгейге жақындады.БҰҰ-ның мәліметтері бойынша,2023 жылы 1,3 миллиардтан астам адам шетелге сахаттаған.

Қорытынды

Ішкі және халықаралық туризм –қазіргі әлемнің маңызды салаларының бірі.Ішкі туризм ел ішінде саяхаттауды жеңілдетіп,жергілікті экономиканы қолдайды,ал халықаралық туризм жаһандық экономикалық өсімге үлес қосады және мәдени байланысты күшейтеді.Туризмді дамыту арқылы елдер жаңа мүмкіндіктерге ие болады:инфрақұрылым жақсарады,жаңа жұмыс орындары ашылады,халықтың өмір сүру деңгейі артады.Сондықтан әрбір ел үшін ішкі және халықаралық туризмді дамыту стратегиялық маңызды бағыт болып саналады.

Әдебиеттер

1. Вуколов В.Н.Халықаралық туризмнің тарихы және теориясы.Оқу құралы.Астана-2005.
2. Вуколов В.Н.Халықаралық тууризмнің тарихы және теориясы.Электрондық кітап.Алматы-2012.
3. Ердавлетов С.Р.История туризма.Развитие и научное изучение .-Алматы 2003г.

ӘОЖ 337.72

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМ: ТАБИҒАТТЫ САҚТАЙ ОТЫРЫП САЯХАТТАУ

Өскен Н. - СТ-24-8к2 тобы студенті
Айдаров Д.Х. - оқытушы

Қазіргі таңда туризм әлемдік экономикадағы ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі болып табылады [1]. Алайда, жаппай туризм қоршаған ортаға айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін [2]. Осыған байланысты экологиялық туризм (экотуризм) концепциясы пайда болды. Ол табиғатты қорғауды басты мақсат етіп, туристерге экожүйеге зиян тигізбей демалуға мүмкіндік береді [3]. Бұл мақалада экологиялық туризмнің мәні, оның артықшылықтары мен даму бағыттары қарастырылады.

Экологиялық туризмнің мәні мен маңызы.

Экологиялық туризм – қоршаған ортаға зиян тигізбей, табиғи және мәдени мұраны қорғауға бағытталған саяхат түрі [4]. Бұл туризмнің негізгі қағидаларына мыналар жатады:

- Табиғатты қорғау және биоалуантүрлілікті сақтау;
- Жергілікті халықтың әл-ауқатын арттыру;
- Экологиялық білім беру және саналы саяхат жасау;
- Қоршаған ортаға әсерді азайту [5].

Экологиялық туризм жергілікті халықтың мәдениеті мен дәстүрлеріне құрметпен қарауды және табиғи ресурстарды үнемдеуді көздейді. Бұл бағыт әсіресе ұлттық парктер, қорықтар, табиғи ескерткіштер және экожүйелерді сақтайтын аймақтарда кеңінен дамып келеді [6].

Экологиялық туризмнің артықшылықтары.

Экологиялық туризм дәстүрлі туризммен салыстырғанда бірқатар артықшылықтарға ие:

1. Табиғатты қорғау – Экотуризм қоршаған ортаны сақтауға ықпал етеді, табиғи аймақтарды ластанудан және бұзылудан қорғайды [7].

2. Жергілікті экономиканы дамыту – Экотуризм ауылдық жерлердегі жергілікті қауымдастықтардың табысын арттыруға көмектеседі. Туристер жергілікті өнімдерді сатып алып, дәстүрлі кәсіптерді қолдайды [8].

3. Білім беру мен экологиялық сана қалыптастыру – Туристер қоршаған орта мен табиғатты қорғау туралы мағлұмат алады, экологиялық сананы дамытуға ықпал етеді [9].

4. Денсаулыққа пайдасы – Табиғат аясында саяхат жасау адамның физикалық және психикалық денсаулығына оң әсер етеді [10].

Қазақстандағы экологиялық туризм.

Қазақстанда экологиялық туризмді дамытуға үлкен мүмкіндіктер бар. Ел аумағында көптеген ұлттық парктер мен қорықтар орналасқан [1]. Олардың қатарына Бурабай ұлттық паркі, Көлсай көлдері, Қатонқарағай мемлекеттік ұлттық табиғи паркі, Алтынемел ұлттық паркі және басқа да табиғи аймақтар кіреді [2].

Қазіргі уақытта Қазақстанда экологиялық туризмді дамыту бойынша бірнеше бастамалар жүзеге асырылуда. Туристік маршруттарды экологиялық стандарттарға сай ұйымдастыру, қоршаған ортаға әсерді азайту және жергілікті халықпен бірлесе жұмыс істеу маңызды қадамдардың бірі болып табылады [3].

Экологиялық туризмнің болашағы.

Экологиялық туризмнің болашағы зор, себебі қазіргі таңда көптеген мемлекеттер тұрақты даму қағидаларын қолдап, қоршаған ортаны қорғауға баса назар аударуда [4]. Болашақта экологиялық туризм төмендегі бағыттар бойынша дамуы мүмкін:

- Экотуристік инфрақұрылымды жетілдіру – табиғатты қорғауға бағытталған заманауи технологияларды енгізу [5];
- Жасыл технологияларды пайдалану – күн, жел және су энергиясын қолдану арқылы экотуризм нысандарын дамыту [6];
- Экологиялық туризмді насихаттау – халық арасында экологиялық сана қалыптастыру және экотуризмнің маңыздылығын түсіндіру [7];
- Халықаралық ынтымақтастықты күшейту – басқа мемлекеттермен бірлесе отырып экологиялық жобаларды жүзеге асыру [8].

Қорытынды. Экологиялық туризм – табиғатты қорғау мен тұрақты дамуға бағытталған маңызды сала [9]. Оның көмегімен қоршаған ортаны сақтай отырып, экономикалық және мәдени даму мүмкін болады. Қазақстан үшін экотуризмді дамыту – табиғатты қорғаудың және экономиканы әртараптандырудың тиімді жолдарының бірі. Сондықтан экологиялық туризмді қолдау мен дамытуға ерекше көңіл бөлу қажет. Бұл болашақ ұрпаққа таза және көркем табиғатты қалдырудың кепілі болмақ [10].

Әдебиеттер

1. Weaver, D. (2018). Ecotourism: Principles and Practices. Wiley.
2. Gössling, S. (2021). Tourism, Transport and the Environment. Edward Elgar Publishing.
3. Hall, C. M. (2020). Sustainable Tourism Development. Routledge.
4. Fennell, D. A. (2019). Ecotourism: An Introduction. Routledge.
5. Buckley, R. (2021). Environmental Impacts of Ecotourism. CABI.
6. Page, S. J. (2020). Tourism Management: An Introduction. Routledge.
7. Cohen, E. (2019). Tourism and Sustainable Development. Springer.
8. Scott, D., Hall, C. M., & Gössling, S. (2021). Climate Change and Tourism. Routledge.
9. Sigala, M. (2018). Social Media in Travel, Tourism and Hospitality. Routledge.
10. Peeters, P. (2018). Tourism and Climate Change Mitigation. Routledge.

УДК 541.18

ПРОБЛЕМЫ КОНКУРЕНТНО СПОСОБНОСТИ СУБЪЕКТОВ РЫНКА ГОСТИНИЧНЫХ УЛСУГ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Парк Д.Х. - студент группы СТ-21-9 Тр
Есенова А.Е. - к.с.н. доцент

В современном мире все больше и больше туризм пользуется популярностью. В связи с этим все больше растет спрос на рынок гостиничных услуг. Ежегодно гостиничные услуги развиваются и не стоят на месте, следовательно этому данный вид рынка, а именно рынок гостиничных услуг постоянно подвержен конкуренции. Таким образом вопросы связанны с управлением конкурентоспособно-стью, для гостиницы являются самыми актуальными: предприятия применяют различные инструменты, используют комплексный под-ход в решении важной стратегической задачи, направленной на увеличение конкурентоспособности своего предприятия, что дало бы ему возможность занимать все большую долю на рынке оказания гостиничных услуг.

Это довольно сложная задача но вполне решаемая. В связи с тем что в процессе функционирование и работы предприятий сферы гостиничных услуг, накапливается опыт, работы в бизнесе, устанавливаются деловые связи с контрагентами, приобретаются определенные навыки, владение информацией о своих конкурентах, что позволит в будущем разработать и применить грамотную стратегию по борьбе с конкурентами.

Для того чтобы управлять конкурентоспособностью необходимо научится отмечать сильные и слабые стороны конкурента. Для этого необходимо провести SWOT- анализ рынка конкурентов. В основу данного анализа включаются такие основы как, качество предоставляемого продукта, способы снижение издержки производства, уровень обслуживания клиента, уровень корпоративной культуры гостиницы. приверженность коллектива предприятия к осуществлению главной цели компании, выявить текучесть кадров и ее причины, отношение руководства компании к наемному персоналу. После проведенного анализа необходимо добиться оптимального соотношения анализируемых факторов с целью обойти своих конкурентов, обеспечивать оптимальное соотношение названных составляющих, направлять основные усилия на повышение качества продукции, снижение издержек производства, повышение экономичности и уровня обслуживания.

Гостиничная индустрия довольно популярная в современном мире экономическая отрасль бизнеса. Для того чтобы минимизировать конкуренцию можно использовать несколько тактик. Дифференцирование услуг и создание уникального продукта Гостиницы могут повысить свою конкурентоспособность за счёт внедрение и предложения уникальных услуг авторских интерьеров, концептуальных номеров, дополнительных сервисов (например, SPA, гастрономических туров, экскурсий и др.). Повышение квалификации персонала организация регулярных тренингов, мотивационных программ и внедрение системы лояльности для сотрудников позволит снизить текучесть кадров и повысить уровень сервиса. Цифровизация и автоматизация процессов недрение современных технологий, таких как CRM-системы, онлайн-бронирование, чат-боты и мобильные приложения, позволит повысить удобство обслуживания и улучшить пользовательский опыт. Развитие маркетинговых стратегий Эффективная рекламная кампания, активное присутствие в социальных сетях, сотрудничество с туристическими агентствами и платформами бронирования помогут привлечь новых клиентов. Улучшение качества сервиса и работа с отзывами Проведение регулярных опросов гостей, оперативное реагирование на жалобы и предложения помогут повысить уровень удовлетворенности клиентов и улучшить репутацию отеля. Конкурентоспособность гостиничных предприятий зависит от множества факторов, включая качество обслуживания, использование цифровых технологий, управление затратами и маркетинговые стратегии. Внедрение инновационных решений и постоянное совершенствование сервиса помогут гостиницам не только сохранить свои позиции на рынке, но и успешно развиваться в условиях высокой конкуренции.

В условиях растущей конкуренции на рынке гостиничных услуг важнейшим фактором успешного развития предприятий данной сферы является их конкурентоспособность. Основные проблемы, с которыми сталкиваются субъекты рынка, включают высокий уровень конкуренции, недостаточную дифференциацию услуг, нехватку квалифицированных кадров, влияние цифровых технологий и изменяющиеся предпочтения потребителей.

Для повышения конкурентоспособности гостиничных предприятий необходимо применять комплексный подход, включающий внедрение инновационных технологий, развитие программ лояльности, улучшение качества сервиса, персонализацию услуг и активное использование цифровых инструментов продвижения. Важную роль также играет адаптация к новым требованиям рынка и изменениям в потребительском поведении.

Литература

1. Антонова, Н. В. Конкурентоспособность предприятий гостиничного бизнеса: факторы и механизмы управления / Н. В. Антонова // Экономика и управление. – 2021.
2. Балашова, Е. С. Современные тенденции развития гостиничного бизнеса в условиях цифровизации / Е. С. Балашова, А. В. Петрова // Вестник туризма. – 2022.
3. Герасименко, О. Ю. Инновационные стратегии в гостиничном бизнесе: опыт и перспективы / О. Ю. Герасименко // Управление сервисом. – 2020.
4. Иванова, Т. А. Маркетинговые инструменты повышения конкурентоспособности гостиничных предприятий / Т. А. Иванова, С. В. Кузнецова // Современная экономика: проблемы и решения. – 2021.
5. Крылова, М. П. Персонализация услуг как фактор конкурентоспособности гостиничного бизнеса / М. П. Крылова // Туризм: право и экономика.

ӘОЖ 541.18

КҮРЕС СПОРТЫМЕН АЙНАЛЫСУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Пернебек А. - СМ-23-13к2 тобының студенті
Исаев Р.А. – магистр, аға оқытушы

Күрес спорт түрі ретінде екі қарсыласушылардың арасындағы көрсетілген ережеге сәйкес қолданылатын жекпе-жегі. Күрес тартысының ережесі жеңісті берудің жағдайын қарастырады, балуандардың мүмкіншілік әрекеттерін шектейді, қызықты өтуін қамтамасыз етеді, үлгілі және тәрбиелік мәнін көрсетеді.

Күрес барлық халықтарға, барлық уақытта да таныс болды, жастардың денесін шынықтырудың күшті құралы болып қызмет етеді.

Әртүрлі дәуірдің көрнекті адамдарының есімі спорттық күреске үлкен берген. Мысалы, П.Ф.Лесгафт (физиолог), балаларды тәрбиелеуде жекпе- жектің ерекше маңызын көрсетіп айтқан: «Күрес бұл біртіндеп жоғарылайтын қимылдық жаттығу, күшті және қарсыласының қимылдарын бақылап, мүмкіншілігінше оны ескерту». Көрнекті адамдардың жеке басының қалыптасуына күреспен айналысуы әсерін тигізді, атап айтсақ: Сократ, Платон, Авиценна, Руставели, Линкольн,
Л.Толстой, А.Куприн, т.б.

Күреспен айналысу жастардың керекті өмірлік ыңғайын құрастырады, әдептілікке, әсемдікке, қажырлыққа, денсаулығының нығаюына, дене құрылысының бірқалыпты дамуына және дене қасиеттеріне үлкен көлемде арнайы білім алуына және техника-тактикалық қимылдарға әсерін тигізеді. Күреспен айналысқанда организмге түсетін күштердің жанжақты әсерінен дене құрылысы және тұла бойының бірқалыпты дамуына жағдай жасайды. Көптеген суретшілер, скульпторларды және суреттерді балуандардың денесіне қарап салған.

Дене дайындығы денсаулығын нығайтуға және дайындығының деңгейінің жетістігіне, дене қасиеттерін тәрбиелеуге бағытталған. Дене дайындығы жалпы және арнаулы деп бөледі.

Жалпы дене дайындығының мақсаты – жоғары жұмыс қабілеттілігіне жетістігіне жету, жақсы ағзаларының (органдарының) қызметінің және организмнің жүйесін үйлестіру, спортшының гармониялық дамуы болып саналады.

Жалпы дене дайындығының құралы болып организмге жалпы әсерін тигізетін (жүру, жүгіру, шаңғыда жүру, спорт ойындары, жалпы дамыту гимнастикасы, заттармен жаттығулары т.б.) жаттығулары жатады. Жалпы дене дайындығын көтеру мақсатында күрес жаттығуларын пайдалануы мүмкін.

Жалпы дене дайындығы спортшының функциональдық мүмкіндігін жанжақты кеңітеді, жүктемені ұлғайтуға рұқсат (позволить) етеді, спорттық нәтижелерін өсуіне көмектеседі.

Балуанның арнаулы дене дайындығы, дене қасиеттерінің дамуына бағытталған, өзіндік күрес әрекетінің орындалуына бағытталған. Ол барлық оқу және жаттығу жұмыстарының этаптарында, оқу-жаттығу процесінің негізгі бөлігі ретінде қолданылады.

Арнаулы дайындық құралдарын болып күрес фрагменттері орындаудағы жаттығулар, кейбір балуанның арнайы әрекеттерін орындағанда, қатысушылардың мүмкіндігін көтеру бағытында есептелінеді. Жаттығуларды дұрыс пайдалануы әдістерін орындағанда және әсіресе жарыста тексеріледі.

Сондықтан да арнайы дайындықты қатысушылардың нәтижелерін байланысын, жаттығуда және жарыста көрсеткендерін орындау. Жарысқа қатысу арнайы дайындық құралдарын дұрыс бағытта қолдануын іріктеуге көмектеседі. Осы мақсатта күрестен арнайы бақылау жарыстары ұйымдастырылады және арнайы құрастырылған дене дайындығы бағдарламасы бойынша. Арнайы дайындық кейбір жарыс этаптарында әдістемелік байланыс жарыстық дайындық болып тұрады. Олар қатысушылардың тактикалық және зерделік-қуаттылық дайындығының есептерін дұрыс шешуге көмектеседі.

Жарысқа қатысу спортшының спорттық шеберлігін көтерудің құралы болып табылады. Бірақ есте сақтасақ керек, жиі жарыстар нерв жүйелерін шаршатады, спортшылардың сайысқа түсу ынтасы жоғалады. Сондықтан да жарыстық дайындық жаттығу процесіне қызығуына жоспарлануы қажет және негізгі жарыс сезонына бағытталған.

Спорттық күрестің тәрбиелік, денсаулыққа және білімге деген рөлі мектептерде, көптеген дүниежүзінің елдерінде оқулық бағдарламасына кіргізудің негізі болды. (Германия, Иран, Корея, Мексика, Монголия, Болгария, Америка, Турция, Франция, Финляндия, Швеция, Япония, СССР).

Балуандардың кәзіргі кездесуі спортшыларға ерекше талаптар қойылады. Күрес өнері біріншіден кейбір кездерді әсерлі бақылап және оны құрастырып өзінің пайдасына шешу. Мұндай сәттерді талдауды балуандар тек жекпе-жек үйренеді, қарсыласының қимылдарының дәлсіздігін пайдалану арқылы, алдамшы қимылдармен адастырып, күрделі комбинацияларды қолданып, қарсыласының шегінің шешімін тауып. Жеңіске жету үшін балуанда биік жылдам күштілік қасиеті, бұлшық еттердің жұмысына үлкен төзімділік бар болу керек. Балуан бұлшық еттердің жиырылуымен босауын, керісінше, аустыра білу керек. Күресте көпқырлы әрекеттер айналысушылардың психикасына әсер етеді. Жаттығуда тезаралық реакция, биік сезімталдығы, ұқыптылықты
дұрыс үнемдеу, белсенділікті сақтау, қажырлық жағдайын, түрнирлік жағдайын дұрыс есептеу және кілемдегі кейбір сәттерді тәрбиелейді.

Күресте байқағыштыққа, ұқыптылыққа, тез дұрыс шешімге келуге білуді, қарсыласының басымдылығын барынша төмендете түсіруге, балуан сайыс барысын өзінің пайдасына шешуге бағыттауды қажет етеді.

Әдебиеттер

1. Ж. Бөжиг. Күрес және қол сайысты үйрету негіздері. -Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2007ж
2. Е. Алимханов. Күресті үйрету негіздері. - Алматы: ҚазМСТА, 2009ж
3. С.Цэвээн., Г.Пүрэв-очир. Күрестің халықаралық ережесі. - Улаанбаатар:- 2000.-

УДК 338.486

РАЗВИТИЕ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Рахымжанкызы С. - студентка группы Ст-24-9р
Рахимова Д.А. – старший преподаватель

Гостиничный бизнес является одной из ключевых отраслей в сфере туризма, непосредственно влияющей на экономику и социальную жизнь региона. Республика Казахстан, обладая уникальными природными, культурными достопримечательностями и имеет значительный потенциал для развития гостиничного бизнеса. В последние десятилетия эта отрасль претерпела значительные изменения и продолжает адаптироваться к новым экономическим и социальным условиям. В данной статье рассматриваются тенденции, вызовы и перспективы развития гостиничного бизнеса в Казахстане.

Анализ современного состояния гостиничного бизнеса в Казахстане

Гостиничный рынок Казахстана, как и во многих странах, начал активно развиваться в постсоветский период, когда началось возрождение туристической отрасли и увеличение числа иностранных инвестиций. Развитие инфраструктуры в крупных городах и туристических центрах создало спрос на услуги гостиничного бизнеса. В Алматы, Астане, Шымкенте и других крупных городах Казахстана начали появляться современные гостиницы, соответствующие мировым стандартам[1].

На сегодняшний день гостиничный рынок Казахстана характеризуется разнообразием предложений. В крупных городах и туристических зонах можно найти как люксовые отели международных брендов, так и более доступные по цене гостиницы, хостелы и апартаменты. Однако рынок все еше развивается, и в нем есть как возможности для роста, так и проблемы. требующие решения.

Казахстан — это страна с богатым культурным наследием и уникальными природными ресурсами, что делает ее привлекательной для иностранных туристов. Природные памятники, такие как озеро Балхаш, Алтай, Жетысу, а также культурные достопримечательности, такие как мавзолеи, исторические города и архитектурные памятники, привлекают путешественников. В 2018 году Казахстан стал частью программы Всемирной туристской организации по продвижению туристических направлений, что также способствовало росту интереса к развитию туристическому бизнесу страны[1].

Гостиничный бизнес тесно связан с развитием туризма, который в свою очередь напрямую влияет на спрос на гостиничные услуги. Растущий поток туристов, особенно иностранных, требует модернизации гостиничной инфраструктуры и повышения качества обслуживания. Участие Казахстана в международных выставках и мероприятиях, таких как EXPO-2017 в Нур-Султане, сыграло важную роль в привлечении внимания к стране и ее гостиничным услугам.

Рынок гостиничных услуг: вызовы и проблемы

Несмотря на положительные изменения, гостиничный бизнес в Казахстане сталкивается с рядом вызовов и проблем. Одной из них является недостаточная конкуренция на рынке, особенно в малых и средних городах. Многие гостиницы в таких регионах не соответствуют современным стандартам, а качество обслуживания оставляет желать лучшего. Также наблюдается нехватка квалифицированных кадров в гостиничном бизнесе, что сказывается на уровне сервиса и удовлетворенности клиентов.

Кроме того, одной из основных проблем гостиничного бизнеса является высокая стоимость строительства и содержания гостиничных объектов. Это затрудняет привлечение инвестиций в отрасль и удлиняет срок окупаемости гостиничных проектов. Долгосрочные инвестиции в гостиничную отрасль сталкиваются с рисками экономической нестабильности и колебаниями валютных курсов. Также не стоит забывать об инфраструктурных проблемах, таких как неудовлетворительное состояние дорог, недостаток транспортных связей и отсутствие качественных общественных услуг в отдаленных регионах страны[2].

Правительство Республики Казахстан придает большое значение развитию гостиничного и туристических секторов. В последние годы были предприняты шаги для улучшения инвестиционного климата в гостиничной сфере. В частности, реализуются государственные программы, направленные на строительство новых гостиниц, модернизацию существующих объектов и создание туристической инфраструктуры. Одним из примеров государственной поддержки является программа «Дорожная карта бизнеса - 2025», которая предоставляет финансовую помощь и налоговые льготы для развития бизнеса в различных отраслях, в том числе гостиничного. В рамках этой программы предприниматели могут получить субсидии на строительство гостиниц и обновление объектов, а также поддержку в обучении кадров. Кроме того, были приняты меры по упрощению процедур сертификации гостиничных объектов и улучшению логистической инфраструктуры [3].

Будущее гостиничного бизнеса в Казахстане зависит от множества факторов, включая внутренние и внешние экономические условия, развитие туризма и изменений в потребительских предпочтениях. Одним из ключевых трендов является развитие экологичного туризма и устойчивых гостиничных решений. В последние годы все больше внимания уделяется созданию «зеленых» отелей, которые используют возобновляемые источники энергии, минимизируют количество отходов и заботятся об окружающей среде[4].

Другим важным трендом является развитие цифровых технологий в гостиничном бизнесе. Внедрение онлайн-бронирования, использование мобильных приложений для удушения клиентского сервиса и внедрение «умных» технологий для управления гостиничным бизнесом становятся стандартами в международной практике. В Казахстане также наблюдается рост интереса к таким инновациям, что позволяет отелям улучшать качество обслуживания и снижать операционные расходы. Кроме того. Казахстан имеет огромный потенциал для развития курортного туризма в частности горнолыжных курортов что способствует росту спроса на клиентского сервиса и внедрение «умных» технологий для управления гостиничным бизнесом становятся стандартами в международной

практике. В Казахстане также наблюдается рост интереса к таким инновациям, что позволяет отелям улучшать качество обслуживания и снижать операционные расходы. Кроме того. Казахстан имеет огромный потенциал для развития курортного туризма, в частности, горнолыжных курортов, что способствует росту спроса на гостиничные услуги в зимний период. Развитие спортивного туризма и международных спортивных событий также дает импульс для создания новых гостиничных объектов, что положительно сказывается на экономике и инфраструктуре.

Страна обладает значительным потенциалом для роста этой отрасли, особенно в свете увеличивающегося потока туристов и поддержки со стороны государства. Важно, чтобы гостиничная инфраструктура соответствовала международным стандартам и могла обеспечить высокий уровень обслуживания, удовлетворяющий потребности как местных, так и иностранных туристов. Инвестиции в модернизацию гостиничного бизнеса, создание новых объектов и внедрение инновационных технологий будут способствовать дальнейшему развитию отрасли и обеспечению устойчивого экономического роста в будущем.

Литература

1. Джанджутазова Б А. Маркетинг в индустрии гостеприимства: учеб, пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2005 -224 с.
2. «Международное гостиничное хозяйство». Уч. Под. ред. проф. д-ра эконом наук Чудновского А.Д. - М. Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Изд-во ЭКМОС 2000г.
3. Уокер Д. Введение в гостеприимство. - М. Юнити, 1998
4. Анализ деятельности туристских предприятий Республики Казахстан // Сборник научных трудов «Реформирование казахстанской экономики: уроки, теория и практика» / Под общей ред. д. э. н., проф. Н.К. Мамырова: Алматы: Экономика, 2002. -Ч.4. - 0,94 п.л. (в соавт.)

ӘОЖ 330.48

ҚАЗАҚСТАНДА МЕДИЦИНАЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Рсимбет А., Оңласбек А. – СТ-21-8к2 тобының студенттері
Досболова А.Ж. – экономика ғылымдарының магистрі, оқытушы

Медициналық туризм елдердің жаһандық денсаулық сақтау жүйесіне интеграциялануына ықпал ететін әлемдік экономиканың маңызды саласын білдіреді. Қазақстан бәсекеге қабілетті бағамен жоғары сапалы медициналық қызметтерді ұсына отырып, осы бағытты белсенді дамытуда. Мақалада Қазақстандағы медициналық туризмнің дамуына әсер ететін факторлар, оның негізгі бағыттары, сондай-ақ медициналық кластерлер мен мемлекеттік бастамалардың рөлі талданады.

Қазақстанда медициналық туризмнің дамуы жетекші клиникаларды, ғылыми орталықтар мен білім беру мекемелерін біріктіретін медициналық кластерлерді қамтитын заманауи инфрақұрылымның болуына байланысты. Осындай ірі бірлестік құрамына Астана қаласының медициналық кластері кіреді:

- Ұлттық кардиохирургия ғылыми орталығы;
- Ұлттық нейрохирургия орталығы;
- Ұлттық онкология және трансплантология ғылыми орталығы;
- Ана мен бала орталықтары.

Медициналық кластерлердің жұмыс істеуінің негізгі мақсаттарына медициналық қызметтердің сапасын арттыру, ғылыми зерттеулерді дамыту, жоғары білікті мамандар даярлау және шетелдік пациенттерді тарту жатады. Озық технологияларды енгізу мен халықаралық ынтымақтастықтың арқасында бұл кластерлер медициналық туризмнің өсуінде шешуші рөл атқарады.

Соңғы жылдары Қазақстанға медициналық қызмет алу үшін келетін шетелдік пациенттер санының айтарлықтай өсуі байқалады. 2024 жылы UMC клиникалары негізінде 2000-нан астам шетелдік пациенттер емделді, бұл өткен жылдың көрсеткішінен екі есе көп. Медициналық туристер келетін негізгі елдер-ТМД, Қытай, Түркия және Таяу Шығыс елдері.

Қазақстанда медициналық туризмнің неғұрлым талап етілетін бағыттарының қатарына мыналар жатады:

- Кардиохирургия;
- Ортопедия және травматология;
- Нейрохирургия;
- Онкология;
- Стоматология;
- Косметология;
- Репродуктивті технологиялар (соның ішінде ЭКҰ).

Қазақстандағы және басқа елдердегі медициналық қызметтердің құнын салыстыру айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетеді. 2012 жылғы деректерге сәйкес, Қазақстанда медициналық рәсімдердің бағасы Еуропа мен АҚШ-қа қарағанда айтарлықтай төмен болды. Мысалы, компьютерлік томографияның құны Индии 60, Үндістанда — 1 128, АҚШ — та-5 598 болды. Қазақстандық клиникаларда бір төсек-күннің бағасы $33 — тен 1 110 — ға дейін өзгерді, ал Үндістанда бұл көрсеткіш 2 236, Швейцарияда-5 599, Францияда-2 2546 құрады.

Медициналық қызметтер бағасының өсуіне қарамастан (2024 жылғы шілдедегі жағдай бойынша амбулаториялық-емханалық қызметтер 11,4% - ға қымбаттады), Қазақстан дамыған елдермен салыстырғанда бәсекеге қабілетті болып қала береді. Мәселен, 2024 жылы АҚШ-тағы Денсаулық сақтау шығындары ЖІӨ-нің

17,3% -. Құрады ($4,5 трлн-ға тең), ал Қазақстанда бұл көрсеткіш 2027 жылға қарай болжамды өсіммен ЖІӨ-нің 3,7% -. Құрады.

Халықтың медициналық қызметтердің сапасы мен қолжетімділігіне қанағаттану көрсеткіштерін талдау оң динамиканы көрсетеді. 2024 жылы мемлекеттік медициналық қызметтер көрсету сапасына қанағаттану 41,9%—., ал олардың қолжетімділігі 47,6% -. Құрады, бұл 2023 жылғы көрсеткіштерден тиісінше 2 және 3,1 пайыздық тармаққа асып түсті.

Бұл ретте, денсаулық сақтау жүйелерінің халықаралық рейтингісіне сәйкес, Қазақстан 2024 жылы 110 елдің ішінде 78-ші орынға ие болып, бірқатар ТМД мемлекеттерінен артта қалды, бірақ өңірдің көптеген басқа елдерінен озып кетті.

Медициналық туризмді дамыту Қазақстанның мемлекеттік саясатының басым бағыты болып табылады. «Денсаулық» бағдарламасы шеңберінде медициналық қызметтердің сапасын арттыруға, шетелдік инвестицияларды тартуға және телемедицинаны қоса алғанда, цифрлық технологияларды енгізуге бағытталған шаралар іске асырылуда. Оңтүстік Корея, Германия және Ұлыбританияны қоса алғанда, озық елдердің тәжірибесін ескере отырып, 2017 жылы енгізілген міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру (МӘМС) маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі ұйымдастырушылық және ақпараттық-түсіндіру шараларын қамтитын медициналық туризмді дамыту жөніндегі іс-шаралардың кешенді жоспарын әзірледі.

Шетелдік пациенттер санының өсуі аясында Қазақстан медициналық туризмнің әлемдік нарығындағы позицияларды нығайту үшін айтарлықтай әлеуетке ие. Алайда, одан әрі даму үшін:

- Медициналық инфрақұрылымға инвестицияларды ұлғайту;
- Медициналық персоналдың біліктілігін арттыру;
- Халықаралық ынтымақтастықты кеңейту;
- Халықаралық стандарттар бойынша клиникаларды аккредиттеу жүйесін жетілдіру.

Қазақстанда медициналық туризмнің дамуы жоғары сапалы медициналық қызметтердің, қолжетімді бағалардың және инфрақұрылымды жаңғыртудың арқасында оң серпінді көрсетіп отыр. Осы саланы дамытуға бағытталған мемлекеттік бастамалар, сондай-ақ қазіргі заманғы технологияларды белсенді енгізу Қазақстанның халықаралық деңгейде бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Келешекте Қазақстан Орталық Азиядағы медициналық туризм саласындағы позицияларды одан әрі өсіру және нығайту үшін әлеуетке ие.

Қазақстанда медициналық туризмнің дамуы жоғары сапалы медициналық қызметтердің, бәсекеге қабілетті бағалардың және инфрақұрылымды жаңғыртудың арқасында тұрақты өсуде. «Денсаулық» және міндетті медициналық сақтандыруды қоса алғанда, мемлекеттік бағдарламалар медициналық көмектің қолжетімділігі мен тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Қазақстандық клиникалар кардиохирургия, онкология, ортопедия және басқа да салаларда емдеудің озық әдістерін ұсынып, ТМД елдерінен, Қытайдан, Түркиядан және Таяу Шығыстан шетелдік пациенттерді тартады. Әлемдік нарықтағы позициямызды одан әрі нығайту үшін инфрақұрылымға инвестициялар, мамандардың біліктілігін арттыру және кеңейтілген халықаралық ынтымақтастық қажет, бұл Қазақстанға аймақтағы медициналық туризмнің негізгі орталығына айналуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Ахметова А.Б. Развитие медицинского туризма в Казахстане: вызовы и перспективы // Журнал экономики и бизнеса. – 2023. – №4 (98). – С. 45-58.
2. Всемирная организация здравоохранения. Глобальный доклад о медицинском туризме, 2023. Женева: ВОЗ, 2023.
3. Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан «Денсаулық» на 2020-2025 гг. – [Электронный ресурс]. – Доступ: https://www.gov.kz.
4. Министерство здравоохранения Республики Казахстан. Отчёт о состоянии здравоохранения и медицинского туризма в Казахстане за 2023 год. – Нур-Султан, 2024.
5. Смагулов А.К. Тенденции мирового медицинского туризма и позиция Казахстана // Актуальные проблемы экономики и управления. – 2022. – №3 (77). – С. 23-37.

УДК 337.72

DIGITAL-МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Сағындық С. – СТ-23-9к тобының студенты
Дошан А.С. – PhD., доктор

Қазір интернеттің қаншалықты қолжетімді екенін есепке ала отырып, ғаламдық «торға» қосылып жатқан адам саны күн сайын артып отырғанын оңай байқауға болады. Зерттеушілер кейінгі үш жылда дүниежүзілік тұрақты интернет қолданушылар саны 5%-ға өскенін айтып отыр. Өйткені интернет адамдардың өмір сүру салтын айтарлықтай өзгертті. Әлі де өзгертеді. Әсіресе сауда-саттық саласы түгелімен ғаламторға тәуелді болып қалды. Бұл дегеніміз, бұған дейін де аз-кем ғана тиімділігі болған офлайн маркетинг түгел күшін жойған. Ол заманды ұмытқандар болса, еске салайық: үй аралап компания тауарын «атасының құнына» алдап сатып кететін саудагерлер, көше бойында жарнама қағазын тарататын қыз-жігіттер, базар алдында «біздің дүкенге кіріп көріңіз» деп айғайлап тұратын жуан дауысты кісі... Таныс шығар? Әрине еліміз бұл көріністен түгел арыла қойған жоқ. Бірақ маркетинг саласы да цифрлы технологияны қолдана отырып, басқа түрге енді. Қазір азық-түлік тауарларына дейін есіктің

алдына жеткізіп беретін қызметтер барын ескерсек, «жалпыхалықтық онлайн өмірге» де аз уақыт қалғанын аңдауға болады.

«Цифрлық маркетинг» - бұл жаңа маркетингтік технологиялардың, SEO және SMM негіздерінің, Интернетте бизнесті жылжытудың және ақпараттық жүйелердің жалпы қабылданған стандарттарының бірегей интеграциясы. Мамандықтың айрықша ерекшелігі дәстүрлі маркетингте заманауи технологияларды қолдану болып табылады: контекстік және медиа-жарнама, іздеу жүйесін оңтайландыру негіздері, Интернетке қатысу стратегиясын әзірлеу, қорғасын генерациялау процестері, мобильді және Direct маркетинг.

Маркетингтің әу бастағы міндеті – әрқашан мақсатты аудиторияның талабын қажетті уақытта және керек жерде орындай білу. Ал бұған апаратын жалғыз жол – интернеттің артықшылығын дөп тани білу. Сіз әлі де өмір салтыңызда, жұмысыңызда, бизнесіңізде цифрлы маркетингтік құралдарды қолданбасаңыз, дәл қазір ескі тәсілді қайта қарайтын уақыт жетті, дейді мамандар. Сатушыға да, алушыға да, жалпы, кез келген интернет қолданушыға маркетингтік сауат ашу артық болмайды.

Цифрлы маркетинг бұл әртүрлі цифрлы тактиканы, құралдарды және байланыс арналарын қолдана отырып, әлеуетті тұтынушылармен, өз уақытының көп бөлігін интернетте өткізетін мақсатты аудиториямен байланысуға арналған маркетингтік іс-шаралар жиынтығы. Ал бұл жиынтық барлық салада ауадай қажет екені де заман шындығы.

Digital маркетинг тақырыбына енетін бірқатар тактика мен құрал бар. Бұл компанияның веб-сайтының өзі және маркетингтің цифрлы арналары, интернет-жарнама және тұтынушыларды сатып алу арналары – SEO, электронды e-mail маркетингі, сатылым нүктесі, контент-маркетинг, тизер жарнамасы, SMM сияқты мәлім де беймәлім құралдардан тұрады.

Әртүрлі цифрлы маркетингтік арналарды қолданатын бизнес мақсатты аудиториямен анағұрлым тиімді және уақтылы өзара әрекеттесу мүмкіндігіне ие. Сол арқылы жаңа клиенттердің санын және брендке аудиторияның қызығушылығын арттырады. Бұған байланысты халық арасында «затты қарапайым адам сатса – тауар, маркетинг жасаса – топ-тауар» деген сөз де жиі айтылып жүр.

Бұл интернет маркетингтегі басты құрал. Іздеу жүйесін оңтайландыру (seo optimization) тұлғаның, сайттың, компанияның, тіпті әлеуметтік желідегі жеке аккаунтты іздеу нәтижесінде тізімде бірінші тұруға, жоғары позицияларға ие болуға көмектеседі. Бұл трафикті арттырады. Ал трафик – сұраныс пен сатылым көлемін арттырады.

SEO құралдары:

- Веб-сайттар;
- блогтар;
- инфографика.

Маркетинг контенті. Бұл термин брендтің танымалдылығын арттыру, трафиктің өсуі, мақсатты аудиториямен байланыс, жетекші позициялар тудыру және жаңа клиенттерді тарту мақсатында жасалатын контент құруды және ілгерілетуді білдіреді. Контент-маркетинг – интернеттегі бизнесті алға жылжытудың ең тиімді және әлі бағаланбаған құралдарының бірі. Инстаграм желісін аша қалсаңыз, «мәтін жазып байып кет» дейтін жарнамашылардың көбейгені контент арқылы маркетинг жасауды үйретеміз дегені.

Контент-маркетинг стратегиясын жүзеге асыруға арналған арналар:

- блог жазбалары;
-электронды кітаптар мен мақалалар;
- подкасттар;
- блогтар;
- инфографика;
- онлайн кітапшалар мен каталогтар.

Әлеуметтік желідегі маркетинг. Әлеуметтік желіге барлығымыз тіркелгенбіз. Тәуліктегі уақытымыздың басым бөлігі желіде «жасыл белгі» беріп отырамыз. Ал мамандар осы «пайдасыз» отырыстан да пайда табуға болатынын айтады. Маркетингтің бұл түрі сіздің жеке брендіңізді де, бизнесіңізді де әлеуметтік медиада жарнамалауға бағытталған. Бұл – өзгелердің сіздің бренд туралы хабардар болу аясын арттыру, трафикті көбейту және жетекші позициялар жасау үшін қолданылатын құрал. Түптеп келгенде желі қолданушылары өз бренді үшін жұмыс істеп жүргенін өзі байқамауы да мүмкін. Өйткені күн сайын жариялайтын суретті жазбалардың өзі де дұрыс қолдана білгенге орасан зор жарнама. Тек шегін ұмытып қалмау маңызды.

Интернет кез келген бизнес түрінің өсуі мен дамуына шексіз мүмкіндіктер ұсынады. Тіпті 100% офлайнда жүргізілетіндей болып көрінген кәсіптің өзін интернет арқылы жандандыруға болатынына көптеген дәлел бар.

Егжей-тегжейлі сараптама және кең аудиторияны қамту мүмкіндігі шексіз сандық маркетингтің жалпы артықшылығы да осында. Әртүрлі салалардағы компаниялар мұны іс жүзінде дәлелдеп келеді. Мәселен, lafounder.com басылымының маркетолог мамандарының айтуынша, цифрлы маркетингтің негізін түсініп, оның не екенін біліп, негізгі цифрлы маркетингтік арналардың қалай жұмыс істейтініне көз жеткізе отырып, кез келген адамға интернетте өз бизнесін тиімді ілгерілетуге көмектесетін, өзіндік бренд қалыптастырып, сан қырынан таныта алатын стратегия жасау оңай.

Әдебиеттер

1. Жорабеков Е.У. Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту. – Алматы: География және табиғат, 2022 №1 (55) (5 б-10б)
2. Ақпараттық сайт Кіру тәртібі: http://www.ontustik.gov.kz/gw/info_turizm
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан — 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауы, Астана, 2012 .
4. Развитие международного туризма в современных условиях. URL: http://www. wto. org.

ӘОЖ 338

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Сағындық С.Б. - СТ-23-9к тобының студенті
Ахелова А.Л. - аға оқытушы, магистр

Жаңа технологиялар тиімділігі – жасанды интеллект, кеңейтілген және виртуалды шындық, үлкен деректер мен аналитика арқылы саяхат жекелендіріледі. Дүние жүзіндегі стартаптар бұл технологияларды туристік орталықты дамыту үшін пайдаланады.

TrustLink және Truely - бұл жаңа технологияларды ұсынатын компаниялар. Біріншісі қауіпсіздікті арттыратын және биометриялық деректер арқылы алаяқтық деңгейін төмендететін пассивті тіршілікті анықтау әдісін әзірледі. Екіншісі әртүрлі елдерде үздіксіз мобильді қызмет көрсету үшін eSIM шешімін ұсынады.

Инновациялық менеджерлер, өнімді әзірлеушілер және кәсіпкерлер бәсекеге қабілетті болып қалу үшін жаңа технологияларға тез бейімделуі керек. Жасанды интеллект туристік бизнестің жұмысына көмектеседі: шешім қабылдау, тенденцияларды болжау және тұтынушылармен қарым-қатынас жасау. Машиналық оқыту деректерді талдайды, ал табиғи тілді өңдеу сұрақтарды түсінуге және оларға жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл туристік қызметтерді тиімдірек, жекелендірілген және жедел етеді.

Туризмде жасанды интеллектті қолданудың 3 практикалық мысалы:

- саяхатқа арналған жеке ұсыныстар. AI туристердің қалауын талдайды және іс-шаралардың, мейрамханалардың және көрікті жерлердің жеке нұсқаларын ұсынады;

- динамикалық баға белгілеу: жасанды интеллект алгоритмдері нақты уақыттағы деректерді бақылайды және рейстер мен тұру тарифтерін реттейді;

- клиенттерге қызмет көрсету чатботтары технологиялық сұраныстарды, брондауды жеңілдетеді және қолдау көрсетеді. Бұл қызмет көрсету тиімділігін және тұтынушылардың қанағаттануын арттырады.

ZYTLYN Technologies

ZYTLYN technologies стартапы туристік қызметтерге сұранысты болжау үшін жасанды интеллектті пайдаланады. Бұл тиімді шешімдер қабылдауға және операцияларды оңтайландыруға көмектеседі. Платформа саяхат туралы ақпарат, макроэкономикалық көрсеткіштер, медициналық көрсеткіштер және оқиғалар көрсеткіштері сияқты жаһандық деректерді пайдаланады. Машиналық оқыту моделі үнемі қайта даярлаудан өтеді және маршруттарды жоспарлауда, өткізу қабілеттілігін бөлуде және маркетингтік операцияларда дәлдікті қамтамасыз етеді. Бұл бизнеске өзгермелі нарықтық жағдайларды шарлауға және кірістілікті арттыруға мүмкіндік береді. Толықтырылған шындық және виртуалды шындық. Виртуалды шындық технологиясы саяхатты байытады. AR смартфон немесе смарт көзілдірік арқылы нақты әлемге сандық элементтерді қабаттастырады. VR гарнитураның көмегімен толық батыру ортасын жасайды. Бұл технологиялар шынайы саяхат тәжірибесін жасау үшін озық 3D модельдеуді, орналасу деректерін және кеңістіктік аудионы пайдаланады.

Туризмде AR және VR қолданудың 3 практикалық мысалы:

- виртуалды турлардың арқасында саяхатшылар үйден шықпай-ақ орындарды зерттей алады. Бұл брондау алдында көрікті жерлер туралы шынайы түсінік алуға мүмкіндік береді.

- AR гидтері смартфондар арқылы нақты уақыт режимінде ақпарат береді. Олар физикалық бағдарларға мәдени білімді, тарихи фактілерді және навигациялық мәліметтерді қосу арқылы көрікті жерлерді байытады.

-VR сонымен қатар саяхатшыларға брондау алдында қонақүй бөлмелері мен ыңғайлылықтарды зерттеуге көмектеседі, бұл оларды таңдауға сенімді етеді.

AR Trails

AR Trails стартапы саяхатты қызықты ететін интерактивті цифрлық мазмұны бар қолданбаны ұсынады. Оның көмегімен аудио, бейне және 3D модельдерін қолдана отырып, бүкіл әлем бойынша маршруттарды зерттеуге болады.

AR Trails Creators Studio арнасы AR Trails жасау және сату құралдарын ұсынады. Стартап платформасы саяхатшыларды контент жасаушылармен байланыстырады және оларға маршрутты жақсырақ түсінуге және зерттеуге көмектеседі.

Үлкен деректер және талдау

Туризмде big data шешімін қабылдау және қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін ақпаратты талдауда. Болжалды аналитикалық құралдар мен машиналық оқыту алгоритмдері әлеуметтік желілерден, брондау қызметтерінен және геолокациялық жүйелерден алынған мәліметтерді өңдейді. Бұл саяхатшылардың мінез-құлқы мен қалауындағы заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Деректер көлдері мен бұлтты платформалар нақты уақыт режимінде құрылымдалған және құрылымдалмаған ақпараттың үлкен көлемін өңдеуге көмектеседі.

Туризмде үлкен деректер мен аналитиканы қолданудың 3 практикалық мысалы:

- туристік компаниялар сұранысты болжау, бағаны оңтайландыру, ұсыныстарды саяхатшылардың өзгеретін қалауына бейімдеу және бәсекеге қабілетті болу үшін үлкен деректер мен талдаулар арқылы нарықтық тенденцияларды талдайды.

- үлкен деректерді талдау арқылы компаниялар өз клиенттерінің не қалайтынын біледі. Бұл сізге жеке қызмет көрсетуге және клиенттерді қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

-туризмді оңтайландыру: тиімсіздікті іздеу және ресурстарды пайдалануды жақсарту шығындарды азайтуға және қызмет көрсету сапасын жақсартуға көмектеседі.

Konzup

Konzup стартапы үлкен деректермен жұмыс істеу үшін Konzup Hub платформасын әзірлеуде. Бұл туризм саласындағы компанияларға алынған ақпарат негізінде шешім қабылдауға көмектеседі. Платформа әртүрлі көздерден деректерді жинайды және оларды алгоритмдер мен машиналық оқыту арқылы талдайды. Бұл оған нарықтың жай-күйі туралы нақты болжамдар жасауға, бағаны оңтайландыруға және тұтынушыларға қызмет көрсетуді жақсартуға мүмкіндік береді.

Биометрия

Бетті тану, саусақ ізі және иристі сканерлеу технологиялары арқылы биометрия қауіпсіздікті жақсартады және процестерді оңтайландырады. Туристік операторлар бұл технологияларды саяхатты жылдамдату және қауіпсіз ету үшін пайдаланады. Биометрика сапардың барлық кезеңдерінде – тіркеуден бастап шекаралық бақылауға дейін тексеріледі.

Туризмде биометрияны қолданудың 3 практикалық мысалы:

- бетті тану және саусақ ізін сканерлеу арқылы саяхатшылар дәстүрлі тіркеуден өте алады. Бұл күту уақытын қысқартады және жеке басын тексеруді жеңілдетеді.

- биометриялық жүйелер қауіпсіздікті арттырады: тыйым салынған аймақтарға тек уәкілетті адамдар ғана қол жеткізе алады, ал жеке тұлғаны қолдан жасау қаупі аз.

- қонақ үйлер биометриялық деректер арқылы адал клиенттерді таниды және жекелендірілген қызмет көрсетеді.

TrustLink

Trustlink стартапы нақты уақыт режимінде адамның жеке басын тексеретін пассивті тану технологиясын жасады. Технология биометриялық сигналдарды талдайды және адамның физикалық қатысуын және өзін басқа біреу ретінде көрсетуге тырысатынын анықтайды. Шешім пайдаланушымен өзара әрекеттесусіз жұмыс істейді, тексеру қателерінің ықтималдығын азайтады. Бұл шешім алаяқтық деңгейін төмендетуге, тіркеуді жеңілдетуге және туризмдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

Блокчейн

Блокчейн туризм индустриясында қауіпсіздікті, ашықтықты және тиімділікті қамтамасыз етеді. Технология деректерді бұзудан қорғайды. Ақылды келісімшарттардың көмегімен келісімдерге автоматты түрде қол қойылады және таңбалауыш адалдық ұпайлары немесе брондау сияқты цифрлық активтерді қауіпсіз тасымалдауға мүмкіндік береді.

Туризмде блокчейнді қолданудың 3 практикалық мысалы: блокчейн ақылды келісімшарттар арқылы брондау мен төлем қауіпсіздігін қамтамасыз етеді, бұл алаяқтық қаупін азайтады. Брондау процесі нақты уақыт режимінде делдалдарсыз ашық түрде жүреді. Блокчейн саяхатшылардың деректерін сақтайды. Бұл нақты уақыт режимінде өткізу пункттерінде жеке басын тексеруге мүмкіндік береді. Blockchain негізіндегі адалдық бағдарламалары клиенттерге сыйақы алудың және оларды әртүрлі платформаларда пайдаланудың қауіпсіз және ашық әдісін ұсынады. Мұндай бағдарламалар клиенттердің белсенділігін арттырады.

Әдебиеттер

1. ҚР 2023-2029 жылдарға арналған туристік саланы дамыту тұжырымдамасы, Астана қ., 28.03.2023 ж

ДЕМАЛЫС ПЕН ТУРИЗМ МАҚСАТЫНДА ҚАЗАҚСТАН ТЕРРИТОРЯСЫН АУДАНДАСТЫРУ ӘРЕКЕТТЕРІ

Сайдуллаева Н. -СТ-24-8к1 тобының студенті

Кіріспе

Қазақстан – ұлан-ғайыр даласы бар, табиғаты әртүрлі, тарихы терең мемлекет. Бір жағында биік таулар, екінші жағында кең байтақ далалар, үшінші жағында шөлейт жерлер, ал батысында Каспий теңізі орналасқан. Мұның бәрі елдің туристік әлеуетін арттырып, түрлі демалыс түрлерін дамытуға мүмкіндік береді. Бірақ осындай үлкен территорияны тиімді игеру үшін оны белгілі бір аудандарға бөліп қарастыру қажет. Бұл мақалада Қазақстанның туризм бағытында аудандастырылу ерекшеліктері мен оның болашағы туралы сөз қозғаймыз.

Еліміздің барлық өңірі туризмге жарамды деп айту қиын. Кей жерлерде табиғат көркем болғанымен, инфрақұрылым әлсіз. Ал кей аймақтар тарихи ескерткіштерге бай болғанымен, туристер үшін жеткілікті қызмет түрлері жоқ. Сондықтан әр өңірді оның ерекшелігіне қарай бөліп, туризмнің қай бағытқа басымдық беруі керек екенін анықтау маңызды.

Туристік аудандастыру дегеніміз – елдің әр аймағын демалыс пен туризм тұрғысынан ерекшеліктеріне қарай топтастыру. Бұл туристер үшін де, бизнес үшін де, мемлекет үшін де тиімді.

Қазақстандағы басты туристік аймақтар.

1. Алматы және Шығыс Қазақстан – тау туризмі мен табиғаттың көркем мекендері

Алматы мен Шығыс Қазақстан облысы тауларымен, көркем көлдерімен және ұлттық парктерімен танымал. Бұл аймақтар: Тау шаңғысы, Жаяу серуендеу (трекинг), Альпинизм, Экологиялық туризм бағыттары бойынша дамып келеді.

2. Бурабай, Солтүстік және Шығыс Қазақстан – көлдер мен орманды демалыс орындары

Бұл өңірлерде демалушыларға арналған шипажайлар, табиғи демалыс орындары бар. Бурабай – Қазақстанның "Швейцариясы" аталып кеткен, ал Алакөл мен Зайсан – су туризмінің орталықтары.

3. Түркістан мен Оңтүстік Қазақстан – тарихи және мәдени туризм орталығы

Бұл аймақта Қазақстанның ең көне қалалары орналасқан. Көне Түркістан, Отырар, Тараз сияқты қалалар қазақ тарихының алтын бесігі. Зиярат туризмі мен мәдени-танымдық туризм осы аймақта жақсы дамып келеді.

4.Маңғыстау мен Батыс Қазақстан – ерекше табиғи ландшафттар мен этнотуризм

Маңғыстау өңірі– жұмбаққа толы жер. Бұл жерде мыңдаған жылдар бойы табиғат ерекше жартас пішіндерін жасап, ғажайып ландшафттар қалыптастырған. Сонымен қатар, қазақтың көшпенді мәдениетін сезіну үшін осы аймақтарға саяхаттауға болады.

5. Балқаш-Алакөл аймағы – жағажай туризмі мен емдік демалыс

Бұл өңірлердегі көлдер минералды қасиеттерге ие, демалушылар үшін жазғы маусымда таптырмас орын. Су туризмі, жағажай демалысы, емдік шипажайлар осы аймақтың басты артықшылықтары.

Туристік аудандастырудың болашағы

Қазақстанда туризмді дамыту үшін ең алдымен инфрақұрылымды жетілдіру қажет. Туристік аймақтарда қонақүйлер, жолдар, демалыс орындары сапалы болуы тиіс. Сонымен қатар, ішкі туризмді насихаттау маңызды. Көптеген қазақстандықтар шетелге демалысқа кеткенді жөн көреді, ал еліміздің табиғаты мен көрнекті жерлері әлі де толық зерттелмеген.

Үкімет туризмді дамыту үшін бірнеше бағдарламалар қабылдап, инвестиция тартуда. Болашақта Қазақстан Орта Азиядағы басты туристік орталықтардың біріне айналуы мүмкін.

Қорытынды

Қазақстанның туристік аудандастырылуы – елдің табиғи, тарихи және мәдени ресурстарын тиімді пайдалану үшін қажет. Әр өңірдің өзіне тән ерекшелігі бар, және оларды дұрыс бағытта дамыту арқылы еліміздің туризм саласын көтеруге болады. Алдағы жылдары туристік инфрақұрылым дамып, ішкі туризмге сұраныс артса, Қазақстан әлемдік деңгейдегі туристік бағыттардың біріне айналуы әбден мүмкін.

Әдебиеттер

1. Орынбаев Қ.Ғ. «Туризм және өлкетану негіздері» пәнінен к 00-Туризм» мамандығының студенттеріне арналған - Шымкент: ОҚМУ, 2014
2. Байжанова Ш. «Мамандыққа кіріспе» пәнінен СӨЖ арналған әдістемелік нұсқау-Шымкент ОҚМУ, 2015
3. Агамирова Е.В. Туризм және қонақ үй және мейрамхана бизнесіндегі персоналды басқару: Семинар / Е.В. Агамирова. М.: Дашков және К, 2015ж
4. Қазақстан Республикасындағы 2015жылғы туризм: Статистикалықжинақ. - Алматы, 2015
5. Назарбаев Н.Ә. "Қазақстан-2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің

ӘОЖ 339

ӘЛЕМДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

Сайлау М.Ж. - СТ-22-3дк тобының студенті
Ережепов М.М. - доцент, п.ғ.к.

Жасанды интеллект-бұл адамзатқа болашақ әлемін құруға, ақыл-ойын жаңартуға , білім мен мүмкіндіктердің шекараларын кеңейтуге және жаңа дәуірге есік ашуға мүмкіндік беретін қуатты құрал. қазіргі уақытта технология әлемді өзгертуде және білім беру секторы осы өзгерістердің алдыңғы қатарында. көптеген елдер мен оқу орындары жасанды интеллект технологияларын енгізу арқылы білім сапасын арттыруға, оқу нәтижелерін және оқушыларды оқыту әдістерін жақсартуға ұмтылады:

Жасанды интеллект (AI) қазіргі уақытта біздің өміріміздің ажырамас бөлігі ретінде белгілі және үнемі дамып келеді. егер қазіргі уақытта жасанды интеллектке негізделген оқыту платформалары, арнайы оқу жоспарлары, сынақ жүйелері және виртуалды көмекшілер кеңінен қолданылса, бұл технологиялар болашақта оқу процесін қалай өзгертеді? қазіргі уақытта білім беру жүйесі бірыңғай стандарттарға негізделген. оқушыларға бірдей оқу жоспарлары мен материалдар ұсынылады. 2025 жылы жасанды интеллект жүйелерінің үздік 10 тізімі. Бұл жүйелердің кейбіреулері нақты өнімдер немесе қызметтер, ал басқалары AI архитектурасы — әртүрлі өнімдер мен қызметтерді жасау үшін қолданылатын әдістер жиынтығы.

OpenAI-Әсерлі кәсіпкер Илон Масктың туындыларының бірі. Ол жалғыз жаратушы болмаса да. Компанияның ең танымал өнімі-GPT алгоритмі. Оған мәтіндерді өңдеуге және олардың негізінде өз мәтіндерін жасауға үйретілді. Тек көркемдік мазмұн ғана емес, сонымен қатар техникалық.

DeepMind-Компания Google-ге тиесілі. Оның әйгілі жобасы-Альфаго, содан кейін ол Альфазеро болып қайта туылды. Альфаго азиялық шахматының күрделі вариациясын ойнауды үйренді және үздік ойыншыларды жеңе алды. Нейрондық желінің келесі буыны басқа ойындарды да үйренді. Меніңше, ол өзін ойнайды және оған рұқсат етіңіз! Бұл әлемді қалай жақсартады? Бірақ бұл жағдайда ойын тек материал болып табылады. Көптеген қозғалыс нұсқалары мен шешімдері бар күрделі жүйенің үлгісі. Төменгі жол-машинаны адал қабылдауға үйрету.

IBM Watson - жасанды интеллектпен жабдықталған IBM компаниясының суперкомпьютері. Суперкомпьютер-бұл техниканың жарқын атауы емес. Префикс дегеніміз, мұндай жүйенің қуаты қарапайым компьютерден мыңдаған есе жоғары. Рас, ол қарапайым ноутбукке немесе жүйелік блокқа қарағанда әлдеқайда көп орын алады. Бұл процессорлары бар бүкіл бөлме."Уотсонға "кез – келген қолданбалы есептерді" беруге " болады-негізінен математикалық сипатта. Azure ai-Microsoft корпорациясының туындысы әзірлеушілер мен деректер мамандарына арналған. Ыңғайлылық-кез-келген адам оған қол жеткізе алады (Әрине, ақша үшін). Есептеу "бұлтта", яғни компанияның қашықтағы серверінде жүреді. Жасанды интеллект қазірдің өзінде күдікті банктік

операцияларды талдау, өндірістегі сапаны бақылау, қоймалардағы және басқа бизнес салаларындағы тауарларды оңтайландыру үшін қолданылады. Bert-Google өнімі. Кең мағынада тілді өңдеу құралы ретінде жасалған.

Tesla Autopilot-Tesla электр машиналары жолды көре алады, маршрутты талдай алады және ақпарат алмасады. Бұл басқа модельдер сияқты жолақты басқару және жылдамдықтың Автоматты жиынтығы ғана емес, сонымен қатар компьютерлік көру қабілеті бар толық жасанды интеллект. Рас, опция ақылы, сонымен қатар көптеген елдердің жол қызметтері опцияға күмәнмен қарайды және оны өз аумағында пайдалануға рұқсат бермейді.

Siri-Apple құрылғыларындағы Дауыстық көмекші дабылды қоюға немесе әнді қосуға бұйрық беру үшін жай ғана көңілді емес. Ол пайдаланушылардың командаларын мүмкіндігінше қанағаттандыру үшін талдайды. Рас, бірқатар шектеулер бар, мысалы, тілдік. Көмекші ағылшын тілін жақсы түсінеді.

Alexa-Amazon компаниясының өнімі онша танымал емес, өйткені компания біздің нарықта ресми түрде жұмыс істемейді. Шетелден әртүрлі құрылғылар (мысалы, «ақылды» динамиктер) әкелінеді. Бірақ әзірге Alexa толыққанды AI-ден гөрі дауыстық көмекші болып табылады.

TensorFlow-бүкіл әлем бойынша бағдарламашылар тәжірибе жасап жатқан Google-дің тағы бір ашық бастапқы шешімі. Бұл машиналық оқытуға арналған кітапхана, яғни нейрондық желілерді оқытатын әдістер мен мысалдар жиынтығы. Суреттермен жұмыс істеуге арналған. Жасанды интеллект адамның қабылдау дәрежесіне жетуге тырысады.

Жасанды интеллект технологиялары қайда қолданылады. Банктерде. Технология қызметкерлердің қатысуынсыз адамдар мен компанияларға, соның ішінде қашықтан шот ашуға мүмкіндік береді. Қарыз алушы туралы ақпарат негізінде несиенің мөлшері мен қолайлы шарттарын анықтау, Банктің серіктестері туралы жаңалықтарды талдау және тәуекелдерді анықтау, сондай-ақ биржада тиімді сауда жасау. Бөлшек саудада. Сатып алушының демографиялық сипаттамаларын білуге және ең қолайлы тауарларды ұсынуға көмектеседі. Сөрелердің толтырылуын бақылау, дүкендегі кезектердің себептерін түсіну, жеткізушілерден жеткізу мен сатып алуды ұйымдастыру және бухгалтерлік есепті жеңілдету жақсы. Телекомда. Абоненттердің кетуін болжайды, байланыс орталықтарына қоңырауларды тиімді таратады. Логистикада. Жүк тасымалдау маршруттарын құруға, жанармай шығындарын бақылауға, көлік құжаттарынан деректерді алуға және талдауға көмектеседі.

Музыкалық қызметтер. Пайдаланушының музыкалық талғамын талдау үшін машиналық оқыту әдістерін қолданыңыз. Медицинада. Канадалық bluedot компаниясы жұқпалы аурулардың таралуын бақылау үшін AI қолданады. Олар коронавирустық эпидет жарияланғанға дейін бір апта бұрын Ухань провинциясында (Қытай) пневмония туралы ескертті. «Сбербанк» оқыған АИ коронавирустық инфекциядан туындаған өкпенің тән күңгірттенуін анықтауды үйренді. Американдық жетекші MIT университетінің ғалымдары жаңа антибиотиктерді жасау үшін AI қолданды. Жасанды интеллекттің дамуы қайда және қашан басталды.

Егер сіз өте терең зерттесеңіз, онда сіз Вильгельм Шикард алғашқы механикалық есептеу машинасын — калькуляторды жасаған кезде XVII ғасырға көшуіңіз керек. Ал философ және математик Декарт жануарларды ойлау механизмі ретінде таныстырды және осылайша адамзат өркениетіне өзінің ақылды механизмін құру міндетін қойды.

Жасанды нейрондық желі ұғымын 1943 жылы кибернетиканың негізін қалаушы Американдық ғалымдар макколлок пен математик Питтс ұсынды. Бір жылдан кейін олардың Принстондағы (АҚШ) әріптесі фон Нейман барлық заманауи компьютерлердің негізін қалаған сәулет нұсқасын ұсынады. XX ғасырдың 60-жылдарында әлемдік державалардың ғылыми университеттері технологияны дамыту үшін белсенді жұмыс жасады. Мысалы, КСРО-да олар Поспелов пен Цетлиннің кибернетиктері болды. Ал келесі онжылдықта жасанды интеллект тақырыбына арналған түсіндірме сөздік, анықтамалықтар мен көлемді ғылыми еңбектер тәуелсіз құбылыс ретінде шықты.

Батыста 1966 жылы ағылшын тілінде сөйлей алатын «Элиза» роботы құрылды. Тағы төрт жылдан кейін «Шеки» Android пайда болды, ол сөйлеп қана қоймай, қозғалуды да білді. Процестерді автоматтандыру және жекелендірілген қызметтерді ұсыну үшін AI қолданады. Технология банкке үлкен көлемдегі деректерді өңдеуге, несиелік тәуекелді бағалауға және клиенттердің мінез-құлқын болжауға көмектеседі. Әлемде жасанды интеллекттің дамуы.

80-ші жылдары жасанды интеллектті дамытуда сапалы түрде басқа дәуір басталды. Одан да жетілдірілген робо-кеңесшілер пайда болды, олар математикалық және кейбір тұрмыстық мәселелерді шеше алды, сонымен қатар әңгімені одан да жақсы жүргізе алды. Онжылдықтың соңында гроссмейстер Ларсенді жеңген Deep Thought бағдарламасы әзірленуде.

Әдебиеттер

1. Қазіргі кездегі білім берудегі жасанды интеллекттің ролі, Астана қ., 01.09.2023 ж

ӘОЖ 330.48

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫҢ ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Саменова Д., Рахимова Б. – СТ-21-8к2 тобының студенттері
Утемисова Г. Т. – э.ғ.к., доцент

Туризм инфрақұрылымы – туристердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жасалатын қызмет көрсету, көлік, қонақүй, және демалыс орындарының жүйесі. Қазақстан мен Түркия осы саланы дамытуға ерекше назар аударады.

Түркия туризмде әлемдік көшбасшылардың бірі. Елде инфрақұрылым халықаралық стандарттарға сай дамыған. 5 жұлдызды қонақүйлерден бастап шағын демалыс үйлеріне дейін қонақүйлердің алуан түрлілігі бар.

Жақсы дамыған көлік инфрақұрылымы, соның ішінде халықаралық әуежайлар мен теңіз порттары жұмыс жасайды. Түркияда жыл бойы жұмыс істейтін Анталия, Бодрум, Алания, Улудаг, Эрзурум секілді курорттар бар. Түркия әлемнің түкпір-түкпірінен келген туристерге қолжетімді қызмет көрсетуді қамтамасыз етеді.

Қазақстанда туризм әлі дамушы сала ретінде қарастырылады. Елдегі инфрақұрылым жергілікті және аймақтық туристерге бағытталған. Қазақстанның қонақүй саны шектеулі және бағасы салыстырмалы түрде жоғары десе де болады. Туризмі негізінен табиғи ресурстар мен көрікті жерлеріне (мысалы, Бурабай, Көлсай, Шарын) негізделген. Ал көлік инфрақұрылымы толық дамымаған: ішкі рейстер мен жол сапасы туристердің кейде келуіне кедергі келтіреді.

Түркияның артықшылықтарына келетін болсақ, біріншіден Түркияның Жерорта теңізі жағалауы жыл сайын миллиондаған туристерді тартады. Екіншіден, ежелгі тарихи ескерткіштері бар (Троя, Эфес, Памуккале, Кападокия). Үшіншіден, климаттық жағдайлардың қолайлылығы жыл бойы туризмнің дамуына мүмкіндік береді. Ал Қазақстанның артықшылықтары айтатын болсақ, біріншіден, Қазақстанда әлемде сирек кездесетін табиғи жерлер: Алтын Емел ұлттық паркі, Шарын шатқалы, Баянауыл секілді көрікті жерлерге бай. Екіншіден, экотуризм мен этнотуризм бағыттарының әлеуеті жоғары. Үшіншіден, Ұлы Дала тарихына негізделген мәдени-тарихи туризм де (Түркістан, Отырар, Алтай) Қазақстанның артықшылықтарына жатады.

Туризм қызмет көрсету саласында Түркия көшбасшы саналады. Елдің қызмет көрсету мәдениеті жоғары деңгейде. Қонақүйлердегі «бәрі қосылған» жүйесі туристер арасында танымал. Одан бөлек туристерге қызмет көрсету бірнеше тілде жүргізіледі. Ал Қазақстанда қызмет көрсету сапасы біртіндеп жақсарып келеді, бірақ әлі де жоғары деңгейге жеткен жоқ. Жергілікті гидтер мен қонақүй қызметкерлерінің біліктілігін арттыру қажет. Сондай-ақ, туристерге көрсетілетін қызметтің қолжетімділігі мен алуан түрлілігі шектеулі.

Түркияның ЖІӨ-нің шамамен 12%-ы туризмнен түседі. Туризм секторы елде 2 миллионнан астам жұмыс орнын қамтамасыз етеді. Түркияның туристік ағыны жылына шамамен 40-50 миллион адамды құрайды, ал туризмнен түсетін жылдық табыс 40 миллиард АҚШ долларынан асса, Қазақстанда туризмнен түскен табыс шамамен 1 миллиард АҚШ долларын құрайды. Қазақстанның туризм саласының үлесі ЖІӨ-де 1%-дан аз, бірақ бұл салада даму әлеуеті жоғары. Қазақстанды 2023 жылы шамамен 8 миллион турист тамашалады.

Түркия елінде 57 халықаралық әуежай бар, оның ішінде Стамбул әуежайы әлемдегі ең ірі әуежайлардың бірі. Жақсы дамыған теміржол желісі мен автобустық байланыс туристерге барлық өңірлерге жетуге мүмкіндік береді. Елдің теңіз порттары (мысалы, Измир, Бодрум) круиздік туризм үшін қолайлы. Түркия 5 жұлдызды қонақүйлер саны бойынша әлемдегі үздік елдердің бірі. Анталия аймағында туристерге арналған 4000-нан астам қонақүй бар. Қонақүйлердің «бәрі қосылған» жүйесі шетелдік туристерді қатты қызықтырады.

Қазақстанда Түркияға қарағанда инфрақұрылым әлсіз дамыған десек болады. Қазақстанда 20-ға жуық әуежай бар, бірақ халықаралық әуе қатынасы шектеулі. Нұр-Сұлтан мен Алматы әуежайлары негізгі халықаралық бағыттарды қамтамасыз етеді. Теміржол қатынасы ішкі туризм үшін қолайлы болғанымен, туристік пойыздар (мысалы, «Жібек жолы» бағыты) әлі дамымаған. Автожолдардың сапасы әртүрлі, ал шалғай өңірлерге жету қиын.

Түркия мен Қазақстанның табиғи ресурстарын салыстыра кетсек: Түркияның табиғи ресурстардың ерекшеліктеріне Жерорта теңізі, Эгей теңізі, және Қара теңіз жағалаулары, термалды су көздері (Памуккале), Кападокияның ерекше ландшафты мен әуе шарларымен ұшу, тау шаңғысы курорттары жатады. Ал Қазақстандықына әлемдегі Гранд Каньонға ұқсас табиғи ғажайып - Шарын шатқалы, Көлсай көлдері мен Қайыңды көлі, Баянауыл ұлттық паркі, «қазақстандық Швейцария» аталған Бурабай табиғаты, су туризмі үшін қолайлы - Балқаш және Алакөл көлдерін жатқызамыз. Түркияның мәдени байлығы ежелгі өркениеттерден бастау алады: Грекия, Рим, Осман империясы. Ал Түркияның Айя-София, Топкапы сарайы, Эфес сияқты тарихи орындар ЮНЕСКО мұрасына енген. Қазақстанның Түркістан қаласы мен Қожа Ахмет Яссауи кесенесі Орталық Азияның діни және мәдени орталығы саналады. Сондай-ақ, Ұлы Жібек жолы бойындағы қалалар (Отырар, Тараз) тарихқа бай. Қазақтың көшпенді мәдениетін бейнелейтін этноауылдар туристерді қызықтырады.

Қорытындылай келе, Қазақстан мен Түркияның туризм инфрақұрылымын салыстыру олардың туризмді дамытудағы әртүрлі жолдарын айқын көрсетеді. Түркия – әлемдік деңгейде туризмнің көшбасшысы. Ол өзінің табиғи байлықтарын, тарихи ескерткіштерін және заманауи инфрақұрылымын үйлесімді түрде пайдаланып, жыл сайын миллиондаған туристерді тартады. Қызмет көрсету сапасының жоғары деңгейі, көлік қатынасының ыңғайлылығы және «бәрі қосылған» жүйесінің тиімділігі Түркияны туризм индустриясының эталонына айналдырды.

Қосымша ұсыныстарға келетін болсақ, Қазақстанға ірі туристік орталықтарға апаратын жолдарды жақсарту, жаңа әуежайлар салу және қолжетімді көлік жүйесін дамыту керек. Түркияның халықаралық көлік жүйесінен үлгі алуға болады. Және де Қазақстанның табиғи және мәдени мұрасын әлемге таныту үшін заманауи маркетингтік құралдарды қолдану қажет. Түркияның туризм саласындағы PR стратегиялары тиімді үлгі ретінде қызмет етеді. Сондай-ақ, туризм мамандарын даярлау және халықаралық стандарттарға сай қызмет көрсету мәдениетін дамыту – Қазақстан үшін маңызды қадам. Ал Түркия үшін жаңа нарықтарды игеру және инновациялық туризм түрлерін (мысалы, медициналық туризм) дамыту, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған экотуристік жобаларды көбейту туризмге оң әсерін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Түркияның мәдениет және туризм министрлігінің ресми сайты (https://www.ktb.gov.tr).
2. Дүниежүзілік туризм ұйымының (UNWTO) есептері.
3. Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Туризм индустриясы комитетінің ресми сайты.
4. Metin Kozak, "The Political Economy of Tourism Development in Turkey" – Түркиядағы туризмнің экономикалық аспектілерін зерттейтін кітап.
5. Kazakh Tourism National Company (https://www.kazakh-tourism.kz) – Қазақстанның туризм индустриясы мен дамуы туралы ақпарат алу үшін ресми сайт.

ӘОЖ 57.044

ҰЛТТЫ САУЫҚТЫРУДА ШЫҒЫС ПЕН БАТЫСТЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН СИНТЕЗІ

Сатыбалдыева Б.Г. – СТ-24-3к13 тобының студенті
Рысбаев Н.А. – п.ғ.м., аға оқытушы

Біздің әлем Шығыс пен Батысқа, медицина Батыс пен Шығысқа бөлінеді. Қазіргі Батыс медицинасы «Адамның» биологиялық жүйесінің екі деңгейін - физикалық дене мен ақыл-ойды ажыратады. Бұл тәсілге сәйкес ауру алдымен физикалық денеден басталады, содан кейін сананың депрессиялық күйіне және психологиялық проблемалардың пайда болуына әкеледі. Батыс дәрігері белгілі бір белгілер болған кезде шағымдар болған кезде науқасты емдеуді бастайды; егер бір органның ауруы басқаларға физикалық әсер етпесе, белгілі бір орган емделеді [4]. Шығыс медицинасы адамда төрт деңгейден тұратын жүйені көреді: физикалық дене, меридиан жүйесі (Энергия портреті) және жан. Әрбір жоғары деңгей төменгі деңгейге әсер етеді. Аурудың шығу тегі, Шығыс дәстүрінің өкілдері үйлесімділік ең жоғары деңгейде-қандай да бір себептермен бұзылады деп санайды. Жағымсыз ойлар эмоцияларға әсер етеді; олар, өз кезегінде, дененің энергетикалық арналары арқылы энергия ағынын бұзады, «Бітелуді» тудырады және белгілі бір органдардың өмірлік маңызды функцияларына кедергі келтіреді (әр органның өзіндік психоэмоционалды жүктемесі бар: мысалы, ашу, агрессия бауырға әсер етеді). Содан кейін ауру физикалық деңгейде көрінеді. Батыс классикалық медицинасының мамандары адамның меридиан құрылымының морфологиялық растауын тапты, бұл оның пайда болуын теориялық тұрғыдан дәлелдеді. Тері мен жүйке жүйесі әдетте эктопиялық көздер болып табылады. Ішкі ағзалардың жүйке жүйесімен және ол арқылы терімен байланысы жүйке жүйесі элементтерінің дамып келе жатқан мүшелерге енуімен қамтамасыз етіледі (Фой Р., 1956).

Шығыста меридиан жүйесі 71 меридианнан тұрады, оның ішінде 12 негізгі меридиан.

Меридиандардың жағдайы адам ағзасында және оның қызметінде болатын барлық өзгерістерді көрсетеді. Акупунктура нүктелері арналардың сыртқы ортамен, сондай-ақ бір-бірімен байланыс түйіндерінің функцияларын орындайды. Бұл нүктелердің физикалық параметрлері адам денесінің меридиандарының және олармен байланысты органдар мен жүйелердің белсенділігін анықтайды [5].

Осылайша, Шығыс медицинасы адам өмірінің барлық деңгейлерінің өзара байланысы идеясына негізделген. Мүшелерді біріктіру де маңызды: шығыс медицинасы ешқашан бір мүшені емдемейді-егер бір мүшеге әсер етсе, бүкіл дене ауырады.

Осы қағидаға сәйкес Әртүрлі патологиялық жағдайларды түзету және алдын-алу Цигун Чжун Юань жүйесі бойынша жүзеге асырылады. Хирургия динамикалық аэробты жаттығулардың жиынтығынан тұрады; бұлшықет кернеуінің элементтері бар белгілі бір статикалық жаттығулар түріндегі релаксация, содан кейін созылу; аутогендік әдістер түріндегі толық бұлшықет және психикалық релаксация; тыныс алу жаттығулары; рефлексогендік аймақтар мен биологиялық белсенділік нүктелерінің өзін-өзі массажы [2, 7].

Қазіргі әлемде жиі кездесетін гиподинамикалық бұзылған мотор стереотиптерін реттеу механизмдерін қалыпқа келтіретін жүйелі және жүйелі психофизикалық жаттығулар арқылы жаңғыртуға болады. Автономды функциялардың қуатты реттеушісі ретінде тірек-қимыл аппараты бұлшықеттері динамикаға белсенді әсер етеді. Моторика доминанты ішкі органдар мен қан тамырларына селективті әсер етеді, кейбір функцияларды ынталандырады және басқаларын тежейді. Осыған байланысты, патологиялық фонға байланысты психофизикалық жаттығулар әртүрлі сандық көріністерде ғана емес, сонымен қатар мүлдем қарама-қарсы бағытта да әрекет ете алады (М.Р.Могендович, В.Н.Мошков), симпатикалық және парасимпатикалық вегетативті жүйке жүйелерінің басым әсерінің көріністеріне бірдей әсер етеді. Жаттығуларды жүйелі және ұзақ қолдану патологиялық, моторлық және психикалық стереотиптерден басқа жаңа патогендік көріністердің бірігуіне әкеледі [1, 7].

Кешенге кіретін тыныс алу жаттығулары негізгі физиологиялық принциптерге сәйкес келеді. Университеттегі барлық жаттығулар үш деңгейдегі әсер ету принципіне негізделген: физикалық (органдар мен жүйелер), энергетикалық (меридиан жүйесі) және идомоторлық (қиял). [3,7].

Сондықтан ауруларды емдеудің екі әдісі бар - Шығыс және Батыс. Екі тәсіл де Батыс пен Шығыстың негізгі дәстүрлерін қолдайды. Батыс әдісі жоғары дәлдікпен және өндеумен сипатталады (мысалы, лазерлік скальпель, ультрадыбыстық, жоғары химиялық қосылыстардың синтезі және т.б.). Шығыс әдісі адам энергиясын және оның табиғатпен органикалық байланысын терең білуге негізделген.

Идеологиялық айырмашылықтарды да елемеуге болмайды: Шығыс медицинасының профилактикалық бағыты бойынша дәрігерлер Батыс медицинасындағыдай дәрі-дәрмектерге емес, ең алдымен дұрыс тамақтануға, режимге, арнайы жаттығуларға, жағымды эмоцияларға сүйенеді. Бірақ соңғы уақытта алдыңғы қатарлы батыс медицинасы Шығыс әріптестерінің тәжірибесіне көбірек сүйенуде. Кейбір медициналық тәжірибелерде парадоксалды жағдай қалыптасты: аурулар Батыс медицинасының әдістерімен диагноз қойылады, ал емдеу Шығыс медицинасының әдістерімен жүзеге асырылады. Жақында батыс медицинасы практикалық психологияның, әсіресе психосоматиканың әсерінсіз психогендік аурулар тұжырымдамасын жасады: травматикалық психикалық жағдай стрессті тудыруы мүмкін, бұл кейбір органдар мен қанайналым жүйесінің иннервациясының бұзылуына әкеледі, нәтижесінде соматикалық аурулар пайда болады. Стресске байланысты бірнеше ерекше аурулар бар, мысалы, гастрит, асқазан жарасы, миокард инфарктісі және бронх демікпесі. Аурудың пайда болуындағы психологиялық факторлардың рөлін түсіндіретін психосоматикалық мәселе Жалпы медицина сияқты ұзақ даму тарихына ие. Бірақ қазіргі медицинада «Психосоматикалық» термині белгілі бір аурулар тобына қатысты тар мағынада қолданылады [6].

Қазіргі өмірде адамның эмоционалдық саласына түсетін ауыртпалық артып, оның бейімделу қабілетіне қойылатын талаптар артып келеді, оның төмендеуі психосоматикалық аурулардың дамуының қауіп факторы болып

табылады. Көбінесе бұл аурулар өсімдіктердің бұзылуында көрінеді (қан қысымының тұрақсыздығы, жүрек жеткіліксіздігі, ас қорыту жүйесінің дискинезиясы, бас ауруы, метеоризм). Бұл бұзылуларды терапевтік емдеудің тиімділігі, мысалы, жұқпалы аурулармен салыстырғанда жеткіліксіз. Әр түрлі жастағы пациенттердегі осы бұзылуларды кешенді түзету, оның ішінде цигун жаттығулары, йога, және с.с.

Шығыс және батыс медицинасы арасындағы тәсілдердің айырмашылығы келесі қарама-қайшылықта айқын көрінуі мүмкін: батыс медицинасы денсаулықты қалпына келтіру жолдарын іздейді, ал шығыс медицинасы оны қолдайды. Адам денесі жойылудан қорғалған сияқты, батыс және шығыс медицинасы жаһандану процестеріне қарамастан өзінің жеке басын сақтайды. Дегенмен, әлі де бір-біріне қадамдар жасалуда. Батыс медицинасы аурудың алдындағы кезеңде барған сайын мұқият бола бастады, емдеудің кейбір әдістерін Философиялық себепсіз Шығыс медицинасынан алды. Батыс медицинасындағы тенденциялар Шығыс қоғамына да енеді. Шығыс медициналық әдістері созылмалы аурулары бар науқастарды емдеу және оңалту үшін қолданылады. Нәтижесінде экспозиция әдістері мен әдістерінде айырмашылықтар бар. Шығыс және Батыс медицинасы бір мақсатқа ұмтылады-ұлт денсаулығы, аурулардың алдын алу және емдеу. Екі түрлі медициналық мәдениетті толығымен синтездеуге бола ма? Бірақ өзара ынтымақтастықтың болашағы зор.

Әдебиеттер

1. Василенко Ф. И. Вегетативная дисфункция психофизического происхождения : учеб.- Справедливость. учебное пособие / Ф. И. Василенко, Е. А. Сазонова. - Челябинск, 2016. - 67с
2. Василенко Ф. И. Дисфункции лимбической и вегетативной систем и их дозорное лечение / Ф. И. Василенко, Е. А. Сазонова. - Челябинск: ЧГМА, 2019. - 150С.
3. Годзуй Ц. оздоровительные негизы цигун / Ц. Годзуй: пер. с англ. от англ. – Киев, 2003. - 288с.
4. Картавенко С. С. Новая основа Восточной и западной медицины – справедливость РЭАТ в лечении патологий неврологического профиля / С. С. Картавенко // материалы IX Буклресийского съезда неврологов. - Ярославль, 2016. - С. 576.
5. Лувсан Г. Традиции и современные аспекты восточной рефлексологии / Лувсан Г. - М.: Наука, 2002. – с. 575.
6. Менделевич В. Д. Неврозология и Психосоматическая медицина / В. Д. Менделевич, С. Л. Соловьева. - М.: МЕДпресс, 1999. - 592с.
7. Минтан С. Чжун Юань Цигун 1 ступень / С. Минтан, Т. Мартынова. - К.: София; СП ООО Да-Ю, 2014. - 352 с.

ӘОЖ 337.72

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТУРИЗМ: ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Сеилбек А. - СТ-24-8К2 тобы студенті
Айдаров Д.Х. - оқытушы

Туризм – әлемдік экономикадағы ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі. Ол елдер арасындағы мәдени, экономикалық және әлеуметтік байланысты нығайтып, халықтың өмір сүру сапасына оң әсер етеді [1].

Бүгінде туризм тек демалу құралы ғана емес, сонымен қатар ірі бизнес және экономикалық өсудің маңызды факторы болып табылады [2]. Бұл мақалада қазіргі заманғы туризмнің даму тенденциялары мен болашағына шолу жасалады.

Туризмнің негізгі даму тенденциялары.

Экологиялық туризм. Қазіргі уақытта экотуризм үлкен сұранысқа ие. Табиғатты қорғау және экологиялық тұрақтылықты сақтау мәселелері жаһандық деңгейде маңызды болғандықтан, туристер қоршаған ортаға зиян келтірмейтін саяхат түрлерін таңдайды [3]. Қазақстанда да бұл бағыт дамып келеді.

Әсіресе, ұлттық парктер мен табиғи қорықтарға сапар жасау танымал болуда.

Сонымен қатар, экологиялық таза қонақ үйлер мен демалыс орындары да көбейіп келеді. Мұндай орындарда жаңартылатын энергия көздері қолданылады, ал қалдықтарды қайта өңдеу жүйелері тиімді ұйымдастырылған [4]. Бұл – қоршаған ортаға түсетін жүктемені азайтудың маңызды әдісі.

Цифрлық технологиялар мен «Ақылды туризм». Технологиялық жетістіктер туризм индустриясына үлкен өзгерістер әкелді. Онлайн брондау жүйелері, виртуалды шындық арқылы экскурсиялар, мобильді қосымшалар және туристік навигация жүйелері – туристік қызметтерді жеңіл әрі ыңғайлы етеді [5].

Мобильді қосымшалар арқылы туристер тіл білмесе де, шет елде оңай жүріп-тұра алады. Аудиогидтер, интерактивті карталар және жасанды интеллект көмегімен жасалатын ұсыныстар – саяхатшылардың тәжірибесін жақсартатын заманауи құралдар [6].

Мәдени және гастрономиялық туризм. Туристер белгілі бір елдің мәдениеті мен дәстүрін зерттеуге, ұлттық тағамдарымен танысуға қызығушылық танытады [7]. Гастрономиялық туризм әсіресе Еуропа мен Азия елдерінде қарқынды дамып келеді. Қазақстан да өзінің ұлттық тағамдары арқылы туристерді тартуға үлкен мүмкіндікке ие.

Шопинг-туризм. Соңғы жылдары дүкен аралап, сауда жасау мақсатында саяхаттау кеңінен таралды. Әсіресе, Дубай, Париж, Милан сияқты ірі қалалар әлемдік шопинг орталықтарына айналды. Туристер сапалы әрі эксклюзивті тауарлар сатып алу үшін арнайы сапар шегеді [8].

Медициналық және велнесс-туризм. Денсаулық сақтау мен релаксацияға арналған туризм де қарқынды дамуда. Қазақстанның табиғи шипажайлары мен емдік-сауықтыру курорттары (мысалы, Бурабай, Сарыағаш) ішкі және сыртқы туристер үшін тартымды болып отыр [9].

Туризм саласының болашағы.

Цифрлық технологиялар мен «Ақылды туризм». Технологиялық жетістіктер туризм индустриясына үлкен

өзгерістер әкелді.

Онлайн брондау жүйелері, виртуалды шындық арқылы экскурсиялар, мобильді қосымшалар және туристік навигация жүйелері – туристік қызметтерді жеңіл әрі ыңғайлы етеді

Туризм саласының болашағы оның қазіргі даму бағытына байланысты. Сарапшылардың пікірінше, келесі аспектілер ерекше рөл атқарады:

Жасанды интеллект пен Big Data-ның қолданылуы. Болашақта туристік қызметтер жасанды интеллект арқылы оңтайландырылып, туристердің талғамына сай ұсыныстар автоматты түрде жасалады [10].

Ғарыш туризмі. Бұл бағыт қарқынды дамып келеді. SpaceX және Blue Origin сияқты компаниялар туристерді ғарышқа апаруды жоспарлап отыр [11].

Қазіргі заманғы туризм қарқынды дамып, жаңа тенденциялармен толықтырылуда. Экологиялық, мәдени, медициналық және цифрлық технологияларға негізделген туризмнің болашағы зор. Қазақстан үшін туризм саласын дамыту – экономиканы әртараптандырудың тиімді жолдарының бірі.

Сондықтан туристік инфрақұрылымды жетілдіру, халықаралық деңгейде тартымдылықты арттыру және экологиялық тұрақтылықты сақтау маңызды міндеттердің бірі болып қала бермек.

Әдебиеттер

1. Smith, M. (2019). Tourism and Global Economy. Oxford University Press.
2. Hall, C. M. (2020). Sustainable Tourism Development. Routledge.
3. Weaver, D. (2018). Ecotourism: Principles and Practices. Wiley.
4. Gössling, S. (2021). Tourism, Transport and the Environment. Edward Elgar Publishing.
5. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations. Springer.
6. Sigala, M. (2018). Social Media in Travel, Tourism and Hospitality. Routledge.
7. Richards, G. (2019). Cultural Tourism in a Changing World. Channel View Publications.
8. Page, S. J. (2020). Tourism Management: An Introduction. Routledge.
9. Cohen, E. (2019). Medical Tourism: The Ethics, Regulation, and Market Dynamics. Springer.
10. Scott, D., Hall, C. M., & Gössling, S. (2021). Climate Change and Tourism. Routledge.
11. Peeters, P. (2018). Tourism and Climate Change Mitigation. Routledge.

ӘОЖ 338.48

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ

Сеитова Н., Мұхитқызы Ж. – СТ-21-8к2 студенттері
Утемисова Г.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

Экотуризм – бұл жабайы табиғат әлеміне саяхат, бұл әлемге қарабайыр тіршілік иесінің көзімен қарау үшін адам іздерінің сирек жерлерін аралау. Тұжырымдаманы мексикалық эколог Гектор Себаллос-Ласкурейн 1980 жылдары енгізген. Туризмнің бұл түрі табиғи ресурстарды сақтауға, жергілікті қауымдастықтарды қолдауға және туристердің экологияның маңыздылығы туралы хабардарлығын арттыруға бағытталған. Экожүйелерге жиі жойқын әсер ететін жаппай туризмнен айырмашылығы, экологиялық туризм тұрақты дамуға ұмтылады, бұл оны Биоәртүрлілікті сақтаудың және аймақтардың экономикасын дамытудың маңызды құралына айналдырады.

Экотуризмнің басты қағидалары:

- Қоршаған ортаны қорғау
- Экологиялық әсерді азайту
- Жергілікті қауымды қолдау
- Білім мен хабардарлықты арттыру

Экотуризмнің танымал болуы экологиялық сананың өсуімен байланысты. Жаһандық нарық 600 млрд АҚШ долларына бағаланып, жылына 10-15% өсуде. Коста-Рика, Жаңа Зеландия, Кения және Исландия осы салада көшбасшылар болып табылады.

- Коста-Рика: Әлемдік биоәртүрліліктің 6%-ына ие, экотуризмнен жылына 2 млрд доллар (ЖІӨ-нің 8%) табады. Негізгі орындар – Тортугеро ұлттық паркі, Мануэль Антонио, Монтеверде. Турлар: $500-$2000.
- Жаңа Зеландия: Фиордленд ұлттық саябағы, Роторуа гейзерлері танымал. Экотуризм туристік табыстың 10%-ын құрайды. Турлар: $1000-$3000.
- Кения: Маасай-Мара мен Амбосели қорығында сафари турлары дамыған. Экотуризмнен жылына $1,5 млрд түседі. Турлар: $500-$2000.
- Исландия: Гейзерлер, мұздықтар мен Солтүстік шамдар ерекше тартымды. Туристік кірістің 40%-ы экотуризмнен. Танымал маршруттар – «Алтын сақина», Якушалон мұздығы. Турлар: $1500-$5000.

Қазақстанның экотуризм саласы табиғи ресурстарды сақтай отырып, экономикалық пайда әкелуге және жергілікті халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға зор әлеуетке ие. Елдің әртүрлі ландшафттары – таулар, далалар, шөлдер, көлдер мен каньондар – экологиялық туризмді дамыту үшін бірегей мүмкіндіктер ұсынады.

Негізгі бағыттар:

«Алтын Емел» ұлттық паркі: Аумағы 4600 шаршы шақырымды құрайтын бұл саябақта биіктігі 150 метрге дейін жететін Әнші құм, Катутау таулары және Тамғалы-Тас ежелгі үңгір суреттері сияқты ерекше табиғи нысандар орналасқан. Жыл сайын саябаққа 50 мыңға жуық турист келеді, дегенмен оның әлеуеті әлдеқайда жоғары.

«Көлсай көлдері» ұлттық паркі: Тянь-Шань тауларымен қоршалған үш көлді қамтитын бұл саябақ мөлдір суларымен және керемет ландшафттарымен танымал. Жыл сайын шамамен 100 мың келушіні қабылдайды. Антропогендік жүктемені бақылау және экологиялық таза маршруттарды дамыту маңызды.

«Бурабай» ұлттық паркі: Қарағайлы ормандармен және жартасты төбелермен қоршалған 14-тен астам көлі бар бұл саябақ жыл сайын 300 мыңға жуық туристі тартады. Дамыған инфрақұрылымға қарамастан, нысандарды жаңғырту және келушілердің экологиялық хабардарлығын арттыру қажет.

Мемлекеттік табиғи қорықтар:

«Ақсу-Жабағылы» қорығы: 1926 жылы құрылған, аумағы 853 шаршы шақырымды құрайды. Қар барысы, арқар және бүркіт сияқты сирек кездесетін жануарлардың мекені. Туристерге қолжетімділік шектеулі болғанымен, ғылыми және экологиялық туризм үшін маңызды орын.

«Марқакөл» қорығы: Шығыс Қазақстан облысында орналасқан, аумағы 750 шаршы шақырым. Сирек кездесетін балықтар мен құстардың түрлері мекендейді. Жыл сайын 10 мыңға жуық туристі қабылдайды.

Табиғи көрікті жерлер:

Шарын каньоны: Жасы шамамен 12 миллион жыл, тереңдігі 150-300 метрге жетеді. Жыл сайын 100 мыңға жуық келушілерді қабылдайды, пейзаждары мен рафтинг және жаяу серуендеу мүмкіндіктерімен тартады.

Балқаш көлі: Аумағы 18,2 мың шаршы шақырымды құрайтын әлемдегі ең ірі көлдердің бірі. Батыс бөлігі тұщы, шығысы тұзды. Көл аймақтың климатын реттеуде маңызды рөл атқарады және көптеген құстар мен балықтардың түрлерінің мекені. Ластану мен су деңгейінің төмендеуі экожүйеге қауіп төндіреді.

Дамыту стратегиялары:

Қазақстанда экологиялық туризмді табысты дамыту үшін кешенді тәсіл қажет. Бұл инфрақұрылымды дамыту, жергілікті тұрғындар мен туристердің экологиялық мәдениетін арттыру, халықаралық сарапшылар мен инвесторларды тарту, сондай-ақ экожүйелерді бақылау және туристік ағындарды реттеу жүйелерін енгізуді қамтиды.

Бюджеттік саяхатшылар үшін бағыттар:

«Қорғалжын» ұлттық паркі: Нұр-Сұлтан маңында орналасқан, сирек кездесетін құс түрлерімен, соның ішінде қызғылт қоқиқаздармен танымал. Өзін-өзі зерттеуге арналған маршруттар гидтер мен экскурсияларға кететін шығындарды азайтады.

«Ақсу-Жабағылы» қорығы: Оңтүстік Қазақстанда орналасқан, әсемдігімен және флора мен фаунаның алуан түрлілігімен таң қалдырады. Жергілікті ауылдар арзан тұруды ұсынады, көптеген маршруттарды өз бетінше зерттеуге болады.

Көлсай көлдері: Шырша ормандары мен альпі шалғындарымен қоршалған үш көркем көлді ұсынады. Жергілікті қонақ үйлер арзан тұруды ұсынады, ал тамақты өзіңіз ұйымдастыра аласыз.

«Үстірт» қорығы: Дала пейзаждары мен бірегей геологиялық түзілімдерді сүйетіндер үшін нағыз жаңалық. Жартастарымен, каньондарымен және сирек кездесетін жануарларымен танымал. Жол жүру шығындары экскурсиялардың төмен құнымен өтеледі.

Қазақстанда ерікті туризм бағдарламалары да дамып келеді, онда саяхатшылар экологиялық жобаларға қатыса алады, бұл табиғатты сақтауға көмектесіп қана қоймай, саяхатты қолжетімді етеді.

Қазақстанда экотуризм туристік индустрияның маңызды бөлігіне айналып, табиғи байлықтарды танып-білуге мүмкіндік береді. Елде 10 ұлттық парк, 13 қорық және 10,6% қорғалатын аймақтар бар. Жыл сайын ұлттық саябақтарға 2 миллионнан астам турист келеді, бұл экотуризмге қызығушылықтың артқанын көрсетеді.

Алайда, саланың дамуына инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, қаржыландыру тапшылығы және экологиялық хабардарлықтың төмендігі сияқты мәселелер кедергі келтіреді. Туристік компаниялардың тек 30%-ы экологиялық стандарттарды қолданады. Бұл проблемаларды шешу үшін мемлекеттік қолдау, ҮЕҰ-мен әріптестік, білім беру бағдарламалары және заңнаманы жетілдіру қажет.

2025 жылға қарай экотуризм аймақтарына туристер ағынын 20%-ға арттыру жоспарланып, экономикаға 1 млрд теңгеден астам пайда әкелмек. Дегенмен, экожүйеге зиян тигізбеу үшін табиғи нысандарға рекреациялық жүктемені реттеу және бақылау технологияларын енгізу маңызды.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы экотуризм табиғи байлықты сақтай отырып, экономикалық пайда әкелетін перспективалы бағыт. Саланың тұрақты дамуы инфрақұрылымды жетілдіру, инвестиция тарту және экологиялық туризм қағидаларын насихаттауға байланысты. Тиісті шаралар арқылы экотуризм ел ішінде де, шетелде де тартымды бола алады.

Әдебиеттер

1. Дүниежүзілік туристік ұйым (UNWTO). (2022). Экологиялық туризмді дамыту туралы жаһандық есеп . Испания: Мадрид. https://www.unwto.org
2. Қазақстан Республикасы Экология, Геология және табиғи ресурстар министрлігі. (2023). Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жай-күйі туралы статистикалық есеп . Астана: ресми басылым.
3. World Wildlife Fund (WWF). (2022). Биоалуантүрліліктің жай-күйі және оның экологиялық туризмді дамытудағы рөлі туралы есеп . Женева: WWF International. https://www.worldwildlife.org
4. Яковлев, А. С., & Петрова, Е. В. (2021). Экологиялық туризм: теория және практика . Мәскеу: «Экология және бизнес»баспасы.
5. Ахметова, А. (2020). Қазақстандағы экологиялық туризм: даму және перспективалар. Тұрақты туризм журналы, 8 (2), 45-59.

ӘОЖ 541.18

ҚОНАҚ ҮЙ ИНДУСТРИЯСЫ СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТ ТҮРІ РЕТІНДЕ

Сейтжан Ж. - СТ 24-9к тобының студенті
Жумагулова Г.С. - магистр,аға оқытушы

Қонақ үй индустриясы – қызмет көрсету саласының маңызды бөлігі. Бұл сала адамдарға уақытша баспана ұсынумен қатар, олардың демалысын барынша жайлы және ыңғайлы ету үшін түрлі қосымша қызметтерді қамтиды. Қазіргі заманғы қонақ үйлер тек орналастыру орындары ғана емес, сонымен қатар клиенттерге жоғары деңгейде сервис ұсынатын көпфункционалды орталықтар болып саналады.Қонақ үй бизнесі туризммен тығыз байланысты болғандықтан, оның дамуы ел экономикасына тікелей әсер етеді. Туризм саласының дамуы қонақ үйлердің қызмет көрсету сапасына байланысты, себебі туристер сапалы қызмет пен жайлы жағдайды талап етеді. Қонақ үй индустриясының басты мақсаты – клиенттерге жоғары деңгейдегі сервистік қызмет ұсыну арқылы олардың сұранысын қанағаттандыру.Қонақ үйлердің қызмет көрсету саласына келесілер жатады: орналастыру, тамақтану, демалыс, экскурсиялық және көлік қызметтері, сондай-ақ бизнеске арналған іс-шараларды ұйымдастыру. Сонымен қатар, көптеген заманауи қонақ үйлер фитнес-орталықтар, СПА-салондар, бассейндер, ойын-сауық кешендері сияқты қосымша қызметтерді ұсынады. Бұл клиенттерге жан-жақты демалу мүмкіндігін береді.Қонақ үй бизнесіндегі бәсекелестік деңгейі өте жоғары. Осы себепті қонақ үйлер клиенттерді тарту үшін қызмет көрсету сапасын үздіксіз жетілдіруге және жаңа технологияларды енгізуге тырысады. Мысалы, көптеген халықаралық қонақ үйлер қонақтардың жайлылығын қамтамасыз ету үшін сандық технологияларды пайдаланады. Онлайн брондау жүйелері, мобильді қосымшалар және ақылды бөлме жүйелері қонақтарға өз уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Қонақ үй қызметінің сапасын анықтайтын негізгі факторлар мыналар:

• Қызметкерлердің кәсіби біліктілігі. Қонақ үй индустриясында сапалы сервис көрсетудің маңызды бөлігі – қонақтармен қарым-қатынас. Қызметкерлердің мейірімділігі, сыпайылығы және кәсіби шеберлігі клиенттердің жалпы әсеріне тікелей әсер етеді.

• Қонақ үй инфрақұрылымы. Бөлмелердің ыңғайлылығы, жиһаздардың сапасы, бөлме ішіндегі техникалық құрал-жабдықтардың жұмыс істеуі – барлығы клиенттердің жайлылығын арттырады.

• Тазалық және қауіпсіздік. Қонақ үйлердің тазалығы мен қауіпсіздігі клиенттер үшін басты талаптардың бірі. Заманауи қонақ үйлер санитарлық нормаларды қатаң сақтап, қауіпсіздік шараларын күшейтеді.

• Баға саясаты. Қонақ үйлердің баға саясаты әртүрлі клиенттер үшін қолайлы болуы керек. Арзан хостелдерден бастап, жоғары деңгейлі люкс қонақ үйлерге дейінгі түрлі сегменттер клиенттер қажеттіліктерін қамтиды.

• Клиенттердің пікірін ескеру. Қонақ үйлер тұрақты клиенттерін сақтау үшін олардың пікірлері мен ұсыныстарын үнемі зерттеп, қызмет көрсету сапасын жетілдіруге тырысады.

Қонақ үй индустриясында қазіргі кезде бірнеше жаңа үрдістер байқалады. Экологиялық таза қонақ үйлер – осы саладағы маңызды бағыттардың бірі. Көптеген қонақ үйлер жасыл технологияларды қолдана отырып, электр энергиясын үнемдеу, суды қайта өңдеу және экологиялық таза материалдар пайдалану арқылы табиғатқа зиянын азайтуға тырысады. Сонымен қатар, жекелендірілген қызмет көрсету үрдісі де дамып келеді. Қонақтардың қалауы мен қажеттіліктерін ескере отырып, оларға арнайы ұсыныстар жасау – қазіргі заманғы қонақ үйлердің негізгі ұстанымдарының бірі.Қонақ үй индустриясының болашағы жаңа технологияларды енгізуге және клиенттерге сапалы сервис ұсынуға тікелей байланысты. Қызмет көрсету деңгейін арттыру арқылы қонақ үйлер өз клиенттерінің сенімін жаулап, ұзақ мерзімді табысқа қол жеткізе алады.

Қонақ үй қызметін нейропсихология тұрғысынан зерттеу

Қазіргі таңда қонақ үйлерде клиенттің өзін жайлы сезінуіне ықпал ететін факторлар көбінесе интерьер, сервис сапасы, тамақтану деңгейі арқылы анықталады. Алайда, адам миының қонақ үй кеңістігін қабылдауына әсер ететін нейропсихологиялық аспектілер терең зерттелмеген.

Зерттеулер көрсеткендей, адам жаңа кеңістікке кірген кезде мидың лимбикалық жүйесі қауіпсіздік пен жайлылықты бағалайды. Егер қонақ үй дизайны, жарықтандыру, иіс, дыбыс үйлесімі дұрыс таңдалса, бұл адамның жүйке жүйесіне жағымды әсер етіп, демалыс сапасын жақсартады. Осыған байланысты, қонақ үйлер болашақта клиенттерге арналған жеке когнитивтік профиль жасап, адамның мидың қабылдау ерекшеліктеріне қарай бөлме дизайнын өзгертуге мүмкіндік беретін технологияларды енгізуі мүмкін.Мысалы, стресс деңгейі жоғары адамдар үшін бөлмеде арнайы нейро-жарықтандыру қолданылуы мүмкін, ол мелатонин мен кортизол деңгейін реттеп, ұйқы сапасын жақсартады. Ал шығармашылық саланың өкілдері үшін ерекше түстер палитрасы мен динамикалық кеңістік құру олардың жұмыс қабілетін арттыруға ықпал етеді.

Клиенттің эмоциялық жағдайын басқару жүйесі

Қонақ үй индустриясында клиенттің эмоциясын бақылау мен басқару технологиялары әлі толық дамымаған. Болжам бойынша, болашақ қонақ үйлерде клиенттің эмоционалдық жағдайын автоматты түрде анықтап, оған сәйкес қызмет көрсету моделін ұсынатын жүйелер енгізілуі мүмкін.Мысалы, арнайы сенсорлар адамның бет әлпетіндегі өзгерістерді, жүрек соғысының жиілігін және басқа да физиологиялық параметрлерді анықтай алады. Егер клиент шаршаңқы немесе күйзеліске ұшыраған күйде болса, жүйе оған арнайы тыныштандыратын орта (жұмсақ музыка, хош иістендірілген ауа, жылы түстер) ұсынуы мүмкін. Егер клиент белсенділік танытқысы келсе, оған спорттық немесе экскурсиялық бағдарламалар ұсынылады.

Жасанды интеллект көмегімен жекелендірілген сервис

Қазіргі таңда қонақ үйлер клиенттердің қажеттіліктерін алдын ала болжау үшін үлкен деректер мен жасанды интеллектті қолданып жатыр. Алайда, болашақта бұл жүйе одан әрі дамып, адам санасының белгілі бір

жағдайларын алдын ала болжауға мүмкіндік береді.Мысалы, қонақ үйде жасанды интеллект қонақтың таңғы астан бас тартқанын немесе бөлмеде ұзақ уақыт бойы болуын байқаса, бұл оның әлсіздік немесе ауырсыну сезініп жатқанын көрсетуі мүмкін. Мұндай жағдайда, автоматтандырылған жүйе клиентке арнайы тамақ немесе медициналық қызмет ұсынуы мүмкін.Қонақ үй индустриясының болашағы жаңа технологиялар мен адамның жеке қажеттіліктеріне терең бейімделуге байланысты. Заманауи сервисті дамыту үшін қонақ үйлер стандартты қызмет көрсетуден шығып, төмендегідей ерекше мүмкіндіктерді енгізуі мүмкін:

1. Генетикалық сәйкестендірілген сервис

Клиенттің ДНҚ ерекшеліктеріне сәйкес бейімделген қызмет ұсынылады. Мысалы, аллергияға бейімділігі анықталған қонақтарға арнайы ас мәзірі жасалып, бөлме ішіндегі ауа құрамы, температура мен төсек-орын материалдары оның денсаулығына оң әсер ететіндей таңдалады.

2. Ақпараттық жүктемені азайтатын «сандық детокс» аймақтары

Цифрлық технологиялардан демалуды қалайтын адамдар үшін қонақ үйлерде интернет пен гаджеттерден оқшауланған аймақтар жасақталуы мүмкін. Мұнда табиғаттың дыбыстары, кітап оқу кеңістіктері және ой тыныштығын сақтауға арналған бөлмелер қарастырылады.

3. Ұйқыны саналы басқару жүйесі

Қонақ үйлерде адамның ұйқы сапасын жақсартуға арналған арнайы бағдарламалар енгізілуі мүмкін. Мысалы, бөлмедегі жарық, дыбыс пен ауа құрамын адамның ұйқы фазаларына сәйкес өзгертіп, релаксацияны барынша тиімді етуге мүмкіндік беріледі.

4. Биометриялық сәйкестендіру негізіндегі қызмет көрсету

Қонақтарды тіркеу мен оларға қызмет көрсету дәстүрлі әдістерден бөлек, бет-әлпетті тану, дауыс немесе жүріс-тұрысты анықтау технологиялары арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл клиентке жеке қажеттіліктеріне сәйкес жылдам әрі ыңғайлы сервис алуға көмектеседі.

5. Адаптивті интерьер және кеңістік

Бөлменің дизайны қонақтың көңіл-күйі мен қажеттіліктеріне қарай өзгеруі мүмкін. Түстер, жарық деңгейі, жиһаздардың орналасуы автоматты түрде реттеліп, клиенттің эмоционалдық жай-күйіне сәйкес бейімделеді.Бұл инновациялар қонақ үй сервисін мүлде жаңа деңгейге шығарып, клиенттердің тек физикалық емес, психологиялық жайлылығын да қамтамасыз етеді. Мұндай ерекшеліктер болашақта қонақ үйлердің жаңа стандартын қалыптастырып, қызмет көрсету сапасын айтарлықтай жақсартуы мүмкін.

Менің ойымша, қонақ үй индустриясы тек жайлы тұру орнын ұсынатын сала емес, адамның эмоциялық, психологиялық және когнитивтік қажеттіліктерін қанағаттандыратын кешенді жүйеге айналуы тиіс. Қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін қонақ үйлер тек дәстүрлі тәсілдермен шектелмей, клиенттердің көңіл-күйін, жүйке жүйесінің ерекшеліктерін және жеке қалауларын ескеретін инновациялық технологияларды енгізуі қажет.Менің зерттеуімше, болашақ қонақ үйлерде нейропсихология мен жасанды интеллектті біріктіру арқылы қызмет сапасын арттыруға мүмкіндік бар. Клиенттің эмоционалдық жағдайын анықтайтын сенсорлар, стрессті төмендетуге көмектесетін нейро-жарықтандыру жүйелері және жекелендірілген қызмет көрсету – болашақта қонақ үй индустриясында кеңінен қолданылуы мүмкін.

Менің пікірімше, қонақ үйлердің басты мақсаты – тек тұру орнын ұсыну емес, клиенттің физикалық және психологиялық жағдайын жақсартып, оған ерекше әсер қалдыру. Сондықтан қонақ үй бизнесі үнемі дамып, жаңа технологиялар мен ғылыми жетістіктерді тиімді пайдалана отырып, клиенттерге мүлдем жаңа деңгейдегі сервис ұсынуы қажет. Бұл саладағы жаңашылдықтар қонақ үй индустриясын болашақта одан әрі жетілдіріп, адамдардың демалысын барынша жайлы әрі есте қаларлықтай етуге мүмкіндік береді.Қонақ үй индустриясы тек жайлылық пен сән-салтанатты қамтамасыз ету емес, адамның эмоциялық және когнитивтік қажеттіліктеріне жауап беретін салаға айналуы мүмкін. Болашақта бұл сектор психология, нейрогылым және жасанды интеллект негізінде мүлде жаңа деңгейге көтеріледі. Қонақ үйлер тек уақытша тұру орындары емес, адамның өзін жақсы сезінуін қамтамасыз ететін арнайы кеңістіктер ретінде дамуы қажет.

Әдебиеттер

1. Ахметов К.Н. Қонақ үй менеджменті: оқулық. – Алматы: Экономика, 2022.
2. Бекмұратов Ж. Туризм және қонақ үй бизнесі. – Астана: Фолиант, 2021.
3. Қонақ үй сервисін ұйымдастыру: оқу құралы / редакциясын басқарған С.Ә. Жолдасова. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Smith J. Hospitality Management: Concepts and Cases. – New York: McGraw-Hill, 2019.
5. OECD Tourism Trends and Policies 2020. – Paris: OECD Publishing, 2020.

ӘОЖ 796

БЕЙІМДЕЛУ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАНДАРДЫ КӘСІБИ ОҢАЛТУДЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Серик А.Ж. – ФИ-23-3к5 тобының студенті
Наханов Қ.С. – доцент

Кәсіптік оңалту орталығы осы сабақтардың дене тәрбиесіне жәрдемдесудегі және мүгедектерді оңалту мен қоғамға кіріктіруді аяқтаудағы рөлін зерттейді, бұл білім берудің және мүгедектерді белсенді еңбек қызметіне қайтарудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Өндірістік процестердің күрделілігінің артуына, қоршаған ортаның қолайсыз жағдайларына және мүгедектіктің таралуының артуына байланысты әлемнің көптеген елдерінде бейімделгіш дене мәдениетін, яғни дамуында ауытқулары бар адамдар мен мүгедектердің ерекшеліктеріне негізделген дене мәдениетін дамытудың шұғыл қажеттілігі бар.

Бейімделетін дене мәдениеті-бұл бұрын шектелген немесе оған жаңа әдеттер мен эмоцияларға толы өмір беретін әлеуметтік іс-шараларға қатысуға мүмкіндік бермейтін адамның әлеуметтік байланыстарын құруға және нығайтуға бағытталған әлеуметтік құбылыс. Сондықтан адаптивті жаттығулар дәрі емес, адамдардың назарын аурудан қарым-қатынасқа, ашық ауада демалуға және демалуға ауыстыру тәсілі.

Мүмкіндігі шектеулі адамдардың дене шынықтыру және әлеуметтік интеграция мәселелері дене шынықтыру және спорт арқылы біртіндеп шешіледі. Іс жүзінде мүгедектер арасында дене шынықтыру мен спорт мәдениетінің теріс дамуының негізгі себептері мамандандырылған дене шынықтыру және спорттық даярлау мекемелерінің болмауы, жабдықтар мен Мүкәммалдың жетіспеуі, спорт клубтары желісінің, жастарға арналған спорт мектептерінің және мүгедектерге арналған басқа да білім беру және спорт мекемелеріндегі бөлімшелердің дамымауы болып табылады. Мамандар саны шектеулі. Мүмкіндігі шектеулі адамдардың дене тәрбиесін жақсарту қажеттілігі жеткіліксіз, өйткені оларды дене шынықтырумен және спортпен шұғылдануға ынталандыратын нақты ереже жоқ. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, кәсіби оңалту орталығында Бейімделген дене шынықтыру сабақтарын өткізуге мысал келтірген жөн.

Он бес жыл бұрын Германияның Еңбек және әлеуметтік саясат министрлігі мен Санкт-Петербург әкімшілігінің бастамасымен Санкт-Петербургте кәсіби оңалту орталығын құру бойынша бірлескен жоба іске қосылды. Франкфурт кәсіби оңалту орталығы негізгі модель ретінде қызмет етті. Бүгінгі таңда Санкт-Петербургтің бірлескен кәсіпорны-мүгедектерге арналған көп деңгейлі орта кәсіптік білімі және пәнаралық дайындығы бар мемлекеттік арнайы оңалту оқу орны. Іс-шараның мақсаты-мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік және еңбек өміріне тарту және белсенді кәсіби қызметке оралу. Осындай жұмыстар Қазақстанда да орын алмақ.

Біздің қоғамда қалыптасқан дүниетаным жүйесіне сәйкес, мүгедектер мен созылмалы денсаулық проблемалары бар адамдар денсаулық сақтау, әлеуметтік көмек, білім беру, сондай-ақ дене шынықтыруға қол жеткізуі керек.

Медицинаның негізгі мақсаты-нақты ауруларды ауруханаларда, емханаларда, диспансерлерде, оңалту орталықтарында дәрі-дәрмектермен және медициналық жабдықтармен емдеу, медициналық мамандардың басшылығымен және бақылауымен адамның өмір сүру процесінде (денсаулық, ауру, мүгедектік), оның қозғалыс және когнитивті қабілеттері, физикалық бұзылулар мен дамудың бұзылуынан кейін қалпына келтіру процесінде (демалыс). Аралас психикалық тәрбиеден айырмашылығы, медициналық оңалту қазіргі жағдайда адамның интеллектісін арттыруға ғана емес, сонымен қатар физикалық белсенділікті және науқастардан немесе мүгедектерден тәуелсіздікті қажет ететін әлсіреген физикалық функцияларды қалпына келтіруге бағытталған. Сонымен қатар, емдеу үшін қолданылатын әдістер дәстүрлі медицинаның келесі категорияларына негізделген: медициналық жабдықтар, майлау материалдары, физикалық медицина, психикалық медицина, дәрі-дәрмек және т. б. және нақты факторлар туралы емес-қозғалыс, салауатты өмір салты, дұрыс тамақтану, қатаю, etc.Sh.

Емдік дене шынықтыру кешенді емдеу әдісі ретінде өте ауыр аурулар үшін биоәлеуметтік тәсілді, жеке мәселелерді ажыратуға арналған жүйелік тәсілді қолданады және ішкі ағзалар медицинасының белгілі бір салаларының қызметін сипаттайды. Сонымен қатар, сарапшылардың пікірінше, дене шынықтыру және спорт пациенттерге күтім жасау кезінде қол жеткізілген нәтижелерді сақтау үшін қажет қайталама профилактиканың бір түрі болып табылады.

Бейімделетін дене тәрбиесі. Адаптивті дене тәрбиесінің мазмұны (education) - мүмкіндігі шектеулі және мүгедек адамдарда арнайы білім беру, маңызды және кәсіби дағдылар кешенін қалыптастыру; бірқатар негізгі және ерекше физикалық сипаттамаларды дамыту, адам ағзалары мен жүйелерінің жұмысын жақсарту; оның генетикалық бағдарламасын неғұрлым толық жүзеге асыру және, сайып келгенде, физикалық даму мен өндірісте, техникалық қызмет көрсету және автомобиль жағдайында пайдалану.

Бейімделу спорты. «Бейімделген спорт түрлері» бағдарламасының мазмұны (базалық және жоғары жетістіктер) мүмкіндігі шектеулі адамдарда (әсіресе оқудағы жастарда) негізгі спорттық дағдыларды дамытуға және денсаулығына ұқсас проблемалары бар адамдармен жарыстарда әртүрлі спорт түрлерінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған.

Бейімделетін дене демалысы. Адаптивті физикалық тыныштықтың мазмұны белсенділікке ұмтылады, кез-келген іс-әрекетте (жұмыс, оқу, спорт және т.б.) мүмкіндігі шектеулі адамның физикалық мүмкіндіктерін қолдау немесе қалпына келтіру.). В.).в), өмірден шаршамаңыз, демалыңыз, демалыңыз және бәрін жаңартыңыз, техниканы жетілдіріңіз, рахат немесе рахат арқылы энергияны арттырыңыз. Негізгі әсер-бейімделгіш физикалық демалыс, оның негізгі мақсаты жұмыс істейтіндерге психикалық және физикалық жайлылықты қамтамасыз ету, егер профилактикалық медицинаның сауықтыру технологиялары арқылы қол жеткізілсе, физикалық белсенділіктің әдістерін, әдістерін және түрлерін таңдау еркіндігімен қамтамасыз ету.

Тізімдегі барлық курстардың нәтижесі психикалық денсаулық бойынша білім беруді орналастыру бағдарламасы болады. Бейімделетін дене шынықтыру бағдарламаға енгізілген және жәрмеңке Спорт Залында өткізілетін дене шынықтыру сабақтарында жүргізіледі. Студенттер мүгедектер арасындағы көптеген жарыстарға қатысады. Мысалы, спорт және жүзу. Еліміздің Спорт залдарында Қазақ елінің атынан шығатын мүмкіндігі шектеулі спортшылар арнайы жаттығулар өткізеді. Тәжірибелі дене шынықтыру оқытушылары спортшыларды сабақ кезінде де, сабақтан кейін де дене тәрбиесінің әртүрлі түрлерімен айналысады.

Мүмкіндігі шектеулі адамдармен дене шынықтыру және спорт саласында жұмыс істей білу әлеуметтік бірлікте және осы адамдар тобына деген көзқарастың өзгеруінде маңызды рөл атқарады, сондықтан үлкен әлеуметтік маңызы бар.

Әдебиеттер
1. Регуш Л.А. Проблемы психического развития и их предупреждение /Л.А. Регуш – СПб., 2006. – 318 с.
2. Полторакова Е.Б. Гендерная социализация девочек-подростков со сколиозом / Е.Б. Полторакова, Н.Л. Александрова, М.В. Михайловский, Т.Н. Садовая // Хирургия позвоночника. – 2007. - №4. – С. 21–25.
3. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология / В.Д. Менделевич – М., 2002. – 587 с.
4. Дружинин В.Н. Психология XXI века / В.Н. Дружинин – М., 2003. – 863 с.
5. Экологические проблемы эпидемиологии / Под ред. академика РАМН, Н.А. Агаджаняна. – М.: Издательство «Просвятитель», 2003. – 208 с.

УДК 796.378

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗА ЖИЗНИ НА ЗДОРОВЬЯ ЧЕЛОВЕКА

Сиражиддин А. – студентка группы СТ 23-8р
Филонова А.Ю. – старший преподаватель

Здоровье – это одно из главных богатств человека, обеспечивающее его физическое, психологическое и социальное благополучие. На его состояние оказывают влияние наследственность, условия окружающей среды, система здравоохранения и стиль жизни. Однако научные исследования подтверждают, что именно образ жизни является ключевым фактором, определяющим до 60% влияния на общее состояние организма.

Современные реалии нередко способствуют формированию нездоровых привычек, таких как низкая физическая активность, несбалансированное питание, хронические стрессы и вредные пристрастия, что существенно увеличивает вероятность развития хронических заболеваний. Рассмотрим основные аспекты образа жизни, оказывающие влияние на здоровье.

1. Рациональное питание – основа здоровья. Сбалансированное питание играет важную роль в поддержании здоровья и увеличении продолжительности жизни. Избыточное употребление сахара, соли и насыщенных жиров способствует развитию ожирения, диабета, атеросклероза и других патологий. Согласно данным ВОЗ, около 2,8 миллиона смертей ежегодно связаны с избыточным весом. Чтобы сохранить здоровье, рекомендуется придерживаться следующих принципов:
   - Увеличьте потребление овощей, фруктов и цельнозерновых продуктов.
   - Сведите к минимуму потребление насыщенных жиров и трансжиров
   - Следите за режимом питания, избегая переедания и длительных голодовок.
   - Пейте достаточное количество воды – минимум 1,5-2 литра в день.

Хорошим примером влияния здорового питания является японская диета, включающая в себя рыбу, рис, морепродукты и овощи. Благодаря этому рациону жители Японии демонстрируют высокий уровень долголетия и низкую заболеваемость сердечно-сосудистыми заболеваниями.

2. Физическая активность как средство укрепления здоровья Современный малоподвижный образ жизни способствует росту таких заболеваний, как гипертония, остеопороз и диабет 2 типа. Регулярные физические нагрузки помогают поддерживать баланс организма, укреплять сердце, сосуды и костную систему, а также положительно сказываются на эмоциональном фоне. ВОЗ рекомендует взрослым уделять физической активности не менее 150 минут в неделю. Оптимальными являются аэробные упражнения средней интенсивности – ходьба, плавание, велосипедные прогулки. Также важно включать силовые тренировки и упражнения на гибкость. Например, исследование Гарвардского университета показало, что ежедневная 30-минутная ходьба снижает риск инфаркта на 20-30%.

3. Вредные привычки и их последствия Курение, чрезмерное употребление алкоголя и наркотические вещества представляют серьезную угрозу для здоровья. Курение становится причиной более 7 миллионов смертей ежегодно, а злоупотребление алкоголем ведет к патологиям печени, сердечно-сосудистым и психическим расстройствам. Примером негативного влияния вредных привычек является высокая заболеваемость раком легких среди курильщиков – их риск развития этой болезни в 20 раз выше, чем у некурящих. Отказ от вредных привычек ведет к заметному улучшению здоровья. Например, через год после отказа от курения риск сердечно-сосудистых заболеваний уменьшается вдвое.

4. Психоэмоциональное состояние и стресс Стресс является неизбежной частью жизни, однако его хроническое воздействие отрицательно сказывается на здоровье. Высокий уровень стресса может привести к бессоннице, депрессии, гипертонии и другим заболеваниям. Исследование Американской психологической ассоциации показало, что люди, регулярно занимающиеся расслабляющими практиками, имеют более низкий уровень кортизола (гормона стресса) и легче адаптируются к жизненным трудностям.

5. Значение полноценного сна Сон – это необходимый компонент восстановления организма. Дефицит сна приводит к ослаблению иммунитета, снижению когнитивных способностей и повышенному риску набора лишнего веса. Для здорового сна важно соблюдать следующие правила: • Ложиться и просыпаться в одно и то же время. • Создать комфортные условия для сна: поддерживать оптимальную температуру и тишину в спальне. • Не использовать гаджеты перед сном минимум за час до отхода ко сну.

Научные исследования подтверждают, что люди, спящие менее 6 часов в сутки, имеют на 20% более высокий риск развития гипертонии. Образ жизни человека – это основа его здоровья и благополучия. Сбалансированный рацион, регулярные физические упражнения, отказ от вредных привычек, полноценный сон и умение управлять стрессом – ключевые элементы, которые помогают сохранять здоровье на долгие годы. Забота о своем образе жизни – это не только личная ответственность, но и важный вклад в здоровье будущих поколений.

Литература
1. Всемирная организация здравоохранения. Основные рекомендации по физической активности и питанию.
2. Гарвардская школа общественного здравоохранения т.Е. Чан. Преимущества упражнений.
3. Министерство здравоохранения Российской Федерации. Национальная стратегия борьбы с болезнями, связанными с образом жизни.
4. Американская психологическая ассоциация. Стресс и здоровье.
6. Глобальный отчет о состоянии здоровья. Организация Объединенных Наций, 2022. Влияние образа жизни на здоровье человека

УДК 338.48

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ҚИЫНШЫЛЫҚТАРЫ

Смайлова Л. - СТ-22-9к тобының студенті
Исахова Ж.Б. - аға оқытушы жетекшісі

Қазақстан десе көз алдымызға көк туу, бәйтерек ,кең байтақ жасыл жеріміз сонымен қатар қонақжайлылық елестейді. Қонақжайлылық дегеніміз – сырттан келген немесе бей таныс адамға өз ілтипатымызды ,мейрімдігілімізді,жүрегіміздің кеңдігін көрсету. Ана сүттімен дарығын бұл құдіретті қасиетті тек қазақтарға тән десем қате айтпаспын. «Қонақжайлылық» етістік тіркесі яғни «Қону» деген сөзінен алынған. Сонау көне заманнан бері бей таныс немесе көмекке мұқтаж жанды көрсек төр басына шығарп ,жеп жатқан асымызды бөлісуге дайын бола білген қазақтар біз боламыз.Бұл әдет ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық салт-дәстүрге айналған.

Бүгінгі таңда қонақжайлылық индустриясы (оның ішінде туризм, қонақ үй және мейрамхана бизнесі) әлемдік экономиканың басқа секторларына қарағанда қарқынды дамып келеді. Сарапшылардың пікірінше, 2020 жылдан кейін туризм әлемдегі ең ірі бизнеске айналады, бұл осы саладағы жұмыс орындары мен мансап мүмкіндіктерінің артуына әкеледі.

Туризмнің арқасында Париж, Нью-Йорк, Лондон сияқты қалалар өмір сүріп, өркендеп жатыр дейді статистика. Енді жеке туристік агенттіктер емес, бүкіл мемлекеттер «Мәртебелі туристің» пайдасына күресіп жатыр. Дүниежүзілік туристік ұйымның мәліметтері бойынша (Қазақстан 1993 жылы оның толыққанды мүшесі болды) туризм экспорттың негізгі бестігіне кіретін елдердің үлесі қазіргі уақытта 83%-ға жетеді. Бұл ретте 38% туризм валюталық кірістің негізгі көзі болып табылатын мемлекеттерге келеді. Осылайша, бір шетелдік туристтен түсетін табыс 9 тонна көмір немесе 15 тонна мұнай немесе 2 тонна жоғары сортты бидай экспортына тең. Бір туристің ақшасымен (және кірген әрбір адам кем дегенде 1000 доллар қалдырады) 5-тен 9-ға дейін жұмыс орнын құруға болады.

Осының барлығы туризмнің Қазақстан экономикасының пайдалы саласына айналуы мүмкін екенін және болуға тиіс екенін көрсетеді. Оның үстіне, біздің ел қонақжайлылық индустриясын дамыту үшін бай туристік ресурстарға ие. Бұл әдемілігімен таң қалдыратын пейзаждар және адам қолы тимеген тау шыңдары, жылдам ағып жатқан өзендер мен тік жартастар, фаунаның ерекше түрлері мен құстар әлемінің алуан түрлілігі. Елімізде 27 мың көне ескерткіш бар, олардың көпшілігі Ұлы Жібек жолында орналасқан. Бұл Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі мен мешіті, Есікке қаласының маңындағы сақ қорғанынан табылған бірегей «Алтын адам», Бесшатыр қорымының жерлеу камерасы және т.б. Аумағы арқылы Ұлы Жібек жолы өтетін Орталық Азия мемлекеттеріне барғысы келетін әлеуетті турист үшін Қазақстан үлкен қызығушылық тудырмайды.

Дегенмен, бүгінде Ұлы Жібек жолы арқылы саяхаттау өте қымбат әрі қиын. Бұл негізінен шетелдік туристер Орталық Азия мемлекеттерінің шекарасын кесіп өту кезінде еңсеруге мәжбүр болатын әртүрлі бюрократиялық кедергілерге байланысты. Сондықтан ТМД елдерімен «Визаларды өзара тану туралы» үкіметаралық келісімдерді қайта жаңғыртуды бастау қажет.

Тағы бір күрделі мәселе – шетелдік туристерді Қазақстанның өзінде тіркеу тәртібі. Қарапайым шетелдік туристті елестетіп көріңізші. Ол демалысты жақсы өткізгісі келеді, жергілікті салт-дәстүрлермен, мәдениетпен, табиғатпен танысқысы келеді, бірақ бәрі оңай емес: оның саяхаты ОВИР-ге тіркелуден басталады, паспортын тапсыру, кезекте тұру және күмәнді куәлікті алуы керек, айтпақшы, біздің полицейлерге арналған жарлық емес. Осы процедуралар аяқталғаннан кейін ол үйіне қайтқысы келетін сияқты.

Өкінішке орай, біз 1999 жылы енгізуге қол жеткізген қонақүйлерде шетелдік азаматтардың төлқұжаттарын тіркеу 2002 жылдың басында жойылды. Республиканың Ішкі істер министрлігінің тапсырмасы бойынша Алматы қаласының Ақпараттық жүйелер орталығы таратылды. Кезінде осы басқарманың жоғары лауазымды тұлғалары бізді сендіргендей, өткен жылдың соңында бақылау-өткізу бекеттерінде шетелдік азаматтарды есепке алу мен тіркеудің автоматтандырылған жүйесін енгізу жоспарланған болатын. Алайда, Ішкі істер министрлігі уәде еткен автоматтандырылған жүйенің орнына шетелдік азаматтарды қонақүйлерге тіркеуден бас тартты. Бұл мәселеге билік пен баспасөздің назарын аудару әрекеттері, өкінішке орай, сәтсіз аяқталды. Ішкі істер министрлігі өз бағытын табанды түрде жалғастыруда...

Сонда туризм жолында қайтадан жасанды кедергілер пайда болса, Қазақстанның туристік әлеуетін халықаралық аренада жарнамалаудың мәні неде? Тәжірибесіз шетелдіктерге тосқауылдар еліне саяхат, оның ішінде құқық қорғау органдарына баруды ұсыну ғана қалды.

Бұл мәселенің екінші жағы – шетелде жүрген қандастарымыз кездесетін кедергілер. Түркия, Корея, Испания, Греция, Германия, Мысыр, Малайзия және басқа елдердің елшіліктерінің консулдарымен жұмыс кездесулерін өткізген кезде туристеріміздің визалық мәселелері туралы айтуға да мүмкіндік бола бермейді. Шетелдік азаматтарды Қазақстанда тіркеу тәртібі бар болғандықтан, біз осындай сынға ұшыраймыз!

Белгілі бір туристік әлеуетке ие бола отырып, біз, өздеріңіз көріп отырғандай, оны тиімді жүзеге асыру мәселесіне тап болып отырмыз. Мемлекеттік құрылымдар мен қоғамдық бірлестіктер бүгінгі таңда Қазақстанның туризм индустриясы алдында тұрған мәселелерді бірлесіп шешуі керек.

Америка Құрама Штаттарындағы лаңкестік әрекеттер бүкіл әлемдік туристік бизнеске үлкен кері әсерін тигізді. Адамдар саяхаттаудан қорқа бастады. Бұл процестер Қазақстанға да әсер етті: көптеген қонақ үйлер мен туристік компаниялар айтарлықтай шығынға ұшырады.

Қыркүйек оқиғасына байланысты бізге көптеген елдерден хаттар түсті. Және бұл хабарламалардың мағынасы шамамен бірдей болды: қазіргі саяси жағдай мен ықтимал салдарлардың белгісіздігін ескере отырып, жаңа экономикалық жағдайларға бейімделіп, туристерді бірге тарту қажет.

Кіру туризмін арттыруға бағытталған тұрақты және жүйелі имидждік саясатты жүргізу арқылы ғана біз қонақжайлылық индустриясында шынымен ақша таба аламыз. Біз жаңа экономикалық жағдайларға бейімделуіміз керек. Сондықтан, осы бағытта ТМД және Балтық елдерінің нарығы ностальгиялық, іскерлік және туризмнің басқа да түрлерін дамыту үшін перспективалы болуы мүмкін.

Туристердің қажеттіліктері мен тілектерін түсіну және олардың дәм талғамын қанағаттандыру қонақжайлылық индустриясын дамытудың маңызды шарты болып табылады. Көп жылдар бұрын бірігу қажеттігін сезініп, көкжиегін кеңейтіп, жаңа мүмкіндіктерге жол ашқандар бүгінде көшбасшылар.

Қазір Қазақстанда 600-ге жуық туристік компания болса, оның жартысы Алматыда орналасқан. Және олар көптеген сұрақтар мен шешілмеген мәселелерге тап болады. Жарнамалық қызметтердің қымбаттығы, мемлекеттік және консулдық органдармен тікелей байланыстың жоқтығы, соңғы оқиғалар туралы ақпараттың жоқтығы, кәсіби кадрлардың жетіспеушілігі кәсіпкерге туристік бизнестегі келеңсіз жағдайды үнемі еске салады. 1998 жылы Қазақстандық қонақ үйлер мен мейрамханалар қауымдастығының (ҚҚмМҚ) және 1999 жылы Қазақстан туристік қауымдастығының (ҚТҚ) құрылуы осы мәселелердің барлығын бірлескен күш-жігер арқылы шешуге мүмкіндік берді.

Міне, бірнеше мысал ғана. 2001 жылдың шілдесінде ҚҚмМҚ бастамасымен Қазақстан азаматтары үшін шығу визасы жойылды. Республикаға келетін шетелдіктер үшін консулдық алым 30 долларға дейін төмендетілді. 2002 жылдың 1 қаңтарында Қазақстанға әлемнің 22 елінен келетін шетелдік азаматтарға виза рәсімдерін жеңілдету бойынша эксперимент басталды. 2000 жылы қазанда «Қазақстанның туристік имиджін қалыптастыру жөніндегі 2000-2003 жылдарға арналған шаралар кешені туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы қабылданды. 2001 жылдың шілдесінде «Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы» жаңа Заң және «Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту тұжырымдамасы» қабылданды. Осы заң жобасын талқылауға қатысқан ҚҚмМҚ және ҚТҚ мүшелері кейіннен жаңа Заңға енгізілген ұсыныстарын айтты. ҚҚмМҚ мүшелері Қазақстан Республикасының жаңа Салық кодексін әзірлеуге де белсенді қатысты. Олар қонақүйлерді жыл сайынғы сертификаттауды жоюға әсер етті.

Қауымдастықта әлемге әйгілі жыл сайынғы World Travel Market көрмесі (2001, 2002), Berlin ITB Fair (2001), Almaty KITT көрмесі, Moscow KITT Fair 2001 және т.б. сияқты әртүрлі әлемдік және аймақтық көрмелерге қатысуда үлкен тәжірибе жинақталған.

«Best Eastern Hotels» және «Academservice» ЖАҚ ұйымдастырған ТМД және Балтық елдері қонақ үйлерінің жыл сайынғы конференциясында біз Ресей туристік агенттіктер қауымдастығының (РАТА) мүшесі болуға шешім қабылдадық. Нәтижесінде, ағымдағы жылдың қаңтар айынан бастап ҚТҚ және ҚҚмМҚ мүшелері туристік бизнестегі соңғы оқиғалар туралы егжей-тегжейлі баяндайтын RATA-news газетінің күнделікті электронды нұсқасын алады.

Сонымен қатар, ҚҚмМҚ Алматы кәсіпкерлер қауымдастығымен, Ресейдің мейрамханалар гильдиясымен, Қазақстандық франчайзинг қауымдастығымен, Орталық Қазақстан қауымдастығымен және басқа да қоғамдық бірлестіктермен тығыз ынтымақтастықта. Қазақстандық қонақ үйлер мен мейрамханалар қауымдастығы бізге тұрақты қолдау көрсететін, тәжірибесі мен білімін бөлісетін, болашағын қонақжайлылық индустриясымен тығыз байланыстыратын әрбір адамды құрметтейді. Қазақстанның байлығы өте көп. Бізде табиғи ресурстар бар, бірақ олардың жақын арада таусылатынын білесіз. Бізде қорғауды қажет ететін көне ескерткіштер бар, өйткені олар да жойылуы мүмкін. Біз өзіміздің рухани байлығымызға, құндылықтарымызға мән бермеуіміз керек. Иә, біз оны тегін алдық. Ал, менің төсбелгімді тағып жүргендіктен байқау маған қиын болғаны сияқты, бізге де байқау қиын. Бірақ менде бар. Және сізде не бар екенін білу керек. Ал басқа адамдардың ережелерін түсінбей орындайтын құлдардың әлемге керегі жоқ екенін. Қазақстаннан толыққанды ойыншы болуы талап етіледі, ал адамдар – біздің ең басты байлығымыз. Олардың физикалық мүмкіндіктері ғана емес, материалдық емес рухани ресурсы да.Президенттіміз Қасым Жомарт Кемалұлының айтпағындай ел болшағы мына оқыған,маманданған жастардың қолында. Сондықтанда әр қашан оқудан сонымен қатар профессианалды болудан және де жаңа теңденцияларды қолданудан еш қорықпау керек.

Әдебиеттер

1 Квартальнов В. А. Туризм: Учебник.- М.: Финансы и статистика, 2016.
2 Алиева Ж. основы туризма. А.:2017
3 Биржаков М. Б., Никифоров В. Н. Индустрия туризма: ПЕРЕВОЗКИ.- СПБ: Издательский дом Герда, 2015.
4 Александрова А. Ю. Международный туризм: Учеб. посещение для вузов.- М.: Аспект Пресс, 2015.
5 Гуляев В. Г. Организация туристской деятельности. - М.: Нолидж, 2006.-
6 Биржаков М. Б. Введение в туризм-СПБ.: Издательский торговый дом "Герда", 2016.-

УДК 338.48:616-036.21(574)

ВЛИЯНИЕ ЭКОЛОГИИ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ

Станчина Е.А. – студентка группы СТ-24-9Р
Рахимова Д.А.- старший преподаватель

Существенную роль в развитии туризма в Казахстане играет экологическое состояние страны. Уникальные впечатления и отдых на природе – вот, что привлекает людей, которые ищут нетронутую природу. К сожалению, ухудшение экологической ситуации может негативно сказаться на туристической привлекательности страны.

Экологические факторы могут способствовать развитию туризма. Особенно его экологически устойчивых направлений. Экотуризм ориентирован на минимизацию воздействия на окружающую среду и популяризацию ответственного путешествия. Кроме того, туристическая деятельность может приносить доход, который направляется на охрану природных территорий и сохранение биоразнообразия. Важной функцией туризма является также повышение осведомленности об экологических проблемах. Экологические проблемы, такие как загрязнение окружающей среды, вырубка лесов и исчезновение редких видов растений и животных, снижают интерес туристов. Например, загрязнённые озёра или реки делают невозможным купание и водные виды спорта, что особенно важно для летнего туризма. Постепенное исчезновение красивых ландшафтов из-за строительных работ или добычи полезных ископаемых также ограничивает возможности для фото и экотуризма. Для путешественников важно ощущение чистоты и естественности окружающей среды, а её утрата может привести к снижению потока туристов в определённые регионы. Тем не менее, Казахстан имеет значительный потенциал для развития экологического туризма благодаря разнообразию природных ландшафтов и наличию охраняемых природных территорий.

Казахстан славится своими природными богатствами: от горных массивов до бескрайних степей и уникальных водоёмов. Национальные парки и заповедники, такие как Бурабай, Чарынский каньон или заповедник Аксу-Жабаглы, являются популярными точками для экотуристов. Эти места предлагают возможность насладиться видами нетронутой природы, понаблюдать за редкими животными и растениями, а также исследовать местные экосистемы. Однако этот потенциал ещё недостаточно раскрыт. Мировая практика показывает, что с правильной организацией туризма, включая экологическое образование и развитие инфраструктуры, такие места становятся магнитом для путешественников, ищущих уникальные впечатления вдали от урбанизации. [1]

Экотуризм в Казахстане сталкивается с несколькими основными сложностями:

1. Плохая инфраструктура – многие природные достопримечательности находятся далеко от городов, к ним сложно добраться из-за отсутствия хороших дорог и транспорта. В некоторых местах нет даже элементарных удобств для туристов, таких как кемпинги, туалеты и зоны отдыха.
2. Экологические проблемы – загрязнение рек, озёр и лесов отходами, а также массовый туризм без контроля приводят к разрушению природных зон. Например, популярные места, такие как Кольсайские озёра или Чарынский каньон, часто страдают от мусора, оставленного туристами.
3. Недостаток финансирования – многие национальные парки и заповедники не получают достаточно средств для поддержания природных территорий. Оборудование туристических троп, содержание охраны и экологических программ требует значительных вложений.
4. Низкий уровень осведомлённости – многие люди в Казахстане и за его пределами просто не знают о существовании уникальных природных зон страны. Недостаточная реклама и отсутствие международных туристических программ мешают привлечению путешественников.

Несмотря на эти проблемы, у Казахстана есть все шансы развить экотуризм:

- Улучшение дорог и создание инфраструктуры сделает природные места более доступными.
- Введение экологических правил и программ по защите природы поможет сохранить уникальные зоны.
- Государственная поддержка и частные инвестиции смогут дать новый импульс развитию туризма.
- Продвижение Казахстана как направления для экотуризма в соцсетях и на международных платформах поможет привлечь иностранных туристов.
- Если правильно подойти к решению проблем, Казахстан может стать одной из ведущих стран для экологического туризма в Центральной Азии. [2]

Правительство Казахстана предпринимает шаги для улучшения экологической ситуации и стимулирования туризма. Принятые законы и кодексы по защите природы, а также национальные программы по развитию туризма направлены на сохранение природного наследия страны. Например, ограничение промышленной деятельности вблизи особо охраняемых территорий помогает сохранить экологический баланс. Важную роль играет и общество: необходимо повышать уровень экологической культуры среди граждан. Образовательные программы, проведение волонтёрских акций по очистке территорий и поддержка локальных экоинициатив могут существенно улучшить состояние окружающей среды [3]

Состояние экологии оказывает непосредственное влияние на развитие туризма в Казахстане. Только гармоничное сосуществование человека и природы способно обеспечить устойчивое развитие этой отрасли. Развитие экологического туризма может стать не только экономически выгодным направлением, но и способом сохранить уникальные природные богатства страны для будущих поколений. Это требует усилий как со стороны государства, так и активного участия местных жителей и туристов.

Литература

1. Марценюк Т., Экологический туризм в Казахстане: что собой представляет и какие направления в приоритете. https://www.nur.kz/leisure/tourist-routes/1711542-ekologiceskij-turizm-v-vostocnom- kazahstane/
2. Абылкасимова Л., Основные тенденции и перспективы развития экологического туризма в Казахстане https://journals.nauka-nanrk.kz/bulletin-science/article/view/4858
3. Экологический туризм в Казахстане https://aeok.kz/ekologicheskij-turizm-v-kazahstane/

ӘОЖ 541.18

ЖЕҢІЛ АТЛЕТТЕРДІ АЛЫС-ЖАҚЫН ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖҮГІРУГЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Толыкбай Ж. - ХТ 24-5k2 тобының студенті
Тубельбаев А.Б. – магистр, оқытушы

Жеңіл атлеттердің үлкен жетістіктерге жету көрсеткіштері байланысты болатын күш екендігі белгілі. Бірақта ауыр атлеттердің бұлшық еттері үлкен қысымды дамытып қана қоймай жылдамдықты дамыту керек, өйткені күрделі жаттығуды орындау кезінде күшпен ғана көтеріп қоймай жылдамдықты да қосу керек.

Үлкен күшті және оны өте жылдамдықпен орындауды керсету қабілеті бір-бірімен байланысты емес. Үлкен күшті игеріп, осы күшті өз уақытында жүзеге асыра алмауға болады. Мысалы, үлкен күшті игере отырып, үш сайыс кезінде ауыр атлеттер сығымдап көтеруде үлкен салмақ көтеріп, жұлқи және серпи көтеруде жақсы нәтиже көрсете алмағанды байқауға болар еді. Қазірдің өзінде кейбір атлеттер зілтемірді йыққа салып, болмаса кеудеге алып отыр - түруда көп салмақ көтергенмен жұлқи және серпи көтеруде аз салмақ нәтижесін көрсетеді.

Демек жеңіл атлеттердің оқу - жаттығу жүйесі әртүрлі дене шынықтыру сапаларын шыңдаудағы басты көңіл күштілікке, жылдамдыққа және әдістікке аударылатын болып құрылыуы керек. Күшті, жылдамықты және әдісті құрамдылықпен дамыту керек. Осыған байланысты ең жоғары көтерілген салмаққа шаққанда зілтемір салмағымен оқу-жаттығу жұмысының көп бөлігін 80 - 95% пайызбен өткізуге тырысу әрине зандылық. Осы айтылған салмақ күшті, жылдамдықты және осымен қатар әдісті пайдалы шыңцауды қамтамасыз етеді. Бірақта тәжірибе жүзінде осылай істеу мүмкін емес, өйткені үлкен салмақпен ұдайы жаттығу (әсіресе күрделі жаттығуларды орындағанда) орталық жүйке жүйесінің шаршауына (тозуына) әкеліп соқтырады, осының арқасында спортшы уақыты жеткенде осы салмақты көтеруге мүмкіндігі болмай қалады. Мысалы, серпи және жұлқи тартуды және басқа жаттығуларды серпи және жұлқи көтерудегі (100%) пайыздан жоғары зілтемір салмағымен орындауға болады.

Зілтемірді көтерудегі жылдамдықты жарыс кезінде орындалатын жаттығуларға қарағада тез орындалатын жаттығулар есебінен орындау арқасында дамытуға болады. Мұндай жаттығуларға жеке алғанда арнай жанама жаттығуларды жатқызуға болады, өйткені қозғалыс шамасы, дәл алғанда зілтемірді көтеру жылдамдығы жарыс кезіндегі жағдайға қарағанда жоғары. (Мысалы серпи көтеру, зілтемірді жартылай отырып көтеру, серпи және жұлқи тарту, зілтемірді екі қолмен тік жоғары көтеру).

Бұдан басқа жаттығу жүйесінде күшті және жылдамдықты шама жеткенше жоғары деңгейге жеткізуге тырысу керек - демек аталған зілтемірдің 80 - 95 % пайыздық салмағынан ұдайы жоғары тұруы керек. Сонда ғана жылдамдық күштілік сапасының деңгейін кетеруге жеке, жарамды түрде, демек күштің және жылдамдықтың құрылымына әсер етуге болады. Осы жағдайда кез-келген көтеретін салмақтың екі түрлілігін тудыру мүмкін емес. Сондықтан ауыр атлет зілтемірмен әртүрлі салмақ қойып көтеруі керек, шамамен ең жоғарғы салмақта шаққанда 40 - 120 % пайыз болады. Осындай жаттығудың пайдалылығы тәжірибе жүзінде қолдау тауып отыр.

Одан ары қарай күшті өсіру тек қана салмақты ұлғайту арқылы ғана жүзеге асады. Жоғарғы (дәрежеде) деңгейде қысым түсіруде пайда болатын тітіркендірушілік «ең шеткі күш қосу» деп аталатын әсерді қамтамасыз ететін барлық дене жүйесінің қызметінің қозғалыс түрлерін жинақтай құрайды. Осындай күш түсіру орталық жүйке жүйесіне жаттығу әсерін тигізіп денеде айрықша қалыптасудың қайта құрылымын туғызады. Осы мақсатты шешу үшін күрделі жаттығулардың көмегімен ғана орындауға ғана болмайды. Жоғары қысым түсіру қабілеттілікті ауыр атлет арнайы - жанама жаттығуларды орындау көмегімен дамыту керек, сондықтан серпи және жұлқи тарту және зілтемірді йыққа қойып отырып түру жаттығулары өте қажет. Осы қажеттіліктің маңызы осы жаттығулардың үлкен салмақпен орындалуында болып саналады. Осыдан басқа ереже бойынша осы жаттығулар күрделі жаттығулардың бір тармағы болып саналады және атлеттің күшін өсіріп қана қоймай әдістіде шыңдауға мүмкіндік береді. Күш сонымен қатар мағыналы түрде жылдамдықты білдіреді және көп салмақты жылдамдықпен көтеруге көмектеседі, сондықтан жалпы алғанда көрсеткіштің тоқтаусыз өсуіне жәрдем береді.

Серпи көтерудегі жаттығу тек қана күрделі серпи көтеру, отырмай серпи көтеру, жартылай отырып серпи көтеру сияқты арнайы, жанама жатгығуларында қосады. Спортшылардың әртүрлі дәрежесіне қарай барлық серпи көтеру жаггығуларыньщ ауқымы бір айлық жаттығудың жалпы ауқымына шаққанда 20,5% пайызын құрайды. Мысалы 1 - дәрежелі спортшы және шеңберлікке үміткер спортшыларда 45%, спорт шеберлерінде 40%. Дайындық кезеңінде кіші дәрежелі спортшыларда күрделі серпи көтеру арқылы шамамен - 50%, жарыс кезеңінде шамамен 43,50,38%. Қалған көтерулер басқада серпи көтеру жатгығуларына тиесілі.

Осыған байланысты серпи көтеруде жақсы нәтиже көрсететін атлеттер өздерінің жаттығу сабағына арнайы және жанама жаттығуларды көп қосады. Кімге серпи көтеру әдісін шыңдау керек болса, дәл осыған көп көңіл бөлу керек. Бірақта серпи көтеруде көтеру санын аса төмен түсіру сонымен қатар басқада серпи көтеру жаттығуларының кетеру санын ұлғайту серпи көтерудің әдістік өсімен төмен түсіруге әкеліп соқтырады.

Серпи көтерудің және басқа серпи көтеру жаттығуларының көтеру саны әртүрлі дәрежесі бар спортшылар үшін және барлық салмақ дәрежесіне қарамай бәріне бірдей болуы керек.

Қысымның үрдістігі(зілтемірдің жаттығу салмағы) әртүрлі салмақтағы атлеттердің серпи көтерудегі жаттығуларында бірдей емес. Салмақ дәрежесі көп болған сайын зілтемірдің жаттығу салмағы аз (серпи көтерудегі жоғарғы нәтиженсінің пайызға шаққандағы белгісі). Сондықтан атлеттің салмағы ауыр болған сайын 70-79,9%,80-89,9% 90% және жоғары болса зілтемір салағын аз көтереді. (Ары қарай өзімізге оңай ыңғайлы болуы үшін 70 - 79,9%, 80-89,9% пайызы құрайтын салмақтар оннан бір пайызы шамасында көрсетіліп отырады).бірақта осы аталған аз жаттығу салмағы және 70% пайыздық салақты зілтемірді көтеру санының аздығы және көптігі ауыр салмақ дәрежесіндегі спортшыларда нәтиженің өсуіне біржақты әсер береді.

Жаңадан бастаған дәрежесі кіші спортшылардың күш түсіру үрдістігі көрсетілген нәтижемен біршама байланысты, сондықтан 70% және жоғары пайызды құрайтын зілтемір салмағын көтеру санын үлғайтудың қажеті жоқ. (аз салмақтың қзіденәтиженің өсуіне әсер етеді). Жоғарғы дәрежесі бар спортшылардың 70% және одан жоғары пайызды құрайтын зілтемірді көтеру саны серпи көтерудегі нәтиженің өсуіне әсер етеді. Көтеру санының есуіне байланысты нәтижесінде өсе береді. әрине осылай болған жағдайда осылай көтеру санының өсуіне спортшылардың ұмтылуы белгілі, бірақта көтеру санын үлғайту өз ауқымында орындалып, әрбір атлетке жеке болуы керек.

Ең басты тәртіп — адам денесі және бұлшық етгер осындай жаттығудан кейін қайта қалпына келуі керек.

Әдебиеттер

1. В. Г. Алабин, Т.П. Юшкевич, А.Д. Скрипко, В.П. Филин. «Жеңіл атлеттердің дайындаудағы әдістермен құралдар». 2008ж.
2. Е.А. Масловский, А.Г. Алабин, М.П. Желобкович. «Жеңіл атлеттерді үйретудегі арнайы жаттығулар» М. 2017ж.
3. «Жеңіл атлеттерді дайындаудағы қолданылатын спорттық құралдар» В.Г. Алабин, А.Д. Скрипко. 2010ж.

ӘОЖ 541.18

ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ: ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ЗИЯТКЕРЛІК ОЙЫНЫ

Төлеген Ә.А. - ХТ 24-9k3 тобының студенті
Мәжіт Д.М. – магистр, оқытушы

Қазақтың ұлттық ойындары өте көп солардың бірі- тоғызқұмалақ ойыны. Тоғызқұмалақ ойыны әр халқымыздың дәстүрлі мен өнері. Кеңінен таралған ойындарымыздың бірі. Қазақтың ойының ішіндегі ең ерекші ойын осы деп ойлаймын. Мен ойлаймын бұл ойын ақыл- қәбілетімізді, математикалық қәбілетімізді жақсартады. Менің ойымша тоғызқұмалақ ойыны адамның нағыз ойшылдардың ойыны. Себебі, оны ойнау үшін жылдам түрде есептеп, бірнеше қадам алға қарай жоспар қоя білу қажет деп ойлаймын. Жәнеде әрбір тастың қозғалысы маңызды. Тоғызқұмалақ ойынын ойнау ережесі: Біріншіден бізге арнайы тақтада ойналатын стратегиялық ойын. Бізде оны екі адам қарама- қарсы ойнайды. Ойыншылардың басты мақсаты қарсыластарынан көбірек құмалақ жинап, жеңіске жетуіміз. Екіншіден ойын тақтасында 18 ұя, 2 қазан болады. Әр бір ойыншыға 9 ұя тиесілі болады. Және де ойын 162 құмалақпен басталады. Әр ұяда 9 құмалақтан болады. Үшіншіден бізде, тоғызқұмалақ ойынын кез келген қарсы отырған адам бастай алады. Ойыншымыз өз ұясының бірінен барлық құмалақты алып, оларды сағат тілімен жүру бағытымен бір- бірлеп көрші ұяларға салады. Осылайша, тоғызқұмалақ ойыны ойлау жүйесін жетілдіруге арналған. Кезінде ата- бабаларымыз осы ойынды ойнап өскен және жас ұрпақтарға шыдамдылыққа үйреткен. Қазіргі таңда тоғызқұмалақ мәдениетіміздің үлкен жетістігі. Ал тоғызқұмалақтың шығу тарихын айта кетсем, тереңде жатыр. көшпелі қазақтарымыз бұл ойынды ойнап, есептерді жылдам шығаруға көмектескен.

Тоғызқұмалақ шығу тарихы: соңғы деректерге қарасақ, оның шығу тарихы 4 мың жылдық кезеңдерді қамтиды. Ал кейбір мамандарымыз айтуынша, оның пайда болған кезі сан мың жылдар болуы мүмкін. Тоғызқұмалақ ойыны өткен ғасырларда қазақтың ең кең тараған ойын болатын. Жәнеде қазақи аңыздарымызға сенетін болсақ тоғызқұмалақ ойынын қарапайым ойшылдар ойлап тапқан екен. Бізде тоғызқұмақ ойынын ережесін тағы айта кетсем, тақтасы ретінде олар жерді қазып, арнайы шұңқырлар жасаған. Ал, құмалақтарды дайындауымыз үшін қойлардың құмалақтарын кептіріп, дәл сондай 162-сін қолданған. Соңғы деректерде тоғызқұмалақ сынды ойындар ертеректе арифметикалық есептер үшін пайдаланатын болған, кейіннен келе есептеу әдісітері ұмытылғанға ұқсайды. Жәнеде тағы бір мәлімет, тоғызқұмалақ есеп шығару кілттін 2017 жылдан бері зерттеуші Бейсенбаев А.С настхаттап келеді екен. Менің ойымша, цифрларсыз есеп шығару кілттін арқылы кез-келген тоғызқұмалаққа ұқсас ойын тақтасында қосу, алу, көбейту, бөлу амалдарын шығарған. Егерде, шығаратын есеп саны тоғызқұмалаққа сыймаса, оған тағы сондай тақта жалғау керек. Тақта табылған уақытта, кесе немесе түбі шұңғыл кез келген кішкентай отаулармен шамалалас ыдыс пайдалануға болады. Қазіргі таңда Қазақстан Республикада тоғызқұмалақ ойыны жеке қауымдастығы бар, облыс орталықтарында тоғызқұмалақты үйренемін деушілерге бөлімшелері мен үйірмелері ашылған. Бүгінімізде Қазақстанымызда осы жұмыстың ұйытқысы болып отырған көптеген азаматшылар бар. Солардың ішінде тоғызқұмалақ ойындарының презтденттері: Әлихан Бейменов, Сардар Шәріпов және «Таңғажайып тоғызқұмалақтан мемлекеттік жаттықтырушы Мақсат Шотаев деген азаматтардың аттарын атауға тұрарлық. Қазақстан алғаннан кейін бізде тоғызқұмалақ дамып келеді. Бұл жерде жаңа құрылған тоғызқұмалақ федарациясында ықпалы зор болып отыр. Қәзіргі таңда осы қауымдастықтар арқасында елдің түкпір түкпірінен үйірмелер ашылып, тоғызқұмалақтан жарыстар жиі өткізіліп келеді.

Менің түсінгенім бойынша, осы қәзіргі кезден ұрпақтан ұрпаққа жетіп отырған ойындардың бірі. Ол жәй ғана уақыт өткізу емес, адамның ойлау қәбілетін дамытып бір сайыс десемде болады. Қәзіргі кезде, тоғызқұмалақ халықаралық деңгейде танылып, әлемдік жарыстарға танылып жүрген ойындар. Бұл ойын халқымыздың бай және

кезіндегі мұрасын бүкіл әлемге танытуға жасалған үлкен қадам. Менің ойымша осы себепті біз тоғызқұмалақ ойынын тек ойнап қана қоймай, оны дамытып келешектегі үйретуіміз керек. Бұл ұлттық ойымызды сақтап, рухани байлығымызды дәріптеуіміз қажет. Егер әрбір қазағымыз тоғызқұмалақты үйреніп, оны ойнауды әдетке айналдырса, ұлттық құндылығымыз сақталады. Мәңгі еліміз жасайтыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Әбдіғаппар Ә., Тоғызқұмалақ – ұлттық ойын. – Алматы: «Қазақ университеті», 2015.
2. Тоғызқұмалақ ойынының халықаралық ережелері. – ҚР Мәдениет және спорт министрлігі, 2021.
3. Нұрмағамбетов А., Қазақтың дәстүрлі зияткерлік ойындары. – Алматы: «Мектеп», 2020.
4. Жүнісбеков Б., Тоғызқұмалақ ойыны және оның математикалық негіздері. – Алматы: «ҚазҰУ баспасы», 2019.

ӘОЖ 541.18

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ БЕЙІМДЕЛГІШ ОҚЫТУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ

Тұрғанбек Р.Б. - СТІ-24-3к тобының студенті
Примбетова С.К. – оқытушы

Білім беру – адамзат өркениетінің негізі. Соңғы онжылдықта цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру саласында да жаңа мүмкіндіктер ашты. Әсіресе, жасанды интеллект (ЖИ) негізінде құрылған бейімделгіш оқыту платформалары оқыту үдерісін жекелендіріп, оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделуге мүмкіндік береді.

Бұрынғы дәстүрлі әдістер мұғалімдерге оқушылардың қабілеттерін толық бағалауға мүмкіндік бермейтін. Оқушылардың білім деңгейі әртүрлі болғандықтан, біркелкі оқыту әдістері тиімді болмады. Алайда ЖИ көмегімен білім беру жүйесі жаңа деңгейге көтерілді: әрбір оқушының білім деңгейін, оқу қарқынын, әлсіз тұстарын анықтап, оған сәйкес білім беру стратегияларын қолдану мүмкіндігі пайда болды.

Бұл мақалада біз жасанды интеллекттің білім беру саласына ықпалын, бейімделгіш оқыту платформаларының мүмкіндіктерін және олардың болашағын талдаймыз.

Жасанды интеллект негіздері және оның білім беру саласындағы рөлі:

Жасанды интеллект дегеніміз не?

Жасанды интеллект (Artificial Intelligence, AI) – компьютерлер мен машиналардың адам сияқты ойлау, шешім қабылдау және оқыту қабілетін дамытуға бағытталған технология. Бұл технология деректерді өңдеп, талдау арқылы белгілі бір міндеттерді атқарады. ЖИ бірнеше негізгі бағыттардан тұрады: Машиналық оқыту (Machine Learning)– алгоритмдер арқылы компьютердің деректер негізінде үйренуі. Терең оқыту (Deep Learning) күрделі нейрондық желілер арқылы ақпаратты өңдеу.Табиғи тілді өңдеу (Natural Language Processing, NLP)– мәтіндер мен сөйлеуді түсіну және талдау.

Компьютерлік көру (Computer Vision) суреттер мен видеоларды талдау.

Білім беру саласында бұл технологиялар әртүрлі мақсатта қолданылады, мысалы, оқу материалдарын жекелендіру, студенттердің үлгерімін бақылау, автоматтандырылған бағалау жүйелері және виртуалды оқыту көмекшілері.

Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы рөлі:

ЖИ негізіндегі технологиялар білім беру жүйесін түбегейлі өзгертуде. Олар оқушыларға ғана емес, мұғалімдерге де үлкен көмегін тигізеді.

Негізгі артықшылықтары:Дербестендірілген оқыту– әр оқушының оқу қарқыны мен қабілеттеріне сәйкес оқу материалы беріледі. Автоматтандырылған бағалау– тесттерді тексеру, үй тапсырмаларын бағалау процестерін жеңілдетеді.Ақылды көмекшілер– студенттерге тәулік бойы көмек беретін виртуалды ассистенттер. Аналитика және болжам жасау– ЖИ оқушылардың үлгерімін талдап, болашақ нәтижелерін болжай алады.ЖИ технологиялары арқылы мұғалімдер рутиналық жұмыстардан босап, оқушылармен шығармашылық жұмысқа көбірек көңіл бөле алады.

Бейімделгіш оқыту платформалары және олардың мүмкіндіктері

Бейімделгіш оқыту платформалары дегеніміз не?

Бейімделгіш оқыту платформалары – жасанды интеллект көмегімен оқушылардың білім деңгейін анықтап, оларға сәйкес материал ұсынатын жүйелер. Бұл платформалар оқу барысын үздіксіз бақылап, қажетті өзгерістер енгізеді. Мысалы, егер оқушы белгілі бір тақырыпты жақсы меңгермесе, платформа оны қайта түсіндіреді немесе қосымша тапсырмалар ұсынады. Ал егер оқушы тез үйренсе, ол күрделірек тапсырмаларға көшеді.

Бейімделгіш оқыту платформаларының артықшылықтары

Жеке оқыту траекториясы

Әрбір оқушының білім деңгейі мен оқу стиліне сәйкес оқу жоспары жасалады.

Реал-тайм кері байланыс

ЖИ оқушының әрбір жауабын талдап, қажетті түсініктемелер береді.

Геймификация элементтері

Оқу барысын қызықты ету үшін ойын элементтері енгізіледі.

Уақыт пен ресурсты үнемдеу

Мұғалімдерге жүктемені азайтып, оқыту процесін оңтайландырады.

Әлемдегі үздік бейімделгіш оқыту платформалары:Қазіргі уақытта әлемде бейімделгіш оқыту платформалары кең таралған. Олардың кейбірі: Coursera– университеттік курстарды ұсынатын онлайн платформа.

Khan Academy– интерактивті бейне сабақтары бар тегін платформа. Duolingo – тілді үйренуге арналған ЖИ негізіндегі қосымша.

DreamBox– мектеп оқушыларына арналған математика платформасы.

Knewton– жоғары білім беру саласына бейімделген оқыту жүйесі.

Бұл платформалар оқушылардың білім алу процесін жеңілдетіп, тиімділігін арттырады.

Қазақстандағы ЖИ және цифрлық білім беру.

Қазақстанда да цифрлық білім беру жүйесі қарқынды дамуда. Мемлекеттік деңгейде "Цифрлы Қазақстан" бағдарламасы аясында білім беру платформалары іске қосылуда. Қазақстандағы цифрлық білім беру бастамалары:BilimLand– интерактивті сабақтар мен бейне курстар. Daryn Online– ұлттық онлайн оқыту платформасы. EdTech стартаптары– IT-мектептер мен онлайн курстардың дамуы.

Жасанды интеллект пен бейімделгіш оқыту технологияларын енгізу арқылы Қазақстандағы білім беру жүйесі жаңа деңгейге көтерілуде.

ЖИ-дің білім беру саласындағы болашағы.

Болашақта жасанды интеллект білім беру жүйесінде мынандай өзгерістер әкелуі мүмкін:Виртуалды мұғалімдер– студенттермен сөйлесетін және оқытатын ЖИ-модельдер.Толық автоматтандырылған бағалау жүйесі– оқушылардың шығармашылық жұмыстарын бағалай алатын ЖИ.Оқу бағдарламаларының толық бейімделуі – әрбір студент үшін жеке оқу жоспары жасалады.

ЖИ көмегімен инклюзивті білім беру– ерекше қажеттіліктері бар балаларға арнайы бейімделген жүйелер.Бұл өзгерістер білім беруді қолжетімді, икемді және тиімді етеді.Жасанды интеллект пен бейімделгіш оқыту платформалары – болашақтың білім беру технологиялары. Олар оқытуды жекелендіріп, әрбір оқушының қабілеті мен қажеттілігіне қарай оқу үдерісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Қазақстанда да осы технологияларды дамыту арқылы білім сапасын арттыруға болады.

Әдебиеттер

1. Wayne Holmes, Maya Bialik, Charles Fadel – Artificial Intelligence in Education
2. Anthony Seldon, Oladimeji Abidoye – The AI Revolution in Education
3. Mark Anderson, Patrick Winston – Deep Learning for Education
5. Peter J. Reilly – Smart Learning: AI-Powered Education
6. Michelle Zimmerman – Teaching in the Age of AI

УДК 337.72

ТУРИЗМ КЛАСТЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Умиркулова З. – СТ-23-8р тобының студенті
Дошан А.С. – PhD., доктор

Қазақстан-18 миллионнан астам халқы бар Орталық Азияда орналасқан орасан зор ел. Елдің туристік индустриясы соңғы жылдары қарқынды дамып келеді және болашақта одан әрі дамиды деп күтілуде. Бұл есепте Қазақстандағы туристік кластердің ағымдағы жай-күйі мен перспективаларына шолу ұсынылады.

Қазақстандағы туристік кластердің қазіргі жағдайы:

Туризм секторы Қазақстан экономикасына елеулі үлес қосуда, саланың елдің ЖІӨ-ге қосқан үлесі 2019 жылы 4,4% - ға жетті. Соңғы жылдары елімізде туристер санының айтарлықтай өсуі байқалды: 2019 жылы Қазақстанға 8,3 миллионнан астам шетелдік туристер келді.

Туристердің көпшілігі Ресей, Қытай және Өзбекстан сияқты көрші елдерден келеді. Алайда Еуропа, Солтүстік Америка және Таяу Шығыс сияқты басқа елдерден туристер санының өсуі байқалады. Үкімет Қазақстанда туризмді дамыту бойынша бірқатар шаралар қабылдады, соның ішінде визалық режимді жеңілдету және инфрақұрылымды дамыту.Қазақстанның туристік индустриясы әртүрлі, келушілерге табиғи ландшафттар, Мәдени мұра объектілері және қазіргі заманғы қалалар сияқты бірқатар көрікті жерлерді ұсынады. Елде бірнеше ұлттық парктер бар, соның ішінде Алтын Эмл ұлттық паркі, Қорғалжын мемлекеттік табиғи қорығы және Ақсу-Жабағылы табиғи қорығы. Қазақстан сонымен қатар ЮНЕСКО-ның Қожа Ахмет Ясауи кесенесі және Тамғалы археологиялық ландшафтындағы петроглифтер сияқты бірнеше Дүниежүзілік мұра нысандарының отаны болып табылады.Мәдени және табиғи көрікті жерлерден басқа, Қазақстанда Астана және Алматы сияқты бірнеше заманауи қалалар бар, олар келушілерге шопинг, мейрамханалар және ойын-сауық сияқты кең ауқымды іс-шараларды ұсынады. Үкімет туризм индустриясының өсуін қолдау үшін инфрақұрылымды, соның ішінде әуежайларды, автомобиль жолдарын және қонақүйлерді дамытуға қомақты қаржы бөлді.

Қазақстандағы туристік кластердің болашағы:

Қазақстандағы туристік кластердің болашағы зор және Үкімет бұл секторды ел экономикасына елеулі үлес қосуға ұмтылуда. Үкімет 2025 жылға қарай Қазақстанға 10 миллион турист тарту мақсатын қойды, бұл 2019 жылы елге келген 8,3 миллион туристпен салыстырғанда айтарлықтай өсуді білдіреді.

Осы мақсатқа жету үшін Үкімет жаңа туристік маршруттарды әзірлеу, маркетингтік науқандарды бастау және халықаралық іс-шараларды өткізу сияқты туризмді дамыту бойынша бірнеше бастамалар көтерді. Мысалы, 2017 жылы Қазақстан Астанада бүкіләлемдік ЭКСПО көрмесін өткізді, ол әлемнің түкпір-түкпірінен 4 миллионнан астам келушілерді тартты.Үкімет сонымен қатар елдің бірегей табиғи ландшафттары мен жабайы табиғатымен танысуға қызығушылық танытатын келушілерді тарту мақсатында экотуризмді дамытуға инвестиция салады. Елде бірнеше ұлттық саябақтар мен қорықтар бар және үкімет экотуризмді қолдау үшін жаңа инфрақұрылым мен

қызметтерді әзірлеуде.Қазақстанда туризм индустриясының алдында тұрған кейбір проблемалар бар, мысалы, әуе қатынасы жеткіліксіз, білікті жұмыс күшінің қолжетімділігі шектеулі және туристік бағыт ретінде ел туралы хабардар болмауы. Осы қиындықтарды жеңу үшін үкімет әуе қатынасын жақсарту, елде жұмыс істеу үшін көбірек халықаралық авиакомпанияларды тарту және негізгі туристік нарықтарға тікелей рейстерді арттыру үшін жұмыс істеуде. Үкімет сонымен қатар туристік сектор үшін білікті жұмыс күшін дайындау мақсатында білім беру және кәсіптік оқыту бағдарламаларына инвестиция салады.

COVID-19 пандемиясы бүкіл Әлемдегі туризм индустриясына айтарлықтай әсер етті және Қазақстан да ерекшелік емес. Ел 2020 жылдың наурызында халықаралық туристер үшін шекараларын жауып тастады, бұл салаға үлкен әсер етті.

Қазақстанның туристік индустриясы ел экономикасына елеулі үлес қосуда және бұл сектордың болашағы зор. Үкімет туризмді дамыту бойынша бірқатар шаралар қабылдауда, соның ішінде визалық режимді жеңілдету, инфрақұрылымды дамыту және маркетингтік науқандарды бастау. Табиғи ландшафттарды, Мәдени мұра объектілерін және қазіргі заманғы қалаларды қоса алғанда, өзінің әртүрлі көрікті жерлерінің арқасында Қазақстан болашақта туристердің өсіп келе жатқан санын тарту үшін жақсы мүмкіндіктерге ие.

Әдебиеттер

1. Жорабеков Е.У. Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту. – Алматы: География және табиғат, 2012 №1 (55) (5 б-10б)
2. Ақпараттық сайт Кіру тәртібі: http://www.ontustik.gov.kz/gw/info_turizm
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан — 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауы, Астана, 2012 .
4. Развитие международного туризма в современных условиях. URL: http://www. wto. org.

ӘОЖ 796

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ СӘТТІЛІКТІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Усенова А.С. – СТ-24-3к12 тобының студенті
Рысбаев Н.А. – п.ғ.м., аға оқытушы

Оқу орындары үшін қазіргі жағдайда білім беру жүйесін дамыту өзекті мәселе және Студент жастардың үйлесімді дамуы үшін оңтайлы құралдарды табудың шарты болып табылады. Студенттердің кәсіби дайындығын бағалау критерийі кәсіби дағдыларды меңгеру деңгейіне қойылатын әлеуметтік талаптардың міндетті құрамдас бөлігі болып табылады. Осыған байланысты жастардың дамуын үнемі жетілдіру процесі өзекті болып отыр, бұл білім беру жүйесінің тиімділігін тудырады.

Осылайша, әлеуметтік-экономикалық дамудың қазіргі жағдайында денсаулықты сақтау технологиялары өзекті бола бастайды және олардың дұрыс қалыптасуымен студенттердің еңбек өнімділігі артады. Кәсіби тапсырмаларды сапалы орындау үшін студент білім беру қызметі процесінде денсаулықты сақтауға қамқорлық жасауы керек, бұл кәсіби дамуға және үйлесімді дамуға дайын болуды білдіреді [3].

Денсаулық сақтау оқушының жеке басының интеллектуалды және эмоционалдық салаларын өзгертуге, оқушының жеке жауапкершілігін түсіну негізінде басқа адамдардың денсаулығы мен денсаулығына құндылық қатынасын арттыруға бағытталған денсаулықты сақтау және нығайту процесін қамтиды [4].

Талқыланатын мәселе медицина студенттері арасындағы білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін проблема болып табылады. Білім беру процесінің жоғары қарқындылығы жағдайында денсаулық сақтау саласындағы білімнің болмауы жас ұрпақтың денсаулығын сақтауды талап етеді [2].

Медициналық көмектің мақсаты кәсіби дағдыларды қалыптастыру кезінде жас ұрпақтың денсаулығын сақтау процесін жандандыру, сыныптан тыс жұмыстар кезінде физикалық белсенділікті жүзеге асыру, дене шынықтыру және спорт туралы қажетті білім деңгейін қалыптастыру және физикалық, психикалық, әлеуметтік және рухани жайлылықтың барлық компоненттерін үйлесімді дамыту болып табылады. Мұның бәрі мектеп оқушыларының денсаулығын сақтауға және нығайтуға мүмкіндік береді [5].

Денсаулық сақтау саласында қажетті білім базасын құру арқылы білім беру процесінде оқушылардың өзін-өзі тану деңгейі артады, білім беру процесі түзетіледі және оқу материалын қабылдау сапасы жақсарады.

Оқушылардың үлгерімін жақсарту шарты ретінде денсаулық сақтаудың маңыздылығы келесі компоненттерді қосу арқылы айқын болады. [5]:

- Жеке тұлғаны дамытудың негізгі құрамдас бөлігі ретінде адам денсаулығы туралы білімнің қажетті деңгейін қалыптастыру;
- Дене тәрбиесі мен спорттың үздіксіз процесі;
- Студенттің денсаулығын сақтау үшін тәжірибе жинау қажеттілігін түсінуі;
- Денсаулықты сақтаудың маңыздылығын және сіздің денсаулығыңыз үшін жеке жауапкершілікті түсіну.

Студенттер арасында Денсаулық сақтау саласындағы қажетті білім базасын қалыптастыру оқушылардың үлгерім динамикасын арттырады, білім беру процесін жеңілдетеді және оқушының білім беру және кәсіби қызметіндегі әлеуетін барынша арттыруға жағдай жасайды.

Бұл тұрғыда денсаулық сақтау қызметі білім беру процесінің барлық мәселелерін қамтитын жүйелі тәсілді қолданады.

Дәрілік терапияның қажетті деңгейін қалыптастыру шарттарын анықтау үшін бірқатар компоненттерді нақтылау қажет:

Университеттің мақсаттары мен міндеттерін анықтайтын объективті компонент студенттердің жеке дамуына бағытталған (оның мақсаты-белсенді өмір салты мен студенттердің жеке дамуының негізі ретінде салауатты өмір салтын қалыптастыру). Мақсатты компонент процесінде оқушылардың денсаулығына деген көзқарастың бастапқы деңгейі анықталады, сонымен қатар салауатты өмір салты туралы білімнің қажетті деңгейін анықтау қажет.

Қойылған міндеттерді шешуден тұратын университеттің денсаулық сақтаудың білім беру процесінің мазмұнын қамтитын маңызды компонент. Бұл компонент денсаулық принциптерінің және логикалық құрылымдалған мазмұнның болуымен сипатталады.

Университеттің оқу процесінде денсаулықты сақтау бойынша атқарылған жұмыстардың нәтижелерін көрсететін тиімді компонент. Бұл компонентке диагностикалық құралдар мен медициналық оқу процесінің деңгейі де кіреді.

Компоненттерді орнату арқылы сіз оқушылардың денсаулығын сақтауға мүмкіндік беретін сауықтыру аймақтарын жасай аласыз.:

Әр оқушы үшін ең қолайлы физикалық белсенділікті сақтаңыз.;

- Қоректік диетаны таңдаңыз;
- Алкоголь мен темекі шегуден бас тарту;
- Жеке және қоғамдық гигиена ережелерін сақтау.
- Психопропилактика және психо-санитарлық ережелерді сақтау.
- Медициналық білім деңгейін арттыру, өзін-өзі бақылау дағдыларын игеру.
- Репродуктивті денсаулық.

Студент жастардың табысты дамуы үшін денсаулық факторын қолдану, студент жастардың өз денсаулығына деген көзқарасына назар аудару және олардың денсаулығын қалыптастыру негізінде олардың дамуын талдау қажет.

Жеке тұлғаны дамыту процесінде өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі жетілдіру, салауатты өмір салты туралы білімдерін жетілдіру бойынша жұмыстарды орындау [1]. Денсаулықтың маңыздылығын оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығын жақсарту арқылы табысты оқу іс-әрекетіне апаратын жол деп түсінуге болады, бұл оқу процесінің тиімділігінің заманауи талабы болып табылады. Университеттің оқу процесіне денсаулық сақтау технологияларын енгізу барлық студенттердің қатысуын білдіреді.

Қорытындылай келе, студенттердің денсаулығына бағдарлануын ойдағыдай дамыту және дамыту үшін олардың дене дайындығын жетілдіру, физикалық өзін-өзі дамыту дағдыларын игеру, білімдерін тереңдету қажет деп айтуға болады.дене шынықтыру және оларды әртүрлі жағдайларда қолдану, сондай-ақ тұрақты спорт пен демалыс үшін тұрақты мотивация жасау.

Осылайша, денсаулық сақтау бүкіл білім беру жүйесін қамтиды және студенттердің медициналық қабілеттерін арттыру үшін оңтайлы жағдайлар жасайды.

Әдебиеттер

1. Макунина О.А. Режим дня студентов в условиях сочетанного влияния умственных и физических нагрузок / О.А. Макунина, Е.В. Быков, О.И. Коломиец, И.А. Якубовская // Научно-спортивный вестник Урала и Сибири. – 2018. – Т. 17. – №1. – С. 50-55.
2. Организация мониторинга состояния здоровья студентов в Уральском государственном университете физической культуры / Е.В. Быков, О.А. Макунина, О.И. Коломиец, А.Н. Коваленко // Научно-спортивный вестник Урала и Сибири. – 2017. – Т. 13. – №1. – С. 3-9.
3. Петров В.О. Здоровьесберегающие технологии в работе учителя физической культуры: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Карачаевск, 2005. – 27 с.
4. Третьякова Н.В., Федоров В.А. Качество здоровьесберегающей деятельности образовательных учреждений: понятийный аспект // Образование и наука: Известия Урал. отделения РАО. – 2013. – № 4. – С. 112–132.
5. Современная медицина : новые подходы и актуальные исследования // Сб. статей по материалам IX междунар. науч.-практ. конф. – № 3(8). – М., Изд. «Интернаука», 2018. – 140 с.

УДК 337.72

ҚОНАҚ ҮЙ МАРКЕТИНГІНІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫ МЕН БАҚЫЛАУ

Усманова И. – СТ-23-8р тобының студенті
Дошан А.С. – PhD., доктор

Қазіргі заманғы қонақ үй маркетингінің негізгі функциялары нарықты, сұранысты, тұтынушылардың талғамы мен тілектерін және маркетингтік қызмет бағыттарын жан-жақты мұқият зерттеу; қызмет түрлерін жоспарлау; сұранысты қалыптастыру, жарнаманы ұйымдастыру және сатуды ынталандыру шаралары; сату операцияларын жоспарлау; қонақ үйдің баға саясатын қалыптастыру.

Негізінде бұл функциялардың барлығын екі топқа бөлуге болады: аналитикалық (ақпараттық) және басқарушылық. Біріншісі маркетингтік зерттеулер жүргізуді, ал екіншісі маркетингтік қызметті жоспарлау мен іс жүзінде жүзеге асыруды қамтиды.

Шетелдік мамандардың арасында екінші функция "4P" принципі немесе маркетинг-микс - маркетинг кешені деп аталады.

Қонақ үй қызметтерінің маркетингі-бұл клиенттердің нақты қажеттіліктерін анықтауға және қанағаттандыруға бағытталған оларды әзірлеу, жылжыту және іске асыру процесі.

Қонақ үй қызметі, оның ерекшеліктері мен компоненттері.

Ф. Котлердің анықтамасы бойынша " қызметтер-бұл іс-әрекет, пайда немесе ләззат түріндегі сату объектілері ". Қонақ үй қызметтерінің материалдық формасы жоқ, сондықтан олар мүмкін емес. Қонақ үй қызметі-күрделі және күрделі ұғым, ол субъективті түрде қабылданады. Мұның себебі оның мүмкін встігінде, дегенмен кейбір қызметтер қызметтерге де кіруі мүмкін секіргіштержәне нақты элементтер.

Қонақ үй қызметінің ерекшелігі қонақтарға қызмет көрсетудің ерекшеліктері мен технологиясымен анықталады. Қонақ үй қызметтерін ұсыну процесі келесі кезеңдерден тұрады:

* қонақ үйге кірген кезде қонақтың кездесуі;
* қонақты тіркеу, құжаттарды рәсімдеу және орналастыру;
* бөлмеде қызмет көрсету;
* тамақтану қызметтерін ұсыну кезінде қызмет көрсету;
* мәдени сұраныстарды қанағаттандыру, спорттық, сауықтыру және фитнес қызметтері;
• шығуды ресімдеу, кету кезінде өткізу.

Қонақ үй қызметтері сапаның тұрақсыздығы, өндіріс пен тұтынудың үздіксіздігі, сақтау қабілетсіздігі сияқты факторлармен сипатталады.

Қызмет дайын, дайын нысанда бола алмайды, ол қызмет көрсету барысында Орындаушы мен тұтынушының тығыз өзара іс-қимылы кезінде қалыптасады. Қонақ үй қызметін өндіру және тұтыну процестері қонақтың қонақ үйге кірген сәтінен бастап шығу сәтіне дейін бір мезгілде жүреді, қонақ үй циклі барысында қонақ қызметті қонақ үй персоналының қызметі нәтижесінде қабылдайды.

Қонақ үй қызметі бір жерде - қызмет көрсету орнында өндіріледі және тұтынылады, ал тұтынушы өзі қызметтерді бөлу жүйесінің бөлігі болады. Қонақ қызмет көрсететін персоналмен Портер үстелінде, бөлмеде байланысады, демек, қонақ үй қызметкерлердің клиентпен сәтті байланысын қамтамасыз етуі керек. Қонақ бірге ережелерді сақтауға міндетті қоғамдық орындарда тұру және қабылданған мінез-құлық нормалары.

Қонақ үй қызметінің мүмкін .стігі оны алғанға дейін зерттеу және бағалау мүмкін невозможностігімен сипатталады. Сонымен, ұсыну мен тұтынудың ажырамас байланысының арқасында қонақ үй қызметтерінің көптеген түрлері оларды ұсынатындардан бөлінбейді.

Қызметтердің өзгергіштігін азайту үшін саланың кәсіби стандарттары мен қызмет көрсету стандарттары жасалады.

Қонақ үй қызметтерінің сұранысы мен ұсынысын теңестіру үшін келесі шаралар қолданылады:

• сараланған бағаларды белгілеу;
* жеңілдіктерді қолдану;
* қызмет көрсету жылдамдығын арттыру;
* персонал функцияларын біріктіру.

Маркетингтік зерттеулерге негізделген қонақүйлердің маркетингтік қызметтері әртүрлі факторлардың (маусым, Апта күні, оқиғалар, демалыс және демалыс уақыты және т.б.) әсерінен сұраныстың өсуі мен құлдырау кезеңдерін бөліп көрсете алады, сұраныстың төмендеу кезеңінде саяхаттау үшін кең дисконттық бағдарлама мен ынталандыру жүйесін құра алады.

Осылайша, қонақ үй қызметтері нарығының ерекшеліктері, қонақ үй қызметтерінің ерекшелігі, қонақ үй қызметтерін тұтынушылардың ерекшеліктері қонақ үй бизнесіндегі маркетингтің ерекше ерекшеліктерін анықтайды.

Қонақ үй маркетингі келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

* оларға бар немесе ықтимал сұранысты анықтау арқылы қызметтерді ұсыну қажеттілігін негіздеу;
* тұтынушылардың қажеттіліктеріне жауап беретін қызметтерді құру бойынша зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
* қонақ үйдің қызметтерін, сату және қаржылық қызметін үйлестіру және жоспарлау;
* нарықта қызметтерді өткізу және жылжыту әдістерін жетілдіру;
* қызмет көрсету саласындағы жалпы мақсаттарға қол жеткізу үшін фирманың барлық қызметін реттеу және бағыттау. Қонақ үйдің маркетингтік қызметі мыналарды қамтиды:

1) сұраныс конъюнктурасы мен динамикасын зерделеу қонақ үй қызметтері ұсынылды;

2) осы қонақ үй қызметтеріне және оларды алмастырғыштарға бағаның өзгеруін талдау;

3) тұтынушылар табыстарының және олардың осы қызметтерге қажеттіліктерінің өсу болжамы;

4) жарнаманы бәсекелес қонақүйлермен бағалық емес күрестің негізгі құралы ретінде пайдалану;

5) қонақ үй қызметтерін өткізуді ынталандыру (жеңілдіктер беру арқылы тұтынушыларды тарту, тұтынушылардың кепілдендірілген құқықтарын кеңейту, лотереяларды ұйымдастыру және т. б..)

6) тұтынушылардың әлеуметтік-психологиялық көзқарастарын ескере отырып, қызметтер ассортиментін жоспарлау (осы қонақ үйде тұрудың беделі, осы қызметті сатып алу, сән ауытқулары туралы қоғамдық пікір)

7)тұтынушыға қызмет көрсетудің арнайы ұйымы: қонақ үй қызметі әлеуетті тұтынушыны іздейді.

Қонақ үйдің маркетингтік қызметін жүйе ретінде басқару.

Маркетингтік қызмет жүйесі ретінде маркетингті басқару (маркетингтік менеджмент) маркетингтік бағдарламаны және әр қызметкердің жеке міндеттерін жоспарлауды, орындауды және бақылауды, тәуекел мен пайданы, маркетингтік шешімдердің тиімділігін бағалауды қамтиды.

Маркетингті басқару маркетингтік шығындардың ұтымды минимумымен максималды әсерді қамтамасыз ете алатын ақпарат жинау, нарықты зерттеу, жарнама, сату операциялары және қызмет көрсету жүйесін құруды қамтиды.

Әдебиеттер

1. Жорабеков Е.У. Қазақстан Республикасындағы туризмді дамыту. – Алматы: География және табиғат, 2012 №1 (55) (5 б-10б)
2. Ақпараттық сайт Кіру тәртібі: http://www.ontustik.gov.kz/gw/info_turizm
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан — 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауы, Астана, 2012 .
4. Развитие международного туризма в современных условиях. URL: http://www. wto. org.

УДК- 796.06

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМ СПОРТА

Ухов Ю.Е. - студент группы СТІ-24-3р
БайымбетоваГ.М. - магистр-преподаватель

Научно-технический прогресс оказывает глубокое влияние на развитие спортивных систем, способствуя совершенствованию тренировочных методик, повышению результатов и обеспечению здоровья спортсменов. В данной статье подробно рассматриваются ключевые научно-технические факторы, влияющие на развитие спорта, с примерами и ссылками на научные исследования.

Эффективность подготовки спортсменов напрямую связана с использованием научно обоснованных методик тренировки. Современные подходы включают применение биомеханических анализов, физиологических тестов и психологических оценок для разработки индивидуальных программ. Использование видеомониторинга и анализа движений позволяет детально изучать технику спортсмена и вносить изменения для ее оптимизации. Как отмечается в учебном пособии "Спорт высших достижений: теория и методика", "только на основе современных научных данных, переработанных в методические разработки и нашедших свое место в структуре спортивной тренировки, можно говорить об эффективности подготовки спортсмена".

Качество спортивного инвентаря и оборудования играет решающую роль в достижении высоких результатов. Современные технологии позволяют создавать инновационные тренажеры, спортивную одежду и обувь, которые улучшают показатели спортсменов и снижают риск травм. Например, использование высокотехнологичных материалов в производстве беговых кроссовок способствует улучшению амортизации и снижению нагрузки на суставы. В учебном пособии "Спорт высших достижений: теория и методика" подчеркивается, что "в большей степени эффективность системы подготовки спортсмена зависит от выбора высококачественного оборудования, обуви, одежды, защитных приспособлений".Материальное обеспечение- одна из главнейших проблем. Внедрение информационных технологий в спорт открывает новые возможности для анализа и управления тренировочным процессом. Специализированные программные комплексы позволяют отслеживать показатели спортсменов в реальном времени, анализировать данные и корректировать программы подготовки. Как пример, системы GPS-мониторинга используются в командных видах спорта для анализа перемещений игроков и разработки тактических схем. В статье "Развитие сферы физической культуры и спорта на основе внедрения информационных технологий" отмечается, что "современные программы и устройства помогают анализировать результаты тренировок, контролировать состояние спортсменов и разрабатывать индивидуальные планы подготовки". Комплексный подход к подготовке спортсменов включает научно-методическое и медико-биологическое сопровождение. Это подразумевает проведение исследований в области физиологии, биохимии, психологии и других наук для оптимизации тренировочного процесса и восстановления. Применение методов функциональной диагностики позволяет точно оценивать состояние сердечно-сосудистой системы спортсмена и корректировать нагрузки. В учебном пособии "Спорт высших достижений: теория и методика" подчеркивается важность "средств и методов восстановления спортсменов после высоких тренировочных и соревновательных нагрузок, а также приемов повышения его спортивной работоспособности".

Современные инновации, такие как виртуальная реальность, искусственный интеллект и биосенсоры, находят все большее применение в спорте. Например, технологии виртуальной реальности используются для моделирования соревновательных ситуаций и психологической подготовки спортсменов. Биосенсоры позволяют непрерывно мониторить физиологические показатели, такие как частота сердечных сокращений и уровень лактата, что помогает в оптимизации тренировочного процесса. В статье "Топ-15 технологий в спортивной индустрии" отмечается, что "современные технологии, такие как носимые устройства, системы виртуальной реальности и аналитические платформы, активно внедряются в спортивную индустрию".

Научно-технические факторы играют ключевую роль в развитии современных спортивных систем. Их интеграция в тренировочный процесс и управление спортивными организациями способствует повышению эффективности подготовки, улучшению результатов и сохранению здоровья спортсменов. Постоянное внедрение научных достижений и инноваций- залогуспешного развития спорта в перспективе на долгие годы.

Литература

1. Спорт высших достижений: теория иметодикаhttps://educ.wikireading.ru/27792?utm_source
2. Бобровский Е.А. Развитие сферы физической культуры и спорта на основе внедрения информационных технологий // Азимут научных исследований: экономика и управление. 2021. Т. 10. № 2(35). С. 45-48.
3. Топ-15 технологий в спортивной индустрии.https://issek.hse.ru/news/484743102.html
4. О Стратегическом плане Министерства туризма и спорта Республики Казахстан на 2011 - 2015 годы. https://educ.wikireading.ru/27792?utm_source

ӘОЖ 796.1

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ – ДЕНСАУЛЫҚ КЕПІЛІ

Үсен А. – СТ-24-3к14 тобының студенті
Раимбекова Г.С. – п.ғ.м., оқытушы

Салауатты өмір салты-кез келген ортада (табиғи, техногендік, және әлеуметтік) ұзақ мерзімді перспективада физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқатты қамтамасыз ететін адамның мінез-құлық жүйесі.

Салауатты өмір салты саналы процестердің дұрыс жұмыс істеуін қамтиды, бұл әртүрлі аурулардың қаупін азайтады және адамның өмір сүру ұзақтығын арттырады.

Салауатты өмір салты бізге алға қойған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізуге, жоспарларымызды сәтті жүзеге асыруға, қиындықтарды жеңуге және қажет болған жағдайда үлкен жүктемелермен күресуге көмектеседі. Адамдар қолдайтын және өздері бағалайтын мықты денсаулық оларға бақытты болуға мүмкіндік береді. Денсаулық барлық адамдар мен қоғам үшін маңызды. Денсаулықты қалай жақсартуға болады? Жауап қарапайым-салауатты өмір салтын ұстаныңыз.

Адамның бүкіл өмірі қоғамға қажет мәжбүрлі еңбекпен байланысты және олардың кейбіреулері жеке жоспар бойынша белгілі бір уақыт аралығында болады. Мысалы, оқушы оқитын пән оқу орнындағы оқыту пәніне, әскери мекеменің жағдайына, әскери бөлім командирі бекіткен пәнге және қызметкерге байланысты бағаланады.Жұмыс күнінің басы мен аяғына арналған сабақ кестесі.

Енді бұл адамның өміріндегі тұрақтылықты, соның ішінде жаттығуды, диетаны, демалуды және ұйқыны білдіреді.

Адамның өмірін қалыптастыруда оның материалдық және рухани құндылықтарды құруға бағытталған қызметі маңызды рөл атқарады.

Адам өмірінің табиғаты, ең алдымен, оның тиімді жұмыс істеуіне ықпал етуі керек. Жұмыс істейтін адамның өзіндік өмір салты бар: ол кез-келген уақытта тұрып, жұмысын орындауы керек, тамақтануы, демалуы және ұйықтауы керек. Бұл таңқаларлық емес-табиғаттағы барлық процестер белгілі бір критерийге бағынады: уақыт өзгереді, күн күндіз батып, түнде оралады. Этикет-өмірдің негізгі ережелерінің бірі және кез-келген жұмыстың негіздерінің бірі.

Адамдардың салауатты және өнімді өмір салтын ұстануға деген ұмтылысы теңдестірілген тамақтануды салауатты өмір салтының маңызды компоненттерінің біріне айналдырды. Ғылыми дәлелдерге негізделген дұрыс тамақтану адамның денсаулығының, күшінің және ұзақ өмір сүруінің маңызды аспектісі болып табылады.

Азық-түлік арқылы адам ағзаны өмірлік маңызды тіндердің өсуіне және сақталуына қажетті энергиямен қамтамасыз ету үшін қажет нәрсенің бәрін алады.

Ағзаға қажет тағамдардың алты негізгі түрі бар: көмірсулар, ақуыздар, майлар, витаминдер, минералдар және су. Дұрыс тамақтану-бұл ағзаға қажет нәрсенің бәрін көп мөлшерде және тамақпен дұрыс үйлескенде жеу.

Дұрыс тамақтану-бұл адамның генетикалық ерекшеліктерін, жасын, физикалық белсенділігін, климаты мен ауа-райын ескеретін әр түрлі диета. Бұл денеге генетикалық мүмкіндіктерін арттыруға мүмкіндік береді, бірақ дұрыс тамақтану кезінде де дене бұл мүмкіндіктерден аспауы керек.

Дене тәрбиесі әрқашан адамды белсенді және өнімді өмірге дайындауда жетекші орын алды. Осы көмек арқылы сіз эмоционалды қозудың қарқындылығы мен дененің физикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру арасындағы теңгерімсіздік мәселесін сәтті шеше аласыз. Бұл сіздің психикалық және физикалық денсаулығыңызды нығайтудың қауіпсіз әдісі.

Физикалық күш адамның жұмысындағы кенеттен және қарқынды өзгерістерге бейімделу қабілетіне айтарлықтай әсер етеді. Адамда барлығы 600 бұлшықет бар және бұл қуатты қозғалтқыш үнемі жаттығуды қажет етеді. Бұлшықет қозғалысы миға апаратын жүйке импульстарының жоғары ағынын тудырады, жүйке орталықтарының қалыпты дыбысын сақтайды, оларға қуат береді және когнитивті стрессті төмендетеді. Сонымен қатар, физикалық белсенділікпен айналысатындар әрқашан сыртта қарсы алынады. Жаттығу-алкогольді ішуден, темекі шегуден және нашақорлықтан аулақ болудың ең жақсы әдісі.

Физикалық белсенділік адамдарға сенімділік береді. Үнемі жаттығулар жасайтын адамдар аз мазасызданады және мазасыздыққа, ашулануға, стресске, агрессияға және қорқынышқа бейім. Демалу оңай ғана емес, сонымен қатар белгілі бір жаттығулар арқылы психикалық стрессті азайтыңыз. Жақсы жаттығатындар ауруға төзімді, күндіз оңай ұйықтайды, көп ұйықтайды, аз ұйықтайды. Кейбір физикалық сарапшылар жұмыстың әр сағаты адамның өмірін екі сағаттан үш сағатқа дейін ұзарта алады деп санайды.

Дененің бейімдік қасиетінің қатаюы-бұл организмге осы факторлардың әсерінен қоршаған ортаның бірқатар факторларының (мысалы, төмен немесе жоғары температура) қолайсыз әсеріне организмнің төзімділігінің жоғарылауы. Қазіргі өмір, киім, көлік, т.с.с. Олар температура, ылғалдылық және күн сәулесі сияқты ауа-райының адам ағзасына әсерін азайтады. Біздің ағзамызға бұл әсерді азайту оның қоршаған орта факторларына төзімділігін төмендетеді. Бұл күшті емдік құрал. Бұл сізге көптеген аурулардың алдын алуға және ұзақ мерзімді мақсаттарға жету үшін фитнесті сақтай отырып жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мұнда ыстықтан жасыратын арнайы орын бар. Қалпына келтіру процедуралары олардың санын 2-4 есе азайтады және кейде қарапайым суықтан арылуға көмектеседі. Қатаю ағзаға емдік әсер етеді, негізгі иммундық жүйенің тонусын арттырады, қан айналымын жақсартады және метаболизм процестерін қалыпқа келтіреді.

Денені қатайту кезінде қолданылатын негізгі әдістерге қатайту әдістерін қолдану және соққыға төзімділікті арттыру жатады. Қатаю тоқтағаннан кейін 2-3 айдан кейін бұрын қол жеткізілген төзімділік деңгейі төмендей бастайтынын ескеріңіз. Денсаулық - бұл адамның физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқатын көрсететін және әлеуметтік және биологиялық функциялардың толық орындалуын қамтамасыз ететін психикалық жағдайы.

Көп нәрсе адамдардың өз өмірлерін қалай өткізетініне байланысты, бірақ салауатты өмір салтына келетін болсақ, бұл міндетті түрде жаман әдеттер емес. Бұл, әрине, қажетті шарт, бірақ жеткіліксіз. Салауатты өмір салты үшін ең бастысы - денсаулықты, оның барлық компоненттерін қоса, нығайта білу. Сондықтан салауатты өмір салты жаман әдеттерден, жаттығулар мен демалудан, тамақтану жүйесінен, физикалық белсенділік түрлерінен және даму әдеттерінен маңыздырақ. Ол сондай-ақ өздеріне, адамзатқа және жалпы әл-ауқатқа қатысты бірқатар мәселелерді, соның ішінде әл-ауқаттың белгілі бір түрлерін, мақсаттары мен құндылықтарын сипаттайды. Сондықтан денсаулығымызды нығайту үшін денсаулық пен ауру туралы түсінігімізді кеңейтіп, денсаулықтың әртүрлі салаларына (физикалық, психикалық, әлеуметтік және т.б.) қатысты әртүрлі мәселелерді шешуге кірісуіміз керек. Сіз сондай-ақ салауатты өмір сүре аласыз және өзіңізге сенімді бола аласыз..

Салауатты өмір салты көбінесе студенттің бағытына, оның дүниетанымына және әлеуметтік өмір тәжірибесіне байланысты. Студенттер салауатты өмір салтының әлеуметтік нормалары мен құндылықтары бір-біріне маңызды деп санайды, бірақ олар әрқашан қоғамдық сана қалыптастырған құндылықтарға сәйкес келе бермейді.

Әдебиеттер

1 Маев, И. В. Здоровый образ жизни и профилактика заболеваний: учебное пособие / И. В. Маев, Н. Д. Ющук, К. Г. Гуревич. – М.: Издательство «Перо», – 2012. – 193 с.
2 Рындач М. А. Основы туризма: учебн. пособие / Рындач М. А. под ред. Смоленского С. Н. — Изд-во ИТК «Дашков и К0», — 2021. 214 с
3 Квартальнов, А. В. Социально-педагогические основы развития спортивнооздоровительного туризма: автореф. дис... д-ра. пед. наук / А. В. Квартальнов. — М. 2021. — 488 с.
4 Мартинчик, А.Н. Питание человека (Основы нутрициологии) / А.Н. Мартинчик, И.В. Маев, А.Б. Петухов. – М.: ГОУ ВУНМЦ МЗ РФ, 2002. – 576 с.

ӘОЖ 796.323

ЖОҒАРЫ ДАЙЫНДЫҚТАҒЫ БАСКЕТБОЛШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН ТАМАҚТАНУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ МЕН ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ӘДІСТЕРІ

Шарабдин Ғ.А. – СТ-24-3к4 тобының студенті
Есмахан Н.Ж. – магистр, аға оқытушы

Баскетбол-ойынның деңгейі мен қиындығына байланысты бір сағат ішінде жылдам қозғалысты, үдеуді және баяулауды қамтитын қарқынды командалық спорт түрі. Баскетбол ойыны кезінде ойыншылар шабуылдан қорғанысқа ауыса отырып, жылдам пастарды, секіргіштерді және ойын ауысуларын қоса алғанда, әртүрлі қимылдарды орындайды [3].

Ерлер мен әйелдердің баскетбол жаттығуларының орташа қарқындылығы лактат тосқауылынан асып түседі және максималды импульстік жүктеменің 85% -8 құрайды, бұл шамамен 5-6 мильді құрайды. Аэробты және анаэробты метаболикалық процестер спортшылардың энергетикалық қажеттіліктеріне әсер етеді. Атап айтқанда, гликолиз белсенді рөлінің арқасында аденозинтрифосфаттың қажеттіліктерін қанағаттандыруда маңызды рөл атқарады. Метаболизмнің жоғары жылдамдығына және ойын кезінде гликолизге тәуелділікке байланысты көмірсулар баскетболшылар үшін негізгі отын көзі болып табылады [2].

Бұл мақалада баскетболшыларға қол жетімді барлық терапевтік әдістерге толық шолу жасалмайды. Оның орнына, мақалада басқа командалық спорт түрлерінде кең таралған және қолданылатын бес емдеу әдісі сипатталған. Ойыншыларға бұлшықет қызметі, ауырсынуды қалпына келтіру және жеңілдету, шаршаумен күресу, ойын нәтижелерін жақсарту және ойыншыларды жаттықтыру тұрғысынан бір ойыннан екіншісіне өтуге көмектесу маңызды.

Мақалада Қазақстандық және халықаралық спорт өкілдерімен жұмыс істейтін ресми дереккөздердің деректері пайдаланылады. Зерттеу барысында талдау, ғылыми, әдістемелік және арнайы әдебиеттерді интеграциялау сияқты әдістер қолданылды. Авторлар тобы адам ағзасында күн сайын шамамен бір килограмм ақуыздың жойылатынын байқады. Содан кейін ақуыз молекулалары бұлшықеттерге, бауырға және ішекке қайта тасымалданады. Алайда, аминқышқылдарының сырттан келуі дененің толық қалпына келуінің қажетті шарты болып табылады. Ақуыздың ең қарқынды синтезі күш пен аэробты жүктемелерден кейін жүреді. Бұлшықет ақуызының синтезі мен оның бөлінуі арасындағы тепе-теңдік адамның бұлшықет массасының өсуіне ықпал етеді. Бұл процесті түсіну әсіресе спортшы үшін өте маңызды. Бұлшықет массасының жоғарылауы бұлшықет ақуызының синтезі оның бөлінуінен асып кеткен кезде ғана мүмкін болады. Бұл оң ақуыз балансы деп аталады [1].

Атап айтқанда, дәнекер тіннің денсаулығы баскетболшылар үшін ерекше маңызға ие екендігі анықталды, өйткені олар үнемі секіріп, жүгіруі керек. Бұлшықеттің қаттылығының жоғарылауы максималды жүгірумен байланысты болған кезде жүгірудің жақсаруына әкеледі. Сонымен қатар, әсіресе баскетболда бұлшықет сіңірлерінің күші (қаңқа бұлшықеттерін нығайтуға көмектесетін) мен секіру қабілеті арасында оң және тікелей байланыс бар [1].

Саяхат кезінде ескеретін тағы бір маңызды фактор-кофе ішу уақыты. Кофеин ұйқыдан 3 сағат бұрын қабылданса, мелатониннің тәуліктік дозасын өндіруді тоқтататыны дәлелденді [5]. Бірнеше авторлар ұзақ уақыт бойы баскетбол ойнау үшін анаэробты ашыту және аэробты энергия жүйелерін пайдалану қажет болады деген қорытындыға келді, сондықтан отынның негізгі көзі көмірқышқыл газы болады. Аэробты метаболизм спринтер арасындағы қалпына келтіруде және баскетбол жарыстарында бұлшықеттердің гликогенге тәуелділігін арттыруда маңызды рөл атқаратынын ескеру маңызды. Сондықтан баскетболшылар ұзақ уақыт бойы жарыстар мен

жаттығулар кезінде тірек-қимыл аппаратындағы гликогенді қалпына келтіре алуы керек, сонымен қатар спортшылардың көміртекті тұтыну жөніндегі ұсыныстарын ескеруі керек [2].

С. Л.Хадсон оңтайландыру көбінесе спортшыларға қол жетімді қалпына келтірудің ең жақсы әдісі болып саналатынын атап өтті. Ұйқы құнарлылықта, когнитивті функцияда, энергия алмасуында, бұлшықетті қалпына келтіруде, көңіл-күйде және аурудың алдын алуда маңызды рөл атқарады [4].

Айта кету керек, суық суға батыру, контрастты су процедуралары және ыстық суға батыру сияқты гидротерапия әдістері элиталық спортшылар үшін қалпына келтіру әдістері ретінде кеңінен қолданылады. Бұл әдістерді спортшылар әр түрлі командалық спорт түрлерінде жаттығулардан немесе жарыстардан кейін қалпына келтіру үшін үнемі қолданады. Қалпына келтіру үшін гидротерапияны қолдануды растайтын көптеген дәлелдер болғанымен, баскетболға бағытталған зерттеулер шектеулі. Су поло ойыншыларына арналған зерттеулердің көпшілігі суық суға сүңгуге арналған.

Айта кету керек, компрессиялық костюм ойыншылар арасында танымал сауықтыру құралына айналды. Стресс веноздық қан мен лимфа ағынын арттыруы мүмкін, осылайша бұлшықеттердегі метаболиттердің ыдырауын тездетеді, осылайша бұлшықет зақымдануы мен қабынуын азайтады. Құрысулардан туындаған бұлшықет зақымдануын азайту өнімділікті арттырады және бұлшықет ауруы мен шаршауды азайтады. Баскетболдан кейін қалпына келтіру үшін компрессиялық іш киімді қолдану нәтижелері аралас және тек шектеулі зерттеулер бар [3].

А. Делекстрат массажға ерекше назар аударады. Бірнеше зерттеулер массаждың баскетболшыларды қалпына келтіруге әсерін бағалады. Матчтан кейін 16 баскетболшы (сегіз ер адам және сегіз әйел) 30 минуттық массаж жасады. Ойыншылар Премьер-Лиганың үздік төрт командасынан таңдалды. Қатысушылардың саны жарыстан кейін және одан кейін 24 сағаттан кейін есептелді. Физикалық өнімділік көрсеткіштері, артқа секіру, қайтадан жүгіру қабілеті ойын алдында, содан кейін жарыс ойынынан кейін 24 сағаттан кейін бағаланды, егер қатысушылар стартқа жүгіруден шаршамаса. Нәтижелер массаждан кейін аяқтың шаршауын аз көрсетті, бірақ матчтан кейін 24 сағаттан кейін энергияны тұтыну мен өнімділікте ешқандай айырмашылық болмады [2].

Қорытындылар. Әдебиеттерді талдауға негізделген зерттеу нәтижелері білікті баскетболшылардың маусым бойы қалпына келуінде бірқатар қиындықтарға тап болғанын көрсетті, өйткені жоғары жаттығу жүктемесі мен тығыз жұмыс кестесі олардың демалуына мүмкіндік бермеді. Ақуыздар, көмірсулар және су диетаның негізгі компоненттері болып табылады және оларды әрқашан байыпты қабылдау керек. Командалар өз ойыншыларының тамағын алдын ала жоспарлауы керек. Ойыншылардың ұйқысына ерекше назар аударыңыз, мысалы, жаттығулар мен ойын жоспарларын талқылау кезінде. Сондықтан баскетболшының маусым бойы жақсы күйде болуы үшін мұқият ойластырып, тамақтануды да, қалпына келтіру әдістерін де қамтитын стратегиялық кешенді тәсілді қолдану қажет.

Әдебиеттер

1. Авилова, И. А. Продукты повышенной биологической ценности для спортивного питания / И. А. Авилова– Текст: непосредственный // Региональный вестник. – 2019. – № 8 (23). – С. 17-19.
2. Делекстрат, А. Влияние спортивного массажа и периодического погружения в холодную воду на восстановление баскетболистов после матчей / А. Делекстрат, Дж. Каллеха-Гонсалес, А. Гиппократ, Н.Д. Кларк. – Текст: непосредственный// Спортивная наука. – 2013. – № 31(1) – С. 11-19.
3. Кроутер, Ф. Восприятие спортсменами командных видов спорта и использование стратегий восстановления: обзорное исследование с использованием смешанных методов/ Ф. Кроутер, Р. Сили, М. Кроу, А. Эдвардс, С. Халсон – Текст: непосредственный// Бимолекулярная медицина и спортивная наука. – 2017. – № 9 (6). – С. 11-19
4. Халсон, С. Л. Мониторинг сна у спортсменов: мотивация, методы, просчеты и почему это важно / С. Л. Халсон. – Текст: непосредственный // Спортивная медицина. – 2019. – № 49 (10). – С. 1487-1497.
5. Ширков, Ю. А. Особенности классов спортивного питания / Ю. А. Ширков.– Текст: непосредственный// Региональный вестник. – 2019. – № 19 (34). – С. 29-30.

ӘОЖ 677.017.335

КӘСІБИ ЖӘНЕ ӘУЕСҚОЙ СПОРТ

Шәкір М.Б. – ЖТ 24-12к тобының студенті
Тулебаев Б.Т. – PhD докторы, аға оқытушы

Бұл мақалада кәсіби және әуесқой спорттың ерекшеліктері, олардың айырмашылықтары мен қоғамдағы маңызы қарастырылады. Кәсіби спорт жоғары дайындық пен қаржылық табысқа бағытталған болса, әуесқой спорт адамның денсаулығы мен бос уақытын тиімді өткізуіне арналған. Екі бағытта салауатты өмір салтын қалыптастыруға және физикалық белсенділікті арттыруға ықпал етеді.

Кәсіби спорт – бұл жоғары деңгейдегі спортшылардың арнайы дайындық арқылы жарыстарға қатысып, спорттық мансабын табыс көзіне айналдыруы. Кәсіби спортшылар тұрақты түрде жаттығады, арнайы бағдарламалармен дайындалады және халықаралық немесе ұлттық деңгейдегі жарыстарда бақсынайды. Зерттеулерге сүйенсек, кәсіби спорт адамның физикалық және психологиялық төзімділігін арттырып, мақсатқа жету жолында табандылық пен тәртіпті қалыптастырады. Алайда, бұл саланың қиындылықтары да бар. Кәсіби спортшылар жарақат алу қаупіне жиі ұшырайды, ал спорттық мансап мерзімі салыстырмалы түрде қысқа болады. Сондықтан спортшыларға карьера аяқталғаннан кейінгі өмірін алдын-ала жоспарлау маңызды. Кәсіби спорттың қоғамдағы рөлі ерекше. Ол халық арасында салауатты өмір салтын насихаттап, жас ұрпаққа мотивация береді. [1]

Әуесқой спорт – адамадардың денсаулығын жақсарту, бос уақытын тиімді өткізу және физикалық белсенділікті арттыру мақсатында айналысатын спорт түрі. Ол кәсіби спорттан айырмашылығы – табыс табуды

көздемейді және спортшылардың негізгі қызметіне айналмайды. Әуесқой спорттың ең басты артықшылығы – оның қолжетімділігі. Кез келген жастағы адам өз денсаулығын нығайту және белсенді өмір салтын ұстану үшін спорттың әртүрлі түрлерімен шұғылдана алады. Бұл жүгіру, жүзу, велоспорт, фитнес, йога, футбол, баскетбол сияқты бағыттарды қамтиды. Зерттеулер көрсеткендей, спортпен жүйелі түрде айналысу жүрек-қан тамыр жүйесін нығайтып, иммунитетті жақсартып, күйзеліс деңгейін төмендетеді. Әуесқой спорт тек денсаулыққа ғана емес, адамдар арасындағы әлеуметтік байланысты нығайтуға да ықпал етеді. Әртүрлі спорттық іс-шаралар мен жарыстар адамдарды біріктіріп, кмоандалық рухты қалыптастырады. Сонымен қатар, ол адамның өзін-өзі дамытып, тәртіп пен табандылық қасиеттерін жетілдіруге көмектеседі.[2]

Кәсіби және әуесқой спорттың айырмашылықтары бірнеше негізгі аспектілерде көрінеді. Кәсіби спортта спортшылар өздерінің негізгі қызметі ретінде спортпен айналысып, жоғары деңгейде дайындық жүргізеді. Олар ұлттық және халықаралық жарыстарға қатысып, табыс табу үшін ең үздік нәтижелерге жетуге тырысады. Бұл салада қаржылық қолдау, демеушілер мен медиа қызығушылығы маңызды рөл атқарады. Кәсіби спортшылар үшін жаттығу күнделікті және қарқынды болып, жоғары физикалық және психологиялық жүктеме талап етеді. Сонымен қатар, жарақат алу қаупі де жоғары. Ал әуесқой спорт – бұл спортпен денсаулықты жақсарту, физикалық белсенділікті арттыру немесе бос уақытты тиімді өткізу үшін айналысатын адамдардың іс-әрекеті. Мұнда спортшылардың негізгі мақсаты – жеке денсаулық жағдайын жақсарту, көңіл күйін көтеру немесе әлеуметтік ортада белсенді болу. Әуесқой спортқа қатысушылардың жаттығуы көбінесе өз қалаулары бойынша, жеңіл режимде жүреді және қаржылық пайда көзделмейді. Кәсіби спорттың негізгі ерекшелігі – табыс табу және жоғары бәсекелестікее бағытталу болса,, әуесқой спорт – адамның өз қалауымен, денсаулығын нығайту және демалу мақсатында айналысатын белсенділігі болып табылады.[3]

Кәсіби және әуесқой спорттың ұқсастықтары да айтарлықтай. Екеуі де адамның денсаулығын жақсартуға, физикалық белсенділігін арттыруға бағытталған. Қатысушылар , кәсіби болсын, әуесқой болсын, өз шеберліктерін дамытуға, физикалық және психологиялық төзімділікті арттыруға тырсады. Сонымен қатар, екі салада да командалық рух пен ұжымдық ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Бұл адамдар арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, жаңа таныстықтар мен достықтар орнатуға мүмкіндік береді. Спортшылар, болмаса кәсіби , болмаса әуесқой, өздерінің мақсатына жетуге ұмтылады және салауатты өмір салтын ұстану үшін спортты өзінің өмірінің бір бөлігі ретінде қабылдайды. Екеуі де спорттың маңыздылығын, оның қоғамда адам денсаулығына және жалпы өмір сапасына ықпалы зор екенін көрсетеді.[4]

Әдебиеттер

1. Жаңабаев, А. (2021). «Спорт және денсаулық сақтау: негіздері мен даму тенденциялары». Алматы: Қазақ университеті.
2. Мұхамедқұлова, Г. (2019). «Кәсіби спорттың әлеуметтік және психологиялық аспектілері». Астана: Еуразия университеті.
3. Рахимбердиева, С. (2018). «Әуесқой спорт пен дене шынықтыру мәдениеті». Шымкент: Мәдениет және спорт институты.

ЖЕРГІЛІКТІ ЖЕРДІ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАР ТҰРҒЫСЫНАН ТАНЫП БІЛУ

Шәріп Б. - СТ 24-8к тобының студенті
Арапова Г. - жетекші

Бұл мақала жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын зерттеудің маңыздылығын, олардың түрлерін және тиімді пайдалану жолдарын талқылайды. Табиғи және антропогендік ресурстардың үйлесімді дамуы аймақтың экономикалық және экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Рекреациялық ресурстарды тиімді пайдалану арқылы жергілікті жердің туризм әлеуетін арттыру және қоршаған ортаны қорғау мүмкіндіктері қарастырылады.

Рекреациялық ресурстар – аймақтың туристік және экологиялық құндылықтарын айқындайтын негізгі факторлардың бірі. Оларды жүйелі түрде зерттеу, жоспарлау және дамыту – тұрақты туризмнің негізін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл мақалада жергілікті жердің табиғи және антропогендік ресурстарын тиімді пайдаланудың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілері қарастырылады. Сонымен қатар, рекреациялық аймақтардың әлеуетін арттыру, оларды сақтау және болашақ ұрпаққа жеткізу мәселелеріне назар аударылады. Рекреациялық ресурстарды зерттеудің мақсаты – олардың қазіргі жағдайын талдау, тиімді пайдаланудың негізгі бағыттарын анықтау және экологиялық қауіпсіздік шараларын белгілеу болып табылады. Сондай-ақ, мақалада аймақтың туристік тартымдылығын арттыру жолдары мен рекреациялық инфрақұрылымды жақсарту мәселелері де қозғалады. Жалпы, жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын дамыту аймақтың экономикалық және әлеуметтік тұрақтылығына оң әсерін тигізеді.

Жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын зерттеу – туризмді дамыту мен қоршаған ортаны қорғау тұрғысынан маңызды бағыттардың бірі. Рекреациялық ресурстар табиғи, тарихи, мәдени және әлеуметтік факторлардың үйлесімінен қалыптасып, аймақтың демалыс және туризм әлеуетін айқындайды. Бұл мақалада жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын танудың маңыздылығы, олардың түрлері және оларды тиімді пайдалану жолдары қарастырылады. Қазіргі таңда рекреациялық ресурстарды ұтымды пайдалану маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Туризм индустриясының қарқынды дамуы аймақтың экономикалық жағдайына оң әсерін тигізіп қана қоймай, сонымен қатар табиғи ортаны қорғау және мәдени мұраны сақтау мәселелерін де алға қояды. Жергілікті жердің рекреациялық әлеуетін дамыту арқылы халықтың өмір сүру сапасын жақсартып, олардың бос уақытын тиімді өткізуіне жағдай жасауға болады.

Рекреациялық ресурстардың дамуы туризм саласындағы инновациялық шешімдер мен тұрақты даму принциптерін енгізуді талап етеді. Сонымен қатар, жергілікті халықтың белсенді қатысуы, инфрақұрылымды жақсарту және экологиялық қауіпсіздік шараларын сақтау маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын кешенді талдау арқылы олардың әлеуетін толық пайдаланудың мүмкіндіктері мен болашағы қарастырылады.

1. Рекреациялық ресурстардың мәні және түрлері Рекреациялық ресурстар табиғи және антропогендік болып екіге бөлінеді:

- **Табиғи рекреациялық ресурстар** – жер бедері, климат, су көздері, ормандар, флора мен фауна. Бұл ресурстар экологиялық тепе-теңдікті сақтай отырып, туризм мен демалыс аймақтарын дамытуға мүмкіндік береді.
- **Антропогендік рекреациялық ресурстар** – тарихи-мәдени ескерткіштер, мұражайлар, сәулет өнері нысандары, этнографиялық кешендер және ойын-сауық орындары. Бұл ресурстар аймақтың тарихи және мәдени мұрасын сақтауға ықпал етеді.

2. Жергілікті жердің рекреациялық әлеуетін бағалау Жергілікті жердің рекреациялық әлеуетін анықтау үшін келесі факторлар ескерілуі қажет:

- **Географиялық орналасуы** – аймақтың табиғи ерекшеліктері мен туризмге қолайлылығы.
- **Климаттық жағдайы** – жылдың қай мезгілінде демалуға мүмкіндік беретіні.
- **Көлік қолжетімділігі** – туристердің келуіне ыңғайлы инфрақұрылымның болуы.
- **Экологиялық жағдайы** – табиғаттың тазалығы мен сақталуы.
- **Туристік инфрақұрылым** – қонақ үйлер, мейрамханалар, демалыс орындары мен қызмет көрсету сапасы.

3. Рекреациялық ресурстарды тиімді пайдалану және дамыту жолдары Рекреациялық ресурстарды ұтымды пайдалану үшін мынадай шараларды жүзеге асыру қажет:

- **Экологиялық туризмді дамыту** – табиғатты қорғауға бағытталған, зиян келтірмейтін туризм түрлерін дамыту.
- **Инфрақұрылымды жақсарту** – жолдар, демалыс орындары, қонақ үйлер және сервистік қызметтерді жетілдіру.
- **Тарихи-мәдени мұраларды насихаттау** – жергілікті халықтың дәстүрі мен мәдениетін сақтау және оны туристерге таныстыру.
- **Жергілікті қоғамдастықты тарту** – тұрғындарды туризмге араластыру, олардың кәсіпкерлік белсенділігін арттыру.
- **Білім беру және ақпараттық қолдау** – халықты экологиялық туризм мен рекреациялық ресурстарды дұрыс пайдалану жөнінде ақпараттандыру.

Қорытынды

Жергілікті жердің рекреациялық ресурстарын тиімді пайдалану аймақтың әлеуметтік-экономикалық және экологиялық тұрақтылығына тікелей ықпал етеді. Рекреациялық аймақтарды дамыту жаңа жұмыс орындарын ашуға, халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға, сондай-ақ жергілікті экономиканы нығайтуға мүмкіндік береді. Туризм индустриясын дұрыс бағытта дамыту арқылы табиғи және мәдени мұраларды сақтап қалу мүмкіндігі артады.

Экологиялық аспектілерді ескере отырып, рекреациялық ресурстарды пайдалану қоршаған ортаны қорғаудың маңызды бөлігі болып табылады. Экологиялық туризмді дамыту арқылы табиғатты сақтау мен оны келешек ұрпаққа жеткізу мәселесін шешуге болады. Жалпы алғанда, рекреациялық ресурстарды дұрыс басқару – аймақтың тұрақты дамуының кепілі. Табиғи және мәдени мұраны сақтай отырып, туризмді дамыту арқылы аймақтың тартымдылығын арттыруға және оның экономикалық қуатын нығайтуға болады. Сондықтан рекреациялық ресурстарды тиімді пайдалану – бүгінгі күннің ғана емес, болашақ ұрпақтың әл-ауқаты үшін маңызды шешімдердің бірі.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. "Қазақстан-2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты.
2. Қазақстан Республикасының Туризмді дамыту тұжырымдамасы.
3. Айтмұхамбетов Ә. "Рекреациялық география және туризм".
4. Дүйсенбекова Р. "Экологиялық туризм және оның даму болашағы".
5. ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің есептері.
6. Халықаралық туризм және рекреация туралы ғылыми мақалалар мен зерттеулер.

UDC 338.48

INNOVATIONS IN TOURISM AND HOSPITALITY

Абилзасим М. - СТ-24-9к тобының студенті
Тұртай А.Т. – аға оқытушы

Innovations in the field of Tourism and hospitality are a set of innovations that bring the industry to a new level, improve the quality of Service and make the tourist experience more comfortable and interesting. Currently, this industry is undergoing rapid changes due to technological development and digitalization. Innovations cover various aspects of tourism, including such important areas as the hotel business, travel agency services, transport systems, the restaurant industry and the management of tourist destinations. The development of digital technologies has greatly simplified the process of

planning and organizing trips for tourists. Thanks to the development of online booking platforms, tourists can choose and pay for hotels and restaurants anywhere in the world in advance. Booking.com services such as Airbnb, Expedia have taken the hospitality industry to a new level. These platforms allow tourists to compare prices, read user reviews and choose the most suitable option. In addition, artificial intelligence and data analysis technologies are providing new opportunities for the tourism industry. Chatbots and virtual assistants help you quickly respond to tourist requests and provide the necessary information. For example, in some hotels, robotic assistants operating on the basis of artificial intelligence are already offering visitors room reservations, food orders and other services. Also, with the help of Big Data Technology, hotels and travel agencies have the opportunity to analyze customer preferences and privatize their services. Innovations are also radically changing the hotel business. The concept of smart hotels is gaining popularity. In such hotels, the need to use room keys disappears, and instead you can log in using smartphone applications. There is also the ability to control the lighting, temperature and TV inside the room through a smartphone. Some hotels are using robotic staff to automate services such as room cleaning, food delivery, and guest check-in. These innovations increase labor productivity and improve the quality of Service. Virtual and augmented reality technologies are also being widely used in the tourism industry. Before traveling, tourists can explore their destination in advance using virtual tours. 360-degree panoramic images and VR-tools allow tourists to visit historical sites, museums and natural attractions. These technologies became especially widely used during the COVID-19 pandemic, as tourists were able to explore the world through virtual tourism even when borders were closed. Also, augmented reality technologies are used to make tourist destinations especially attractive. For example, in historical places it is possible to show scenes from the past through AR-applications, which makes the tourist experience much more interesting and cognitively useful. Another important innovation in the field of tourism is the use of blockchain technology. Blockchain is used to increase security and transparency in the tourism industry. With this technology, the processes of hotel booking, payment systems and personal data storage are becoming more secure. In addition, the adoption of cryptocurrencies provides tourists with the opportunity to make a convenient payment. Some hotels and travel agencies have started accepting Bitcoin, Ethereum and other cryptocurrencies. Environmental sustainability is also one of the most important trends in tourism. Eco-friendly hotels and eco-tourism destinations are becoming increasingly popular. Many hotels are introducing energy-saving technologies and installing systems that reduce water consumption. The use of solar energy, the rejection of plastic products and the recycling of waste are also widely used. Through the introduction of green technologies, the tourism industry can reduce the harm to the environment and function in accordance with the principles of sustainable development. Innovations are also taking place in the transport industry. Electric vehicles and hybrid vehicles are increasingly used in tourist services. In some cities, environmentally friendly public transport systems for tourists have been introduced. In addition, future technologies such as Hyperloop and electric air transport can bring big changes to the tourism industry. Unmanned air taxis may provide tourists with fast and environmentally friendly transport services in the future. The role of data analysis and artificial intelligence in the tourism and hospitality industry is increasing. Predictive Analytics technology helps to predict the preferences of tourists in advance. Based on this technology, hotels and travel agencies have the ability to predict seasonal demand, optimize pricing policies and create personalized offers for customers. For example, airlines introduce dynamic pricing systems and automatically adjust ticket prices based on demand.

Mobile applications and digital services are also being developed in order to improve the travel experience of tourists. Interactive maps of tourist destinations, navigation systems, multilingual translation applications increase the convenience of tourists. Through mobile applications, travelers can get detailed information about their destinations and order local services online. Thus, innovations are radically changing the tourism and hospitality industry, bringing it to a new level. The main goal of these changes is to provide tourists with a comfortable, safe and immersive experience. Digitalization, artificial intelligence, virtual and augmented reality, blockchain, environmental technologies and mobile services are all key factors that determine the future of Tourism. In the coming years, these trends will continue to develop, and the tourism industry will rise to an even higher level.To sum it all up, it is important to note that the hospitality industry is not immune to change, and business leaders who want their business to be future-proof must implement innovative practices to stay ahead of the game. With these five innovations in mind, you can pave the way for long-term success and build a business for the future.

Further reading:

1. Zakusilo E.V., Nikonova Ya.I. INNOVATIONS IN THE HOTEL BUSINESS // International Student Scientific Bulletin. - 2020. - No. 4-3.;URL: http://eduherald.ru/ru/article/view?id=13211 (date of access: 04.07.2019)
2. Sfieva Z.Kh., Vagabov M.M. Features of hotel business management in modern conditions / Z.Kh. Sfieva // Social and humanitarian sciences. - 2019. - No. 2 (31). - P. 23-27
3. Review of international hotel chains in Russia [Electronic resource]. – «KPMG», 2016. Access mode: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/ru-ru-hotel-operators-cis.pdf. Date of access: 11/19/2021
4. Hotel business. Hotel staff [Electronic resource]. – Access mode: http://gostinica.org/personal-gostinicy.html. Date of access: 11/20/2021

UDC 541.18

FACTORS OF DEVELOPMENT OF SPORTS AND TOURISM SYSTEMS

Bakhadyrova G.Sh. – student of group ST 24-8r
Turtay A.T. – master's teacher

Sport and tourism are important elements of the socio-economic development of the state, contributing to improving public health, improving infrastructure and increasing investment attractiveness. The formation of modern sports and tourism systems is determined by the influence of many factors, including economic, social, political,

technological and environmental. This paper examines the key determinants of the development of these areas, as well as their relationship.

1. Economic factors

The economic situation in the country has a direct impact on the development of the sports and tourism industry. The key economic factors are:

Public investments include financing the construction of sports facilities, modernization of tourism infrastructure, and support for specialized programs.

Private investment is the involvement of businesses in the development of sports and tourism clusters, financing international competitions.

Income of the population – the level of well-being determines the accessibility of sports events and tourist trips for citizens.

Sports tourism is the development of an industry focused on popularizing sports events as a tourist product.

2. Social factors

Social processes and trends have a significant impact on demand in the field of sports and tourism. Among the key aspects:

Popularization of a healthy lifestyle is the growing interest in active recreation, fitness and wellness programs.

Demographic changes – an increase in life expectancy and the popularization of active longevity contribute to the development of health tourism.

Education and information awareness is the dissemination of knowledge about the benefits of sports through educational programs and media.

3. Political factors

Government policy plays a crucial role in creating conditions for the development of sports and tourism. The main directions include:

Legislative regulation is the adoption of regulations aimed at supporting the industry.

International cooperation is the organization of world–class sporting events, attracting foreign investors.

Infrastructure development – government programs for the construction and modernization of sports and tourist facilities.

4. Technological factors

The introduction of innovative technologies contributes to the improvement of the sports and tourism industries, making them more convenient and accessible. Among the most important aspects:

Digitalization and online services – the development of platforms for booking events, buying tickets, and conducting virtual excursions.

Sports science and innovative training – the use of smart gadgets, biomechanical research and personalized training programs.

Eco–friendly technologies - the development of sustainable construction solutions and the creation of tourist routes with minimal impact on nature.

5. Environmental factors

Natural conditions have a significant impact on the development of the sports and tourism sectors. Key environmental aspects include:

Environmental protection – minimizing the negative impact of sports events and tourism activities on the ecosystem.

Climatic conditions – favorable weather promotes the development of resort and sports tourism.

Ecotourism is the popularization of trips to nature reserves, national parks and unique natural areas.

The development of the sports and tourism industry is determined by the complex impact of economic, social, political, technological and environmental factors. For the effective growth of these areas, it is necessary to ensure balanced infrastructure development, support at the state level, the introduction of modern technologies and compliance with the principles of sustainable development.

Literature

1. Gusev A. N. Economics of sports and tourism. Moscow: Finance and Statistics, 2020.
2. Ivanova L. P. Tourism and sport: modern development trends. – St. Petersburg: Peter, 2019.
3. Kozlova T. V. State policy in the field of sports and tourism. – Moscow:Yurait, 2021.
4. The official website of the World Tourism Organization (UNWTO) – https://www.unwto.org .

UDC 336.76

PRINCIPLES OF PERSONAL FINANCE MANAGEMENT: BEHAVIORAL AND ECONOMIC ASPECTS

Bolysbek E.E.-student of the ST 24-05 group, AITU
Nurzhanov D.A. - Master's student of the MEF 24-5NA group
MaulenkulovaG.E.–k.e.n, Associate Professor of the Department of Finance

In Kazakhstan, personal financial management is one of the most important factors influencing citizens' economic well-being and stability. In recent years, several epidemiological studies have been conducted, revealing that financial literacy among the population is improving.

According to the Agency for Regulation and Development of the Financial Market, the financial literacy index of Kazakhstani citizens increased from 39.07% in 2020 to 39.52% in 2021. The highest level of development was achieved specifically in the area of personal financial resource management.

Additionally, the level of digital literacy among the country's citizens rose from 84.1% in 2020 to 84.1% in 2021. Moreover, a record **87.3%**of respondents aged**6 to 74** possess digital technology skills, which is highly encouraging. There is hope that these indicators will continue to grow over time. [1]

Despite these developments, difficulties persist, especially in areas such as financial behavior and attitudes towards finance. This paper examines the behavioral and economic principles that influence personal financial decision-making in Kazakhstan and seeks to establish a framework for better financial management.

Behavioral finance is a special area of economic science that studies human psychology. To be more specific, it is how a person makes financial decisions. One of the key ideas in human behavior is that people are loss averse. That is, people tend to be more afraid of losing money than they value real potential profit. Because of this approach, many Kazakhstani citizens prefer to participate in low-risk investments or hold onto unprofitable assets for too long, hoping to recoup their losses.

Another extremely common problem is short-term thinking among our citizens. That is, when people give preference to the benefits that can bring benefits right now, rather than planning for the future. This thinking pattern is very noticeable among our population, where many people take out consumer loans for their daily needs, rather than targeting interventions that can help them achieve long-term financial stability.

At the same time, the flip side of the coin, being overconfident, is also not going to do any good. Especially in risky areas like cryptocurrencies. A lot of people among our citizens believe that they can beat the market, but this behavior often leads to people making reckless decisions and ultimately falling into debt.

If people begin to recognize these cognitive errors, they are much more likely to develop better financial habits and thus avoid the common mistakes mentioned above [2].

It is extremely important to be able to effectively manage your own budget so that people can manage their problems wisely, thereby maintaining a balance between their expenses and their savings. Inflation, in this decade, remains a very important problem for us in Kazakhstan, while the purchasing power of our citizens is steadily decreasing every year. One of the principles that should be taken into account in your budget is that the money that is available today is worth more than exactly the same period in the future. However, we conclude that early investments in fairly stable and stable assets are an excellent tool for financial strategy.

Investing in different asset classes is an important risk management tool, and diversification is an important strategy. Real estate has traditionally been a preferred investment vehicle in Kazakhstan, but in recent years, financial education programs have encouraged more people to explore investment opportunities.

Managing one’s own finances in the Kazakhstani economy requires both observational and financial conditions to ensure an individual’s economic stability. In this context, it is important to understand that cognitive errors and biases can influence decision-making, and that the application of economic financial literacy can improve financial well-being. Financial literacy and maintaining good financial habits are critical in the long term if a particular individual wants to achieve economic stability.

In the future, as financial education programs improve and access to knowledge bases and tools are reformed, Kazakhstani citizens will be able to make more informed decisions while reducing their debts and increasing asset accumulation. [5]

List of used literature

1. Agency for Regulation and Development of the Financial Market of the Republic of Kazakhstan (2021). "Financial Literacy Index of Kazakhstani Citizens."
2. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan (2021). "ConsumerCreditTrendsandFinancialBehavior."
3. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk." Econometrica.
4. Thaler, R. H. (2015). "Misbehaving: The Making of Behavioral Economics." W.W. Norton&Company.
5. Bodie, Z., Kane, A., & Marcus, A. J. (2014). "Investments." McGraw-HillEducation.

UDC 769

SPORT IN KAZAKHSTAN: THE KEY TO THE HEALTH AND DEVELOPMENT OF SOCIETY

Koch D.A. - student of group STI-24-3r
Bayymbetova G.M. - Master's degree, lecturer

Annotation

The universal folk wisdom that "A healthy mind in a healthy body" has now supported the views of Ibn Sina himself, who wrote in the framework of a medical work called "The Canon of Medicine" and put forward a large theoretical basis that also defines and divides special categories of sports under the characteristics of people. Kazakhstan has set plans for the development of the very concept of the importance of healthy physical culture and sports until 2029, the essence of which is the implementation of a civil state in developing their interest in sports, forming a new lifestyle, the path of correct lifestyles, giving up all kinds of bad habits that can cause bad habits such as cigarettes, poisoning other nonsmokers in the development of ordinary people, as well as an example of typical hygiene. Important note: this will be useful in all respects for citizens with disabilities, as well as for all citizens of the Republic of Kazakhstan. Healthy development of the body begins from a young age, therefore, emphasis is placed on public education in various political institutions that are created

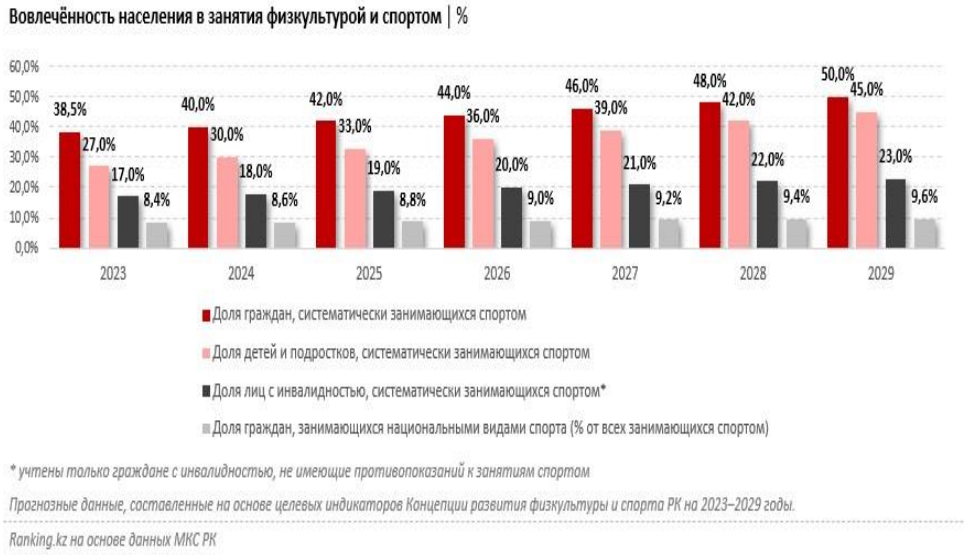
to develop interest through ongoing events and programs, which include the Presidential Test, which is aimed at physically healthy youth.

A person, in the context of development and evolution, when overcoming huge distances, approximately 15-20 kilometers a day, in order to squeeze out, having obtained food, and in this kind of marathon our ancestors developed their neural connections, increasing blood flow in the head area and stimulating neurogenesis. Our body is like this, because it adapted to the necessary loads, and was equipped for survival, although now the conditions are much better, but the importance of sports still plays an important role, for example, cardio training is the best way to strengthen our heart and the body as a whole, which is best for the prevention of heart problems.

It is important to note that not all sports, as well as exercises, can be useful, this was also noted by the great thinker Ibn Sina, who divided the types of sports loads into light and heavy, short and long, paying important attention to the characteristics of the human body. Also, from his words it follows that in order to systematically improve the quality of life, immunity, mental health, it is simply necessary to engage in different types of sports, developing generally and regularly.

The future of any country is concentrated in the hands of youth, therefore our head of state has great hopes for modern youth, emphasizing their sporting achievements, health, and erudition of this generation. Starting from March 28, 2023, the Concept of development of physical culture and sports until 2029 in Kazakhstan will be implemented, the importance of which is enormous for the health of the entire nation.

The President's message highlights the key features of a healthy lifestyle, which include: giving up bad habits (alcoholism, smoking and drugs), proper and balanced nutrition, and observing hygiene rules.

Physical education includes age - from children to the elderly, leaving no one behind and aiming to improve the body for the better, which will soon become part of public culture and will contribute to improving the indicators within the framework of public health.

In modern times, it is difficult to imagine an erudite person who does not play sports at all, for example, many chess players like to play tennis, volleyball, and other disciplines, while leading the most demonstrative lifestyle, in addition, sports develop discipline and attention in people, as the popular wisdom says, “Wealth is health, and the key to health is sports.”

To support interest, many sections are created for sports such as basketball, football, volleyball and others, against this background, popularization of national games, which include togyzkumalak, altybakan, is taking place, so that there is a competitive interest, all kinds of tournaments and competitions are held between educational organizations.

Based on statistics, the most popular sport is volleyball, which has a lot of advantages, because it allows you to develop endurance in the player, improve coordination in space, develop reaction, one factor why it has gained such popularity is its team thinking, it is always more fun in a team, which found a response in the inclusion of its main programs in educational practice, as well as popularity in sections. Our country pays attention to both men's and women's volleyball teams, which hosts national championships and international tournaments.

Literature

1. https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000251
2. http://islamosfera.ru/kakie-sportivnye-nagruzki-rekomendoval-ibn-sina/
3. https://www.zakon.kz/amp/sport/6390024-v-kazakhstane-utverdili-kontseptsiyu-razvitiya-fizicheskoykultury-i-sporta-do-2029-goda.html
4. https://ranking.kz/reviews/industries/lish-39-kazahstantsev-zanimayutsya-sportom-chto-meshaetostalnym.html
5. https://www.nur.kz/sport/about-sports/2193096-kak-adaptivnyy-sport-otkryvaet-novye-gorizonty-dlyadetey-s-osobymi-potrebnostyami/
6. https://www.inastana.kz/news/3573719/samye-popularnye-vidy-sporta-nazvali-v-kazahstane
7. https://rus.azattyq-ruhy.kz/sport/47367-zdorovyi-trend-kak-razvivaiut-massovyi-sport-v-kazakhstane

UDC 541.18

THE ROLE OF HOSPITALITY IN TOURISM

Kuanyshov N. S.- student of group ST-24-9k
Turtay A.T. – master's teacher

Tourism has become one of the main sectors of the world economy today. This area is important not only as a source of income for countries, but also as a platform for bringing cultures closer together, strengthening understanding and friendly relations between peoples. But the concept of hospitality should be noted as the main factor in the successful development of Tourism. Hospitality is not only the service of hotels or the provision of food, but also a cultural and social phenomenon that gives tourists a special feeling, a sense of security and warmth.

1. Hospitality: essence and impact on tourism

One of the traditional values of the Kazakh people is respect for the guest. This is evidenced by the well-known proverb from history "the guest comes to your feet." In the context of modern tourism, this quality forms the image of the country in the understanding of tourists. For example, a truly warm reception of a guest, respect for their culture, acquaintance with local traditions – all this increases the likelihood of tourists returning and strengthens confidence in the country. In the field of tourism, the importance of hospitality can be seen in the following facts: quality of tourist experience; advantage in competition; economic efficiency.

For a tourist, a trip is not only to see the sights, but also to establish contact with local residents. Hospitality makes this experience memorable. Although many countries have improved infrastructure today, tourists are still looking for unusual behavior and warmth. Hospitality increases the costs of tourists. For example, testing traditional dishes or buying handicrafts.

2. Hospitality in the context of Kazakhstan

Kazakhstan is a country with natural attractions and centuries-old culture. But the potential of our country in the international tourism market has not been fully revealed. The main role here is played not by the imperfection of the infrastructure, but by the quality of services for tourists. For example, the hospitality of local residents can be a decisive factor in the development of rural tourism. Tourists are especially impressed by the proud reception of a traditional guest in the Kazakh house (for example, the presentation of Kurt, baursaks and kumys).

In addition, the digitalization of hospitality should be combined with modern trends. This means the convenience of online booking systems, the importance of knowledge of languages or the development of mobile applications for tourists.

Conclusion

Hospitality is the heart of Tourism. He is not just a service, but a bridge between psychological convenience and cultures. Kazakhstan can take advantage of this advantage to turn tourism into a harmonious model of "tradition and innovation". In the future, we need to aim not to "welcome" guests, but to take a place in their hearts.

List of references

1. Textbook "Tourism Management". Soraganova S. K., Sabataeva B. O. Almaty: 2012. 256 P.
2. lectures
3. Textbook " Kazakh Proverbs "- Almaty," Almatykitap publishing house", 2017 - 272p. - Kazakh, Russian.

UDC 14.35.07

THEORETICAL ANALYSIS OF PHYSICAL FITNESS CYBER ATHLETES

Otembay A.E. - student of group st 24-4k1
Demeuov A.K. - associate professor

Introduction

Modern society is characterized by high rates of scientific and technological progress related to digital technologies. As a result of scientific developments in the field of breakthrough technologies, new sports are beginning to appear, such as: "computer sports" and "sports programming", called digital. This circumstance requires the creation and implementation of appropriate educational programs in higher and secondary specialized educational institutions that reflect the specifics of digital sports.

Purpose of the study: theoretical analysis of the physiological indicators of cyber athletes, based on modern scientific literature.

Research methods: data search with analysis of sources in this field, comparative, bibliographic review of literature and scientists researching this area, presentation of a specific concept, generalizing.

Novelty of the study: In recent years, the scientific community has shown particular interest in eSports. Scientific research is being conducted, the role of practical scientific works is increasing, many scientists pay special attention to assessing the impact of computer games on the health of eSports players and gamers. For example, many studies have been devoted to determining the level of cortisol, the "stress hormone" in professional eSports players. The physiological analysis of eSports in the modern world has been studied.

Relevance: Currently, Kazakh and foreign scientific and methodological literature does not sufficiently fill the needs of eSports on the theory and methodology of sports training. There are serious gaps in the scientific and methodological substantiation of the use of training tools and the lack of comprehensive methods for solving specific training problems in

all disciplines of eSports. Not enough attention is paid to such disciplines as fighting games, real-time strategies, technical and sports simulators, as well as competitive puzzle games.

One of the first countries in the world to recognize computer sports as an official sport was the Republic of Kazakhstan. Cybersport in the form we observe it now originates from the game "Quake", played by American students on the Internet in 1997. In modern history, cybersport is already a developed sport, supported by major corporations that invest millions of dollars in the development of this sport every year.

The idea of cybersportsmen as not particularly athletic or antisocial players is gradually becoming obsolete. Most professional players are not just in excellent physical shape, they spend several hours in the gym every day - just like athletes in classical sports.

Theoretical analysis

The career of professional players ends by the age of 25-30, in different sources the age varies, but invariably one thing - the end of a career is associated with a decrease in cognitive abilities, reaction speed, decision-making time, memory, attention, etc. [1].

Gryacheva D.V. (2018) conducted a study aimed at assessing the impact of physiological indicators on the quality of the game of those involved in computer sports, the study determined the average heart rate before and after computer sports, the average indicator before the game was 77-81 beats / min, after the game 118-122 beats / min [2].

According to some authors, professional cyber athletes, including after the end of their careers, can make a transition to technical sports or be recruited to work in law enforcement agencies [3].

Thus, according to the results of the study by Wing-Kai Lam (2022), professional e-sports players can maintain high levels of concentration for two or three gaming matches. Fatigue usually manifests itself in the afternoon (48%) and evening (28%). The study was conducted on 50 professional athletes. A survey was conducted to assess the nature of fatigue, pain level and complaints. Physical condition was assessed by physiotherapists. It was found that 34% of athletes often feel tired and have eye strain. More than 10 percent of athletes complain of frequent dizziness, and 68 percent experience it periodically. More than 25 percent experience numbness in the legs after 4 hours of training. More than 30 percent of participants suffered from headaches, cervical spondylosis, finger tendovaginitis and rhinitis. According to the physiotherapist, only one participant (2%) did not have injuries and negative health manifestations associated with training and competitive activities. 46 percent of participants had confirmed injuries to at least one body part as a result of playing computer sports. The most common complaints were neck pain, finger pain, and headache. They accounted for 40%, 38%, and 32% of cases, respectively. About one-quarter of those examined suffered from lower back and upper back pain [4].

According to the results of the study by Smith M. (2022), the main stressors of eSports athletes and their impact on the possible occurrence of sleep problems, emotional burnout, social phobia, and mental disorders were identified. During training and competitive activities, eSports athletes face specific requirements that differ from those faced by athletes in traditional sports with a high cognitive load, which includes attention, information processing, and visual-spatial skills. In addition, while most sports have an off-season and regulated training periods, eSports athletes can compete throughout the year. This is primarily due to the large number of online tournaments, the dates of which do not correspond to the official unified competition calendar, as well as high requirements for the eSports athlete's rating, i.e. he simply cannot miss some tournaments. An existing study has shown that elite eSports athletes are forced to train an average of 5.28 hours per day, throughout the calendar year [13]. This cannot but cause psychological and physiological stress, the cause of which is the constant motivation for competitive activity, and anxiety about one’s own performance. Studies examining the physiological response to eSports have shown that athletes experience a significant increase in heart rate during the game, up to 120 beats per minute.

Results and discussion

Analysis of modern studies has shown that highly skilled eSports players demonstrate higher rates of fine motor skills and reaction time than low-skilled players [5].

Similarly, exposure to eSports can help develop attentional skills, in particular attention switching, the ability to distance oneself from the situation, self-control training, and relaxation.

According to Kleinman E. (2022), becoming a skilled eSports player is not an easy task, there are a limited number of eSports schools, and beginners often have to learn on their own, without expert guidance. In such circumstances, learning can be associated with uncertainty and a sense of inadequacy, which can lead to disappointment and cessation of training [6].

Particular attention should be paid to the health of eSports players, since the characteristics of training and competitive activities also have a negative impact on the health of players [7].

As with all bibliometric analyses, the limitations of co-citation analysis are related to the fact of self-citation, or the fact that a group of researchers systematically cites another group and vice versa. Although this is less likely in co-citation analysis, given that the analysis is focused on pairs of citations, the role of eSports specialists is vital to identify some anomalies.

Conclusions

To summarize the study, it can be said that the analysis of the main stress factors faced by eSports athletes allowed us to identify the most significant of them in terms of their negative impact. They were: negative attitude of viewers and unfriendly communication within the team.

References

1. Hollman K., Giel T. eSports-Competitive sports or recreational activity?//Sport management review.-2018.-T.21.-№1.-C.14-20
2. Mendoza G. et al. The role of experience, perceived match importance, and anxiety on cortisol response in an official esports competition // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2021. – T.18.- №6.-C.2893

3. Korosteleva M.M., Kobel'kova I.V. Nekotorye aspekty optimizacii racionov pitaniya kibersportsmenov // Gumanitarnye, estestvenno- nauchnye I technicheskie resheniya sovremennosti v usloviyah ciphrovizacii.- 2021. – C. 85-87.
4. Rhoden G. et al. Blood glucose levels in response to 1 hour of esports training: A pilot study // International Journal of Esports.- 2021.- T.1. - №1.
6. Silva A.S., Correia M.V., Silva H.p. Invisible ECG for High Throughput Screening in eSports // Sensors.- 2021. – T.21. - №22. – C.7601.
7. Rudin A.A. Vliyaniya vozrasta na rezul'tativnost' cibersportsmenov /A.A. Rudin// Shag v nauku: sbornik statey po materialam III nauchno-practicheskoy konferencii instituta estestvoznaniya I sportivnyh tehnologiy, Moskva, 20 decabrya 2019 goda.- Moskva: Moskovskiy gorodskoy pedagogicheskiy universitet, 2019.- C.250-255.
8. Gracheva D.V. I dr. Vliyanie fiziologicheskih pokazateley cibersportsmenov REU im GV Plehanova za kachestvo igry // Napravlenie 1 Sovershenstvovanie sistemy fizicheskogo vospitaniya v obrazovatelnyh organizaciyah s uchetom sovremennyh trebovaniy: realizaciya innovacionnyh podhodov I tehnologiy. – 2018.- C.355.

ECOTOURISM - THE KEY TO PRESERVING KAZAKHSTAN'S NATURE

Zhanibekova D.B. - students of the ST-24-8r
Turtai A.T. - d.t.s., professor

Kazakhstan is a country with a rich cultural heritage and diverse natural landscapes, offering a wide range of opportunities for tourists. From majestic mountains and endless steppes to ancient cities and modern metropolises, there is something for everyone here. Kazakhstan continues to actively develop its tourism sector, offering a variety of opportunities for travelers in 2025.

New Resorts and Infrastructure Projects

Special attention is being given to the "Burabay" resort area. The Ministry of Tourism and Sports has developed a comprehensive tourism development plan for this resort zone, including 147 activities across 12 areas such as infrastructure development, logistics, digitalization, safety enhancement, service quality improvement, promotion, and implementation of investment projects.

Development of MICE Tourism

Kazakhstan is rapidly developing as a center for business tourism, offering modern conference halls, comfortable hotels, and unique activities for participants of business events. In 2025, the country continues to attract international companies, organizers of exhibitions, forums, and seminars.

Lonely Planet's Recommendations

In 2025, Kazakhstan was included in Lonely Planet's list of recommended countries to visit, thanks to its heritage along the Great Silk Road and unique natural and cultural attractions.

Popular Tourist Destinations

Among the popular tourist destinations in Kazakhstan in 2025 are:

• Almaty: the cultural and economic center of the country, known for its mountainous landscapes and modern amenities.
• Astana (Nur-Sultan): the capital city with unique architecture and modern infrastructure.
• Shymkent: the third-largest city, famous for its rich history and cultural heritage.
• Aktau: a coastal city on the Caspian Sea, popular among beach holiday enthusiasts.
• Karaganda: an industrial center with interesting historical and cultural landmarks.
• Ust-Kamenogorsk (Oskemen): a city with picturesque natural landscapes and developed industry.
• Kostanay: a city with unique architecture and cultural attractions.
• Atyrau: a coastal city on the Ural River, known for its oil industry and cultural diversity.

Group Tours and Author's Programs

For travelers planning trips to Kazakhstan in the summer of 2025, various group tours and author's programs are offered, including mountain tours, sightseeing trips, and beach holidays.

Forecasts and Prospects

The year 2024 was a turning point for Kazakhstan's tourism industry, with a noticeable improvement in the country's positions in international rankings: from 80th place in 2019 to 52nd place in 2024. It is expected that in 2025, the tourism industry will continue to develop, attracting more travelers from around the world.

Thus, Kazakhstan in 2025 offers diverse opportunities for tourists, combining rich cultural heritage, unique natural landscapes, and modern infrastructure.

Natural Attractions

Eastern Kazakhstan is renowned for its picturesque scenery. The Altai Mountains, forested foothills, the Irtysh River, and lakes such as Zaysan, Markakol, and Sauskan attract nature enthusiasts and adventure seekers. The region's diverse flora and fauna make it ideal for ecotourism.

In the south of the country lie ancient cities that emerged at the crossroads of nomadic and sedentary civilizations. For centuries, caravan routes of the Great Silk Road traversed this land, connecting China with the Middle East and Europe. Today, these routes offer unique opportunities for cultural and educational tourism.

Historical and Cultural Heritage

Kazakhstan invites travelers to embark on a journey through time by exploring Bronze Age petroglyphs in Tamgaly, ruins of ancient cities, and mausoleums such as the Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi in Turkestan. These monuments reflect the region's rich history and cultural diversity.

Wellness Tourism

The country offers excellent opportunities for wellness tourism, actively utilizing natural resources such as hot springs, therapeutic muds, and a healing climate. Sanatoriums equipped with modern facilities provide treatments using mineral waters and kumis therapy, promoting health and rejuvenation.

Modern Trends and Prospects

In recent years, tourism in Kazakhstan has shown steady growth. The government is actively working on developing tourism infrastructure and promoting Kazakhstan as an attractive destination on the international stage.

Kazakhstan is a country where ancient history and modernity, nature and culture intertwine. A journey through this remarkable land will leave unforgettable impressions and open new horizons for every traveler.

Literature

1. -Kazakhstan Boosts Tourism with Record Growth and Bold Investments by aiman nakispekova *in* tourism *on* 4 january 2025
2. -youngpioneertours.com-best kazakhstan tours and travel 2025 and 2026
3. -https://www.hilltimes.com/sponsored/kazakhstan-has-been-selected-as-a-top-country-within-lonely-planets-best-in-travel-2025-list/
4. -tripadvisor.com-kazakhstan tourism - all you need to know before you go (2025)
5. -wewillnomad.com-kazakhstan travel guide 2025 - wewillnomad

UDK 338.48

ECOTOURISM - THE KEY TO PRESERVING KAZAKHSTAN'S NATURE

Zhanibekova D.B. - students of the ST-24-8r
Baizhanova S.B. - Master's degree, senior lecturer

Kazakhstan, with its unique natural wealth, holds a special place on the world map. From endless steppes and mountain ranges to crystal-clear lakes and deserts, the country's nature amazes with its diversity and beauty. However, with the development of industry and urbanization, environmental issues are becoming increasingly pressing. In this context, ecotourism emerges as one of the key tools for preserving Kazakhstan's natural heritage.

What is Ecotourism?

Ecotourism, or eco-tourism, is a form of travel aimed at minimizing negative impacts on the environment and maintaining ecological balance. It promotes responsible attitudes toward nature, respect for local cultures and traditions, and supports the sustainable development of regions. Unlike mass tourism, which often leads to the degradation of natural resources, ecotourism strives to preserve them for future generations.

Kazakhstan's Natural Wealth

Kazakhstan has enormous potential for the development of ecotourism. The country is home to unique natural sites, such as:

1. Lake Balkhash - One of the largest lakes in the world, known for its unique ecosystem.
2. Charyn Canyon - A natural monument often referred to as the "younger brother" of the Grand Canyon in the USA.
3. The Altai Mountains - A place where one can enjoy untouched nature, rich flora, and fauna.
4. Altyn-Emel National Park - Home to rare animal species, including koulans and goitered gazelles.
5. Kaindy Lake - A unique lake formed as a result of an earthquake, with a submerged coniferous forest.

These and many other sites attract tourists from around the world, but their preservation requires a responsible approach.

Advantages of Ecotourism for Kazakhstan

1. Preservation of Biodiversity: Ecotourism contributes to the protection of rare plant and animal species, as its development is often accompanied by the creation of protected areas and reserves.

2. Economic Benefits for Local Communities: Tourism development creates jobs for residents of remote regions, contributing to their economic growth.

3. Increased Environmental Awareness: Tourists participating in eco-tours have the opportunity to learn more about the importance of nature conservation and environmental issues.

4. Sustainable Regional Development: Ecotourism stimulates infrastructure development while requiring careful treatment of natural resources.

Challenges and Ways to Overcome Them

Despite its obvious advantages, the development of ecotourism in Kazakhstan faces several challenges:

1. Lack of Infrastructure: Many natural sites are located in remote areas with no roads, hotels, or other necessary facilities.
2. Low Level of Environmental Awareness: Not all tourists and local residents understand the importance of preserving nature, leading to pollution and ecosystem destruction.
3. Insufficient Promotion: Many of Kazakhstan's unique places remain little-known to international tourists.

To overcome these problems, joint efforts by the government, businesses, and the public are needed. Important steps may include:

- Developing infrastructure while adhering to sustainable development principles.
- Conducting educational programs to improve environmental literacy among the population.
- Launching active advertising campaigns to promote Kazakhstan's natural attractions internationally.
- Creating a legal framework to regulate activities in the field of ecotourism.

Ecotourism is not just a trendy direction but an important tool for preserving Kazakhstan's nature. It allows for combining economic development with a responsible attitude toward the environment, which is especially relevant in the

face of global environmental challenges. By developing ecotourism, Kazakhstan can not only preserve its unique natural wealth but also set an example for other countries in sustainable development.

Kazakhstan's nature is a priceless treasure that we must pass on to future generations. Ecotourism is the key to making this possible.

Literature

1. The International Ecotourism Society (TIES). (2020). What is Ecotourism? Retrieved from https://ecotourism.org
2. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2019). Sustainable Development of Tourism. Retrieved from https://www.unwto.org
3. Aladin, N. V., & Plotnikov, I. S. (2008). The Caspian and Aral Seas: Two Different Paths of Environmental Change. Lakes & Reservoirs: Research & Management.
4. National Geographic. (2020). Charyn Canyon: Kazakhstan's Natural Wonder. Retrieved from https://www.nationalgeographic.com
5. UNESCO. (2018). Altai Mountains: Biodiversity and Conservation. [Официальный сайт](https://whc.unesco.org)

UDK 338.48

ECO-TOURISM AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF TOURISM ACTIVITIES

Ziyatbekov I. D. - students of the ST-24-8r
Baizhanova S. B. - master's degree, senior lecturer

Ecotourism, or ecological tourism, is a form of travel that prioritizes minimizing environmental impact and maintaining ecological balance. This type of tourism contributes to the preservation of natural areas and biodiversity while promoting the sustainable development of local communities. Unlike mass tourism, which often leads to environmental degradation, ecotourism focuses on conserving natural resources and respecting the cultural heritage of local populations. As noted by experts in the field, such as Melissa Honey, ecotourism not only aids in environmental protection but also generates employment opportunities for local communities, making it a crucial factor in both economic and ecological sustainability.

Over the past few decades, ecotourism has evolved from a niche market to a key component of the global tourism industry. The increasing awareness of climate change, biodiversity loss, and environmental degradation has led to a growing demand for sustainable travel options. Governments and international organizations, including the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), emphasize the need to integrate ecotourism into national development strategies to achieve long-term environmental and economic benefits.

The primary principle of ecotourism is environmental conservation. It plays a critical role in funding and supporting the protection of natural sites, such as national parks and nature reserves, thereby ensuring the long-term preservation of biodiversity. According to international sources, including reports by the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), ecotourism can serve as a powerful tool in safeguarding endangered species, such as kulan and goitered gazelles, which inhabit various regions of Kazakhstan.

In addition to wildlife conservation, ecotourism also aids in the protection of fragile ecosystems. Wetlands, forests, and mountain landscapes often suffer from deforestation, pollution, and habitat destruction due to industrial activities and urban expansion. Ecotourism initiatives, when managed responsibly, help generate funds for conservation projects, reforestation efforts, and scientific research on local biodiversity. For example, projects like the Altyn-Emel National Park ecotourism program in Kazakhstan contribute directly to the maintenance of protected areas and the restoration of endangered habitats.

Furthermore, ecotourism promotes the responsible use of natural resources. Sustainable tourism practices, such as waste reduction, the use of renewable energy sources, and eco-friendly accommodation, minimize the environmental footprint of visitors. Many ecotourism destinations worldwide, including Costa Rica and Bhutan, have successfully implemented green policies that balance tourism growth with ecological preservation. Kazakhstan can adopt similar strategies to enhance its eco-tourism sector.

Another key aspect of ecotourism is environmental education. The importance of educating tourists is emphasized in numerous academic studies. By visiting natural areas, travelers gain deeper insights into local ecosystems, fostering a sense of environmental responsibility and sustainable behavior. Furthermore, active involvement of local communities in ecotourism initiatives provides economic benefits while simultaneously ensuring the protection of their cultural heritage.

Ecotourism serves as an effective tool for raising public awareness about environmental issues. Many ecotourism operators offer guided tours led by environmental experts and conservationists who educate visitors on topics such as biodiversity, climate change, and sustainable resource management. These educational programs encourage tourists to adopt eco-friendly habits, such as reducing plastic waste, respecting wildlife, and supporting conservation initiatives.

Additionally, educational ecotourism experiences, such as wildlife observation, eco-lodges, and community-based tourism, create deeper connections between tourists and nature. In Kazakhstan, initiatives such as eco-trails in the Kolsai Lakes National Park and birdwatching programs in the Korgalzhyn Nature Reserve help visitors appreciate the country's rich biodiversity and the need to protect it.

Beyond its environmental contributions, ecotourism also plays a vital role in economic development, particularly in rural and remote regions. Unlike conventional tourism, which often concentrates wealth in urban centers and large resorts, ecotourism fosters economic diversification by creating employment opportunities in smaller communities.

Local communities benefit from ecotourism through jobs in hospitality, guiding services, transportation, and handicraft production. In many cases, ecotourism initiatives prioritize hiring and training local residents, thereby ensuring that the economic benefits remain within the region. Studies show that community-based ecotourism models, such as those implemented in African wildlife reserves and the Amazon rainforest, have significantly improved local livelihoods while simultaneously preserving ecosystems.

Moreover, ecotourism encourages sustainable business practices. Small and medium-sized enterprises (SMEs), including eco-lodges, organic farms, and local handicraft markets, thrive in ecotourism destinations. Government support, in the form of subsidies, training programs, and regulatory incentives, can further enhance the profitability and sustainability of ecotourism businesses.

Kazakhstan boasts immense potential for ecotourism development due to its diverse and unique natural landscapes, including the Charyn Canyon, Lake Balkhash, and the Altai Mountains. These natural wonders attract tourists from across the globe, and ecotourism could play a crucial role in preserving these areas for future generations. For instance, ecotourism in Kazakhstan can facilitate the establishment of new protected areas, thereby safeguarding the country's rich flora and fauna. One of the key challenges for ecotourism in Kazakhstan is the need for improved infrastructure. Many natural sites remain difficult to access due to poor road conditions, lack of visitor facilities, and insufficient public transportation. Investing in eco-friendly infrastructure, such as solar-powered lodges, sustainable waste management systems, and well-maintained hiking trails, can significantly enhance the ecotourism experience while minimizing environmental impact.

Furthermore, policy reforms and international cooperation are essential for advancing ecotourism in Kazakhstan. By collaborating with organizations such as the UNWTO and the International Ecotourism Society, Kazakhstan can adopt global best practices in sustainable tourism management. Additionally, government incentives, such as tax breaks for eco-friendly businesses and grants for conservation projects, can accelerate the growth of ecotourism in the country.

Ecotourism is a vital mechanism for protecting Kazakhstan's natural environment and promoting sustainable regional development. It aids in preserving natural resources, raising public awareness of environmental issues, and creating employment opportunities for local populations. For ecotourism to flourish effectively, it is essential to consider local factors, including infrastructure, environmental literacy, and community engagement. Only through a comprehensive and strategic approach can ecotourism become a truly effective tool for safeguarding Kazakhstan's unique natural heritage.

The development of ecotourism in Kazakhstan requires a collaborative effort among government authorities, businesses, local communities, and environmental organizations. By implementing sustainable tourism policies, investing in eco-friendly infrastructure, and educating both tourists and residents, Kazakhstan can position itself as a global leader in ecotourism while ensuring the long-term protection of its natural treasures.

References

1. Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Washington, DC: Island Press.
2. Weaver, D. (2001). *The Encyclopedia of Ecotourism.* Wallingford: CABI Publishing.
3. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2019). *Tourism and Sustainable Development.* Retrieved from https://www.unwto.org
4. Fennell, D. A. (2021). *Ecotourism: Principles and Practices.* New York: Routledge

TOURISM MARKETING ESSENCE AND KEY TOOLS

Rahmanberdy R.- student of ST-22-8a
Ainabekov N.B.- senior lecturer, PhD

Marketing of the tourist industry has now become a necessity recognized. In today's economy, control of any company to be market-oriented, i.e., make management decisions at its core should include the satisfaction of market needs. Sophisticated unstable economic situation places high demands on training of specialists in the field of tourism, possessing the necessary competence to the organization of marketing activities in tourism enterprises. Modern marketing is in the most significant change in the paradigm of development, evolving towards domination services. In the middle of the XX century was the priority development of the service sector compared to the industrial production. In 1970-1980-s. concept of marketing services is allocated to a separate discipline, studied his features offered by various grading services, published the first book "Introduction to Marketing Services" by Johnson.

Theory and practice of marketing services reflected in the scientific work of foreign researchers, who substantiated the need for the orientation of enterprises on the principles of marketing to formulate them and considered the possibility of using for different types of firms in different markets. Domestic marketing researchers were mainly engaged in the problems of adapting the methodology and practice of marketing services to the specifics of the modern economy.

Tourist services in addition to the four traditional services for any characteristics that distinguish the goods from the service (intangibility, inseparability, variability, inability to storage), also have their own distinctive features. These specific characteristics of tourist services are reflected in the activity of the enterprises of the tourism industry, in particular on marketing activities. Features of marketing in tourism are considered in the works, both foreign and domestic experts.

Tourism marketing is an essential aspect of the tourism industry that involves promoting destinations, services, and experiences to potential travelers. The primary goal of tourism marketing is to attract visitors, increase awareness of the destination, and ultimately generate revenue for businesses and local economies. However, tourism marketing is not just about advertising; it's a comprehensive approach that takes into account consumer behavior, market trends, and the unique selling points of a destination. This article explores the essence of tourism marketing and the key tools used to effectively reach and engage potential travelers.

Several factors make tourism marketing unique compared to other industries:

- Intangible Nature of the Product**: Unlike physical products, tourism involves experiences, which are intangible. This makes it more challenging to sell and requires marketers to effectively communicate the benefits of the experience, emphasizing emotional appeals, sensory experiences, and customer testimonials.

- Perishability: Tourism products are perishable. For example, a hotel room or a guided tour cannot be sold once the day has passed. This time-sensitive nature of the product requires tourism marketers to manage bookings, promotions, and offers efficiently.

- Seasonality: Many tourist destinations experience fluctuating demand based on the season. Tourism marketing strategies must be tailored to each season and ensure that off-peak periods also attract visitors.

- Geographic Reach: Tourism marketing often has a global reach, targeting international travelers. This requires a deep understanding of diverse cultures, preferences, and expectations, along with an ability to create campaigns that resonate with different markets.

To successfully market a tourism product or destination, businesses must use a variety of tools to engage, inform, and persuade potential customers. The following are key marketing tools commonly used in the tourism industry: “Digital Marketing and Online Presence”, “Websites”, “Search Engine Optimization (SEO)”, “Social Media Marketing”, “Email Marketing”, “Content Marketing”, “Blogs and Articles”, “Videos”, “User-Generated Content (UGC)”,

Conclusion. Tourism marketing is essential for attracting visitors, promoting experiences, and driving growth in the industry. It combines both traditional and digital tools to engage with a global audience, catering to diverse needs and desires. From digital platforms and content creation to influencer partnerships and destination marketing, the tools available to tourism marketers are vast and varied. By leveraging these tools effectively, tourism businesses can differentiate themselves in a competitive market, offering travelers memorable and personalized experiences.

References

1. Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J. (2016). Marketing for Hospitality and Tourism. Pearson Education.
2. Pizam, A., & Mansfeld, Y. (2006). Consumer Behavior in Travel and Tourism. Routledge.
3. Tsiotsou, R. (2012). Strategic Marketing in the Tourism Industry. Routledge.
4. Morrison, A. M. (2013). Marketing and Managing Tourism Destinations. Routledge.
5. Chacko, H., & DeLacy, T. (1999). Tourism Marketing. Prentice Hall.

SOME PECULIARITIES OF MANAGING IN TOURISM

Repin R. - student of ST-22-8a
Ainabekov N. - senior lecturer, PhD

Tourism, as we understand it today, is a relatively young phenomenon, but its roots go back to ancient times. If we turn to history, we should start with the first “necessary” journey, that is, from the time when the Creator expelled Adam and Eve from Paradise. According to the accepted definition of tourism, some features can be seen here: changing one's place of residence; being in another region; temporary.

Such a historical interpretation of tourism could be extended to the space of the ancient people, to pilgrimages, world expeditions, and various tourist expeditions. However, modern education in tourism does not recognize the first travelers as tourists, because they did not have a “real” motive: the journey was not enjoyable, it was not voluntary or purposeful. On the contrary, the journey was often difficult (both spiritually and physically), technologically very complex, and ultimately, was only a means to an end. The main motives were trade, discovery, conquest, religious pilgrimages, etc.

The tourism industry is one of the largest and most dynamic sectors of the global economy. It involves various players, including tour operators, hospitality businesses, transportation services, and local governments, all working together to provide visitors with an unforgettable experience. Effective management in tourism is crucial for ensuring that these diverse elements function harmoniously and sustainably. However, managing in tourism has some peculiarities that distinguish it from other industries. These challenges range from seasonality and cultural diversity to customer expectations and the impact of global events.

One of the most notable peculiarities of managing in tourism is the seasonality of demand. Tourist destinations often experience a surge in visitors during certain times of the year and a sharp decline during off-peak periods. This seasonality is driven by factors such as weather, holidays, and school schedules. For example, ski resorts are busiest during the winter months, while beach destinations tend to see a peak in summer.

For managers, this means that operations must be flexible. Resources, including staff and facilities, need to be adjusted to accommodate periods of high demand while avoiding unnecessary costs during the off-season. Tourism businesses often use strategies like offering promotions or diversifying services to attract visitors during slow months. Additionally, destinations with multiple seasons (e.g., beach resorts that also promote wellness or cultural tourism in the winter) can better balance demand and optimize revenue throughout the year.

The tourism industry serves a broad range of visitors from different cultural backgrounds, and managing a tourism business often requires a high level of cultural sensitivity. Whether dealing with guests from neighboring countries or those from continents apart, understanding cultural norms and preferences is critical. Tour operators, hotel managers, and even restaurant staff must ensure that the services provided cater to these diverse tastes and expectations. Cultural diversity also impacts the way tourism is marketed and promoted. A marketing strategy that works for European tourists may not be effective for Asian or African visitors. Managers must recognize these differences and tailor their offerings to meet the needs

of each market segment. For example, food preferences, communication styles, and holiday customs can vary greatly, and this must be factored into every aspect of tourism management, from customer service to event planning.

The tourism industry is highly susceptible to external factors such as economic shifts, political instability, natural disasters, and, more recently, global health crises like the COVID-19 pandemic. These events can have a significant and often sudden impact on tourism demand. The 2020 global travel restrictions due to the pandemic are a stark reminder of how quickly tourism can be disrupted.

Managers must adopt a proactive approach, having contingency plans in place to address such challenges. This may include diversifying offerings, investing in digital technologies like virtual tours or online booking systems, and collaborating with local governments or international organizations to ensure recovery efforts. Tourism managers must also stay informed about global events and trends to anticipate potential disruptions and mitigate risks.

Managing in tourism is a complex task that requires navigating unique challenges and peculiarities. From dealing with seasonal fluctuations in demand and cultural diversity to responding to global crises and promoting sustainability, tourism managers must be adaptable, resourceful, and forward-thinking. By understanding and addressing these peculiarities, tourism managers can ensure that their businesses thrive while providing exceptional experiences for travelers. The success of the tourism industry hinges on the ability to balance profitability with the responsibility of preserving the very elements that make destinations attractive to visitors in the first place.

References

1. N. I. Kabushkin "Tourism Management". Study guide. - Minsk.: New knowledge, 2002
2. Fundamentals of management. Ed. V. A. Kvartalnov. - M.: Study guide 1996.
3. V. M. Kozyrev. Tourism management and economics "Tourist rent". - M.: Finance and statistics, 1998.
4. Buhalis, D., & Law, R. (2008). *Tourism Management: Analysis, Behaviour and Strategy*. Pearson Education.
5. Pikkemaat, B., & Peters, M. (2015). *Sustainable Tourism Management*. Springer.
6. Gössling, S., & Hall, C. M. (2006). *Tourism and Global Environmental Change: Ecological, Social, Economic and Political Interrelations*. Routledge.
7. McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Haworth Press.
8. Jones, A. (2020). *Impact of the COVID-19 Pandemic on Global Tourism*. International Journal of Tourism Research, 22(5), 44-56.

A REVIEW OF INTERNATIONAL TRADE IN TOURISM

Miryunissov I. - student of ST-22-8a
Ainabekov N.B. - senior lecturer, PhD

International trade in tourism has become one of the most significant drivers of the global economy, providing numerous benefits for countries, regions, and businesses alike. Tourism is considered a service export, and its trade involves the exchange of goods, services, and experiences across borders. According to the World Trade Organization (WTO), tourism is one of the largest sectors in terms of international trade, contributing immensely to global GDP, employment, and international relations. This article provides a review of international trade in tourism, exploring its impact on economies, key trends, challenges, and the future outlook of the industry.

International tourism trade involves the movement of tourists across borders to access different cultural, historical, and natural attractions. It encompasses various components, such as travel services (airlines, accommodations, transport), hospitality services, and leisure experiences. Many countries rely heavily on tourism as a primary source of foreign exchange and economic growth. According to the WTO, in 2019, international tourism generated $1.7 trillion in export earnings, making it one of the top sources of export revenue for many economies, especially in developing countries.

Tourism's contribution to global trade has transformed the tourism sector into an essential economic activity, influencing other industries such as retail, food services, and local manufacturing. Countries such as Spain, Thailand, and the United States benefit from international trade in tourism, as the influx of foreign visitors leads to increased demand for local goods and services. Additionally, international tourism contributes to job creation, providing employment in sectors like hospitality, transportation, and entertainment.

Several factors influence international tourism trade, and over the years, several key trends have emerged that shape the industry:

1. **Technological Advancements**: The rise of digital technologies has had a profound impact on international tourism. The development of online booking platforms, travel apps, and social media has made it easier for tourists to plan, book, and share their experiences globally. The accessibility and convenience of booking platforms such as Booking.com, Airbnb, and Expedia have made international travel more affordable and accessible.
2. **Increased Middle-Class Travel**: The global middle class has expanded rapidly, especially in emerging economies like China and India. These growing populations are increasingly able to afford international travel, contributing to a rise in outbound tourism, particularly to destinations in Europe, North America, and Southeast Asia. This shift has led to the diversification of tourist markets, with more international travelers seeking new, less traditional destinations.
3. **Sustainability and Responsible Tourism**: As concerns about the environmental and social impacts of tourism grow, there has been a shift toward sustainable tourism practices. More tourists are seeking eco-friendly accommodations, and countries are introducing regulations to protect their natural and cultural resources. Sustainable tourism is also reshaping international trade by promoting low-impact, eco-conscious travel experiences.

4. **Health and Safety**: The COVID-19 pandemic has had a profound impact on international tourism trade, highlighting the vulnerability of the sector to global health crises. Countries and businesses in the tourism industry have adapted by implementing strict health and safety protocols to rebuild consumer confidence. While the pandemic has temporarily disrupted international tourism, it has led to a stronger emphasis on public health measures, hygiene standards, and crisis management strategies.

The Future of International Tourism Trade. The future of international tourism trade is promising, with continued growth expected as global economies recover from the pandemic. The WTO has projected that international tourist arrivals will return to pre-pandemic levels by 2024, with long-term growth driven by emerging markets and technological innovation. The sector will likely continue to evolve, with an increased focus on sustainable travel practices, technological advancements, and personalized travel experiences.

In addition, the tourism sector is expected to become more interconnected with other industries, including technology, finance, and healthcare. The growing trend of "digital nomadism" and remote work will likely further reshape tourism, as more people travel for extended periods while working remotely.

As global tourism recovers, tourism marketing strategies will also adapt, with businesses using data analytics, AI, and customer feedback to offer tailored travel experiences. Moreover, international collaboration and partnerships between governments, private companies, and international organizations will play a vital role in promoting sustainable tourism development and addressing global challenges.

Conclusion. International trade in tourism plays a crucial role in shaping the global economy, contributing to job creation, economic growth, and cultural exchange. While the sector faces challenges such as political instability, environmental concerns, and changing consumer preferences, its future looks bright, with significant potential for growth and innovation. By embracing technological advancements, sustainability practices, and market diversification, tourism can continue to be a driving force in international trade and global economic development.

References

1. World Trade Organization (WTO). (2021). *Tourism and Trade*. Retrieved from https://www.wto.org
2. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2020). *Impact of COVID-19 on International Tourism*. UNWTO.
3. Pearce, D. G. (2017). *Tourism Marketing and Management in the Caribbean*. Routledge.
4. WTO & UNWTO. (2021). *Tourism Statistics and Trends*. World Trade Organization.
5. Baum, T., & Hagen, M. (2021). *Tourism in Transition: From Mass Tourism to Sustainable Tourism*. Springer.
6. Hall, C. M., & Weiler, B. (2019). *Tourism and Global Change: Implications for the Industry*. Channel View Publications.
7. Dwyer, L., & Forsyth, P. (2016). *International Handbook on the Economics of Tourism*. Edward Elgar Publishing.

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР–РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ КЕПІЛІ

КУЛЬТУРА И ИСКУССТВО–ГАРАНТИЯ ДУХОВНОГО ОБНОВЛЕНИЯ

ОТБАСЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫН ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ 3
Абай Н. – МӨ-21-14К1 тобының студенті, **Төлегенова К.К.** – аға оқытушы, әлеуметтік қызмет саласы

КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА МЕН ҚОЛӨНЕРДІҢ КОЛЛАБОРАЦИЯСЫ: ЖАҢА КӨРКЕМДІК МҮМКІНДІКТЕР РЕТІНДЕ 4
Абденова А. – МӨ-21-13а тобының студенті, **Бурибеков О.С.** – магистр оқытушы

ӨНЕРҰЖЫМЫНДАҒЫПЕДАГОГИКАЛЫҚПРОЦЕСС 5
Абу С. - студент группы МО -24-15р**, Тлевлиева Г.А.** - ст.преподаватель

ҚАЗАҚСТАНДА БРЕНДИНГТІ ДАМЫТУ ҚАЖЕТТІЛІГІ 7
Адилхан А. –МӨ-23-7к тобы студенті, **Баубекова И. –** э.ғ.к.,аға оқытушы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТПЕН ӨНЕР МЕН ДИЗАЙННЫҢ БОЛАШАҒЫ: ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ СИНТЕЗІ 9
Айжұман М. - МӨ-20-12к1 тобының студенті**, Оспанов Т.М.** - магистр оқытушы

ХОР ҮЙІРМЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ 10
Айтбай М.Б. – МӨ-22-16-К тобының студенті, **Агабекова С.С –** аға оқытушы

АКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЛАСТИКАЛЫҚ ЭКСПРЕССИВТІЛІК 12
Аликулова Н.– МӨ-24-8К3 тобының студенті, **Джукеева Б.А.** -аға оқытушы, магистр

ТЕАТРАЛДЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЗАМАНАУИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 13
Алмабай З. – МӨ-22-6к1 тобының студенті, **Төлеуов Е.** - аға оқытушы

БИДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ФИЗИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚҚА ӘСЕРІ 15
Амангелді А.Н. – МӨ-23-9Р2 тобының студенті,**Адиш А.С.-** оқытушы, өнертану ғылымдарының магистрі

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚОЛӨНЕР ТАРИХЫ 16
Амангельді Ж. - МӨ 24-18к тобының студенті, **Баймаханов Н.** - магистр,оқытушы

D3 ФОРМАТЫНДАҒЫ ТОҚЫМА БҰЙЫМДАРЫНА ЕРЕКШЕЛІК БЕРЕТІН САНДЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕР 17
Аманкелді А.Е. - МӨ-22-13к2 тобының студенті, **Әнефия А.Б.** - магистр, оқытушы

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ ПӘНІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ 19
Аманхан Ж.Б. – МӨ-24-14к2 тобының студенті, **Нурымова Т.М.** – магистр, оқытушы

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСТЫҚ ӨМІРІНДЕГІ ӘШЕКЕЙ БҰЙЫМДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ 21
Амиралиева А.С. - МӨ 22-18к тобының студенті, **Мәлік М.М.** – магистр, оқытушы

КИІЗ БАСУ ӨНЕРІНІҢ ДӘСТҮРЛІ ТҮРІ МЕН ЗАМАНАУИ ТҮРІНІҢ АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ 22
Амиралиева А. - МӨ 22-18К тобының студенті, **Жолдасбекова Г.Д.** – магистр аға оқытушы

БОСУАҚЫТТАҒЫ ТҰЛҒА ПСИХОЛОГИЯСЫ 24
Ануарбек Д. - МӨ -23-15к1 тобының студенті, **Атемова Г.Т.** - аға оқытушы

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ФОРТЕПИАНО 25
Аржанникова Ю.- ученица, **Костенко О.Н.** - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

БАЛАЛАРДЫ ӘНШІЛІК ӨНЕРГЕ БАУЛУ 26
Асан С.Е. – МӨ-24-1кс топ студенті, **Елғонова С.Д.** – аға оқытушы, магистр

ПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ МЕКЕМЕДЕН ШЫҚАНДАРДЫ ОҢАЛТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ 27
Асубаева Д. - МӨ-23-14к2 тобының студенті, **Дарибаева Р.Д.** – п.ғ.к., доцент

ПАНТОМИМА ӘРЕКЕТІНІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ ҚАЗАҚ АКТЕРЛІК ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫНДАГІ РӨЛІ 29
Ахметова Д. – МӨ - 21-6к1 тобының студенті, **Ботаев** - аға оқытушы

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІ: ДӘСТҮР МЕН ЗАМАНАУИ СӘН ҮЙЛЕСІМІ 30
Байхожа Г.Н. – МӨ 22-13к1 студенті, **Іңкәрбек К. П.** –магистр оқытушы

БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСТЕРІ ЖӘНЕ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ЖАТТЫҒУ ЖҮКТЕМЕЛЕРІНЕ ЖЕКЕ БЕЙІМДЕЛУІ 32
Базарбай Г.Г. – МӨ-24-14к1 тобының студенті, **Кадыров Е.К.** – аға оқытушы

БОС УАҚЫТТЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ АДАМ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ 33
Байжан Н.Б. - МӨ-24-15к1 тобының студенті, **Спатаева Г.А. -** магистр,оқытушы

ЖАСТАРДЫҢ МӘДЕНИЕТКЕ КӨЗҚАРАСЫ 34
Байназар Ә.А. – МӨ - 22-15к3 тобының студенті, **Куанышова Г.У.** – магистр, оқытушы

ЖАСТАР ЖӘНЕ БОС УАҚЫТ 35
Бақтияр Н.Б. - МӨ -24-15р тобының студенті, **Ауесбаев Е.С**. - аға оқытушы

ӘН ӨНЕРІ ЖӘНЕ ӘНШІЛІК ДӘСТҮР 37
Бекмұратқызы Н. - МӨ-24-1к1 тобының студенті, **Агабекова С.С.** - аға оқытушы

МУЗЫКА ПӘНІНЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДЫҢ РӨЛІ 38
Бекмұратқызы Н. - Мө-24-1к1 тобының студенті, **Нұрман Ж.Б. -** магистр , аға оқытушы

КОМЕДИЯ ЖАНРЫНДА ҚАЛАМТАРТҚАН ҚАЗАҚ ДРАМАТУРГТЕРІ 38
Бексауыт Б. – **МӨ-**22-6к2 тобының студенті, **Туреханов Қ.Е.** – аға оқытушы

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ СЦЕНОГРАФИЯСЫ 40
Бектурганова Г. - МӨ-21-15к1 тобының студенті, **Алтынбекова А.Р**.- магистр, аға оқытушы

ПРИНЦИП СЕМАНТИЗАЦИИ ГЛАГОЛОВ ГОВОРЕНИЯ 41
Берді Е. – студент группы МӨ 24-9к1, **Саматаева К.Б.** – магистр, старший преподаватель

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ МӘДЕНИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОРТАСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ 42
Бердібек Д. - МӨ-23-15к1 тобының студенті, **Атемова Г.Т.** - аға оқытушы

МӘДЕНИ ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ ӨМІРЛІК ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ЖЕҢУ 44
Беркінбайқызы Б. – МӨ-21-15Дк тобының студенті, **Тұтқабаева М. -** магистр–аға оқытушы

ӘР ТҮРЛІ ТЕХНИКАДА КАРТИНА ЖАСАУ 45
Бижан Л.Н. - МӨ-24-13к2 тобының студенті, **Мейрбекова Ф.Л.** - магистр оқытушы

ОҚУШЫЛАРДЫ ДИЗАЙН ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯҒА ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ 47
Битуған Б. – МӨ-22-5к тобының студенті, **Жолдасбекова С.А. –** п.ғ.д., профессор

СВЕТОВАЯ МЕТАМОРФОЗА 48
Бурдель В.В.– студент группы КИ21-12р, **Жолдасова А.Т.** – магистр преподаватель

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ТРАДИЦИОННОМ УРОКЕ ФОРТЕПИАНО С УЧАЩИМИСЯ МЛАДЩИХ КЛАССОВ 50
Водолажская Е.- ученица, **Ходжибекова М.Ш. -** преподаватель
ГККП Детская школа искусств

ДИНАМИЧЕСКОЕ ИНТОНИРОВАНИЕ МЕЛОДИИ НА ФОРТЕПИАНО 51
Гасанова А.-ученица, **Климова В.С. -** преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 53
Дәулет С. - МӨ-24-1к2 тобының студенті, **Нұрман Ж.Б.** – магистр,аға оқытушы

ДРАМАТУРГИЯЖӘНЕРЕЖИССУРАНЕГІЗДЕРІНҚАЛЫПТАСТЫРУ 54
Досбол А. - МӨ -24-15к2 тобының студенті, **Тортай Қ**. - магистр, оқытушы

ЖАС МАМАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУ 55
Дүйсенәлі М.А. – МӨ-24-7к тобының студенті, **Серікбаева Қ.Қ.** – аға оқытушы

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІ МЕН СӘН ДИЗАЙНЫ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚТЫҢ БАЙЛАНЫСЫ 56
Елубай Ұ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті, **Лесбекова Ж.У. -** магистр, аға оқытушы

СӘН ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР 58
Ерболқызы З. – МӨ-22-13к4 тобының студенті, **Есенбаева К.А.**– аға оқытушы

СЮЖЕТТІК УЙЛЕСІМДЕР 59
Ерғалиұлы Қ. – МӨ-22-10к тобының студенті, **БолысбаевД.С. -** ф.ғ.к. профессор

КЕСКІНДЕМЕ ЖАНРЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 60
Ерғалиұлы Қ.– МӨ-21-10k тобының студенті, **Сулейменова Ж.О.** – магистр оқытушы

СӘН ДИЗАЙНЫНДА ТЕКСТИЛЬ КІТАПШАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ 61
Ерекина А.М. - МӨ-23-13к1 тобының студенті, **Ибрагимова Л.Т. -** магистр, аға оқытушы

ТІЛ ТАҒДЫРЫ-ҰРПАҚ ТАҒДЫРЫ,ҰРПАҚ ТАҒДЫРЫ-ЕЛ ТАҒДЫРЫ 63
Ерәділ М. - МӨ24-18к тобының студенті, **Сматова А.Е.** – аға оқытушы, магистр

КАЗАХСКОЕ КОБЫЗОВОЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВО: ПРОБЛЕМЫ ТЕРМИНОЛОГИИ И АППЛИКАТУРНЫХ ПОЗИЦИЙ 64
Ерікбай А. – ученица, **Аскарова Г.С.** - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу,детская музыкальная школа № 1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ВОККАЛДЫҚ ХОР ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ВОКАЛДЫҚ ХОР ӨНЕРІН МЕҢГЕРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫН МЕҢГЕРТУ 65
Еркебаева Н. - МӨ-24-1к2 тобының студенті, **Арипбаева Л.Ш. -** п.ғ.к.,доцент

КИНО САЛАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКА ӨНЕРІНІҢ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ 66
Әбілқасым А. - МӨ-23-8к тобының студенті, **Пайз.Б.Қ.** – оқытушы

КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІ ЖӘНЕ ТҮРЛЕРІ 67
Әлібай Ф.Д. – ДЗАк-23-1h тобының студенті, **Кәдірбай А.Е. -** магистр оқытушы
Орталық Азия инновациялық университеті, Шымкент қ.

БИ АНСАМБЛЬДЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢҚАЗАҚБИ ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫНДАҒЫ ОРНЫ 69
Жаксылык Ә.К. – МӨ-23-9Р1 тобының студенті, **Абдрахимова Р.Р.-**магистр, аға оқытушы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТТІҢ ДАМУЫ 70
Жақсылық А.Д. - МӨ-24-8к1 тобының студенті, **Калибекова Л.** – аға оқытушы

ЖОО-ДАҒЫ «ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ» ПӘНІ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕРІ 71
Жақсылық А.Д. – МӨ-24-8к1 тобының студенті, **Жұматай А.Е.** – аға оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕАТР: ДӘСТҮР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИЛЫҚ 72
Жақсылық Қ. – МӨ-24-8К3 тобының студенті, **Шымырқұлов Е.Ө. -**аға оқытушы, ҚР мәдениет қайратері

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҰРМЫСТЫҚ ЗАТТАРЫМЕН ТАНЫСУ 73
Жалғасбай А.- 8-сынып оқушысы, **Төлемісов Асхат Қарабайұлы-** Көркем еңбек пәннің мұғалімі
Ә.Бөкейханов атындағы №2 жалпы орта білім беретін мектеп

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ӘРЕКЕТІНІҢ МӘНІ МЕН МАҒЫНАСЫ 74
Жамбулова Ұ. Д. - МӨ-21-6К1тобы студенті, **Мухамедин М. М. -** п. ғ. к., доцент

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ЗЕРТТЕУДЕ ҚАЛЫПТАСҚАН ҒЫЛЫМИ МЕКТЕПТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ РОЛІ 75
Жанаділ Н. - МӨ-24-6к1 тобының студенті, **Отарбаева Б.Қ**. - аға оқытушы

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ МӘДЕНИ - ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ЗЕРТТЕУШІЛЕР 76
Жанаділ Н. - МӨ-24-6к1 тобының студенті, **Жандарбеков Ә.**-аға оқытушы

ТӘТТІМБЕТ ҚАЗАНҒАПҰЛЫ ӨМІР ЖОЛЫ МЕН АРҚА КҮЙЛЕРІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ 77
Жанғозы М. – МӨ-22-1дк тобының студенті, **Ибрагимова Э.А. –** аға оқытушы

КҮЙ ҚОНҒАН ҚАРАТАУЛЫҚ ТҰЛҒАЛАР 79
Жанғозы М. –МӨ-22-1дк тобының студентті, **Нұрман Ж.Б. –** аға оқытушысы

МЕКТЕПТЕГІ МУЗЫКА-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСЫНА БАЛАЛАРДЫҢ СҮЙІСПЕНШІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 80
Жолдасова З. – МӨ - 24-1к2 тобының студенті, **Арипбаева Л.Ш. -** п.ғ.к., доцент

МӘДЕНИ-ДЕМАЛЫССАЛАСЫНДАҒЫАЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚТӘРБИЕ 81
Жүніс М. - МӨ -23-15к2 тобының студенті, **Шымалиев А.Б. -** магистр, оқытушы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ СӘН ДИЗАЙНЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫҢ ОРНЫ 82
Жүсіпбек С.Ғ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті, **Лесбекова Ж.У.** - магистр, аға оқытушы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ СӘН ДИЗАЙНЫНДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫҢ ОРНЫ 83
Жүсіпбек С.Ғ. – МӨ-21-13к4 тобының студенті, **Лесбекова Ж.У.** - магистр, аға оқытушы

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕРІ: ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ДАМУ БАҒЫТЫ 85
Жұмабек Д.Г. – МӨ-22-12к1тобының студенті, **Оспанов Д.М.** - магистр, аға оқытушы

АНИМАЦИЯ ЖӘНЕ 3D ДИЗАЙНЫНДАҒЫ AI: АВТОМАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ 86
Жұман Ұ.Т - МӨ-20-12к2 тобының студенті**, Оспанов Т.М.** - магистр оқытушы

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫ – ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ОБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ 87
Ибадуллаева Г. - МӨ-24-6к1 тобының студенті, **Емкулова А.Е.** - аға оқытушы

БЕЙІМБЕТ МАЙЛИН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ 88
Исабек А. – МӨ-22-6к2тобының студенті, **Бексейтов Н.Б.** –аға оқытушы

БОС УАҚЫТЫНДА СПОРТТЫҚ-КӨРКЕМДІК ІС-ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ 90
Исабекова Д. - МӨ -24-15к3 тобының студенті, **Жантілеуов Е.З**.- оқытушы

КОНТРАСТ КАК ПРИЕМ ПОСТРОЕНИЯЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА 91
Исатай У. - студентка группы МӨ 24-9к1, **Саматаева К.Б.** – магистр, старший преподаватель

ПРИНЦИПЫ РАСПЕВАНИЯ ХОРА 93
Испаева Ж. – студентка группы МО-24-1к 2, **Фаттахова Н.Т.** – старший преподаватель

СТУДЕНТТІКТЕАТРЖАСТАРДЫРУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІКТӘРБИЕЛЕУҚҰРАЛЫРЕТІНДЕ 94
Канат Қ. - МӨ -22-15р тобының студенті, **Дуйсембаев С.Д.** - оқытушы

ҚАЛА ЖӘНЕ АУЫЛ ЖАСТАРЫНЫҢ БОС УАҚЫТЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ 95
Каримова М. - МӨ -21-15дк тобының студенті, **Ауесбаев Е.С.-** аға оқытушы

ҚАЗАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КЕСКІНДЕМЕ: ДӘСТҮРМЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ 97
Кубеева А.А. – МӨ-23-13к3 тобының студенті, **Жорабеков С.К.** - аға оқытушы

ИМПРЕССИОНИЗМ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨНЕРГЕ ӘСЕРІ 98
Кулбаева А.А.– МӨ-24-10к тобының студенті, **Аблаев А.Б.** - аға оқытушы

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ТАНЦА В ДЕТСКОМ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ 99
Кырымбекова А. – студент группы МӨ-22-9р, **Бегишева Ю.В.** - магистр, ст. преподаватель

СӘН ӘЛЕМІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОЛ: ДИЗАЙНЕР БОЛУ ҚҰПИЯСЫ 100
Қалмұрат Б.С. – МӨ-22-13-к1 тобының студенті, **Керімбай Б.М. –** магистр,оқытушы

БОС УАҚЫТТА ҚУАНЫШ СЫЙЛАЙТЫН СҮЙІКТІ ІС ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨМІРГЕ ОҢ ЫҚПАЛДАРЫ 102
Қанатбек А.Ғ. –МӨ-21-15тктобының студенті, **Смағұл Х.Ж.–** магистр оқытушы

САХНАЛЫҚ СӨЙЛЕУ ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: СӨЙЛЕУ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ 104
Қантбек А. – МӨ-22-8К тобының студенті, **Бекжігіт Е.** - оқытушы, магистр

СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДЕ КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫН ҚОЛДАНУ РӨЛІ 105
Қарсыбек А.Н. - МӨ 21-10к тобының студенті, **Джартыбаева Ж.Д.** - магистр, аға оқытушы

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ӨНЕР ЖОЛЫ. 106
Қасымбекова А.-МӨ-22-16к, **Елғонова С.Д.** –аға оқытушы, магистр

ХОРЕОГРАФИЯ ГИМНАСТИКАДАҒЫ РӨЛІ 108
Қасымхан А. – МӨ–23–9р2 тобының студенті, **Мырзаев С.А**. – оқытушы

ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ БАС КИІМІ КИМЕШЕКТІҢ АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 109
Қуатбай Д.Е. – МӨ 23-13к2 тобының студенті, **Абуова М.А.** - магистр, аға оқытушы

ОЙЫНТЕХНОЛОГИЯЛАРЫЖӘНЕОЛАРДЫҢМӘДЕНИ-ДЕМАЛЫССАЛАСЫНДАҒЫРӨЛІ 110
Құдайберген А. - МӨ -23-15к2 тобының студенті, **Шымалиев А.Б**. - магистр, оқытушы

ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕРДІҢ БАСТАУЛАРЫ 112
Құралбаева Г. – МӨ-23-6ктобының студенті, **Арымбаева К.М.** – п.ғ.к.,аға оқытушы

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В КЛАССЕ ГИТАРЫ 113
Лейба М. – ученица, **Маслова К.Е. -** преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

БАЛ БИІ ТАРИХИ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӨЗЕКТІЛІГІ 115
Лесбек Д. – МӨ-23-9р2 тобының студенті, **Мырзаев С.А. –** аға оқытушысы

ҰЛТТЫҚ КИІМ - БАЙ ТАРИХИ, МӘДЕНИ МҰРА 116
Лесбек М. - МӨ-24-3к тобының студенті, **Козыбекова А.А.** – магистр аға оқытушы

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ РАБОТЫ В ФОРТЕПИАННОМ КЛАССЕ ПРИ ПОДГОТОВКЕ МУЗЫКАНТОВ РАЗЛИЧНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ 117
Ли Р. – ученица, **Тен Т.В.** - учитель
Туркестанская область, г.Шымкент, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская искусство школа

ӘНШІЛІК ДАУЫСТЫҢ ТІРЕГІ 118
Манатхан Н.Қ. – МӨ-24-7к тобының студенті, **Мусакулова Д.А.** – магистр**,** аға оқытушы

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘСЕРІ 120
Махамбет Ж.Н. - МӨ 24-2к студенті, **Жолдасбекова С.А. -** п.ғ.д профессор

ҚАЗІРГІ КҮНІ ЖАСТАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ 121
Мәдіханова Г. – МӨ-22-15к2тобының студенті, **Ауелбекова Г.С. -** магистр, ағаоқытушы

ДИЗАЙНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СТИЛЬ: ГРАФИКАЛЫҚ ӨНЕРДЕГІ ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТНІҢ КӨРІНІСІ 122
Момбаева М.А. - МӨ - 22-17к2 тобының студенті, **Жұматай Д.Д. -** магистр оқытушы

КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКАДАҒЫ ВИЗУАЛДЫ ЭФФЕКТІЛЕРДІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ПИКСЕЛЬ ӨНЕРІНЕН 3D АНИМАЦИЯСЫНА ДЕЙІН 123
Муратова А. – МӨ-21-13а. тобының студенті, **Бурибеков О.С.** – магистр оқытушы

РЕЖИССЕР-ХОРЕОГРАФ Л.Д. ЧЕРНЫШЕВАНЫҢ ОҚЫТУШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚ КСР ӘН-БИ АНСАМБЛІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ РӨЛІ 125
Мүсіркеп Т. – МӨ-23-9Р1 тобының студенті, **Мухамеджанова М.Ж.-** магистр, аға оқытушы

ВАН ГОГТЫҢ КЕСКІНДЕМЕ ТЕХНИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 126
Мұрат А. – МӨ-21-17к тобының студенті, **Калыков А.Ш. -** аға оқытушы

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КОСТЮМІНІҢ ЗЕРГЕРЛІК БҰЙЫМДАР КЕШЕНІ. 127
Мұхтар Ж.А. - МӨ-23-13к1 тобының студенті, **Абуова М.А** – магистр,оқытушы

КИІМ МОДЕЛЬДЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 128
Мұхтар Ж.А. – МӨ 23-13к1 тобының студенті, **Жанзакова М.А.** – магистр,оқытушы

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚОҒАМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН РЕСУРСТАРДЫ ДҰРЫС ПАЙДАЛАНУ АЛГОРИТМІ 129
Мықтыбек А.Ғ. – МӨ 22-15к3 тобының студенті, **Куанышова Г.У.** – магистр, оқытушы

ҚАЗАҚИ НАҚЫШТА ДӘРІПТЕУ 131
Мырзахан Е.Ә. – МӨ-23-13к3 тобының студенті, **Байтас М.М. -** магистр, оқытушы

РЕЖИССЕР ДЖЕЙМС КЭМЕРОННЫҢ КИНО ӘЛЕМІНЕ ҚОСҚАН ЖАҢАЛЫҚТАРЫ 132
Нұржанова Ә. - МС-21-8к тобының студенті, **Мүтәлі Ә.А.** – оқытушы

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЗЕРТТЕУДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОБАЛАР 133
Нұрмағанбет Қ. - МӨ-23-6к1 тобының студенті, **Байсымақова А.** - магистр, оқытушы

ҚАЗАҚИ ЭЛЕМЕНТТЕРМЕН ЗАМАНАУИ ДОРБА 134
Омархан Н.Е. – МӨ-23-13-к3 тобының студенті, **Байтас М.М. –** магистр,оқытушы

ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДА ГРАФИКА ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫ 136
Оразахунова А. - МС-22-17к2 тобының студенті, **Рсмаханбетова Ш.Е.** – магистр, аға оқытушы

НӘЗІКТІК ПЕН СТИЛЬДІҢ ҮЙЛЕСІМІНДЕ ЖЕҢДЕРГЕ АРНАЛҒАН СӘНДІК МАНЖЕТТЕР 137
Орынтаева С.И. – МӨ-21-13к4 тобының студенті, **Доскараева Ж.Е.**-магистр,оқытушы

ТЕЛЕДИДАРДЫҢ МӘДЕНИ-АҒАРТУШЫЛЫҚ РӨЛІ 138
Оспанова А.О. - студент МӨ-21-15тк, **Ақылбаева А.Т. -** магистр аға оқытушы

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 139
Отарова Ә. - МӨ-24-6к1 тобының студенті, **Түймелиев Д.** - аға оқытушы

КИІЗ БАСУ ӨНЕРІН ЖАҢҒЫРТУ 140
Отыншиева Т. - 7-сынып оқушысы, **Бекжигитова Б.Т. -** көркем еңбек пәнінің мұғалімі
№88 жалпы орта білім беретін мектеп

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЯЗЫКОВОЙ ИГРЫ 142
Пердебекқызы С. – студентка группы МӨ 24-9к1, **Саматаева К.Б.** – магистр, ст. преподаватель

АУЫЛДЫҚ КЛУБТАРЫНЫҢ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ 143
Ризаметова С. - МӨ -24-15р тобының студенті, **Сапарова Ю.А. -** к.п.н., доцент

КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСТВО В ДОМБРОВОЙ МУЗЫКЕ 145
Рысбек З. - ученик, **Исхакова П.Ж.** - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

НАШАҚОРЛЫҚ ЖӘНЕ АЛКОГОЛЬДІ АСЫРА ПАЙДАЛАНУ: ҚОҒАМҒА ТӨНГЕН ҚАУІП 146
Сабирова У. – МӨ-23-14К1 тобының студенті, **Абатбек Ә.** – аға оқытушы

АДАМНЫҢ МЕДИА МӘДЕНИЕТІ: МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ 148
Сабыр З. - студент МӨ-21-15тк, **Ақылбаева А. -** магистр аға оқытушы

ТРАФАРЕТТІК СУРЕТ – ЗАМАНАУИ ИНТЕРЬЕРДЕГІ СӘНДІК ШЕШІМ 149
Сағатбек М.Қ. - МӨ 23-12к2 табының студенті, **Әбдікәрім С.О.** – магистр, оқытушы

АВТОРСКАЯ ГРАФИКА В СОВРЕМЕННОЙ FASHION-ИЛЛЮСТРАЦИИ 150
Сазонова Д.А. - группа МӨ-22-13р, **Офицерова Н.Р. -** ЧСД РК, старший преподаватель

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОЙЫНҚЫЗМЕТІ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ НЕГІЗДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 151
Сайлау Ш. - МӨ -24-15к2 тобының студенті, **Тортай Қ.** - магистр, оқытушы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ-САУЫҚТЫРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ 153
Салбек З.Д. – МӨ-24-17р тобының студенті, **Шералиев А.Н.** – аға оқытушы

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ АДАМДАРҒА АРНАЛҒАН ПӘТЕР ИНТЕРЬЕРІНІҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕР 154
Сансызбаева Н.С. – МӨ-23-12k1 тобының студенті, **АғаділоваЖ.М.** – магистр, аға оқытушы

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ 156
Сапарова А.А. - МӨ-22-5к тобының студенті, **Байзахова С.Ш.** - аға оқытушы

БОС УАҚЫТТЫҢ ОЙЫН МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 157
Сапархул Ә. - МӨ -23-15к3 тобының студенті, **Нуртазина А.** - оқытушы

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ МИРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА 159
Сатибай С.- ученица, **Нуридинов А.Ә.** - преподаватель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу,детская музыкальная школа № 1

ҚАЗІРГІ ТРЕНДТЕГІ БҰЙЫМДАР ЖАСАУ ЖОЛДАРЫ 160
Сатыпалдиева А. - МӨ 24-3к тобының студенті, **Бакирова Г.А.-** п.ғ.к., қауымд.профессор

ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУЙ МАТЕРИЯЛДАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ҚОЛӨНЕР БҰЙЫМДАРЫН ЖАСАУ ӘДІС ТӘСІЛДЕРІ 162
Сейдазым С. – МӨ-22-13-к4 тобының студенті, **Умралиева Л.М. –** магистр, аға оқытушы

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТА МҮГЕДЕКТІГІ БАРАЗАМАТТАРМЕНЖҰМЫСЖАСАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 163
Сейлбек Д. - МӨ-23-14к2 тобыныңстуденті, **Жақсылықова Д.М**. - магистр, оқытушы

ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ ИНТЕРЬЕРГЕ АРНАЛҒАН КӨЛЕМДІ СУРЕТ 164
Сейтжанова А.Е.– МӨ 21-12к1 тобының студенті, **Жолдасова А.Т.** – магистр оқытушы

ӘЛЕМДІК КЛАССИКАЛЫҚ МУЗЫКА ЖӘНЕ ОНЫҢ КОМПОЗИТОРЛАРЫ 165
Сералы Л. – МӨ-22-8К тобының студеннті, **Калыбекова Н.А**. – аға оқытушы

СӘНДІК ӨНЕР БҰЙЫМДАРЫ - СӘНДІК ӨНЕРДІҢ НЕГІЗІ 167
Симова Н.Б. – МӨ-23- 3к тобының студенті, **Ибраймова П.Т**. - магистр, аға оқытушы

ДУАЛЬДІ ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТЕРІН БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІ 169
Смайл С. – МӨ-24-3к тобының студенті, **Бакирова Г.А. –** п.ғ.к.,қауымд. профессор

РЕКЛАМА В СФЕРЕ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 169
Сон Е. - студентка группы МӨ -22-15р, **Дуйсембаев С.Д.** - преподватель

МӘДЕНИЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ҚОЙЫЛЫМ 171
Сон Е. – МО 22-15р, **Тарасенко Т.В.** – п.ғ.к., аға оқытушы

ОТБАСЫНЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ 172
Сулей А. - МӨ -22-15к1 тобының студенті, **Ауелбекова Г.С. –** магистр аға оқытушы

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА КУЛЬТУРУ РЕЧИ МОЛОДЕЖИ 174
Султанкулова Д. - студентка группы МО-22-12р, **Сихимбаева А.Е.**- старший преподователь

БІТІРУШІ ЖАС МАМАНДАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 175
Сүлеймен А. – МС-21-14к2 тобының студенті, **Толегенова К.К.** – аға оқытушы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОС УАҚЫТТАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ 176
Сүлеймен Н. – МӨ-21-15Дк тобының студенті, **Тұтқабаева М.** – магистр-аға оқытушы

АНИМЕ ЖАНРЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕ РЕЖИССЕРЛЫҚ ШЕШІМДЕР 177
Сүндет Н. - МС-23-8к тобының студенті, **Мүтәлі Ә.А.** – оқытушы

ХАЛЫҚТЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ 178
Сыбанқұл З. - 2 “б” сынып оқушысы, **Құлымбетова Ғ.Қ.** - ғылыми жетешісі, №24 мектеп-Лицейі

САДОВОЕ ИСКУССТВО 180
Таран Ю.И. - студентка группы МС 21-12р, **Миронова Т.Г. –** старший преподаватель

ӘЙЕЛ ҚҰҚЫҒЫ. БІЛІМГЕ ДЕГЕН КҮРЕС ПЕН БАТЫЛДЫҚТЫҢ СИМВОЛЫ – МАЛАЛА ЮСУФЗАЙ 181
Тастанбек А.А. – МӨ 24-5к тобының студенті, **Күнжігітова Г.Б. –** аға оқытушы

ҚАЛТА ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ӨҢДЕУ ЖОЛДАРЫ 182
Тилтай Р. - МӨ 24-3к тобының студенті, **Бакирова Г.А.** - п.ғ.к., қауымд.профессор

МӘДЕНИДЕМАЛЫС ҚЫЗМЕТІ 184
Тойшыбек Г. - МӨ -21-15к2 тобының студенті, **Абсаматова Э.А.** - аға оқытушы

ҚУЫРШАҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 185
Төлебай А. – МӨ-24-6к1тобының студенті, **Жунусалиева А.** – магистр, аға оқытушы

ЖАСТАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК, МӘДЕНИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАР 186
Төлеген А. – МӨ-22-15к5 тобының студенті, **Кадыралиева А.М.** –PhD докторы

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ АЙТЫС ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫ 188
Тулегенов Д. – МӨ-22-7к тобының студенті, **Мекенбаева Э.А**. – аға оқытушы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ӨНЕРДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ТОҚЫМА ТЕХНИКАСЫНЫҢ ЖАНДАНУЫ. ҚОЛӨНЕРДЕН ЖОҒАРЫ ӨНЕРГЕ ДЕЙІН. 189
Тулегенова Д. – МӨ-22-18к тобының студенті, **Мәлік М.М. –** магистр, оқытушы

ФУНКЦИЯ ОБРАЩЕНИЙ В РЕЧЕВОМ ЭТИКЕТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА) 190
Тұран А.С. – студентка группы КИ-24-8к2, **Кысмуратова Ж.Т.** – старший преподаватель

ҚАЗАҚ ТЕАТР РЕЖИССУРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ 191
Тұрғанбаев А. – МӨ-23-8К тобының студенті, **Бекжігіт Е.** - оқытушы, магистр

ЛЕНТАМЕН КЕСТЕЛЕУ:НӘЗІК ӨРНЕКТЕР ӘЛЕМІНДЕГІ ӨНЕР МЕН ШЕБЕРЛІК 192
Тұрмағамбетова Ш.Е. –МӨ 21-13к4 тобының студенті, **Доскараева Ж.Е.** – магистр,оқытушы

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСЫН ӘДІСТЕМЕЛІК ҚАМТУДЫҢ СУБЬЕКТІСІ МЕН ОБЬЕКТІСІ 193
Тұрсынбай А.–МӨ 21-15дктобының студенті, **Тұтқабаева М.**–магистр-аға оқытушы

БҰҚАРАЛЫҚ ІС ШАРАЛАРДЫҢ ЗАМАНАУИ ДАМУЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 195
Тұрсынкул Ж. МӨ- 23-7к тобының студенті, **Умирбаева А**.- оқытушы

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІНДІК БАҒЫТТАҒЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ҚАЛЫПТАСАТЫН ТҮЙІНДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ МАЗМҰНДЫҚ СИПАТЫ 196
Тұтқышбай Қ.М. – МӨ-22-3к тобының студенті, **Камалов Ю.Н.** – п.ғ.к., профессор

БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДАҒЫ БИДІҢ РӨЛІ 198
Тынышбек Ә.Н. - МӨ-23-9р1 тобының студенті, **Жұмахан А.Т**. – өнертану магистрі, оқытушы

МӘДЕНИ-ТЫНЫҒУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ ҰЛТТЫҚ МЕРЕКЕЛЕРІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 199
Уалихан А. – МӨ-24-6к1тобының студенті, **Жумабай Л.** –аға оқытушы

ҰЛТТЫҚ СТИЛЬДЕР МЕН ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРДЫ БІРІКТІРУ: ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СӘН ДИЗАЙНЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ 201
Убайдулла Д.Б.- МӨ-24-13К1 студенті, **Төлешова Ә. С**.- магистр, оқытушы

ПРОБЛЕМЫ РЕЧЕВОЙ АГРЕССИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ 202
Умирбекова А. – студентка группы МО-22-12р, **Сихимбаева А.Е.** – старший преподователь

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БОС УАҚЫТЫН ТИІМДІ ӨТКІЗУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ 203
Үсен С. - МӨ -23-15к3 тобының студенті, **Жантілеуов Е.З.** - оқытушы

ИНТЕРЬЕР ДИЗАЙНЫНДА ЗАМАНАУИ СТИЛЬ МЕН ЭТНО (ҰЛТТЫҚ) СТИЛЬДІ ҮЙЛЕСТІРУ 205
Хамидуллаева Д.Х. - МӨ 20-12р студенті, **Батырбек А.М.** - магистр оқытушы

ФОРТЕПИАННЫЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ 205
Шакирова К.- ученица, **Великоцкая А.В.** - учитель
Туркестанская область, Сайрамский район, населенный пункт Аксу, детская музыкальная школа № 1

ЭТНИКАЛЫҚ БЕЙНЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ СӘЙКЕСТІКТІҢ РӨЛІ 206
Шарипова А. – МӨ-20-12к2, **Сайнанов Б.А. –** магистр оқытушы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ «ТЕХНОЛОГИЯ» ПӘНІНІҢ РӨЛІ 207
Шәкен О.Н. – МӨ-22-3к тобының студенті, **Камалов М.Ю.** – магистр, аға оқытушы

ӨЗІН-ӨЗІ ТӘРБИЕЛЕУ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ 209
Шірінбек Б. - МӨ -23-15к3 тобының студенті, **Нуртазина А.** - оқытушы

ҚАЗАҚ ӨНЕРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ, ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ АСЫЛ МҰРАСЫ 210
Ыбрай А.Ж. – МӨ-21-10к тобының студенті, **Сарсен А.Д. –** магистр, оқытушы

ARTIFICIAL INTELLIGENCE: CURRENT STATE, DEVELOPMENT TRENDS, AND FUTURE 211
NazarbekA. – a student of the MO-24-15k1 group, **OrmakhanovaG.S. –** senior teacher

СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ДАМУ ФАКТОРЛАРЫ

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМ СПОРТА И ТУРИЗМА

СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ ЖАРНАМАНЫҢ РӨЛІ МЕН ТҮРЛЕРІ 213
Абилхасим М. - СТ-24-9к тобының студенті, **Жумагулова Г.С** - магистр,аға оқытушы

ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР 214
Акмамбетов Е.А. - СТ 23-3к1 тобының студенті, **Нурпейсова Д.С.** -әлеуметтану магистрі, аға оқытушы

М.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН УНИВЕРСИТЕТІ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫМЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ БОЙЫНША ПРАКТИКАЛЫҚ САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ 215
Алдан А.А.– ФИ-23-3к5 тобының студенті, **Балабеков М.С.**– аға оқытушы

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ! БАСКЕТБОЛ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚҚА ТИГІЗЕР ПАЙДАСЫ! 216
Алдан Б.Р. - СТ-24-3К3 тобының студенті, **Кулматова А.Х.** – оқытушы, магистр

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ САБАҒЫНЫҢ БІР БАҒЫТЫ - ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛ 218
Алибекова А.А.– ФИ-23-3к5 тобының студенті, **Пірімбаев Б.Е.**– оқытушы

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДА БИЗНЕСТІҢ ТАКТИКАСЫ МЕН СТРАТЕГИЯСЫН ТАЛДАУ 219
Алтынсарина Н.- СТ-24-8к2 тобының студенті, **Исахова Ж.Б.** - аға оқытушы

СКОЛИОЗ ПОЗВОНОЧНИКА 221
Аманбаева Г. Е. – студентка группы АП - 23 – 8р, **Утебеков Е.М**. – старший преподаватель

СПОРТТЫҚ ОЙЫНДАР БОЙЫНША ЗАМАНАУИ МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛ 222
Амангелді А.Н. – СТ-23-3к1 тобының студенті, **Балабеков А.Т.**– п.ғ.к., доцент

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНІҢ КӨРСЕТКІШІ РЕТІНДЕ 223
Амандық С. – СМ-23-5к15 тобының студенті, **Балкибеков Х.К.**– аға оқытушы

ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ 224
Аралбай Ж.Т. - студент группы СТ-22–3К6
Доскараев Б.М. - доктор педагогических наук, профессор, заслуженный тренер КазССР

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА КАК ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ 225
Ахмет А.-студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н., доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

СОВРЕМЕННАЯ НАУКА:НОВЫЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЙ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ 227
Бахыт А.А. - студенты группы СТ 24-3К6, **Примбетова С.К. –** к.п.н., доцент

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІНІҢ МӘНІ 228
Бекишов А.М - 122 тобының студенті, **Сарманов А.М** - магистр, аға оқытушы, Шымкент университеті

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНСДУСТРИЯСЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫНА ШОЛУ ЖҮРЗІГУ 229
Дарбекова Л. - СТ-22-9к, **Исахова Ж.Б.** - аға оқытушы

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ: ОТ ФЕРМЫ ДО СТОЛА 232
Даулетова А.О. - студентка группы СТ-24-9р, **Рахимова Д.А.** - старший преподаватель

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІНІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ МЕН МАҚСАТТАРЫ 233
Дилдабек А. - 222 тобының студенті, **Рустемов М.М.** - аға оқытушы, Шымкент университеті

МОТИВАЦИЯ ФИЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬГОСТЬ 234
Досхожаев Д. - студент группы ЮМ 23-1р1, **Филонова А.Ю. –** старший преподаватель

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ЖЕҢІЛ АТЛЕТКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ 235
Досхожаева А. М - 223 тобының студенті, **Есимханова Г. Н -** магистр, оқытушы, Шымкент университеті

ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ МІНДЕТТЕРІ 237
Ерденова С.Б. – ХТ 24-9к7 тобының студенті, **Ажибеков М.Ж. -** аға оқытушы, магистр

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР - САБАҚ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ 238
Ерджанова К. – СМ-24-5к3 тобының студенті, **Биболов Н.Т.** – аға оқытушы, магистр

ҚЫСҚА ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖҮГІРУ ТЕХНИКАСЫ 239
Ержан Н. - АП-24-1к тобының студентті, **Байсеитова А.Б.** - аға оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ ДАМУ ДЕҢГЕЙІ. ҚАЗАҚСТАН ДЕҢГЕЙІ 240
Ерментай.А.А. - Ст-22-8к тобының студенті, **Бабаш Г.А.** - жетекшісі

ЖАҢАРҒАН ҚОҒАМДАҒЫ ЖАСТАРҒА ӘСКЕРИ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ. 241
Есенбек А.Ж. – СТ 24-4к1 тобының студенті, **Лес Е.Ә.** – п.ғ.м., аға оқытушы

РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫҚ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ 242
Есенәлі Ә. - СТ 24-8к1 тобының студенті

КОНЬКИ ТЕБУДІ ҮЙРЕНУ ПРОЦЕСІНІҢ БІРЕГЕЙ СИПАТТАМАЛАРЫ 243
Әбду Д. – СТ-23-3р2 тобының студенті, **Изосимова М.А.** – аға оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ҚЫЙЫНШЫЛЫҚТАРЫ 245
Әбілқасымұлы К. - СТ-22-9ктобының студенті, **Исахова Ж.Б.** - аға оқытушы

ТУРИСТІК ҚЫЗМЕТТЕРДІ ОНЛАЙН САТУ НАРЫҒЫ 247
Әмзе Н.Р. – МСТ-24-8нр тобының магистранты, **Дошан А.С. –** PhD., доктор

СТУДЕНТТЕРДІҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУҒА ДЕГЕН ЫНТАСЫН ТАЛДАУ МЕН АРТТЫРУ 249
Әміреева А. – ТП-24-9к/р тобының студенті, **Кемелбек Б.Д.** –оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ІШКІ ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ ТУРИЗМДЕГІ ЛОГИСТИКА 250
Әшір Ш.- Ст-22-8к тобының студенті, **Бабаш Г.** - жетекшісі

ТАМАҚТАНДЫРУДЫ СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТТЕР КЕШЕНІ РЕТІНДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ 251
Әшірәлі М. - СТ-24-9к тобының студенті**, Жумагулова Г.С. -** магистр,аға оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДА ЭТНО-МӘДЕНИ ТУРИЗМДІ ДАМЫТУДЫҢ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ МЕН ПРОБЛЕМАЛАРЫ 253
Жакенова С. - СТ-24-8к2, **Исахова Ж.Б.** - аға оқытушы

БОС УАҚЫТТЫҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ ФУНКЦИЯЛАРЫ 254
Жақсылық Қ. - СТ 24 - 8к1 тобы, **Арапова Г.М.** - аға оқытушы

ВОЛЕЙБОЛ ОЙЫННЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖОЛДАРЫ . 255
Жарас Е. - СТ-24-5к3, **Жамбусинов С.Б. -** ғылыми жетекшісі

ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІН ДАМЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ 256
Жарылқасын А. – СТ-23-9к тобының студенті, Дошан А.С. – PhD., доктор

СПОРТТЫҚ ЖАТТЫҚТЫРУШЫЛАР ЖАҺАНДАНУ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАНДЫРУ ПРОЦЕСТЕРІ ДӘУІРІНДЕ КОМАНДА ОЙЫНШЫЛАРЫН ДАЙЫНДАУ 258
Жорабеков Т. – СМ-24-12к тобының студенті, **Нурымбетов Д.О.** – аға оқытушы

ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ МЕН МӘСЕЛЕСІ 259
Жүнісбекова К.Д. - Ст-22-8к тобының студенті, **Бабаш Г.** -жетекшісі

МЕЙРАМХАНА АШУ: БИЗНЕСТІ ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ БАСТАПҚЫ ҚАДАМДАР 260
Зулпухарова Д. – СТ-24-9К тобының студенті, **Айдаров Д. -** магистр, аға оқытушы

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НА УМСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНИКОВ 261
Ирисбеков М. — студент группы СТ-22–3К5
Доскараев Б.М. - доктор педагогических наук, профессор, заслуженный тренер КазССР

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ВЫЗОВЫ 262
Исламова М.Е. - студентка группы СТ-24-9р, **Рахимова Д.А.** – старший преподаватель

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ – АСЫҚ АТУ 263
Караман Ж.Ә. – СМ-24-5к4 тобының студенті, **Қанаев Н.С. -**оқытушы

ОРГАНИЗАЦИЯ ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА 264
Киличов С.-студент группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н., доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КУРОРТТЫҚ ТУРИЗМ: ӘЛЕУЕТІ МЕН БОЛАШАҒЫ 266
Кистауова Ж., Назарбаева А. – СТ-21-8к2 тобының студенттері
Досболова А.Ж. - экономика ғылымдарының магистрі, оқытушы

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕРСОНАЛ-ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСТОРАННОМ БИЗНЕСЕ 267
Колдасова А. -студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н., доцент, зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ САЛАСЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ 269
Көшекова Э.– СТ-24-5к1 тобының студенті, **Кенжеев М.С.**– магистр, оқытушы

ИССЛЕДОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КИБЕРСПОРТСМЕНОВ 270
Қонысбаев Н.Ғ. - студент группы СТ-24-3к, **Алтаева Г.Н. -** магистр, старший преподаватель

ЖЕКПЕ-ЖЕК ӨНЕРІНДЕГІ СПОРТШЫЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПОРТРЕТІ 272
Қуаныш М. – СТ-24-5к2 тобының студенті, **Жунисов Ғ.Б.** – оқытушы

ВОЛЕЙБОЛ 273
Қуаныш М. – СТ-24-5к2 тобының студенті, **Аманбаева Г. Т. -** магистр, аға оқытушы

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫҢ ТУРИЗМДЕГІ РӨЛІ 274
Қуанышов Н. С. – студент, **Айдаров Д. -** магистр оқытушы

БАСКЕТБОЛДАН ОҚУ ЖАТТЫҒУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕСІ 275
Құрманғали Н.Ә. - ЕП-24.11К2 тобының студенті, **Есимбеков Қ.А. -** аға оқытушы

АКРОБАТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 276
Лес А.М – ХТ-24-9к1 тобының студенті, **Мажитбеков А.М** – магистр, аға оқытушы

МЕНЕДЖМЕНТ: СПОРТТЫҚ ИНДУСТРИЯНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН НЕГІЗГІ ФАКТОР 278
Магеррамов Э.М. – ЭФ-22-4р тобының студенті
Мустафаев И.Т. – Экономикалық, заңгерлік және ауыл шаруашылығы мамандықтары бойынша дене тәрбиесі кафедрасының аға оқытушысы

БІЛІКТІ БАСКЕТБОЛШЫЛАРДЫҢ СЕКІРУ ҚИМЫЛДАРЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ 279
Мақулбек Г. – АП-24-6к3 тобының студенті, **Мусаев А.О.** – оқытушы

АНАЛИЗ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ БРОНИРОВАНИЯ 281
Мамедова Э.-студентка группы СТ-22-8р
Есенова А.Е.- к.с.н, доцент,зав. кафедрой «Международный туризм и сервис»

ТАБИҒИ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕСТУРСТАРДЫ ИНТЕГРАЛДЫ БАҒАЛАУ 282
Мухашев А. -СТ-24-8к1тобы, **Арапова Г.М. –**аға оқытушы

ҚОЛ ДОБЫ ОЙЫН ТЕХНИКАСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ 283
Мұхамедкәрім Н.Ж. – ИП-24-7к3 тобының студенті, **Битуреев А.С.** – оқытушы, магистр

ТАБЫСТЫ МЕЙРАМХАНА ҚҰРУДЫҢ ҚҰПИЯЛАРЫ: МЕНЮДЕН БАСТАП МАРКЕТИНГКЕ ДЕЙІН 284
Мұхтарқызы А. - СТ-24-9к тобының студенті, **Айдаров.Д. -** магистр аға оқытушы

ТӘРБИЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК СПОРТ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІНІҢ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕ 285
Мұхтарова Г. – ХТ-23-9к4 тобының студенті, **Есенов Е.А.** – аға оқытушы

ЗНАЧЕНИЕ И СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ КОНФЛИКТАМИ В РЕСТОРАННО-ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ 286
Нурлан М. – студентка группы СТ-24-9р, **Рахимова Д. А.** – старший преподаватель

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ БАЛА ДЕНСАУЛЫҒЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ 288
Нұралы А.Р. –ХТ 24-9к2 тобының студенті, **Артықбаев М.Ш. –** п.ғ.к доценті

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ІШКІ ТУРИЗМ ЖАЙЛЫ ЖАЛПЫ ТҮСІНІК 289
Өмірбекова А.Ж. - Ст-22-8к тобының студенті, **Бабаш Г.А.** - жетекші

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМ: ТАБИҒАТТЫ САҚТАЙ ОТЫРЫП САЯХАТТАУ 290
Өскен Н. - СТ-24-8к2 тобы студенті, **Айдаров Д.Х**. - оқытушы

ПРОБЛЕМЫ КОНКУРЕНТНО СПОСОБНОСТИ СУБЪЕКТОВ РЫНКА ГОСТИНИЧНЫХ УЛСУГ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ 291
Парк Д.Х. - студент группы СТ-21-9 Тр, **Есенова А.Е.** - к.с.н. доцент

КҮРЕС СПОРТЫМЕН АЙНАЛЫСУДЫҢ МАҢЫЗЫ 292
Пернебек А. - СМ-23-13к2 тобының студенті, **Исаев Р.А.** – магистр, аға оқытушы

РАЗВИТИЕ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН 293
Рахымжанкызы С. - студентка группы Ст-24-9р, **Рахимова Д.А.** – старший преподаватель

ҚАЗАҚСТАНДА МЕДИЦИНАЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ 294
Рсимбет А., Оңласбек А. – СТ-21-8к2 тобының студенттері
Досболова А.Ж. – экономика ғылымдарының магистрі, оқытушы

DIGITAL-МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ 295
Сағындық С. – СТ-23-9к тобының студенты, Дошан А.С. – PhD., доктор

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР 297
Сағындық С.Б. - СТ-23-9к тобының студенті, **Ахелова А.Л.** - аға оқытушы, магистр

ДЕМАЛЫС ПЕН ТУРИЗМ МАҚСАТЫНДА ҚАЗАҚСТАН ТЕРРИТОРЯСЫН АУДАНДАСТЫРУ ӘРЕКЕТТЕРІ 298
Сайдуллаева Н. -СТ-24-8к1 тобының студенті

ӘЛЕМДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ 299
Сайлау М.Ж. - СТ-22-3дк тобының студенті, **Ережепов М.М**. - доцент, п.ғ.к.

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫҢ ТУРИЗМ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ 300
Саменова Д., Рахимова Б. – СТ-21-8к2 тобының студенттері, **Утемисова Г. Т.** – э.ғ.к., доцент

ҰЛТТЫ САУЫҚТЫРУДА ШЫҒЫС ПЕН БАТЫСТЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН СИНТЕЗІ 302
Сатыбалдыева Б.Г. – СТ-24-3к13 тобының студенті, **Рысбаев Н.А.** – п.ғ.м., аға оқытушы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТУРИЗМ: ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ 303
Сеилбек А. - СТ-24-8К2 тобы студенті, **Айдаров Д.Х.** - оқытушы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ 304
Сеитова Н., Мұхитқызы Ж. – СТ-21-8к2 студенттері
Утемисова Г.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

ҚОНАҚ ҮЙ ИНДУСТРИЯСЫ СЕРВИСТІК ҚЫЗМЕТ ТҮРІ РЕТІНДЕ 306
Сейтжан Ж. - СТ 24-9к тобының студенті, **Жумагулова Г.С.** - магистр,аға оқытушы

БЕЙІМДЕЛУ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАНДАРДЫ КӘСІБИ ОҢАЛТУДЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ 307
Серик А.Ж. – ФИ-23-3к5 тобының студенті, **Наханов Қ.С.** – доцент

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗА ЖИЗНИ НА ЗДОРОВЬЯ ЧЕЛОВЕКА 309
Сиражиддин А. – студентка группы СТ 23-8р, **Филонова А.Ю. –** старший преподаватель

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОНАҚЖАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ҚИЫНШЫЛЫҚТАРЫ 310
Смайлова Л. - СТ-22-9к тобының студенті, **Исахова Ж.Б.** - аға оқытушы жетекшісі

ВЛИЯНИЕ ЭКОЛОГИИ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ 312
Станчина Е.А. – студентка группы СТ-24-9Р, **Рахимова Д.А**.- старший преподаватель

ЖЕҢІЛ АТЛЕТТЕРДІ АЛЫС-ЖАҚЫН ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖУГІРУГЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ 313
Толыкбай Ж. - ХТ 24-5k2 тобының студенті, **Тубельбаев А.Б.** – магистр, оқытушы

ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ: ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ЗИЯТКЕРЛІК ОЙЫНЫ 314
Төлеген Ә.А. - ХТ 24-9k3 тобының студенті, **Мәжіт Д.М.** – магистр, оқытушы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ БЕЙІМДЕЛГІШ ОҚЫТУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ 315
Тұрғанбек Р.Б. - СТІ-24-3к тобының студенті, **Примбетова С.К. –** оқытушы

ТУРИЗМ КЛАСТЕРІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ 316
Умиркулова З. – СТ-23-8р тобының студенті, Дошан А.С. – PhD., доктор

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ СӘТТІЛІКТІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ 317
Усенова А.С. – СТ-24-3к12 тобының студенті, **Рысбаев Н.А.** – п.ғ.м., аға оқытушы

ҚОНАҚ ҮЙ МАРКЕТИНГІНІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫ МЕН БАҚЫЛАУ 318
Усманова И. – СТ-23-8р тобының студенті, **Дошан А.С.** – PhD., доктор

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМ СПОРТА 320
Ухов Ю.Е. - студент группы СТІ-24-3р, **БайымбетоваГ.М. -** магистр-преподаватель

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ – ДЕНСАУЛЫҚ КЕПІЛІ 321
Үсен А. – СТ-24-3к14 тобының студенті, **Раимбекова Г.С.** – п.ғ.м., оқытушы

ЖОҒАРЫ ДАЙЫНДЫҚТАҒЫ БАСКЕТБОЛШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН ТАМАҚТАНУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ МЕН ҚАЛЫПЫНА КЕЛТІРУ ӘДІСТЕРІ 322
Шарабдин Ғ.А. – СТ-24-3к4 тобының студенті, **Есмахан Н.Ж.** – магистр, аға оқытушы

КӘСІБИ ЖӘНЕ ӘУЕСҚОЙ СПОРТ 323
Шәкір М.Б. – ЖТ 24-12к тобының студенті, **Тулебаев Б.Т. –** PhD докторы, аға оқытушы

ЖЕРГІЛІКТІ ЖЕРДІ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАР ТҰРҒЫСЫНАН ТАНЫП БІЛУ 324
Шәріп Б. - СТ 24-8к тобының студенті, **Арапова Г.** - жетекші

INNOVATIONS IN TOURISM AND HOSPITALITY 325
Абилзасим М. - СТ-24-9к тобының студенті, **Тұртай А.Т. –** аға оқытушы

FACTORS OF DEVELOPMENT OF SPORTS AND TOURISM SYSTEMS 326
Bakhadyrova G.Sh. – student of group ST 24-8r, **Turtay A.T. –** master's teacher

PRINCIPLES OF PERSONAL FINANCE MANAGEMENT: BEHAVIORAL AND ECONOMIC ASPECTS 327
Bolysbek E.E.-student of the ST 24-05 group, AITU
Nurzhanov D.A. - Master's student of the MEF 24-5NA group
MaulenkulovaG.E.–k.e.n, Associate Professor of the Department of Finance

SPORT IN KAZAKHSTAN: THE KEY TO THE HEALTH AND DEVELOPMENT OF SOCIETY 328
Koch D.A. - student of group STI-24-3r, **Bayymbetova G.M.** - Master's degree, lecturer

THE ROLE OF HOSPITALITY IN TOURISM 330
Kuanyshov N. S.- student of group ST-24-9k, **Turtay A.T. –** master's teacher

THEORETICAL ANALYSIS OF PHYSICAL FITNESS CYBER ATHLETES 330
Otembay A.E. - student of group st 24-4k1, **Demeuov A.K. -** associate professor

ECOTOURISM - THE KEY TO PRESERVING KAZAKHSTAN'S NATURE 332
Zhanibekova D.B. - students of the ST-24-8r, **Turtai A.T. -** d.t.s., professor

ECOTOURISM - THE KEY TO PRESERVING KAZAKHSTAN'S NATURE 333
Zhanibekova D.B. - students of the ST-24-8r, **Baizhanova S.B. -** Master's degree, senior lecturer

ECO-TOURISM AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF TOURISM ACTIVITIES 334
Ziyatbekov I. D. - students of the ST-24-8r, **Baizhanova S. B. -** master's degree, senior lecturer

TOURISM MARKETING ESSENCE AND KEY TOOLS 335
Rahmanberdy R.- student of ST-22-8a, **Ainabekov N.B.-** senior lecturer, PhD

SOME PECULIARITIES OF MANAGING IN TOURISM 336
Repin R. - student of ST-22-8a, **Ainabekov N.** - senior lecturer, PhD

A REVIEW OF INTERNATIONAL TRADE IN TOURISM 337
Miryunissov I. - student of ST-22-8a, **Ainabekov N.B.** - senior lecturer, PhD

Жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік-гуманитарлық және экономикалық ғылымдар бойынша 28-ші студенттік ғылыми конференциясының еңбектері

Труды 28-ой студенческой научной конференции по естественным, техническим, социально-гуманитарным и экономическим наукам

Материалы публикуется в редакции авторов

Подписано в печать 27.03.2025г. Объем п.л. 22,0 Тираж 262 экз.
Бумага писчая. Печать офсетная. Заказ №3916 ДАН ЮКИУ им. М.Ауэзова,
г.Шымкент, пр-т Тауке – хана, 5, тел. 21-19-82